Digitized by Google

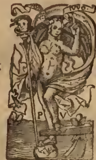
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
1
49-E
5

c: 6-21

DIONYSII HALICARNASSEI

de origine VRBIS ROMÆ, & Romanarum rerum antiquitate, Insignes hiſtoriæ, In. XI. LIBROS digeſtæ.

Operis Præfatio.	Folio. II.	Liber Sextus,	CXIIII.
Liber Primus,	V.	Liber Septimus,	CXXXVIII.
Liber Secundus,	XXVIII.	Liber Octauus,	CLIX.
Liber Tertius,	XLVII.	Liber Nonus,	CLXXXIIII.
Liber Quartus,	LXX.	Liber Decimus,	CCV.
Liber Quintus,	XCVI.	Liber Vndecimus,	CCXXII.

PARISIIS MDXLIX

Væneundantur ab Gallioto Pratenſi, & Petro vidouæo Vniuerſitatis PARISIENSIS bibliopolis.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

GALLIOT DV PRE.

REVERENDISSIMO DOMINO ANTONIO, A PRATO TITVLI SANCTAE Anaſtaſię preſbitero Cardinali eminentiſſimo, ſenonum Archipræſuli, necnon Albigiorũ Epiſcopo, & Galliæ, & Germaniæ primati gallorum Cancellario meritiſſimo cũ omni obſeruãtia

S. P. D.

LABORIOSA AC FRAGILIS MORTAlitas hoc inſcitię ſuę fermẽtũ Cardinalis auctoratiſſime in ſui contemplationem vſque adeò pellicit, vt quotquot ſunt hominum (In tam populoſo ambitu) conciliabula ea diſpari viuendi, & ratione, & differentia detorquẽtur, hunc naturæ impetum hanc tam peruicacem cõtumeliam, vnde hęc ſubſultet varietas. Poſſidonius ad viuam (quod aiunt) vmbram delineauit ἄνθρωπυς μοὺ ταὶς μὴ μία πάντας ἄγε. Vix etenim nauarchæ etiam maxime conſulto, varias naues & eas varios portus adpetentes temperata nauigij equabilitate moderari datum eſt, aut hæc inſperata inundatione curſum deſpõdebit illa fluctu pręcipitaƀ. Et langueſcet hic velis, ille prore latius antemnis officium adiudicabit. Sic profecto eſt naturę officina, vt quęcũque gignit, non vna facie, non vna certa lege educit. Quod ſi mutis obſurdeſcẽtibusq; in rebus quid eſt, quod in ratione miraculo ducamus hanc naturæ velitationem & tendicula, & inſidias poetę (vt ſub nube ſemper aliquid marinis periculis inumbrarunt / hinc Scillæ difformes / hinc voraces carybdes / Syrenum numeri / Circes, & Calipſus veneficia. Ea mediusfidius ſunt vitę oblectamenta, quæ velut quodam Caſtrenſi agmine, humanas mentes expugnant, expugnatas cõminuunt. Comminutas tandem penitus labefactant. Quid Amphianax cui cecitas Homeri nomẽ indidit, tam plauſibili theatro Vlixem mortalium maxime prouidum ſemper in ſe collectum nunquam extra ſe, nunquam ſui immemorẽ ſuccinxit. Ille eſt Cardinalis meritiſſime Poliphemus. Illa eſt multi noĩs philautia / vitæ Carniſicina / aĩorum emaceratrix, quam qui obcecarit Vlix. punctũ omne tulerit. Socratem audiuimus frõteiam recalua depilato capilitio annis ſe non parum debere ſenilibus gloriari ſolitum, quando ſenilis hęc moleſtia effeta viribus ætas, alias reducem, alias q; liberum à magiſtro agreſti, ſic enim naturę incendicula vocat, feciſſet. Huius nimirum cupiditatis venenũ, virus intinctum reclamanda contagio, diffuſo intãtum mortificatu vnumquemq; circumuenit, vt Appollini delphico oraculorũ trinitate tertium ve grande, & operoſum hoc fecerit, quod & Bracmanibus Iarcha, Archididaſcalo viſum, Noſce teipſum. Phrigius ille fabulator, cui vna ſolius opera datum omnia viuendi legumina farragines vitę omnes, naturę ſuppuramenta quęcunque perpẽſare cum ſeria ludis integat, ludos exinde ſerijs admiſceat mãtica poſteriore quæ oculos denegat vitam hanc recenſuit. Alexander ille Macedo quem præſenti numine rerũ geſtarum tantopere fortuna beauit. Princeps ſanè vbi temeto inſer-

Poſſidonius de vita humana.

Homer' Amphianax.

Socratis gloria.

Apollo delphic'.

Iarchas apđ Bracmanas.

buerat mente refractaria obſtinato ingenio nihil oſecius nulli manſuetudine ſecun=
dus, quid illi cum Cynico Diogene, cum etenim muneribus, vt regem decuit phi=
loſophum certatim pertentaret Alexander. Nolo inquit ô Alexander huiuſmodi
tuę largitionis prodigia, quippe quem pannutium & alga multò viliorem deſpicis,
maioris eſt & ditionis & imperij longe conſtantioris tuo potentatu. Id vnde ſi re=
quiras impero quibus ancyllaris clanculo ſentinam, iſtam voluptatum, necnon ni
mium ſui deſiderium Alexandro impingens. Mirum hoc cardinalis ſynceriſſime
malum, tam furſuracem hanc lethargam peſtem ita irrepſiſſe, Ita mortalium men
tes ſuffuratam, vt ex tot cum plebeis, tum proceribus cum proinde & literatis &
amuſis nemini ſui veniam aut conceſſionem coniunxiſſe. Nam lętis, aut minus ex
animo ſuccurrētibus negocijs, quod cuiq; obtigit, Id aut dolore, aut lętitia emetiť.
Inde quis non facile conijciat Democrito hoc pęnitiſſimum argumentum duo nu=
mina vt adſeueranter prædicaret pęnā videlicet ac beneficium. Pęna felicitatē blā
dictis'q; fortunę illecebras intercallat. At certe beneficium laboris fatigatio depellit
Subſcribit his infracti incōuulſiq; eſſe animi, aut aduerſis aut ſecundis rebus vtrāq;
fortunę aleam, vno ſupercilio fronte ſtoica deuincere. Eſt mordaci lotus aceto naſu
tus, qui obſtrepat rabula. Vbi quæſo tam conſtans vndiq; ſui ſimilis: vndiq; in ſuū
orbem collecta animi regio, Arduū eſſe & præter humanum, ſi dijs placet, quis nō
ingenue adſeueret. Certa lege hac rerum ſymmetria vario fortunæ diſcrimine cō=
paratur, his quos ardens euexit, ad ſydera virtus, dijs geniti potuere. In quorū cal
culo, ac delectu Cardinalis eminētiſſime omne vitæ opificium [illegible] animi om=
nes ſeminaria naturę oīa tibi peperiſti. Tua [illegible] maieſtas hos integritatis nacta
imbrices, quibus in omne regum propugnacula eccleſię celebratus & irroret & de=
pluat. Si vitæ primordia ingrediamur, quid tibi cauſidico, in forenſibus? non
ne tu hortenſius alter? Protopræſidi Cenſorione Catoni herbam porrigis Ar=
chigrammateo, Quem vulgi Elogium Cancellarij vocabulo ſignat Fabio, nihil
eſt quod cedas, qui, vt ſedendo rem reſtituit Romanam, non ſecus ille ingenij tui
fulgor, Ille concentus, illa prudentiæ vis, illa reipublicæ conſtitutio hoſtiles incur=
ſus, doloſa conſilia Gallię ruinam furcis caudinis, aut prędę cannenſi ſimillimam vt
ageretur: parce ferro ducum, tanq̄ de Gallia conclamatum actum've foret, de Gallia
ſub tragico non ſolum non es ſolatus, verumetiam certa omnia ſub incertis mēbra=
tim compuliſti. Fruſtra enim foris arma domi niſi cōſilium. O lępidum rerū agē=
darum ſpecimen Gallorum, poſteritati exemplar, genti tuę decus perpetuum. Quid
tibi patria, cui pria relligio hanc cymerijs plus tenebris obuolutā, perpetuo muſarū
applauſu ſacraſti. Inſolatæ muſę ſuum neſciebant Apollinem, decuſſis nubibus tuo
adflatu iſorie irrideat Apollo. Impuberes iſtos litęrarum vagitus, quos infantię bar
baries obcluſerat, renaſci tantopere inuigilaſti, vt informes & inarticulatas muſas
tuis in veram fęturam, ſeu nouum puerperium edideris, quid ſalubrius, quid amabi
lius, quid denique mortalium vſui adcommodatius. Romulo ne tāti quod vrbem
ſub Limbo munimine, ac pomerijs conſtrinxerit. Semiramidi quando Euphratē Ba
bilonię adiecerit Licurgo, vbi Lacedemones legibus fundarit. Cecropi cū rē vxoriā
atticis publicarit Soloni, quod ſalaminea confecto ad tempus furore ſolito imperio
adnexuerit, horum obſequia commēdatim peritura beneficiorum repaſtinatio, in
delebilis memoria, quam nulla temporum obliuio, nulla ſęculorum caries, nulla ma

ledictorum impetigo pręteruertet. Quid igitur erit, vnde patriã, tui poeniteat tuæ
diligentię nihil non debeat illi, vt corpora vt vrbes ſibi copularent & tutarentur: tu
verò vt ius animorum achademię quadam ſanctimonia renideret. Multo enim
maiora ſunt quę animi quã quæ corporis firmamẽta cõſtituũt. Accedit his ſi bene
te totum demiremur, quid nõ intus habes: nullum nõ vitę commertiũ inexpertus.
Porro cum per vxoratum non licuerit te ingenua ſobole adorbari: habes, vbi te vi-
deas, vbi veram tui imaginem imprimas. eſt tibi iam adultus aula, qui ludit Aeneas,
eſt qui te ingenij acrimonia, morũ lenitate, referat: priuatus priuata, ciuilis ciuilia, ſe-
nator ſenatoria, regius regia. Illęſo nomine ſubegiſti felix ſtadiũ, felix eſt arena, qua
ſemper vicerit quis. Ad hęc dẽratę inuidię aculeos peruigiles nixus, quibus ſcio ne-
minem petitum magis, magis obcluſum tua prouidentia edẽtulos deuiciſti. Serius
quam oporteat ſapit Gallia ſuo quidem periculo, quid tuę maieſtati adſurgat, quo
tandem adclamatu tuæ humanitati auſcultet, vultu quam modeſto tuam ſanctita-
tem reuereatur ſeducta quõdã mẽte Gallia plus ſatis ruſticata prati ſui immemor.
Iamiam prati ſolatia petit, non defluat. paſſim ſuggerit prati ſolium maneãt ea ſa-
ta nepotes, hoc nobis prati tripholium, cui medendi vim ineſſe veneratorum, mor-
ſus ſemina vino intrita imperuios facere: hoc deploratum Galliæ ſedula moderatio
ne imperium reformauit. Roma patrem patrię ciceronẽ libera dixit Gallia, ſed pa-
trem patriæ te libera dicet. Eſt ſancte iuro cardinalis emaculatiſſime id vnũ, quod
vnice tuam vicem doleas. Demoſthenem nullum ciceronis imaginẽ nullam Theo
phraſtos aut Yſocrates raros admodum, quos tui fulgoris, ingeniteq; virtutis, ſimul
ac precones, atque encomiaſtas te dignos expectandos putes. Verum vbi receptũ
iri intelleximus Dionyſium Halicarnaſſeum rixantem cum blattis tenebris obcę-
catum apricum deſiderare. In cuius hiſtoria, cum priſcis Romanorum ſimulachris
te totum agnoſcas. In hoc te ſpecillo demirabere, quid bella, quid indutię, quid reſ-
publica, quid pacis fœdera, omnia in vno cernere eſt. Non ſunt paſſi vna Galiotus
à prato, vnaq; Petrus Vidouęus Bibliopolę, quàm ſtudioſi bonarum artiũ, quã ſint
anheli terſo pumice, crebro'q; ariete Barbarorum phalãges expugnare rugas ſermo
nis penè recutiti in aream ingenti equare chilyndro enixiſſime ſtudent Dionyſiũ
hoc nõ diutius ferre deſideriũ. Quare en tibi Dionyſius verax nõ adulterinis aut ce-
ruſatis pigmentis laudum tuarum & tubicinator & concumulator nobis ieiunis, in
ſulſis, quibus nullæ dicendi reliquię, nulla linguę profluentis ſupellex, tecum locus
nullus ſuppetit, quod vtcũq; ſeſe habeat noſtra eaque impexa orationis ſeries, vbi
æqui boniq; te conſuluiſſe audiuerimus. Erit, quod in poſteris operam
noſtram, vel quantulancunque, non inuerecunda frõte,
& tibi, tuiſque promittas, interim vale-
bis, Lutetiæ octauo Iduum
Februarij.

INDEX INSIGNIVM HYSTORIARVM OMNIVM, VEL SCITV OPPORTVNARVM, VEL LECTV DIGNARVM, QVÆ XI. lib. Dionyſij Halicarnaſei, de origine vrbis Romæ, & Romanarum rerum antiquitate cõtinentur, quo, quod quiſque velit, omnẽ citra laborẽ, facillime cõſequatur.

De litera A

ABorigenes vnde dicti fo. v.
Actiones regis ciuiles fo. lxix.
Acris peſtilentia propter cadauerum fetorem fo. ccxx.
Acris pugna cum etruſcis fo. clxxxvii.
Adminiſtrationũ diuerſitas fo. xc.
Aedificatio in auentino. fo. ccxiii.
Aeneę mors fo. xvi.
Aeneę & veneris curſus. fo. xvi.
Aeneę ſimulachrum. fo. eodem
Aeneę in Italiam aduentus, et quæ. fo. xiii
Aeneę ſtirps. fo. xix.
Aediles a patriciatu reiecti. fo. cxlv.
Ager in pagos diuiditur. fo. xlvij.
Agri diuiſio. folio. xxx.
Alba diſcretionis cauſa. fo. xx.
Alba quantum durauit. fo. lx.
Albani proditio aduerſus fidenates, fo. lxi.
Algedon vrbs. fo. ccxl.
Altercatio conſuli cum tribunis. fo. ccxxv.
Anni ab vrbe condita CCC. fo. ccxx.
Anni ad Martio ad dionyſium. fo. clxxv.
Antium volſcorũ vrbs illuſtriſſima. fo. clx.
Antium volſcorũ illuſtriſſima vrbs. fo. cxv.
Appij accuſatio et mors. fo. ccxxviij.
Appius ſeipſum interfecit, et quid de eius corpore actum ſit. CC.
Appius herdonius Ro. principatum diſſoluere cognatus eſt. fo. ccix
Aquilorũ et hernicorũ cõgreſſus. fo. clxxvi.
Aquiliorum ſupplicium. xcvi.
Ariſtodemi calliditas in republica occupanda: fo. cxl.
Ariſtodemus cognoĩe mollis vict⁹ mont. cij.
Ariſtodemi mors. fo. cxli.
Ariſtodemus ciuili eloquentia multitudinem ductans. fo. cxxxix.
Aricini ab arunte obſeſſi. fo. cxxxix.
Aruntis mors. fo cxxxix.
Aruntis filij porcenę conſilium. fo. ci.
Aſcanius l. acus. fo. xx.
Arron cadit & Romulus ſpolia opima meretur. fo. xxxv.
Aulus verginius tribunipleb. fo. ccv.
Auguſtus quo tẽpore bellũ ciuile diſſoluit. iiij.
Au. ſemproni atratini oratio. fo. clxxix.

De litera B.

BEllum in hernicos. fo. clxxvi
Bolæ vrbs illuſtriſſima, & de eius captione. fo. clxiiij.
Bolanorũ vrbe, & de captione eorum a marcio. fo. clxiij.
Brachialis aureus. fo. ccxvi.
Breuis repetitio aneę erroris. fo. xvij.
Bruti ſeueritas in filios. fo. xcvi.
Bruti oratio ad ſenatores. fo. xcvi.
Bruti arrũtiſq; congreſſus & mors. fo. xcviij.

De litera C

CAcus hero. fo. xiij.
Cacus imaniũ hoim priceps. xiiij
Campus martius. fo. lxxvi.
Caniſtrifera puella. fo. viij.
Capię vnde dicti. fo. xv.
Capitolinus vnde. fo. lxxxvij.
Capitaliorẽ peſtẽ nullã eſſe quã voluptatẽ. cc.
C. Martius Coriolanus dux exercitus, et de eius euerſione, vide per totum. fo. clxij. & cxlij.
Careat ſucceſſibus oratio quiſquis ab euentu facta notanda putat. fo. cxciij.
Carmentales portę. fo. ccix.
Caſa Romuli. fo. xxiij.
Caſſij propter ſeditionem pauperum accuſatio. folio clxxx.
Caſſij dominatio & mors. fo. clxxx.
Caſſius conſul triumphum obtinet. fo. clxxvij.
Cęlij mirabilis mors. fo. xlviij.
Ceuſus in vrbe. fo. lxxiij
Cenſus deſcriptio. fo. cxiij.
Cenſus perſonarum. fo. lxxiij.
Centuriones a quibus eligebantur. fo. lxxv.
Certaminum tria genera. fo. clx.
Cinetus mons. fo. xvi.
Circei colonia Ro. a Tullio capi. fo. clxij.
Circes ſolis filia. fo. lxxxviij.
Ciuium priuato publicijs municipijs fo. lxxxij.
Cumæ a quibus condita. fo. cxxxviij.
Claſſes vnde dictæ. fo. lxxv.
Claudij tranſmigratio. fo. ciij.
Cornelia menſa. fo. xvij.
Cõciones habere apud ędes vulcani fo. xxx.
Coniuratio ac electio fidenatium. fo. cvij.
Coniurationis modus. fo. cvij.
Conſualia. fo. xxxvi.
Conſulis pugna parum proſpera. fo. clxxxij.
Conſul ad longulam conſedit. fo. clxxxij.
Conſus qui ara ſubterranea colitur. fo. xxxvi.

onſuetudo ſeruorum apud Ro. fo. lxxvi
Contumax exercitus erga ducem. fo. ccccv.
Corona ciuica. fo. ccxvi.
Corona obſidionalis. fo. ccxvi.
Coriolos volſcorum metropolis. fo. ccccxvi.
Cotyla vrbs aboriginum. fo. viij.
Creatio decem virorum fo. cccxi.
Crotonia romanorum colonia fo. ix.
Crumera flumen. fo. clxxxviij.
Cultus ac mores deorũ abſq; ſuperſtitiõe. fo. xxxij.
Cruſturnium albanorũ colonia multo ante Romam deducta fo. xxxvij.
Curiata comitia vide per totũ. fo. cliij.
Curiæ, vnde Curiones fo. xxx.

De litera D.

Dij ad pulchros iuſtoſque conſenſus adeſſe gaudent. fo. cccxiij.
Decuriæ, vnde Decuriones. fo. xxx.
Dianæ tẽplum in auentino fo. lxxvij.
Dictator primus Titus largius, & quare ſit vocatus, & quid de dictatura tanguntur fo. cxiij.
Dictatorum creatio. fo. eodem.
Dies nouus ad mercandum fo. xxxv.
Dies dicta a Seruio, fo. cxciij.
Dij puniẽt ab hominibus impunita. fo. cccxij.
Dionyſius Siracuſanus fo. cxxxviij.
Dynaſtas qui. fo. ccccxij.
Domini calculorum. fo. cccix.
Domus vna vices & onus ſuſceperat vrbis. fo. clxxxviij.
Diſcentio inter Colatinũ & Brutũ. fo. xcvi.
Diſcordia inter plebeios & conſules. fo. cxcvi.
Diſtantia fidenatium a Roma. fo. lvij.
Diues eſt qui paucis indiget. fo. cvij.
Ductandi imperitia in ductore grauiter accuſatur. fo. cxci.

De litera E.

Egeria nympha. fo. xliij.
Electio Tulij ex eius geſta. fo. lxxij.
Enoplia ſaltatio. fo. clvij.
Erichthonius omnium fortunatiſſimus. fo. xix.
Etruria in xij. principatus. fo. cccxij.
Exilium decem virorum, & decem viratus depoſitio. fo. ccccxv.
Extra ordinem patrum fo. xxx.
Ex bonis ſeminibus boni fructus, ex malis autẽ mala. fo. cccvij.

De litera F.

Fabiæ gentis, cccvi. armati. fo. clxxxviij.
Facile accuſatur præterita. fo. cccij.
Fauſtulus ſubulcorũ regiorum magiſter. fo. xxiiij.
Fauſtuli diſſimulatio. fo. xxvi.
Felicitates maxime inuidioſæ. fo. ccix.
Fęciales qui. fo. cccij.
Filius nõ portabit iniquitatẽ patris. fo. lxxxi.
Fortunæ muliebri templum. fo. clxxiij
Fortunæ mutatio & quę ſequuntur fo. lxxv.
Forum popiloum. fo. viij.
foſſæ Cęciliæ quæ. fo. xlviij.
Fruſtra carniũ e cœlo demiſſa. fo. ccv.
Funebris pompa virginis. fo. ccxxxij.

De litera G.

Gabini mors. fo. lxxxvij
Gabinorum captio. fo. lxxxvij.
Gegani⁹ capitolin⁹. fo. ccccxviij.
Genealogia ex Ioue & tellure & cętera fo. ix.
Genuci⁹ inuẽt⁹ in cubili ſuo mortuus. fo. cxv.
Gneus Mamilius ictus lãcea, & de eius morte, & vallum R. captum. fo. clxxxvij.
Gnei Mamilij tabernaculũ fulmine diſſipatum. fo. clxxxv.
Græcorum mos. fo. viij.

De litera H.

Haſta inſignis fo. ccxvi
Herculis ſacrificium fo. xiij
Herculis in Italiam aduentus. fo. xiij.
Hernici in amicitiã recepti. fo. clxxvij.
Hernicorum caſtra a Ro. direpta. fo. clxxvi.
Herſilia mulier. fo. xxxix.
Homines facillime exẽplis diſcunt fo. cccxij.
Honeſta oĩa & vtilia cũ pulchre vtimur. cxiij.
Honores fœminis collati fo. xxxix.
Hordei primitias in ſacris damus. fo. xxxiiij
Hoſtes occulti multo peiores q̃ aperti. fo. lviij.
Hoſtis ſi foris abſit, domi querẽdus eſt. fo. cccxi

De litera I.

Ianiculum Rom. conſpicuus occupant hoſtes. fo. ccci.
Iuno menſalis xl.
Inanis gloriatio ex deſideria praua folio ccccv.
Inſidię in Tarquinium lxx.
Irenodici feciales qui ccccxvi.
Iupiter latialis lxxxiij.

De litera L.

Lacus Curtius xxxviij.
Larẽtia Fauſtuli vxor xxvi, & xxvij.
Latitudo tyberis iugerum quatuor. fo. cciiij.
Lucani vrbs latinorum & de eorum captione fo. clxij.
Lauinium qui condidere xix.
Lauinium vrbs a troianis, Aenea duce condita. fo. cliiij.
Laus militantis, pręmia virorum ccccvi.
Leges in dec. ẽ tabulis conſcriptæ cccci.
Leges in baſes ęneas cccxi.
Leges priuatorum. fo. xxxv.
Leges a romulo ſancitę. fo. xxxij.
Leges in Italiam delatę. fo. cccx
Legati ad Martium miſſi. fo. clxiiij.
Legati poteſtas. fo. cccxix.
Legis promulgatio. fo. cccix.

Legis capita vide per totũ fo. ccv. & ccvi.
Lex vetus cogens vxores ducere. fo. ccci.
Lex numę de filijs. fo. xxxv.
Lex ac ſtatutum publicolę. fo. cxij.
Lex ſcripta in baſe aereo. fo. ccxiiij.
Libertas filij erga patrem. fo. xxxv.
Ligures vmbris vicinos. fo. v.
Literarum graecarum vſus. fo. xl.
Locus ſacer ſaturno in italiam, ante aduentum herculis. fo. xl.
Longula a martio capta. fo. clxviij.
Lucius metellus pontifex. fo. xliiij.
Lucius C. Sylla crudelis. fo. cxiiij.
Lucius regno potiturl Appiolani. fo. lxiij.
Luctus conſuetudo apud Ro. fo. cvi
Lucretiæ ſtuprũ & mors. fo. lxxxviij.
Ludorum ritus. fo. clvij.
Luſtrum cenſorum Ro. numerus. fo. lxxvi.
Lyrę ſepticordes. fo. clvij.
De litera M.
MAcedonum principatus. fo. iij.
Magiſtratus creandi modus. fo. lxxv.
Mãij triumphus. fo. cxv.
Mamus papirius rex ſacrorũ primus. fo. xcvi
M. fabius a conſulatu ſe abdicat. fo. clxxxviij
M. valerij mors. fo. cxvi.
Martij modeſtia. fo. cxxvij.
Martij oratio ad veturiã matrem. fo. clxxi.
Martius obuiam matri procedit, ac coniungitur. fo. clxx.
Martius ad foſſas cluilias caſtra ponit. fo. clxxiij.
Martius quatuor & viginti annos regno potitus moritur. fo. lxiij.
Martij damnatio. fo. cliij.
Matrimonia farracea. fo. xxxiiij.
Matronarum templa. fo. clxxiij.
Meliores deterioribus ſemper imperãt. fo. iiij.
Melius tarde quã nunquam. fo. clxxxvii.
Melior prouidẽtia, quã preſentia vel. fo. ccxxvij
Menenius conſul ſuperatus. fo. cxci
Menſes romanorum. fo. ccxxi
Militum purgationes. fo. lxxvi.
Militię et agriculturę laudes.
Monumentũ in tẽplo Iouis priſcij. fo. lxxxvij
Moſſinę quę. fo. ix.
Mors lucij ebutij. fo. cciij
Mors Seruilij. fo. cciiij.
Mors ſyluię. fo. xxiiij.
Mors ac extinctio tullij hoſtilij. fo. lx.
Mors in foeminis peſtilens. fo. cxcvi.
Mors & laus Menenij agrippę fo. cxxxviij.
Mors romani primi. fo. liij.
Mors primi albani. fo. liiij.
Mors ſecundi romani. fo. liiij.
Mors a mulij. fo. xxvi.
Mulierũ audacia & quę ſequuntur. fo. cxxxvii.
De litera N.
NOn rebus tẽpora, ſed res ſeruiũt tẽporibus. fo. ccxxvij
Nudare i ludis corp' qs c œpit. clvij.
Numa pythagorę diſcipulus. fo. xliij.
Numę mors. fo. xlvij.
Numę clementia ac inſtituta. fo. xliij
Numerus colonorũ poſt romuli mortẽ. xxxij.
Numerus ciuium romanorum. fo. cxcij.
De litera o
OCto & nonagita ordies in cõtiõe. cliij.
Oim malorũ cauſa, pecuniæ. fo. lxxv
Oib' innatis, libertatis deſiderĩũ. cxx.
Omnes fallimur. fo clxv
Opiniones fabiorum ſunt credendæ. fo. cxc
Optime cõſulunt rebus futuris, qui a præteritis exempla trahunt. fo ccxxi
Optimates in curia cæſi. fo cxl
Orationes funereę. fo xcviij
Oratio eſt animi ymago. fo iij
Orcheſię ſaltatores. fo xlv
Oratio in quibus a triumphis differat. fo cv
Olympias ſeptuageſima octaua. fo cc.
Olympias ſeptuageſima nona. fo ccij
Olympias octogeſima. fo ccv.
Olympias octogeſima prima. fo ccxij
Olympias octogeſima ſecunda. fo ccxx
De litera P.
PAganalia quę dicuntur fo. lxxiij.
Pallanteũ archadeę caſtellum xl.
Pallatini, Salij vocati xlv.
Pallas vrbiũ cuſtos xxxl.
Pan Lupercal apud Romanos xl.
Patres, vnde patricij xxx.
Pax veientibus data clxxxix.
Pax inter conſules & plebem ccxv.
Pelagus Ciconia dictus x.
Pelagus rex vnde eodem.
Pelaſgi theſſalij dicuntur vij.
Peſtis acerbiſſima ſuper armenta, greges, paſtores ac colonos, & quo tempore incepit cciij.
Peſtilentia in equos, Sabinos & Volſcos ccxx.
Poena veſtalium delinquentiũ xliij.
Poena vrbaniæ veſtalis corruptæ cxcvi.
Poenates & eorum forma xx
Phalerium & phaſenium vrbera romanis habitatæ viij.
Pila Romanorum tela cv.
Plebei in Vulcani ædæ cõtiones habebãt cxli.
Plebeiorum variæ ſententiæ ccxv.
Pontifices rerum maximarum domini xlvi.
pontifices ſacerdotum excellentiſſimi xil.
Porta colina cxcl.
poteſtas patris in filios xxxiiii.
Populi reuocatio ccxxiii.
Prædarum Fabiorum facinus cxc.
Præfecti primi ccxxxvii.
Primũ vrbis calamitatis initiũ viii.
Proceleumatici Rhythmi clvii

Prodigia & morbi peſtilentes clvii.
Publius Volumnius, & Seruus ſulpitius Camerinus coss. Romani ccv.
Publius Valerius publicola, & Claudius Sabinus conſules ccvii.
Publij Furnii mors cciii.
Publii Valerii publicolæ mors cv.
Pulchra notantur. xiiii.
Punitio in deſertores aciei cc;

De litera Q.

QVantum tempus cõtinet vna olympias xxiii.
Quæ ciuitates primo coloniam traduxere Ro. xxxviii.
Qui primi in Poloponneſo regnarunt v.
Qi græce ſcripſerunt apud Romanos iiii.
Quibus diebus captum Illium xlx.
Quintus ſulpitius Camerinus, Ser. Largius Flauius Conſules clvi.
Quintius ab aratro ad conſulatũ traducit ccx.
Quintius tribunorum inſtituta inlubuit ccx.
Quod Troiani a Grecis emanauerunt xix.
Quod primo veſtales xliii.
Quotannis Tarquinius regnauit lxx.
Quot Sabinæ legatæ xxxix.

De litera R.

RElligionis conſeruatio & quæ ſequuntur lxi.
Regio in. vi. & xxiii, diuiſa lxxiii.
Regis officia xxx
Rerum publicarum forma xxix.
Rite me matronæ vidiſtis, riteque dedicaſtis folio clxxiiii.
Romanorum clementia. cii.
Romani Sabinis fugam dedere. ciii.
Roma vbi condita, & qui prius Italiam tenuerunt xxviii.
Romanæ ciuitatis geſta xxxii.
Romanorum regum tempora xxiii.
Romani toti terræ acceſſibili dominati iii.
Romani proſpere rem gerunt clxxxii.
Romani decem virũ imperiũ diſſoluũt cccxii.
Romanis artẽ manualẽ exercere nõ licebat .cxcii
Romani ab vrbe alba deducti cxx.
Romani Martium luxerunt clxxv.
Romuli veturii damnatio ccix.
Romuli inſtitutiones xxxij.
Romuli triumphus tertius eodem.
Romuli mors eodem
Roumulus quotannis moritur eodem.
Romuli triumphus ſecundus xli.
Romulus rex creatur xxix.

De litera S.

Sabinæ raptæ pacem tractant xxxix.
Sabinorum depopulatio cxcv.
Sabini per vrbes ſparſi xxxvii.
Sabinorũ vltimus cõflictus & pax cvi.
Sacra Saturni per cędem xii.
Sacer lucus martis xxiii.
Sacerdotes a Romulo conſtituti xxxiii.
Saltus panos xxiiii.
Satricum capitur clxviii.
Saturnia quare ſic dicta. xl.
Secunda Sabinorum clades ciiii.
Senatus officia xxxi.
Sermo de diuiſione agri cc.
Sermo verax de Fabiorum calamitate cxc.
Seruilius ſtrenue pugnans, mittitur legatus valerio cxcv.
Seruii genus ac laudes lxx.
Seruorum coniuratio cvi.
Sexti Tarquinii mors cxvi.
Sicania ante Trinacria viii
Sicilia inſula viii
Siccius pater ſeruator, & deus vocatur cccviii.
Siccii oratio ad populum eodem.
Situatio & quantitas Auentini ccxiiii
Sybillini libri lxxxviii.
Sylua malefica lx.
Sylua vel rhea mater Romuli & Remi xxiii.
Suffetii oratio ad Tullium xlix.
Suffetii miſerrima mors lix.
Spes omnes decipit cccxix.
Spinetum portum vii.
Spurius Caſſius magiſter equitũ cxiii.
Spurius Lucretius interrex xcii.
Spuriꝰ Oppius carcerĩ tradit moritur cccxxiiii.
Spurius Seruilius primus, diuortiũ fecit xxxiiii.
Superbi ſcelerata excogitatio vt ciues perderet. folio lxxxii.
Summiſq; negatũ diu ſtare clxv.

De litera T

TAbulę factæ duodecim fo. cccxij.
Tarpeius mõs, nũc capitolinꝰ dr̃. lxix
Tarpeia virgo xxxvij
Tarquinij inſignia & honores lxvi
Tarquinij bellũ aduerſus ſabinos lxvij
Tarquinii eiectio lxxxviii
Tarquinius a filiis Anci martii interfectus lxix
Tarquinius latinorum dux lxxxiiii
Tarquinii ſolertia lxv
Tarquinii mors lxxxi
Tarquinius ſuperbus xxiii
Tatii mors xli
Tẽpla fortunę proſperæ ex fortũęvirilis lxxviii
Templorum diuiſio xxxiii
Tempora regum albanorum xxi
Tempus romæ condita, & qui condiderint, & cur roma dicitur xxii
Tertia ſabinorum clades cv
T. quintius quæſtor ccxii
Tolennorum vrbe a martio capta & prædæ data clxiii
Tribus, vnde tribuni xxx
Torquis aureus, colaris ccxvi

Troiani elymi dicti xvii.
Troianorum in italiam aduentus xiii.
Tullii reſponſio ad ſuffectium l.
Tullus hoſtilius rex xlvii.
Tullii liberalitas xlviii
Tullius rex ſucceſſor tarquinii lxx
Tullus Seruius cur dicatur eodem
Tullii ordines in bello lxxiii
Tullius vulnerū conflictatus moritur. clxxvii
Tullii filiæ a quibus deſponſatæ lxxviii
Tullii mors eodem
Tulliæ ſcelera & impietates lxxxi
Tullii conſilium ac prudentia lvii
Tuſculi captio, & quantū diſtat a roma ccx
Turnus herdonius et quæ de eo acta fuere vide per totum fo. lxxxiii.
Tyrannica inſtituta cxl
Tyrrenis herculis filius x

De litera v

Aleriç oratio, vide per totū clxix et clxx.
Valerii triumphus cxcv
Valeria noui cōſilii auctor clxix.
Valerii oratio & mors ccx
Velitræ vrbs volſcorum inſignis romanis ſe dedit clxl
Veneris portus xvi
Verginii oratio erga populum ccxxxii
Verginius in veios acriter cōtendit clxxxviii
Verginius propriam filiam peremit ccxxxii
Veſtalium inſtituta per virgines & cur ignis veſtalibus committatur xliiii
Veturiæ oratio ad filium martium clxxi
Veturia Martii mater clxix
Vicus cyprius, nunc a ro. impius lxxxi
Vim vi repellere licet xii
Virginis fuga cl
Viri trecenti vrbis illuſtriſſimi cliii
Vita libera aut mors glorioſa xciii
Volſcorum legati ad ſenatum roma. clxl
Volſci aduerſus Roma bellum decernūt. clxl
Volſcorum exercitus fuſus clxxvii
Volumnia Martii vxor clxix
Voluſcis Ceſonem grauiter accuſauit ccvi
Vota perſoluenda ix
Vrbanæ ſeditionis initiū cx
Vrbs in bello, cōcors in pace ſeditio ccxiiii
Vrbs per bella augeri, in pace humiliari ccxiiii
Vrbes romanis bella mouentes xxxvi
Vrbes in romanos cōiuratæ lxxxiii
Vrbem non amplius auctā poſt. S. Tulliū lxxiii
Vrbi duos colles adiuncti lxxiii.
Vrbis veteris magnitudo lxxiii.
Vrbis conſtitutio xxvi.
Vrbis conditores, qui lxxvii
Vrbium Latinorum nomina. clx.
Vrbs Acilla dicta Cereta lxxvii.
Vrbs in quatuor tribus diuiſa lxxvii.

Finis Tabulæ.

CLEMENTISSIMO, AC SANCTISSIMO PAVLO SECVNDO DOMINO, DOMINO NOSTRO PAPAE, SALVTEM.

ET SI PONTIFEX MAXIME, ET OPTIME, ea eſt tua virtus, eaque imperij magnitudo, vt ex mul-
tarum maximarum'q; rerum cura diſtrahi oporteat in
multas partes mentem tuam (vtpote cuius vnius proui-
dentia, moderationéq; orbis regitur) apparet tamẽ inter
occupationes tantas tua quædam inſignis in hãc præcla
ram vrbem, quæ te vt deum colit, diligentia, ſtudium'q;
laudabile, vt qui non modo præſenti eius ſœlicitati con-
ſulas eccleſiam dei, populoſqúe tuos in ſumma tranquilitate continens, templa,
ſedem'que apoſtolicã exornans, muros vrbis reſtituens, magnificentiſsiméque
ędificans, ſed extendens etiam cogitationes tuas vſque ad proceres illos priſcos
fundatores vrbis, tantique imperij, honori eorum, ac famæ cum delectatione in
ſeruias. nam cum nullo modo magis referre gratiam meritis mortuorum poſsi-
mus, quam per laudum, glorię'que eorum immortalitatem, ad quam præclari vi
ri referunt penè omnia, quamuis illi per auctores noſtros laudati abũde, celebres
qúe ſint, voluiſti tu tamẽ eis externa quoque addere teſtimonia. Nec quẽquam
moueat, quod hos viros religioſiſsimos dixerim, qui verę fidei ignari fuerint, nõ — Religio.
illorum iſtud vitio, ſed tẽporum infœlicitate accidit, qum hinc maxime cogno-
ſci poteſt, quanta ſit vis diligenter obſeruatæ religionis, cum per eam illi præci-
pue hanc vrbem ex parua maximam effecerint, & ad ſummum tandem culmẽ
hoc imperium extulerint. Quo exemplo innoteſcere chriſtianis poteſt id, quod
tu curas, & quidem rectiſsime dei vicarius, quanta eſse debeat veneratio religio
nis in fide vera, cum vires tantę eius fuerint etiam in fabuloſa, ac ſic iuſsu tuo eſt
additũ latinę lingue, quòd reperiť apud GRĘCOS ex hiſtoria DIONYSII HALI- — Dionyſi⁹.
CARNASEI, & habebis nũc hos libros decẽ primos, cũ vndecimo imperfecto, — Halicar.
cõuerſos in honorem tuum, cognitu'q; ſanè dignos. Nam & ſi poteſt hęc mate-
ria videri exilior, quæ circa vrbis verſetur primordia, tenuiora illa forſan, ſecu-
ta'que ſunt alia longè illuſtriora, & quæ in ſe plus delectationis habeant, ſunt vbi
qúe tamen magnæ res ROMANAE, & hic auctor certe diligenter veſtigat vrbis ip- — Materia.
ſius origines, effertqúe magnifice ſiq; opus totum inueniretur, incidere poſse-
mus in res maiores geſtas cum veteribus, & cum nouis hoſtibus, GALLIS, SAMNITI-
BUS, TARẼTINIS'que, & PYRRHO, & induces quoque clariſsimos, CAMILLOS DECIOS TOR
QUATOS, MAXIMOS, CURIOS, FABRICIOS, alios'que præterea, quorum nomina, vel ſo-
la illuſtrare, quãuis narrationẽ poſsent. Videretur'q; eo nobis gratior hæc hiſto
ria, quo nũc minus expleta habemus apud noſtros quædã bella, etiã ante primũ
punicũ illuſtria, nõ eſt tñ exigẽda ab hoc auctore, meta, breuiterq; expoſita hiſto
ria, quod nec ipſe ꝓfiteť, ſed eſt in eo diligẽtia ſanè multa, & ars oratoria magno
q; artificio elaboratę orones, religionũq; illius t͞pis explicatio accuratiſsima, do-

cumentaq́ue, & exempla plurima: quæ eſſe poſſint ciuili viro militariq́ue,ac
religioſo vtilia ſimul & iocũda:ſed de his erit legentibus ſuum cuique iudicium,
lausq́ue ſiue ea magna ſiue parua, penes auctorem manet. ❧ Ego em̃ quòd of
ficij mei fuit:quicquid inueni,transtuli:ſatis(vt arbitror)fideliter, nec vt ſum
Paulus ſe= mihi ipſe viſus obſcure,adnitens etiam quantum permiſit tempus,quantũq́ue
cũd⁹ papa. paſſa eſt magnitudo operis,in latinitatem aliquam: ſanè memor cuius nomini
dedicandum eſſet hoc opus,ac quali quantoq́ue principi: in quem profecto vi=
ſa eſt diuina munificentia,quicquid amplum,aut decorum ſit,in hominibus,cõ
tuliſſe ingenium ſupra naturam noſtram/diuinos mores/virtutem/dotes corpo
ris inſignes,interq́ue cætera,eam formę/dignitatem/quę pręſe quandam pon=
tificalem maieſtatem ferat,videatur'que ipſa per ſe reuerentiam ab intuẽtibus
exigere:ſed nec in cæteris viſa eſt eadem munificentia fuiſſe parcior. Nam pri=
Venetiæ. mum patriam tibi eam vrbem dedit,quàm non modo primam italię(quòd eſ
ſet magnum)ſed(quòd bona cæterarum venia dixiſſe velim)primã orbis ap=
pellari decet,ſiue opes magnificentiamq́ue ſpectes vrbis illius vere liberę,& q̃
Venetiarũ inter te nominis christiani principẽ delectare poteſt,condite à chriſtianis & eiuſ
laudes. dem chriſtianiſſimę,ſiue tantam quoque aliquis magnitudinem imperij diutur
nitatemq́ue intueri velit:ſiue iſtud etiam conſiderare,quòd ſi iſta non exuperat,
ęquat ſaltẽ/& ornat/conſtitutio/decor/natioq́ue/& perennitas illius REIPVB.
adminiſtratę per optimates ſeniores,generoſos,& prudentiſſimos,ea ipſos con
tinentia,eaq́ue moderatione tuentes id imperium,ac dirigentes,vt quiſq́ue gau
deat ſe in ea vrbe viuere in qua æque omnibus iuſticia, ſecuritateq́ue frui licet,
nec id magis ciuibus,qui ſunt in ea multi [illegible], & ditiſſimi,quam peregrinis,
qui & ipſi non pauci,cum mercaturę cauſa aut incolunt aut frequentant,ſed quid
eſſe dicet aliquis adeò inſigne,poteſt in vrbe naſci in qua vt in populoſiſſima na
ſcantur plurimi?põt lucem etiã plurimis afferre illius vrbis claritas,ſed nõ affert
eandem omnibus,tu vero in ea natus es generoſiſſimus, eſtque æque pulchrum
magnificumq́ue naſci aliquem venetijs nobilem,quã alibi naſci principẽ, hinc=
que etiam fortunatius,quòd ij commodis fruentes principum,carẽt ijdem prin=
cipum periculis,qua equidem foelicitate non video quid haberi poſſit in huma=
nis maius,quis enim principatus cauſa venetum aliquem nobilem, vi aut dolo
necatum vidit,aut domo pulſum,& mendicum?es tu igitur ex familia editus in
clyta barborum,antiqua ea & illuſtri,quam & tu,orbis vniuerſi decus illuſtriſſi=
mam nunc reddis,ſed quid tãdem tibi iſta pręclara omnia peperere?orbi toti ve
nerabilem,maximumq́ue omnium principatum quę tu adeo ſuſtuliſti,vt in cer
tum reddatur,vtrum tibi ille plus magnitudinis,an illi tua integritas plus hono=
ris,auctoritatisq́ue afferat,quippe cuius ſub pontificatu eccleſia dignitatem pri=
Eccleſia. ſtinam reſumat,augeatur in dies imperium,ſumma à te cum fide, ſumma cũ iu=
ſticia,ſapientiſſime'que adminiſtratum,floreãtq́ue denique ſub protectione tua
omnia,ſed hęc eſſent longioris orationis,dabitur autem tempus aliquando dicẽ
di de te,locusq́ue capacior,nunc cum libet,videre potes hunc, DIONYSIUM,muta=
ta veſte,nec(vt ſcripſit)de rebus latinis gręce nunc loquentem.

DIONYSII HALICARNASEI IN LIBROS ORIGINVM, SIVE ANTIQVITATVM ROMANARVM, PRAEFATIO.

QVVM MINIME VELLEM rationes, quæ reddi ſolent in procemijs hiſtoriarum, ſcribere de me, prefari cogor: nec extollendis tamen laudibus meis ſuperflue vacaturus, quas moleſtas audientibus ſcio: nec in alios ſcriptores calumnias ipſe coniecturus (vt Anaxilaũs in procemijs hiſtoriarum fecit, vtq; Theopõpus) ſed conſilia mea demonſtrans, quibus ſum vſus, quum hunc tractatum inſtitui: ſimul'q; ratiõem reddens de facultatibus, per quas eorum, quæ ſcribenda eſſent, peritiam ſuſcepi. Perſuaſus enim ſum eſſe eis, qui velint induſtriæ ſuæ poſteris monumenta relinquere: quę non ſimul cũ corpe conſumat tempus, ac pręcipue ſcriptorib⁹ hiſtoriarum, in quibus omnes collocandam veritatem ſuſcipimus prudentiæ initium, & ſapientię: Primum quidem materias eligere pulchras, & excellentes, plurimãq; vtilitatem ijs, qui lecturi ſunt, afferentes: deinde parare congruas conſcribendæ materiæ facultates multa cum diligentia, atq; induſtria. Nam qui de rebus ignobilibus, aut prauis, nullo've dignis ſtudio, hiſtorias abſoluerunt: ſiue in lucem prodire expetentes, & quaſi nomine potiri, ſiue vim ſuam in dicendo, copiam'q; oſtentare, nec ex illa cognitione probantur a poſteris, nec eloquij cauſa laudantur. quippe qui opinionẽ relinquant legentibus eorum hiſtorias, quod talem vitã ſint æmulati, qualia ediderint ſcripta. Fermè enim omnes exiſtimant, imaginem eſſe animi vniuſcuiuſq; orationem, qui vero materiam quidem eligunt optimã, eam autem innaniter, negligenter'q; componunt, ex qualicunq; auditu ne illi quidem ab electione ea laudẽ aſſequuntur. Neq; enim extemporales quaſdam opportere eſſe, aut negligentes cenſemus, quæ de ciuitatibus illuſtribus, de'q; viris potentibus hiſtoriæ conſcribuntur. Has igitur ego cum neceſſarias, primas'que eſſe exiſtimaſſem hiſtoricis ſpeculationes, atq; multam vtriſq; eis diligentiam adhibuiſſem, nec ipſarum præterire rationem volui, nec in loco vllo alio, q̃ in procemio totius operis collocare. Materiam itaq; quòd pulchram, magnificam'q; ſuſceperim, & multis vtilem, haud multa arbitror indigere probatione apud eos, qui non ſint publicæ hiſtorię penitus imperiti. Nam ſi aliquis mentem adhibens ad principatus ciuitatum, & gẽtium cuius'q; ſeculi memorię traditos, poſteàq; conſiderans vnum'quẽq; ſeorſum & inter ſe cõparans: diſcernere velit, quis eorum maximũ ſit adeptus imperium, reſq; geſſerit bello, pacé'q; clariſſimas: omnes ante ſe memorabiles principatus ROMANVM IMPERIVM longè

Anaxilaus. Theopõpus.

Oratio ẽ animi imago.

ESIMI ADM

ſuperaſse inueniet:nec imperij tantũ magnitudine,& rerũ geſtarũ decore, quas nulla adhuc pro dignitate exornauit oratio,ſed temporis etiam diuturnitate ab
Aſſirij. initio principatus ſui,vſq; ad ætatem noſtram. Nam Aſſiriorum quidem per=
uetuſtum quiddam,& in fabuloſa reiectum tempora,exiguam quandã obtinuit
Medi. partem Aſiæ. Medorum autem,quod illud euertit, & propagatum eſt amplius,
Perſę. haud multum habuit diuturnitatis:ſed inter quartam diſſolutum eſt progeniẽ.
Perſæ vero bello Medis ſuperatis, Aſiæ fermè totius domini extiterunt: aggreſſi etiam Europæ gentes,non multa in ditionem redigere:nec annis multo plus du=
Macedo= centis in imperio permanſerunt. Macedonum vero principatus, qui vim Perſi=
nes. cam fregit,magnitudine quidem imperij ſuperiores omnes prẹterijt:tempus autem neq; ipſe multum floruit:ſed poſt Alexandri obitum ruere in peius coepit.& enim diſperſus ſtatim a ſucceſsoribus in multos principes,& poſt eos ad ſecundã vſq;,aut tertiam generationem progrediens:imbecillis ipſe per ſe ipſum,fuit tandemq; a Romanis deletus. q̃q̃ nec ea potentia terram omnem dicto audientẽ fe=cit,aut totum mare. Neq; enim Africæ dominata eſt,parti ſanè magnæ,niſi iux=ta Aegyptum, nec Europam ſubegit totam, ſed plagæ quidem ſeptẽtrionalis ad Traciam vſque progreſſa eſt,occidentalis vero vſque ad Adriaticum mare deſcẽdit. Hæc igitur ſuperioris hiſtorię clariſſima imperia tantarum virium,tãtiq́ue roboris ſunt diſſoluta. Græcas enim potentias haud dignum eſt his opponere, nec imperij magnitudinem habentes,nec illuſtrationem temporis tantam,quan
Athenien tam hæc habuere. Nam ipſi quod Athenienſes oræ tantum maritimæ domina=
ſes. ti ſunt Annos duo de ſeptuaginta:nec toti tamẽ,ſed ei tantum, quę intra pontum eſt Euxinum, atque Pamphilium pelagus,quo quũ claſſe plurimum,atque ma
Lacedæ= ritimis opibus valuere. Lacedæmonij vero Peloponneſum,relinquam'que Græ=
monij. ciam obtinentes,imperium vſque ad Macedoniam protulerunt, repreſſi deinde
Romani ipſi a Thebanis,cum nec annos triginta integros imperium obtinuiſſent. At Ro=
toti terræ MANA quidem ciuitas terræ toti,quęcunque non eſt inacceſſibilis, ſed quę ab ho
acceſſibili minibus incolitur,imperat,maris ea totius quoque domina:neque ſolũ mediter=
dominati. ranei,quod eſt intra columnas Herculis:ſed etiam oceani,qua nauigari poteſt,prima ſola'que omnium,quęcunque ex omni æuo referũtur,ortum,& occaſum terminos imperij ſui faciens. Nec tempus ei poteſtatis breue: ſed quãtum quidem nulli aliarum ciuitatum,nulliq́ue regnorum cõtigit. Statim enim ab initio poſt VRBEM conditam gẽtes finitimas ſanè multas,atque pugnaces iuris ſui fecit:proceſſit'que ea ſemper obuios quoſque proſternens. Atque hoc ſeptingentos iam, & quadraginta quinque annos vſque ad conſules Claudium Neronem iterum,& Calphurnium Piſonem,qui centeſima nonageſimatertia olympiade ſunt creati. Ex quo autem Italiam totam obtinuit,confiſaq́ue eſt contra omnium principa=
Carthagi= tus progredi,mari quidem Carthaginienſes eijciens,qui nauali potentia plurimũ
nienſes. excelluerunt,Macedoniamq́ue ſubijciens, quæ terreſtribus antea viribus pluri=mum pollere viſa erat,nullum amplius habens æmulum Barbararum gentium, aut Græcarum:ſeptimam iam ætatem hanc vſque meam perſeuerat:omnis loci domina:nec gẽs vlla eſt(vt ita dixerim)quę de cõmuni imperio,aut ne imperiũ patiatur,amplius cum ea contendat. Quod igitur neque materiarum minimam

(vt dixi) delegerim, neque in rebus inanibus, aut ignobilibus verſari conſtitue=
rim, ſed de clariſsima omnium vrbe cōſcribam, rebuſq́ue geſtis, quibus illuſtrio
res nemo poſsit oſtēdere. haud ſanè video cur pluribus probari oporteat. Quòd
autem non ſine cogitatione, & maturo conſilio ad vetuſta, quæ de ea ſcripta ſunt,
conuerſus ſim, inſtituti mei cauſas habens, quas poſsim probabiles reddere, pau=
ca præfari volo: ne hoc mihi horum querulorum aliqui obijciant, nondum ijs au
ditis, quæ declaranda ſunt. Vrbis memorabilis geſta ſcripturus, quę inglořia ad=
modum, & humilia acceperit primordia, nec hiſtorica ſcriptione digna: quę non
multis ante ætatibus in lucem, gloriamq́ue venerit, quam MACEDONICOS depoſue
rit principatus, & PVNICA confecerit bella (cum mihi licet illuſtre aliquod ex ma=
teria ipſa excerpere (ad origines, antiquitateſq́ue diuerti nihil prorſus habentes
claritatis. Adhuc enim ignota eſt GRÆCIS ferè omnibus ROMANÆ vrbis vetus hi
ſtoria, & opiniones quædam haud veræ, ſed ex quocunque audito principium aſ=
ſumentes multos decepere, tanquam ea cōditores habens, ſine laribus, quoſdam
& vagos, & barbaros: neque ipſos ſaltem liberos, non ob pietatem, iuſtitiamq́ue,
& alias virtutes ad principatum maximum ſimul cum tempore peruenerit, ſed
caſu quodam, & fato iniuſto bonorum maxima, ſine cauſa, minus idoneis homi=
nibus acquirente: & qui prauioris ſunt moris: palàm incuſare fortunam ſolent: tā
quam eam nequiſsimis barbarorum tribuentem græcorum bona: & quid opus
eſt de alijs dicere? vbi etiam ſcriptorum quidā auſi ſunt: hæc ipſa in hiſtorijs ſcri
pta relinquere regibus barbaris: qui imperium oderant: quibus ſeruientes ipſi: &
ad voluptatem loquentes: eorum in gratiam: neque iuſtas, neque veras hiſtorias
confinxerunt. Has igitur erroneas (vt dicimus) præſumptiones eximere ex ani
mis multorum volēs, atque pro ijs veras tradere, de conditoribus VRBIS, qui fue=
rint, quibuſq́ue, temporibus vniquique conuenerint, & qua fortuna vſi ſedes pa=
trias ante reliquiſsent, hoc ſermone declarabo. In quoquidem: GRÆCOS eos, ac non
ex minimis, aut inaniſsimis gentibus coeūtes demōſtrare polliceor. De rebus au
tem, quas ſtatim poſt VRBEM conditam geſserint, & de ſtudijs, quibus in tantam
imperij magnitudinem peruenerint eorum poſteri, deinceps orſus exequar, nihil
eorum omittens (quantum eniti potero) quę hiſtoria digna videbuntur, vt & ve
ritatem diſcentibus ſentire liceat de hac vrbe, quod conuenit, niſi omnino ruſti=
ſtice erga eam, & infeſte ſe habeant, neque ægre ſeruitutem ferant, quę merito fa=
cta eſt. Naturæ enim lex eſt omnibus communis, quam nullum diſsoluit tem=
pus, deterioribus ſemper imperare meliores. Neque fortunam incuſent, tanquā Meliores
ciuitati minus idoneę tantum imperium, ac iam tam diu gratis largientem: cum deteriori=
ex hiſtoria didicerint, quod innumeras ſtatim ab initio, poſtquā cōdita eſt vrbs, bus ſemꝑ
protulit virtutes virorum, quib⁹ neque magis religioſos, aut iuſtiores, neque ma= imperāt
iori tēperantia in omni vita vſos, nec in bellicis fortiores vlla alia vrbs tulit nec
GRÆCA, nec BARBARA. Abſit iam verbo inuidia. Habet enim quiddam tale inopina
torum, admirabiliumq́ue profeſsio, neque oēs, qui tantam illi poteſtatis magni
tudinem circūpoſuerunt, ignorantur a GRÆCIS ſcriptione non potiti, & digna mē
tione. Nulla enim de his rebus ſatis diligēs, aut certa hiſtoria digeſta eſt a GRĘCIS
vſque ad noſtra tempora, niſi ſummatim quędam conciſa, & valde breuia: primi

Antigonus. Polibius Sillenus Qui grę ce ſcripſerint apud Romanos.

quidem (quantum vidi) Romanas origenes percurrentis Hieronymi cardiani hiſtorici, in tractatu de Epigonis: poſtea Timaei ſiculi vetera quidem hiſtoriarum in communibus hiſtorijs enarrantis bella, bella autē cum Pyrrho Epirota in proprium collocantis tractatum: ſimul autem cum his Antigoniqúe & Polibij, & Sileni: multorúmque pręterea iiſdem rebus nō ſimiliter inſiſtentium, quorū vnuſquiſque pauca, neque ea dedita opera, neque certa, ſed ex fortuito auditu compoſita deſcripſit. His autem ſimiles, & in nullo differentes hiſtorias ediderunt etiam ROMANI quicunque priſcas res vrbis Gręco ſermone cōſcripſerunt, quorū vetuſtiſſimi ſunt Quintus Fabius, & Lucius Cincius, punicis bellis ambo clari. Horum autem vterque res geſtas, quibus interſuit, probe deſcripſit. ob rerum notitiam: priſca vero poſt vrbem cōditā ſummarie percurrit. ❧ Ob has igitur cauſas viſum eſt mihi, relictam a veteribus indictam pulchram hiſtoriā minime pretermittere, ex qua diligenter ſcripta & optima rerum contingent, ſimul & iuſtiſsima, eis quidem, qui diem ſuum obierunt viris bonis aeterna potiti gloria, & poſterorum laudibus, quę mortalem naturam parem diuinę faciunt, neque corū opera cum corporibus ſimul interire: eis vero, qui ex diuinis illis orti ſunt viris, ſiue orientur, neque voluptarium continget vitę genus, neque deſidioſiſsimum eligere, ſed generoſiſsimum, & laborioſiſsimum, hoc maxime cogitātibus, quòd qui honeſta primordia ſumpſerunt ex genere, magnifice de ſe ipſos ſentire conuenit, nihilqúe affectare maioribus ſuis indignum. Ac mihi quoque, qui nō adulationis gratia ad hunc tractatum diuerti, ſed veritatem, iuſtúmque animo proponens, quę ſpeculari quęque opportet in omni hiſtoria, primum quidem id continget, vt oſtendam ſenſum meum (quod ſit commodus bonis omnibus, ſpeculationi'que deditus) honeſtorum operum, & magnorū: deinde vt vrbi bene de me meritę gratiam quantam poſsim referam, diſciplinę memor, atque aliorum bonorum, quibus mihi perfrui licuit in ea commoranti. Reddita autem de electione operis ratione, volo etiam de facultatibus dicere, quibus ſum vſus, quū aggredi hoc opus inſtitui. Fortaſse enim qui ante legerint Hieronymum, aut Timęum, aut Polybium, aut aliquem aliorum hiſtoricorum, quorum modo mentionem feci, tanquam ſcripturam ſubtrahentium: multis rebus apud eos non repertis, quæ a me ſcribuntur, commentitia hęc eſse ſuſpicabuntur: & vnde mihi harum rerū ſcientia innotuerit, diſcere poſtulabunt. Ne igitur ea de me cuiquam inſideat opinio, melius eſt quibus motus ſim rationibus, atque monumētis, diſserere. Ego in

Auguſt⁹ quo tempore bellū' ciuile diſsoluit

Italiam traijciens, quum diſsolutū eſt ſub CAESARE Auguſto bellū ciuile, cēteſima octogeſima ſeptima olympiade, ac deinde tempus illud omne, quòd eſt anni duo & viginti vſque ad hoc, ROMAE cōmoratus, ſermonémque vernaculū romanum ediſcens, & literarum indigenarum ſciētiam, omni eo tempore ijs, quæ ſpectarent ad hanc materiam, intendi, alia ex doctrina eloquentiſsimorum virorum, cum quibus verſabar, percipiens, alia vero ex hiſtorijs cunctorum ſumens

Cato,

quicūque laudatiſsimi Romanorum ſcripſere, vt Porcius Cato, Fabius Maximus, Valerius Antias, Licinius Macer, Aelij Gellij, Calphurnij, & alij vltra hos plures, non obſcuri, atque ab illorum procedens tractatibus (ſunt enim ſcriptis Gręcis per ſimiles) hiſtoriam ſum aggreſsus. Hęc igitur de me ipſo diſserui. Reliquum autē

eſt de hiſtoria ipſa dicere,quibus eam comprehendo temporibus,& quibus de re
bus narrationem cõficio,qualem'que operi formam trado. Incipio igit̃ hiſto
riam à vetuſtiſsimis fabulis,quas qui ſcripſere ante me,reliquerũt ſine multa in-
quiſitione,ſtudioqúe inueniri ſanè difficiles. Narrationem autem extẽdo vſque
ad initium primi belli Punici,quod fuit anno tertio centeſimæ,& vigeſimę octa-
uæ olympiadis: Narroqúe externa vrbis eiuſdem bella omnia,quæ illis tempori-
bus geſſit,& ſeditiones inteſtinas,quot fuerunt,quibuſq; ex cauſis,ac quibus mo
dis,rationibuſqúe compreſſę. Formas autem Reipu. omnes percenſeo,quibuſcũ
que vſa eſt & ſub Regibus,& poſt exactos Reges,& qui fuerit vniuſcuiuſque mo
dus. Tum vero mores qui optimi ſunt,legeſqúe clariſsimas,& ad ſummam to-
tum priſcum victum ciuitatis explico. Formã autem tractatus trado, non qua-
lem hiſtorijs tradiderunt ij,qui bella ſcripſerunt,neque qualem rerum publicarũ
ſcriptores,neque annalibus ſimilem,quos ediderunt qui res Atticas tractauerũt
(vniformes namque illæ ſunt,atque cito audientibus ſatietatem afferentes) ſed
ex omni ſpecie formam quandam mixtam,bellicaqúe,& ſpeculatiua,vt & illis,
qui in ciuili ſermone verſantur,& illis,qui philoſophicę ſpeculationi ſtudent, &
ſi quibus quieta oblectatione opus eſt in hiſtoricis certaminibus, abunde ſatisfa-
cere videatur. Hiſtoria igitur de ijs erit rebus,talemqúe ſortietur formam. Eius
autem auctor ſum Dionyſius Alexandri Halicarnaſeus,atque hic incipio.

DIONYSII HALICARNASEI ORIGINVM SIVE ANTIQVITATVM ROMANARVM LIBER PRIMVS.

VRBEM terræ,mariſqúe totius dominam,quam nũc Ro-
mani icolunt, vetuſtiſſimi antea memorię preditorum
tenuiſſe dicũtur, Barbari ſiculi,gens indigena. Quę vero Narratio.
ante hęc fuerit,neque vt habitata ſit ab alijs,neque vt de
ſerta fuerit,nẽo quicquã habet certi,quòd dicat. Aliquã
toqúe poſt eam capiũt Aborigines lõgo bello poſſeſſori
bus primis adimẽtes: atque hi quidem in mõtibus prius
habitauere ſine muris,vicatim,& paſſim. Poſtquam au
tem & Pelaſgi,& aliorum Græcorum quidam admixti,eis auxilio fuere ad bella
finitima,cum gẽtẽ inde ſiculam expuliſſent,vrbes condiderunt plures,terram-
qúe omnem dicto audientem effecerunt,quantam amnes ambiunt Liris,& Ty- Liris.
beris. Hi quidem curſus initium ſumentes ex radicibus montium Apennini, Tiberis.
quibus ſecatur bifariam in longitudinem omnis Italia: diſtantqúe inter ſe, iuxta
exitus eorum,octingentis fermè ſtadijs in Tyrrhenum mare fluentes: a ſepten

trione quidem Tyberis proxime vrbem Hoſtia effluens:a plaga vero Meridiona
li Liris habens Minturnas obuias. Sunt autem vrbes hæ vtræ'que Romanorum
coloniæ:Permanſerunt'que in eis ſedibus nondum obſcurati ab alijs : ſed iiſdem
homines ipſi appellati nominibus,vſque ab bellum Troianum priſcam illã ap-
pellationem ſeruantes ſemper Aboriginum:ſub latino autem,qui Iliaci belli tem
poribus regnabat,dici Latini cœpti:poſtea Romulo denominatam à ſe vrbẽ con
dente ſexdecim ætatibus poſt Troicum bellum,hoc nomine,quod nunc habẽt,
accepto,gentem maximam ex minima ſimul cum tempore effecerunt:clariſſi-
mam'que ex obſcuriſſima:eos,qui ſedibus indigerent,benigne ſuſcipiendo,cum
iis qui generoſe bello victi eſſent , rempublicam communicando, ſepius etiam
quicunque ab eis manumitterentur,ſimul eſſe concedendo,nullius'que fortunæ
homines,ſi modo profuturi eſſent reipu.dedignando:Atque vltra hæc omnia,re
giminis ornatu,quem ex multis caſibus cõſtituere,vtile aliquid ſemper per om
Aborigi- nem occaſionem aſſumentes. Aborigines autem,a quibus incipit Romanum ge
nes. nus,alij quidem Italiæ indigenas ex ſeſe ipſos oriundos tradũt(Italiam enim vo
ſe q' ... co oram omnem,quãtam ſinus Ionius,& Tirrhenum mare,tertię'que a terra cõ
dici plectuntur Alpes)atque cognomen ipſis primum ex eo inditum dicunt,quod eo
rum,qui poſt fuerunt genus ab illis incipiat : quemadmodum & nos genarchas,
aut Protogones dicimus. Alij autem dicunt ſine laribus quoſdam,& vagos, vn
diqúe conuenientes ibi forte ſibi inuicem occuriſſe,& in locis communitis ſedes
poſuiſſe,latrocinio vitam ducentes,& pecore. trahunt'que denominationem eo
rum in iſamiliaribus fortunę,Aborigines,eos dicentes,ad demonſtrãdum ipſos,
vagos. Sequeretur itaqúe ſecundum hos,nihil differre Aboriginum gentem , ab
eis,quos ita vocabant priſci. Nam huiuſmodi hominibus,qui ſine domibus pro-
priis conuenæ quidem,& ex colluuie multarum gentium promiſcui erãt , neque
terram vllam certam,neque patriam incolentes,hoc nomen,vt ſæpius , indide-
Ligures. runt. Alij autem Ligurum colonos fuiſſe ipſos fabulantur eorum,qui vicini ſunt
vmbris. Nam ligures quidem multa Italiæ loca incolunt, atque etiã Gallię quæ
dam poſſident. Vtra vero ſit eis terra patria,incertum eſt. Nihil enim de his vl
terius certi dicitur. Doctiſſimi autem Romanorum ſcriptorũ,in quibus eſt Por
cius cato,qui vrbium Italiæ origines diligentiſſime collegit,& caius ſemproni⁹,
& alij pleri'que,Græcos eos fuiſſe dicunt,ex iis , qui Achaiam aliquando incolue-
runt,multiſqúe commigrarunt ętatibus ante Troianum bellum,non vlterius ta
mẽ diffiniunt,neque Græci generis cuius fuerint,neque vrbem,ex qua profecti,
neque tempus , neque migrationis ducem, quave vſi fortuna ſedes patrias reli-
querint. Verum Græca vſi fabula,ne vnum quidem eorum,qui Græca ſcripſere,
auctorem certum adhibuerunt. Veritas igitur in occulto eſt . Sin autem eſt ſer-
mo eorum verus,nõ alicuius vtique generis alius coloni fuiſſent,quã eius, quòd
nunc Arcadicum dicimus. Nam'que hi græcorum primi ſinum Ionium traij-
Oenotro. cientes,Italiam incoluerunt cum eos Oenotro Lycaonis filio,qui quintus erat ab
Aegeo,& Phoroneo,qui primi in Poloponneſo regnarũt. Nam Phoroneus quidẽ,
Nyobes pater fuit. Huius autem & Iouis filius(vt dicitur) Pelaſgus,Aegei'que fi-
lius Lycaon,huius'que filia Deianira. Et ex ea,& Pelaſgo Lycaon alter , Lycaonis
oenotrus

oenotrus decem, & ſeptem ætatibus ante Troiam obſeſſam. Hoc enim tempus erat, quum colonos in Italiam miſerunt Græci. Reliquit autem oenotrus Græciã, non ſatisfaciente ſibi portione ſua. Nam cum eſſent Lycaoni duo & viginti filij, totidem in partes diuidi Arcadiam oportebat. Hac igitur cauſa Peloponneſo relinquens oenotrus, claſſemque inſtruens Ionius ſecat mare, & cum eo Peucetius, vnus è fratribus. Secuti verò ſunt eos, & iam ex domeſtico populo complures. Nam populoſiſſima fuiſſe dicitur hæc gens a principio grecarum omnium, quæcun'que ex eis regionem ſortitę ſunt, minorem quàm pro multitudine ſua. Peucetius igitur in quàm partem Italiæ primum curſus tulit, ſupra vertices Iapigios populum ſuum deportans, ibi collocat. Peucecijq; ab eodem dicti ſunt, qui circum ea loca habitãt: Oenotrus autem maiorem exercitus partem ducens, in alterum venit ſinum ab occidente ſecundum Italiam diffuſum, qui tunc quidem Auſonius, ex accolis eius Auſonibus dicebatur. Poſtquam verò Thyrreni dominationem maris habuere, ſumpſit eam, quàm nunc habet appellationem. Inueniens autem oenotrus regionem ipſam multam decori, multam'que cultui percommode expoſitam, magna autem ex parte deſerta, ac ne illa quidem, quæ incoleretur, hominibus frequentatam, cum expurgaſſet barbaris partem eius quandam, vrbes condidit in montibus paruas, & crebras, qui mos erat condendi Priſcis. Vocata eſt autem ea ora, & quidem multa, quantacunque occupauit, oenotria. atque homines quibuſcunque imperauit, oenotri, tertiam hanc aſſumentes cognominationem. Nam Aegeo quidem regnante Aegei dicebantur. Suſcipiente autem imperium Lycaone, Lycaones dicti ſunt. Oenotrio verò tranſportante eos in Italiam, vocati ſunt ad quoddam tempus oenotri. Teſtimonio'que mihi eſt ſophocles Tragicus in Triptolemo. Inducitur enim ceres in ea fabula docens Triptolemũ quanta ei peragrãda ſit regio iaciendis ſeminibus, quę à ſe acceperit. atque orientalis Italiæ primum mentionem faciens, quæ eſt à verticibus Iapigis, vſque ad fretum ſicilienſe, poſtea'que oppoſita commemorata ſicilia, ad occidentalem Italiam rurſus diuertit, gentes'que maximas maritimam oram incolentium percurrit, ab oenotrorum habitatione principio ſumpto. Abunde autem ſufficient hæc ſola de Iambicis dicta, in quibus ait. Hæc autem à tergo manus In dextram Oenotria'que omnis, & Thyrrenus ſinus, & liguſtica te tellus excipiet. Anthiocus aũt ſiracuſanus hiſtoricus vetuſtiſſimus in Italiæ habitatione conditores antiquiſſimos diſcurrens, & vt partem eius quandam ſinguli occuparunt, oenotrio primos dicit omnium memorię traditorum ſedes in ea poſuiſſe, ſic dicens. Antiochus xenophani hęc ſcripſit ex ſermonibus priſcis valde credita, & certiſſima. Hanc terram, quę nunc Italia dicitur, antiquitus habuerunt oenotri. Poſtea pertranſiens quemadmodum gubernabantur, & vt Italus aliquando Rex eorum fuit, à quo dominati ſunt Itali, huic'q; ſucceſſit Morges à quo Morgetę vocati ſunt, & vt ſiculus hoſpes Morgeto factus proprium ſibi conſtituens imperium, diſtincta gente, huic inſertur. Atq; ita siculi, & Morgetę, & Itali fuerunt, qui erant oenotri. Age iam, & genus oenotri quantum erat, oſtẽdamus, ex priſcis hiſtoricis teſtem alium habentes Pherecidem in Atheniẽſium originibus nemini ſecundum, ſit autẽ ei ſermo de regnantibus in Arcadia ſic. Pelaſgo, & Deianirę fit Lycaon. Hic cylemnem ducit Nympham naiadem, à quo mons cylemne di-

citur. Poſtea qui ab his deſcenderunt enumerans, & quæ vnuſquiſque eorum loca
incoluerit commemorans, quum Oenotri, & Peucetij meminit, ſic inquit. Ex oeno-
trus, à quo Oenotri vocantur, qui in Italia habitant, & Peucetius, à quo Peucetij,
qui in Ionio ſinu. Quę igitur à veteribus poetis, & fabularũ ſcriptoribus dicta ſunt
de habitatione Oenotrorũ, ſunt talia: quibus ego aſſentiens ſi vere gręca origo Abo
riginibus fuit: ſicut à Catone, & Sempronio, & alijs'q; pleris'q; traditur: Oenotrorũ
ipſorum progeniẽ eos fuiſſe arbitror. Nam Pelaſgo equidem nationem, & Creten
ſem, & cæteros, quicunque alij ſedes in Italia poſuerunt, poſterioribus temporibus
aduenıſſe reperio, neque antiquiorem hac ipſa claſſem aliam ex Græcia in occiduũ
Europæ poſsum vllam percipere: atque Oenotros ipſos multa alia loca Italiæ obti-
nuiſse exiſtimo, alia deſerta, alia in frequẽtia occupantes atque Vmbrię pars eſt etiã,
quam ſibi vendicarint. Vocari Aborigines puto, ex habitatione ipſa montium.
Nam & illud Arcadicum eſt, montes ſequi, ſicut Athenis aliqui montani ſunt,
alijque maritimi. Si vero aliquibus inſitum ſit, minime velocibus eſse ad ea reci
pienda ſine certa probatione, quæ de vetuſtis rebus dicuntur: ne veloces ſint etiam
ad credẽdũ, fuiſse eos aũt Ligures, aut Vmbros, aut alios quoſdã barbaros: ſed expe
ctantes reliqua, quod veriſimilimũ ſit ex oĩbus iudicent. Vrbiũ autẽ, in quibus pri-
mũ Aborigines habitarũt, paucę nũc ſuperſunt. Plurimę verò bellis, maliſque alijs
dirutę, ac deſertę. Erãt aũt in Reatino agro haũd ꝓcũl Apẽnini mõtibus, ab vrbe Ro
ma minimũ diei iter diſtantes, vt in antiquitatibus Terentius Varro ſcripſit, cui ego
ſeruiens quæ illuſtriſſimę earum fuerint, vt ab eo traditur, enarrabo. Palatium qui-
dem quinq; & viginti ſtadijs a Reate diſtans Vrbe, nunc etiam a Romanis habitata
viæ quintiæ proximum. Trebula autem ad ſexaginta ſtadia ab vrbe eadem di-
ſtans tumulo inſidens modico. Veſbola item eadem diſtantia a Trebula Ceraunis
montibus proxima. Ab hac rurſus quadraginta ſtadijs diuiſa vrbs inſignis Sima:
vbi templum eſt valde vetuſtum Martis Mephyla quo'que triginta ferme ſtadijs
procul à Sima. Oſtenduntur autẽ ruinę eius & murorũ veſtigia, Quadraginta autẽ
ſtadijs abeſt Orumiũ, ſi qua eſt ibi aliarũ, vrbs illuſtris, & magna. Manifeſta ſunt.n.
fundamẽta murorum eius, & foſſę quędã veteris magnificentiæ, & ſepulchrorũ am
bitus in celſis aggeribus in longũ porrectorũ. Hic templũ eſt Palladis vetuſtũ in
ſummo extructũ. A Reate rurſus ſtadijs octoginta via Iunia, Eundo iuxta Coritũ
montem Curſula nuper diruta. Oſtenditur autem & inſula quædam Iſſa cogno-
mine lacu circumflua, quam ſine munimento vllo manu facto inhabitaſſe illi dicun
tur, lacunis ipſis pro muris vtentes. Proximum verò Iſſe, maximum in interio
ribus lacus eiuſdem poſitum quadraginta ſtadijs diſtans ab ijs, quæ ſeptem aquæ
vocantur. A Reate iterum in Latinam viam eundo. Varia quidem triginta ſta-
dijs, Riora autem trecentis, quæ vocatur Materia. In ea fuiſſe dicitur oraculum
Martis longe vetuſtum, cuius mos haũd diſſimilis erat (vt aiunt) Dodonæo olim
memoriæ prodito, niſi quòd ibi quidem ſub quercu ſacra quieſcens reſponſa dare
videbatur, apud Aborigines autem à deo miſſa auis, quam ipſi Picu Græci Δρυοκο-
λάπτηρ vocant, ſiue ἀρυοκολάπτηρ ſuper columnã ligneam apparens hoc ipſam facit
Quatuor autem & viginti ſtadijs ab vrbe ante dicta eſt Liſta metropolis Abori-
num, quam Sabini olim nocte adorti ex vrbe Amiterna incautam capiunt.

Qui ve-

aborigines q' sic dicti sũt / aut. exist.

vrbes aborig. que.

Qui vero capta vrbe euaſerunt, ſuſcipientibus ipſos Reatinis, poſtquàm multa
moliti ea frui nequibant, ſacram dicarunt tanquàm ſuam adhuc terrã, diris exer
citationibus profanos faciendo, quicunq; ex ea deinceps fructus perciperẽt. Ab
Reate rurſus ſeptuaginta ſtadijs Cotyla vrbs inſignis, montibus adiacens,& ab
ea non procul eſt lacus quatuor iugerũ amplitudine aquę ex ſeſe oriundę plenus
ſemper defluentis:eiuſq; altitudo(vt dicitur)immenſa. Hunc autem diuinitatis
aliquid habentem ſacrum Victorię finitimi exiſtimant: munientes'q; caueis:ne
quis latici appropinquet, inacceſſum cuſtodiũt, pręterquàm anni quibuſdã tem
poribus, in quibus ſacra conſucta faciunt aſcendentes in Iuſululam illi, quibus id
licitum permiſſum'q; eſt. Et eſt quidem inſula per dimenſionem pedes circiter Inſula.
quinquaginta:ſupereminet autem aquę haùd amplius pedalem altitudinẽ:eſt'q;
nequaquam fixa, ſed circunnatat quocunq;, ac circunfertur, vertente interdum
eam ſenſim nunc huc, nunc illuc vẽto. Herba vero in ea naſcitur butumo, ſiue ſpi
nę albę ſimilis:& fru tices quidam non magni. Res ipſa ſupra notionem imperi-
tis naturę virium, ac miraculum nulli ſecundum. His quidem in locis habitaſſe
primum Aborigines dicunt, expulſis inde Vmbris. Ijdem'q; in alios quoq; bar
baros irruentes:ac maxime in finitimos Siculos de regione decertabant. Ac pri-
mum quidem egrediens iuuentus ſacra viri pauci, victus querendi gratia à parẽ
tibus miſſi, more priſco, quò & barbarorum plurimos vſos ſcimus. Quando eñ
tantus exceſſus turbę, multitudinis'q; vrbibus proueniret, vt non amplius ſuffi
cere poſſent oĩbus alimenta domeſtica, ſiue quod tellus facta eſſet cœli grauita
te ſterilior, ſiue quis alius ciuitatis caſus, ſiue bonus, ſiue malus minuendę domi
multitudinis neceſſitatem impoſuiſſet, deorũ alicui dicantes annuam progeniẽ.
emittebant armis inſtructos ex terra propria:& ſi pro fœcunditate prolis, aut ꝓ
victoria dijs gratias agerent ſacrificãtes ante ſacra decreta, ſecundis augurijs co
lonos emittebant. Si vero dijs iratis detinentium ſe malorũ liberationẽ peterẽt,
hoc ipſum fermè agebãt dolentes, atq; ignoſci ſibi poſtulãtes ab ijs, qui pelleren
tur. Illi vero demigrantes, tanq̃ nõ amplius terrã patriã habituri, niſi alterã ac
quiſiſſent, quæ ſe ſuſciperet, aut gr̃a, aut bello victã, tũc ſibi patriã eam demũ ſa
ciebant, cũ is deus, cui illi noĩatim dicati erãt dũ emitterent̃, cõplecti ipſos pluri
mũ videret̃: ꝑter humanã etiã opinionẽ colõias erigẽtes. Hac igr̃ lege vtẽtes eo
tp̃e Aboriginũ quidã, florẽte hoĩb⁹ regiõe, cũ interficere filios nollẽt, ſcel⁹ id eſſe
rati nullo inferi⁹, deoꝝ cuipiã vouẽtes annuã ꝓgeniẽ adultos emittebãt filios ex
terra ꝓpria, q̃ Siculos abigẽtes ibi cõſederũt poſtq̃ ſuã reliquerãt. Poſteà non q̃
fraude locis quibuſdã hoſtilis agri potiti ſunt iam ex tuto, reliqui quoq; Abrigies
agro agẽtes ꝓximo vicinos aggrediebãtur, vrbes'q; cõdiderunt & alias quaſdã,
& quę nunc etiam habitantur, Antennas, & Tellenes & Philœneas iuxta montes
qui Cornicli vocãtur,& Tiburtinos, apud quos etiam hucuſque pars quędam Vr-
bis Sicilienſis, vocatur. Erant'q; Aborigines ijdem prę cæteris finitimis maxĩe
infenſi Siculis:ſurrexit'q; ex his controuerſijs (bellũ omnibus gẽtibus anteà nul
lũ fuerat in Italia) proceſſit'q; in lõgum tp̃s extractũ. Poſteà vero Pelaſgoꝝ qui- Pelaſgi.
dã eã, quę nũc Theſſalia dicit̃, incolentiũ ſedes ꝓprias coacti relinquere cohabi
tatores Aboriginib⁹ fiũt, ſimul cũ eis bellũ aduerſus Siculos gerẽtes. Suſceperunt

autem illos Aborigines ſpe forſan commoditatis ſuę. Quantum autem ego arbi
tror propter cognationem potiſsimum. Erat enim Pelaſgum genus Gręcum ex
Peloponneſso antiquitus, Fortuna'que vſi fuerunt aduerſa cum alijs in rebus plu
rimis, tum maxime in erratili, nulloqúe loco ſtabili habitatione, aut certa. Pri=
mum quidem circa id, quod nunc vocatur Achaicum Argos, habitarunt, indige=
nes, cum eſsent, vt multi aſserunt. Cognomen autem iſtud à principio ſumpſe
Pelaſgus rex. runt ex Pelaſgo rege. Erat'que Pelaſgus ex Ioue, vt dicitur, & Niobe Phoronei,
cui prime mortalium comixtus eſt Iupiter, vt habet fabula. Sexta deinde poſt
ętate relinquentes Peloponneſsum in eam, quę tunc Aemonia, nunc Theſsalia di=
citur, commigrarunt: perigrinationisqúe duces fuerunt Acheus, & Phitus & Pe=
laſgus Lariſsę, & Neptunni filij. Aduenientes aũt in Aemoniam incolentes eam
barbaros expellũt, ipſi'que regionem diuidunt trifariam: denominatis partibus
à ducibus ſuis Phita, Pelaſga: & Achaia. Quinque illic ętates permanẽtes, quibus
maxima cum fœlicitate viguerunt campis optimis Theſsalię perfruentes: circi
ter vero ſextam ętatem pelluntur ex Theſsalia à Curetis, & Lelegis colonis: qui
nunc Aetoli & Locri vocantur: atque alijs compluribus circa Parnaſsum habitã
tib⁹, ductore hoſtiũ Deucalione Promethei matris'q; Oceanę ... vocatę. Diſper
ſi vero fuga alij in Cretã abierũt, alij inſularum Cicladum quaſdam tenuerũt: alij
circa Olimpum, & Oſsam, Eſtiotin dictã, habitarunt. Alij autem in Boetiam, &
Phocidem, & Euboeam delati ſunt. Alij vero traijciẽtes in Aſiam maritimę orę.
circa Helleſpontum multa occuparunt loca, atque adiacentium inſularum cum
plures alias, tum eam, quę nunc Lesbos dicitur. Is admixti qui ex Hellade dedu=
xerunt primã in ea coloniã, ducẽte eos Macario Craſij. Plurima aũt pars eoꝝ per
mediterranea verſi ſunt ad eos, qui Dodonæ habitabãt, cõſanguineos ſuos, quib⁹
nemo bellũ inferre tanq̃ ſacris audebat, tempus'q; quodã modicũ ibi cõmorati.
(Nam vbi ſe illis eſse graues ſenſerũt, nõ ſufficiẽte agro ad vtros'q; eos alendos,
regionẽ reliquere) parentes oraculo iubenti ſe in Italiã nauigare, quæ tunc Satur=
nia vocabaẽ: pręparatis'q; multis nauibus tranſmittũt Ionium, ſtudium quidem
adhibẽtes, vt proxima cõtingerẽt Italię loca. Cęterũ perflante Noto, locorũqúe
Spinetum ignorãtia ſuperius delati, vniq; ex Padi oſtijs appulſi Spineto vocato, naues ibi re
linquũt, ac præſidiũ firmũ collocant, ne, nõ ſuccedentibus eis rebus, receptum
amitterẽt, atq; hi quidẽ relicti eodẽ in loco caſtra muro cinxerunt, nauibus ipſis
ſibi cõmeatus aduehentes. Poſtea vero quã ſuccedere ſibi res ex ſententia viſæ
ſunt, vrbẽ cõdidere ab oſtio fluminis denominatã: fortunati q; maxime omniũ
circa Ioniũ habitantiũ, mari quoq; victores, multum ad tẽpus Delphos decimas
miſerũt deo ex emolumẽtis maritimis, & quidẽ clariſsimas. Verum poſtea ma
gna eis accolarũ barbarorũ manu ſuperueniente, vrbẽ reliquerunt. Barbari autẽ
poſt tempus pulſi ſunt à Romanis. ſicq; Spineti relictum Pelaſgorum genus eſt
diſsipatum. Qui vero ad mediterranea verſi ſunt, montuoſa Italiæ ſuperantes,
in Vmbrorum fines aduenitunt finitimorum Aboriginibus. Nam & multa alia
loca Italiæ Vmbri incolebant, eratq; gens iſta inter cæteras magna admodum, &
vetuſta. Principio igitur Pelaſgi dominati ſunt locis, quę prima inſederunt, Vr=
Matia. bem'q; Vmbrorũ quandã Matiam cœperũt. Cõueniẽte aũt cõtra eos expedito
exercitu

exercitu,cũ timuiſsent hoſtiũ multitudinẽ,ꝓfecti inde in agros Aboriginũ diuer
tunt.quibus quoq;,tanq̃ hoſtibus,Aborigines ire obuiã parabant:conueneran tq;
celerrime ex locis proximis,tanq̃ illos expulſuri. Cæterum Pelaſgis fato cõtigit
eo tẽpore circa cotylã vrbẽ Aboriginũ habere ſtatiua ꝓpe lacũ ſacrũ. Cum ve= Cotyla.
ro & inſulã in eo circũagi aduertiſsẽt,& ex captiuis quos,in agro cœperãt, idem
audiſsent,nomẽ illud incolaꝝ ſuſpicati ſunt finẽ diuinationis de ſe cõtinere. Nã Reſpõſũ
reſpõſum datũ eis Dodonæ,quod Lucius Mamius vir nõ obſcurus vidit ſuꝑ tri=
pode quodã, in tẽplo Iouis priſcis lr̃is inciſum, ſic habuit. Pergite querẽtes ſicu=
lorũ ſaturniã terrã,atq; Aboriginũ corylã, vbi inſula vehit̃.decimã mittite Phe
bo,& capita Ioui,& patri mittite hominem. Venientibus igitur Aboriginibus cũ
magno exercitu ſacris frondibus ꝑtenſis Pelaſgi occurrunt inermes, indicantes
fortunam ſuam,rogantes'q; per amicitiã ſe ſuſcipi cohabitatores, minime mole
ſtos futuros, quandoquidem ipſos deus in hanc ſolam terram ageret, ſortesqúe
aperiunt. Hęc audientibus Aboriginibus viſum eſt oraculo eſse parendum: ſuſci
piendamqúe Grecam ſocietatem contra barbaram factionem, bello ipſis pręſer=
tim contra ſiculos laborantibus: ictoqúe ſtatim fœdere agrum Pelaſgis tradunt
eo ipſi ſe ſpoliantes,circa lacum ſacrum, vbi multa erant paluſtria, quę nunc ex
priſco ſermonis more velia dicuntur. Fuit eñ Græcis plurimum conſuetum,prę Velia.
ponere nominibus quęcunque à vocalibus inciperent, V ſyllabã vnica litera ſcri Mos græ=
ptam. Hęc autem erant quemadmodum digama duplicibus obliquis vna recta gorum.
ſuperiuncta hoc modo, vt zelena: zanax: zoicus: & Faer: & multa talia. Poſtea character
vero pars eorum non minima, cum ager omnibus non ſufficeret, impetrato ad
exeundum Aboriginũ auxilio vmbros aggrediuntur, vrbemqúe eorum capiũt
fortunatam,& magnam crotonem:qua vtentes contra vmbros pręſidio, & mu
ris firmata, vt eſset belli munimentum, abunde etiam regionem habente circũ
paſcuam, Multorum quoque locorum aliorum domini extiterunt: atque aborigi
nibus in bello contra Siculos, quòd adhuc durabat, multa cum alacritate auxilio
fuere donec eos terra propria expellerent. Multas'que vrbes alias quidem antea
à ſiculis habitatas, alias aũt ipſi conſtruentes, vna cũ Aboriginib⁹ Pelaſgi incolue
runt: quarum vrbium eſt ceratinorum vrbs, quę tunc Agilla vocabatur & Piſa= Ceræ.
& ſaturnia, Alciunqúe & alię quędam quę poſt temp⁹ ablatę ſunt à Tirrenis. Pha Agylla.
lerium autem & Phaſenium ætate mea habitatę erant à Romanis paruas adhuc
quaſdam ſeruantes reliquias pelaſgi generis, quæ vrbes prius fuerãt ſiculorum,
in his'q; reſtiterunt diu multa priſcorũ monumẽta, quibus olim gręca natio vſa
eſt in longum temp⁹: ſicut armorum bellicorum ornatus clipei argolici & haſtę,
Quùm autem bellum inferrent ipſi aut inuadentibus ſe hoſtibus obuiaturi pro
finibus exercitum mitterent ſacri quidam viri ante alios inermes ibant feciales
ſacrorumqúe apparatus & deorum ſimulacra, ſanctimoniæqúe & ſacra & alia
multa ſimilia. Omniũ autem apertiſsimum eſt indicium eos homines q ſiculos
expuleruut in Argo aliqñ habitaſse Tẽplũ Iunonis in Phalerio eodẽmodo cõſtru
ctum,quo in Argo ibi etiã piationũ ritus ſimilis,& ſacrę fœminę tẽplũ curãtes,
& quæ caniſtrifera dicit̃ puella innupta ſacra incipiẽs de victimis,& virginum Caniſtrife
chori laudãtium deam patrijs cantibus. Habuerunt aũt iſti etiam illius agri, qui ra.

campanus dicit̃,paſcui admodũ,& aſpectu iocundiſsimi,partem non exiguam
Abrõiſsi. cum Aboniſsos,gentem quãdam barbarã,parte aliqua eieciſsent:condiderũt'q;
Lariſsa. ibi vrbes cum alias,tum Lariſsam ſub illius nomine,quæ in Pelopõneſo eſt eorũ
Metropolis,& alia oppida,quorũ quidẽ extãt adhuc nõnulla ſępe ĩcolas cõmutã-
tia. Lariſsa aũt valde multo añ deſerta,clari nihil nũc habet,quo dignoſci queat,
Forũ popi an vnq̃ fuerit præter nomẽ,quod nec multi ſciunt. Aberat aũt a foro Popiloo di-
loum. cto,nõ procul. Multa quoq; alia loca in ora maritima,atque mediterranea obti-
Siculi. nuerunt expulſis ſiculis. Siculi autem(vt pote qui lares proprios ob Pelaſgos,&
Aborigines obtinere nõ poſsent)filios & vxores aſsumẽtes,& pecuniarũ quicq̃d
aurum & argẽtum erat,agro omni ipſis cedunt: conuerſi q; per montana in No-
tum,omnem'que italiam inferiorẽ permeantes,cum vndiq; pellerentur, fabri-
catis ad tempus ratibus ad traijciẽdum fretum,atq; obſeruato æſtu,cũ deſcẽde-
Sicani a ſi rent ex italia in proximã inſulam ſecundo mari tranſmittũt. Occupauerant au
canis ante tem eam Sicani genus hiſpanum non multo ante,cũ & ipſi Ligures ſugerent:fece
trinacria. rantq́ue ex ſuo noie vocari inſulam ſicaniam,quæ antea Trinacria dicebat̃,à fi-
gura triangulari. Erant eñ in ea ſanè nuda non multi incolæ, maior'que pars ei⁹
erat adhuc deſerta. Detenti igit̃ in ea ſiculi,partes primũ occidentales incolue-
Sicilia. runt,poſtea'q; alias etiã multis in locis,cœpit'q; ab eis inſula ſicilia vocari. Sic
igitur genus ſiculũ reliquit italiam(vt Ellanicus quidẽ Lesbius dicit)tribus æta-
tibus ante res Troianas Alcyone ſacerdote in Argo annum iam viceſimum ſex-
tum. Duas is quidem facit claſses italicas in ciciliam traijcientes. Primam qui-
dem Elymorum,quos ab oenotris ſurrexiſse ait. Secundã aũt anno quinto poſt
Auſoniorum Iapiges ſugentium:regem'q; eorum dicit ſiculum, à quo eſt nomẽ
& hoibus,& inſulæ inditum. Vt autẽ Philiſtus Syracuſanus ſcripſit,tempus trãſ
miſsionis fuit annis octoginta ante Troianum bellũ. Gentem autem, quæ tranſ
portata ex italia eſt,neq; ſiculorum,neq; Auſoniorum,neq; Elymorũ,ſed Ligurũ
fuiſse ait,ducente eos ſiculo,quem filium fuiſse dicit itali,atq; homines ſub illius
dominatu vocatos eſse ſiculos: pulſos vero fuiſſe Ligures ipos è ſedib⁹ pprijs ab
vmbris,& ſiculis. Anthiochus autem ſiracuſanus tranſmiſsionis quidem tem
pus nõ declarat: ſiculos vero cognominatos oſtẽdit eos,qui commigrarunt,ex-
acti ab oenotricis,vmbricis'q; exercitibus. Thucydides aũt ſiculos fuiſse ſcri-
bit qui cõmigrarunt, opicos qui exegerunt,tempus'q; multis annis poſt troicũ
bellum. Quę igitur ab auctoribus relatu digna dicuntur de ſiculis qui ex italia
Pelaſgi. habitationem in ſiciliam tranſtulerunt, ſunt talia. Cæterum Pelaſgi regionis
multę boneq; domini, & vrbibus quibuſdam captis,& alijs cõditis, celerem, &
magnam acceſsionem habuerunt prolis,& diuitiarum,atq; aliarũ fœlicitatum:
quibus tamen non diutius perfrui eis licuit:ſed tunc maxime,cũ florere omnib⁹
videbãtur aduerſo numine agitat,alij deorum ira,alij à barbaris accolis ſunt de
leti. Maxima vero pars eorum in Græciam rurſus, & in barbarorum terram
diſperſa ſunt. Ac de ijs quidem, ſi vellemus certum ſcribere mult⁹ eſset ſermo.
Primũ ca Pauci aũt permãſerũt in italia,Aboriginũ prouidẽtia. Primũ igit̃ vrbibus cala-
lamitatis mitatis initiũ fuiſse viſa eſt terra penuria hymbrium,æſtuq; exhauſta,cum nec
initium. in arboribus fructus aliqui ad matureſcendum perſtarent, ſed crudi caderent:

neque

neq; ſemina, ſi quę germinaſsent, ad ſpicarũ maturitatẽ legitimũ tempus exple
rẽt: ac iã quidẽ nõ ſatis pabuli pecoribꝰ terra emittebat. Latices vero alij nõ erant
amplius potu boni: alij toti defecerant, alij autem ęſtate penitus areſcebant. Iſtis
quoq; conſanguinea acciderunt in fœtibꝰ pecorum, & mulierũ quòd aut aborti
eijciebantur aut expirabant in partu. Fuere etiam, qui parientes ipſas ſecum tra=
herent: quod ſi aliquis tandem periculum partus effugeret, aut cęcus, aut imper
fectus, aut aliquo caſu mancus, & debilis nequaquam erat educari idoneus. Prę=
terea multitudo reliqua, pręcipue'q; adulta, morbis pleriſq; inſolitis, & moribꝰ
vrgebantur. Conſulentibus autem ipſis, quo deorum, ſiue geniorum lęſo hęc pa
terentur, aut quid faciendo ſpes eſse poſset ſibi quieſcendi à tantis malis: reſpon=
dit deus, cauſam hanc fuiſſe, quod exoptatis potiti, ipſi non perſoluerant quę no
uiſſent: ſed pręcipua adhuc deberent, & pluris pretij. Nam Pelaſgi antea ob ſteri
litatem ſoli rerum omnium, vouerant Ioui, & Apollini, & genijs prouentuum
omnium decimas. Exauditis autem precibꝰ, excerpentes illi frugum, & pecudũ
portionem, dijs perſoluerant, tanquam ipſi de his tantum vota nuncupaſsent.

Nota de votis pſoluendis.

Hæc autem Myrſilus Leſbius narrat iiſdẽ ferè verbis ſcribens, quibus nunc ego:
pręterquam quòd non eos homines Pelaſgos, ſed Tyrrhenos appellat Cauſam
autem paulopoſt dicam. Vt autem allatum eſt oraculum, haùd aſsequi coniectu
ra poterant quid poſceretur. Cæterum dubitantibus eis, vnus è ſenioribus inter=
pretans id reſponſum ſic inquit. Falli eos omnino, ſi ſe à dijs immerito accuſari
exiſtimarent. Nam rerum quidem aliarum primitias recte ipſos inquit, & iure
perſoluiſse: prolis vero, rei apud deos precioſiſsimę, primitias adhuc eos debere:
Si quid igitur horum, aut partem debitam dij acciperent, finem reſponſo fo=
re. Hæc cum audiſsent, alijs quidem viſum eſt ea recte dici: alijs vero ex fraude
compoſitus ſermo videbatur. Proponente demum quodam, exquirendam eſse
dei ſententiam, an ei gratum eſset decimas hominum accipere, mittunt ſecun=
do augures: reſponditq̀ue deus, ſic vt facerent. Indeq́ue ſeditio oritur de decu=
mandi modo, perturbatiq́ue ſunt inter ſe primum ciuitatum præfecti, deinde
etiam reliqua multitudo ſuſpectos habuit magiſtratus, fiebant'que interim ſine
vllo more, aut modeſtia ſeceſsiones (vt ſcilicet ſolent velut ſtimulo quodam, fu
rijsq́ue agitatæ) ſunt 'que loca multa etiam deſerta tota, cum pars hominum ali
qua demigraret. Neque enim oportere putabant, abeuntium propinqui à dile=
ctiſsimis relinqui: neque inter inimiciſsimos volebant ipſi remanere. Primum
igitur migrantes iſti ex Italia in Græciam, etiam per barbaram regionem mul=
tum errauerunt. Poſt primos autem alij quoque eadem ſunt paſsi: atque hoc
quotannis fiebat. Neque enim ceſsabant principes in vrbibus adultæ ſemper iu
uentutis primitias excerpere, ſimul & dijs iuxta reddere ęquum eſse cenſentes,
& occultas ſeditiones veriti. Erant enim multæ, ac pars eorum, quamquam ho=
neſtis nominibus, tamen cauſa inimicitiarũ erat à diſsidentibus exacta, ita vt ſe
ceſsiones multæ fierent, & vbique terrarum Pelaſgicũ genus eſset. Excelluerũt
autem in re militari, propterea quod in periculis fuerant aſsidue exercitati, in=
ter gentes bellicoſas degentes, ac rei quoque nauticæ peritia multo meliores
ſunt facti, propter habitationem cum Tyrrhenis, vnde plurimum traxerant.

Deinde neceſsitas quæ ſatis eſt ad erigendos in audaciã egenos,dux ipſis,& ma=
giſtra facta eſt omnis periculi ſubeundi,adeò vt nõ difficilis eis fieret quocun'q;
irent victoria. Vocabantur autem ab alijs & ex cognomine regionis,vnde pro=
fecti erant,& ob memoriam priſci generis ijdem homines pelasgique,& Tyr=
rheni,cuius ergo rei mẽtionem feci,ne quis admiretur,cum aut poetas,aut hiſto
ricos audiat pelasgos,eos,& Tyrrhenos appellantes,quoniam pacto vtraque co=
gnomina ijdem homines habuerunt. Fit enim apud Thucydidem de ipſis men=
tio in principio Thraciæ,poſitarum'que in ea vrbium,quas homines incolunt bi
lingues. De pelaſgico autem genere hic ſermo. Ineſt autem & chalcedicum, plu=
rimum vero pelaſgicum,& lẽnium,& Athenas quando'que incolẽtium Tyrrhe
norum. Sophocles autem ĩ fabula inacho anapeſtum a choro dictum ita ſcribit:
inache genitor fili ſontium patris oceani, magne nuntie argiua tellure, iunonijs
q́ue pagis,& Tyrrhenijs pelaſgis. Tyrrheniæ igitur nomen eo tempore per Græ
ciam erat,omnis'que in occaſum italia,gentilitio nomine amiſſo, id cognomen
aſſumpſit, quemadmodum & alibi pluribus in locis in Græcia, & circa eam par=
tem accidit,quę nunc peloponneſus dicitur. Ab vna eñ incolẽtium gente Achai
ci generis,omnis cherronneſus,in qua & Arcadica,& ionica eſt natio, gentesq́ue
aliæ plæręque,dicta eſt Achaia. Tempus vero, quo affligi coeptum eſt genus pe
laſgicum,duabus fermè ætatibus fuit,ante Troianum bellum. Durauit autẽ fer=
me poſt Troiæ excidium,donec redacti ſunt in minimum. Nam præter croto=
nẽ in vmbria vrbem memoratu dignã,& ſi quid aliud habitatũ eſt in terra Abo
riginum,reliqua diruta ſunt pelaſgorum oppida. Croto autem priſca forma diu
conſeruata non multum eſt,ex quo nomen mutauit.& moclas:eſt'que nunc Ro=
erothonia manorum colonia,& crotonia appellatur. Qui enim relinquentium regionẽ pe=
laſgorum vrbes occuparũt cum alij fuere multi,vt qui que erant aliquibus finiti
mi,tum qui plurimas,& optimas,Tyrrheni. ❧ Tyrrhenos vero alij indigenas
italiæ,alij aduenas tradunt. Et qui quidem indigenam eam gentem faciunt, tra=
xiſse nomen dicunt a locis minutis,quæ illi extruxerunt primi omnium, qui eã
regionem incoluerunt. Tyrſes enim à Tyrrhenis appellantur extructæ & denſę
ædes,ſicut a Græcis etiam. ab eo'que igitur caſu nomen id datum volunt, ſicut
etiam Moſsynis in Aſia. Nam & illi in ligneis velut turribus habitant erectis aſ=
Moſsynæ ſeribus,altis'q; tabulatis,moſsynas illas vocantes. Qui vero adventitios eos fuiſ
ſe volunt,migrationis ducem factum Tyrrhenum ipſum,quem a ſe eam gẽtem
denominaſse aſserunt,fuiſse'que,eum Lydum genere,ex ea,quę prius Męonia vo
cata eſt, vetuſtum quendã commigrantẽ,quintum'que eum a Ioue. ❧ Ex Ioue
Genealo= enim,& Tellure genitũ fuiſſe dicunt Maſuẽ primũ illic regem,huius autẽ,& cali=
gia. ❧ roes oceani filię fuiſse cotym,coty vero ducẽti Alicẽ filiam Traſyli Geginis filij,
duos fuiſse filios Aſiam & Atym,ex Aty aũt & callithea chorei Lydum naſci, &
Tyrrhenum:ac Lydũ quidem domi manentẽ paternum imperiũ ſuſcepiſse, eã
qué regionem dictã ab eo Lydiam: Tyrrhenum vero migrationis ducẽ,multũ
acquiſiſse italię,& belli ſocijs hoc nomen impoſuiſse. Ab Herodoto aũt dictum
eſt Atys Maſuei filium fuiſse Tyrrhenũ, migrationẽmq; Męonum in italiã mi=
nime voluntariam. Ait.n.regnante Aty penuriã frugũ fuiſse in agro Męonũ,ho
mines

mines aũt primum regionis affectione deuinctos contra eã calamitatem multa
excogitaſſe remedia,die altera modice edentes,altera ieiunantes. Cum vero ma
lum illud diutius extraheretur,diuiſo biffariã populo,ſortes partibus iniecerunt,
alteram exitus ex regiõe,alterã poſſeſsionis,atq; ex Atys filijs duobus cum hac
vnum,cum illa alterum eſſe voluerunt. ſortientibus aũt illis parti quidẽ,quæ cũ
Lydo erat,meliorem fortunã eueniſſe aiũt,alteram vero accepta pecuniarũ por
tione,verſam in occidentem,vbi erat vmbris habitatio,ibi concediſſe,vrbes'q;
condidiſſe,quas etiã temporibus ſuis extare ait. Hoc etiã ſermone multos alios
in hiſtoria vtẽtes ſcio de Tyrrhenorũ genere hos quidẽ hoc modo,illos vero cõ
ditorem mutantes,& tempus. Dixerunt.n.quidã Herculis filium fuiſſe Tyrrhe Tyrrhenus.
num ex Omphale Lyda,hunc aũt aduenientem in Italiã eieciſſe Pelaſgos ex vrbi
bus:non ex oĩbus tamen,ſed ex eis,quę erant in ſeptẽtrionali parte circa Tyberĩ.
Alij vero Thelephi filiũ fuiſſe Tyrrhenũ dicunt,profectũmq; in Italiã eſſe poſt
Troiam captã: Xanthuus aũt Lydus veteris hiſtoriæ:ſi quis eſt alius,peritiſsim⁹
& in patria hiſtoria aſſertor nulli ſecundus exiſtimatus:neq; Tyrrhenum quàm
in tota hiſtoria nominauit Lydorũ principem:neq; itionẽ Mæonum in Italiã vl
lam nouit:neq; Tyrrhenię,tanq̃ Lydorum colonię,mẽtionem facit: cũ humilio
ra alia pleraq; cõmemoret. Atys.n.filios fuiſſe dicit Lydũ & Torebum& eos di
uiſo paterno imperio manſiſſe vtroſq; in Aſia:atq; ex illorũ noĩbus vocatas eſſe
gentes:quibus imparunt. Sic ſcribens. A Lydo quidẽ Lydi fiunt, A Torebo ve Lydi.
ro Torebi. Horũ lingua parum differt,& nunc etiã irrident inuicem verba non Torebi.
pauca:ſicut Iones & Dores. Hellanicus aũt Lesbius Tyrrhenos dicit vocatos fuiſ
ſe prius Pelaſgos:ſed cum habitaſſent in Italia,ſumpſiſſe eam, quam nunc habẽt,
appellationem. Eſt autem illius ſermo huiuſmodi. In Phoronide Pelaſgi regis eo
rum,& Menippes Penei filius fuit Phraſtor,huius deinde Amyntor : huius porrò
Teſtamides:eius Vana,quo regnãte pulſi ſunt ab Hellenibus Pelaſgi , qui relictis
ſuper ſpinetem fluuium in ſinu Ionio nauibus,Crotonem vrbẽ mediterraneã coe
perunt,atq́ue illinc inuadentes eam:quæ nunc Tyrrhenia dicitur, condiderunt,
Myrſilus autem in cæteris Hellanico aſſentiens, Tyrrhenos dicit cum propria re
liquiſſent,in errore ipſo nomen commutaſſe , atq́ue Pelaſgos dici a ſimilitudine
auium,quas Pelargos vocant,quoniam gregatim ibant in Græcas terras,& barba Pelargus
ras. Ait etiam Athenis murum,qui eſt circa arcem,Pelaſgicum vocatũ iſtos con ideſt Cico
ſtruxiſſe. Mihi quidem errare videntur omnes,qui credunt vnam, atq́ue eandẽ nia.
gentem eſſe Tyrrhenam,& Pelaſgam. Nam appellationis mutue potitos eſſe ali
quando,minime mirum eſt:quando etiam gentibus quibuſdam alijs & græcis,
& barbaris idem contigit. quemadmodum Troianis, & Phrygijs ex vicinitate.
Nã multis quidẽ vnũ genus viſa ſunt hæc duo,nõ natura ipm,ſed appellatione
variatũ nec minimũ ex ijs gentibus,quę noia miſcuerũt. Hoc idẽ generi Italico
contigit. Fuit enim tp̃s,quo & Latini,& vmbri,& Auſonij,& plures alij à gręcis
Tyrrheni dicebantur:longinqua gentium habitatione obſcuram faciente remo
tionibus veritatem. Quin ROMAM ipſam ſcriptores multi Tyrrhenam vrbem
opinati ſunt:ſicq; mutationem nominum,ſicut morum,fieri gentibus exiſtimo.
Verum idẽ genus eſſe ambabus nequaq̃ credo,cum ex alijs multis, tũ ex diuer.

ſis,nullamqúe ſimilitudinem ſeruantibus vocibus eorum coniecturam faciens.
Crotonienſes. Neque enim Tyrrhenis,neque crotonienſibus,vt ait Herodotus,neque vllis alijs ſinitimis ſermone congruunt,neque Placeanis dicit eſse conformes. Oſtendunt autem,quod quam tulerunt linguæ proprietatem migrantes in hæc loca,hanc ipſam ſeruant. Et quid miretur aliquis,ſi Placianis ijs,qui circa Helleſpontum habitant,ſimilem elocutionem habuerint crotonienſes (cum Pelaſgi vtrique fuerint a principio) Tyrrhenis autem proxime habitantibus nihil ſimilem? Nam ſi genus idem cauſa eſt conſonantiæ,diuerſum ſanè putandum eſt,quodam modo diſsonantiæ. Neque enim exiſtimare conuenit,ad idem eſse hæc vtraqúe. Atqui alterum ratione quadam fieri poſse videretur,eos,qui ſibi diuerſas,longinquaſqúe habitationes parauiſsent,quamquam vnius generis,non eundẽ tamen ſeruaſse linguæ ſonum,ob colloquia finitimorum. Qui vero ijſdem in locis habitent,nec ſermone inter ſe conuenient,ex eodem eſse genere,nullam prorſus habet rationem. Hac ego coniectura vſus,diuerſos eſse credo a Tyrrhenis Pelaſgos
Tyrrheni neque Tyrrhenos etiã fuiſse puto Lydorum colonos. Non enim ſunt eis ſermone conformes,nec id quidem dici poteſt,quòd ſermone non vtantur amplius eo modo,ſed alia quædam ſeruent genitricis vrbis indicia. Non enim deos hi eoſdem,quos Lydi putant,nec vtuntur legibus,nec ſtudijs eiſdem:ſed longè magis in his a Lydis,quam a Pelaſgis differunt. Sequitur itaqúe probabiliora dicere eos qui non aliunde veniſse,ſed ex eadem regione oriundam eſse eam nationem aſserunt. Quãdoquidem vetuſtiſsima,nulli'que alij ſimilis neque ſermone,neq; moribus inuenitur. Hoc autem nomine vocatos eos eſse a Græcis,ſiue ex habitatione in tyrſibus,ſiue ex viro principe,nihil obſtat. Nam Romani illos alijs nominibus vocant. Etenim ab habitatione regionis,quam aliquando incoluere Etru-
Etruſci. riæ dictæ Etruſcos eos homines vocant:ac propter peritiam miniſteriorum circa diuinos cultus,in qua præ cęteris excelluere,nunc quidem obſcurius,atq; corruptius,tunc vero exprimentes id nomen Gręcorum more,θύοσκους vocauerũt. Illi tamen à principe quodam Raſenna eodem modo ſe ipſos vocant. Vrbes autem quas condiderint Tyrrheni,& quos inſtituerint ciuitatum ſtatus,vireſqúe quãtas omnes ſimul habuerint,& res geſtas,ſi quæ ſint memoratu dignæ,& qua vſi ſint fortuna,in alio dicetur ſermone. Pelaſgum genus igitur quantuncun'q; non corruptum fuit,neque in colonias diſperſum,reſtititqúe paucum ex multo cũ Aboriginibus degens,in his locis relictũ eſt,vbi ROMAM,deinde poſteri eorum cũ alijs ſimul condidere. Et quæ quidem de Pelaſgo genere fabulantur,talia ſunt. Poſt non multũ aũt tp̃s alia claſsis gręca ad hęc loca italię appelitur. Annis LX ante res troianas,vt Romani ipſi dicunt:ex Pallantio vrbe Arcadica exur-
Euander. gens,duce'q; profectionis Euandro Mercurij credito:& Nymphę cuiuſdã Arcadiæ incolę,quã Gręci quidẽ θεμιν eſse dicunt,dei'q; patientẽ,ſiue fatidicã demõſtrant. Qui vero Romanas conſcripſerũt origines,lingua eã patria carmentẽ nominant. Eſset aũt nymphæ ipſi nomen ſermone græco θεσπιῳδός. ῳδὰς enim Romani dicunt carmina. Hanc aũt fœminã dicunt diuino ſp̃ũ detentã,quę ventura eſsent populo ſolitã eſse carmine prędicere. Verũ hęc claſsis nõ publico cõſenſu eſt miſsa,ſed diſsidẽte populo pars inferior viribus vltro excesſit. Cõtigit

autem

autem eo tempore eſse regem Aboriginnm Faunum: pronepotem, vt aiunt,
Martis, virum'q; ſimul cum promptitudine prudentem, quem etiam vt geniū
quendam, ſiue indigetem & ſacrificijs, & carminibus Romani colunt. Hic vir
autem multa cum charitate ſuſcipiens Arcades, qui pauci erant, dat eis agri pro=
prij portionem quantam voluerunt, Arcades vero ſicut Carmente eis diuina
aperuit, collem eligunt haud multum diſtantem à Tyberi, qui nunc fermè in me
dio eſt vrbis Romę. Ibiq; vicum extruunt paruum turmę erratili duarum na=
uium: quib⁹ auecti erant, ex Gręcia, ſatis futurū: ad quem eo tū̄ eſsent productu
ra ſata futuris ſęculis: quo nec gręcam vllam vrbem: nec barbaram ſiue habita=
tionis magnitudine: ſiue principatus dignatione: ſiue alia quauis ſœlicitate: &
quem per omne tempus: quantumcun'q; mortale ęuum continet: factura erant
cunctarum vrbium vrbem maxime memorabilem. Caſtello autem nomen Pallantiū.
imponunt Pallantiū, à Metropoli eoꝝ in Arcadia. Nunc tamen palatiū à Roma=
nis dicitur, confundente tempore certitudinem, prębet'q; multis inconueniētiū
etymologiaꝝ materiam. Vt aūt ſcribunt quidam, in quibus eſt Polibius Megalo
politanus. Ex adoleſcente quodam Palante ibi mortuo, nomen eſt loco datum.
Fuiſse vero Pallantem dicunt ex Hercule & Dina Euandri filia atque erigente in
eo colle tumulum materno auo, ex adoleſcente ipſo vocatum eſse locum Palan=
tium. Ego tamen neque ſepulcrum Romæ Palantis vllum vidi, neque parenta=
lia perfici neque aliud huiuſmodi ex conſuetis ſacris cognoſcere quicquam po=
tui, quamuis non ſine memoria hac familia relicta, nec ſine honoribus, quibus
lares ab hominibus colunt̄. Nam & Euandro ſacrificia perfici cognoui quotan=
nis publice & Carmētę, ſicut alijs heroibus & genijs. Et aras erectas vidi Carmē
tæ quidem ſub Capitolio iuxta portam Carmentalem, Euandro autem in colle al
tero Auentino dicto, à porta Trigemina nō procul: ſed Pallāti nihil horum, quod
fiat, ſcio. Arcades itaque in colle ipſo firmati cum ędificia alia more patrio exor
naſſent, templa quoque conſtruxere, ac primum quidem Pani Licęo admonēte
eos Carmente (Eſt em̄ apud Arcades Pan vetuſtiſsimus, plurimo'q; in honore ha Pan.
bitus) loco cōgruo inuento, quem Romani Lupercal vocant, nos Lyceum dicere Lupercal.
mus. Sed nunc tamen circumſepto ędificijs templo: male aſsequi coniecturam
poſsumus priſcam natura loci. Erat enim ātiquitus (vt dicitur:) antrum magnū
ſub colle arbuſto denſo contectum, & fontes ſub petris profundi, adherensqúe
rupibus ſaltus crebris arboribus, & quidem magnis opacus: vbi ara deo conſtru
cta ſacrificia patria perſiciebant, quę nunc etiam Romani perſiciunt menſe Fe=
bruario poſt brumam, nihil eorum, quæ tunc fiebant, commutantes. Dicetur au
tem ſacrificij mos in ſequentibus. In vertice vero collis victoriæ templum eri=
gentes, ipſi quoque ſacrificia anniuerſaria conſtituerunt, quæ Romani adhuc ſer
uant. Hanc autem fabulantur Arcades fuiſse Palātis filiam, qui fuit Lycaonis, ho Fortuna.
nores vero, qui nunc eidem ab hominibus exhibentur, ſupreſſiſse aiunt de ſentē
tia Palladis, cum fuiſset eiuſdem deæ contubernalis. Datam enim eſse ſtatim ab
ortu ipſo Palladem Pallanti à Ioue, eſséque ab illo ipſam, donec in coelum aſcen=
deret, educatam. Conſtruxerunt etiam templum Cereri, eiq; ſacrificia faciebant
per fœminas, & νηφάλιως vt lex eſt græcis, quorum nihil mutauit hęc ætas. De=

dicarunt etiam Neptunno equeſtri templum, atque diem illum ſolemnem, quem
Hypocratia. Arcades hippocratia, cõſualia Romani vocant, iidẽ conſtituere, quò in die apud
Romanos ex conſuetudine ceſsant ab operibus equi, & muli redimiti floribus ca
pita. Templa quoque alia, & aras, & deorum ſimulachra ipſi dedicare, parenta-
liaquè conſtituerunt, & ſacrificia pria, quæ ipſa vsque ad ætatem meam more
eodem fiunt. nec mirarer tamen ſi aliqua prętermiſſa eſsent fugientia poſterorũ
memoriã, ob nimiam vetuſtatem. Cæterum abunde ſufficiunt hæc, quę nunc
etiam reſtant, ad cõiecturam faciendam Arcadicę cõſuetudinis, de quibus adhuc
Litterę gręce. dicetur amplius in reliquis. Dicuntur etiam literarum gręcarum vſum, nuper
apparentem Arcadibus hi primi in Italiam attuliſse, & inſtrumenta muſica, quę
quidem λύραι, & τρίγωνα, & λύδια vocantur, cum nullo alio artificio muſico illi an
tea vterentur, præterquam fiſtulis paſtoralibus. Leges item poſuiſse dicunt ip-
ſos, ac victum priſcum ex ferino magna ex parte ad humanitatem traduxiſse.
artes quoque, & ſtudia, & alia quædam commoda in publicum contuliſse: ac pro
pterea multæ fuiſse venerationis apud eos, qui ſe ſuſceperant. Hæc græca gens
ſecunda poſt Pelaſgos in Italiam adueniens, communem habuit cum Aborigini-
bus habitationem in optimo Romæ loco collocatam. Paucis vero annis poſt Ar
cades alia claſsis græca in Italiam aduenit, ducente Hercule, qui Hiſpaniam vsque
ad occaſum totam ſubegerat. Ex his ei quidam miſsionem precantes ab Hercu-
le, circum hæc loca permanſerunt: inuento'q; colle cõmodo, in eo ædificant di-
Capitolinus. ſtante ſtadijs fermè tribus à Pallantio, qui nunc quidem Capitolinus dicitur: ea
vero tempeſtate Saturni⁹, ſicut græce dici poſſet κρόνιος. Ex his aũt relictis plu
res erant Peloponẽnſes Pheneatæ & Epij, qui ex Elide quibus nullũ erat amplius
deſiderium reditus ad ꝑprios lares, euerſa eis patria in bello aduerſus Herculem.
Admixti vero ſunt eis etiam Troiani quidam captiui ſub Laomedonte ex vrbe
Ilio, cum eam Hercules cœpit. Mihi quidem videntur etiam ex omni exercitu
quicunquè aut feſsi, aut erroris tedio miſsionem poſtulaſsent, in hoc loco reman
ſiſse. Collis autem huius nomen alij quidem, vt dixi, eſse vetus putant: ac pro-
pterea non parum gratam Epijs collis eius occupationem fuiſse, ob memoriam
illius, qui eſt in Elide Saturnius collis in Pilatide agro prope flumen Alpheum: ip-
ſum'que Elienſes Saturno ſacrum putantes, ſacrificijs, & alijs honoribus colunt
ſtatuto tempore conuenientes. Euſenus autem vetus poeta, & alij quidam fabu-
larũ Italicarum ſcriptores à Piſatis ipſis putãt eſse impoſitum huic loco nomen
Quare dicta ſit Saturnia. ob ſimilitudinẽ Saturnij ſui atq; aram Saturno Epios ſimul cum Hercule collocaſ
ſe, quæ nunc etiã manet iuxta radicem collis ſecundum viam qua ex foro in Ca
pitolium aſcenditur. Sacrificium quoque, quod adhuc Romani faciunt gręcam
legẽ cuſtodientes illos conſtituiſse dicunt. Vt autem ego cõiectans inuenio etiã
Saturnus. ante aduentum Herculis in Italiam facer erat is locus Saturno, dictus'q; ab ĩcolis
Saturnius omniſquè ora, quæ nunc Italia dicitur, dicata erat huic deo, atque
Saturnia ab incolentibus vocabatur, ſicut inueniri poteſt & ex Sibyllinis verbis
quibuſdam, & ex alijs deorum oraculis. Templa etiam multis ĩ locis eius regio
nis conſtructa ſunt huic deo atq; vrbes eodem nomine quo tota regio, appellatę,
locaquè multa ſub eiuſdem dei cognomine, & maxime ſcopuli & excelſa. Italia
autem

autē poſt aliquod tempus vocata eſt,a viro prępotēti,nomine italo. Hunc vero bonum ſapientēque fuiſse Antiochus Syracuſanus dicit, atque alijs finitimorũ oratione perſuaſis,alijs vi adactis, terram omnem ditionis ſuę effeciſse,quanta cunque intra ſinus Napetinũque & Scilletinum eſset, eamque primum vocatā eſse italiam ab italo,qui poſtquam huius dominus fuit, multosque homines ha buit dicto audientes,ſtatim etiam conſequentia appetijt,vrbesque congregauit multas. Fuiſse autem eum oenotrũ genere. Hellanicus autem leſbius dicit Her-culem agentem boues Geryonis in Argos poſtquam ſibi,dum eſset in italia,iuuē cus quidam exiliens è grege,fugiens que oram omnem peragrauit,tranſnato'q; freto medio in Siciliam aduenit, cum obuios incolas aſsidue percontaretur Her-cules iuuencum perſequens,num aliquis eum alicubi vidiſset, hominibus illis grecę lingue pauca intelligentibus patrio ſermone ſecundum indicationes de eo animali oram omnem,quantam vitulus permeauit,dictam eſse vituliam. Trā ſiſse vero poſt tempus id nomen in eam,quam nunc ſiguram habet minime mi rum eſt, cum multis etiam Gręcorum nominum id acciderit. Cęterum ſiue, vt Antiochus dicit,a duce ipſo,quòd fortaſse probabilius eſt:ſiue, vt Hellanicus pu-tat,nomen à tauro ſumpſit, illud certe ex vtriſque manifeſtum eſt, quod ętate Herculis,aut paulo ante,ita nominata eſt regio. Nam antea quidem Gręci Heſ-periam & Auſoniam eam vocabant: verũ incolę, vt dictũ eſt, ſaturniam. Eſt & alia quędam fabula dicta ab incolis:regnaſse ſcilicet ante Iouis dominationē in his terris ſaturnum,ac ſub eo eũ victum, qui abundans dicitur omnibus, quę cunque ferunt,aut gignunt tempora, non apud alios quoſquam magis, quem apud ſe extitiſse. Verum ſi quis fabuloſum illud à ſermone auferens,vim regio-nis & naturā perſcrutari velit,ex qua genus hominũ à principio plurima ſtatim perceperit oblectamenta,ſiue ex terra ipſa,vti priſcus habet ſermo, ſiue alio quo uiſmodo:nullam certe inueniet hac ipſa commodiorem. Sicut enim vna re-gio ad aliam comparatur tantam magnitudine, non Europæ modo, ſed orbis quòque reliqui, mea quidem ſententia, eſt optima omnium italia. Quanquam nón me lacet,multis me viſum rei incredibilia dicere,conſiderantibus Aegyptũ & Africam,& Babyloniā,& ſi qua alia fortunata ſunt loca. Verũ ego diuitias ex terra, non in vno pono fructuum genere:neque me capit habitationis cupido,in qua pinguia ſint tantum arua, aliorum autem nulla ſit,aut parua aliqua vtilitas: ſed quę ſatis ſit ſibi per ſe, neque multum aduentitijs bonis indigens, hanc ego eſse optimam iudicabo. Hanc vero rerum omnium vbertatem,& emolumēta plurima non aliam magis terram,quàm italiam, habere credo. Non enim pin-gues habens agros multos, caret arboribus, ſicuti frugum fertilis: neque rurſus ad alandas plantas idonea, paucarum frugum eſt ex ſatione,ſicut arborum refer ta:neque ad hęc vtraque potens, minus eſt pecori idonea: neque eam dicet ali-quis frugum fertilem,foecundam arborum,bonamque pecori: ineſse autem ho-minibus ſine gratia ſtationem,immo vero ea omnis,vt ita dicam,eſt voluptatis vtilitatiſque pleniſsima. Qua enim caret fertilitate,non fluuijs, ſed coeleſtibus ymbribus irrigatus,is qui campanus ager dicitur. Vbi ego trium fructuum cul-turas vidi, æſtiuum quidem,poſt hybernum autũnale, poſt ęſtiuum ſemen nu-

trientes.Qua enim caret olearum vbertate?Meſapiorum,& Dauniorum,& Sabiorum,multorum'que aliorum agricolatio.Quibus caret vinetis Etruria,Albana'que,& Falernorum regio.Mirum eſt profecto quàm diligat vites, & quàm minimo labore facilis ſit ad ferendum plurimos ſimul,& optimos fructus. Pręter arua autem,quàm multam inuenies dimiſsā ouibus regionem,quàm multā capris, maiorem autem admirabilioremqúe bobus, & equis. Palluſtris enim,& pratorum herba copioſiſsima, nouales roſidę, & campi perflui:ita vt ſint etiam ęſtate paſcui, exhibeantqúe greges ſemper proficientes. Inter cętera autē querceta ſunt,& ſiluę mirabiles circa rupes, ſaltusqúe & icultos colles, ex quibꝰ multum quidem cum ſit ad fabricandas naues materię,& facultatis,multum quoq; ad reliqua opera opportunitatis, nulla pars harum neq; inuia eſt,neq; ab vſu hominum procul poſita:ſed operoſa ſunt omnia,& aduectu facilia, propter fluminum multitudinem, quę regionem permeant faciunt'q; inuectiones fructuum, & commercia percommoda.Habet quoque regio ipſa latices aquarum calidas: in multis repertos locis balneas prębens ſuauiſsimas, atque morbis diuturnis ſanandis optimas. Habet omnis item generis metalla, & ferarum venationes copioſas, & naturam maris piſcoſam, aliaqúe habet innumera alia percommoda, alia mirabilia. Verum omnium pulcherrimum eam habet aëris temperiem ad tempora proportionaliter, vt nec exceſsu frigoris,nec caloribus intenſis fructuum prouentum ledat:ne ve animalium propagationē,vt minime mirum ſit,opi-

Saturnus.

natos priſcos hanc terram eſse saturno ſacram, cum hunc diuum putarent eſse hominibꝰ fœlicitatis omīs & largitorem , & perfectorem:ſiue chronum vocari oportet ipſum,vt Greci volunt,ſiue cronum, vel saturnum,vt Romani,omnem mundi comprehendentem naturam, vtròuis nomine quis eum vocet. Videntes autem homines regionem plenam omnis copię,gratięqúe,quā appetit mortale genus, volenteſque oblationem diuinoqúe,& humano generi eſse locorum omnium aptiſsimam,montes,& ſaltus dicarunt Pani,prata Nymphis,& loca virentia:littoraqúe, & inſulas dijs marinis,& alia quoque, vt erat cuique deorum,

Sacra Saturni per cædem.

& geniorum cōgruum. Dicūtur etiam ſacrificia perfeciſse veteres saturno per cędes hominum , ſicuti fiebat carthagine , donec ea vrbs ſtetit . Fit'que adhuc apud Gallos,& alios quoſdā occidentalium nationum:cohibitumqúe eſse dicūt hunc morem ſacrificij ab Hercule,volēte aram,quę eſt in saturnio , erigere:initiumqúe eſse caſtarum victimarum igni puro combuſtarum: ac nequis eſset hominibus metus,aut ſuſpitio, tanquàm patria relinquentibus ſacrificia, docuiſse quòque eum ferunt incolas placantes iram dei,pro hominibus,quos deligatis pedibus,& manibus pręcipitabant in Tyberim,ſimulacra fingerent in ſpeciem hominum,adornarentqúe pariter, eaqúe in profluentem, more conſueto,iacerent: vt quicquid eſset quoquòmodo in animis quorùmcūque religiōis, eximeretur: ſeruata adhuc imagine priſcarum inferiarum.Hoc nūc etiam Romani peragūt,

Pontifices ſacerdotū excellentiſſimi.

haùd multo poſt ęquinoctium vernum, idibus maijs, volentes eam diem eſse menſis mediam, qua ſacris prius de more perfectis, hi,qui Pontifices vocantur, ſacerdotum excellentiſsimi, & cum eis ęternum ignem ſeruantes virgines, duceſqúe,& reliquorū ciuiū ij,quos adeſse ſacro operi fas eſt,ſimulacra ad imaginē

hoim

hominum formata triginta numero ex ſacro põte deijciunt in vortices Tiberis, Argiuos ea vocantes. Ceterum de imolationibus, alijs'que ceremonijs, quas Romana ciuitas perficit greco'que, & ſue gentis more, in alio declarabitur libro. Poſtulare autem preſens videtur tempus, vt de aduentu quo'que Herculis in italiam maiore ſtudio tractetur: & ſi quid ibi relatu dignum fecerit, non relinquat̃. Sunt enim ea, que de hoc diuo dicuntur, partim ſabuloſiora, partim veriora. Fabuloſus ita'q; de aduentu illius ſermo eſt hmõi, q ab Euriſtheo iuſſus Hercules inter alios labores etiã Geryonis boues ex Erithrea in Argos abducere: qui ꝑpetrato opere domũ rediens, & alia plura italie loca adiuit, & in eũ locũ aduenit, qui erat agri Aboriginum, Pallantio proximum. Inueniens autem in eo pabulum pecori bonum, & multum, boues quidem paſtum dimiſit. Ipſe autem cum grauatus labore procubuiſset, ſe ſomno dedit. Latro vero quidàm interim loci incola, Cacus nomine, in boues incidit paſcentes incuſtoditas, coepit'que eum illarum habendarum cupido: atque vbi ſopitum Herculem animaduertit, non boues quidẽ abegit omnes, haùd latere poſſe ratus, ſi abegiſset, nec eſſe eam rem facilem, verum paucas quaſdàm ex eis in ſpelunca proxima, in qua idem habitabat, abſcondit: contrario, atque eſt ex natura animalibus inceſſus, cauda quaſque auerſas trahens: nam hoc illi refellendi criminis poterat facultatem afferre, apparẽtibus in contrarium veſtigijs. Experrectus paulò poſt Hercules, boues'que recognoſcẽs, vt deeſse vidit numero, primum quidem dubitauit qua aberraſsent, & vt vagantes eas per regionem queſiuit: quibus non inuentis, ad ſpeluncam pergit, & quanquàm eſset veſtigijs boum deceptus, ſcrutandum tamen ſibi eſſe locũ ipſum putabat. Verùm ſtante ante ianuam caco, neque boues vidiſſe reſpondente, neque petenti ſibi ſcrutandum antrum permittente, ac vicinos implorante, quaſi iniqua pateretur ab hoſpite, incertus erat conſilij Hercules. Subijt autem animum, vt armentum omne propter ſpeluncam ageret: vt'que conſuetam vocem, & odorem ſenſerunt que intus ſtabant boues, mugitu reſponderunt exterioribus, eſt'que facta vox earum furti accuſatrix. Cacus igitur, vt in crimine deprehenſus apparuit, ad vim ſtatim conuertitur: ſocios'que predones aduocat. Hercules autem claua eum feriens mactat, atque educens boues, vt locum vidit, ſucceſsioni maleficiorum apte poſitum, ſpeluncam ipſam euertit, furi'que ſuperiecit. Cum'q; ſe flumine, recentem ob cedem, abluiſset, aram ei loco proximã erexit Iouis inuentoris, que eſt ROMAE iuxta portam trigeminam: immolauit'que deo iuuencum, gratum munus inuentionis boum. Hoc nunc etiam ſacrificium Romani perficiunt, inſtitutis grecis omnibus in eo vtentes, ſicut ille conſtituit. Aborigines autem, & Arcades ceteri Pallantium incolentes, vt & caci necem audierunt, & Herculem viderunt, alteri quidem infenſi propter rapinas, alterius autem ſpecie ſtupefacti, rem quandàm diuinam ſe videre putauere, foelicitati ſue magne tribuentes latronis cedem. Atque ex eis pauperes ramos lauri decerpentes, quæ multa eo loco naſcitur, illum'que, & ſe ipſos coronarunt. Venerunt etiam eorum reges Herculem ad hoſpitium inuitantes. Poſteà vero quàm & nomen eius, & genus, & res geſtas, eodem narrante, didicerunt, regionem'que, & ſe ipſos illi in amicitiam commendarunt,

Argiui.

Herculis in italiam aduentus

Cacus latro.

Sacrificiũ herculi.

Euander autem,quippe qui pridem canente Carmēte audiſſet,eſſe in ſatis,Iouis & Alcmenę filium Herculem, mutata natura mortali, imortalem per virtutem ſore,vt primum quis eſſet audiuit, cum vellet omnes homines pręuenire deorū honoribus,Herculem primus placans, aram illi ſtudio ſe extemporalem erigit,imolat'que iuuencum indomitum,diuinationem Herculi aperiens : precatus'que eſt,vt ſacra perficeret. Admiratus autem Hercules homines ipſos ex diligentia, ſtudio'que hoſpitalitatis,epulum populo dedit,quaſdàm ex bobus imolans, atq; excerpens ex alia pręda decimas,reges'que ipſos multa regione donat Ligurum, atque aliorum accolarum,quibus illi imperare magni aeſtimarunt,eiectis improbis aliquibus ex ea. Dicitur etiam precatus eſſe quidàm incolarum,vt quandoquidem ipſi eum deum eſſe primi exiſtimarunt,immortales cuſtodiret ſibi hos honores. Immolant enim quotannis iuuencum indomitum. Conſecrant autem cærimonias græco ritu,& vt ipſos Hercules docuit, ſacrificia:&,vt grata ei ſemper ſacra ſacerent, Familias duas illuſtrium fuiſſe dicunt,qui cęremonias didicerint gręcas, Potitios ,& Pinarios, penes quas familias multum tempus durauit cura ſacrificij,vt ille inſtituerat : Potitijs quidem ducibus miniſteriorum, & ignem incipientibus, Pinarijs aūt extorum participatione prohibitis ,atq; in alijs omnibus quęcūq; per vtroſq; fieri oporteret , ſecūdum honorē habentib⁹. Hāc autem ignominiā eſſe eis impoſitam dicunt ,tardioris aduentus cauſa. Iuſſi eñi ſummo mane adeſſe,adęſis ipſi iam extis aduenere. Nunc non amplius tamen manet in his Familijs huius ſacrificij ſolemne miniſterium :ſed empti pueri de publico id peragunt . Propter quas autem cauſas hic mos conciderit ,& vt manifeſtum apparuit numen dei circa commutationem peragentium ſacra , cum ad eam orationis partem ventum erit,enarrabo. ❧ Ara vero ad quam Hercules decimas obtulit, vocatur a Romanis maxima. Eſt enim foro boario proxima veneratione'q; apud incolas inter cæteras præcipua . Nam & deierationes fiunt per eam & conuentiones volentibus aliquid firmi conficere : & decumationes rerum,plures fiunt ex votis . Ornatu tamen ipſa multò inferior eſt quàm opinione . Alibi quoque multis in locis Italiæ poſita ſunt ei deo templa arę'que collocantur per vrbes, & propter vias : Raro'q; aliquem inuenies Italię locum, vbi non videas honoratum hunc Deum . Ac ſermo quidem fabuloſus ita traditus eſt de eo . Verior autem ,quò multi res geſtas eius ſcribentium more hiſtorico, vſi ſunt ,eſt talis . Quod cum dux eſſet Hercules omnium ſuæ ætatis optimus, validū'q; ducens exercitum,terras omnes inter oceanum peragrauit, dominatus amouens , ſi quis eſſet ſubiectis grauis , & triſtis,aut vrbs iniurioſa lędens'q; finitimos , aut ſi qui eſſent homines immanes, & hoſpitum cędibus nepharijs vtentes,conſtituens'q; regna legitima, & moderatas gubernationes,mores'que humanos , & ius æquabile , Græcis etiam barbaros commiſcens ,& mediterraneos maritimis , qui tum infidas, & inconciliabiles habebant conuerſationes, in deſertis quòque locis vrbes condens , atque diuertens flumina , quæ campos inundarent , ſemitas excideus in montibus inuijs , atque alia excogitans , vt terra omnis , & maria neceſſitatibus omnium ,& vſui eſſent expoſita .

Aduenit autem Hercules idem in Italiam , non vnico nauigio , nec armentum

agens

agens boum(neq; enim hic locus eſt ſecundum iter hominibus coactis ex Hiſpa
nia in Argos,neq; hmõi tranſitus gratia tanto honore dignus eſt habitus) ſed ad
ſubigẽdum,atq; dominãdum venit,exercitũ magnũ ductans, cũ iam coepiſset
Hiſpaniã. Imorari aũt diuti⁹ in Italia coactus eſt,claſsis abſentia , quod accidit in
gruente Hyeme,& quia nõ oẽs gentes,quæ Italiam incolebãt,ſpõte ei adheſerũt.
Nam præter alios barbaros Ligurũ genus multũ,& pugnax,in tranſitu Alpium
collocatum,ſe ei obiecit,ingreſsum'q; eius in Italiã arcere conatũ eſt , ſuit'q; Græ
cis maximũ his in locis certamen,cum ſagittę oẽs eis in prælio defeciſsent. De-
clarat aũt hoc bellũ ex veteribus poëtis Aeſchylus in Prometheo ſoluto. Induci
tur eñ ab eo Prometheus cum alia Herculi prædicẽs,quẽadmodũ ei vnũquod'q;
euenturum eſset,cum in expeditione cõtra Geryonẽ:tum de Liguſtico bello quẽ
admodũ haùd facile futurum eſset,diſserẽs. Sunt eñ hæc ipſa poẽmata. Ve
nies aũt ad exercitum Ligurum interritum,vbi nõ pugnam deſpicies,q̃q̃ fortiſ
ſimus . Fatale eſt enim tibi tela deficere . Poſteà verò quàm his domitis factus
eſt tranſitus dominus,alij quidem vltrò vrbes ſuas ei tradiderunt,hiq; maximè,
quicum'q; erant ex Græco genere,aut nõ erant multarum virium:plures aũt fue
re bello,atq; obſidione coërciti. In his igitur,qui victi ſunt pugna,fuit etiã Cacus
ille apud Romanos fabuloſus,præpotens quidàm barbarorũ,vt dicit̃ , atque im- Cacus im-
manium hominũ princeps,hunc'q; aiunt diſcordẽ hominẽ in munitis locis ha- maniũ ho-
bitaſse,ac per ea fuiſse grauẽ ipſum ſemper finitimis accolam,vt Herculem vero minũ prin
in propinquo campo caſtra habentẽ ſenſit,latronum more præparatus, incurſio ceps.
ne vſus eſt ſubita,atq; prædam abegit quãtam incuſtoditam repperit, deinde au
tem incluſus eſt a Græcis,viq; capta ſunt oppida,in quibus poſtquàm & ipſe in-
terfectus eſt, eaq́ue euerſa,cęteri per ſe conuenientes cum Hercule,circunſtantia
acceperunt loca,& Arcades,qui cum Euandro erant,& Faunus Rex Aboriginũ.
Poſset autẽ aliquis exiſtimare Gręcos illos,qui ibi permanſerũt,Epios,& ex Phe-
neto Arcades:ad portas,& pręſidium regionis ſũptos. Imperatorium etiam hoc
facinus , & inter res geſtas Herculis nullo , inferius admirari conuenit,ex victis
vrbibus detractos homines ad militiam ipſum inducere, & cum prompte ei bel
la cõfeciſsent,in quęſita armis loca, eos deducere, & alienis donare diuitijs. Pro-
pter hęc igitur maximũ in Italia nomen Herculis,gloria'que extitit,non trãſitus
gratia. Dicunt autem quidàm eum quo'que filios in ijs locis, quę nunc Ro-
mani incolunt, ex duabus vxoribus reliquiſse, Pallantem quidem ex Euan-
dri filia, cui nomen fuiſse dicunt Lauinia, Latinum vero ex hyperboride, puella
quadàm,quàm dante patre obſidem exultit, ſeruauit'que quoddam tempus
caſtam. Sed cum deinde nauigaſset in Italiam, adamatam impleuit, traiectu-
rus'que iam Argos Fauno collocauit Aboriginum regi:quę cauſa multis opinan-
di fuit, non Herculis filium Latinum fuiſse,ſed Fauni. Cęterum Pallantem
dicunt , priusquàm adoleuiſset, deceſsiſse, virum'que factum Latinum Ab- Latinus.
originum imperium ſuſcepiſse , quò ſine filijs mortuo in pugna aduerſum
Rutulos, tranſiſse imperium in Aeneam Anchiſe, generum ei factum. Verùm Aeneas.
hęc poſterius fuerunt . Hercules autem poſtquàm omnia in Italia conſtituit,
vt voluit,naualis'que ei exercitus ex Hiſpania aduenit,cũ immolaſset dijs prędę

decimas,& ſui nominis oppidum condidiſſet eo loco, vbi claſsis ſtatio ſuę fue=
rat,quòd nunc etiam à Romanis habitatur,inter Neapolim,& Pompeiã poſitum.
habet'que portum omni tempore tutum, ac gloria pręterea,& zello, & honori=
bus,quales dijs exhibentur, ab omnibus Italię incolis eſset potitus,in Siciliam
traiecit.Qui vero relicti ſunt ab eo pręſidiari,& habitatores Italię circa Saturni
am rupem collocati, aliquantum temporis ſeparatim rem ſuam adminiſtrarũt.
Caeterum non multò poſt victumque,& leges,ac ſacra quo'que cum Aborigi=
num ſacris,conferentes,ſicut Arcades fecerant,& prius etiam Pelaſgi,ciuitatis'q;
eiuſdem participes facti,vt exiſtimarentur eſse vna gens,conſenſerunt.Sicq́ue
igitur de exercitu Herculis, deq́ue manſione Peloponnenſium in Italia hęc dicta
ſint. ❧ Secunda vero ętate poſt Herculis profectionẽ,anno fermè quĩto,& quin
quageſimo, vt Romani ipſi dicunt, Rex quidem erat Aboriginum Latinus Fauni
filius, aut Herculis,quintum iam,& trigeſimum ãnum imperium obtinens: Per

Aduentus troianorũ in italiam.

id'que tempus Troiani ex vrbe Ilio cum Aenea profugi in Laurentinum littus Ab
originum aduenıunt, mari Tyrreno adiacens,haùd procul Tiberino hoſtio,acce
pto'que de Aboriginibus agro,vrbem condũt quodam in colle haùd procul ma
ri,vrbique ipſi nomen imponunt Lauinium. Verum paulò poſt antiquam com

Lauinium

mutantes appellationem Latini & ipſi ab eo rege ſimul cum Aboriginibus dicti
ſunt,migrantes'que Lauinio vnà cum indigenis vrbem maiorem condiderunt,

Alba.

Albam'que vocauerunt , ex qua quidem qui ſunt progreſsi,multas quòque vr=
bes alias condiderunt,quę dictę ſunt priſcorum Latinorum,ex quibus multę ſũt
nunc etiam habitatę. Aetatibus autem decem , & ſeptem poſt captum Iliũ miſ
ſis colonis in Pallantium, & Saturniam, vbi Pelloponnẽſes, & Arcades primum
ſedes poſuerunt,& erant adhuc monumenta ab illis relicta plura antíqui generis,
loca ipſa inhabitãt,circundato muris Pallantio,ita vt tunc primum vrbis formã
acceperit,vrbiq́ue ipſi nomen imponunt ROMAM à deductore colonię Romulo,
qui decimus erat, & ſeptimus ab Aenea ducens originem. Volo autem de aduen

❧ Aenec aduentus in italiam

tu quoq́ue Aenee in Italiam,cum ſcriptorum quidem alijs ſit ignoratus, alijs aũt
ob inuidiã tacitus,nõ ſine cauſa diſserere,ex hiſtorijs Grecorum,Romanorum'q;
ſcriptorum probabilia maxime excipiens. Sunt autem ea, quę de ipſo dicuntur,
hmõi. ❧ Capto ab Achiuis Ilio, ſine dolo equi lignei,vt Homerus voluit, ſiue
Antenoridarum proditione,ſiue alio quouiſmodo,cętera quidem multitudo,quę
in vrbe erat, Troianorum , & ſociorum in cubilibus depręhenſa interfecta eſt.
Nocte enim incautis illis aſtitiſse videtur id malum. Aeneas autem,& qui cum
eo Iliẽſibus Troiani auxiliares erãt, ex vrbe Dardano, & Ophrinio:ſicq́ue cęteri,
quicun'que inferiorem vrbis partem captam pręſenſerant, ſuper tuta Pergami
confugientes, arcem pręhendunt muro proprio munitam, in qua & ſacra erant
Troianis patria,& pecuniarum vis magna, vt in tuto ſolet, atque apparatus belli
ci,quòd erat optimum. Ibique conſiſtentes repellebant qui ardua conarentur a=
ſcendere,dilapſam'que multitudinem,angiportorum peritia,decurrẽtes excipie
bant,fuitque maior effugientium, quàm captorum, numerus.Impetum igitur,
quẽ habuerũt hoſtes, vrbis totius q̃ primum perdendę,ac ne illa inuaſiõe vrbs
om̃ino tota caperetur,hoc machinamẽto cõpeſcuit Aeneas. Ratione enim de fu
turis

turis vſo veriſimili, nulla ope ſeruari vrbem ad extremũ poſse, cuius pars eſset
iam maior capta, venit ei in mentem, vt hoſtibus muro cederet, corpora autem,
& ſacra patria, & diuitias, quaſcunq; poſset, ferens conſeruaret. Quòd cum pla-
cuiſset, pueros, & mulieres, & ſenes, & cętera, quibus tarda eſt opus fuga, pręgre
di ex vrbe celerrime iubet ferentibus ad Idam vijs dum Achiui capiendę intenti
ſarcinullam adhuc perſequẽdę fugientium multitudini diligentiam adhiberẽt.
Militaris autem roboris partem quidem pręſidio exeuntibus ſtatuit, vt ſecura
illis, & immoleſta fieret pro pręſenti poteſtate fuga, his'q; mandatum erat vt tu
tiſsima Idæ caperent: partem vero reliquam, quæ erat optima, ipſe habens ſe-
cum in muro ſubſtitit, atq; pręgreſsis prębuit minus laborioſam fugã, ſuſpẽſis
pugna murali hoſtib⁹. Aſcendẽte vero dehinc Neoptolemo cum ſuis, acclamã-
tibus'q; ei Achiuis omnibus, arcem deſerit, & apertis portis exitus, vrbe ipſe ex-
ceſsit inſtructos habens ſecum reliquos, ſuper'q; curribus optimis vehens patrẽ
& deos patrios, atq; vxorem, & filios, tumq; ex cęteris quicq̃d precioſũ eſset ſeu
res ſeu corpus. Interimq; Achiui vrbẽ vi capiunt, ac pręde intenti plurimũ ſecuri
tatis, ac temporis ſeruandi ſui fugiẽtibus prębuere. Aeneas autem ſuos adhuc in
itinere adipiſcẽs & vnum omnes agmen facti, munitiſsima Idę occupant. Acceſ
ſerunt autem eis hi etiam, qui tũc Dardanũ incolebãt, vbi flamã multã videre,
quę ex Ilio pręter conſuetum ferebatur, relinquentes nocte vrbem deſertam om-
nes, pręter eos, quibus anteà cum Aegeſto, & Elymo, qui claſsem quandàm paraue
rant: eſse egreſsis contigit. Venit etiam ex vrbe Orphinio om̃is populus, atque
ex alijs Troianis vrbibus quiquis libertatem ãplexabatur, fuitqúe breui ea potẽ
tia Troianorum maxima. Qui igitur cum Aenea ſeruati erant ex illa clade per-
manentes in his locis reuerti iterum intra non longum tempus ſperabant ad ſe-
des primas, cũ profecti eſsent hoſtes. Achiui vero verſa in pręḋam vrbe, atque
propinquis locis, euerſisqúe oppidis, ad alios etiam capiendos accingebantur, qui
erant in montibus. Mittentibus vero ipſis caduceatores, conciliandi grã, ac rogã
tibus, ne ſe in neceſsitatem belli cogerent, ventum eſt in colloquia, conuenit in-
ter eos hoc modo. Aeneam quidem, & qui cum eo erant: ferentes omnia quęcun
qúe in fuga ſeruauerant intra pręſtitutum tempus troiano agro decedere tradẽ-
tes achiuis oppida. Achiuos vero abeuntibus illis ſecuritatem pręſtare per oẽs
terras & maria ditionis ſuę. Accipiens itaq; conditionem Aeneas, exiſtimans'q; Aſcanius.
eſse eam, vt in tali rerum ſtatu, optimam natorum maximum Aſcanium cum
parte quadàm ſociorum qui Phriges fermè omnes erant, in Daſciliten agrum
dictum, vbi etiam lacus eſt Aſcanius, mittit, poſtulatum ipſum quidẽ ab incolis
ad dominatum eius gentis: habitauit'que ibi Aſcanius tempus quòddam nõ mul
tum. Nam aduenięte ad eum Scamendrio ex græcia, alis'q; Hectoridis dimiſsis
à Neoptolemo, reducens eos ad paternum imperium in Troiam redijt. Ac de A-
ſcanio quidem hęc dicuntur. Aeneas autem filios aſsumens reliquos, patrem-
qúe, & deorum ſacra, vbi parata eſt eis claſsis, per Helleſpõtum nauigat iter diri-
gens ad proximam Cherroneſum, quę Europę prominet. Vocatur autem Pal-
lena. Habebat enim ea gentem Ithacem ſociam coſseam vocatem omnium ſtre
nuiſsimã quę eos iuuiſset bello. Et hic igĩ ſermo eſt ex oĩbus plurimum credi-

tus,quo vſus eſt in Troianis rebus de fuga Aeneę ex ſcriptoribus antiquis Hellani
cus. Dictum eſt autem etiam ab alijs quibuſdam de iјs rebus aliter, quos ego
ſanè minus idoneos,quàm hunc eſse exiſtimo. Iudicet autem quiſquis vt volet.
Sophocles autem tragicus in Lacoonte fabula inſtante vrbis captione, Aeneam
facit ingreſsum Idam,viſu Anchiſe patris ſecundum recordationem eorum,qui
bus illum ſtupefecit venus,& ob ſigna,quę nouiſsima fuerãt,circa Lacoontidas,
coniectantem eo futuram vrbis euerſionem. Sunt autem iambica ſub alia perſo
na dicta huiuſmodi. Nunc autem in portis eſt Aeneas deę filius, ſuper humeris
habens patrem fulmine dorſum, deſtilantem purpuream veſtem. Circuiuit aũt
omnem ſeruorum multitudinem. Complectiturq́ue ſummam non quantam
videtur tibi. Amatoribus vero colonię phrigum. Meucerates autem xanthius
prodidiſse dicit eum Achiuis vrbem inimicitiarum cum Alexãdro cauſa,& pro
pter hoc meritum conceſsiſse ei Achiuos domum ſuam ſeruare. Componitur
autem ei ſermo incipiens a ſepultura Achillis in hunc modum. Achiuos aũt
moeror tenuit,viſumq́; eſt exercit⁹ caput abſcidi. Sepulchro tamẽ ei extructo,
Totis viribus pugnauere, donec Ilium captum eſt:tradente Aenea. Aeneas enim
inhonoratus ab Alexãdro, Et à dignioríb⁹ ſacris reiectus,euertit Priamũ,hiſq́ue
pactis,vnus ex achiuis eſt factus. Alij vero quidam dicunt cõtigiſse tunc eum
in portu eſse troiano. Alij autem in Phrigia miſsum à Priamo cum manu mili-
tum ad opus quoddam militare. Sunt etiam qui fabuloſiorem faciunt eius exi-
De morte aneæ. tum. Teneat autem ſibi quiſq́ue quòd perſuaſum habuerit. Quę vero poſt exi-
tum fuere maiorem adhuc prębent multis dubitationem. Alij enim in Thraciã
vſq́ue ducentes eum ibi periſse dicunt:quorum eſt cephalon Gergithius,& Hege
ſipp⁹,qui de Pallena ſcripſit, viri priſci,& memoratu digni. Alij vero à Thracia
remouentes eum vſque in Arcadiam transferunt. Habitaſse autem dicunt in Or
chomeno arcadico,& inſula q̃ quidẽ dicta tũ mediterranea ſit,à lacunis, & flu-
uijs:atque etiam quę capyę dicuntur, Aeneę,& Troianorum fuiſse coloniam aſ-
Capiæ vnde dicti. ſerunt. Capias autem à capi troiano dictas. Dicuntur autem hæc & ab alijs,
& ab Arietho,qui Arcadia ſcripſit. Sunt & alij,qui huc quidem veniſse Aeneã fa-
bulantur,non tamen in his locis mortuũ:ſed in Italia,ſicut & alij multi,& Aga-
thyllus poëta arcas oſtẽdit in elegio ſic ſcribens. Venit in Arcadiam. In inſula au
tem depoſuit filias:diua codone natas, & Anthemone. Ipſe vero terram Heſpe-
riam adiuit,genuitq́ue filium Romulum. De aduentu autem Aeneæ,& Troiano
rum in Italiam & romani omnes aſserunt,& quæ facta ſunt ab eis in ſacrificijs,
& diebus feſtis inditia Sibyllæ carmina,reſponſa pythia,& multa alia, quæ ne-
mo vtique,tanquàm decoris cauſa,inſerta contemneret:ac multa quòque apud
Græcos cognita,& clara hoc tempore ſuperſunt. Vbi vero portum tenuerint,&
apud quos commorati ſint,cum nauigare non poſsent, horum ego, cum multa
ſint,mẽtionem faciam quãtum potero breuiſsimam. Primũ quidẽ in Thra-
ciam venientes ſecundum cherroneſum,quæ Pallena dicitur, ſtationem habue-
re. Habebant autem eam (vt dixi) barbari cruſei vocati, prębuerũtq́; eis hoſpi
tium tutum. Manentes autẽ ibi eam hyemem,templum ędificauerunt Veneris
in ſummis montibus, in quibus etiam vrbem Aeneam nomine condiderunt,in

qua & inhabiles ex fluctibus ad nauigãdum reliquerunt, quoſcun'q; ea manſio
delectaret, tanquàm deinceps in domeſtica futuros terra, manſerũt'que illic iſti,
vſque ad macedonic..m principatum per ſucceſſores Alexandri. Nam regnãte
caſandro euerſa eſt, quum theſſalonica Vrbs eſt condita, inqúe nouam vrbem
Aeneadę cum alijs multis commigrarunt. Ex pallena autem ſoluentes Troiani,
in Dalum adueniunt, imperante eis Aenea, multaqúe ſunt ſigna in Deolo Aeneę,
Troianorumqúe aduentus, floruit'que, & habitata eſt inſula. Poſtea in citherã
inſulam aliam, quę Peloponneſo adiacet, peruenientes, templum veneri conſtru
unt, inde ſoluentes non longè à Peloponneſo defunctum quendam ex amicis Ae
neę cinethum ſepeliunt in vertice quodam montis, qui nunc etiam ab illo cine- Cinethus
thium vocatur. Renouata cum Arcadibus cognatione, de qua poſterius dicam, mons.
tempuſqúe paucum circum ea loca commorati, relinquentes ibi quoſdam ex ſu
is, in zacynthum peruenĩũt, ſuſcepti binigne à zacynthijs propter cognationẽ.
Nam dardano iouis & Electre atlãtidos: duos fuiſſe filios dicũt ex batea: zacyn
thum, & Erichthonium, quorum alter Aeneę pręgenitor, alter inſulę fuerat con-
ditor. Huius igitur conſanguinitatis recordatione, & incolarum comitate ibi
commorantes, ac maris quòque ſęuitia coherciti, immolant veneri in extructo
templo hoſtia. quòd ſacrificium nunc quoque publicè perficiunt zacynthij, &
Ludicrum puberibus, cum aliorum certaminum tum curſus, palmanqúe fert is, Aeneæ &
qui primus tẽplum ingredit̃, dicitur'q; Aeneę curſus, & veneris, extãt'q; amboꝝ veneris
ſtatuę. Inde autem velis in altum datis, delati ſunt ad Leucadem, obtinentibus curſus.
eum locum adhuc Acarnanibus. Illicqúe rurſus templũ veneri erigũt hoc, quòd
eſt nunc in inſula, quę media eſt perſoſsi & vrbis, vocaturqúe veneris Aenei-
dos. Soluentes vero illinc, ſupraqúe Actium vadentes, ſtationem firmãt in Am-
bracio ſinu iuxta promontorium, inde'que in vrbem Ambraciam perueniunt,
cuius Rex erat Ambrax Dexameni Herculis filij, relinquuntqúe vtrobiqúe ap-
pulſus ſui monumẽta, in Actio quidem veneris Aeneidos templum, eiqúe proxi
mum alterum deorum magnorum, quę etiam ętate extabãt mea. In Ambracia
vero eiuſdem deę templum, & Aeneę fanum proximum theatro paruo, in quo
etiam ſimulacrum eſt paruum vetus, quod Aeneę dicitur, quòd etiam ſacrificijs Aeneæ ſi-
honorant hę, quę apud eos ἀμφίπολοι vocantur. Ex Ambracia autem Anchi- mulacrũ.
ſes naues habens, pręter oram littoris vectus in brutotum portum Epiri deuehi
tur. Aeneas autem ipſe cum robuſtiſsimis exercitus perfecto bidui itinere Do-
donam aduenit conſulturi deum, ibiqúe Troianos reperiunt cum Helleno, reſpõ
ſo'que accepto de ſedibus, donatoqúe Deo muneribus troianis, cũ alijs, tum crate
ribus ęneis, quorum quidàm adhuc ſuperſunt, inſcriptionibus vetuſtiſsimis de-
clarantes qui obtuliſsent, ad claſsem redeunt quatridui fermè viam vadentes.
Oſtendit etiam troianorum ſtationem in brutoto portu tumulus quidàm, quo
aliquando poſitioni caſtorum vſi ſunt, qui Troia dicitur. Ex brutoto autem ſecũ
dum terram delati portum tenuerunt, tunc quidem Anchiſem appellatum, nũc
vero certius habentem nomen, atque ibi quoqúe templo veneri conſtructo, tra
ijciunt Iouium duces curſus habentes illos, qui voluntarij cum eis nauigarunt
Patronem Thuriũ ſequentes, atque ex eis quidem plures, vbi ſoſpes eſt exercitus

in italiam expoſitus, domum rediere. Patro autem perſuaſus ab Aenea vt eſſe
vellet commigrationis ſocius, & cum eo amicorum plures, permanſerunt in ſi=
lo. Eos autem quidàm dicunt habitaſſe in Alontio ſicilię. Huius autem meriti
recordatione Romani A carnanibus Leucadē & Anactorium, cum ademiſſent co
rinthijs, in tempore largiti ſunt volentibuſquę eis oenidas eijcere permiſerunt,
& Echinadas inſulas communiter cum ętolis poſſidere conceſſerunt. Qui vero
cum Aenea erant non vnum in locum omnes italię deſcenderunt, ſed alij quidē
cum pluribus nauibus ad iapigias arces adnecti ſunt, qui tunc campus ſalentin⁹
dicebatur: reliqui vero iuxta Atheneum dictum, quod & obuium Aeneas habuit
Veneris portus. aſcendens in italiam. Hic autem locus eſt promontorium, & in eo ſtatio ęſtiua
quę ex illo portus veneris vocatur. Pręternauigarunt autem vſque ad fretum
manu tenentes italiam, & in eis locis etiam veſtigia reliquentes aduentus ſui, cū
alia, tum pateram Aeneā in templo iunoni, ſcriptura veteri demonſtrātē Aenee
nomen donantis eam. Cum vero eſſēt iuxta ſiciliam, ſiue ex ſententia cum eā
peterent, ſiue tempeſtatibus coacti, quòd in eo mari fieri plerumquę ſolet, circa
eā partē inſulę feruntur, quę Drepana appellatur, vbi in eos incidunt, qui cum Ely
mo, & Egeſto troia prius exceſſerent. Quiquidem fortuna quadam, & vento ſe=
cundo arrepti, ſimulquę haud graui ſupellectile onerati in eam inſulam breui tē
pore delati fuerant, ſedeſquę poſuerant circa flumen craniſum vocatum, in agro
ſicanorum, conceſſo eis amice ab his loco: propter cognationem Egeſti nati, &
educati in ſicilia caſu quodàm huiuſmodi. Ex maioribus eius quidam vir illu=
ſtris troiani generis à Laomedonte diſſidens, cauſa quadam comprehenſus à re=
ge occiditur, ipſeq; & ſtirps eius virilis omnis, ob metum, ne quid ab eis ipſe pate
retur. Filias autem adhuc virgines occidere, neq; decorum putabat, neq; Troia=
nis nuptas tutum eſſe negligere, dat eas itaque mercatoribus, iubens quàm lōgiſ
ſime aſportari. Cum his igitur abeuntibus adoleſcens quidam ex illuſtribus ſi=
mul nauigat alterius amore captus: nubitquę illi puella in ſiciliam adducta, naſci
turquę commorantibus eis illic puer Egeſtus nomine, qui cum mores, & ſermo=
Egeſtus nem incolarum edidiciſſet, poſtquàm ei parentes ſuos mori contigit, regnante
in Troia Priamo, dari ſibi reditum in patriam procurauit, ſuſtinenſquę cum alijs
aduerſus graecos bellum, capta deinde vrbe, iterum in ſiciliam nauigauit ſimul
cum Elymo fugę ſocio, cum tribus nauibus, quas Achilles habens quum troianas
popularetur vrbes in latentia ſaxa colapſas amiſerat. Occurrens igitur his viris
Aeneas, benigne eos complectitur, vrbeſquę illis cōſtituit Egeſtam & Elymam,
portionemquę in eis quandàm turbę ſuę relinquit: ſicut ego quidem opinor ſen
tentia vſus propria, vt grauatis illis laboribus, vel alioquin etiam mari infenſis
concederetur requies, tutaquę hoſpitia: ſiue (vt quidàm ſcribunt) imminuta ei
claſſe per incendium, quòd mulieres quaedàm fecerant iratę erroribus, eam tur=
bam, quę ſimul nauigare non poſſet, ob incenſas naues, illic neceſſario dimiſit.
Coniecturę vero Aeneę Troianorumquę aduentus ad ſiculos, multę quidem
ſunt alię. Clariſſimę autem Veneris Aeneidos ara in vertice Elymi erecta, & tē=
plum Aeneę conſtructum in Egeſta, altera quidem extructa ab eodem matri, al=
terum autem ab eis, qui relicti illic erant ex claſſe, conſeruatoris ſui memoria,

hac

hac oblatione conſecrantibus. Hęc itaq; cũ Elymo & Egeſto troiana natio in his Troiani,
locis permanſit, vocati'que ſunt omnes Elymi. Pręſtabat enim dignatione Ely= Elymi di
mus ex regio genere ducens originem, om̃es'q; ſimul cognomen ab eodem acce cti.
pere. Qui vero cum Aenea nauigarunt ex Sicilia per Tyrrenum mare primam in
Italia ſtationem habuerunt in portu Palinuro, qui quidem eam habuiſſe appellati= Palinuro.
onem dr̃ ex vno gubernatorum Aeneę ibi mortuo. Poſtea inſulæ adheſerunt cui
nomen poſuere Laucaſia conſobrina quadàm Aeneę circa cum locũ mortua in=
de tranſeuntes in portum profundum, & bonum in Opicis moriente ibi Miſeno Miſenus.
viro, quodàm illuſtri ab eo quoq; portum nominarunt. Inſulę'q; Prochitę, & Prochita
promõtorio Epitychę claſſẽ cũ apuliſſent cognomina pariter illis locis dederũt Epithyca
morientium fœminarum, volentes loca ipſa monumenta facere. Harum vero
altera Aeneę cognata fuiſſe dicitur, nutrix altera. Poſtremum adueniunt in Lau
rentinum in Italia, vbi errorem cohibentes vallum poſuerunt, locus'q; ipſe, ĩ quo Laurentũ
conſederũt, ob hoc Troia appellatur. Abeſt autem à mari ad quatuor ſtadia. Hęc
vero ſcripſi digreſſionem'q; hanc feci neceſſario, cum ex ſcriptoribus alij ne ve
niſſe quidem Aeneam in Italiam cum troianis dicant, alij alterum Aeneam non Erroris fi
veneris, & Anchiſę filium, alij Aſcanium Aeneę, alij alios quoſdam. Sunt & qui nis.
dicant Aeneam veneris, collocatis in Italia copijs, retrouectum eſſe iterum do=
mum atq; regnaſſe in Troia, morientem'q; reliquiſſe regnum Aſcanio filio atq;
illius genus poſteà multum tempus id obtinuiſſe, vt ego quidem opinor, Home
ri verſibus, non recte ſumptis, decepti. Inducitur enim ab eo in Iliade Neptũnus
prędicens futurum Aeneę poſterorum'q; eius illuſtrationem hoc modo. Imperi Homerus
tabit enim teucris Aenai virtus, Et nati natorum & qui naſcentur ab illis. Exiſti
mantes igitur finxiſſe Homerum in Phrigia regnantes eos viros, quaſi fieri non
poſſit, vt in Italia habitantes Troianis imperarint, Aeneę reditum confixerunt.
Dominari autem Troianis quos adduxerat etiã alibi vrbem condentem haùd
erat ſanè impoſſibile. Poſſet autẽ aliquis hui' etiã erroris cãs alias aſſumpſiſſe,
ſi quos id perturbat, multis in locis oſtendi, diciq; Aeneę ſepulchra, cum plurib'
in locis ſepultus idem homo eſſe non poſſit. Verum iſti conſiderantes, quòd cõ
mune eſt in multis, hoc dubium, & in ijs maximè, qui illuſtris fortunę viri er=
ratiles vitas habuerint, diſcant, quòd locus quidem vnus erat, qui corpora rece=
ptaret, monumenta autem ob beniuolentiam extruebantur à multis, qui quidẽ
emolumenta eſſent aliqua per illos adepti, ac pręcipue ſi aut grauis eorum ali=
quid ſupereſſeſet, aut vrbis cuiuſpiam conſtitutio, aut diutinę aliquę fuiſſent, & Breuis re=
hũanę mãſiones, qualia de hoc heroe ſcimus eſſe mẽorię prodita? Nam & Ilio petitio e=
non extingui prorſus per illam captionem pręſtans, & in ea quę Bebrycia vocaẽ, neę erro=
vt ſocij ſeruarentur prouidens, in Phrigia vero filium Aſcanium relinquens, in ris.
Palena quòque vrbem ſui nominis condens, in Archadia filias collocans, in Si=
cilia turmæ ſuæ partem relinquens, in multis etiam alijs locis humanas, co=
mes'q; moras liberalitate proſecutus eſſe apparens, gratã tulit ab eis beniuolẽtiã,
ob quam vita excedẽs delubris ornatus eſt, & monumentorum extructionib'
in multis locis. Pręterea quaſnam cauſas reddere poſſet aliquis, ſepulchrorũ ei' i
Italia, niſi dominatus eſſet his locis, niſiq; ſibi hoſpitiũ in eiſdem feciſſet, neq;

eni omnino eſset ab his viris cognitus. Verũ de his dicetur ẽt vbicunq; explicari
expetet oratio. Vt autem per Europam non vlterius progrederetur troiana claſ-
ſis, cauſę fuerunt oracula his in locis finem habentia, numen'que ipſum volunta-
tem ſuam ſępius aperiens. Nam poſteà quàm ſtatione vſi Laurente tabernacu-
la circa littus fixerunt, primum quidem laborantibus hominibus ſiti, cum non
haberet is locus aquam (dico autem quę ab incolis accepi) ſcaturigines vltroneę
aquę dulciſsimę viſę ſunt ex terra ſurgentes, ex quibus & exercitus totus per-
frui aquatione potuit, & fuit locus idem irriguus vſque ad mare, manante aqua
à fontibus aſsidua. Nunc aũt ille non amplius redundãt ſcaturigines, ita vt de-
fluant, ſed aqua adeſt non multa, reſidens in loco cauo, ſoli ſacra dicta ab incolis,
arę'que duę oſtenduntur ab eis, altera ad orientem verſa, altera ad occaſum, ſtru-

Comeſa menſa.

ctutę ipſę troianę, ſuper quibus Aeneam ferunt primum feciſse ſacrificium de
aquis gratias agentem deo. Poſteà verò ſumentibus ipſis prãdium ſuper ſolo api-

Heus etiã menſas cõ ſumimus, inquit Iu- lius.

um plęriſ'que ſubſtratum eſt, erat'que illud ipſis ſicut edulium menſa. Vt autem
quidàm dicunt cruſta fuerũt panis, ad ciborum mundiciem parata, qui quidem
vbi conſumpti fuere, ex ſubſtrato apio, ſiue ex cruſtulis illis comedit quid àm,
item'que alter, tum vero quẽdàm Aeneę ex filijs, vt fama obtinuit, ſiue ex diſcũ-
bẽtibus alijs dicere contingit. At enim comeſa eſt iam nobis menſa. Quo audi-
to tumultuarunt omnes, tanquàm finita iam ſibi eſſent prima oracula. Erat enĩ

Sibylla E- rithrea.

reſpõſum quoddam eis datum, vt quidàm dicunt, Dodonę, vt autem alij ſcribũt,
i Erytriſidæ tugurio, vbi ſibilla habitabat, nympha indigena fatidica, quæ ipſos
monuit, vt in occaſum nauigarent, donec in eum locum peruenirent, in quo mẽ-
ſas comederent, quandocun'que autem hoc eſse perfectum cognoſcerent, ducẽ-
q'ue quadrupedem feciſsent, vbicunque deficeret id animal, ibi vrbem conderẽt.
Huius igitur oraculi reminiſcẽtes, alij deorum ſimulacra Aeneę iuſsu, in deſigna-
tum locum ex naue efferũt, alij eis ſubſellia, aras'que adornant, mulieres autem
vlulatu, & tripudijs vtantes, ſacra attulerunt. Aeneas verò pręparata hoſtia co-

Sus.

ronatus ante aram conſtitit, dum'que precationes facerent, ſus interim, quę imo-
lari debebat, pręgnans cum eſſet, nec longè à partu incipientibus imolationem
ſacerdotibus concuſsa, ac ſe detinentes effugiens, ſuperius à mari cucurrit. Aene-
as autem intelligens, quòd hanc igitur quadrupedem ſibi ducem declaraſset o-
raculũ, cum paucis ſequitur, paululum ſpatij linquens, veritus, ne propter tumul-
tum conſequentium, ſuis eadem auerteretur à via fatali. Ea autem ad quattuor
& viginti ſtadia à mari progrediens, ſuper tumulum quendàm accurrit, vbi la-
bore laſsa conſedit. Aeneę autem (nam oraculis finis eſse videbatur) videnti lo-
cum, nec ſitu pulchrum, nec mari proximum, quòd ipſum quo'que importuoſũ
eſset, multa aderat conſilij inopia, & inexplicabilis difficultas, oporteret ne paren-
tem ſe oraculo eum locum domicilio eligere, vbi triſtem in perpetuum vitam
agerent nullo fruentes bono, an vlterius procedendum eſset, ad inquiſitionem
terrę melioris. Hęc autem eo animo verſante, deos'que incuſante, vox quedàm
ſubito ędita ex ſaltu dicitur, non apparẽte autore, iubens eum ibi conſidere, ſtati-
q'ue vrbem condere, neque ipſum aliquid permittentẽ incertitudini pręſentis o-
pinionis, quia non in pingui agro vitam collocaret, futuram eum, ac tantũmodo

non

non prǫſentariam fœlicitatem extrudere. Eſse enim fato datum: ex iſta qui pro
ficiſcatur exili,& parua primum habitatione, multamqúe,& bonam terram ac=
quirere cum tempore,filijs'que eius,& poſteris imperium ſore maximum, & id
quidem in longiſsimum tempus protrahendum, hoc quidem Troianis hoſpitiũ
in prǫſentia eſse oportere. Poſt tot annos autem, quot ſus porcos portaret, con=
dendam eſse à poſteris eius vrbem alteram fœlicem,& magnam. Quibus audi=
tis,Aeneam ferunt,diuinitatem quandam ineſse voci exiſtimantem, feciſse ſicu
ti deus iuſserat. Alij aũt dicũt,mǫſto eidẽ viro,& corpore prǫ dolore lãgui=
do,neque deſcendenti in caſtra,neque cibos ſecum habenti, atque ibi,vt videtur,
eam noctem commoranti aſtitiſse per ſomnum imaginem quandam magnã,
atque mirabilem deorum cuidam patriorum ſimilem, eadem iubẽtem,quǫ pau=
lò ante ſunt dicta. Vtris aũt veriora dicta ſunt,dij norunt. Die autem poſtero tri Triginta
ginta ſuis porcos enixa dicitur, poſtqúe annos totidem vrbs altera à Troianis cõ capitũ fœ
dita ſecundũ oraculum,de qua quidẽ dicã ſuo loco. Aeneas aũt fœtũ ſuis ipſa cũ tus enixa
pariente dijs patrijs conſecrat eo in loco,vbi nunc eſt tugurium,quòd alijs in ac= iacebit.
ceſsum cuſtodientes Lauinienſes ſacrum putãt. Troianis deinde caſtra mutare
iuſsis,deorum ſacrarium ſuper collem in loco optimo collocat, conſtructionem
qúe ſtatim oppidi omni prõptitudine aggreditur, accipit'que diſcurrens ex cir=
cunſtantibus locis quǫcun'que eſsent ad oppidum ſibi vtilia, & ea prǫcipue, quǫ
is,quibus ablata erant, grauia viderentur, ferrum, ligna, atque ruſticum inſtru=
mentum. Latino autem, qui tunc rex erat,cum finitima quadàm gente bellum Latinus.
gerenti, qui Rutuli vocabatur,ne'q; fœliciter in prǫlijs agenti,formidoloſum in=
ſuper aliud nunciatur, ademptam eſse ei oram omnem maritimam ab exercitu
quodàm peregrino,ac ni celerrime prohibeat quǫ fiunt,aſperius ei poſteà viſum
iri cum vicina vrbe certamen. Audientem autem illum iſta inuadit timor, &
omiſso prǫſenti bello,in Troianos magno cum exercitu proficiſcitur. Videns au
tem armatos eos vt Grǫcos, & inſtructa acie diſcrimen intrepide expectantes,
periculo pugnǫ abſtinuit. Vtpotè qui non eos ipſo impetu capiendos cerneret,ſi
cut mouens domo crediderat,caſtris'que in tumulo quodàm poſitis,primũ qui=
dem recipiendum ſibi eſse exercitum putauit ex prǫſenti labore,qui multis ipſis
fuerat ex via longa,continenti perſecutiòne: commoratus'que ibi per noctem in
ea erat ſententia,vt cum dies illuxiſset prælio decertaret. Hoc conſtituto aſtans
illi per ſomnum Genius quidàm loci,Græcos eſse recipiendos dixit cohabitato=
res in regione. Venire enim in magnam ipſos Latino cõmoditatem,bonumqúe
commune Aboriginum. Aeneæ quòque patrij eadem nocte apparentes, perſua
dere eum Latino iubent,vt ſibi ſponte habitationem concedat in quo velit loco.
Viq; græca vtatur potius ſocia,quàm aduerſa. Vtros'que vero prohibuit ſom=
nium pugnam incipere. Vt autem exorta eſt dies,& inſtructæ ad prælium co=
piæ,præcones vtrinqúe ad duces adueniunt,idem ambo poſtulãtes,vt colloquij
ſibi mutui poteſtas fieret,quòd vt factum eſt,Latinus prior ſubitum,& indenun
ciatum bellum obijciens,iubebat Aeneam dicere quis eſset,& quid ſibi volens ra
peret,& ſpoliaret loca nulla ante laceſsitus iniuria,nec ignorãs,quòd aduerſus in
cœptorem belli, quiſquis prior læſus eſt,nititur,cum'q; ei liceret amice, ſi alicu*

indigeret, & a volentibus incolis inuenire, idē, omnium hominū iuſtificationē
pręteriens, id quod eſset turpius, quam honeſtius, elegerat, eadem vim inferēs
Aeneæ oratio. accipere. Quę cum dixiſset Latinus, reſpondit ita Aeneas. Nos quidem genere
Troiani ſumus, ex'q; vrbe non obſcuriſsima in Gręcis, qua ab Achiuis priuati fui=
mus Decennij bello capta. nunc quidem vagi atq; errabundi ſumus defectu vr=
bis, & regionis, in qua deinceps habitem⁹. Verum dijs iubentibus parentes huc
aduenimus, dicunt'q; nobis oracula, quòd erroris noſtri portus hęc ſola nobis
terra relinquatur. quęrimus autem ex regione ea, quibus indigemus infœlicius
potius, quàm honeſtius, quòd nolemus ſane facere. Rependemus autem hæc
vobis multis commodis, & officiorum retributionibus, exhibentes vobis cor
pora, & animas noſtras ad quęq; grauia probe eruditas, cum volueritis, vten=
das ad agrum veſtrum cuſtodiendum illeſum, & ad hoſtilem vnà prompte ac=
quirendum. Supplices autem veſtri efficimur, ne iracundè accipiatis quę facta
Dignū eſt oē inuictū venia. ſūt, cogitantes quod non ea in contumeliā, ſed coacti neceſſitate fecimus. Dig=
num enim eſt inuitum omne venia, vos'q; de nobis nihil iniquū conſulere ma=
nus ad vos tendentibus, quod niſi fiat petita a Dijs, & Genijs, qui his locis pręſi=
dent, venia eorū, quę coacti faciemus, conabimur quidem incipientibus bellū
vobis reſiſtere. Non enim primum nunc, nec bello iſto maximo potiemur.
Hæc cū audiſset Latinus. At qui ego, inquit, beniuol⁹ gręco generi ſum omni,
& calamitates hominum neceſſarias condoleo, ſeruare'q; vos plurimi facerem,
ſi mihi fides fiet, vos venire ſedium indigentes. & vt ſufficientis vobis agri,
cęterorum'q; tradendorum amice participes futuros, ac non ad imperium meū
omne vi auferendum. Si verò veſter iſte verus eſt ſermo, pignora horū dari,
& accipi volo, quib⁹ ſtetur conuentis ſine dolo. Aenea autem ea dicta collau=
dante icta ſunt fœdera, quę ſub iureiurando gentibus fuere huiuſmodi, vt Abo=
rigines Troianis darent regionem quantam poſtulabant ad quadraginta fermè
ſtadia a colle ipſo quoquòuerſus euntibus Troiani contra Aboriginibus iſta prę=
ſtarent, vt & bellum pręſens vnà ſuſciperent, & quocunque alio aduocaſſent ſi=
mul militarent, communiter aūt vtriq; quę vtilia inuicem eſsēt alteris eorum,
agerent & ſentētia, & manu. His itaq; compoſitis, atq; firmata ꝑ obſides filios
fide vtriq; ſimul aduerſus Vrbes Rutilorū militāt, breuiq; oībus circū ſubactis,
redeūt ad Troianū oppidum ſemifactum, ſingulāq; vſi omnes promptitudine,
Lauinium conditur. muro ipſum cingunt, Nomēq; oppido impoſuit Aeneas Lauinium, Vt Romani
quidem dicunt, a Latini filia, cui nomen fuiſſe aiunt Lauinia: vt aūt Gręcorum
quidē ſcriptores fabularis hiſtorię prodidere, a ſelonij filia regis deliorū Lauinia
& ipſa dicta, cuius morbo mortuę circa conſtitutionē primę vrbis, & in eodē,
in quo languit, loco ſepultę monumētū fuiſſe aiunt Vrbem ipſam, ea vero cum
Troianis ſimul nauigaſse dicitur Aeneę rogāti data a patre ipſo, cū fatidica eēt,
Portenta. & ſapiens. Dicuntur aūt ſub conſtitutionē ipſam Lauinij ſigna huiuſmodi Tro=
ianis accidiſse, igne accenſo per ſe ex ſaltu, Lupū quidem materiam aridam ore
ferentem: ſuper ignem inijcere, aduolitantem'q; aquilam motu alarū flāmam
excitare, hiſq; deinde contraria molientem vulpem, madefactam caudam ex
fluuio ferentem ardentem ignem obruere, ac quando'q; accendentes vincere,
quandoq;

quando'que eam, qua vellet extinguere, & ad extremum viciſſe duos, diſceſſiſſe
q;ue aliã nihil amplius valentem efficere. Videntem autem hæc Aeneam dixiſſe
ferunt, quòd illuſtris quidem, & mirabilis, & in maximam claritatẽ ventura eſ= Miracu=
ſet ea propagatio, inuidioſa alijs creſcens ipſa, & triſtis: ſed quę ſuperatura eſſet lum.
nihilhominus obſiſtentes validiore à ſuperis fortuna accepta, quàm vt obſtare
poſſet hominum inuidia. Hæc igitur tam clara indicia fuiſſe dicunt eorum, quę
euentura erant vrbi. Sunt'que harum rerum monumenta in foro Lauinienſium
ſimulacra ęrea animalium ipſorum ex multo valde tempore perſeruata. Vbi au
tem conſtituta eſt vrbs Troianis, vęhemens omnes deſiderium coepit commu=
nis vtilitatis ex ſe ſe mutuo perfruendę, primi'que reges incipiunt indigenarum
ſimul, & aduentitij generis dignitatem, per conciliationes connubiorum commi
ſcentes, Dante Latino Aenę vxorem Lauiniam filiam: Poſtea'que alij ſecuti ſunt
eodem deſiderio, quo reges: ac breuiſſimo tempore leges'que, & deorum ſacra
conferentes in vnum poſuerunt affinitatibus mutuis coniuncti, atque ſocietati=
bus bellorum, commixti'que ſimul omnes, cognomine'que ſe ipſi appellãtes ab
rege Aboriginum Latinos, adeò conſtanter ſtetere conuentis, vt nullum deinceps
tempus eos diſtinxerit. Quę igitur conuenientes, vitam'que conſociantes gen= Latini.
tes, ex quibus genus Romanum deſcendit, ante quàm vrbs hęc, quàm nunc ha=
bent, eſſet condita, hæ ſunt. Aborigines quidem primũ, qui ex his locis Siculos Catalog⁹.
expulere gręci ipſi antiquitus, ex Peloponneſo, ex his, qui cum Oenotro ſedes
tranſtulerunt ex ea, quę nunc Arcadia dicitur (ſicut ego exiſtimo). Poſteà vero
ij, qui cõmigrarũt ex ea, quę tũc Aemonia, nunc Theſſalia dicitur, Pelaſgi. Tertij
autem hij, qui cum Euandro in Italiam ex Pallantio vrbe aduenerunt. Poſt hos
autem ex Peloponnenſibus, qui cum Hercule militabant Epij, & Pheneatę, quibus
etiam Troiani generis aliquid admixtũ fuit. Vltimi vero, qui cum Aenea ſeruati
ſunt Troiani ex Ilio, & Dardano, alijs'que troianis vrbibus. Quod autem natio
troianorum gręca fuerit, pręcipuę'q; ex Peloponnenſibus deſcẽdens, dictũ eſt ab Qđ troia
alijs quibuſdam iãpridem. Dicetur autem à me quoq;ue nũc paucis. Eſt enim ni a gręcis
ſermo de his huiuſmodi. Atlas rex primus fit in ea, quę nunc Arcadia dicitur, emanaue=
Habitauit autem circa montem Caucaſum dictum. Huic filię erant ſeptem, quę rint.
nunc dicuntur ſtellę in cęlo factę. Pleiades cognomine. Harum vnam Electrã Atlas.
Iupiter accepit, genuitq;ue ex ea filios Iaſium, & Dardanum. Iaſius quidem celebs Iaſium.
manet. Dardanus autem vxorem ducit Chryſen Pallantis filiam, ex qua ei na= Dardan⁹.
ſcuntur filij Ideus, & Dimas, qui ſuſcepto Atlantis imperio, quoddàm tempus re=
gnarunt in Arcadia. Poſteà vero quàm eluuione magna facta circa Arcadiam,
in ſtagna verſi ſunt campi, diu coli nequiuere. Homines autem victum ſibi aſ=
pere ſuppeditantes. (Nam habitabant in montibus) ſimul'que conſiderantes,
quod ad omnes alendos non ſufficeret id quod agri ſupererat, bifariam ſe ipſi di=
uidunt: Parſq;ue eorum vna in arcadia permanſerunt, rege conſtituto Dimate
Dardani filio. Reliqui verò ex Peloponneſo profecti magna claſſe, tenenteſq;ue
curſum iuxta Europam in ſinum Melanem dictum adueniunt, ſtationem'que
firmant in inſula quadam thracię, de qua quidem vtrum habitata fuerit, an de=
ſerta, nihil habeo quod queam dicere. Ei verò nomen eſt ex homine, & loco

Aeneas autem & ſacris, & ornamentis alijs abundanter ornata vrbe, quorum Aeneas.
plurima etiam ætate mea extant, sequenti anno tertio quidem ab exitu Troiãis
imperauit ſolis. Quarto autem moriente Latino, illius adhuc regnum ſuſcepit,
cum ex affinitatis propinquitate herede facta Lauinia poſt Latini obitũ, tũ mi-
litię cã in bello aduerſus finitimos. Defecerant enim rurſus à Latino Rutuli trãſ-
fugarum quendam ducem aſſumentes Amatę vxoris Latini cõſobrinum, Tur- Turnus.
num nomine. Hic vir autem Lauinię nuptias Latino exprobrans, quòd pręte-
ritis conſanguineis, cum externo affinitatem contraxiſſet, ſtimulante quoque
Amata, & alijs quibuſdam opitulantibus adductis quas habuit, copijs, Rutulis
additur. Exorto autem ex his obiectis bello, commiſsa'q; inter eos pugna quã-
dã graui Latin⁹, & Turnus alijq; plures cadunt, vicũt tñ qui cum Aenea erãt. Ex
hoc'q; tempore Aeneas imperium ſoceri ſuſcepit: cum'q; regnaſſet annos tres
poſt obitũ Latini, quarto & ipſe anno per bellum moritur. Nam'q; Rutuli ex Mors.
vrbibus omnes in eum militant, & cum eis Meſentius rex Etruſcorum, ipſe etiã Aeneæ.
regno ſuo metuens. Augebatur enim nimium creſcentes videns grǽcas vires.
Commiſso autem aẽri pręlio haud procul Lauinio, atq; multis vtrinque cęſis,
exercitus quidem ſuperueniente nocte ſunt ſeparati. Aenee autem corpus nuſ-
quam apparens, Alij in deos translatum, alij in fluuio, iuxta quem pręliũ fuit, eẽ
ſubmerſum putant: Eique Latini templũ cõſtruxerũt inſcriptione tali pręditũ
patris diui terreſtris, qui fluuij Numici vndas gubernat. ſunt & qui conſtructũ di
cant ab Aenea fuiſse templũ ipſum Anchiſę, anno ante hoc bellum mortuo. Eſt
enim ager exiguus, circũq; eum arbores cõſitę ordine, ſpectatu dignę. Aenea
autẽ ex hominibus demigrãte ſeptimo fermè anno poſt captum Iliũ, latinorũ
imperiũ ſuſcipit Euryleon, qui mutato nomine dictus eſt Aſcanius. Erant autẽ
incluſi muris eo tẽpore Troiani, & cũ hoſtibus ſemper noua aduentarẽt auxilia
haud ſatis valide latinorũ vires erant ad ſubueniendũ obceſsis Lauinij. Primũ
igitur in amicitiam, ęquas'q; cõdictiones prouocauit hoſtes Aſcanius. Vt vero
nihil profecit, ſed promittere ipſis coactus eſt, vt quibus ipſi vellent condictio
nibus, bellum diſſoluerent, Rex'que Etruſcorum & alia tanquã in ſeruitutem re
dactis intolerabilia imperat & vinũ quodcunq; ferret ager Latinorum quotãnis
Etruſcis dandũ. haud ferenda res viſa eſt, fructum'que vitis ſacrum Ioui eſse de-
creuerunt, ferente ſententiam Aſcanio. Ipſi'que ſeſe cohortati, vt pugnatores eſ-
ſent alacres, inuocatis'que deis, vt eſsent periculi ſocij, vrbe egrediuntur, vallũ
que hoſtium ſubito aggreſsi, quod proxime vrbem poſitũ fuerat, erat'que reli-
qui exercitus propugnaculum, in loco ipſum munito extructum, delectam'q;
habens Etruſcorũ iuuentutẽ, cui Lauſus pręerat Meſentij filius, cũ nẽo eoꝝ ſuper
uentũ pręſenſiſset, munitiones ipſas facile capiũt: quę dũ capiũtur videntes ij, qui Lauſus.
caſtra in cãpis poſuerãt, intẽpeſtiuũ lumen, audiẽtes'que moriẽtiũ clamores, reli
ctis cãpeſtribus cõfugiũt ad mõtes: fit'q; ꝑturbatio ingẽs & tumult⁹, vti fieri ſo
let moto nocte exercitu, tãq̃ inuaſuris iam hoſtib⁹ nullo ordine, nullius'q; iuſsu.
Latini aũt poſtq̃ munitiões coeperunt incurſu ipo reliquum'q; exercitum ꝑtur
batũ ſenſere, vrgẽt eũ quoque iterficiẽtes, et perſequentes. Eorũ autem non mo
do cuiquam animus non rediјt, ſed nec quibus eſſet in malis, potuit cognoſcere.

Ex tumultu itaq;, & rerum omnium incertitudine, alij in rupes delati pduntur, alij in fauces ſine exitu incidentes capiuntur, plurimi vero per tenebras ignorātes inter ſe eadem quę hoſtes efficiebant, plurima'q; eorū clades mutuis occiſio
Meſenti⁹. nibus fuit. Meſentius autem ipſe colle quodam cum paucis occupato, poſtquā filij mortem, & quantus ſibi exercitus interiſſet audiuit: & quo in loco ſe ipſum incluſiſſet, vt in re dubia & difficili caduceatores Lauininm miſit, qui de amicitia agerent. Conſulente autem Aſcanio Latinum vtendum parce eſſe fortuna inuenta, prǽſertim ſecuritate, cum ijs quas, habuit rex copijs per fœdus abijt, tēpus'q; deinceps omne, depoſitis cū Latinis inimicitijs, ſtabilis amicus fuit. Trigeſimo deinde anno poſt conſtitutionem Lauinij, vrbē alterā ſecundum oraculum Aeneæ datū, condit Aſcanius Aeneę filius, ac Laurentum, aliorū'q; Latinorū quoſcun'q; melior habitatio delectauit, traducit in nouam vrbem, indito vrbi nomi
Alba. ne, Alba. ❧ Eſt aūt Alba græca lingua λευκή: diſcretionis autem cauſa, diſtinxit eam ab vrbe altera, eiuſdem nominis, figuram vrbis nomini adiungens: & eſt velut compoſitum iam nomen ex ambobus: Albalonga. id eſt λευκὴ μακρὰ. nunc autem deſerta eſt. Nam à Tullo Hoſtilio Romanorū rege euerſa eſt, viſa ipſa de imperio cum colonia ſua contendere: multitudinemq́ue eius omnem ea, quę matrē vrbem euerterat, Roma ſuſcepit. Sed hęc quidem poſterius. Tunc enim ea cum conderetur, inter montes, atq; lacum extructa eſt, ęque dictans ab vtris'que, hiq; erant tanquàm muri, vix expugnabilem eam reddentes. mons in primis munitus admodum, & excelſus: ſicq; lacus profundus, & magnus, quem per deriuationes aperiendo ſuſcipit ſubiecta planities, conſeruantibus, cum velint, aquam hominibus. Subiacet enim ea vrbi, mirabilis aſpectu, diues'que fructibus cuiuſque generis producendis, nullis inferioribus totius Italiæ, maxime autem vino albano vocato, dulci, & bono, aliorum'q; omnium. præter quam eius, quod falernum
Miraculū dicitur, excellentiſſimo. ❧ Dum aūt condereť vrbs ea, miraculum quoddā maximum fuiſſe dicitur. Extructo enim ſacris deorum, quos Aeneas Troia extulit, & Lauinij collocauit, templo locum habente inacceſſibilem, atq; ſacris in hoc delubrum Lauinio Albam translatis, ſequenti nocte, clauſis tunc maxime foribus, neq; læſis vlla ex parte parietibus, aut tectis, inuentos eſſe aiunt deos Lauinij, per mutatis ſedibus, ſuper priſca ſedilia, translatos'que deinde Albam iterū Lauinio cum precationibus, & placidis ſacrificijs in eundem rediſſe locum. Dubitantib⁹ autem hominibus, quid facto opus eſſet in tali negotio, cum neq; ſine dijs patrijs habitare dignum ducerent, neque in relictā iam habitationem rurſus reuerti, ſententiam tandē inuenerūt, quę viſa eſt vtrique rei habunde ſatiſfacere, vt ſimulacra ſuo loco permanere ſinerent, homines autē ad eorū cultum Alba rurſus lauinium colonos traducerent: fuerunt'que qui miſſi ſunt ſacrorum curatores ſexcēti, cum omnibus rebus ſuis. Dux autem conſtitutus eſt ipſis Egeſtus. Hos quidē
Penates & eorum forma. deos Romani Penates vocant. Qui vero in linguam græcam nomen ipſum conuertunt alij πατρῴους appellant, alij γενεθλίους, ſunt & qui κτησίους, alij autem μυχίους, alij ἑρκείους. Videtur autem vnuſquis'que horum ſecundum aliquid contingentium ipſis fuiſſe cognomen, ſequitur'que oēs quodammodo idem dicere. De figura autem, & forma eorum Timæus quidem hiſtoric⁹ ita ſcribit, lituos ferreos

& æneos

& æneos, & Troianum vas quoddam fictile eſse ea, quę in occultis, & recõditis
Lauinij iacent ſacra. Audiſse aũt hęc ſe dicit ab incolis. Ego vero quę nec vi=
dere fas eſt oĩbus, nec ab eis, qui viderint, audire, ne ſcribi quidem oportere exi=
ſtimo: ſuccenſeo'q; alijs, quicũq; plusq̃ lege ſit pmiſſum, videre, atq; cognoſce=
re poſtulant. Cęterum quę ego cũ viderim, ſcio, neq; religio vlla me prohibet
de ipſis ſcribere, ea ſunt huiuſmodi. Tẽplũ Romę oſtenditur haùd procùl ſoro
ſecundùm eam, quę ad Cerianas ducit, breuiorem viam valde tenebroſũ, ex=
tructum nõ magnum. dr̃ aũt gentilicio ſermone locus ille ὑπελίαις. In hoc ſitę
ſunt deorum troianorũ imagines, quas omnibus fas eſt videre, inſcriptionem
habentes. P. penates. Videntur enim mihi veteres nondũ repta lr̃a, illius vim
D. litera ſignificaſſe. Sunt enim adoleſcẽtes duo ſedentes, pila tenẽtes veteris ar
tis opa, multa'q; alia deorũ iſtorũ ſimulachra ĩ vetuſtis tẽplis vidim⁹: & in oĩb⁹
iuuenes duo militari habitu apparent. Hæc aũt & videre licet, & audire, atq; de
ipſis ſcribere. Quę vero calliſtratus de samothracia cõponens narrat, & saty=
rus vetuſtas fabulas colligẽs: atq; complures alij, vetuſtiſsimus'q; eorum, quos
ſcimus, poëta Arctinus, ſunt huiuſmodi. Dicunt enim chryſantẽ pallantis filiã
nubentẽ Dardano dotem attuliſse Palladis munera, palladia'q;, & deorũ magno=
rum ſimulacra cęrimonias eorũ edoctam. Poſteà verò q̃ eluuionẽ fugientes At
cades Peloponeſum reliquerunt, atq; in Thracia inſula ſedes collocarunt: extru=
xiſse aiunt Dardanũ deorũ iſtorũ templũ, ineffabilia alijs facientẽ propria ipſo=
rum nomina, atq; cęrimonias ſtatuit, quæ nũc etiã fiunt a samothracibus. Vbi
vero maiorẽ partẽ populi tranſuexit ĩ Aſiam, ſacrificia, & cęrimonias reliquiſse
eum dicunt, permanẽtibus in inſula. Palladia aũt, & deorũ imagines ſecum adue
xiſse. Cõſulentẽ'q; deinde eum de ſedibus cũ alia dedicíſse, cũ de cuſtodia ſacro
rum oraculũ hmõi accepiſse in vrbẽ condendã, Dijs cultum incorruptũ ſemper
ponere, & cuſtodijs colere, ſacrificijs'q;, & choreis. Donec enim hæc ſancta ve=
ſtra tellure maneant munera, Ioue nata à coniuge data vrbs iſta, perſiſtet ſine ex
cidio perpetuo dies oẽs. Ac Dardanũ quidẽ dicunt in cõdita, denominata'q; à ſe
vrbe ſimulacra ipſa reliquiſse. Cæterum condito poſteriori tẽpore à nepotibus
eius Ilio, eo eſse ſacra translata: ſeciſse'q; eis Ilienſes tẽplũ, & adytũ in arce, ea'q;
cuſtodire q̃ maxima poſsent diligẽtia, diuina eſse ducẽtes, atq; ſalutis vrbis cau=
ſa pręcipua. Poſteà verò capta vrbe inferiore, sicam dicũt dominum arcis factũ
ſuſtuliſse ex adytis & magnorũ deorũ ſacra, & quòd adhuc ſupererat Palladium
Nam alterũ quidẽ Vlixem, & Diomedẽ noctu ingreſsos Ilium furto abſtuliſse Vlixes.
aiunt: profectum deinde ex vrbe Aeneam ſacra ipſa ſecum ferẽtem in Italiam ad
ueniſse. Arctinus autem datũ eſse dicit Dardano à Ioue palladium vnũ, fuiſse'q;
ipſum in Ilio, donec vrbs capta eſt, abſconditũ in loco inacceſso. Exẽplum autẽ
eius ita adornatum, vt nihil ab exemplari differret: ad ſallendos inſidiatores, in
aperto eſse poſitum, id'q; Achiuos per inſidias ſurripuiſse, ſacra igit̃ ab Aenea eſse
in Italiam translata. Supra ſcriptis ego viris aſsentiens ſcribo, atq; magnorũ deo
rum imagines has eſse, quas ex græcis, præcipue samothraces orgijs colunt, &
id, quòd fabulant̃ palladiũ, quòd ſacras cuſtodire virgines ferunt in tẽplo veſtæ
eſse poſitum, vbi ignis ſeruat̃ adhuc perẽnis, de quibus poſteri⁹ dicet̃: eſse autem

prętet hęc poſsent prophanis nobis incerta alia: Ac de troianis factis hęc dicta
ſint. Aſcanio autem octauo,& trigeſimo anno regni ſui mortuo,ſuſcepit imperi
um syluius eius frater, poſt Aeneę mortē natus ex Lauinia Latini filia,fuiſse:quē
dicunt in montibus à paſtoribus educatum. Nam ſuſcipiēte dominationē Aſca-
nio exterrita Lauinia,ne quid ob nouercale nomen ab eo mali acciperet pręgnās
ipſa Tyrrheno cuidam ſe tradit regij pecoris magiſtro, quē Latino ſciebat fuiſse
in primis gratum. Is'que eā in deſertas adducens ſyluas,& vt aduentitiam quan
dàm cuſtodiens,à conſcijs rei eam conſpici permittebat, conſtructis in ſylua
ędibus, nequaquàm multis hominibus notis: natum'que deinde puerum ſuſce-
Syluius. pit,& aluit, syluium à ſylua nominans:quemadmodū, ſi quis gręce daret ὑλαῖος.
Procedēte deinde tēpore, vbi magnā cōquiſitionē mulieres fieri à Latinis
cognouit, ſuſpectū'que multitudini Aſcanium, quaſi ille puellam pdidiſset, rem
populo aperit:educit'que ex ſaltu mulierem ipſam cum puero. Talis ita fortuna
vſus syluius hoc nomen habuit, genus'que illius omne deinceps dominationis
eſt potitum. Poſtquàm enim fratrem eius mori contigit,cum dubia eſset regni
hęreditas, ad eum ne pertineret,an ad Aſcanij filium maiorem Iulum, qui in pa-
ternum imperium ſuccedere poſtulabat, eorum controuerſiā populus diremit,
cum alijs adductis ratiōibus,tum hac nō minimū,quòd ex matre natus eſset re
gni hęrede syluius. Iulo autem regni loco ſacra quędàm eſt poteſtas attributa,
atque honor,cum periculis vacans imperij,tum vero vitę tranquillitate ſupior:
quò nunc etiam vſque ad ętatem meam genus illius fruitur,Iuli ab eodem voca-
ti. Fuit'que hęc ſamilia maxima, atque clariſsima omnium, quas nos ſciamus:
viros'que tulit duces illuſtriſsimos, quibus virtutes prębuerunt, vt de ſtirpis ge-
neroſiſsimę indole in dubium venire nequeat. Verum de ijs,quæ conuenient, in
alio dicentur libro. Syluius autem cum vndetriginta imperaſset annis, ſuſcipiēs
imperium Aeneas eius filius, vnum,& triginta regnauit annos. Poſt hunc autem
Latinus, vnum & quinquaginta. Alba deinde poſt eum vndequadraginta annos
Tempora regū Albanorum. poſt Albam capetus ſex & viginti. Poſt eum capys duodetriginta. Poſt capym
calpetus vſque ad annum tertiumdecimum imperium tenuit. Inde'que Tyberi-
nus octo regnauit annos,atq; in prælio mortuus,quòd ſecundum flumē fuit,ra-
ptus'que à profluente flumen ſibi cognomen reliquit, Albulam prius vocatum.
Tyberini deinde ſucceſsor Agrippa,annos tres,& triginta regnauit. Poſt Agrip-
pam Alladius vnde viginti annos(res quædam tyrannica)& cum dijs inimici-
tias gerens. Nam ab eo deſpiciente numina apparatę ſunt ſulgurum imitatiōes,
& fragores tonitruis ſimiles,quibus terreri homines,tanquàm eſset deus, poſtu-
labat. Cæterum hymbribus,& fulminibus in eius domum cadentibus,atque la-
cu iuxta quem habitabat inſolitam inundationem capiente incluſus, cum tota
domo abſorptus eſt:& nunc adhuc perlucente lacu,in parte quadam,qui in defi-
cit latex,ſubſedit'que altitudo, apparent ruinę, & alia ędificiorū veſtigia. Huic
deinde ſucceſsit Auentinus,à quo vnus ex ſeptem collibus,qui habitantur Romę
cognomen ſumpſit: hic'q; annos ſeptem & triginta imperium tenuit. Procas de
inde poſt eum annos tres & viginti. Deīde Amulius haud iure regnum occupās
cum Numitori deberetur fratri ſeniori,duos & quadraginta regnat annos. Amu-
lio autem

lio autem interfecto a Romulo,& Remo ex ſacra puella natis,vt mox dicetur, poſt eius mortem imperium accipit,& quidem legitimum, Numitor auus iuuenum maternus. Sequenti deinde anno regni Numitoris,trecenteſimo aūt,& trigeſimo ſecundo poſt Ilium captum,collonos mittētes Albani Romulo,& Remo ducibus,Romam condunt anno primo ſeptimæ olympiadis, qua vicit certamine Daicles Meſenius,regnāte Athenis charopo, anno decēnij primo. Cum vero multa ſit dubitatio de conſtitutionis vrbis tempore,deque conditoribus, neque ego oportere putaui,ea,tanquàm conſiteantur oēs raptim pertranſire. Cephalon itaque Gergithius ſcriptor vetuſtiſsimus ſecunda ętate poſt Troianum bellum eſse conditam vrbem dicit ab iſs,qui ex Ilio ſeruati ſunt cum Aenea. Eius autem cōditorem aſserit,ducem'q; coloniæ Romum,quē fuiſse ait ex filijs Aeneæ vnum. Quatuor enim fuiſse ſcribit Aeneæ filios, Aſcaniū,Eurylcontem,Romulum,Romum. Dictum quoq; eſt & à Demagora,& ab Agathyllo, & ab alijs cōpluribus tempus'q;,& deductionis coloniæ dux idē. Qui vero ſacerdotes in Argo, & quę cuius'que earum temporibus facta ſunt, collegit, Aeneā dicit ex Molloſſis in Italiam venientem poſt Vlixem, vrbis ipſius fuiſse conditorem:eam'que ab vna denominaſse Ilienſium ROMA vocata. Hanc autem ait troianas alias mulieres cohortatam, ſimul cum eis naues incendiſse, ęgre ferentem errores. Aſsentitur huic etiam Damaſtes ſigeus, alij'que non nulli. Ariſtoteles autem philoſophus narrat Achiuorum quoſdàm troia aucctorum circum Maleam nauigātes,poſtea violēta hyeme arreptos, actos'que tempeſtatibus, multis in locis pelago pererraſse:ad extremum autem perueniſse in eum locum opicę,qui Latinius vocatur, Tyrrheno mari adiacēs, lectis'que animis terram videntes eos extraxiſse ait naues,cōmoratos'que eſse illic eā hyemē, & quidem patos ineunte vere curſū ꝓſequi. Verū cōbuſtis eis noctu nauib⁹, nō habētes quēadmodū remearēt, nō recipiēte cōſiliū neceſsitate,in eo,in quem adducti erāt,loco vitā colocaſse. Eueniſſe aūt hoc eis dicit ꝓpter fœminas captiuas,quas ducebāt ex Ilio. Has enī ait icēdiſse nauigia,cum reditum timerēt achiuorum in patriam,ipſę in ſeruitutem caſurę. Callias autem,qui res geſtas Agathoclis ſcripſit,Romam quandàm troianā ſimul cum troianis alijs in Italiam aduenientē nupſiſse ait Latino, Aboriginum regi,duos'q; natos eſse ex ea filios Romū ,& Romulum,quos cōdentes vrbē ſcribit à matre denominaſse. Xenagoras vero hiſtoricus Vlixis ait , & Circes fuiſse tres filios Romū, Antiū,Ardeam, qui tres vrbes cōdentes:à ſe nomina vrbibus indiderunt. Dionyſius aūt calcidēſis conditorē quidàm dicit vrbis Romū : hūc'q; ait fuiſse, vt quidàm volūt, Aſcanij, vtq; alij, Emathionis filium . Sunt & qui romā dicant a Romo itali cōditam, matre eius leuctra , latini filia. Cū vero poſſim alios quo'q; multos gręcorum autorum adhibere diuerſos vrbis aſserentes conditores,ne longior videar,ad Rōanos tranſibo. Vetuſtus quidē nemo eſt Rōanorū,nec hiſtoric⁹ nec orator:ſed ex vetuſtis ſermonib⁹ ſeruatis in ſacris tabulis: ſumens vnuſquiſq; deſcripſit . Horum quidā Aeneę filios fuiſse dicunt Romulū & Romum Romę cōditores. Alij ex filia Aeneę natos. quo verò tempore, non amplius diſtinguentes . datos aūt eos dicunt ab Aenea Latino regi obſides , tunc cum data eſt & accepta inter aduenas,atq; indigenas fides:cōplectētem'q; ipſos

Tempus Romę cōdite,& qui cōdiderit, & cur Roma dicatur.

Ariſtoteles.

latinũ & cętero cultu amantur habuiſſe,& ſine ſtirpe virili morientẽ,ex porti=
one quadã regni ſui ſucceſſores reliquiſſe. Alij dicunt Aenea mortuo, cũ Latini
regnũ omne ſuſcepiſſet Aſcanius, diuiſiſſe eum cũ fratribus Romulo, & Romo
regionem omnẽ, & ditionem Latinorũ trifariam: cõdidiſſeq; ipſum Albam, &
oppida quędam alia: Romũ vero capuam a ꝓauo ſuo capy, Anchiſtem ab auo
Anchiſe, & Aeneã, quę poſtea ianiculum vocata eſt: a patre vero Romam ſe de=
nominaſſe. Hanc autem ait tempus quoddam deſertam, alijs rurſus a duenien=
tibus colonis, quos albani miſerunt, ducente Romulo & Romo, cõſtitutionem
antiquã iterum reſumpſiſſe: ita vt duplex fuerit Romę cõſtitutio: altera paulò=
poſt res troianas: altera quindecim ætatibus inferior prima. Si vero aliquis repe
tere voluerit vlteriora, etiam tertia quędam Roma fuiſſe inuenientur harũ anti=
quiſſima, ante quàm Aeneas & troiani in italiam aduenirent. Hęc autem non
vulgarium aliquis, neque nouorum hiſtoricorum narrat, ſed Antiochus Syracu
ſanus, cuius antea mentionem feci. Ait eĩ regnante in italię Morgete (erat autem
tunc italia à Tarento vſque ad neptuniam maritimam) veniſſe ad eum virum
quendàm profugum Roma, ſic enim dicit, cum autem cõſenuiſſet italus, regna
uit Morges, eius'que tempore vir aduenit Roma ſiculus nomine. Secundum ita
Roma ãti qſſima. que Syracuſanum autorem antiqua quędàm, & troiana pręcedens tempora Ro=
ma inuenitur. Vtrum autem in eiſdem locis fuerit, in quibus eſt hęc nunc habi=
Morges. tata, an alterius potita ſit loci ita vocati, cũ incertum ille reliquerit, neque ego cõ
iectura poſſum aſſequi. Ac de veteribus igitur cõſtitutionibus ſatis eſſe puto,
quę diximus. Vltimã vero habitationẽ, ſiue cõſtitutionẽ, ſiue quouiſmodo Ti=
męus ſiculus, neſcio qua vſus regula, eodẽ tempore fuiſſe dicit, quo carthago eſt
cõdita, octauo & trigeſimo anno ante primã olympiadem. Lucius autem cinci=
us, vir ſenatorij ordinis, anno ait fuiſſe quarto duodecimę olympiadis. Quintus
fabius anno primo octauę olympiadis. Portius autẽ cato tempus gręcũ non di=
ſtinguit. Verum perdiligẽs, ſi quis eſt alius, circa collectionẽ hiſtorię priſcarum
originum, annis eam aſſerit quadrigentis triginta duobus rebus iliacis poſterio=
rem. Tempus autem Eratoſthenis deſcriptionibus dimẽſũ ſub annum primũ
ſeptimę olympiadis cadit. Quoniã autẽ incorruptę extant regulę, quibus vſus ẽ
Eratoſthenes, & quemadmodũ dirigere poſſet aliquis tꝑa Romanorũ ad gręca
in alio ſermone declaratũ eſt à me. Nõ enĩ cenſui, ſicut Polibius Megalopolitan⁹
hoc ſolum dicendũ, quòd ſub annũ ſecũdum ſeptimę olympiadis Romã eſſe cõ
ditã credo: neque vti ſuper tabula apud Anchitẽſes poſita vnius, & ſolius fidem,
quę nõ ſubiaceat quęſtioni, eſſe poſteris relinquẽdam, ſed rões ipſas, quas propo
ſui, obnoxias futuras conſiderãtibus, in mediũ afferre cõſtitui. Certitudo igitur ĩ
illo demonſtrata eſt ſermone. Dicentur at hoc quo'que tractatu ea, quę ſunt val
de neceſſaria. Sunt enĩ hmõi. ❧ Gallorum inuaſionẽ, per quã capta eſt Roma
fuiſſe ferè inter oẽs cõſtat impante Athenis Pyrgione, anno primo octauę & no=
nageſimę olympiadis. ❧ Tempus aũt ãte eam deductũ ad Luciũ iuniũ brutũ,
& Lucium Tarquiniũ collatinum primos Romę cõſules poſt regni diſſolutionẽ,
annos cœpit centũ & viginti. Oſtenditur autem hoc, cum ex multis alijs, tamẽ
ex monumẽtis cenſuarijs vocatis, que fili⁹ à patre ſuſcipit, magni'que ęſtimant
hi

hí viri, ea poſteris ſuis, tanquàm ſacra paterna tradere, multi vero ex cenſorijs
ſunt domibus viri illuſtres, qui ea cõſeruãt, in quibus quidẽ inuenio, Anno ãte vr
bem captã, luſtrũ ſecũdũ à populo romano factũ, cui aſcriptũ eſt, ſicut & alijs.
hoc tempus: cõſulibus Lucio valerio potito, & Tito mãlio capitolino, poſt eiectio
nem regum anno centeſimo decimonono. Ita vt gallicam inuaſionẽ, quàm ſe-
cundo anno eius luſtri fuiſſe inuenimus, centũ, & viginti ãnis expletis, fuiſſe ap-
pareat. Si autem hoc tẽporis ſpatium triginta olympiadem eſſe inuenitur, cõfi-
teri neceſſe eſt qui primi creati ſunt conſules imperante Athenis Iſagro, conſula-
tum iniſſe anno primo octauę, & ſexageſimę olympiadis. atqui ab eiectione re-
gum vſque ad Romulũ primũ regem relatum tempus ducentos, & quadraginta
quatuor explet annos. Hoc autem cognoſcitur ex ſucceſſionibus regum, & an-
nis, quibus vnuſquis'que imperium tenuit. Nam Romulus quidem vrbis condi-
tor ſeptem, & triginta annos tenuiſſe imperiũ dicitur, poſtque eũ ſine rege vrbs
fuiſſe tẽpus ãnuũ. Rex deinde creatus à populo, Numa põpilius tres, & quadra-
ginta regnauit annos. Tullus Hoſtilius poſt Numã annos duos, & triginta. Qui
vero poſt eum regnauit Ancus Martius quinque, & viginti. Poſt Martium Tar-
quinius, Priſcus vocatus, octo, & triginta. ſuccedens Seruius Tullius quatuor, &
quadraginta. Seruium autem interficiens Lucius Tarquinius, vir tyrannicus, &
ob iuſticię cõtẽptũ, ſupbus cognominatus, ad quintũ vſq;, & vigeſimũ annum
ꝓduxiſſe dominatum dicitur. Annis autem ducentis, & quadraginta quatuor,
quibus reges imperarunt, vnã, & ſexaginta olympiadas cõficiẽtibus, neceſſe eſt
omnino primum vrbi imꝑantẽ Romulum ãno primo ſeptimę olympiadis im-
perium ſuccepiſſe, pręſidẽte Athenis charopo decẽnij ãno primo. Hoc enim cõ
putatio annorum exigit. Quod autem ſupraſcriptos annos vnuſquis'que regum
imperarit, illo altero ſermone declaratum eſt mihi. De tempore igitur, quo hęc
nunc imperãs vrbs eſt condita, & quę à ſuperioribus ſcripta ſunt, & quę mihi vi
dentur, ſunt talia. Conditores aũt eius qui fuerint, qua'que vſi fortuna coloni
am deduxerint, & quęcunque alia de conſtitutione ipſa hiſtorijs tradũtur, à mul
tis quidem dicta ſunt: atque differenter in plurimis à quibuſdàm. Dicentur au-
tem à me quo'que quę veriſimilima erunt omniũ memorię mandatorum. Fue
runt igitur hoc modo. Amulius poſtquã regnum Albanorum inuaſit, prohibito
paternis honoribus Numitore fratre maiore, & alia quędam pręter ius, ęquũ'q;
egit: & ad extremũ prolis inopẽ Numitaris domum facere cogitauit: cum ob me
tum, ne poenas daret aliquando ſcelerum: tum cupiditate quadam vehementi, vt
eam domum ab imperio arceret. Hęc itaque cũ multo ãte animo agitaſſet, pri-
mum quidem Numitoris filium, Egeſtum nomine, tunc pubeſcentem, obſerua-
tis locis vbi vęnabatur, infeſſa'que ſolitudine maxima, venatum exeuntẽ inter-
ficit: ſubornatis qui dicerẽt, poſt confectum facinus, interẽptum à latronibus eſ-
ſe adoleſcẽtem. Neq; tamẽ fuit rumor ille confictus occultata ab eo veritate va
lidior: ſed multi adhuc, pluſquàm ſatis tutum eſſet: auſi ſunt rem eloqui. Sciebat
quo'que rem Numitor: ſed conſilio meliore vtens, quàm affectus ferret ignoran
tiam ſimulabat: iram ſuam in tempus minus ꝑiculoſum differrẽs. At Amulius
ſcęlus ſuũ latuiſſe exiſtimãs, ad id iũgit hęc ſecũda: Filiã Numitoris Syluiã, vel

Quãtũ tẽ poris cõti net vna o- lympias.

Regũ Romanorum tempora.

Tarquin' Superbus.

Amulius.

Syluia, vel

puellę parentes ipſos iubebat'q; ſimul, vt quod geſtum erat, minimè occulerent:
ſed efferrent in medium. Numitor autem inopinatū ſe ſermonē audire dicebat, Numi-
ſe'q; prorſus inſontē eſſe, poſtulabat'que tēpus, ad exquirēdam veritatem ac ob- tor.
tenta vix dilatione, vt tandē omnia ab vxore didicit: & rē, ſicut à pricipio puella
narrauerat, & violentiam à deo refert: ſic'que dei verba ipſius de pueris geminis,
explicat: poſtulatq́ue diuinationi ita fidem adhibendam: ſi talis foret partus, qua
lem prędixiſſet deus (detegēdam enim eſſe ſimul cum partu fraudem) tradit'q;
etiam cuſtodientes puellam fœminas: neq; ab vlla redargutione abſtitit. Hęc eo
dicente, cōcilij quidem eius multitudini perſuaſum erat. Amulius autem nihil
ineſſe ſani poſtulatis, dixit, inſtituit'que mulierem quoquomodo perdere. Dum
hęc aguntur, adueniunt cuſtodes partus, puellā geminos ædidiſſe nuntiātes: ſtati
q́ue multus erat in eodem ſermone Numitor: dei opus cōmōſtrans, in'que puellā
innoxiam minimè ſęuiendum, aſſerēs. Amulio autem cōmentum humanū id
aliquod fuiſſe videbatur: quod circa partum fuerat: infante altero à mulieribus
parato clàm cuſtodibus, ſiue eis etiam corruptis. Sunt'q; multa vltrò, citròq; di-
cta. Verum vbi ſententiam regis cognouit, conſeſſus ciuium implacabili iracun
dia ductā: ſenſuerunt ipſi quoq;, ſicut is poſcebat, lege vtendum eſſe iubent eam,
cuius corpus polutum eſſet, virgis cęſam mori: & quod natum ex ea eſſet, in vor Mors Syl
tices fluminis iaci. Sed nunc tamē viuas eas defodi, ſacerdotij lex iubet. Hucuſ- uię.
q́ue autem ſcriptorum plurimi talia, vel in paucis variantes, aſſerūt. Hi quidem
in rem fabuloſiorem, illi autem in rem veriſimiliorem propenſiores. Verùm in
ſequentibus differunt: quod alij necatā dicūt eſſe ſtatim puellam: alij ſuperfuiſſe
in carcere incerto diu aſſeruatā, opinionē'q; mortis dubiam populo exhibētem.
Adductum autem ad hoc Amulium dicunt: ſuplicāte ei filia, donari ſibi cōſobri
nam ſuam (vna enim educatę ambę, & ęquales erant, & amabant, vt ſorores, in-
ter ſe) morem ita'que gerentem Amulium filię, (erat enim ei vnica) morte quidē
liberaſſe volunt Syluiam, verùm eam aſſeruaſſe cohercitam in abdito, ſolutā'q;
deinde eam fuiſſe, mortuo Amulio, ac de Ilia quidem diſcrepāt ſic ſcripta veterū
rationes habētia vtrin'q; veriſimiles. Ac propterea ego quo'que eorum mētio-
nem feci. Vtris verò credere oporteat: aliquis eorū qui lecturi ſunt, viderit. Cę- Ilia.
terum de natis ex Ilia Quintus Fabius, pictor dictus, quem Lucius Cincius, & Por-
tius Cato, & Calpurnius Piſo, alijq; plurimi ſecuti ſunt, ſic ait. Infātes ipſos in alueo
iacētes, iubente Amulio, à famulis quibuſdàm eſſe exportatos iaciendos in fluui
um quindecim fermè milibus paſſuum Alba diſtantem: atque illos, vbi propius
aſtiterunt, viderūt'que Tyberim cōtinuis imbribus nutritū ſuperatis ripis in cā-
pos effluxiſſe, deſcēdentes à vertice Palātij: ad aquas vltimas (neq; enim progre
di vlterius poterant) vbi prima inundatio excurſus tacta eſt, ſuper aquā ipſam
alueū expoſuiſſe, innarraſſe'que ipſum parū p: poſteà recendēte paulatim ab ex
tremis riuo, illiſum lapidi, atque ſubuerſum, infantes eieſiſſe: quibus vagiētibus,
cum per eluuiem voluerentur, Lupa quędam apparēs paulò antè fęta, turgētib9 Lupa.
lacte vberibus, ea ſubmittebat ad ora puerorum: lingua quoque cœnū abſtergēs
quo pleni erāt. Hoc interim ſpacio forte paſtores adueniunt greges agētes in pa
ſcua (erat enī locus ipſe iam puius) videns'q; vnus Lupā, vt infantes cōplecteret

primum quidem ſtupefactus eſt admiratione,& incredulitate eorum etiam quę
videbat. Deinde vadens & quàmplurimos potuit proximorum paſtorũ cõgre
gans(neque enim fidem faciebat narrans)eos ſecum ducit: rem ipſam inſpectu=
ros. vt autem illi quoque propius accedentes,rem perceperunt: hanc infantes tã=
quàm filios fouentem:illos lupę,tanquàm matri, adhęrentes: rem quandam di=
uinam videre ſe rati: propius accedebant cõgregati, terrentes, clamore beluam.
Lupa autem non multum exaſperata aduentu hominum: ſed vt mãſueta, ab in=
fantibus ſenſim diuulſa,ob multam importunitatem turbę paſtoralis abijt. Erat
autem haùd procùl inde ſacer quidàm locus ſylua denſa contectus:& petra caua
Saltus panos. fontes emittens. Dicebatur autem ſaltus panos eſſe,erat'que ibi dei eiuſdem ara:
quem in locum vadens Lupa ſe condidit. Nemo quidem extat amplius: antrũ
vero,vnde liquor manat, coiunctum pallantio ędificijs oſtenditur ſecundùm vi
am,qua itur ad circum, templum'que ei proximum:in quo eſt imago huius caſ⁹.
Lupa prębens pueris duobus vbera ,antiquę operę ſimulacra ęrea. Erat autẽ hic
locus ijs(vt dicitur)qui olim cũ euãdro illum ędificarunt, arcadibus ſacer. Vbi
vero fęra abſtitit,infantes ipſos paſtores ſuſcipiunt adhibentes ſtudium, vt ędu=
carentur:quaſi deorum eſſent. Erat autem inter eos quidàm ſubulcorum regio=
Fauſtulus rum magiſter: vir perhumanus fauſtulus nomine: qui vrgente quadàm cauſa:
per id tempus Albę fuerat,quo & corruptio ilię dicta eſt, & partus,ac poſtea cum
deportarentur infantes ad flumen,caſu quodàm diuino, cum ferentibus eos vna
profectus eſt:eãdẽ viã ſcilicet ad pallãtium vadens. Hic igitur alijs minime ape
riens,quẽadmodum aliquid de re illa ſciret,cõcedi ſibi infantes poſtulat, ac com
muni conſenſu datos eos ferens ad vxorem pergit, quam cum enixam offende=
ret,atque moeſtam infante mortuo,ſolatur eam,dat'que ei hos infantes partui ſu
bijciendos:omnem narrans à principio puerorũ caſum:creſcẽtibus'que eis noĩa
Romulus Remus. imponit, alteri quidẽ romulũ:alteri vero remũ. Hi, vbi primũ adoleuit ætas,
ſiue formę dignitate,ſiue ſenſus grauitate,nõ ſubulcis nec bubulcis ſimiles fiunt:
ſed quales quidẽ quis'qꝫ iudicaret eſſe eos oportere:qui regio genere,& diuorũ ſe
mine procreati eſſent,vt in patrijs hymnis adhuc à romanis canitur. Vita autẽ
erat eis paſtoralis,& operoſa in montibus,ſępe ex lignis, & harundinibus taber=
nacula figebant ſe ipſa contegentia. quorum etiã ętate mea vnum ſuperat in an=
gulo ex pallantio ad circum diuertẽte, caſa romuli dictum:quòd adhuc cuſtodi
Caſa Romuli. unt ſacrum ij,quibus eſt horum cura,nihil illi magnificentius addentes:ſed,ſi la=
boret aliquid aut per hyemẽ,aut vetuſtate: quòd reliquum eſt munientes, & di=
ruta,quantum poſſint: ſimilia prioribus reſtituentes. His autem annos circiter
decẽ,& octo natis,lis quędàm oritur de agris paſcuis inter eos,& paſtores Numi=
toris,qui circa Auentinum montem pallantio oppoſitum bubilia habebat. Accu
ſabant enim ſeſe inuicem vtri'que aſſidue vel quod agros pecori bonos, non per=
tinentes ad ſe alteri eorum depaſcerentur: vel quòd communes alteri ſoli obti=
nerent:vel vt caſus aliquis obtulerat. Ex huiuſmodi'que altercatione ſecutę erãt
aliquando manibus plagę,poſtea'que armis: ſic'que multis vulneribus acceptis
ab adoleſcentibus: ac quibuſdàm etiam ab eiſdem,interfectis, locis'que ipſis po=
ſtremo vi prohibitis eis qui in partibus Numitoris erant: dolum ipſi huiuſmodi

contra

contra adoleſcẽtes ſtruũt. Infeſſis eñ ãtea locis abditiſsimis, ſtatutoq́ue tẽpore,
quo vtrinq́ue adoriri: ex compoſito adoleſcẽtes poſsẽt: reliqua multitudo caulas
corũ agredit̃. Eoq́ue t̃pe Romulũ iuiſse cõtigit vnà cũ nobiliſſimis icolarũ i vi-
cũ quẽdã cemina vocatũ, ſacra pr̃ia ꝓ publica ſalute factuꝝ. Remus autẽ ex cur- Remus.
ſionẽ eoꝝ ſentiens, arreptis armis propere auxilio accurrit, paucis aſsũptis eorũ,
qui ex vico primi cõuenerãt. Neque ſubſtinuerũt hoſtes: ſed fugiũt, in ea loca ſe
ſe recipiẽtes, vnde opportũe cõuerſi ĩpetũ in eum ſacturi erãt. Remus autẽ huiꝰ
machiamẽti inſciꝰ: eos lõgiꝰ ꝑſequẽdo inſeſsũ trãſgredit̃ locũ: atq; interi & q in
inſidijs erant, exurgũt: & q fugiebãt, cõuertũt̃: circũueniẽtes q; eũ, multis q; ob-
ruẽtes lapidibꝰ, proſtratũ capiũt. Hoc eñ erat mandatum à dñis: vt viuos eis du
cerẽt adoleſcẽtes. Ac ſic captus abductus eſt Remus. Vt autem Elius Tubero vir
grauis, & in collectiõe hiſtoriæ ꝑdiligẽs, ſcribit: cũ p̃ſenſiſsent hoĩes Numitoris: Luperca.
peracturos iuuenes Pani lupcalia, ſacrificiũ arcadicũ, quod Euãder inſtituit: tẽpꝰ
illud ſacrificij delectũ eſt inſidijs: quum oportebat iuuenes Pallãtium incolentes,
ſacris perfectis, ex lupercali circumire vicum curſu nudos ipſos ſuccĩtos puden
da pellibus ĩmolatoꝝ pauló aũ animãtium. Hoc eñ velut purgatio: ſiue luſtratio
quẽdã incolaꝝ pr̃iæ habebatur. vt nunc adhuc perficitur. Hoc ita que tempore
hi, qui peragentibus ſacra iuuenibus inſidias machinabãtur, inſeſsis viarum an-
guſtijs, vbi prima pars turmę, quę cum Remo erat, percurrit, ſubſecuturis & alijs
qui cum Romulo erãt, (nã tripartito, & ex iteruallo currebãt) nõ expectatis re-
liquis, ĩpetũ ĩ prios ſaciũt cũ clamore cõgregati, atq; circũſtãtes alij iacula, alij la
pides, alij quodcũ q; mãibꝰ obueniſſet, iaciũt. Illi veró ſtupeſacti ĩopinato caſu,
neq;ue ſcientes quid agerẽt inermes aduerſus armatos, facillime capiũt̃. Remus
ita q; ab hoſtibꝰ interceptus, ita vt erat, ſiue, vt Fabius tradit, vinctus Albã ducit̃. Romulus.
Romulus autẽ vbi caſũ ſratris accepit, ꝑſequi ſtatim oportere cẽſebat, circũ ſe
habens robuſtiſsimos paſtorum, tãquàm poſset adipiſci hoſtes adhuc, & Remũ
in via, ſed retẽtus eſt à Fauſtulo. Videns enim ſtudium illius furióſius is, qui di-
ctus erat pater rem veram adoleſcentibus antea minime prodiderat: ne ante ꝑi-
clitarentur in aliquo, quem in optimo eſsent robore. Tunc veró pręſenti neceſsi
tate coactꝰ, ſoli relicto Romulo rẽ apit. Cognoſcenti autem iuueni ſortunã ſuã
oẽm à pricipio ſubijt aium & mr̃is miſeratio: & de Numitore ſolicitudo: multũ-
q́ue cõſultãti ſibi cũ Fauſtulo, viſum eſt, vt repẽtino abſtineret ĩpetu, maioreq́ue
vſus appatu virũ, totam domũ ab ĩiuria Amulij vĩdicaret: atq; ꝓ maxĩs ꝑmijs
ꝑicula extrema negligeret, ageretq́ue vnà cũ materno auo, quodcũ que illi vide
ret̃. Vt hęc autẽ viſa ſunt optima: cõuocatis incolis Romulꝰ, rogatiſq́ue eis, vt Al
bę cõuenirẽt, nõ eiſdẽ portis oẽs, ne que ſimul introeũtes, ne qua ſuſpicio oppida
nis fieret: ſed expectãtes circa ſorũ cõſtituto t̃pe parati eſsẽt, qđ iuberet̃, exequi
primꝰ ip̃e abijt petẽs vrbẽ. Qui vero Remũ duxerãt, eũ interi apud regẽ ĩiuriaꝝ
oim, quas acceperãt, accuſant: oſtẽdẽtes q; vulnera, ni ĩ eũ vĩdicatũ fuerit, ſe ſe
curã armẽtoꝝ deſerturos denũtiãt. Amulius aũt m̃titudini ciuiũ, q̃ cõuenerat
gratificari volens, & Numitori (Nam & is aderat) excandeſcenſq́ue in clientes,
ac regionis trãquillitati ſtudẽs: ſimul que elationẽ animi, cõtumaciã q; adoleſcẽ
tis, vt impauida in ſermone erat, in ſuſpitionẽ trahẽs, condẽnat reũ: ſumendi q;

de eo ſupplicij dominũ Numitorẽ facit: hæc dicẽs, q̄ exigẽdæ de maleficio taliõis nemini potius, q̃ perpeſſo incõmoda, ius deberet. Cum aũt duceret Remus à paſtorib⁹ Numitoris & reuinctus poſt tergũ mãibus, & increpitãtibus, qui ducebãt, ſequẽs Numitor decorẽ corporis admirabat, q̃ multũ ineſſet regij, cõtemplabatur'q; animi nobilitatẽ: quã in grauiſsimis quoq; caſibus cõſeruabat, nõ ad miſericordiã cõmouẽdã in hmõi fortuna, neq; ad preces cõuerſus, vt cęteri: ſed decẽti ſilẽtio vadẽs ad mortẽ. Vt vero in domum Numitoris aduenere: iuſsis cæteris abire, Numitor ſolũ relictũ Remũ interrogat: quis, & ex quibus eſset: vt qui nõ ex vulgaribus quibus'q; huiuſmodi hominem eſse exiſtimaret. Dicẽte aũt Remo hoc ſe tm̃ ſcire ſecundũ fidẽ altoris ſui, quod cũ fratre gemello expoſitus in ſaltũ fuerat ſtatim à partu ipſo: ſuſceptus'q; à paſtoribus, educat⁹ fuerat. Paululũ cunctatus Numitor: ſiue verorũ aliquid ſuſpicãs, ſiue rem ipſam in lucẽ ducente numine, his verbis adoleſcentẽ alloquit. Quod quidẽ meę poteſtatis ſit Romę, te pati quodcũ'q; decreuero: quãti q; ſint extimaturi hi hoies, qui te huc adduxerunt multa ꝑpeſsi, & grauia, te morti tradi, haud opus eſt quidẽ tibi ſciẽti dicere. Sed ſi te morte, malis'q; cæteris libero, eris ne mihi gratiã habiturus? tuã'q; ipſe operam indigẽti prębiturus? in eo ſaltẽ, quod futurũ ſit nouũ, nobis ambobus bonũ. Reſpondente autem adoleſcẽte quęcũ'que homines in deſperatione vitę dicere ſpes ſalutis, & ꝓmittere dominis ſuis perſuadet. Solui eum iubẽs Numitor, & abire cæteros è conſpectu, caſus ſuos ei aperit, & vt Amulius fr̃ regno ipſum fraudarat, orbam'que ſibi domum liberis reddiderat: alterum occulte in vænatione conficiens, alteram vinctam in carcere cuſtodiens: & vt ſe idẽ alijs quoq́ue in rebus, tanq̃ dominus ſeruo, vteretur. Quæ cum dixiſſet, multos ſimul cũ verbis gemitus fundens, domus ſuæ vindex vt ſit Remus, poſtulat. Suſcipiente autem ſermonem lęto animo adoleſcente, adornarique iam ad opus ipſum poſtulante, collaudata eius alacritate Numitor: perficiendæ, inquit, rei tempus ego obſeruabo: tu verò interim clàm nuntiũ ad fratrẽ mittito, quo te ille incolumẽ ſciat: ad te'que eum q̃ celerrime venire iube. Dehinc quidam iuuentus mittit, qui huic miniſterio viſus eſt idoneus: iſq́ue occurens Romulo, qui haud procùl vrbe aberat, rei geſtæ certiorẽ eũ facit. Hoc igit nũtio lętus Romulus, propere ad Numitorẽ ꝑgit: & poſt complexus multos, & ſalutationes, expoſitionẽ ſui, fratriſq́ue, & educationẽ, ac cętera quẽadmodũ à Fauſtulo audierat, refert lætis ãbob⁹, nec multis cõiecturis egẽtib⁹, vt crederent, qđ voluptati erat. Ac vbi ſeſe mutuo cognouere, cõſilia ſtati ieũt, ſpeculãtes p̃cipuę, quæ nã futura eſſet occaſio aggrediendę rei maxime idonea. Hæc autem agitantibus illis, Fauſtulus ad Amulium ducitur. At enim veritus ille, ne fidem Numitori non faceret tantę rei index ſine certis ſignis, aſſumit alueum, vt argumentum expoſitionis infantium. Sequebatur is quoque in vrbem Romulum: cum'que ingrederet portas vultu perturbatus (quippe qui plurimi faceret, nemini palàm fieri quod dixerat) cuſtodum quidam aiaduertens (erat enim excurſionis hoſtium metus, erãtq́ue portis p̃ſidio hoies regi fidiſſimi) præhendit eũ ſtatim: ac quid occulte ferret, ſcire volens, vi amictũ detrahit: videſq́ue alueũ, & dubitantẽ hominẽ, dicere cũ iubebat: quęnã eſſet iſta tanta eius ꝑturbatio, & quod cõſilium, qui ſuę metus: ne palã id vas importaret,

quod

quod clandeſtinę inuectionis minime indigeret. atq; interim ex cuſtodibus cō=
currunt plures: quorum vnus cognoſcens alueū (ipſe enī infantes extulerat) rē
aſtātibus aperit: cōprehenſūq; ſubito Fauſtulnm ad regē ducūt: & rē geſtā oēm
narrant. Amulius aūt terrēs hominē tormētorum minis, ni verum ſpōte ipſe fa
teatur: primū quidē eū interrogat: viuerent ne pueri: quo ſcito, etiā queādmo=
dum ſeruati ſint, rogat. cum vero rem oēm, vti geſta erat, enarraſset Fauſtulus:
Age, inquit Amulius, poſtquā vera iſta dixiſti, ēt in q̄bus locis poſsint inueniri
doceas. nō enī ęquū ē eos āplius inter paſtores, & in victu ignobili vitā agere:
cognati mihi cū ſint: & deorū potiſsimū prouidētia cōſeruati. Fauſtulus autē
inſuetę māſuetudis ſuſpitiōe motus: neq; eū ſentire, quę diceret, ratus ita reſpō=
dit. Sunt pueri quidē in mōtibus armēta agētes, vt mos eſt illis, ego miſsus ab eis
erā, indicaturus matri, qua in fortuna eſsent. nāq; à te aſseruari eā audiēs, rogatu
rus filiā tuā fui, vt me ad ipſam intromitteret: tuliq; mecū alueū, vti ſimul cum
verbis ſignū haberē mecū perſpicuū: quod poſsem oſtēdere. Nūc autē, poſtq̄ vi
ſum eſt tibi, iuuenes huc accerſi: quod gaudeo: mitte quos voles mecū, hiſq; ego
pueros oſtēdā: quibus illi deinde perferāt mādata tua. Dixit aūt haec Fauſtulus, Fauſtuli
dilationē inueniēs morti puerorū, idēq; ſperās, cū eſset in mōtibus, ſe ducētes eſ diſſimula=
fugere. Amulius aūt armatorū fidiſsimus clā mandās, vt quoſcunq; cōmōſtraſ tio.
ſet eis ſubulcus, ad ſe cōprehēſos ducerēt, celerrime emittit eos, ſubitoq; cōſiliū
capit: vt euocatū ad ſe fratrē in cuſtodiā ſolutū habeat: donec praeſentia cogno=
ſceret: ſtatimq; eū quaſi ad negotiū quoddā aliud, euocat. Cęterū nuntius tū be=
niuolētia periclitātis, tum fortunae eius miſeratione cōuerſus, Amulij ſentētiam
Numitori apit. Is igiť admonitis pueris, quo in p̄iculo eſsent, cohortatuſq; eos,
vt viri eſsent ſtrenui: corā rege aderat habēs armatos ſecū, cum aliorū clientiū,
& ſodaliū, tum familiae fide manū nō exiguā: aduenerātq; illi etiā, qui in vrbē
ex agris cōuenerāt, relinquētes forū, habētesq; ſub veſtimētis enſes cathena fir
miſsima: viq; oēs vno impetu occupātes ingreſsum nō multis militibus defen= Mors A=
ſum haud difficulter Amuliū obtruncāt: arcēq; capiūt. & haec quidē Fabi⁹. Alij mulij.
autē, nihil fabuloſum hiſtoricae ſcriptioni cōuenire cēſentes, expoſitionē infan= Alia opi=
tiū (vt viſa erat) à mōſtris fuiſse peractā, nequaq̄ veriſimile eſse dicūt. Ac lupę nio.
quoq; mite illud: q̄ vbera infantib⁹ ſummiſerit, vt cōmētitiae incōgruitatis ple=
nū obtrectanť: eaq; variātes ipſi, Numitorē aiūt, vt praegnātē Iliā pręſenſerit, pa
ratis alteris nuper editis īſantib⁹, pariēti illi eos ſubdidiſse offerēdoſq; dediſse cu
ſtodientib⁹ partū infantes alienos: ſiue fidē officij eorū pecunia emētē: ſiue etiā p̄
mulieres cōmutationē hm̄oi ī partu machinatū: atq; illos cū accepiſset Amulius
certo quodāmō necatos. Qui vero ex Syluia nati erāt cū plurimi eos faceret ma
ternus auus eſse ſeruatos: datoſq; Fauſtulo (quē quidē fuiſse dicūt Arcadē gene=
re, ex ijs, q̄ cū Euādro circa Pallātiū habitarūt, fuiſseq; eo t̄pe ipſum Amulij villi
cū) morē aūt geſsiſse eū aiunt Numitori in hac educatione puerorū, p̄ſuaſum à
fratre, cui nomē fuit Fauſtino, magiſtro pecoris Nūitoris, quod ī Auētino paſceba
tur. Altricē quoq; puerorū, & q̄ mammā dederit, nō Lupā fuiſse aiūt, ſed, vt ve= Larentia.
riſimile eſt, mulierem nuptem Fauſtulo, Larentiā noīe, cuiquidē vulgāti aliquā
do corporis decorē, hi, qui circa Pallātiū habitabant, Lupę cognomē appoſuerūt.

quod & gręcum eſt, & vetus, mercede corpus proſtituentibus: impoſitum. nunc autem decentiori appellatione amicę vocantur. Ignorantes vero iſtud quoſdã finxiſſe aiunt hanc fabulam de lupa: cum ſecundum linguam, qua vtitur latina natio: Lupa vocetur hęc fera. Poſtquam autem lactendi tempus elapſum eſt, delatos eſſe dicunt pueros ab educatorib⁹ in Gabios, vrbẽ haud procul Pallantio, vt diſciplinam gręcam perciperent, atq; ibi ab hoſpitibus priuatis Fauſtuli eſſe nutritos, literas & muſicam diſcentes & armorum gręcorum vſum vſq; ad pubertatem. Poſtea vero quam remiſſi ſunt ad parentes creditos, eueniſſe aiunt inter eos, & paſtores Numitoris diſſentionem, primum de locis compaſcuis: ac paſtores deinde verberibus, ita affectos eſſe, vt greges ipſimet abigerent. Atq; hęc feciſſe illos de ſententia Numitoris volunt: vt principium fieret expoſtulationum, paſtoraliq; multitudini prętenderetur cauſa veniendi in vrbem. Quę vt facta ſunt, Numitorem exclamaſſe ad Amulium ferunt, ꝙ grauia, & indigna pateretur a paſtoribus eius expoliatus: poſtulaſſeq; eundem, ut ſi pręter uoluntatem eius hęc fierent, ſubulcum ſibi, & filios ad ſupplicium dederet: Tumque Amulium diſſoluere uolentem hanc litem, eos, qui depoſcerentur, & cęteros, q-buſcunq; affuiſſe huic maleficio obijceretur, venire oẽs ad ſe iuſſiſſe, rõem redditUros Numitori. Cõuenĩẽtibus aũt vna cũ reis pluribus ꝑ ſpeciẽ iudicij, apiẽtem aiunt maternum auũ adoleſcentibus ſortẽ ſuã, ac dicentẽ, quod exigẽdæ vltionis tunc maxime tẽpus eſſet, rẽ ipſam ſtatim cum multitudine paſtorali eſſe aggreſſum. De procreatione ita'q; & educatione cõditorũ vrbis Romæ, hæc dicuntur.

Circa vrbis cõſtitutionem.

Quæ vero circa cõſtitutionẽ eius fuerunt (nam hæc pars mihi ſcriptionis relinquiť) nunc exequar. Poſtq̃ mortuo Amulio, ĩperiũ adeptus eſt Numitor, haud magna quidẽ mora interpoſita, donec ipſe ciuitatẽ ex priori inornatu: in antiquum exornaret morẽ: cõparare ſtatim cogitauit adoleſcẽtibus dominationẽ propriã, vrbe altera cõdita. Nam & ciuilis multitudinis ĩcremẽtũ, multiplicata prole emittere, pulchrũ, bonum'q; eſſe ducebat, maxime'q; aduerſam ſibi aliquã do factionẽ: ne ſuſpectos retineret. Cõmunicato itaq; cũ adoleſcẽtibus conſilio, vbi ipſis quoq; eadẽ viſa ſunt, regionẽ dat eis, in qua educati erant, & ex populo, quòd ſuſpectũ erat: vtpote res nouas iterũ, niſi ſummouereť, aliquãdo molituræ: & ſi qui etiã ſua ſpõte voluiſſent, cõmigrãdi poteſtatẽ facit. Erat autẽ in ijs multum (vt veriſimile eſt in tãta vrbe) popularis generis, ſatis etiã optimatiũ: & ex troiano gñe, quod generoſiſſimũ videbať: ex quo etiã ætate mea familię quędã ſuperãt circiter quinquaginta numero. Donauit etiã adoleſcẽtibus pecunias, arma'q;, & frumentũ, & ſeruos, & iumẽta oneraria: & ſiquid aliud eſſet vrbis cõſtitutioni cõferens. Vt vero Alba demigrarunt adoleſcẽtes, cõmiſcentes etiã quicquid erat hominũ vel in Pallãtio, vel circa ſaturniã habitãtiũ, multitudinẽ oẽm in duas partes diuidunt. Hãc autem eis opinionem præbuit ambitio: vt æmulatione mutua celerius opera perficerent. Cæterum ſeditio cauſa maximi mali fuit.

Initiũ diſcordię.

Nam qui diuiſi fuerant, extollẽntes ducem ſuum vtriq;, tanq̃ ad regendos omnes idoneum, illos erexerunt: ipſiq; non vnam amplius ſententiam habẽtes, neque fraterne ſentientes (cũ vterq́ue alteri imperare conaretur) ęquitate neglecta, res cupidius affectabãt. Ac primũ quidem incertę erant eorum cupiditates.

Poſtea

Poſtea verò eruperunt hac cauſa. Locū enim condendę vrbi non eundem vteri
qúe elegerat. Nam romuli quidem erat ſententia, vt in pallantio conderet: cum
aliarum rerū cauſa, tū fortūę loci, quę ſeruari ipſos, & nutriri pręſtiterat. Remo
autem videbatur, vt ab eo nunc ſic vocatā, remoriam incolerent. eſt enim locus
ad capiendam vrbem opportunus, collis haùd procúl Tyberi, ad triginta ipſe ſta
dia roma diſtans. Ex hac autem contentione patefacta eſt ſtatim dominandi cu
piditas. Cedenti impoſiturus erat, vterius ſuperior eſset in cęteris iugum. Cū ita
qúe tēporis aliquid effluxiſset: neque quicquàm de ſeditione minueretur, viſum
eum ambobus, vt omnia materno auo permitterent: aderantqúe albę. Iſqùe iu-
bet, vti iudices deos faciant, vtrum eorum coloniam deducere, & imperio potiri
oporteat. ſtatutaqúe eis die, ſedere ambos iuſsit ſeparatos, alterū ab altero, in qui-
bus vellent ſédibus: ſacriſqúe prius, quæ víderentur, dijs peractis: bonas aues
obſeruare, & vtri prius meliores aues apparuiſsent, hunc dominum eſse co-
lonię. Diſceſserant adoleſcentes hac ſententia comprobata: aderantqúe ex com
poſito die pręſtituta. Erat autem Romulo augurandi locus, vbi etiam deduci
coloniam oportere cenſebat, pallantium. Remo verò adhærens illi collis, Auen-
tinus dictus: vel, vt quidam ſcribunt, remoria: aderatqúe ābobus cuſtodia, quę
nihil agi perperam permitteret. Vt autem ſedes vtrique conuenientes ſumpſe-
runt, parumper cōmoratus romulus prę feſtinātia, & inuidia aduerſus fratrem Auguriū.
(ſiue ea inuidia, ſiue deus ſic forſan inducebat) ante, quàm ſignū vllum vidiſset,
miſsis ad fratrem nuntijs, venire eum ad ſe quā celerrime iubet: quia bonas aues
prior ipſe vidiſset. Dum autem ij qui miſsi erāt, q̄uis huius fraudis pudibūdi, ce
leriter vadunt: remo ſex vultures ſignum dant, volantes à dextris. Iſqúe alites
vidēs, plurimū lętatus fuerat, neque multo poſt ij, qui miſsi erant à romulo, adue
niētes, ducunt eū ad pallātium: vtqúe ſimul fuere, quęrit remus ex romulo, quaſ
nam aues vidiſset prior. Hęrebat autem, nihil habens, quod reſponderet, romu-
lus: cum interim duodecim vultures fauſti ſe oſtendunt volantes: quibus viſis,
confirmatus ille, oſtendenſqúe eos fratri: quid dudum viſa, inquit, ſcire poſtulas?
ipſe enim alites ſpectas. Ringebatur aūt remus, rem grauiter ferēs, vt qui detra-
ctam à ſe coloniam per fraudem cerneret: neque ſe illi conceſsurū dicebat. Ori-
turqúe ex hoc contentio priori maior, clàm vtro'que quidem cupiditati ſuę ob-
ſequente: palàm verò meliorem ſibi cauſam iure huiuſmodi arrogante. Erat enī
dictum eis à materno auo: vtri prius meliores aues ſignum darent, hunc eſse do- Cōtentio.
minum colonię oportere, genere autem eodem alitum ambobus viſo hic tempo
re, ille numero ſuperabat. Suſcepit autem hanc ęmulationē etiā reliqua multitu-
do, icęptans bellū armata: fit'que pugna grauis, & cędes vtrin'que magna, in qua
dicūt quidā Fauſtulū adoleſcētiū educatorē cōtētionē fratrū dirimere volentē,
vbi id fruſtra cōat⁹ eſt iter medios ipos pugnātes ſe iecíſse iermē, q̄ celerria q dē
morte (qđ factū eſt) cadere cupiētē. Quidā etiam leonē lapideū, q in p̄claro fori
romāi loco ꝓ roſtris iacet, fauſtuli corpe ipoſitū dicūt viro illo eo loco quo ceci
dit, ab iuētorib⁹ ſepulto. Mortuo aūt i pugna remo miſerrimā victoriā, & ex fris
nece, & ex reliquę ciuilis multitudis cędibus mutuis adeptus romul⁹, in romoria
remū ſepelit. Quandoquidem & viuens ille eum locum ſedibus deſtinabat. Ipſe

verò pręꝺolore, pœnitentia geſtorum lugens ſe ipſum in deſperationem vitę
conuertit. Verùm Larentia ea, quę illos ſuſcipiens expoſitos educauerat, neque
Larentia. ſecus, ac mater, cõplexabatur, conſolante, & rogante, perſuaſus, exurgit: Latinos
congregans, quicũ'que pugnę ſuperfuerant, paulò plures tribus hominum ex ma
iori longę numero, Pallantium munit. Hic enim mihi veriſimillimus omniũ vi-
detur ſermo de morte Remi, dicetur tamẽ etiam: ſi quis aliter ſe habens, eſt tradi
tus. Dicunt igitur quidàm Remum conceſſo à ſe Romulo principatu, dolẽtem,
animoque irato ferentem eam fraudem, extructo muro, cum demonſtrare vel-
let inanes munitiones, dixiſſe: atqui nõ difficile ſuparet iſtas vobis hoſtis aliquis,
ſicut ego, ſtatimque tranſcendiſſe. Tum verò celerem quendàm ex iis, qui pro
muro ſtabant, operũ præſidentem, cum reſpondiſſet: Atqui hunc hoſtẽ non dif-
ficile aliquis noſtrũ repelleret: caput ei⁹ pelui percuſſiſſe: ſtatimque interfeciſſe:
eumque diſſenſionis fratrũ finem extitiſſe. Poſtquàm autem nulla cauſa ĩpedi-
mento erat vrbis conſtructioni: prędicens Romulus, qua die placans deos initiũ
operum factur⁹ eſſet, pręparatis omnibus, quę ad ſacrificia, & ad populum expiã
dum percommoda futura eſſent, vt ſtatutum tempus aduenit, ipſe prius diis ſa-
cra faciẽs, alioſque iubẽs idẽ ꝓ viribus facere, alites quidã primũ aquilas accipit.
Deinde focos ante tabernacula fieri iubens educit populum: flammas tranſilien-
tem expiationis polutionum cauſa. Poſtquàm autem quicquid humana ratione
effici poterat deis gratum, perfectum putauit: conuocatis omnibus in deſtinatũ
vrbi locum, quadrãgularem figuram deſcribit colli, iũctiſque ad aratrũ bobus,
mare, & fœmina, ſulcum perpetuum duxit: qui eſſet murum excepturus: ex quo
romanis adhuc hic mos circumarationis locorum in conditu vrbium permanet.
Hæc quũm feciſſet, immolatis ãbabus hoſtiis, multiſque aliis victimis, inſtituit
operibus. Hunc diem etiam grata mea Romana ciuitas nullo alio minus feriatũ
faciens quotannis ſollemnem agit. Vocant autem Parentalia, immolãtque in eo
de fœcunditate quadrupedum agricolę, & paſtores, ſacrificium gratũ ineunte ve
re. Vtrum autem diem ipſum adhuc antiquius: in iocunditatibus vrbi condendę
maxime idoneum putauerint: quem quidem cõſtitutionis vrbis principiũ factũ:
ſacrũ fecerunt: deoſque in eo: paſtoribus propicios: coli oportere exiſtimauerũt:
non habeo quicquam certi, quod dicã. Quę igitur inueniendi mihi poteſtas fuit
multa cum cura græcorumque, & romanorum ſcripta plurima euoluenti, de ge-
nere romanorum hęc ſunt: ita vt iam confidenter quiuis miſſos eos faciens, qui
barbarorum, & fugitiuorum, & vagorum hominum perfugiũ Romam faciunt,
græcam eam vrbem aſſerat: demonſtrans eam maxime communem vrbium:
& humaniſſimam conſiderans enim, quòd Aboriginum natio œnotria erat: id
Epilogus. aũt eſt arcadica: memor quo'ꝗ cohabitantium cũ eis Pelaſgorum: qui theſſaliã
relinquẽtes: argiui cũ eſſet genere: in Italiam aduenerunt: tũ euãdri & arcadũ ad
uẽtus: qui circa Pallantiũ ędificarunt: tradentibus eis locũ Aboriginibus: deinde
Peloponnenſiũ cũ hercule aduenĩẽtiũ: qui in ſaturnio ędificarũt. Poſtremo eorũ
qui ex troia demigrarunt: ꝑmixti'ꝗ ſunt prioribus incolis: is gentẽ nullã reperi-
ret: neque antiquiorẽ, neque magis gręcã. Hę verò ꝑmixtiones barbarorũ, per
quas ciuitas multa priſcorũ ſtudiorũ dedidicit, poſterioribus tẽporibus extitere.

Ac mirum quidem hoc multis eſſe videretur veriſimilia cōſiderantibus, quònā
pacto non tota verſa eſt in barbarā, ſuſceptis opicis, marſiſq;, & ſabinis, Aetruſcis.
& brutijs. Vmbrorum'que, & Ligurum, & Hiſpanorum, & gallorū tā multis mili
bus: alijſq́ue, præter has gentibus, partim ex italia, partim ex alijs multis locis
aduenictibus infinitis, nec vnius linguę eis, nec vict⁹ vnius: quorū voces, mores,
vitamq́ue non vniformē, aut finitimam perturbatam ex tanta diſſonātia. cōſen
taneum fuit multa ex antiquo ornatu vrbis immutaſſe. Quandoquidē alij quo=
q́ue plures habitantes in barbaris, græcum omne breui tēpore dedidicere: ita vt
nec græcam vocē āplius reſonent, neque ſtudijs iam vtantur græcorū, neque de
os eoſdem putent: neque clemētes leges, quo maxime differunt à barbaris gręca
ingenia, neque aliud inſtrumenti habeant conueniens cum gręcis. Sufficient au
tem ad hæc probāda coniecturę de Achiuis his, qui circa Pontum habitāt, qui ex
optimo gręcorum genere, barbarorum nunc ſunt omniū ruſticiſſimi. Romani
enim vocē neque merā barbarā abſciſſe, nec gręcam reſonant, mixtā verò quā=
dàm ex ambabus: cuius maior pars eſt Aeolis, abūdantes hoc ſolo: ex multorum
permixtione: vt non ſonis recte omnibus eloquantur, reliqua autem quęcūque
gręci generis ſunt indicia: non vt coloni quidàm alij conſeruant ipſi, non nūc pri
mum incipientes ciuiliter & amice viuere: quandoquidē i fortuna affluente āpla
& propitia: eā habēt decori magiſtrā, nec ex quo primū trāſmarina expetiuere:
carthaginenſium atq; Macedonū euertentes imperiū: ſed omni tempore: ex quo
condita eſt vrbs: vitā viuētes gręcā: nihil'que decentius ſtudētes ad virtutē: quā
anteà. Infinita aūt cū habeā: ad hoc q̄ dici poſſēt poſſim'q; cōiecturis vti plurib⁹
viuorū & afferre teſtimonia fide dignorū: hęc oia differā in eū ſermonē: q de in=
ſtitutis ciuitatis eorū conſcribeť. Nunc verò ad narrationē reliquorū reuertar,
repetitiōe ſummaria eorū, q̄ hoc libro declarata ſunt, ꝑ initio ſequentiū ſumpta.

LIBRI PRIMI FINIS.

Lib. ij. ROMANAE antiq. res geſtas continet Romuli Romę cōditoris, Numęq;
Pōpilij poſt eū vrbi imperātis. Rerum aūt ab vtris'q; geſtarū tēpus à ſepti=
ma olympiade: qua vicit Daides meſeni⁹. Imperāte Athenis Charopo.

VRbs quidem Roma in occiduis poſita eſt italiæ partibus
iuxta flumen Tyberim, qui ad medium fermè littus ef=
fluit: ea centū & viginti ſtadijs a Tyrreno mari diſtans.
Qui vero eam habuerunt primi omnium memorię mā
datorum, barbari quidem fuere indigenæ, ſiculi dicti,
multa quoq́ue loca alia italiæ obtinentes, quorum non
pauca, neque obſcura monumenta vſque ad hæc tempo
ra permanſerunt: in quibus ſunt etiam nonnullarum par

Vbi vrbs Romę cō dita ē. & q prius italia tenuerunt

tium nomina ſicilienſia dicta vetuſtam eorum habitationem indicantia. Hos
expellentes Aborigines locũ ipſi tenuerunt. Oenotrorum illi progenies eorũ, qui
à Tarento vſq; ad Neptũniam habitabant. Sacra ipſa iuuentus quędam, dijs di=
cata: ex illius gentis lege. A patribus enim ſolita mitti dicitur regionem habita=
tura, quam dediſset eis numẽ. Oenotrorum autem genus Arcadicum erat, ex ea,
quę quondàm Lycaõia dicta eſt, nunc Arcadia, ſponte exiẽs ad inquiſitionẽ agri
melioris, duce pſectionis Oenotro Licaonis filio, à quo gens ipſa denominationẽ
ſumpſit. Obtinentibus autem regionem Aboriginibus, primi eius cohabitatores
fiunt Pelaſgi errabundi, profugi'q; ex ea, quę tunc Aemonia dicebatur, nunc Theſ
ſalia: in qua tempus quoddàm habitarunt. Poſt pelaſgos autem Arcades ex vrbe
Pallantio exeuntes duce profectionis Euandro Mercurij & nymphę Themidis fi=
Pallãtiũ. lio, in vno ex ſeptem collibus ſedes ponũtur, qui in media fermè eſt Roma, Pallan
tium vocantes eũ locum à patria ſua in Arcadia. Non multò poſt aũt Hercule in
Italiam delato cum exercitum ex Erithia domũ deportaret, ps quędàm relicta
virium eius arcem proxime Pallantiũ ędificat ad collem alterum, qui nũc Romę
Captoli= habitat, tunc Saturnium ab incolis, nunc à Romanis capitolinũ appellatũ. Horũ
nus. autẽ pars maior Epij erãt ex vrbe Elide pfugi, euerſa eis ab Hercule pria. Aetatę
autem ſextadecima poſt troianũ bellum Albani hęc loca vtra'que inhabitãt, mu
ro communientes, & foſsa. Erant autem primum ea tuguria, armentarijs, & pa
ſtoribus, atque aliorũ pecorũ nutritoribus diuerſoria: copioſum præbẽte illic ter
ra non modo hybernum, ſed ęſtiuũ quo'q; pabulum, propter refrigerantes eam
irrigantesq'ue fluuios. Albanorum autem genus mixtum erat ex Arcadibus, &
Epijs Elide profectis, & ex Pelaſgis: poſtremo autem ex aduenientibus in Italiam,
poſt Ilij euerſiouem, Troianis, qui fuit Aeneas ãchiſę filius & Veneris. Veriſimile
eſt autem barbaricum etiam aliquid ex accolis, vetuſtis'que habitatoribus reli=
Latini. quũ græco generi fuiſse permixtum. Communi autẽ nomine hi omnes ſimul
amiſsis gentilitijs nominibus, vocati ſunt Latini à rege illorum locorum Latino.
Condita eſt quidem ea vrbs ab his gentibus anno quadringẽteſimo ſecũdo poſt
captum Ilium: olympiade ſeptima. Qui verò coloniam deduxerunt, fratres ge=
mini fuere regij generis, quibus nomẽ fuit alteri Romulo, alteri Remo: matre qui=
dẽ ipſi ab Aenea, & Dardanide. De patre verò haud facile eſt quicquàm certi di=
cere quo geniti illi fuerint. Creduntur autem à Romanis Martis fuiſse filij. Non
permanſere tamen vtrique colonię duces, cum de imperio certaſsent: ſed ſolus
quidem relictus ex eis Romulus, mortuo in pugna altero, fit vrbis cõditor: dat'q;
vrbi nomẽ ex ſuo. Eorum autem numerus, qui pticipes cum eo colonię fuerũt,
ex multis initio miſsis redactus eſt i paucos. Tria enim fuere peditum milia, tre
centi ęquites. Poſtquàm igitur perfecta eſt eis foſsa, conſummata'q; munimẽta,
neceſsarias'que extructiones acceperunt domus, poſtulabat'que tempus etiã de
forma Reipub. qua vterentur: conſultare, aduocata cõtione, Romulus: ſubijciẽte
Oratio. ei materno auo, & docente, quę oporteret dicere. Vrbẽ quidem dixit & publicis
& priuatis ędificijs, vt nup conditam, abũde exornatam eſse. Iubebat autẽ vnũ
quem'que exiſtimare, non hæc eſse tamen, quę ſint plurimi in vrbibus precij.
Ne'que enĩ in externis bellis profũdas foſsas, & muros altos ſatis eſse dicebat, ad

preſtandã

prꝑſtandã ciuibus ſecuritatis opinionem minime ſolicitã, ſed hoc vnum: ea tan-
tum ſpõdere: nihil incolis ex ſuperuenië̃tibus, aut deprehẽſis eis ab hoſtibus fore
periculi. Nec cum ciuiles diſſenſiones rem publicam exagitarẽt, perfugia domo
rum, aut conclauium cuiquàm eſſe periculo vacua (Otij enim hæc hominibus,
& tranquillitatis inuenire ſolatium) ſed non ab eis tamẽ arceri proximorum inſi-
dias: nec poſſe quẽquàm, cui inſidię parentur, vt in tuto, cõfidere. Vrbem deinde
nullam nunq̃ his rebus illuſtrem fuiſſe diu fœlicem, & magnã. Ne'q; rurſus nul-
lam, quia ſũptuoſis ędificijs priuatis, publiciſq; caruiſſet, prohibitam tamẽ idcir-
co magnãq;, & fœlicẽ fieri: ſed eſſe alia, quę ſeruarent, facerentque vrbes ex par
uis magnas. In externis quidem bellis vim armorum: hanc'q; parari audacia, &
meditatiõe. In ciuilibus verò diſſenſionibus gubernãtiũ concordiam. Ad quam
quidem Reipubli. præſtandam, ſatis eſt (inquit) vita cuiuſque continẽs, & iuſta.
Qui itaque rebus bellicis ſtuderent, & cupiditates vincerẽt, eos optime ciuitates
ſuas ornare, muroſque inſuperabiles, & ędes tutas uitæ ciuium eos viros eſſe:
qui pararent. Pugnatores autem, & iuſtos viros, aliaſque colẽtes virtutes parere
formam ipſam reipublicę ijs, qui eam prudenter conſtituiſſent. Moleſque rurſus,
& auaros, turpium'que voluptatũ ſeruos mala ſtudia perficere, audire'que ſe aie-
bat de ſenibus, & qui multarum rerum ſcientia vſque docti eſſent, multas quidẽ
colonias magnas, & in locis poſitas fœlicibꝰ, alias ſtatim eſſe deletas, cum in ſedi-
tiones inciderent: alias autem parum temporis reſiſtentes coactas demum finiti
mis ſuis parere: pro'que meliori regione, quam habuerant, deteriorem ſortem ac
cipere: ſeruos ipſos factos ex liberis. Verum aliàs & infreque̅ti populo, & in loca
incidentes non admodum bona, liberas quidem primum, deinde ab alijs etiam
dominatas. Neq; proſperitatis paucorum, ne'q; infęlicitatis multorũ quicq̃ aliud
quàm formam reipublicę, cauſam extitiſſe. Si'q; igitur vnus quidàm apud oẽs
eſſet homines vitę ordo, qui beatas efficeret ciuitates, haùd difficilem ſanè ip-
ſis eius electionem fore. Cęterum ſe audire, multas eſſe apud Græcos, apud'que
barbaros rerum publicarum formas: tres verò ex omnibus eſſe ab eis, qui vtan
tur, ſumme laudatas, nec vllam tamen earum eſſe ſincerã. Verum peſtes adeſſe
quaſdàm unicui'q; ingenitas: ita vt difficilis optime eſſet electio. Iubebat'q; eos
per ocium conſultantes dicere, vtrum ſe ab vno gubernari, an à paucis vellẽt: an
& conſtitutis legibus populo omittere reipublicę patrocinium. Nam ego, inquit,
quę gratiſſima vobis fuerint, conſtituere ſum paratiſſimus, nec impare me indi-
gnum ducens, ne'que eſſe ſub imperio recuſans. Honorum enim quos dediſtis,
ducẽ me primũ coloniæ deſignantes, deinde etiã nomẽ vrbi ex meo imponẽtes,
ſatis eſt mihi. Hos ei mihi neque bellũ externũ, neque inteſtina ſeditio, neque oĩa
decora macerans tempus vnq̃ eſt ablaturũ, neque vlla fortuna alia iratior. Sed
& viuenti mihi & vita functo his honoribus perfrui per omne æuum reliquum
licebit. Et hęc quidem Romulꝰ aui (vt dictũ eſt) materni monitu cõmemorans,
apud multitudinem dixit. Illi autem conſultantes inter ſe ita reſponderunt. At
nos quidem ſtatus noui nihil indigemus: ſed quem probatum à patribus fuiſſe
optimum accepimus, eum ipſi minime commutabimus: quin ſententiam ſeque
mur veterum: quam maiori ſanè prudentia conſtitutã exiſtimamus. Neq; enim

Rerũ publicarum formę.

Populi oratio.

fortunę pœnitet:neque iure accuſare poſſumus eam,quę nobis ſub regibus præbuit bonorum maxima,libertatē,& ī alios imperiū.De forma igitur reipublicæ hæc ſentimus. Eum autem honorem nemini magis,q̄ tibi, cōuenire exiſtimamus:cū regij generis,virtuſq́ue cauſa,tū quòd vſi te duce fuimus colonię deducendę,grauitatē quo'q; in te multā cognoſcimus,multā'q; ſapiētiā,nō ſermone ipſi diſcentes potius,q̄ ex pti opere.Hæc cū audiſset Romulus,letari quidē ſe dixit,quòd ab omnib' eſset imperio dignus ipſe iudicatus.Neq; tamen ſuſcepturum ſe ait eū honorem: niſi de' fauſtis augurijs rem quo'que ipſam approbaſset. Quod cū pplo placuiſset:prædicta die,qua deos erat de im pio cōſulturus:vbi tē pus aduenit,prima exurgens luce ex tabernaculo prodijt: cū'que ſtetiſset in loco puro ſub dio,pegiſset'que ea ſacra,quę moris eſt,precatus eſt Iouē,deoſq́ue alios

Auguria. quos deducēdę coloniæ duces ſecerat : vt ſi volētibus ipſis ſas eſset ſe regē vrbi domīari: ſigna bona cœleſtia apperent. Poſt precationē emicuit ſulgur tendēs à ſiniſtris in dextrā. Ponunt aūt romāi fulgura,quę à ſiniſtris in dextrā cadūt,proſpera: ſiue ab Etrucis docti,ſiue pręcipiētibus eis pribus tali quadā, vt puto,ratione quod ſedes quidē,ſtatio'que optima eorū,qui p auguria deos conſulunt,ea eſt, quę in oriētem proſpicit:vnde ſolis relationes ſiūt,& Lunę, aliorūq́ue,errātium, atq́ue ſtellarū fixarū, orbis quoq́ue circūuolutio : per quam quidē ſupra terram qn̄q; oia,quę in eo ſunt,ſiūt,qn̄q; inſra,ſumpto inde pricipio,circularē motū reddit. In ortū ei ſpectantib' verſę ſiniſtrę partes in ſeptētriōes ſiūt,dextræq; ī meridiē vergūt.Pretioſiora aūt natura ſunt priora poſteriorib'. Attollit ei a ſeptētrionali pte axis ipſi' polus,circa quē ſit orbis cōuerſio,& ex quiq; circulis ſphærā ābientib',ijs qui vocat arcticus,nobis ſp apparet:deprimitur q; ab auſtrali pte is qui vocatur antarcticus:nobis ille non apparēs:veriſimile eſt aūt cœleſtiū,& ſublimiū ſignorum ea eſse optima,quæ ex optima ſiūt pte. Poſtq̄ igitur ea,quę in orientem ſunt verſa,principaliorem partē obtinēt,q̄ ea,quæ in occidētē:ipſorūq́ue oriētalium excelſiora ſunt ſeptētrionalia auſtralibus:hæc vti'que erūt op

Aſcanius. tima. Vt verò quidàm aſserunt , ante q̄ ab Etrucis diſcere cōtigiſset Romanorū progenitores,fauſta tamē habebantur ex ſiniſtris fulgura. Nā Aſcanio Aeneæ filio per id tēpus,quo ab Etruſcs,duce Meſētio rege,obſidebatur: ſub vltimū egreſſum,quē deſperatis iam rebus,facturus erat:cū gemitu,& cōploratione à Ioue,& dijs cæteris poſtulante,vt egreſsus ſui proſpera darēt ſigna:cœlo quidem ſereno aiunt micuiſse ex ſiniſtris fulgura. Eius autem certaminis euētu ſubſecuto optimo,pmanſiſse volunt apud poſteros eius , vt hoc ſignū Fauſtum putaretur. Sic

Romulus rex creat. igitur Romulus vbi certa à deo ſigna accepit ,cōuocato ad cōtionem populo ,diuinationibus'que expoſitis,rex ab eis creatur:cōſtitutū'que eſt deinceps neminē regnū,aut magiſtratus capere:niſi deus eis etiam autor fieret:māſit'que diu à Romanis cuſtoditus hic mos auſpiciorum: nec ſub regibus tantū cum eſset vrbs: ſed poſt regū eiectionē in cōſulū,& prętorū creatione. Obſoleuit aūt ætate nr̄a, niſi quatenus imago eius quędàm adhuc relicta eſt: quę ſit hui' religionis cauſa. Collocantur enim , qui ſunt magiſtratus accepturi: exurgentes'que ſub lucē,precationes quaſdàm faciunt aperto cœlo:pręſentium'que aliquis aruſpicū qui mercedē de publico accipiūt,fulgur eis indicare à ſiniſtris dicit, etiam ſi nullū fuerit.

Illi

Illi autem capto auſpicio, ex voce abeunt ad magiſtratus capeſſendos. Alij qui=
dem hoc ipſum ſatis putantes eſse, nullum fieri aduerſorum, aut prohibentium au
ſpiciorum. Alij vero præter voluntatem, etiam prohibentis dei magiſtratus in=
eũtes. Accidit'que interdum, vt cum vi potius rapuerint magiſtratus, q̃ ſumpſe
rint: multi in terris propter eos deleti ſint exercitus romanorũ: multæ'q; in mari
claſses ipſis cũ hominibus obrutæ: ac multę clades magnæ, graueſque vrbi eue=
nerint aliæ in externis bellis, alię per ſeditionis inteſtinas. Inſignes autẽ & maxi
mę etiam ætate mea, quũ Licinius craſsus, nulli ætatis ſuę ducum ſecũdus, aduer
ſante numine, exercitum ĩ Parthos duxit: ſpretis auſpicijs innumeris, ab egreſsu
auertẽtibus. Cęterũ de contẽptu numinũ, quo his tẽporibus vtũtur aliqui, haud
paruum opus eſset diſserere. Hoc igitur modo Romulus rex & ab hominibus, &
à dijs creatus, vir & ĩ bellicis rebus grauis, ac ſtrenuus: & ad conſtituẽdũ ciuitatis
ſtatum optimũ prudẽtiſsimus fuiſse ꝓhibetur. Percẽſebo autẽ res geſtas eius ci
uiles, & bellicas, quarum etiam rationem haberet, q narraret hoſtias. Dicã autẽ
primũ de forma reipbulicę, quã ego puto eſse omniũ maxime ciuilem formam — Romu.
ſibi ſufficientẽ pace'q;, & bello. Fuit autem huiuſmodi. Diuiſa enim trifariã mul — cõſtitutio
titudine oĩ, ſingulis partib⁹ ſingulos pręfecit duces clariſsimos: deinde triũ rurſus — reip.
earũ ꝑtium vnãquã'q; diuidens in denas partes æquales, harũ quo'q; duces deſi= — tota vrbs
gnauit viros fortiſsimos. Vocauit autẽ ꝑtes maiores trib⁹ & miores curias: ſicut — tripartitẽ
& nunc adhuc appellant̃. Eſſent autẽ ea noĩa lingua gręca interpretata φυλαὶ qui= — Trib⁹ vn=
dem, τριττύες tribus: φράτραι vero & λόχους curia. Homines vero, qui tribuum du= — de Tribũi
catus haberent, φύλαρχοι quidem, & τριττύαρχοι, quos romani tribunos vocant. qui — Curię vn=
vero φρατρίαις præſiderent, φρατρίαρχοι, & λοχαγοί: quos illi curiones dicunt. Erãt — de curiões
autem etiam in decurias diuiſæ curiæ, duceſq; ue ſinguli ſuam quiſqúe decuriam — Decuriæ
tuebantur, appellati & illi lingua incolarum decuriones. Vbi verò ſegregati ſunt — vnde decu
omnes, & in tribus, curias'que diſperſi: agrum item in triginta partes diuidens — riones.
æquales, ſuam cuique ſortem curiæ tribuit: tantum ipſe agri excipiens, quantum — Agri diui
quidem ad ſacrificia, templa'que ſatis eſset: partem quoqúe agri publicam reli= — ſio.
quens quandam. Sic vna igitur hæc Romuli diuiſio regionis, & hominum com
munem continens, & maximam æquabilitatem, talis fuit. Altera item hominũ
ipſorum fuit, commoda, & honores, pro dignitate cuiuſqúe, partiens: quàm enar=
rabo. Illuſtres genere, & ſpectatæ virtutis viros, tum pecunijs, vt illis tempori=
bus, diuites, & quibus erant filij, ab ignobilibus diſcreuit, humilibus'que, & egenis,
vocauit'que tenuioris fortunæ homines plæbeios: quemadmodum Gręci dicerẽt — Plebæ.
δημοτικούς: & qui meliori erant conditione, patres. ſiue quia alios ætate præcede= — Pr̃es vnde
rẽt. ſiue quia filij eis eſsent. ſiue ob nobilitatem generis. ſiue propter hæc omnia — patricij.
ex Athenienſium republica (vt aliquis opinari poſset) ea, quæ tunc erat. ſeu etiã
ex præſenti exemplo ſumpto. Illi enim in duas partes multitudinem diuidẽtes,
eos, qui ex familijs erant illuſtribus, εὐπατρίδας vocauerunt: hiſqúe mãdata erat
ciuitatis tutela. reliquos autem ciues ἀγροίκους dixere, q nullius erant publici iu=
ris domini. Cæterum poſt aliquantum tẽporis hi quoqúe aſsumpti ſunt ad ma=
giſtratus: ac quidem probabiliora de republica Romanorum ſcripſere. Patres eſ= — Patricij.
ſe vocatos illos his cauſis dicunt: progeniẽ'q; eorum deinceps patricios. Qui ve=

Iuxta illud Liuianũ, ex lib. x. An vnquã audiſtis fando? patricios primo eſſe factos, nõ de cęlo demiſsos ſed qui patrẽ ciere auumq; poſsẽt, &c.

Extra ordinẽ patrum.

Athenienſes.

Theſſali.

Patronatus.

to ad priuatã inuidiam eã rem referũt, calumniãturq; vrbem de ignobilitate, nõ propterea patricios illos vocari dicunt: ſed quia ſoli iſti patres poterãt oſtendere: quaſi alij fugitiui eſſent, neq; patres nominare poſsent ſuos liberos. Argumentũ aũt huius eſſe dicunt, quod quũ Patricios conuocari placuiſſet regib⁹, pcones eos noĩatim: & à patribus euocabant. Plębeios aũt miniſtri quidã congregati boũ cornibus emugientes in cõtiones cõgregabãt. Sed nec pręconũ euocatio nobilitatis patriciorum eſt ſignum: Nec vox buccinę eſt ignobilitatis plębeiorũ inditium: sed honoris quidem hęc eſt, illa verò celeritatis. Non enim fieri poterat, vt paruo tẽpore nominati multitudo euocaretur. Romulus aũt vbi maiores a minoribus diſcreuit, leges de hinc poſuit: & quid vtroſq; agere opus eẽt ſtatuit. Sacra quidem Patricios perficere, magiſtratus gerere, ius dicere, ac ſecũ quoque publica adminiſtrare, vrbanis ipſos maxime negotijs intẽtos. Plebeios aũt his ſolutos muneribus, cũ in experti eſsent, & ob inopiã negotioſi, agricolare ſimul, & alere pecora, quęſtuariaſque exercere artes. Ne vero diſsiderẽt, vt in alijs vrbib⁹, aut iniurijs locupletum in humiles, aut leuiũ, egenorũ'q; hominũ in excelſiores inuidia, cõmendãs ipſe pricipibus plæbeios, vnũquẽ'q; eorum permiſit, quẽ ſibi vellet patronũ eligere. Mos hic quidem Græcus, & priſcus: quo & Theſsali diu vſi ſunt, & Athenienſes à principio, quũ meliora ſumpſerunt. Verũ illi ſuperbe quidem clientibus vtebantur, opera imponentes minime cõuenientia liberis, & quum aliquid iuſsorum nõ agerent, ſęuiebant in eorum terga, tanq̃ ſeruis abutentes. Vocabãt autem Athenienſes clientes θῆτας à ſeruitute: Theſsali vero πενέστας exprobrantes eis ſtatim in appellatione ipſa fortunam. At enim Romulus rem ipſam & decenti honeſtauit cognomine, patronatum vocans ſuſceptum pauperum, humilium'que patrocinium: & officia inſtituens vtriſque percõmoda, beniuolas, ciuiles'que coniunctiones eorum fecit. Erant autem inſtituta ab eo in patronatibus, quę & in multum tempus apud Romanos durarũt, huiuſmodi. enarrare oportere Patricios clientibus ſuis legitima, quorum illi peritiam nõ habebãt pręſentibus'que ipſis, & non præſentibus pariter omnia perficere, quæcun'que faciunt pro filijs patres: pecuniarũ quoque, & qui circa eas verſantur, contractuum rationem explicare: cauſas'que ipſos pro clientibus iniuſte oppreſsis ſuſcipere: ac ſi quis etiam pactionis alicuius nomine læderetur, accuſantibus reſpõdere. Vtq; pauca pro multis dicantur, omnem eis quietem priuatorum, publicorum'que, negotiorum, cuius maxime indigent, exhibere. Clientes autem ecõuerſo opus erat patronis ſuis ad filiarum dotem contribuere, ſi pecunijs indigerẽt, earum patres pro'que redemptione hoſtibus pecunias perſoluere, ſi quis eorũ eſset, filiorumve captus: cãs quo'q; prehenſorũ ipſorum, aut mulctas debentium publicas, quę quidem pecuniariam eſtimationem haberent, proprio ære diſsoluere, non mutuo, ſed gratis dantes: in magiſtratibus etiam, & deductionibus, & alijs in republica ſumptibus impendiorũ participes, tanq̃ genere proximos, adeſse. Cõmuniter aũt vtriſque neq; pium, neq; fas erat, accuſare ſe inuicem, nec aduerſus teſtimoniũ dicere, nec ſuffragium aduerſum ferre, nec cũ inimicis annumerari: & ſi quis horum aliqua feciſse argueretur, lege eũ teneri proditionis, quã Romulus ſanxerat. deprachenſum autẽ ſi quis vellet occidere, pium erat tanq̃ Iouis inferni hoſtiã.

Inde

Inde enim romani quos volebant hac pœna mori, eorum corpora deorum cui=
piam, pręcipueq; manibus dicabant. Quod & Romulus tũc fecit. Permanſerunt
igitur in ætates multas nihil differentes à propinquorũ neceſsitudinibus cliẽtiũ;
patronorũ'que cõiunctiones, & etiã in filios vtrorũ'que mutuo puerorum amo
re trãſeuntes: magna'que ijs erat laus, qui ex domibus claris erãt, clientes habere
quàm plurimos, cũ maiorũ ſuorũ cuſtodientibꝰ illis ſucceſsiones patronatuũ,
tum virtute ſua ipſis aliàs cõparentibus clientelas: certamẽ'que de beniuolentia,
ne alter alterius gratia priuarẽtur, nimiũ vtriſque inerat: clientibus quidẽ dignũ
cenſentibus, om̃ia patronis pro viribus ſumminiſtrare, patronis verò cõtra volẽ
tibus moleſtiã cliẽtibus ſuis afferre, neque donũ prorſus nullũ pecuniarũ admit
tere, adeò abſtinẽs eis vita erat oĩs voluptatis: fœlicitas'q; illi nõ fortuna, ſed vir
tute conſtabat. Nec ſub tutela patriciorũ plębs tm̄ vrbana erat, ſed & coloniarũ
vrbis, & vrbium quę in ſocietatẽ, amicitiã'que venerant, & quę bello victę erãt
vnaquę'que cõſeruatores, & patronos, quos voluit Romanorũ, habuit: ex hiſque
vrbibus, & gentibus cõciliũ earum ſæpe cõtrouerſias ſuas mittens, ac patronos,
rata habuit: quę illi iudicarunt. Sic igit̄ firma erat Romanorum concordia prin= Concor=
cipium ſumens ex adornatis à Romulo gẽtibus, vt nunq̄ ad ſanguinẽ, cędeſque dia.
mutuas intra annos ſexentos & triginta deuenerint: cum multæ interim, magnę
que diſceptationes de iure publico plæbi cum optimatibus fuerint: ſicut in par=
uis om̃ibus, magniſq; ue vrbibus fieri cõſueuit. Verum ſuadẽtes ipſi, docẽtes'que
inuicem, at'que alia vltrò data accipientes, alia etiã ab inuitis extorquentes, ciui=
les facere ſemper expoſtulationum diſſolutiones. Ex quo autẽ Grachus tribuni=
tiam poteſtatem nactus, temperamẽtum illud reipublicę diſſoluit: nunq̄ deinde
ceſſarunt iſdem occidentes, proſcribentes'que ſe uiciſsi neque ab vllo intolerabi
lium, dũ modo vincerent, prorſus abſtinẽtes. Sed de his erit dicendi tẽpus aliud
magis cõgruum. Romulus autem vbi hæc cõſtituit, conſiliarios ſtatim inſtitue
re, quibꝰ cum ſæria peragerat, cogitauit, centũ viros ex patritijs eligens: fecit'que
delectum eorum hoc modo. Ipſe enim vnum ex omnibꝰ optimum deſignauit,
cui permitti oportere putauit vrbana negotia, quum ipſe exercitum extra fines
educeret. Tribuum autẽ vnicui'que edixit, vt trinos viros deligerẽt, qui & pru Tribuni.
dẽtiſsima eſſent ętate, & generis nobilitate excellerẽt. Poſt hos autẽ nouẽ uiros
etiã curijs ſingulis imperauit trinos ipſas quo'que maxime idoneos ex patritijs
deligere. Poſtea'que nouẽ primis à tribubꝰ electis, addens nonagita, quos curiæ
ſuffragijs ꝑtulerãt: eo quo'que, quẽ ipſe elegerat, duce addito: centũ cõſiliariorũ
numerũ expleuit. Cõſiliũ aũt hoc gręce interpretatũ, geruſiã ſignificare põt: ac
ſic hucus'q; ipm̃ à Romanis ſenatꝰ dr̄. Vtrũ aũt ꝓpter ſenectutẽ eorũ, qui in id Senatus.
cõſiliũ electi erãt: an ꝓpter virtutẽ hoc cognomẽ habuerit, affirmare haud ſatis
queo. Nã & ſeniores, & optimos ſolebãt priſci ſenes appellare. Huiꝰ aũt ordinis
participes: pr̄es cõſcripti ſunt dicti. Quod & hucus'que durat Grecꝰ aũt hic mos
quo'q;. Nam & regibus olim quicun'que paterna imperia ſuſceperant, aut quoſ=
cunque populus principes conſtituerat, conſilium erat ex optimis (vt & Home=
rus & vetuſtiſsimi Poetę teſtantur). Nec, vt noſtris temporibus, abſoluti iuris
erant, nec ab vna pendentes ſentẽtia regũ veterũ poteſtates. Vt autẽ cõſtitutus

eſt ei cõſilij cõſenſus ex centũ viris:videns Romulus(vt eſt veriſimile) quòd iu=
uentute quoq; opus eſſet quadã ſtatuta,qua vteref ad cuſtodiã corporis,& ad vr
gentia rerũ miniſteria:trecẽtos viros ex generoſiſsimis familijs eligẽs robuſtiſsi
mis corporibus,quos curiæ renũtiarunt:eodẽ modo quo antea ſenatores: ſingu=
Celeres. lę denos iuuenes:eos ſemper circũ ſe habuit:nomen'q; oẽs cõmune hi habuerunt
celeres(vt plures quidẽ ſcribũt)ab exequẽdi miniſterij celeritate. Promptos eñ
veloces'q; ad opera Romani celeres vocant. Vt aũt valerius Antias dicit, à duce
eorum celere vocato. Præerat enim dux iſtis etiã clariſsim⁹,cui tres ſuberãt cen
turiones,& ſub eis magiſtratus rurſũ alij inferiores:qui per vrbẽ ſequentes eũ,cũ
telis adminiſtri iuſsorum erant. In exercitu autẽ propugnatores, potectoreſq́ue
erant: ac multa iſti in certaminibus corrigebant, primi pugnam capeſcentes, &
vltimi prælio excedentes: vbi campus equeſtri eſſet pugnæ idoneus, equites: &
vbi aſper,inuiuſq́ue equis locus eſſet,pedites. Hũc mihi morem videtur Romu=
lus à Lacedęmonijs trãſtuliſſe, cum didiciſſet,quod apud eos generoſiſsimi iuue
num trecenti erant cuſtodes regum,quibus in bello vtebantur,ſcutatis ijſdem,&
Regis of= equitibus,& peditibus. Hiſq́ue conſtitutis,diſcreuit item honores,ac poteſtates,
ficia. quas habere quoſq́ue voluit. Regi ita'que hæc elegit officia. Primum quidem tẽ
plorum eum,ſacrificiorum'que principatum obtinere: agique per eum omnia in
honorem, cultum'que deorum pia. Deinde legum moriſq́ue patrij cuſtodẽ ipſũ
fieri: iuriſq́ue ſimul omnis,ſiue naturalis, ſiue per ſpõtionẽ curam eũdem agere:
at'que iniuriarũ,quę quidem maximę eſſent iudiciũ penes ſe eſſe: quę verò mi=
Senat⁹ of= nores eſſent, ſenatoribus permitti(hoc tamen prouiſo, ne qua fraus iudicijs adhi
ficia. beretur). Senatũ quo'que cogere,& cõuocare populũ, & ſumme principẽ ſe eſſe
& quę pluribus viſa eſſent perficere: & hos quidem aſsignauit honores regi. Prę
ter'que iſta poteſtatem ſibi eſſe imperatoriã in bello. Senatorio aũt ordini hono
rẽ,poteſtatẽ'que talẽ attribuit:omni de re de qua referret regno cognoſcere, at'q;
ſuffragium ferre:& quod viſum maiori parti eſſet, id vincere. ex Laconicæ rei=
publicæ forma quo'que hoc trãſferans. Neq; eñ domini erant Lacedęmoniorũ
Plebis. reges quicquid vellent, agendi: ſed iuris oñis publici poteſtas penes ſenatũ erat.
Plæbi deinde tria hæc permiſit: magiſtratus creare, leges ſiſcere, & de bello de=
cernere, quũ rex vellet: neq; tamẽ poteſtatem horũ abſolutã, niſi etiam ſenatus
approbaſſet. Ferebat autẽ populus ſuffragium, nõ viritim, ſed per curias cõuo=
catus:& quod pluribus viſum eſſet curijs, ad ſenatũ ferebatur: nunc aũt mos hic
conuerſus eſt ſuffragiorum. Neq; eñ de plębiſcitis ſenatus iudicat: ſed eorũ,quę
ſenatus cognouit,populus eſt domin⁹. Vter aũt mos ſit melior, in medio propo=
nim⁹ ijs,qui cõſiderare velint. Ex hac autẽ diuiſione nõ ciuilia modo negotia tẽ
perãtes,& ſtatutas ſũpſerũt adminiſtratiões: ſed bellica quo'que celeres,& obſe
quẽtes. quãdocũ'q; enim viſum ei eſſet exercitũ educere,nec tribunos tũc per tri
Ordo. bus:nec per curias cẽturiones,neque prę̨fectos equitũ creari oportebat. nec enu=
merare,& cõputare,& cõuenientẽ ordinẽ quẽq; ſuſcipe:ſed rex qdẽ tribunis mã
dare,illiq; curionib⁹:à qb⁹ deinde decuriões edocti: ſtatutos ſibi quiſq́ue milites
educebãt: atq; ab vno edicto ſiue oẽs copię ſiue ꝑs eaꝝ quędã arma habẽs voca=
retur:i demõſtratũ oẽs locũ decẽter iſtructi aderãt. Probe igr̃ cõſtitutã,& ador
natam

natã,pace abunde,bello'q; opportune ex his inſtitutis Romul⁹ ciuitatem reddi= Romuli
dit,magnã verò,populo'q; frequentẽ ex iſtis primum quidẽ habitatoribus eius iſtitutiões
neceſsitatẽ imponens, vt ſtirpẽ oẽm virilem tolerẽt, filiarum'q; priogenitas,ni=
hil'q; interficerent ex genitis,ante q̃ trimum eſſet,preterq̃ ſi mancũ aliquod,aut
monſtruoſum à partu ipſo ſtatim naſceret̃,quod parẽtes exponere nõ ꝓhibuit:
quinq; viris prius cũ oſtendiſſent ex ꝓpinquioribus:iiſq; idẽ videret̃.qui vero le
gi nõ paruiſſent,mulctas eis ſtatuit,cũ aliàs,tũ bonorũ partẽ dimidiã publicari.
Multas deinde Italiæ ciuitates male gubernari ſciens, ꝑ tyrannides, & paucorũ
regimen,ab his diſcedentes homines,qui plures erant, modo eſsent liberi, nõ vl=
terius neque calamitatis eorũ,neque fortunę rationẽ habens, recipereq́ue, & tra
ducere ad ſe conabatur: Romanorum quoq́ue vires augere volens: & finitimorũ
minuere,id hoc modo perfecit, cauſam honeſtã inueniens,& rem ipſam in hono
rem dei referens. Locum enim vmbroſum,medium capitolijque, & arcis,quod
nunc vocatur lingua romana intermontium duorũ quercetorum: erat'que tunc
caſus,reique ipſius cognomẽ,cũ ſyluę eſsent per vtra'que latera opacę,quibus cõ
iungebantur colles, ſacrũ ſinens inuiolabilẽ ſeruis, templũq́ue in eo erigens, cui
deorum,aut geniorum,certum non habeo, confugientibus ad illud ſeruis, ſpõſor Aſylum.
factus eſt per ſpeciẽ religionis erga deos, nihil eos detrimẽti ab inimicis acceptu
ros. Ac ſi permanere apud ſe vellẽt, ciuitatis etiã ꝑticipes faciebat, tradebat'que
agri portionẽ, quẽ bello quęſierat. Hi'q; cõfluebãt vndi'q; domeſtica ſugientes
mala, nec ſe vlteri⁹ alio cõferebãt, quotidianis allocutionib⁹, & gratijs ab eo cõ=
plexi. Fuit itẽ tertiũ Romuli inſtitutũ,quo vti maxie Græcos oportuiſſet,inſtitu
torũ oium(vt mea fert opinio)optimũ, quod & firmę libertatis initiũ Romanis
fuit, nec minimã prębuit eorũ patrẽ, quę ad principatum ducũt, hoc ſcilicet. Vt Nota.
nec captas bello vrbes fundit⁹ euerterẽt,nec in ſeruitutẽ redigerẽt,nec eorũ agrũ
paſcuũ pecori relinquerẽt. Verũ miſsis in eas colonis pro portione aliqua regio=
nis,colonias Romanorũ facerẽt vrbes victas,atq; nõnullas etiã reipublicę ſuę par
ticipes. Hæc igit̃,& his ſimilia cũ ædidiſset inſtituta, breui tẽpore magnã fecit
coloniã ex parua:vt effectus declarauit. Nã qui Romã cõdidere cũ eo coloni nõ
plures ipſi tribus peditũ milibus fuere,pauciores'q; trecẽtis equitibus. At relicti
ab eodẽ,quũ vita exceſsit, peditũ quidẽ fuere ſex & quadraginta milia. equites
vero nõ multo pauciores mille. Facto aũt ab illo rege principio horũ inſtituto= Numerus
rum,ſequẽtes cæteri,& qui poſt illos annua geſserũt imperia,hoc eius aſsidue ꝓ colonorũ
poſitũ ſeruauerũt. Adſunt etiã quæ addiderint:ita vt nulla gente,quæ populo re poſt Ro=
fertiſsima videret̃,Romanus populus numero eſset inferior. Mores aũt cõparãs muli mor
Græcorũ ad hos,nõ habeo queadmodũ laudare poſsim aut Lacedæmoniorũ,aut tem.
Thebanorũ morẽ,aut etiã ſapientiã iactantiũ Atheniẽſium, q̃ nobilitatẽ ſuã iſti
cuſtodiẽtes,nec cuiq̃,niſi rariſsime,reipublicæ partẽ tradẽtes. Mitto quod expel
lentes hoſpites nõnulli,præterq̃ quòd nihil commodi,ex hac arrogãtia tulerũt,
maxima ijdẽ per eã detrimẽta acceperũt, Spartiate quidẽ aduerſa in Leuctris pu
gna, in qua mille & ſeptingentos homines amiſerunt,ex hac calamitate non am=
plius ciuitatem erigere potuerunt:ſed abſtinuere imperio, cũ pudore. Thebani
autem,& Athenienſes ex vnius pugnæ euentu apud cheroniam infœlici prin= Atheiẽſes

cipatu græcię, ſimulq́ue & libertate patria priuati ſunt à macedonibus: At Romã
Romanæ ciuitatis geſta.
na ciuitas & in Hiſpania, & in Italia bella gerens, & magna: Siciliã'que deficientẽ
recuperans, & Sardiniam, Macedonibus quoq́ue ex Græcia aduerſus eam bellanti
bus, tum Carthagine ad ęmulationem imperij iterum exurgente. Italiaq́ue poe-
ne tota non modo deficiente, ſed Hannibalis partibus ſe applicante, in tanta inci-
dens vno tẽpore pericula, nõ modo non afflicta eſt per eos tunc caſus: ſed vires
etiam ab his aſſumpſit maiores priorib⁹ militaris roboris multitudine ad aduer-
ſa omnia, grauia'que ſufficiẽs: nec fortunæ (vt quidàm putant) benignitate vſa:
vt potę quæ malignitate eius penè ſummerſa ſit vna clade ad Cannas. Quãdoqui
dẽ ex ſex equitũ milibus mille ei & ſeptinginti ſuperfuerunt: & ex octaginta mi
libus peditũ in publicũ exercitũ cõſcriptis, pauló plures ſeruati ſunt tribus mili
bus. Hęc ego illius viri opera admiror, & præter hęc adhuc nõ min⁹ ea, quę ſum
Deorũ beniuolentiã
dicturus: quod gubernãdarũ probe ciuitatũ cauſas eſſe eas ſuſpicatus, quas ſanè
prædicãt ciuiles oẽs, pauci cõparant, primũ quidem deorũ beniuolentiã, quę cũ
adeſt, oĩa hominibus in melius feruntur, deinde prudentiã, ac iuſtitiam, ob quas
minus lędentes ſe inuicẽ homines magis ſunt etiam inter ſe concordes, neq; tur-
piſſimis voluptatibus fœlicitatem, ſed honeſto metiuntur. Poſtremo autẽ gene-
roſitatẽ in bellis, per quam aliæ quo'que virtutes fiunt habentibus eas, vtiles: nõ
ſanè caſu vnumquod'que bonorum horũ cõtigere exiſtimauit: cogitãs quod &
leges bonæ, & honeſtorũ ſtudiorũ ęmulatio religioſam ſimul iuſta'que exercen-
tem, prudentẽ'que, & bello optimã ciuitatem efficerent: eorũ'que idem magnã
De moribus & cultu deorũ abſq; ſuperſtitione.
habuit prouidentiam, ſumpto quidem à deorũ cultu, geniorũ'que initio. ſic'que
ſacra igitur, & templa, aras'que, & ſimulacrorũ erectiones, formas'que eorũ, & ſi
gna, & poteſtates, & donationes, quib⁹ humano generi benefactũ eſt: dies feſtos
quoſcun'que deorũ, aut lariũ opus eſt agi, & ſacrificia, quibus gaudent ab homini
bus honorati. ferias'que, & nundinas, & laborũ requiẽ: talia'que omnia, Græcarũ
quidẽ cõſtitutionũ optimis ſimilia cõſtituit. Traditas aũt de ipſis fab'las: quib⁹
inſunt maledicta, incuſationes'ue quędã aduerſus deos malas, & iutiles, turpes'q;
ratus: ac ne bonis quidem viris, nedũ deis dignas, eiecit omnes. Aſſuefecit'que
homines, vt optima loquerentur de deis pariter, ac ſentirent: nullũ eis ſtudium
aſcribentis natura illa beata indignum. Neque eñ eiectus cęlus à filijs ſuis apud
Cælus. Saturnus Iupiter.
Romanos dicitur, neque filios perdens Saturnus metu inſidiarũ ab eis, neque Sa-
turni dominationẽ euertẽs Iupiter, includẽs'que patrẽ Tartari carcere: ſed nec bel
la quidẽ: & vulnera, vincula'que, & ſeruitutes deorũ apud Romanos inueniũtur,
feſtus'q; apud eos dies nullus moeſtus, lugubris'ue agitur, plãgores habens, fletus
ꝓſerpina.
q́ue, & lamenta muliebria pro dijs perditis, vt fit à Græcis de raptu Proſerpinæ,
Bacchi'que paſsionibus cęteris'que talib⁹. nec videbit apud eos aliquis, quãquam
corruptis iam moribus. circũlationes deorum, nõ corybãtiſmos, nõ aggregatio
nes, non bacchanalia, & occultas initiationes, non nocturnas in templis vigilias
virorũ cũ mulieribus, nec quicquam aliud iſtis mõſtroſis ſimile: ſed cõſiderate
omnia, religioſe'que erga deos & agi, & dici aſpiciet ita, vt non apud Græcos, nec
barbaros. Et (quod ego maxime ſum admiratus) quanq̃ gentibus innumeris
in vrbem confluentibus, quibus multa neceſsitas inerat colendi deos patrios do-
meſticis

meſticis legibus, nullius in æmulationem venit ciuitas externorum ſtudiorum
publice:quod iam multis accidit. ſed & ſi ſacra reſponſis deum, & oraculis quæ
dàm recepit: ſuis ea tamen colit inſtitutis, ſabuloſam omnem reijciens ſuperſti=
tionem: ſicut deę ideę ſunt ſacra, cui cum ſacrificia quotannis, & certamina præ
tores agant romanis legibus, ſacra tamen eius agunt vir & mulier phryges: hi — Dea idea.
qúe eam per vrbem circunducunt, congregantes matronas (vt mos eſt illis) fi=
guraſqúe annectantes pectoribus. Decantatique ipſi à ſequentibus matrona=
libus carminibus, tympana etiam tenentes: romanorum aũt indigenarũ:nec ma
tronas vllus congregans:neque cantibus tibiarum ſæptus per vrbem incedit va=
riam inductus ſtolam. neque colens deam phrygijs cęrimonijs. Lege, aut ſena=
tus cõſulto adeò caute ſe gerit ciuitas. ſed externos mores de deis omnẽq; aſper
natur inſaniam: cui quidem non adſit decor: nec me aliquis ignorare ſuſpicetur,
quod græcarum fabularum quędam ſunt in hominibus vtiles: alię naturę opera
per ambages oſtẽdẽtes:aliæ conſolationis cauſa humanarũ calamitatum cõpoſi
tę: aliæ autem perturbationes animo eximentes, & metus, opinioneſqúe impri=
mẽtes ſanas: aliæ quoqúe alius cuiuſuis vtilitatis gratia cõſictæ. Verũ hæc quã
quàm ſciens ipſe nemine minus, tamẽ caute ad eas me habeo, romanorum'que
theologiam magis recipio, cõſiderãs quod quæ excipi poſſunt ex græcis fabulis
bona, parua ſunt, & quę prodeſse poſsint nõ multis, ſed ijs tñ, qui ſpeculẽtur: quo
rũ cauſa hæc fiant. rari verò hi ſunt, qui huic philoſophiæ ſe applicẽt. At multa
quidẽ ſine philoſophia turba ſermones earũ libẽter in peius tradit: duorũqúe al=
terũ patitur. Aut eñ deos ipſa deſpicit, vt in multa infoelicitate reuolutos: aut à
nullo turpiſſimoꝝ, iniquiſſimorũ'q; abſtinet, ea diſcergũt appoſitę. Sed hęc qui
dem illis, qui hoc ſpeculatiuũ ſolũ à philoſophia abſcidũt, conſiderãda relinquã
tur. Conſtitutę verò à romulo reipublicę hęc etiã eſſe hiſtoria digna exiſtima
ui. Primum quidẽ, quod multis corporibus numen colendũ dedit. non eñ in vr= — De ſacer=
be alia nuper condita, tot ſacerdotes, & deorum cultores creatos facile aliquis po — dotibus à
terit oſtendere. Præter eos eñ, qui familiariũ ſuarũ ſacerdotia habebãt, ſacra vr — romulo
bis publica perficiẽtes, ſexaginta tributim, & curiatim ſunt inſtituti in prĩcipatu — cõſtitutis.
eius. Dico aũt quę Terẽtius varro in antiquitatib⁹ ſcripſit: vir oĩm hac ętate flo
rentiũ lõgè peritiſsimus. Deinde aũt quia trib⁹ alię ſuo modo quodã, & inconſi
derate magna ex parte electiões faciebant eorũ, qui ſacris præfuturi erãt, alie'q;
hunc honorẽ precio per pręconẽ ſubijciendũ cenſebãt: alięqúe eſse ſorte partiẽ=
dum: non venalia romulus, neque ſorte diuidenda fecit ſacerdotia, ſed cuiuſqúe
ipſe curię binos creauit ſupra annum quinquageſimum natos, genere excellẽtes
ſimul & virtute præſtantes, neq; tamen inopes, aut corpore vlla ex parte trũco.
Hos autem non in pręfinitum quoddàm tempus: ſed per omnẽ vitã habere eos
honores ſtatuit. militaribus ſolutos officijs per ætatem, atque ciuilibus moleſtijs
ex lege. Sed cum per foeminas etiam quędàm ſacra perfici oporteret, alia per
pueros neutro parente orbatos, vt hęc etiam more optimo perficerentur, ſacer=
dotũ vxores ſtatuit cõſecrari cũ viris, & ſi aliquid fas nõ eſſet à viris perfici lege
patria, id eas voluit perficere, earumqúe filios conueniẽtia ſibi miniſtrare: ijs au=
tem quę ſine liberis eſsent, gratiſsimos ſibi ex omnibus permiſit eligere ex ſin=

gulis curijs ſingulos pueros, & puellas ſingulas, & hos quidē ad pubertatē vſqúe
miniſtrare: illas verò quoad eſsent nubiles: ex græcis legib⁹ hæc etiam trāsferēs
(vt ego ſentio) quæcūq; eni eę quæ κανοφοροι dicūtur: & αρρηφοροι, miniſtrāt in ſa
cris græcis. Eę quoq; apud Romanos ſic appellatæ. Hoc aūt ꝑficiūt ornate coro
nis capita, qualibus ornāt à græcis Dianæ Epheſię ſimulacra. Quęcūq; aūt apud
Etruſcos, & adhuc prius apud Pelaſgos perfecerunt in curetū, & magnoꝵ deorū
cærimonis hi, qui vocāt ab eis caduli, & cadmichi, ea eodem modo ſubminiſtrāt
Cameli. ſacerdotibus hi qui nunc dicūtur à Romanis cameli. Ad hæc etiam vates ſtatuit
ex ſingulis tribubus ſingulos ſacris intereſse, quos quidē ἱεροσκόπους noſtri, Roma
Aruſpices. ni verò paucū cuſtodientes vetuſti nois, aruſpices vocāt. Oēs aūt ſacerdotes, &
deorum miniſtros creari per curias ſtatuit: ſuffragari'q; eos, qui deorū voluntatē
Tēplorū diuiſio. per diuinationē interpretarentur. His autem circa cultores deorū egregie cōſti
tutis, tēpla itē diuiſit, curijs ſtudioſiſſime deos ſingulis aſsignās, & genios, quos
colere ſemper deberēt, atque ſumptus decreuit in ſacra, quos tradi eis de publico
oportebat: ſacrificabāt'que ſimul cum ſacerdotibus curiæ, ad ea, quæ obtigerant
eis, ſacra. veſcebantur ſimul diebus feſtis in curiali veſta. Erat enim triclinium
ſingulis curijs cōſtitutū: & in eo cōſecrabat, ſicut in gręcis πρυτανίες. Veſta quę
dam curiarū cōmunis: erat'que nomē tridiuijs: ſicut & curijs curia: ſicqúe adhuc
vocantur. Hunc mihi morem ſumpſiſse publicū videtur ex Lacedæmoniorum
diſciplina eo tēpore apud eos in ſodalitijs vigente: quàm Licurgus introduxiſse
dicitur à cretenſibus ſumptā: at'que per eam plurimū ciuitati profuiſse. Pace qui
dem in facilitatem vitę adducens, & temperantiam quotidiani victus. Bello aūt
in pudorem ponens vnūquēq;, & prouidētiam non deſerendi ſocium, aut ducē.
ſimul'que & ipſe libabat, ſacrificabat'q; eratq; ſacrorū cōmuniū ꝑticeps, vir nō
huius modo ſapientiæ gratia laudari dignus: ſed victimarum etiam, quibus deos
Mos uetus. coli ſtatuit: vilitate quarum plurimę permanſerunt vſqúe ad ætatem noſtram.
ſed nō omnes quidē vetuſto pactæ ritu. Vidi ego quidem in ſacris laribus cęnas
deis appoſitas ſuper mēſis ligneis in vetuſtis caniſtris, & fictilibus ordeaceas pul
tes, & liba, & farra, & fructuum quorūdàm primicias, alia'que multa huiuſmodi
ſumptu facili, & ab inſolentia omni libera. Vidi etiam libamina infuſa, non in ar
genteis, aut aureis vaſis, ſed in teſtaceis calicibus, & vrceis. ſum'que maxime eos
homines admiratus, quòd in patria permanentes cōſuetudine inſolentiorem in
Numa pōpilius. vſum nihil prorſus vetuſtorum cōmutarēt. Sunt etiam quę Numa Pōpilius poſt
eum regnans inſtituit: vir ſenſu abundans, & ad enarranda diuina in ſermonibus
ſapiens, de quibus poſterius dicam. & quę Tulius Hoſtilius, & quę reges poſt illū
cęterę: verum q ſemina, & initia ipſis præbuit, & principalia maxime firmauit
circa cultus deorū, extitit Romulus. Videtur autē alterius quoqúe ornatus, quo
vtētes Romani ciuitatē ſoelicē in multas ętates cuſtodierūt, ille fuiſse cauſa, dato
principio legibus honeſtis, ſimul & vtilib⁹, nō ſcriptis quidē plurimis, ſed ſcriptis
De legib⁹ a romulo ſancitis. etiā aliquib⁹, quarum quidē aliàs haud op⁹ eſt ſcribere, ſed quas ego ex oībus ma
xime ſum admirat⁹: qbus'q; alterā ei⁹ viri induſtriā in cōdēdis legib⁹ perſpicuā
fore exiſtimaui, vt auſtera erat, ac malos peroſa, multāqúe habens cum heroica
vita ſimilitudinē. Has quidem breui cōmemoratione ſignabo, tūi hoc pręfatus,
quod

quod mihi quidē videntur oēs,qui & barbaras,& gręcas reſpublicas cōſtituere;
recte ſane commune bonum vidiſse, quia ciuitatem omnē ex domibus multis;
conſtantē rectam ipſam & ſecūdis ferri flatibus exiſtimarunt: quum bene habe
rēt ſeſe priuatorū vitę,multā'q; rurſus tēpeſtatē induci,cū male haberēt ſeſe vni
cuique propria. Quid'que etiam oportere dixerunt virū ciuilē mentē habentē
ſiue ille legum cōditor,ſiue rex eſset,ea legibus ſtatuere, quæ iuſtas ſimul,& tēpe
rantes facerēt priuatorum vitas. Verū quibus id ſtudijs quibuſue legibus fieret,
nondum mihi viſi ſunt ſatis acute,neque iiſdem de rebus omnes eadem ſēſiſse:
ſed multum quidem nonnulli,immo prorſus,vt ita dicam,in principalioribus,&
primis ꝑtib⁹ cōſtitutiōis legū videnť aberrare:ac ſtati in nuptijs, & cōuerſatiōe De matrimonio.
cū mulierib⁹: A qua primū incipe oportet legū cōditorē:quēadmodū etiā natura
cōciliare vitā nr̄am cœpit. Alij qdē à beluis exēplo ſumpto,ſolutos,cōmuneſq;
fecerunt coitus viri cum muliere, tanquàm ſtimulis amatorijs liberantes vi-
tam:ac pęſtifera cędibus mutuis obtrectatione excipientes,multiſque alijs libe-
rantes incommodis : quæ priuatas domos ob fœminas, totaſque comprehen-
dūt ciuitates. Alij verò cōcubitus proteruos, ferinos'q; ex vrbibus expulerunt,
viros ſingulos cū ſingulis fœminis copulātes. Sed de obſeruatione matrimonij,
mulierūq; pudicitia neq; maius aliquid, neque minus ſancire lege aggreſsi ſūt:
tanq̄ a re impoſſibili abſtinentes. Alij autem neque ſine ſponſione fecerunt, vt
barbarorum quidem venereos coitus neque omiſerunt, vt Lacedęmonij, mulie-
rū cuſtodias, ſed multas ſuper iis poſuerunt leges in tēperantiā dirigētes. Sunt
autē & qui magiſtratū quendā cōſtituerint caſtitatis mulierū curā habiturum,
neq; tamen ſufficiens hęc prouidētia eorū,ad huiuſmodi obſeruationē,ſed certe
mollior quam cōueniebat,fuit:neq; ſatis ea potēs,ad adducēdos eos, qui nō eēnt
natura bona cōpoſiti in neceſsitatē vitę temperantis. Verū Romulus neque da-
tis expoſtulationibus viro aduerſus vxorē corruptā, aut iniuſte domū relinquē De vxoribus.
tem,neq; nuptę aduerſus maritū male tractationis agenti, aut iniuſtū obijciēti
repudiū, neq; de redditione dotis, aut allatione legibus poſitis, neq; aliorū his ſi-
miliū vllo prorſus determinato, vnū ſolū ad oīa (vt exitus docuit) accōmodatū
cū cōſtituiſſet in lęticiā,ſecuritatēq;,imo veri⁹ in pudicitiā, multum'q; decorē,
fœminas Romanas adduxit. Erat aūt lex talis, mulierē nuptā q̄ per ſacras leges
viro coniuncta eſset, pecuniarum omnium, ſacrorum'que eſse ſociam. Vocabāt
autem priſci legitima,ſacra'que matrimonia Romana appellatione farracea à cō Sacra legitime farracea.
munione farris,quod nos ζέαν dicimus. Erat autem vetus, diuque conſuetum il-
lis omnibus id alimentum:ac far multum bonum'que fert ager Romanorum. Et
vt nos Græci hordeum vetuſtiſsimam frugem putantes,hordei primicias in ſa- Hordeū.
cris damus, vlas eas vocantes, ita Romani precioſiſsimum, vetuſtiſsimum'que Far.
fructum eſse far putantes,facrificia omnia ignea ab eo incipiunt. manet eñ ad-
huc,nec incidit in ſumptuoſiores primitias ea conſuetudo. Socias autē fieri vxo
res viris ſacratiſsimi,& primi alimenti,& in multa coire fortuna cognomen qui-
dem habuit ſocietatis farris. Cæterum in coniunctionem neceſsariam eos intu-
lit indiſſolubilis familiaritas. Nec quod iſtud matrimonium dirimeret, erat ali-
quid:cogebat'que lex hæc,nuptas,vt potè nullam aliam conuerſationem haben

tes,ad vnius morem,ſcilicet mariti,viuere,tum viros quoque neceſsariæ cuiuſdam,& quæ auferri non poſset,poſseſsionis fœminę eſse dominos. Temperans igitur,& in omnibus marito obſequens erat vxor,& eodẽ modo quo vir domus domina:ei quoque morienti hæres,tanquàm patri filia. ſi quidem vir ſine liberis & inteſtatus decederet,ea omnium relictorum domina. ſin autem prolem is haberet:æqualiter cum filijs. Delinquens vero in aliquo,iudicẽ,& magnitudinis pœnę dominũ ſortiebatur eũ,qui lęſus erat. cognati nãq; ſimul cũ viro de ijs iudicabãt,in quibus erat, corporis corruptio: & de eo,quod peccatorũ omniũ minimum videretur gręcis, ſi qua inuenta eſset mulier vinũ bibens. Nã vtraque hęc mulctari morte cõceſſit romulus,vt delictorum muliebriũ vltima,corruptionem quidem inſanię principium ratus, corruptionis autẽ ębrietatẽ. multũque durauit in tempus apud romanos:hęc vtraq; irę potiri inexorabilis. Quod aũt lex hęc de mulierib⁹ pulchre ſeſe habuerit,teſtis fuit diuturnitas,Cõſtat eni intra quingentos viginti annos nullum romę fuiſſe diuortium, cẽteſima vero,&triceſimaſeptima olympiade,cõſulib⁹ marco põponio, & caio papirio,primus

Sp. Seruilius prim⁹ diuortiũ ſecit,

vxorẽ ſuã dimiſiſſe dr̃ spuri⁹ ſeruilius vir nõ obſcurus,iurare coactus a cẽſorib⁹ liberorum gratia ſe matrimonium colere. Erat aut ei cõiunx ſterilis. quo tamẽ facto,quanq̃ ob neceſsitatẽ,populo inuiſus fuit. Quę igit̃ in mulieribus recte habentia romulus lege conſtituit,quibus eas longè magis morigeras viris reddidit: hæc ſunt. Quę vero de pudore,& temperantia liberorum,vti parentes colerent,

De liberis erga parẽtes.

agentes ijdem, & dicentes quęcũqúe illi iuberent : ſunt his adhuc venerabiliora,& magnificentiora,atqúe à noſtris multum legibus differẽtia. Nam qui græcas conſtituere reſpublicas,tempus quoddàm breue admodum ſtatuerunt, quo ſub imperio eſsent parentum liberi. Alij quidem vſqúe in tertium poſt expletã pubertatem annum. Alij tempus omne quoad manerent caſti. Alij autem donec eſsent magiſtratibus gerendis aſcripti, vt ex legum poſitione ſolonis, & pittaci, charũdęqúe didicerunt,quibus multa teſtimonio eſt ſapientia : pœnas quo'q; ſtatuentes ijdem aduerſus filios,ſi non parerent patribus, haùd ſanè graues:permittentes vtiqúe patribus filios domo eijcere, neqúe eis pecuniam relinquere, nihilqúe vlterius. Sed haùd quanquam profecto ſufficiunt ad cohibendam inſaniam iuuentutis, morumqúe contumaciam, pœnę moliores. nec eæ quidem ſatis ad dirigendos in temperantiam negligentes honeſtorum. Etenim multa fiunt à filijs apud græcos in patres turpia. Cæterum romulus legum conditor omniẽ, vt

Poteſtas patrię in filios.

ita dicam, poteſtatẽ perque vitæ omne tẽpus patri in filiũ dedit, ſiue cohercere, ſiue verberare:ſiue vinctum ruſtico operi detinere,ſiue etiã mallet occidere,ciuilia quoqúe attingentẽ iam eũ, in'q; maximis magiſtratibus expertum, propterqúe ſtudium in rem publicam, laudatũ. Ex hac autẽ lege viri contiones pro roſtris habentes ſenatui aduerſas, popularibus gratas, clari per eas ipſi detracti ex ſuggeſto, abductiqúe ſunt à patribus,ſubituri pœnã,quæcun'que illis videretur neq; eos per forũ ductos quiſquã aſtãtiũ, neq; cõſul,neq; tribun⁹,neq; ea ipſa,cui illi adulabãtur plæbs,poteſtatem omnẽ ſua minorẽ exiſtimans, poterat eripere. Pręterea quot interfecerint patres viros ſtrenuos, ſed virtute, prõptitudineqúe intẽpeſtiua ad facinus aliquod generoſum adductos,contra,ac pręceperãt eis pa

tres

tres.quēadmodū de Mālio Torquato,pluribus'q; alijs accepimus : de quibus ſuo loco dicam. ☛ Neque intra hunc terminum patrię poteſtatis cōceſsæ in filios, ſtetit romanorū legū cōditor: ſed vēdere quoq; ꝑmiſit patri filiū,nihil eo mot⁹, ſi quis hanc permiſsionem crudelem,grauiorem'que ſuſpicetur : quàm ex domeſtica miſericordia:& (quod maxime omniū mirari poſset aliquis) græcis moribus ijs,qui relicti ſunt innutritus:quā accerbū,& tyrānicū hāc etiā patri cōceſſerit, vſq; ad tertiam auctionē de filio pecuniā quęrere:maiore data patri in filium poteſtate,quā domino in ſeruū. Nam ſeruorū qui ſemel eſt vēditus,poſtea libertatē inueniēs , ſui deinceps eſt iuris. Verū eñ verò vēditus à patre filius , ſi liber fiat,in poteſtatē iterū redit patris. Idēque ſi ſecūdo fieret,manumiſſus'que eſſet, ſeruus tamē erat patris,vt prius. Poſt tertiā aūt auctionē liber erat à patre.Hāc quidē reges à principio legē ſeruauere, ſcriptā, an nō ſcriptā, certum non habeo: legum omniū opinor optimā. Poſt diſſolutionem autem regni,quū primū viſū eſt Romanis leges oñes patrias'que,& accerſitas in foro eſse ponēdas ciuib⁹ oībus expoſitas,ne cū prīcipū dñatibus ius etiam publicū caderet:ij,qui à populo poteſtatem acceperant aduectionis,& deſcriptionis legū,decemuiri hanc ſimul cum alijs cōnſcripſere:eſt'que in quarta earum,quę in foro poſitę , duodecim tabulæ appellantur. Quod non autem hi viri decē tercentis poſt annis ad deſcriptionē legum creati,primi ipſi Romanis hanc legem introduxerint: ſed multò ante latā accipientes,non auſi ſint tollere , ex multis quidem alijs concipio. Pręcipue autē ex Numæ legibus ſecūdi regis , in quibus eſt lex ſcripta huiuſmodi. Si pater filio permiſerit Vxorem ducere , ſacrorū'que , & pecuniarū ſociam legibus futuram: non amplius poteſtatem eſse vendendi filium patri. Quod nō vti'que ſcripſiſſet, niſi priorib⁹ legib⁹ filios oēs vendere patri licuiſset. Sed de his ſatis. Volo āt ſummatim etiā aliud inſtitutū percenſere,quo priuatorū vitas Romul⁹ excoluit. Vidēs ei quod ad hoc ipſum,vt temperāter oñes viuāt,& iuſta potius, quā lucroſa eligant,tum ad tollerantiā laborum meditandam,nullam'que pecuniam precioſiorē virtute eſtimādam , parū profici doctrina ſolet in ciuili multitudine (quia multum ſit in ea ad perſuadendum difficultatis)ſed officiorū potius opus eſt cōſuetudine ad virtutem ducentium,ad quàm multi magis neceſſario,quā ex propoſito accedunt: & ſi nihil aliud prohibeat: ad ingenium relabuntur: ſedentarias quidem,& ſordidas, cupiditatū'que turpium adductrices artes, tanquàm corrūpentes,delentes'que corpus & animum exercētium, ſeruis, & aduenis tractādas exhibuit , durauit'que diutiſsime probro habita eſse apud Romanos hęc opera: neque ea cui'quam Roma oriundo exercita. Duo vero tantum ſtudia reliquit liberis,agriculturam,& belli artes.quippe videns quòd & ventris hac vita homines temperatiores fiant,atq; veneris illegittimis minus capiantur , cupiditatē'q; ſequantur,non eam,qua ciues inter ſe lædunt,ſed eam , quæ emolumenta per bellum acquirat . Imperfectam quoque putans vtranque vitam, alteram ab altera ſeparatam,non alteris quidem humum exercendam dedit , alteris belli munera, vt lex habuit Lacedæmoniorum: ſed eoſdem militarem ſimul, & ruſticam vitā viuere inſtituit:operi omnes,ſi pacem agerent,vacare ruſtico aſsuefaciens : niſi quum aliquo indigerent. Tunc enim in vrbem conuenientes mercari ipſos per-

☛ Id eſt non ſatis fuit illi ſiue ſatis nō habuit quòd tantā ꝑmiſiſset patri in filiū poteſtatē.

Quādo filī⁹ à patre erat liber.

Lex Numę de filijs.

Leges priuatorum.

Nota.

Agriculturę & militiæ laudes.

Dies nouus ad mercãdũ. mittebat: diem nouum mercatui deſtinans, ſin aũt bellũ eos occuparet, militare docens: neque alijs concedere neque laborũ quippiam neque emolumentorum. Diuidebat enim eis agrũ ęquabiliter, quantũcunqúe hoſtibus ademiſset, ſeruos qúe, & pecunias: pręparabat'que ad militiam auide ſuſcipiendã. Iniuriarum aũt

Nota de metu. inter eos non diuturna iudicia, ſed ſubitanea faciebat: quędam ipſe dijudicans: alia alijs permittens, pro'que delicti magnitudine poenã ſtatuens. Metũ quo'q; poſse pręcipue animaduertens à malis operibus homines auertere, in eam rem & ipſe multa cõparauit: locum ipſum, in quo dãnabat, in ſpectatiſsima fori parte & terribiles aſpectu milites, qui trecenti numero eum ſequebantur: faces etiam & ſecures, quas duodecim ferebãt viri, quibus quidem eos, qui verberibus digna, egiſſent, virgis cędebat in foro: eorum verò, qui maxima delicta perpetraſsent, colla palam ſecuribus decidebat. Ac talis quidẽ ornatus quidã erat diſpoſitę à Romulo reipublicę. Sufficit enim ex iſtis etiã de alijs cõiecturã facere. Aliæ verò eius viri vrbanęqúe, & bellicę actiones, quarum vti'que habẽda eſt ratio, in ſcriptione hiſtoriæ tales quædam tradũtur. Multis enim circunſtãtibus vrbem gentibus magniſqúe, & bellicoſiſsimis, quarũ nulla quidẽ Romanis amica erat, eas ſibi per cõnubia conciliandas exiſtimauit. Qui mos ſane viſus eſt priſcis coniungendarum amicitiarum firmiſsimus. Cæterum cogitans, quòd nõ vtique volẽtes conuenirent ipſis ciuitates (vt pote colonis nouis, neq; diuitijs valẽtibus, neq; rerum geſtarum gloria excellentibus) vim verò illatam ferrent æquiore animo (ſi præſertim nulla fieret in neceſsitate contumelia) conſilium tandem capit, cui etiam Numitor maternus auus acceſsit, vt per raptum virginum promiſcuum, affinitates iungerent. Hoc conſtituto, primũ quidem deo archanarum conſultationum duci, ſi dolus ſibi ex ſententia euenirer, ſacrificiũ quotannis, & ferias agẽdas vouit: poſtea verò ſenatui rem aperiens, vbi ipſis etiã conſiliũ illud placuit,

Ludi. diem feſtum, & ludos indicens Neptũno agendos, circũmiſit in vrbes proximas, euocans quicũ'que vellent & certaminũ, & mercatus eſse participes, & eñ cuiuſqúe generis certamina acturus erat, equorum, & hominum. Cõuenientibus itaqúe ad ludos hoſpitibus multis cũ vxoribus, & filijs, vbi ſacra Neptunno peregit, & certamina, die vltimo, quo nũdias diſſoluturus erat, iuuentuti edicit, vt cum

Raptus mulierũ. ſignum extuliſſet, virgines quique raperent quaſcum'que cõtingeret, ſeruarẽt'q; ipſas omnes eam noctẽ caſtas, die'que poſtero adſe ducerent. Diuiſi igitur per cõpita iuuenes vt elatum videre ſignum, ad raptus virginum repente diſcurrunt: ingenſqúe ſtatim ſecuta eſt perturbatio, ſuga'que hoſpitũ malũ aliquod maius ſuſpicantium. Productis autem ſequenti die virginibus, ignominiam earũ conſolans Romulus, quòd non ad cõtumeliã, ſed ad nuptias raptę eſsent, græcũ'que eis morem priſcum enarrens: at'que modũ vnũ ex omnibus, quibus viri mulieribus coniungũtur, maxime illuſtrem, ęquum eſse cenſebat, vt datos eis viros à

Numer' raptarum fortuna diligerent. Dinumeratis'que poſtea puellis, ſexentis & octoginta tribus numero inuentis, viros cęlibes totidem delegit, quibus puellas ipſas ſecundum leges patrias vniuſcuius'que earum, cõſuetudines'que collocauit. In cõmunionẽ panis & aquę connubia ipſa concilians. ſicut etiam hucus'que faciunt. Hęc autẽ ſcribunt quidem primo fuiſse anno imperij Romuli. Gneus verò gellius fuiſse

vult

vult anno quarto,ꝙ eſt veriſimilius. Nouū ei conditę vrbis ducē ante conſtitu-
tionem Reip. tantā eſſe aggreſſum,nullā habet prorſus rationē. Raptus aūt ipſi⁹
cauſam quidā referunt in penuriam mulierū,alij in occaſionē belli,alij ꝓbabilio-
ra ſcribentes(quibus ego quoq; accedo)in hoc ipſum,vt finitimas vrbes neceſſa
ria affinitate cōiungeret. Sacratā aūt illam ſolēnitatem nunc etiā Romani perſi-
ciunt,Conſualia vocantes:in qua etiā ara ſubterranea conſtructa iuxta circū ma
ximū circūfoſſa terra,ſacrificijs'q;,& igneis ſolēnitatibus colitur:curſus'q; equo
rum agitur iunctorū,& non iunctorū: vocatur aūt is Deus, cui hęc perſiciuntur,
Conſus à Roma. quē quidē interp̄tantes in linguam Gręcā ποσιδῶνα καὶ σεισίχθονα
eſſe dicunt. Ac propterea ſubterranea coli ara eum dicunt,ꝙ hic deus terram ha
beat. Ego vero alterū quoq; ſermonem audiui,ꝙ hi quidē dies ſeſti Neptūno agā
tur,quodq; rurſus,& equites etiā huic deo fiant:ara verò poſtea genio cuidam ar
cano conſtructa fuerit occultorum conſiliorū duci,atq; cuſtodi. Neptūno enim
incerto nō domitori terræ neq; à Gręcis, neq; à Barbaris ara vſq̄ erigiť. Veritas
autē vbi lateat,difficile eſt dicere. Vbi verò de raptu virginum,de'q; cōnubijs in
vrbes proximas rumore vulgatum eſt,aliàs quidē id factum in irā vertit. Aliæ
verò quo affectu id factū eſſet,& quē ad finem redijſſet,conſiderantes, modera-
te rem tulerunt. Recidit igitur res ipſa poſt tp̄s aliquod in bella,alia quidē facilia,
vnum verò cum Sabinis magnū,& difficile,quorum tn̄ oīm exitus ſoelix fuit.
ſicut ei prædixerant oracula, anteq̄ operi accingeretur:labores,quidē & pericu-
la magna ſignificantia,verum exitus bonos ſore. Erant aūt vrbes primę,quę bel
lum incoeperunt. Cenina,& Anternnę,& Cruſtumiū,prætendentes quidem ver
bis raptum virginū,& eſſe poenas de Roma. ſumendas:re autem vera conſtitu-
tionem ipſam,& augmentū vrbis magnæ breui factę ſpacio grauiter ſerētes, ne
qúe eſſe negligendum,putantes malum id cōe vicinis oibus naſcens. Mittentes
itaq; ad Sabinorum gentem legatos,poſtulabant ab eis, vti primas belli partes ſu
ſciperent: vires ipſi habentes maxias,& magnis opibus prę cęteris florētes : & q
etiam īperare finitimis ſeſe,æquū cenſerent eſſe. Deinde haud minimis ipſi q̄q;
affecti iniurijs. Nam raptarum plurimæ ex Sabinis erant. Vbi verò nihil perſe
cerunt,annitentibus in contrariū Romuli legationibus verbis'q; & rebus eā gen
tem placantibus, ægre ſerentes hę vrbes tarditatē occaſionis, conctantib⁹ ſem-
per ſabinis,& in longa t̄pa cōſilium de bello reijcientibus,bellū ipſę Romanis in-
ferre per ſe cogitarunt:ſatis ſibi eſſe putantes vires domeſticas:ſi tres eę ſimul eſ-
ſent ad vnam vrbē euertendā non magnam. Et hęc quidē ita illi decreuerūt,ſed
non in una oēs conuenerunt caſtra,properantibus Ceninenſibus,qui bellū maxi
me excitare uidebantur. Ex euntibus aūt iſtis,regionem'q; populātibus, educēs
copias Romulus incautos aggreditur, extructum'q; ab eis nuperrime uallū ca-
piens,fugientes eas etiam in urbē perſequitur:nondum'q; audita intus calamita-
te exercitus,incuſtoditos muros,& apertas portas inueniens:primo impetu urbē
capit:obuium'q; ei regē cum firmiſſima cohorte pugnans ipſe manu ſua obtrun
cat,armis'q; ſpoliat. Hoc modo capta urbe,arma tradi iuſſit:acceptisqúe pueris
obſidibus,quos uoluit,in Antēnates uertitur,pallātesqúe eos,diſperſosqúe ad p̄-
dam inopinato ſuperuentu capit. Eodēqúe mō de his,quo de prioribus,decernēs

Conſualia

Conſus q ara ſubterranea coli tur.

Vrbes Romanis bella mouentes.

Atron cadit & Romulus.

Spolia opima mereť

exercitum domũ reduxit,ſpolia etiã adducẽs bello capta,deis'que prædę primi=
tias conſecrans,ac multa ſimul faciens. Vltimus aũt ipſe poſt pompam ibat pur=
purea veſte amictus,comam'que lauro coronatus:&,vt dignitatẽ regiam ſerua=
ret,curru quadrijugo inuectus.aliæ vero equeſtres,pedeſtreſqúe copiæ ſequebã
tur inſtructæ egregie,deos laudantes patrijs carminibus,ac ducem ſuum extem=
poralibus poematijs exollentes.ex vrbe vero cuncti eis obuiã prodiere cũ vxo=
ribus,& liberis ex vtra'que viæ parte,ſimul ex victoria gaudentes,& omnẽ præ
ſe ferentes comitatem. Vtq; vrbem inierunt, crateribus occurrunt vino plenis,
menſiſqúe omnium generum cibis refertis expoſitis ipſis apud illuſtres familias
vt paratæ eſsent volentibus. Victorialis igitur,& Tropheophora pompa,& im=
molatio,quàm Romani triumphum vocant,prima à Romulo inſtituta talis fuit.
Aetate autem noſtra ſumptoſiſsima,& inſolens,& ad oſtentationem potius di=
uitiarum,quàm ad virtutis eſtimationem decantata, omnem prorſus formam
exuit priſcæ utilitatis. Poſt pompã autẽ & ſacrificiũ:Romulus extructo tẽplo ĩ
uertice Capitolini collis Ioui,quẽ feretriũ Romani uocant:nec magno ipſo (Ibi
eñ ſeruatur adhuc ueſtigiũ uetus)cum minora quinũ pedum latera habeat ma=
Triũphus iora denũ:Cenmenſiũ in eo regis,ſua manu interfecti ſpolia conſecrauit. Hũc au
tem Iouem feretriũ,cui arma Romulus conſecrauit:ſiue quis uelit tropeuchõ uo
care:ſiue,ut quidã cenſent,ſcylophorõ:ſiue quia oẽs excellit,oẽm'que in circuitu
cõprẹhendit naturã rerum:& motũ,hyperpheretẽ,non aberrabit a uero. Vt au
tem repoſuit rex idem gratas dijs uictimas,& primicias,priusq̃ aliud quicq̃ age
ret,de captis urbibus cõſilium habuit,quo pacto illis uti oporteret,prim⁹ ipſe ſen
tentiam aperiens:quã quidem putabat optimã. Poſtea uero q̃ oibus,qui in cõſi=
lio aderant,conſiliorũ ducis ſecuritas,claritas'que placuit,atque alia, q̃cunque ex
iſtis urbi utilia ſeq̃rentur:non in pręſens modo,ſed in futurum etiã tp̃s oẽ collau
darunt,uenire ad ſe iuſsit fœminas,quęcũque eſſent Antẽnatium,& Ceninenſiũ
generis,raptę ipſę antea cum alijs:q̃ ubi oẽs conuenerunt,plorantes, inuoluentes
Oratio Ro qúe ſe,& patrię ſuæ uicem unaq̃que deflentes:flęt⁹ cõpeſcere,& ſilere eis iuſſit.
muli. Veſtri,inquit,patres fratresque,& ciuitates totę grauia oĩa pati meruerunt: quia
bellum nõ neceſsarium,nec honeſtum, potiusq̃ amicitiã noſtrã elegerunt. Nos
autem rez multarum gratia moderata in eos ſnĩa uti conſtituimus:cum deoz ul
tionem uidentes ſuperbis oĩbus ĩminentem,& hoĩm inuidiam ueriti : tum uero
miam in cõibus malis non paruã ſtipem,collationemqúe eſſe exiſtimãtes(ſicut
& nos ope q̃nque alioz indiguimus)ac uobis q̃que culpa uacantibus,uiris'que ue
ſtris morigeris non paruum fore hunc honorẽ,& gratiã conſyderantes. Remit=
timus igitur hoc delictum ipſis impunitum,neque libertatẽ,neque poſſeſsiones,
neque aliud bonum ullum ciuibus ueſtris auferimus : p̃mittimus'que & manere
illic cupientibus:& transferre habitationẽ huc uolentib⁹,tutam'que,& minime
pœnitendã optionem:ſed ne amplius tñ peccent iſtę ciuitates,neque cã inuenia
tur,quę diſſoluere eas faciat amicitiã noſtram. Medicamentũ putamus optimũ
& ad ueram gloriã,& ad ſecuritatẽ utriſqúe utile,ſi colonias Romanoz eas ur=
bes ipſas faciamus:eosqúe nos cohabitatorum,quantum ſatis ſit,mittamus. Abi
te igitur bono aĩo:uiros'que ueſtros duplum plus cõplectimini:& ĩ honore habe=
te,

te,q̃uàm prius:à quibus quidem parentes veſtri ſeruati ſunt,& fratres: & per q̃s
patriæ veſtrę libere dimittuntur.His auditis mulieres lætę,atque lachrymas p̄
gaudio non continentes,abierunt è foro. Romulus autem colonos deligens tre-
centos in ſingulas vrbes miſit:quibus ipſę ciuitates tertiam dederunt partem ſœ
tuum ſortiendam. Ceninenſium'que,& Antemnatium quicunque ſedem trans
ferre Romam voluere,cum coniugibus,& liberis traduxit:ſortem omnes ſuam
habentes,& pecunias ferentes ſecum,quaſcunque habuerunt.eos'que rex ſtatim
in tribus,curias'que deſcripſit:tribus millibus haud pauciores:ita vt tunc, ſimul
omnes ſex peditum milia ex deſcriptione Romanis fierent. Cenina itaque & Quæ ciui-
antemne vrbes non ignobiles græci generis (Aborigines enim eas ademptas tates pri-
Siculis obtinuerunt,Oenotrorum pars ipſi eorum,qui ex Arcadia venerunt, vt mo coloni
dictum eſt à me ſuperius):poſt hoc bellum coloniæ factæ ſunt romanorũ.His am tradu-
peractis romulus in Cruſtumios exercitum ducit,præparatos melius,quàm ſu- xere romã
periores.quos tamen prelio,& oppugnatione murorum in ditionem redactos,
viros ſtrenuos in certamine,nihil vltra pati mali voluit:ſed hãc quoq; Vrbẽ co-
loniam, ſicut priores,cenſuit fieri romanorum.Erat autem Cruſtumium Alba- Cruſtumi
norum colonia multo antè romam deducta. Nuntiante autem fama multis um.
vrbibus generoſitatem ducis in bellis, & in victos clementiam, ſe illi homines
multi,bonique applicabant,vires haud contennendas adducentes,quorum à du
ce quodam ex etruria adueniente,cui nomen erat Cælius,vnus collium vrbis, Cælius
in quo ad ijs ædificatum fuit,adhuc Cęlius vocatur.Vrbes'q; totæ etiam ſe ipſę
ei tradidere à medulia facto initio:Sunt'que eæ omnes coloniæ romanorum fa-
ctæ.Cernentes autem hęc ſabini,rem ferebant egerrime,accuſabant'que ſe inui
cem,quòd non anteà inhibuiſsent incipientem romanorum principatum:ſed in
magnum procedentẽ eum ipſi quoq; cum alijs laturi eſsent.Viſum eſt itaq; prio
rem inſcitiam eſse corrigendam. Immiſso tandẽ digno eo bello exercitu, ac con
uentu deinde omnium habito in vrbe maxima,plurimæq́ue inter eam gentẽ au
toritatis,cui nomen erat Cures,bellum decreuere,creato duce exercitus tito co-
gnomine tatio,Curenſium rege.Sabini itaq; his decretis, per vrbes ſparſi ſe ad Sabini
bellum pręparabant,tanquam primo quoque tempore magna manu romam in Cures.
uaſuri.Contra'que Romulus,vtpote cum viris certaturus bello optimis,oportu
na interim ei rei apparabat.primum quidem pallantei muros,quo is incluſi tutio
res eſſent,celſioribus propugnaculis erigens,adiacentes'que ei colles Auentinum,
& qui nunc Capitolinus dicitur:foſſa,vallo'que firmiſsimo complectens:in qui-
bus quidem armenta,& agreſtes homines nocte commorari ſtatuit,idoneo mu-
nitos pręſidio:& ſi quis alius eis locus ſecuritatem præbiturus eſſet:foſſa circum-
dans,& vallo,cuſtodiam'que adhibens.Aduenit autem ducens ei Etruſcorũ au
xilia non exigua,ex vrbe Solonio vir alacer,& bello clarus,Lucumo noĩe : haud
multo ante ei amicus factus. Venere etiam ex Albanis viri complures:quos auus
miſit:milites'que,& miniſtri,& opifices bellicorum operum,frumentum'que,&
arma,& quæcunque vſui bello forent. Vbi vero vtris'que parata ſunt,quæ ad
certamen pertinebant : ineunte vere educturi copias Sabini, legatiouem pri-
us ad hoſtes mittere decreuerunt : qua mulieres repeterent : & ab eis quo'que

poenas raptus expoſcerent, vt bellũ quidẽ neceſſario ſuſcepiſſe viderent, ſi non
iuſta impetraſſent: miſerunt'q; ſuper his præcones. Cenſente aũt Romulo mulie
res, poſtq̃ non inuitis ipſis cum viris ſuis vita erat, maritis permittẽdas, & ſi ali=
cuius rei alius ipſi indigerent, tanq̃ ab amicis caperent: neutri horum aſſentiẽtes
ſabini exercitũ eduxerunt, peditũ quidẽ habẽtes quinq;, & viginti milia, equites
aũt paulò minus mille. Erant etiã romanorũ vires haud multo inferiores, vigin
ti peditum milia, equites octingẽti: conſederuntq́ue pro moenibus bifariã diuiſi:
pars vna collẽ Eſquilinum occupãs, cui Romulus ipſe pręerat, altera quirinalem
nondum eam appellationẽ habẽtem, cuius dux erat Etruſcus Lucumo. Appara=
tu aũt eorum cognito, Tatius rex ſabinorum nocte exurgens, exercitum per re=
gionem duxit, nullum inferens in agris detrimentum. Atq; ante occaſum ſolis
inter Quirinalem, & Capitolinũ caſtra in campo poſuit. Videns aũt firmo præſi
dio occupata ab hoſtibus omnia, neq; locum tutum ſibi relictum vllum: in mul=
tam incidit anxietatem, non inueniẽs quẽadmodũ poſſet ibi eſſe diutius. Neſciẽ
ti autem quid ageret, inopinata affuit foelicitas, tradito ei loco vno munitionum
Tarpeia. optimo per huiuſmodi occaſionẽ. Prętergradiẽtes eñ Capitolij radices ſabinos
ad explorandũ, ſi qua pars collis inueniret, quę furto capi, aut vi poſſet. Virgo eos
quædam ab excelſo ſpeculata cõſpexit, viri ipſa clari filia, cui loci ipſius cuſtodia
mandata erat, Tarpeia nomine, quã vt Fabius, & Cincius ſcribunt, cupido coepit
armillarum, quas ſiniſtris brachijs ferebant ſabini, & annulorũ. Erant eñ eo tẽ=
pore ſabini auriferi: atque Etruſcis nihil minus lauti. Vt autem Lucius Piſo Cen=
ſorius vir narrat, honeſtæ rei deſiderium animum eius ſubijt, vt protegentib' ar
mis nudatos hoſtes ciuibus ſuis traderet. Vtrum autem ſit verius, licet ex ijs, quę
poſteà ſecuta ſunt, coniectare. Miſſa igitur famularum quadã per portulam, quã
nemo apertam ſciebat, regem ipſum ſabinorum in colloquium euocat ſegrega=
tum ab alijs. de re enim tranſacturam ſe ait neceſſaria, & magna. Accipiente au=
tem hunc ſermonem Tatio in ſpem proditionis, & cõueniente in commoſtratũ
locum, procedens virgo exiſſe ait noctu ex ſtatione patrem choreæ cuiuſdam
cauſa, ſeque claues portarum ſeruare: tradituram'que ſe eis arcem nocte aduenië=
tibus, ſi proditionis pręcium acciperet ſabinorum geſtamina, quæ in ſiniſtris bra
chijs habebant omnes. Approbante vero rem Tatio, & accepta, data'que per iuſ
iurandum fide, ne inanes eſſent pactiones, loco'que conſtituto, quem capere ſa=
binos oportebat, omnium munitiſſimo, hora'que in obſeruatiſſima, reuerſa eſt
puella ſuos omnes latens. Ac hucuſque ſcriptores omnes romanorũ cõueniunt.
In ijs vero, quę poſterius dicuntur, minime conueniunt. Piſo ei Cenſorius, cuius
ſupra etiam feci mentionem: miſſum eſſe ab arce ait nocte nuntiũ a Tarpeia pa=
tefacturum Romulo eas conuentiones: ꝙ petitura eſſet à Sabinis, protegentia
arma: vt per pactiones ipſas eos deciperet: poſtulabat'que præſidio manum alte=
ram: quæ cum eo adeſſet, nudatos armis hoſtes deprehenſuram: nuntium'q; eun
dem ait ad Sabinorum ducem transfugientem Tarpeiæ conſilia detexiſſe. Fabi=
us autem, & Cintius nihil tale factum dicunt: ſed ſeruaſſe puellam pacta prodi=
tionis affirmant. Quę vero ſequuntur, oẽs item pariter ſcribunt. Aiunt ei ꝙ cũ
affuiſſet Tatius cũ optima parte exercit' Sabinorũ, pacta ſeruans Tarpeia con=
ſtitutam

ſtitutam portam aperuit: excitatiſque ſtati loci cuſtodibus, ſeruare ſe ipſos iuſsit per portam alteram ignoti hoſtibus exitus, tanquam obtinentibus iam locum ſabinis, hiſque fugientibus ſabinos apertas portas inuenientes occupaſse arcem à cuſtodibus deſertam: Tarpeiam autem (quandoquidem quę pollicita fuiſset, ipſa exhibuerat) petijſse aiunt, vt proditionis quo'que mercede ex iure iurando potiretur. Piſo autem iterum ſic ait. Sabinis quidem puellæ aurum offerentibus, quod in ſiniſtris brachijs geſtabant, non ornatum quidem Tarpeiam, ſed ſcuta petijſse, tum'que indignatum ob fraudem Tatium, rationem tamen pactorum habuiſse, ne ea tranſgrederetur. Piſo. viſum ita'que ei eſse, vt arma quidem traderent, ſicut petebat puella, facerent autem, vt acceptis iiſdem, nihil vteretur: Tatius. ac ſubito intendentem dicunt, quanta vi potuit, ſcutum in puellam abieciſse: hortatum'que eſse cæteros, vt idem facerent: atque ita impetitam Tarpeiam vndique vi, & multitudine ictuum cecidiſse, ſcutiſque eam cumulatam interiſse. Fabius autem ſabinis hanc fraudem aſcribit. Nam cum oporteret eos ex pacto, ſicut Tarpeia petebat, aurum tradere, ægre ferentes ait illos pretij magnitudinem, geſtamina ipſa ſtatim in puellam ieciſse. Quando quidem ex pacto ea tradituros ſe iurauerant. Videntur autem quę ſecuta ſunt poſtea, Piſonis opinionẽ reddere veriorem. Sepulcro nam'que, vbi cecidit, dignata eſt, vrbis ea quidem collem ſacratiſsimum tenens, parentalia'que ei quotannis à Romanis perficiuntur. Dico autem quę Piſo ſcribit, quorum neutro veriſimile eſt eam, ſi patriã prodens obijſset, neq; per ꝓditos, neq; ꝑ ĩterfectores fuiſse potiturã: ſed ſi quę corporis eius reliquię ſuperfuiſsẽt, poſteà effoſsas obijci oportuiſse ad exterrẽdos, auertendoſque cæteros, qui viderentur talia deinceps moliturі. Verum de his, vt volet: quiſque iudicet. Tatius autem, & ſabini munitę arcis facti domini, atque plurimo romanorum apparatu ſine labore capto, iam ex tuto bellum inferebãt: multique conatus, congreſsioneſque inuicem, per quaſcun'que occaſiones fiebant: vt pote caſtris breui inter ſe ſpacio diſtantibus: haud magnorum tamen iſta in alterutram patrem ſucceſsuum, aut detrimentorum, verum maxime ex acie pugnæ duæ totis viribus, & cædes fuit vtrorum'que magna. Etei procedente tempore vtrique ſentẽtiam eandem habuere, vt omnibus copijs prælio decernerent. Prodeũt'que igitur in locũ inter caſtra mediũ, duces ipſi bello optimi, & milites multis certaminibus aſsueti, ęgregia ædere facinora: inuadẽtes ſeſe mutuo, & ſuſcipientes, & alternis conuerſionibꝰ in æquo rurſus ꝓliũ reſtituentes. Qui ṽò in munitionibus reſtiterant, ęqui certaminis, & vtro'q; viciſsim inclinantis ſpectatores, vincentibus quidẽ ſuis adhortatione, & plauſu multũ animi adijciebant. laborantibus autem, & oppreſſis preces fundẽtes, & vlutatus, ad ignauiã penitus conuerti eos prohibebãt. At'que ita vtriq; ſupra vires grauia ſubſtinere cogebantur. Ea igitur die ita perferentes ęquo matre pugnã, cum iam aduesperaſceret, in ſuum vtrique vallum lęti rediere: ſequentibus autem diebus ſepulturę mandantes mortuos, & ſaucios curantes, vireſque parantes alias: poſtq̃ viſum eſt eis, vt alteram rurſus inirent pugnam, in eundem locum congredientes, in noctem vſque dimicarunt. In ea autem pugna vincentibus ab vtro'que cornu Romanis (dextro enim Romulus, ſiniſtro Lucumo Etruſcus præerat) media acie neutra

in parte adhuc inclinata, ne omnino vincerentur sabini, vir vnus prohibuit,
prælium'que reſtituit, Metius curtius nomine, viribus corporis pollens, & manu
Metius Curtius. ſtrenuus, tum vero maxime neſciendo metu, & periculis deſpiciendis conſpi=
cuus. Hic igitur mediæ aciei præfectus, cohortes oppoſitas fudit. Volens autem
etiam cornua sabinorum laborantia iam, & pulſa, reſtituere: cohortatus cæteros
fugientes hoſtes, diſſipatoſq́ue perſequitur, donec eos ad portas vſq́ue propelle=
ret: ita vt cogeretur Romulus imperfectam victoriam relinquens conuerti, &
ad vincentem hoſtium partem retundendam trahi. Cornu igitur sabinorum
amota ea manu, quæ cum Romulo diſceſſerat, iam ex æquo pugnabat. periculũ
autem circa Curtium, & qui cum eo vincebant: omne verſabatur. Hoc ita'que
modo tempus quoddam ſuſtinentes sabini Romanos egregie decertarunt. Ve=
rùm deinde multis in eos coeuntibus, ceſsere, & in vallum ſe recepere: multam
quidem præſtante eis, ne perturbatos ipſos hoſtis perſequeretur, ſed abire ſineret
Curtio ſecuritatem. Is enim pugnans conſtitit, inuadentem'que ſuſtinuit Romu
lum. Fuit'que ibi occurrentibus ſibi inuicem ducibus certamen magnum, & pul
chrum. Verum exanguis, & ſaucius cum eſset iam Curtius (ſicut erat neceſsa=
rium) ceſsit. recepit'que ſe in lacum profundum, quem nec circumire poterat
circunfuſis vndique hoſtibus, neque tuto pertrãſire, propter cœni magnitudinẽ
circum ripas: propter'que aquæ altitudinem in medio. Huic itaque proximus
factus ſe in vndas cum armis iecit. Romulus autem tanq̃ viro eo ſtatim abſor=
bendo in lacu, quem ne perſequi quidem poterat, ad sabinos alios conuertitur.
Verùm Curtius aliquanto poſt laſsatus admodum, arma tenens, tamen ſerua=
tur, & in vallum deducitur. Eſt hic quidem locus iam repletus. Vocatur autem
Lacus curtius. ab illo caſu lacus Curtius in medio maxime Romani fori. Romulus vero alios
perſequens Capitolio proximus factus, multam'que ſpem habens præſidij ca=
piendi, cum alijs multis debilitatus vulneribus, tum vaſto ictu ſecundum tem=
pus lapidis ex ſuperiore loco demiſsi ſtratus, à circunſtantibus tollitur ſemimor
tuus, & intra muros fertur. Romanos autem ducem ſuum nuſquàm cernentes
inuadit timor, dextrum'que ſtatim cornu in ſugam vertitur. Qui vero in ſini=
ſtro collocati erant cum Lucumone, interi reſiſtebant, confirmante eos illo duce
clariſſimo, & qui plurima egregia facinora eo bello ediderat. Verùm vbi ille quo
q́ue per latera tranſfixus, sabinorum viribus iam deficientibus, cecidit: ne hoc
cornu quidem amplius perſtitit: ſed in fugam eſt verſum: confirmatiq́ue tum sa
bini perſecuti ſunt eos vſq́ue ad vrbem. Cæterum propinquantes iam portis,
tamen ſunt repulſi, exeuntes valida iuuentute, quàm rex muros ſeruare permi
ſerat, ac Romulo ipſo, quàm celerrime opem ſuis afferẽte. Iam enĩ recreat'erat
ex caligatione illa, ſe'que melius habebat ex vulnere. eſt'que eius item certami=
nis fortuna conuerſa magnã habens vtrobiq́ue mutationem. Nam hi quidem
fugientes, vt viderunt ducem ſuum de improuiſo apparentem, recipientes ſeipſi
ex priori formidine, in ordines redibant: neque amplius differebant congregati
in hoſtem ferri. Illi vero euſq́ue vrgentes hoſtes, nec vllius iã putantes negotij
vrbem capere, poſtquàm ſubitam, & inopinatam rerum mutationem vident,
ſaluti ſuæ proſpiciunt. Erat tamen eis non facilis in vallem reditus ab excelſo
loco

loco, & per viam cauam repulſis: fuitq́ue magna eorum ipſa in fuga cædes. Ea igitur die ita ancipiti prælio dimicantes, & in caſibus inopinatis vtri'q; conſtituti, occidente iam ſole ſunt ſegregati. Sequentibus autem diebus conſultarūt ſabini, vtrum copias domum reportarent, agrum hoſtium quantum poſſent maxime populantes, an exercitum alterum accerſerent: permanerent'que reficiētes ſeſe, donec adderent firmiſsimam huic bello manum. Vtrun'q; enim malum eis eſſe videbatur, & abire cum pudore infecti negotij: & manere diuitius, rebus ſibi ex ſententia non ſuccedentibus. Colloquio autem, ad reconciliationem cum hoſtibus, quæ ſola eſſe honeſta belli diſſolutio videbatur, non illi ſibi magisq̃ romanis opus eſſe ſuſpicabantur. Romani verò nihilominus ipſi, immo vero plusq̃ ſabini in multā inciderant dubitationem, quēadmodū pręſenti fortuna vterentur. Nam reddendę ne eſſent mulieres, an tenendę, haúd facile dijudicabant. ex altero quidē victoriæ cōceſſe hoſtib⁹ cōfeſsionē ſequi exiſtimātes, & neceſsitatem futurā perpetiendi, quodcūq; aliud hoſtes imperaſſent, ex altero aūt multa q́ue, & grauia metuenda animaduertentes, cum agrorum populationem, tum iuuentutis optimę perditionem: ſic'que de amicitia agerent cum Sabinis, haúd æquis conditionibus potituros ſe eſſe arbitrabantur, cum ob multa alia, tū quod ob elationem & ferociam non ſit moderatio erga cedentem aduerſarium, & ad colendum hoſtem conuerſum, ſed potius grauatio. Dum hęc igitur vtri'que animo voluentes, neque pugnam incipere audentes, neque de amicitia agentes tempus extrahunt, romanorum vxores Sabini generis, quarum cauſa bellum erat: conuenientes ſine viris in quendàm locum, & conſilia conferentes, in ea fuere ſententia, vt verba ipſę de reconciliatione apùd vtrosq́ue inciperent. Quę verò conſilium mulieribus hoc intulit, Herſilia vocabatur, generis non obſcuri in Sabinis. Hanc autem quidam fuiſſe dicunt iam nuptam: ſed raptam tamen cum alijs, vt virginem. Sed qui probabiliora ſcripſere, vltrò eam permanſiſſe dicunt cum filia. Raptam enim tunc eius quo'que filiam fuiſſe vnicam. Hac itaq́ue probata ſententia, mulieres in ſenatum veniunt, facta'que dicendi poteſtate, longas preces intenderunt, cum mandatum poſtularent exitus ad cognatos, multum'que habere ſe ſpei dicerent, componendi eas gentes, ac iungendę inter ipſas amicitiæ. Vt hæc autem audiuerunt ij qui regi aſſidebant, mirati admodum ſimul'que læti, ſolam eſſe in dubijs, difficilimis'que rebus hanc viam putantes, mulieribus obſequuntur. Fit'que ſenatuſconſultum huiuſmodi. Quibuſcun'que ſabinorum gentis mulieribus filios habentibus poteſtatem fieri legationis obeundæ ad gentiles ſuos, relictis tamen apud viros filijs, quęcun'que verò plurium liberorum matres eſſent, ijs eorum partem aliquam licere educere, atq; agere, vt in amicitiam eas gētes inducerēt. Exiuere'q; de hinc fœminę veſtes indutæ lugubres, & infantes earum quædam ſecum adducentes. Vt autem vallum ingreſſæ ſunt ſabinorum, flentes, ac ſuis quæ'que etiam parentibus occurrentes, in maximam commiſerationem ſpectantes omnes adduxere: neque vllus omnino lachrimas poterat cohibere. Condolente ita'que eorum caſum conſiliariorū collegio, iubēteq́ue rege, qua de cauſa veniſſēt, exponere, ea, quæ cōſilij initiū fuerat, erat'q; legatiōis princeps, Herſilia lōga, & miſerabili orō

Sabini.

Romani.

Sabinæ raptę pacem tractant.

Herſilia.

ne, precibus'que poſtulauit, vti viris ſuis pacem ipſi largirent, eis ipſis precanti=
bus, præcipue ob quas bellum ſe intuliſſe aſsererent: quibus vero æquis conditio
nibus bellum diſsoluerent, coeuntes principes decernerent, communem ſpectan
tes vtilitatem. & ijs dictis, procubuerunt omnes ad regis ſimul cum filijs, per=
manſerunt'que humi proſtratæ, donec eas aſtantes erigerent moderata omnia
pro viribus ſe facturos polliciti. ſummotis'que eis extra conceſsum ſuum, cõſul=
tantes ipſi inter ſe reconciliationem inter partes faciendam decreuerunt. Sunt'q;
Pactiões. factę primum induciæ: poſtea'q; cõgredietibus regibus, pactiones etiam relique
de amicitia. Erant autẽ, quę conuenerant iureiurãdo, huiuſmodi. Reges quidem
romanorum eſse æqua poteſtate, paribus'que fruẽtes honoribus romulũ, & ta=
tium: vocari'que vrbem à conditore, primum nomẽ ſeruantem, romam: atque
vnumquẽque ciuium (ſicut prius) romanum. Qui vero ex tatij patria eſsent, cõ
muni omnes appellatione cõprehenſos quirites dici, habitaré'que romæ ſabinos
iure pari poſse quicum'que vellent, ſacrorũ ipſos participes, & in tribus, curias'que
Foedera. additos. Hæc iurati, ariſq́ue ſimul cum iuramẽto erectis, ſecundum mediã ferè
ſacram viam vocatam permixti ſunt ſimul, atque alij quidem duces ſabinorum
copias cum ſuſcepiſsent domum reduxere. Tatius vero rex, & cum eo tres viri
ex illuſtribus familijs romæ permãſerunt, honoribus traditis, quibus adhuc frui
tur eorũ genus: valerius voloſus, & talus cognomine tyrannus, & vltimus me
tius curtius is, qui armatus lacum nando transmiſit: quibus cum & ſocij perman
ſerunt, & cognati, & clientes gentiles numero haud pauciores centum. Hoc ſta=
tu rerum viſum eſt regibus, vt quandoquidem magna acceſsio facta erat multi=
tudinis in vrbe, duplum etiam facerent patriciorum numerũ: elegerunt'que vnà
cum illuſtrium familiariũ viris ex eis item, qui poſterius vrbẽ incoluerãt, æquos
nouos prioribus quos, patritios vocauerat, viros centum curiarũ ſuffragijs crea=
tos, quos veteribus ſenatoribus aſcripſerunt. Et hucuſq́ue quidem romanarum
hiſtoriarum ſcriptores ferè conueniunt in ſenatu conſtituendo, pauci vero quidã
Honores foeminis collati. de multitudine adiectorum ſenatorum differunt. cæterũ de honoribus, quos foe
minis reges tradidere, quia eos in ſecuritatem ipſe adduxiſsent, nequaquã eadem
omnes hiſtorici romanorum tradunt. Quidam enim ſcribunt cum multis alijs,
magnis'que donatas eſse à ducibus foeminas, tum vero curias ipſas triginta nu=
Quot Sabinæ legatæ. mero, vt diximus, cognomina à foeminis accepiſse. tot enim eas fuiſse volunt,
quę in ſabinorum caſtra perrexerint. Terentius aũt varro hoc eis loco nõ aſsen
titur, antiquius fuiſse dicẽs impoſita curijs nomina à romulo, in prima videlicet
De vrbe Curẽſium multitudinis diuiſione, alia quidem à ducibus, hominibus'que ſumpta, alia verò
ab omnibus. mulieres vero, quę in legationem exiuerint, non triginta fuiſse dicit
ſed quingentas, & triginta, tribus demptis: quam ob cauſam nequaquàm eſse ve=
riſimile exiſtimat, tot foeminarũ honorem auferentes reges, paucis eum quibuſ=
dam ſolis tradidiſse, ſed de his quidem, neque nullum ſermonem facere, neque
plus'quam ſatis ſit, ſcribere, viſum eſt mihi. De curenſium autem vrbe, ex qua
erat tatius, exigit etiam narratio, qui ipſi, & vnde, eſsent: ea tantum dicere, quę in
reatinorum hiſtoria accepimus. Quo enĩ tempore aborigines eam vrbem obti
nuerunt, virgo quędam indigena, pręcipui generis, in templum iuit enyalij cho
reas

reas agens. Enyalium autem ſabini,& ab eis diſcentes romani, quirinũ vocant, Enyalius.
nequaquam certum habẽtes ipſi, mars ne ſit ille, an alius quidàm ſimiles cũ mar-
te honores habens. Alij enim de vno deo bellicorum certaminum duce vtra'q;
putãt dici nomina. Alij aũt duobus ea diuis bellicis impoſita. In hoc itaq; dei tẽ- Mirum.
plo ſaltans puella ſubito ſit diuina: atque relinquens chorum in adytum dei cur-
rit: prægnanſq́ue deinde ex deo (vt omnibus viſum eſt) facta, filium parit mo- Modius.
dium nomine, fabidium cognomine: qui vir factus forma quidem fuit nõ homi-
nis, ſed diui: fuit'que bello omnium clariſsimus. Caput deinde eum cupido con-
dendę vrbis: magnã'q; manum congregans vicina loca incolentium breui ad-
modum tempore eas condidit: quæ nunc vocantur cures. hoc nomine, vt non Cures.
nulli ſcribunt, ex deo, cuius eum filium ſermo erat, vrbi impoſito. vt autem alij
tradunt, à cuſpidę. quires enim Sabini cuſpides vocant. & hæc quidem varro.
zenodotus autem troezonius, hiſtoricus vmbricę gentis, indigenas habitaſse ait zenodot⁹.
circa agrũ reatinũ vocatũ. Pulſos deinde illinc à pelaſgis in hanc terram adue-
niſse, vbi nunc habitant, mutanteſq́ue nomen ſimul cum loco vocatos eſse pro
vmbris ſabinos. Portius autem cato nomen quidem ſabinorũ genti impoſitũ De Sabinis.
eſse ait ex ſabino ſangi diui gentilis. Hunc autẽ ſangum à quibuſdã piſtium vo-
cari, atque in prima eorum habitatione fuiſse aſserit vicum quẽdàm vocatum Sangus.
teſtrunam prope vrbẽ amiternam poſitum, ex quo mouẽtes tunc ſabinos in ter-
ram ait reatinorum irrupiſse, habitantibus ſimul cũ eis aboriginibus: vrbẽ'que
eorum clariſsimã cotinas bello captam occupaſse: atq; ex reatino agro colonos
emittentes, & alias condidiſse vrbes, in quibus habitabant ſine muris, & hanc ip-
ſam quę cures dicũtur, regionem aũt obtinere eos diſtantẽ ab adriatico quidem
mari ducentis fermè, & octaginta ſtadijs. à tyrreno verò ducentis, & quadra-
ginta. longitudinem autẽ eius eſse ait paulò minus ſtadiorum mille. Eſt & alius
quidam in hiſtorijs gentilibus dictus ſermo, tanquã cohabitatoribus eorũ lace-
dæmonis, quo tempore fratris filiũ eunomũ tuens lycurgus spartę leges poſuit.
Aiunt enim grauatos illos ob duriciem legum, diſsidentes'que ab alijs vrbe om-
nino exceſsiſſe, poſtea'que multum mari delatos eos vouiſse deis, deſiderio quo-
dam ipſis incidente, in quãcun'que primum terram veniſsẽt, ſedes in ea ponere:
aduectos autẽ circa campos pomentinos vocatos locũ, in quo primũ cõſtiterãt, Feronia
feroniam ab æquorea latione denominaſse: fanũ'q; cõſtruxiſse deæ feronię, cui
vota nũcuparant: quã quidem vnius nunc litteræ detractione feronam vocãt.
Inde autem profectos quoſdam eorum eſse cohabitatores ſabinis factos: ac pro-
pterea multa eſse ſabinorum iura laconica. maxime autem bellica ſtudia, tenui-
tas victus, & in omnibus vitæ officijs duricies. Ac de ſabinorum gente hæc di-
cta ſufficiant. ❧ Romulus autem, & ratius vrbem ſtatim maiorem effecerũt,
duos ei colles alios adijcientes quirinũ & cęliũ, ſeparãtes'q; habitationẽ alter ab
altero in proprijs locis vtri'que uitam agebant. Romulus quidem pallãtiũ occu-
pans, & montem cælium pallantio propinquũ: ratius verò capitolium, quod ab
initio cœperat, & quirinalem rupẽ, excíſa'que natiua materia ſubiecti capitolio
campi, ac magna pte lacus repleta, qui cum eſset locus cõcauus, deſcendentibus
ex montibus aquis augebatur, forum ibi conſtituere, quo nunc etiam romani

Portæ Myrones

vtuntur,conuētuſq́ue illic faciebant,tractantes in vulcani templo negotia,quod paulum ſuperſtat foro. Erexerunt'que templa araſq́ue dedicarunt deis, quibus vouerant eo bello. Ioui quidem ſtatore romulus apud portas,myrones vocatas, quibus itur in pallantium ex ſacra via:quia fugientem eius exercitum iupiter votis annuens fecit conſiſtere,fortitudinis'que meminiſse. Tatius autē ſoli,& lunæ,saturno'que,& rheæ, Væſtæq;,pręterea & Vulcano,& dianæ,& quirino,& dijs alijs,quorum nomina difficile eſset lingua gręca enuntiare. In omnibus autē

Iuno menſalis.

curijs Iuno menſalis poſita eſt,quiritia dicta,quę adhuc manet. Annos igiť quinq; regnarūt ſimul in nullo differentes,quo tpe in Camerenos exercitū eduxerūt.

Camereni

Nam latrocinia exercētes Camereni:non cōuenerant ad cām dicendā ſępi⁹euocati.quos cū acie vicíſſent(exiuerant ei eis obuiam) ac poſtea cū oppugnātes vrbem vi cœpiſsent,arma eis abſtulerunt,& tertia regionis parte mulctarunt eius, quam populati erant,intra tres dies exeuntes,& pſternentes eos,eoꝝ'q; oīa diuiſerunt ſuis ciuibus,hoīes aūt ipſos,quicunq; vellent romę habitare,pmiſerunt. Fuerunt'q; ad quatuor milia,quos in curias diuiſerunt,vrbēq́ue ipſam coloniam romanorū effecerūt. Erat ei pri⁹ Albanoꝝ coloniā Camerea multò aū romā deducta,vetuſtiſsima aūt Aboriginū habitatio ꝑ illuſtris. Anno vero ſexto in vnū rurſus romulū redijt vrbis principatus,mortuo tatio per inſidias,quas ei ſtruxere cōicato conſilio Laurentum primores,hmōi cauſa. Amicoꝝ quidam tatij exercentes latrocinia in Laurentū agro,pecunias ſępius rapuerant:& pecoꝝ greges abegerant,atq; auxilio accurrentiū alios occiderant, alios vulneribus affecerant. Adueniente aūt a lęſis legatione,iuſta'q; repetente,Romulus quidē cenſebat dedi ſontes oportere lęſis abducendos. Tatius vero ambitus a ſocijs nequaq̄ ęquū eſſe arbitrabatur,ante iudiciū aliquod duci ab inimicis ciues,pſertim a peregrinis diſceptare'q; cum eis iubebat:qui ſe lęſos dicerent Romā aduenientes. Hoc igiť modo legati nihil iuſti cum inueniſsent,id ęgreferentes abeunt. Secuti vero eos quidā sabinoꝝ ob iram confidentibus ipſis ſecundū viam(nā nox eos dep̄henderat)dormientes inuadunt:res'q; eis oēs adimunt,& quot in cubilibus dep̄henderunt,interimunt. Quibuscūq́ue aūt pręſenſcio celeris inſidiarū fuit,& fugiendi facultas,hi ſe in vrbē recipiunt:inde'q; aduenientes Launio,atq; ex alijs vrbibus legati de iniurijs q̄runtur,bellū'que denuntiant,ni iuſticię potiantur. Ac Romulo quidem(vt res poſcebat) viſum eſt,ſtatim ſcelus illud i legatos celeris expiationis indigens,tanq̄ ſacro iure diſſoluto:nihil'q; cōtatus. vt dubitantē vidit tatiū,viros huic pollutioni obſtrictos pręhēdit,tradit'q; eos vinctos legatis abducendos. Tatiū vero ſubit indignatio,ob contumeliam,qua ſe affectū à collega his tradendis querebať:ſimul & cōmiſeratio abductoꝝ(erat eiñ etiā cognat⁹ eius quidam illius pollutionis noxius,aſsumptis'q; ſtatim militibus,auxilio celerrime affuit,adipiſcenſq́ue legatos in via,deditos eis homines abſtulit. Elapſo autem multo poſt hanc rem tēpore,cum Launij eſset,vt quidam dicunt, cum romulo tatius ſacrificij cauſa,quod ꝓ ſalute Vrbis dijs patrijs perficere reges oportebat,cōſpirantibus in eum ſocijs,& genere proximis interfectorum legatorum coquinarijs gladijs,& verutis magnis percuſsus tatius ad aras occubuit. Vt autē Licinius ſcribit,nō cum romulo aſtans,neq; ſacrorū gratia,ſed ſolus,tanquā per

Mors tatij

ſuaſurus

ſuaſurus iјs,qui iniuria affecti erant,vt iram ſuam erga autores criminis remitte
rent,indignata tum multitudine,quod non traditi ſibi eſsent hi viri, quemadmo
dum Romulus cēſuerat,ſenatus'que decreuerat,atq; interſectorum proximis cū
multitudine impetū in eum facientibus,cum effugere nō poſset,lapidibus obru=
tus ab eis moritur. Sicq; Tatius hoc fati genere vita exceſsit, bello tribus quidē
annis cum Romulo geſto,quinq; verò cum eo functus imperio. Sepultus autem
honorifico eſt funere,perlatus romam,parentalia'que ei quotannis ciuitas publi=
co ſumptu perficit. Romulus aūt ſolus in imperiū ſecundo conſtitutus, polutio=
nem expiauit,quæ circa legatos fuerat,eis omnibus,qui ſcelus illud perpetrarant,
aqua,& igni interdici iubens.& enim fugerant ex vrbe oēs Tatio mortuo,& eos
etiā qui ex Laurentibus in Tatiū cōſpirarant:à ciuitate deditos iudicio ſubijciēs:
quos quidem ipſos vbi viſi ſunt iuſtiora dicere: violenta violentis vlciſcentę cri=
mine liberauit. His peractis in fidenatiū vrbem exercitū duxit quadraginta ſta
dijs roma diſtantē:atque magnā tunc quidē,& populo frequentem. Nam cū ad=
ducerentur cōmeatus Romam ſcaphis fluuialibus,quos Cruſtumij oppreſsis pe
ſte romanis mittebant,impetu in ſcaphas facto magna manu Fidenates cōmea=
tus rapuerāt:atque opem ferentes homines quoſdā interfecerant, poſtulatiq; ad
cauſam dicendam non paruerant. Quamobrē indignatus Romulus in agrum eo
rum magno agmine excurſionē fecit,& ingenti pręda onuſtus abducere parabat
exercitum. Cæterum exeuntibus Fidenatibus,cōmiſsum eſt pręliū:re'que atro=
citer geſta,ac multis vtrinque cadētibus,ſuperati Fidenates vertunt in fugā. Ille
autem è veſtigio eos perſequēs,ſimul cum fugientibus,velut vno agmine, intra
muros irrupit:ſicq; capta ex incurſione vrbe,paucis'que eorū poena affectis, di=
miſsa'q; vrbi trecentorum hominū cuſtodia,parte'que agri adempta,quam ſuis
diuiſit Romanoꝝ coloniam hanc etiā vrbē fecit. Fuerat eñ prius Albanorū eodē
tpe deducta,quo & Nomentina,& Cruſtumeria,tribus fratribus coloniarū haꝝ
deductoribus:quoꝝ quidem æuo maximus Fidenas cōdidit. Poſt hoc bellū
duxit dehinc in Camerenos exercitū,cū miſſos a ſe colonos ipſi aggreſſi eſſent
eo tpe,quo Roma peſte laborabat. Nam elati Camereni extinctū iri fundit' ex
iſtimantes hac calamitate romanū genus,colonoꝝ alios occiderant,alios eiece=
rant:quos vlciſcens Romulus,vbi vrbē ſecundo cœpit,ſumpto de autorib' de=
fectionis ſupplicio,cætera diripienda exercitui tradidit, & adēpta eis agri parte
media,vltra partem datam prius colonis,& pſidio,quod viſum eſt ſatis, relicto,
ne res nouas oppidani amplius moliri poſsent:exercitū abduxit : ex hacq; expe=
ditione ſecundū triumphū duxit,currum'q; æreū Vulcano obtulit: poſuit'q; eū
propè effigiē ſuā,litteris inſcribens Gręcis res ſuas geſtas. Tertiū aūt ei bellū
extitit cum vrbe Etruſci generis validiſsima : q̄ veij vocabant̄. Abeſt aūt cētū
fermè ſtadijs Roma:ea quidē in excelſo iugo poſita abſciſſæ rupis,habens'q; ma
gnitudinē quantā Athenę habent. Prętendebant aūt Veientes belli cauſam Fide
natum captiuitatē,miſsa'q; legatione iubebant Roma. inde pręſidia deducere,&
quē retinebant agrū Fidenatibus ademptū prioribus dñis reddere. quę vbi non
impetrarunt,magno educto exercitu,ꝑxime Fidenas ī loco abdito vallū iaciūt:
pręſentiens aūt egreſſum eoꝝ Romulus,& ipſe egreditur manū optimā ſecū ha

Vim vi,re pellere li= cet.

Fidenæ

Secundus Romuli tri umphus.

Veij.

bens:aderat'que in vrbe ipſa Fidenatium inſtructus:atq; vbi parata ſunt eis,quæ
ad certamē pertinebant,procedētes vtrique in æquum,prælium cōmiſerunt:per-
ſtiterunt'que multas horas ferociter vtrique dimicātes, quoad eos nox diremit,
& pugnantes quidē ex æquo. Poſtero aūt die magno cōmiſſo prælio vicerūt Ro-
mani ducis prouidētia,monte quodā nocte capto haud multū diſtante ab exer-
citu hoſtiū,diſpoſita'que in eo robuſtiſsima manu equitū,ac peditū ,qui poſt eū
Roma aduenerant. Nam cōgreſsis ipſis in planitiē,& eodem quo prius more pu-
gnantibus,vbi his,qui in monte erant,Romulus ſignū dedit,atque clamorē tollē-
tes hæ turmę in Veientes à tergo procurrūt,incidētes inſeſſos integri,breui eos
in fugā vertūt. Ac pauci quidē in pugna occubuere,maior verò ps eorū i Tiberi.
Etei iuſta Fidenas proijciētes ſe ipſi,tanq̄ flumen transnaturi , multi obruebant̄,
alij vulneribus graues,& tranſnare nequeū tes,alijque nandi imperitia,ſed ob pe-
riculum improuidi,perturbatique in vorticibus perdebant̄. Et ſi quidē tunc for-

Veientes.

tunæ ignouiſsent Veientes,malo antè capti conſilio,quieuiſsent'que poſteà,nul-
la eſsent affecti amplius plaga grauiore:ſed dum lapſus ſe priores ſarcituros ſpe-
rant,&,ſi maiori irruant apparatu,ſe bello facile victuros putant,magno iterum
exercitu conſcripto cum vrbano,tum ex cōfœderatis gētibus eis aduenīēte im-
perium in Romanos faciunt. Fitque item pugna atrox prope Fidenas ipſas,qua vi-
cere iterū Romani,multos quidem occidentes Veientium , pluresq́ue adhuc ca-
ptos adducentes. Captū'que eſt eorum vallum pecunijs, armiſque , & ſeruis ple-
num:capta'q; etiam nauigia fluuialia comeatibus multis referta,in quibus quidē
ducta eſt Romam per flumē ipſum turba captiuorum. Hic'q; tertius ductus eſt

Terti⁹ ro-
muli triū-
phus

à Romulo triumphus , longe prioribus magnificentior . Atque non multo poſt
miſsa à Veientibus ad diſsoluendum bellum legatione,veniam delictorum cū
poſtularent , pœnā eis imponit Romulus huiuſmodi agrum vti Romanis trade-
rent Tiberi adherentem, septempanos vocatum,alijſq́ue abſtinerēt, quę ſecun-
dum hoſtium eſsent fluminis, reſq́ue nouas non amplius moliendi ſidē facerent
quinquaginta obſidibus datis . Hęc cū omnia recepiſsent Veientes ,datis eis in
centum annos indutijs, fœdera baſibus inſcripſit : captiuos autē quicūque abire
voluerunt,ſine prętio oēs dimiſit: qui vero ibi permanere elegerunt,multo plu-
res ipſos quidē, ciues factos in curias diſtribuit : diuiſit'que eis agri portionē. Et
hęc geſta ſunt à Romulo bella memoria,narratione'q; digna . Ne vero amplius

Mors ro-
muli,

proximarum gentium ſubigeret,mors ſublta ei accidens adhuc robuſto ad bella
gerenda, fuiſse viſa eſt cauſa:de qua quidem ſermones multi traduntur,ijdē'que
varij. Nam qui quidem fabuloſiora tradiderunt , aiunt eū contionē habentē in
exercitu cadente , interim caligine ſereno cœlo , & tēpeſtate magna cū fragore
cohorta, non amplius apparuiſse : raptū'que eū credūt à patre Marte. Qui vero
probabiliora ſcribunt , à ciuibus interfectū aſserunt . Cauſam autem cędis affe-
runt redditionem obſidum quos à Veientibus acceperat , ſine ſententia publica
præter conſuetum, & quod nō amplius eodem more ſe haberet cum vetuſtiſsi-
mis ciuibus,& cum eis, qui aſcripti erant. Sed hos quidem maiore in honore ha-
beret:aſcitos autem deſpiceret,atque etiam crudelitatem eius in ſupplicijs delin-
quentium , & arrogantiā nō parū aiunt cauſę attuliſse. Nā ex Romanis quoſdā
latrocinij

latrocinij in locis proximis accuſatos,nec obſcuros homines,nec paucos de rupe
iuſsit pręcipitari celſa ſolus ipſe id iudicium exercens. Verùm enim verò cauſa
iſta pręcipua,quod iam grauis,& arrogans eſse videbatur,ac iam imperiũ non re
gie,ſed tyrãnice.Ob has igitur cauſas dicunt patricios de morte eius cœpiſse cõ
ſilium: geſtam autẽ rem fuiſse in ſenatu,diuiſo'que corpore eius in fruſtra,ne ca-
dauer appareret,exiſse eos occulentes ſub amictu,quã quiſqúe habuit partem,
clàm que humi eam mandantes. Alij autem contionantem eũ dicũt à nouis ci-
uibus eſse interſectum. Aggreſsos autem eſse eos rem ipſam eo tẽpore,quo iam
erant tenebrę,diſperſa quidem congregatione populi,neque aſſiſtere ei cuſtodia
regia. Ac propterea dicunt,eã diem in qua caſus ille accidit,conſternationis mul
titudinis cognomen habuiſſe. Et huculqúe etiam ſuga turbæ dicitur. Videntur
autem non paruam prębere ſacultatem ijs,qui ex mortalibus deos ſaciunt,atq;
virorum animas illuſtriũ in cœlum ferunt,ea quę diuinitus in cõceptione huius
viri,& in morte acciderunt. Nam cũ vim paſsa eſt mater,ſiue ab homine,ſiue Indigetes.
à deo illatam,defeciſſe ſolem dicunt totum,tenebraſqúe terram penitus,tanquã
nocte,occupaſse. In morte autem ipſius accidiſse caſum etiam eundem ferunt. Quotãnis
Qui igitur Romam condidit,primuſqúe in ea rex creatus eſt Romulus,tali nece Romulus
perijſse dicitur,nullam ex ſe progeniem relinquens,annos ſeptem & triginta do- moritur
minatus,quintum ãnum & quinquageſimũ vitę agens. Nam iuuenis admodũ
potitus eſt regno. Decem enim & octo annos natum ſatẽtur om̃es,qui de eo hi-
ſtorias ſcripſere. Anno autem ſequenti rex nullus creatus eſt Romanorum,ma-
giſtratus vero quidam,quẽ Interregnum vocant,reipublicę gerebat curã. Inſti Intregnũ
tutus hoc modo. Patricij in ſenatũ cõſcripti à Romulo ducenti numero cum
eſsent (vt diximus) diuiſi ſunt in decurias,poſteàque imiſsa ſorte,illi,quorũ ſors
prima exibat vrbi pręſidebant imperatorium agentes magiſtratum,non ſimul
omnes,ſed ex ſucceſſione quinos dies ſinguli:in quibus faſces habebãt,& reliqua
regiæ poteſtatis inſignia. Tradebat autẽ functus imperio prim⁹,ſecundo prin-
cipatum:Ille'que item tertio,atque ita vſqúe ad vltimũ. Elapſo autẽ primis in-
terregibus quinquaginta dierum ſpatio,alij decuriatum accipiebãt,& ab alijs rur
ſus alij. Poſteà viſum eſt populo mutãtiones poteſtatis grauiter ferẽti,finiendũ
eſse decurialem illum principatum: quia neq; pares habebant electiones omnes
nec naturas hominũ ſimiles. Sicqúe igitur cõgregantes multitudinẽ ſenatores,
ſecundũ tribus & curias de forma ipſos reipublicæ cõſiderare permiſerunt: ſiue
regi vellent permittere,ſiue annuis magiſtratibus,rem publicã: neque tamẽ per
ſe populus ipſe electionem fecit,ſed eam reddidit ſenatui cognitionẽ,tanq̃ eã ac-
cepturus,quã is probaſset adminiſtrãdi formã. Viſum'que tandã eſt om̃ibus cõ
ſtituendã eſse regiam poteſtatẽ. De futuro vero rege diſſentio incidit,vtrò crea
retur ex ordine. Nam hi quidem ex veteribus ſenatoribus creari regẽ oportere
arbitrabantur,illi vero ex receptis,quos nouitios appellabant. Protracta autẽ in Conuẽtio
longum contentione,poſtremo in ius aequum huiuſmodi conuenere:vt alterum
fieret de duobus,aut quod regem ſenatores veteres,pręterq̃ ſui corporis,crearẽt.
Quẽcun'que maxime idoneũ exiſtimarẽt,aut hoc ipſum nouitij facerent. Acci
piunt conditionẽ ſeniores,multũ'que inter ſe cõſultãtes iſta excogitarũt vt quã

do ipſi ex pactionibus principatu excludebantur, ne inſidiantium quidē cuiquā
imperij decus apponerēt, ſed accerſitū aliquē virū extrinſecus, neutriſq́ue adhę
rentē, vt tolleretur ſeditio, regē facerent. Hac'que approbata ſententia ſuffragijs
vnum prętulere virum ſabini generis, Pōpilij Pomponis illuſtris viri filiū, Numā
Numa. nomine (oportet autē ſecundā ſyllabam extendētes accētu graui ſignare) prudē
tiſsimę ætatis. Nam ab anno quadrageſimo non multū aberat. Necnon dignitas
formę regia ei viro aderat. Erat autem ſapientiæ eius opinio non apud Curēſes
tantum, ſed apud omnes etiā finitimos, & nomen maximum. Hoc verò facto
Interrex. populū in contionem aduocāt, ac procedēs qui tum interrex erat, dixit: quod cū
viſum eſset communiter ſenatoribus omnibus conſtituendā eſse regiam pote-
ſtatem, huius ipſe cognitionis dominus, quiſnam eſset ſuſcepturus imperiū, regē
vrbis eligebat Numā Pōpilium. creatiſq́ue deinde legatis ex patritijs eos ſtatim
emiſit virū ipſum euocaturos ad imperiū anno tertio ſextę decimę olympiadis,
qua vicit in certamine Diacoras Lacon. Ac hucuſq́ue nihil habeo, in quo illis cō
tradicam, qui hiſtoriam de hoc viro ædiderunt. In ſequentibus aūt dubito, quid
Pythagoras. tandē dici oporteat. Multi enim fuiſse Numā Phythagorę diſcipulum ſcribunt:
ac quo tēpore creatus eſt rex à Romanis, philoſophātem eū Crotonæ manſionē
habuiſse. Tempus aūt ætatis Pythagorę huic ſermoni repugnat. Nō em̄ paucis
annis, ſed quatuor ætatibus integris Pythagoras Numa poſterior fuit, vt ex pu-
blicis accepim⁹ hiſtorijs. Nā hic quidē ſexta decima olympiade media Roma ſu
ſcepit imperiū. Pythagoras aūt poſt quinquageſimā olympiadē in Italia māſio
nem habuit. Poſsum autē coniecturam aliā maiorem afferre, quod non congru-
ant tēpora traditis de eo viro hiſtorijs, quòd quū euocatus eſt Numa à Romanis
Croto. in regnum, nōdū erat vrbs Croto. Quatuor enim annis integris, poſtquam Nu-
ma Romanis imperauit, eam vrbem Miſtelus condidit, anno tertio decimę ſepti
mę olympiadis. Atque ita nec cum Pythagora ſamio poſt ætates quatuor florē
ti philoſophatum eſse Numā poſsibile eſt, nec Crotonæ manſionē habuiſse tūc
eum, quū euocatus eſt in regnum, vrbe ipſa nondū condita. Sed videntur ſanè
mihi qui de eo ſcripſerūt (ſi dicendum eſt quod ſentio) hęc duo cōuenientia aſsu
mentes Pythagorę ſamij manſionē in Italia, & Numæ ſapientiā (fatentur enim
omnes hunc virū fuiſse ſapientē) ea cōiunxiſse: ſic'que eos feciſse Numā Pytha-
goræ diſcipulum: vitas quidē illi eorū non vlterius diſcutientes, an eiſdem tem-
poribus vter'que viguerit, quod ego nunc feci, niſi quis forſan Pythagoram alte
rum ſubijciat ante ſamiū pręceptorem ſapiētię, quo cum vixerit Numa. Quod
quidem neſcio quēadmodū poſsit oſtēdere, nullo prorſus alio Pythagora mētio
ne digno, neque Romanorū, neq; graecorū, (quantū ego ſcio) in hiſtoria tradito.
Numa. Sed de his ſatis. Numa autem aduenientibus ad eum, qui ad principatum euoca
bant, primū quidem cōtradixit: manſit'que diu ſentētia, repugnans ne ſuſciperet
imperium. Vbi vero cohortantes fratres, atque poſtremo pater haùd ęquū cēſe
bāt, tantū honorē vltro oblatū repellere, vt rex fieret, cōſenſit. Romanis autē à
legatis hęc audientibus, antequam viſus eſset, magnū inceſsit eius viri deſideriū,
haùd paruā eſse ſapientię cōiecturā ducētibus, ſi, alijs ſupra modū modeſtiā'que
regnū ęſtimātib⁹, vitā'q; in eo beatā reponētib⁹, hic ſol⁹ vt rē vanā quādā, neq;
ſtudio

ſtudio vllo dignam,deſpiceret. Aduenienti itaqúe ei obuiam prodiere, cum ad-
huc eſſet in via,&cum laude magna,& ſalutationibus,alijſqúe honoribus proſe-
cuti ſunt in vrbem. Aduocata deinde contione,ſuffragia de eo tulerunt tribus,&
curię,rata facientibus patricijs,quę viſa eſſent plæbi. Poſtremo'que etiam auſpi-
cibus ſigna fauſta apparuiſſe aſſerentibus,ſuſcepit imperium. Hunc romani ex-
peditionem nullam prorſus attigiſſe ferunt:dei verò cultorem ipſum,& iuſtum
tempus omne imperij in pace peregiſſe, & adminiſtratam quàm optime ciuita-
tem præſtitiſſe, ſermoneſqúe de eo multos, admirabileſqúe habent, referentes
humanam ſapientiam in deorum admonitiones. Nympham enim quandam
fabulantur egeriam adiſſe eum aſſidue docentem ſapientiam regiam. Alij non Egeria.
nympham ipſam, ſed muſarum vnã : atque hoc dicunt fuiſſe omnibus manife-
ſtum. Nã minime credentibus,vt videtur,à principio hominibus,fingique exi-
ſtimantibus ſermonem de dea, ferunt volentem eum indicium aliquod clarum
cõfabulationis ſuę cũ dea incredulis oſtẽdere, ſe'q; ab ea doctum,feciſſe hoc mo-
do. Vocatis enim Romanis multiſq; & bonis in eam domũ, in qua vitã agebat,
& oſtenſis,cũ adueniſſent,quę intus erant,cũ cęteri ea quidem apparatu tenuiter
inſtructa, tum verò cibis ad illius turbæ epulũ congruis indigentia, tunc abire
iuſſiſſe eos, vocaſſe verò veſperi ad coenam:aſtãtibus autẽ eis hora præſtituta,
oſtendiſſe eis dicunt ſtragula precioſiſſima,& menſas poculis multiſqúe,& pul-
chris refertas:atq; epulas cuiuſqúe generis inuitatis ipſis appoſuiſſe, quę de mul-
to quidem tempore cuiquàm hominũ ætatis illius ſuiſſet parare facile, tum'que
romanos aiunt & ſtuporem inuaſiſſe ex vnoquo'que viſorum,& illius temporis
opinionem firmã pręſtitiſſe,cõuerſari cum eo profecto deam aliquã. Qui verò
fabuloſa omnia ex hiſtoria amputant,cõfictũ dicunt à numa eſſe ſermonem de
dea,quo facilius ipſum attenderent, qui diuina verebãtur:impoſitaſqúe ab eo le-
ges prompte ijdem ſuſciperant,tanq̃ a dijs latas. Sumpſiſſe autem hanc eũ imi-
tationem aſſerũt ex exẽplis gręcis. Minois quidẽ ipſum cretenſis ſapientię emu Minos.
lũ,& lyguri Lacedæmonij,quorum alter quidem collocutorẽ eſſe ſe dicẽs Iouis, Lycurg⁹.
pergenſqúe in Dictæũ mõtem, in quo Iouẽ nuper æditum,à Curetis nutritum
cretẽſes fabulãtur,deſcẽdebat in ſpecũ ſacrã,vbi leges cõponẽs,quas ſe à Ioue ac
cipere affirmabat,ferebat ad populũ. Lycurgus verò Delphos profectus, doctũ
ſe eſſe dixit ab Apolline legũ conſtitutionẽ. Cæterũ de fabuloſis hiſtorijs,& præ
cipue de his, quę in deos referũtur,lõga quidẽ indigere oratione rẽ videns, diſſe-
rere prætermittã. Quæ verò bona ex illius principatu ſumpſiſſe Romani vi-
dentur,ſicut didici ex hiſtorijs gentilibus,enarrabo:præfatus quidẽ quibus in tur
bationibus ciuitas ante eius aduentũ eſſet. Poſt mortẽ Romuli fact⁹ ſenatus,vt
diximus,reipublicę dominus, tẽpuſqúe annuũ principatũ obtinẽs, differre inter
ſe coepit,& de pluri, ęquo'que cõtẽdere. Quãta eñ pars eius erat ex Albanis ijs,
qui ſimul cũ Romulo colloniã deduxerãt, & ſentẽtię dicendæ principes æquũ
cẽſebãt ſe eſſe,& ex honoribus ſe maxios accipere,coliq; ab aduẽtitijs, oportere.
At qui ex aduenis in patricios cõſcripti erãt ,nullo proſ⁹ ab honore ſe abigẽdos
exiſtimabãt: Ac ne minoris quidẽ,q̃ alios ſe fieri oportere:ijq; p̃cipue,q à ſabinis
oriundi erãt ex foederibus inter Romulũ, & Tatiũ æquo iure in ciuitatem à ve-

teribus colonis aſsumpti. Simul autem cũ ſenatu diſſidente clientiũ multitudo bifariam diuiſa, ipſa quo'que ſe alterutri factioni applicabat. Præterea popularis ſortis non pauci, qui in rem publicam nuper venerant, & quia nullo in bello Romulo operam nauaſsent, neglecti erãt, neq; agri partem aliquam, neque alterius emolumenti acceperant, hi quidem ſine laribus pauperes, & errabũdi, inimici ne

Clemẽtia Numę.

ceſsario erant potentioribus, & ad res nouas ſemper paratiſsimi. In tali itaque fluctuatione iactatas res accipiẽs Numa, primum quidẽ plæbeios pauperes ſuſcepit, diuidens eis ex agro, quem Romulus poſſederat, & ex publico partem quandam exiguam: deinde patricijs prioribus nihil quidem adimens eorum, quę illi condentes vrbem inuenerant, aduẽticijs autem alios quoſdam honores tradens, diſſidentes compoſuit, diſpoſito'que congrue populo, tanquam inſtrumẽto quodam, ad vnicam publicę vtilitatis rationem, adaucto'que vrbis ambitu quirinali colle addito (euſquúe enim muris ſæptus haud fuerat) reliquas deinde adminiſtrationes attigit, duo quidem hæc tractãs, docẽs'q; homines, quibus ornatam ci

Religio. Iuſtitia.

uitatem putabat fieri fœlicem, & magnam, cultum primum diuinorum, quia dij eſſent bonorum omnium mortali naturæ largitores, & cuſtodes. deinde etiã iuſtitiam, per quam data à dijs bona honeſtos ferre poſſeſsoribus fructus aſſerebant. Quibus autem legibus, & adminiſtrationibus vtrique horum magnam acceſsionem attulerit, haud ſcribẽda omnia cenſeo longitudinem orationis intuẽs, neque græcis hiſtorijs ſcriptionẽ eorum eſse neceſſariam. Ipſa autem principaliſſima, & quæ notum facere cõſilium eius viri poſſint, ſummatim dicã ab exornatione incipiens diuinorũ. Quę igitur à Romulo legibus, vel conſuetudine ſtatuta accepit, optime omnia decreta exiſtimãs, loco ſtare ea ſuo permiſit: & quæ relicta ab illo videbãtur, addidit: multa quidẽ deſignãs fana, nõdũ potitis Romæ honorũ deis: multas aras, multa'q; templa extruẽs, ac dies feſtos vnicuiq; impartiẽs, curatoreſqúe eorũ ſacerdotes inſtituẽs, cerimonias, expiationeſqúe, & alios cult⁹, & honores multos admodũ lege ſtatuẽs, tot illos quidẽ, quot nec gręca, nec barbara vrbs habet vlla, nec ſi aliqua ſe pręcipue diuinorũ cultu extulerit. Ipſũ quo'q; Romulũ, vt naturã ſupantẽ mortalem, tẽpli adornatiõe, & anniuerſarijs

Quirinũ.

ſacrificijs Quirinũ vocatũ, ſtatuit honorari. Adhuc enĩ ignorãtib⁹ interitũ eius Romanis, ſiue numinis prouidẽtia, ſiue fraudibus humanis fuerit, ꝓcedẽs quidã in forũ Iulius noĩe ex Aſcanij progenie, vir agriculturę deditus, vitę'q; irrepræhenſibilis, quibus reb⁹ nihil eũ mẽtiri ꝓprij lucri cauſa cõſentaneũ erat. Romulum, inquit, ego ex agro adueniens vidi abeuntẽ ex vrbe armatũ, qui vbi proximus mihi fuit, ita eũ dicere audiui, nuntia romanis Iuli hęc dicta mea, quod me

Numę inſtituta.

quidẽ ſortitus ab initio vitę genius in cęlũ ducit mortali explecto ſęculo. ſum autem Quirinus. Aſſumpta itaqúe omni diuini cultus inſtitutione, atque cõſcripta in octo diuiſit partes, quot erant etiã ſacrorũ ordines. Tradidit aũt vnam ſacro

Curiones.

rum miniſteriorum cõſtitutionẽ triginta curionibus, quos dixi hoſtias immolare publicas pro curijs. Secũdã verò ijs qui vocanť à Gręcis ſtephephori: à Roma

Flamines.

nis verò flamines, quos à geſtatione pileorum, & infularum quas adhuc ferunt

Celeres.

flama vocantes, hoc nomine appellant. Tertiam autem cęlerum ducibus, quos iam dixi pedeſtres, equeſtreſúe militare cuſtodes regnum. Et enim iſti ſtatutas

quo'que

quo'que quaſdam immolationes perficiebant. Quartam autem interpr̨etãtibus
ſigna à dijs miſsa, & diſtinguentibus quarum eſsent rerũ indicia priuata'que, &
publica : quoſquidem ab vna ſpecie ſpeculationũ artis romani augures vocant. Augures.
Nos autem dicere poſsemus οἰωνοπόλους omnis apud eos diuinationis peritos cę
leſtrum'que, & ſublimium, & terreſtriũ. Quintum autem dedit ſeruãtibus ſacrũ
ignem virginibus, quas illi vocant à dea, quam colũt, veſtales. Primus ipſe tem=
plum extruens romanis, Vęſtę, virgineſq́ue ei creans ſacrificulas, de quibus pau Vęſtales.
ca, ea'que ipſa exigente materia, neceſsarium eſt dicere. Sunt enim digna inquiſi
tione vis etiam apud multos romanorum ſcriptorum hoc loco: de quibus hi qui
diligenter cauſas non inueſtigarunt : inaniores intulerunt opiniones. Cõſtructio
nem enim templi romulo quidem aſcribunt, conſentaneum eſse exiſtimantes,
Vrbe condita à viro diuinationis perito, conſtructam eſse primum Vęſtam cõ=
munem vrbis, conditore eius pręſertim Albę nutrito, in qua vetus huius deæ, ex
quo vrbs fuit, templum erectum erat: ac matre quo'que eius deæ antiſtite. Diui=
dentes ita'que biſariam ſacra, altera quidem communia, & publica : altera verò
priuata, & cognata: propter hæc duo dicunt magnam hanc neceſſitatẽ fuiſſe ro=
mulo huius colendę deæ. Neque enim magis neceſsariũ eſse hominibus dicunt
colere deam aliquam, quã Veſtam communem : neque romulo ex ſucceſsione
generis quicq̃ antiquius eſse debuiſſe ex maioribus quidem nato, qui eius deę ſa=
cra ex Ilio tranſtulerant, matre verò etiam ſacerdote. Videntur autẽ iſti ex his
conſtructionem templi romulo potius, quã numę aſcribentes, cõmuniter recte
dicere: quod dũ vrbs conderetur, vęſtam primũ collocatã oportuit, atq; hoc præ
ſertim à viro diuinorum ſapiẽtię nõ impito: ſed de cõſtitutione tẽpli, quod nũc
extat, & de virginibus deã colẽtibus vidẽtur ignoraſse. neq; eñ locũ illũ, in quo
nunc ſacer cuſtoditur ignis romulus dedicauit deę, cuius rei magnũ argumẽtũ
eſt, quod is extra eã eſt, quę quadrata dicta eſt roma, quã romulus muro cinxit.
Communis autem Vęſtę templũ omnes in optimo vrbis loco erigunt, extra ve
rò nemo. neque etiam per virgines cultũ deæ conſtituit romulus, memor puto
caſus matris, cui deam colenti contigit virginitatẽ amittere: nec ipſe quidẽ ſatis
idoneus futurus, ſi quam ſacerdotũ corruptam inueniſſet, ex patrijs legibus ſup=
plicio afficere, ob domeſticarum calamitatũ recordationem : ac propterea neq;
cõmune templum Vęſtę cõſtituit, neque ſacras illi deæ virgines. Vnicuiq; eñ
triginta curiarum Væſta collocata, vbi ſacrificabant curiæ, ſacrificulos earum Sacrifici=
fecit curiarũ duces, græcã imitatus cõſuetudinẽ, quę adhuc apud antiquiſſimas lus.
vrbes ſeruantur, & eñ quę vocãtur prytanea, apud illa ſunt ſacra, colũtur'q; ab
ijs, qui maximam habent in vrbibus poteſtatem. Numa verò ſuſcepto imperio
proprias nequaquàm mouit curiarum Vęſtas. communẽ autẽ cõſtituit omniũ
in medio Capitolij, & pallantij loco, cõpræhẽſis collibus iam vtriſque vnis mœ Inſtituta
nibus, & ſtãte in medio eorũ foro, in quo extructũ eſt templũ: cuſtodiam quo'q; veſtalium
ſacrorũ ex lege patria latinorũ per virgines fieri inſtituit. Habet aũt dubitatio= ap̃ virgieſ
nis aliquid etiã cuſtoditũ ignẽ in templo quid ſit, & quã ob cãm virginib⁹ comit Cur ignis
taŕ. Quidã eñ dicũt nihil eſſe qđ ſerueŕ, pręter ignẽ illũ manifeſtũ: cuſtodiã au veſtalibus
tẽ eius virginib⁹, potius q̃ viris attributã faciunt ratione quadã ꝓbabili: ꝙ ignis cõmittaŕ.

quidem res eſt immaculata, virginitas aũt incorrupta: caſtiſſimo autẽ diuinorũ puriſſimũ mortaliũ amicũ eſt. Veſtę aũt apponi ignẽ exiſtimãt, quod & tellus exiſtens ea dea, & medium mũdi locum obtinens, inflammationes ex celſi facit ex ſe ipſa. Sunt & qui dicant etiam præter ignẽ arcana eſse quędam in templo deę ſacra, quorum neque pontifices cognitionem habẽt, neque virgines, cõiectu ram huic ſermoni adhibentes non paruã, templi incenſi caſum bello punico primo, quod Romanis de ſicilia cum Carthaginẽſibus fuit. Incenſo enĩ tẽplo, fugiẽ-

L. Metellus pont.

tibuſqúe ex igne virginibus, pontifex quidã Lucius Cęcilius Metellus vocatus, vir cõſularis, is qui memorabilẽ illũ è ſicilia de Carthaginẽſibus triũphũ duxit, centũ triginta octo elephantorum, proprię ſecuritatis negligens, publicę vtilitatis cauſa, ſummo ſuo periculo in ardentia irrupit, ac relicta à virginibus ſacra rapiens, ex igne ſeruauit, quã ob cauſam magnos à ciuitate honores tulit, ſicut ſimulachri eius in Capitolio poſiti inſcriptio teſtatur. Hoc itaqúe conceſſo ſumpto imaginationes quaſdam proprias adiungunt. Hi quidem ex eis, quę in samothratia erant ſacra, partem quandam eſse dicentes hic cuſtoditam, trãſportante ea primum Dardano in cõditam à ſe vrbem ex inſula, deinde Aenea, vbi fugit ex Troade, hæc quoqúe cum alijs in Italiam portãte. Alij verò à Ioue datum Pal-

Palladiũ.

ladium hoc eſse aſſerunt, quod apud Ilienſes fuit, tanquàm Aenea quidem portãte ipſum per peritiam, Achiuis autẽ exemplum eius furto ſurripientibus. De quo plurima dicta ſunt & à poëtis, & ab hiſtoricis verba. Ego verò eſse quædam alia multis ignorata ſacra cuſtodita à virginibus, neque ignem ſolũ, ex plurimis concipio. Quęnam verò ea ſint neq; mihi ipſi, neque alij cuiquàm erga deos pia ſer-

Quod primo veſtales.

uare volenti valde curãdum cenſeo. Quę vero deam colebant, virgines quatuor à principio erant, eligentibus eas regibus ad ea, quę Numa conſtituerat legitima. Poſterius autem, propter multitudinem ſacrorũ miniſteriorum, quę perficiunt, ſex factę vſqúe ad hæc tempora permanent apud deam vitã agentes: quo quidẽ ingredi volẽtiũ interdiu nemo prohibetur: nocte autẽ mari nemini imorari fas eſt. Triginta verò ãnos neceſse eſt manere eas innuptas, & caſtas ſacrificulanteſqúe, & alias cærimonias peragẽtes ex lege, quo in tẽpore opus eſt eas decẽ annis diſcere, decẽ ſacra perficere, decẽ vltimis alias edocere. Explecto aũt anno triceſimo nihil prohiberet eas, quę velint, nubere, vitas quidẽ deponẽtes, & reliqua ſacerdotij inſignia quã rem tamẽ facere pauciſſime, quibus etiã inoptabiles acciderunt vitę fines, nec fuerunt multum fortunatę, ita vt earum calamitates in infauſtũ omen capiẽtes reliquę virgines vſqúe ad mortẽ maneãt apud deam. Eo tamen caſu alia in deficiẽtis locum à pontificibus ſubſtituitur. His autẽ honores

Pęna veſtalũ delinquẽtium.

multi, & pulchri à ciuitate reddũtur, propter quos neq; filiorũ eis neq; nuptiarũ eſt deſideriũ. Poenę aũt delinquẽtib⁹ impoſitę ſunt magnę earũ'q; inquiſitores, & punitores ſunt ex lege põtifices, eas q̃dẽ in minorib⁹ delictis verberib⁹ afficiẽtes, corruptas vero turpiſſime, lõge'q; miſerabili tradẽtes morti. Viuę enĩ emittuntur ſuper lecticã latæ more mortuorũ, deflentibus eas, pręeũtibusq; amicis, & cognatis, ac perlatę vſqúe ad portam collinam intra muros, in monumento ſub terra præparato cum ſepulcrali apparatu deponuntur, ac neque inſtituto, neque alia luſtratione vlla cõſueta potiũtur. Multa q̃dẽ cũ alia indicia vidẽtur eſse

non ſanctę

non ſanctę adminiſtrantis ſacra, tum pręcipue ignis extinctio, quam ſuper gra=
uia omnia Romani timent, interitus vrbis ſignum ad aſſumētes quacūque acci=
dat cauſa, multiſqúe ipſum procurationibus, multiſqúe placantes cultibus addu=
cunt iterum in tēplum. de quibus ſuo loco dicam. Digniſſimū autē hoc loco eſt
manifeſtum deæ numē hiſtorię mādare, quod inſimulatis iniuſtę virginibus ap
paruit. Credūtur enim hęc à Romanis, & ſi fidē excedūt, multū'que de his ſer=
monē habuerūt hiſtorici. Nam quicū'q; non diuinam exercent philoſophiam,
(ſi quidem philoſophias eas appellare oportet, quę omnē detractant deorum illu
ſtrationē, quę apùd Græcos, ſiue barbaros fiat) hi in multū quoqúe riſū ducunt
has hiſtorias, iactationibus humanis eas aſcribētes, quaſi nulli ſit deo cura vllius
hominis. Quicunq; vero cura hominū non abſoluūt deos, ſed eſse eos propitios
bonis putant, & infeſtos malis, in multa ipſi verſati hiſtoria, ne hæc quidem deo=
rum miracula incredibilia eſse opinantur. Dicitur ita'que deficiente aliquando Miracu=
negligentia quadam igne, cuſtode tunc eius Emilia aliæ'que virgini nuper electa lum.
rum, & tunc diſcentium tradente eius curam, perturbationem fuiſſe tota in vr=
be multam, & inquiſitionem per pontifices, ne polutio aliqua circa ignem ſacer=
dotis extitiſſet. Tunc autem Emiliam ferunt inſontem quidem, ſed dubitabun=
dam ex huiuſmodi caſu, præſentibus ſacerdotibus, & alijs virginibus manus ſu=
per aram tendentem, ita dixiſſe, Veſta vrbis Romanæ cuſtos, ſi quidem pie, & iu
ſte ſacra tibi perfeci annis paulominus triginta, & animum purum habens, & cor
pus caſtum demonſtra mihi, ſiſqúe auxilio, neque paruipendas ſacerdotem tuā
morte mori miſerrima. Si verò impium aliquod geſtum eſt à me, meo ipſius
ſupplicio vrbis polutionem expia. Hæc dicentem, & ſcindentem à carbaſea ve=
ſte, qua tunc amicta erat, faſciam, poſt preces factas ieciſſe eam ſuper aram di=
cunt, ac ex frigido multo ante, nullam'que ſeruante ſcintillam cinere, flāmam
emicuiſſe multam per carbaſum, ita vt nec ciuitati luſtratione, ne'que nouo opus
eſſet igne. Hoc etiam admirabilius, & fabulę ſimilius eſt quod dicam. Accu
ſaſse enim iniuſte quendam ferunt vnam ex virginibus ſacris, Tuciam nomine,
ignis quidem interitum obijcere nequiens: verum aliàs quaſdam veriſimiles cō=
iecturas, teſtimoniorumqúe oſtentationes afferens, non veras: iuſsam deinde re=
ſpondere virginem, hoc ſolū dixiſse, diſſoluturam ſe eſſe non verbis, ſed rebus
calūnias: quę cū dixiſset, inuocaſset'que deam viæ ducē fieri, progreſsā eſse ad
Tyberim, permittētibus pontificibus, comitāte'q; per vrbem turba, proxime'q;
flumē factā, id quod prouerbio dicitur, auſum impoſſibilem ſubiſſe. Hauſtam
enim ex flumine cribro nouo, & ad forum vſqúe delatā ante pedes pontificum
aquā effudiſſe. Accuſatorē'q; eius poſt hęc dicunt multa inquiſitione facta, neq;
viuū vſq;, neq; mortuū inuentum. Sed de miraculis deę multa adhuc cū habeā
quę poſſem dicere, ſatis eſse hęc puto. Sexta autē pars inſtitutionis circa diuina
his diſtributa eſt, qui vocantur à Romanis ſalij, quos Numa ipſe ex patricijs crea Salij pala=
uit, iuuenes duodecim ſpectatiſsimos deligens, quorum ſacra manent in pa= tini.
latio, vocantur'que ipſi Palatini, hi quidem agonales, à quibuſdam vero collini
vocati ſalij: quorum quidem ſacrarium in Collino eſt monte poſt Numam con=
ditum ab Hoſtilio rege ex voto, quod idē bello Sabino nūcuparat. Hi aūt ſalij oēs

ſaltatores quidem ſunt,& laudatores armatorum deorũ . Solẽnitas aũt eorũ eſt
circiter panathenæa menſe,martio vocato,quæ ſumptu agitur publico multos
dies,quibus ducunt choreas per vrbem,& in forum,& in Capitolium,& in mul-
tos alios priuatos'q;,& publicos locos,tunicas verſicolores ęneis ſuccinti balteis,
togas'q; annectentes fibulis circũ diſtinctas purpura ſub tegmine puniceo , quas
Trabea. trabeas vocant. (eſt enim gentilis ea veſtus romanis valde honorifica) & quos
apices vocant,capitibus imponentes,pileos altos in ſpeciem coni eductos , quas
græci κυρβασίας appellant. Accincti autem ſunt omnes gladio,ac dextra lanceã,
aut virgam tenent,aut aliquid tale:leua'que peltam thraciam,ea autem eſt ſcuti
cuneati ſpecie arctiora habentis latera,qualia dicunt ferre eos , qui apud græcos
Curetes. Curetum ſacra perficiunt:sunt'que ſalij(mea quidem ſententia)græco nomine
interpretati Curetes, illi quidẽ à nobis ex ętate denominati à curibus,id eſt iuue-
nibus,à romanis vero à continuo motu ſalij. Nam ἐξάλλεσθαι & πηδᾶν apud eos
Orcheſte ſalire dicitur:& ob eandem cauſam omnes quoq; alios orcheſtas. (Quando qui-
Saltatores dem & his multum ineſt ſaltatus,& geſtus)ducto à salijs nomine,ſaltatores vo-
cant. Si vero non recte concœpi,hãc eis tribuens appellationẽ,ex eis,quæ faciũt
qui vult conſideret. Mouentur enim ad tibiã ex modulo enoplijs motibus:quã-
Chorea. doque ſimul,ac viciſſim,quando'q; patria quædam canentes carmina cum tripu
dijs,ſolennique ſaltatu ſimul cum choreis. Choream autem,& armigerũ motũ,
& in ſcutis factum per gladios ſtrepitũ,ſi coniectari licet ex ſermonibus veterũ,
curetes primi inſtituere. Fabulã verò de ipſis haùd opus eſt,ſcientibus propè om
nibus,ſcribere. In peltis aũt,ſiue ancillibus,quę ſalij,& quę miniſtri eorum quidã
Ancille. ferunt,connexa ex ordine valde multa,vnum ineſse dicunt,cœlo demiſsũ. Inuẽ
tum autem id eſſe aiunt in regia numæ domo , nemine importãte , nec viſa antè
apud italos tali forma. Ex quibus vtraſque ſuſpicari romanos volunt,à deo miſ-
ſum eſse id armaturæ genus, volentéq; illud numa in honore haberi , ab optimis
iuuenibus in diebus ſacris per vrbem latum,& ſacrificijs anniuerſarijs potiri , ſi-
mulqúe inſidias veritum ab inimicis, & furtiuã eius ablationem ancillia paraſſe
dicunt multa cœleſti illi ſimilia, ſimul cum mamurio quodam opifice id opus ſu-
ſcipiente,ita vt incerta inſidiaturis , & indiſcreta fieret diuini illius natura, nec in-
ternoſci poſset , ob expreſsam penitus humano opere diuini ipſius exemplaris
effigiem. gentilem autem romanis , & honoratiſſimum curitiaſmum cum ex
multis alijs conijcio,tum vel pręcipue ex ijs,quę circa pompas in circo fiunt. Tu
nicas enim induti iſti decentiſſimas , & habentes ijdem galeas , parmaſqúe , &
gladios ordinatim incedunt : ſunt'que duces hi pompæ, ab diſciplina , quæ vide-
Lydiones. tur inuenta à lydis vocati lydiones. Imagines(vt mihi videtur)ſaliorum, quã
doquidem à curetum nemine,ſicut à ſalijs agitur, neque in carminibus,neque in
ſaltatione . Oportet autem hos eſse liberos , & indigenas neutro orbos parente.
Illi autem fortunę cuiuſuis ſunt homines. Sed quid de his opus eſt plura nũc ſcri
bere? Septimam partem ſacræ conſtitutionis collegio appoſuit eorum , qui fe-
Feciales. ciales vocantur. Hi quidem eſsent græco ſermone εἰρηνοδίκαι . Sunt autẽ ex opti-
mis domibus viri electi , per omne ipſi vitę tempus ſacrati , numa rege primum
hoc etiã romanis ſacrũ vetuſtũ conſtituente . Vtrũ aũt ab ipſis eciclis vocatis

exemplum

exemplum ſumpſerit (vt quidam putant) an ab Ardeatum vrbe (vt ſcribit legiꝰ)
haud ſatis ſcio. Sufficit autem mihi id ſolum dicere, quod ante Numę imperium
nondum erat fecialium collegium. Cõſtituit aũt ipſum Numa, cum indicturus
eſſet bellũ Fidenatibus, latrocinijs ab eis, & excurſionibus in agrũ Romanorũ fa=
ctis, ſcire'q; prius vellet, vtrum ſecum illi conuenire ſine bello vellent: quodqui=
dem ipſi conſtituti in eam neceſſitatem ſecere. puto eñ (quandoquidẽ nõ eſt gẽ=
tilis grecis fecialiũ vetuſtas) neceſſe mihi eſſe diſſerere quot, & quãtarũ rerũ do
minũ ſit id collegium, ne ignorantibus aliquibus Romanorũ erga deos pietatẽ,
quam tunc exercebant hi viri, admirãdum eſſe videatur, bella oĩa ipſis finem
optimũ habuiſſe. Omniũ enim illorũ principia, & cauſę valde pię fuiſſe inueniẽ
tur, ac propterea deos ipſos in periculis habuiſſe propitios. Omnia igitur feciali=
bus appoſita percenſere, propter rerum multitudinẽ, nequaq̃ facile eſt. Summa=
ria verò ſubſcriptione ſunt talia. Cuſtodire eos ne Romani vllum bellum alicui
cõfœderatę vrbi iniuſtum inferant. Incipientibus aũt tranſgredi fœdera aduer
ſus eos alijs ſe legatos ire, & iuſta primũ ratione repetere, ſic'q; nõ pareant poſtu=
latis qui lęſerint, tunc bellum decernere. Similiter autẽ ſi lęſos ſe eſſe à Romanis
cõfœderati aliqui dicẽtes æqua poſtulẽt, ea cognoſcere: ſic'que aliquid perpeſſi
ſint, præter fœdera, videantur'que vera obijcere, comprehenſos ſontes eos læſis
dedititios tradere. Iniurias autem circa legatos iudicare, & quæ pia ſunt in fœde
ribus cuſtodire: pacem facere, atque factã, ſi non ex legibus ſacris facta videatur
irritam facere: imperatorum iniquitates quęcunque circa iuſiurandum, & ſpon=
ſiones fiunt, cognoſcẽtes ipſos expiare. De quibꝰ quidẽ locis proprijs diſſeram.
Quę vero circa caduceatoria officia ab ipſis fiant, cum ab vrbe, quę iniuſte egiſſe
viſa ſit, pœnã petunt (dignum eſt enim hæc quo'q; nõ ignorare) multa quidem
cum cura pij, iuriſqúe facta talia accepi: vnus quidem fecialiũ, quẽ reliqui ſuffra=
gijs pertulerint ornatus veſte, & geſtaminibus ſacris, vt inter alios conſpicuus,
manifeſtuſqúe ſit, ad eorum vrbem, qui lęſerint, proficiſcitur, & attingens fines
Iouẽ, deoſqúe alios inuocat, teſtans quid ad petendas pœnas pro vrbe Romana
proficiſcit͛: poſteà iuratus quod ad vrbẽ vadit, quę prius iniuſte egerit, & execra
tiones maximas ſibi ipſi imprecatus, ac Romę, ſi mentiatur, intra fines pergit.
Deinde cuicũ'que primum occurrit, hũc obteſtatus, ſiue ciuis is fuerit, ſiue ruſti
canus, eaſdemqúe imprecationes apponẽs ad Vrbem vadit. Deinde ante quã vr
bem ineat, ianitorẽ ipſum, ſiue alium, quem primo obuiũ in porta habuerit, eodẽ
modo teſtatus in forum progreditur, illic'que aſtans, qua cauſa venerit cum pri=
moribus diſſerit, iuſiurandum vt prius, & imprecationes apponens. Si igitur iu=
dicium illi ſubeant, tradentes ſontes, vrbe digreditur, eos viros abducẽs amicus
iam ab amicis: ſi vero tẽpus illi ad conſultandũ petant, decẽ eis dierũ cũ dederit,
iterũ reddit, atq; iterũ, quouſqúe petitionẽ eorũ recipit. elapſis verò triginta die
bus, ſi iuſta ciuitas nõ exibeat, dijs cęleſtibus, manibuſqúe inuocatis abit, hoc tan
tum dicto, quid de eis conſultabit per otiũ Romana ciuitas. Pronũtiat deinde in
ſenatu cum alijs aſtans fecialibus, per actum eſſe ab ipſis quantum fuerit ex le=
gibus ſacris piũ, & ſi decernere bellum velint, nihil eſſe quo prohibeantur à deis:
quod ſi nihil horũ fieret, neq; ſenatus, neq; populus erat dominus belli decernẽdi.

De ſecialibus itaque hæc accepimus. Vltima fuit diuiſio numæ conſtitutiōis de ſacris, quæ ſortiti ſunt hi, qui magnum apud romanos ſacerdotium, & poteſtatē habent: qui quidem lingua eorum ab vno opere, quod faciunt, pontem ligneum

Pontifices

reficientes, pontifices appellantur. Sunt autem rerum maximarum domini. Etenim dijudicant ſacras omnes cauſas, priuatiſque, & magiſtratibus, & miniſtris deorum, ac lege ſtatuūt quæcunque ſunt ſacrorum non ſcripta, & incognita, iudicantes ipſi quęcunque opportuna, & conuenientia eſſe appareant legibus, & conſuetudini: magiſtratuſque iſti omnes, quibus aliquod ſacrificium, ſiue cultus deorum aliquis eſt attributus: ac ſacerdotes etiam ipſi omnes recenſent, atque eorum ſamulos, & miniſtros, quibus vtuntur ad ſacra, obſeruāt: iidē ne quis peccet in ſacris legibus, tum priuatis hominib⁹, quicunque deo, aut geniorū cultiones neſciūt, iſti enarratores ſiūt, & prophetę: & ſi quos ſentiūt iuſſis ſuis minime parētes mulctant, ad vnū quodque negotiū reſpiciētes. Sūt aūt ipſi nulli cauſę dicēdę, aut mulctę obnoxij, neque ſenatui rationē, neque populo reddētes. Hos aūt ſi quis

Hierophātes.

velit ἱεροδιδασκάλους, ſiue ἱερονόμους ſiue ἱεροφύλακας, ſiue (vt nos cēſem⁹) ἱεροφάντας dicere, non aberrabit à vero. Defuncto aūt eorum aliquo, alius in demortui locū ſubſtituitur, non à populo electus, ſed ab eis ipſis, quicunque maxime idoneus ex ciuibus videatur: iſque ita ſacerdotiū probatus accipit, ſi bonarū eidem auiū auguria eueniāt. Quę igitur in diuinis cōſtituta à numa diſtributa ſecūdū electos ordines ſacrorum, ex quibus religioſiorem fieri ciuitatē cōtigit, maxima, & clariſsima hęc ſunt. Quę verò in parſimoniam, atque modeſtiā agunt vniuſcuiuſque vitam, & in deſiderium ſiſtunt iuſtitię ciuitatem in concordia cuſtodientis, ea ſunt plurima: alia ſcriptis legibus cōprehenſa, alia nō ſcripta: ſed in affectionem, & diuturnas actiones adducta, de quibus omnibus longum eſset dicere. ſufficiāt autem hæc duo maxime memorabilia ad coniecturam etiam de cęteris faciendam.

De terminis pulchre.

Ac primum quidem, vt ſuo quiſque contentus eſſet, nec aliena appeteret, de diffinitionibus poſſeſſionum cōſtitutio. Iuſſo enim vnoquoque circum ſcribere fundos ſuos, ſacroſque finibus lapides apponere, lapides ipſos ſacrauit Ioui terminali, ſtatuitque eis ſacra quotannis omnes die conſtituta facere ſuper locū ipſum coeuntes. Feſto etiam die conſtituto valde honorifico finientium deorū,

Terminalia.

hoc romani terminalia à terminibus vocant, fineſque ipſos vnius literę mutatione à noſtra lingua proferentes terminos appellāt: quos ſi quis occuluiſſet, aut tranſtuliſſet ſacrum eum eſse dei lege ſtatuit, ita vt volenti eum occidere, tanquam ſacrilegum, & ſecuritas adeſſet, & purgatio pollutionis: eſtque ius hoc non in priuatis modo poſſeſsionibus, ſed in publicis quoque conſtitutum. Illas etiam ſuis finibus comprehendens, vt romanum quoque agrum dij termini à finitimis diuiderent, & à priuato publicum. Hęc romani hucuſque ſeruant monumenta temporis huius, ipſius pietatis cauſa. Deos enim putant terminos, ſacrificātque adhuc eis nō animatum aliquod (neque enim pium eſt cruētare lapides) ſed pultes, & liba, atque alias quaſdā fructuū primitias. Oporteret autē rē ipſam adhuc aminaduertere, cuius gratia terminos putarunt deos vocādos, atque contentos quidem poſſeſsionibus ſuis homines, neque alienarū quicquam ſibi vendicantes, neque vi, neque dolo. Nunc aūt nō erat meli⁹, neque vt maiores tradidere, determināt

quidem

quidem propria ab alienis, ſed eſt eis limes poſſeſsionum,non lex,ſed omniũ ap-
petitio, res ea quidem ſanè non honeſtà. Verùm de his ſermonem in aliud tem
pus differemus. Numa ita'que in parſimoniam, & temperantiam conſtituit his
legibus ciuitatem: in iuſtitiam verò contractuum adduxit, rem inueniens igno-
ratam ab omnibus rerum publicarum elegantium ſcriptoribus. Videns enim
quod contractuum eos quidem, qui palàm, & præſentibus teſtibus conficiuntur pulcherrí-
cuſtodit verecundia aſtantium: rariq́ue ſunt in his decipientes: qui verò ſine ma de fide
teſtibus fiunt,multo plures cum ſint vnam habent contrahentium fidem in hãc
ipſam præcipue,& ſuper omnia intentum ſe eſse oportere exiſtimauit, diuiniſq;
eam cultibus dignam facere. Ius enim,& fas & talionem, & quę vocantur à Græ
cis & erines, omnia his ſimilia à ſuperioribus quidem abunde diuina facta,& ſa-
crata exiſtimauit. Fidem verò, qua nihil eſt in hominibus maius, neque magis Nota.
ſacrum, nondũ cultu potita eſse, neq; in publicis ciuitatũ rebus,neque etiã in pri
uatis,hoc intellecto,primus ipſe omnium templũ Fidei publice erexit,ſacrificia-
q́ue ei ſtatuit ſumptu publico,ſicut dijs alijs. Factura enim erat cum tempore cõ
ſuetudo ciuitatis fida, & ſtabilis apud eos tales etiam priuatorum mores. Sic igi-
tur venerabile, quiddàm, & immaculatum putabatur fidelitas, vt iuſiurandum
maximum eſset,& teſtimonium validiſſimum ſua cuiuſq́ue fides. Et quotiens
de contractu ſine teſtibus dubium aliquod incideret,alteri cum altero ea,quę litẽ
dirimebat neque contentiones progredi vlterius ſinebat, fides erat alterutrius li-
tigantium. Magiſtratus quo'que, & diſceptatores plurimas litium iureiurando
ex fide dijudicabant. Et hæc igitur in temperantiam adhortantia, & in iuſtitiam
cogentia à Numa tunc inuenta ciuitatem Romanam quauis domo optime admi-
niſtrata ornatiorem effecerunt. Quę verò dicturus nunc ſum, diligentem eã ad
neceſsaria,atque bonorum operatricem reddiderunt. Conſiderans enim vir idẽ,
quod quę iuſta dilectura eſset, permanſura'que in vita temperãti, ciuitatem ne-
ceſsaria affluentia abundare oportebat:agrum omnem diuiſit in eos,qui pagi vo Ager ī pa
cantur: pręfecit'que pagis ſingulis ſingulos magiſtratus: inſpectores,& cuſtodes gos diui-
ſuę quoſque partis. Hi enim circumeuntes aſſidue,bonoſq;, & malos deſcriben- ditur.
tes agricultores regi deferebant, iſq; laudibus proſequens diligentes agricolas, &
comitate complectens: ſegnes autem, & ignauos opprobrijs, mulcta'que inſe-
ctans, ad colendos agros melius quen'que inuitabat. Atq; ita liberati bellis,& vr
banis negotijs multum otij nacti, tum ignauię,ſegnitieique pœnas etiam cũ pu-
dore dantes, coloni omnes fiebant, diuitias'que ex terra diuitiarum omnium iu-
ſtiſſimas,militari copia nihil firmi habente, dulciores arbitrabãtur. Numę verò
ex his cum amari contingebat à ſuis,& à finitimis optari,tũ verò à poſteris me-
moriam eius coli, per quem virum nec inteſtina ſeditio ciuium concordiam diſ
ſoluit,neque bellum externum vllum ex optimis, & admirandis ſtudijs ciuitatẽ
mouit. Tantum enim aberant vicinę gentes,vt imbellem Romanorum quietẽ
inferendi belli occaſionem haberent: vt etiam, ſi quod eis inter ſe bellum incidiſ-
ſet, reconciliatores ſuos pars quę'q; Romanos facerent, Numę'que iudicio inimi-
citias diſſoluere poſtularent. Hunc ego virum nequaq̃ erubeſcerem inter primos
eorũ qui fama beatiſſimi circũferũtur, annumerare. Genere eñ,& forma potiꝰ

eſt regia,eruditione haud intētus circa verba inutili,ſed ex qua pie agere didiſcit, atque aliàs affectare virtutes, ad imperium Romanorum ſuſcipiendum dignus viſus eſt, adhuc iuuenis euocatus in regnum, ob virtutis gloriam. Vitā quoqúe peregit oēm optemperantibus vtēs ciuibus,& in tēpus ætatis maximum proceſ- Numę mors. ſit integer, nihil idem à fortuna cōflictatus,facillima'que morte obijt, ſenectute diſſolutus, permanente ei eodem, quem à principio ſortitus erat,genio, quoad ex hominibus migrauit, Annos viuens ſupra octoginta, quadragintatres regnans, prolem quidem relinquēs, vt plures ſcribunt, filios quatuor, filiam'que vnicam, quorum adhuc ſupereſt genus. Vt aūt tradidit Gneus Gellius ſolā filiam, ex qua natus eſt Ancus Martius rex ab eo tertius Romanorum. Moriente autem eo luctus fuit in vrbe maximus, funuſqúe ei duxit ciuitas nobiliſsimum. Iacet autem in ianiculo trans Tyberim. Et hæc tanta quidem de Numa Pompilio accepimus.

DIONYSII HALICARNASEI ORIGINVM, SIVE ANTIQVITATVM ROMANARVM LIBER TERTIVS.

NVma Pompilio mortuo,factus iterum ſenatus reipublicæ dominus,in eodem genere regiminis, nec inuito populo,permanendum cenſuit:cōſtituit'que interim ex ſenioribus in pręfinitū quendam dierū numerum præfuturos vrbi interreges,à quibus deinde is, quem populus omnis prætulit,Tullus Hoſtilius rex dictus eſt. Eius aūt genus hoc fuit ex vrbe Medullia,quam ab Albanis condi- Tullus hoſtilius. tam Romulus fœdere ſuſcipiēs, Romanorum coloniam fecerat, vir generoſus, & opibus polens, Hoſtiliꝰ nomine. Romam commigrans vxorem duxit ex genere Sabinorum, Seruili filiam, eā ipſam,quę gentilibus ſuis fœminis bello Sabino conſuluerat legationē ſuſcipiendā pro viris ad patres,quę qúe etiam viſa erat conciliandorum ducū cauſa fuiſse pręcipua. Hic vir igitur multis in bellis ſub Romulo militans claris editis facinoribus bello Sabino iterit, filium relinquens vnicum,ſepelitur'q; à regibus in optimo fori loco, virtutē eius teſtātis tituli inſcriptione dignatus. Ex hoc autem filio viro facto, & illuſtrem ducente fœminā, Tullus Hoſtilius eſt genitus, vir prōptus,& alacer,qui rex deinde creatus eſt, cum ſuffragijs ciuilibus de eo latis ex lege, tum vero numine ſecūdis augurijs firmante, quę populo viſa erant. Annus aūt,quo is imperium ſuſcepit,ſecundus erat ſeptimę, & viceſſimę olympiadis, qua vicit certamine Eurubates, imperante Athenis Leoſtrato. Hic autem in ipſa imperij ſuſceptione opus edidit omnium magnificentiſsimum. Quicquid erat in vrbe populi mercēnarij egenique ſibi peculiare faciens. Hoc modo regionem extra ſortem multam'q; & bonā ſuperiores reges habuerāt cuius fructibꝰ & in rē diuinā, & in domeſticū victum copioſi eis ſumptus exhibebātur, eam Romulus bello quęſierat,quo ſine

filijs

filijs mortuo,ſuccedens ei Numa poſſederat. Erat enim poſſeſsio nondũ publica,
ſed regum ſortis. Hanc igitur Tullus ijs,qui nullam ſortem haberent,diuidi viri= Tullij Li= beralitas.
tim iuſſit,ſatis eſse dicens ſibi rem paternam ad ſacrorũ ſimul,domuſqúe impẽ=
dia:ea'q; liberalitate cõplexus ciues pauperes,ab operis eos in alieno vẽdicauit:ac
ne item eſset ædium vllus expers,eũ collem, qui Cęlius dicitur,muro cõmuniẽs
vrbi addidit vbi quidẽ quicunq; erãt ſine laribus Romani ex eo loco ſortiti quod
ſatis eſſet, ſibi ædes conſtruerent, ipſo quo'que in eodem colle habitante. Ac ci=
uilia quidem eius hæc opera memoratu digna. Actiones verò bellicę tradũtur
multę,quas nũc proſequor,ab Albano bello facturus initiũ. Cõmittendarũ enim
ciuitatũ diſſoluendęq; cognationis cauſa vir albanus fuit Cętius, ſiue Cęlius no= Cęlius.
mine,maximo apud eos magiſtratu dignat⁹. Hic vir aũt res ſecũdas romanoꝝ
ferẽs egerrime,nec inuidiã cohibere valens,natura idẽ arrogãs, & ſtolidior bellũ
inter ciuitates excitare cogitauit. Cęterum non videns quẽadmodũ perſuadere
poſſet Albanis, vt in Romanos ducendum exercitũ ſibi permitterent,neq; iuſtas
nuque neceſsarias habenti cauſas,dolũ eſt machinatus huiuſmodi. Egentiſſimis Dolus.
Albanorum, & ferociſſimis latrocinia agere permiſit in Romanorum agro,im=
punitatẽ pollicitus, cõparauitque ſtatim multos ſequẽtes lucra periculo vacua,
quibus illi abſiſtere nullo metu prohibiti latronũ bello finitima impleturi erant.
Hoc autem fecit coniectura vſus veriſimili, vt res ipſa teſtimonio fuit. Roma=
nos enim ſuſpicatus eſt non paſſuros eſſe hos raptus, ſed ad arma vẽturos,ſibiq;
poteſtatem fore accuſandi eos apud populũ,tanq̃ bellum incipiẽtes,opinatuſqúe
eſt plurimos colonis ſuis inuidentes fœlicitatem tantam,criminationes ipſas iu=
cunde ſuſcepturos, decreturoſqúe bellum,quod quidem euenit. Agẽtibus enim
prędas inuicem ex vtra'q; vrbe latronibus, & exercitu quando'q; romano in Al=
banum agrũ impetũ faciente, à quo multi latronũ alij interfecti, alij capti erãt
aduocata multitudine in concionem, Cęlius in Romanos acriter inuectus eſt,&
complures oſtendens ſaucios, & affines captorum, mortuorumqúe adducens,tũ
verò plura, q̃ facta eſſent mentiens, vt legatio primũ ad res repetendas decer=
neretur effecit,quam ſi Romani negligerent,bellũ indiceretur. Profectis autem
legatis romã ſuſpicatus cauſam Tullus idẽ ipſe prior facere cogitauit, trãsferre
volens in Albanos culpam. erant enim fœdera vrbibus ſub Romulo cõfecta cũ
alia iuſta,ęquaq; continentia:tum vt neutra bellum inciperet,ſed quę ſe lęſam ali
quando quęrereť,ab ea quę lęſiſſet, iuſta reciperet: quod ſi non contingeret, tunc
neceſſario tãquam ſolutis fœderibus bellum alteri inferret. Hoc igitur cauens
Tullus ne poſtulãtib⁹ albanis iuſta Romani priores negarẽt,obnoxijque Albanis Tullus.
fierent, ex amicis quoſdam pręcipuos, & illuſtres viros iuſſit. Albanorum lega=
tos omni cum comitate hoſpitio ſuſcipere domique eos apud ſe continere: ipſe
verò negotia ſimulans quędam neceſſaria legatorum aditum adfruſtrabatur.
Ac nocte proxima viros claros Romanorũ, quid opus eſſet facto edocens Albã
legatos mittit ſimul cum fœcialibus ad res repetendas: hique ante ſolis ortum ca=
pientes iter, mane occurrunt Cęlio in pleno foro: atque enarrantes ſingula,in qui
bus lęſi ab Albanis erãt Romani,ea fieri poſtulabãt,quę in cõmunibus ſpõtiõib⁹
continebantur. Cęlius autem tanq̃ miſſis à ſe prius legatis Romam res repetitũ,

ac ne reſponſo quidem dignatis, Romanorum legatos, tanq̃ transgreſſos fœdera abire iubens, bellum eis indixit. diſcedens autem legationis princeps, hoc ſolum audire ab eo poſtulauit, fœdera ne eos transgredi fateretur, qui poſtulati prius fuiſsent, nihil'que voluiſsent ſancti peragere. fatente verò id Cœlio, Teſtor inquit deos quos fecimus teſtes fœderum, quod Romanis prioribus nõ potitis iuſtorũ piũ erit contra fœdifragos bellum. Nã hanc ęquitatem vos fugitis, vt res ipſa indicat. priores enim iuſta repetiti nõ obtẽperaſtis, atq; priores bellũ nobis indixiſtis. Cęterũ vlciſcẽtes nos armis veſtras iniurias propè diẽ experiemini. Hæc cũ audiſset Tullus à reuerſis ſuis. legatos ad ſe Albanos adduci iubet, ac de quibus miſsi eſſent rebus exponere. nũciãtibus aũt illis quęcũq; mandarat Cælius, bellũq; minãtib⁹, ſi nõ iuſta ĩpetraſsẽt. Ego inquit hoc prior feci, nihil'q; inueniens eorum, quę iubent fœdera, neceſsarium, ſimul & iuſtũ Albanis bellum denuntio. Poſt has aũt excuſationes parant vtriq; quę eſsent bello opportuna, non domeſticas modo vires inſtruentes, ſed à ſocijs etiam alias accerſentes: vtriq; parata eis ex ſententia fuere omnia, prodire aduerſũ vtriq; decreuere, caſtriſq'ue

Foſſę Cœlię.

poſitis ad quadraginta ſtadia roma diſtantibus, Albani quidem circa foſsas cęlias vocatas (ſeruant enim eius qui fecit nunc etiam cognomentum) Romani vero paulo interius loco caſtris electo cõmodiſsimo cõſederũt: vtq'ue inter ſe mutuo conſpexerunt hę vires, neq; multitudine deficiẽtes, neq'ue genere armorũ viles, neq'ue vllo alio apparatu facile contẽnendę, celeri ad pugnam impetu, quẽ initio pariter vtriq; habuerant, tãquam primo incurſu hoſtes in fugã verſuri abſtinuerunt: atq'ue cuſtodię potius, quam inuaſionis curam aſsumpſerũt, vtriq; vallum celſius erigentes. Venerunt autem prudẽtiſsimis eorum, & ęquiſsimis in mentẽ recta conſilia, culpabantq'ue optimates. Tranſeunte autem in vacuum tempore (nihil enim mentione dignum aut decurſionibus ab excelſo, aut cõcurſionibus equitum gerebatur) is qui belli autor viſus erat cęlius ſeſsionem otioſã, & ineffi-cacẽ dolens, educere exercitum ſtatuit, hoſteſq'ue in pugnam prouocare, ſiq; eos non exiret, munitiones aggredi. Paratis igitur quę ad pręlium opus erant, atque ad oppugnanda etiam, ſi ita res poſceret, caſtra, vbi nox venit, iacens in prętorio

Mors Cœlij.

cęlius, aſsidente ei cuſtodia ſolita, circiter primã lucem mortuus inuenitur: neq; cędis, neq'ue laquei, nec veneni, neq; alius violentę calamitatis in corpore ſignũ prorſus habens vllum. admirabili autẽ, vt ęquum erat, hoc caſu omnibus apparẽte, quęſita'que cauſa (neq'ue enim habebant quare morbus aliquis pręcedẽs accuſaretur) Alij quidem in diuinam prouidentiam fortunam omnem humanã referentes ira numinis extinctum eſse eum hominem dicebãt, vt pote qui inter metropolim, & coloniam bellum fereret neque iuſtum, neque neceſſarium: alij autem quęſtuoſum ſibi id bellum fore exiſtimantes, ſeque magnis cõmoditatibus fraudatos in inſidias id factũ, & in inuidiã factionis aduerſę transferebãt, quoſdã ipſi ſimulãtes occultis venenis, & indeprehẽſibilibus quęſitis hunc virũ intermiſse: alij vero mœrore, & impotẽtia victum eum voluntario interitu mortuũ opinabantur, quandoquidem difficilia ei omnia, & ſine exitu acciderant, neque aliquid ei cõtigerat ab initio expectatorum. Verũ eis, qui neque amicitia, neque inimicitia erga ducẽ mouebãtur iudicio optimo quod euenerat iudicãtib⁹: neque

diuina

diuina vltio,neq; emulorum inuidia, neque rerum deſperatio,ſed naturę,nece[ill]tas eum hominem extinxiſſe, & mors ſua videbatur, quaſi debitā is ſibi ſortē, & mortalibus omnibus ſatalem vita functus impleſſet. Cęlius igitur ante facin⁹ aliquod egregiū æditū tali morte conſumptus eſt. Cuius in locū dux, & imperator creatus eſt in caſtris Metius Suffeti⁹, vir hic quidē nec dux bello idone⁹, neq; certus, aut ſtabilis pacis cuſtos, ſed cum nemine Albanorū minus prōptus à principio fuiſſet in diſcordiam ciuitatum, ex hoc ille poſt mortem Cęlij dignatus eſt imperio: quo potitus vbi cognouit omnia, quę, vt in rebus haud ſatis lętis erant inexplicabilia, in eiſdem cōſilijs, quibus prius, nequaquā permanēs, in dilationes, & moras rem ducendam ſtatuit, iam nec albanos vides eandem omnes ad bellū prōptitudinem habentes, nec auſpicia, cum de prelio conſuleret, ſibi egregia eueniſſe: ſic'que tandē in reconciliationem prouocare hoſtes cogitauit, prior ipſe pręcones mittens, cū ab extraneis quoq́ue periculū, tam Albanis, quā Romanis imminens, niſi inter ſe congruerant, ante cognouiſſet: bellū ſanè improuiſum, & vires ſimul vtras'que euerſurum. Erat autē id huiuſmodi. Veientes, & Fidenates magnas vrbes, & populoſas habentes regnāte Romulo de principatu bellum cū Romanis geſſerāt, in quo magnos amittētes vtriq; exercitus, & agri quo'q; parte mulctati, dicto audientes fieri victoribus coacti erāt, quibus de rebus ſcriptū eſt ſuperius. Regnante verò Numa Pompilio pace ſtabili fruētes, ad libertatem, & ad diuitias, omnēq́ue aliam fœlicitatem magnū habuerāt augumentū. His itaque bonis elati libertatem etiam patē expetebant, erexerāt'que animos, ac non parerent amplius Romanis apparabāt, occultato interim defectionis conſilio, donec palā factum eſt hoc bello. Nam vt Romanos audierunt obuios Albanis iſſe, id eſſe tempus rati optimū fraudi ſuę, arcanas faciūt per potentiſſimos homines coniurationes, vt qui arma ferre poſſent cōuenirēt Fidenis omnes, clàm tamen, nec plures ſimul, ne paterent inſidiæ: illic'que expectātes eos iuſſum erat id tempus capere, cum Romanorū, & Albanorū copiæ relictis caſtris, ꝓdiſſent in aciē; Hoc autē clarū facturi erant eis per ſigna ſpeculatores ad obſeruandū in mōtib⁹ collocati, quę vbi ſigna elata eſſent, opus erat arreptis armis ipſos propere in hoſtes ferri. Erat enim via nequaquàm multa Fidenis ferens ad vtra'que caſtra: ſed duarum, aut ad ſummū trium horarum iter. Superuenientes itaque certamini, vt conſentaneum erat, iam finē habenti, inſtituerant nihil amicū ducere. Verū ſiue Albani ſiue Romani vincerant, victores interficere. Hęc enī erāt preſidētibus ciuitatum conſtituta, quòd ſi Romanis viribus deſpectis, Albani ferocius in certamen irruiſſent vna'que pugna, decernere de rerum ſumma properaſſent, nihil erat, quod prohiberet fructum, in eos dolum vtros'que latuiſſe, profligatos'que amborum exercitus. Mora autem, praeter ſpem omnium, prælij, tempus'què ipſum diu, dum apparantur, extractum diffudit inſidiantium conſilia. Extra enī coniurationem quidam, ſiue lucri priuati cauſa, ſiue primoribus ciuitatum, huiuſque facinoris introductoribus inuidentes, ſiue indicia ipſi etiā aliorū veriti, quod in multorū hominū, mora longioribus'que cōiurationibus male pati pleris'que acciderit, ſiue etiam argumento Metij ſententiæ minime cōſentiens, opus impiū, infortunatū finē euadere, indices ipſi fiunt hoſtibus huius doli. Qua cognita ma

gis adhuc ad reconciliationē ſuffetius feſtinauit, quaſi nihil eis iam pręter cōcor
diam inter ſe relinqueretur, neque amplius in deliberationē res hęc venire poſſet.
Factum eſt etiam ab amicis in fidenis romano huius cōiurationis indiciū, ita vt
nec ipſe vlterius differendas putaret ſuffetij prouocationes. Vbi vero conuenere
in medio inter caſtra ſpatio, conſiliarios vtriq;, & prudentes, & idoneos adducen
tes, ſalutantes inter ſe primum, vt antea conſueuerant, amicaſq́ue, & cognatas ob
ſeruātias cōmemorantes, de bello poſtea diſſoluendo diſſeruere. Incepit autem
Oratio. Albanus prior hęc dicens. Neceſſarium videtur Tulli, me primū cauſas oſtende
re, quibus motus prior ego colloquium de diſſolutione belli poſtulaui neq; pugna
victus à vobis, neq; cōmeatu prohibitus, neq; in aliam incluſus neceſſitatem om
nino vllam, ne me forte ſuſpicemini viriū mearū imbecillitatē, vim'que veſtrā
vix ſuperabilem exiſtimantem decētem aliquam quęrere diſceſſionem à bello.
Intollerabiles enim eſſetis pręgrauitate, ſi quid de vobis tale crederetis: nec quic-
quā facere moderate velletis: quaſi ipſi quidem viſi bello iam victores. Ne igitū
huius mei conſilij cauſas falſas admittatis, ob quas bellum diſſoluēdum cenſeam
audite veras. Ego dux creatus à patria, idem'que Imperator, dū imperium ſuſci-
pio ſum equidem ſpeculatus quęnā eſſent, quę cōturbarēt ciuitates noſtras, cau-
ſæ pręcipuę. Videns autē paruas eas, & neque ſatis validas ad tātam amicitiam
cognationem'que diſſoluendam nequaquā ſanè putaui optima neque Albanos,
neq; vos decreuiſſe, magis adhuc hoc cognoſcens, multam'que dānans noſtram
vtrorū'que inſaniam, vbi rebus magis intēdi: ſum'que ſcrutatus vniuſcuiusq́ue
voluntatem. neque enim in priuatis, neq; in publicis colloquijs idem ſentientes
de bello omnes Albanos vidi: & (quod eſt iampridem oīm, quę humanis cōſilijs
percipiūtur, grauiſſimū) diuina ſigna quotiēs pugnaturus immolaui, triſtiora facta
multū mihi moerorem, multā'que dubitationem attulere. Hoc'que igitur anīo
verſans pugnę impetum cōpeſcui, interponens dilationes, & moras aliquas ſem-
per belli. Voſq́ue priores exiſtimās de amicitia ſermonē incepturos. At'que ita
Tulli oportuit vos facere, qui coloni noſtri ſitis: neque ipſos expectare donec Me-
tropolis inciperet. Quanto enim honore ęquū eſſe aiunt potiri patres à filijs, tan
to etiā à colōis ſuis cōditores vrbiū putāt oportere. Dū nos aūt ipſi cūctamur,
expectamuſq́ue alteri alteros vtri recta, fideliaq́ue colloquia incipiant, alia quę-
dam neceſſitas omni cōſilio hūano maior nos verſans agit: quā ego cū audierim
vos adhuc latentē, nō oportere putaui de decore inter nos, aut de honore recōci
liationis deliberare. Grauia enī Tulli machinamēta aduerſus nos ſtruuntur, &
ineuitabilis in vtros'que nullo negotio, nullo'ue cōſultus eſt dolus, qui labore res
noſtras oēs obtriturus, atq; proligaturus fuit. Ignis in morē vel torrētis irruēdo.
Impiorū aūt cōſiliorū architecti ſunt potētiſſimi fidenatiū, atq; Veientiū ciues
vna cōuenientes. Qui verò fuerit inſidiarū eorū mod⁹, & vnde ad me peruenerit
arcaniorū cōſiliorū cognitio, nūc audiatis. Hiſq́ue dictis vni ex aſtantibus legē-
das dat literas ab hoſpitibus ſuis quibuſdā fidenatib⁹ acceptas, miſſum'que ad ſe
etiam nuntiū introduxit. Lectis aūt literis, & audito nūtio, ſtupefactis'que omī
Suffetius. bus haud ſecus, q̄ par erat, tanto pręter expectatū periculo, paulū cōmoratus ſuf
fetius rurſus ita cępit. Audiſtis cūs romani, ob quas ego pluū diſtulerim: ſed nūc

etiam

etiã prior ego de amicitia ṽba facere inſtitui, voſq́ue deinde conſiderabitis, vtrũ
opus eſſe putetis de vitulorum raptu, aut ouium aduerſus conditores, patreſq́ue
veſtros bellũ nefandũ gerere, quo ſiue victi ſiue vincẽtes, tñ perdendi ſitis: an di
miſſis inimicitijs erga cognatos nos vtroſq́ue in cõmunes hoſtes verti, qui non
tantũ à vobis deficere, ſed inſurgere ipſi in vos quo'que cogitarunt, neq; graue
aliquod perpeſſi, neque ſe à vobis perpeſſuros veriti: ac ne illi quidem palam (vt
lex belli communis poſtulat) ſed occulte inuadere cogitantes, ne quis omnino ſu
ſpicari, aut cauere poſſit eorum inſidias: ſed quod nobis ſit omnibus dimiſſis in=
ter nos odijs, ſummo ſtudio aduerſum impios homines eundum. Eſſet enim in=
ſanię cõtrarium eligere. Haùd opus eſt vobis, tanq̃ ſciẽtibus, ac facturis, plura
dicere, vel vlterius adhoratri. Quẽadmodum autẽ recõciliationes honeſtę, & vti
les ciuitatibus noſtris fiant (nã hoc forſan audire cupitis) conabor equidẽ iam di
cere. Ego enim p̃claras, decentiſſimaſq́ue cognatis, & amicis inter ſe recõcilia=
tiones exiſtimo eſſe eas, in quibus nihil eſt cuipiam reliquũ neq; odij, neque offẽ Nota.
ſarum memorię, remiſſione omnium, quę quiſq́ue egerit, aut pertulerit facta ſi=
ne dolo. Minus autẽ his decoras eas eſſe, in quibus crimina diluũtur: vel vbi qui
alteros lęſerint coguntur ſubire iudicia ratione, lege'que cõdemnãdi. Harũ ita'q;
recõciliationũ decentiores, easq́ue magnanimas oportere eligere nos vtroſque
cenſeo, in'que animũ inducere neutris noſtrũ alteros ſuccenſere. Tu aũt Tulli, ſi
res tranſigi hoc pacto nolis, ſed ratões inuicẽ ab ijs, qui inſimulantur reddi, & exi
gi poſtules, hoc quoq; facere dimiſſis odijs parati ſunt Albãi. Sin aũt aliàs pręter
has, habes honeſtiores cõditiones, vel iuſtiores, nõ vtiq; nos pręuenies in exequẽ
do ſi dixeris: magnã'q; tibi grãm habebim⁹. ❧ His à ſuffetio dictis, rex rõan⁹ Oratio Tulli.
ita reſpõdit. Et nos item ſuffeti grauẽ ſuſpicabamur accepturos nos eſſe calami=
tatem, ſi cum ſanguine, & cædibus coacti eſſemus bellum cognatum gerere, per
auſpicia nos quo'que, quotiens de bello ſacrificium fecimus, pugnam incipere p̗
hibiti, tum occultas Fidenatium, & Veientiũ cõiurationes, quàs in nos illi vtroſ=
q́ue intendebant, paulò ante cognouimus ab hoſpitibus quibuſdam vrbium ip=
ſarum ad nos quo'que delatas: nec incauti iam ad eos ſumus, quin, vt nihil nos ab
eis detrimẽti accipiamus, dentq́ue illi poenas perfidię meritas, apparamur, ne'q;
minus quã tu hoc bellum conditionibus diſſolui, ac non armis optauimus. Prio=
res verò de pace legationẽ nos mittere haùd dignũ eſſe cẽſuimus, quãdoquidem
nec priores bellũ ipſi incoepimus, ſed incepto repugnam⁹, deponẽtib⁹ aũt vobis
nũc arma p̗uocatiões veſtras de pace iocũde ſuſcipimus: neq; de pactiõib⁹ ipſis
aliquid ſcrupuloſius diſputam⁹: ſed illuſtres, magnificẽtiſſimaſq́ue capimus iniu
rias, ſimul & delicta omnia ciuitatis Albanorũ vltro remittentes, ſi quidẽ etiam
publica dici oportet ciuitatis delicta ea, quorũ dux veſter Cęlius autor fuit, qui
de nobis tamen vtriſq́ue non immeritas dijs poenas dedit. Seponatur ita'que ſi=
ue priuatę, ſiue publicę expoſtulationis p̃textus omĩs: nec vlla deinceps ſit malo=
rum pręteritorum memoria (vt tibi quo'que viſum eſt) ſuffeti. Sed nõ id ſatis
eſt conſiderare nos tãtum quo pacto pręſens odium finiamus: ſed ne bellũ am=
plius geram⁹ etiam p̗uidere. Ne'que eñ maloꝝ dilationẽ: ſed liberationẽ quęſitu
ri cõuenimus. Quę igitur futura ſit firma belli diſſolutio, & quid agẽdo vtriq; &

nunc,& in omne tempus amici ſimus,tu ſuffeti præterijſti. Ego verò hoc etiam
conabor addere:ſi quidem Albani deſinant inuidere Romanis bona,quę poſſident
magnis ea periculis,& laboribus quęſita. Etenim nulla in re à nobis neq; magna,
neque parua lęſi propterea nos odiſtis, quod videmur melius, ac fœlicius, quàm
vos agere. Tam & Romani deſinant ſuſpectos Albanos ducere, & inſidiātes vos
ſemper eis,tanq̄ inimicos,cauere. Non enim fieri amicus quiſquam poteſt male
uolenti ſirmus. Sed qua igitur ratione horū vtrū'q; fiet? non ſi hęc ipſa ſcripſe-
rimus in ſponſionibus, nō ſi iurabimus vtrique per ſacra. Paruę enim ſunt hæc
cuſtodię, nec ſatis firmę: ſed ſi cōmunes putauerimꝰ noſtras vtrorūlibet fortu-
nas. Hoc enim vnū ſuffeti ſolum eſt doloris humani de alienis bonis remediū vt
qui inuident nō amplius aliena ducant eorum, quibus inuident bona. Vt hoc igi-
tur fiat, romanos oportere arbitror cōmunia Albanis ponere quęcunque habent,
aut habituri ſunt bona. Albanos vero iocunde data accipientes fieri omnes, quod
eſſet optimum, aut ſi minus, plurimos veſtrum, & optimos vrbis romę habita-
tores. Neque enim ſi ſabinis & Etruſcis pulchrum fuit, vrbes ipſos ſuas relinquē-
tes ad nos commigrare: vobis quidem coniunctiſſimis hoc ipſum futurum non
eſt pulcherrimum. quod ſi vrbem hanc noſtram magnam iam, & futurā adhuc
maiorem non habitandam cenſeatis, ſed amplectamini paternos lares, illud ſal-
tem faciatis, concilium vnum deſignantes, vbi de commodis deliberetur vtriuſ-
que ciuitatis, vni principatum tradite, & ei quidem potentiori, & quę minorem
augere maioribus beneficijs poſsit. Hęc igitur ego cenſeo, quę ſi fiant tū nos cer-
tos, & ſtabiles fore amicos puto. Duas autē vrbes qui incolant ęque, vt nūc, emi-
nentes nunq̄ ego inter ſe ſatis eſſe conſenſuros reor. His auditis, ſuffetius tēpus
ad conſultandum petijt: ſegregatuſque à colloquio cum aſſidētibus ſibi Albanis
deliberabat, vtrum oporteret, an non, oblata recipere. Sententijs autem omnium
cognitis, reuerſus iterum in colloquiū, ita reſpōdit. Nobis quidē nō videtur Tul-
Reſpōſio Albanorū. li, patriā relinquere, nec paterna oportere nos ſacra, & cōmunē Veſtā, araſq; pa-
uitas deſerere, ac locū ipſum, quē paulo minꝰ ānis quīgētis patres noſtri obtinue-
runt: atq; hoc, neq; bello nos vrgēte, neq; alia nobis vlla à deo miſſa calamitate.
Vnum aūt conſtitui cōſilium, vnā'que eſſe imperaturā alteri ciuitatē nō diſpli-
cet. Scribatur aūt in fœderibus hęc pars quoque, ſi placet: abſidatur'q; iam omnis
belli excuſatio. Ac de his quidem inter eos facile cōueniebat: ſed de ſuſceptura
principatum vrbe differebant, ſunt'q; multa in vtrā'q; partē dicta ab ambobus,
Oratio ſuffetij dignum cenſente vtro'que, ciuitatem ſuam alteri imperare. Sic'que igitur Alba-
nus pro ſe iſta adducebat. Nos quidē Tulli etiam reliquę Italię principatu digni
ſumus, gentē ipſi græcā, & maximā incolentiū hanc terrā gentium exibentes.
Latini verò generis principatum obtinere nos item nihilominus, quā aliarū gen-
tiū iuſtū ducimus: nec id quidē ſine cauſa, ſed communi lege hominū, quā natu-
ra tradidit, nepotibus oībus imperare ꝓgenitores. Ante verò reliquas colonias,
quibus nihil hucus'q; obijcimus, veſtrę vrbi nos putamꝰ imperare oportere, non
multis q̄dē āte ſeculis, vt obſcurū eſſe poſſit vetuſtate genꝰ, ſed tertia āte hāc ęta-
te miſſis à nobis in eā colōis. Si verò hūanā ęquitatē cōuertēs natura ſtatuat, vt
iuuenes ſeniorибꝰ imperēt, & ꝓgenitoribus poſt geniti: tūc nos quo'q; matrē vr-
bem

bem ſub imperio coloniæ eſſe permittemus. Ante em̄ minime cogitamus, huic
iuri obtemperando ſpōte vobis imperio nos cedere. Eſt & aliud, propterea quod
vos non ad exprobationem, aut calumniam veſtram accipiatis, ſed neceſſario pu
tetis dictum, quod Albanorum quidem genus quale fuit ſub condentibus eam vr
bem, tale etiam ad hoc tempus manet, nec oſtendere poſſet aliquis apud nos gen
tem aliam, quam græci generis, & latinorum, quam quidē noſtrę fecerimus rei-
publicę participem. Vos aut cautionem eius, quod penes vos fuit, regiminis co-
rupiſtis, cum Etruſcos ſuſceperitis, & ſabinos, & alios ſine laribus quoſdā, & erra
bundos barbaros q̄ plurimos: ita vt ſit iam perpaucū id quod à vobis deſcēderit
genus veſtrum legitimum. Sit verò plurimū introductū, & varium, & alienige
num. Quòd ſi nos vobis imperio cęderemus, eſſet plane legitimo imꝑaturum
nothum, & Greco barbarum, aduentitiū'q; indigenis. Ac ne illud quidem dicere
poteritis, quod aduentitiam iſtā turbā nullius eſſe permittatis iuris publici domi
nā: ſed iperetis vos vrbi, cōſulatiſque, indigenę. Nā reges etiā creatis externos,
atque ſenatus pars maxima vobis eſt ex aduenis, quorū neutrū poteſtis dicere
vos volētes tolerare. Nam quis melior vltro ſubit deterioris imperium? Magna
igitur eſſet ſtulticia, ne'que minor nequitia quę vos ipſi neceſſario ferre diceretis
ea nos vltro ſuſcipere. Poſtremo mihi hęc quo'que eſt ratio, quod vrbis noſtræ
nulla adhuc pars eſt regiminis mota decimam, & octauā ætatem iam habitatæ,
& tamen ad omnia ornatę conſueta, patria'que perſicientis. Veſtra autem inor-
nata eſt adhuc, & inordinata, vt nuper condita, & ex multis coaleſcēs nationib⁹,
multi adhuc temporis indigens, & multorū laborū, vt reformari poſſit, & quie-
ſcere perturbata ea, vt nunc vobis eſt, atque ſeditioſa. Et quis enim oportere non
dicat cōſtituta perturbatis, inexpertis probata, atque ſanà lāguētibus dominari?
quorum ipſi contraria poſtulantes, haud recte facitis. Hæc cū dixiſſet ſufetius
ſiluit: atque reſpondens Tullius. Quicquid, inquit, ex natura ducitur, & progeni- Tulli re-
torum virtute, æquū eſt ſuffeti, & nos Albani vobis, nobiſque eſſe comune. Idē ſponſio,
enim vtriq; iactamus genus, ita vt nihil huius gratia plus, aut minus alteri alteris
habeamus. Imperare autem oportere colonijs matres vrbes, quaſi iure quodam
naturali, & neceſſario, nec eſt verum, neque iuſte poſtulatur à vobis. Multę em̄
ſunt nationes, apud quas matres vrbes non imꝑant, ſed colonis ſuis parent: cu:ius
rei maximum, & clariſsimum exemplū eſt ſpartana ciuitas, non ipſa Gręcis tan Sparte.
tum alijs, ſed dorico etiam generi, vnde ea deducta eſt, imperare poſtulans. Sed
quid opus eſt de alijs dicere? Vos em̄ Lauinienſiū, ꝗ vrbē veſtrā cōdiderūt colo
ni eſtis. Si aūt lex eſt naturę, vt imꝑet mater vrbs colōię, an nō pręſtabūt nobis,
vobiſq; Lauiniēſes iuſta ſtatuētes? Ac ad primū hoc ius veſtrū, & magnā quidē
habēs apparentiā, hęc dicta ſufficiāt. Quod verò ꝑſcrutari inuicē vitā nr̄am
vtrorū'q; aggreſſ⁹ es, generoſitatē aſſerēs Albanorum eādē ſemꝑ ꝑmāſiſſe, no-
ſtrā aūt alienigenarū ꝑmixtiōib⁹ corruptā, neque dignū eſſe nothos imꝑare le-
gitimis, aut idigenis aduētitios, diſce te etiā hoc iure maxie aberrare. Nos em̄ tā
tū abſum⁹, vt comunē feciſſe volētib⁹ ciuitatē nr̄am erubeſcam⁹, vt nos ipi p̄ci
pue veneremur hoc oꝑe nō nos hui⁹ āte alios ſtudij pricipes, ſed à ciuitate Athe- Athene.
niēſiū, cui⁹ maxia eſt in gręcis gloria, ſūpto hoc exēplo, atque ideo genus nobis

hoc regiminis,& res ipſa multorum nobis bonorum cauſa. neq; reprehẽſionem,
neq; pœnitentiã,quaſi peccauerimus,vllam affert. Imperat aũt & cõſulit,alijſq;
honoribus apud nos fruitur,non qui multas poſſidet pecunias, nec qui multos
poteſt progenitores gẽtiles oſtẽdere,ſed quiſquis potius eſt his honoribus dign⁹.
Pulchre. Non enim vlla in re alia, quam in virtute nobilitatẽ cuiúſuis eſſe exiſtimamus.
Turba vero alia corpus eſt ciuitatis, vires habens, & ad exequenda ea,quę pru-
dẽtiſsimis viſa fuerint,facultatem exibens:ſic'q; magna facta eſt ex parua,atque
terribilis finitimis ex cõtẽpta, hac comitate, vrbs noſtra:ſic'q; initiũ pricipatus,
de quo nullus iã Latinorum nobiſcũ cõtẽdit,hoc nobis gen⁹ attulit reipublicę quod
Nota. tu accuſas ſuffeti. Nam in viribus quidem poſita eſt militaribus vrbiũ potẽtia.
Ex multis autẽ corporibus vires fiunt. Paruarum autem & infrequentium, &
ob hoc inualidarum vrbium ne ſibi quidem,nedum alijs,eſt imperare. Ad ſum-
mam autẽ ego licere opinor,aliorũ vituperare gubernãdi morẽ,& propriũ extol
lere,quum põt aliquis Vrbem ſuã ijs ſtudijs,quæ laudãt,fœlicẽ magnã'q; oſten
dere:& eas,quas improbat,quia ſimilia nõ elegerint,infœlices,& paruas. Verum
enimuero nõ ſic res noſtræ habẽt:ſed ab alto vrbs veſtra incipiẽs,& multarũ fa-
cultatum potita,in paruã quandam cõtracta eſt domũ. At nos contra ex paruis
initijs breui admodũ tẽpore frequentiſſimã,& maximã finitimarũ vrbium om
nium Romã fecimus,& his ipſi quidẽ inſtitutis,quæ tu improbas, vtentes. Sedi-
tiones aũt noſtræ(quando quidẽ tu hoc quoque vituperas)non ad euerſionẽ, aut
diminutionẽ rei noſtræ publicæ: ſed ad ſalutẽ,& augumentum fiunt. Certamus
enim iuniores,cum ſenioribus,peregrini cum indigenis,vtri noſtrum Reipub.
plus cõferãt(& vt breuiter dicamus)cum ijs qui imperaturi ſunt alijs. Hæc duo
Nota. adeſſe conuenit,in gerendo bello vires,& conſulendo prudentiã:quę ſunt vtraq;
in nobis. ac ne vana ſit iactatio,res ipſa nobis ratiõe omni maior eſt teſtimonio.
Tanta enĩ magnitudine,& viribus vrbs fieri quæ'nam potuit tertia ætate poſt
conſtitutionẽ,niſi in ea fortitudo abunde,& ſapiens cõſilium extitiſſet? Sint aũt
ſatis ad coniecturã faciẽdam de potẽtia eius vrbes latini generis multæ à vobis
conditæ,quæ veſtrã deſpicientes vrbem,nobis adhæſerunt,& à Romanis poti⁹,
q̃ ab Albanis gubernari ſe poſtulãt:tanq̃ nobis vtraque valẽtibus,bene amicis fa
cere,& inimicis male,vobis verò horum neutrũ. Multa igitur adhuc habens,&
fortiſſima,quæ poſſem ad argumentationes tuas dicere,cũ ſuperfluum hũc ſer-
monẽ videam,ac multa quoq; ex æquo rõibus tuis forſan refutanda,nõ iam am-
plius aduerſus cõpetitores vos,eoſdẽ'que iudices dicam. Vnum aũt opinor opti
mum,& ad dijudicandas cõtentiones noſtras ſupereſſe ſolũ modum, quo multi
olim Barbarique,& Græci magnis odijs,ſiue de principatu,ſiue de finibus contẽ-
dentes,ſunt vſi:quẽ cum dixero,finem faciam. Certa quadã exercituũ noſtrorũ
parte vtrique decertemus,in paucißimũ hominum numerũ cogẽtes fortunam
belli,& ex vtra vrbe victores ſuperatis hoſtibus extiterint, concedamus ei ipſi
imperium in alteram. Quæcunque enim colloquendo non diſcernuntur, armis
dijudicant. Et quæ quidẽ de principatu vrbiũ allegata ſunt ab vtriſq; ducibus,
Finis. hæc fuere. Poſtremo aũt decretũ eſt ſicut propoſuerat Romanus. Nã qui in col-
loquio aderant Albaniq;, & Romani celerem diceſſionem à bello fieri querentes

ſtatuerunt

ſtatuerunt armis contentionē dirimere: quod cum inter eos conueniſſet, de nu=
mero quoq́ue quęſitum eſt eorũ, qui pugnaturi eſſent, cum non eundem ſenſum
dux vterq; oſtenderet. Pauciſſimis enim corporibus volebat Tullius belli iudi= Tullius.
cium fieri, vno Albanorum illuſtriſſimo cum altero Romanorum optimo decer=
tante: erat'que ipſe paratiſſimus pugnare pro patria in eandem quo'que ambitio
nem ducem Albanum prouocans, decora'que aſſerens exercituũ ductoribus de
principatu certamina: nec ſi viciſſent modo viros ſtrenuos, ſed ſi victi quo'que
eſſent à ſtrenuis: Poſtremo'que etiam imperatores enarrens, qui ſuas animas po=
tius, q̃ rēpublicam periculo expoſuiſſent: cum indignum arbitrarētur, plus hono
rum eſſe ſibi, bellorum minus. Cęterum Albanus paucis quidem corporibus peri
clitari vrbes recte dictũ putabat. De pugna verò vnius cum altero differebat,
hæc dicens, quod ductoribus exercituũ, quũ potentiam ſuam parant, honeſtum
eſt, & neceſſarium, de imperio inter ſe certamen. Verum ipſis ciuitatibus (quādo
quidem de eminentia inter ſe differunt) non modo lubricum, ſed turpe quo'que
eſſe per duo corpora periculum, ſiue melior fortuna euenerit, ſiue etiā deterior.
Ternos autem ex vtra'que vrbe electos viros conſulebat in cõſpectu omniũ Al
banorum'que, & Romanorum inter ſe dicertare. Eſſe enim conuenientiſſimum
in omni diſceptatione hunc numerum, principium, & medium, & finem in ſe cõ
tinentem. Huic autem ſententię accedentibus Romanis, & Albanis, diſſoluto col
loquio ad ſuas vtriq; munitiones abeunt: aduocatiſq́ue deinde militibus ab vtro
q́ue duce in contionem, enarrent ijdē & quęcũ'que in colloquio diſputata eſſent
& in quibus tandem conditionibus vtriq; conueniſſent. Sanchientibus autem
decreta ducum multo conſenſu exercitibus, mirabilis poſt hæc ābitio militum,
centurionũ'q; animos inuaſit, expetentibus vtrin'q; q̃ plurimis huius pugnæ lau
dē ferre, neq; verbo tm̃ annitētibus, ſed ambitionis ipſius ſigna multa oſtēdētib⁹,
ita vt difficilis eſſet ducib⁹ in ea copia optimorũ electio. Quiſquis em̃ aut maio=
rũ claritate illuſtris, aut corporis viribus præualēs, aut manu ſtrenuus, aut alia for
tuna aliqua, vel audacia inſignis is ſe primũ cõſtitui poſtulabat in trib⁹, donec tan
dē hāc æmulationē duos exercitus diutius detinētē dux Albanus cõpeſcuit: cum
veniſſet ei in mentem, diuinam prouidentiam futuri certaminis his ciuitatibus
multo ante p̃ſciam eos qui pro ipſis periclitaturi eſſent, parare voluiſſe, cum ex
domibus non obſcuris bello'que bonos, & aſpectu inſignes, tum potitos eos geni=
tura minime cum multis communi: ſed rara quidem, & mirabili propter nouita
tem: Horatio enim cuidā Romano, & Curiatio Albano filias geminas eodem tem=
pore deſponderat Seduinius Albanus: hiſq́ue ambobus hę fœminę vno tēpore Horatius.
prægnantes primis partubus trigeminos enituntur mares, quos parentes in au Curatius.
gurium proſperũ ſibique, & vrbi ſuę accipienies, educant omnes: dat'q; eis (vt di
ctum) deus formam, & vires: atque nobilitate animi nemine eorum, qui optime Trigemi=
informati ſunt, eſſe deterioribus. His igitur cogitarat Suffetius certamen ipſum ni.
de principatu committere. Ac ſic vocato in colloquium Romanorũ rege, Deus,
inquit, aliquis Tulli ciuitatibus noſtris proſpiciens cum in multis alijs, tum in hoc
quo'que certamine, manifeſtam eis videtur beniuolentiā oſtendiſſe. Nam inuē
tos eſſe pugnatores ꝓ oīb⁹ claros genere, bello ſtrenuos, & aſpectu pulcherrimos,

tum ex patribus ſingulis,ſingulíſqúe matrib⁹,&,quod maxime mirum eſt,eadē
die eos ternos editos.apud vos Horatios, apud nos Curiatios. Admirāda quędā,
& diuina videtur omnino benignitas. Cur nō itaq; oblata nobis a Deo tanta op-
portunitate vtimur, adhortamur'que ad certamē de imperio trigēios. Nā cum
alia, quęcūq; hominibus ineſse vellemus optime dimicaturis, in his ſunt: Tum
vero illud,ne progreſſos ſocios laborātes deſerant. Vis ineſt ipſis,fratres qui ſint,
pluſq̄ in alijs ſiue Romanorum, ſiue Albanorum vllis: deinde etiā aliorū iuuenū
ambitio aliter cōpeſci difficilis,celerē habebit exitū. Puto enī apud vos quo'que
aliquā oportere, ſicut apud Albanos,multorū de virtute contētionē:quos ſi docu-
erimus diuinā fortunā quādam humana ſtudia pręueniſse, cū ex ęquo dimica-
turos pro ſua quoſqúe prima hos viros nobis obtulerit, facile eos ab incœpto re-
mouebimus. Neque eñ ſuperari a trigeminis virtute reliqui videbunt: ſed certe
egregia ſorte naturę,atque cōditionis cuiuſdā ad cōgreſſū pari cōgruitate. His
a ſuffetio dictis,at'que oñibus ſentētiam eius approbātibus(Nam et Romanorum,
& Albanorum optimos ambobus ducibus adeſſe contigerat) paululū cūctatus
Tullius. Cętera,inquit, ſuffeti recte mihi vidētur dici. mirabilis enī quędam eſt
Tullus. fortuna, genituram ſimilem in vtraque vrbe,&, quod alias nunquam cōtigerit,
noſtra ętate afferens. Sed vnum mihi ignorare videris, quod afferet magnum
adoleſcentibus momentū,ſi eos velimus ferro inter ſe decernere. Noſtrorū eñ
Horatiorum mater ſoror eſt matris veſtrorū Curiatiorum: ſunt'que educati hi
omnes pariter in ſinibus ambarum mulierū,cōplectuntur'que ſe inuicē,amāt'q;
non minus,quàm vlli vnquā inter ſe fratres. Vide itaque ne ſit impiū, his arma
inducere, vocare'que eos in cædē mutuā fratres quidē,ſimul'que educatos. Con
ſanguinea enim polutio ſi ad homicidia iſti mutua coacti fuerint, in nos redibit
ipſos,qui cogimus. Tum'que ſuffetius. Nec me latuit,inquit, Tulli adoleſcentiū
cognatio,nec vt cogens conſobrinos,niſi ſponte illi certamē ſubeāt,dimicare vo
lui:ſed vbi mihi hoc conſilium in mentē venit, accerſitis quāprimū Curiatijs,
tentaui prius, an eis volentibus hoc certamen futurū eſſet. ſuſcipientibus verò
ipſis ſermonē admirāda quadā,& incredibili alacritate,tunc aperire hoc cōſiliū,
& in medium ferre cōſtitui:idem quoqúe tibi facere ꝓmittēs,trigeminis veſtris
vocatis,ſententiam eorum exquirere:vt,ſi ipſi quòque corpora ſua velint expo-
nere pro patria,gratiā habeas:ſin refugiant, nullā eis afferas neceſsitatē. Diuino
tamē, ſicuti de noſtris fuit, ſic etiam de iſtis fore ſi ſūt quidem hi quales audio ꝑ
paucorum hominū, egregię indolis, ac bello ſtrenui. Nam virtutis eorū ad nos
fama quòque peruenit. Accipit admonitionē Tulli⁹: pactis'que inducijs in decē
dies,quibus cōſultaret,& ſentētia adoleſcētiū cognita, reſponderet,in vrbem re-
dijt, vbi cū primoribus deliberās (poſtq̄ plurimis viſū eſt accipiēdas eſse ſuffe-
tij prouocationes,euocatos ad ſe trigeminos his verbis alloquitur. Viri Horatij
verba Tul- ſuffetius Albanus mecum in colloquium veniēs poſtremo in exercitu cōgreſſu
lij. noſtro dixit:diuina nobis prouidentia paratos ternos viros ſtrenuos periclitatu-
ros pro vtraque vrbe,quibus neque generoſiores alios,neque magis idoneos in-
uenire poſſemus, Albanorum curiatios, & vos Romanorum, quo animaduerſo,
quęſiſſe ſe ait, primū an vellēt conſobrini veſtri donare ſua corpora reipublicę:
iiſque

iiſque prompte admodum certamē pro communi ſalute in ſe omne ſuſcipientibus, confiſum tandem ſe rem propoſuiſſe, ac me quoque à nobis quęrere ęquum cenſet: velitis ne vos pariter aduerſum Curiatios dimicātes pro patria veſtra periclitari? an hæc ipſi forſan alijs ambitione cedere? Ego vero ob virtutem veſtrā, manuum'que promptitudinē, qua haud obſcura ſupra cæteros eminetis, glorioſiſſimum vos periculū adituros minime dubitaui. Cæterū veritus, ne cognatio tam arcta cum trigeminis Albanis impedimēto veſtræ alacritati eſſet, factis decem dierum inducijs, tempus ad reſpondendū petij: vt'que huc veni, ſenatu habito, rem ipſam cōſultandam in mediū protuli: viſum'que eſt pluribus, vt ſi ſponte vos certamē hoc pulcherrimū, vobiſque cōueniens ſuſcipiatis, quod ego quidem paratus fui ſolus ſubire pro om̄ibus, laudemus & nos, habeamus'que gratiā: ſin aūt vos cognationis inquinamentū veriti (non eñi oportet timidi animi indicium apparere) alios potius extra genus veſtrū vocandos cēſeatis, neque nos vllam vobis pugnæ neceſſitatē afferamus. Iſta quidem ſenatus decreuit, neque iracunde accepturus, ſi hoc opus oneroſum ducatis: neq; parum vobis gratię habiturus, ſi vos recte decernētes pluris patriā, quàm cognationē eſtimare contigerit.

Hęc cum audiſſent iuuenes, ſecedētes parumper, atque pauca inter ſe diſputātes, ſtatim redeunt: dixit'que fratrum maximus verbis omnium eorū talia. Si nobis liberis, ac ſentētiæ noſtræ dominis poteſtatē feciſſes Tulle cōſultandi, de hoc certamine aduerſus conſobrinos noſtros, nō protrahentes rem amplius aperire tibi, potuiſſemus noſtra cōſilia: ſed cum nobis ſuperſit pater, ſine quo ne minima quidem dicere, aut facere æquum cenſemus, paululum à te temporis petimus ad reſpondendum, donec conueniamus patrem. Laudante aūt pietatem eorum Tullo atque ita vt facerent iubente, vadunt ad patrē, de prouocatione ſuffetij, Tullijque oratione eum edocentes, reſponſum'que ſuum vltimū ei exponētes, ſimul'q; eū orantes, vt quàm haberet ipſe ſententiam exprimeret. Quibus ille reſpondens. Pium inquit opus facitis filij patri veſtro viuentes, neque aliquid ſine mea agentes ſententia. tempus autē iam eſt vos etiam de vobis in talibus nō inconſultos videri. ponentes itaq; vitam meam finē habere, facite me certiorē, quid vos prius agere decreueritis de rebus veſtris ipſi ſine patre cōſultantes. Tum fratrum primus. Recepimus inquit pater de principatu certamē, confirmati ad patiendum quicquid videbitur numini. Mori enim mallemus, q̄ viuere te indigni facti, atq; progenitoribus noſtris. Quod autem ad propinquitatē conſobrinorū attinet, nos nō eam priores ſoluimus, ſed vt diſſolutam ipſam à fortuna cōplectimur. Nam ſi honeſto minor cognatio à Curiatijs iudicatur: neque idem genus Horatijs virtute eſſe precioſius apparebit. Pater autem vt quis eſſet ſenſus iuuenū agnouit, ingenti euectus lætitia, manuſque in coelum tendens magnas ſe dijs ait gratias habere, quod ſibi eſſe dediſſent filios honeſtos, & ſtrenuos: deinde eorum vnumquemque cōplectens, atq; ſuauiſſimas eis amplexuum, & oſculorum comitates reddens. Habete, inquit, ſententiam meam filij egregij: reuerſique ad Tullum date ei reſponſum & honeſtum, & pium. Illi patris adhortatione læti, regem adeunt, ſuſcipiunt'que certamē: dehincq́ue Tullus vocato ſenatu, & ſodalibus iuuenū pleriſque diſpoſitis, mittit ad Albanum legatos, qui nuntient Romanos conditionem

Orationū reſponſio.

Verba patris.

accipere: Exhibiturosq; eſse Horatios, qui de imperio dimicent. Exigente autem
materia & pugnę modum diligenter perſcribere, & qui poſt pugnam ſecuti ſunt
caſus theatricis ſimillimi, conabor ego quo'que iſta nō ícurioſe perſequi, & eorū
vnumquodq; pro viribus explicare. Poſtq̄ itaqúe tempus venit, quo oportebat
ſpontiones finem accipere, vires exeunt omnes romanorū: exeūtq; iuuenes dijs
patrijs adoratis pręcedētes cum rege Laudati ab ōnibus, aſperſiq; floribus capita
(Iam enim exercitus Albanorum exierat) ijſdemq; locis, quibus prius poſitis ab
vtris'que caſtris, interuallo'q; dimiſſo, & poſito termio, qui Romanos diuideret
Pacta. ab Albanis. Primū quidē peractis ſacris iurauerūt vtriq; ſuper igneis, ſe fortunā
amplexuros quæcun'que eſset ex hac pugna conſobrinorum ſuis vrbibus alla-
ta, ſeruaturos'que eſſe foedera, nullum eis dolum adhibentes, neqúe ipſos, ne'q;
progeniem ſuam. Atq; vbi perfecta ſunt, quę debuerant erga deos, pia depoſitis
vtriq; armis ante caſtra conſtitere futuri tāti certaminis ſpectatores: trium'que
fermé, quatuor've ſtadiorum ſpatium pugnaturis in medio relinquētes. Ne'que
multo'poſt aderant Curiatios adducens Albanorum imperator, & Horatios rex
Romanus armatos optime, & ornatū reliquū habētes, qualem homines aſsumūt
certaturi ad mortē. Ac vbi alterí alteris proximi aſtitere terni iuuenes, traditis
armigeris gladijs, occurrere ſibi inuicem flentes, & ſuauiſſimis nominibus alterí
alteros appellātes: ita vt in lachrymas etiā cęteri cogerētur: multāq; ſuā ſimul,
& ductorum impietatē oēs incuſarēt, quod, cum alijs poſsent corporibus cōten-
tionem vrbium dirimere, in cognata vulnera, & conſanguineam polutionem
id certamen concluſerant. Verum vbi ab amplexibus iuuenes quieuere, digreſ-
ſi ijdem gladios rurſus capiunt, at'que redeuntes ſe ipſi ſecundum ætatem ſta-
pugnę ini- tiunt, & aduerſum congrediuntur, ac eò vſque quies, & ſilentium exercitus v-
tium. troſq; continuit. Poſtea vero & clamores mixti ab vtroq; exercitu, & adhor-
tationes pugnantibus ſunt vtrinque adhibitæ: ſicque vota, & gemitus, omni-
um'que aliorum effectuum bellicorum voces continuę: alię quidem ad ea, quæ
gerebantur ab vtriſque, & videbantur: aliæ vero ad futura, & opinata, erant-
qúe plura veris ea, quæ putabantur, habebat'que aſpectus ex multa diſtātia ma
gnam incertitudine: atque ſua cuius'que erga propugnatores affectio quæ agen-
da eſſent ad conſilium ſuum redigebat: incurſus quoqúe continui, & retroceſſus,
& in aduerſum rurſus obſiſtentiæ, multæ'que hinc inde conuerſiones certā ſpe-
ctantibus ſententiam auferebant. Hæc'que per multum facta ſunt tempus. Et
enim par robur corporis, neque impar animi nobilitas vtriſque contigerat: ar-
miſqúe præterea tecti ipſi optimis nullam partem corporis nudam reliquebant,
quæ quidem ſaucia mortem celerē deberet afferre: ita vt Albanorum, & Romano
rum multos ex æmulatione, & miſericordia ſuorum lateret, ſe quoque eſſe huius
caſus periclitantium participes: ſe'que eſſe mallent pugiles, q̄ eorū, quę gerebant̄
ſpectatores. Tandē vero trigeminorū Albanorū maximus oppoſito ſibi Roma-
Mors ro- no arctius implicatur alia ſuper alia & inferens, & accipiēs vulnera: Cōtigit'que
mani pri- ei inguen Romani enſe traijcere. Ille aūt cum alijs vulneribus iam grauis, tum ve
mi. ro vltimo lætifero accepto deficientibus membris corruens ſtatim morit̄, quod
cum ſpectaſſent exercitus ſimul omnes exclamarunt, vt victores Albani, Roma

nique

nique, vt victi. Suos enim duos reliquos ab Albanis tribus facile conficiendos ſu
ſpicabantur. Interea vero ſuccēturiatus cadēti fratri romanus, eo quidē ſucceſ-
Mors primi albani.
ſu videns lętabundū Albanū, celerrime in eum vertitur, multiſq; illatis vulneri-
bus, multis acceptis forte euenit, vt in iugulū hoſtis gladiū intigeret, ipſūq; con-
ficeret. Mutāte verò breui tēpore fortuna geſta pugilū ſpectantiūq; affectus: ac
romanis iam ſe recipientibus ex priori mœſtitia, & adepto Albanis gaudio, alia
rurſus cōtra flans aura, lętiſq; rebus romanorū repugnās ſpes eorum depreſſit
hoſtiumq; erexit ſpiritus: quòd cadēte Albano frater is qui proximam ſtationē,
habuerat, percuſſorem eius aggreditur: Acciditq;, vt eodē tempore vterq; alteri
Mors ſecundi romani.
immania infligeret vulnera: Albanus quidē romano per interſcapulū vs'que ad
viſcera gladiū adigēs: romanus autem, cū tranſgreſsū hoſtis ſubiſset, poplitem
alterū ſuccidēs: at'que ita lętali ſtatim vulnere alter moritur: Alter autē poplite
ſaucio non amplius ſtare certo gradu pōt: Vacillans verò & clipeo inuiſus ſe'que
firmās adhuc tamē cōtra hoſtem ſtabat, & cum relicto ſibi fratre in ſuſtinētem
romanū vertitur: Circūuenerant'que vnum duo: hic a fronte, ille a tergo adue-
Cōſilium tertij Ro.
niens. Romano aūt verito, ne circūſeſſus ab eis fieret ſuperatu facilis cum duob⁹
vnus pugnans: atque iiſdem vtrinque ſuperuenientibus, In mentem venit (erat
enim adhuc integer) vt ſegregaret hoſtes, & ſeparatim cum vtroque pugnaret.
Facillime aūt ſe diſiungere eos poſſe ratus eſt, ſi fugæ eis opinionem prębuiſſet,
non ſe enim ab ambobus perſequendum ſed ab vno eſſe, vidente fratrem nō am
plius firmo pede. Hæc vt illi decreta conſtitere, ſugam arripit, contigit'que, vt
ſpes eum minime fruſtraretur. Nam fratrum alter nullum vulnus habens lętalē
fugientem romanum expedite perſequitur: alter vero incedere nequiēs, pluſquā
oportuiſſet, differt. Interea vero Albanis ſuos adhortantibus romanis cōtra ſuū
pugilem probris omnibus inceſſentibus: & alteris quidem ouantibus, & corona-
tis, tanquàm pulchre procedente certamine: Alteris vero gementibus, quaſi eos
nunq̄ poſſet fortuna erigere, obſeruato tempore romanus propere ſe vertit, &
antequā ſibi Albanus cauere poſſet, eum præuenit, enſe brachium vulnerans, ce-
Finis pugnæ.
dens'que vertibulum. Delapſa aūt ad terram manu ſimul cum enſe, vulnus alte
rum lætale ingeminans Albanum interficit, ac poſt eum in vltimū irruens ſemi-
necem, & remiſſum mactat, ſpoliatiſque conſobrinis in vrbem proficiſcit᷑ vi-
ctoriam ſuam volens primus ipſe patri nuntiare. Oportuit autem hunc quoq́ue
cum homo eſſet, nō in omnibus fœlicem eſſe: ſed inuidi ipſum numinis aliquid
experiri, quòd breui eum tempore ex paruo magnum faciens, & in illuſtrationē
mirabilem, inopinatam'que efferens, eodem deiecit die, ſororicidā ipſum deferēs
in triſtiſſimam calamitatē. Nam vt portis propinquus cum aliam turbā multi-
plicem ex vrbe effuſam, tum currentē ſororem vidit, ad primum eius perturba-
tus eſt aſpectum, quòd à tutela matris progreſſa ea longius ſe turbæ ignotæ vir-
go iam matura commiſiſſet: id'que factum in ſuſpitionem trahēs ad extremum
in demētes, & inhumanas cogitationes inclinauit. quod ſalutare quàm primum
optās ſeruatum fratrem, & diſcere ab eo volens virtutes mortuorum fratrū, mo
deſtiores interim mores neglexiſſet muliebre quiddam patiens. At illa quidem
minime deſyderans fratres, auſa erat inſolitas vias carpere: ſed amore victa vni-

us cōſobrinorū,cui fuerat a patre deſpōſata affectum tamē ſuū ipſa tātiſ p tegēs, donec, quodam nūtiāte ei q̄ geſta erāt in pugna,audiuit. Poſt quod q̄dem non vlterius ſe cōtinēs:ſed ędes linquēs ferebatur ad portas & menades,reuocāte,eā, conſequēte'que nutrice nihil mota: vrbe verò egreſſa, vt obuium fratrē habuit lętabundum, triumphales'q; indutū coronas,quibus eum cinxerat imperator, ſodales'que eius vidit ferētes mortuorum Albanorū ſpolia, in quibus etiam paludamentum erat verſicolor,quod à ſe,& à matre textū in futuras nuptias dono miſerat ſponſo. Mos eſt enim verſicoloribus paludamētis idui eos qui Latinorū ambiunt ſponſas. Hoc itaque paludamētum vt vidit cruore cōſperſum, Veſtē ſibi diſcindēs,& ambabus manibus pectus percutiēs,lugebat,vocabat'q; cōſobrinum,ita vt aſtantes omnes multus ſubiret ſtupor. Ea verò aſſidue proci mortē deflens,& immotis oculis fratrem ſpectans. Tu,inquit, gaudes homo diriſsime cōſobrinis interfectis,me'que ſorore miſerrima priuata viro. ò infoelix non te ſubit miſericordia cognatorū interfectorū, quos fratres vocabas. Immo verò, tanquā aliquid boni egeris: ſenſu cares prę gaudio,& coronis pro his malis indueris, ferę animū gerens. Immo,inquit ille,ciuis amantijs patria,& eos,qui ei male optent, vlciſcētis,ſiue alienos,ſiue domeſticos, in quibus quòque te pono, quę & bonorum maxima,& malorū, quę nobis vno tēpore euenere, cognoſcens patrię victoriam,quàm ego frater tuus adueho,fratrū'que mortē,ne'q; publica fœlicitate gaudes ſceleſtiſſima, ne'que domeſticis calamitatibus doles, ſed fratres ipſa tuos negligens procū luges,ac ne clā quidem, ſed in oculis peccans omniū, mihi quòque virtutem exprobrans, & coronas virgo improba, peroſa fratres, atque noſtris progenitoribus indigna. Sed quādoquidem nō tu de fratribus mœſta es, ſed de cōſobrinis,inter viuos corpus habens,interq; mortuos animū, abi ad illū, quē vocas,nec patrem amplius,nec fratres polluens. His'que dictis non ſatis egit in odio moris improbi virū moderatum:ſed ut ira tulit gladiū per latera puellæ trāſigens:interfecta'q; ſic ſorore ad patrem abijt. Adeò enim odio improbatis flagrabant,& auſteri erāt Romanorū mores,ac cēſus,& ſi quis eos velit p̄ſētibus atq; huic vitę cōferre,crudeles,& duri, neq; multum a ferina natura diſtātes: vt hoc caſu audito patre tā graui rem non modo nō egre tulerit, ſed pulchre quidē, & cōuenienter ſe habere exiſtimari, inq; domū ſuā inferri corpus filię vetuerit, ac nec in paternis poni monumētis ipſā permiſerit ne'que eam exequiarum, aut comitatus,ne'que aliorum legitimorum eſſe participem voluerit. Cęterum qui aderāt eo ipſo,in quo erat occiſa,loco ſuperiacētes lapides, ac terrā,& vt cadauer deſertū curātes,proiectam ſepelierunt. Hæc quidem eius viri dura, nec ea min' quę ſum nūc dicturus. Tāquam enim pro bonis, & fortunatis rebus eadem die ex more quas vouerat victimas immolauit: magnifice'q; epulū cognatis dedit, & eos(vt in maximis cōſuetum eſt ſolēnitatibus)excepit,calamitates is domus proprias bono patrię publico longè minores ducēs. & hoc quidem non tantum Horatius: ſed & alij poſt eum cōplures feciſſe Romani viri illuſtres traduntur. dico enim ſacrificare,& coronas ferre, & triūphos ducere mortuis tūc filijs,quū bene à ſe geſta eſſet reſpublica, de quibus adhuc ſuo loco dicā. Poſt pugnā verò trigeminorum Romani,qui tūc in exercitū erāt,ſepulchris extructis magnificis

pugilibus

pugilibus ſuis ijs in locis, in quibus ceciderant, & conſecratis dijs immortalibus
tropheis in iucunditatibus erant. Albani verò ferentes egerrime quę acciderant
incuſanteſqúe ducem, vt gubernatorem malum, Multi ſine cibo, aliave cura cor
poris quod reliquū erat diei conſumpſerūt. Poſtero autem die rex Romanus vo
catis eis in contionem, multū'que conſolatus, tanq̄ ipſe nihil turpe, aut difficile, &
quod cognatio non permitteret, imperaturus: ſed eodem ſenſu ciuitatibus vtriſ-
qúe optima, & vtiliſſima proſpecturus rex cum eſſet, Conſtituto in imperio
duce eorum ſuffetio, neque ciuili vlla eorum cōſtitutione mutata. Deduxit inde
exercitum, domū'que redijt. Ducentem aūt eum decretum à senatu triūphū,
& ciuilia agere aggreſſum viri illuſtres adeunt, in ius Horatiam adducētes vt po-
lutum cognato ſanguine per ſororis cędem: Longā'que habuerunt orationem le-
ges proferentes, quę necari indēnatum aliquem vetarent, deorūqúe omniū iras
enarrantes aduerſum eas ciuitates, quę non in polutos vindicaſſent. Defendebat Defenſor
autem pater adoleſcētem, accuſans filiā, & poenā illam non cędē fuiſſe aſſerens pater.
ſe'que iudicē domeſticorū malorū eſſe ęquū cēſens patrē vtriuſqúe multus tād
vltro, citro'que dictis magna regē tenebat incertitudo, quē demū ſinē liti impo
ſiturus eſſet. Neq; enī cędis crimine liberari eū, qui ſororē ante cauſę dictionem
occidiſſe fateret̄: quē quidē leges occidi iuberēt, bene habere exiſtimabat: ne exe
cratio, & polutio eius, qui hoc fecerat, in ſuā ipſius verteretur domū: Neq; rurſus
tanq̄ homicidā eū virū interficere, qui pro patria periclitari voluiſſet, fuiſſetq;
ei tātę autor potentię, patre illū p̄ſertim culpa liberāte, cui primā irā ꝓ filia & na
tura, & lex tribuit, grati eſſe animi aut honeſtū putabat. Dubitāte aūt eo quēad-
modū rebus vteretur, eadē viſum eſt optimū, vt cognitionē hāc populo permit
teret. Sic'q; tūc primū capitalis iudicij dominus populꝰ Romanus ſentētiā ſecū-
dū p̄rem adoleſcētis tulit, cędiſqúe crimine reū abſoluit. Sed nō tamen ſatis eſſe
Rex dixit ijs, q̄ vellēt pietatē erga deos cuſtodire id qđ factū eſſet de reo per ho-
mines iudiciū: ſed accerſitis pontificibus placari iuſſit deos, & genios, purgariq;
hominē ijs piaculis, quibꝰ expiari cędes imprudētes lex iubet. Hique aris duabꝰ
extructis, vna Iunoni, cui curre eſſe aiūt ſorores: altera īdigenę cuidā deo ſiue ge
nio, lingua eorū Iano vocato, ac cognominibꝰ vocatis Curatiorū cōſobrinorū ab
Horatio interfectoꝝ ſacrificijs quibuſdā ſuper eis factis, & alijs vſi ſunt piaculis.
Et poſtremo ſub iugum miſſerunt Horatiū. Eſt aūt Romanis cōſuetum, quotieſ-
cun'que hoſtium arma tradentium ſiunt donum duo tigilla recta defigere, atque
tertium ſuperne duobus illis tranſuerſum imponere: deinde autem ſub eo capti-
uos agere, tranſgreſſoſqúe ipſos liberos ad propriā domū dimittere. Hoc apud
eos iūgū vocatur, quo etiā qui tūc purgabāt hūc virū, ſunt vſi piaculorū legiti-
morū vltimo. Locū autē, in quo hāc purgationē fecerūt Romani, oēs ſacrū exi-
ſtimāt. Eſt aūt in āgiporto ferēte à Carina deorſum ijs qui ad cypriū ꝑgūt an-
giportū. Ibi enī & arę manēt tūc erectę, & tigillū ſuꝑ eas extēdit̄ duobꝰ inter ſe
cōtrarijs parietibꝰ fultū: fitque exeūtibꝰ ſupra caput Rōana lingua vocatū tigillū
ſororiū hoc qđ loco calamitatis eiꝰ viri monumētū in vrbe cuſtodit̄, anniuerſa-
rijs ſacrificijs à Rōais honoratū. Alterū ꝟo ꝟtutis teſtioniū, quā in pugna oſtē
dit, petra ē āgularis ī foro, ſuꝑ qua poſita ſunt ſpolia trigeminoꝝ Albanoꝝ. Sed ar

ma quidem colapſa ſunt vetuſtate. Petra verò appellationem ſeruat, Pila dicta
Horatia. Eſt lex etiã apud eos propter illũ caſum lata, qua ad meã vſque ætatẽ Ro
mani vtuntur, honorem, & gloriam immortalem illis viris apponens. Iubet eñ
ijs, quibus trigemini ſint filij, alimenta puerorum de publico vſque ad pubertatẽ
dari. Hæc igitur circa Horatiorum domũ geſta mirabiles, & inopinatos euentus
habentia hunc exitum habuere. Rex Romanus autem annuũ tempus ſumẽs, in
quo pararet omnia, quę ad bellum conuenirẽt, educere exercitum contra Fidena-
tes inſtituit, cauſa belli reddita, quod vocati ad excuſationem inſidiarum in Ro-
manos, & in Albanos ſtructarũ nõ optemperauerãt: immo ſtatim captis armis,
clauſiſque portis & inita cum Veientibus ſocietate aperte defecerant: querenti-
buſque cauſam defectionis legatis Romanorum reſponderant. Nihil fuiſſe ſibi
cum Romanis cõmune ex quo Romulus rex eorum obijt, cum quo fœdus ini-
erant. Hoc igitur nomine Tullus & domeſticas armauit copias, & ſocias accerſi-
uit: venitque Metius ſuffetius plurima adducens, & optima ex Albana vrbe auxi
lia, armis adeò magnifice inſtructa, vt reliquas vires ſocias lõge ſuperaret. Tul
lus igitur ex hac promptitudine, & quod omni officio in bellũ pręclare functus
eſſet, Metium laudauit: fecit'que eum conſiliorum omnium ſuorum participem.
Hic vir autem in inuidiam vulgi collapſus, tanquã bello antea male geſto, atque
etiam proditionis inſimulatus, poſtq̃ tertiũ iã annũ, iubente Tullo, imperatoria
poteſtate functus erat, indignũ ducẽs ſe imperium habere alteri obnoxium, atq;
duci ſe potius, quam ducere, rem quandam cogitauit impiam. Miſſis enim clàm
nuntijs ad Romanorum hoſtes cunctabundos tunc, etiam, ac de defectione dubi
tantes, errexit eorum animos, & vt minine dubitarent effecit, cum ſe Romanos
in prælio inuaſurum polliceretur: hæc'que faciens omnes latuit. Tullus autem
domeſticas copias, ſociaſque comparauit, educens eas aduerſus hoſtes: tranſgre-
diens'que flumen Anienem haùd procul fideis caſtra poſuit: exercitum'que an-
te vrbem inueniens inſtructum magnum Fidenatium ipſorum, & ſociorum, ea
die ſuos continuit. Sequenti vero ſuffetium accerſens Albanum, & ex amicis cę
teris maxime idoneos, ſimul cum eis qua ſibi ratione belli vtendum eſſet conſul
tabat: atque vbi viſum eſt omnibus, quam celerrime prælio decernẽdum, nec cũ
ctari oportere, locum, ordinem'que pręducẽs, quem quiſq; habiturus eſſet, diem-
que pugnę deſtinans eam, quę ſequebatur, conſilium diſſoluit. At albanus (erat
enim apud multos etiam amicorum ſuorum nondum manifeſtus) proditionem
machinans, Centuriones, ductores'que ordinum ex primoribus Albanorum cõ-
uocat, dicit'que eis talia. Sum nunc viri ad vos res magnas, inopinatas'que allatu
rus, quas hucus'que occultas habui: ſint'que hæ præcor apud nos arcanę, ni me
perditum ipſi vultis: ſique illę peractę vobis conferre poſſe videantur, mecum
eas quęſo ſuſcipite. Multa autẽ nunc dicere tempus prohibet, quod adeſt breue.
Dicam autem maxime neceſſaria. Ego enim tempus om̃e, ex quo iuris Roma-
norum fuimus ad hunc diem pudoris plenum, anxietatis'que, habens, vitam mi
ſeram duxi quãq̃ ipſe honoratus ab eorum rege dictatoris magiſtratu, quẽ iam
tertiũ annũ obtineo, ſiq; velim perpetuũ obtinebo. Verũ eñ vero vltimũ ma-
lorũ ducẽs, in fœlicitate publica me ſolũ eſſe fœlicẽ: Id'q; reputãs, q̃ pręter om-
ne

ne ius, pium'que ab eis principatu priuati ſimus, ſpeculabar, ſi qua ratione poſſe=
mus ipſum adhuc reſumere:nullo tamen hoc tentantes magnę cladijs noſtrę pe=
riculo. Multa autem varia'que iniens conſilia vnam tandem inueni viam ad rē
ipſam nos ducentem facillimam minime'que periculoſam : si quod eis ex finiti=
mis vrbibus bellū oriretur. In id enim conſtitutos ipſos ſuſpicabar indigere opor
tere ſocijs, ac primum nobis. Poſt hoc'que non multa nobis opus fore admoni=
tione, quòd & honeſtius, & iuſtius ſit nos pro noſtra ipſorum libertate, quàm de
principatu romanorum dimicare. Hæc cum cogitaſſem ſuſcitaui aduerſus ro=
manos à ſubiectis eorum bellum, Veientibus, & fidenatibus perſuadens ad ar=
ma ire, tanquam ipſo me quoque participe futuro eis huius belli:& hęc agens huc
uſqúe latui romanos omnes, ſeruans in me inuaſionis tempus, qua in re quot
ſint, quę nos iuuent, ſpeculamini. Primum quidem defectionem non aperte de=
cernentes, qua in re erat vtrin'que periculum, aut imperatos nos vrgeri, ſoliſque
viribus noſtris domeſticis de ſumma rerum aleam iacere, aut parantes, contrahē
teſqúe auxilia à paratis pręoccupari neutrū horum grauium experientes como
da ex vtriſque accipiemus. Deinde multam, neque facile expugnabilē vim, for=
tunā'que emulorum non vi aperta euertere, ſed ijs quibus cuncta inacceſſa, neq;
vi deſtrui facilia piuntur. Dolo fraude'que conabimur, neq; primi incipiētes hęc
nos, nec ſoli. Præter hæc autem, cum non ęquandę ſint bello vires noſtrę dome=
ſticę, ita vt opponi aduerſus omnem vim romanorum'q;, & ſociorum fidenati=
um, atque Veientiū, vires tantas, quātas videtis ſuſcepimus, & quo maxime fi=
duciam firmę ſocietatis ꝑbent alicui adiūcta auxilia, eo modo parata ſunt mihi.
Neq; enim in agro noſtro cōfligentes fidenates, ſed ſui ipſorū prius periculum
facientes in eodem noſtrum cuſtodient, & quod quidē eſt omniū hominibus io= Pulchre.
cundiſſimū, poſt homines natos contigit, id etiam nobis aderit. Beneficium eñ
accipiētes à ſocijs, dare eis ipſi videbimur:& ſi nobis, vt ęquū eſt, ex ſentētia ſucce
det opus, fidenates & Veientes nos graui ſubiectione liberātes, tanq̄ idem ꝑ nos
acceperint, ipſi nobis habebunt gratiam. Et hæc quidem ea ſunt, quę multa para
ta cura videantur mihi audaciā, prōptitudinēqúe ad defectionē vobis exhibere.
Quo autem modo rem velim aggredi id nunc audiatis. Locum mihi delegauit
tullus eū, qui ſub monte eſt, me'que iubet cornui pręeſſe alteri. Quando igitur
obuiam hoſtibus ituri erimus incipiam ſoluens ordinem ego ſuper montē ducta
re: voſqúe me ſequemini inſtructos habentes ordines. Potitus autē culminibus,
& in tuto cōſtitutus quò modo vtar poſt hac rebus audite. Si quidē procedentia
videro mihi ex ſentētia, quę cogitaui, & audaces quidem hoſtes, tanq̄ nobis adiu
toribus, humiles aūt, exterritos'que romanos, vt à nobis proditos, ac fugę (quod
eſt veriſimillimū) potius, quā fortitudini ꝓuidētes, inuadā eos, replebo'que cada
ueribus cāpum ab excelſo in pronū deſcendēs, & inſtructa, fidēt'q; acie in paui=
dos, diſſipatos'que delatus homines. Grauis eñ in bellis etiā vane incidēs prodi
tionis ſociorum, aut aliorū hoſtiū inuaſionis opinio eſt: ac iā multos magnos ex=
ercitus nullo alio tam terribili caſu, quā vano metu ſcimus eſſe ad internitionem
perditos. At hoc noſtrū nō inanis ſermo, ſed opus erit aſpectu om̄i, experimēto
qúe terribili⁹. Si verò contra, ac meę mihi ratiōes dictāt, euenire video. Nam

& quę ſunt pręter opiniones hominum ſolere dicunt occurrere: quādoquidē non
veriſimilia multa fert vita, atque etiam contraria: ego quo'que quę prouiſa ſunt
à me conabor exequi, ducā'que vos in hoſtes ſimul cum Romanis at'que vna cū
eis vincam. Occupationem enim culminum feciſſe circumeundi hoſtis mihi
oppoſiti gratia apparebo. Fidem autem ſermoni meo tribuent cōſentientia ver
bis opera, & res à me geſtę, ita vt vos in neutra parte acerborū ſocij, ī vtra'q; me
lioris fortunę participes futuri ſitis. Ego igitur hęc cōperi: pagā'q; dij fauētibus
non Albanis modo ipſa ſed & cęteris Latinis optima. Vos autē primum opus eſt
ſilentium cuſtodiētes, deinde ordinem ſeruātes, iuſſis'que propere obtēperantes
alacres pugnatores eſſe, & ſub vobis conſtitutos promptos exibere, cogitantes,
quod nequaquàm par eſt nobis, alijſq́ue hominibꝰ de libertate certamē, quorum
aliquibus conſuetum eſt ab alijs dānari, & quibus etiā eiuſmodi rēpublicam pa-
tres tradidere. Liberi enim ex liberis nos ſumus geniti, imperare'que finitimis pa
tres nobis relinquere quingētis annis, pariter hac forma reipublicæ cuſtodita ne
fraudemus nepotes noſtros, neque adſit cuiquā metus, ne hęc agēs ſoluat pactio-
nes, Iuſiurandū'que tranſgrediatur, his adhibitum, ſed id cogitet, quemadmodū
à Romanis ſolutas eas in primū ſtatum reſtituat: Nec has quidem nullos dignas
pretio, ſed eas potius, quas humana natura conſtituit, & quas communis omniū
græcorum'que, & barbarorū lex firmat: Imperare, iuſta'q; ſtatuere patres filijs,
ac metropoleas colonijs. Has autem cōſtitutiones nunquam ex humana natura
auferendas nō nos, qui firmas eas permanere ſemper iudicamus, tranſgredimur,
neque nobis deorū quiſquā, geniorūve iraſcetur, vt iniuſta, impia'que agētibus,
ſi nepotibus noſtris ſeruitutem ęgre tolerauerimus: ſed illis potius, qui ſoluentes
antiqua fœdera conātur opere nequaquā licito humanā legem diuina maiorem
facere, iracundiaq́ue numinis non nobis: ſed his aduerſabitur, vt moris eſt: ſic
q́ue hominum animaduerſio nō in nos, ſed in iſtos inclinabit. Si hęc igitur vobis
omnibus optima videntur fore, agamus ea deos, genioſq́ue in auxilium aduocan
tes. Si verò aliquis aliter cognoſcit, hiſq́ue contrarium duorū alterū, aut reſumē
dam nūquā eſſe veterē dignitatem ciuitatis, aut tempus ipſe aliud magis idoneū
expectās, pręſens differt, ne cūctetur is in mediū quę ſapit ferre: & quod omībus
videatur optimū conſilium, vtamur eo. Laudantibus autem ſentētiā eius oībus
qui aſtabāt, ſe'que omīa facturos pollicētibus, iureiurando vnūquēq́ue eorū ob-
ſtringēs cōſiliū dimiſit. Poſtero verò die ꝓceſſerāt ſupra vallum Fidenatiūq;
& ſocioꝝ copię ſimul cū ſole: Inſtruebant̄q́ue vt in pugnā: exierātq́ue ecōuerſo
Romani, cōſiſtebāt'que ſuo ordine: Leuū ꝗdē cornu Tullꝰ ipſe Romaniq; habebāt
aduerſꝰ Veiētes dextrū hoſtiū habētes cornu. In dextro verò Romanorū cornu
Metius ſuffetiꝰ, & Albani aduerſꝰ Fidenates ad latus mōtis collocati erāt. Vbi ve
Proditio albani. ro ꝓpinquarūt inter ſe acies antequā intra teli cōſpectū eſſēt diuulſi, Albani à reli-
quo exercitu inſtructos ordines ducebāt in montē, qđ aduertētes Fidenates, ac
credētes veras ſibi de ꝓditiōe ſpōſiones Albanū facere, iā fidentius, ferotius'que
in Romanos ferebat̄, atque dextrū Romanoꝝ cornu nudatū auxilijs ſcindebatur,
egerrime'que ſuſtinebat. Leuū aūt vi ſūma cōtēdebat: Vbi Tullꝰ etiā aderat int̄
electos eꝗtes pugnās eū ꝓcurrēs eques ꝗdā ad regē: Laborabat, inquit, Tulle cor

nu noſtrum dextrum. Albani autē deſerētes aciē ad ſublimia educūtur, Fidenateſq́ue, quos cōtra illi inſtructi erāt, vltra cornu exiſtētes denudatum circūuenturi nos apparēt: ſic'que audiētes Romanos, vidēteſq́ue iter aſcēdentiū Albanorū ne circūueniantur timor cępit, ita vt nec pugnare eis, nec manere ſit ſatis certum.

Ibi autem multa vſus prudētia Tullus dicitur, nihil animo perturbatus ad tantū tanq́ue inopinatū apparēs malū: qua non modo Romanorum ſeruauit exercitū in paratā inclinatū cladē, ſed res hoſtiū cōtriuit, ac perdidit. Nam audito ſtatim mutio magna voce exclamans, ita vt exaudiret hoſtes, Vicimus, inq̄d, viri inimicos, Albani enim mōtem hūc proximū nobis occuparūt (vt cernitis) iuſſu meo, vt à tergo extantes hoſtium illis ſuperueniant. Exiſtimantes igit̃ quod pulchre ſeptos inimiciſſimos noſtros habemꝰ alij in frōte inuadētes, alij à tergo, vbi neq; eos progredi, neque regredi liceat flumine ſimul, & tranſuerſo monte clauſos, item iam in eos multo cum cōtemptu: & hęc dicens per acies omnes ibat: Incidit'que ſtatim timor Fidenatibꝰ iterū proditionis, vt deceptis ab albano: poſtq̄ neque inſtructum contra videre eū, neque ſtatim in Romanos (vt erat pollicitus) irruentem, ac Romanos quo'que extulit in audaciam, atque fiducia impleuit is ſermo, cōclamenteſque conferti alte impetū in hoſtes faciunt, vertuntur'que ſidenates ſit'que ſuga vrbem verſus indecora.

Tulli conſilium.

Fidenates fugantur.

Dirigens autem rex equū in eos territos, ac perturbatos, aliquātū'que perſecutꝰ vt diſperſos animaduertit, neque vllum amplius conſilium conſiſtendi capientes, neque vim habentes omiſſis eis fugiētibus ad conſiſtens adhuc hoſtium agmē, permanens'que cōuertitur, fitque pulchrum peditum certamen, pulchriuſque adhuc equitum. Neque eñ declinauerant hi, qui ibi collocati erant Veientes Romanorum equitatu territi: ſed reſtiterunt diu, poſteà verò q̄ ſiniſtrum cornu ſuū victum cognouere, Fidenatiū'que, & ſociorū exercitum omnē fugere conſternate, veriti ne circuirentur à conuerſis, à perſecutione vertuntur & ipſi ſolutis ordinibus, perq́ue flumen ſeruare ſeſe nitebātur. Quicunque igitur robuſtiſſimi eorum erant, minime'q; vulneribus graues, neq; ad nandū inualidi, abiectis armis trāſmittēs riuū ſeruabantur: quibus autem iſta deficerēt, hi in vorticibus fluminis abſumebātur, Velox eñ circa Fidenas, ac per plexus eſt fluxus Tyberis. Tullus autem parte cuidā equitū cōpulſos hoſtes ad flumē occidēdos mādās, ipſe'q; reliquas copias ad caſtra Veientiū ducēs primo eo impetu cępit. Ac res quidē Romanorum inopinatę ſalutis potitę in hoc ſtatu erāt. Albanus aūt vbi clare iā vincentē vidit Tullū demittēs ip̄e quo'q; ex iugis eq̄tatū ſuū in fugiētes Fidenates ibat, vt Romanis cūctis clarꝰ eſſet aliquid ſociale faciēs: diſperſorū'q; in fuga hoſtiū plures interficit. Cognoſcēs aūt ſenſum eiꝰ Tullus, hācque alterā proditionē peroſus, haud tamē coargui in p̄ſentia hominē, priuſq̄ in ſua p̄tāte haberet, opportere exiſtimauit: imo verò ſe laudare regreſſum eius ad ſublimia, vt cōſilio factū optimo, corā multis ſimulauit, miſſa'q; ad eū equitū per te quadā poſtulabat, vt ſuprēmā prōptitudinē demōſtrās eos, qui profugere nequiuiſſent intra muros, ſed diſperſos per regionē Fidenates multos ipſos perſcrutans interficeret, qua re ille, tanq̄ ſibi ex eis alterū, quę ſperauerat perfectū eſſet: latuiſſet'q; Tullū ſanè lętabat̃, & in lōgū adeq̄tās ꝑ planitiē cōprehēſos à ſe oēs perdidit, redijtq; ſole iā merſo ducēs eq̄tes à ꝓſecutiōe i caſtra Romā

Albanus.

Tullus.

norũ, at'que ſequẽti nocte in multa erat cũ amicis iocũditate. Tullus autem in Veiẽtium vallo permanẽs ad primam vs'que vigiliam, & à pręcipuis captiuorũ exquirẽs, qui fuiſsent defectionis duces: Vbi cõperit Albanũ etiã Metiũ ſuffetiũ in cõiuratis eſse, apparuit'que res geſtas ab eo cũ verbis inditiũ captiuorum congruere, aſcẽdens equum, & aſſũptis amicorũ fidiſsimis ad vrbẽ pergit: Ac nocte media è domibus ſenatores euocãs proditionẽ Albani aperit, Teſtes eis captiuos exhibẽs, & quẽadmodũ idem hoſtes, Fidenates'que deceperit enarrat. Poſtremo autẽ rebus bello pręclare geſtis, reliqua eis ſpeculanda iam cenſebat, quonãmodo proditores puniri, modeſtiorẽ'que deinceps reddere ciuitatẽ Albanorũ oporteret: ac eſse quidẽ puniendos eos, qui moliantur impia, viſũ, eſt omnibus iuſtum'que, & neceſſarium. Quonã autem id modo fieret facillime'que, & tutiſsime multã ipſis dubitationẽ afferebat. Nam occulte, & latẽti morte occidere viros multos pręcipuos Albanorũ ex eis eſse, quę fieri omnino nequeãt, apparebat: aperte verò comprehendere, ſupplicio'que ſontes afficere ſi quis vellet, haud neglecturos id quidem Albanos: ſed ituros ſuſpicabãtur ad arma. Bellum autem vna cum fidenatibus & Etrucis, accedẽtibus quòque Albanis ad eam ſocietatẽ nolebãt gerere. Dubitãtibus vero ipſis vltimus ſententiã dixit Tullus, quam quod collaudarũt omnes: de qua paulò poſt dicã. Quadraginta autẽ ſtadijs medijs inter Fidenas, & Romã agẽs equũ Tullus pro viribus ad vallũ aderat, ac priuſquàm dies eſset clara, Marcũ Horatiũ aduocãs eũ, qui ex trigeminis reliquus erat, danſq; ei equitum, peditũq; maxime vigẽtes viribus, iubet eos Albã duci, ingredienteq; ipſum muros, vt amicũ, Vbi ciues in poteſtate habuerit, dirruere a fundamẽtis vrbem, nulli prorſus nec priuato, nec publico parcẽtẽ ędificio, pręter quàm ſacro: hominem autem nullũ nec occidere, nec lędere: ſed ſua quen'que habere ſinere. Hoc autem miſso, ductores ordinum, cẽturioneſq; aduocat, & quę viſa eſſent ſenatui aperiens, cuſtodes corporis ſibi ex his conſtituit, ne'que multo poſt Albanus aderat, vt in victoria communi hilaris, ac Tullo gratulans. At Tullus ſenſum ſuũ tegens, ipſum'que laudans, magnis eum donis dignum eſse pronuntiat, adhortatur'que ſcribentem ipſum cæterorum etiam Albanorum nomina, qui clarũ aliquid in pugna geſſerit, ad ſe ferre vt illi quòque victorię inſignium partem ferant: is'que lętus amicorum fidiſſimos, quibus vſus erat arcanorum conſiliorum adminiſtris, in tabula ſcriptos tradit: inde'que rex Romanorum omnes armis depoſitis ad contionem euocat, quibus conuenientibus Albanorum ducẽ vna cum ductoribus ordinum, centurionibus'que aſtare ad pulpitum ſuum iuſſit: Poſt'que eum Albanos cæteros in contione eſse, ac poſt Albanos reliquam ſociorum multitudinem. Extrinſecus autem circum hos omnes agmina circũdedit Romanorum, in quibus quidem plerique erant generoſiſsimi, occultatis ſub amictu gladijs. Vt verò in tuto ſe habere inimicos exiſtimauit, exurgens ipſe hæc dixit. Viri Romani, alijque amici, & ſocij eos quidem, qui nos palàm bello auſi ſunt laceſſere Fidenates, & ſocios dijs propitijs vlti ſumus: eque duobus alterum eſt futurum, vt vel molæſti eſſe deſinant, vel dent poenas adhuc his maiores. Poſcit autem nunc tempus, quando ad votum nobis prima euenere, vt & alios puniamus hoſtes, quicunque nomina habentes amicorum, & aſſumpti

Quãtum diſtabant Fidenę.

Tulli orõ

ſn hoc bellum, vt nobiſcum afflicturi inimicos communes, fregere fidem atque
ſecretas cum hoſtibus facientes ſponſiones nos omnes perdere voluere. Multo
eñi peiores iſti ſunt, quã qui ex profeſſo ſunt hoſtes: ſuntq; poena maiore digni.
Nã illos quidẽ & cauere facile, & inſidiantibus atq; congreſſis eis, tanq̃ hoſtibus
repugnare poſſibile eſt: at amicos inimicorum agẽtes opera nec cauere facile eſt,
nec repugnare pręoccupãtibus poſſibile. Sunt autẽ iſti ab Albanorum vrbe miſ-
ſi nobis in dolum ſocij, malo quidem affecti nullo à nobis ipſi, bonis autẽ multiſ-
q̃ue, & magnis. Coloni enim nos eorum, nec imperij ſui quicquàm prorſus auel-
lentes, vim nobis propriã, atque potentiam noſtris bellis proprijs quęſiuimus, &
aduerſum gentes maximas, & bellicoſiſſimas cingẽtes muro vrbẽ noſtram mul
tam iſtis ſecuritatem ab etruſcorum, & ſabinorum bello exhibemus. Cuius aũt
vrbis ꝓſperitate ipſos maxime lętari oportuit, & aduerſis reb⁹ noſtris nõ aliter,
quam de ſuis mœſtos eſſe. Iſti quidem non ſolum noſtra nobis bona, ſed ſuam
quoq̃ue ſibi per nos fœlicitatem inuidentes diu perſeuerarunt: ac poſtremo, cum
non amplius cohibere poſſent inimicitias opertas, bellũ nobis indixere. Scientes
autem nos paratos pulchre eſſe ad certamen, vt nihil nobis obeſſe poſſent, in re-
cõciliationẽ, amicitiã'que nos ꝓuocarũt, cõtentioneq; de principatu in ternis
coporib⁹ ex vtra'q; vrbe dijudicari poſtularũt. Accepim⁹ cõditionẽ, atq; vincẽ
tes pugna habem⁹ vrbẽ eorũ obnoxiã. Age iã, q̃d poſt hęc fecimus? Cũ liceret
nobis obſides ex eis capere, pręſidiumq̃ue in vrbe relinquere, factionumq̃ue
principes alios perdere, alios expellere, reiq; eorũ publicę mutare formã ad no-
ſtra cõmoda, regione'q; eos, & pecunijs imperandis vectigalib⁹ mulctare, & (q̃d
omnium erat facillimum) arma eis adimere, quibus rebus firmiorem principatũ
nobis effeciſſemus: nihil horum faciendum duximus plus pietati, quã ſecuritati
imperij noſtri permittẽtes: & id, quod eſt apud oĩes decorũ, priuata noſtra vtili
tate melius eſſe opinati, ſuis ipſos frui omnibus conceſſimus. Metium autẽ ſuf-
fetium, quem ipſi maximo magiſtratu ornarant, vt Albanorum clariſſimum, ad
miniſtrare publica hucuſque permiſimus: ꝓ quibus qualẽ hi nobis gratiam retu-
lerint eo tẽpore, quo magis amicorum, ſociorũ'que beniuolentiam adeſſe nobis
oportuit, audietis. Arcanis factis cum hoſtibus communibus pactionibus, tan-
quam eſſent ipſi quo'que cum eis ſimul in pręlio nos inuaſuri, vbi proximi inter
nos fuimus, relinquẽtes illi aciem, in qua ſtatuti erant, diuerterunt ad montẽ pro
ximum curſu tuta pręoccupare feſtinãtes: quod ſi igitur ex ſentẽtia dolus eis ꝓ-
ceſſiſſet: nihil erat quod prohiberet, circũuẽtos nos ab hoſtibus, & ab amicis om
nes perdi, ac multa vrbis noſtrę bella, quę de principatu geſſimus, vna eſſe corru-
pta die. Vbi verò conſilium eorum decidit beniuolentia deorum duce oĩes eñ
pulchras, bonaſq̃ue actiones ego quidẽ illis tribuo deinde etiam ducatu meo non
minimã metus partem hoſtibus inijciẽte, noſtriſq̃ue fiducię: nam quę ego in pu-
gna dixi, meo iuſſu pręoccupaſſe Albanum montes circumeundi hoſtes gratia,
fictionis meę ſollertięq; militaris fuit. Ac ſic tandem euenientibus rebus ipſis,
vt nobis contulit, non vtiq; putaremus viros eſſe nos, quales conuenit in prodi-
tores vlciſceremur, qui pręter reliquã neceſſitudinem, quã ob cognationẽ ſerua
re eos oportuit nobiſcum fœdera iureiurando firmantes nuper, neque deos timẽ

Multo peiores occulti hoſtes q̃ aperti. Nota.

teſ,quos cõuentorũ teſtes fecerãt,neq; iuſtũ ipſum,hominumq; animaduerſionẽ
veriti,ne'que periculi magnitudinẽ,niſi eis proditio ad votũ cederet,cõſiderãtes
miſerrimo modo conati ſunt nos perdere colonos ſuos,optimeq; de eis meritos,
turpiſſime ipſi cũ inimiciſſimis hoſtibuſq; ſanctientes. Hęc eo dicẽte vlulatus
Albanorũ, omniſq; generis preces adhibebãtur: Plębe quidẽ dicẽte,nihil ſenſiſſe
ex ijs,quę Metius machinatus eſset: atq; eis,qui magiſtratus gerebãt, non ſe ante
occulta audiſſe cõſilia, quã in pugna ipſa eſſet, ſimulãtibus, vbi neq; prohibere,
nec iuſſa agere poteſtatis ſuę eſſet: ac iã quibuſdam in non volũtariã neceſsita-
tem negotium referentibus, ob affinitatem aliquam,aut cognationem. Hos

Tullus iterum.

ſilere rex iubens, Nec me, inquit, iſtorũ quicquã, quę excuſatis, latuit: Sed igno-
rare perditionem multitudinẽ veſtram reor, Coniecturam hanc faciens, quod
multis conſcijs,ne minimũ quidem temporis,taceri ſecreta innatum eſt homini
bus. Ex ductoribus autẽ ordinũ, & centurionibus exiguam quãdam inſidiẽtiũ
nobis partẽ fuiſſe puto, Maximãq; deceptã eſſe, & in inuitã neceſſitatẽ ductam.
Si verò nihil nunc ſit horum: ſed vos omnes Albanos,& qui nunc adeſtis & qui
in vrbe ſunt reliqui, male nobis faciendi deſiderium inuaſit,nec nunc primum,
ſed multo ante vobis id viſum erat, atque cognationis gratia multa erat Ro-
manis neceſsitas ferendi veſtras iniurias: Ne iam aduerſus, nos paruum aliquod
conſilium ineatis, vel a primoribus ciuitatis coacti, vel ab eiſdem ſeducti, vna
eſt cautio,vnaq; prouidẽtia,ſi eiuſdem vrbis ciues vna omnes efficiamur,& vnã
eam putemus patriã,qua ſiue proſpera,ſiue aduerſa afferẽte obtigẽtẽ ei portionẽ
quiſq; fortunę ferat. Donec autem differẽtes ſentẽtia, vt nunc,de pluri,paucioriq́ue
que contẽdemus vtriq;,haud profecto firma erit inter nos amicitia: ſi pręſertim
oporteret inſidiatos priores alteris aut plus habere,rebus fęliciter geſtis,aut exci-
dentes nullo potiri malo propter cognationẽ,& ijs in quos conatus fierent obno-
xijs factis, Vltima patienda eſſent: ſicq; euaderẽt (vt nunc euenit) iniuriarũ eos
nihil meminiſſe oporteret. Scite autẽ hęc Romanis directa eſse nocte pręterita,
me ſenatũ cogẽte,& quę patribus viſa eſsent ſcribẽte, Veſtram quidem vrbem
diruere, neq; publicum vllum ędificium, ne'que priuatum erectum permanere
ſinere, pręterquam deorum templa: Ciues autem omnes habentes integre ea,
quę nunc quo'que poſsident, mancipia'que, & pecudes, pecunias'que cęteras,
nihilo eis prorſus adẽpto Romę de hic habitare, & quod nobis eſt agri publici ijs
qui ſortem nullam habeant, Albanorum diuidere, pręter tẽplorum poſſeſſiones,
ex quibus habentur dijs hoſtię, Conſtructionis autem ędium,inquibus traducti
ipſi colocemini,& quibus hę in locis eſſe vrbis debeãt, me curam gerere, partam
quo'que ſũptus in opera pauperimis veſtrum conferentem, ac cęteram quidem
multitudinem veſtram cum plebe noſtra contribuentem in tribus, curias'que
diuidere: ſenatus autem participes, magiſtratibus'que capere familias has poſſe,

Familię albanę.

Iuliam, Seruiliam, Gezaniam, Metiliam, Curiatiam, Quintiliam, Coeliam. Metiũ
verò, at'que eos,qui proditioni cõſenſerint, poenas dare, quas nos decernemus,
de vnoquoque reo iudices, Neminẽ fraudẽtes iudicio neq; cauſę dictione. Poſtq̃
autẽ hæc Tullus dixit,quicũq; erãt Albanorũ pauperes gaudebãt: habitaturi Ro-
mę,& agri partã habituri, Atq; alta laudabãt voce,q̃ dicebant. Illuſtriores verò

dignatione

dignatione,& fortunę melioris homines angebãtur: ſi eã vrbẽ, quę ſe genuiſſet relinquere,& auitos lares deſerere eos oporteret,& in reliquum peregrinos incolere,quibus nihil dicendum eſſet in ſupremã decluſis neceſſitatem. Tullus verò vbi ſenſum multorum vidit, excuſare ſe Metiũ iuſſit, ſi quid vellet reſpondere. Non habẽs autẽ Metius, quid poſſet alicuius momẽti dicere aduerſus accuſãtes, arguentes'que Albanorum conſilia, perſuaſiſſe ſe ait ſibi, cum eduxit ad bellum copias,hęc ſecreto peractũ iri,poſtulabat'que ab Albanis,vt quãdoquidẽ reſtituere principatum eis nitebatur,ſibi eſſent auxilio,nec euerti patriam negligerent, neq; rapi ad ſupplicium ciuiũ illuſtriſſimos. Tumultu autem in contione orto, & iam quibuſdam cõfugere ad arma orſis,hi qui turbam corona cinxerant,elato quodã ſigno gladios eduxere, exterritiſq; omnib⁹ exurgens, Tullus iterũ: Nihil inquit,licet vobis moliri nouũ,nec peccare viri Albani, nã ſi mouere vos audeatis, ab his,inquit,omnes perdemini,oſtendens eos,qui gladios tenebãt. Accipite igitur quę datur, efficiaminiq; ex hoc tẽpore Romani ciues. Neceſſe eni eſt alterum de duobus, aut habitare vos Romę, aut nullã aliam terram habere patriam. Iuit enim ante lucẽ miſſus à me Marcus Horatius vrbẽ veſtrã fũditus euerſur⁹, traducturus'que homines omnes Romam. Scientes igitur vos hęc eſſe iãiam peragenda,parcite morti veſtrę,imperata'que facite. Metium autem ſuffetium inſidiatum nobis occulte,ne'que nunc dubitãtem turbulentos homines, ſeditioſos'que vocare ad arma,ſupplitio afficiam, & eo quidẽ prauo animo fraudulẽto que digno. Quibus dictis per illam rixoſã cõtionis exterruit. Vtpote improuiſa eam neceſſitate oppreſſam: ſuffetium autem egre ferentem adhuc, & clamantẽ ſolum, reuocantem'quę fœdera, quę fregiſſe ipſe redargutus erat ac ne in malis quidem ipſis ferociam ſummittentem, dilacerentes ei veſtimẽta iubente Tullo lictores corpus multis verberibus cedebant: & vbi ſatis huius cruciatus habuit, Binis admotis quadrigis, vnis earum brachia, alteri pedes illius cõnexerũt loris lõgis, Abigẽtibus'que deinde aurigis quadrigas alteras ab alteris, Laceratus humi, at'que diſtractus ab vtriſq; in diuerſa breui tẽpore diſſipatus eſt. Metius igitur adeò miſere, ignominioſe'que potitus eſt mortis: amicos autem eius, cõſcios'que proditionis. Cõſtituẽs rex iudicia quot eorũ ceperat ex lege de deſertorib⁹ aciei, proditoribus'que occidit. Dum hęc fiunt Marcus Horatius cũ electis militibus miſſus ad euertendã Albam propere iter cõficiens,& inueniens apertas portas,& incuſtoditos muros facile fit vrbis dominus: cõgregãs'que multitudinẽ in contionem quę geſta erant in pugna omnia eis declarat, at'que decretum Romani ſenatus enuntiat. Contradicentibus autem hominibus, tempus'que petentibus ad legationem mittendam, nihil ipſe more interponens ędes,muroſq;, & ſi quid aliud extructum erat priuatum,aut publicum,diruit: Homines verò cum multa cura tranſmittit Romam res ſuas ducẽtes ſimul,& ferentes,quos quidẽ Tullus ab exercitu profectus in tribus Romanas,curias'q; diſtribuit, ędeſque eis cõſtruxit, in quibus ipſi voluerunt vrbis locis, partem'que agri publici ſufficientẽ tenuioribus,mercenariįſque partiens,alijs quo'que comitatibus complexus eſt multitudinem. Sicque vrbs Alba, quam Aſcanius condidit ex Aenea Anchiſe genitus, & ex Creuſa Priami filia, Annos durans, poſtquam condita eſt, quingentos minus

Verba Tulli.

Mors ſuffetij.

Albę euerſio.

Quantum alba durauit.

tredecim,in quibus magnā habuit acceſſionem in virtutem,& opes,oēm'q; aliā
fœlicitatem:& q̄ vrbes triginta Latinorū colonias ſuas habuit, tēpus ipſa omne
gētis eius princeps,euerſa ad hoc tēpus vſq;,etiā deſerta ꝑmanet. Rex aūt Tulli⁹
ſuperueniētē intermittēs hyemē,ineūte vere exercitū in Fidenates iterū educit.
Bellum in fidenates. Fidenatibus aūt publicæ auxiliū ex nulla quidem ſociarū vrbiū aduenit. merce
narij vero ex multis quidem locis confluxere,quibus fidentes illi extra vrbem
auſi ſunt prodire,& inſtructi contra multos'que amittentes in pugna intra mœ=
nia iterum ſunt compulſi. Poſtquàm autem circundans vallum vrbis Tullus,
cingens'que foſſa ad extremā perduxit clauſos eos penuriā, Coacti ſunt ſe regi
dedere quibus ipſe voluit cōditionibus, Eoq; modo dominus vrbis factus deſe=
ctionis autoribus occiſis,reliquiſq; abſolutis ſua ipſos omnia, vt antea, poſsidere
ſinens, & quā prius habebant reipublicę formā reddēs,exercitū dimiſit, At'que
profectus Romā tropheoſerā pōpam,victimaſq; dijs reddidit, ſecūdū illū triū=
phum ducēs. Poſt hoc autē bellū aliud Romanis extitit ex ſabinorū gente. Pri=
Bellum in Sabinos. cipium autē & cauſa eius fuit huiuſmodi. Fanum eſt cōmuniter a ſabiniſq; &
Latinis honoratum, ſanctum maxime inter cętera eius deę,quę Feronia vocatur
Feronia. quam vertentes in gręcā linguam, Alij quidem anthophorū,alij philoſtephanō,
Alij autē pherſephonē vocant. in hoc autē ſanū cōuenerant ex finitimis vrbib⁹
ad pręſtitutos dies feſtos, multi quidē ſoluentes vota, ſacrificiaq; reddentes deę,
multi verò lucri cauſa ob celebritatē negotiatoreſq;, & opiſices,& coloni,erātq;
fora ibi omniū clariſſima,quę ī alijs locis Italię habebātur. In hūc autē mercatū
euntes aliquādo Romanos homines haùd obſcuros ſabini quidē corripiētes vin=
xerant,pecunias'q; abſtulerant,miſſa'que eis legatione ſuper his nihil ęqui ſacere
voluerāt. Sed & corpora captorum, ſimulq; & pecunias retinuerāt, exprobātes
ijdem Romanis,quod ſabinorum fugitiuos ipſi quòque ſuſcepiſsent, Cōſtruētes
aſilū ſacrum,de quo dictum eſt ſuperius. Ex his igitur expoſtulationibus bello
orto magnis viribus vtriq; prodiere, cōflixerunt'que acies,donec tandē pugnā=
tes eos ęquo marte ſuperueniens nox diremit incertos ipſos vtri eorū vicilsēt.
Poſtero autem die intelligentes vtriq; mortuorū, ſauciorum'que multitudinē
noluerunt amplius periculū alterius pugnę facere. Sed abiere relicto vallo, iter=
Secūdum prælium. ponenteſq; annum illum. Exierunt alteri in alteros maioribus paratis viribus,
Cōmittitur'que pręlium apud vrbem Hereonē cētum, & ſeptem ſtadijs diſtā=
tem Roma,in quo multi vtrinq; cecidere,pugnātibus'que eis diu ancipiti marte,
intendens manus in cœlū Tullus vouit dijs,ſi vinceret ea die ſabinos,ſe Saturno
Rheę'que inſtituturū publico ſumptu ludos, quos agunt adhuc quotannis Rōani,
Votum. Cum ex agris fructus omnes perceperint: Vouit'que duplicē eorū, quos ſalios
vocāt,numerum. Sunt hi quidem ex parentibus generoſis ſe mouentes enoplijs
ſaltationibus ad tibiam cōgruis tēporibus, & deorū canētes laudes quaſdàm pa=
trias, vt declaratum eſt ſupra. Poſt hoc votū autem fiducia quędam Romanis
affuit, & vt vigentes ipſi viribus in languētes delati, Diſſipant eorum aciem ſole
iam pręcipiti, cogunt'que pręſides fugam incipere, quos perſequētes ipſi vſque
ad vallum & multo plures circum foſſam capientes,ne ſi quidē ſunt reuerſi: ſed
permanētes eā noctē,& eos'qui è vallo pugnabāt,reprimētes potiti ſunt caſtris:
poſt

poſt quòd opus quantacunq; voluerunt Latinorũ regionem populati, tanquam
nemine ſecũ amplius de ea cõtendere, reuerſi ſunt domũ, Duxitq; hinc, triũphũ
tertiũ: ne'que multo poſt, mittẽtibus legationẽ ſabinis, diſſoluit bellũ, Captiuos
quoſq; ab eis recipiens, quos in pabulationibus ceperãt, & perfugas pecudũ quòq;
& iugariorum, aliarumq; rerum, quas illi colonis ademerant mulctã exigens eã,
quam ſenatus Romanus ſtatuit, iacturas ipſas eſtimãs pecunia. Hoc autẽ modo
diſſoluentes bellũ ſabini, ac de cõuentis cõtraſcriptas baſes reponẽtes in locis ſa-
cris, vbi bellũ Romanis aduerſus omnes cõmuniter Latinorum vrbes direptas
aſtitit, haùd ipſum facile arcẽdũ breui (ob quas cauſas autẽ paulò poſt enarrabo)
putãtes ijdem hanc ſibi occaſionem optabilem, iuriſiurandi illius, & ſpõſionum,
ac ſi nũquam factę eſſent obliuiſcuntur, exiſtimãtes'q; veniſſe tempus idoneũ,
in quo multo plures pecunias ijs, quas Romanis perſoluerãt, ipſi ab eis reciperẽt,
pauci primũ, & occulte exeuntes de finitimis agebant prędas. Deide aũt cõgre-
gati multi, & aperte, quãdoquidem ex ſententia priora eis euenerãt, nullo miſſo
ad cuſtodiam colonorum prẹſidio, Deſpicientes iam hoſtes cogitabant aduerſus
Romã ipſam irruere, Cõgregabãt'que ex vrbibus omnibus exercitũ, ſermonẽ
etiã cum Latinis de ſocietate inſerentes: quod non tamẽ illis contigit amicitiam
cum ea gente, ſocietatem'que belli facere. Tullus autẽ cõſilia eorũ ſentiẽs, pactis
cum Latinis inducijs, in hos ſtatuit exercitũ educere. Armãs ipſe Romanas co-
pias duplo iã maiores, quam antea, ex quo ad ſe Albanos traxerãt, & à ſocijs alijs
quanta potuit auxilia accerſens. Cõtracti autẽ erant iam ſabinis etiam exercit⁹,
& vbi proximi inter ſe fuere ad ſiluam maleficam appellatam, parum loci medij — Silua malefica.
relinquentes caſtra poſuere, ſequentiq́ue die cõgreſſi pugnarunt quidẽ ancipiti
diu marte, donec die iam declinãte in occaſũ ſabini cedunt, vrgẽte eos equitatu — Pugna cũ sabinis tertia.
Romanorũ magnas'que in eo ſtrages edita eſt in fuga. Romani aũt mortuos
ſpoliantes, diripientes'que caſtra, Ac partem optimã regionis populãtes domum
redeunt, Hunc'q; finẽ habuit eueniẽs Romanis, aduerſus ſabinos bellũ regnante
Tullo. Latinorũ vero vrbes hinc primũ à Romanis diſſidebãt, haùd dignantes — De latinis.
euerſa Alba euerſoribus eius Romanis principatũ tradere. Annis enim quindeci
poſt Albam deletam, Rex Romanorũ legatos mittẽs ad colonias, obnoxias'que
Albanis trigita vrbes, ęquitũ cẽſebat parere ipſas Romanorũ iuſſis, tanquã ſuſci-
pientiũ: ſimul cum cęteris, quę Albani obtinebãt, etiam Latinorum gentis princi-
patum quos quidem demonſtrans eis poſſeſſionũ modos, quib⁹ homines fiunt
alienorum domini, Neceſſariũ & vltroneum & vtro'que modo dicẽs ſuſcepiſſe — Mõi duo.
Romanos pricipatũ earũ vrbiũ, quas Albani habuiſſẽt: quòd & factos inimicos
eos viciſſent armis, & amittẽtibus eis vrbem partam ſuę dediſſent ipſi ita vt &
inuitis Albanis, & volẽtibus cõueniret ſubiectorũ ſibi imperio Romanis cedere.
Latinorum autem vrbes priuatim quidẽ legatis nihil reſpõdere. Conuẽtu verò
gentis eius cõmuni habito ferentini minime Romanis cedere principatu decre-
uere, Duoſq; ſtatim duces eligunt, penes quos pacis, belliq; poteſtas eſſet, Ancum — Ancus publicius ſpuſius Vecilius.
publiciũ ex vrbe Cora, & Sp. Veciliũ ex Lauinio ob haſq; cauſas euenit Roma-
nis aduerſus eiuſdem gentis homines bellum procedens vſque in quintũ annum,
Ciuile quoddã, atque vetuſto more. Neque eni ac ſi deſcendiſſent totis copijs in

aciem magna clades accepta, ſupręma ve accidit alterutris partis deletio,neq; eo
bello victa vrbs eſt euerſa vlla,aut in ſeruitutē redacta,aut vlla alia intolerabili
potita eſt calamitate:ſed irrūpētes alteri in alterorū agros ſub maturitatē frumē
ti,populantes'que regionē reducebāt domum copias, permutabāt'que captiuos.
Medulia. Vnam autem latine gētis vrbem Meduliam antiquius adhuc coloniā factam ſub
principatu Romuli(vt in ſuperiore dictum eſt libro)reuerſam rurſus ad conſan=
guineam gentem obſidione vrgens Rex romanus,perſuaſit ei non amplius moli
ri res nouas. Aliud autem quicq̄ acerborum, quæ ferunt bella, eo tēpore neutris
accidit quippe faciles,nihil'q; infeſtum habentes ob prōptitudinē Romanorum
diſſenſiones peractæ erant. Hęc'que igitur cum geſſiſſet in imperio ſuo Tullus
Hoſtilius,vir inter paucos memorari dignus cum audaciæ in rebus bellicis cau=
ſa,tum prudentię in difficillimis,pręter'que duo iſta,quod nequaquam ad ineun=
dum bellum velox certus quidem erat,perſtans in eo emulis omnibus pręcelle=
Mors tulli hoſtilij. re. Annos duos & triginta cum regnaſſet,extinctus eſt, Incēſa domo, cum vxo=
re,& filijs,atque alia familiari turba omni igne cōpręhēſa,ſuccenſam domū eius
alij dicūt ꝑ fulmē ira dei,ob quorūdā ſacrorū intermiſſionē. Relinquebant̄: enī
in principatu eius patria quędam ſacrificia,& alia, quę Romanis nō aderant,ex=
de martio terna inducebantur. Plures autē humanis īſidijs eſſe factum id dicūt, opus ipſū
Alia opinio. aſſcribentes Martio, qui poſt eū regnū obtinuit. Hūc eni ex filia Numę Pōpilij
natum ferentē egerrime, quod ex genere ipſe regio priuatus viueret, ac vidētem
hęredes omnium ſubſcriptos eſſe Tullo filios,maxime ſuſpicatum volūt,ſi quid
Tullo accidiſſet, in eos eſſe peruētum pricipaturū: Hęcq; eū cogitātē multo ante
ſtruxiſſe regi inſidias,habentē ipſum multorū Romanos factionis ſuæ: Conſi=
liatores'que ei regni,tum amicū ipſum Tullo intimum, maxime'que creditum
obſeruaſſe,cum appareret tēpus inſidijs idoneum. Nā peracturus Tullus ſacrifi=
cium, quod domi videre ſolos neceſſarios ſuos volebat, incidenteq; forte die ea=
valde hyemali ībre multo,procelloſoq;,& tenebris, Adeò,vt deſertus reliquere t̄
locus ante domum cuſtodię, opinatum dicunt Martium tempus illud idoneum,
at'que tranſgrediētem ianuam ſimul cum amicis occulte gladios ſub veſtimētis
habentibus,interficientēq; regem, & filios, & quoſcunque adeſſe cōtigit, in ędes
ignem multis locis cōieciſſe, & his quidem geſtis ſermones diſſeminaſſe de ful=
mine. Ego verò hunc ſermonem haùd recipio, nec verū puto minime'que cre=
dibilem reor, Ac priori fidem magis adhibens, per genium puto mortis eū iſtius
potitum eſſe. Neque enim aut celatum iri hanc actionem perpetratam à multis
veriſimile, aut exploratum erat autori, Quod poſt Tulli mortē Romani ſe regē
deſignaturi eſſent: ne'que,ſi hęc ei ab hominibus ſperanda,firmaque eſſet, iudici=
um deorū ſimile ignorātibus humanis futurū erat. Nā poſt amicorū ſuffragia
oportebat ei deos regnū proſperis augurijs ſancire. Sceleſtum autem hominem,
& tot cędibus cruentum impie quiſnam deorum, aut geniorum debuit aris ad=
mittere adeuntē, & per hoſtias initiantem, reliquos'que peragentē diuinos cult⁹
ita vt ego propterea nō in hominū inſidias, ſed in voluntatē dei rem ipſā referā.
Iudicet autē quis'que quod volet. Poſt mortem Tulli interex creatus ex patria
cōſuetudine regē vrbis eligit Martiū, cognomine Ancū, cōſirmante'que populo,
quæ viſa

quæ viſa erant ſenatui, pulchre'que habentibus rebus diuinis peragens omnia
ex lege Martius ſuſcepit imperium, Anno ſecundo trigeſimæquintæ olympia= Martius
dis, qua vicit spherus Lacędemonius, quo tempore annuum magiſtratũ obtinuit Rex.
Athenis Damaſia. Hic rex multa ſacrificia neglecta percipiẽs, quę maternus au⁹
ſuus Numa pompilius conſtituerat, bellatoreſque, & diuitijs auctos vidẽs plures De religio
Romanorum, neque agros vt antea colẽtes amplius, aduocata in contionem mul ne conſer=
titudine, venerari eos iterum diuina poſtulabat, enarrans quod in obſeruãtia deo uanda.
rum morbi, peſteſqúe vrbem inuaſerant, à quibus populi pars non parua abſum=
pta eſſet, quod'que rex Tullus, non habens quam oportuit horum cuſtodiam, lan
guens diu omni morborum genere, nec ſincera mente ipſe adhuc permanẽs: ſed
cum corpore corruptis ſenſibus miſerabili potitus erat excidio ipſe'que, & genus
ſuum, inductionem'que reipublicę conſtitutam Romanis à Numa laudans, vt ho
neſtam, & moderatam, per iuſtiſſima opera exhibentem quotidianam cuique
habundantiam, reuocare ipſos iterum hortabatur, agriculturaqúe, & nutritione
pecudum, alijſqúe operationibus, quibus nihil adeſſet iniuſti, ac rapinas, & violẽ
tiam, cęteraſqúe vtilitates ex bello paruipendere. Quę cum diceret, magnũ'que
omnib⁹ deſideriũ attuliſſet quietis pacificę, atq; modeſtę induſtrię: poſt hęc cõuo
cans pontifices, & quos Pompilius conſtituerat de ſacris commentarios ab eis ſu
mens, in pugilaribus exſcripſit, propoſuitque in foro videndos omnibus volenti
bus, donec eos deinde contigit deleri æuo. Baſes enim nondum erat æneæ, ſed in
quernis inſculptæ ſunt tabulis, legeſqúe, & ſacrorum deſcriptiones. Poſt electio
nem autem regum in vſum rurſus publicum traductæ ſunt à pontifice Caio
Papirio ſacrorum omnium principatum habente. Inſtaurans itaque deorum ſa=
crificia neglecta ante, aut praue culta, ſegnem'que turbam dimittens ad operas
proprias. Laudabat quidem diligentes agricolas, obiurgabat'que malos præſi=
des poſſeſſionum ſuarum, tanquam non firmos ciues. Hoc autem ſtatu conſti=
tuto reipublicæ, ſperans maxime ſe ſemper ſine bello, & malis acturum vitam
ſicuti maternum auum, haud reſpondentem electioni ſuæ fortunam habuit,
ſed præter ſenſum ſuum coactus eſt bellator fieri, nec vllum tempus ſine peri=
culo, ſine'que turbatione viuere. Statim enim vt principatum inijt, otioſam'que
aggreſſus eſt conſtituere rempublicam, contẽnentes eum Latini, exiſtimanteſ=
que, ob ignauiam haud idoneum eſſe eum ducem bello, latrones mittebant in fi=
nitimam ſibi quique regionem, à quibus multi ex Romanis detrimenta accipie=
bant. Miſſis autem legatis à rege, iuſta'que repoſcentibus Romanis, atque con=
uentus ſtari: neque ſcire ſe quicquàm de latrocinijs, quæ obijciebantur, ſimula=
runt, tanquàm illis non publico conſenſu factis: neque ſe Romanis vlla in re eſſe
obnoxios. Non enim cum eis, ſed cum Tullo icta fœdera: eo'que mortuo ſolu=
ta eſſe, quæ de pace inter ipſos conuenerant. Coactus igitur his cauſis, Latino=
rum'que reſponſis Martius in eos ducit exercitum, & caſtris ante vrbem poſi=
tis eam prius, quàm à Latinis cæteris aduenirent auxilia, ſub contionibus coe=
pit, nullo malo homines afficiens: ſed habentes ſua omnia traduxit Romam
diſtribuit'que in tribus. ❧ Sequenti deinde anno mittentibus in Pollitorium Politoriũ.

ipſum deſertum colonos Latinis, regionem'q; colentibus, vincens ipſe cępit ſe=
cundo vrbem, & incendens ędes, muros'que euertens, ne haberent eam vrbem
rurſus hoſtes receptaculum, agrum'que colerent, abduxit exercitum. Inde anno
Medulia ſequenti Latini caſtris ad Meduliam poſitis, in qua erant Romanorum coloni mu
ros concinnates, facto vndique inſultu vi eam capiũt. Martius autem Tellenem
Tellenes. vrbem Latinorum vt illo tempore illuſtrem vincens prius acie, deinde oppugna
tione ſubijciens, nihil'que captis rerum ſuarum auferens, rex vrbe ipſa Romam
eos tranſtulit, locum'q; eis ad conſtructionem ędium diuiſit atque Meduliam tri
ennium à latinis poſſeſsam quarto anno recepit, multis, magniſque recuperans
Fidenę pugnis. Neq; multo poſt Fidenas diruit, qua triẽnio ante capta ſub cõuentionibus
atque omnibus Romam traductis vrbe ipſa nihil paſſa viſus erat clementius, q̃
prudentius conſuluiſſe. Nam mittentes in eam colonos Latini, obtinenteſque re
gionem Fidenatium res poſſidebãt, ita vt cogeretur Martius iterũ aduerſus eam
exercitũ ducere. Neq; paruo tandem negotio dominus vrbis factus incendit do
mos, muros'que euertit. Poſt hoc fiunt Latinorum Romanorũq; pugnę duę: qua
Pugnę duę. rũ prima certantes diu, vſique ęquo marte in ſua vtrique caſtra rediere. Die aũt
poſtero vincentes Romani Latinos ad caſtra vſq; eos perſequuntur: poſt'q; iſtas
pugnas certamen nullum inter eos inſtructa fuit acie. Incurſiones autem in vi=
cinas regiones fiebant ab vtriſque continuę, & congreſſus multorum per agros
equitũ, peditum'que expeditorum, in quibus quidem vincebant, vt frequentius,
Romani ſubdiales habentes copias, lociſque opportunis ad pręſidium conſiden=
tes, quibus pręerat Tarquinius Etruſcus. Deſciuerant autem Fidenates à Roma=
nis per ea tempora haud ex profeſſo bellum demonſtrantes: ſed clàm, atque per
paucos regionem eis infeſtantes, in quos Martius expedito profectus exercitu an
te, quàm ſe ad bellum pararant, prope vrbem caſtra poſuit. *Illis* vero ignorantiã
primum prętendẽtibus ob quas *iniurias* in ſe exercitus Romanorum adueniret:
cum dixiſſet rex veniſſe ſe ab eis iuſta recepturum pro ijs, quę rapuerant, lęſerãt
que agrum ſuum, excuſabant hanc non eſſe culpam publicam, atque petentes
tempus ad cognitionem, inquiſitionem'que ſontium, dies multos aſſumpſerunt
agentes quidem eorum nihil, quę opus erat, aduocantes verò ſocios, & apparatui
Conſiliũ martij. armorum dediti. Animaduertens autem conſilium eorum Martius ſubterra=
neas foſſas duxit, incipiens à vallo proprio vſque ſubter murum vrbis: & vbi
finem iam opus habuit, transferens exercitum ad vrbem duxit, ſcalas quo'que
multas, machinaſque ad oppugnationem aduehens, non ad locum, vbi erant
cuniculi, ſed in diuerſum poenitus. Occurrentibus autem Fidenatibus fre=
quentibus ad obſeſſam vrbis partem, & incurſum hoſtium ſtrenue propul=
ſantibus, aperientes ora cuniculorum ij, qui ad id collocati erant, Romani intra
Fidenę. vrbs capitur. moenia aſtitere, interfectiſque obuijs, portas ſuis apperiunt, ſuntque multi Fi=
denatium, dum vrbs capitur, perditi. Reliquos autem iubens Martius ar=
ma tradere, & vt in locum vrbis quendam conuenirent, per præconem edi=
cens, paucos eorum autores ipſos defectionis virgis cęſos interfecit, domos
autem diripiendas omnes militibus permiſit, at'que præſidium dimittens in
vrbe idoneum copias in Sabinos abduxit. Ne'que enim illi quo'que foederi=
bus

bus ſteterant cum Tullo ictis: ſed irrumpentes in agrum Romanum, quod finiti=
mum eis fuit, populati erant. Edoctus autem Martius per exploratores, & tranſ=
fugas inuaſionis tempus, diſperſis eis per agros, prędaſque agētibus ipſe quidem
cum peditatu adiens caſtra hoſtium parum habentia præſidij præ impetu val=
lum cœpit: Tarquinium autem ducentem equites iuſsit in diſperſos populatores — Sabini ca=
age. Quod videntes Sabini equitatum Romanorum in ſe tendentē, dimiſſa præ= — piuntur.
da, & cęteris, quęcun'que ferrent, & ducerent, fugiebant ad caſtra, quę vbi ea quo
que obtineri à peditatu cognouere, incerti iidem, quo ſe verterent, in ſyluas, mon
teſque tēdebāt, perſequētibus'q; expeditis cohortibus, atq; equitatu pauci quidē
ſeruati ſunt eorum, plures verò oppreſſi. Poſt'que hanc calamitatem mittentes
iterum legatos Romam pacem impetrarūt qualem voluere. Reſtans enim cum
Latinis vrbibus adhuc bellum neceſſarias faciebat cū reliquis hoſtibus inducias,
& reconciliationes. Quarto autem fermè poſt hoc bellum anno educēs Martius
vrbanas copias, & quantas potuit à ſocijs accerſens, in Veientes duxit exercitū — Veientes.
multam'que eorum populatus eſt regionem. Nam incœperant illi quo'que an=
no priore bellum irrumpentes in romanū agrum, multā'que abigentes prędam,
ac magna quòque hominum cędę edita. Egreſſo igitur exercitu Veijs magno,
& trans flumem Tyberim caſtrmetante, apud Fidenas, aſſumens ipſe quam ce=
lerrime potuit expeditas cohortes primum quidem excurſiones eorum inhibuit
prælio equeſtri vincens, deinde autem prodire eos cogens in aciem vicit caſtris
quoque exuēs, inde'que Romam rediens rebus bello bene geſtis victorię inſignē
pompā, cōſuetūque triūphum de eis in vrbē duxit aduenīēs. Sequēte aūt anno
ſoluentibus iterū Veientibus inducias, quas cū eo fecerāt, dignūq; eſſe cēſentib⁹
recuperare ſe ea, quę ſub Romulo rege ex fœdere ipſis adēpta erāt, alterū cum eis
pręliū cōmittitur apud Allas priori maius, quo rex facile vicit, vrbēq; Allas ex eo — Allas.
tēpore ſine vlla cōtraditione obtinuit. Palma aūt huius pugnę pęnes Tarquiniū
ducem equitum fuit, eum'q; Martius clariſſimum omniū ducens eum in cæteris — Tarqui⁹.
honorem habuit, tum in patriciorum, ſenatorumq; numerū conſcripſit. Fuit au
tem à Volſcorum quoque gente Martio regi bellum, exeuntibus etiā inde prędo — Volſci.
nibus in Romanum agrum, atque militans in eos Martius magnis viribus multū
circū egit prędę, ac caſtra locās ad eorū vrbē, Velitros foſſa, vallo'q; cinxit, inſta — Velitri.
bat'q; ad murorū oppugnationē ipſe, cāpeſtria obtinēs, donec exeūtibus ſeniori
bus ſupplicibus, & illata damna ſarcire pollicētibus, quemadmodum rex æquum
cēſeret, exhibereque ad pœnam ſontes, datis inducijs, iuſtaque à volentibus ſu=
mēs pacem cum eis, amicitiam'que contraxit. Inde autem ex Sabinorum gente — Sabini.
alij rurſus quidam, nondum vires Romanorum experti, vrbem ipſi incolentes
magnam, & fœlicem, nec habentes tamen quicquam, quod Romanis obijcerent,
ſed inuidere fœlicitati eorum coacti, maiori ei, quam æquum eſſet homines bel=
lo acies cępere: primum latrocinijs, excurſionibuſque pauci conuenientes agros
infeſtare. Deinde autem ineſcati lucris in eos exercitum palàm ducunt, popu=
latique finitumam regionem vehementer afflixere: ſed non eis tamen con=
tigit, neque lucrum abducere, nec abire congregatis. Nam auxilio accu=
rens propere rex Romanus propiuſque eorum caſtra vallum iaciens, prodire

eos coēgit in pugnam : fuit'que certamen magnum, cadentibus vtrin'que mul=
tis. Cæterum vicere romani, ob laborum tollerantiam, cui erant multo ante aſ=
ſueti, præcellebant'que ſabinis multo, vrgenteſqúe propere fugientes eos in ca=
ſtra ſparſos, & incompoſitos, magnam cædem edidere, captiſqúe caſtris ipſis
multarum pecuniarum refertis, atque captiuis receptis, quos ſabini per excur=
ſiones cœperant, domum rediere. Hæ igitur bellicæ actiones huius regis, quæ
à romanis memoria, fama'que potitę ſunt tales quædam dicuntur exſtitiſſe.
Res urbanę. Vrbanæ vero hæ, quas dicam. Primum quidem non paruam vrbi partem ad=
didit, cingens muro eum locum, qui Auentinus dicitur. Eſt enim Collis modicæ
Auētinus editus, & in orbem ſtadia fermè decemocto complectens, qui tunc cum ſilua om
nis generis plenus erat, tum vero plurima, ac pulchra lauro, à qua locus quidem
Laurētū. eius à romanis lauretum dicitur. Nunc autem ædium eſt plenus omnis, in quo
etiam multis ornamentis inſigne extructum eſt Dianæ templum. Segregabatur
Pallātium autem à colle quodam Pallantio appellato, circa quem vrbs prima eſt condita
profunda, & anguſta valle, cum nunc vtros'que roma complectatur. Poſterio=
ribus autem temporibus repleta eſt concauitas illa inter colle medias. Hunc, igi=
tur collem videns futurum aliquando munimentum aduerſus vrbem, ſi quis ei
ſuperueniret exercitus, muro, foſſa'que communiuit & traductos ex Tellene, &
Pollitorio, alijſqúe vrbibus, quaſcun'q; cœperat, ibi collocauit. Vnum igitur hoc
ciuile regis actum traditur pulchrum ſimul, & magno vſui, per quod vrbem fie
ri maiorem contigit vrbis alterius adiectione, & quāquam magna manu hoſti=
um ſuperueniente, minus eſſe captu facilem. Alterum autē quoddam eſt, hoc ci=
uili acto maius, quo & omnibus ad vitam bonis beatiorem ipſam fecit, & ad res
Tiberis. capeſcendas generoſiores eam extulit. Deſcendente enim ex Apenini monti=
bus Tyberi, & præter vrbem ipſam fluente, irrumpente'que in littora minime
portuoſa, & continua, quę Etruſcum mare efficit, parum'que eo, aut nihil vtilita=
tis memoratu dignum vrbi afferente, quia nulla haberet ad exitum ſuum muni
menta, quibus delatas mari naues, & ſurſum actas ſuſciperet, redderet'que gratiā
ingredientibus. Cum'que eſſet amnis idem vſque ad fontes fluuialibus ſcaphis
ſatis magnis nauigari idoneus, ad romam autem vſqúe maritimis quo'que na=
uibus onerarijs magnis, nauale aliquod excogitauit ad egreſſum eius extruere.
Vtens, vt portu, hoſtio amnis ipſius. Panditur enim multum in latitudinem,
coniungens ſe mari, ſinuſqúe concipit magnos, quales portuum mariti morum
illuſtriſſimi, & (quod maxime miraretur aliquis) non obſtruitur ad hoſtium
marino littore interſeptus, cui rei plęra'que etiā magna flumina ſunt obnoxia:
nec in paludib', aut ſtagnis errās aliquo in loco cōſumitur priusq̄ mare cōtingat
riuus, ſed eſt peruius vbiq; nauibus, vno'q; tm̄ effluit hoſtio legitimo, perſecans
dorſum maris, atq; ibi multus, difficiliſq; fit ab occaſu vētus. Naues igr̄ actuarię,
Trocheliophera. quotcū'que adeſſe aliquādo cōtigit, atq; ex onerarijs vſq; ad Trocheliophorā per
hoſtium eius intrant, & romam vſq; remigioque, & funibus tractę adducuntur,
maiores vero ante hoſtium ad ancorā fluctuantes fluuialibus euacuatę ſcaphis
Hoſtia. exonerantur. Inter amnis igitur, & maris cubitum rex vrbem muro cingens ab
euentu ipſo hoſtiam nominauit, quam nos [illegible] diceremus, volens quidem ro=

mam hoſtium non modo mediterraneum, ſed maritimũ quòque fieri,& ex ma
ritimis guſtare bonis. Munijt item muro eũ quem ianiculum vocant, montem Ianiculũ.
editum, trans Tyberim amnem poſitum, pręſidium'que ei impoſuit idoneum tu
telę cã nauigantium per flumen. Deprędabantur enim Etruſci mercatores, obti= Etruſci.
nentes ipſi trans Tyberim regionem omnem. Pontem'que ligneum, quem ſine Põs ſacer.
ære & ſine ferro ſas eſt lignis ipſis contineri, ille Tyberi impoſuiſſe dicitur, quem
hucuſq́ue cuſtodiunt, ſacrum eſſe exiſtimantes. Si vero labat pars eius aliqua, ea
curãt pontifices, ſacrificia quędam perficientes patria ſimul cum refectione. His
igitur ab hoc rege in principatu ſuo geſtis hiſtoria dignis: ac tradens ipſe ſucceſ=
ſoribus ſuis Romam haud paruo potentiorem, quam accepiſſet, quatuor, & vi=
ginti annos regno potitus moritur, duos relinquens filios alterum puerilis ętatis, Mors
alterum maiorem natu iam tum pubeſcentem. Poſt mortem vero Anci Martij Martij
ſenatus, permittente ei populo, regiminis formam, quam vellet, conſtituere, in
eadem, quo fuerat, manendum cogitauit, interregem'que creat, comitijs'que ha=
bitis, multitudo regem eligit Lucium Tarquinium, confirmãtibus quòque auſpi
cijs ea, quę populus iudicauerat: ſuſcipit'que imperium Tarquinius Anno ferè Tarqni᷒.
ſecundo primæ & quadrageſimę olympiadis, qua vicit Cleonidas Thebanus,
imperante Athenis Eniochida. Quibus autem parentibus Tarquinius hic fuerit,
& qua oriũdus patria, & quas ob cauſas Romam commigrarit, quibuſq́ue ſtudijs
in regnũ peruenerint, vt in huius gentis comentarijs inueni, dicam. Corinthius
vir quidam Demaratus nomine ex Brachiadum familia mercaturam exercere Demara=
volens, nauigauit in Italiam, onerariam nauem adducens propriam, & onus pro= tus.
prium: exonerãs'que onus ipſum in vrbibus Etruſcorum fœliciſſimis tunc om
nium Italię, ac lucra inde magna capiens, nolebat amplius in alios adduci portus:
ſed idem mare aſſidue peragrabat, græcas merces ad Etruſcos, & Etruſcas in gręciam vehens, fitq́ue multarum pecuniarum dominus. Occupante autem Corin=
thum ſeditione, & inſtante Brachiadis Cypſelli tyrannide, cum haud tutum vi=
deretur, ſub tyrannide viuere hominem, pręſertim multa poſſidentem, eum'que
ex familia factionis optimatum, cõpoſitis rebus ſuis, quaſcun'que erat ferri poſſi
bile, Corintho ſoluens, profectus eſt, habens'que amicos multos ex Etruſcis, &
bonos, propter continua comercia, maxime'que Tarquinijs, vrbe magna aliquã=
do, & fœlici, domum ſibi ibi conſtruit, & vxorem genere illuſtrem ducit. ſuſcep
tiſq́ue duobus filijs, Etruſca eis nomina impoſuit, Aruntem alterum, alterum'que
Lucomonem vocans, & erudiẽs vtrum'que Gręca, & Etruſca diſciplina: viriſque
factis, vxores ipſis capit ex illuſtriſſimis familijs. Nec poſt multo ſenior eorum
moritur, nihil ex ſe relinquens palàm, poſt'que paucos dies etiam præ mœrore
Demaratus, hęredẽ omnium ſuorum filium reliquum conſtituens Lucomonẽ, Lucomo=
qui ſuſcipiens patrias diuitias, magnas ipſas immiſcere ſe rebus, adminiſtra= nes.
re'q; publica, & in primis eſſe ciuibus animo præſumpſerat. Repulſus autem vn
dique ab indigenis nec vt in primis numeratus, ſed nec in mediocribus mœſtus
egre ferebat ignominiam. Audiens autem de Roma, quod iucunde omnes
ſuſciperet, hoſpiteſq́ue ciues faceret, honoraretq́ue vnumquemq; pro dignitate
homine, transferre eo habitationẽ cõſtituit, res quidẽ ſuas omes cõponẽs, & vxo

rem adducens, & ex amicis, atq; familiaribus qui vellent, ac ſuere qui cum eo
prōpti erant ad demigrationē plures. Vbi vero ad Ianiculū aſtitere, vnde Roma
Prodigiū. ab Etruſca regione primū ſegregata eſt, deuolās repēte aquila, & pileū, quē in ca=
pite geſtabat, rapiēs, ſurſum iterū redijt, ſublimē eū in orbem ferēſque, & in pro=
fundū cōtinētis aeris abſcōdēs, moxque capiti Lucomonis apte, vt erat antea, re
poſuit. Admirabili aūt, & inopinato omnib⁹ apparēte eo ſigno, Lucomonis vxor
Tanaquilis, diſciplinę Etruſcę peritiam prodigiorū abūde à parētibus ſuſcipiens,
ſolum ipſum remotis cęteris complexa eſt, ſpeque bona impleuit, tanquàm ex
priuata fortuna, in regiam poteſtatem tranſiturum. Conſiderare tamen conſu=
luit, quemadmodum a volentibus acciperet principatum Romanorum, ſe ipſe di
gnum eo honore exhibens. Is autem lętus hoc ſigno vbi iam propius portas fuit,
precatus deos, vt diuinationes implerent, bono'que omine ingrederetur, in vr=
bē tranſiit, poſtea'que in ſermonē veniens cū rege, primum quis ſit aperit, deinde
etiam, quod habitare volens in vrbe aduenerit, rem paternam omnem adducēs
& i commune eam volens regi, ciuitatique deponere, maiorē ipſam, quā vt à pri=
uato poſſideatur. Suſcipiente autem deinde eum rege, & in tribum, contuberniū
que vna cum aſtantibus ei Etruſcis diſtribuēte, locum idem in vrbe ſufficiētem
ad ędificandum domum ſortiens, agri quòque portionem accepit. Poſtea vero,
quam hæc cōſequutus eſt, vnuſque ciuium fuit, aīaduertens, quod vnicuiq; Ro=
manorum poſitum eſt nomē proprium, poſt'q; illud alterum, quod eſt cognatio=
Lucius p nis eorum, & paternale, Is quòque ſimilem in hoc facere ſe illis volens, Lucium
lucomōe. ſibi pro Lucomone, proprium nomen imponit, Tarquinium'que, cognationis ab
ea vrbe, in qua geniturę, educationiſque potitus erat, ac regi amicus breuiſſimo
ſit tempore, dona dans, quibus opus eſſe ei maxime ſentiebat, atq; pecunias exhi
bens in vſus bellicos quātiſcun'que indigeret, belli quòq; miles idē peditum om=
Aſtutia nium, equitum'que ſtrenuiſſim⁹, & ſentētia, vbi opus eſſet, bona, inter cōſiliarios
pulchra. prudentiſſimos numeratus, ſic'que honoratus à rege, aliorum quòque Romano
rum beniuolentia non excidit, ſed & patriciorum multos beneficijs deuinxit, po
pularem'que multitudinē vt haberet ſibi propitiā, pręparauit, blāde appellans, ſa
lutans, gratioſiſque confabulationibus, ac pecuniarum in portione, alijſque comi
Lucius rē= tatibus homies alliciēs. Ac talis quidē erat Tarquinius, ob haſque cauſas, & viuē
gno poti= te Martio, factus eſt Romanorum omnium clariſſimus, morieteque eodē, dign⁹
tur Apio= è regno ab oibus indicatus, quo ſuſcepto, primum quidem bellum geſſit cū Apiola
lani. nis, Latinę gentis vrbe non obſcura. Nam hi quidē, cęteriq; Latini oēs exiſtimē
tes, ſoluta eſſe poſt Anci mortem pacis foedera, latrocinijs'q;, & excurtionibus Ro
manū agrum populabantur, quibus pro rebus eos vlciſci volens Tarquinius ma
gnis exuit viribus, agrique eorum pulcherrimam populatus eſt partem, adue=
niente'que Apiolanis auxilio ex finitimis vrbibus, bis prælio certatum eſt ma=
gno, quorum vtro'que vincens Tarquinius ad obſidionem vrbis intendit, admo
uit'que vrbi copias vnas alteris ſuccedentes: hique ex vrbe repugnantes pauci
aduerſus multos, nec quietis vnq̄ potiti ſublati, ſunt cum tpe. Sic'que capta per
vim vrbe, pugnantes plurimi Apiolanorum cecidere, pauci vero, armis traditis,
ſimul cum reliqua pręda veniere, filijque eorū, & vxores in ſeruitutē redactę à

Romanis abductę ſunt: Vrbs'q; direpta ſuccēſa eſt. Quibꝰ pactis, muro'q; à fun
damentis euerſo, rex copias abduxit domū. Poſt'q; hoc aliū eduxit exercitū ad
uerſus vrbē Cruſtumenū. Erat eñ colonia iſta Latinorū. Sed regnāte Romulo Cruſtume
Rōanis adheſerat, rurſus'q; ſuſcipiente īperiū Tarqnio, ſentire cœpat cū Latinis rium.
haùd opꝰ ſuit tñ eā obſidione alio've labore recipe. Nā intelligētes Cruſtumeri
ni magnitudinē viriū, q̄ aduerſum ſe aduētabant, nec nō ībecillitatē ſuā nullo ei à
Latinis cęteris aduenīēte auxilio, portas aperuere, exeunteſq; natu maximi ciuiū
& honoratiſſimi vrbem ei tradidere, ęquo eum, moderatoq; vti imperio ſuppli=
cātes, res'que ad votū ſucceſſit. Nā ingrediens vrbē Tarquiniꝰ occidit neminē.
Valde paucos autem, defectionis autores ipſos, fuga propria mulctauit: Cęteriſq;
omnibꝰ ſua ſibi habere cōceſſit, rei'que Romanorū publicę, ſicut prius, pticipes
eſſe: ac ne res amplius nouas molirētur, colonos ei reliquit romanos. Eadē quoq; Nomen=
cogitantibus Nomentanis iiſdem potiri cōtigit. Nā & iſti latrocinia exercentes tani.
in Romano agro, hoſtes eis ex profeſſo fuerāt, Latinorū fidētes ſocietati. Militāte
vero aduerſus eos Tarquinio, tradētibus'q; Latinorū auxilijs, īualidi ipſi ad obui=
andū tātis viribus, cōuerſi ſunt ad p̄ces, egreſſique vrbē, ſeipſi dedidere. At qui
Colatiā habitabant conati ſunt prelio decertare aduerſum vires Romanorū, atq;
vrbem egreſſi, omnique in certamine prorſus inferiores, ac plagas multas acci=
pientes: Coacti ſunt iterū intra muros ꝓſugere, miſerunt'que ad Latinorū vrbes,
auxilium poſtulātes, quod cum eſſet ſirius, & ad multas muri partes incurſꝰ fie=
rent, poſt tempus aliquod coacti ſunt vrbem dedere, haùd eadē tamen modera=
tiōe potiti ipſi, qua Nomētani, & Cruſtumerini: ſed ademit rex eis arma, mulctās
pecunijs, atque pręſidium relinquēs in vrbe ipſa idoneum, pręeſſe'que eis ſtatuit
perpetua poteſtate fratris ſilium Tarquiniū Aruntē, qui poſt mortem patris Arū=
tis, auique Demarati natus, nec paternę, nec auitę rei debitam hęreditatis partem
acceperat: quam ob cauſam Egerius cognominatus eſt. Pauperes eñ, & inopes ita
Romani vocant. Poſtea verò quam vrbis illius ſuſcepit curam cognominatus
eſt Collatinus iꝑe'que, & ab illo deſcēdentes cęteri. Poſt Collatiam aūt acceptā Tarqniꝰ
ad Corniculum rex duxit copias, erat eñ vrbs quoq; illa gentis Latinorum, po= collatinus.
pulatuſque regionem, prę metu nemine pro ea repugnante, iuxta vrbem caſtra Cornicu=
habuit, prouocās eos in amicitiā. Cęterum nolentibus ipſis in cōſiliationes pro= lum.
gredi ſed & murorum fretis munimēto, & ventura vndiq; auxilia exiſtimātibꝰ
circundans vndique vrbi copias eam oppugnabat, reſtitere'que multum tēpus
Cornicula viriliter repugnantes, nec leues plagas inſultantibus inferētes. defeſſi
verò cōtinuis laboribus, nec eādem ſentētiam ſeruātes omnes (nāque alijs vrbs
tradenda, Alijsque reſiſtendum omnino videbatur) ſicq; etiam ex ſeditione ma=
gis laborātes, per vim interim ſunt capti, pars eorum igiř pręcipua in ipſa vrbis
captione pugnans abſumpta eſt. Pars vero ignobilis, & ob id ſeruata, in ſeruorum
habita ratione venundata eſt cum vxoribꝰ, & filijs, vrbs'que à victoribꝰ direpta,
& cōcremata. Quod ęgerrime ferentes Latini decreuere comuniter exercitum Latini.
aduerſus Romanos educere, Magnis'que paratis viribus in pulcherrimā regionē
eorum irrupere, ex qua captiuos multos, & ingentem pręedam abduxere. Exiuit
autē rex Tarquiniꝰ aduerſum cum expeditis, p̄paratis'que copijs. Sed iā nō eos

amplius prꝑoccupare valens, in eorum ipſe irruit regionē, paribuſq; affecit dãnis,
ac multa vtris'que talia inuicē in finitimas excurrentibus regiones euenere detri
menta'que, & lucra. Vnum autem inſtructa acie cōgreſſis eis omnibus viribus
prẹliū prope Fidenas fuit, in quo multis vtrinq; cadētibus vicere Romani, Coe=
geruntq; deſertis caſtris Latinos nocte in ſuas vrbes regredi: Inde'que inſtructū
habēs rex exercitum, in eorū tranſgreſſus vrbes ſermones intulit de amicitia.
Hique, quibus nec cōmunes adeſſent vires, neq; proprijs apparatibus cōſiderent
accipere prouocationes, tradidereq; vrbes quidē, videntes ijdē, vi captos ſeruitu=
tem ſequi, & euerſiones, Deditos autē ex cōſenſu obedire tm̄ victoribus, Nihilq;
aliud intolerabile. Ac primū igitur Fidenates adiecere vrbes, haud ſpnēdas, ſub
cōuentis quibuſdàm iuſtis: Poſtea'que Camerini, quos ſecuta ſunt caſtella quẹdã
parua, & munita, quibus rebus perturbati Latini reliqui, ac timētes, ne in eodem
Ferentini. cōſentiret gens omnis, Coeuntes Ferentini in ſoro decreuere vires ſuas ex omni
vrbe educere, & ex finitimis gentibus potētiſſimos quoſq; aduocare. Miſſa'que
ad Etruſcos, ſabinos'que legatione, quà auxilia poſtulabāt, ſabini quidē polliciti
ſunt eis, ſe vbi agrū Romani iuris ingreſſos ipſos audiſſēt, ſumptis armis regio=
nem ſibi proximã populaturos: Etruſci quòque ſe miſſuros eis auxilia, quibuſcū
que indigerēt, receperūt nō ſniẹ eiuſdē omnes, ſed vrbes quique tãtūmō Calu=
Vrbes in ſini, Aretini, Voltrani, Ruſalini, & vltra iſtos Vetuloniate, quarū rerum ſpe elati
romanos Latinorū populi, prẹparatis virib⁹ ſuis proprijs, magnis ipſis, & ab etruſcis accep
coniuratẹ. tis alteris, in Romanū agrum irrūpunt: at'que eodē tempore ex ſabinorum gente
vrbes, quẹ ſe quòq; belli ſocias fore eis promiſerāt, vicinã ſibi regionē depopu=
lantur. Tarquinius aūt & rex ipſe interim magnis, ſtrenuis'q; paratis copijs, q̄
celerrime in hoſtes tēdit, ac cū ſabinis, Latinis'que eodē tempore bellum gerere,
vires'que ſuas diuidere haud tutū ratus, eas omnes in Latinos ducere conſtituit.
Poſitis'que propius eos caſtris, primū quidē cūctanter ſeſe vtri'que habuere, ne
ſuis virib⁹ omnibus periclitarentur, Timentes ipſi inuicē alterorum apparatus.
Lẹuia autem certamina ab deſcendentibus vtrin'que extra munitiones ierm̄ib⁹
fiebāt aſſidua, ac pugnabant, vt frequentius, ẹquo marte, donec tandem, incidēte
vtriſq; ex his lẹuibus certaminib⁹ cōtētione ſubueniētes vtriq; ſuis pauci primū
deide plures, ad extremū coacti ſunt oēs è caſtris ꝓgredi, atq; cōgreſſi in pugnã
viri neq; bellicorū certaminū rudes, ne'que multū inter ſe peditum, ẹquitū'que
numero differentes, Alacritate ijdē pari ruentes in bellū, & adeſſe ſibi periculorū
vltimū exiſtimātes. Pugnabāt quidē vtrinq; egregie, donec eos ex ẹquo pugnã=
tes deprẹhendens nox diremit. Poſt pugnã tamē vtrorūq; ſenſus haud ſimiles
manifeſtos effecere, vtri pugna prẹualerēt. Nã ſequēti die Latini haud amplius
extra vallū proceſſere. Rex Romanus autē ducens copias in planiciem pugnẹ
alteri paratus erat, & ad multū diei tenuit inſtructam aciem, & vbi hoſtes obuiã
nō exiuere, Legens ſpolia ex hoſtibus, ſuoſq; mortuos ſuſcipiens, Multa cū iactã=
tia exercitum reduxit in caſtra. Cẹterum aduenīēte poſtridie Latinis altero ab
Etruſcis auxilio, ſecundum extitit certamen multo maius priori, ex quo tamen
victoriã abſtulit Tarquinius clariſſimã, cuius eū fuiſſe cauſam fatentur omnes.
Nã laborante iam Romana legione, & in ſiniſtro cornu ſciſſa, Audiēs iclinationē

tarquí=

Tarquinius(pugnabat eñ in dextro cornu)cõuertẽſq; alas equitũ ſtrenuiſſimas,
peditumq; robuſtiſſimos aſſumẽs,à tergo eos exercitus ſui duxit, & trãſgrediẽs
ſiniſtrum cornu extendit vltra phalangem hoſtiũ. Poſtea'que cõuerſus in hoſtẽ
& incurſans equis cornua in tranſuerſas irruit cohortes Etruſcorũ.Nã pugnãtes
in dextro cornu iſti oppoſitos ſibi hoſtes auerterant. Sed apparens inopinato eis
Tarquinius ſtuporẽ,magnam'que perturbationem prębuit. Interique peditatus
Romanorũ ex priori metu ſe recipiens redit in aduerſos hoſtes,Hincque ſecuta ẽ
cędes Etruſcorũ magna, fuga'que dextri cornu haud dubia. Tarquinius autem
iuſſis peditibꝰ ordine modico'q; gradu perſequi, ad caſtra ipſe hoſtium cõtẽdit,
Agens equos pro viribus, atque fugientes pręueniens ſit valli repente dominus.
Nã qui caſtris pręſidio relicti erant nondum cognita calamitate ſuorum, nec di- Latini debellati.
gnoſcere aduenientes equites,ob celeritatem incurſus,valentes,permiſerunt eos
ingredi: ſic'que captis Latinorum munitionibus,hi,qui redibant conſternati, vt
in tutum profugium à ſuſcipientibus eos equitibus perdebantur, & qui fuge-
re è caſtris cęperant,in planitiem ab Romana legione obuia cedebantur. Plurimi
verò eorũ extrudẽtes ſe inuicem,& concultati circa ſudes, & per foſſam miſera-
bili,ſimulque degenere fato abſumebãtur: donec coacti ſunt reliqui,nullã aliam Tarqniꝰ.
ſalutem inuenientes, victoribus ſe tradere. Tarquinius autẽ multis corporibus
multis'q; pecunijs acquiſitis,captiuos quidem venũdans,cętera in caſtris relicta
militibus dono dedit:his'que geſtis,ad Latinorum vrbes duxit exercitum, tanq̃
pugna domiturus eas,quæ non ſibi adhererent. Sed non tñ oppugnatione opus ei
fuit. Omnes enim ſupplices,& ad preces conuerſæ, legationem'que cõmuniter
mittentes,deponi bellum poſtulabant,quibus ipſe vellet conditionibus,vrbes'q;
tradidere:ſicq́ue factus rex conſenſu earum dominus,clemẽtiſſime ſe in omnes,
moderatiſſimé que geſſit,nõ occidens,nec exulare cogens,mulctansve pecunijs
Latinorum quẽquam,permittens agrum ſuum eos poſſidere,atque vti inſtitutis
patrijs. Iuſſit autem tradi perfugas,& vt captiuos Romanorum ſine pretio, fa-
muloſq́ue dominis redderent,quos in pabulationibus depræhenderant, atque pe
cunias,quaſcũque colonis abſtulerant,perſoluerent,& ſi quid aliud damni intule
rant in procurſionibus,aut corruperant,reſarcirẽt:& his factis licere eos amicos
eſſe,ſocioſq́ue Romanorum,agentes omnia,quæcunque ipſi pręciperent. Sic igi
tur Latinorum bellum in hunc finem deſijt,ac rex pompam inſignem ducẽs de Bellum in Sabinos.
hoc bello triumphauit. Sequenti vero anno duxit in Sabinos exercitum, multo
ante præſcientes voluntatem eius,& apparatum in ſe,nec expectantes,vt in re-
gionem ſuam bellum pertranſiret,ſed & ipſi paratis interim magnis viribus ob-
uiam prodeuntes,commiſſo'que prælio circa fines vtriuſque gentis ad noctem
vſque ceſſere neutri. Pugnarũt enim vtriq; acerrime. diebus autẽ ſequentibus
neque dux Sabinorum eduxit è vallo copias, neq; rex Romanorũ, ſed ſe caſtris
cõtinẽtes ambo,nec agri quicquam alieni populantes,domũ rediere. Erat enim
mens ambobus eadẽ,vt maiores in hoſtem vires ducerent ineunte vere,quę vbi
paratę ſunt vtriſq;,exiuere prius Sabini ſocias habẽtes copias magnas Etruſcorũ, Tarqnij ſollertia.
cõſederũtq; prope Fidenas, ad cõfluẽtes Anienẽq;, & Tyberi bina iaciẽtes caſtra
aduerſa ſibi inuicẽ,& cõtinua, mediũq; habentes cõmuniter ex ambobus flumi-

nibus aquarũ defluxum,ſuper quẽ extructus eſt pons lignis cõſeptus,ac ſcaphis,
ratibuſq; ſuſtẽtatus,cõmeatum exhibẽs inter ipſos celerẽ,& caſtra vna. Audiẽs
autem irruptionem eorũ Tarquinius, educit ipſe quoque exercitũ, collocat'que
paulò ſuperius ab illorũ caſtris iuxta Anienem caſtra in colle quodam ſatis tuto,
omniq; prõptitudine irruẽtib⁹ vtriſq; in bellũ, Nullũ eis tñ certamẽ ex acie, neq;
maius neq; minus cõſtitit,ſed prȩuenit quidem Tarquinius ingenio,imperatorijs
q́ue cõſilijs,res omnes ſabinorum cõterẽs, & vtrũq; vallum auferens. Fuit autẽ
Tarquinij imperatorius ſenſus ille huiuſmodi, ſcaphas parans fluuiales, & rates, lignorum
ſolertia. ipſas aridorum,quiſquiliarũ'que plenas,ſulphuris'q;:item & picis ad vtras'q; flu
uiorum partes, vbi ipſe cõſederat, Poſteaque obſeruans ventũ circiter matutinã
vigiliã proſperũ,ignes cõijci iuſſit in materiam: Ac ſcaphas.rates'que ſerri ſinere
ſecundũ fluxũ, Hȩ'que breuiſſimo tẽpore decurrẽtes ſpatium interiacẽs, incidẽ=
tes'que in pontẽ flamis eum vndique corripiunt. Sabinis autẽ, vt videre repenti=
nam flamã multã, cõcurrentibus auxilio, omniaque moliẽtibus idonea ad extin=
guendũ ignem, Aduenit prima luce Tarquinius inſtructas ductãs Romanorum
vires, & aggreſſus vtrinque vallũ à cuſtodibus plurimis deſertum, feſtinãtibus
ad ardentia, à pauciſſimiſque defẽſum, nullo negotio fit eius dominus. Dũ'que
hæc fiunt alterũ ſabinorũ vallum trans flumẽ,altera quòque ſupueniẽs Roma=
norum manus capit, emiſſa ea à Tarquinio circiter primã vigiliã, atque traiecta
ſcaphis, ratibusque flumen vnum è duobus factũ in eam partem, qua maxime
latere poſſet ſabinos. Erat enĩ prope vallũ, cum ardentem põtem vidit quod ei
erat inuadenti ſignũ.qui verò in vallo reſtiterãt, Alij quidẽ pugnãtes à Romanis
ſunt interfecti,alij autem ſe in cõfluentiã fluminũ proijcientes: nec ſufferre valẽ
tes vortices amnis ipſius,ſumigebãtur. aſſumpta quoque eſt pars eorũ non exi=
gua igni, dum auxiliũ poteſtati ferũt. Capiens autẽ Tarquinius vtraque caſtra,
relictã in eis prȩdam diuidẽdam militibus cõceſſit. Captiuos autẽ multos ipſos
ſabinorũ'que, & Etruſcorum Romã ducens ſub multa habuit cuſtodia. Sabinos
igitur belli pœnituit ob eam calamitatem coactos, atque mittentes legatos ipſi
Etruſci, in ſex annos inducias impetrarũt. Etruſci autem irato animo ferentes, ſe victos
eſſe ſȩpius à Romanis, & quod miſſa legatione noluerat eis Tarquinius captiuos
reddere, ſed habebat loco obſidum, Decretum faciunt vti oẽs Etruſcorũ vrbes
cõmuniter bellũ Romanis inferãt, & quȩ militiã detractet, extra ſocietatẽ eſſet
his ſancitis,educũt copias, at'que traiecto Tyberi caſtra prope Fidenas locãt: oc=
cupataque per ꝓditionẽ vrbe ipſa, diſſidẽtibus qui in ea erãt multa'que capiẽtes
corpora,multãque prȩdã abigẽtes ex Romanorũ regione domũ rediere, Fidenis
prȩſidium abunde relinquẽtes. Videbatur enim vrbs ipſa eis receptaculũ futurũ
optimũ aduerſus Romanos belli. Tarquinius aũt anno proximo Romanos oẽs
in armis habẽs, & à ſocijs quȩ maxime multos potuit aſſumens, eduxit eos in
hoſtẽ initio veris, ante quã cõgregati illi ex omnibus vrbibus in ſe priores irẽt:
ac diuiſis copijs omnibus bifariã ductans ipſe Romanũ exercitũ, ſociorumque
virũ,i quibus pars magna Latinorũ erat, Egeriũq; cognatũ ſuum ducẽ declarãs,
in eos hoſtes, qui Fidenis erant,iuſſit ire. Pars hȩc igitur ſocialis vallum propius
Fidenas loco minime tuto collocans, ex contemptu hoſtium parum affuit, quin
perderetur

perderetur omnis. Nā qui Fidenis erāt pręſidio auxilia alia ab Etruſcis clā accerſentes, & obſeruato tēpore oportuno, egredientes vrbē, caſtra primo coepere impetu negligenter cuſtodita, & in egreſſis pabulatū magnā edidere cędē. Romanorum verò manus, cui Tarquinius pręerat, Veientium regionē ſpolians, atque depopulans, ac multa inde, quę vſui forēt, efferens, cum deinde ex omnibus Etruſcorū vrbibus aduenirent magna Veientibus auxilia, deſcendens in pugnā haud dubie victrix fuit, Poſteaque regionē peragrās ipſarū vrbiū, ſine metu populabatur, Multaq; capiēs mācipia, multas'que pecunias, vt ex foelici regione, exeunte iam ęſtate, domū abijt, ac Veientes quidē vehemēter illa afflicti pugna non amplius egrediebātur vrbem, ſed ſe cōtinebāt videntes ſpoliatam regionem. Rex autem tribus vtens incurſionibus, ac omnes Veientes priuans agri ſui fructibus, vt deſertam ex parte maxima regionē vidit, nec habere ſe in quo amplius eam lęderet, aduerſus vrbem Ceretanorū duxit exercitum, quę primū quidē vocata eſt Acilla, incolentibus eam Pelaſgis. Sub Etruſcis autē veniens mutato nomine dicta eſt Cereta. Erat autē ea foelix, ſi qua alia in Etruria, at'que populoſa, ex'que ea exiuit exercitus de regione dimicaturus, ac multos quidem perdens hoſtium, multoq; ipſa plures amittēs ſuorū in vrbē refugit, regionē'q; obtinētes Romani abunde omnia exhibētem plures ibi dies abſumpſerunt: & vbi tempus diſceſſus fuit abducētes quicquid abduci vſus alicuius potuit domum redire. Tarquinius aūt vbi ei de Veiētibus ex ſentētia ſucceſſerat, aduerſus eos, qui Fidenis erant, hoſtes duxit exercitū, eijcere volēs pręſidiū, ſimul'q; eos vlciſci cupiens, qui Etruſcris muros prodiderāt. Fuitque igitur & ex acie Romanis pręlium, & in oppugnationibus murorum certamē durū, captaque demū per vim vrbs ea fuit, at'que victi pręſidiarij milites ſimul cū captiuis alijs Etruſcorū in cuſtodiā ſunt traditi. Fidenates autem, qui auctores viſi fuerāt defectionis, Alij virgis cęſi publicę ſunt decollati, alij exilio mulctati ſunt perpetuo, eorum'q; bona ſortiti ſunt hi, qui erant ex Romanis vel coloni, vel pręſidio vrbis relicti. Vltimum verò Romanis atque Etruſcis pręlium, proxime vrbem in agro Sabinorum fuit. Propter eam enī inſultum in, Romanos Etruſci fecerant, perſuaſi ab ijs qui ſe eo loco inimice haberent, militaturos eſſe ſimul cū eis Sabinos. Nā in ſex annos īducię, quę eis cum Tarquinio fuerāt, elapſę iam erant, atque Sabinorū multis deſideriū inerat reſartiendi priores clades: Educata interim in vrbibus affatim iuuentute. sed non tamen ſucceſſit eis conatus illi ex ſententia, apparente ſtatim Romano exercitu: neque cōtigit, vt vlla ciuitatū publico conſenſu Etruſcis auxilia mitterentur, sed vltronei quidā eis venere auxilio, ij quidē pauci, & magna mercede cōducti. Ex hac pugna lōge omnibus, quę inter ſe prius geſſerant, maiori. Res romana admirabile incrementum cępit: reportantibus victoriam eis pulcherrimā, regique Tarquinio triūphum ſenatus, populuſque decreuit. Etruſcorū verò animi, ſpiritusque cecidere ex vnaquaque vrbe mittentium vires omnes in hoc certamen, ac paucos quoſdam, qui ſeruati ex multis eſſent, ſuſcipientium. Nam eorū quidē alij pugnātes occiſi erant, alij vero in fuga īcidētes in loca aſpera, & ſine exitu ſe victorib⁹ tradiderāt. Hac igitur calamitate experta, hi, qui in vrbibus erāt potētiſſimi, Prudētium hominū opus ſunt executi. Educente enim ad

Cereta,

uerſus eos Tarquinio alterũ exerſitum. Congregati vna omnes de diſſolutione
belli agere cum eo decreuere, emittũt'que ęuo maximos ex quaque vrbe, & ho=
noratiſſimos, penes quos eſſet pacis cõditionũ poteſtas omnis. Audiens autem
eos Tarquinius multa differentes ad clemẽtiam, moderationem'que inductiua
atque cognationem, quę eſſet ſibi cũ ea gente, cõmemorãtes, vnũ ſolum ſe velle
ait ab eis diſcere, vtrũ adhuc, differẽtes de equitate fœderis, & verba quędam de
cõditionibus pacis facturi aduenisſẽt, an ſe victos ipſi cognoſcerẽt, vrbeſque ei
permitterent. reſpondẽtibus autem eis, ſe vrbes ei permittere, paceq; ãplexuros
eſſe, quã quibuſcũque aliquãdo iuſtis adepti eſſent, Lętus ex his Tarquini⁹, Nũc
audite, inquit, quibus ego iuſtis diſſoluam bellum, & quę vobis gratis facio. Ego
neq; Etruſcorum quẽquã occidere, neq; proſcribere, ne'que rerũ ſuarũ ablatione
mulctare aliquẽ inſtitui, vrbesque dimitto oẽs ſine pręſidijs, minimeq; tributa=
rias, ſui quoq; iuris eſſe, reiq; bublicę ſuę formã veterẽ vnicuique cuſtodire per=
mitto. Hęc dãs autẽ vnũ puto oportere pro datis omnibus adeſſe mihi à vobis
principatũ vrbium, qui meę tamen futurus eſt poteſtatis, vobis etiam nolẽtibus
ſicuti armis vinco: Sed volentibus vobis potius, quã inuitis eo potiri volo. Nũ=
tiate igitur hęc ciuitatibus, ego autẽ vobis ĩducias affuturas donec redeatis polli=
Tarqnij honores. ceor. His acceptis reſponſis legati abiere. Poſtq; paucos dies aderãt: non verba ei
tamen afferẽtes nuda, ſed & inſignia pricipatus, quibus ipſi reges ſuos adornabãt,
apportãtes coronam auream, ſellã'que eburneam, & ſceptrũ habens ſuper caput
aquilam, tunicãque purpuream cum ſignis aureis, & amictum purpureũ variũ,
quales Lydorũ reges, & Perſarum ferebãt, pręterquam quod non figura eſt qua=
Toga. drangulari, vt ſunt illi, ſed ſemicirculari. Talia autem veſtimẽta togas Romani.
Gręci Tebenũ vocant, vnde diſcentes neſcio. Nõ eñ mihi videtur grecum hoc
nomen eſse. Vt verò quidẽ hiſtorici tradidere, tulerunt ei etiam duodecim illas
Etruſcus mos. ſecures, ſumptas ex vrbibus ſingulis ſingulas. Etruſcus mos eñ videbatur vni=
uſcuiusqúe vrbis, Regi lictorẽ vnũ anteire ſecurẽ ſimul cũ virgarũ faſce ferẽtẽ.
Si vero fieret cõmunis omnium ciuitatum exercitus, Duodecim illas ſecures vni
tamen tradi, ei ſcilicet, qui imperium in omnes accepiſſet. Nõ omnes tamẽ hęc
dicentibus aſſentiuntur, ſed adhuc antiquius, quam regnare Tarquinius cęperit,
Latas eſſe ãte reges duodecim ſecures dicunt, Inſtituiſſe autẽ hũc morẽ Romulũ
ſimul, at'que imperium, acceperit. Nihil tamen prohibet, fuiſſe Etruſcorum hoc
inuentum, vſum'que eo eſse primũ Romulum ab illis ſumpto, & eſſe latas etiam
Tarquinio cum ornatib⁹ alijs regalibus duodecĩ ſecures illas, ſicut & nũc Romani
ſceptro, & diademate donant reges, volẽtes eis poteſtatẽ cõfirmare. quãuis iſta
etiam nõ accipiẽtes ab illis ipſi habeãt. His honoribus Tarquinius nõ vt ſcribũt
plurimi Romanorũ hiſtoricorum, ſtatim eſt vſus: ſed ad ſenatum, populum'que
reijciẽs cognitionẽ rei, an hęc eſſent accipienda, Poſtq̃ oẽs voluere, tũc ſuſcepit:
Dehicq; ad vltimum vſq; diem vitę & coronã tulit auream, & veſte indutus eſt
purpurea picta, habẽs'que ſceptrũ eburneũ in ſella ſedit eburnea, at'que lictores
duodecim cum ſecuribus, ac virgis, & ius dicẽti ei aſtabãt, & euntẽ pręcedebant.
Hicq; mos etiam cęteris poſt eum regiã poteſtatẽ habentibus, & poſt eiectionẽ
regũ annuis cõſulibus permãſit, Pręter coronã, & veſtem pictã. Hęc eñ ab eis
ablata

áblata ſunt ſola, onus eſſe, & rem inuidioſam víſa, pręterquã cum ex bello victores redeant, ſint'q; ipſi à ſenatu digni triumpho habiti. Nã tunc & aurum ferunt, & purpureis ornãtur pictis. Bellũ igitur, quod Tarquinio aduerſus Etruſcos fuit, annos nouẽ occupans hunc finẽ habuit. Vna vero relicta gente ſabinorum, quę de imperio cum Romanis contenderet, viros habẽte bellicoſos, regionem'que poſſidente multam, & bonam haud procul Roma, multam adhibuit Tarquinius prõptitudinẽ, vt hos quo'que ſubígeret, & indicens eis bellum obijciebat ciuitatibus, quòd cum eos, qui polliciti erant Etruſcis, ſi cum exercitu aduenirent, ſe illis patriam ſuam quiſque amicam facturos, inimicam'que Romanis, cum eos depoſceret ille dedere noluerant. ſabini verò lęti bellum ſuſcepere, nolentes ijdem potentiſſimis ciuibus priuati: ac priuſquàm in ſe vires Romanorum aduenirẽt, in illos ipſi educunt exercitum. Rex autem Tarquinius vt audiuit trãſgreſſos ſabinos Anienem fluuium, diripique ab eis regionem omnem circum, aſſumpta ſecum expeditiſſima Romanorum iuuẽtute quàmcelerrime potuit eduxit eam in diſperſos ad prædam, multoſque eorum occidens, prędam'que omnẽ eripiẽs vallũ prope caſtra hoſtium poſuit, ac dies paucos intermittẽs, donec ad ſe reliquę copię ex vrbe aduenirent, & à ſocijs auxilia conducerentur. Deſcendit in planitiẽ ſicuti pugnaturus: quod videntes ſabini venientes prompte in certamen Romanos, & ipſi ſuos eduxere, nec numero hoſtibus, nec virtute inferiores, ac cõgreſſi dimicabant, omnem oſtendentes audaciam, donec eis ſolum fuit aduerſus oppoſitos certamen, poſtea animaduertentes ſuperuenientem ſibi à tergo exercitum alterum hoſtilem magnum, inſtructa acie inſedentem, relictis ſignis vertũtur in fugam. Erãt autem hi Romani homines electi, pediteſqúe, & equites, poſt ſabinos apparentes, quos Tarquinius per noctem locis opportunis collocarat, hoſqúe viros timentes ſabini ex inopinato ſibi iminentes, nullum amplius generoſum ediderunt opus, ſed velut ducis hoſtium præuenti ſolertia, at'que calamitate oppreſſi inexpugnabili, ſeruare ſe alij alijs itineribus conabantur, fuit'que tunc præcipue multa eorum ſtrages, perſequente equitatu Romano, & eos vndique concludente, ita vt paucos admodũ ex eis in propinquas vrbes ſeruari cõtigerit, maiorque pars, quantacun'que pugnando non cecidit, in poteſtatem Romanorum venerit. Neque enim qui relicti in caſtris erant inuaſionem ſuperuenientium ſibi confiſi ſunt poſſe repellere: neque pugnam temptarunt, ſed perturbati illo, præter ſpem, malo, ſine pugna ſe hoſtibus, vallum'que tradidere. Vrbes igitur ſabinorum tanquàm ducis conſilio, ne'que hoſtium virtute, ſed dolo priuatę, victoria ad maiores mittendas vires, ducem'q; peritiſſimũ rurſus apparabãtur. Quod Tarquinius intelligens eorũ cõſilia propere cõtraxit exercitũ, ac priuſq̃ illi om̃es cõuenirẽt, pręuenit ip̃e trãſiens Anienẽ. Quę cũ audiſſet dux ſabinorũ exiuit & ip̃e quãta potuit celeritate, delectas nuper aſſumẽs copias, prope'q; Romanos cõſedit quodam in colle alto, & prærupto pugnare nolẽs ante, quã reliquę ſabinorũ vires ad ſe cõuenirẽt, ſed emittẽs in pabulatores, infeſtanteſqúe regionẽ aliquos ſemper equites, peditum'q; cohortes collocãs ſyluis, aut ſaltibus, arcebat hoſtes aditu in regionẽ, hoc'q; belli gerendi more vtente eo, multę quidẽ congreſſiones, & ꝑ paucos equitũ, peditum'q;, lęues fiebant, prælium verò totis omniũ viribus

Bellũ Sabinum.

nullũ. Sic'que extracto tẽpore ferens eã cunctationẽ Tarquinius irato animo ad caſtra hoſtiũ ſtatuit copias adducere, ad quę ſępius adſultantibus militibus, poſtquàm ea vidit haud facile vi capi poſſe, ob loci ſitum, expugnare ſtatuit inopia commeatuum, atque diſpoſitis præſidijs vijs omnibus, quæ ad caſtra ferrent, atque lignatum ire, pabulatum'que prohibens, multaque ſumere ex regione opportuna, in multam eos deduxit rerum omnium penuriam, adeò, vt coacti fuerint obſeruata nocte vento, imbribuſque hyemalibus turpiter è caſtris fugere, iugaria in eis, & tabernacula, ſauciosq́ue reliquentes, & apparatũ belli omnẽ. Vidẽtes die poſtero Romani profectione eorum, ac potiti ſine pugna caſtris, tabernacula, iumenta, pecuniaſq́ue diripuere, abducenteſq́ue captiuos Romam rediere. Durauit enim id bellum annos quinque continuos, per quos agrum hoſtile vtrique populantes inuicem, & multa parua, magna'que prælia committentes, perſeuerarunt, raro quidem fœliciter rem gerentibus in certamine Sabinis, ſæpiſſime'que Romanis, donec tandem prælium, quo certatum eſt totis viribus, finem bello impoſuit. Sabini etenim, non vt antea ali alijs ſuccedentes, sed vna omnes, qui militari ætati eſſent exiuerunt ad bellum, ac Romani quo'que omnes Latinorũ, Etruſcorum, aliorum'que ſociorum vires aſſumentes obuiam iuere hoſtibus. Diuidens autem Sabinorum dux copias bina erexit caſtra, rex romanus tres conſtituens legiones, totidem'que ponens caſtra haud multum inter ſe diſtantia Romanos ipſe ductabat, Aruntem verò fratruellem ſuum Etruſcorum declarauit ducem. Latinis autem, cęteriſq́ue ſocijs præfecit virum bello inſignem, conſilio

Seruius.

q́ue plurimum valentem, hoſpitem, & ſine vrbe. Nomen enim erat ei proprium Seruius, cognomen Tullius, cui poſt mortem Tarquinij, nulla ei extante virili ſtirpe, Romani regnum vrbis permiſere; virum ipſum admirati virtute bellica, ciuilibuſq́ue præſtantem officijs. Genus autem huius viri, & educationem, & caſus, & quę ei diuino numine illuſtratio affuerit, cum ad eam orationis partem ventum erit, enarrabo. Tũc igitur vbi vtrinq; parata ſunt ad certamẽ opportuna, deſcenderunt in pugnam. Tenuerunt autem ſiniſtrum cornu Romani, Etruſci dextrũ in media'que acie collocati ſunt Latini, ac durãte totã diem certamine ſuperarũt Romani, multos hoſtiũ occidentes in pugna viros ſtrenuos, multoq́ue adhuc plures capientes in fuga, ac vtrorũque caſtrorũ domini, magnaſq; congregãtes diuitias, vt qui cãpeſtria iam oĩa ſine metu obtinerẽt, quę ferro, igni, omnibuſq́ue vexabãt malis, vbi finis æſtatis affuit deijciẽtes vallum domũ rediere, rex'q; Tarquinius hunc tertiũ in dominatu ſuo ex hac pugna triumphum duxit. Sequẽti verò anno iterũ parãte rege exercitũ ad Sabinorũ vrbes educere, obſidioneq; eas vrgere cogitãte, generoſum nullũ cõſiliũ, nec animoſi aliquid vlla in vrbe fuit, ſed cõmuni vſi oẽs ſentẽtia, priuſquã in periculũ captiuitatis, euerſio

Finis Sabini belli.

niſq; vrbiũ venirẽt, bellum ſoluere cogitarũt, aduenieteſq; ex vnaquaq; vrbe Sabinorũ ꝓclari viri ad regẽ, qui iã oĩ cũ exercitu exierat, muros ei tradidere, rogantes vti moderatas faceret recõciliationes. Ille aũt deditionẽ ãplectẽs, ſine'q; periculo obedientiã eius gẽtis. fœdere cũ eis icto pacis, & amicitię, iiſdem conditionibus, quibus antea cũ Etruſcis, captiuos illis ſine pretio oẽs reddidit. Et hęc quidẽ actiones bellicę Tarquinijs regi cõmemorantur. Pacis aũt tales quædam

& ciuiles. Neque enim ipſas quo'que pertranſire indictas volo. Statim enim ab
initio principatus ſtudẽs ipſe popularem turbam familiare facere, ſicut reges prio
res fecerant, huiuſmodi beneficijs allexit, electos cẽtũ ex omni populo probatæ
belli apud omnes virtutis, domiq; prudẽtię, patritios effecit, & in numerũ ſena-
torum conſtituit, ac fuere tunc Romanis ſenatores trecenti, qui antea ducenti fue
rant. Deinde etiã ad Veſtales, à quibus ignis inextinctus ſeruatur, tunc quatuor
duas eligẽs alias addidit. Creſcẽtib⁹ eñ iã ſacrificijs faciẽdis ꝑ vrbe, quibus op⁹
eſt adeſſe Veſtę ſacras famulas, haud videbant quatuor ſufficere. Incipiente'q;
Tarquinio ſecuti ſunt & reges cæteri, & ad ætatẽ vſque noſtrã declarẽtur hę Ve
ſtæ famulę. Videtur aũt etiã ſupplicia, quibus puniũtur à põtificibus ob incuſto
ditam virginitatẽ, primus ipſe inueniſſe, ſiue excogitãs, ſiue, vt putãt aliqui, pa-
rens ſomnijs, quæ poſt illius mortem inuenta in ſibyllinis eſſe oraculis enarra-
tores ſacrorũ dicunt. Depręhenſa eſt eñ regnante eo ſacerdos quædã pinnarias
Publij Pinnarij filia interueniens nõ caſta ſacris. Modus autẽ quis ſit ſupplicij, quo
corruptas puniũt declaratũ eſt mihi ſuperius. Forum quo'q;, in quo ius dicũt, &
contiones habent, aliaſq́ue res ciuiles peragũt, ornauit idẽ officinis, & tabernis,
alijſq́ue ornamẽtis cõplectẽs, ac muros vrbis rudibus, vilibuſq́ue ſtructuris ędi
ficatos, primus cœpit ſaxis magnis, formatis ad regulam extruere, cępit'que foſ-
ſas etiam cloacis ducere, per quas fluens ex compitis aqua omnis fertur ad Tibe-
rim, mirabilia opera potiori ratione conſtruens. Ego igitur in tribus magnificen
tiſſimis conſtructionibus Romanorum, ex quibus maxime demonſtrantur ma-
gnitudo principatus, pono aquęductus, viarum'que conſtrationes, & cloacarum
fabricationes, non ad vtilitatem tñ operis mentem adhibens, de qua ſuo dicam
tempore, ſed ad ſumptuum lautitiam, quam ex vno opere coniectura aſſequetur
aliquis, Caiũ Aquiliũ faciens eius, quod dicendũ eſt aſſertorẽ. Ait eñ, neglectis
aliquando foſſis, neque amplius perfluentibus, repurgationem earũ, & reſtitutio
nem locaſſe mille talentis cenſores. Extruxit itẽ circũ maximũ Tarquinius, qui
eſt inter Auentinum, & palantiũ, circa eum primus faciens ſedilia cooperta (Pri-
mum enim ſpectabãt ſtantes ſub tabernaculis ligneis harundinibus aridis fultis)
diuiſit'que locos inter triginta curias, dans cuique curiæ partes ſingulas, ita vt in
contingenti loco ſedens quiſque ſpectaret. Debebat autem cum tẽpore hoc opus
etiam in valde pulchris, admirandiſque extructionibus vrbis eſſe. Longitudo
igitur circi, tria ſtudia cũ dimidio, latitudoq; quattuor iugera, circũ verò ſecũdũ
maiora latera, & ſecũdũ vnũ minorũ ſtagnũ i ſuſceptionẽ aquarũ defoſſum eſt
altũ, latum'q; pedes denos, poſt'que ſtagnum edificatę ſunt porticus tectura tri
plici. Harũ aũt pauimẽta habẽt vt in theatris parũ ſuperſtãtia lapidea ſedilia, in
ſuperioribus'q; lignea. Cõducũtur aũt in vnũ, & cõiungũtur inuicẽ maiores, &
minores, ad figurã limarẽ, ita, vt fiat portic⁹ vna circularis ex tribus, quę ab vno
ſimul oẽs verbere recludũtur octo ſtadiorũ, capax hominũ cẽtũ, & quinquagin-
ta miliũ. Reliquum aũt minorũ laterũ apricũ, atq; apertũ habet in modũ forſi-
cũ ęquorũ emiſſiones, quę per vnũ ſimul oẽs ſtimulũ recludũtur. Eſt aũt circa
eundẽ circũ extrinſecus alia porticus vnius tecturę, officinas in ſe habens, & ha-
bitationes ſuꝑ eas, ꝑ quã ſunt ingreſſus, & aſcẽſus veniẽtibus ad ſpectaculũ iux-

Actiones regis ciui-les.

Circus maximus.

ta quã'q; officinã, ita, vti nihil turbẽt tot milia ingrediẽtiũ, & abeũtiũ. Mãdauit quo'q; rex hic, tẽplũ extrui iouiſq́ue, & iunonis, & Dianæ, votũ ſolués, quod dijs fecerat in ꝓlio aduerſus ſabinos vltimo, ac vidẽs collẽ, vbi tẽplũ ędificãdũ erat, multi indigentẽ laboris (neq; eñ erat facile acceſſibilis, neq; planus, ſed abruptus & in acutũ eductus, verticẽ ſudibus magnis vndiq; circum ſępiẽs, multum'que ruderis in locũ inter ſudes ipſas, & verticem inferens, conatus eſſe ęquabilẽ fieri, & ad ſuſceptionẽ ſacrorũ aptiſſimũ. Fundamenta autem iacere tẽpli non antici pauit, viuens ipſe poſt diſſolutionem belli aduerſus ſabinos quadriẽniũ. Multis autem poſt annis rex tertius ab eo Tarquinius, qui principatu excidit, fundamen ta iecit, multum'que in ædificio operatus eſt. Sed ne ipſe quidem perfecit opus, ſed ſub annuis magiſtratibus tertio anno conſulatum gerentibus perfectum eſt fanum. Dignum eſt autẽ ea quo'que, quę ante hunc apparatum cõtigerũt, enar rare, tradita ab omnibus, qui gentiles collegerunt hiſtorias. Cum eſſet igitur Tar quinius fanũ extructurus, conuocatis auguribus, iuſſit eos de loco ipſo primum augurari, quiſnã eſſet vrbis locus maxime conſecrari idoneus, dijſq́ue ipſis gra tiſſimus. Demonſtrantibus autem eis ſuperpoſitum foro collem, qui tunc Tar peius, nunc Capitolinus vocatur, iuſſit eos augurantes rurſus dicere, quo in loco

Mons capitolinus.

oporteret collis ipſius fundamenta iacere. Erat enim iſtud haud valde facile, cũ multę eſſent in eo aræ deorum'que, & geniorum, parum inter ſe diſtantes, quas alio transferre oporteret in locum aliquem, & omne dari futuro deis fano pauimentum. Viſum eſt igitur auguribus, vt de vna quaque ara deos ipſos conſulerent, an ſe moueri concederent, ac dei quidem cęteri, genijq; permiſſere ſuas aras in alia transferri loca. Terminus autem, & iuuenta multa excuſantibus vatibus, & precantibus, minime annuerunt, ne'q; cedere voluerunt locis. Sunt tamẽ atę eorum compræhenſę in conſtructione templorum, & eſt quidem nunc altera in

Termin⁹ iuuenta.

Dianę templo paludi proxima, ex hoc'que coniectarunt vates, quod Romanę vr bis terminos neq; tempus demoueret vllum, neq; robus transferret, & vſq́ue ad hanc ętatẽ meam, quartã iam, viceſimã generationẽ, vtrũq́ue horũ eſt verũ. Augur autẽ omniũ clariſſimus aras transferens, & templo iouis locũ cõſecrans, alia'que prędicẽs populo per diuinationẽ, proprio quidẽ nomine, & quo appellabatur, vocatus eſt Nanius, cognationis autẽ nomẽ erat Attius, quem fuiſſe deo dicunt omniũ dilectiſſimũ, qui eã artẽ ſubtiliſſime tractarent, ac propterea maximo potitũ nomine, incredibiles quoſdam exceſſus augurationis demonſtrãte ei ſcientia, quorũ ego vnũ depromẽs maxime admirabilẽ dicã, ex quo progrediẽs caſa & quaſcũ'q; potuit facultates ſumens, à numine tantã habuit illuſtrationẽ, vt in honoros cẽs demõſtraret, qui ea ętate erãt, augures. Pauꝑ ipſi pat̃ fuit, fundũq; colẽs vilẽ, cui & in cęteris adiutor erat puer Nanius, quantum illa vis, ętaſq; ferrent, & propellens paſtũ ſues cuſtodiebat. Sopitus autẽ aliquando, & poſt experrectionẽ non inueniens ſuiũ aliquas, primum quidem fleuit, horrens à patre verbera, deinde vadens ad tugurium cõſecratum eo loco heroibus, poſtulabat eos ſibi adiutores eſſe ad inueniendas porcas, quod ſi fieret, pollicebatur eis ex vuis ſundi ſui maximam. paulo'que poſt ſues inueniens, volebat quidquod heroibus vouiſſet reddere. In multa verò erant anxietate, nequiens vuam

maximam

maximã inuenire,hincq; mœrẽs poſtulabat à dijs,vt per auguria ſibi clarũ face
rent,quod querebat. Deinde venit in mẽtẽ diuino numine, vt in duas diuideret
partes vineã,partẽ eius alterã à dextera,alterã à ſiniſtra capiẽs,deinde ſup̃ vtrã
que partẽ adiacẽtia ſpecularetur auguria. Apparentibus aũt ei ab alterutra parte
alitibus peruadẽs demõſtratã vineã, vnã inuenit rẽ quandã incredibilẽ,ferenſq;
eã ad herorũ caſã,videtur à patre, cui quidẽ admirãti vuę magnitudinẽ,& vn=
de eã ſumpſiſſet percõtati narrat Nanius omnia à principio. Ille aũt ſuſpicat⁹ id,
qđ erat,naturalia ineſſe q̃dã puero initia diuinationis,ferẽs eũ in vrbẽ,apud pręs
ceptores litterarũ collocat, & vbi cõmunẽ eruditionẽ abũde ſuſcepit, viro ip̃m
tradit Etruſcorũ ominiũ peritiſſimo docendũ artẽ augurãdi. Habẽs aũt inſitã à
natura diuinãdi artẽ Nanius,& poſſeſſam ab Etruſcis aſſecutus, lõge demũ alios
augures omnes(vt dictũ eſt)ſuperabat, & in om̃es publicas cõſultationes vrbis
augures,& ſi non erat ex collegio, eum aduocabant,ob fœlicitatem diuinãdi,nec
quicq̃ prorſus, quod non ei viſum eſſet, enuntiabant. Hic'que Nanius volenti
aliquando Tarquinio tres alias deſignare tribus ex electis prius ab equitib⁹,& im
poſitas tribus ipſas ſuas facere, & ab amicis ſuis denominatas,ſolus cõtradixit p̃
ſeueranter,haud mouere quicquã ſinens ex conſtitutis à Romulo. Egre prohibe
riſe rex ferens,& iratus Nanio, ſcientiã eius conatus eſt ad nihilum redigere, vt
iactabundi,neque veri quicquàm dicentis. Hæc cum cogitaſſet, euocat Nanium
ad tribunal,cum multa eſſet in foro turba,pręmonitis,qui circum ſe erãt,quo mo
do falſum vatem demonſtrare augurem ipſum opinabatur:& vbi Nanius affuit
comibus eum ſalutationibus ſuſcipiẽs. Nunc eſt, inquit, tempus Nani tibi oſtẽden
di ſubtilitatem ſcientię diuinandi. Actionem enim aggredi magnam cogitans;
an ei fieri ea poſſit, diſcere à te volo. Abi itaque, & per auguria exquirens redi ci
to. Ego autem ſedens hic expectabo. Executus eſt iuſſa vates, paulo'que poſt
adfuit proſpera auguria ſuſcepiſſe ſe dicens, poſſe'que perfici actionem ipſam de
clarans. Ridens autem ad hunc ſermonem Tarquinius,& prolata è ſinu nouacu=
la,& cote dicit ei. Depręhenſus es Nani nos decipiens,numen'que mentiẽs aperte:
quandoquidem res impoſſibiles auſus es poſſibiles dicere. Ego enim diuinare te
volui, an hac nouacula feriens ego cotem hanc mediam ſim diſciſurus. Secuto
autem riſu omnium, qui tribunal circunſtabant, nihil perturbatus Nanius ex Miraculũ;
hac irriſione'que,& tumultu, fieri, fidens, inquit, Tarquini cotem, vt pręd ixiſti;
& diuidetur, quod ſi non fiat ſum paratus quicuid vis pati. Admiratus autem
fiduciam vatis Tarquinius,fert nouaculam contra cotem, ferrique acies tranſiẽs
per totum lapidem cotem diuidit, partem'que manus etiam,quę eam tenebat,ſe
cuit,atque alij quidem omnes,vt admirãdũ hoc,& incredibile ſpectarunt opus,
ſtupefacti exclamarunt. Tarquinius autem erubeſcens ex hac tentatione artis,
volenſqúe indecoram exprobrationem corrigere, primum quidem conatu illo
circa tribus ſuo abſtinuit. Deinde Nanium colere inſtituens, vt omnium homi=
num deo cariſſimum,& alijs comitatibus complexus eſt,&;vt æterna apud po=
ſteros memoria potiretur, ſtatuam fabricans ei æneam in foro poſuit,quæ ad=
huc vſqúe ad mea tẽpora erat ante curiam iacẽs prope ſacrum templum homi
ne mediocri minor,amictum ſuper caput habens,parum autem ab ea diſtans,&

eos ipſa & nouacula inſculpta dicitur ſub ara quadã ſubterranea. Vocatur autem
Puteus. locus à Romanis puteus. & quę de vate iſto memorię mandãtur, hęc ſunt. Rex
autem Tarquinius prohibitus iam bellicis operibus ob ſenectutem (erat enim iã
Tarquini⁹ moritur. octogenarius) dolo interfectus à filijs Anci Marcij moritur, conatis quidẽ adhuc
prius illis eum, regno eijcere, ſępiuſq; hoc animo voluentibus, ob ſpem ceſſuri,
cadente illo, in ſe dominatus, vt paterni, atque facillime à ciuilibus viris tradẽdi.
Poſtea verò quam ſpe exciderunt, inſidias in eum ineuitabiles ſunt machinati,
quas nequaquam impunitas eſſe numẽ voluit. Narrabo autem etiam inſidiarũ
Nenius. modum. Nenius is, quem dixi, obſtitiſſe aliquando regi, volenti plures ex pauci-
oribus tribus facere, tunc cum maxime florebat arte, vnuſque plurimum Ro-
manorum omniũ poterat: augur exiſtẽs grauis, ſiue occiſus ab aliquo artis illius
ęmulorum, ſiue inſidijs inimicorum, ſiue aliud quodcunque paſſus, ſubito non
apparuit, neque mortem eius poterat cognatorũ aliquis coniectura aſſequi, neq;
corpus inuenire. Dolente autem populo, ferenteq; grauiter hunc caſũ, ſuſpitiões
qúe multas aduerſum multos cõcipiente, animaduertentes impetũ multitudinis
filij Martij in Tarquinium regem, calũniam polutionis in eum, referebãt, aliud ni-
hil afferendũ ad calumniam habentes, nec cõiecturam, nec ſignum, ſed duobus
his veriſimilibus crimen confirmãtes, quod multa cogitans, in republica, pręter
ęquũ, agere Tarquinius, eum, qui, vt antea, obſtaturus eſſet è medio tollere volu
iſſet. Deinde quia hoc graui caſu incidẽte, nullam faceret huius facinoris inqui-
ſitionem, ſed negligentię rem geſtam dederat, quod non vtique feciſſet aliquis
eorum, qui extra noxiam eſſent. Paratis igitur magnis circum ſe ſodalitatibus
patriciorum'que, & plębeiorum, quius bopes ſuas largiebantur, Tarquinium ve-
hementer accuſabãt, admonebant'que populum, ne ſceleſtum hominem negli-
geret afferẽtem manus ſacris, inquinãtemq; poteſtatẽ, ne gẽtilem quidẽ ſuũ, ſed
aduenam quendam ipſum, & ſine patria, talia per forum cõtionantes viri proca-
ces, nec ad dicendũ inualidi multos irritarunt plebeios, qui aduenięntem i forum
Tarquinium conati ſunt abigere, vt non parum. Sed non tamen expugnare po-
tuerunt obluctantem veritatẽ, neque populo perſuadere, vt eum regno eijcerẽt,
Tulius, nã vbi ipſe ſe pręclare excuſans diluit criminationẽ, & cauſam eius agens Tulli-
us, cui alteram filiarum dederat, plurimum apud populum potẽs in miſericordiã
Romanos abduxit, calumniatores illi, maliq; apparentes cum pudore abierunt è
foro. Hac igitur re male experta excidentes, & reconciliationem inimicitiarum
per amicos adepti, ruſticitatem eorũ moderate ferẽte Tarquinio, ob patris eorũ
merita, poenitentiamque ſatis eſſe putante, Corrigentibus petulantiam, annos
tres permanſerunt in ſimulatione amicitiæ, deinde vbi tempus viſũ eſt idoneũ,
Inſidiæ in Tarquinũ dolũ in eũ huiuſmodi machinãtur. Iuuenes duos ex cõiuratis audaciſſimos pa-
ſtoralibus induentes ſtolis, falcibuſq; armãtes ad ſyluas cedendas aptis, mittunt
ad ędes regis de die media, edoctos probe, quid dicere oporteret, modũq; iſidiarũ
omnem. Hi prope regiam cum eſſent, male ſibi inuicẽ dicẽtes, vt iniuria accepta
ne manus quidem à corporibus abſtinebant, voceque vtentes magna, regis ſi-
bi auxilium vtrique aduocabant, aſtantibus eis pleriſque coniuratorum agreſtiũ,
ſermonem indignantium vtriuſqúe, & deteſtantium. Vt autem intro vocatos

eos iuſſit rex dicere, quibus de rebus inter ſe differrent, caprarum cauſa litigare ſimulabant, clamanteſqúe ſimul, & perturbati, more ruſtico, & nihil ad rem dicentes, multum extorſerunt ab omnibus riſum. Vt autem ex eo, quòd deſpicerētur, viſi ſunt ſibi tempus ſumpſiſſe inſidiarum oportunum, per caput regis falces ferunt, & hoc geſto extra fores fugiebant. Clamore autem ex hoc caſu orto, multoqúe occurrente auxilio, nequeuntes effugere comprehenduntur ab ijs, qui perſecuti erant, poſtea'que cruciatibus torti, coactique principes inſidiarum indicare, conuenienti ſupplicio potiti ſunt, cum tempore.

DIONYSII HALICARNASEI ORIGINVM, SIVE ANTIQVITATVM ROMANARVM, LIBER QVARTVS.

REX IGITVR TARQVINIUS NON PARVORUM, nec paucorum bonorum romanis autor, ānos octo, & triginta regnans, ſic moritur, duos relinquēs filios paruulos, & duas filias viris in matrimoniū datas. Succeſſor autē in regno ei fit gener ipſius Tullius, āno quarto quinquageſimę olympiadis, qua vicit in ſtadio Epitelides Lacon, imperante Athenis Archeſtratide de quo tempus eſt iam dicendi, quę à principio reliquimus, ex quibus natus eſt parētibus, & quas demonſtrauit actiones priuatus adhuc, & anteq̄ ad ſummā poteſtatem perueniret.

Quotannis Tarquinius regnauit.

Tul. Rex

Quę igitur de genere eius dicuntur, quibus maxime ego fidem adhibeo, hęc ſunt. In Corniculo vrbe Latinorū gētis vir quidā regij generis Tullius nomine mulieri cōiungitur Ocriſiæ pulcherrimę, prudētiſſimæ'que Corniculi mulierum. Ipſe igitur Tullius, cū vrbs ea capta eſt à Romanis, pugnās moritur, Ocriſiā'que pręgnatem excerptā ex pręda Tarquinius rex capit, dat'q; vxori donū, intelligenſque illa omnia de hac fœmina, haud multo poſt liberam facit, ac præ cęteris mulieribus diligens eam maxime, & honorans perſeuerauit.

De genere ipſius, Corniculū vrbs.

Ex hac autem Ocriſia adhuc ſerua puer naſcitur, cui mater cū educaretur imponit propriū, & cognationis nomē à patre Tullius, appellatiuūq; ſeruius à fortuna propria, quod eum ſeruiens peperiſſet, eſſet'que conuerſus in græcā linguam ſeruius δουλιος. Fertur alius quo'que in cōmentarijs eius gentis de genitura eius ſermo, ad fabuloſum extolens ea, quę de ipſo dicuntur, quę quidē in multis romanis hiſtorijs inuenimus ab ara regū, ſuper qua & alia peragunt romani ſacrificia & primitias cenarū ſacrāt, Ortum eſſe ſuper ignem pēne dicunt ſpectaſſeq; hūc primā Ocriſiā, ferentē ipſam, vt cōſueuerat, ſuper ignem ramulos ac confeſtim eūtem ad regemq;, & reginā hoc narraſſe, atque Tarquinium audientem, videntem'que monſtrum, mirabūdum conſtitiſſe, Tanaquillidem autem, cum in cæteris ſapientē, tū vero in diuinatione nemini cædentē Etruſcorū aſtantē dixiſſe, regi portendi genus futurum ab ara regia melius, quàm ex natura humana, ex commixtione mulieris cū monſtro quę cū alij quòque prodigiorū inſpectores decla

Seruius Tullius

rarent, viſum eſſe regi, eam, cui primę monſtrū ipſum apparuerat, in cōſortium
ei ire, poſtea'que cōptam mulierē, quemadmodū conſuetudo eſt nubentes comi,
concluſam eſſe ſolam in id conclaue, in quo viſum erat monſtrū, cōmixto'que
ei aliquo vel deorū, vel larium, & poſt coitum non apparēte, ſiue vulcano, vt pu
tant, ſiue aliquo heroe domeſtico grauidā mulierē factam temporibus congruis
seruium peperiſſe. Hanc fabulā haud multū credibilē apparentē altera quædā
illuſtratio in eo viro mirabilis, & inopinata minus incredibilem facit. Sedēte eñ
ipſo aliquando circiter diem mediū in ſpōſali regum cubiculo, ignis ſuper caput
eius effulxit, id'que mater, & regis vxor ambulātes per cubiculum ipſum ſpecta
runt, & quicun'que cum his fœminis eo loco tunc aſtabant, perſtitit'que tantiſp
flāmam caput eius totum colluſtrans, dum ipſum accurēs mater exitarit, ſimul-
qúe cum ſomno flamma tunc diſperſa euanuit. Et hæc quidē, quę de genere eius
dicuntur, ſunt talia. Que verò ante principatū geſſit narratu digna, ex quibus ip
Seruij laudes. ſum admiratus eſt Tarquinius, populuſqúe eū Romanus ſecūdo poſt regē hono-
re dignatus eſt, ſunt huiuſmodi. Puer aduc primo bello, quod Tarquinius cū Etru
ſcis geſſit, collocatus inter equites ita pulchre viſus eſt decertare, vt in fama ſta-
tim fuerit, primuſqúe omniū pręmia fortitudinis acceperit. Deinde altero cum
eadē gente bello, prælio'que duriſſimo, apud vrbem Eretū ſtrenuiſſimus omniū
apparens coronis rurſus victoriæ ornatus eſt à rege, annoſqúe natus viginti fer-
mè idem auxiliorū omniū dux eſt deſignatus, quę Latini miſerāt, atque vna cū
rege Tarquinio Etruſcorū conſecutus eſt imperiū, & in bello cum Sabinis primo
dux equitum creatus vertit hoſtiles equites, & vſqúe vrbē Antennas excurrens,
præmia quoqúe ob virtutē ex hac pugna tulit, alijſqúe multis pręlijs decertans
aduerſus eandē gentē nunc equites, nunc pedites ductās magnus in omnibus ani-
mi apparuit, primusqúe ante alios coronabatur, & vbi tandē ea gēs ad deditio
nem venit tradens vrbes Romanis, huius etiā ipſe principatus autor præcipuus
Tarquinio viſus, victorialibus coronis inductum eſt ab eo. Erat idem quo'que
curandis prope rebus publicis prudentiſſimus, & ad eloquēda item cōſilia ſua ne
mine inferior, tum ad coueniendū cum fortuna omni, moribus'que aptiſſimus,
propter'que iſta dignus viſus eſt Romanis, qui à plebe ad patritios transferretur,
ferentibus eis ſuffragia, ſicut antea de Tarquinio, & ante eum etiam de Numa Pō-
pilio, rex'que eum ſibi generū fecit, alteram ei filiarum deſpondēs, atque omnia,
quęcun'que per ſe ipſe per morbos, aut per ſenectutem nequiret exequi, hunc age
re concedebat, non domum modo propriam permittens, ſed rerū etiā publicarū
adminiſtratione eundē dignās, in quibus omnibus exploratus, fiduſqúe, & iuſtus
eſt viſus, nihil'que intereſſe populares putabant, vtrū ille an Tarquinius rempu-
blicam adminiſtraret, ita meritis ab eo afficiebantur. Erat eñ hic vir ingenij abū
de ad principatū idonei, & à fortuna habēs multas, magnaſqúe opportunitates.
Vbi igitur Tarquiniū mori cōtigit ex inſidias filiorū Anci recuperare volētium
paternum imperiū (vt in ſuperiore declaratū eſt libro) opinatus ille, à rebus ipſis
ſe vocari ad regnum, vir prōptus, & alacer haud paſſus eſt è manibus eā occaſio
nem elabi. Adminiſtrans aūt, confirmanſqúe ei regnū, omniūqúe bonorū cauſa
mortui regis vxor, cum fauens genero, tū ex multis diuinationibus cognoſcens,

fatale eſſe illi viro, regnare romę. Erat aũt filius ei iuuenis multo ante mortuus,
pueros relinquens ex ſe duos paruulos. Cogitans igitur ipſe domus ſolicitudinẽ
atque ſolicitus, ne occupãtes regnum marcij pueros interficerẽt, omnẽq; perde-
rent cognationẽ regiã, primũ quidem regię fores clauſit, impoſuit'que cuſtodes
iubẽs vti neminẽ ingredi egredi ve permitterẽt. Deinde oẽs exire iubens è cubi
culo, vbi tarquiniũ ſemiuocẽ collocarãt, Ocriſiã autẽ, & tulliũ, & filiam ei nu-
ptã ſuam retinens, & afferri iubens, pueros à nutricibus apud eos ita loquitur.
Tarquini⁹ rex noſter tulli, per quem victus, eruditioniſq; potitus es, te ille vnũ Oratio.
amicorum omniũ, cognatorũ'q; honorans, impia paſsus expleuit ſortẽ ſuã fata
lem, neque aliquid de rebus proprijs diſponẽs, neque aliquid de publicis, ciuilibuſ-
que proſpiciens, ſed nec aliquẽ noſtrũ appellare valens nec ei vltimã ſalutem di-
cere, hos pueros deſertos, orbos, miſeroſque reliquit, periculum incurrentes de vi
ta non minimũ. Nam ſi ſub martijs, qui auũ ſuũ interficere, res vrbis venient, ab
eis illi miſerrimo perdentur modo, nec vobis tuta quo'que futura eſt vita, quibus
filias ſuas tarquinius in matrimonium dedit, illos deſpiciens. Si quidem interfec
tores eius imperiũ obtineãt, neque alijs amicis eius, & cognatis, neque nobis fœ-
minis miſeris compatientur, ſed nos omnes aperte, & clàm perdere conabuntur.
Hęc igitur cõſiderantes nos opus eſt minime negligere eos, qui illum occiderũt
impiæ, & inimicos nobis tantũ imperium poſſidẽtibus, ſed ire obuiam, & prohi-
bere nũc quidem fraude, & dolo vtẽtes (Horũ eñ in pręſentia res indiget) quã-
do verò nobis prima ex ſententia ſucceſſerint, tunc & palã totis viribus, & cum
armis, ſi expediat, prædeuntes. Volentibus aũt nobis nũc agere, quę oportet, hęc
fieri expedit. Primum quidẽ occultemus regis mortẽ, & apud omnes faciemus
aſſeri adeſſe nullũ lętale vulnus, dicere'que nobis medicos, ſe eum diebus paucis
benevalentem oſtenſuros. Deinde ego pergẽs in publicum ducã multitudinem,
tanquàm iubente tarquinio, quod te is omniũ curatorẽ declaret, & cuſtodem do
meſticarum rerũ, & publicarũ, donec ipſe ex vulneribus conualeſcat, alterum è
generis ſuis nominans te tulli. Erit enim non ingratum romanis, procurari à te
publica, à quo ſępe iam, & prius, ea ſunt adminiſtrata. Quando autẽ hoc pericu-
lum præſens diſcuſſerimus (Nihil eñ erit amplius inimicorũ validam rege vi-
uere nunciato) aſſumens tu faſces ſimul, & armorum poteſtatẽ, euoca eos ad po-
pulum, qui tarquinium interficere cogitarũt, à filijs marcij incipiẽs. impone'que
eis pœnam capitalẽ, afficiens ipſos oẽs ſupplicio, ſi iudicium ſubeunt, quod ſi iu
dicium relinquant, quod illos magis facturos puto, exilio mulctatis eis perpetuo,
& bonorum publicatione, confirmaueris iam imperiũ, appellationibus interim
blandis, & comibus multitudinẽ ſuſcipiens, & ſumme cauẽs, ne quid iniuſti fiat,
ciueſq́ue pauperes beneficijs doniſque ſubducens, deinde quãdo tẽpus nobis vi-
ſum fuerit tunc periſſe dicemus tarquinium, ſepulchrũ'que ei faciemus palàm.
Iuſtum autẽ eſt tulli: qui nutritus ſis à nobis, & eruditus, omnium'q; bonorum
particeps, quęcun'que filij à matribus, patribuſq́ue accipiunt, & filiæ vir factus
noſtrę, ſi rex mea cauſa fias, qui in hoc tibi ſuffragor: te his pueris beniuolentiam
patris impartitur, & cum ipſi viſi fuerint & adminiſtrandis publicis idonei, maio
rum eorũ deſignare romanorũ principem. Hæc cũ dixiſſet vtrum'q; puerorũ

faciens in generi, filię'q; gremium, multũ'q; cõmouens ex vtriſque mĩæ, vbi tẽpus fuit egreſſa eſt cubiculũ, mandãs eis, qui remanebant, vt apte om̃ia, quę ad curationem congrua eſſent, facerẽt, cõuocarẽt'que medicos, intermittenſq́ue ea noctem, cõcurrente poſtridie ad regiã turba multa, proceſſit in publicũ, aſtans'que pro foribus ijs, quę ferebãt ad compitũ, primũ quidẽ patefecit aſtãtibus eos, qui eſſent regi necẽ machinati, & qui miſſi ad id op⁹ ab ipſis eſſent, adduxit vinctos. Deinde vbi multos vidit cõplorãtes hũc caſum, & ijs qui peregiſſent, inſenſos. poſtremo dixit nihil actum his inſidijs eſſe, ipſis nequeuntibus Tarquiniũ interficere. Amanter autẽ ſuſcipientibus omnibus eũ ſermonẽ, Tulliũ tunc eis ſiſtit, vt à rege delegatũ curatorẽ omniũ publicarum'que, & propriarum rerum, donec ipſe conualeſceret, abijt'que tum lętus populus, ſi nihil graue rex paſſus eſſet, diu'que permanſit eam opinionem habens. Tullius autem manũ habens circũ ſe validam, & lictores educens regios proceſſit in forũ, proclamariq; iuſſit, præſto adeſſe Martios, ſubituros iudiciũ, qui vbi minime affuere, mulctãs eos exilio perpetuo, bona'q; eorum publicans, ſine mœtu iam Tarquinij regnum occupat.

Vĩ autor iſte hoc loco melius de his pueris ſentire q̃ Liuius.

Volo autem, ſiſtens interim quę ſequuntur, cauſas reddere, ob quas neque ſim aſſenſus Fabio, neq; alijs hiſtoricis, quicun'que filios fuiſſe hos pueros à Tarquinio relictos ſcribunt, ne me aliqui ex his, qui in illorum inciderint hiſtorias, vane ruditer'que agere exiſtiment, haud filios, ſed nepotes fuiſſe ſcribentem hos pueros. Omnino enim incircumſpecte, & negligẽter hi, qui de is ſcripſerunt, hanc ediderunt hiſtoriam, nihil exquirẽtes eorum, quę ipſam improbent, impoſſibilium, & abſurdorũ, quorum ego vnum quod'que conabor paucis manifeſtum facere. Tarquinius enim ex Etruria demigrat trãsferãs totã domũ ea ætate, qua præcipue contigit ſapere. Nam & qui tractaret ciuilia, magiſtratus'que gereret, adminiſtraret'que iã publica, dignus fuiſſe traditur, qui ideo emigrationẽ illam fecerit Tarquinijs, quod nullius in vrbe eſſet honoris particeps. Alius igitur aliquis eum triginta faltẽ poneret annos natum, cum ex Etruria profectus eſt. Ab hac em̃ ętate leges, vt frequentius euocãt, volentes eſſe in magiſtatu, publica'q; adminiſtrare. Ego vero quin'q; annis iuniorem pono, facio'que eum quinto & viceſimo ætatis ſuę anno domo excedentem. Quod enim vxorẽ Etruſcã, viuo adhuc patre, duxerit, confitentur omẽs, qui Romanas conſcripſerũt hiſtorias. Aduenit autem Romam, regnãte Anco Martio, circiter annum regni eius primum, vt ſcribit Cellius. Sed, vt Licinius, circiter octauum. Sit hoc igitur, vt aduenerit eo anno, quo vult Licinius, nec antea. Poſterius procùl dubio non aduenit. Nã nono anno regi Anci, magiſter equitum à rege ad bellum contra Latinos mittitur, vt hi ſcribunt vtrique hiſtorici. Si igitur aduenit Romã viginti quinq; ãnis haùd maior, & Anco regi octauo regni eius anno amicus factus decem, & ſeptem annos apud eum reliquos cõmoratus, cum quatuor, & viginti annos regnarit Ancus, annos vero octo ipſe, & triginta, vt fatentur om̃es, octogenarius erat cum mortuus eſt Tarquinius. Ex hac em̃ computatione nanorum colligitur hic numerus. Vxor autem eius quinquẽnio (vt par eſt) minor ad ſeptuageſimum quintum annum vtiq; peruenerat, cum mortuus eſt Tarquinius. Si hęc igitur iuniorẽ, filiorum'q; vltimum peperit qnquagenaria (vltra em̃ hoc tẽpus nõ parit mulier, ſed eſt hic

eis dolorũ terminus vt q̃ iſta perſcrutantẽ ſcribũt) nõ hic vtiq; minor ãnis quinque, & viginti erat, cum pater obijt. Lucius autem frater ſenior haũd minor ſeptem, & viginti. Non reliquit igitur paruulos cum deceſſit Tarquinius filios ex hac vxore natos. At ſi quidem virilis fuiſſent ętatis filij, neque pater interijſſet, neque miſera mater adeò erat impia, vt deſcendiſſet ad aufferendũ filijs proprijs principatum, quẽ eis pater reliquiſſet alieno ipſa, ſeruę'que filio gratificãs, ſed nec filij ipſi priuati paterno regno tam facile eam iniuriam negligenter vter'q; tuliſſent, in præcipua illi pręſertim dicendi, agendique maturitate. Ne'que enim nobilitate generis pręcellebat eis Tullius, ne'que ætatis dignatione multum differebat, ſed tribus tantum annis fuiſſet altero eorum ſenior, ita, vt non ceſſuri ipſi regno ei ſpõte viderẽtur. Habet item hæc res alia abſurda quędã, quę ſcriptores Romani oĩes ignorarunt, præter vnũ, cuius paulò poſt nomẽ dicã. Confeſſum enim eſt quod poſt mortem Tarquinij ſuſcipiẽs Tullius imperium id annos quattuor, & quadraginta obtinuit, ita vt ſit eo tẽpore, quo priuatus eſt regno Tarquiniorum ſenior, ſeptem, & viginti fuiſſent annorũ, ſupra annum ſeptuageſimum natus fuerit, cũ Tulliũ interfecit. At verò ipſum in robuſtiſſima tunc ætate fuiſſe ſcriptores tradunt, aiunt'que ipſum attollentem Tullium è curia, atque ferentẽ extra per crepidines effudiſſe, regni autẽ eius eiectio fit deinde anno quinto, & viceſimo, & hæc quidem militante eo aduerſus Ardeates, vbi agens per ſe ipſe opera omnia inducitur. Nõ habet autem veriſimilitudinem aliquam exquiri in bellis corpus hominis, qui ãnos vixerit ſex, & nonaginta, ac regno quo'que excidẽs adhuc bellũ cũ Romanis geſſit haũd minus annos quatuordecim, rebus ipſis (vt dicunt ijdem) interueniẽs. Extra igitur cõmunes opiniones omniũ, eſt vitę quoque eius ſpacium. Maiorem enim centum, & decem annis: longitudinẽ vitę non ferunt regiones noſtræ. Horum ita'que abſurdorũ conſcij ſcriptores aliqui Romanorũ abſurdis alijs conati ſunt ea diſſoluere, non Tanalquilidẽ paruulorũ matrẽ aſſerentes ipſi, ſed quandã aliã, de qua nullã accepimus hiſtoriã, intẽpeſtiuęq; item fiunt Tarquinij nuptiæ, nato eo annos minus octoginta, nec eſt item liberorum procreatio ad eam ætatem hominũ credibilis. Neque enim orbus erat ita, vt cuperet omnino filios, ſed duę erant ei filiæ & ipſę quidẽ iam nuptæ. Horum itaque impoſſibilium'que, & incongruorum vnaquęque conſyderans, non filios Tarquinij hos pueros, ſed nepotes fuiſſe ſcribo, Lucio Piſoni phrigi aſſentiẽs. Ille enim in annalibus ſolus hoc ſcripſit. Niſi vtique natura quidem erant nepotes re- L.piſo,
gis pueri, arrogatione autem filij. Quæ cauſa fuit erroris cæteris, qui romanas cõſcripſerunt hiſtorias. Verum his pręmiſsis, tempus eſt regrediendi ad intermiſſam narrationem. Poſtq̃ igitur ſuſcepta procuratione regni, & expulſa Martiorum factione, Tullius iam ſibi firmum, ac ſtabile ratus eſt imperium, Tarquiniũ regem ſicuti nuper mortuum ex vulneribus ſumptuoſe efferens: monumenti inſignis extructione, alijſque honoribus exornauit, dehinc'que velut curator regij generis puerorum, vitæ eorum priuatæ, ſimul'que rerum ciuitatis publicarum, cuſtodiam, curam'q; ſuſcipiebat. Quę res patritijs minime ad voluptatẽ erant, ſed tingebantur, ferebant'que egerrime, indignantes ipſum regiam ſibi quandam poteſtatem per ſe machinari, nec ſenatu decernente, nec cęteris ex lege perfectis,

conuenienteſque ſæpe, qui plurimum ex eis poterant, inter ſe de diſſolutione re=
gni præter leges diſputabant, viſum'que eſt eis, vt quamprimũ vocarentur in ſe
natum à Tullio, faſces, cętera'que imperij inſignia deponere eum cogerent, quo
peracto interreges crearent, per quos reges eligerẽtur ex lege. Hæc cũ audiſſet
Tullius cogitantes eos, ad cõplectendos, colendos'q; ciues pauperes conuerſus eſt
ſperans per eos ſibi principatũ obtinendũ, aduocata'q; in contionẽ multitudine,
& productis ſuper pulpitũ pueris, huiuſmodi orationẽ habuit. Multa me coegit
neceſſitas Quirites, vt curã horum ſuſciperẽ puerulorum infantiũ. Auus em̃ eo=
Oratio. rum Tarquinius orbũ me, ſine'que patria ſuſcipiens educauit, nihilo inferiore cul
tu, quã filios ſuos proprios, filiarũ'q; alterã mihi vxorẽ dedit, perq́ue omne vitę
tempus tanquã filiũ honorãs, vt ſcitis, amanſq; me perſeuerauit, atq; poſtea quã
illa ſibi per inſidias accidere, mihi, ſiquid humanitus pateretur, filiorũ curã credi=
dit. Quiſnã igitur aut erga deos piũ me, aut erga homines iuſtum opinabitur, ſi
hos relinquo, prodo'q; orbos, quibus tantã debeo gratiam. Sed neq; ego meã ipſius
fidem prodã, ne'que ſolitudinẽ puerorum pro viribus meis deſerã. Vos autem
Quirites beneficiorum minime obliuiſcamini, quę in rẽpublicam cõtulent horũ
auus, tot vobis vrbes ſubijciens Latinorũ, affectãtes ipſas imperiũ, dicto'que au
dientes faciẽs Etruſcorũ omnes, quę plurimũ ex finitimis poterant, gentẽ quo'q;
cogẽs Sabinorum obnoxiã vobis fieri, multis ea cũ periculis, magniſq; perficiẽs.
Donec igitur vixit conueniens erat, vos ei meritorũ debere gratiã: nunc vbi vi
ta exceſſit, æquum eſt filijs remunerationẽ perſoluere, neque vna cum corpori=
bus defodi etiam benemeritorũ hominũ, officiorũ'q; ipſorũ memoriã. Videmi=
ni igitur oẽs cõmuniter tutores pueris relicti eſſe, ſtabilitoreſq́ue ipſis eius, quod
reliquit auus, imperij. Neque em̃ tantũ perciperẽt ex meo vnius patrocinio, quã
tum quidem ex cõmuni veſtrum omniũ auxilio. Hæc autẽ vobis coactus ſum
dicere, ſentiens cõſpirãtes quoſdã aduerſus nos, volenteſq́ue alijs imperium hoc
tradere. Cenſeo autẽ æquum eſſe etiam vos Quirites diſcriminũ meorum me=
mores, quę pro imperio decertãs ſubij, neq; paruorum, neque paucorũ, de quibus
nihil ſum apud ſcientes vos dicturus, ſed vos quas pro his mihi debeatis gratias
puerulis his reddere. Non em̃ mihi ipſi parãs imperiũ propriũ, quo nemine me
minus vellem potiri dignum, ſed opem ferẽs Tarquinij ſoboli ſum ad rempubli=
cam adminiſtrandã promotus. Suplex aũt vobis fio, ne orphanos relinquatis, nũc
quidem ipſos de imperio periclitantes, et etiã ſi conatus primus hoſtibus ex ſen=
tentia ſucceſſerit, Vrbe quoq; expellẽdos. Cæterum de his tanq̃ cognoſcentibus
vobis quid oporteat, & facturus quæcunq; conuenerint, nõ opus eſt, vt plura di=
cam. Quæ vero ipſe conferre in vos beneficia inſtitui, & quorũ cauſa cautionem
aduocaui, audietis nunc à me. Quibuſcunque em̃ veſtrũ ære alieno oppreſſis, ne
q́ue id diſſoluere valentibus, ob paupertatẽ, volens ego his omnibus auxilio eſſe,
quando quidẽ ſunt ciues, multos'que pro patria tolerarunt labores, ne propria pri
Pulchre. uentur libertate hi, qui communem ſeruant, do equidem, vt debita meis pecunijs
diſſoluant. Quicunque verò poſt hac mutuas ſument pecunias, abduci eos obde
bita non ſinam, ſed lege ſanciam, ne quis pecunias det mutuas in corpus liberum,
ſatis eſſe ducens, creditoribus, ſi conferentium bona habeant, atque vt collationes
ipſas

ipſas in publica,ob quas tenuiores grauantur,coguntur'que æs alienum facere,de
inceps leuius feratis,ęſtimare omnium iubebo,& pro cenſu ſuo conferri id,quod
cuique obuenit,ſicut fieri audio in maximis,beneque cōſtitutis ciuitatibus.Iuſtū
autē hoc & vtile reipublicæ exiſtimo,vt multa quidē poſſidens, multa cōferat, Probe.
pauca vero habens,pauca.Videtur mihi quoque,vt publicū agrū,quē vos quæ=
ſiſtis armis,non impudentiſſimi,vt nunc teneant,neque gratis permiſſum eum,
neq; emptum,ſed ex vobis ij,qui ſortem nullam habēt,ne mercede ſeruiatis,qui
eſtis liberi,neue ijdem alienos,ſed proprios colatis agros.Nunquā eñ inuadi poſ
ſent generoſi ſpiritus in homine egente rebus quotidie neceſſarijs. Pręter hęc au
tem omnia cogitaui,æquē cōmunem'q; cōſtituere reipublicæ formā,& eſſe om
nibus aduerſus omnes iuſta paria.In hoc eñ cōtumaces quidā veniunt,vt ęquū
cenſeant,ſe iniuriam popularibus facere,neq; liberos vos pauperes ducere.Vt au
tem pariter iuſta recipiant,ſuſtineant'que cum minoribus maiores,leges equidē
ponā æquas violētiæ prohibitrices,cōſeruatrices'q; iuſtitiæ,neque ego tēpus vl
lum remittā,libere omniū voci prouidens.His eo dictis,ſecuta eſt multa lauda=
tio cōcionis,aliorū eum ſummopere cōmēdētiū,quia fidus eſſet,erga'q; bene de
ſe meritos gratus,aliorū qđ human⁹ magnanimus'q; eſſet in inopes,aliorū quod
moderatus,popularíſque erga humiliores,oībus eū,quia æquus,iuſtusque eſſet,
amātibus,ſimul'que admirātibus.Dimiſſa aūt cōcione,deſcribi iubet poſtridie
debitores,quicūque ad fidē creditoribus ſeruandā eſſent inualidi,& quid quiſque
eorū deberet.Vbi deſcriptiones accepit,poſitis mēſis in foro,ſpectātibus oībus,
annumerauit q̄ debebanť creditoribus,hiſque pactis,propoſuit palā edictum re
gium,vti agro publico decederēt ij,qui eū priuatim obtinebāt intra præſtitutam
diē,& qui nullā habebāt ſortē,ciues ad ſe defferenť,legeſque conſcripſit,veteres
& neglectas renouās,quas Romulus introduxerat,& Numa,& quas cōdebat ipſe
quæ cū ab eo agerenť,ferebāt grauiter patricij diſſolutū iri ſenatus potentiā ani=
maduertētes,capiūt'que cōcilia,nō eadē,ſed prioribus cōtraria. Nam cū primū
aggreſſi eſſent poteſtatē,quam colere,præter leges erat,interreges'que creare,p
quos eligereť is,qui imperiū ex lege habiturus eſſet,nunc cōplecti oportere præ=
ſentiam exiſtimabāt,neque nimis curioſos ſe eſſe.Cogitabant eñ,quod produ=
cente ad res gerēdas ſenatu eum,quē ipſe pręłuliſſet,plebis ſuffragijs ferēdis ob=
uiam itura eſſet,ſique permitterēt plebi electionē regis,ſuffragia omnia ferret
Tullius,affuturum'que ſic,ei vt videreť habere imperiū ex lege. Viſum eſt igiť
melius furātē eum imperiū,decipientem'que ciues,q̄ perſuadētē,aſſumētem'q;
palā id nō obtinere.Sed nihil eis ad ratiocinationes ſuas reſpōdere præparata,ita
eos ſollertiſſime eluſit Tullius,atque obtinuit inuitis eis imperiū.Data eñ mul=
to ante opera,cum curaſſet diſpergi per vrbē famā,quā ſi ſibi inſidiarenť patricij
deſcēdit in forum.Veſtem inductus ſordidā,ac mœſtus,comitāte ipſum matre
Ocriſia,& vxore Tarquinij Tanaquillide,regiaque cognitione omni,concurren Tullij orõ
te autem turba multa ad inoppinatum aſpectum,contionem aduocans proceſſit
ad pulpitum,huiuſmodique orationem habuit.Haud mihi amplius de Tarqui=
nij pueris metuendum eſt,Quirites,ne quid grauius ab inimicis patiantur,ſed de
mea quoque anima me iam inuadit timor,ne amaras ipſe recipiam iuſtitiæ,gra=

titudinis'que remunerationes. Petor enim à patricijs inſidijs, renuntiantur'que
mihi ex eis in mortem meam quidam coniuraſſe, iniuſtum quidem illi nihil,
neque maius, neque minus, quod obijciant, habentes, ſed quæ in plebem benefi-
cia contuli, atque conferre paro, ferentes grauiter, & indigne patientes: primum
quidem ſuccenſentes ſeneratores, quòd vos pauperes à ſe non ſiuerim libertate
priuari, ſic'que depeculatores publicorũ, obtinẽteſq́ue agrũ, quẽ vos veſtro ſan-
guine quæſiuiſtis, quod coacti ſint eũ relinquere, ac ſi eis res paterna ſit adempta.
Deinde hi, qui aliena vẽdũt, expertes illi calamitatũ bellicarũ, quia imminuere
lautitiã cogenť, & ex cẽſu tributũ cõferre. Simul aũt ſuccẽſent oẽs, quia ſcriptis
ex legib⁹ viuere cõſueſcẽt, iuſta vobis ex ęquo dãtes, & recipiẽtes, neq; vobis, vt
emptitijs, quicũq; eſtis pau pes, ampli⁹ abutẽtes. Quæ illi crimina cõferẽtes, con
ſultãtes'q; cõmuniter decreuerũt, exules reſtituere, traderé'q; Anci filijs impiũ,
quibus quidẽ Tarquiniũ regẽ veſtrũ interficiẽtib⁹, virũ frugi, vrbis'q; amatorẽ,
taliq; polutis cęde fugiẽtib⁹ iudiciũ, ſibiq; ipſis exiliũ cõſtituẽtib⁹, vos aqua igni
q; interdici decreuiſtis. Ac ni mihi cito factũ eſſet hu⁹ rei iudiciũ, accerſiſtis pe-
regrinis virib⁹ q buſdã, reducturi erãt nocte in vrbe exules. Quæ vero poſt hęc
futura eſſent, ſcitis oẽs, etiã ſi nõ dixero. Quod potiti reꝝ Marcij ſine labore, auxi
liãtib⁹ eis patricijs, primũ quidẽ cuſtodẽ me, regũ, & q ipſos in iudiciũ vocarim,
arrepturi erãt, deinde pueros, cognatos cæteros, & amicos Tarquinij oẽs occiſuri,
& vxores noſtras, & mr̃es, filias'q;, & muliebrẽ ſexũ oẽm ſeruorũ loco habituri,
natura feri, tyrãniciq; illi ſpiritus. Si igiť iſtud quirites volẽtib⁹ vobis fiat, vt ho-
micidas reducatis, reges'q; deſignetis, expellatis'q; bn̄ficiorũ veſtroꝝ filios, & re
lictũ ab auo impiũ eis auferatis, amplectemur quidẽ fortunã. Sed ꝑ deos oẽs, &
genios, quicũq; vitã humanã inſpiciũt, ſupplices nos vr̃i oẽs cũ vxorib⁹, & filijs
ꝓ multis in vos Tarquinij puerorũ aui beneficijs, pro'q; multis, in quibus ego fui
vobis ꝓ virib⁹ meis vtilis, munus vnũ hoc à vobis poſtulam⁹, vti nobis manife
ſtã ſniam veſtrã faciatis, ſi quidẽ digniores nobis hoc honore alios putatis. perdẽ
di ne ſint pueri relinquẽtes vrbẽ veſtrã, reliqua'q; Tarquinij cognatio. Nam ego
aliud de me ipſo generoſius cõſulã. Vixi em̃ iã ad virtutẽ, & ad bonã æſtimatio
nẽ ſatis, nec dignarer beniuolẽtia vr̃a excidẽs, quã præ oĩb⁹ malim bonis, viuere
apud alios turpiter. Accipite faſces, daté'q; ſi vultis eos pr̃icijs. Ego em̃ nulla ĩ re
moleſtus ero vobis p̄ſens. Hæc eo dicẽte, parato'q; ad deſcẽdẽdũ ex pulpito, in-
gẽs omniũ coortus eſt clamor, p̄ces'q; ꝑmixtæ lachrymis, rogãtiũ, vt maneret,
obtineret'q; res gerẽdas neminẽ ꝓrſus metuẽs. Deinde aũt iuſſi quidã ꝑtractã-
tes cõtionẽ, vt rex fieret exclamabãt, cõuocãdas'q; cẽſebãt curias, atq; poſcebãt
calculos. Incipiẽtib⁹ aũt iſtis, populus cõfeſtim oĩs in eadẽ volũtate fuit. Quod

Electio regis Tullij ex eius geſta.

vidẽs Tulli⁹, nõ omiſit tp̄s amplius, ſed magnas dicẽs ſe habere eis gr̃as, q a eſſent
beneficiorũ memores, & plura adhuc ꝓmittẽs bona, ſi ſe regẽ crearẽt, p̄dixit diẽ
comitiorũ, qua adeſſe iuſſit etiã ex agris oẽs. Cũ'q; cõueniſſet populus, vocans
curias tradidit diuiſim vnicuiq; calculos, iudicatus'q; ꝑ eas oẽs dignus regno, va
lere dicẽs ſenatui, qui haud dignatus erat, cõfirmare ex more ea, q̄ popularis mul
titudo fecerat, regnum tenuit. Ad quod quidem hoc modo tranſiens, cum multa
rum aliarum ciuiliũ adminiſtrationũ introductor fuit, tum vero magnũ, memo

ratu'que

ratu'q; dignū geſſit cū Etrucis bellū. Dicā autē de ciuilibus eius primū. Statim
eīn ſimul,atq; adeptus eſt regnū,mercenarijs Romanis dimiſit regionē publicā,
deinde leges comerciales,de'que iniurijs curijs cōfirmauit. (Erāt autem quinqua
ginta numero,de quib⁹ nihil in præſentia ſum relaturus) Vrbiq; duos colles addi
dit, Viminalē dictū,& Eſquilinū,quorū vterque vrbis mētione dignæ habet ma
gnitudinē,dimiſit'que eos ijs,qui ſine laribus Romani eſſent,ad ædes in his con-
ſtruēdas, vbi ſibi ipſe quoque habitationē fecit,in illuſtri Eſquiliæ loco. Auxit au
tē rex hic vltimus vrbis ambitū,quinq; collib⁹ addēs duos captis quidē augurijs,
cæteriſq́ue erga deos pactis pijs. Vlterius eīn cōſtructio vrbis nō ꝓceſſit,haud
permittēte (vt aiunt) numine,ſed ſunt oia circa vrbē habitata loca, multa ea,&
magna,nuda,facillimaque aduenietib⁹ hoſtib⁹ fieri obnoxia. Si quis vero ad hęc
ſpectās, velit Romę magnitudinē exquirere,is & errare cogeť,nec habebit ſignū
vllum certū,quo dignoſcať,quouſque ſit hęc vrbs ꝓgreſſa,aut vnde eſſe nō am
plius vrbs incipiat,ita Vrbi cōtexta eſt regio,prębetq́ue ſpectātib⁹ opinionē ex
tēſæ in infinitum vrbis. Si vero muro vix ꝑcrutabili, ꝓpter ædes cōplectentes
eum vndique, veſtigia autē quædā locis multis ſeruāti ſtructuræ veteris,metiri
idē eā velit ad Athenieſiū circuitum,qui vrbē cōtinet,nō multo aliquo maior ei
videbiť Romæ circuitus. Cæterū de magnitudine,& pulchritudine vrbis, vt eſt
ætate mea,erit aliud narrādi tp̄s magis opportunū. Tullius igiť vbi muro ſeptē
colles cōplexus eſt,in partes quatuor vrbē diuidēs,& cognomina cuiq; parti im-
ponēs ex collib⁹, vnā quidē Pallatinā vocās,aliā ſuburbanā, aliam Collinā, quar
tam Exquilinā,quatuor tribuū fecit vrbē,q̄ vſque ad eius tēpora triū fuerat,ſta-
tuit'que hoies,qui vnāquāque partē habitaturi eſſent,tanq̄ paganos in nullā aliā
transferri habitationē,nuſq̄ alibi dātes ipſos nomina in militia, ſiue tributū im-
poſitū ad res bellicas, vſus ve alios,quod exhibere in rēpublicā vnūquēque opor-
tebat,perſoluētes,neq; amplius vt tres tribus generales, ſiue originales (vt antea)
ſed vt quatuor locales à ſe deſignatas cōferre voluit,creauit'que partibus ſingu
lis principes tribuū,ſiue vicorū præfectos,quos ſcire iuſſit,vbi quiſq; habitaret.
Poſtea'que in cōpitis omnibus extrui iuſſit tēpla,tuguria à vicinis heroibus pro
pitijs,ſacrificia'que eis perfici lege ſtatuit anniuerſaria,cōferēte vnaquaq; domo.
Peragentibus autem vicinis ſacrificia in propitiationibus liberos non adeſſe ſta
tuit,ſed ſeruos,ſimul'que ipſos ſacrificare, tanquam grato heroibus famulorum
miniſterio. quam ſolemnitatem ducentes Romani ad hanc vſque ætatem per-
agunt paucis diebus poſt Saturnalia valde venerabilem inter cæteras, & ſum-
ptuoſam,cōpitalia eam appellantes à compitis. Vocant illi ſtenopos compita,ſer
uantq́ue veterem conſuetudinem in ſacrificijs, placantes heroas per famulos,
omnem ab eis auferētes per eos dies ſeruitutem, vt hac mitigati humanitate ma
gnam quādam,& venerabilē habēte cauſam,domos beniuolentiores fiant,atque
fortunæ triſtia minus grauiter tolerent. Diuiſit item regionem omnem (vt ſcri
bit Fabius) in ſex,& viginti partes,quas & ipſas tribus vocauit,addens etiam eis
vrbanas quatuor, & triginta tribus (Quas tamen tribus ſub Tullio omnes fuiſ-
ſe dicit Cato) vt autem Venonius, ſiue Genonius narrat, in vnam, & triginta
tribus, ita, vt cum vrbanis expletæ ſint hæ, quæ adſunt adhuc quinque, &

Vrbi duos colles adiū cti.

Nota poſt ſeruiū Tullium non ampli⁹ auc tam vrbē.

Magnitu-do vrbis ve teris.

Vrbs in quatuor tribus diui ſa.

Cōpitalia.
Stenopos.

Diuiſa re-gio i ſex & vigiti trib⁹

triginta tribus. Fide ipſe dignior nõ ſegregat numerũ. Diuidẽs igit̃ Tullius in totidem partes agrũ ſecundũ mõtana, multũ'q; ſecuritatis p̃bituras colonis rupes, ſpecus, ꝑfugia'q; præparauit, græcis ea nominib⁹ appellãs pagos, quo ſe recipiebãt ex agris oẽs, cũ hoſtiũ inuaſiones fierẽt, in eis'q; ſæpius pernoctabãt. Erant aũt horũ quoq; magiſtratus, quibus curę erat nomina colonorũ ſcire, cõtribuentiũ in eodẽ pago, & p̃dia, in quibus eis vita eſſet, & cũ opus eſſet agreſtes vocari ad arma, vt viritim collationes pecuniarũ capi, hi & corpora cõducebãt, & pecunias exigebãt, ac ne hoꝝ multitudo difficillis inuẽtu eſſet, ſed numerabilis, & manifeſta, aras eos iuſſit erigere inſpectorũ deorũ, & cuſtodũ pagi, quos hoſtijs publicis honorare magiſtratus quotannis iuſſit, ſimul cũ multitudine, ſolẽnitatem hãc quoq; inter cæteras admodũ honorabilẽ iniſttuens, q̃ paganalia dicunt̃, ac leges quoq; de his ſacrificijs, quas obſeruãt adhuc romani, ſcripſit. In hoc aũt ſacrificiũ, & cõuentum iuſſit oẽs eiuſdẽ pagi cõſtiturũ quendã numũ ꝓ capita cõferre, aliũ quidẽ hoĩes, alium ſœminas, aliũ'q; impuberes, ex quibus cõnumeratus à pręſidẽtibus ſacrorũ manifeſtus ſiebat numerus, & ꝓ genus, & per ętates. Vt aũt Lucius Piſo ſcribit in prima annaliũ hiſtoria, volẽs iteꝝ ſcire numerũ habitantiũ in vrbe, & p̃ſentium, & abſentiũ, & qui in viros cõſcribebant̃, ſtatuit q̃tũ oporteret numũ ꝓ vno quoq; deferri in theſaurũ helithitæ quã romani iunonã luciferã vocãt ꝓ præſentib⁹, in'q; Veneris in nemore extructæ, quã nebetinã appellãt ꝓ abſentib⁹, & in Iuuentę ꝓ eis, qui inciperẽt cũ viris cõtribuere, ex quib⁹ cognitur⁹ erat quocũque anno, quot numero oẽs eſſent, & qui ex eis ętate militari. His cõſtitutis iuſſit romanos oẽs deſcribere, & eſtimare rem ſuã ad argentum, iuratos ipſos legitimũ iuramẽtũ, ſe vere, & ex omni optimo eſtimaſſe, ex quib⁹ eſſent parẽtibus ſcribẽtes, & cuius ipſi ætatis, & vxores, filioſque nominãtes, & in quo vrbis habitarẽt loco, aut quo in pago regionis. ſi quis vere nõ eſtimaſſet, poenã ei cõſtituit, priuationẽ bonorum, atque ipſum verberib⁹ cęſum vẽdi. Durauit'q; diu apud romanos hęc lex. Aeſtimatis aũt omnib⁹, aſſumens libellos, & cognoſcẽs multitudinẽ, & ętatẽ hominũ, ſapientiſſimã omniũ adminiſtrationũ ciuiliũ introduxit, maximorũ'q; romanis bonorũ cauſam vt à me declarabit̃. Fuit igit̃ hæc huiuſmodi. vnã abſtulit à cæteris partẽ, cuius cẽſus erat maior centum minis, haùd minor, hãc'q; in ordines octoginta diſtribuẽs, arma eos ferre iuſſit, & clipeos argolicos, haſtaſque, & galeas æneas, & thoracas, & ocreas, & gladios, diuidẽs'q; eos bifariã, quadraginta inſtituit iuuenũ manipulos, quos oportebat exeũte iuuẽtute ad bellũ egredi, quadraginta'q; alteros ſeniorũ ꝑmanẽtes in vrbe ad cuſtodiã eorũ, q̃ intra muros eſſent. Ordo erat hic prim⁹, obtinebat'que locũ iuuẽtus in bellis primũ ante aciẽ totã pugnãs. Poſtea'q; ex reliquis aliã partem auferẽs, cui⁹ erat intra decẽ dragmarũ milia, haùd min⁹ quinq;, & ſeptuaginta minarũ cenſus, diſtribuẽs'q; in viginti ordines, cætera ipſos quidẽ ferre, q̃ priores, arma ſtatuit. Thoracas autem ab eis abſtulit, & ꝓ clipeis, dedit ſcuta, ac ſegregãs ex his quoq; eos, qui ſupra quintum, & quadrageſimum annũ erãt, & qui ętatis militaris, decẽ fecit manipulos iuniorũ propugnatores vrbis, decem'q; ſeniorum quibus muros cuſtodiendos dedit. Hunc autem ordinem ſecundum inſtituit in certaminibus poſt antepugnantes eſſe: tertium deinde ordinem cõſtituit

ex reliquis,

Pagos.

Paganalia.

Cẽſus ꝓſonarum pro pagos.

Helithita.

Nebetina.

Cenſus in vrbe.

Tulij ordines i bello.

ex reliquis,quicũq; cẽſum habebãt min⁹ quod ſeptẽ milib⁹ drachmarũ,& quin=
gẽtis,nõ min⁹ aũt minis quinquaginta.Horũ eñ armaturã minuit,nõ thoracas
tñ adimẽs,vt ſecũdo ordini, ſed etiã ocreas,cõſtituitq; hos itẽ vigiti manipulos
diuidẽs,vt priores,ꝓ ętate decẽ iuniorũ, decẽq; ſeniorũ. Loc⁹ aũt,& ſtatio horũ
manipulorũ in ꝑlijs erat tertia. Auferẽs itẽ ex reliquis eos, qui rẽ haberẽt mino
rẽ quinque miliũ drachmarũ,& ad viginti vſque minas,quartũ inſtituit ordinẽ.
diſtribuitque hos etiã in manipulos viginti,decem eorũ, q eſſent in robore,decẽ
que eorũ,qui ſupra ętatem eſſent, ſicuti priores fecerat, arma eos ferre inſtituens,
ſcuta,gladios'que,& pila,locũque eos in prelijs habere vltimũ.Quintũ aũt ordi
nem ex ijs,quib⁹ vita erat intra quinque,& viginti minas, vſque ad duodecim,&
ſemis,in manipulos cõſtituit triginta, quindecim iuniorũ, quindeci'que ſeniorũ,
quos inſtituit lapides miſſiles habentes, & fundas,extra aciẽ militare. Quatuor
aũt manipulos, nihil armorũ habentes,ſequi poſt armatos iuſſit. Erãt aũt iſtorũ
quatuor duo armorũ fabricatores,& fabri,& qui alia pararent bello opportuna.
Duo vero tubicinũ,& tympaniſtarũ, & qui alijs quibuſdã inſtrumẽtis ſignifica
rent imperata in bellis. Appoſiti aũt erãt opifices, qui ſecundũ habebãt cenſum,
ex ętate diuiſi, pars altera iuniores manipulos, altera ſeniores ſequens, ſicque tu= Centurio=
bicinũ, & buccinatorũ alter erat ſeniorum manipul⁹,alter iuniorum. Cẽturiões nes.
autem electi erãt ex oĩbus bello ſtrenui, qui ſuos quique manipulos iuſſis obtem
rãtes exhibebãt, & hic quidem adornatus erat copias pedeſtres explens legiona
rias,& inermes exercit⁹. Equitum vero numerum elegit ex ijs, qui cenſus maxi
mi,clarique eſſent generis,diſtribuit'que eos in decem,& octo turmas,attribuens
ipſos illos octogita manipulis primis ãte aciem. Habebãt autem hi quo'què illu
ſtriſſimos centuriões, reliquos autem ciues, qui cenſum minorem habebãt duo=
decim minaꝝ, & ſemis, plures ipſos primorib⁹ numero in vnum oñes ſtatuens
ordinem, vacatiõem eis tribuit militię, fecitque oĩm collationum, tributorũque
immunes. Fuerunt autem ex collegias,quas Romani claſſes vocãt, gręcis eos co
gnominibus appellãtes. Nã quod verbum nos im patiue figurãtes cali efferim⁹. Vnde di=
Hoc idem illi cala dicunt: ſique claſſes antiquitus vocabãt caleſes ordines autem ctę ſit claſ
quos cõprehendebãt claſſes centum & nonaginta tres erãt: cõtinebat eñ claſſis ſes ex q̃ta
prima cum equitibus octo & nonaginta ordines: ſecunda verò duos & viginti vnaquęq;.
cum opificibus: tertia viginti: quarta itẽ duos & viginti, cum tubicinibus & bu=
ciniſtis. quinta deinde triginta. Vna autem vltra oñes ſtatuta claſſis,q̃ erat pau
perum. Vn⁹ erat ordo hac'que vſus adornatiõe dirigebat deſcriptiões militũ ad
diuiſionẽ ordinũ ſicq; ad cẽſus normã tributorũ impoſitiões: quotiens eñ opus
eſſet ei decẽ milib⁹ militũ aut viginti(ſi ita res ferret)diuidẽs hũc numerũ in cẽ=
tũ & nonaginta tres curias qđ cuiq; obueniret curię id ꝑſtare eã iubebat. Sũptus
aũt in comeatũ militãtiũ alia'q; bellica munera impendẽdos, Metiẽs idẽ quãti
ſufficerẽt. Diuidẽſq; eodẽ more in ſupraſcriptos ordines. Cõferre quẽq; pro eſti=
matiõe cẽſus ſui iubebat: eueniebat igit̃ vt qui maximas poſſiderẽt opes. Paucio
res quidẽ ipi ſed in plures ꝑtiti ordines militarẽt ſępi⁹ nũq̃ quieſcẽtes: pluresq; cõ
ferrẽt ipi q̃ cęteri pecunias atq; eos q pauca moderataq; poſſiderẽt vigiti paucio
res ordinib⁹, militare rari⁹ ex ſucceſſiõe ac minora tributa ſoluere, & q pauciora

neceſſarijs poſſidere cenſi eſſent à moleſtijs abeſſent omnibus. Fecit aūt vnum
Omnium malorū cā pecunię.
quid'q; horū nō ſine cauſa: ſed perſuaſus quòd oībus hoib⁹ præmia ſunt bellorū
pecuniæ: quod'que pro his oēs grauia quéque tollerant recte ita'q; habere exiſti-
mauit, vt qui certēt pro maioribus pręmijs: maiores quoq; vexationes corporū
pecuniarum'que ſuſtineant: & qui pro minoribus ſic quoq; minus in vtriſque ve
xentur, eis verò qui pro nullis nihil impēderint, nihil mali patiēdum abſolutos à
tributis ipſos ob egeſtatē nōdum eñ accipiebāt romani ſtipendiū de publico: ſed
ſumptibus militabant proprijs. Minime igitur cōferre pecunias oportere puta-
bant eos qui vnde ſoluerēt nō haberent. Sed quotidianis egerēt ad vitā: aut q̄ nō
contribuerent militare alendos ipſos alienis pecunijs tanq̄ mercenarios. Hoc aūt
modo imponēs totum pōdus hoc diuitibus. periculorū & ſumptuū vbi eos indi-
gnabundos vidit. Hoc more altero conſolatus eſt anxietatē eorū iram'que mit-
tigauit hoc pręcōmodo eos donās per quòd ipſi futuri erant reip. omnis domini
abigentes egenos à publicis. Ac latentes peragendo iſta popularos ipſos: erat au-
tem hoc præcommodū quo pręcellebant in concionibus in quibus maxima per
populum cōfirmabanť huiuſmodi. Dictum eſt enim à me quoq; ſuperius. quod
trium rerū dominus ex lege veteri erat populus maximarū ipſarum maximeq;
neceſſariarū domi ſcilicet bellique magiſtratuū creādorum: legū'que cōfirman-
darum: ſiue etiam abrogandarū: & de bello conſiſtente indicēdo'que decernere;
fiebat autē horum ſpeculatio atque iudicium per curias ferentes ſuffragia: & qui
poſſidebant minima: erant eis qui maximas haberēt opes in calculis ferendis pa-
res: cum'que eſſent (vt mos eſt) diuites. Superabant eos in hoc longe plures quí
erant pauperes, hoc igitur intelligens Tullius poteſtatem tranſtulit ad diuites ſuf
fragiorū. Nam cum aut magiſtratus creare: aut de lege cognoſcere: aut bellū in-
Modus creādi magiſtratus.
dicere ei videretur ordinatim nō per curias concionē cōgregabat. Vocabat eñ
in pronūtiationem ſniæ primos ordines eos qui cenſus eſſent maximi in quibus
erant & qui equitū decē octo ordines, & qui peditum octoginta: hi vero tribus
plures reliquis in idem conſentiētes vincebant cæteros & habebat finē ſentētia.
Quod ſi cōcordes nō eſſent ad electionē hi oñes: tūc ex ſecūdo cēſu deſcriptos
duos & viginti ordines euocabat. Ac diuiſis quo'q; ſuffragijs horum: tertios ad-
uocabat & item quartos: hoc quo'que faciebat donec eſſent ordines ſeptem & no
naginta calculis ſimilibus ſique vſq; ad quintā citationem hoc fieri non cōtinge
ret: ſed in æquā diuiderētur centū & nonaginta duorū ordinū ſententię. Tunc
vltimū vocabat ordinē: in quo erat egenorū ac propterea liberorū à militia oñī
& tributo ciuiū multitudo. Cuicū'que aūt partiū adiectus erat hic ordo ea pars
vincebat: erat tamen hoc rarū nec multū diſtans ab impoſſibili: ſæpe enim à pri
ma citatione finem res habebat: raro autē ad quartā vſq́ue progrediebatur: quin
ta non & vltima citatio prætermittebatur. Hāc autē adminiſtrationē cōſtituēs
& præcōmodū diuitibus tantū latuit (vt dixi) ipſe eludens populū abigenſq́ue
à ciuilibus officijs putabāt enim ſe oñes æquā habere partem reip. rogati illi vi-
ritim ſententias in ſuis quique ordinibus: decipiebantur autē in hoc quod vnus
erat tñ totius ordinis cuiuſq́ue calculus tā eius quidē qui paucos in ſe: quā illius
q̄ plurimos haberet ciues & quod primi ferebāt ſuffragia cēſus maximi ordines

plures ip̄i numero ordinū reliquis paucioreſq; numero hominū : p̄cipue aūt de
cipiebanť paupes quod vnū tm̄ habebāt calculū in ſuffragijs multi ip̄i & qđ vlti
mi vocabātur. Hoc nō facto diuitib⁹ multa abſumētib⁹ :nec q̄etē vllā à bellicis
p̄iculis capientib⁹ min⁹ grauari cōtigit rerū ſactis maximarū domin⁹ omnē'q;
poteſtatē eis q̨ eadē nō facerēt auferētib⁹. Paup̄ibus verò minimā p̄tē habētib⁹
reip. moderate māſuete'q; eā ī munitionē ferre cōſiderātib⁹ ip̄is immunitatē ſuā
tributoꝝ vacationē'q; militię. Ciuitati v̄o cōtingit vt eoſdē habitura eſſet q̨ de
ſe cōſulerēt quę oporteret p̄iculaq; ſupra cęteros ſuſciperēt. & q̄ opus eſſet age=
rent, hic'que adminiſtrationes modus in multas durauit ætates à Romanis cuſto
ditus : noſtris verò motus eſt tēporibus & in popularijs translatus neceſſitatibus
quibuſdam vehemētibus & vi coactus haùd diſſolutus quidē ordinibus ſed iudi
cio eorū nō amplius verterē cuſtodiēte cautionē: vt in comitijs ipſorū ſępe ani=
maduerti præſens: ſed de talibus nō eſt ſermo, iſti nō eſt tēpus, iſtud nūc cōgruū.
Tūc'que igitur Tullius vbi quę ad ęſtimationes pertinebāt conſtituit: iubens ci=
ues om̄es conuenire in maximū ante vrbē cāporū habētes arma & ordines: ſta=
tuenſque equites pro dignatione peditesq́ue in acie leuiſque armaturę milites in
ſuis quoſq́ue ordinibus purgationē eorū fecit Tauro, Ariete & hirco hæcq; ſacri=
ficia circūduci ter iubens circū exercitū imolauit. Obtinenti campū marti, Hāc
purgationē vſque ad hanc ætatē romani peragūt. Poſt conſumationē cēſuū ab
ijs qui obtinēt ſacratiſſimū magiſtratum. Luſtrū eam appellātes: fuit autē om̄is
cēſorū romanorū numerus: vt in cēſuarijs fertur ſcripturis ad octoginta quinq;
milia trecentis adēptis: habuit quo'que rex hic conſtitutionis ad augendam rem
ciuilē prouidentiā non p̄uā. Rē intelligens quā oēs ante ſe reges reliquerant illi
enim aduenas ſuſcipientes. Reique eos publice participes facientes. Naturā nul=
lam aut fortunā dedignātes populoſiſſimā fecere vrbem. Tullius aūt manumiſ
ſos etiā famulos niſi ad vrbes proprias abire malēt participes ex ęquo eſſe reipu
blicę romanæ iuſſit : permittens eñ eis ſimul cū cæteris libertatē. Rem'que ſuā
conſeri diſtribuit eos in tribus vrbis quatuor in quibus manet adhuc conſtitutū
libertinorum quantūcun'que ſit genus, dedit'que eis vt participes tanquā cæteri
liberi eſſent rerū omniū ciuilium: dolentibus autem patricijs egre'q; rem feren=
tibus aduocata multitudine in contionē : primū inquit demirari ſe hos indignan
tes ſi putarent liberū à ſeruo natura. Ac non potius fortuna differre: ſiq; non mo
ribus & virtute. Sed caſibus examinarēt dignos honeſto loco. Vidētes illi quā
inſtabilis conuertibiliſque res ſit fœlicitas. Neq; facile ſit etiā in beatiſſimis dice
re ad quod eis affutura ſit tēpus. Speculari que iubebat quot iā vrbes barbarę'que:
& grææcę tranſmutatę eſſent ex ſeruitute in libertatē. Et quot in ſeruitutē ex li=
bertate: ſeq́ue multā aiebat fatuitatē eorū reprachēdere: ſi qui dignis libertate ſer
uis eam traderent. Inuiderēt'que rurſus idem officia eis ciuilia. Conſulebat'que
eis vt ſi paruos quidē cognoſcerēt ſeruos ip̄ſi ne liberos facerēt: ſi verò probos ne
gligerēt etiam alienos. Incōueniēs eñ quidā & inſcitū facere eos dicebat : ſi ciui=
tatem aduenis omnibus permittētes: neque dijudicātes fortunā eorū ne'q; ſi qui
facti eſſent ex ſeruis liberi curā adhibētes eos qui apud ſe ſeruitutē depoſuiſſent
hac gratia indignos ducerent : ſenſu'que differre eos putarēt à cæteris: ne ea qui=

Purgatio=
nes mili=
tum.
Campus
martius,
Luſtrum
Cenſorū
numerus.

Oratio.
Nota de
fortunæ
mutatione

dem quę ante pedes ſita erãt,& vulgatiſſima cernẽtes,& duę eſſent etiam leuiſſi
mis clara quod magnę quidem curę dominus futurum erat. Ne tã facile aliquos
manumitterent tanquã ipſis bonorũ maxima in humano genere eis quibus hoc
contingeret largientibus: quod'q; ſeruis futura maior eſſet prõptitudo vt mori-
geri eſſent dominis. Cum intelligerẽt quod digni ipſi libertate iudicati fœlicis ſta
tim & magnę vrbis ciues futuri eſſent: & vtra'que hæc à dominis bona iidẽ ha
bituri. Poſtremo aũt vtilitatis communis introduxit rationem iis qui ſcirent in
memoriam redigens & qui neſcirent docens. Quod expetenti potentię ciuitati.
Se'que magnis dignanti rebus,nihil ęque ac frequẽtia opus erat populi: vt ad om
nia bella ſufficeret. Suo ipſa vtens milite: nec in externos mercenarios'que exer-
citus rem abſumẽs: pecuniis exhauriretur: quã ob cauſam dediſſe aiebat priores
reges aduenis ſuis ciuitatis. Sique ipſi hanc legẽ ſciſcerẽt. Multã eis manumiſſor
aſcribundã eſſe iuuentutẽ. Neque vnquã egere vrbẽ poſſe viribus domeſticis:
ſed habiturã vnde poſſet abunde,copias educere,etiam ſi bellũ aduerſus omnes
homines gerere cogeretur: pręter'que publicã inquit vtilitatẽ. Priuatim etiã di-
tiſſimis romanorũ magno futurum vſui: ſi permitteret libertinos contionis eſſe
participes. Ab eis ipſi ferẽdis ſuffragiis, atque aliis ciuilibus officiis gratã: in his
rebus quarũ maxime indigẽt recepturi: atque eos qui ex libertinis clientes fierẽt
nepotibus relicturi. Hæc cũ dixiſſet cõſenſere patricii eã cõſuetudinẽ introduci
& hucuſque tanq̃ vnũ quiddam ſacrorũ immobiliũq; virium perſeuerat hoc in
vrbe cuſtoditũ. Poſtq̃ igitur ad hãc partẽ narrationis veni neceſſariũ vide
tur mihi percurrere quemadmodum ſe tunc haberet de ſeruis apud romanos cõ
De ſeruis cõſuetudo — ſuetudo,ne aut regẽ conatum primũ manumiſſos ciues facere: vt eos qui legem
acceperint. criminetur aliquis tanquàm multa honeſtorũ ſine cauſa abiicientes.
Contingebant enim romanis poſſeſſiones ſeruorũ more iuſtiſſimo: aut ementi-
bus eis publice ſub haſta vẽditos ex præda,aut concedente imperatore ſimul cũ
aliis emolumẽtis. Lancea quo'que captos qui cœpiſſent obtinere. Aut habẽtibus
eiſdem emptos ab aliis qui his modis quos dixi domini ſeruorum facti eos poſſi
derent: nihil igitur pudore dignũ: aut publici detrimẽti cauſam. Neq; Tullius pri
mus conſuetudinẽ hanc inſtituens,neq; accipientes obſeruãteſque eã: in hoc eſſe
exiſtimabant ſi priuatis per bellum patria & libertate hominibus erga dominos
probis factis: aut erga eos qui à dominis emiſſent vtra'que ea adeſſe oporteret
per eos ipſos à quibus eſſent illi in ſeruitutẽ redacti. Potiebantur itaque libertate
gratis plurimi ob ꝓbitatem,erat'que mos hic in dominis manumiſſionis pręcla-
rus. Pauci verò aliqui prętio ſe redimentes. Ex piis iuſtiſque operationibus com
parato: ſed non hoc ſe nũc ſic habet. Sed in tantam cõfuſionem res venere & ho-
neſta romanę vrbis ignominioſa adeò facta ſunt & ſordida: vt alii quidem per ra
pinas & furta: fornicationeſqúe & reliqua flagitia quæſitis pecuniis emant liber
tatem. Sint'que ſtatim romani ciues, Alii vero conſcii adminiſtrique dominis
facti veneficii: & homicidiorũ: & erga deos aut rẽpublicã nefariorũ tales ferunt
ab ipſis remunerationes: alii autem vt de publico datũ frumentum accipientes
quotquot mẽſibus & ſi qua alia fit à principibus benignitas in egenos ciues ferãt
eis qui libertatẽ tradiderit. Scio autẽ ego quoſdã conceſſiſſe ſeruis ſuis omnibus

eſſe poſt

eſſe poſt mortem ſuis liberis. Vti mortui ipſi vocentur boni. vtque multi elatũ ſunus ſequantur pileos geſtãtes in capitibus. in quibus põpam ducebãt quidam. Vt audire à ſcientibus licet, ex ergaſtulis egreſſi nuper malefici: & qui perpetraſſent innumeris digna mortib⁹: in has igitur ſpectãtes maculas vix expurgabiles. Multi ęgre ferunt, dãnantq; cõſuetudinem: tanquã non doceat vrbẽ principem: lociſque oĩbus imperare poſtulãtem, tales homines ciues facere. Haberet autem multas aliquis quo'que alias cõſuetudines quas criminari poſſet: pulchre à veteribus excogitatas: & nunc ab his in peius verſas: ego verò legem hãc puto minime toledã eſſe: ne quod maius in rempublieã ex hoc erũpat malum. Corrigi tamen dico oportere eam quãtum liceat: neque negligere opprobria maxima. Sordeſque inexpurgabiles in rempublicã introduci: cenſores'que maxime dignos ducerem qui huic ꝑti prouiderent, aut cõſules: magno eñ opus eſſet magiſtratu aliquo qui quotãnis recẽſeret, quinã eſſent: & quãobrẽ, & quo modo facti liberi: ſicut equitum ſenatorum'que recenſent vitas: & quos deinde dignos inuenirent ciuitate in tribus deſcriberent: permittunt'que vrbem incolere: dirum autem & impurum genus ex ea eijcerent honeſtũ nomẽ imponentes rei coloniã. Hęc igitur poſcente materia viſum eſt mihi neceſſarium: & iuſtum aduerſus increpantes romanorũ cõſuetudines dicere: Tullius itaque nõ in his tm̃ adminiſtrationibus popularem ſe declarauit, in quib⁹ viſus eſt natus poteſtatem patriciorum que principatum imminuere: ſed in eis etiã in quib⁹ regium imperiũ imminuit, dimidium adimens ſibi ipſe poteſtatis. Nam cum ãte ipſum reges ęquum cenſerent ad ſe cauſas oẽs expoſtulationeſq́ue addducere, & priuata ſimul, & publica ſuo more dijudicare: ſegregans ille à priuatis publica leſionum in rempublicam cognitiõi ipſe pręſidebat priuatarum aũt priuatos conſtituit iudices. Terminos eis & regu'a ſtatuens legibus quas ipſe conſcripſit. Vbi verò præclarum ornatũ res ciuiles aſſumpſere, incidit ei deſiderium, vt illuſtre aliquid faciens æternam idem ſui memoriã poſteris relinqueret, intendenſq́ue cogitationem ad veterum regum, ciuilium'que virorum monumenta, ex quibus in nomen, gloriã'que proceſſiſſent, neque propter Babylonis murum beatã duxit Aſſyriam illã fœminã, neque ꝓpter Piramides in Memphi beatos reges Aegyptios, neq; ſi qua alia demõſtratio fuit diuitiarum: multarumque manuũ viri principis alicuius: ſed hęc omnia parua ducens: paucique temporis nec digna ſtudio & aſpectus ea omnia non vitę, rerum'que iuuamina ex quibus quod eos beati omnes qui cõſtruunt ſequuntur ſolos. Digna verò laude, digna'que ęmulatiõe putãs ſenſ⁹ opa: quo & fruunt̃ plurimi: & in lõgiſſimum tempus ꝑcipiunt ex eo cõmoda inter cętera talia opera maxime admirat⁹ eſt, cõplexuſq́ue Amphictyõis filij heleni excogitationẽ q̃ infirmum videns & ab ſummi facile à circũſtantibus barbaris gręcum genus: cõduxit ipſe inuocatum ab eo amphictyonicũ cõuentũ & mercatum. Leges conſtituens pręter proprias cuiuſq; vrbis alias cõmunes omnibus: quas amphictyonicas vocant: ex quibus illi amice magis inter ſe peragunt. Cognationẽ ſeruãtes opere pluſq̃ verbis. moleſti ijdem barbaris atque terribiles, à quo ſumẽtes exemplum etiam Iones hi qui ex europa in maritimã oram carię ſedes tranſtulerũt, & dores qui vrbes circũ ea loca condiderũt ſumptibus publicis templa exſtruxere. Amphictyones.

Epitropi⁹ apollo. Epheſi quidẽ iones dianę. Dores aũt in Epitropio Apolini: vbi cõuenientes ipſi ſta-
tuto tempore cum vxoribus & filijs vna ſacrificãt & cõmercãtur certamina'q;
peragunt equeſtria'que & aliarum exercitationum modulationum'que muſica-
rum: donãt'que deos donis de publico eorum oĩm. Spectanteſque & nundinãtes
aliaſque conciliationes inuicem à ſe ipſi capientes: & ſi qua fuerit erga ciuitatem
offenſio: ſedentes iudices diſcutiunt. De'que bello aduerſus barbaros de'que con-
ſenſu inter ſe communia habẽt cõſilia. Hęc igitur, & his ſimilia exempla ſumẽs
prõptitudinem & ipſe adhibuit ad cõfirmãdas, cõiungendaſque vrbes Latini ge-
neris, ne diſſidẽtes hę inter ſe, bellumque gerentes à finitimis Barbaris libertate
priuarent̃. His aũt cognitis, principes ex vna qua'q; vrbe cõuocat, de magnis re-
Oratio. bus, atque communibus dicens ſe eos conſiliarios habere velle. Qui cum aduenis-
ſent, ſenatum Romanum cõgregans, & eos, qui ex vrbibus cõuenerãt, orationẽ
habuit concordię adhortatiuã, docens quã pulchrum eſſet, multas habere vrbes
Nota. vna vtẽtes ſententia, quã'q; turpe cõſpectum habere cognatorũ inter ſe diſſidẽ-
tium, cauſam'que virium imbecillibus eſſe conſenſum demonſtrãs, humilitatis-
que, & imbecillitatis etiã valẽtiſſimis inter ſe inuidiam: Hęc eos docebat ęquum
eſſe quidem Latinos imperare accolis, iuſta'que conſtituere, vt qui græci eſſent
gñis, Romanos vero Latinorũ omniũ ſuſcipere patrocinium, tanq̃ magnitudine
vrbis præcellentes, & rerum mole, atque diuina prouidentia potiores eis iudica-
tos, ob quam ipſi in tantã proceſſerint illuſtrationem. Hæc etiam percurrens, cõ-
ſulebat eis, vti templum inuiolabile cõmuni ſumptu Romę ędificarent, in quo cõ-
uenientes vrbes quotãnis ſacrificarẽt & proprias, & cõmunes hoſtias, ducerẽt'q;
ſtatutis tẽporibus nũdinas, & ſi qua facta inter ipſas eſſet offenſio, per hęc ſacra
diſſoluerent, permittentes quę'que cęteris vrbibus diſſolutionem expoſtulatio-
num ſuarum. Hęc ille diſſerens, & quot alia habituri eſſent bona conſtituto con-
Tẽplum Dianæ in auentino cilio, perſuaſit omnibus qui in conſeſſu aderant, poſtea'que ex pecunijs, quas con-
tulerũt vrbes hę omnes, extruxit Dianæ fanum in maximo Romæ collium auen-
tino collocatum, leges'que conſcripſit vrbibus inter ſe ad eam cœlebrationem, &
nundinas, ac quẽadmodũ perficerent̃ ſtatuit, ac ne iſta deleret vllũ tẽpus, baſem
erigens æream, in ea ſcripſit, & quę viſa eſſent conſeſſoribus, & quę eſſent parti-
cipes conuentus vrbes. Permanſit autem baſis ipſa vſque ad ætatem meã in de-
Lrę priſcę lubro Dianę ſita, figuras habens literarum Græcarum, quibus vetus vtebatur Grę-
cia. Quod & ipſum haberet aliquis non paruę cõiecturę loco, quòd nequaquam
Cõditores vrbis. Barbari fuerint ij, qui Romã condidere. Non. n. græcis vtuntur litteris barbari.
Ciuiles igitur huius regis actiones ſimul cũ alijs multis minoribus, & obſcuriori-
bus hę maxime, illuſtriſſimæ'que traduntur. Bellicæ verò aduerſus vnam Etru-
ſcam gentem, de quibus quidem nunc ſum dicturus. Poſt Tarquinij mortem vr-
bes, quæ ei principatũ tradiderant, nõ amplius cõuenti ſtare voluerant, haùd di-
gnantes parere Tullio humili viro, illud etiam exiſtimantes, factionem patricio-
rum aduerſus principem magnã ſibi exhibituram commoditatem. Initium aũt
defectionis fuere ij, qui Veientes vocantur, reſpõdentes legatis Tullij, nihil pror-
ſus ſibi eſſe cũ eo rei, nec ex cõceſſione principatus, nec de amicitię, ſocietatiſque
pactiõe. Incipiẽtib⁹ q̃ iſtis, ſecuti ſunt Cęretes, & Tarquinij, ac poſtremo in armis

erat omnis Etruria, durauit'q; hoc bellũ annos viginti cõtinuos, incurſus multos
faciẽtib' vtriſque magnis exercitibus in alienũ agrũ, acieſque alias ſuper alijs ſta
tuentibus. Pugnis autem vincens omnibus Tullius, quæcun'que aduerſus eum cõ
ſtitere, ſiue ex vxoribus ſingulis, ſiue ex vniuerſa gente ea, tribuſq; ornatus triũ-
phis illuſtriſſimis, tandẽ coëgit eos, qui dominari à ſe non dignarentur, frenum
ſponte ſuſcipere. Vigeſimo igitur anno cõuenientes iterum vrbes duodecim per
bellum exauſtæ, coporibuſque, & pecunijs in ea fuere ſententia, vt principatum
Romanis traderent ijs quibus antea condictiõibus, aderãt'que ex ciuitate tota ij,
qui ſuffragijs prelati erant ſupplices, permittentes vrbes Tullio, nihilque de ſe cũ
intolerabile conſulere poſtulantes. Tullius autem imprudẽtię quidem eorũ cau
ſa, & illicitorum in deos, quibus ſponſonbus pactionũ, trangreſſi erãt conuenta,
multis eos, magniſque dignos eſſe ait poenis, Romanorum autẽ clemẽtiæ, mode
rationiſque gratia quandoquidem cognoſcentes ſe ipſi iniuſte agere, vellati inſu-
lis ſupplices deprecabantur irã haud vlla dignos in præſentia infoelicitate. His
dictis diſſoluit bellum, cęteris quidem vrbibus ſine poena, ſineque irę memoria
reddens rei ſuæ publicæ adminiſtrationem, ſicut prius, permittenſque propria
poſſidere manentibus eis in conuentionibus à Tarquinio conſcriptis. Tres verò
ex his ciuitates, quę prius inſurrexerãt, induxerãt'que alias ad inferẽdum Roma
nis bellum, Ceretanos, Tarquinios, Veientes ablatione regionis mulctans, quàm
deinde eis diuiſit, qui nuper in rẽpublicam Romanorũ venerãt, hiſque pace, bello
que geſtis, ac duobus extructis templis fortunę, qua per omne vitę tempus viſus
erat vti proſpera, altero in foro Boario, altero'que ad ripas Tyberis ei, quã virilẽ — Templa
appellauit, ſicut & nunc à Romanis dicitur. Iam in multum prouectus ętatis, nec — fortunę ꝑ
à morte per naturam procul ex inſidijs Tarquinij generi, filiæque ſuæ moritur. — ſpę ex for
Narrabo autem etiã inſidiarum modũ, pauca eorum, quę ante fuerãt, repetens. — tunę viri-
Erant duę Tullio filię ex vxore Tarquinia, quã ei coniugem rex dederat Tarqui — lis.
nius. Has puellas iam nubiles deſpondit fratribus matris earum, nepotibuſque — Tullius
Tarquinij, maiori natu congrue maiorem copulãs, iuniorique iuniorẽ hoc modo — moritur.
putans viris eas magis cõuenire. Euenit aũt vtrique genero ſortito eſſe diuerſis
moribus vxorẽ, Lucio quidem ſeniori, audacique, & cõtumaci, atq; natura tyrã-
nico vxorem frugi, & continentẽ, & amantẽ patris: Arunti verò iuniori miti ipſi,
ęquique ingenij viro impiã, & peroſam patris, audaciſſimã'que: contigit'q; vtri
que eorum ex ſua natura ferri, traducique in cõtrariũ ab vxore. Prauus eñ ad eij
ciendum regno ſocerũ promptus, omnia'que ad id machinans, ab vxore retine-
batur, conſulente contraria, ac flente. Clemens verò nihil oportere exiſtimãs de
linqui in ſocerum, ſed expectari, donec ei vitæ finẽ natura afferret, neque fratrẽ
ſinens iniuſta agere, ab vxore impia traducebatur, in aduerſum admonẽte, incre-
pante, & ignauiam exprobrante. Vbi vero profecere nihil neque probę mulieris
preces iniuſto viro optima ſuadentis, neque improbę admonitiões aduocãtis vi
rum, haud malum ad impias actiones, ſed in naturam vterque ſuã ferebatur ſibi
que moleſtam ducebat, quæ ſimilia nollet, vxorem, Alteri earum flere, & ſatum
ſuum ferre, abunde erat, Alteri vero audaciſſime ſeuire, & quærere, vt à viro
eſſet libera. At'que vbi natura improba mulier amens facta, & exiſtimans ſuis

moribus conuenire maxime, ſororis virum accerſit, tanquàm eum de re neceſſaria allocutura. Qui vbi aſtitit, cęteris abire iuſſis, vt loquereť ſola cū ſolo. Licetne, inquit, Tarquini mihi libere, ſineque periculo dicere, quæ ſentio de commodis communibus? continebiſque ſermonē quem audies? An mihi melius eſt ſilere, nec efferre arcana conſilia. Iubente autē Tarquinio, quæ vellet, dicere, de'que cōtinēdo in ſe ſermonē pollicente, fide data cum iuramento, quale ipſa voluerat, abiecto omni pudore ſic eum alloquitur. Quod ad tēpus, inquit, Tarquini priuatus regno cogitas iſtud pati, vtrum ne te ex humilibus, & obſcuris ortus es maioribus, & idcirco indignum cenſes, ſentire de te magnificæ. Atqui ſciunt omnes, vt priſcis progenitoribus noſtris, græci generis qui eſſent, & ab Hercule ducentes originem, imperare contigerit infelici vrbe Corintho dictario (vt audio) magiſtratu ætates multas. Auo verò tuo Tarquinio ex Etruſcis demigranti huius vrbis potiri regno propter virtutem licuit, cuius quidē tibi hęreditas, non pecuniarum modo, ſed regni etiā debetur, qui ſis nepotum ſenior. An tu ſorſan ſortitus es corpus ad agenda ea, quę regem conuenit, minus idoneum per imbecillitatē, & deformitatem? ſed & robur tibi abunde, quale viris generoſæ indolis, & forma adeſt regio digna genere. Et horum quidem neutrū tibi deeſt? Infirma verò ætas, multum'que à ſapiendo diſtans quæ opus eſt, te retrahit, ob eam'que minus tractare audes ciuilia, qui nō multum abes, quin ſis quinquagenarius? Atqui pulchre ſapere hominibus inatū eſt, pręcipue ijs qui circum illā ſint ætatē. An eius, qui res obtinet, nobilitas obſeruantia'que eiuſdem erga pręclaros ciues, ob quàm haùd facile ſit captabilis, te omnia pati cogit? At ſunt iſta vtra'que in eo male ſe habentia. quòd nec tu ignoras. Ineſt deinde tuis moribus audacia, periculorū'qꝫ contemptus, quibus maxime opus eſt regnaturo. Adeſt tibi diuitiarum ſatis, & amici multi, ſunt'que aliæ ad res gerendas facultates multæqúe, & magnæ. Ad quid igiť differs vlterius, & expectas tp̄s, vt veniat tibi vltro regnū, nihil in hoc afferenti moliminis, vt tandem regnes poſt Tullij mortem: quaſi expectante fortuna dilationes hominum, aut natura, cuique noſtrum pro ætatis modo mortes afferente, ac non in incerto, vixqúe opinabili fine poſitis humanis omnibus. Dicam enī licenter, etiam ſi me dicturus ſis temerariā, quæ cauſa ſit, vt nihil appetas aut honoris, aut gloriæ. Viuit tecum haùd ſimilis moribus tuis vxor, quæ te blanditijs pelliciens, & deliniens molē reddidit. Per eam latebis, ex homine redactus in nihilum. Mihi quidē adeſt trepidus maritus, & nihil viri hn̄s, qui me magnis rebus dignam humilē facit, & à quo maceror, corporis pulchritudinē prius ſortita. Quod ſi illud contigiſſet, vt & tu me vxorem cœpiſſes, & te ego viro potita eſſem, non in priuata vita tempus tantum vtique vixiſſemus. Et cur igitur non corrigimus fortunæ defectum? permutantes matrimonia, tu'que vita vxorem liberans? ego idem de viro faciens. Quando aūt his digeſtis vna conuenerimus, tute ipſi iam de reliquis conſultabimus, ſemotis eis, quæ nos impediunt. Nā ſi in cæteris veretur aliquis iniuſte agere, haùd repræhenſibile eſt regnandi cauſa audere omnia. Talia dicente Tullia, lęte accipit cōdictiones Tarquinius, dans'qꝫ ei fidem quamprimum, ac capiens impiarum nuptiarum primitias, trāſigens'qꝫ abit: neque multo poſt iiſdē morbis ſenior filiarum Tullij, iunior'qꝫ Tarquiniorū obeunt.

Tullię oratio.

Vide ſcel⁹

obeunt. Cogor autem hic iterum Fabij meminiſſe, & incuriam eius circa diſcuſ-
ſionem temporum arguere. Nam Aruntis morti inſiſtens non in vno tantum
peccat (quod prius dixi) ſcribens eum Tarquinij fuiſſe filium, ſed in alteró quo-
que ſepultum eum dicens à matre Tanaquillide, quam ipſam quidem abſurdum
eſt ad illa ſuperfuiſſe tempora. Demonſtratũ enim eſt, annũ eam ſupra quintũ,
& ſeptuageſimũ natã cũ obijt Tarquinius, additis his quinq;, & ſeptuaginta ãnis.
Alteris quadraginta. Nã in annalium deſcriptionibus circiter annũ quadrageſi
mũ imperij Tullij mortuũ Aruntẽ accẽpimus. Centũ fiet annorũ, & quindecim
Tanaquillis adeò paucũ eſt ei in hiſtorijs ad inquiſitionem veritatis laborioſum.
Poſt hoc aũt opus nihil cunctatus Tarquinius, vxorem abduxit Tulliam, ne-
que patre eius firmante matrimoniũ, neq; matre cõprobãte: ſed exhibentẽ ſe ip- Nuptiæ
ſam accipiẽs. Vbi verò cõmixtę ſunt impię, homicidialeſq; naturę, eijcere prin- tragicæ.
cipatu Tullium, niſi vltro vellet cedere, machinabãtur, ſodalitates comparantes,
& ex patricijs, quicun'que aio alieno eſſent à rege, & decreta popularia aduocan
tes, & ex plebe egentiſſimos, quibus nulla æqui boni eſſet cura, ementes pecunijs
nec tamen obſcure ipſi quicq̃ horum peragentes. Quævidẽs Tullius, dolebat qui
dem, de ſe etiam ſollicitus, ne quid præuentus pateretur. Angebatur autem non
parum, ſi cum filia, & genero bellum gerere, de que eis, vt de inimicis, ſuppliciũ
ſumere cogeretur: atque ſæpius cum amicis aduocans in ſermones Tarquiniũ, ali
qua'que eius repræhendens, aliorum admonens, alia'que ipſi ſuadens, ne quid in
ſe peccaret, poſtquàm ſibi ille mentem non adhibebat, ſed in conſilio ſe aiebat iu-
ſta dicturum. conuocato ſenatu Patres, inquit, Tarquinius, ſodalitates congregãs,
enitenſq́e me imperio eijcere, palàm cognitus eſt mihi. Volo autem, vobis om
nibus pręſentibus, ab eo diſcere, quid priuatim is mali paſſus, aut in quo à me ciui
tatem lęſam videns ipſe iſta machinatur. Iam'que Tarquini reſponde, nihil oc-
culens, cuius rei me accuſandum cenſeas, quandoquidem tu hos audire poſtulas.
Dicit'q; ei Tarquinius atqui breuis ſermo Tulli pro me eſt & iuſtus. Ac ꝓpterea Tarquinij
eligi ipſum coram his efferre: auus meus Tarquinius poſſedit Romanorũ ĩperiũ, oratio.
multa, magna'que pro eo ſuſtinẽs diſcrimina. Ego autẽ vita functo, ego ſum ſuc
ceſsor ex communibus omniũ Græcorũq;, & Barbarorũ legibus mẽq; cõueniẽs
eſt, ſicut alios ſuccedẽtes, à viris bonis nõ ſolũ pecuniarum, ſed imperij quo'que
eius hæredẽ eſſe. Sed tu quidẽ mihi pecunias ab eó relictas tradẽs regno ipſo me
fraudas, tãq; diu obtines, ne ipſum quidẽ aſſumas iure. Neq; enim te interrex de
ſignauit, neque de te decreuit ſenatus, neq; comitijs legitimis iſta poteſtate potit⁹
es, ſicut auus meus, & cæteri ante eum reges: ſed ſine laribus, & egenã, & quæ ob
dãnationes, & æs alienũ decus amiſerat gentẽ, cui nulla erat reſpublica largitione
emens, omnique corrumpens modo, ac ne tũc quidem te tibi quęrere principatũ
dicẽs, ſed nobis eũ cuſtodire ſimulãs & orbis infantibus ad res gerendas trãſgreſ-
ſus es, omnibuſq; audientibus profeſſus es, vbi nos viri facti eſſemus, te mihi ſe-
niori imperium eſſe traditurum. Oportuit igitur, ſi iuſta agere voluiſſes, te mihi
cum aui domũ ſimul cũ pecunijs tradidiſti, etiã imperiũ reddere, exẽplis vſum
ęquorũ virorũ, atq; bonorũ tutorũ opib⁹, q pueros regios ſuſcipiẽtes orbos, adul
tis ipis eis recte, iuſtéq; patna, & auita tradiderũt imperia. Quod ſibi tibi valere

ſenſu nondum ſatis videbar,nec eſſe adhuc ob iuuentutem ad vrbem tantam gu
bernandam idoneus, vbi ego in præcipuum perueni corporis, animique robur.
Annos triginta natus, te mihi oportuit ſimul cum filiæ matrimonio, etiam ciui=
tatis negotia in manus tradere. Iſta enim ætate & tu domum noſtram admi=
niſtrare,& regni curam coepiſti agere. Erat enim euenturum hęc agenti tibi: pri
mum quidem, vti pius, iuſtuſque dicereris: deindeque mihi conſulens honoris
eſſes omnis participes, beneficũ, & patrem,conſeruatorem'que te dici audiens,
atque omnibus appellari nominibus, quæcun'que honoratiſſima ab hominibus
in pulchris rebus apponuntur. Ac non quartum iam, & quadrageſimum annum
debuiſti me meis fraudare, neque corporis potitum trunci, neque mentem forti=
tum ſatuam. At verò interrogare audes, quidnam ego paſſus graue inimicum
te ducam, & qua cauſa te accuſem. Sed tu mihi ita reſponde Tulli, cuius rei gra=
tia haùd dignaris me honorum aui hæredem eſſe, & quam cauſam priuationis
huius honeſtam inuenire te ſimulas. An quòd me non ex illius genere legiti=
mum exiſtimas, ſed ſubditicium quendam, & nothum. Sed cur tu igitur educa=
ſti me tutor,alieni qui eſſem generis: domum etiam viro ſacto reddens. An me
orbum putans puerum, nec ad publica adminiſtranda validum, qui non mul
tũ à quinquageſimo abſim ætatis anno. Abijce igitur diſſimulationem impudẽ
tiſſimarum interrogationum, & iam deſine aliquando malus eſſe. Quod ſi quid
habes iuſti, ad hæc quod reſpondeas, paratus æquidem ſum, iudicibus his per=
mittere, quibus viros meliores non habes in vrbe alios, quos iam nominare poſ=
ſis. Sin autem vitans hos, vt ſemper conſueuiſti, ad conductam, & obnoxiam
tibi turbam confugias, id ego minime permittam tibi. Paratus enim ſum iuſta
dicere,& ſi tibi non perſuadeam, violenta agere. Deſinẽte aũt Tarquinio inci
T. oratio. piens orationem Tullius. Omnia, inquit, patres opus eſt, vt videtur, eum, qui
ſit homo, inopinata expectare, nihil'que abſurdum ducere. Quandoquidem
Tarquinius hic etiam ad priuandum me imperio paratus eſt, quem quidem ego
infantem ſuſcipiens, & inſidijs petitum ab hoſtibus ſeruaui,& educaui, ac virum
factum mihi generum capere ſum dignatus, &, ſi quid mihi humanitus accidiſ=
ſet, ſucceſſorem meorum omnium relicturus fui. Sed poſtquàm mihi præter
ſententiam contraria omnia euenere,&, vt iniuſtus, ipſe inſimulor, fortunam me
am poſtea deplorans, nunc quidem ei iuxta reſpondebo. Ego tutelam Tarquini,
infantium veſtrum relictorum, haùd equidem volens ſuſcepi, ſed coactus rebus
ipſis. Poſteaquàm auum veſtrum hi, qui ius ſibi regni vendicabant, palam occi=
derunt, vobiſque,& cognatis eius alijs omnibus inſidias clàm tẽdere dicebantur.
Id'que veſtri fatentur omnes, quòd obtinentes illi imperium, ne ſemen quidem
relicturi erãt Tarquini generis. Curator aũt aut cuſtos veſtri nemo erat præter
foeminã, patris veſtri matrẽ,& ipſam quidẽ defenſoribus, ob ſenectutẽ, alijs indi
gentem: ſed in me ſolo relinquebatur cuſtodia deſertę domus, quem tu nunc alie=
num, & ad quem nihil pertineat vocas. His tamen ego rebus præſidens, ſum aui
veſtri interfectores vltus, & in viros vos eduxi, ac virili ſtirpe nulla mihi exi=
ſtente, vos facere meorum dominos inſtitui. Habes igitur iam tutelæ ra=
tionem Tarquini, neque conaberis dicere, me in his aliquid eſſe mentitum. De re
gno verò

gno verò, quando iſtud eſt id, cuius tu me nunc accuſas, audi etiam, & quemadmodũ eo ſim potitus, & quas ob cauſas nec eo vobis, neq; alijs vlli cedo. Poſtq̃ vrbis ſuſcepi curam, ſentiens ipſe inſidias aduerſus me quaſdam ſtrui, volebam equidem populo res tradere, atque omnes in contionem aduocans imperiũ eis reddere, hunc quidem inuidioſum, & plus anxietatis habentem, quã iocunditatis ducatũ quiete tuta mutare volens. Haud verò paſſi ſunt Romani hæc me volentem agere, neque alium dignati ſunt quemquã reipublicę deſignare dominum: ſed me ipſi detinentes, ferenteſque ſuffragia regnum mihi tradiderunt, ſuã ipſorum Tarquini poſſeſsionem, non veſtrã: ſicut auũ quoq; veſtrum ad res gerendas eduxerũt hoſpitem, neque vlla affinitate ſuperiorẽ regẽ attingentẽ, q̃uis filios Martius rex reliquiſſet adoleſcentes, nec nepotes, aut infantes vti vos Tarquinius. Quid ſi cõmunis omnium lex fuiſſet, vt qui natura ſuccederent decedẽtium regum pecunijs, cum eis etiam regnum ſuſciperent, non vtique ſuſcepiſſet auus veſter Tarquinius Anco mortuo principatum: ſed ſenior filiorũ eius. Cęterum Romanus populus non vtique ſucceſſorem patris, ſed imperio dignum ad res adminiſtrandas aduocauit. Putauit enim pecunias poſſeſſorum eſſe, regnum verò eorum potius, qui tradidiſſent: & has quidem, ſi quid accidat earum dominis, genere proximos, aut teſtamento ſuccedentes. capere ęquum eſſe: illud verò deficientibus his, qui acceperunt, ad eos, qui dederint, redire: niſi talem tu rationem afferre poſſis, quòd certa ea condictione regnum auus veſter acceperit, vt & ipſe haberet irreuocabile, & vobis poſteris relinqueret, neque dominus fuerit populus aufferendi vobis, dandique mihi regni. Si enim aliquid tale habes, quòd poſſis dicere, cur nõ profers pactiones in medium, ſed habes nihil. Quod ſi ego, vt tu dicis, non more optimo potitus ſum regno, nec electus ab interrege ne'que dante ſenatu mihi hanc poteſtatem, neque cæteris peractis ex lege, hos ſi ſic eſt, ledo, non te, ab hiſque priuari regno dignus ſum, nõ abs te. Sed nec hos ego, neq; aliũ quẽquã ledo. Teſtis eñ & tunc datę mihi iuſte, & nunc permanentis poteſtatis eſt tẽpus, per quod quidẽ quadraginta annos nemo vnquã Romanorũ nec iniuſte agere me exiſtimauit, neq; eijcere conatus eſt imperio, neq; populus, neq; ſenatus. Sed vt hæc omittã, rationibuſq; tuis reſpondeã, ſi te aui depoſito fraudaui, pręterque om̃ia inter homines iuſta regnum tuum obtineo, oportuit te apud eos, qui hanc mihi poteſtatem dedere, conqueri, meque accuſare quòd ea, quę nõ ad me pertinent, obtineo, & eos quoq;, qui dederint, quia mihi largiti ſint aliena. Facile eñ perſuaſiſſes eis, ſi quid iuſti dicendum habuiſſes. Quod ſi huic nõ fidebas rationi, ſed iniuſte à me vrbẽ dominari exiſtimabas, teq; ip̃m magis idoneũ, qui reipublicę curam ſuſciperes, te iſta facere cõueniebat inquirentẽ delicta mea, & res tuas geſtas enumerantem, me in iudiciũ vocare. Quorũ neutrum effeciſti, ſed poſt tantum tempus, velut è longa experrectus æbrietate, nunc ad accuſandum venis, ac ne nunc quidem, vbi opus eſt. Non enim tibi iſta dicere hic conuenit. Neque mihi ſuccenſeatis patres hæc dicenti. Non enim auferens cognitionem à vobis, ſed calumniam iſtius demonſtrare volens hæc dico, quem prædixiſſe oportebat, vt populũ in cõtionẽ aduocantẽ: ibiq; me accuſantẽ. Verùm quãdo tu iſtud fugiſti, ego pro te id faciã, cõuocatoq; populo, ip̃m exhibebo iudi-

cem eorum,quorũ tu me accuſas,reddãq́ue ei iterũ hanc cognitionem,vter noſtrum ſit ad imperium magis opportunus: & quod omnes hi dicerent mihi eſſe agendum, ſaciam. Ac ad iſta quidẽ ſatis. Par eſt ei iuxta multa ad impudentes aduerſarios, & pauca dicere. Nam quod eis bonis eſſe ſuadet: non ſolent ſermones afferre. Vos autem patres ſanè miror, ſi qui ſint veſtrum, qui me regno demigrare velint, & cum iſto in me conſpirent. Libenter enim ex eis audire, cuius rei iniuſtę cauſa mecum ipſi bellum gerant, & ob quod denique meorum operũ mihi ſint infenſi: vtrum, quia multos ſciant in principatu meo indicta cauſa perditos, aut priuatos eſſe patria,res ve ſuas amiſiſſe,aut aliqua potitos ſciãt eſſe alia calamitate, improbe damnatos eos. Harum verò tyrannicarum iniuriarum nihil habent, quod à me ſactum dicant, nec ſunt mihi aliquarum in nuptas contumeliarum conſcij, aut vituperij in virgines, aut alicuius alterius in corpus liberum intemperantiæ iniuſtæ. Qua in re ſi mihi peccatum eſſet, imperio ſimul & anima priuandum me eſſe ducerem. At ſuperbus ſum,& ob imanitatem quãdam odioſus, propter'que arrogantiam, qua in principatum vtor, nemo ferre me poteſt. Et quis verò pręcedẽtium regum tam moderatus in poteſtate fuit, tanque humanus idem ciuibus omnibus apparuit, tanquam pater mitis filijs ſuis vtens, vt qui etiam poteſtatem eam, quam vos mihi dediſtis, patrum cuſtodientes vos ſuſceptiones, habere omnem noluerim: ſed leges ſtatuens de rebus præcipuis, quas vos omnes confirmaſtis, conceſſi vobis ſecundum eas iuſta dare, & accipere. ego'que me exinaniui, primus eis, quę in alios ſtatueram, ſicuti priuatus, parens. Ac ne iniuriarum quidem omniũ iudex fui, ſed priuatas cognoſcẽdas ipſe vobis dedi. quod nullus antea ſuperiorũ regũ fecit. Sed iniuriũ nihil à me factũ videtur, vnde mihi infenſi ſint aliqui. Bñficia verò mea in popularẽ multitudinẽ immerito vos offendũt, de quib⁹ ſępe excuſaui me vobis. Sed quid op⁹ eſt nunc his ſermonib⁹. Si vobis melior ad rẽpublicã adminiſtrandã Tarquinius videtur iſte res ſuſcipiẽs, haud equidẽ inuideo ciuitati meliorẽ ducẽ. Reddito eñi imp̃io ei, qui mihi dedit, populo, ipſe priuatus fact⁹, conabor oſtendere & quã pulchre imperare ſcio, & ſubeſſe moderate poſſum. Hęc cũ dixiſſet, & in multũ adduxiſſet pudorẽ cõſpirãtes in ſe, cõſilium diſſoluit, poſtea'q; pręcones aduocãs, iuſſit eos per cõpita eũtes populum omnẽ in contionẽ cõuocare. Cõcurrẽte verò in forũ ab omni parte vrbis turba, progreſſus ipſe ſup̃ pulpitũ, longãq;, & cõmiſerandã orationẽ habuit, actiones ciuiles enumerãs, quas & Tarquinio viuo peregerat, & quas poſt mortẽ eius. Vnũquod'que geſtorũ colligẽs, ex quibus multas, magnaſq́ue cõmoditates reſpublica habuiſſe videbatur. Secuta aũt ad vnũquod'q; narratorum iſtorũ multa laudatione, cupiẽtibuſq; oĩbus diſcere, quarũ rerũ cauſa hęc diceret, ad extremũ ait obijcere ei Tarquiniũ, quòd haud iuſte obtineret regnũ, ipſm quidẽ ad ſe pertinẽs. Reliquiſſe eñ ſibi morientẽ auũ Tarquiniũ, ſimul cum pecunijs imperium. Neq; dominum eſſe populum dandi alteri alienigenę. Clamore autẽ exorto ex his, & indignatione omnium, ſilere eos iubens Tullius, poſtulabat, ne aegre ferrent hunc ſermonem, neue indignarẽtur, ſed, ſi quid iuſti haberet Tarquinius, quod diceret, ipſum aduocarent, & edocti ſi iniuriam accepiſſe eum inuenirent, ſique ad imperandum potiorem, principatum ei darent.

Ipſe

Ipſe autem ſe imperio abdicare dixit, dominis'q; reddere, qui id ſibi tradidiſſent.
Hæc cum dixiſſet, vellet'que pulpito deſcēdere, clamor vndiq; exortus eſt, pre=
ces'q; cum vlulatibus, ne cuiq̃ imperio cederet. Quidam etiā ex eis Tarquinium
feriendum cōclamabant. Ille igitur impetum manuū timens, qui iam ei immine
bat à turba, diſceſſit, fugiens ſimul cum amicis. Tullium autē multitudo omnis
cum gaudio, plauſu'que, & fauore comitata, eū vſque in domū propriā reduxit.
Vbi vero hoc conatu excidit Tarquinius, mœrens nihil ſibi auxilij affuiſſe à se
natu, cui maxime fidebat, tēpus quoddam ſe domi continuit, cum amicis ſolis lo=
quens. Deinde aūt ſuadente vxore, ne amplius mollitiei ſe traderet, neue verere=
tur, ſed abiectis rationibus ad opera ſe accingeret, recōciliationes primū cum Tul
lio per amicos inueniens, vt ſibi ille credens, tanq̃ amico facto: minus eum ſuſpe=
ctum haberet. Cum viſa eſſet vxor optima propoſuiſſe, pœnitere ſe geſtorū ſi=
mulauit, multiſque precibus per amicos Tulliū deliniens, ignoſci ſibi poſtulabat.
Facillime perſuaſo eo, cū natura conciliabili, tū haud dignante execrabile bellū
cum filia, genero'q; gerere, vbi tēpus nactus eſt idoneū, diſperſo per agros populo
ad perceptionē fructuum exijt cum amicis, habētibus ſub amictu gladios, ſecu=
res tradens miniſtris quibuſdā, veſtē'que ipſe aſſumens regiam, & cætera addu=
cens imperij inſignia, atque in forū pergens, antéque curiam cōſiſtens, per præco
nē citari iuſſit in cōciliū ſenatores. Erant aūt ex cōpoſito præparati apud forum
rei ipſius cōſcij, atq; properātes ex patricijs cōplures quidē cōuenerāt. Tullio au
tem domi cōmorāti dicit quidā ad eum ingrediēs, proceſſiſſe in veſte regia Tar
quiniū, aduocaréque in ſenatum patres. Ille autem admiratus audaciam eius, ce=
lerius ex ædibus, q̃ prudentius egreditur, habens circum ſe permultos, atque in ſe
natum veniens, videnſque Tarquinium in regia ſedentem ſella, reliquū'que ha=
bentē regium ornatum omnē. Quis tibi, inquit, ſceleſtiſſime hominū hunc habi
tum permiſit ſumere. Reſpondens'que ille. Audacia, inquit, & tua impudētia Tul
li, qui ne liber quidē, ſed ſeruus, ex ſerua natus, quā ex captiuis ſumptā auus meus
poſſedit, te ipſum auſus es Romanorum creare regē. Vbi verò hæc audiuit Tul=
lius, excandeſcens ex hoc ſermone, pręter vtilitatem, impetu ad illum fertur, vt
depulſurus è ſede. Quod iucunde videns Tarquinius, exiliuit, ſenēque corripiens
clamantem, aduocantē'que miniſtros, efferebat. Et vbi extra ſenatum fuit, ſubli=
me, eum attollens, corpore robuſto ipſe, & validus, deiecit ſecundum crepidines
curiæ, quę in contionarium ferunt. Vix autem ex eo caſu reſurgens ſenex, vt ple
na circum vidit omnia auxiliorum Tarquinij, amicorum'que ſuorum multā ſo=
litudinem, abibat anxius, tenentibus, commitantibuſque eum paucis, multo qui=
dem perfuſus ſanguine, ſéque totum ex ruina illa male habens. Poſt hæc auditu
fœda, dictu'que mira, incredibilia'que, traduntur impię filiæ eius opera. Audiēs Vide tulię ſcęlera & impietatē,
enim patris in ſenatum ingreſſum, curæque habens ſcire, quem finem habituræ
res eſſent, ſedens ipſa in vehiculo in forum venit, & quæ facta eſſent diſcens, vi=
dens'que Tarquinium ſuper gradibus aſtantem curiæ, prima ipſa magna voce
regem eum ſalutauit, & dijs vouit, vt incommoda Romanæ vrbis imperium
obtineret. Salutantibus autem ipſum quoque cæteris adminiſtris, vt regem,
prehendens ipſa ſolum, dixit. Res pulchre peracta eſt Tarquini. Sed ha=

bere viuo Tullio te regnum haud ſanè licet. Ductabit eñ popularis ipſe rurſus
in te turbã, ſi vel paululum huius diei viuat. Scis eñ q̃ ſit plebs ei omnis beniuo-
la. Ante igitur, q̃ domũ intret, miſſis, qui interficiãt, tolle eum è medio. His di-
ctis aſcendẽs iterũ currũ abijt. Tarquinius aũt recte putãs monuiſſe vxorẽ im
piam, miniſtros cũ gladijs ad eũ mittit, qui multa cũ celeritate ſu pacto eo, quod
intererat, ſpatio, iam domui ꝓpinquũ Tullium deprehẽdentes interficiũt. Proie-
cto aũt nuper occiſi corpore adhuc palpitante, p̃ſto affuit filia, & cũ valde eſſet
arctũ cõpitum, ꝑ quod vehiculo tranſeundũ erat, vidẽtes ſtragem illã ſtatim ex
turbatæ ſunt mulæ, ducens'que eas auriga miſericors quidẽ, & cõpatiens, ex hoc
aſpectu ſubſtitit, ad dominãq́ue reſpexit. Interrogãte vero illa, quã ob paſſionẽ
ſuã mulas nõ ageret, An nõ vides, inquit, Tullia p̃rem tuũ iacentẽ mortuũ, neque
aliũ eſſe trãſitũ mulis, niſi ꝑ hanc ſtragẽ. Illa aũt excãdeſcẽs, atq; ſcabellũ corri-
piẽs, quod ſubiacebat pedibus in aurigã illud iecit, dicẽs, an nõ duces ignauiſſime,
etiã ꝑ mortuũ. Ille aut ex hoc affectu magis, q̃ ob plagam illã gemẽs, vi adigit ꝑ
Vicus Cyprius. corpus mulas. Hinc vicus ille Cyprius prius vocatus, ex illo diro, ſceleſto'q; fa-
cinore à Romanis lingua patria vocat̃ Impius. Tali igitur obitu potit⁹ eſt Tulli⁹
annos regnans quadraginta. Eum virũ dicunt Romani primũ cõſuetudines pa-
trias, ac iura mutaſſe capientẽ imperiũ, nõ à ſenatu, & populo, quẽadmodum ſu-
periores oẽs: ſed à populo fallacijs tñ, & largitione, alijs'que multis adulationib⁹
colentem inopes. Sic'que habet veritas. Nam antea moriente rege poteſtatẽ da-
bat populus cõſilio ſenatorũ eligendi, quẽ modum vellet reipublicæ adminiſtrã
dæ. Senatus aũt interreges creabat, illique virum optimũ, ſiue ex finitimis, ſiue
ex ciuibus, ſiue etiam ex hoſpitibus regem deſignabant: ſique electum ab his ap-
probaſſet ſenatus, tuliſſet'que populus ſuffragium, ac cõfirmarẽt auſpicia, hic im
perium ſuſcipiebat. Deficiente verò horum aliquo alterum nominabat, ac dein-
de tertium, ſi ſecundo non obueniſſent ab hominibus, à dijſq́ue reprehenſibilia.
Tullius autem tutoris primũ regij perſonã ſumens (vt dictum eſt mihi ſu ꝑius)
deinde humanitatibus quibuſdam populum ſibi peculiarẽ faciens, ab eo ſolo rex
dictus eſt. Clemens verò, mitis'que ipſe criminationes diſſoluit obiectorum,
quod non omnia ex legibus peregiſſet poſterioribus operibus. Suſpicionem autẽ
multis prębuit, ꝙ niſi cito occiſus eſſet, mutaſſet formam reipublicę in popularẽ
ſtatum: hacq́ue ei cauſa præcipue patricios dicunt quoſdã eſſe inſidiatos, nequẽũ
tes ipſos aliter poteſtatẽ eius euertere, ad res'que capeſcendas Tarquiniũ aſſume-
re, cõpararẽq; ei imperiũ, cũ vellent plebẽ, quæ nõ parũ ſibi potentiæ arripuerat
ex adminiſtratione Tullij, affligere, dignitatẽque priorem ipſi recuperare. Tu-
multu aũt multo ꝑ vrbẽ orto, & vlulatibus ex morte Tullij, veritus Tarquinius,
ne ſi ꝑ forũ mortuus efferret̃, vt Romanis cõſuetudo, regio cũ ornatu, & cęteris,
quæcunq; in funeribus lex poſcit, impetus in ſe aliquis plebis fieret, priuſq̃ firmũ
& ſtabile obtineret im ꝑiũ, nõ permiſit ei aliquid legitimorũ honorũ fieri: verũ
vxor eius, filia ipſa Tarquinij ſuperioris regis, cum paucis amicorum per no-
ctẽ corpus extulit, vt vulgaris alicuius, Multum'que deflens ſuam, illius'q; fortu-
nam, dira'que omnia imprecans genero, & filiæ, corpus terra occuluit, abienſ-
que domum à tumulo, vnã'que diem poſtea ſuperuiuens, nocte ſequẽti moritur,

quo

quo mortis genere, ignoratum eſt à multis. Dicebant enim alij, deſpicientem ipſam vitam prę dolore ſua manu concidiſſe. Alij verò, à genero, filia'que occiſa, miſericordiæ eius, beniuolentię'que in virũ ſuum cauſa. Funere igitur regio, monumento'que illuſtri ob has cauſas accidit minime potiri Tulliũ. Memoria verò eterna ex rebus geſtis per omne tempus illum potiri licet. Declarauit autẽ numen, fuiſſe virũ hũc religioſum, & Deo carũ, id'que in alio etiã opere ex quo ea, quę de genitura eius dicta eſt mihi: ſuperius, fabuloſa, incredibiliſque opinio credita eſt à multis. In fortunę nãque templo, quod ipſe conſtruxit, ſtatua eius poſita, lignea, inaurataque orto incendio, cõcrematiſque, & corruptis cęteris, ſola permanſit, nulla accepta per ignem labe. Ac nunc etiam templũ quidem, cęteraque in eo, quęcun'que ſunt, in ornatum priorem poſt incendium reſtituta, nouæ artis clare apparent, ſtatua verò qualis prius fuit priſco adornatu permanet, ea adhuc venerata à Romanis. Ac de Tullio hęc accepim⁹.

Statua.

Poſt eũ verò Luci⁹ Tarquinius principatum Romanorum ſuſcepit, non ex legibus quidem eum, ſed armis occupans, Anno quarto primę, & ſexageſimę olympiadis, qua vicit in ſtadio Agatharchus, imperante Athenis Heracleo, hicque plebis deſpiciens multitudinem, deſpiciensque patricios à quibus erat ad imperium productus, conſuetudineſque, & leges, & ornatum gentilem omnẽ, quo priores reges Vrbẽ decorãt, cõfundẽs, atque corrumpens, in confeſſam tyrãnidem principatum conuertit. Primũ quidem cuſtodiam circum ſe ſtatuens hominum ferociſſimorum, indigenarũ'que, & aliorum, qui nocte circum regiam excubantes, ac per diem exeuntem illum ſequentes quo'quo iret, multam ei ab inſidiantibus ſecuritatem exhibebant, qui nec ipſe egreſſus cõtinuos, aut ſtatutos, ſed per raros, inopinatoſque faciebat, dãs reſponſa de publicis domi plurimũ, & aſtantibus neceſſarijs ſuis: in foro parum, volẽtiun'que ad ſe ingredi neminem permittebat, niſi quẽ vocaretur ipſe, adeuntibus ſe nequaquã benignus, aut mitis: ſed vt tyrãnus grauis, & difficilis iracundia, terribiliſque potius aſpectu, quã alacer, cõtrouerſiarum, ſponſionum'que iudicia non ad iura, nec ad leges, ſed ad mores ſuos referẽs, peragebat: propter'que hęc cognomen illi impoſuere Romani ſuperbum. Significat aũt iſtud in lingua noſtra hyperephanon, auũ'que eius vocabãt priſcũ, vt nos diceremus progeneſteron. Erat enim vtro'que nomine cognominis iuniori ſenior.

Lucius Targnius

Mors tarquinij.

Superbus.

Poſtquã autem iam eſſe validus opinatus eſt, ad obtinendum imperiũ, comparatis amicorum peſſimis, per eos in criminationes adducebat, inque capitales cauſas multos illuſtres viros, primum quidem inimicos, qui regno Tullium excidere voluiſſent: deinde etiam ex cęteris quos ſuſpicabatur ægre ferre mutationem regis, & quibus multę erãt opes. Hi igitur vocantes iſtos in iudiciũ, alios alijs falſis cauſis inſimulantes, maxime autem quòd inſidias regi ſtatuerant, ſub eodem iudice ipſos accuſabãt. Ille autem morte alios, alios exilio mulctans, occiſorum'que, & proſcriptorum bona aufferens, partẽ quãdam paruam accuſatoribus impartiebat, maiorem ipſe capiebat. Erant igitur potentes multi antequã caperentur, ex indicibus quibuſdam intelligẽtes, quorum cauſa eis inſidiæ tenderentur, ſponte Vrbem tyrãno relicturi, hique multo fuere plures, quam cæteri. Erant etiam qui occulte perderentur ab iſtis, & in domib⁹, & per agros correpti: viri mẽtione digni, quorum nec corpora

Supbi ſcelerata excogitatio vt ciues pderet.

quidē deinceps apparebāt. Poſtea verò, quā ab eo perdita eſt pars ſenatus pręclarior mortibus, exilijſq́ue perpetuis, ſenatum alium conſtituit, adducēs ipſe ad honores deficientium amicos ſuos, nec huiuſmodi tamē viris quicquā agere aut dicere, permittens quòd non ipſe iuſſiſſet: ita, vt quicunque relicti erant in ſenatu, ex ijs, qui Tullio aduerſabantur diſſidentes à plebe, eo vſq́ue opinati mutatiōem reipublicę in rē ſuam fore (ſic enim eis pollicitus erat Tarquinius decipiens, & dās verba) tunc dicentes, ſe nullius eſſe partis reipublicę participes, ſed & ipſos ſimul cum plebe fiducia priuatos eſſe, deplorarent: ſuſpicantes grauiora fore præſentibus, quę expectabātur. Complecti verò præſentia cogebātur, nō habētes vires, quibus inhibere poſſent, quę agebantur. Cernētes autē plebei iſta, iuſta ipſos pati opinabantur, gaudebant'que præ voluptate, tanquā graui ſolis illis tyrānide, nullo'que ſibi periculo. Euenere tamē eis etiam haud multo poſt complura grauia.

Priuatio ciuiū municipijs publicis.

Nam & leges ſcriptas à Tullio, quibus ex æquo iuſta inuicem capiebant, nec à patricijs, vt antea, in contractibus legebātur, omnes ſuſtulit: ac ne tabulas quidem, in quibus hę ſcriptę erant, reliquit, ſed ipſas quo'que è foro ſubſtulit, colationeſq; tributorum ex cenſu diuertit, morē'que priſtinum reſtituit, & cum ei opus eſſet pecunijs, parem ſummā cum locuplete pauperrimus regi cōferebat. Hicque modus adminiſtrationis magnā partē plebeię multitudinis abſumpſit, eo cogēte ſtatim ex prima collatione per capita drachmas denas vnū quēq; conferre, conuentus'que oīes, quicun'que prius fiebant, paganorū, aut curiarū, aut vicinorū, & in vrbe, & per agros. Ad id imolationeſque, & ſacrificia omnia publica ne amplius fierent, edixit, ne conuenientes in vnum multi arcana inter ſe conſilia agitarēt de diſſolutiōe imperij. Erant eīn diperſi ei ſpeculatores quidam, perſcrutatores'que eorū, quę dicerētur, aut agerent, latētes quidem illi multi cōgredienteſq́ue in ſermonem cū proximis, & quādo'que de tyrāno ipſi obloquētes de vniuſcuiuſque ſenſu experimentū capiebant: & quos deinde ſentiebant egre ferre pręſentia, ad tyrānum deferebant. Pœnę autem in delatos amarę erant, & inexcuſabiles: neq; tñ ei ſatis erat iſta pręter legem in plebē agere, ſed electi ex multitudine eorum, qui erant ei fidi, & ad bellicos vſus idonei, operari cogebat reliquos, quę ad vrbē opportuna eſſent, maximum putans eſſe principibus periculum, ciues peſſimos & egentiſſimos ocioſos eſſe. Simulque promptitudinem adhibuit in principatu ſuo, vt relicta ab auo opera perficeret, eductrices aquarū foſſas, defodi ab eo ceptas, vt ad flumen vſq́ue deduceret, circo'que maximo nihil habenti, præter crepidines, foros adderet. Inque hæc oīa operę erant pauperū, hique cibaria ab eo moderata accipiebant, alij cedentes materiam, alij plauſtra, quibus hæc portabantur, ducentes, alijque ſuper humeros ferētes onera, perſcrutanteſq́ue ſpeluncas, alij ſubterraneas foſſas, atq; cloacā maximā, receptaculū purgamētorum vrbis, & qui ineſſent, fornices laxātes, foroſq́ue erigētes: & alij his, qui hęc agerēt, opificibus ſumminiſtrātes. Excuſores, fabri, lapicidę à proprijs abſiſtētes operibus, in publicos detinebātur vſus. In his igitur operibus exercitatus populus, nullam requiem capiebat, ita, vt & patricij horum mala cernentes aliqua ex parte gauderent, propriorum'que obliuiſcerentur. Prohibere verò quę fierent neutri conabātur. Conſiderās aūt Tarquinius, quòd eis, qui nō ex legibus acciperēt, ſed adepti eſſent

ti eſſent armis principarus, nõ incolarum modo, ſed etiam externorũ opus eſſe
cuſtodia, illuſtriſſimũ Latinæ gentis virum, potentiſſimum'q; ſtuduit amicũ fa
cere, dans ei nuptui filiam. Vocabatur autem octauius Mamilius, referebat'q; ge
nus ſuum in ſelegonum Vlyſſe, & Circe filiũ: habitabat'que in vrbe Tuſculo, vi
debatur'que inter paucos rerum ciuilium peritus, & ad exercitus ductandos, ido
neus. Hunc virum igitur amicũ habens, & per ipſum maximos in vnaqua'que
vrbe publica adminiſtratores ſibi concilians, tunc quidem agreſſus eſt cãpeſtre
tentare bellum exercitũ'que educere aduerſus sabinos, volentes ipſos iuſſis eius
obtemperare, ſed ſolutos ſe fœderibus putantes, ex quo Tullius obierat, cum quo
icta erant fœdera. Hæc autem cogitãs per nuntios prædixit, vt in Ferentinorũ
forum cõuenirent ex Latinis ij, qui de rebus publicis conſueuerãt conſeſſores, cõ=
ſiliarijque eſſe, diem ipſe quandã ſtatuens, tanquã de rebus cõmunibus, magniſ=
qúe cõſultaturus. Hique igitur aderãt. Tarquinius aũt ipſe, qui eos euocauerat,
tardauit. Vt autem multũ prçterijt ſedẽtibus iſtis temporis, atque viſum eſt plu=
ribus, cõtumeliam hanc rem eſſe, vir quidã in vrbe Atricia habitans, potens ope
rib⁹, & amicis, bello'que ſtrenuus, nec ciuilis eloquẽtię imperitus Turnus Herdo= Turnus
nius nomine, à Mamilio, ob ambitionẽ in adminiſtratione reip. diſſidens, at'que
Tarquinio propter Mamilium eundẽ infenſus, quòd illum generũ potius, quã ſe
dignatus eſſet accipere, in eum vehemẽter inuectus eſt cũ alia percurrens, accu=
ſans'que eius viri opera quibus quidem arrogantia quędã ineſſe, grauiſqúe ſuper
bia videbatur: tũ hoc etiã, quòd non adeſſet ad conuentum ipſe, qui euocaret, cũ
alij adeſſent oẽs. Excuſante autem Mamilio, & in neceſſarias quaſdã cauſas re
ferente Tarquinij cunctionẽ, poſtulante'que differri colloquiũ in diem poſterũ,
perſuaſi primores Latinorũ cõſilium diſtulere. Affuit'que ea die Tarquinius, atq;
congregato conſilio pauca quędã de cunctatione ſua p̃fatus, verba ſtatim de du=
catu intulit, tanquã iure ad ſe pertinente: quãdoquidem auus ſuus Tarquinius ip=
ſum obtinuiſſet, quęſitum bello, pactioneſqúe exhibuit, quę vrbibus cum illo eſ=
ſent, multum'que ſermonẽ de iure, déque fœderibus percurrens, & magna vrbi=
bus emolumenta pollicitus, ſi in amicitia permanerent, ad extremũ ſuadebat eis,
vti ſecũ aduerſus gentem sabinorũ militarent. Vbi verò dicẽdi fecit finẽ, aſſur=
gens Turnus, tarditatẽ'que eius criminatus, haùd ſinebat conſeſſores principatu
ei cedere, tanquam ipſo neque iure ad eũ pertinẽte, neque etiã eo in vtilitatem La
tinorum imperãte. Déque vtroque multũ ſermonẽ habuit, fœdus quidẽ, quòd
cum auo eius fecerãt, tradẽtes ei ducatũ, eſſe ſolutũ dicens poſt mortẽ eius, quia
minime aſcriptũ eſſet fœderibus, hoc idem fore etiã Tarquinij nepotib⁹ liberale
munus. Eum quo'que, qui poſtularet hęres eſſe honorum aui, omnium hominũ
iniquiſſimum, peſſimũ'que demonſtrat actiones eius enarrans, quas occupando
Romanorum imperio peregerat: ac multas, graueſque percurrens in eum accuſa=
tiones, ad extremũ docebat, quòd nec Romanorũ regnum habuiſſet ex legibus,
à volentibuſqúe acceptum, ſicut ſuperiores reges: ſed armis, & vi corripiẽs, tyrã
nicũ'que cõſtituens dominatum, ciues quidem alios occiderat, alios patria expu=
lerat, alios opibus ſpoliarat, vna eis autẽ oĩbus fiduciam, libertatem abſtulerat,
magnęque fatuitatis dicebat, leſioniſque deorũ eſſe, à paruis, impijſque moribus

boni aliquid, humani ve ſperare,aut exiſtimare eum,qui cognatis proximis,ne=
ceſſarijſqúe ſuis nō pepercíſſet alíenis ipſum eſſe parſurum. Ad extremum'que
admonebat,eſſe eis,poſtquam nondum ſeruitutis frenum accepiſſent,de non ſu=
ſcipiendo eo dimicandum: coniectantibus quidē ex ijs,quę alij paſſi eſſent,quid
tandem ſibi patiendum foret. Tali vſo diſcurſu Turno, & his ſermonibus admo
dum permotis multis, petens tempus Tarquinius ad defenſionem, & dum ſecu=
turā accipiēs,vbi dimiſſum eſt conciliū,aduocatis neceſſarijs,ſpeculabatur,quo=
nam modo rebus vtendū eſſet. Alij igitur ſermones ei ad defenſionē adhibēdos
ſubijciebāt,dēq; modis, quibꝰ coli multitudinē oporteret,ratiocinabātur. Ille ve
rò nulliꝰ iſtorū indigere res dicēs, ſuā ipſius ſentētiā ꝓtulit, haùd eſſe quidē cri=
mina diluenda ſed accuſatorem ipſum, criminatoremque tollendum. Laudanti=
bꝰ aūt ſentētiā eiꝰ oībus, cōſtituēs eis, quo modo eiuſmodi īpoſturā aggrederet̄,
quā Turnꝰ ipē minime vitaturꝰ eſſet,nec ſui etiā aliqua ꝓuidētia dēꝑhenſuri,ex
agētibꝰ iumēta famulis, portātibuſq; ſupellectilē Turni,quoſdā iuenit peſſimos,
qbꝰ corruptis pecunia ꝑſuaſit, vt nocte magnā vim gladiorū accipiētes,in diuer
ſoriū domini inferrent, atque reponerent, abſcondentes in diuerticulis,in'que va
ſiſeris capſis. Die autem poſtero congregata contione, procedens ipſe obiectorū
breuem eſſe defenſionē dixit, iudiceq; eorum omnium accuſatorē fecit. Hic eñ
inquit, Turnus, ò cōſeſſores, horum omniū,quorū me nunc accuſat iudex factus
ipſe me abſoluit, cum filiam meam volebat vxorē capere, poſtea verò,quā non
dignatus eſt cōnubio, vt æquū fuit(& quis eñ mentē habēs Mamiliū generoſiſſi
mū & clariſſimū Latinorum extruderet, hunc'que generum dignaretur capere,
qui ne tritauū quidem habet, in quem genꝰ ſuū referat) Indignatus ex hoc is me
nunc accuſatum venit. Oportuit autem ipſum, ſi quidē me talē ſciebat, qualem
eſſe nunc inſimulat, haùd conari tunc ſocerū me capere. Si verò probū tunc exi
ſtimabat,cum filiam meā petebat, non vt improbum nūc accuſare, ac de me ip=
ſo quidem non plura. Vobis autem cōſeſſores periculum imminet maximum.
Non eñ de me nunc eſt ſpeculandum, vtrum probus ſim, an improbus(licebit
eñ hoc etiā vobis poſtea)ſed de ſecuritate veſtra,déque patriæ'cuiuſqúe veſtrū
libertate. Tendūtur nāq; primoribus vrbiū, tractantibus'que publica inſidię ab
hoc turno, viro populari, paratum'que eſt, vt interfectis veſtrum illuſtriſſimis:
imponatur ipſe Latinorum imperio,& ad hoc venit, hęc'que ego non coniectās,
ſed certo ſciēs, dico ex indicio mihi allato,nocte præterita à participe quodā con
iurationis. Certiſſimū autem verborum meorū argumētum vobis exhibebo,ſi
voletis ad diuerſorium eius ire,abſconſa vobis in eo oſtendens arma. Hęc vbi di
xit, conclamarunt omnes,de ſe ipſi etiam ſolliciti,vt rem probaret,ac ne decipe=
ret poſtulabāt: Turnuſqúe ipē, vt qui inſidias minime pręſenſiſſet, lętus, inquiſi
tionem ſe dixit accipere: ſimul'que pręſidentes ad perſcrutationē diuerſari aduo
cauit, fieriq; ait oportere alterum de duobus,aut ipſum mori,ſi parata inuenirē=
tur apud ſe arma, pręterquam itineraria, aut qui de ſe mētitus eſſet,parem ſubire
poenam. Sunt hęc approbata, & euntes domū eius, deprehendunt reconditos à
Mors tur= famulis gladios. ☙ Poſt hoc Turnum haùd amplius emittere verbum ſinētes,
ni. in voraginem quandam deijciunt,defodiētesſqúe ſub terra viuum adhuc ſubito

perdiderunt

Tarqnius dux Latinorum.

perdiderunt,atque laudatum Tarquinium in contione, vt cõmuniter de vrbibus
benemeritum, ſeruantem ipſum viros optimos, ducem gentis eius eligunt iiſdẽ
iuribus,quibus antea auũ ſuũ Tarquiniũ elegerant,poſt'que eum Tullium,cõſcri-
benteſque in baſibus pactiones: ac de obſeruatione compoſitorũ iuſiurandũ dan
tes,diſſoluere conuentũ. Potius autẽ Latinorũ ducatu Tarquinius,legationẽ etiã
ad Hernicorum vrbes, Volſcorum'que miſit, illas quo'que in amicitiam ſocieta-
tem'que prouocaus,atque Hernici quidẽ oĩes ſocietatẽ decreuere. Volſcorũ ve-
rò gentis vrbes duę tantũ prouocationes recepere. Ecetrani, & Antiates. Vt autẽ
tempus omne manerent, inita cũ vrbibus fœdera prouidentiã adhibens Tarqui-
nius. deſignare tẽplum ſtatuit, Romaniſqúe, & Latinis cõmune atque Hernicis, &
Volſcis:eis quidem, qui in ſocietatẽ ſcripti erant, vt cõuenientes quocun'que an-
no in deſignatum locũ nũdinarẽt, ac de cõmunibus extis partẽ quique eorũ cape
rent. Grate autem ſuſpicientibus rem oĩbus, locũ deſignauit, vbi cõuentũ ſace
rent in medio maxime gentiũ earũ poſitũ montẽ celſum, qui Albanorum ſuper
ſtat vrbi, in quo nundinas quotannis agi, & inducias eſſe oĩbus erga oĩes lege
ſtatuit, ſacrificia'que perfici cõmunia latiali Ioui, epulas eidẽ quo'que ſtatuens,
quas exhibere oporteret ad ſacrificia vnãquã'q; vrbem, & quã ꝑtem vnam quã
qúe accipere. Quæ verò participes erant huius ſolẽnitatis, & ſacrificij vrbes fue
re tribus, demptis quinquaginta. Has autẽ ſolẽnitates, & ſacrificia Romani vſq;
ad hęc noſtra tꝑa perficiunt, Latinas eas vocãtes, ferunt'que in eas hę, quę partici
pes ſunt ſacrorũ, vrbes alię agnas, alię caſeos, alię lactis menſurã quandã, alięqúe
his ſimile aliquod molę genus. Vno autem tauro cõmuniter ab omnibus immo-
lato, ſtatutã partẽ vrbs quęq; accipit. Sacrificant enim pro omnibus, principatũ
qúe ſacrorũ Romani habẽt. Poſtea verò, quam auxit his ſocietatibus imperium,
exercitum educere aduerſus Sabinos inſtituit:atq; eligens ex Romanis ipſis, quos
minime ſuſpicabatur, ſi poteſtas armorum fieret vendicaturos ſe in libertatem,
at'que profectas à ſocijs vires ſuſcipiens, multo maiores ciuilibus, populatus eſt
Sabinorum agros, & iis, qui obuij fuerant, pugna victis, exercitum in Pomẽtinos
duxit, qui quidem vrbem incolebant Sueſſam, feliciſſimique eſſe videbantur fi-
nitimorum omniũ, propter'que fortunę magnitudinẽ moleſti omnibus, graueſ-
qúe erant accolæ. Obijciebat autem eis rapinas quaſdam, & latrocinia, de qui-
bus illi poſtulati, contumacia reſponſa dederant, erant'que parati ipſi, & in armis,
ad ſuſcipiendum bellum. Conferens autẽ cum eis manum Tarquinius circa con-
finia, multoſque eorum interficiens, ac reliquos in fugam vertens, includenſqúe
mœnibus, poſtquã amplius non exibant vrbe, caſtra firmans, foſſam, vallum'q;
circũduxit, incurſus cræbros faciens aduerſus muros ipſos. Repugnabãt primũ
obſeſſi, diúq; multo labore reſtiterunt. Verùm vbi defecere eis cibaria, debilitati
corporibus, ne'q; auxilium habẽtes aliquod, neq; auxilio requie potiẽtes: ſed die,
noctúq; miſeri laborantes, per vim capiuntur. Habens igitur Tarquinius in po-
teſtate vrbem, eos, qui in armis erant occidit. Vxores aũt eorum, & filios, & qui
captiui eſſe tolerauerant, famulorum'que multitudinem, numerari haud facilẽ,
militibus abducendã dedit: reſqúe cęteras abducẽdas, & ferendas, ſi quis aliquid
adeptus eſſet intra muros, ſiue in agris, permiſit. Argentum aũt, & aurũ quantũ

Confœderatio.

Iupiter latialis.

Sueſſa.

inuentum eſt congregans in vnum locum, decimā'que excipiens in cōſtructio=
Præda nem tēpli, militibus reliquas pecunias diſtribuit, tantuſq́ue auri ac argenti capti
numerus fuit, vt ſingulos milites quinas argenti minas accipere cōtigerit: & quę
dijs decimata erat pecunia haūd minus quadringentis talētis fuerit. Adhuc aūt
cōmorante eo sueſſe, aduenit nuntians quidam, exiſſe validiſſimā ſabinorum
iuuentutem, & duobus exercitibus in romanū agrum irrumpētem, prędam ex
agris agere, partē vnam prope eretium iacto vallo circunqua'que, circunq; fide=
nas aliam: ac ni vís eis obuia fiat aliqua futurū, vt ab ijs perderentur oīa. Vbi
verò hæc audiuit tarquinius, partē quandam paucā sueſſę relinquens exercitus
iuſſam prędam, apparatumq; cuſtodire: reliquun'que robur exercitus expeditū
aſſumens, aduerſus eos, qui ad eretū caſtra habebāt, duxit poſuit'que caſtra ſubli
mia, paucū quiddam loci mediū inter ſe hoſteſque relinquens. Cum autē viſum
eſſet ducib⁹ ſabinorum, vt die poſtero mane præliū cōmitterēt, accerſito altero,
qui ad fidenas conſidebat, exercitu, cognoſcens mentem eorū tarquinius (Erat
enim interceptus is, qui ferebat literas ab is ad illos) prudentia vſus eſt ad hunc
caſum fortuitum tali diuidens bifariam copias, alterā partē emittit noctu, clam
hoſtibus, inferentem fidenas viam: alterā verò ſimul, ac dies claruit, ſtatuens in
aciem, produxit ex vallo in pugnam. Atque ſabini fidentes, ex aduerſo exiuere,
videntes ipſi hoſtes non multos, & alterum affuturū exercitū iamiā fidenis exi
ſtimantes: pugnarunt'que æquo marte vtrique diu. Præmiſſi verò à tarquinio
per noctem conuerſi ex via, & à tergo ſabinis facti, interim ſuperuenere. Quos
videntes ſabini, atque cognoſcētes ex armis, & ſignis, excidere cōſilio, atq; abie=
ctis armis, ſeruare ſe conabant̄. Erat autē difficilis eis ſalus, multis vndique cir=
cundatis ab hoſtibus, imminēte que vndique, præcludēte que eos equitatu roma
norum, adeo, vt pauci quidam ſeruati ſint, grauia omnia ſubeuntes. Plures autem
Sabini ex= ſunt ab hoſtibus trucidati, aut ſe ipſi dedidere. Sed nec illi, qui in caſtris relictis
pugnantur erant, reſtitere. Sed eſt captum primo incurſu vallum, vbi quidem ſimul cū pro=
prijs ſabinorum opibus, etiam romanorū omnia, cum multis captiuis adhuc in=
tegra ſeruata ſunt. Vbi verò primum conſilium tarquinio ex ſententia euenit,
aſſumens copias, in eos duxit, qui ad fidenas caſtra poſuerant, quibus nondū ma
nifeſtum erat alterorum exitium. Accidit autem, vt illi quoque ex vallo ante
egreſſi eſſent, ac iam in via, & vbi hoſtibus propinquarunt, viderunt'que ducū
ſuorum haſtis ſuffixa capita. (Prætendebant enim ea romani cōſternationis ho
ſtium cauſa, intelligentes res alterius exercitus perditas) nullum amplius edide=
rūt generoſum facinus, ſed ſupplices ad preces verſi, ſeſe hoſtibus dediderūt. Sic
turpiter, male'que afflictis duobus exercitibus, in ſpes anguſtas concluſi ſabini,
ac de vrbibus ne ex incurſu caperentur ſolliciti, legatos miſere de pace, tradentes
ſe ipſi tarquinio ſubiectos, deincepſq́ue tributarios. Componens igitur cum eis
bellum tarquinius, & eiſdem condictionibus recipiens vrbes, sueſſam redijt, Il=
linc'que relictas copias, & prędam, alium'que apparatum aſſumens, romam ve=
nit, locupletem adducens exercitum, egreſſuſq́ue poſteà ſæpius in Volſcorū re=
gionem, quando'que totis, quandoq́ue parte virium aliqua, multum'q; adducens
prędę, cum iam ei plurima ex ſententia ſucceſſiſſent, bellum ei cōtigit à finitimis

ſanè

ſanè diuturnum. Annos autẽ ſeptem cõtinuos bellatũ eſt. Inque diſcrimina in=
cidit grauia,& inopinata. Quib⁹ autẽ cauſis cœperit, & cui⁹ finis ſit potitũ(qñ=
quidẽ dolo,fraudéque,& inopinata ſolertia conſummatũ eſt)paucis dicã. Vrbs
erat Latini generis,ab Albanis cõdita,cẽtũ ſtadijs Roma diſtãs,ſuper via,qua pręe
neſte itur,Gabios hãc vocabãt. Nunc enim nõ amplius habitata eſt omnis:ꝑter Gabij.
quantã partẽ occupãt diuerſoria, & caupone ſecũdũ viã. Sed tunc quidẽ populo
ſa,& ſi qua alia,magna erat. Coniectare ſanè poſſet aliquis magnitudinẽ eius, &
dignationẽ,ruinas ſpectãs ędiũ in multis locis,& muri ambitũ. Extant enĩ eius
adhuc plurima. In hanc vrbẽ igitˀ Pomẽtinorũ ex Sueſſa quidã profugi,tũc cum
eis Tarquinius vrbem abſtulit,cõfluxerãt,& Romani exules plerique, ijque ꝑci=
bus aſſiduis rogãtes Gabinos,vt ſe vlciſcerentˀ,multaque pollicẽtes munera,ſi re
dirẽt aliqñ domũ,demõſtrãteſque tyrãni euerſionẽ poſſibilẽ,& facilẽ,tãq̃ eis,q
in vrbe erãt,opẽ quoque allaturis,perſuaſerũt tãdẽ eis, Volſcis etiã cohortãtib⁹.
Nã & illi legationẽ miſerãt, ſocietatẽ poſtulãtes,& vt bellũ aduerſus Tarquini=
um ſuſciperẽt,rogãtes. Fiebant itaque dehinc magnis exercitibus in agrũ vtro=
rumque inuicẽ excurſiones,vaſtationeſque(vt fieri ſolet) & pugnę. Nunc pau=
corum aduerſus paucos, nuncque omniũ aduerſus omnes. In quibus quidẽ ſæpe
Gabini Romanos auertẽtes vſque ad portas, multoſque eorũ perdẽtes, ſine metu
regionem populabantur. Necnon ſæpe Gabinos Romani propellentes, conclu=
denteſque in vrbem,mancipia, & prædam multam abigebant. Cumque fierẽt
hæc aſſidue,coacti ſunt vtrique loca munita ſitu in regione muro cingere, præ=
ſidioque continere, Profugij colonorum gratia, vnde progredientes illi latroci=
nia inhibebant, & ſi partem aliquam paruam viderent ſegregatam ab vniuerſo
exercitu,& (vt ſolet in procurſionibus) incompoſitam ex contemptu hoſtium,
deſcendentes conferti ipſi perdebant, atque vrbium quæcunque loca expugna=
bilia eſſent, captuque ſcalis facilia, cogebãtur mœnibus,foſſaque munire,metuẽ
tes vtrique eorum inuaſiones ſubitas. Magis autem erat in his Tarquinius ope=
roſus, & quæ erant vrbis ipſius contra Gabios ſpectantia, ob multitudinem ma=
nuum circumuolabat, foſſam latiorem ducens, murũq; altiorem erigens,ac lo=
cum ipſum turribus crebrioribus firmans. Ab hac enim parte maxime videba
tur vrbs immunita,cũ eſſet alibi vndique ſatis tuta,vixq; acceſſibilis. erat enim
id euenturum,quod ſolet cunctis vrbibus accidere in diuturnis bellis,vaſtatiſque
per continuas hoſtium inuaſiones agris,neque ferentibus fructus amplius,vt in=
eſſet alimenti omnis in vtriſque penuria,gratuſque de futuro anxietas. Acrius
autem Romanos premebat, q̃ Gabinos neceſſariorũ indigẽtia,atque pauperrimi
eorũ hinc maxime laborãtes oportere putabãt fieri cũ Gabinis fędera, atque bel=
lum,quibuscũque illi vellẽt cõditionibus,deponi. Mœſto aũt ex his Tarquinio,
neque diſſoluere bellũ turpiter ſuſtinẽte,neque valẽte aduerſari amplius,tẽptãte Sextus.
etiã artes oẽs,doloſque multiplices cõponẽte:æuo maxim⁹ filiorũ sext⁹, cũ pře
ſolo cõmunicato cõſilio,viſus qdẽ audax aggredi negotiũ:magnique ꝑiculi ſed Prodítio ĩ
nõ tñ impoſſibile:cõcedente ei pře:agere q̃cũque vellet: diſſidere ab eo ſimulat: Gabinos.
quia bellum aduerſus Gabinos deponi nolet: verberatuſque ab eo virgis in foro:
& in cæteris contumeliæ habitus: ita vt res peruulgata eſſet: primum quidẽ ex

las,gẽma patris ſignatas accipientes, domi eius repoſuerantt. Vbi verò qui miſſi
erãt ad inquiſitionem (neq; enim contradixit Petro:ſed permiſit perſcrutandam
domũ) inueniẽtes locũ, vbi reconditę erant literę,aſſuerũt,alias itẽ multas ſigna
tas epiſtolas ferẽtes,& eã,quę ad Antiſtiũ erat recognoſcere ſe dicẽs Sextus ex gẽ
ma patris, eã ſoluit, danſq́ue ſcribę,legi iuſſit. Erat enim in ea ſcriptum,vt viuũ
quidem præcipue traderet ſibi filium, reciperet'que ex compoſito mercedem eí
pactam,ſique eſſet illud impoſſibile,caput ei decidens mitteret. Hæc ei facienti,
cęteriſq́ue operis adiutoribus, præter alia, quę prius pollicitus erat, præmia, Ro-
mæ quo'que Vrbis ciuilitatem ſe daturum offerebat,inque patriciorum numero
omnes conſcripturum, domoſq;,& partẽ agri,alia'q; dona ſe multa,magnaq; ad-
diturũ. Quibus irritati Gabini ſtupefactũ Antiſtũ inopinata calamitate,ac ne vo
cẽ quidẽ ex tẽpore valẽtẽ emittere, lapidibus feriẽtes,interficiũt:& de alijs inqui — Mors Gabinij.
ſitionẽ, qui cũ Petrone cõſultauerãt, vt'q; ſuppliciũ de eis ſumeret Sexto permi-
ſere, iſque amicis cuſtodiã portarũ tradẽs, ne auffugerẽt qui inſimulati erãt, mit
tẽſq; ad domos illuſtriũ virorũ, multos, bonoſq; occidit Gabinos ciues. Dũ hæc
ageret, eſſetq; tumultus in Vrbe ortus ex tanto malo, cognoſcẽs oĩa per literas
Tarquinius, cũ copijs aduẽtabat, circiterque noctẽ mediã propius Vrbẽ factus
apertis portis ab eis, qui ad hęc pręparati erãt,ingrediẽs,ſine vllo labore fact' eſt
Vrbis dominus. Quod vbi cognitũ eſt malum, deplorãtibus ſeſe ipſos oĩbus qua — Captio Gabinorũ
les paſſuri eſſent occiſiões, deductionẽſq; in ſeruitutẽ, & quęcũ'q; manẽt captos
à Tyranno expectãtibus, ſiq; mitius ſecũ ageretur,ſeruitutes, pecuniarũq; direp
tiones,& his ſimilia,nihil eorum,quę expectabant,ac timebant (quanquã prauus
Tarquinius, erat& in ſupplicijs inimicorum inexorabilis) peregit. Neque enim
Gabinorum occidit quenquam, nec Vrbe expulit, neque ignominiam, aut pecu-
niarum iniecit cuiquam mulctam: ſed conuocans in contionem populum,atque
regium ex tyrannico aſſumens morem, vrbem dixit ſe propriam eis reddere,&
quas haberent res, eis oĩes concedere,vt ſic agens cũ iſtis firmiorẽ obtineret Ro
manę Vrbis principatũ,egregiam fore exiſtimãs cuſtodiã,ſibique,& filijs ſerua-
torũ pręter ſpem ſuam,& ſua omnia recuperantiũ fidem,& vt nihil reſideret,eis
metus in futurũ,neq; dubitarent,an ſibi firma iſta permanerent,ſcribens ipſe qui
bus æquis conditionibus amici futuri eſſent, adiurauit de his ſtatim in contio-
ne per immolationes. Huius autem iuſiurandi monumentum Romæ poſitũ eſt, — Monumẽtũ in tẽplo
in templo Iouis Priſcij, quem Romani ſanctum vocant, clipeus ligneus, cũ corio — ſacro Iouiſ
immolati tunc cuiuſdam ad vim iuramẽti bouis, priſcis literis inſcriptus, dictas — priſcij.
eis continens conditiones. Hæc cum egiſſet, deſignaſſet'que regem Gabijs Sex
tum filium, abduxit illinc exercitum. Bellum igitur aduerſum Gabinos talẽ ha-
habuit exitũ. ❧ Poſt eiuſmodi opus Tarquinius,data populo quiete à militia, &
bellis,ad extructionẽ tẽplorũ aĩm intẽdit,ſtudens aui vota perficere. Is enim vl-
timo aduerſus Sabinos bello pugnans, vouit Ioui, & Iunoni,atque Mineruę,ſi præ
lio vinceret, templa eis ſe conſtituturum, atque ſcopulum, vbi collocaturus erat
delubra, impenſis, magniſque aggeribus exæquauit, vt dictum eſt ſuperiore
libro, conſtructionem verò templorum perficere non potuit. ❧ Hoc igitur
opus volens Tarquinius ex decima prædæ Sueſſanæ perficere, opifices omnes

Prodigiũ. ad operationes conſtituit, Ibique prodigiũ quoddã dicitur mirabile accidiſſe. De
ſodiendis fundamẽtis, ac iam foſſura in multũ altitudinis deſcendẽte, inuẽtũ eſt
caput nuper occiſi hominis, faciẽ'que habẽs viuis ſimilẽ, & à capite manans ſan=
guis calidus & adhuc recẽs. Quod prodigiũ vidẽs tarquinius, foſſione quidem
deſiſtere iuſſit operãtes. Ipſe verò vates patrios cõuocãs, percõtabaṫ, quid hoc
prodigium ſignificaret. nihil verò declarantibus eis, ſed concedentibus ſcientiã
talium etruſcis, exquirẽs ab eis, & diſcẽs, quiſnã eſſet prodigiorũ interpres clariſ
ſimus etruſcorũ mittit ad eũ ex ciuibus probatiſſimos legatos, quib⁹ domũ va=
tis adueniẽtib⁹, fit obuius adoleſcẽs quidã egrediẽs, cui illi aperiẽtes ſe romanos
legatos eſſe, volẽtes vatẽ cõuenire rogabãt, vt ſe ad ipm̃ duceret. Tũ'q; iuuenis,
pater, inquit, meus eſt is, quẽ vultis, occupatus aut nũc eſt, ſed licebit vobis breui
ad ipſum ingredi. dũq; eũ expectatis, declarate mihi, cuius rei gratia aduenistis.
Poſſetis em̃, ſi in aliquo lapſuri ſitis per imperitiam in interrogatiõe, edocti à me
peccare nihil. Sors em̃ non minima eſt ſpeculationũ in diuinatione recta inter=
rogatio. Viſum eſt igitur his viris, vt ſic facerent, enarrarentque ei prodigiũ. Ille
autẽ vt audiuit, parũ temporis ſe cõtinens: Audite, inquit, romani prodigiũ, ſanè
pater diſtinguet vobis, nihilq; mentieṫ. Vati em̃ haud fas, quę vos verò dicetis,
& reſpondebitis ad interrogata, minimé'q; peccantes, minime mentientes eritis.
Proderit em̃ vobis ante cognouiſſe hæc à me diſcite. Cum enarrabitis ei prodi=
gium, dicens ipſe ſe non clare percipere, quod dicitis, circũſcribet radio terrę par
O cautio= tem quantancun'que. Deinde vobis dicet, Hic eſt tarpeus collis. Pars autem eius
nẽ miram. hæc eſt in orientem ſpectans. Iſta verò ad occaſum. Septentrio autem eius hęc
eſt & ei oppoſitum: hæc'que radio oſtendens à vobis quæret qua in parte harum
caput ſit inuentum. Quod igitur reſpondendum vobis ſit admoneo: ne conce=
datis in aliquo locorum: quos interrogans ille radio oſtendet prodigium eſſe in=
uentum. Sed romę ipſum apparuiſſe apud vos in tarpeio colle. Hęc ſi cuſtodie=
tis reſponſa: nec ab eo ſeducamini: cognoſcens ipſe quod fatum tranſmutare non
liceat diſtinguet vobis quid velit ſignificare prodigium, Neq; occultabit. Hæc
cũ didiciſſent legati vbi otium ſeni fuit. Ac veniens quidem eos euocauit. In=
greſſi ipſi enarrant vati prodigium. Cauillante autem ipſo: deſcribenté'que in
terra lineas: alias circulares: aliaſqúe rurſus directas. Et in vno quoque loco de
inuentione interrogante: nihil mente perturbati legati cuſtodiere reſponſa: quæ
vatis eis filius demonſtrarat: romam ſemper & tarpeium nominantes collem:
poſtulanteſqúe enarratorem ipſum minime depeculari ſignum: ſed æque recte=
qúe dicere. Nequiens autem decipere legatos vates neque augurium depeculari:
dixit. Viri romani dicite veſtris ciuibus: fato dari caput italiæ fore omnis hunc
Vnde capi locum: in quo caput eſt repertum, exque illo capitolinus vocatur: is locus ab in=
tolinus. uentione ibidem capitis. Cephalas em̃ romã vocãt capita. Hęc à legatis audiens
tarquinius reſtituit operibus opifices multa'que perfecit templi. Explere verò
ipſum non potuit: citius excidens principatu. Sed in tertio conſularis imperij
anno romana ipſum conſumauit ciuitas. Extructum eſt autem ſuper crepidi=
ne firmatum alta octo iugerũ in circuitu ducentorũ fermè pedũ vnũquod'que
latus habẽs: paucũ quiddã variantẽ inuenire poſſet aliquis. Eminẽtiam altitudi

ne quindecim

ne quindecim quidẽ pedibus intergis. Super iiſdem namq; fundamẽtis : id quod
poſt incendium ędificatum eſt,patrum noſtrorũ ętate inuenietur lauticia tantũ
materię differens à priſco. A parte quidem qua frons meridiem ſpectat compre
henſum triplici colũnarum ordine. Ab obliquis verò partibus ſimplici. In eo au
tem tria inſunt ſacella ęqualia inter ſe: communia habentia latera. Medium qui=
dem iouis & ab vtra'que parte iunonis & mineruę ſub vna aquila vna'que velata
tectura. Dicitur autem quoddam alterum in tarquinij principatu valde mirabi De ſybil=
le fortunatumq; affuiſſe romanę vrbi:ſiue deorum alicuius ſiue larium beniuolẽ linis libris.
tia donatum:quod non in paruũ tempus:ſed per omnem vitã ſępe ex magnis eã
malis cõſeruauit. Mulier ad tyrãnũ venit quędã nõ indigena libros vendere vo
lens nouẽ. Plenos ſibyllinis oraculis ac nõ cẽſente æquũ tarquinio libros ipſos
prętio petito emere:abiens mulier:tres ex eis cõbuſſit: ac nõ multo poſt redijt re
liquos afferens:volenſque tantidem vendere. Viſa autẽ ſine ſenſu quædam eſſe:
& ex eo irriſa quòd idem peteret de pautioribus prętiũ : quod nec de pluribus ac=
cipere potuiſſet. Abiens ipſa iterum dimidium relictorum combuſſit: & tres af
ferens reliquos tantundem auri petijt. Admiratus autem conſilia mulieris tar=
quinius augures accerſiuit. Remque eis enarrans. Quid agendum eſſet petebat.
illique ex quibuſdam ſignis intelligentes: quòd à deo miſſum bonum auertiſſet:
magnamque iacturam eſſe factam declarantes quòd non omnes emiſſet libros:
numerari iuſſere aurum mulieri quantum peteret & oracula quæ ſupereſſent ca
pere. Mulier igiť dans ei libros:& ſeruãdos eſſe dicẽs diligenter è conſpectu ho=
minum ablata eſt. tarquinius autem ciues duos eligens illuſtres famuloſque eis
ſtatuens de publico : cuſtodiam eis librorum tradidit. Quorum alterum marcũ
atylium viſum iniuſte agere: nec fidelem : & à quodam populari indicatum tan=
quam parricidam in vtrem inſuens bubulum proiecit in mare : poſt eiectionem
autem regum aſſumens ciuitas oraculorum patrocinium : viros etiam illuſtriſſi
mos cuſtodes eis deſignauit. Qui per omnem vitam habent eam curam à mili=
tia ipſi liberi:& ab alijs vrbanis muneribus. Publicęque apud eos depoſuit : ſine
quibus nõ permittit inſpectiones oraculorũ fieri:& vt (breuiter dicã) romani ni
hil ita cuſtodiũt neq; ſanctũ neq; ſacrũ quẽadmodũ ſibyllina diuinit⁹ miſſa ora
cula. Vtũtur aũt eis:quãdo ſenat⁹ decernit: ſeditione occupãte ciuitatẽ: aut infoe
licitate magna aliqua bello incidẽte : aut ꝓdigijs aliquib⁹ & larius magnis & in=
explicabilib⁹ ipſis apparẽtib⁹:qualia ſępe eueniũt:hęcq; ꝑmãſere oracula vſq; ad
bellũ marſicũ:ſub terra poſita in tẽplo capitolini iouis in arca lapidea ab hoĩb⁹ de
cẽ cuſtodita. Poſt cẽteſimã aũt & ſeptuageſimã tertiã olympiadẽ incẽſo tẽ=
plo ſiue ex inſidijs (vt putant aliqui) ſiue caſu : ſimul cum alijs deo repoſitis : iſta
quo'que corrupta ſunt igni:nã quę nunc ſunt: ex multis collata ſunt locis:alia ex
Vrbibus italię : alia ex erithris in Aſia ex ſenatus cõſulto miſſis legatis tribus, ad
eorum deſcriptionẽ. Alia verò ex alijs Vrbibus,ab hominibus quo'que rudibus
tranſcripta. in quibus aliqua reperiũtur inſerta ſibyllinis. redarguuntur autẽ ijs
quę vocantur verſuum apices. dico autem quę terentius Varo narrat in theolo
gico tractatu. Hæc cum egiſſet pace, bello'que tarquinius, duaſq'ue deduxiſ= Signia co=
ſet colonias, vnam quidem signiam vocatam, non ex electione, ſed ex opor= lonia.

tunitate quadam fortuita, hybernantibus eo loco militibus, atque ita caſtris di-
ſpoſitis, vt non multum à forma vrbis differrēt. Circeios verò cōſilio: quoniam
pomētini campi maximi eorum qui ſunt in latina regione & coniuncti ei maris
iacet in loco pulchro. Eſt eñ forma cherſoneſi ſcopulus modice altus ſuper mari

Vbi Circes habitabat.

tyrreno poſitus, vbi Circem ſolis filiam fama eſt habitaſſe, & cum vtraſque co-
lonias filijs duobus habitatoribus repoſuiſſet circeos Arunti, ſigniam Tito, metū
nullum habens amplius de imperio ob contumeliam in mulierem, quā natu ma-
ximus filiorum ſextus conſtrupauit, regno ſimul vrbe'que expellitur. Præſigni-
ficante ei genio futuram domus ſuæ cladem. Multis quidem alijs augurijs. Vlti-

Auguria aquilæ

mo verò huiuſmodi aquilæ conuenientes in adiacentem locum regiæ veris tem
pore finxere nidos. In vertice excelſæ palmæ. His autem aquilis implumes ad-
huc pulos habentibus: congregati vultures aduolantes nidum euerterunt: occide
runt'que pulos. Atque redeuntes è paſtu aquilas pungentes atque ferientes: plan-
tis pedum à palma abegerunt. Hæc autem videns Tarquinius auguria, adhibenſ
qúe diligentiam: ſi qua ratione poſſet fatum fallere, vim tamen diuinam ſupera-
re non potuit Sed imminentibus ei patricijs: populo'que conſentiente excidit
principatu. Qui verò fuerint inſurrectionis in eum principes: & per quos mo-

De Tarquinij eiectione.

dos ad rem gerendam venerint: conabor paucis percurrere. Ardeam vrbem
Tarquinius obſidebat: prætendens cauſam quòd Romanos exules ſuſcepiſſent:
conſpirarent'que cum eis de reditu. Re autem vera propter opes tendens vrbi
inſidias. Fœliciſſime tunc præcipue italicarum vrbium. Repugnātibus verò
ſtrenue ardeatibus: ac durante diu obſidione: & qui in caſtris erant milites diutur
nitatem: belli ferentes egerrime: & qui etiam in Vrbe roma tributis feſſi ad defec
tionem ſpectabāt: modo aliquis inciperet. Hoc aūt in tēpore ſextus, æuo maxi-
mus filiorum Tarquinij, miſſus a parte in vrbē, quæ Collatia vocabatur, ob nego
tium quoddā militare, ad cognatū ſuū diuertit Lucium Tarquinium, cognomine
Collatinum. Hūc virū Fabius quidē ſcribit filium fuiſſe Egerij, quomodo ſupra
dixi Tarquinij Priſci fratris fuiſſe filium, & qui Collatiæ dux dictus, ex multa in
ea vrbe cōmoratione Collatinus vocabatur, reliquit'que nepotibus eandē à ſe co
gnominationem. Ego verò hunc etiā nepotē fuiſſe credo Egerij. Erat eñ eiuſdē
ætatis, cuius erant Tarquinij filij, vt & Fabius, & cęteri ſcriptores tradūt. Tēpus
enim hāc mihi opinionem firmat. Cōtigit autē tunc eſſe in exercitu Collatinū.
Vxor verò Romana fœmina, Lucretij filia illuſtris viri, hoſpitio eū excepit tan
quā viri ſui cognatum, multa cum prōptitudine, & comitate. Hanc verò fœmi-
nam pulcherrimā Romanorū mulierū, atq; pudiciſſimā conatus eſt ſextus cor-
rumpere, vrgens eam quo'que antea, cum ad cognatum ſuū diuerteret, atque tūc
putans occaſionē ſe habere cōmodiſſimā. Vbi poſt cenā dormitum abijt, magnā
partem expectans noctis, poſtquā oēs dormire exiſtimauit, exurgēs vadit ad
cubiculum dormientis iam Lucretię, latenſqúe dormientes iuxta hoſtium cubi-
culi, ingreditur habēs gladium, aſſiſtenſqúe lectulo mulieres experrectæ ad ſtre
pitum, & interrogantis, quis eſſet nomen ſuum eloquens, ſilere eam, & in cubicu-
lo manere iuſſit, occiſurum ſe eam minatus, ſi vel fugere, vel emittere vocē co-
naretur. Hoc modo ſtupefacta attonitaq; muliere, duorū ei electionē propoſuit,

quorum

quorum vtrum vellet caperet, ſiue mortem cum dedecore, ſiue vitam cum fœlicitate. Si eñ, inquit, ſuſtines gratificari mihi, te ego meã vxorẽ faciam, mecumq́ue regnabis, nũc in ea quidem vrbe, quã dedit mihi pater. Poſt illius verò mortem Romanorum, & Latinorum, etruſcorum'que, & aliorum quorumcunque ille dominus eſt, regina. Ego enim ſuſcepturum me ſcio regnũ patris, vt æquum eſt filium natu maximum. Quæ verò regibus adſint bona, quorum tu omnium futura es mecum domina, quid te pulchre ſcientem opus eſt docere? ꝙ ſi enitaris obſiſtere, Seruare volens puditiciã, te ego occidã, famulum'que vnũ mactans, ponam ſimul veſtra corpora, ac dicã, ꝙ indecẽter te in cõplexu deprehendẽs serui, ſupplicio vos affecerim, iniuriã cognati perſequens. Ita, vt turpẽ finẽ probrique plenum ſub eas nec honore ſepulturæ corpus tuum digneř, neque alio quoquam legitimo. Vt vero multus fuit minans ſimul, & poſtulãs iurãs'q; verum vnumquodq; dictorũ fore, adacta eſt Lucretia ĩ neceſſitatẽ cedẽdi, neq; deſpiciẽdi ipſm ignominiã mortis timẽs, & ea itẽ, quę ſe dixerat peracturũ. Die ante exorto, is quod ad exercitum abijt, nefario, peſtifero'que deſiderio expleto. Lucretia verò acerbiſſime ferens hunc caſum, quã celerrimeq; aſcendẽs vehiculum, Romã venit veſte induta nigra, & abſconſo ſub ſtola cultro, nec appellans ipſa quẽquam obuium, nec reſpõdens volenti cuiq̃ quidnã paſſa eſſet, diſcere: ſed cogitabunda ſimul, & deſolata, plenoſque habens lachrimarum oculos. Vbi verò ingreſſa eſt domũ patris (cõtigit eñ adeſſe ei cognatos quoſdã) genua eius cõplectẽs, & procidens, primum quidem fleuit vocẽ emittens nullã, deinde autem erigente eã patre, & quid paſſa eſſet dicere poſtulante, ſuplex, inquit, tibi pater ſio, grauẽ, & intollerabilẽ ſuſtinẽs contumęliã, vti vltor mihi ſis: neq; tuã ipſius filiã deſpicias morte peiora paſſam. Admirãte verò eo, cæteris'q; oĩbus, & quis eã cõtumelia affeciſſet, qualiq; cõtumelia diſcere poſtulãtib⁹: Audies, inquit, calamitates meas nõ multo poſt pater. Sed petẽti mihi primũ hãc gratiã largiaris. Euoca quoſcũque potes & amicos, & cognatos, vt ex me paſſa acerbiſſima hęc audiant, nec ab alijs. Vbi vero audieris detinẽtes me turpitudines, diraſq; neceſſitates, cũ eis cõſulta quonam tu me modo, teq; ipſum vlciſcaris: neq; multũ interponas tẽporis. Celeri autem, & ſtudioſa euocatione facta illuſtriſſimorũ virorum, in domum eiuș vt poſtulabatur, cõuenientium, narrat eis rem omnẽ Lucretia, à principio incipiens poſtea'que ſalutans patrẽ, multaſq́ue ei preces, & eis, qui aderãt adhibẽs ac deinde deis, laribuſque ſupplicãs, celerem dari ſibi migrationem è vita, educit cultrũ, quod ſub paludamentis occultauerat, vnũq; vulnus pectori inferens, trudit vſque ad cor gladiũ. Clamore autẽ, & luctu, & cõploratione muliebri domũ omnẽ detinente, pater quidẽ infuſus corpori amplectebatur, reuocabat'que, &, vt reuocandę ei ex vulnere, diligẽtiam adhibebat. Ipſa verò in gremio eius palpitans, efflanſque animã moritur. Aſſiſtentibus autẽ illic Romanis adeò atrox viſum eſt hoc facinus, & miſerabile, vt vna fuerit vox omniũ, mori millies eſſe melius pro libertate, quã huiuſmodi contumelias à tyrannis negligere. Erat quidã in his Publius Valerius, ſabinorum vnius, qui cum Tatio Romę mãſerant, pronepos, vir prudens, & alacer. Is igitur ad exercitum ab ipſis mittitur, Lucretię viro nũtiatur⁹, quę acciderãt, & cũ eo ſollicitat⁹ defectionẽ à tyrãnis militũ. Vix aũt

Lucretiæ Stuprum Lucretia,

Orõ Lucretię.

Mors Lucretię.

vrbe egreſſo ei fit obuius, adducente eum in vrbem numine ab exercitu Collati-
nus, quę domũ ſuã mala detinerent neſciens, & cum eo Lucius Iunius, cui Brutus
cognomentũ erat. Eſſet autem interpetratus Brutus in linguã grçcam elithius.
De quo viro, quandoquidem hunc pręcipuum autorẽ fuiſſe euerſionis tyrãno-
rum Romani iudicant, neceſſe eſt prefari pauca, quis fuerit, & ex quibus, & quam
ob cauſam tali potitus eſt cognomento, nihil ipſo conueniente tali viro. Pater igi
tur illi fuit Marcus Iunius, eorum vnus, qui cum Aenea coloniam deduxerũt pro
genies inter clariſſimos Romanorum ob virtutẽ numerata. Mater verò Tarqui-
nia, prioris Tarquinij regis filia. Pater ipſe educationem, eruditionémque gentilẽ
percipiens, ingenio etiã fuit ad honeſtum nullum repugnante. Poſtquam autem
Tulium interficiens Tarquinius. vna cum alijs viris multis, & bonis, patrẽ quoq;
illius clàm occidit, ob delictum quidem nullũ, ſed in diuitiarũ eius adductus cu-
piditatẽ, quas ex vetere, & progenitorũ fœlicitate acceptas idẽ poſſidebat. Cũq;
eo maiorem etiam occidit filium, generoſo quodam ſenſu excellentẽ virũ, & pa
tris mortem nõ vlciſci minime ſuſtinentẽ. Iuuenis autem adhuc Brutus auxilij-
que cognatorum inops, opus omnium prudentiſſimum facere cognatus eſt, co-
gnomen ſibi mẽtiens fatui, deincepſq; perſeuerauit ſemper, dũ ſibi tempus nõ ha
bere viſus eſt opportunũ ſimulationẽ cuſtodiens amentię, vnde eo potitus erat
cognomine. Hoc autem ipſum vt nihil graue à tyrãno paterel eripuerat: multis
probiſque viris perditis. Nã deſpiciẽs Tarquinius eam, quę ineſſe illi videbatur,
neque inerat, fatuitatem paterna ei adimens omnia, & pauca quędã ad quotidia-
num victum largiens, tanquam orbum puerũ, tutorũq; indigentem, ſub ſe cuſto
diebat, vitãque agere cum filijs ſuis permittebat nõ honoris ille gratia vt cogna-
tum. Et vt proximos ſimulabat: ſed vt riſum adhiberet adoleſcẽtibus dicẽs ſtul
ta multa agenſq́ue veris fatuis ſimilia. Et enim cum delphico vſurus oraculo ad
peſtem miſit eo Tarquinius duos ex filijs, Aruntem, & Titũ (Inuaſerat enim prin
Morbus. cipatu eius morbus quidam inſuetus in virgines, & pueros, per quem multa cor-
rumpebãtur corpora, grauiſſiſſimus idẽ, vixq; ſanabilis in pręgnantibus, matres
ipſas in partu ſimul cum fœtibus interficiens) cauſam morbi intelligere volẽs à
deo, atque liberationẽ, illum quo'que cum adoleſcẽtibus hoc rogantibus miſit, vt
haberent, quem conuitijs, cõtumęlijſque afficerent. Poſtquam aũt ad oraculum
iuuenes aduenere, acceperunt'que reſponſa de his quorum cauſa miſſi erãt, donã
tes deũ repoſitorijs munerib⁹, irridenteſque Brutũ maxime quòd bacillũ ligneũ
Apollini repoſuiſſet (Ille enim perforato baculo, tanquã tibia, virgam aureã repo
Reſpõſũ. ſuerat, ſciente nemine) interrogant deinde deum, cui fato datum eſſet Romanum
oraculi. imperium ſuſcipere, reſpondit'que deus, ei, qui primum matrem oſculatus eſſet.
Iuuenes igitur oraculi ſenſum ignorantes, inter ſe compoſuerũt vna matrẽ oſcu
lari volentes illi communiter regnum obtinere. Brutus autem intelligens, quid
vellet declarare deus, vbi quã celerrime Italicam terrã aſcẽdit, procidẽs, oſculat⁹
eſt terram, hanc eſſe putans omnium hominũ matrem. Hæc igitur ea ſunt quæ
antea huic viro euenere. Tunc aũt vbi Valeriũ audiuit, q̃ Lucretię acciderãt, cę-
dem'que eius narrantẽ, intendẽs manus in coelum dixit. O Iupiter, & dei omnes,
quicunque genus humanũ inſpicitis, nunc tẽpus venit, quod ego expectans hanc

ſimulationem

ſimulationem vitę cuſtodiui. Eſt vtique fati datum Romanis, vti a me, & per me
intolerabili ſeruitute liberentur. Et hęc dicens ibat feſtinans ad domũ ipſam, vna
cum Collatino, & Valerio, quã vt ingreſſi ſunt, videns Colatinus Lucretiam in
medio poſitam, circũfuſumque ei patrem, alte gemens, cõplectenſque mortuam
oſculabatur, & vocabat, alloquebatur'que, vt viuentem, ſine ſenſu ipſe ex tanto
malo. Valde aũt cõplorãte eo, & ex altera parte, patre domũ'q; totã fletu, luctu,
plãgoreque obtinente, reſpiciens in eos Brutus: innumera inquit habebitis tẽpora Brutus.
Lucreti, & Collatine, & vos omnes huius foeminę propinqui, per quę ipſam de-
fleatis. At nunc ipſam vt vlciſcamur, conſideremus. Hoc enim tempus pręſens
poſcit. Viſus eſt autem probabilia dicere, atque ſedentes ſeorſum ſoli ipſi, familia
rem'que turbam, aduenticiamq; remouentes, quid opus eſſet agi conſultabant.
Primus autem Brutus incipiens de ſe diſcere, quod apparentem multis fatuitatẽ,
minime verã, habuiſſet, ſed impoſitã, cauſaſque dicens, ob quas ſimulationẽ hãc
ſuſtinuiſſet, viſuſque eſſet omnium hominũ prudentiſſimus, ſuadebat eis, vt eã
dem ſententiam capientes omnes, vt Tarquinium ſcilicet, filioſque eius vrbe pel
lerent, multa quæ ad hoc inducerent, explicans. Poſtquam oẽs in eadem eſſe ſen
tẽtia animaduertit. Non verbis, inquit, aut promiſſis opus eſt, ſed operibus, ſi quod
fieri oportunum debet, ſeq; ipſum incepturũ dixit. Quę cum dixiſſet, coepiſſet
que cultrũ, quo ſe mulier occiderat, & accedẽs ad os eius appoſuiſſet (Iacebat eñ
adhuc in propatulo ſpectaculum miſerabile) iurauit Marti, dijſque alijs ſe quantũ
poſſet peracturum ad euerſionem principatus Tarquiniorum, quod'que ipſe cũ
tyrãnis nunquã conciliaretur, nec conciliatis concederet: ſed inimicum quẽcũ-
que duceret hęc volentem, & ad mortem vſque tyrannidi, pro'que ea certãtibus
inimicis eſſet. Quod ſi iuſiurandum tranſgrederetur, talẽ ſibi imprecabatur vitę
finem, filijſque ſuis, quali eſſet potita mulier. His dictis ad iuſiurandũ idem reli-
quos aduocauit. Illi verò nihil amplius dubitãtes ſurrexere, ſuſcipienteſque ſub
inde cultrum ipſi quo'que iurauere, Perfectis autem iuramentis, quærebãt quiſ-
nam eis futurus eſſet ad vim inferendã modus, ſubiecit'que Brutus talia, Primũ,
inquit, cuſtodes portis adhibeamus, ne quid eorum, quę in vrbe agũtur aduerſus
tyrannidem, ſentiat Tarquinius, priuſquã partes noſtrę diſpoſitę ſint egregię, po-
ſteà ferẽtes corpus mulieris in ſorum ita, vt eſt ſanguine conſperſum, proponen-
teſque in aperto, cõuocemus ad cõtionem populum, & vbi cõuenerit, videbimuſ
que forum plenum, progredientes Lucretiuſque, & Collatinus execrẽtur, ac de-
plorent fortunas ſuas, geſta omnia explicantes. Deinde alij procedentes accuſent
tyrannidem, exhortentur'que ad libertatem ciues. Erit autem Romanis oĩbus
ad votum, ſi nos videant patricios principes libertatis. Multa eñ, grauia'q; per
peſſi à tyranno: parua occaſione indigent. Quando autem multitudinẽ pronam
aduertemus ad principatũ vnius diſſoluendũ, ſuffragia eis tradamus, vt non am
plius Romanis imperet Tarquini⁹, atq; decretũ ad milites, qui ſunt i exercitu, quã
celerrime mittamus. Nã qui arma tenent, ſi ſciant in vrbe eſſe omnia à tyrannis
aliena, prompti erunt ad libertatẽ patriæ, neque amplius, vt antea, largitionibus
detenti, ne'que vlterius contumelias filiorũ, adulantium'que eis valentes ferre. Valerij
Hæc cũ dixiſſet Brutus, ſuſcipiens ſermonẽ Valerius. Cuncta hęc, inquit mihi oratio.

cogitata recte videntur iuni. de contione autẽ volo adhuc diſcere, quis ſit eam ad
uocaturus ex lege, calculoſque daturus curijs. Magiſtatui eñ datum eſt hoc age=
re, noſtrũ verò nemo vllum magiſtratum obtinet. Iſque reſpõdens. Ego, inquit,
ſum Valeri pręfectus celerum, permiſſum'q; mihi eſt ex lege, cũ volo, contionẽ
conuocare. Dedit autem hũc mihi magiſtratum Tyrannus maximũ, vt fatuo,
nec vim eius intellecturo, nec ea etiam, ſi intelligerem, vſuro: ego'que primus ora
tionem aduerſus Tyrannũ diſponã. Vt hęc autẽ audierunt omnes, laudauerũt, &
vt ab honeſto ſubiecto incipientem, atque legitimo, cętera etiã vt diceret poſtu=
larunt. Tum'que ille: Quãdo, inquit, hæc ita fieri videtur vobis, cõſideremus itẽ,
quis ſit poſt diſſolutionem regni futurus ad tuendã rempublicã magiſtratus, &
à quo viro ſit deſignandus, & adhuc prius quę futura ſit rei publicę adminiſtran=
dę ratio, quam tyrãno liberati conſtituamus. Conſultatum eñ de omnibus erit
ſanè melius, antequã tali operi accingamur, nihilque indiſcuſſum relinqui, neque
Diuerſitas adminiſtrationum. antea conſultũ declaret de his quiſquã veſtrũ quę ſentit, ❧ Poſt hæc multi di=
cti ſunt, & à multis ſermones viſum'q; eſt aliquibus, poteſtatẽ regiã rurſus eſſe
cõſtituendã, enumerãtibus ipſis quãta in ciuitatẽ bona intuliſſent oñes priores
reges. Alijs autẽ nõ amplius in vno principe ponendã eſſe rempublicã, percẽſen
tibus tyrannicas iniquitates, quibus & alij multi in proprios ſunt vſi ciues, & po=
ſtremo Tarquinius: ſed conſenſum conſilij conſtituendum eſſe omniũ rerũ do=
minũ, vt in multis Grecię vrbibus. Alij vero neutrũ quidem horũ eligebãt ſta=
tuum, conſulebant'q; popularẽ multitudinẽ in magiſtratu cõſtituendã, vt Athe=
nis, contumęlias, & pręcõmoda proferentes paucorum, & quę inde ſeditiones fie
rent tenuiorum aduerſus eminẽtes ciues, liberam quo'q; eſſe declarantes æquis
legibus ciuitatẽ, tutiſſimam'q; eam, & decẽtiſſimam rerum publicarũ formam.
Difficili autẽ, & dijudicabili electione oñibus apparente, ob ſequẽtia vnãquãq;
Bruti orõ. formã vitia, vltimus ſermonem ſuſcipiẽs Brutus. Ego, inquit, Lucreti, & Collati
ne, & vos oñes, qui aſtatis viri boni, & ex bonis geniti, nouã nullã nobis puto cõ=
ſtituendam eſſe in præſentia formam reipublicæ. Tempus enim, quod conducti
ſumus, à rebus ipſis breue eſt: nec in eo ciuitatis ornatũ concinare eſt facile. eſt'q;
tentatio ipſa mutationis, etiam ſi in pręclara incidamus, de hac conſultãtes lubri=
ca, nec ſine periculo. Licebit autem nobis poſterius liberatis tyrãnide, cum maio
ri poteſtate, per'que otiũ conſultantibus, meliorẽ reipublicę formam loco peioris
eligere. Si quidem melior ſit ea, quam Romulus, & Pompilius, cęteri poſt illos re=
ges conſtituentes nobis tradiderunt, ex qua magna, felix'que, & multorum prin=
ceps hominum facta eſt vrbs noſtra: quę verò ſequi ſolẽt principatũ vnius acer
ba, ex quibus illi ad tyrannicã crudelitatem delinquentur, & ob quę illos oderunt
oñes, ea nobis corrigenda nũc, & ne deinceps fiãt vnquã, cauẽda eſſe admoneo.
Quęnam verò ſunt hęc. Primum quidẽ quando rerũ cõſiderant multi nomina
& ex eis aut aduenjunt noxia aliqua, aut fugiuntur, in quibus etiam principatum
vnius eſſe cõtigit, mutare vobis Reipublicę nomẽ laudo, & eos, qui habituri ſint
omnium rerũ poteſtatem, neque reges, neque principes ſolos amplius vocare: ſed
moderatiorẽ aliquam, & humaniorem imponere eis appellationẽ. Deinde mini
mã ſentẽtiã vnius rerũ oim dominã facere, ſed duobus viris permittere principa

tum regium, vti audio Lacędemonios iam in multas ętates facere, ac propter for
mam iſtã adminiſtrandi ex gręcis eos, pręcipue bonis, vti legibus, ageréque foe-
liciter. Minus enĩ contumęlioſi, minuſque graues erũt, diuiſa ſibi bifariam pote-
ſtate, & habente vi vtro'que eandẽ. Pudor enim inter ſe, & inhibitio viuendi ad
voluptatem, ambitio'que ad virtutis apparentiã innaſci poſſet ex hoc honoris
æqui principatu, maximéque ex inſignibus, quę regibus ſunt tradita, multis ipſis
puto equidẽ, ſi aliqua odioſos aſpectus, & inuidioſos apud multos exhibent, eorũ
alia minuere, alia'q; tollere oportere. ſeptra dico, coronaſqúe aureas, ac violaceas,
aureique ſtaminis veſtes, niſi certis quibuſdam tẽporibus, diebuſqúe ſolẽnibus,
& in pompis triũphorũ, quandoquidẽ ea honoris deorum cauſa ſuſcipiẽt. Nihil
enim hæc offendent, perſtringent've oculos, ſi fiant rara. Solũ aũt his viris ebur
neum, in quo ſedentes ius dicãt, & veſtem candidam, circun'que purpurã, & præ
cedentes in egreſſibus eorũ duodecim ſecures relinquere. Ad hoc aũt, quod ego
omnium dictorum fore puto vtiliſſimum, ac ne multum peccent, qui hunc ma-
giſtratũ ſuſcipiẽt, cauſam maximã, non per vitã oportere omnẽ eos in magiſtra
tu eſſe (grauis enim eſt res omnibus infinitũ imperiũ, neq; vllã rationẽ exhibens
geſtorum, ex quo tyrãnis gignitur) ſed in tempus annuũ, vt ſit apud Athenięſes,
magiſtratus poteſtatem contrahere. Imperare enim aliquem quãdo'que, & eun-
dem parere: ac priuſquã vicientur ſenſus poteſtate, abſiſtere arrogãtia ingenia cõ
primit, neque ſinit inebriari mores licentia. Hęc verò nobis conſtituentibus ade
rit frui regię adminiſtrationis bonis, & malis, illã conſequẽtibus, liberari. Vt aũt
nomen quo'que regiæ poteſtatis, patriũ ipſum nobis cum auſpicijs proſperis con
firmantium deorũ ingreſſum vrbẽ, pietatis cauſa cuſtodiatur ſacrũ, creetur ali-
quis rex perpetuus, hunc honorẽ habiturus per omnem vitã, ab omni bellico ne-
gotio abſolutus hoc ſolũ habẽs vt rex, principatum ſacrificiorum, & aliud nihil.
Quẽadmodũ autem vnũquod'que fiet horum, audite. Conducam ego cõtionẽ,
vt dixi (quando quidẽ mihi cõceſſum eſt id ex lege) introducãque ſententiã exu
lem fieri Tarquinium, cum filijs, & vxore: Vrbe ſimul, & regione omĩ romanorũ
prohibitos per omne tempus, ipſoſqúe, & eorũ genus. Quando aũt per ſuffragia
confirmarint legem ciues, declarãs ipſis, quã reipublicę formam cogitemus, in- Interrex.
terregem eligam, deſignaturũ eos, qui rempublicam ſuſcepturi ſint, annuumque
principatum, deponãque ego celerẽ pręfecturã. Qui verò à me cõſtituturus erit
interrex, curiatim adducens contionem omnẽ, nominet eos, qui ſint habituri fu-
turum regimen, ſuffragia'que de ipſis ferenda det ciuibus: ſique pluribus appare-
bit centurijs, ratã eſſe oportere horum virorum electionẽ, ac pulchra'de ijs eue-
niant auſpicia. hi ſecures accipientes, & cętera regię poteſtatis inſignia, dent ope-
ram, vt patriã incolamus liberã, neque amplius in eã reditũ habeant Tarquinij.
Nitentur enim (certum habeatis) ſuaſionéque, & vi, & dolo, omnique modo alio
redire iterum in principatũ, niſi eos arceamus. Hæc ſunt igitur maxima, & prin
cipaliſſima eorum, quę ego vobis in præſens tempus dicẽda habeo. Particularia
verò, neque facilia nunc clare diſcuti (Conducti enĩ ſumus in tempus velox) ab
ipſis puto fieri oportere, qui imperium ſuſcipient. Deliberare tamẽ dico oportere
hos viros cũ ſenatu, ſicut reges faciebãt, neque quicquã ſine nobis ipſos agere, &

quę ſenatui viſa fuerint ad populũ referre, vt maioribus noſtris facere moris fuit nihil illi aufferẽtes eorum, quorũ antea erat dominus. Sic eñ ipſis ſecuriſſime & pulcherrime ſe habebunt imperia. Hanc ſententiam demonſtrante Iunio, oẽs laudauerũt, ſtatim'que de ijs, qui ſuſcepturi principatus eſſent, cõſultantes interregem creandũ decreuere ſpurium Lucretium, eius, quę ſe interemerat, patrẽ, ab eo'que conſtituendos eſſe habituros regiũ principatum Luciũ Iuniũ Brutum, Lucium'que Tarquinium collatinum, hoſque principes vocari inſtituerunt, ſecundum linguę ſuę proprietatem Conſules, hoc eñ nomẽ interpretatũ in linguã gręcam ſignificare poteſt ſymbulos ſiue probulos. Symbolas eñ Graeci cõſiliũ Romani vocant. Hypati autem aliquãdo nominati ſunt iſti à Gręcis, à magnitudie poteſtatis, quod & oñibus imperent, & ſupremã dignationem habeãt. Quod eñ eminet culmen hyapaton vocabant priſci. His diſcuſſis, atque cõſtitutis, dijſque precatis, votiſqúe nũcupatis, vt piorum operũ, iuſtorum'que expetẽtibus ipſis opem ferrent, exiuerũt in forũ, ſequebantur'que eos famuli ſuper lecto nigris veſtibus cõſtrato ferentes incultam, ſanguineque conſperſam mortuã: quam ante curiam poni iubentes altam, & conſpicuam, populum in cõtionem aduocarunt.

Sp. Lucrecius prim⁹ interrex. L. brutus L. tarqni⁹ conſules. Symbuli. Probuli. Hypati,

Turba autem congregata, non ea modo, quę tũc in foro erat, ſed quae in vrbe omni (erant eñ pręcones dimiſſi per compita populũ euocantes) aſcendens Brutus in eum locũ, vnde eis, qui concilia cõuocant, mos eſt concionari, ſibique patricios aſſiſcens, haec dixit. De neceſſarijs rebus, pulchriſque Romani ciues verba apud vos facturus, de me primum pauca pręfari volo. Fortaſſe eñ aliquibus veſtrũ, immo quidem certo ſcio multis perturbata videor mente, vir, qui non prudens de rebus maximis dicere aggrediar, & is, cui ipſi curatoribus, opus ſit. vt inſano, ſciatis igitur opinionem cõmunem, quam habetis de me oẽs, vt de fatuo, falſo creditam, nec ab aliquo eſſe alio, quam à me confictam. Quod me autem coëgit, nõ vt poſtulabat natura, nec vt decebat me viuere, ſed vt gratum erat Tarquinio, & mihi quo'que conferre videbatur, metus fuit mortis. Patrem eñ meum Tarquinius occidens, ſimul atque imperium accepit, vt facultates illius occuparet, multas ipſas, fratrem'que ſeniorem meum, vltorem mortis patris futurum, niſi è medio ſublatus eſſet clàm interfectus, non idẽ mihi parſurus erat proximorũ inopi, niſi adiecticiam hanc ſimulaſſem fatuitatem. Hęc me confictio credita à tyranno, ne eadem, quę illi, paterer eripuit, & hucuſqúe conſeruauit. Nunc autem primũ perſonam ipſam (Venit eñ tempus, quod optabam, & expectabam) cũ iam quintum, & viceſimũ annum cuſtodierim, depono. Ac de me quidem hęc tantum. Publica vero, quorum cauſa vos in cõtionem euocaui, hęc ſunt. Tarquiniũ eñ neque ex patria noſtra conſuetudine, aut lege principatum occupãtẽ, ne'que poſtquam obtinuit, capiens quoquomodo, pulchre eo regie que vtentem, ſed contumelijs, iniquitate que tranſgreſſum omnes, vbicun'que fuerint vnquam, tyrãnos, poteſtate hac priuare conſultauimus, cõuenientes patricij pridem ſanè oportuiſſe. Nunc verò in tẽpore id facientes idoneo, vos quo'que cõuocauimus Quirites, vt ſententiam declarãtes veſtram ſocios aſciſcamus vos nobis, libertatem acquirẽtes patrię. Cuius neque prius eſſe participes nobis licuit, ex quo imperiũ obtinuit Tarquinius, neque deinceps, ſi nunc langueamus, licebit. Si tẽpus igitur

Bruti ad populum oratio.

quantum

quantum vellem haberem, vel apud inſcios dicturus eſſem, omnes vtique perſenſerē tyranni iſtius iniquitates, quibus ille non ſemel eſſet, ſed ſæpius ab omnibus perdi dignus. Poſtquam igitur tempus, quod dant res, mihi breue, in quo pauca opus eſt dicere, multa agere, apud'que ſcientes dico, maxima, & apertiſſima operum eius, & quæ nulla queant potiri defenſione, vobis in memoriam redigam. Hic eſt ciues Tarquinius is, qui antequam imperium caperet, Aruntem ſuum ipſius fratrem, quia volet malus fieri, venenis ſuſtulit, adiutricem in hoc ſcelus illius vxorem capiens, ſuæ ipſius vxoris ſororem, cui ſtupro commiſcebatur anteà. Hic deis hoſtis, idem quo'que nuptam ſibi pudicam fœminam, & filiorum ſociam per eos dies, iiſdem'que venenis interficiens, ne is quidem deteſtari, diſſimulare'ue calumnias vtrorum'que venenorum, vt non à ſe paratorum dignatus, miſericordi vtens perſona, parua'que aliqua luctus ſimulatione, ſed ſtatim ſimul atque peracta ſunt opera hæc mirabilia, priuſquam pyre maceratæ eſſent, quę infœlicia ſuſceperant corpora, epulum amicis dedit, nuptiaſque perfecit, homicidam'que ſponſam, ò dij, in cubiculum ſororis duxit, arcanas ſeruans, firmanſque pactiones, impia ille, & execranda, nec in græca vſquā, nec in barbarica terra facta, primus in Romanam vrbem introducens, & ſolus. Sed qualia peregit Quirites famoſa, grauia'que in vtroſque ſoceros iam ſcapulares, & in exitu vitæ poſitos. Seruiū quidem clementiſſimū regum déq; vobis optime meritum palàm interficiens, neque funeris, neque ſepulturæ legitimę potiri corpus eius ſinens. Tarquiniam autem vxorem eius, cui ipſum honorem habere, tanquam matri conueniebat, patris ſui ſororem, ſibique beniuolam, priuſquàm virum lugere poſſet, conſueta'que ad ſepulturam ei perficere, miſeram laqueo conficiens, à quibus ipſe ſeruatus erat, & apud eos educatus, quibuſque ſucceſſurus fuerat, paululum ipſe expectans, donec eos naturalis mors diſſolueret. Sed quid iſtis increpandis inſiſto, tot habens iſtius accuſandas iniquitates, præter eas, quas in cognatos, ſoceroſque peregit. Nempe eas, quas in patriam, voſque omnes perfecit. Si quidem iniquitates appellare has oportet, ac non euerſiones, exterminationeſque generationum omnium, & gentium. Statim enim principatum (vt ab eo incipiam) quonam modo accepit. An quemadmodum ſuperiores reges? Multum abeſt. Illi enim omnes à nobis adducti ſunt ad principatus: ſecundum antiquas conſuetudines, & leges. Primum quidem ſenatuſconſulto ſcripto, cui quidem datum eſt ab omnibus de republica cōſultare, poſteà eligētibus interregibus, quibus permiſit ſenatus ex dignis imperio valde idoneum, dijudicare, poſt'que hęc ſuffragia in comitijs ferente populo, per quem om̄ia confirmari maxima lex quidem iubet, vltra'que hęc om̄ia, auſpicijs, & immolationibus pulchre euenientibus, ſine quibus nulla eſſet prouidentiæ humanæ, ſtudijque vtilitas. Age verò, quis veſtrum aliquid ſcit horum factum cum imperium accepit Tarquinius? quam ſenatus conſultationem? quam inter regum cognitionem? quæ populi ſuffragia? quę auſpicia proſpera? nō dico hæc omnia, quanquam oportuiſſet, ſi quidem pulchre ſe habitura res erat, nihil horum cōſuetorum ex legibus relinqui, ſed ſi quis vnū ſolum habet, quod poſſit

rannidem in contaminato per vim pudore, ſuauior beatiorq; viſa eſt mors, q̄ vita. Nobis aũt iſtud ipſum vt opinemur nõ cõſtabit, quos non vnã diẽ Tarquinius, ſed iam quintũ, & vigeſimũ annũ vexans tyrannidem ſpe priuauit omni: libertatẽ adimẽs: nõ eſt noſtrũ quirites viuere ĩ talibus malis, qui illorũ ſum⁹ virorum poſteri, qui ſe æqua cæteris ſtatuere dignum cenſuerunt, multa'que pro imperio, & gloria pericula ſubierunt. Atqui omnibus eſt duorũ alterũ eligẽdũ, aut vita libera, aut mors glorioſa. Venit enim quod optauimus tempus: ſublato quidẽ ex vrbe Tarquinio, patricijs aũt aggrediendę rei huius principib⁹, nulloq; nobis deficiente, ſi ad opera cũ proptitudine accingamur, nõ corporibus, non pecunijs, non armis, nõ ducibus, non vllo deniq; in res bellicas apparatu. Plena eni horum vrbs eſt omnium, turpeq; eſt nos volſcorum, ſabinorumq;, & aliorum plurium principatum poſtulantes ſeruire ipſos alijs ſuſtinere, ac pro Tarquinij cupiditate, cõmodiſq; multa geſſiſſe bella, pro noſtra vero libertate nullum. Quibus igitur facultatibus vſuri ad res gerendas ſimus, quibuſq; ſocietatibus (hoc eni mihi dicendum erat) audite, primũ dijs optima, quorũ ſacra, templa'q;, & aras inquinauit Tarquinius cruẽtis manibus, ciuiliq; omni pollutione plenis, imolationes, libationeſq; initians. Deinde noſtra ſpe de nobis neq; pacis, neq; belli inexpertis. Pręter hæc, ſociorũ auxilijs, qui non vocantibus nobis res nouas minime moliendas putant. Si vero videant, nos virtutem nobis vendicantes, lęti bellũ nobiſcum ſuſcipient. Tyrannis enim inimica eſt omnibus in libertatem eſſe votibus. Quod ſi veſtrũ aliqui timẽt ciues, qui cũ Tarquinio militãt, tanq̄ eis cũ illo aduerſum nos pugnaturis, haud recte timẽt. Grauis em̃ illis etiã eſt tyrãnis, ĩnatũq; eſt oĩbus hoĩbus libertatis deſideriũ, oĩſq; mutationis occaſio ſatis eſt eis, qui ſunt per neceſſitatẽ calamitoſi. Hos enim, ſi eſſe patriæ auxilio decreueritis, neq; timor retenturus eſt cum tyrannis, neq; gratia, neq; aliud quicquam vi cogens, aut perſuadens hominibus iniuſta agere. Si vero aliquibus eorũ propter naturam prauam, improbaſq; educationes amor inſidit tyrannidis, non multis ipſis hos quoque magnis adducemus neceſſitatibus, vt ex improbis probi fiant. Habemus enim in vrbe obſides eorum filios, & vxores, & parentes, quæ res ſunt aĩa cuique propria cariores. Hęc igĩ reddere eis pollicentes, ſi defecerint à tyrannis, delictorũque decemẽtes impunitatẽ, ne ſint ĩ metu, facile eis perſuadebim⁹: quas ob cauſas quirites, fidẽter, ſpeſque optimos de futuris habẽtes, ĩ certamẽ prodite bellorũ oĩm, quę nũq̄ ſuſceperitis, pulcherrimũ hoc ſtatuẽtes. Vos igĩ dij patrij terrę hui⁹ cuſtodes boni, & genij, q̃ patres noſtros ꝓtexiſtis, & vrbẽ oĩm religioſiſſimã, deoque dilectiſſimã, in qua geniturę, educatiõiſque potiti ſumus, deuouemus nos vobis ſententia, ſermoneque, & manibus, & animis, & parati perpeti, quodcunque numen, & fatum feret. Diuino autem conatus pulchros, felicemque finem ſecuturum. Inſcit autem is omnibus vobis animus, vt eandem ſumentes fiduciam, vna vtentes ſententia ſeruemus ipſi, & ſeruemur à vobis. Talia dicente Bruto, exclamationes continuę ad vnum quidem eorum, quę dicebantur à multitudine fiebant, ſignificantes quid vellent, & quod videbant. Pluribus aũt lachrymę etiã præ gaudio defluebãt admirabiles, ĩopinatoſque auditũb⁹ ſermones, affectus quoque varij aĩm cuiuſque occupabant, haud ſibi in

Aut vita libera aut mors glorioſa.

DIONYSII HALICARNASEI ORIGINVM SIVE ANTIQVITATVM ROMANARVM, LIBER QVINTVS.

REGIVS IGITVR DOMINATVS DVRANS poſt vrbem conditã, annos ducẽtos & quadraginta quatuor, ſub rege vltimo, in tyrannidẽ cõuerſus his eſt cauſis per hos viros diſſolutus olympiade octaua & ſexageſima: qua vicit in ſtadio Iſchomachus crotoniates, gerente Athenis annuũ magiſtratum Iſagro: paucorũ autẽ pricipatu inito, primi quidem regiũ dominatũ ſuſcipientes conſules. Quatuor menſibus ad annũ illum deficientibus, Lucius Iunius Brutus, & Lucius Tarqnius collatinus, quos Romani lingua vt dixi ſua cõſules appellãt: alios aſſumentes multos aduenientiũ in vrbem militũ ab exercitu. Poſt icta cum Ardeatibus fœdera: paucis diebus poſt eiectionem tyranni, conuocãtes populũ in contionẽ: multoq; de concordia ſermones habentes, decretum iterũ ſanxerũt, alterũ de eis, quę qui pri⁹ in vrbe erãt decreuerãt, exiliũ perpetuũ Tarqnijs iniũgẽtes. Poſteaq; luſtrationẽ vrbis faciẽtes, ſacraſq; hoſtias cedẽtes primi ipſi ſuperſtantes, cęſis hoſtijs iurarũt, ciuibuſq; cęteris vt iurarẽt, perſuaſerunt, nõ reſtituros ſe ab exilio Tarquiniũ, neq; eius filios, neq; eos: qui ex illis futuri eſſẽt. Neq; regẽ vrbis Romę ſe aliquẽ cõſtituturos, neq; cõſtituere volẽtib⁹ permiſſuros. Et hæc quidẽ de ſe ipſis, deq; filijs ſuis, deq; futuro genere ſuo omni iurarẽt. Sed qñ quidẽ magnorũque bonorũ authores fuiſſe reip. iuſſi erãt reges, cuſtodire volẽtes nomẽ hui⁹ ĩperij per oẽ tẽp⁹ donec vrbs eſſet, iuſſere põtifices & augures, vnũ eligere ex ſenioribus, maxime idoneũ. Nullius ipſum rei alteri⁹, p̃terq̃ eorũ quę ad diuinos cult⁹ pertinẽt pręſidẽtiã habiturũ, & ab oĩ alio miniſterio ciuili bellicoq; liberũ regẽ ſacrorũ vncatũ. Creatuſq; rex sacrificulus prim⁹ eſt, Mami⁹ Papirius ex patricijs vir qet⁹ ſtudioſus. Vbi vero cõſtituta ſunt hæc veriti (vt mihi videtur) ne ex hac noua forma adminiſtrandæ reipublicæ innaſceretur, multis opinio nequaquam vera, q̄ pro vno, duo reges facti eſſent, vrbis domini habente conſulum vtroq; duodecim ſecures ſicut reges habuerãt metum ciuibus adimere cogitarunt. Poteſtatiſque inuidiam huius imminuere: Statuẽtes alterum cõſulum duodecim ſecures, procedere, alterũ vero miniſtros duodecim, virgarum tantũ habẽtes faſces. Et (vt quidã tradunt) etiã cornices: fieriq; ſecurũ ſuſceptionẽ ex conuerſione: vnum menſem obtinente eas inuicẽ vtroq;. Hoc igit̃ inſtitutũ firmãtes, prõptã efficere in perẽnitatẽ rerũ popularẽ humilemq; turbam, alia quoq; his ſimilia perficientes non pauca, etenim leges de contrachibus ſcriptas à Tullio, humanas eas popularẽſque viſas, quas Tarquinius ſubſtulerat, omnes renouarunt. Sicque etiã imolationes quas & in vrbe & per agros conueniẽtes communiter popularẽſq; & tribules perficiebant, curę haberi iterũ ſtatuerũt. Quẽadmodũ ſub Iulio perficiebãtur, cõtionẽq; eis reſtituerũt de

Rex ſacrorũ primus Mamius Papirius.

rebus maximis ac ferēdi ſuffragij poteſtatē: aliaq; agēdi oīa quecūq; prius agere
conſueuerant: multi igitur voluptati erant, quæ ab illis agebantur ex diuturna
ſeruitute in libertatem venientibus inſpiratā: Inuenti tamen ſunt etiā ex eis ali=
qui: quibus eſſet malorū in tyrannide deſideriū ob leuitatē & auaritiam viri nō
obſcuri: qui in proditionem vrbis coniurarint, Tarquiniū recipere cōſules'q; in=
terficere. Duces autē eorū qui fuerint, & quibus caſibus inſperatis coarguit. q̄=
quam omnes latuiſſe homines viderētur: pauca eorum quæ ante facta ſunt relu
Tarqnius mens dicā. Tarquinius enim poſtq̄ regno excidit: tempus quoddā non multum
commoratus eſt Gabijs. Suſcipiens cōuenientes ad ſe ex vrbe: quibus quidē erat
tyrannis libertate gratior, Latinorūque inſiſtens ſpei: vt per illos reducēdus eſ=
ſes in regnū. Vbi vero non adhibuerunt ei mentē ciuitates: nec pro eo Romani
vrbi bellum inferre voluerunt. Deſperato ab eis auxilio, in Etruſcā profugit vr=
bem, ex qua ei maternū erat genus. Perſuadēnſq; largitione Tarquinatū generi
perque illos in cōtionē deductus. Cognationis intulit cōmemorationē qui ei cū
illa ciuitate erat. Beneficiaque percurrit quę aui ſui in omnes erāt Etruſcas vrbes.
In memoriāque eis redigens fœdera quę cū ipſo fecerāt. Poſtque omnia: qui ſe
caſus deprehendiſſent deflens: vtque ex magna excidens fœlicitate die vna, er=
rabundus neceſſariorūque indigens. cum tribus filijs ad eos: qui ſub ſe aliquādo
fuerant profugere coactus eſſet: differens iſta miſerabiliter multiſque cū lachry
mis, perſuaſit populo, vt legatos Romā mitterēt conciliatorios: tunc primū inſe=
rentes ſermones de ſe vt cōſpirantibus: in ea vrbe ſecū potentibus laturiſque ijs
opem ſibi ad reditum: deſignatis aūt legatis: quos ipſe voluit, edocens eos: quæ=
cunque opus eſſet dicere & agere, dāſque eis literas ab exulibus: qui cū eo erant,
Legatorū continentes pręces ad familiares ſuos ipſorū & amicos dimiſit eos ferētes etiā au
verba. ri aliquid. Hicque viri Romā venientes in ſenatu hæc dixerunt, poſtulare Tar
quiniū vt accepta fide venire ſine metu liceat ſecum paucis, primū quidem (vt
æquum eſt) in ſenatum. Deinde autem: ſi concedat ſenatus, tunc in contionē ire:
rationē redditurū de omnibus quę egerit, ex quo pricipatū cœpit, iudicibuſque
viſurum ſi quis accuſare eū velit Romanis oībus ſique excuſans ſe perſuadēſque
omnibus quod nihil egerit dignū exilio. Tunc ſi reddant ei regimen: imperatu
rum ſe rurſus quibuſcunque ciues æquis conditionibus diffiniāt. Si vero maluit
non amplius gubernari per regē vt antea, Sed alterum inſtituere formā regimi=
nis, Tunc manere ſe in vrbe liceat quę prima eſt: atque domū habentē propriā
ſimul cum cæteris ex æquo regi: liberarique exilio & erroribus, quę cū dixiſſent
legati, ſenatum rogabant ea maxima ratione, q̄ cum iuſtū æquūque eſſe omni=
bus cōſtitutū eſſet hominibus neminē dictione cauſę. Iudicioq; priuari: vt ei vi
ro etiā cōcederāt defenſionē. Cui⁹ ipſi iudices futuri erāt, ſiq; nolēt hāc grām illi
dare: vrbis cā, q̄ rogabat ꝓ eo: modeſte agerēt, mun⁹ dātes, ex q̄ nihil ledendi ipſi
honorē magnū viderēt apponere ſuſcipiēti. Cūq; hoies, & ipſi eſſēt: ne ſupra na
turā ſe humanā extollerēt. nec imortales ī corporib⁹ mortalib⁹ haberēt iras, ſed
ꝑter ſēſū ſuū etiā. clemēter aliqd agere ſuſtinerēt rogātiū ipſorū cā cōſiderātes
Bruti reſ= ijdē prudētiū virorū eē amicitijs cōdōare īimicitias. Amētiū aūt & barbarorū
ponſum. īimicis pares amicos facere. His à legatis dictis: aſſurgēs ita locut⁹ eſt Brut⁹. De in
greſſu

greſſu tarquiniorũ in vrbẽ viri etruſci: deſinite plura dicere: latũ eſt eñ iam ſuf-
fragiũ decernens eis perpetuum exilium per'que deos iurauimus oẽs. Neque eſſe
reducturos nos tyrãnos: nec reducẽtibus permiſſuros. Si verò aliquid aliud mo
deſti rogaturi eſtis quod nec iuramento nec legibus agere prohibeamur: dicite.
❧ Poſt hoc redeuntes legati in hanc ſententiã loquuti ſunt. Inopinate quod no-
bis obuiã res fuere. Rogantes eñ pro viro ſupplice rationẽ vobis reddere poſtu-
lante, & (quę apud omnes eſt æquitas) in propriam gratiã reponentes: ne hoc quí
dẽ potiri potuimus. Sed poſtq̃ vobis ſic videtur de ingreſſu quidẽ tarquinij ni-
hil rogamus amplius: aduocamus aũt in aliud vos quoddam iuſtũ. De quo nobis
mãdatũ dedit patria, neque prohibens vos id facere lex vlla eſt. Neque iuſiurã-
dum, vt reddatis regi bona quæ auus ſuus poſſedit antea: nihil ipſe veſtrarũ rerũ
nec vi, nec clàm occupans: ſed à patre ſuſcipiens idẽque ad vos afferens. Sufficit
.n. ei ferẽti ſua aliquo in loco alio beate viuere: nihil vos cõturbantẽ & hæc quod
dixiſſent cum legati exiuere. Conſulũ verò alter Brutus retinendas conſulebat Sẽtẽtiæ di uerſæ.
has pecunias, Cum multæ pro is quibus rempublicã tyranni lęſerant. Multis ip
ſis & magnis: tum verò etiam vtilitatis cauſa: ne facultas ad bellum eis fierẽt hę
pecunię docens idem quod nequaq̃ ſatis eſſet tarquinijs bonis ſuis frui, neque ví
tam ſuſtinerent priuatã viuere: ſed romanis bellum adducerent: Alij generũ gen
tium conarentur'que vi ad imperiũ redire. Collatinus verò contraria ſuadebat Collatini ſententia.
dicẽs nõ lęſiſſe ciuitatẽ pecunias tyrãnorũ, ſed corpora. Cauere'que ipſos cẽſens
hæc vtra'que: ne opinionis improbæ apud omnes potirentur. Quaſi propter di-
uitias eieciſſent regno tarquinios neue iuſtam eis cauſam exhiberẽt belli, tãquã
ipſis re ſua propria ſpoliatis: eſſe quo'que incertum dicens an pecunias recipiẽtes
tarquinij bellũ adhuc aduerſus vrbem pro reditu geſturi eſſent alterũ vero cla
riſſimũ quod fraudati bonis ſuis: pacem agere haud dignarẽtur. Talia dicẽtibus
conſulibus: multiſque varie alterutri aſſentientibus: dubitans quid agendũ eſſet
ſenatus: & complures dies deliberans quandoquidẽ vtiliora Brutus dicere vide-
batur: iuſtiora verò ſuadebat collatinus: cogitauit tandem vtilis iuſtique iudicẽ
populum facere: multiſque dictis: ab vtro'que conſule: calculos accipientes curię
triginta numero à deo parum inter vtran'que partem effecere momenti: vt vno
tantum calculo vicerint qui reddi iubebãt bona: eos qui ea retinẽda conſulebãt.
Accipientes ita'que reſponſum à conſulibus etruſci: multum'que ciuitatem lau-
dantes: quod iuſta potius quã vtilia elegiſſent: nuntiarunt tarquinio vt mitteret.
recepturos opes ſuas: ipſique in vrbe permanſere: conductionẽ aſportabiliũ diſ-
poſitionẽque eorum quæ minime agi: ferrique poſſent ſimulantes: vt ſe autẽ res
habebat: agentes pręparanteſque in vrbe. Quę mandarat eis tyrannus: dederant Legatorũ proditio.
enim ab exulibus ad neceſſarios eorũ epiſtolas & ab illis alias ad exules cęperãt:
venienteſque cum multis in cõfabulationem: volũtatem'que eorum temptãtes
quos captabiles inueniebãt propter ſenſus imbecillitatẽ: vt vitæ inopiam deſide
rium ve in tyrannide ſupra cęteros cõmodorum his ſpes ſubijcientes iucundas.
Et vtilia pecuniaſque dãtes: corrumpere ipſos conabãtur. Oportebat aũt (vt eſt
veriſſimile in vrbe magna: multæque turbę) apparere aliquos qui peiorem rei-
publicæ formam, meliori anteponerẽt: nec ex ignobilibus tantũmodo: ſed etiã

Proditióis maiores. ex illuſtribus aliquos in quibus erant: Iunij duo, Titus & Tiberius conſulis Bruti filij: tũc pubeſcere incipiẽtes, & cũ eis duo gelij, Marcus & Malius fratres vxoris Bruti ad publica adminiſtrãda idonei. Atq; Collatini cõſulis alteri⁹ duo ſororis filij Lucius & Marcus aquilij ętatis illius cuius erant Bruti filij, apud quos ſępe fiebant conuentus. Patre eis non amplius viuẽte, Deque tyrannorũ reditu doli cõponebãtur. Ex multis igitur cum alijs viſum eſt mihi res romanas deorũ prouidẽtia i tantã perueniſſe fœlicitatem: tũ verò ex ijs quæ tunc facta ſunt nõ minimũ: talis.n. illos amẽtia: & in deos offenſa miſeros: & inſupportabiles detinuit, vt epiſtolas ſuſtinuerit ad tyrannũ dare ſua manu ipſorũ ſcriptas declarãtes ei multitudinẽ participũ cõiurationis, & tẽpus in quo impetũ in conſules facturi eſſent. Perſuaſi ipſi ex miſſis ad ſe literis à tyranno quod pręſcire vellet, quibus oporteret ſe romanis bene facere obtinentẽ imperium. Harũ autẽ facti ſunt conſules caſu quodam tali domini apud aquilios ipſos qui nati ex ſorore erant collatini adducti ſunt coniurationis principes, vt ad ſacra imolationẽque cõuocati. Poſt epulas aũt iubẽtes è cõuiuio miniſtros exire, & ante fores habitationis virorum ire: differebant inter ſe de reductione ipſa tyrannorũ, & quę viſa erãt repoſuerat ſeorſum in literis ſua manu ſcriptis: quas opus erat. Accipientes aquilios legatis

Index ſęu⁹ etruſcis tradere illoſq; Tarquinio. Interi verò ſeruorum quidã vini præbitor ex vrbe cenina captiuus, cuius nomẽ erat vindices: ſuſpicat⁹ hos viros aliquod moliri prauũ ob miniſtrorũ ab legationẽ: ſolus foris reſtitit ad hoſtium ſermoneſque eorum excepit, & literas ab oĩbus ſcriptas vidit: ad compaginẽ quãdam hoſtij perſpicuam viſum adhibuens: egredienſque domũ multa adhuc nocte vt à dominis ad opus quoddam miſſus ad conſules quidem veritus eſt ire: timens ne volentes rem ipſi occultare vt cognatis proſpicerẽt, Indicem cõiuratióis perderẽt.

P. valerius Veniens itaque ad publium Valerium: qui inter primos quatuor fuerat: qui tyrãnidem diſſoluerũt, dat ei dextram, & ab eo fidẽ per iuſiurandum accipi ſecuritatis ſuæ. Ac eorũ quę vidit & quæ audiuit fit index: quod vt Valerius edidit: nullam interponens dilationẽ: ad aquiliorũ ædes cum magna manu clientiũ amicorum'q; proficiſcit̃ ſub aurorã, progrediẽſq́ue intra fores vt ad opus quoddã illud aduemens minimẽque prohibitus: dum eſſent adhuc domi iuuenes epiſtolarum fit dominus, Compręhendẽſq́ue eos ante conſules ſiſtit. Quę verò poſt hęc opera fuerint alterius conſulum Brutiq; magna & admirãda. Quibus maxime ſe extollunt romani dicenda habens. Vereor ne dura & incredibilia gręcis, videar cæteris dicere, quandoquidem innatum eſt oĩbus ex effectibus proprijs qui dicũtur de alijs iudicare: & quòd credibile ſit incredibile per ſe facere, dicã aũt nihilominus vbi dies quã primum affuit aſcendens Brutus tribunal & epiſtolas coniuratorum recenſens. Vt inuenit quę à filijs ſcriptæ erant: ex impreſſa vtram'que cęra recognoſcens: poſt auulſa à literis manu eorum ſcriptis ſigna, legi primum à ſcriba eas vtraſq́ue iuſſit audientibus aſtãtibus oĩbus, deinde iuſſit ſi quid vellẽt filios ipſos dicere. Vbi verò eſt auſus neuter ad ĩpudentẽ ſe abnegationẽ vertere: iãdudũ dãnans ſe vtrique flebat contínẽs aũt ſe parũper Brutus. Deinde exur

Bruti ſeueritas i filios git ac ſilentium per pręconem edicens: expectantibus omnibus quem finem res ferret: ſe morti filios condẽnare dixit: ad quod omnes reclamarunt aut dignantes

virum

virum talem ſupplicium de filijs ſumere. Condonaréque volebant patri animas
adoleſcentiũ. Ille autem neque voces eorum:neque vlulatus admittẽs miniſtros
iuſſit abducere adoleſcentes : complorantes & rogãtes dilectiſſimisque appella=
tionibus ipſum reuocãtes. Admirabile quidem omnibus hoc apparuit: tribuiſſe
nihil hũc virum neque precibus ciuiũ:neque filiorũ cõmiſerationi multo adhuc
mirabilius eius viri illud circa ſupplicia eorum implacabile : neque eñ conceſſit
aliquem in locũ alium abductos filios extra omniũ conſpectum mori : neq; ipſe
foro deceſſit:donec illi punirentur. Spectaculum acerbũ vitãs:neque ſine impro
peratione permiſit eos decretum expellere fatũ :ſed conſuetudines omnes ſeruãs
ſuppliciorũ atque legitima oñia quicũ'que pati ſtatutum eſt maleficos. In foro
omnibus ſpectantibus cedi eos virgis iubẽs, & ipſe oñibus quę fierẽt pręſens tã
dem colla eis dicenda ſecuribus conceſſit, ſuper oñia aũt praeter opinionẽ, atque
admirabilia huius viri erat contẽplatiuũ illud aſpectans eius miſericordię artifi
ciale:qui cũ alij oẽs quicũque ſupplicio aderãt flerent ſolus ipſe conſpectus eſt ne
quaquam filiorum fatum deflẽs,neque ſe ipſum miſerans, aut execrans : deten=
turam domũ ſuã ſolitudinem. Neque aliud mole edens ſed ſine lachrimis & ſine
gemitu in obtutu permanens, alto corde pertulit calamitatẽ, adeò acer ſenſu erat
& ſtabilis ad ſeruanda quae iudicata eſſent:& ac rationem perturbantiũ affectuũ
tolerãs. Occiſis aũt filijs:confeſtim euocat collegę ſui ſororis filios aquilios, apud Aq̃lioꝝ ſu
quos conuentus fiebant aduerſus ciuitatem coniuratorum,& epiſtolas eorũ lege= plicium
re ſcribam iubens : ita vt audirent aſtantes defenſionem ſe permittere,eis dixit.
Vbi verò ducti ſunt iuuenes ad tribunal:ſine aliquo amicorũ ſubijciẽte, ſiue ipſi
haùd imprudentes ad genua auunculi prociderunt: vt per illũ ſeruandi cũ iuſſiſ=
ſet Brut' lictores eos auellere:ducerẽque ad mortẽ,niſi vellẽt cauſam dicere. Di=
xit lictoribus collatinus: vt differrent parumper donec ipſe cum collega loquere Diſcẽſio ĩ
tur:prehendenſq́ue eum ſolũ, ſępius pro iuuenibus intẽdit praeces ,partim quidẽ ter Colla=
excuſans eos:vt per inſcitiam iuuẽtutis prauaſq́ue amicorũ cõfabulationes pro= tinum et
lapſos in hanc ſenſuum corruptionem, partim verò cohortãs eum vt largiretur Brutum.
ſibi cognatorũ animas : hoc vnũ ſolũ petẽti munus: nec pro aliquo alio amplius
moleſto ei futuro:partim quo'que illud docens imminere periculum:ne tota con
turbaretur ciuitas : ſi quicun'que viſi eſſent aliquid exulibus de reditu confeciſſe
eos ipſi capitali poena oñes conarẽtur afficere. Eſſe eñ eos multos & ex familijs
haùd ignobilibus quoſdã : vbi verò minime perſuaſit. Ad extremũ petebat ne
mortem:ſed moderatã aliquam decerneret in eos poenam:abſurdum eſſe,dicens
tyrannos mulctatos eſſe exilio,amicos verò tyrãnorũ morte:cõtradicẽte verò
etiam ad clementiorem poenã Bruto: nec in aliud tẽpus differre iudicium ſontiũ
volentem: nãque vltimae pręces collegae iſtae erant. Sed eo ipſo die oẽs occidere
cõminante ac iurante : moerens collatinus quòd nullus eorũ quae petierat ſe poti
ri contigiſſet. Poſtquã tetricus es, inquit ,& amaratus: ego iuuenes ipſos eximo,
eiuſdẽ cuius & tu poteſtatis dominus. Hicque excandeſcẽs Brutus , nõ tu ,inquit,
me viuo collatine proditores patrię eripiẽs ꝑualebis. Sed & tu poenas:quas ęquũ
eſt non multo poſt dabis,& his dictis & conſtituta adoleſcentibus cuſtodia,popu
lum in cõciliũ aduocauit, foro'que repleto turba (erat .n. in vrbe tota peruulgatũ

Oratio bruti ad ſenatores.

filiorum eius ſupplicium (progrediens ipſe & honoratiſſimos ſenatorum ſibi aſſiſtentes hęc dixit: Voluiſſem equidē ciues collatinum hunc collegā meū: de omnibus mecum eadē ſentire ac non ipſum ſermone tm̄,ſed operibus etiā tyrannos odiſſe, & cum eis bellum gerere. Sed quando quidem contraria ſentiens manifeſte deprehenſus eſt mihi, neque tantū natura eſſe ſed volūtate quoque cognatus tarquiniorum, reconciliationes cum eis tractans, & pro cōmuni omniū vtilitate cōmodum ſuum ſpectās, ego eum prohibere paro agere quę in mente habet praua ipſa & ad idē vos cohortor. Eloquar autem vobis primum in quibus fuerint. Ciuitatis res periculis deinde quonāmodo ſit rebus vſus vter'que noſtrū. Ciues quidam cōuenientes in aquiliorum domū, ex ſorore natorum collatini, in quibus filij mei quo'que erant ambo, & vxoris meę fratres, ſimul'que alij cum his nō obſcuri, conuentiones inter ſeſe cerant, coniurauerāt'q; Tarquinium, me interfecto nō regnum ducere. Epiſtolaſq; de his manu ſua ſcriptas & ſigillis ſuis ſignatas miſſuri erant exulibus. Hęc dei nobis alicuius beniuolētia, Manifeſta facta ſunt ab hoc iudicante, ſeruius em̄ eſt aquiliorum, apud quos deducti illi nocte pręterita epiſtolas conſcripſerunt, quarū facti ſumus domini. Titū igitur & Tiberiū filios meos ipſe ſupplicio affeci. Nec eſt quicquā diſſolutum per meam clementiā, neque lex neque iuramentum. Aquilios autē collatinus mihi adimit, dicens nō permiſſurum ſe eos qui paria cū filijs meis cōſilia habuerint, paribus potiri poenis. Si igitur nullam iſti poenā ſubeant neque fratres vxoris meę, neque caeteros proditores patriae punire licitum erit mihi. Quid enim iuſti apud eos ſum habiturus quod dicam ſi hos ſino? cuius igitur rei eſſe hęc putatis īditia? vtrū in ciuitatem beniuolentiae: an cum tyrannis reconciliationū? & vtrum eſſe cōfirmationis iuſiurandi, quod à nobis incipientes vos omnes iurati eſtis? an cōfuſionis & periurij & ſi nos quidem ille latuit execrationibus obnoxius, & deis dabit quos abiurauit poenas. Poſtquā tamē perſpicuus eſt factus à nobis eum puniri conuenit. Qui & paucis diebus ante tyrannis tradi pecunias perſuaſit vobis ne aduerſus inimicos vtendas eas haberet ciuitas ad bellum, ſed aduerſus ciuitatem haberēt potius inimici, & nunc etiam cōiurātes de reditu tyrānorum, liberari ſupplicio putat oportere, illis ipſis (cui dubium) gratificans vt ſi redeāt, ſiue per proditionem, ſiue per bellum, has ipſe prius efferens eis gratias: quęcun'que roget, vt amicus ab eis impetret, & ego poſteà qui nō peperci meis, tibi parcam colatine, qui corpus quidem apud nos habes, apud hoſtes verò animū & qui patrię proditores ſeruās, me pro ea certantem interficis, cur hoc quidē? Multum abſum vt faciam, immo vero ne quid tale amplius operis, magiſtratum à te aufero: tē que alteram ſuſcipere vrbē iubeo, vobis autem ciues calculos dabo vocans quā primū curias, vt decernatis an oporteat hęc rata eſſe. Scitote aūt clare quod ex duob' alterutrū habituri eſtis aut collatinum, aut brutum conſulum. Talia dicēte eo: clamās aegré que ferēs collatinus inſidiatorem'que eum & proditorē amicorum deuocās, & partim quidē calumnias refellens, partim verò pro fratruelibus ſuis deprecans, neque ſinens aduerſum ſe tradi ciuibus ſuffragia: populum acerbiorem fecit, excitauit'que diros in haec quę dicebantur tumultus. exaſperatis autē ciuibus nec excuſationem ſuſtinētibus: neque praeces admittētibus, ſed tradi ſibi calculos iubētibus, ad cautionē

ſuſcipiens hoc negotiũ ſocer eius ſpurius Lucretius vir apud populum in honore habitus, ne adiecta contumęlia, magiſtratu ſimul patria'que excideret, dicẽdi veniam à conſulibus petens, & impetrans primus ipſe cum nõdum eſſet. vt ſcriptores romani tradunt. Poteſtatis huius romę cõſuetudo, vt contionaretur in concilio priuatus aliquis cõmunes habuit ad conſulem vtrun'que præces, collatinum quidem admonens, ne repugnaret, neue inuitis ciuibus obtinere vellet magiſtratum ſi qui dederant repoſcerent, quem à volentibus accepiſſet, ſed ſua ipſe ſpõte deponeret, neque verbis calumnias dilueret: ſed rebus habitationem'que transferret ſua omnia accipiens in aliquem locum alium, donec eſſet in tuto reſpublica. Quando quidẽ id conferre populo videbatur hoc quęque cogitans quod alijs quidem delictis vbi perpetrata ſint, ſolent iraſci omnes, in proditionis autẽ tantummodo ſuſpitione prudentius eſſe dicũt. Vane etiam metuentes cauere, quẽ contemptui indulgentes ipſos poſteà euerſum iri. Bruto verò ſuadens ne cum pudore & opprobrio collegã eijceret vrbe, cũ quo optime patrię cõſuluiſſet, ſed ſi ipſe ſuſtineret magiſtratũ deponere, patria'que volẽs cedere res eum omñes ſuas permitteret per otiũ componere, & munus aliquid de publico adijceret, vt ſolamen haberet calamitatis. Eam gratiam à populo hæc vtrũ'que admonente eo viro, laudantibuſque ſermonem ciuibus. Collatinus quidẽ valde ſeipſum cõplorans ſi propter miſericordiã cognatorum reliquere cogerentur patriam nihil ipſe iniuſte agens magiſtratu ſe abdicat, Brutus aũt collaudãs eum quod ſibi vtilia patrię quę conſuluiſſet hortabatur vt neque ſibi, neque patrię inſenſus eſſet ſed alteram ſuſcipiẽs habitationem eã eſſe duceret relictam patriam. Nullo neque ſermone nec opere communicans, cũ inimicis aduerſus eam, Peregrinationẽ'que exiſtimans: Migrationem hanc eſſe, non relegationem aut auxiliũ: Corpus quidẽ apud ſuſcipientes ſe haberet, auũ verò apud emittentes. Hæc'que huic viro ſubijciẽs perſuaſit populo, vt dono ei de publico viginti darent talẽta & ipſe quinq; de ſuo addidit. Tarquinius igitur Collatinus tali caſu decidẽs Lauiuiũ abijt matrẽ vrbem latinorum generis in qua defunctus eſt ſenex. Brutus autem haud æquum cenſens imperare ſe ſolum, neque volẽs in ſuſpitionem venire ciuibus quod principatus vnici deſiderio adductus collegam patria eieciſſet conuocato ſtatim populo in campũ, in quo eis cõſuetũ erat reges cæteroſq́ue magiſtratus creare, collegam ſibi id conſulatu eligit publium Valerium ex ſabinorum (vt dixi) genere oriundum, virum quidẽ cum ſtudiorum multorũ aliorũ gratia laude admiratione que dignum, tum verò vitæ plurimũ frugalitate (Philoſophia em̃ quędã percepta per ſe ei inerat quam in multis rebus oſtendit, de quibus dicã poſterius). Cũ hoc itaque vna vtẽs in omnibus ſententia, omnes eos qui de reditu exulũ coniurauerant ſupplicio quãprimum affecerunt, indicem'que coniurationis ſeruũ libertatis ciuitatiſque participatione donatum, multis quo'que pecunijs honorãt. Poſteàque tres inſtitutiones vtiliſſimas reipublicæ inferentes, ciues omñes ad cõcordiam induxerunt, inimicorum'que imminuerunt ſodalitates. Fuerũt autem inſtitutiones horum virorum tales. Primum quidem ex pręſtantibus in populo centum viros eligentes patricios ipſos fecerunt, expleuerunt'que ex eis ſenatum vſq́ue ad trecentorum numerum. Deinde bona omnia tyrannorum ferentes in

Sp. Lucretius.

Cõſilium.

Nota.

Collatin⁹ cõſulatu ꝑuat⁹ exulat apud Lauinium.

Brut⁹ ſolus conſul.

Pu. valer⁹ conſul.

Tres iſtitutiões reip. vtiliſſimę.

Ager mar publicũ ciuibus omnibus expoſuerunt, cõcedentes vt quantũcun'que ex eis cã=
tis vbi iuue peret quiſquis obtineret, agrũ'que omnem quãtum illi poſſederant, iis qui nullã
nes exerce haberent ſortem diuiſere, annum tantũ excipiẽtes campũ qui inter vrbem & flu
bãtad bella men iacet, quem ſacrum eſſe marti antea decreuerant, equis pratũ atque iuuenis
bus exercentibus ſe ad bellicas meditationes. Ludũ oportuniſſimũ hunc autem
prius quo'que huic deo ſacrũ aſcribens ſibi tarquinius ſeuerat. Argumẽtum aũt
huius rei maximũ id quod à conſulibus factũ eſt tunc de frugibus quę in eo erãt
nãque omnia tyrannorum bona abducenda ferenda'que populo permittentes, id
Inſula eſcu quod in campo illo natum erat frumentũ, aliud in areis adhuc iacens, aliud in cul
lapio ſacra mis, & quod etiã iam tritũ erat auferre nemini permiſerũt, ſed vt execrabile, nec
idoneũ quòd in ædes importaretur iaciendum in flumen eſſe decreuerũt, extat
que nunc monumentũ clarũ eius rei. Inſula ſatis magna æſculapio ſacra quę flu=
mine circũluitur, quã ex aceruo dicunt ſtramenti putrefacti craſſeſcẽtiſque adij=
ciente limum etiã riuo eſſe factam atque romanis qui cum tyranno profugerant
creditum in vrbem ſine metu, ſiné que delicti alicuius recordatione cõceſſerunt.
Viginti eis dierum tempus pręfinientes, intra quã pręfinitionem. si non redirent
mulctam eis ſtatuerũt exilia perpetua & bonorum quę poſſederãt publicationẽ.
Hęc virorum horum inſtituta eos quidem, qui tyrannorũ fruebãtur bonis quã
tiſcun'que ne ab eis auferrẽtur rurſus quę habebãt cõmoda ſuſtinere ipſos pericu
lum omne coẽgerunt eos verò qui in metu erant, ne eorum qui in tyrãnide præ=
ter leges egerant, cauſam dicere cogerẽtur, preciũ ſibi exiſtimantes eſſe liberari
metu, vt nõ amplius pro tyrãnis ſentirẽt. Sed vt pro vrbe coẽgerunt. His pactis,
ad ea quę ad bellum gerendũ pertinerent cõuerſi. Primũ quidem eas quę ſuberãt
vrbi vires cõpulerunt in campo ſub ſignis ducibuſque conſtitutis ad militarem
diſciplinam exerceri audientes ipſi ex omnibus etruſcis vrbibus exercitum in ſe
exules congregare. Duaſque eis vrbes palàm reditum procurare. Tarquinios ac
veios magnis vtraſque viribus exque vrbibus cęteris aliquot voluntarios, alios
ab amicis paratos mercede conductos alios. Vbi verò exiuiſſe cognouerũt iam
hoſtes ire eis obuiã ſtatuerunt, atque priuſquã tranſirẽt illi flumẽ, ipſi copias traij
Iun. pratũ cientes progrederẽtur vlterius, caſtrametatique prope etruſcos ſunt in prato vo=
cato iunio, iuxta nemus ſacrum herois orati, contigit autem & multitudine pro=
pe pari eſſe vtroſque & pari eos prõptitudine deſcendentes in pugnam. Primum
igitur fuit eis certamen equitum quoddã breue, ſimul atque ſe inuicẽ cõſpexere.
Antequam pedites cõſiderẽt, in quo de ſe experimentũ capientes ambo nec vin
centes nec victi, ad ſua vtrique caſtra rediere. Deinde pedites equiteſque prodie
runt inſtructi eodem vtrique modo, mediam aciẽ peditum facientes inque cor=
nibus equitatum collocãtes, ducebat autẽ dextrũ romanorũ cornu Valerius cõ
ſul, oppoſitã habens veientibus ſtationem, ſiniſtrum Brutus, qua in parte tarqui=
nienſium erant copiæ, quas earũ duces tarquinij filij adornabant, conſerturis ve=
Arrons. ro manum eis, progrediens ex etruſcorũ acie. Vnus filiorũ tarquinij Arronis no
mine. Robore quidẽ validiſſimus magnanimitatéque clariſſimus fratrũ oĩm
equũ proprius romanos agens. vnde vocem faciẽque eius oẽs cognituri eſſent,
ſermones aduerſus ducem romanũ Brutũ cõtumælioſa, iacebat verba polutum,

eum ſanguine filiorũ vocãs, & ignauiã timiditatẽq; ei exprobrans. Poſtremoq;
eum in certamẽ pro oĩbus prouocans ſolum ſibi cõgreſſurũ, atq; ille aut dignat⁹
improperia ſuſtinere, equũ agit ex acie. Negligens reuocantes amicos ad deretã
fato mortẽ vi raptus, ſimiliq; vtrique animo rationẽq; habentes eorum qui paſ-
ſuri eſſent nullã: ſed eorũ, quę vellent agere equos vrgent in aduerſum adigentes
inſeruntq; infeſtis haſtis vterque alteri per clipeos & per thoracas vulnera incu-
rabilia: alter quidẽ intingẽs in latera ferri aciẽ. alter vero in alia: cõcurrẽteſque ad
uerſis pectoribus eorũ qui delati impetu, in poſteriores reijciunť pedes & retor-
to collo, vterque aſcenſores ſuos excutiunt: ſicque illi corruentes multũque effũ
dẽtes ſanguinis per vulnera animãque efflantes iacebãt. Alię aũt copię vbi cola-
ſos viderũt duces intrudũt ſe aduerſum cũ clamore magno & armorũ ſtrepitu.
Fitq; maximũ certamẽ omniũ peditũ: atq; equitũ, & fortuna vtriſq; ſimilis. Nã
romani dextrũ cornu obtinẽtes cui alter pręerat cõſulũ valeri⁹. Vicere veniẽtes
perſecutiq; vſq; ad caſtra repleuere cadaueribus campũ. Etruſci vero dextrum
habentes cornu quos ductabãt Titus ſextuſq; Tarquinij regis filij: leuũ cornu ro
manorum auerterunt: propiuſq; vallum accedentes nõ abſtitere quin tẽperarẽt
an ex inuaſione poſſent munitiones romanorũ capere. Multa aũt accipiẽtes vul
nera ab ijs qui intus ſtabãt reuertere: erãt eñ relicti caſtris pręſidio hi qui triarij
appellantur veterani & multorũ bellorũ experiti: quibus vltimis, vbi ſpes omnis
amiſſa eſt in certamina de maximis rebus abutunť. Ac iã ſole inclinante ĩ veſpe
rum in ſua vtriq; caſtra rediere: nõ tã lęti ipſi victoria q̃ multitudine amiſſorũ
męſti. Siq; pugna eis alia opus eſſet: hunc ſatis ſibi ex relictis eſſe viriũ putãtes,
multis ſaucijs ad certamẽ aliud committendũ, maior aũt erat apud romanos an-
xietas: rerumq; deſperatio ob ducis mortem opinabanturq; multi melius eſſe le-
linquere vallum anteq̃ dies fieret. Talia vero cogitantibus diſputantibuſque eis
inter ſe circiter vigiliam primã ferme ex ſaltu iuxta quem habebant caſtra vox
quędam apud vtraſque capias audita eſt clara adeo vt exaudirent omnes ſiue ob
tinentis nemus herois, ſiue fauni. Nã huic genio aſcribunt romani: qui ſunt pau-
cos: & quęcunque apparentia, quæ quandoq; formas varias mutantia metum af
ferentes in conſpectum hominum veneunt. Sicq; voces larium perturbantes au
ditũ eſſe huius opus dicunt: ea vero vox genij confidere cohortata eſt romanos
vt victores, vno eſſe plus declarans hoſtium mortuos. Hac voce elatum dicũt
Valerium. Multa adhuc nocte impulſum eſſe ad etruſcorum vallum, atque mul
tos eorum interficientem: reliquoſque expellentem caſtris potitũ eſſe. Huncque
finem ea pugna habuit: die vero poſtero legentes romani ſpolia mortuorum ho-
ſtium, ſuoſque ſepeliẽtes tollenteſque Bruti corpus, cũ multis laudibus & lachry-
mis reportarũt Romã. Pręclari equitũ coronis ornatum victorialibus obuius'q;
ſenatus iuit: cũ decreuiſſet ornare triumpho ducem, ſicq; populus omnis crateri-
bus menſiſq; excipiens exercitum atque vbi in vrbem venere, pompam ducens
conſul (vt mos erat regibus) cum tropheis ofertas ipſi pompas imolationes'que
perſiciebat: ſpoliaque reponens deis. Illam diem ſacram duxit, illuſtriſſimoque
ciuium: dans epulũ. Suſcepit die verò ſequẽti obſcurã aſſumẽs veſtẽ. Brutique
corpus proponens in foro, ornatum decenter in lectulo aduocauit in contionem

Bruti arrõ tiſq; cõgreſ ſ⁹ & mors

Triarij.

Fatuus.

De funereis orónibus. populum, atque procedēs ad pulpitum, in laudē eius funereā orationem habuit. Vtrum igitur valerius primus hanc legē romanis cōſtituit, an ante poſitā à regibus acceperit, nō habeo quod certum dicā, quod vero inuentum eſt hoc romanis vetus i funeribus inſignium virorum virtutis eorum laudes dici, neque ipſum græci prius inſtituerunt ex publica diſcens hiſtoria ſanè ſcio, q̄ & poetarum vetuſtiſſimi & hiſtoricorum elegantiſſimi cōſcripſerunt. Certamina eñ ſepulcralia ſuper glorioſis viris gymica, & equeſtria edita à propinquis eorum narrāt: vt ab Achille ſuper patroclo & adhuc prius ſuper pelope ab Hercule: laudationes aūt dictas ſuper eis non ſcribunt prçterq̄ Athenis tragedi, qui adulantes ciuitati in ſepultis à Theſeo: hoc etiā confixerunt. ſero enim Athenienſes funereā laudē legi appoſuerunt: ſiue ab his qui in artemiſio & in ſelamine inq; plateis pro patria occubuerunt, ſiue à rebus in Marathone geſtis. Sunt autē opera illa etiā marathonia Bruti ſepultura. Siquidem cçpere ab his primū laudationes defunctis dici annis quindecim poſteriora. Si quis autem ſpeculari deſinens, quiſnam primi fuerint funereas inſtituentes laudationes, legem ipſam per ſe velit diſcere apud vtros habeat melius tanto prudētius poſitam apud hos: q̄ apud illos inueniet: & quanto Athenienſes quidem ſuper ſepultis tantum bello haberi orationes funereas vidētur inſtituiſſe ex vna ipſi circa mortē virtute etiā ſi in cæteris leuis aliquis fuerit æſtimari oportere putantes bonos. Romani vero omnibus claris viri ſine bellorum illi accipientes ducatum ſiue ciuilium negotiorum prçſidētias. Prudentia conſilia actioneſque ediderint pulchras, hunc honorem haberi inſtituerunt, neq; tantum bello morientibus, ſed et cçteris qualicunq; functis vitæ ſine laudari ipſi ex qualibet per omnē vitam virtute oportere putans bonos, non ex vna circa mortem gloria.

De Bruto. Iunius igitur Brutus: is qui regum dominatū expulit primuſque creatus eſt cōſul: ſero quidē in claritatē proueniens inq; ea breue florens tēpus, romanorū omniū clariſſimus apparens, tali ſūctus eſt ſine, prolē ipſe virilē nullā neq; muliebrē linquēs, vt q certiſſima ſunt perſcrutati romanorū ſcribūt cōiecturas. cum aliàs multas huis rei afferētes, tū ſuper oia id ꝙ vix refellibile eſt: ꝙ patritij fuit ille generis. Qui vero ex illa ſe dicebāt eſſe ſamilia iunijq; & Bruti oēs plebei erāt magiſtratuſque petebant, quos lex genere plebeios ſinit, edilitateſq;, & tribunatus, conſulatum vero nemo prçter patricios petebat. Sero autē aliquando hoc etiam potiti ſunt magiſtratu poſteaq̄ plebeis quoque conceſſum eſt eum capere. Sed de iſtis quidē conſiderare, his relinquo quibus eſt curæ, quorūq; refert verū ſcire.

De Valerio. Poſt mortē vero Bruti: collega eius valerius plebi ſuſpectus fit tanquam ſibi regnū comparās. Primum quidē quod imperium ſolus obtineret, cum oportuiſſet ipſum ſtatim collegā eligere, ſicut Brutus fecerat collatinū eijciens. Deinde quia domū ſibi inuidioſo loco extruebat, collē eligens iminētē foro modice altum & prçruptū, quē romani veliā vocāt.

Velia. Audiens autē ab idoneis viris ille ꝙ offenderēt iſta populū, comitiorū proponens diē conſulē deſignat,

Sp. Lucre. ſpuriū Lucretiū qui nō multos dies obtinēs iperiū morit̄. Inq; locū ei⁹ Marcū oratiū ſubſtituit, domūq; trāſtulit ab eo loco collis infra, vt liceret romanis, vt idē cōtionās dixit ferire ipſum à ſublimi ſuperne lapidib⁹, ſi quid iniuſte agētē eū deprehēdiſſent, certāq; fidē capere libertatis volēs plebeios, abſtulit à faſcib⁹ ſecures, cōſtituitq; fu-

turis

turis poſt ſe conſulibus conſuetudinem,quę ad ætatē meam vſque permanſit,vt cum extra vrbem eſſent vterentur ſecuribus, intus vero tantū faſcibus ornarē tur. Legeſq; poſuit humaniſſimas,auxiliūq; ferētes plebeijs. Vnā qdē in qua clare eſſe aliquē vetuit romanorū magiſtratū q nō acciperet à populo imperiū capitalē imponēs poenā ſi quis extra hęc egiſſet, Et qui eū occidiſſet iſontē faciēs. Aliā aūt in qua ſcriptū eſt. Si magiſtratus aliquis romanū queq̄ interſicere verberibus've cedere,aut mulctare vellet pecunijs, Licere vtiq; priuato illi à magiſtratu ad populū prouocare patiq; eū interim à magiſtratu nihil,donec populus ſuffragia de eo ferret, ex his autē inſtitutis in honore habitus eſt apud plebē, imponiturque cognomē ei publicola. Vult autē nomē hoc,lingua gręca ſignificare democē:& quę anno illo perfecta ſunt à conſulibus fuere talia.ſequēti vero anno deſignatur & ipſe iterū conſul valerius & cū eo Lucretius, ſub quibus nihil geſtū eſt aliud mētione dignū q̄ quòd cenſuere factæ ſunt cōſtitutiones cōferēdorum tributorum in bella,ita vt eas Tullius rex lege ſanxerat,per omne ipſas tēpus Tarquinij pricipatus intermiſſas.& cū primum ab his viris renouatas, ex quibus quidem eorum qui in pubertate eſſent romani inuenti ſunt ad centū & triginta milia,& in oppidū signiā miſſus eſt romanorū exercitus. Præſidio futurū loci eius ad latinorum & hernicorum vrbes poſiti, Vnde bellū expectabāt. Publio autē valerio publicola tertium ad eundē deſignato magiſtratū,& cum eo Marco oratio iterum rex cluſinorum qui in etruria erāt,Larces nomine,cognomine Porſena. Cōfugiētibus ad ſe Tarquinijs pollicitus eſt eis duorū ſe alterū effecturū aut recōſiliaturū eos cum ciuibus de reditu ſuſceptiōeq; imperij aut recipiētē ſe,quę ablata erant eis bona redditurū. Vbi vero miſſa legatione Romā ferente mixtas prouocationibus minas:neq; recōſiliationes eis neq; reditū iuenit:cauſante ſenatu execrationes & iuſiurādū habitū aduerſus eos, neq; bona eis recuperauit. illis inter quos diuiſa erant. Et ſorte data haud dignū cēſentibus ea reddere,cōtumęlie ſe habitū apud romanos dicēs,patique grauia ꝙ ex poſtulatis à ſe, neutrū impetraſſet vir arrogans,ſenſuque corrupto opibus & imperio maxima atque pecunijs opinatus eſt ſe cauſas habere pulchras diſſoluendi romanū imperiū iā pridē etiā id volens, induxitque eis bellū ꝙ cū eo itē ſuſcepit volēs omnē demōſtrare prōptitudinē Tarquinij gener octauius Manilius ex vrbe deſcēdens tuſculo camerinos & antēnatēs,q latinorū praticipes erāt generis adducēs oēs. Cū defeciſſent iam à romanis palā,atque ex alijs eiuſdē gētis vrbibus. Nolētibus ipſis aperte cōfederate vrbi,magnaſque habenti vires, ſine cauſa neceſſaria bellū inferret volūtarios cōplures gratia perſuaſos. Hęc intelligētes romani conſules primū quidē pecunias ex agris & pecudes mācipiaque in mōtes proximos traducere colonos iuſſere:preſidiū munitis locis iponētes idoneū ad ſeruandos qui in ea confugiebant,deinde rupē ianiculū,vocatum eſt eñ mōs altus prope Romā trāſflumē tiberi validioribus firmās munitionib⁹ & preſidijs ꝓuidētes oino ne fieret locus hoſtibus opportun⁹:aduerſus vrbē cōmunitus, ibique apparatus in bellum reponunt,& intra vrbē magis oia populariter cōſtituunt, multa agētes per humana in egenos,ne ad tyrānos trāſmutarent̄,rēque publicā lucri ꝓprij cauſa ꝑderent,& enim imunes eos eſſe oium decreuerūt tributorū cōmuniū, quæcūq; illi ſub re-

Leges ægſ ſimę.

Porſena.

Octauius. Manilius.

gibus impendebāt. nihil itē conferentes illos ad ea quę in res militares & in bella
abſumebantur : magnū ipſi eſſe lucrū putantes reipublicæ'. Si modo eorū corpo
ra habituri eſſent pro patria periclitātia, atq; vires exercitatas multo ante & pręparatas,
in cāpo igitur ante vrbē ſito caſtra poſuere. Rex aūt Porſena exercitum
adducēs inuaſione ſubita ianiculū occupat ſtupefaciēs cuſtodes. Imponit ei pręſi
diū ex etruſcis: deinde vrbē verſus properās: vt eā quoque ſine labore ſibi ſubie
cturus, vbi propius pontē fuit atque romanos cōſpexit ante flumē cōſidētes: ap
parabat ſe ad pugnā tanq̄ eos multitudie cōculcaturus, adduxitque cū multo cō=
temptu, copias. habebant enim ſiniſtri cornu ducatum Tarquinij filij Titus & Se=
xtus ductantes exules romanorū: & ex vrbe gabijs id q̄ erat robuſtiſſimum ad
uenarūque & mercenariorū militum manum non exiguā, dextri vero Manlius
Tarquinij gener, ſub quo latini qui à romanis defecerant conſtituri erant. Mediā
aciē Porſena obtinebat. Romanorū aūt cornu dextrū ductabāt Spurius Martius,
& Titus Erminius oppoſiti Tarquinijs. Siniſtrum vero Marcus Valerius conſulū
alterius frater Publicolę. Titus'que Lucretius: qui ſuperiore anno conſul fuerat,
aduerſus Manlium & latini conſtituti, mediū autē inter cornua vterque conſul=
vtq; ventū eſt ad manus, pugnabant vtriq; ſtrenuę diuq; hoſtibus obſtiterūt Ro
mani peritia ipſi armorū & tollerātia pręſtātes eis. Multitudine vero lōge ſupe
rati ijdē ab etruſcis & latinis, permultis aūt vtrinq; cadentibus, inuadit timor ro
manos. Primū quidem qui ſiniſtrū habebant cornu, vbi duces conſpexerunt Va
lerium & Lucretium ſaucios aſportatos ex acie. Deinde eos etiam qui in dextro
cornu pugnabant iam vincentes Tarquiniorum copias idem occupat timor: con=
ſtructione ſociorum videntes fugientium in vrbem omnium confertorum, per
quę vnum pontem coactorum, ſicque impetus fit in eos magnus parumq; abfuit,
quin vrbs per vim caperetur, ſine muro ipſa ſecundum flumē: ſi in eam irrupiſ=
ſent, ſimul cū fugientibus perſequētes. Qui vero impetū hoſtilē arcentes ſeruaue
runt exercitū, viri tres fuere, Spurius Martius, Tituſq; Erminius: qui dextrū cor=
nu obtinebāt ex ſenioribus: exque iunioribus Publi' Oratius, qui ex defectu alte
Cocles. rius oculorū in pugna effoſſi Cocles vocabatur, forma ipſa hominū pulcherrim'
animoque egregius. erat eñ fratruelis alterius cōſulum Marci Oratij, ducebatque
genus à trigeminorū vno Marco Oratio: qui trigeminos albanos vicit: cū de prin
cipatu contendentes hę ciuitates, & bellum conſtitute conuenerunt: ne totis viri
bus periclitarentur, ſed ternis tantū ex vtraque viris, vt in prioribus declaratū
eſt libris. Hi igitur ſoli, poſt tergū facientes ſibi pontē, multos tranſitu prohibebāt
& id vſque in multū tēpus. permanebatque in ingreſſu ipſo varijs impetiti telis
multorum ictibus, gladijſque manu percuſſi, donec flumen exercitus tranſgreſ=
ſus eſt omnis. Vbi vero in tuto eſſe ſuos ipſis viſum fuit: duo ex eis Erminius &
Marcus corruptis iam per continuas percuſſiones protegentibus ſe armis: reuerſi
ſunt receſſim. Oratius autē reuocātibus eum ab vrbe cōſulibus reliquiſque ciui=
bus, plurimi quidem facientibus illi talē ſeruari virū patriæ & parētibus ſolus nō
obtemperauit ſed perſtitit vbi erat primū iubēs Erminiū cōſulibus dicere verbis
ſuis, vt pōtē reſcinderēt ab vrbe prope. erat aūt eo tēpore lignus ſtruct' vn' ſine
ferro ex tabulis ipſis colligatus, quē & vſq; ad me talē cuſtodiūt romani. Māda=

uit'que

uitq; his viris, vt cum plura diſſoluta eſſent pontis ipſius: eſſetq; eius parua pars
reliqua indicarent ſibi ſignis aliquibus, ſiue voce altiore. De reliquis autẽ cu=
rę ſibi fore: hiſque mandatis in ipſo prę ſtat ponte, congredientiumq; cũ eꝯ alios
gladio percutiens : alios clipeo reijciens, omnes repulit irrũpentes. Nõ enim au=
debant cũ eo manũ amplius cõſerere, qui perſecuti erant romanos: vt furibũdo
atq; lętifero. Neq; erat itẽ facile adire eũ à dextra leuaq; obiectũ habentẽ flumẽ
& à fronte quoq; armorũ cadauerũq; cumulũ, ſed Eminius congregati ſtantes
Lanceis cũ iaculis lapidibuſq; miſſilibus infeſtabant : & quibus iſta deerant: gla=
dijs clipeiſq; mortuorũ, repugnabatq; illa miſſis in ſe armis eorum vtens : ac de=
bebat: vt eſt veriſſimile in confertos ſemper mittens aliquo potiri ſigno. Iamq;
vulnerum telorũq; multitudinẽ in multis ipſum corporis habẽtẽ partibus: vnũ
vulnus ex latere: quæ per alterã coxarũ ſuper caput fœmoris. Illata eſt aduer=
ſa magnis eum afflixit doloribus: greſſumq; offendebat. Verũ vbi exclamantes
audiuit poſt diſſolutã eſſe magnã pontis partem detrahitur cũ armis in fluuiũ:
tranansq; defluxũ eius magna cũ difficultate: etenim ſciſſus ex ſubſtãtaculis ta
bularum riuus vortices erigebat magnos: enauit in terram, nihil armorũ in qui=
bus erat prorſus abijciẽs. Hoc ei ſanè opus gloriã peperit immortalẽ confeſtim
enim coronatũ ipſum romani in vrbem tulerũt laudes eius canentes, vt herois
alicuius: omniſque domi manens turba effundebatur deſiderans donec adhuc ſu
pereſſet eum aſpectu vltimo cõtemplari, videbatur enim ob vulnera haud qua=
q̃ diu victurus. Atq; vbi mortẽ effugit, ſtatuã ei in armis æneã populus poſuit
in præclaro fori loco. Deditque ei publice regionis tantũ : quantũ ipſe iugo bo= Cocles itẽ
um vna die circumararet. Præterque data publice ſecundum capita vir vnuſ= rum.
quiſque & mulier quo tempore valde grauis cibariorum neceſſariorum penuria Renume=
omnes detinebat. Largiti ſunt vnius diei alimonium plures ipſi ſimul omnes trẽ ratio.
centis milibus. Oratius igitur tali demonſtrata virtute dilectus quidem caruſq;
ſi quis alius. Romanis fuit. Verum ad reliquas res ciuitatis gerendas inutilis
ex inceſſus defectu: propterque eam calamitatem neque conſulatu, neq; ducatu
aliquo militari potitus eſt, ſicq; idem admirabile demonſtrans opus in eo certa=
mine romanis laudari dignus eſt fortitudinis gratia: ſi & quis alius clarorũ homi
num præterq; hunc etiam caius Mucius, Cui codrus cognomen erat. Vir ex cla
ris parentibus. ipſe quoque ſe in conatum imittẽs magiſtratum, de quo paulopoſt
dicam: narrant primum in quibus eſſet tunc vrbs periculis. Poſt illam enim pu
gnam rex etruſcorum, in monte proximo, vnde præſidium romanorum eiece=
rat caſtra metabatur: regionem omnem trans tiberim in poteſtate habens filijq;
Tarquinij & gener eius Manilius cimbis ratibuſque traijcientes vires ſuas in al
teram partem fluminis romam verſus in munito & ipſi loco vallum iaciunt, vn
de inuadẽtes romanũ populabãtur agrũ, caulaſq; euertebant & exeũtes paſtum
ex locis tutis pecudes inuadebant. Obtinentibus verò hoſtibus, cãpeſtria om̃ia
nec ex agris importatis cibarijs, nec per flumen ductis aliquibus niſi raris, ſubita
rerum ſecuta eſt neceſſariarũ penuria, conſumentibus multis milibus quę para=
ta erant. non multa poſt hæc famuli relinquentes dominos multi quotidie tranſ
fugiebant, atque ex populari multitudine peſſimi ad tyrannos deficiebant. Quæ

videntibus conſulibus. Viſum eſt vt latinos quidem rogarēt eos qui adhuc reue=
reri cognationem & in amicitia permanere videbātur vt ſibi mitterent quāpri,
mū auxilia,inque cumas cāpanię ac in pomentani cāpi vrbes legatos mitterent,
poſtulaturos vt cōcederent ſibi frumenti eductionē, ac latini quidem eos fruſtra
ti ſunt auxilio tanquam pium ſibi nō eſſet, nec cum Tarquinio nec cum romanis
bellum gerere, quando quidē data eſſent de amicitia cū vtriſque iuramenta. Ex
pomentino verò campo Marcus & Erminius miſſi ad conuehendū frumentum
legati multas ſcaphas onerantes omnis generis cibarijs à mari contra flumen no
cte ſilēte luna,latēteſque hoſtes ea cōuexerūt hoc aūt foro rerū venaliū celeriter
cōſumpto eadēque inopia eos homines detinente cognoſcēs ex profugis etruſcis
ꝙ clauſi intus fame laborarēt,præcones ad eos miſit,imperās vt Tarquiniū reci
perent,ſi vellent bello faméque liberari. Nō acceptātibus aūt romanis iuſſa,ſed
Mucius. grauia oīa ſuſtinere volentibus Cognoſcēs Mucius quod duorū alterū eis euen
turū eſſet aut vt non diu in eiſdem permanerent cogitatis indigentia neceſſario=
rum coacti,aut ſeruantes cōſtanter iudiciū miſerabili perderētur fato,adit conſu
les rogat'q; eos vt ſibi ſenatū cogerēt tanquā magnū eſſet quiddā neceſſariūque
Oratio. allaturus. Quod vbi factum eſt, conatum inquit patres audaces ipſe excogitans,
per quē pręſentib⁹ liberet vrbs malis valde quidē fido operi meq; voti puto faci
le potentē fieri,de mea verò anima. An ſuperſtes futura ſit operi,haùd ſpē equi=
dē magnā habeo,immo verò (ſi vera dicere oportet) nullā in periculū igitur me
demiſſurus tantum aut æquū cenſeo latere omnes rebus magnis ſublatus nec ſi
conatu me contingat excidere,nō ex pulchris cōtingat operibus,me magnarum
potiri laudū,ex quibus mihi pro mortali corpore, immortalis extet gloria. Po=
pulo eīn aperire qui cogito nequaquā tutū ne quis propria amplectās lucra, hæc
ad hoſtes deferat,quibus opus eſt, vt arcanis myſterijs cuſtodia vobis verò quos
tenaciter hæc ſecreta habituros credidi primis ſoliſque efferre cogitaui à vobis
enim ea ciues de hinc alij tempore oportuno diſcent ,conatus autem talis qui=
dam eſt meus,vt perſonam aſſumēs trāſfugæ ad etruſcorum vallum pergā ſiq
Pulchre. minime fidem faciens apud eos moriar, vno tantū pauciores reliqui ciues eritis,
ſi verò vallum licebit ingredi, regē vobis ipſum hoſtiū me interfecturū pollice
or. Moriente aūt Porſena, vobis bellū diſſolutum erit. Ego autē ſi quodcūq; vi=
ſum erit numini patiar,horum cōſocios vos habiturus. Apud'que populū teſtes
iam habeo. Meliorē fortunam patrię, Vię ducē faciēs, laudatus ita'que à ſenatu,
captiſque augurijs de actione proſperis trāſgreſſus eſt flumen. Aduenieſque ad
etruſcorū vallū ingreditur deceptis portarū cuſtodibus, vt eiuſdem gentis vnus
armorum nihil manifeſtū habens & etruſca lingua loquēs quā puer adhuc,à nu=
trice doctus etruſci generis deciderat. Atque vbi ad forū & prætoriū venit, vi=
det hominē magnitudine corporis roboré'que excellentē, iuſte quo'que indutum
purpurea & in prætorio ſedentem tribunali, circaq; eum ſtantes armatos plures.
Deceptus aūt opinione, vt qui nūquā etruſcorū vidiſſet regē,hunc virū eſſe ſu=
ſpicatus eſt Porſenam (erat autem is regis ſcriba,inque tribunali ſedebat,dinume
rans milites perſcribenſque cibaria,) ad hūc igitur ſcribā pergens per circū ſtantē
turbā,& aſcendens vt inermis & à nemine prohibitus tribunal, educit gladium,

quem

quem occultum ſub amictu habebat, feritque hominē per caput, quo vno vulnere moriente illo, ſtatim ab iſs qui tribunal circundabant ad regem, qui iā de cęde ſcribę audierat ducitur. Iſq; vbi eum vidit, ò ſceleſtiſſime, inquit, oīm, pœnaſque daturus, quibus es dignus breui, dic mihi quis es, & vnde venis, & cui fidens auxilio aggreſſus es opus huiuſmodi & vtrū ſcribam meum ſolū interficere, an me quoque propoſitū tibi fuerit? & quos habes inſidiarū ſocios? occuleque veri nihil, nec cogaris torctus dicere? hincque Mucius, neque coloris mutatione neque vultus demiſſione horrorē aliquē ſignificās neque alia perturbatione vlla quibus affici morituri ſolent. Ego, inquit, ſum romanus, nec quacunque cauſa. ſed patriā liberare bello volēs. Veni ad exercitum veſtrū tanquā vnus ex tranſfugis, interficeréque te volēs nec ignorās quod vel pulchre exequēti mihi hoc facinus, vel ſpe fraudato moriendū prorſus eſſet. Largiri aūt ei à qua accepiſſem patrię vitā eligens, proque mortali corpore, immortalē gloirā relinquere, deceptus cū ſe hac ſpe pro te quē non debebā, ſcribā tuū interfici, purpura & ſede ſigniſque alijs poteſtatis ſeductus, mortē igitur, cui ipſe me deuoui, cum ad actionē hanc accingebar non deprecor. Cruciatus aūt cęteraſque cōtumęlias deprędcor, quas ſi mihi remittis, data fide per deos polliceor me tibi magnæ rei & qui ad ſalutē tuā ptineat futurū indicē. dicebat autē hęc ſtudēs eum eludere. ille autē extra ſenſum factus ſimulque diuinās ſibi pericula à multis hominibus nequaquā vera, dat ei per iuſiurandum fidē. ❧ Poſt quod excogitās Mucius nouiſſimū fraudis modū, qui refelli palam nequiret, trecenti inquit, ò rex romani viri eiuſdem ætatis, generiſque omnes patritij conuenientes te occidere conſtituimus, accepta dataque inter nos per iuſiurandū fide. Vſum que eſt nobis cōſultantibus, Quis eſſet modus inſidiarum optimus non eundum eſſe nobis vna ad hoc opus omnibus ſed ſingulis, neque alterū alteri aperire quando aut vbi, aut quomodo quibuſue facultatibus tibi inſidiaretur, vt adeſſet latēdi à nobis opportunitas facilior hęcq; cogitātibus nobis, forteſq; iacientibus, ſors prima. Mea rem aggrediēdi fuit, túq; igitur pręſciēs quod multi ſtrenuique eandem opinionem mecum ſunt habituri gloriæ deſiderio quorum ſi modo vnus meliore fortuna quā mea fuerit vtetur. Cōſidera quænam tibi aduerſus oīes futura ſit cautio. Vbi verò rex hęc audiuit illum quidē abducentes ſatellites deligare iuſſit cuſtodiriq; diligenter. Ille verò amicorū fidiſſimos aſſumens, & Aruntē filium iuxta ſedere iubens, deliberabat quinā agendo poſſet fruſtrari horū inſidias. Cęterorū igitur vnuſquiſque fatuas cautiones eloquens ſentire nihil videbatur opportunū, filius aūt poſtremo ſententiā protulit ſua ipſius ætate ſeniorē haùd ſpectandū ei eſſe cēſens qualibus vtendo cuſtodijs, Nihil eſſet paſſurus graue. Sed quid agendo potius nō egeret cautione. Admirātibus aūt ſenſum eius oībus, & quēadmodū iſtud fieri poſſet diſcere poſtulātibus ſi amicos, inquit, pro hoſtibus efficeret ſibi rex hos viros pręcioſiorēq; animā ſuam duceret reditu in vrbē vna cū Tarquinijs exulum. Ac pręclare rex quidem eū ſentire ait, ſed rem dignā eſſe conſilio, quēadmodū decentes fierent cum romanis reconciliationes, eſſe maxime pudēdū dicēs, ſi qui pugna eos viciſſet & incluſos teneret muris abiret nihil per quod Tarquinius reciperetur peragēs, tanquā victus à victis ipſe ſimul & fugiens eos qui ne è portis quidē egredi amplius

Mors ſcribæ.

Porſenæ verba.

Verba mucij.

Arrūtis filij porſenæ conſilium.

ſuſtinerent. Vnam autē pulchrā tātum demonſtrabat inimicitiarū diſſolutionē,
fore,ſi ab hoſtibus venirēt ad ſe facturi verba aliqui de amicitia,& hæc tunc qui=
dem ad filium & ad aſtantes. Verū paucis poſt diebus coactus eſt, prior ipſe recō
ciliatorios ſermones incipere propter cauſam huiuſmodi diſperſis eñ per regio=
nem militibus,& quę in vrbē ducerentur auferentibus idque facientibus aſſidue,
romani cōſules diſpoſitis opportuno loco inſidijs multos eorū perdunt. Et occi=
ſis adhuc plures captiuos ducūt, quā rem grauiter ferētes etruſci, diſputabant in=
ter ſe per cōpita criminando regē alioſque duces de diuturnitate belli, demigrare
ipſi cupientes aliquādo ad lares proprios. Cunque igitur viſum eſſet gratas om̄i=
bus recōciliationes fore,legatos miſit ex amicis ſuis fidiſſimos. Dicūt tamē qui
dam miſſum eſſe etiā cum eis mucium, data regi per iuſiurandū fide de reditu.
Alij autem dicunt obſidem donec reconciliarētur eum virū in exercitu eſſe cu=
ſtoditum. Sunt'que forſan hæc veriora. Erāt autē qui rex dedit legatos mādata
huiuſmodi de reſtitutione tarquiniorū fieri verbum nullū, ſed ſe æquū cenſere
Mādata legatis. eſſe opes ſuas eis reddi. Maxime om̄ia quęcūque ſenior tarquinius relinquerat.
Et quę illi acquirētes iuſte obtinerāt, vel ſi minus quęcūque poſſibilia agrorum,
Porſena. ædium pecorū corruptarūq; frugū eſtimationē. Vtro modo videreť magis eis
cōferre,ſiue vt obtinētes poſſidēteſq; cōtribuerent,ſiue vt iſta ipſi ex publico diſ
ſoluerent, & hęc quidem pro illis. Sibi aūt diſſoluenti bellū, peti eos iubebat,qui
ſeptem pagi vocantur. Erat eñ ea regio antiquitus etruſcorum. Romanique eā
occupauerāt adēptā bello poſſidētibus, & vt romani etruſcis amici manerēt cer
ti,ex pręclaris familijs pueros futuros ipſos apud ſe obſides pro vrbe peti. Adue
nientibus aūt legatis romam,ſenatus decreuit publicola altero conſulū ſuadente
concedenda eſſe quęcunque poſtularet etruſcus, laborare popularē & iopem tur
bam putans,cibariorū penuria,cupidēq; ſuſcepturā belli diſſolutionē. Quibuſcū
que æquis cōditionibus fieret,populus verò cętera ex ſenatuſconſulto firma eſſe
iuſſit,reſtitutionē autem pecuniarum minime cōfirmauit. Sed cōtraria prorſus
ſentiēs nec ex publico, ne ex tributis priuatorū quicquā reddi tarquinijs ſtatuit.
mitti verò de his rebus ad porſenā legatos,qui & obſides & regionem eum reci=
pe æquum cenſerēt. De pecunijs aūt iudicē ipſum factū tarquinio'que & roma
nis. Vbi vtroſque audiſſet,iudicare quę viderentur iuſta,neque gratia,neque ini=
miticia abductum. Abierunt'que etruſci afferentes hęc ad regē reſponſa,& cum
eis qui à populo decreti erāt legati,ducentes ſecū ex primis familijs viginti pue=
ros,quos opus erat pro patria eſſe obſides,dantibus quidem filios ſuos primū con
ſulibus marco quidem Oratio filium, Publico verò Valerio filiā iam nubilem.
Aduenientibus aūt iſtis ad exercitum, rex gauiſus, multum'que romanos lau=
dans pactus eſt cū eis indicias in pręfinitum quendā numerum dierum. Recipit
que cauſę iuducationem,dolebāt aūt tarquinij ſpe maxima excidētes. quam de
rege habuerāt vt per illum in regnum reducendi, ſed cōplectendi tamen pręſen=
tia cogebātur,& quę illi viſa eſſent ſuſcipere. Veniētibus deinde iter cōſtitutū tē
pus ad defenſionē cauſe ex vrbe & ex ſenatu natu maximis, ſedēs pro tribunali
Fuga virginium. porſena rex cum amicis, iubenſque ſimul filium ſuū ius dicere, permiſit eis cauſę
dictionem,qua pendēte adhuc, Venit nuntiās quidā regi fugā virginium obſidū.

Rogaſſe

Rogaſſe eñ eas cuſtodes, vt lauare ſe permitterēt in flumen quòd vbi cōceſſum
fuit, vt abſiſterēt quo'que parumper eas rogaſſe donec lauarent, veſteſque reſu-
merent ne ſe viderent nudas, ꝙ cum inpetratum eſſet adhortāte cęteras coclia,
prima'que incipiente, tranſnatato flumine abijſſe in vrbē oēs, ibique multus erat.
Tarquinius peierationē increpās perfidiāque romanorū regemque irritans, vt
deceptum à doloſis hominibus, ne eis amplius mentē adhiberet. Excuſante aūt
cōſule ac fuiſſe hoc opus dicente ex ipſis virginibus, ſine patrū iuſſu, ſe'que fidē
facturum dicente quòd nihil geſtū à ſe eſſet ex inſidijs. Perſuaſus rex conceſſit
euntem ipſum ad ſe virgines, vt pollicebat, adducere. Profectuſqueeſt ducturus
virgines Valerius. Cęterū tarquinius generque eius neglecta cauſę dictione cō-
ſilium ineunt imperium. Turma equitum clàm miſſa ad obſidendū iter rapien
daſque cum ducerentur virgines. Cōſulem'que veniētes cęteros ad exercitum,
Capiendos opū ipſi quas tarquinio romani abſtulerāt pignora hęc corpora ha-
bituri finem litis non amplius expectātes. nō permiſit autē ſuccedere ex ſentētia
eis numen. Nam quo tempore latinorū vallum inſidiaturi exierāt, pręueniēs ro
manus cōſul ducenſque puellas aduenit, & ante portas iam ipſas etruſci valli exi-
ſtens, à perſecutoribus occupatur. Quo in loco cōgreſſis eis, ſenſere ſtatū etruſci
ſtudioque regis filij alā aſſumens equitū opē tulit. Et qui ſtabant pro ſtatione pe
dites, vna cōcurrerunt. Quibus rebus excandeſcēs porſena ad contionē etruſcos Porſena.
aduocat, & enarrans quemadmodū permittentes ſibi romani iudicare de eis qui
obijciebātur à tarquinio ante finē litis, in corpora legatorū ſacra & obſidum, ini
qua agere per inducias conati ſunt, iuſte ipſi ab eis expulſi. Quo circa etruſci qui-
dem romanos abſoluūt crimine, cum tarquinio aūt manilio que amicitiā diſſol
uunt. Prædixit eis quo'que vt eodē die abierunt è caſtris tarquinij, igitur cū in
ſpe eſſent magna à principio tanquā rurſus dominaturi vrbi auxiliātibus eis etru
ſcis, aut opes ſuas ſaltem recepturi, propter eam in legatos obſideſque iniquitatē,
re vtraque fraudati, abierūt e caſtris, cū pudore & odio. Indéque rex etruſcus ob
ſides romanorū duci ad tribunal iuſſos cōſuli reddidit. meliorem ſe dicens gene-
re omni obſidū ducere ciuitatis fidem, vnā verò virginem à qua perſuaſæ cęte
rę tranſnarunt flumē laudans, vt maioris quàm pro natura pro'que ætate ſenſus,
ac beatā vrbem dicens. Quod non ſolū educaret viros ſtrenuos: ſed & virgines
viris ſimiles, puellam donat equo bellico decentibus ornato phaleris. poſt cōtio-
nem autem libās cum legatis de pace deque amicitia per iuſiurādū atque eos ho
ſpitio excipiens, dona ferre dat ciuitati. Captiuos omnes ſiue præcio complures
ipſos & locum in quo caſtra habuerat, nō vt vallū in externa terra, ad paruū tem
pus, ſed vt vrbem priuatim publice'que opulenter inſtructum, cū non eſſet mos
etruſcis, cum decederent ex hoſtilij agro, ædificia recta ſinere, ſed concremare
non permiſit, ſed ſic ſtare dimiſit non paruum ipſe vrbi ad computationem pecu
niæ largitus munus: declarauit autem hoc auctio, quàm poſt regis demigratio-
nem facere quęſtores. bellum igitur quod romanis aduerſus etruſcos & cluſino-
rum regē porſenā fuit, in magna adducentes vrbē pericula, talē ſortitum eſt finē.
Senatus aūt poſt demigrationē etruſcorum conueniens decreuit, ſolum porſenæ
mittere eburneum, ſcepturum'qꝫ & coronā aurcā. Veſtē'que triumphalem, qua

Mucius ꝑmiatur. — reges ornanť. Mucium autē mori eligentē pro patria, prçcipuum'que autorē viſum diſſoluēdi belli, regione trāſtiberim donare de publico eodē modo quo Oratiū propugnatorē pontis anteà donauerāt, quātacun'que aratro vna die cōplecti

Prata Mucia. — poſſent. Hic locus prata mucia vſque ad hanc ætatē vocantur. Et hæc quidē illi

Coclia. — viris. Coclię verò virgini locū, ſtatuę dedere æneę, quā ei ſuper ſacra via, qua in forum itur patres ei poſuere virginum hāc nō amplius nos extantā inuenimus, dicebatur autē incēdio circa ædes proximas exorto eā eſſe deletā, eo quidē anno tēplum capitolini iouis ad perfectionem vſque cōſummatum eſt, de quo partim in ſuperiore declaratū eſt libro. Dedicatiōem autē eius & inſcriptiōem ſumpſit marcus oratius, Alter cōſulum prçueniens prçſentiā collegç. contingerat enī eo tempore Valerium egreſſum eſſe vrbem anteà cum copijs ad auxilium regiōis, nā populo ante relinquentibus loca tuta hominibus, & in agros cōuenientibus, latrones mittens multos, manilius tarquinij gener, detrimenta colonis inferebat. geſta'q; ſunt hęc ī tertia cōſulari poteſtate. Anno aūt quarto cōſulatū iēūtes cōſules marcus Largius, tituſque erminius ſine bello magiſtratū geſſere, hiſque cōſulibus arrūni porſenę regis etruſcorum filius aricinā vrbem annum iam ſecun-

Mors arūtis. — dum obſidens moriť. Statim enī ſimul atque icta ſunt fœdera cum romanis dimidium accipiens à patre exercitus aricinis bellum intulit ſibi proprium paraturus imperium, & cum parum fuiſſet, quin vrbem caperet, aduenīēte aricinis auxilio ex antio & tuſculo cumiſque cāpaniæ, inſtructus ipſe viribuſque minoribus, aduerſus maiores dimicās alios q dē aduertit, & ad vrbē vſque perpulit. A cumanis verò quos ductabat Ariſtodemus mollis cognomine Victus moriť, exerci-

Ariſtodemus moritur. — tuſque etruſcorum, poſt mortē eius, nō amplius ſuſtinens in fugam vertitur, multique eorū à cumanis perſequentibus, ſunt deleti. Alij verò plures diſperſi in romanum agrum haud multū diſtātem profugiunt, amiſſis armis, neque vlterius per vulnera valentes progredi quos romani exportātes ex agris & in vrbē feren-

Romanoꝝ clementia. — tes plauſtriſque & vehiculis, alijſque ſarcinarijs iumētis ſemimortuos quoſdam inque ædes proprias alimonijs & curationibus, alijſque humanitatibus plurimū miſericordiæ cōtinentibus, receperunt, adeò vt eorum multi his gratijs alleti, nō haberent amplius deſiderium redeundi domū. Sed apud beneficos ſuos permanendi, deditque eis ſenatus regionē vrbis in qua ædes cōſtituerent inter palatiū & capitolium quatuor ferme extenſam ſtadia cōuallem, qui per ad ætatem vſ-

Vic⁹ thuſcus. — que meā vicus tuſchus à romanis lingua eorū propria appellatur, per quem quidem tranſitus eſt à foro ad circū maximum. Pro'que his à rege eorū inuenerūt non parui prętij remunerationem: ſed quā plurimū delectati ſunt regionem illā trans flumen, qua abſtinuerāt cum depoſitum eſt bellum, immolationeſque deis perſoluerēt multa pecunia, quas ſe facturos vouerāt ſi fierent iterum ſeptem pagorum domini. Anno verò quinto poſt eiectiōem regum olympias quidē erat

M. Valerius. Pu. poſtumius Bellū cum Sabinis. — nona & ſexageſima qua vicit in ſtadio iſchomachus Crotoniates. Athenis verò in magiſtratu iterum erat Aceſtorides. Romeque cōſules marcus Valerius publicolę frater, publiuſque poſtumius tubertus dictus, ſub quibus alterū ex finitimis gentibus excepit romanos bellū, quod à latrocinijs incipiēs in multa magnaque proceſſit certamina. redit tamē deſinēs in decētes recōciliationes ſub quanta [illegible]

poſt hos conſulari poteſtate geſto licet aſſidue hoc medio tẽpore om̃i bello ſabi
norum eñ quidem deſpiciẽtes imbecillitatẽ Vrbis ob iacturas ab etruſcis vt nõ
amplius reſumpturę priſtinã dignitatem, inuadebant deſcẽdentes ex locis tutis.
In cãpeſtria latronũ more inferẽteſq; detrimẽta colonis multa, quibus de rebus
mittentes romani priuſquã ad arma venirent legationẽ poſtulabant de his rebus
iudicium penaſque dari, ac ne amplius iniqui quicquã in colonos agerẽt præſtari,
contumacia verò accipiẽtibus legatis repõſa, bellũ eis indixere, fuitque egreſſus
primus vnius conſulum Valerij cũ equitibus, et ex leui armatura robuſtiſſimis
ſubitus, aduerſus eos qui regionẽ populabãtur. ruitque cędes depręhẽſorũ in pro
curſionibus cõplurimum ipſorũ magna (vt veriſimile eſt) aduerſus hoies incõ-
poſitos & pallãtes, & qui eam inuaſionẽ minime pręſenſiſſent. Poſteà verò mit
tentibus ſabinis magnũ in romanos exercitum. ſub perito belli duce, ſit egreſſus
alter in eos romanorũ totis viribus, ducẽteque eas vtro'que cõſule ac poſtumius
quidem propius romã in montanis locis caſtra poſuit, veritus ne qua fieret ab
exulibus ſubita inuaſio. Valerius aũt prope hoſtes iuxta flumen anienem qui ex Anienem
vrbe tibure effuſus, per excelſum ſcopulũ multus per planitiem ſabinorũ roma-
norũque fertur diſterminans vtrũque regionem, influitque in tiberim, aſpectu
pulcher & potu dulcis. ex altera vero fluminis huius parte iactũ erat ſabinorum
vallum, ne ipſum quidẽ magno ſpacio decurſu amnis diſtãs, ſuper tumulo quo-
dã terreo, decliuo ſenſu nec valde arduo, ac primũ igitur caute ſe habentes vtriq;
verebantur tranſmiſſo flumine prælium incipere, certum poſteriori tẽpore non
conſulto, aut per prouidentiã alicuique cõmodi: ſed per irã & paruicatiã accẽſi cõ
mittunt pręlium, aquãtes enim potum'que ducentes equos, ingreſſi ſunt in mul-
tum fluminis, fluebat eñ tunc exiguus. Nec dũ auctus hybernis imbribus, adeò Initiũ pu-
vt parum ſupra genua habentes riuum ipſum tranſgrederentur, congreſſu igitur gnæ.
paucorum primum aduerſus non multos facto, excurrunt ex vtroque vallo ferẽ
tes ſuis auxilium aliqui, deinde rurſus vtrique alij pro repulſis ſuis pugnantes, ac
quãdoque repellebãt ſabinos romani, & quãdoq; romanos ſabini arcebãt fluuio,
multis aũt ſecutis cędibus atque vulneribus, ſtudioque om̃ibus vincendi inciden
te (vt in leuibus ex temporalibuſq; certaminibus ſolet) prõptitudo quo'que du-
cum exercitui ſimilis affuit tranſeundi fluuiũ, pręuenitque romanus conſul, atq;
traijciens exercitum aduerſus ſabinos armatos, & in aciem inſtructos ad manus
venerat. Neque eñ diſtulerãt illi quo'que pręliũ cõmittere. Ex cõtemptu mul-
to elati, quòd non aduerſus vtrunque cõſulem vim'que oẽm romanorum certa-
turi eſſent irruentes pugnabãt, audaciã omnẽ prõptitudinemque demõſtrantes.
Durante autem conſtãti certamine, & cornu dextro romanorũ vbi erat conſul
poſtumius aduerſarijs ſuperueniẽte vlteriuſque progrediente. Siniſtro aũt labo-
rante iam, & ab hoſtibus ſuper flumen compulſo, ſentiẽs quæ fierent conſul alter
romanus eduxit copias ductãs aciẽ quod ipſe peditum, modico'que gradu ſubſe-
quens. Seniorem vero spuriũ, qui ſuperiore anno cõſul fuerat cũ equitibus emit
tens magna cum feſtinatione iſq; agens flagellis equos flumen facile nullo prohi
bente tranſit, pręterque dextrũ cornu hoſtium adequitans tranſuerſos concutit
equites ſabinorũ, ſit'q; magnũ eo in loco die vtrorũ'q; equitũ acriter pugnantiũ

certamen. Quo in tempore ductās pedites conſul proprius hoſtes factus, irruēſ
que in pedites multos eorum pugnantes interfecit reliquoſque ex acie detrudit.
Sabinorū fuga. Sique nox eos nō deprehēdiſſet, sabini oēs circūdati à romanis equitatu valen
tibus, perditi omnino eſſent. Sed diffugiētes eos ex pugna vtiq; inermes nec mul
tos liberarunt tenebrę remiſerunt'que ſeruatos ad propria, caſtris vero eorū potí
ti ſine certamine ſunt cōſules, relinquente ea pręſidio, ſimul ac fugā ſuorū vidit,
ex quibus illi multa capiētes emolumēta, quę ducenda ferenda'que militibus per
miſere, domum copias abduxerunt, tūque primum recipiens ſe ciuitas ex calami
tate ab etruſcis, priſtinos reſumpſit ſpiritus principatumque confiſa eſt ſibi ſicut
anteà vendicare finitimorum amboſque decreuit cōſules cōmuniter triumphū
ducere. Priuatim vero eorum alteri Valerio dono locū habitandum dari in cla=
riſſimo palātij loco, & in conſtructionem domus ſumptū de publico eſſe largiē
dum huius domus iuxta quā ſtabat taurus æneus, clauſtrales fores ſole oīm qui
V. publicola. T. Lucretius. ſint romę publicarum priuatarum'que ædium, in exteriorē partē aperiuntur ab
his viris conſulare imperium accipiunt Publius Valerius cognomine publicola
quartum Tituſque Lucretius iterum Valerio collega, ſub quibus oṁes sabini cō=
muniter ex vrbibus cōuenientes decreuerunt cum Romanis bellum gerere tan=
quam ſolutis foederibus ex quo Tarquinius rex cum quo libatum erat, exciderat
imperio perſuaſi ipſi à ſexto ſiliorum Tarquinij, altero qui priuatim eos colēs do
nanſque potentes viros cuiuſcunque vrbis expugnauit omnes cōmuniter & ad
duxit duas vrbes fidenas & cameriam ſuadens vt deficerent à Romanis, illiſque
adherent, quibus ex rebus ipſum imperatorem eligunt, permittunt'que ei milites
ex vna qua'que vrbe cōſcribere tāquā ipſi in priore pugna imbecillitate virium
ducíſque prolapſi fatuitate. Et hí quidem in talibus occupati erāt. Fortuna verò
exequare volens cōmodis detrimēta romanorū pro deferentibus ipſos focijs, al=
terum eis minime ſperatū auxilium ex hoſtibus appoſuit quoddam tale. Vir ex
ſabinorū gente, quidā in vrbe habitans regillo, generoſus, pollēſque opibus Titus
Claudij transmigratio. Claudius ad eos tranſfugit, cogitationē adducens magnā & amicos & cliētes ex
ipſis demigrantes domibus haud pauciores quin'que milibus arma fere valenti=
bus, deprehendens aūt cum, neceſſitas transferendi habitationem romā talis fuiſ
ſe dicitur, clarum vrbium primores alienatim ab hoc viro, ob ambitionē in repu
blica, diem ei dixerūt proditionis accuſantes. Quoniam ad inferendū bellum ro
manis minime prōptus erat. Immo vero ſolus publicæ cōtradicebat cēſentibus
ſoluta foedera, nec ſinebat ciues ſuos rata ducere, quę cęteris viſa erant. Hoc hor
rens ille indiciū oportebat enim ab alijs ipſum vrbibus iudicari aſſumens opes &
amicos additur romanis ciuibus. Neq; parū momenti ad res gerendas exibuit.
Viſuſque eſt bene gerendi belli fuiſſe omniū cauſa pręcipua. Quibus pro rebus ſe
natus populuſque in patricios eum conſcripſit. Permiſitque vrbis quantā voluit
Trib⁹ claudia. partem capere in ędificationem ædium regionēq; ei addidit de publico, eam quí
inter fidenas & piculiam, quam poſſet oṁibus ſuis diuidere, à quibus tribus quo=
Expeditio contra romanos. que quædā cum tempore effecta eſt claudia appellata ad me vſque permanens.
Nomenque idem ſeruans. Vbi verò parata vtriſque ſunt oṁia. Primum quidē
eduxere ſabini copias, binaq; cōſtituūt caſtra, ſub diuo altera haud pcul fidenis,
altera

altera in fidenis ipſis: cuſtodiæ vrbis, ſimulque foris confidentium profugij, ſi
quid eis accideret cauſa. Cognoſcentes autem romani conſules: ſabinorum in ſe
expeditionem, ipſi quoq; omnes educentes militaris ætatis homines caſtra ſeor
ſum locant. Valerius quidem prope caſtra ſabinorum cãpeſtria, Lucretius vero
paulo longius, ſuper tumulo quodam, vnde erant caſtra altera conſpicua. Erat
autem romanorum cogitatio, vt tanq̃ vno aperto certamine, de bello cito indi=
caretur, cum hoſtibus ſtatim cõgrediendi. Sabinorũ vero dux horrens manus
in aperto cõſeri aduerſus audaciam tollerantiãq; hominum ſuſtinere omnia gra
uia paratorum, per noctem eos inuadere cogitabat, atq; paratis eis, quæ ad foſſæ
& aggeris valliq; ingreſſum opportũa futura eſſent, vbi ſoli omnia affuiſſent ad
certamen præparata, ducturus erat poſt primũ ſomnum exurgens ad munitio=
nes romamorũ partem exercitus ſui validiſſimam eis quoq; qui fidenis conſide
bant præmonitis, vt vbi ſuos egreſſos ſentirent, ipſi quoq; vrbe egrederentur le
uibus inſtructi armis. Deinde loca inſidentes eos opportuno iubebat vt ſi auxi=
lia aliqua valerio ex caſtris alteris aduenirent exurgentes ipſi; & poſt tergum eis
facti, cum clamore multoq; armorum ſtrepitu in hoſtes irent. Ac ſic igitur con
ſultans ſextus conſiliumq; ſuum apperiens cẽturionibus poſtq̃ eis quoq; eadem
videbantur occaſionem expectabat. Transfuga vero quidam veniens ad mu=
nitiones romanorum conſilia hæc eius conſuli valerio indicat. Neq; multo poſt
equites quidem aduenjunt, adducentes captiuos aliquot ex sabinis quos præda=
tum egreſſos cœperant. Hiq; ſeorſum interrogati quid dux ſuis pararet agere;
dicunt ſcalas eum machinaſque tranſgreſſorias fabricare, verum vbi aut quan=
do eis vtendum eſſet, ſe neſcire. Hæc igitur intelligens valerius, ſenem MARCIŨ
in altera mittit caſtra, conſilia hoſtium nuntiaturum. Obtinenti ea LUCRETIO, Valerius.
& quemadmodum hoſtes aggredi opus eſſet, admoniturum. Ipſe vero ductores
ordinum, centurioneſq; aduocans: & eloquens eis quęcunq; ex transfuga capti=
uiſq; audiuiſſet, cohortatuſq; eos vt viri eſſent ſtrenui accepiſſe ſe ducentes tem=
pus locumq; voto dignũ, vbi pulchras de inimicis pœnas ſumerent: tum & quæ
agere opus eſſet vnumquẽq; admonens ſignumq; dans. Dimiſit eos ad ſuos or= Inuaſio ho
dines: nondũ erat nox media, cum excitatis dux ſabinorum militibus, ducebat ſtium.
ex his ad caſtra hoſtium partẽ validiſſimã, ſilere iubens omnes, nullũq; prorſus
fieri armorum ſtrepitũ, ne venientes eos hoſtes pręſentarent, priuſq̃ ſuper vallũ
iam eſſent. Ad quod vbi propius aſtitere, incedentes primi, neq; lucẽ vidẽtes
candelarum, neq; voces audiẽtes vigilũ: damnabant multã romanorũ fatuitatẽ,
vtpote deſerentium cuſtodias, intraq; vallũ dormiẽtiũ, replẽtq; foſſas in multis
locis materia, tranſgreſſiq; ſunt, nemine eos impediẽte. Conſidebãt autẽ romani
inter foſſas & circũuallationes turmatim, minimeq; per tenebras conſpicui, trã=
ſeunteſq; cum in manus ſuas inciderẽt, hoſtes occidebant, atq; vſque ad tempus
aliquod ſubeuntes latuit præcedentium interitus. vbi vero lux apparuit exur=
gentis lunę, hiq; foſſę propinquabant mortuorum in ea aceruos & cateruam vi=
dentes hoſtium pręſtantem validam, retrocedentes, abiectis armis, vertuntur
in fugam. Romani vero altè exclamantes (erat enim hoc ſignũ ſocijs qui in al=
teris caſtris erant) excurrunt in eos, conferti omnes atq; LUCRETIUS vt clamorem

Secūda ſabinorum clades.

audiuit,permittens equites: perſcrutantes an aliquę collocatæ eſſent hoſtium in-ſidię, paulopoſt ſequitur robuſtiſſimos educens peditum. Eodemque tempore equites cohortes miſſas ſidenis in ſugam vertūt:& pedites interſicientes eos qui ad caſtra ſua venerant perſequūtur:haud tenentes ipſos arma:nullumque ſeruantes ordinem ea in pugna ſabinorumque & ſociorū cecidete circiter tredecim milia& quingenti, captaque ſunt eorum milia quatuor & ducenti, atque captū eo-

Quarta clades.

dem die vallum. Fidene vero non multos dies obeſſe,qua parte maxime incaptabiles videbantur cuſtodiebanturque à paucis, captæ non hę tamen captiuitatem hominum euerſionémve expertæ cędeſque hominum poſt captionem minime fuit magna,ſufficiens enim conſulibus viſa eſt delinquentis vrbis gentis eiuſdem poena pecuniarum mancipiorumque direptio& eorum qui in pugna miſſi eſſent exitiū,ne vero in promptu eſſet amplius captos eos ad arma verti cuſtodia pro-uiſum eſt moderata: atque ea quæ conſueta erat romanis ſontiū authorūque de-ſectionis punitione,conuocantes enim ſidenatium captiuos,in ſorum multūque eos dementiæ ſuæ accuſantes: dignoſque eſſe diſcentes vt puberes, perderentur omnes neque gratiā habentibus eis beneficiorū: neque malis ad modeſtiā reda-

Suppliciū.

ctis:virgis celos nobiliſſimos eorū inſpectātibus omnibus occiderūt. Reliquoſque habitare permiſerunt ſicut antea, pręſidiū eis conſtituentes:id ꝙ ſenatus de-creuit, Et partem quandā regionis auferentes pręſidiarijs tradidere. Hiſque geſtis deduxere ex hoſtili agro exercitū: & ex ſenatus decreto triūpharent. Et hęc

poſthumi⁹ Tubero. Agrippa. Menenius Hiſtorico conueniēs.

quidē i cōſulatu eorū ſunt geſta. Publio aūt poſthumio Tuberto dicto cōſule iterū creato atque Agrippa menenio Lanato dicto: ſit tertia ſabinorū irruptio maiore exercitu:anteq̄ ſentirēt egreſſum eorū romani & vſque muros romę ipſi⁹ excurſio in qua magna facta eſt romanorū cędes:nō colonorum modo, quibus ni-hil pręuidentibus ſubitū malū aſtitit,priuſq̄ in oppida quiſque proxima cōſuge-ret, ſed & in vrbe tunc cōmorātiū. Nam alter conſulum poſthumius nō tollerādam eſſe ratus & hoſtium cōtumeliā auxilio accurrit propere oblatos ſorte idē promptius q̄ prudentius educens: quos videntes ſabini in ſe incidentes,multo cū contemptu incompoſitos & diſſipatos, volentes adhuc ipſi augere deſpicientiā eorum celerius q̄ gradu modico retrocedebant tanquam ſugientes,donec eos ad-duxere in profundas ſyluas, vbi reliquus exercitus ſubſidebat. Deinde conuerſi in perſequentes qui credebant & qui in ſyluis erant exclamantes in eos tendunt incompoſitis autem hominibus & perturbatis, & per ſyluam ſatigato anhelitu, ſuperuenientes multi multoque cum ordine ſibi obuios, quoſcunque perdunt. Reliquoſque in fugam ſe dantes interruptis itineribus ad vrbem ferentibus in montanū quoddā cōcludūt deſertū deorſum, ponēteſque propius eos arma (iā enim eos nox occupauerat) cuſtodes eo loco in noctē totā collocant, ne ſe laterent recedentes. Vbi vero nuntiatus eſt hic caſus romę, perturbatio fuit magna, curſuſque ſuper muros timorque omnium, ne in vrbem ea nocte ingrederentur hoſtes, bene geſta re elati: ſimulque dolor amiſſorum relictorumque cōmiſeratio tanq̄ ſtatim corripiendorū ob inopiā neceſſariorū, niſi eis aliquid adueniret ſubſidiū celerrimū. Eamque igitur noctem inſomnes acerbis animis peragere. Poſtridie vero omnes qui i robore eſſent armans cōſul alter menenius: ducebat auxilio ijs

qui in

qui in montē erant:ornatum ordinemque ſeruantes quos videntes: cum aduení
rent sabiní, non amplius axpectarunt. Sed reuocantes ducem ſuum abduxerūt
ſuos à mōte,ſatis ſibi eſſe preſentem felicitatē exiſtimantes. Neq; multū item tē
pus cōmorati domum valde gloriantes rediere:pecorum mancipiorum & capti
uorum, magna ſibi adducentes emolumenta. Romani vero ferentes ægre eā
calamitatem & acceptam referentes alteri conſulū poſthumio:decreuerunt om
nibus cum copijs q̄ celerrime in ſabinorum agrum irrumpere cladē ſuam hanc
turpem inexpectatamq; ſarcire cupientes. Simulq; ex miſſa ad ſe ab hoſtibus le
gationem multā continente contumeliā & arrogantiā dolore maximo affecti.
Nam vt victores iam ſineq; labore capturi ſabini romā:ſi nollent illi imperate
facere concedereq; tarquinijs reditū, iubebant etiā ſibi eos cedere principatu:
reiq; publicę formā legeſq; cōſtituere,quaſcunq; eis victores ipſi ſtatuerent. Re
ſponſo autem legatis dato, vt ciuitati ſuę nūtiarent: quod ſabinos iuberent roma
ni arma ponere tradereq; ſibi vrbes eſſeq; ſubiectos eos iterum ſicut prius. Hiſq;
ſactis venire ipſos tunc de eis quę iniuſte egerant, detrimētaq; intulerant, priori
bus procurſionibus pręcaturos: ſi vellent pace amicitiaq; potiri, ſiq; iuſſa non ſe
ciſſent venturum ad vrbes ſuas bellum, neque multo poſt expectarent. Tali-
bus imperatis imperantibuſque inter ſe vtriſque poſtq̄ omnibus inſtructi fuere
ad certamen oportunis, eduxerunt exercitus ſabini: optimā ex ciuitate omni iu
uentutē:armiſque decentibuſque adornatā adducentes:ac romani quoque vrba-
nas vires & quę erant in pręſidijs omnes aſſumentes:ſatis eſſe putātes eos qui ſu
pra ętatē militare eſſent: ſeruilēque turbā: & ad vrbē & caſtella regionis cuſto-
diēdam:obuiā prodeunt caſtraque vtrique ponunt paruo diſtantia inter ſe ſpatio
nereto vrbe haud procul qui ſabinorū eſt gentis. Vbi vero cognoſcētes hoſtiū
res vtrique & ex magnitudine caſtrorū cōiectātes:& de captiuis audiētes ſidu- Neretum:
cia ſabinis affuit atque cōtemptus hoſtiū paucitatis, nec nō romanis ob multitu
dinē aduerſariorū timor. Fidebāt tñ̄ ſpeſque optimas de victoria capiebāt: cū ſi
gnis alijs à deo miſſis: tū vero viſo hoc vltimo cū in aciē inſtruēdi eſſent tali eo,
ex defixis pilis iuxta tabernacula. Sunt aūt iſta romanorū tela:quę ad manū ve
niētes iaculanť pręlonge manūque implētes haſtę triū pedū, nec min⁹ ferrea ha Pila roma
bētes venuta prominētia ſecundū rectitudinē vtriuſque ſummitatis, iaculis me norū tela,
diocribus ęquales ſimul cum ferro. Ex his pilis circa cacumē verutorum flamę
accendebantur. Eratque ſplendor tanquam ex facibus per tota caſtra, durauit-
que hoc in multum noctis. Ex hoc igitur opinati ſunt viſo ſicut eis demonſtra-
runt aruſpices. Eratque omnibus hominibus cōiectura haud ſanè ea difficilis:
quòd victoriā ſibi celerem claramque fata portenderent, quandoquidem omnia
cędunt igni, nec ab igne tamē quicq̄ omnino corrūpebať. cūque ſibi ex auxiliāti
bus armis accenſus eſſet:magna cum fiducia progrediebantur è caſtris, irruentéſ
que in ſabinos pugnabant cum multo pluribus pauciores: in audacia ſpem haben
tes experientiaque, & laborum, tollerantia multa ipſa: quæ cogebat eos grauia
omnia contemnere. Primus igitur poſthumius habens ſiniſtrum cornu ſarcire
cupiens priorem cladem: dextrum hoſtium propellit cornu:curam nullā modo
viceret vitę ſuę habēs. Sed vt ſurētes & moribūdi ſe i medios hoſtes ꝓijciētes.

Deinde & qui cum menenio erant: alterum habentes cornu, laborantes iam: pulſique ex ſtatione vt ſenſere ſuos qui cum poſthumio erant vincere, fidentes ipſi quoq; propere in hoſtes tendūt, fitq; cornu vtriuſq; ſabinorū inclinantiū effuſa

Tertia ſabinorum clades.

fuga. Neq; enim qui in media erant acie nudati cornibus amplius permāſere, ſed equitatu romanorum irrumpente vi coacti prorſus retrocedunt. Fuga autem facta omnium caſtra verſus, Sequentes romani, vnaq; irrumpentes, vtrumq; capiunt ſabinorū vallum: ne vero omnino perderetur exercitus hoſtiū, nox cauſa fuit. Et quod in agro ſuo clades ea accepta erat, facilius enim fugiētes ad propria ſeruabantur, locorum peritia impediebanturq; perſequentes, tranſitū imperitia. Die autem ſequenti concremantes mortuos ex ſuis conſules ſpoliaque colligentes. Capta enim ſunt quædam etiam viuorum arma in fuga ea abijcientium: captiuoſque adducētes, quos cæperant nō paucos atq; pecunias, præter eas: quas milites diripuerant, quibus venditis publice collata virtim tributa, quibus milites emiſerant: ciues omnes receperunt: redierunt domū clariſſimā reportātes victoriam. Decoratiq; ſunt triūphis à ſenatu vtriq;. Menenius quidē maiore & pręciosiore in curruli ſella vectus,

Sella curulis. Ouatio p⁹ Euastes.

poſthumius autē minore & inferiore quē ouationem vocāt gręcū nomē inclinantes in incertū, primū enim euaſtes ſic ab euētu dicebatur vt & ipſe cōiecto, & in multis ſcriptis gētilibus traditū inuenio. Tunc autem primū, vt Licinius in hiſtoria ſcribit inueniente hunc triumphū ſenatu:

In quibus differat à triumphis Ouatio.

differt autē hic ab altero. Primū quidē: quòd pedes ingreditur cū exercitu productus qui ouatī triūphū ducit: nec in curru ſicut ille. Deinde etiā quia nō picta neq; aurei claui veſte induitur: nec ornatur trabea, qui peculiaris eſt conſulū ducumq; amictus, corona autem imponitur ei laurea. Inferior vero eſt altero geſtatione ſeptri, alia habens omnia. Cauſa autem huic viro poſthumio minoris honoris, quanquā clariſſimo omniū in pugna fuit lapſus prior in excurſu magn⁹ & pudendus. Ex quo multos ex militibus perdidit: & parum affuit quin & ipſe vna cum captis in fuga captiuus fieret. Horum vero in magiſtratu publius va-

Mors lausq; publicolę.

lerius publicola in morbum incidens moritur, Clariſſimus tunc romanorum ex virtute omni exiſtimatus, cuius viri quidem cætera per quę ille admiratione memoriaq; dignus eſt, nihil opus eſt me dicere, Nam in huius libri principio dicta ſunt multa. Quod autem eius viri ornamentum eſt omnium longe admirabile. Nec adhuc dictum: hoc mihi puto eſſe minime ſilentio prætereundū.

Historico conueniēs.

Etenim maxime ſcribentibus hiſtorias hoc conuenit, non tantū bellicas actiones ducum narrare, nec ſi aliquid inſtitutum pulchrū ſalutareque vrbibus excogitantes ediderint, ſed eorum quoque vitas ſi & moderati ipſi & continentes: & in patrijs manentes moribus ſtudijſq; perſeuerauerint ſeſe oſtendere. Ille igitur vir regij dānatus diſſolutor: vnus inter primos quatuor patricios, publicanſq; tyrannorum opes, quater idem conſularis poteſtatis, maximaq; duo bella conficiens, & ex vtriſque triūphum ducens. Primum quidem de etruſcis deque ſabinis alterū, nactus eas lucrādi facultates: quas vt turpes aut iniuſtas nemo vtiq; criminaret, nequaq̄ ea quę oēs homines ſeruos eſſe ſuos cogitq; inhoneſta agere captus eſt cupiditate quęſtus, ſed in parua & à patre data re perſtitit continentē ipſe ſibiq; ſufficientē atq; oi appetitione imoderata ſuperiorē vitā viuēs: filioſq;

qui in

in paruis opibus genere illo dignos educans, clarum iſtud omnibus effecit quod
non is quidem dui multa poſſidet, ſed is qui paucis indiget, eſt diues. argumētum Quisdiues
autem fuit certum & indubitabile re ſua modica contenti viri, quod per omne
vitę tempus oſtendit. Apparens poſt mortem eius paupertas, neque in elationē
corporis eius ſepulchrum & funus quali talem virum potiri ęquum erat ſufficiē-
tia in ære ſuo reliquit. Sed oportebat eum cognatos leuiter & vt vulgarē aliquē
extra vrbem ferentes, cremareque & ſepelire, cæterum ſenatus ſentiens, q̄ ſe illi
res haberet familiaris tenuiter: ex pecunijs publicis decreuit in funus ſumptum Funus.
elargiri, atque locum in quo combuſtus atque ſepultus fuit, ei ſoli vſque ad ætatē
meam clarorum in vrbe ciuium: propinquum foro aſſignauit miſeratione du-
ctus. Et eſt locus is tanquam templum eis qui ſunt ex illius genere, ad ſepeliēdū
dimiſſis diuitijs omnibus regnoque maius boū ſi nō voluptatibus aliquis me-
tit̄, Sed honeſto felicitatem. Valerius igit̄ publicola nihil præter quę ad neceſſa Nota.
rios ſumptus ſufficerent poſſidere volens velut regum aliquis opulentiſſimorū
illuſtri elatis eſt à ciuib⁹ ſuis funere. Ipſumq; romanę matronę oēs eodē mō quo Mos luct⁹
Brutum auri purpuręque depoſitione annum luxere tempus, vt eſt eis luctus cō- apud ro-
ſuetudo in neceſſariorum admodum cognatorum funeribus: poſt annum autem manos.
illum conſules creati ſunt ſpurius caſſius vuſcellinus dictus & opiter verginius Spurius.
oſtricatus, quorum in conſulatu bellum aduerſus ſabinos ab altero eorū ſpurio Caſſius.
eſt diſſolutum, pręlio haud paruo cōmiſſo prope vrbem cyritorū: in quo mor- Opiter.
tui ſunt circiter decē milia & trecenti ex ſabinis ac captiui ducti paulo minus tri Verginius
bus milibus. Hac vltima calamitate perculſi ſabini legatos ad conſulem miſere Vltim⁹ ſa-
de amicitia collocuturos. Reijciente autem eos ad ſenatum caſſio cum romæ eſ binorū cō-
ſent, multis cum præcibus vix inuenere reconciliationes, belliq; diſſolutionem. flictus &
frumento dato exercitui quantum caſſius ſtatuit: & argenti ſtatutū quiddā viri- pax.
tum: & agri conſiti decem iugerum milia. Spuriuſque igit̄ caſſius ex hoc bello
triumphum duxit. Alter vero conſul verginius ad cameriam bellum intulit: du
cens alterius exercitus dimidium, etenim deſinerat ea vrbs per hoc bellū à roma
norum ſocietate, & aperiens is quidem nemini quo iturus eſſet, perq; noctem iter
accelerās: vt imperate quod euenit improuideq; ſuperueniret vrbi. Atq; propius
muros factus omnes latuit clareſcente iam die, ac priuſquam caſtra poneret pro
ferens arietes ſcalaſque producēs, omni vſus eſt oppugnationis ſpecie: ſtupefactis
autem attonitiſque camerinis. Subita eius præſentia cēſentibuſque aliquibus ape Cameria.
riendas eſſe portas, ſuſcipiendumq; conſulem, alijs autem totis viribus eſſe repu
gnandū. Neq; ipſum portas ingredi permittendum: inter perturbationē ſeditio-
nemq; eorum effractis portis & humillimis munimentorū per ſcalas deiectis, vi
vrbem capit: eamque diem atque ſequentem noctem ferre ducereque prædam
militibus ſuis permiſit. Die vero poſtero conduci iubens captiuos in vnum lo-
cum, authores omnes defectionis interfecit. Turbamque aliam vendidit, vr-
bemque euertit. Septuageſima autem olympiade qua vicit in ſtadio niceas lo- Latini à ro
crenſis ex oponte: imperante Athenis Myro, cōſulatum ineunt. Poſthumius manis deſi
Cominius & Titus Largius. Quibus quidem conſulibus deſciuere à romano- ſtunt.
rum amicitia latinorum vrbes, Octauio Manilio Tarquinij genero. Primori-

buſ cuiuſque vrbis perſuadente alijs pollicitatione munerum alijſq; multa prece
vt conficerent exulibus reditum. Fitque cōmunis omniū conductarum in ſerē
tinum agrum conuentus. Præter vnam romanorum vrbem, huic enim vni ſoli
vt adeſſet minime nuntiarunt vt conſueuerāt. In qua quidem oportebat vrbes
de bello ferre ſuffragia duceſque creare deque alijs apparatibus conſultare. Conti
git autem per hoc tempus miſſum eſſe à romanis legatum marcum valerium
conſularem virum ad vicinas ciuitates rogaturū eas ne quid molirent̃ noui. Ex=
ercebant enim ex eis quidam miſſi à potētibus per confines, agros, latrocinia de
trimentique plurimum colonis romanorum inferebant. vbi vero de cōuentu au
diuit ciuitatum qui fiebat ad ferendum ab omnibus de bello ſuffragium pergens
ipſe ad conuentum: poſtulanſque à pręſidentibus collegio dicendi poteſtatem ſe
miſſum dixit, à romanis legatum ad eas vrbes quæ latrocinia exercebant: roga
turum eas vt obnoxios delictis inuenientes: ſibi ille traderent ſubituros poenas
ex lege: quam in ſœderibus ſanxerant cū de amicitia conuenerunt. Deincepſq;
poſtulaturum cauere eas, ne ꝙ peccatum fieret commune, quod amicitiā eorum
cogitationemq; diſtraheret, Videntem autē conuenientes vrbes in bellum aduer
ſus romanos, Et hoc quidem cum ex alijs multis ſuſpicantē: tum ꝙ romanis ſo
lis minime nūtiarint: vt interſint conſilio cū ſit ſcriptum in ſœderibus vt adſint
omnes cōmunibus concilijs ciuitates quicunque generis ſunt latini nuntiantibus
concilia ipſa præſidentibus mirari ſatis ſe quid tandē graue paſſi, aut quid rei ad
accuſandam vrbē habentes cōceſſores illam ſolam in conuentū minime aſſum
pſerūt quam & primā adeſſe omnium oportuit, & rogari primā ſententiam. Pri
cipatum ipſam habentem eiuſdem gentis: quem à volentibus accepiſſet pro mul
Aricini. tis magniſq; beneficijs. Poſt hunc vero aricini poteſtate petita dicendi accuſarūt
romanos, Quod etruſcū ſibi bellum adduxiſſent cognati ipſi, præbuiſſentq; quā
tum in ipſis fuit cauſam, vt latine vrbes omnes ab etruſcis libertate priuarentur.
Quodque tarquinius rex renouans ſędera quę cum cōmuni ciuitate icta fuerāt,
de amicitia deque ſocietate poſcit, vt iuſiurandum firmū ſtabileq; facientes vr=
bes, in imperium reducant, camerinorum quoque fidenatiūque exules. Hi qui=
dem captiuitatem fugāque à patria, Illi vero ſeruitutē euerſionemque deflētes,
aduocabant ipſis in bellum. Vltimuſque omnium tarquinij gener manilius per ea
Manilius. tempora petens admōm apud latinos, cum aſſurrexiſſet, longam habuit aduer
ſus vrbem orationem excuſante autem omnia valerio. Viſoque iure eſſe ſupe=
riore, ea die in accuſationes defenſioneſque abſumpta, nullum finem conſilio im
poſuere. In ſequenti autem die non amplius romanorum legatos in conuentū
adducentes hi qui præſidebant, Sed tarquinio & manilio, aricini ſque & alijs vo=
lentibus accuſare vrbem facientes poteſtatem dicendi, poſtquam omnes audie=
Cōiuratio runt, ſoluta eſſe, decreuerunt à romanis fœdera. Reſponderuntque valerio ſolu=
ſeruorum. tam eſſe illorum iniurijs cognationem. Quodque per otium deliberarent quo
pacto eos vlciſci oporteret. Dum hæc fiunt, coniuratio aduerſus vrbē facta eſt
ſeruorum pluriū cōuenientiū vt ſumma vrbis occuparēt, inque loca vrbis ipſi⁹
multa ignes iacerēt. Facto autē iudicio eius rei à cōſotijs, portæ ſtatim à con=
ſulibus claudūtur, locaque tuta vrbis oīa ab equitibus occupant̃, cōfeſtimque ſer

uorum

uorum,alij in domibus cōprehenſi,alij ex agris adducti,quoſcūque indices decla
rarunt participes cōiurationis eſſe flagellis cruciatibus'que affligentes é ſcopulo
precipitarunt oñes. Et hęc quidem is cōſulibus geſta. Seruilio autē ſulpicio ca= Seruilius
mareno Malio'que Tulio longo imperiū ſuſcipientibus, fidenates quidem accer= Sulpicius
ſitis Tarquinij militibus arcē occupant,& eorū qui eadem nolebant alios occidē Malio
tes, alios expellentes romanis rurſus eā vrbē adimūt,adueniente'que ad eos lega Fidēnatiū
tione cœperunt tanq̃ hoſtibus his viris, prohibiti vero à ſenioribus. Vrbe eos coniurato.
eiecerūt,neque accipere neque reddere ſe ęquum cēſentes eſſe rationem. Cogno
ſcens autem hęc ſenatus romanus, nondū tamen ad inferendum bellum ciuitati
omni latinorum prōptus erat ſentiens non eſſe omnibus quæ decreta erant à pri=
moribus ſuis grata. Sed in qua'que vrbe differre populares bellum, ac plures eſſe
qui æquum cenſerent manere fœdera,Eis qui ea ſoluta dicerent: ſed aduerſus eos
qui erant fidenis alterum cōſulū Tulium magnum adducētem exercitum decre Fidene.
uit mittere, qui vbi omnē populatus eſt regionem multa cum ſecuritate nemine
ei opem ferente, caſtris propius muros poſitis, obſeruabat vt nec venales res ali=
quę incluſis, neque arma, neque auxiliū vllū aliud introduceretur. Sicque igitur
fidenates obſeſſi legationes mittebāt ad latinorū vrbes ſubſidiū rogātes celere.
Latinorum aūt princeps in dicto vrbibus concilio,factaque rurſus tarquinijs di=
cendi poteſtate atque eis qui ab obſeſſis venerant, conſeſſores ad ferendam ſen=
tentiam aduocarunt, quonāmodo oporteret cum romanis bellum gerere à ſenio
ribus, ipſi viriſque illuſtribus incipientes. multis aūt ſermoibus habitis ac de bel
lo ipſo primū oporteret ne decerni. Hi qui erāt ex conſeſſoribus turbulentiores,
reſtituendum eſſe regem in imperium cenſebāt, fidenatibus'que etiam vt ſubue
nirent admonebant, volētes ipſi in ducatibus eſſe militaribus domini, reſque ma
gnas attingere, hi pręcipue qui potentię tyrānidiſque erant in ſua quiſque patria
cupidi, quas paratum iri ſibi exiſtimabāt à Tarquinij recuperato romanorū im=
perio. Locupletiſſimi aūt & modeſtiores, manendū eſſe in fœderibus ſuadebāt,
nec tam prōpte eundū ad arma, Erātque iſti multitudini acceptiores. Pulſi igi=
tur ab qui pacem ſuadebant ij qui feſtinabant ad bellū hoc vltimum concilio per
ſuadent, vt legatos romā mittant, qui hortentur ſimulque vrbi conſulant, vt Tar
quinios cęteroſque ſuſcipiant exules, ſub ſecuritate obliuioneque pręteritorum.
De'que eo libationes per iuſiuradum fiāt more patrio adminiſtratum in rem pu
blicam, vtque reuocēt fidenis exercitū tanquā ipſis haud neglecturis cognatos
& amicos priuatos'patria, Sique neutrum horum agere romani velint, tūc de bel
lo cōſultandum. Dicebant autem illi iuſta non ignorantes quod neutrum horū
tolerarent rōani facere: ſed prætextus volentes ijdē inimicitię decētes capere at=
que eos qui obſtabant, colendo interim gratijſque cohibere exiſtimantes. His de
cretis animoque præfinito tempore, romanis quidem cōſilij, ſibi vero apparatus
ac legatos declarātes quos volebat Tarquinius diſſoluere cōuentū, Diſperſis au
tem per vrbes latinis. Vidēs Manilius atque Tarquinius quod in fœdera recide=
bant multi, ſpes externas, vt nō multum certas omiſere, atque ſententia mutata
moliebantur vt inteſtinū, nec anima aduerſum bellū vt ex ipſa excitarēt romā,
ſeditione introducta pauperum aduerſus diuites. Erat enī iam pars plebis multa

alienata,tūbabatque pręcipue egena & quę ære alieno oppreſſa,coacta erat. Nul
lam amplius de dignitate reipublicę curā agere,neque eñ moderate ſe gerebant
in poteſtate creditores:ſed in vincula abducētes corpora obnoxiorū ſibi,tanquā
ſeruis argento emptis eis vtebātur. Hęc igitur ſciens Tarquinius in vrbē miſit
latinorū quoſdam ſuſpicaces homines, ferenteſque pecuniā,qui coeuntes in ſer-
mones cum pauperibus. Iiſdemque ferociſſimis, & aliqua eis iam dantes & alia
ſi reſtituti reges eſſent pollicētes valde multos corrūperunt ex ciuibus & aduer
ſus principatum paucorū coniuratio initur,nō liberorum modo pauperum, ſed
ſeruorum etiam prauorum,ſpe ſubductorum libertatis, & qui quidem ob conſer
uos ſuos proximo anno ſupplicio affectos. Inſenſi dominis, erant'que aduerſus
eos inſidioſe diſpoſiti nec nō ipſi infideles crediti ſuſpectique dominis. Tanquā
ijdem inſidiaturi aliquādo ſi occaſionem nacti eſſent,lęti igitur iſti quidē cohor
tantibus ad impoſturam optēperarunt. Erat autem cōiurationis eorum talis co-

Modus cō iurationis.

gitatio, oportebat quidem princeps inuaſionis, noctē ſine luna obſeruātes edita,
Locoſque munitos vrbis occupare. Famulos aūt cū ſentirēt obtinētes eos opor
tuna. Etenim clamore magno oportebat fieri hoc eis clarum dormientes domi-
nos interficere. Hiſque peractis domos locupletū diripere,apperteque tyrannis
portas, ſeruans verò ſemper vrbē. & ijſque ad meā ætatem permanēs prouiden
tia diuina,cōſilia eorum detexit. Ex indicio quod ad alterū conſulum, Sulpiciū
fratres duo detulere. Tarquinij Publius & Marcus ex vrbe Laurento pręcipui qui
dē inter cōiuraturos illi,diuina vero neceſſitate coacti. Inſtabant enim dormien

Somnia.

tibus eis viſa ſomniorū terribilia poenas magnas cōminātia,ni quieſcerent,abſti
nerent'que impoſtura illa,nā perſequēdos eſſe eos ab aduerſis numinibus quibuſ
dam verberendoſque & effodiendos eis oculos aliaque poſtremo patiēda miſer-
rima proponere videbantur. Quibus illi pauidi percluſique tremore excitaban-
tur,nec dormire per hos metus poterāt. Primum igitur auerſoris quibuſdam ex
piatorijſque ſacrificijs placare inſtātia eis numina conabātur. Quæ rex vbi mi
nime proceſſit,conuerſi ſunt ad diuinationes intētionem conatus ſui cuſtodien-
tes archanā,ſed hoc ſolum diſcere poſtulātes, an tēpus eſſet iam agendi quæ pro
poſuerāt. reſpondente autem vate,quod prauā illi exitialēque viā irent,ac ni mu
tarent conſilia,miſerrimo perderentur modo. Veriti ne ſe alij pręuenirent occul
ta illa efferentes in lucem indices ipſi fiunt alterum, qui domi erat cōſulum. Iſq;
eos laudans,multum'que ſe eis benefacturum pollicitus ſi opera quo'que ſimilia
verbis demonſtrarent, domi eos penes ſe continuit, nemini rē aperiēs. Latinorū
vero legatos, Quibus eouſque dilatis,reſpōſum protraxerat,tunc introducens in
ſenatum,quę viſa erāt,ſenatoribus reſpōdit. Viri latini amici & cognati, nūtiate

Reſpōſio ad latinos.

aduenientes ad latinorū ciuitatem, quod neque anteà romanus populus, poſtulā
tibus tarquinienſibus largitus eſt, reſtitutionem tyrānorum neq; poſteà etruſcis
om̄ibus quos Porſena adduxit. Pro eiſdem rogantibus,bellūque inferētibus om-
nium grauiſſimum ceſſit:ſed ſuſtinuit quidē agrum vaſtari videns caulaſque cō
crematas, incluſus muris pro libertate perſtare, vt eorū quę nolebat nihil agere
iuberetur. Miramur autē vos latini quod ſcientes hęc nihilominus ſuſcipi à no-
bis tyrannos, obſidionem'que diſſolui iubentes fidenarum aduentis, bellum'que
nobis

nobis eſſet nõ parẽtibus cõminamini, deſinite igitur frigidas prętẽdentes cauſas
& in congruas inimicitiarum ae ſi propter iſta diſſoluturi eſtis cõgnationem bel
lumque decreturi nihil amplius differatis. Hæc cũ reſpondiſſet legatis, comita=
tuſque eos eſſet extra vrbẽ, aperit deinde ſenatui cõiurationem ſecretam, quàm
per indices cognouerat. Et accepta ab eis poteſtate imperatoria inueniendi arca= Sulpicij
norum cõſiliorum participes, puniendique inuẽtos, nõ ſuperbam aut tyrannicã prudentia.
ingreſſus eſt viã, vt aliquis feciſſet alius cõcluſus in neceſſitatẽ tantã: ſed ad ratio
nabilẽ cõuerſ⁹ eſt & tutã eã ipſe q̃ deceret tũc cõſtitutę reipublicę formã ſequẽs
neque eñ cõpręhẽſos ciues ex domibus voluit ad mortem duci. Auulſos eos à
complexibus vxorum filiorũ'que & parentum, cogitans qualis futura eſſet cõ=
miſeratio propinquorum vniuſcuiuſque in auulſione neceſſariorũ ſuorũ ſimulq;
veritus, ne amentes aliqui impetũ ad arma ſumerẽt perque ciuilem ſanguinem
cogeretur ipſe iniqua agere, neque etiam iudicia cõſtitui ei rei oportere exiſtima
bat, cõſiderans negaturos oẽs eſſe eos neque vllum affuturum iudicibus argu=
mentum certũ & indubitabile, pręter ſolum iudicium cui illi credẽtes dãnarent
capitalium rerum ciues, nouũ igitur inuenit modum quẽdam fallẽdi eos qui res
nouas moliebãtur. Per quem primũ cogente nemine. in vnũ ipſi locum conue=
nirent ſecreta ſua eſſe putantes cõſilia caperẽtur'que deinde duces indubitabili= Aſtutũ cõ
bus cõiecturis. Clare adeò vt nulla eis defenſio relinqueretur. Vtraque hęc, nõ ſilium.
in ſolutarium conducti locum neque paucis redarguti teſtibus ſed in foro inſpe=
ctantibus oĩbus perſpicui facti ijdem paterentur qui æquum eſſet, neque vlla
fieret in vrbe perturbatio, aliquorũ ve inſurrectio, qualia euenire ſolent in puni=
tionibus res nouãtium inque lubricis tẽporibus, alius igitur aliquis ſatis ſibi eſſe
exiſtimaret ſummã dixiſſe rerum. Quod cõpręhendens ille particeps arcano=
rum cõſiliorum interfeciſſet tanquã breui opus eſſe exiſtimãs iſtis rebus demõ=
ſtratione. Ego vero modũ etiam cõpræhendẽdi hos viros hiſtoria dignum pu=
tans nequaquã eum pętereundũ duxi cõſiderans haùd ſatis eſſe ad vtilitatẽ, le= Noua aſtu
gẽtibus hiſtorias, finem ipſum audiſſe. Sed appetit vnuſquiſque cauſas etiã ge= tia.
ſtorum ſcire, actioniſque modos intentioneſque peragentiũ, & qui per numen de
creta, nulliuſque nõ auditor fieri eorum qui res inatũ eſt ſequi ciuilibuſque viris
etiam eſſe harũ rerum ſcientiam admodũ neceſſariã video, vt ad ea quæ in diẽ
accidunt vti exemplis poſſint: fuit igitur capiendi cõiuratos modus quẽ inuenit
conſul talis. Senatorũ eligens robuſtiſſimos iuſſit eos cũ ſignum acciperent, vna
ipſos cum fidiſſimis amicorum cognatorum'que munita loca vrbis occupare, in
quibus quiſque haberet domos, equitatibuſque pędixit, vt in oportuniſſimis cir
ca forũ domibus expectaret haberet gladios, & quod eis iuſſiſſet facerẽt, ne ve=
ro noui aliquid molirentur, in cõpræhenſione coniuratorum affines ſui, aliquid
ve ciues alij, neue propter ea turbationẽ ſequerentur ciuiles cædes. datis literis ad
alterum conſulẽ, qui fidenas obſidebat, iubebat eũ incipiente nocte partem addu
centem exercitus electiſſimam, venire ad vrbẽ proximeque murũ arma in mõ
tano loco ponere, hiſque præparati, negotium dat indicibus, vt eũtes ipſi ad prin
cipes cõiuratorum venire eos in forum circiter mediã noctẽ iubeant adducẽtes
ſecum, & alios quibus maxime quiſque fideret. Tanquã ibi locũ, ordinẽ, ſignũq;

acceptaros, & quæ agere vnumquem'que oporteret audituros, ſunt hæc facta.
Atque vbi congregati ſunt cõiurationis principes. Socios ijdem in forum per oc
culta ſigna adducentes repleta ſtatim loca edita, ſunt viris pro republica arma ca
pientibus, & quicunque circa forum munita equitum præſidijs. Neque vllus

Malius fidenis.

prorſus relinquebatur diſcedere volentibus exitus. Eodemque tempore con=
ſul alter Malius ſidenis profectus adducenſq; copias in campũ aderat: & vbi dies
effulſit ſubito armatos circũ ſe habẽtes cõſules, in forum veniſſet, ad tribunal acce
dunt, perque omnia iuſſere edici compita per præcones, vt ad cõtionem veniret
populus. quo cõcurrente omni coniurationem detegunt, quæ de reditu fiebat ty=
ranni, indiceſque adducunt, poſteàque defenſionẽ cõcedentes, ſi de indicio aliqui
dubitarent. Vbi nemo ſe ad negationẽ auſus eſt conuertere, traſſerentes ſe illi in
curiam de his ſentẽtias cõceſſorum rogauere, ac ſcribẽtes quæ ſenatui viſa erãt,

Senat⁹ cõſultum.

rediere rurſus in cõtionem, recitarunt'que ſenatuſcõſultum. Erat autẽ id huiuſ=
modi, Tarquinijs imposturę indicibus ciuitatẽ dari, & argẽti vtriq; eorũ denas
millenas drachmas, agrique publici, vicena iugera. participes autẽ cõiurationis
deprehenſos, morti tradi, ſi idem quoque populo videatur. Rata autẽ faciente
populo, quæ viſa erant ſenatui, demigrare iubẽtes, è foro qui ad cõtionem conue
nerant, deinde aduocantes miniſtros cũ gladijs, iuſſere vt cõiuratos om̃es inter=
ficerent. Hiſque ſontes eo in quo cõcluſi erant loca circumſtantes omnes occide
runt, perditiſque eis conſules nullũ amplius indiciũ recepere aduerſus quenquã
cõſociorũ aliorum: ſed eos omnes qui tunc ſupplicium effugerant crimine abſol

Cõſpirantium expugnatio.

uerunt, vt ex vrbe turbulentũ prorſus om̃e tolleretur, ac qui quidem cõſpirarant,
ſunt hoc modo perditi. Senatus autẽ expugnare cõſtituens ciues omnes, quod ci
uilis cædis ſentẽtias ferre coacti eſſent, ita vt nõ fas eis eſſet ſacris intereſſe ſacri
ficia úe attingere, priuſquã expiaretur ea polutio, diſſolueretur'que calamitas, cõ=
ſuetis luſtrationibus, poſtquã quicquid pium erat peractũ eſt more patrio à pro=
curationibus diuina ſacrificia, deindegratiarũque actiones & certamina perficiẽ
da iudicauit. Treſque in hæc dies ſacros ſtatuit. Malio aũt conſule altero in ſacri
ficijs ciuitatiſque nomine certaminibus, ex ſacro curru inter põpam in circo ipſo
cadente, & die tertio poſt pompã moriente in tempus reliquũ quod breue erat,
Solus ſulpicius conſulatum geſſit. Conſules autem in ſequẽti anno creati ſunt Pu

P. Veturi⁹ Geminius

blius Veturius Geminius, & Publius Ebucius Elealas. Quorũ quidem Ebucius ad
ciuilia delegatus eſt negotia, nõ viſa ea paruæ indigere cuſtodiæ, ne qua alia noua

Fidenatiũ populatio.

retur à pauperibus turba. Veturius aũt dimidiũ educẽs exercitus, populatus eſt
fidenatem agrum, nemine prohibente, & ad vrbem caſtra admouẽs, excurſiones
agebat cõtinuas. Sed nõ valens obſidione muros capere. Vallum foſſan'que cir
cunduxit, tanquam famæ domiturus eos homines. Quibus quidem iam laborã

Tarquini⁹ Sextus.

tibus venit auxiliũ à latinis. Quod Tarquinius ſextus miſit & frumentũ atque
arma, aliaque ad bellũ opportuna. Quibus rebus fretis fidenatibus, cõſiſa eſt nõ
parua manus vrbem egredi, caſtra'que ſub diuo ponere. Cum'que igitur nõ eſſet
amplius romanis vtilis obſidio, eſt res viſa prȩlio indigere. Pugnatũ'que eſt pro

Superati Fidenates.

pe vrbem aliquandiu æquo marte, deinde aũt tolerantiã in arduis, quæ romanis
diuturna excitatiõe aderat, ſuperati fidenates, plures ipſi à paucioirb⁹ coacti ſunt

fugere

ſugere,cędes autem haud edita eſt magna ob receptus propinquitatem. Et quod
è muris defenſores qui perſequerētur repellebant. Poſt hoc autem opus diſperſæ
auxiliares copiæ diſceſſerūt nihil ipſæ iuuantes obſeſſos,ciuitas verò iterū in eiſ
dem cōſtituta eſt calamitatibus. Laborabat'que neceſſariorū penuria,per id tem
pus sextus Tarquinius Latinorum educēs copias ad ſigniam romanorū coloniā
duxit exercitum tanquā vrbem eſſet primo capturus impetu,ſtrenue vero repu
gnantibus,qui in vrbe erāt, parabātur, vt ad cogendos fame homines vt oppidū
reliquerēt, multūque ibi temporis nihil agens mentione dignū abſumpſit. Frau-
datus verò hac ſpe etiam adueniente conſulibus præſidiarijs militibus cōmeatu,
& auxilio ſoluens obſidionem abijt. Sequens autem annus cōſules romæ habuit
Titum Largiū flauium,& Quintum cloelium siculū. Ex quibus alter cloelius ad Largius.
res vrbanas adminiſtrandas à ſenatu deſtinatus eſt. Dimidiū habens exercitus Flauius.
cuſtodię cauſa molientiū res nouas. Vir clementis viſus eſſe ingenij atque popu Cloelius.
laris. Largius autem inſtructo exercitu & paratis quę ad obſidionem opportuna Siculis.
eſſent,ad fidenatum profectus eſt bellum, erat'que feſſis eis, belli diuturnitate &
inopia neceſſariorum omnium pergrauis. Murorū etiā fundamenta ſuffodiēs,
aggereſque erigens admouēſque machinas,neque dies, neque noctes oppugnatio
ne abſiſtens,breuique vrbem tēpore vi capere poſſe exiſtimās. Neque enī latino
rum vrbes quibus ſolis fidētes bellum illi ſuſceperāt,tunc poterāt eos ſeruare cū
nec per ſe vlla ſufficeret ad ſoluēdam eis obſidionem. Nec cōmuniter ex ea gen-
te tota adhuc vires cōparatę eſſent. Mittentibus aūt eis legationes ſæpius præſi
des vrbium eadem reſponſa dederant tanquā propere aduēturo auxilio,opus au
tem cōſentaneū nullum promiſſis erat. Sed vſque ad verba tantūmodo. De ſo-
cietate ſpes deſcendebant, nec omnino deſperabāt, tamē de latinis fidenates: ſed
perſtabant ex ſpe illic grauia omnia ſuſtinētes. Erat aūt ante oīa inſuperabilis
res ſames multorū ea hominū corruptio. Verùm poſtquā defeſſi erāt iam ma-
lis,legatos mittunt ad conſulē. Petentes in ſtatutū quendam numerum dierū in
ducias. Tanquā interim deliberaturi de amicitia cum romanis, quibus ęquis cō
ditionibus fieret, Erat aūt non deliberandi gratia petitum ab eis tempus: ſed au-
xilia à ſocijs comparādi:uti trāſfugę quidem nouiſſime aduenientes conſuli re-
tulere. Miſerant enī ſuperiori nocte primores ciuium, & qui plurimū in latino-
rum vrbibus poterāt legatos ſupplices ad rem eorum publicam,quod cū cogno-
uiſſet Largius,iuſſit eos qui inducias peterēt deponētes arma,portaſque apperien
tes diſputare tūc ſecum. Aliter enī neque reconciliationes,neque inducias,neque
humani aut moderati aliquid. Impetraturos eos à romanorū ciuitate dixit,miſ-
ſoſque interim ad latinā gentem legatos ne redirent intra muros amplius cuſto-
diebat, ferentes vias in vrbem omnes,diligentiſſimis præſidijs occupans, ita vt
cogerentur obſeſſi ſpe de ſocijs deplorata ad ſupplicandum inimicis confugere: Deditio fi-
coeunteſque decreuerunt ſuſtinere conditiones,quas æquas eſſe cenſeret victor, denarum,
adeò aūt ciuiles erant, tunc ducū mores plurimum'que abhorrentes à tyrannica
arrogantia,quā raro aliqui huius ætatis ducū magnitudine elati poteſtatis nitun-
tur effugere,vt recipiens vrbem cōſul,nihil prorſus de ſentētia ſua egerit. Sed de
poni arma iubens relinquēſque vrbi pręſidiū,romā ipſe redierit. Cōgregato'que

ſenatu cōſiderare eos voluerit, qualiter aut quonāmodo ſe dedētibus vtēdū eſſet.
quibus rebus extollentes eum patres honoris habiti ſibi gratia, iuſtū eſſe cenſue-
re vt primoribus fidenatium defectioniſque principibus quibuſcun'que vellet
conſul, virgis ante ceſſis eis capita decidi faceret, deque cęteris poteſtatem ei om
nem tradidere, vt quodcū'que vellet ageret. Factus igitur Largius omniū horū
dominus, paucos quoſdam fidenatiū accuſatos ab aduerſa factione in oculis om
nium fecit interfici, facultateſque eorum publicauit, alijs verò omnibus habendā
vrbem atque pecunias tradidit abſciſſa tamen dimidia. Agri parte quā ſortiti
ſunt inter ſe romani milites pręſidio relicti arci & his geſtis adduxit domū exer
citum. Poſteà vero quā nūtiata eſt latinis fidenarū captio, erecta, trepida'que ci-
Latinorū cōcilium. uitas omnis fuit, erant'que omnes præſidentibus rei publicę tanquā ſocios prodi
diſſent infenſi. Congregato'que cōcilio in ferentino agro, hi qui arma ſuadebant
capi, plurimum accuſarūt eos qui diſuadebant bellum, maxime'que Tarquinius,
gener'que eius Manilius. Pręſideſque aricinę vrbis, quorum quidē popularitate,
victi, cæteri qui erant latini generis participes, ſuſcipiunt cōmuniter aduerſus ro
manos bellū, ac ne vrbs vlla ciuitatē perdat, neue pręcęteris inimicitiā diſſoluat,
Iuſiurādū ſine omnium cōſenſu. Iuſiurandum inter ſe dedere. Atque eos qui cōuentū non
obſeruaſſent, foedifragos, execrabileſque eſſe decreuerunt, omniū'que inimicos,
qui has verò ſpōſiones ſcripſerūt ciuitatum primores iuſiurādū'q; dederūt. Ex
his fuere vrbibus. Ardeates, Aricini, Violani, Bubentani, Corni, Varietani, Gabini,
Noīa vrbiū latinarum. Laurētes, Lauiniēſes, Lauiniate, Lauicani, Nomētani, Moreani, Pręneſtini, Pedani,
Corcotulani, Atricani, Scaptenij, Setini, Tiburtini, Tuſculani, Telerini, Telinij, Veli-
trani, ſcilicet vt ex his oīb' vrbib'. Roboris militaris hoīm tot exhiberēt, quot
ducibus ſufficerent. Octauio Manilio, Sexto'que Tarquinio. Hos enim duces im
peratoreſque elegerant, & vt decentes belli cauſas habere viderentur legatos ro-
Legatorū verba. mam miſere ex vna qua'que vrbe. Illuſtres viros, qui cum in ſenatu eſſent accu-
cuſari ab Aricinis dixere eorum vrbem, quod inferētibus ſibi bellum etruſcis, nō
modo tutos exhibuiſſent eis tranſitus per regionē ſuam: ſed iuuiſſent ipſos etiā.
Quibus rebus oportuit ad bellū, fugiēteſque ex illa clade ſaucios & inermes eos
omēs ſeruauiſſent, nō ignorantes ipſi eos cōmune omibus eiuſdē gentis bellū in-
tuliſſe. Quod'que ſi vrbē illi aricinorū obnoxiā ſibi effeciſſent, nihil vtiq; prohi
bebat ipſos etiam reliquas in ſeruitutē redigere. Sique igitur vellent iudicium de
aricinis ſubire ad cōmune veniētes ipſi latinorū prætorium, atque eis ſtare quæ
eſſent iudicata ab omībus, nihil eis dicebat bello opus ſore. Si vero ſolitā cuſto-
dientes arrogantiā, haud æquū cenſerent cognatis aliquid moderati iuſtique cō-
cedere. Minabantur bellū illaturos eis latinos, quantis poſſent viribus. Ad hæc
autē prouocantibus legatis, haud æquum cenſens ſenatus ſubire ſe iudiciū cum
aricinis de ijs quorum accuſatores ipſi iudices futuri eſſent. Neque vſque ad hęc
Bellum cū latinis. tantum iudices futuros ſuſpicans inimicos. ſed iſtis etiam addituros grauiora, ſu
ſcipere decreuit bellū virtutis quidem experiētiæque certaminū fiducia nullam
eſſe accepturam vrbē putās calamitatem, horrens tamē hoſtium multitudinem,
mittenſque legatos, ſæpius prouocabat vrbes proximas in ſocietatē. Contraria
verò miſſa ad eaſdē vrbes latinorū legatione romanos valde accuſantiū hernici
quidem

quidem conuenientes, ſuſpecta quædam, nihilque legationibus vtriſque reſponderunt, neutris ſocios ſe in præſentia velle fieri dicentes. Cæterum conſulaturos per otium vtri eorum iuſtiora poſtularent. Conſultationique huic annum daturos tempus, Rutili autem latinis auxilia palàm mittere promiſere. Romanis vero ſi diſſoluere ſecum vellent inimicitias, moderatiorem ſe exhibituros dixerunt latinorum ciuitatẽ conuentionibus'q; interuenturos. Volſci etiam mirari ſe dixerunt romanorum impudentiam, quod ſibijpſi conſcij, quod & in alijs lęſiſſent volſcos, & poſtremo regionis partem adimentes eis optimam obtiterent, auſi erant nihilominus inimicos ipſos in ſocietate aduocare. conſulebant vero eis vt reſtituta regione, poſtea ab amicis iuſta peterent. Etruſci neutram inclinarunt in partem, cum romanis non multo ante ſe icta dicentes ſœdera, cum tarquinijs'que cognationem amicitiam'que ſibi eſſe, his agentibus illis reſponſis romani nihilo vtique humiliores. Quod accidere ſolet ſuſcipientibus magna belle, nullas'que ſpes habentibus ſociales. Sed ope propria ſola fretis, multo quidem promptiores facti ſunt ad certamen, tanquam per neceſſitatem futuri viri inter pericula ſtrenui. Sique ſibi ex ſententia ſuccederet ex virtute ſua bene fœliciterque adminiſtrato bello, nemine'que gloriæ participe, tanto ſibi maiores ſpiritus pluſque audaciæ ex multis certaminibus acceſſurum. Paratis igitur opportunis ad bellum ſcribere incipientes legiones, in multam inciderunt difficultatem, non eandem exhibentibus omnibus ad opera promptitudinem, vitę enim tenuis homines; & præcipue qui æs alienum diſſoluere nequaquam poterant; multi admodum, vocati ad arma minime obtemperabant, neque eſſe cum patricijs participes alicuius operis volebant, niſi eis illi decernerent pecuniæ debitæ dimiſſionem, quin & vrbem relicturos ſe eorum aliqui prędicabant, cohortabantur'que alter alterum, ne in vrbe habitare cuperent, nullius boni ſe participes faciente. Primum igitur cohortari eos patricij, diſſuadereque eis iſta nitebantur. Poſtea vero quam nihilo moderationes illi ad has prouocationes fiebant. Conuenientes in curia ſpeculabantur quenam dicens oportunitas liberatura eſſet vrbem perturbatione, quicunque igitur clementis ingenij cenſuſque moderati erant dimittenda eſſe debita pauperibus admonebat, & emendam paruo ſumptu ciuilem eſſe beniuolentiam, ex qua magna ipſi lucra priuatim publicæque aſſequerentur. Erat autem ſententiæ huius autor marcus ſilius, marci valerij, vnius eorum qui tyrannidem diſſoluerent publij ob beniuolentiam in plebem publicolę cognominati ſratris docens eos, quod de paribus certantibus præmiſis, pares quoq; innaſci ſolẽt ad res gerẽdas ambitiones, eos vero qui expectant nullo ſe frui commodo ſubit, nihil ſentire generoſi. irritatos'que dicens pauperes eſſe omnes, forum'que circumeuntes dicere. Quid enim nobis futurum eſt amplius, cum vicerimus externos, ſi obnoxij ob debitam pecuniam à creditoribus facile abducendi ſimus. Principatumque parantes vrbi, ne liberata quidem corpora comparantes ipſi cuſtodire valeamus nec imminuere ſibi periculum ſolum hoc declarans, ne ſi bellum cum ſenatu gerat populus, in periculis reliquat vrbẽ, quod horrere oportet omnes, qui ſaluã eſſe volũt rẽpublicã.

Initiũ vrbanæ ſeditionis.

Sed & illud quoque grauius, ne blandimentis tyrannorum deceptus, arma aduerſus patricios capiat, reſtituatque tarquinio imperium. Dum igitur eò vſque verba eſſent & minæ, paruum autem nullum eſſet opus adhuc à populo, vt præuenirent hoc auxilio, lenientes ipſi populum admonebat. Neque primi hoc ciuile actum conſtituentes ipſi, nec pudori ex hoc magno futuri obnoxij,

Sed habentes quos oſtendat multos iſtud ſuſtinentes, aliaque grauiora multa, quando aliter non liceret agere, eſſe enim neceſſitates natura humana valentiores. Ac tunc quidem quod deceret conſiderare debere omnes, cum res in tuto eſſent, tum multa eis multiſque ex vrbibus exempla enumerans, ciuitatem ad vltimum adhibuit, Athenienſium, maximi tunc in ſapientia nominis nec multo ante, ſed ætate patrum ſuorum remiſſionem æris alieni pauperibus elargitam, ſolone primo ſuadente, neque quoquam hoc inſtitutum ciuitati obijciente, neque rurſus introductorem ipſum popularem paruumque appellante, ſed & multū obtemperantibus prudentiæ, atteſtantibus omnibus perſuadentique ſapientiæ, romanis autem quibus non eſſet de re parui diſcriminis periculum. Sed de eo ne crudeli feraque omni immaniori tradantur iterum tyranno quis mentem habens vtique obiecturus erit, ſi hac humanitate ſocios pro hoſtibus vrbi pauperes fieri curauerint, ac percurrens peregrina exempla orationem poſtremo ex domeſticis eorum operibus ſuſcepit, commemorans detinentes eos paulò ante neceſſitates. Quod deuicta regione ſua omni ab etruſcis muris ipſi incluſi, inque multam conſtituti neceſſariorum penuriam nequaquam hominum inſanioſum moribundorumque cogitationes habuerint. Sed cedentes imperantibus temporibus capienteſque magiſtram vtilium neceſſitatem obſides dare porſenę nobiliſſimos pueros tollerarunt, nunquam antea hoc paſſi, atque parte mulctari regionis ſeptem pagis auferentibus etruſcis, & hoſte quoque diſceptatore vti de is quæ eis tyrannis obijceret ęſtimationem rerum danti armaque & cætera, quæ pro belli diſſolutione exhibere ipſos tyranni poſtulabant. His autem igitur exemplis vtens, non eiuſdem prudentiæ, dicebat eſſe nulli earum rerum quæ hoſtes peterent contradicere, & cum ciuibus ſuis bellum pro re parui diſcriminis gerere, & ijs quidem qui bella ipſi de principatu multa pulcraque geſſiſſent, cum rempublicam obtinebant reges, magnamque promptitudinem exhibuiſſent, ad liberandam à tyrannis vrbem, pluſque adhuc ſtudij exhibituri eſſent, ad reliqua opera prouocati. Victu quidem fraudantes eos corpora autem & animas, quæ ſolæ eis ſupererant periculis nequaquam parte obijcientes, dixitque contionans, quod ſi nihil illi horum dicere aggreſſi eſſent verecundia detenti, nihilque denuntiare oporteret tamen patricios inopie eorum rationem habentes ea prompte, quorum indigentes ipſos ſcirent publicæ priuatimque elargiri, conſiderantes quàm ſuperbè agant corpora ab illis petentes, nec victum eis ſaltem largiētes ac dicentes, apud omnes ſe communis libertatis cauſa bellum gerere ipſos illis qui vna eam poſſideant adimere. Nec habentes quam exprobrent improbitatem eis, ſed inopiam miſeratione dignam, potius quam odio. Talia dicente Valerio atque multis ſententiam eius laudantibus. Appius

Claudius

Claudius ſabinus in congruenti rogatus loco contraria ſuadebat, docens quod, Appij clau
nequaquam tolleretur ſeditio deciſione æris alieni. Sed ad huc peior eſſet tranſ- dij oratio.
lata à pauperibus diui aut diuites. Clarum enim eſt iam inquit omnibus, quod
rem grauiter ferent hi, qui priuandi ſunt pecunijs, ciues ipſi & inſignes; & qui
omnibus militarint bellis vrbi incidentibus, indignum eſſe cenſentes ea, quæ
ſibi patres relinquerint, & quæ ſibi ſtudioſi lucri, continenter'que viuentes
acquiſierint publicatum iri peſſimis deſidioſiſſimis'que ciuibus multæ quoque
eſſe dicens ſatuitatis. Volentes ipſos hoc inſtituto deteriori parti gratificari, de-
ſpicere meliorem, publicantes'que aliena iniuſtiſſimis ciuium ab is qui ea iuſte
poſſederint auferre, cogitareque ipſos iubebat quod nequaquam à pauperibus
nullam vim habentibus, ciuitates perduntur iuſta eis facere cogentibus. Sed per
diuites & qui ciuilia adminiſtrare poſſint, cum à deterioribus contumelia affi-
ciuntur, neque iuſta impetrare poſſint, quod ſi non ęgre laturi eſſent. Hanc rem
ſponſionibus priuati, manſuetè'que quodammodo negligenter'que iacturas fer-
rent, nec ſic quidem pulchræ ſibi rem habere, neque tute tale munus dari pau-
peribus, per quod ſine cõmertijs contractibus'que inter ſe, odibilis futura eſſet
communis vita, rerum'que neceſſariarum & vſuum ſine quibus habitari vrbes
non licet inops, non ferentibus amplius regionem colonis, neque conferenti-
bus, neque mare nauigantibus, permutantibuſque alternatim res maritimas mer-
catoribus, neque aliam operationem iuſtam peragentibus pauperibus. In hæc
enim omnia indigentibus, neminem diuitem pecunias ſuas eſſe abiecturum. Ex Cauſę om
hiſque fore inuidiæ opulentiam ſtudiumque diſſolui opere melioremque habi- nium ma-
turos ſortem intemperantes homines quàm continentes, & iniuſtos quam iu- lorum.
ſtos, & qui aliena depecularentur quàm qui propria cuſtodirent eſſe autem iſta
quæ facerent ceditiones in vrbibus, peſteſque inuicem inceſſabiles, omneque
aliud malorum genus, per quę quidem feliciſſimę agentes ciuitates priuatæ ſunt
libertate, & quæ deterioris fortunæ erant omnino perditæ, maximeque cauen-
dum cenſebat. Nouam ipſis conſtituentibus rempublicam, ne qua in eam pra-
ua ingrederetur conſuetudo. Magnam enim eſſe neceſſitatem: vt qualia ſunt,
quæcunque publica ciuitatum ſtudia, tales ſiant priuatorum vitæ. Conſuetu- Nullã ca-
dinem autem nullam peiorem eſſe neque vrbibus, neque domibus, quàm vt pitaliorem
ſemper ad voluptatem viuat quiſque, concedanturque minoribus à ſuperioribus peſtem q̃
omnia, ſiue ad gratiam, ſiue per neceſſitatem, non enim expleri deſideria ſtul- voluptatẽ
torum potentia, quorum indigent. Sed maiora alia, ſtatim appetere, inque in- eſſe.
finitum progredi, eſſeque hoc maxime proprium, multitudinis. Quæ per ſe Nota.
quiſque agere erubeſcit, aut timet à meliore coercitus ea multis ſi fiant commu-
nia peccari prõptius vim ſententiæ ſuæ aſſumentibus quibuſque, ex volentibus
ſimilia, inexplebiles autem nullius'que eſſe termini, ſtultæ turbæ appetiones.
Incipientes igitur inhiberi oportere inquit, donec debiles ſunt & infirmę, non cum
vehemẽtes magnęq; euelli nequeũt. Eſſe enim grauiorẽ iram omniũ cũ fraudã
tur cõceſſis q̃ ſi ſperatis minime potiantur, vtebaturq; exemplis in hoc multis,
percurrens geſta græcarum vrbium, quæcunque cauſis aliquibus intempeſtiuis
molles factæ prauorumque ſtudiorum principia ſinentes ingredi, non amplius

cohibendi ea tollendique poteſtatem habuerunt : Ex his in turpes intolle-
rabileſque deuenire coacti ſunt calamitates : haberéque ſimile aiebat aliquid cũ
priuatis rempublicam, animo homini, proportionem aliquam ad ſenatum ha-
bente corporeque aliquę ad populum. Siqui igitur dominari ſenatui populum
amentem ſinant, paria paſſuros ipſos inquit cum eis qui corpori animum ſub-
ijciunt, non ex ratione illi : ſed ſecundum affectionem viuentes, Si vero regi
ducique à senatu populum conſueſcant, idem facient quod qui corpus animo
ſubijciunt, & ad optimum non ad ſuauiſſimum ſpectantes vitas ducunt. Iactu
ram autem nullam magnam faciendam vrbi declarabat, ſi ferentes ęgre paupe
res non conceſſam ſibi abſciſſionem æris alieni, nolint arma pro ea capere, pau-
cos quoſdam eſſe dicens qui nihil prorſus ſibi præter corpus relinquerint. Ne-
que eos vtilitatem aliquam exhibere miram reipublicæ ſi interſim militiæ, ne-
que damnum ſi abſint commemorans eis quod vltimum in bellis locum accipi-
unt, qui minimum habent cenſum, & quod ſortes habuerunt adiectiones, ad
eos qui ſunt in acie collocati, accedentes iſti ſtupefactionis hoſtium cauſa, tan-
quam nihil ferentes armorum præter fundas quarum minima eſt in prælijs
vtilitas. Eos vero qui miſereri paupertatis ciuium, opitularique nequentibus
diſſoluere ęs alienum ſuadent exquirere inquit oportere. Quid tandem eos pau-
peres effecerit, ſortem quidem accipientes, quam eis patres relinquerunt, ex-
que militia plurimum emolumenti adeptos. Ex reque poſtremo tyrannorum
contingentem eis partem ſortientes & quos deinde viderent neutri turpiſſimiſ-
que indulgentes voluptatibus, perque iſta excidiſſe cenſu dedecus eos vrbis de-
trimentumque exiſtimare, magnumque opinari lucrum hoc publicum, ſi vo-
lentes ſponte ipſi extra vrbem corrumpantur quoſcunque aut ob fortunæ ini-
quitatem ſentirent amiſſę res ſuas, his ex rebus ipſos proprijs benefacere. Opti
me enim hoc etiam cognituros eos facturos'que dicebat qui pecunias credidiſ-
ſent, opem'que ad infœlicitates eorum laturos illos ipſos non vi coactos ab alijs
ſed ſponte vti eis pro pecunia ſupereſſet pulchrum emolumentum gratia com-
mune autem afferre omnibus ſubſidium, cuius eſſent futuri ex æquo mali boni-
que participes, nec proprijs ſed ex alienis aliquos benefacere, & à quibus pecu-
nias auferrent, ne pro meritis quidem gratiam ſaltem relinquere virtuti minime
conuenire romanorum. Super omniaque hæc & alia,' graue quiddam, nec fe-
rendum eſſe romanis principatum ſibi vendicantibus quæ laboribus multis pa-
tres acquirentes poſteris ſuis reliquerint, non ex eorum voluntate, nec è perſua-
ſis ipſis, nec quo tempore agere optima conueniat reipublicæ vtilia ſed tanquã
vrbe capta vel pati expectante, pręterq̃ quę eis videantur exigere, Ex quibus
quidem vtilitatem nullam, aut paruam admodum quandam capiant. Ex malis
autẽ cõtingat eos pati turpiſſima. Lõge enim eſſe melius quę iubeãt latini agere
tanquam moderatiora, nec in periculum venire belli quam his qui nulla i re pror
ſus ſint vtiles. Concedentes ipſos quæ velim eximere ex vrbe ſidem: quam &
templi extructione & ſacrificijs, aduerſarijs patres ſui decorare ſtatuerunt, &
hoc quidem vt funditores in ſocietatem ſibi ad bellum capiant, Caput autem
tale erat ei ſententiæ, vt ciues eos qui fortunæ, belli, vellent eſſe participes, qui-
bus

bus æquis conditionibus & cæteri ad res gerendas aſſumerent. eos vero qui per fœdera qualiacunque ęquum ſenſerent, ſe pro patria arma capere, tanquam nihil profuturos etiam ſi caperent, valere ſinerent. quòd ſi ſciant illi aiebat exhibituros ſe ipſos obſequentes eis qui de republica pręclare ſentiāt. Solet enim fere ſemper quodammodo inſenſatum omne ſi quis ei aduletur magnifice ſentire de ſe. Cum vero exterreat aliquis modeſtum eſſe, & hæ quidem differentes inter ſe plurimum dictæ ſunt ſententiæ. aliæ vero mediæ quædam inter has plerę que; aliæ enim eos tantum liberari ære alieno, qui nil poſſiderent, cenſebant rem eorum abductilem creditoribus facientes non corpora, alij vero diſſoluendas eſſe de publico pro inualidis ſponſiones, vt fides pauperum cuſtodiretur caritate publica. nec qui eis contulerant pecunias læderentur. Videbatur autem aliquibus, etiam eorum qui iam ob pecuniam ſibi creditam detinebantur, & eorum quibus libertas auferenda videretur, liberari oportere, corpora captiuitatis metu, corporibus alijs pro iſtis creditores remunerantes. Talibus vero quibuſdam dictis victrix fuit ſententia, nullum fieri in præſentia de his rebus ſenatuſconſultum, cum vero finem caperent præclarum bella, tunc referrent ad ſenatū conſules. Exquirerentq; ab eis ſententias, nullāq; interī exactionē fieri. Cōtractus alicuius ſiue vadimonij ſiue cōdēnationis intermittitq; alias diſceptationes oēs inſtititiūq; indici. Neq; cognoſcere magiſtratus de aliquo, præterea quæ ad bellum pertinerēt, hoc ſenatuſconſultū elatum in plebē diminuit quidem aliqui ciuilis perturbationis, ſed non tamen ſeditionem ſuſtulit ex vrbe omnem.

Victrix ſententia.

Erant enim mercenariæ multitudinis aliqui, quibus minime ſufficiens auxilium videbatur ſpes de ſenatu clari, certique habens nihil, ſed ex duobus alterum poſtulabant ſenatum facere, aut dare eis iam iam debitæ pecuniæ dimiſſionem, ſi eos ſocios habere vellet periculorum, aut non verba eis dantem. Rem omnem ipſum in alia differre tempora, non enim ſenſus eoſdem eſſe hominum, cum indigent, & cum omnibus quorumcunque indigebant, ſunt expleti: In tali vero reipublicæ conſtitutione ſpeculans ſenatus, per quem maxime modum fieret, ne plebs amplius moliretur, res nouas tollendam eſſe indicauit, in pręſentia conſularem poteſtatem, aliquemque alium magiſtratum creandum, belli pacis reique omnis alius dominum, imperatorem, neque obnoxium rationi reddendæ alicuius eorum, quæ vellet aut ageret. Eſſe vero poteſtatis tempus magiſtratui nouo moderatum ſex menſes, poſtque tempus illud ſemeſtre imperare rurſus conſules. Quæ vero ſenatum cogebant, ad tyrannicum diſſoluendum bellum, vltroneam tollerare tyrannidem. Multa quidem erant alia, ſuper omnia vero lex, quam alter conſulum ſanxerat publius valerius publicola (de qua prius dixi) feciſſe eam ſententias, conſulum inualidas, ad puniendum romanorum, quenquam ante cauſæ dictionem permittentem eis qui ducebātur ad ſupplicia prouocare cognitionē cauſę à magiſtratibus ad populum. Donec'que tuliſſet populus de corporibus eorum vtraque ſuffragium, eſſe eos in tuto, ac iubentem qui præter iſta facere conarent morti impune tradi. Cogitabat igitur hac lege ſtante minime obtemperaturos eſſe coactos à magi-

Lex publicolæ.

ſtratibus pauperes deſpicientes, vt veriſimile erat ſupplicia, quæ non ſtatim ſubí
tura eſſent. Sed cum eos condonaſſet populus, abrogata vero hac lege in mul=
tam adduci omnes neceſſitatem vt viſa facerent. Ne ergo pauperes aduerſarē=
Senatus aſtutia. tur, ſi quis hanc legem palàm abrogaret, ſtatuit parem tyrannidi magiſtratum
ad res gerendas adducere: qui leges omnes ſub ſe habiturus eſſet. Scribitque ſe=
Senatuſcō ſultum. natuſconſultum per quod quidem decipiens pauperes, & qui eis libertatem con=
firmabat legem auferens latuit. Erat autem ſenatuſconſultum tale, vt largius
& Cloelius: tunc conſules poteſtatem deponerent, & ſi quis alius magiſtratum
haberet, aut publicarum rerum procurationem, vnuſque vir quemcunque ſe=
natus eligeret, populuſque confirmaret, rerum omnium poteſtatem aſſumens
imperaret, non plus ſemeſtre tempus maiorem habens quàm conſules poteſta=
tem hoc quàm haberet vim ignorans plebs decernit firma eſſe, que ſenatui vide
rentur. Erat igitur magiſtratus hic maior tyrannide, ſecundum leges electio=
nem'que futuri magiſtratus ſenatui ipſe concedunt conſultanti per ſeſe facere,
Poſt hæc vero multa affuit primoribus ſenatus inquiſitio, atque prouidentia de
viro, qui eſſet ad imperium ſuſcipiendus. Videbantur enim ſibi viro prompto
& alacri ad res gerendas indigere: multam'que habente certaminum bellicorum
experientiam, vltraque hæc prudente & moderato. Neque propter magnitudí
nem poteſtatis ad inſanum aliquod adducendo. Super'que iſta omnia atque alia
quæcunque adeſſe opus eſt imperatoribus boni, imperare conſtanter ſciente.
Neque aliquid molliter ignoſcente contumacibus, cuius rei in preſentia maxi=
me indigebant. Videntes autem eſſe omnia, quæcunque poſtulabant, in altero
conſulum Tito Largio, neque enim virtutibus excellens Cloelius: alacre illud
bellicum'que habebat imperatoriumque terribile. Sed clemens erat vltor,
non parentum. Pudori tamen ſibi eſſe ducebant, alteri magiſtratum aufer=
re, quem ex legibus accepiſſet, largirique alteri vtriuſque poteſtatem regia
maiorem ſpecie, nec non ſubibat timor, ne egre ferens Cloelius ablationem
hanc magiſtratus vt ab indigno, & affectus ignominia à ſenatu mutaret vi=
tæ propoſitum. fieretque patronus plebis, ac rempublicam euerteret. Veren=
tibus itaque omnibus: quæ ſentirent, in medium efferre. Hocque diu faci=
entibus, natu maximus honoratiſſimus'que conſularium ſententiam tulit, per
quam vtroque conſulum in honore æquo cuſtodito, ab illis ipſis magnis ido=
neum ad imperandum inuenere. dixit enim videri ſibi, quandoquidem vim
imperij decreuit ſenatus, populuſque confirmauit vni viro dari, reliqui duo
conſilij curæ'que indigentia non paruæ. Quiſnam eſſet parem regio ſuſceptu
rus magiſtratum, & à qua dictus poteſtate legitima, quodque eorum alter qui
tunc erant conſules, ſiue contradicente collega, ſiue iacta ſorte eligeret ex roma=
nis quem putaret, & præclara & vtiliſſima ciuitati procuraturū interregibus eñ
in pręſentia opus nō eſſe ſuę ipſis ſentētiæ (vt imonarchis creandis) conſuetudo
erat, habente vrbe pium ſanctū'que imperium. Laudātibus autem ſentētiā eius,
omnibus. Aſſurgens alter poſt hunc dixit. mihi videtur patres hoc etiam ſentē
tiæ huic addere duobus viris claris hoc tempore rempublicā adminiſtrantibus,
quibus meliores vtique nō inueniretis, alterum eorū dominū deſignari electio
nis al

nis, alterũ'que à collega, eligi illis ipſis dijudicantibus inter ſe opportuniorem, vt adſit eis cum honore par gaudiũ, alteri quidem quod pręclarũ collegam elegerit, alteri vero quod optimus ſit à collega iudicatus. ſuene eñ pulchrũ'que vtrũque: ſcio tamen quod hac parte etiam ſentẽtiæ non addita, ipſis vtique viſu, eſſet ſic facere, ne vobis quidem melius aliud volẽtibus, viſum eſt omnibus hoc eſſe ad votum dictum nullo'que amplius adijciẽte quicquã ei ſententiæ, decretum confirmarunt. Vbi verò poteſtatẽ acceperũt conſules cognoſcẽdi vter eorum eſſet ad imperandum idoneor, admirabilem quãdam præterque oñes humanas opiniones rem egere. Non eñ dignũ vterque ſeſe declarabat principatu. Sed vter'que alterum, contriuerũt'que totam diẽ illam, virtutes alter alterius percenſentes, ac multis pręcibus deprecãtes imperium, adeò vt in multa eſſent qui in ſenatu aderant conſilij inopia. diſſoluto cõcilio autem propinqui genere utrique eorum, ſenatorũq; cęterorum qui peritiſſimi, honoratiſſimique erãt, eũtes ad largiũ multas ei adhibuerunt vſque in noctẽ pręces, docẽtes vt ſpes in eo oñes poſuiſſet ſenatus, illud'que minime ſtudioſum eius ad magiſtratũ dãnoſum eſſe reſpublicæ affirmantes. Erat autem ille immutabilis, partim'que rogãs vnũquem'que, partiq; cõtradicẽs diuq; perſtitit. Die verò inſequẽte, cõgregato iterũ ſenatu, poſteà quã tunc etiã repugnabat, ſuadẽtibuſque oĩbus ſentẽtia nõ abſiſtebat. Aſſurgens Cloelius, pronũtiat ipſum queãdmodũ ſoliti erãt interreges, ſeq; magiſtratu abdicat. Sicque prim⁹ creatus eſt hic romę princeps vnicus, belli pacis rerũq; cęterarũ imperator, nomẽque ei impoſitũ eſt dictator. Siue propter poteſtatẽ iubẽdi dictandique quod vellet, & quę iuſta pulchra'q; cæteris queãdmodũ ei videretur, nam præcepta & præſcriptiones iuſtorum & iniuſtorum, romani edicta vocant. ſiue (vt quidam ſcribunt) propter eam quæ tunc fiebat dictionem, quandoquidem non à populo magiſtratum inuentũ more patrio habiturus erat. Sed ab vno viro dictus. Neque eñ oportere putabãt inuidioſo etiã nomine grauari eũ magiſtratum, qui liberã adminiſtraret ciuitatem, cum parẽtium ipſorũ cauſa ne odioſis appellatiõibus perturbarẽtur, tũ ad ſuſcipientium etiã magiſtratus prouidentia: ne laterẽt patientes delictũ aliquod ab alijs aut iniuſtę ijdem in proximos quę tales ferre ſolent potẽtiæ. Quandoquidem magnitudo poteſtatis, quàm habet dictator minime declaratur nomine, tyrannis eñ electa eſt, dictatoria poteſtas. Vidẽtur autem mihi romani ſumpſiſſe etiam hoc inſtitutum à græcis. Nã qui αἰσυμνῆται vocati ſunt apud gręcos antiquitus (vt in libris hiſtoriæ de regno ſcribit Theophraſtus) electi quidam tyranni erãt, eligebant'que eos ciuitates, nõ in tempus infinitũ, neque ſemper ſed in tempore, quãdo eis expedire videretur. Et ad quãtũ temporis. Sicut etiam Mitylinei eligerunt aliquãdo pita cum aduerſus exules, qui cum Alceo poeta erãt. Venerunt aũt adhoc primi experimẽto docto docti, hoc eſſe vtile, à principio eñ regibus ſuberat vrbs quæque græca non vt barbaræ gentes tyrãnicę, ſed ſecũdum leges quaſdam conſuetudineſque patrias. Eratq; omniũ clariſſimus is qui iuſtiſſimus legũ'que ſtudioſiſſim⁹. Nihilque ſtatuens extra mores patrios. Declarat autem hoc etiã Homerus ius dicentes & fas conſtituẽtes reges vocans, inque multũ permanſerũt tempus ſub conditionibus certis adminiſtrata regna, ſicuti lacedęmonium. Incipientibus aũt quibuſdam in

Pulchra cõtrouerſatio

Dictator p̃mus. T. Largius & quare ſic vocatus

Vide de dictatura pulchra.

Edicta.

Theophraſtus.

Alceus.

poteſtatib⁹ delinquere,parū'q; vtētibus legibus:ſed ex ſenſib⁹ ſuis multa admini
ſtrantibus rem totā mœſtę ſerētes multi,diſſoluerūt regna, idque adminiſtrandi
genus atque cōdentes leges, magiſtratuſq́ue creantes, his vtebātur vrbiū cuſto=
dijs. Vbi vero nō ſufficiebant leges ab eis poſitæ ad ius ſtabiliendum, nec magi
ſtratus, & qui curam tuendarū rerum ſuſcipiebant, auxilio erant legibus. Tem=
poraque ipſa multa afferentes noua non præclara inſtitutorum : ſed cōuenientia
occupantibus ſe caſibus cogerēt eligere. Nec in calamitatibus tantū improuiſis:
ſed excedētibus quoque modum fœlicitatibus ornatu per eas ciuili corrupto, cui
celeri opus erat correctione vniuſque ſententia introducere ſunt coacti in vrbes,
iterū regias tyrannicaſq́ue poteſtates nominibus vellātes eas decētioribus Theſ
Archi. ſali Archos, Lacedęmonijque armoſtas vocantes, timētes illi reges eos aut tyrā=
Armoſtę. nos appellare tanquā ſibi minime pium eſſet, vt quas deluiſſent poteſtates ſacra
mentis & execrationibus, ac deis quoque per oracula annuētibus, Eas iterū cōfir
marent. Mihi igitur vidētur romani ſumpſiſſe (vt dixi) hoc exemplū à græcis.
Licinius. Licinius autē putat eos dictatorem ab albanis ſumpſiſſe dicens illos primos poſt
Amulij Numitoriſque mortē deficiēte regia cognatiōe, annuos creaſſe magiſtra=
tus poteſtatē habentes eandem, quā reges anteà, vocaſſéque eos dictatores. Ego
Creatio verò haùd quęrendum duxi, vnde nomē hoc romana ciuitas acceperit: ſed vnde
Dictatorꝶ. exemplum cōpręhenſę poteſtatis hoc nomine. Sed de his forſan opere pręcium
nō eſt plura ſcribere, quemadmodū autem rebus vſus ſit dictator hic primus, &
quę ornatū appoſuerit magſtratui. conabor breuiter percurrere, putans iſta vtiliſ
ſima eſſe lecturis, quę magnā exhibent copiam exemplorū honeſtorū, plurimū
q́ue cōferentiū legum latoribus, populorū'que ductatoribus, oīmibusq; alijs qui
tractare velint ciuilia, rē'que publicā adminiſtrare, neque eñ in honore, humi=
liſq́ue ciuitatis inſtituta, aut vitas, nec obſcurorū abiectorūque hominū conſilia,
actioneſque ſum narraturus, ita vt moleſtū in aliquo, garrulitaſque in paruis leui
buſque appareat, noſtrū ſtudium. Sed de ea quę iuſta oībus & honeſta ſtatuerit,
deque ducibus, qui in eam in hanc cōſtituerint dignationē, quas res ſtuderet quiſ
que non ignorare philoſophus virque ciuilis declarabitur, ſtatim igitur ſimul at=
que poteſtatē aſſumpſit, magiſtrum equitum deſignat sp. Caſſiū conſulatū ge=
rentem, olympiade ſeptuageſima. Hęcque cōſuetudo vſque ad ætatē meam cu=
Sp. caſſius ſtodita eſt à romanis. Nec hucuſque dictator vllus creatus, ſine magiſtro equi=
magiſter tum dictaturam geſſit, deinde volēs poteſtatis vim quanta eſſet oſtēdere, ad ſtu=
equitū. peſactionem terrorēque potius quàm ad vſum, iuſſit vt cum facibus virgarum,
ſecures etiam per vrbem lictores ferrent morē ipſe renouās qui fuerat gētilis re=
gibus, ſed à cōſulibus relictus. ex quo Valerius publicola primus in cōſulatu ſuo
minuerat inuidiam imperij, exterritis autē ex hoc alijſque ſignis regij principa=
tus ciuibus turbulentis & nouarum rerū auidis, pręclarum illud omniū à ſeruio
Tullio populariſſimo rege inſtitutum exequi romanos oēs quāprimum ſtatuit.
Cenſus de cenſum'que ſuum curiatim oñes ferre & aſcribere vxorē, nec non filiorum no=
ſcriptio mina, & ætatem, ſuā'que & filiorum cenſis autem breui omnibus propter pœnę
magnitudinem (erat eñ non parentibus res ciuitaſq́ue amittenda) centū & quin
quaginta milia, & ſeptingenti romanæ pudis inuenti ſunt. hincque ſegregans qui

militaris ætatis erat à ſeruioribus in centuriaſque diſtribuens pedites & equites
in quatuor diuiſit partes, quarũ vnã ſtrenuiſſimã circum eſſe habuit ex reliquis
autem iuſſit. Clœlium paulò ante collegã ſuum quam vellet capere tertiã verò
spurium Caſſium magiſtratũ equitum, adque vltimã ſratrem ſuum. Spurium
largiũ ſtatuitque eam eſſe vrbi pręſidio ſimul cum ſenioribus intra muros manẽ
tem vbi vero parata ei fuere ad bellum opportuna om̃ia, duxit copias in campe=
ſtria trinaque ponit caſtra ſecũdum ea loca maxime, vnde incurſus faciẽdos à la
tinis ſuſpicabatur, cogitans vero prudẽtium ducum eſſe confirmare tantum res
ſuas: ſed res hoſtium etiam infirmare, ſineque pugna bella quãtum liceat ſine'que
labore, diſſoluere, ſique minus ſumptu minimo militaris multitudinis, bellorum
quoque peſſima omniũ ducẽs, plurimũque habentia triſticiæ ea quę coacti aliq
cum amicis cognatiſque ſuſcipiũt clemẽtioribus quã iuſtiorib⁹, putauit eis opus
eſſe diſſolutionibus, clàmque igitur mittens ad primores latinorũ minime ſuſpe
ctos quoſdam ſuaſit eis vt agerent de amicitia ciuiũ vrbibus mittenſque palàm
legationem & per vrbes & ad ciuitatem haùd difficulter aſſecutus eſt, vt nõ eun
dem impetum amplius haberẽt om̃es ad bellum, colenſque eos maxime talibuſ
que egregijs operibus vt diſſederent à ducibus effecit, qui verò latinorum duca=
tum imperatorium acceperãt Manilius & sextus in vrbe uſculo Tcopias cõtinen
tes, parabant quidem ſe tanquã romã verſus irrupturi, abſumebãt verò multum
temporis differẽtes, ſiue vrbes expectarent tardiores, ſiue ex tis non procedenti=
bus eis pulchre. Hoc igitur in tempore ſeorſum quidã ab exercitu romanũ agrũ
populabantur, quod ſentiens largius, mittit in eos Clœliũ ducentem equitum &
inermiũ ſortiſſimos, qui apparẽs improuiſus eis, paucos quoſdã pugnãtes inter
fecit, reliquoſque captiuos ducit, quos quidẽ largius reſouens ex vulneribus alijſ=
que cõplectẽs humanitatibus ſimul om̃es remiſit Tuſculum ſine pręcio, legatos
quoque cum his, mittẽs illuſtriſſimos romanorũ, qui hoc quidem perſecerũt vt
latinorum diſſoueretur exercitus, fierẽt annuę vrbibus inducię, quæ cum pere=
giſſet hic vir abduxit copias ex campeſtribus, ac priuſquam expleretur tempus
poteſtatis omne creatis cõſulibus, depoſuit imperium ne vnũ quidẽ romanorũ
interſiciens, nec expellẽs patria, nec vlla alia calamitate graui afficiẽs. Huius aũt
rei emulatio ab illo viro incipiens, permiſit om̃ibus accipientibus eam poteſtatẽ
vſque ad tertiam ante nos ętatem. etenim neminem ex hiſtoria accepimus, qui
non ea moderate ciuiliterq; vſus fuerit coacta ſępe. Vrbe magiſtratus legitimos
diſſoluere, ſubque vna res om̃es ſacere, & ſi quidẽ in externis bellis tãtũ fuiſſent
qui dictaturam ſuſcipiebãt pręſides patrię egregij, nec imperij corrupti magni=
tudine, minus vtique mirandũ eſſet, nũc verò etiã in ciuilibus ſeditionibus mul
tis & magnis, Regũ'que eiectione ſuſpitio, neque tyrannidis aliarũ'que calami=
tatum plurimarũ prohibitione, quicunque tãra potiti ſunt poteſtate in reprehẽ=
ſibiles, & primo imperiũ hoc aſſumenti ſimiles, ſeipſi omnes exibuere, ita vt om
nibus cõſirmata fuerit hęc opinio, quod inſanabilis mali omnis vnicum ſit reme
dium, ſpeſque ſalutis vltima cũ reſcinduntur omnia aliquibus temporibus ſit di=
ctatorius magiſtratus, patrũ verò noſtrorum ætate elapſis fermè quadringẽtis
à Titi largi dictatura calũniæ habita odioſa'q; res om̃ibus hominibus apparuit.

moribus, ij qui ſacra ab illo accęperunt, inſcriptionē autē locationis tēpli dicunt quidā accępiſſe Titū largiū ſuperiore anno cōſulatū gerentē. Alij etiam tarquinium regem illum qui principatu excidit, dedicationem vero tēpli accępiſſe ex ſenatus decreto Poſthumiū cominium. ſicque igitur his (vt dixi) cōſulibus profunda pace frui licuit. Poſt hos vero imperium ſuſcipiūt, Aulus Poſthumius, Tituſque verginius, quibus cōſulibus, elapſæ ſunt cum induciæ latinis apparatuſq; in bellum fiebāt ab vtriſque magni, erāt autem plebis romana omnis volens & cum alacritate multa veniēs ad certamē latinorū autem pars magna, non prōpte quidem ſed coacta neceſſitate primoribus vrbiū poene omniū muneribus pollicitationibuſque à Tarquinio, Manlioque corruptis, popularibuſque omnibus quicūque bellum nollent à cura reipublicę abactis, neque enim poteſtas dicēdi dabatur amplius volētibus, cogebanturque exacerbati ex hoc plures patriam relinquere, & ad romanos trāſfugere, eis minime prohibētibus, qui ſui iuris vrbes fecerant, ſed habentibus magnā emulis vltroneæ fugæ gratiam, ſuſcipiētes autem ipſos romani, eos qui cum vxoribus & filijs adueniebant, intra muros ſtatuebāt. Vrbanæ quoque eos militię manipulis admiſcētes, reliquoſque immunita loca circum vrbem dimittebāt, & in colonias diſpertiētes, ne quid noui molirētur, obſeruabāt. cum'que eſſet eadē omnibus ſentētia quod egerēt res iterum pręmiſſo rege ſuo cōſilio omnia magiſtratu, nec obnoxio quidē ipſo dictator dicit̃ iunior conſulū Aulus Poſthumius à collega verginio, iſque magiſtrum equitū ſibi eligit, eo modo quo dictator prior, Titū Ebucium elbam, ac deſcribēs breui pubem romanā omnē in quatuor diuiſit partes, vnā ductas ipſe, alijque præeſſe ſtatuēs collegam ſuum in cōſulatu verginiū, alij Ebutium magiſtrum equitum, quartę vero perfectum reliquit, Aulum ſempronium, cui vrbis cuſtodiā permiſit. Paratis aūt opportunis omnibus, ad bellū venere ei exploratores nūtiātes exiuiſſe totis viribus latinos, rurſuſque alij declarātes captū ab eiſdē eſſe ex inuaſione locū quendam munitū, corbionē dictum, in quo erat pręſidium quoddā romanorū inhabitans paruum, quod ille quidem totū perdentes obtinētesque locum belli eum receptaculum faciebant, mācipia vero pecudeſqúe in agris nequaquā tantas, quātas corbione cœperāt. prouidētibus multò ante colonis vt in vltimū munitorū locorum quæcunque aut ducere quiſque poterat reponerentur, domos verò concremabāt hoſtes, ij dē deſertas, agrūque populabātur, aduenerat. n. eis cū eduxiſſent iam exercitū ex antio vrbe illuſtriſſima volſcorū gētis exercitus nouus, armaque frumentum & alia quibuſcū'que indigebant ad bellum, quibus rebus fidētes, in ſpe erāt optima, tanquā bellū quo'que cæteris volſcis ſecū ſuſcepturis cū incepiſſent iam antiates. Audiēs autem hoc Poſthumius accurrit propere auxilio priuſquam hoſtes omnes cōuenirent, ducens copias ſuas per noctem celeri itinere, propiuſqúe latinos factus, caſtra ad lacum regillū in munito loco habētes, iacit & ipſe vallum fronti hoſtiū obuerſum in excelſo colle, vixque acceſſibili in quo perſtās multa habiturus erat pręcōmoda. Duces antiorū aūt octauus tuſculanus Tarquinij regis gener, ſiue vt quidā ſcribūt, generi filius, ſextuſque tarquinius, qui tūc ſeorſum caſtra poſuerāt, vires omnes in vnū contrahunt, aduocan-

A. Poſthumius. T. verginius.

Corbio.

Antiū volſcorū illuſtriſſima vrbs.

teſque pręfectos & cēturiones ſpeculabātur, quę nam eis futura eſſet belli gerēdi
ratio. ſunt'que multę dictæ ſentētię, alij enim ex incurſu eundum eſſe in eos cen=
ſebant, qui cum dictatore mōtem occupauerant, donec erāt ipſi eis adhuc terribi
les, non fiduciæ ſignum eſſe exiſtimantes occupationem munitorū ſed timoris.
alij vero ducta foſſa eſſe eos pauca aliqua cuſtodia coercēdos, eſſeque copias reli=
quas ducēdas, romā captu facilem. Cum eſſet foris ſtrenuiſſima iuuētus, alij vol
ſcorum cęterorum auxilia expectāda eſſe cōſulebāt, tutiora quàm audaciora eli
gētes, romanos enī nihil frui protractione tēporis, ſibi vero res tardatas meliores
fieri: adhuc eis cōſulātibus aduenit roma cū exercitu cōſul alter Tit⁹ verginius,
ſubito iter ſequenti nocte accelerās: ponitque caſtra ſeorſum à dictatore ſuper al
tero dorſo mōtano valdéque munito, ita vt excluderēt latinos vtroque exitu ad
inuadendū hoſtilem agrum cōſidēte à leua cōſule dictāte'que à dextra, maiore
vero adhuc turbatione detinēte duces, nihil magis quàm tuta eligētes & timore
ne domeſtica quanquam multa cōſumere cogerētur cunctantes. Intelligens di=
ctator quanta ineſſet eis imperatoriæ rei imperitia, magiſtratū equitum Titum
T. ebutius Ebucium robuſtiſſimos ducentē equites, leuéque armaturā iuſſum occupare mō
tem pulchre ſitum quēdam præter tranſitū, qua latinis importabatur domo cō=
meatus, ac priuſquā ſentirent hoſtes pręuenit emiſſa illa cum magiſtro equitum
manus delata noctu per ſyluas minimèque tritas ſemitas montē in poteſtate ha=
bēs, quod cum hoſtium duces ſenſiſſent, occupata ſibi etiā loca tuta à tergo, neq;
domo cōmeatus ſpem haberēt optimā tanquā tute importādi eius deturbare co
gitarunt romanos monte priuſquā vallo præter montē quo'q; augerētur, & aſſu
mens ducum alter ſextus equitatum agit pro viribus tanquā eum romano equi
tatu minime excæpturo. Strenue aūt ſuſtinētibus eos romanis ad tēpus aliquod
contra ſtetit aliquando cōuerſus, aliquādo'que ſubducēs ſuos & accedēs poſtquā
autem natura loci, obtinētibus iam vertices romanis, magna exhibebat pręcom
moda, aſcendētibuſque infernę in arduū nihil aliud quā plurima vulnera & ineſ=
ficaces afferebat labores, ruſuſque altera manus aderat romanis electorū virorū
ex pedeſtri legione auxiliatrix, quā Poſthumius ſubſequētem miſerat nihil am=
plius valens agere, ſextus abduxit equitatū in caſtra. Obtinēteſque iam fidenter
romani locū palā firmat munitiones. Poſt hoc opus autē Manilio ſexto'que vi=
ſum eſt, haùd quaq̄ multa tēporis interpoſitiōe: ſed pugna celeri res egere. Dicta
torique romano ſic cōſtitutū à principio habenti, vt ſine prælio bellum confice=
ret, idque maxime oppoſitorū ſibi ductum pęnuria ſe facturū ſperāti, tūc quidē
viſum eſt veniendū ad certamē, nam obſeruātibus equitibus itinere, capti nūtij
erant quidam ferētes literas à volſcis ad latinorū duces, quibus ſignificabatur vē
turas eſſe eis copias multas in diē tertium præcipue, Rurſuſque ab ernicis aliàs.
Sicque igitur quę afferent celeriter cōfligēdi acie ducibus neceſſitatē, quod euſ=
que aut cōſtitutum eis fuerat hęc erāt. Vbi vero elatum eſt ſignum, ab vtriſque
pugnæ proceſſerunt in locum mediū. Inſtruxerunt'q; vtrique aciem hoc modo.
Sextus quidem Tarquinius in leuo collocatus cornu, Octauiuſq; Manilius in dex
Aciorū in ſtructio. tro. Mediam'q; aciem Titus filiorum alter Tarquinij tenuit, vbi etiam perfugæ
exuleſque

exuleſque romanorum collocati erãt. Equitatus vero omnis tripharíam in vtrũ
que cornu, mediam'que diuiſus eſt aciem. Romani autem exercitus ſiniſtrum
cornu tenuit magiſter equitum æbutius, Sexto tarquinio oppoſitus. Dextrum,
Titus verginius conſul, Octauo Manilio oppoſitam ſtationem habens, mediam=
que aciem ſupplebat dictatori ipſe: Tito tarquinio & qui cum eo erant exulibus
occurſus, numerus autem congredientium vtrinque in acie copiarum, ab roma=
nis quidem erat peditum circiter vigintiquatuor milia, trecentis demptis, equi=
teſque milia. Latinis vero vnà cum ſocijs quadraginta fermè peditum milia, tria
que equitum. Cum autem eſſent congreſſuri exercitus: Conuocantes ſuos mili=
tes latinorum duces, multa'que eis ad fortitudinem adhortantia percurrẽtes, prę
ces quoque multas adiecerunt. Sicque romanus videns hortãtes ſuos, quod mul
titudini conferentur hoſtium, multo excedenti ſuam, eximere'que hunc me=
tum ex ſenſibus eorum volens in contionem eos conuocauit, ſiſtens'que eo loco,
natu maximos ſenatorij ordinis & honoratiſſimos huiuſmodi orationẽ habuit.
Dei nobis per auſpicia, perque exta, aliaſque diuinationes pollicentur ſe præſta=
turos libertatem vrbi, victoriam'que ſcelicem pulchras nobis tribuentes remu=
nerationes, pro ijs quibus colentes eos ipſi iuſta'que exercentes in omni vita per=
ſeuerauimus, infenſique ijdem (vt æquum eſt) inimicis noſtris, quod à nobis affe
cti multis magniſque beneficijs, cognati quoque & amici & iurati ſe eoſdem ha=
bituros, quos nos, & amicos & vicinos his omnibus neglectis tamen bellum no=
bis iniuſtum afferunt, non de imperio aut potentia vtros noſtrum magis conue=
niat potiri eis eſſet enim hoc minus graue, ſed de tyrannide tarquiniorum, vt eis
ſeruam pro libera vrbẽ faciant, oportet autem cẽturiones & milites, vos quoque
cognoſcentes, quod habetis deos ſocios qui perpetuo vrbem ſeruant viros eſſe in
hoc certamine ſtrenuos hoc ſcientes quod potiri deorum auxilio contingit gene
roſe decertãtibus. Atque omnia (quãtum in ſe eſt) ad victoriam prompte exi=
bentibus, nec fugientibus extra pericula: ſed volentibus ipſis pro ſe, difficultates
ſubire omnes, adſunt nobis multa etiam præopportũa alta ad vincendum à for=
tuna præparata. Tria vero omnium maxima at'que clariſſima. Primum qui=
dem inter nos fiducia qua maxime eis opus eſt, à quibus ſuperandi ſunt inimici.
non enim hodie incipiendum eſt nobis amicus eſſe certis fidiſque ſocijs: ſed om=
nibus nobis paria multo autem præparauit hoc bonum vna enim educati eſtis di
ſciplina'que potiti eadem & deis ſuper aris ijſdem immolatis, multiſque vna bo=
nis fruimini, multa'que experti eſtis aduerſa cõmuniter, ex quibus firme permi=
ſceri ſolent indiſſolubileſque omnibus hominibus amicitię quando vtique adeſt
omnibus cõmune de rebus maximis certamen, nam ſi obnoxij inimicis ſiamus.
Non alijs quidẽ veſtrum continget nihil experiri mali. Alijs pati vltima. Sed di
gnitatem pariter & principatum libertatem'que omnibus amittere nec aut vxo
ribus, aut filijs, aut re, bonoue alio quod habeatis frui. Ciuitatis autem principi=
bus rem'que publicam adminiſtrantibus, hac accidet morte mori miſerrima,
cum verberibus & cruciatibus, quando enim mali nihil à nobis illi neq; magnũ
neque paruũ perpeſſi, multis varijſq; nos oñes affecere cõtumelijs, quid oportet
nos opinari facturos ipſos, ſi nũc armis vincãt malorum memores quod ex vrbe ab

ſtraxiſtis eos,reſq; admittitis,neque patriā terrā ingredi eos ſinitis. Poſtremū au
tem eorū quę dicta ſunt pręcōmodorum,nullo alio dicetis inferius, ſi recte inſpi=
cietis,quod nō talia occurrunt vobis ab hoſtibus,qualia ſuſpicabamur. Sed ea lon
ge opinione inferiora, pręter enim antiatum auxilia,videns ne eis aſſiſtētes alios
belli ſocios? At nos volſcos omnes eis aduenturos ſocios ſuſpicati ſumus,& ex ſa
binis Hernicíſque complures, & innumeros ob inanem metum nobis alios ipſi
confinximus. erant igitur iſta ſomnia latinorum, pollicitationes vacuas, & ſpes
inanes habentia. deſeruerunt enim ſocietatem eorum aliqui, deſpicientes im=
peratorum ducatum, alij differunt magis quā opem ferūt,in ſpes teretes temp⁹.
Qui vero nunc ſunt in apparatibus poſteriores pugna, ne ipſi quidem vtiles eis
erunt. Si vero aliqui veſtrum recte hæc dicta putant. Horrent vero hoſtium
multitudinem, breui ſanè doctrina diſcant, immo commemoratione potius ſe
timere non grauia. Primum quidem conſiderātes, quod in eis maior eſt pars coa
cta arma aduerſum nos capere, vt ex multis nobis operibus rationibuſque decla
rauit tempus. Voluntarium autem & prompte pro tyrannis certans valde pau=
cum. Immo vero pars quędam miſericordia eſt ad noſtrum,deinde etiam quod
bella omnia,nō qui plures quidē ſint numero recte conficiunt:ſed qui potius vir=
tute ſuperiores. Longum eſſet exempla afferre. Quòd gręcorum barbarorūque
exercitus excedentes multitudine,paucæ quædam copię debellarint, adeò, vt ne
ſatis quidem de eis crediti ſint ſermones:trāſeo alia. Sed nos ipſi quanta pulchre
fœliciter'que geſſiſtis bella, minoribus quàm quas nunc habetis viribus oppoſiti
ijdem maioribus,aut certe tantis hoſtium apparatibus,age alijs quos viciſtis pu=
gnantes terribiles ipſi eſtis. Latinis vero iſtis ſocijſque eorum volſcis facile con=
temnendi quia nunquam ſint experti veſtras pugnas. At qui probe omne ſcitis
quod has gentes vtraſque multis vicere prælijs patris noſtri, habet'ne igitur ve=
riſimilitudinis aliquid res victorum ex talibus calamitatibus meliores eſſe, vin=
centium autem ex talibus proſperitatibus deteriores? Et quis enim mentem ha=
bens hoc dicat? mirari ſanè poſſem, ſi quis veſtrum multitudinem iſtam hoſtiū,
in qua parum eſt ſtrenui horreret, vires autem domeſticas tam multas tan'que
ſtrenuas contemneret, quibus neque virtute ſuperiores, neque plures vnquam
numero bello alio vllo ſunt nobis alię comparatę? Eſt hęc itē ciues ne exhorrea
tis,neue extorreamini grauibus maxima adhortatio,quod ſenatori ordinis prin=
cipes adſunt (vt videtis omnes) fortunam belli vobiſcū eandem communiter ſu
bituri, quibus ætas vocationem, lexque permiſit militiæ. Turpe igitur eſt vos
quidem, qui per ætatem robuſti eſtis, graui ſugere. Hos vero qui ſunt ſupra æta
tem, perſequi. Et ſenum quidem promptitudinem quando neminē occidere poſ
ſit hoſtium pro patria mori velle. Robur vero veſtrum quibus vtrumque liceat
rem gerentibus fœliciter ſeruari tutæque vincere agendo aliquid generoſi quo=
que & patiendo de ſortuna exprimentum non capere, neque ſamā virtutis relin=
quere. an non ante nos quirites ſunt multa admiranda'que aliorum opera, quos
laudare pro dignitate nulla poſſit oratio? ac nō multas itē celebreſq; actiones do
meſticas veſtrū poſſidebit gen⁹ ſi hoc probe dirigāt bellum? ne vero etiā ex vo=
bis his qui præclare ſentiūt ſine lucro generoſitas ſiat, & eis qui plusquam æquū
eſt,

eſt, acerba timent, ſit id impunitum, priuſquam in hæc veniant, qualibus vtroſ-
que potiri cõtinget. Audite me. Cui enim pulchri aliquid aut generoſi egiſſe in
pugnam atteſtabũtur geſtorum gnari. Cum alios habẽs ſtatim ei honores quos
ex patria conſuetudine datũ eſt vnicuique ferre, agri quioque ſortẽ adijciã ex eo
qui poſſidẽt publice adeo ſufficientẽ vt nihilo neceſſariorũ indigeat. Cui autem
turpis nequiſſimuſque & deos lędẽs ſenſus inijciet inhoneſtę fugę deſideriũ hũc
eam ipſam, quam fugit propius aſſiſtã mortem. melius enim ei reliquiſque erit
mortuus ciuis talis. Neq; ita morientibus licebit ſepulturę aliorũ ve legitimorũ
eſſe participibus: ſed inhonoris & in defletis eis ab alitibus feriſque laniari. His
igitur ante cognitis, ite omnes alacriter ad certamen. Aſſumentes ipſi ſpes pul-
chras, operum pulchrorum duces, tanquam vno hoc periculo, præclarum, & ad
votum omniũ habente finem, maxima habituri bona, mœtu ipſi à tyrãnis vos
liberãtes, & vrbique vos genuit, debitas educationis, iuſtaſque referẽtes gratias;
filioſque vos quibus adſunt infantes, & vxores, minime viſuri pati ab inimicis in
tollerabilia. Senibuſque patribus reliquum tempus breue, dulciſſimum facturi ſe
culum, o beatos, quibus cõtigit de hoc bello triumphum adducere, excipientibus
vos filijs, & vxoribus, & patribus glorioſos honoratos'que ex virtute, qui patriæ
largimini corpora. mori enim datum eſt oĩbus maliſque & bonis, pulchrę ve-
ro & glorioſę bonis ſolis. Adhuc autem dicente eo, adhortantia ad generoſitatẽ
animi, fiducia quadam diuinitus in exercitu inceſſit, & tanquã vna ex anima ex
clamarunt omnes ſimul fide & dux imperato. riſque laudãs alacritatem eorum,
& ſi fœlix pulcherque pugnam ſequeretur finis, vouens deis imolatiões magnas — Pugnę ini-
multiſque pecunijs, editurũque magno ſumptu certamina, quæ quotãnis popu- tium.
lus romanus perficiat, dimiſit eos ad ſuos ordines. Vbi vero accepere ſignũ vtri-
que à ducibus: Cęcinerũtque tubicines bellicum, concurrere cum clamore alacri
aduerſum, quidem Velites & equites vtrinque, deindeque pedeſtres copię arma
ordineſque habentes ſimiles, fitque certamen omnium pugnantum permixtim
acerrimum, omniſque in manibus pugna. Atque vbi vtriſque longe pręter opi-
nionẽ euenit. Neutri em̃ opus ſibi eſſe putabãtur pugna. Sed incurſu vtrique pri
mo ſperabãt ſeſe exterrituros hoſtes. Latini quidẽ equitatui fidẽtes ius ne fremi-
tum quidẽ opinabantur romanis equites ſuſtinere poſſe. Romani vero audacia,
periculorũ'que contẽptus ſe hoſtes obſtupefacturos credebãt. Sic'que igitur vbi
inuicem hæc vtrique de hoſtibus male operantes contraria ſtatim ab initio ipſo
conſpexerunt, non amplius in timore hoſtium ſpem habẽtes: ſed fiduciam de ſe,
cauſam ſeruandi ſui vincendique futuram exiſtimantes, ſtrenui vtrique pugna-
tores apparuere. Fiebant aũt cõuerſionis varię pugnęque ſortunę. Ac primũ igi
tur media acies, in qua erat dictator Poſthumius electos circũ ſe habens equites,
ipſeque in primis pugnans, aciem ſibi oppoſitam propellunt. Vulnerato per pi- — Titi vulnus
lum in humero dextro, filio Tarquinij Tito, neque manu vti amplius valente.
Licinius enim & Gelius nihil exquirentes probabilium aut poſſibilium regẽ ip- — fallit̃ forſã
ſum inducunt Tarquinium decertatem eſſe vulneratum. virum iam annum no- — hic quoque
nageſimum agentem. Cadente autem Tito pugnantes parumper hi qui cum eo — Liuius.
erãt corpuſque tollentes, viuum generoſi nihil amplius ædiderũt. Sed cedebant,

ſuperuenientibus romanis receſſim. Deinde rurſus conſtituerunt, & in hoſtes redierunt alterum Tarquinij sexto cum exulibus romanis, alijs'q; electis equitibus, opem eis afferente, ſique igitur confirmati iterũ iſti pugnabant. Duces vero vtriuſque cornu Titus Ebucius, Maniliusq; octauius ſtrenuiſſime inter omnes pugnãtes, auertentes'que quacunque irent obſiſtentes eis, confirmantes'que perturbatos ſuos, alter alteri occurrũt, irruẽtes'que inferũt. Vterque alteri grauia vulnera, ſed non ea tamen lætalia. magiſter equitũ Manilio adigens per thoracem in pectus ferri aciem. Manilius autem brachium ei dextrum traijciens, & equis decidunt, ablatis autem ambobus ex acie, ſuccẽturiatus ei legatus Marcus valerius ſuſcipiens magiſtri equitum ducatum, ac perſtans cum equitibus, quos habebat, ad frõtem hoſtium breueque obſiſtens tempus, ſtatim pellitur ex ſtatione nimium. Venerat enim iſtis etiam ab romanis exulibus equitibus, leuique armatura auxilium, ac Manilius cum ſe recepiſſet, ex vulnere iam adderat, adducens equitum peditum'que numerum nequaquam paruum. Hoc in certamine legatus ipſe Marcus valerius primus de ſabinis triumphans, ſpiritus'que vrbis humiles ex etruſco caſu erigens, aſta percusſus cadit. Circa'que eum alij romanorum, multique & boni, fit'que ob caſum eius certamen validum, Publio & Marco valerij publicolæ filijs, patrum protegentibus. Illum igitur minime expoliatum paululum'que adhuc ſpirantem ſubſcutatis tradentes, remiſerunt ad vallum. ipſi vero ob egregiam indolem & alacritatem, proijcientes ſe in medium hoſtium, multa'que accipientes vulnera, à conſertis circunfuſis'que exulibus, vna moriuntur. Propellitur'que poſt eorum caſum à ſiniſtra multum romana legio, & ad aciem vſque mediam ſcinditur. Quod percipiens dictator Poſthumius ſuorum fugam, celerrime accurrit auxilio, equites circum ſe ducens, iubens'que legatum alterum Titum Germinium, alia ducentem equitum, à tergo ire legionis ſuæ conuerteré'que in aciem fugientes. Sique illi non pareant occidere, & ſimul ipſe cum præclaris, id hoſtium agmen tendens, vbi prope hoſtes fuit. Primus equũ adigit dimiſſo fræno, conſerta autem & terribili facta incurſione, non ſuſtinentes hoſtes, furioſum illud efferatum'que romanorum vertuntur in ſugam, cadunt'que eorum plures. Interimque legatus Germinius ſuſcipiẽs ex fuga territos ſuos contra Manilium ductabat, Cum'que eo congrediens maximo tunc robore'que excellentiſſimo, omnium, qui cũ eo erant, interficit. Atq; ipſe dum mortuum ſpoliat percuſſus gladio in ilibus à quodam moritur. Sextus autem Tarquinius ſiniſtrum ductans cornu, reſiſtebat adhuc in duris. Et qui erãt in dextro cornu romanorum, deturbabat é ſtatione. Verum vbi Poſthumium conſpexit cum electis equitibus apparentem, diſtitutus ſpe omni in medios ipſos tendit. Ibique igitur circundatus, à romano equitatu & peditatu, atque percuſſus vndique tanquam fera, non ſine cęde multorum obuiam occurrentium moritur. His'que cadentibus ducibus, fit conſerta latinorum fuga, atque valli eorũ deſerti à cuſtodib' captio. Vnde multa romãi puchraque ſumpſerũt emolumẽta. Fuitque clades ea latinis maxima, & per q̃ plurimũ ſunt afflicti corporũ corruptio, quãta nõdũ pri' fuerat, ex quadragita em̃ peditũ tribuſq; equitũ vt dixi milibus, decẽ milibus pauciores relicti, ſeruati ſunt ad propria. In hac pugna dicitur

Ebutij mãlijq; cõcurſus.

M. Valerij mors.

Mors ſexti Tarqnij. Latinorũ fuga & clades.

dicitur Poſthumio dictatori, & qui cum eo erant in acie, erant equitibus appa-
ruiſſe duos forma & magnitudine, longe ſuperiores viris, quos nunc noſtra natu- Miraculũ
ra nutrit, pubeſcere'q; incipientes ducentes equitatum romanum, & qui obuiam
latinorũ irent ferientes haſtis propellenteſq;, & cohortantes ſocios. poſt'q; fugã
latinorũ captionem'q; caſtrorũ ſuorũ inclinante, iã die in veſperũ viſi eſſe in ro-
mano foro, eodem habitu adoleſcentes dicuntur duo bellicas induti lenas, proce-
riq; & pulcherrimi, & eandẽ habentes ętatẽ, faciẽq; ſeruantes, tanq̃ redeuntium
ex pręlio ſpecie pugillũ, equos'q; madidos ſudore adducẽtes, aſcendentẽ'q; aiũt
deinde vtrũq; equos, abluere ad ſaturiginẽ, quę manet iuxta tẽplũ veſtæ lacũ
faciens profũdũ paruũ multis circunſtantibus, & ſi quid eſſet ab exercitu noui di-
ſcere poſtulantibus narraſſe eos pugnam vt fuerat, & quod viciſſet romani nun-
tiaſſe. Diſcedentes'q; deinde dicunt eos ex foro, à nemine viſos amplius, quanq̃
multã eorũ inquiſitionẽ relicto in vrbe duce faciẽte. Poſtq̃ aũt die poſtero accę-
perunt à dictatore epiſtolas, hi qui rei publicę pręſidebant, & cum cęteris quę ge-
ſta erant in pręlio, de apparitione etiam numinũ percepere, exiſtimãtes vtraq; eſ-
ſe eorundem mõſtra, vt veriſſimile eſt caſtoris & pollucis ſimulacra, ea eſſe cre-
diderunt. Huius autem inopinate admirabilis'q; lariũ apparitionis, cum ſigna
adhuc romę multa, tum vero ędes eſt polucis et caſtoris, ſuper foro extruxit ciui-
tas, vbi viſa ſunt ſimulachra, & iuxta eam fons deorũ horũ vocataq; & ſacra, & Sacra.
lucus'q; exiſtimata, ſacrificiaq; ſumptuoſa, quę quot annis populus perficit idi-
bus quintilibus, quo die proſpere adminiſtrarunt hoc bellum ſuper iſta vero om-
nia, cum'q; poſt ſacrificiũ ducitur pompa habentium equos de publico, qui tri-
butim curiatimq; ornati, cateruatimq; equis vecti incedunt omnes, vt ex pugna
venientes, Coronati oliuarũ ramis purpureis'q; punicei ſubtegminis togis, quas
trabeas vocant, circumuelati à templo quodam extra vrbem matris incipientes,
peruadentes'q; vrbẽ reliq per forum, idemq; caſtoris & pollucis pręteruadẽtes.
Virorum milia aliquando quinque, ferentiũ, quęcunque in prælijs acceperint à
ducibus præmia fortitudinis pulchra ſanè dignaque principatus magnitudine re-
pręſentatio. & hęc quidem de apparitione horum numinũ, quæ dicuntur, & agũ-
tur à romanis didici: ex quibus quidem cum alijs multis'que & magnis coniecta-
re poteſt quiſquam amici dilectique deis erant tunc illi homines: Poſthumius au-
tem ea nocte conſedit in planicię. Sequenti vero die donans coronis eos qui ſtre-
nue egerant in pręlio, & captiuos cuſtodiendos tradens. Præmia deis obtulit vi-
ctoriæ. Adhucque coronato eo & primitias ſuper ignes aris imponente, decurran-
tes ex editis exploratores quidam aduentare in ſe exercitum hoſtilem nuntiant.
erat enim volſcorum gentis electum robur ſocium latinis miſſum priuſq̃ pręliũ
cõmitteretur. Quod vbi cognouit dictator, iuſſit omnes ad arma ire, intra'que
vallum ſtare, apud ſigna ſua quem'q; ſilentium ordinemq; ſeruantes, donec eis
quid opus eſſet agi nuntiaretur. duces autem volſcorum irrupturi de improuiſo
in romanos, vt viderunt cadaueribus plenum campum, & vtraque erecta caſtra,
neq; quenq̃ prodeũtẽ extra munimẽta hoſtiũ aut amicorũ, primũ quidẽ ſunt ad-
mirati, & quę fuiſſet fortuna res ſuſcipiens dubie cõiectabãt, poſtea vero q̃ ex ſer-
uatis è clade oĩa de pręlio didicere cõſultabãt, vnà cũ alijs ductoribus, quidnam

autem his literis enarrantibuſque captiuis, quę mādata acceperāt, multitudo mi=
litum adviolādos volſcos impetu ferebatur, vt depręhēſos palàm exploratores.
Cæterum poſthumius minime oportere exiſtimans, malis ſimiles bonos fieri,
& eſſe melius, maioriſque dicēs animi immittētes quā immiſſos ſeruare iram, &
ob nomen legationis vanum eſſe potius dimittēdos hos viros, quam ob minime
clarum opus explorationis perdēdos, vt nec cauſam exhiberēt volſcis decentem
belli, legatorum cędē ſimulātibus pręter ius legem'que omniū, ne ue item inimi
cis inſimulandi occaſionem, quanquam falſam, nō tamē incongruam aut incre=
dibilem darēt, ſicque cohibēs multitudinis impetū, dimitti. Viros illos iuſſit mi=
nime reuerſuros, mittens ipſis præſidio equites, qui ad vallum volſcorū vſq; eos
præmiſerunt. eiectis aūt exploratoribus, iuſſit parare milites ad prælium oppor
tuna, vt die poſtero in aciem inſtruēdos. Non opus erat tamē pręlio, nam volſco
rum duces multa adhuc de nocte excitantes exercitū, reuerſi ſunt ad propria, ſic=
que omībus advotum ei ſuccedētibus ſepeliēs mortuos, luſtratoque exercitu re
uerſus eſt in vrbem decētiſſimo ornatus triumph, oarmorum portās ſuper plau=
ſtris multis cumulos opumque ferēs militarium apparatus copioſos & captorū
in pugna demptis quingentis, ſex hominū, ducēs milia, atque excipiēs ex pręda
decimas, certamina & immolationes deis quadragīta talētis peregit, templū'que
locauit, ex voto extruendū cęreri liberos, & proſerpinę. Erāt eīn eis rara alimēta
circiter principiū belli, magnum'que eis mœtum exhibuerat, quēadmodum ea
caperent, agro infœcundo facto, neque rebus venalibus amplius propter bellum
extrinſecus importādis. hoc ita'q; mœtu iuſſis inſpicere ſybillinos libros cuſtodi
bus, vt cognouit quòd hos deos placari iuberent oracula, vota eis nūcupauit ad=
uecturus exercitū, ſi vbertas eueniſſet vrbi, ſe dictatore, qualis prius fuerat tem=
pla deis ipſis collocaturum, inſtiturū'que ſacrificia in annos ſingulos. Hique pre
cibus annuētes agrū fruges permiſcerunt opimas ferre, nō modo ſatum, ſed etiā
arboriferum, rebuſque omnibus aduecticijs abundare vrbē, quæ tunc videns po
ſthumius decreuit extructionem templorū. Sic'q; igitur romani tyrannico re=
pulſo bello prouidētia deorū, dies feſtos ſacrificia'que peragebant. Diebus verò
poſt paucis legati ab omnibus cōmuniter latinis ex omībus electi vrbibus, ab ijs Latinorū
qui bello aduerſati erant, aduenīūt ſupplices, velatique infulis, introductique in legati
ſenatum, initia belliquе cauſas referentes impotētes homines, pręſidenteſque vr
bibus, in hoc peccaſſe ſolum multitudinē dicebant, quod populis ductoribus cre=
didiſſet prauis ipſis, & lucra ſibi propria cōparātibus. Huius autem deceptionis,
cuius cauſa maiori ex parte neceſſitas fuiſſet, inculpabiles dediſſe poenas. Vnam-
quanque egebant vrbem pręclare ſuę iuuentutis interitum, vt nō facile eſſet do=
mum expertem luctus aliquam inuenire, poſtulātque, vt ſuſciperent ſe, volentes
neque amplius differētes de principatu, neque de æquis cōditionibus cōtendētes
ſocios & ſubiectos ipſos in omē tēpus reliquū futuros, & quodcū'que abſtuliſſet
numen dignitatis latinorum, id romanorū appoſituros fœlicitati, in poſtrema'q;
oratione reuocantes cognitionē ſocietates'que aliquādo inuiolatas cōmemoran
tes, calamitates deflebāt, quas minime delinquētes acceperāt, lōge plures ipſi de
linquētibus, deplorantes ſingula, genua'que attingētes ſenatus omniū, pręceſque

ad pedes poſthumij ſupplices deponētes, ita vt cōmoueretur admodū ad lachry
mas, preceſque eorum ſenatus. Vbi vero ſubmoti ſunt è curia, eſtque facta qui=
bus ſolebat ſententię dicendę poteſtas. primus quidē titus largius, is qui primus
ſuperiore anno dictator fuerat, parce eis vtendū eſſe fortuna cōſulebat, eſſe ma=
ximum ornamentum dicēſt, vt vnius viri, ſic & ciuitatis oīs ſi nō corrumpere
tur proſperis: ſed benigne moderate'que ferre cōmoda, eſſe enim fœlicitates om
nes maxime inuidioſas, quibuſcū'que ineſſet in humiles ſubiectoſque factos, cō=
tumęlia & acerbitas, haud opus eſſe fortunę credere, qui ſępe eius experimētum
ſumpſerint in malis boniſque proprijſque incerta varia'q; ſit atque volubilis, ne=
que adducendā eſſe contendētibus neceſſitatē periculorum extremorū, per quā
fiunt pręter ſententiam. Et audaces & ſupra vires pugnaces aliqui, ac eſſe ſibi quo
qúe metuendū docens, ne odium cōmune contrahāt ab omnibus quibuſcū'que
imperare poſtulāt. ſi amaras à delinquētibus & inexorabiles poenas exigāt, tanq̄
ſtudia egredientes cōſueta obliti, ex quibus in claritatem proceſſerint, ac conuer=
tens in tyrannidē imperium non principatū vt anteà, ſiue etiam patronatū, eſſe
quoque mediocria nec vlciſcenda peccata dicens, ſi libertatē amplectātes vrbes
aliquę non obmitterēt dignitatē priſtinam, quòd ſi inſanabiliter puniātur ſe exci
dentes, qui pręclara expetunt nihil fore quòd prohibeat oīnes homines ſe inuicē
perdere, eſſe ei inatū oib' libertatis deſideriū: eſſe quoq; multò meli' certiuſq; id
īperiū demōſtrās, q nō ſupplicijs: ſed bñficijs, vincere cōtinereq; vult ſubiectos.
Seq enī iſtud beniuolentiā, illud nō metū hācq; eſſe naturę neceſſitatem, vt ſint
maxime odioſa terribilia, ac cōcludens orationē poſtulabāt, vt exēpla ſibi ſume=
rēt ex pręclaris maiorū operib', ex quib' illi potiti ſunt laudū captas Vrbes vt ij=
dē colliges quaſcūque ipſi nō euertēdo, neque puberes interficiendo, nec in ſerui
tutem trahēdo homines: ſed colonias facientes ipſi eas romanas, & ſi qui vellent
ex captis Vrbibus habitare roma, participes facientes reí publicæ, ex parua eam
magnam effecere. erat autē ſentētię eis caput, renouenda eſſe cum ciuitate latino
rum fœdera prius icta, neque vrbi prorſus alicui delictorum aliquid obijciēdum
aut mandādum eſſe memorię. Seruilius aūt ſulpicius de pace quidē, deque reno
uatione fœderum nihil ei cōtradicebat ſed quādoquidē priores fœdus latini ſol
uerant, nec tunc primi, ita vt venia eis opus eſſet aliqua neceſſitatē deceptionē'q;
pretendētibus, ſed ſępius tā quoque anteà ita vt eis correctione opus eſſet ſecuri
tatem quidem omnibus libertatēque ob cogitationem concedendā dicebat, agri
verò dimidiū auferēdum, & colonos in eū romanos mitti oportere, qui & illum
poſſiderent, & hos viros cuſtodirēt, ne quid noui molirēt. Spurius vero Caſſius
mirari dicēs ſe fatuitates admonētiū delicta eis impunita dimittenda, ſi nō poſ=
ſent intelligere quod ob inuidiā innatā eis, & quę auferri nequiret aduerſ' Vrbē
romam creſcentē bella alia ſuper alijs cōtexerēt, deſituri nunquā ſua ſponte inſi=
diari, donec inſidat eorū animis hic affectus inſupportabilis, qui poſtremo ſub
tyrannis fera omni immanioribus, cognatam vrbem redigere ſunt conati, ſpon=
ſiones quas per deos iurāt omnes euertētes, nō ſpe aliqua elati alia, quàm quòd ſi
eis ex ſententia non ſucceſſiſſet de bello poenā nullam aut paruam admodum ſu
bituri eſſent, exemplis idem quo'que vtendum cēſens eſſe, maiorū operibus, qui

vrbem

T. Largij orō ſanctiſſima.

Fœlicitates maxīe inuidioſas.

Oib' inatis libertatis deſiderium.

Spurij Caſſij

romani ab vrbe alba deducti.

vrbem albam, ex qua ipſi deducti erãt, vrbeſque latinorum cæterę poſtquã eam inuidẽtem ſœlicitati ſuę cognouere, ſecuritatẽ'que quam inuenerat delictorum priorum, maiorũ cauſam inſidiarũ fuiſſe intra diem vnam euertere eam cogitarunt. in æquo eſſe opinati, miſereri nullius mediocriter delinquentiũ, puniréque neminẽ peccata maxía incorrigibiliaque peragentiũ multęque eſſe ſtultitię, multæque ignauiæ, nõ humanitatis aut modeſtiæ, eos qui illorũ, qui ſe in coloniã deduxerũt inuidiam, vbi vltra opportunũ apparuit grauis eſſe, minime'q; ferenda non tollerarũt ſuſtinere cognatorũ horum, coargutoſque in minoribus dolis hoſtes, ablatione vrbis mulctãtes, ab eis, qui ſæpius irreconciliabile odium demonſtrarint, nullam pœnã exigere. Hiſque dictis & defectionibus oñibus latinorũ enumeratis, mortuorũ'que in prælijs aduerſus eos romanorũ multitudinẽ quanta eſſet cõmemorans æquum eſſe cenſebat, vti eo modo, cum his, quo cum albanis anteà vſi eſſent, maiores vrbes eis euertẽdas, regionẽque romanis adijciendã, & ex hominibus qui beniuolẽtiam erga ſe aliquã demõſtraſſent, illos retinentes ſua ciues romanos facere, auctores vero defectionis à quibus eſſent diſſoluta fœdera, vt proditores interficeret, quo dũ'q; vero plebis eſſet ægenũ ſegnéque & inutile mancipiorum habere loco, & hęc igitur quæ dicta ſunt à præſidẽtibus ſenatui, dictatore vero largij ſententiã eligente neminéque contradicẽte, amplius in ſenatum vocati aderãt accepturi reſpõſum legati. Atq; poſthumius exprobrans eis illum qui nũquam redigi ad modeſtiam potuiſſet malignitatis exceſſum. Iuſtum eſſet, inquit, pati vos vltima, & quę ipſi facturi eratis, ſi vobis proſpe derigere cõtigiſſet, eas quas ſępe cogitaſtis in nos prauas vias, non tamen iuſte mittibus pręponere ſtatuẽtes romanos, quoniam cognati eſtis, & ad petendã iniuſte geſtorũ veniã confugiſtis ſupplicia reddere peccatis ſumere cogitaſſe. Vos ſcire volo: ſed delicta hęc latinis dimittere impunita velle, cũ deorũ eiuſdẽ ſectæ vtriuſque cauſa, tum fortunę inconiecturabilis, à qua poteſtatẽ habuerũt, ac nunc igitur inquit prorſus liberati ite, ſi vero captiuos dimiſeritis perfugaſque tradentes nobis exules expuleritis, tunc legatos de ſocietate deque amicitia diſputaturos ad nos mittite, tanquam nullius nõ potituros, æquique & moderati abierunt legati hæc reſponſa accipientes. Poſtque paucos dies ijdem rediere dimiſſis captiuis & quos cęperãt perfugas vinctos adducẽtes, expulſis quo'que qui cum Tarquinijs erant exulibus, quorũ gratia amicitiam veterẽ & ſocietatem à ſenatu impetrauere, ac iuſiurandum quod aliquãdo per feciales datum & acceptum erat, renouarũt. Sicque igitur perſtans annos quatuordecim, bellũ cum tyrãnis ab eorum eiectione incipiẽs, hunc finem habuit, Tarquinius autẽ rex (ſupererat enim generis hic adhuc reliquus) annos natus circiter nonaginta hocque tẽpore amittẽs filios generorũque domum miſerabilem, etiã apud hoſtes ſenectutem degens, non eũ amplius recipiẽtibus latinorum vrbibus, neque ſabinorum, neque vlla alia proxima vrbe libera ad campaniæ diuertit cumas. Ad Ariſtodemũ cognomine Malacum ſiue melem vrbis eius tunc tyranum, apud quẽ breuem quendã numerum dierũ viuẽs moritur: ſepeliturque ab eo: exullum autẽ qui cum eo erãt, alij permanſere cumis, alij, in alias vrbes aliquas diſperſi ad hoſpitalẽ cõuerſi ſunt vitã. Romanis verò cãpeſtri ſolutis bello iteſtina rurſus reſurrexit ſeditio, decernẽte ſenatu ius

Dictatoris iudicium.

Tarquinius.

dici atq; lites,quas propter bellum diſtulerant, ſecundũ leges dijudicari,rixiſque circa cõtractus.n. magnos fluct⁹ graues'que progreſſis abſurditates & impudẽdentias:ſimulantem quidem plebę inualidam ſe eſſe ad æs alienum diſſoluendũ: vaſtata ei religione bello multorũ annorum atque corrupto pecore ſeruis quo'q; per tranſfugia:excurſiones'que deficiẽtibus, ac vrbanis rebus ſuis per ſumptus in militiã exhauſtis : creditoribus autẽ dicentibus calamitates iſtas pariter affuisſe omnibus neque tantũ debitoribus & eſſe certe intolerabile, non ea modo qui per bellum ſint ablata ab inimicis perdidiſſe : ſed ea quo'que qui rogantibus ciuibus tempore pacis mutuo dederit amittere:ſic que æquum cenſentibus creditoribus ne moderati quidẽ aliquid ſe pati,debitoribusque ſe nihil iuſti exequi:nec vſuras hos illis remittere: nec his illos ſaltem ſortẽ perſoluere:ex hoc cõuentus iam fiebant per cõpita eorũ qui in pari fortuna eſſent:perq; forũ cateruę hominum iter ſe aduerſę ac quãdoq; ad manus etiã vẽtum erat perturbatuſque ornatus ciuilis omnis. Vidẽs autẽ hęc poſtumi⁹ cui honos habebatur ęque ab omnib⁹ bello graui tẽpeſtates vrbanas tradere pulchrum duxit:ac priuſquã expleretur tẽpus imperatorię poteſtatis vltimũ dictatura ſe abdicauit:ac proponens comitiorum diem ſimul cum collega cõſueta patriaque cõſtituit ipſa. Suſcipiũtque igitur annuum

Ap. clau. legitimumque imperiũ conſules. Appius claudius ſabinus,publiuſque seruilius

P. Seruili⁹ priſcus:quiquidem recte quod eſſet ſũmum cõmodũ,vidẽtes, quod intra muros tumultum oporteret ad externa bella diuertere, pręparabãt:vt eorũ alter aduerſus Volſcos exercitum educeret, vlciſci eos cupientes ob auxilium aduerſus romanos latinis miſſum pręoccupare'que compreſſos adhuc apparatus eorum volentes,nuntiabantur .n. illi quo'que legiones omni ſtudio cõſcribere. Miſſiſq; ad gentes proximas legationibus aduocare eas ad ſocietatem audiẽtes deſciuiſſe à patricijs romanam plebem : neque eſſe difficile exiſtimantes laborãtem bello vrbem inteſtino tollere : ſicque cogitantes cõſules in hos exercitũ educere. Viſi que ijdem ſenatoribus pulchre cõſuluiſſe edixere omnibus qui in ætate militari eſſent vt in conſtitutum quoddam tempus eo conuenirent, vbi ipſi facturi erant deſcriptionem militum. Poſteà vero quàm vocata plebs ſæpius ad ſacramentũ militare eis non obtemperabat : non amplius vterque eorum ſentẽtiam eandem habuit. ſed hinc quidem incipientes diſſidebant & agentes inuicẽ contraria per omne tempus conſulatus perſeuerarunt. Seruilio.n. videbatur clemẽtiori eũdẽ via marcij Valerij ſentẽtię accedenti qui ſanandã eſſe cenſebat turbulentiã ſeditionis remiſſione pręcipue, aut diminutione decreta æris alieni : aut ſi id minus prohibitione ſaltem in pręſentia quotidianę abductionis adhortationẽque poti⁹ quam neceſſitate adducendos pauperes ad ſacramentum militare neque poenas

Apij ſentẽ cõtumatium graues inexorabiles'que conſtituendas. ſed vt in concordi ciuitate

tia moderatas aliquas & clementes. Apij vero pręcipui pręſidentiũ potentię optimatum auſtera erat arrogansque ſententia nihil plebi indulgendũ nole. ſed permittendas creditoribus eſſe contractuũ exactiones his quibus mutuas dederint pecunias pactionibus conſtituendaque iudicia, ac manentem in vrbe conſulem, ſecundũ patrias conſuetudines etiã poenas quas aduerſum deſerẽtes vadimonia leges ſtatuũt exigere oportere:nec plębeis niſi iuſtũ aliquid cõcedere, neue vires

eis

eis prauas comparare. Nam & nunc inquit extra moderatũ laſciuiunt dimiſſis tributis quæ ſub regibus pendebant antea, & à corporis ſupplicijs quibus puniebantur, ab eis eum non propere exequebantur imperatorum, aliquid facti liberi. Si vero aliquid aut mouere, aut iferre moliãtur noui cohercebimus eos modeſta ſanaque ciuitas is parte maiori ſane ea quã quę ægrotat apparitura. Adeſt.n. vis nobis ad res gerendas nõ parua cũ iuuẽtus patriciorũ parata quę iubeãtur facere, tum maximũ nobis telum ſcutumq; vix expugnabile, quo vtẽtes plębem facile ſuperaturi ſumus, ſenatus potentia qua exterrebimus eos, perſtantes ipſi quoque cum legimus. quod ſi, inquit, cędamus eis dignatione. Primũ quidem pudori ſubiacebimus ſi nos quibus per optimates licuerit adminiſtrare rem publicã, populo permittamus. deinde autem in periculũ venturi ſumus non minimum ſi colens aliquis populum, vir tyrannicus potentiam cõparet maiorem legibus libertatẽ iterum amittendi. Hoc itaque modo differentibus conſulibus iter ſe & quotiens congregarentur ſenatores aſſentiẽtibus vtriſque multis. Senatus quidẽ cõcertationes audiens & tumultus, verbaque indecentia improperiaq; mutua, ſalutare vero conſilium nullum conſtituens, dimittebatur. Extracto autẽ multo in iſto tempore, alter conſulum seruilius, obuenerat enim ei ſorte militia multis pręcibꝰ & colendo parans plebem ad ſuſcipiendum bellum, copiaſque habẽs nõ coactas ex deſcriptione: ſed vltroneas quemadmodum poſcebant tempora: ægreſſus eſt ad bellum, apparantibus ſe adhuc volſcis, nec expectantibus romanos in ſe cum exercitu venturos, ſeditioſe adeò ciuitatem adminiſtrãtes inimiceq; inter ſe habentes, ne ad manũ quidam conſerendã ſi aduenirent deſcenſuros eos exiſtimãtibus, ſibi vero poteſtatem multam eſſe cum vellent incipiendi belli: verũ poſtq̃ cogebãť bellũ gerere oppugnãdi ipſi ſtupefacti celeritate romanorũ aſſumẽtes perſonas ſupplicũ, hi qui in vrbibus honoratiſſimi, erant exiuere, permittentes tanq̃ peccaſſent ſeruilio ſe quemadmodũ vellet vti. Ille autem cõmeatũ ſumẽs, ab eis exercitui veſtimentaq; & obſides trecentos eligens, ex illuſtribus domibꝰ diſceſſit, putans diſſolutum bellum. erat autem hęc non diſſolutio, ſed dilatio quędam facultaſque eis apparatus pręuẽturis inuaſione pręter expectatum. ſicq; romano exercitu abeunte, accigebantur iterum ad bellum, munientes oppida. & ſi quis erat locus alius oportunus, cautionem ſibi cuſtodię melioris exibens. erãt autem ſocij periculi aperte quidẽ eis Hernici & Sabini. occulte vero ex alijs cõplures. At latini aduenientem ad ſe appetendam ſocietatẽ legatione vincentes, legatos ipſos romã adducere, quibus ſenatus referens fidei firme gratiam magiſq; adhuc promptitudinis, erant.n. parati vltro ad ſuſcipiendũ cũ eis bellũ id quod maxime quidem cupere putabat eos, nec pre pudore petere captiuos eis omnes reddidit paulò pautiores ſex milibꝰ gratis largiẽs, & vt ornatus maxime cognationi cõueniens muneri accederet omnes induẽs eos, veſtimentis corpora libera decentibus donauit: auxilio vero eorum ſe nihil indigere reſpondens. dixit ſatis romę fore copias domeſticas ad reſiſtendum diſcidentibus, hęcque reſpondens decernit bellũ aduerſus volſcos. Adhuc autẽ ſedentibus ſenatoribus & quę vires exiturę eſſent cõſiderantibus. Vir ſenior in foro apparuit, panno indutus ſordido barba promiſſa, ſqualidaq; & coma, clamãſque & implorans ab hominibus auxi-

Seruiliꝰ aduerſꝰ volſcos:

lium. Cōcurrēte autem propius turba ſtans ipſe eo vnde à multis conſpiciendus
eſſet ſe fuiſſe ait liberum. ac cum per ætatem licuit militaſſe bellis omnibus atq;
duo de triginta plurimis decertaſſe pręmiaq; victorię ex illis ſępenumero acce=
piſſe. Verum vbi vrbem tēpora detinuere in vltimas eam anguſtias adducentia
coactum ait ſe ſumere pecuniam mutuo ſoluendorum tributorum neceſſitate,
ac poſtea quã rus ei populati ſunt hoſtes, res'que vrbanas vict⁹ quotidian⁹ aſſum=
pſit, non habens, inquit, vnde poſſem ęs alienum diſſoluere. abductus ſum à cre=
ditore ſeruus cum duobus filijs. imperante vero domino, opus quoddam haud
facile contradicens ei verbera accepi plurima. Et hęc dicēs proiecit panum, oſtē
ditque pectus plenum cicatricibus, dorſum vero ex verberibus repletum ſangui
ne, hincq; clamore à circūſtantibus vlulatu'que exorto dimiſſus eſt ſenatus per
que vrbem totã cōcurſus erat pauperum vicem ſuam deplorantium, & opem
proximis ferri poſtulantium. sicque ex domibus redacti in ſeruitutem ob pecu=
nias creditas cōmoti & catenas habētes compedeſque plurimi, nemine eis audien
te opem ferre, quin ſi manu tantūmodo tetigiſſet aliquis vendendo eo ex lege tã
ta eo tempore rabies populū detinebat, neque multo poſt plenum erat effugien=
tium neceſſitates forum. Appius igitur timens impetum in ſe multitudinis quã
doquidem autor erat, malorū per quæ illum hæc fieri videbantur, fugiens è foro
abijt. Seruilius autē purpuream veſtem abijciens & obuolutus plebeorū cuique
cū lachrimis vix perſuaſit, vt ea die ſe continerent, inque poſterum redirent, tan=
quam curam aſſumpturo aliquã de eis ſenatu. & his dictis iuſſo'que pręcone pro
clamare nemini creditorum licere corpus liberū debitę pecunię cauſa ducere, do=
nec ſenatus de eis cognoſceret, & aſtãtes quo vellent omnes abire ſecure tumul=
tum ſedauit, ſicque igitur diſceſſerūt tunc è foro. Die autē ſequenti aderat nō vr
bana modo turba, ſed ex agris etiam propinquis popularis multitudo, & erat ma
ne forum plenum, coacto autem ſenatu vt cōſultarent quid eis agendum eſſet.
Appius popularem collegã ducē'que dementię pauperum appellabat. Seruilius
auſterum illum & arrogantem & præſentium malorum cauſam, neque finis fie=
bat ſermonibus, cum interim latinorum ęquites agentes equos pro viribus in fo=
rum adueniunt, nūtiantes exiſſe hoſtes magno cū exercitu, eſſe que iam ad eorū
confinia. quibus auditis patricij equitumque multitudo, & ex alijs quicū'que opi=
bus aut maiorū pollebant gloria vt de magnis periclitantes rebus propere arma
bantur, pauperes autem hique maxime qui ęre alieno oppreſſi erant, neque arma
attingebāt, neque vllo prorſus opere rebus cōmunibus opem afferebāt, quin gau
debant, ad votum quoque accipientes externum bellū, tanq̃ ſe malis pręſenti=
bus liberaturum, atq; eis qui ad pugnam cohortarentur, oſtendentes catenas cō=
pedeſque eiſdem mordaciter explorantes interrogabāt, nō ad cuſtodiam horum
bonorum ęquū eſſ et ſe bellum gerere, multi quo'que dicere audentes eſſe melius
ſeruire volſcis, quã tollerare patriciorū cōtumęlias. Vrbſque fletu replebatur ac
tumultu varijſque complorationibus, quę videntes ſenatores alterum conſulum
seruilium. Viſum ſanè in pręſentia magis congruum, vt opem patriæ ferret pręcabantur. Iſque populo ad cōtionem cōuocato, oſtendens eis præſentis temporis
neceſſitatē, nō expectantem vlterius ciuiles contētiones, tūc quidē ob uiã eundū
hoſtibus

hoſtibus cẽſebat de cõmuni ſententia:neq; eſſe negligendam imminentẽ patrię euerſionem,in qua dij patrij,& cõſuetudines,& ex progenitoribus vnicuiq; erãt, quę precioſiſſima ſunt omnibus hominibus, cum parentum verecũdia nequeũtium ipſorum ſibi ob ſenectutem opem ferre,tum vxorum cõmiſeratione,quæ acerbas infendasq; contumælias tollerare quãprimum cogẽdę eſſent . tum iſantium non eis in ſpes tales educatorũ miſeranda luę vituperijſque inclementibus. Cum vero pręſens periculum diſſoluiſſent pari vſi omnes promptitudine.tunc quidem eſſe ſpeculandum quo pacto æquam cõmunem'que & ſalutarem oĩbus reipublicæ formam cõſtituerant ,non inſidiantibus quidẽ pauperibus locupletũ diuitijs:neque illis improperantibus miſeris humilioribusque fortunã .eſſe enim iſta minime ciuilia , ſed pauperibus ciuili aliquo potituris auxilio creditoribuſq; lęſis ſubſidio moderato nec præclaro in omnibus bono . ciuitates'que omnes in cõcordia ſeruãte fide in cõmertijs ex romana vrbe ſola poenitus auferẽda,hęcq; & alia quęcunque dici in tali tempore cõueniebat,percurrẽs poſtremo ſuę quo'q; ipſius in populum beniuolẽtię mẽtionem fecit,poſtulãs vt ſuſciperent ſecũ hanc militiam in remunerationem promptitudinis in ipſos ſuę obtingente cura vrbis collegę ſuo bellorum vero ſibi ducatu dato,dediſſe enim has eis cõditiones fortẽ pollicitumq; ſibi ait ſenatum eſſe ſe quodcunq; cõceſsiſſet plębi confirmaturum atq; ipſum ſenatui ſe eſſe perſuaſurum, popularibus ne patriam hoſtibus prodãt. & his dictis proclamare iuſsit pręconẽ,vt quicũque militarent ciues per ſe bello aduerſus volſcos horũ ædes obtinere, licere nemini,neque vendere,aut pignoris loco ſumere,neq; familiã abducere vllius cõtractus cauſa:neque quẽq; remorari qui vellet eſſe militię particeps. Quicũque vero militiã deſererent aduerſus eos exactiones eſſent firme creditoribus ſecũdũ vnasquaſque ſpõtiones. Vbi vero hęc audiuere, pauperes conſenſerũt, atq; multa cum prõptitudine ferebantur ad bellum,alij quidẽ emolumentorũ ſpe ducti,alij ducis gratia, plurimi vero appiũ & eorum qui in vrbe remanerent improperia fugientes. Accipiens itaque exercitum ſeruilius multa cum feſtinatione proficiſcitur nullum tempus interponẽs vt prius hoſtibus cõmiſceretur, quam illi in regionẽ irrũperent .depręhendẽsq; eos circa pomentinum agrũ cõſidentes inque latinorum excurrentes regionem: quia eis aduocantibus non ſuſceperant vna bellũ circiter veſperũ in colle quodã ab illorũ caſtris diſtante ad viginti ſtadia vallũ iacit,inuadũtque eum per noctẽ volſci paucos eſse eos opinati, & vt ex via lõgiore laſsos parũ'que prõpte habẽtes ſeſe propter pauperum innouationes de pecunia debita , tũc vigere maxime apparentes. Seruilius igitur nocte ex vallo certans,vbi lux affuit, cognouit'que hoſtes imcompoſite procurrẽtes aperiri egreſſus ex vallo. plures occultos iubẽs ab vna cohortatione emiſit in eos exercitũ . Volſcis autem hoc malo repentino pręter'q; expectatũ incidente: pauci quidam qui ſub vallo erant pugnãtes trucidantur ,alij vero ſede ſugientes multos'que ſuorũ amittentes vulnerati plurimi armis'que amiſſis in caſtra ſeruabãtur.Sequẽtibus vero eos romanis,circũſtantibus'que caſtra paruũ quoddam repugnãtes tempus,caſtra tradiderunt mancipiorum multorũ'q; pecorum & armorũ apparatus'que bellici referta. captaque ſunt corpora plura libera,alia volſcorũ ipſorum , alia etiã ſociarũ gentiũ pecunię

que & argenti auriq; & veſtis,tanquam vrbe pręclara capta valde multum,quę
ſeruilius militibus dimittens vt vnusquiſque lucraretur,ne'q; aliquid referrēt in
publicū iuſſit diuidi. Caſtris'que cōcrematis abducens inde copias ad proximā
vrbem ſueſſam promentianā eas duxit magnitudine viſam ipſam. & mœnibus
multitudine'que habitantiū, gloria'que & diuitijs multo alias excedere, erat eñ
tanquam gentis illius caput circūſidens autē eam,ne'que die,ne'q; nocte reuocās
exercitū,ne vllo tēpore hoſtes quieſcerēt,ſomnū ve caperent,aut vllā belli ceſſa-
tionē acciperent,ſame eos & imbecillitate torquens ſociorū'q; inopia, intra non
multum tempus cępit,interfectis'que puberibus, permittens quæcunq; ibi erant
milites ſerre & educere,ad vrbes alias abduxit exercitū,nemine volſcorū āplius
valēte ei obſiſtere. Vbi vero depreſſę humiles'q; romanis factę ſunt res volſco
rū, producēs obſides eorum in forū cōſul alter Appius claudius, trecentos viros
datos cautionis gr̄a,ne ſoedus frāgerēt,verberibꝰ afflixit:inſpectātibus oībꝰ, deci
dique, deinde capita eis iuſſit. aduenientiq; non multis poſt diebus collegę ex mi-
litia & triumphum conſuetū à senatu tradi pugna clara vincētibus poſtulāti im
pedimento fuit, ſeditioſum prauæ'q; adminiſtrationis reipublicę amatorem eū
vocans, accuſabat autē pręcipue quod ne vnā quidem partem ſpoliorum belli in
publicum redegiſſet,ſed quibus ipſe voluerat largitus eſſet:perſuaſit'que ſenatui,
ne triūphū ei concederant. Seruilius autē cōtumęlia affici à ſenatu viſus in arro-
gantiam conuerſus eſt minime conſuetam romanis. Vocato enim in cāpum ad
cōtionem populo,res'que à ſe bello geſtas percenſens, narrans'q; college inuidiā
& ſenatus iproperiū ſe à rebus ſuis certantis'que vna exercitus poteſtatē habere
dixit, ex operibus claris fœlicibus'que triumphū ducendi. Et his dictis,coronari
lictores iubens, coronatus'que & ipſe, veſtem'que triūphalem habens. Vrbem
inijt,cōmitatus ab omni populo,donec in capitoliū aſcēderet:perſoluit'que vota:
ſpoliaque repoſuit:quo ex facto maiorem adhuc contraxit à patricijs inuidiam,
plebem vero pręparauit ſibi peculiarem. Tali autē in conſtitutione vrbis, vaca-
tiones quędā interim ſacrificiorum patriciorū cauſa cęlebritates'que interueni-
entes clarę ſumptibus:cohibuerunt in pręſentia ſeditionem plębis. ſed agentibus
dies feſtos,epulentibus'que eis, inſultāt magnis viribus ſabini,obſeruato iam diu
hoc tempore: facturique nocte incipiente imposturam. Vti anteq̄ ſentirent qui
intus ſtabant:ipſi in vrbe eſſent,ac facillime quidē viciſſent,ni digreſſi à legione
iermes qdā caulas'q; inuadētes,prędę gr̄a,tumultū excitaſſent. clamor eñ exor
tus eſt ſtati: & curſus intra muros colonorū, priuſquā hoſtes portis propinqua-
rēt. Vbi vero cognouere inuaſionem eorum:ſpectatores ſimul & coronati:reli-
quentes certamina,ad arma decurrunt. Peruenitque ſua ſpōte ſeruilio conducta
manus ſufficiens:quam ille ſecum inſtructā habens,in hoſtes irruit. vigilia laſſi-
tudineq; afflictos,nec expectātes romanorū inuaſionē. Cōmittitur'que ſtatim
pugna ordine:adornatuque adēpto,ob feſtinationem vtrorum'que. Sed vt ſorte
legio legioni: manipulus manipulo,aut vir viro incidens, permixtique equites,
pedites'que pugnabāt,adueniebātq; eis auxiliares copię. cum haud procul eſſent
vrbes:quæ quod langueret confirmantes, vt diu reſiſterent calamitatibus effe-
cere. poſtea vero æquitatu romanis addito, vincunt ipſi iterū ſabinos: multisq;

illorum

ſillorũ occiſis:reuerſi ſunt in vrbẽ,captiuos adducẽtes plurimos,atq; eos perquirẽ
tes,qui ex vrbib⁹ ſabinorũ aduenerãt per ſpeciẽ ſpectãdi ludos pręocupaturi, de
inde ſuperueniẽtibus ſuis loca vrbis edita, vt mãdatũ erat eis quos cõprehendẽ-
tes in ergaſtula cõiecere, ſacrificiaq; quib⁹ bellũ ĩpedimẽto fuerat,maiora duplo,
quã priora inſtaurãtes,in lętitia rurſus erãt. Verũ adhuc nũdinantibus eis legati Arunci.
ab Aruncorũ gẽte,qui cãpanę regionis pulcherrimos cãpos obtinẽt aduenĩũt po-
ſtulãtes,vt volſcorũ regionẽ,quã romani echetranis ademerãt, miſſoq; ad obſer
uandã eã gentẽ delectui diuiſerãt ſibi redderẽt deducerẽtque inde pręſidiũ,quod
ſi nõ facerẽt vẽturos in romanũ agrũ,Aruncos intra breue tẽpus,penaſque ſum-
pturos malorũ quibus affecerant,finitimos expectarent. Eis autem romani ita
reſponderunt. Nũtiate legati Aruncis,nos iuſtum cenſere, quęcũque aliquis per
virtutẽ adimẽs hoſtibus poſſideat,ea ipſum tanquã propria poſteris ſuis tradere.
bellum vero non timemus Aruncorũ,neque primũ,neque grauiſſimũ futurum,
ſed eſt nobis conſuetum pugnare cum omnibus de principatu, & virtute, quẽ in
certamine futurum vidẽtes ipſum minime attoniti excipiemus. Poſt hęc Arun-
ci domo profecti magno cum exercitu, atque romani proprias habentes copias.
occurrunt ſibi vtrique prope vrbẽ Ariciã,diſtantem roma centũ viginti ſtadijs,
ponuntque in mõtibus tutis caſtra,parũ inter ſe diſtantia, & vbi vallũ firmarũt
vtrique, proceſſerunt in medium pugnaturi. Perſtiterũtque congreſſi à prima
luce, vſque ad meridiẽ,ita, vt vtrinque multa ſequeretur cędes: erant eñ ſtudioſi
belli Arũci magnitudineq; & robore,atque aſpectu multũ ferini hñtes, acritate
terribiliſſimi. Hoc in pręlio dicũtur fuiſſe romani equites ſtrenuiſſimi,dux'que
eorũ Poſthumius, qui anno proximo dictator fuerat. Erat enim locus ille in quo
cõmiſſa eſt pugna, minime equitabilis, tumulos petroſos cõualeſqúe profundas
habens,ita vt neutri prodeſſet aliquãdo equitatus. Cęterũ Poſthumius iuſſus qui
ſecũ erãt equitibus ab equis deſcendere, inſtituto'q; agmine ſexcẽtorũ hominũ,
vbi maxime laborabat acies romanis per decliue propulſis, eo loco occurrebat
hoſtibus,reprimuntq; eorũ acies, vt vero ſemel defecere barbari, fiducia romãis
incidit,emulatio'que peditibus erga equites, & vtrique vnà cuneiam propellunt
dextrum cornu hoſtium vſque ad collẽ,& alij quidem fugiẽtes,ad vallum hoſtes
perſequẽtes multos interficiunt. Alij vero pugnantes adhuc à tergo, vrgẽtes ver
tebant,illos quoque in fugam atque laborioſum regreſſum,tardũ'que remeijen-
tes eos ad rupes, ſcopuloſos'que locos perſequebantur: plantas'que ſuccidentes
pedum,tranſuerſis'que gladijs poplites diuidẽtes, vſque ad vallũ eorũ aduenĩũt.
inferentes'q; vim illis quo'que nõ multis potiti ſunt caſtris quæ dirripiẽtes,haud
multũ inuenerũt prædæ præter arma, & equos, & ſi qua erat alia,res bellica. Et
hęc quidem ſeruilius Appiuſque cõſules geſſere. Poſteàq; cõſulare imperium ſu
ſcipiunt Aulus verginius montanus,& Titus vetuſius geminius,imperante athe-
nis Themiſtocle, ducenteſimo & ſexageſimo anno poſt vrbem conditam, futu-
ra deinde ſeptuageſima ſecunda olympiade, qua vicit iterum Tiſicrates crotonia
tes. His cõſulibus ſabini iterũ exercitũ educere maiorẽ parabãt,deſciſcẽtes q; à
romanis medulini ad eam gentem iuſiurandum de ſocietate dederant. audiẽtes Seditio
vero intentionẽ eorũ patricij, vt cum oĩni exercitu exirent, propere parabãtur. iterum.

plebs vero eis minime obtēperabat memores deceptę ſibi ſępe numero pollicita
tiōis, de ſubſidio rogātiū pauperū, irritis factis quę ipſi decreuerāt, paucią; colle-
cti inter ſe, iuſiurandū dederāt & acceperāt ne āplius bellū vllū cū patricijs ſuſci
perēt, pro vno quoq; pauperę enitētes cōmuniter, & auxiliū occurrētib' ferētes,
& eſt quidē aliūde ſæpe leuib' certaminibus verborū operūq; cōiuratio manife
ſta facta, maxīe vero declarata eſt cōſulibus, cū nō prodeūtibus ad dāda nomina
ciuitatis, corripi iuſſo plebęo quodā cōferti pauperes, conuerſiq;, eū qui ducebaſ,
abſtulerūt, atq; miniſtros cōſulū nō dimittētes, eū pulſantes ijdē abegerūt, ne'q;
equitib', neq; patricijs, quicūq; pręſentes prohibēda quę fierēt cenſebāt, abſtinue
re quin violarēt, ſuitq; breui vrbs tota inornatus tumultuſq; plena, ſimul aūt cū
ſeditione gliſcēte in vrbe. Apparatus quoq; hoſtiū maiorē quandā acceſſionē aſ
Volſci ſumpſerūt. Volſcis eñ de defectione iterū deliberātibus, & ęquis legatio ab oñi
æqui. bus romanorū ſubiectis aderat ſibi auxiliū poſtulantibus in detrito belli poſitis,
latini eñ irrūpētes dicebant, ęquos in regionē ſuam populari agrū, ac iam vrbes
Sabini. quaſdā diripuiſſe, q vero erāt cruſtumerię pręſidiari milites, ſabinos eſſe proxi
mos nunciabant, multaq; vtentes prōptitudine, vt opidū caperēt, ſicq; alij aliud
nunciantes malū, factum vel faciendū, & maturū petituri auxiliū, aduentabāt.
aderāt aūt etiā ad ſenatum legati à volſcis poſtulantes regionē ademptā eis, ſibi
reddi potiuſquā bellū inciperēt. congregato autē ex his ſenatu, rogatus primum
Titus lar à conſulibus ſententiam titus largius, cum præcellere dignitate cæteris, tum ad
gius. ſentiēdum opportuna viſus ſufficientiſſimus progrediēs dixit. Mihi patres, qui
quidem alijs vidētur eſſe terribilia, cęleriſq; indigētia auxilij, neq; eſſe terribilia
videntur, neque ea valde vrgentia, quod opem ferre ſocijs oporteat, haūd quem-
admodum hoſtibus repugnare, quę vero illi neque malorū maxima, neq; opis in
digentia hoc tēpore exiſtimāt, negligentięq; tradūt, tanq̄ nihil nos læſura, ea mi
hi terribiliſſima videntur, ac ni mature corrigantur, euerſionis vltimæ confuſio-
niſque communiū rerum cauſa contumacia plebis, nolētis iuſſa conſulū perage-
re, atque veſtra erga contumaciā eorū libera'que actionem acerbitas. Puto aūt
oportere nos nihil in præſentia ſpeculari, niſi quemadmodum hæc ex vrbe euel
lantur & vnà oēs ſentētia, pręponētes priuatis publica, rempublicā adminiſtrare
mus, concors.n. ciuitatis potentia ſatis erit ad pręſtādum ſecuritatem amicis, in
cutiendum'que inimicis metū. ſeditioſa autē (vt nūc) horū neutrū poſſet agere,
miraterque eā, niſi eā perderet, exhiberetque īimicis ſine labore poteſtatē, quod
(per deos immortales) puto intra nō lōgum tēpus, adminſtrantibus vobis taliter
euenturū. Habitamus enim vt videtis, duaſque habemus ciuitates, vnam quidē
pauperie neceſſitatéque detentā, alteram vero ſacietate contumęlia'q; delinquē
tem, pudor autem & ornatus, & ius per quę ciuilis ſocietas ſeruatur omnis, apud
neutram manet ciuitatē, manu eñ iuſtū capimus inuicem, & inuiolentiſſimo iu
ſtiſſimum ponimus, tanquā ferę volētes potius hoſtem ſuo cū malo perdere, quā
quod tutum eſt in eis cuſtodiētes cōmuniter cum aduerſario ſeruari, quorū ego
ſanè cenſeo habendam vobis magnā prouidentiā conſtituto his ipſis cōſilio, vbi
legationes dimiſeritis, reſpondenda vero eis in pręſentia quę moueam, hæc ſunt
quandoquidē volſcis à nobis repetunt, quę vincentes ipſi armis poſſidemus, nō

parentibus

parẽtibusque minãtur bellũ. Hęc dicamus, ꝙ romani nos pulcherrimas iuſtiſſi
maſq; poſſeſſiões putamus, quaſcũq; bello captas obtinem⁹ & lege neq; vnq̃ ſu
ſtinueremus, ſtultitia delere virtutẽ, tradẽtes iſta his qui ea amiſerũt, & pugnãtes
vt haberem⁹ relinq̃remuſq; poſteris, nũc iã partis priuaremur. Et ipſi noſmet tã
q̃ hoſtes lęderemus, & hęc q̃dẽ volſcis latinorũ vero beniuolẽtiã laudãtes, à pa
uore reuocem⁹, tãq̃ minime relicturi eos, donec ſidẽ ſeruẽt, ĩ malo aliq̃ noſtri cau
ſa, ſed miſſuri vires eis ad repugnãdũ ſufficiẽtes intra nõ lõgũ tẽpus. Hęc pręcla
ra iuſtiſſimaq; futura reſpõſa puto, emiſſis vero legationib⁹, Primũ nobis conſi=
liũ puto, ad tumult⁹ vrbis dãdũ, neq; eſſe differendũ. Sed die craſtina hãc ſentẽ=
tiã afferẽte largio, oĩbuſq; laudãtib⁹, tũc quidẽ accipiẽtes reſpõſa legati demigra=
runt. Poſtridie aũt congregantes ſenatum conſules, cõſultationẽ de correctione
ciuiliũ tumultuũ propoſuere. primuſque igit̃ rogatus ſentẽtiã Publius Virginius,
vir popularis, mediam'que vadens viam, quando inquit plebeia multitudo ſupe Virginij
riore anno plurimam oſtendit prõptitudinem in certaminibus de vrbe. Volſcis ſentẽtia.
ea quidem & Aruncis multo cum exercitu aduenientibus, pro ſalute noſtra op=
poſita, puto equidẽ eos, qui tũc nobis pręſidio fuerint omniũ bellorũ ſocij, dimit=
ti oportere, neque vllius eorum corpus à creditoribus aut rem detineri. Hoc=
que ipſum iuſtum eſſe in eorum patribus vſque ad auos & in filijs vſque ad nepo
tes cenſeo. Alios autẽ abductiles obnoxios'que eſſe creditoribus, ſecundũ ſpõ=
ſiones ſuas. Poſt hęc autẽ Titus Largius: mihi inquit, pręclarũ videtur patres, nõ Largij.
modo eos qui fuerint bello ſtrenui. Sed populũ ſimul omnẽ liberũ à ſpõſionibus
vadimonijs'q; dimitti, hoc eñ ſolo cõcordẽ efficiemus ciuitatẽ. Tertius aũt ꝓ
grediẽs Appi⁹ claudius, ſuperioris anni cõſul dixit. Sẽper quidẽ patres quoties ꝓ Appij.
ponit̃ de his ſermo in ſentẽtia ſum eadẽ, nihil eſſe cõcedẽdũ populo ꝙ petat, niſi
legitimũ & honeſtũ, minimẽq; minuẽdũ eſſe ciuitatis propoſitũ: nec nũc quicq̃
cognoſco aliter q̃ mihi viſum ſit à principio. Eſſem enim omniũ hominũ im=
prudẽtiſſimus, ſi qui ſuperiore anno cõſul aduerſante mihi collega plebẽq; cõcu=
tiente, pręualui perſeuerauiq; incognitis, neq; metu auerſus, aut precibus, aut gra=
tię ſedẽs, non priuatus me ipſe abijcerẽ proderẽq; fiduciã, ſiue enim liberã vocẽ
meã quiſq; veſtrã generoſitatẽ velit appellare, ſiue arrogãtiã nullo nũq̃ abſiſtã
tẽpe donec viuã. Eo quod mihi iã viſum eſt pulchrũq; neq; vnq̃ largiẽs ĩ ꝓbis, in
troducã pecunię debitę deciſiones, immo vero introducentibus eas, obuius om=
ni vtens promptitudine incedam. Conſiderãs quod omne vicium & corruptio
& (vt vno verbo dicam) ciuitatis euerſio à deciſione æris alieni incipit. Et ſi
aliquis ſiue ex prudentia aliqua, ſiue per inſaniam, quando quidem non ſecurita=
tem propriã. Sed ciuitatis conſiderandũ cenſeo, quoquo modo dici hæc putabit
permittã ei quemadmodũ velit iudicare. Ego vero totis viribus ibo obuiã intro
ducentibus nequaq̃ patrias adminiſtrationes, ac q̃ñ igitur tẽpora, potiuſq̃ debita
pecunia poſcũt magnũ auxiliũ, q̃d ſolũ erit ſeditionis in pręſentia medicamẽtũ
oſtẽdã, dictatorẽ eligite ſine mora, qui vtẽs minime obnoxia poteſtate, ſenatũ,
populũq; ſentire p̃clara cogat, alia eñ nulla erit tãti mali ꝓhibitio. His ab Appio
dictis, tumultuãtibuſq; iuuenib⁹, tãq̃ eo oportũa ĩtroducẽte: ſurrexit ſeruili⁹ cõ=
tra dicturus, alijque ſeniorũ quidã. Victi vero ſunt à iuniorib⁹ ex p̃parato adue

niẽtibus, viq́ue multa vtẽtib⁹. Vicitq; tandẽ Appij ſentẽtia. poſtque hęc cõſules,
opinãtib⁹ plurimis, electũ iri Appiũ dictatorẽ, tãquã ſolũ obtinere patrocinium
Valerius valiturũ, reiecto illo, de cõmuni ſentẽtia Marcũ Valeriũ, Publij Valerij primi cõ
dictator. ſulatũ gerẽtis fratrẽ populariſſimũq; futurũ viſum, ſeniorẽ virũ, dictatorẽ dixe
re, ſufficere putãtes ei poteſtatis terribile, ęgere'q; res viro in oibus clemente, ne
quid rerũ nouarũ fieret. Suſcipiẽs aũt imperiũ Valeri⁹, magiſtrũq; equitũ dicẽs
quintũ ſeruiliũ ſeruilij fratrẽ, college Appij, populũ ad cõcionẽ aduocauit. Cõue
niẽte aũt turba multa, tũc primũ ex q̃ magiſtratũ depoſuerat ſeruilius, eductuſ
q̃ue populus ad militias, in apertã cõuertebat̃ demẽtiã, aſcẽdẽs tribunal ſic dixit.
Oratio. Scimus ꝓpe, qđ volẽtib⁹ vobis quirites licet ſemꝑ aliquos ex genere valeriorũ
imperare, ſub quib⁹ liberi redditi eſtis à graui tyrãnide, nulliuſq; vnquã nõ potiti
moderatorũ, nec eratis forſan, ꝑmittẽtes vos eis qui eſſe populariſſimi oim videẽ
tur, & ſunt ita minime docendis vobis, firmaturos nos eſſe populo libertatẽ, ſicut
etiã à principio dedimus, verba ſunt faciẽda. Sed cohortatiõe opus ſit moderata,
vt credatis nobis, quodcũque pollicebimur opere perfecturis, ętatis enĩ qua mi-
nime fallere deceat, ad perfectionẽ venimus atque dignationis, cuius ſit minime
leuẽ eſſe, ſatis quidem nos habemus tempus'que reliquũ quodãmodo non alibi
quã inter vos victuri ſumus poenas ipſi quorũcun'que viſi erimus vos decipere,
ſubituri. Hęc igitur quę (vt dixi) non lõge orationis indigẽt, apud ſcientes ſinã,
quod autem mihi videmini ab alijs perpeſſi, merito ab oĩubus ſuſpicari, viden-
tes ſemper aliquem cohortantium vos ad bella conſulum, pollicentem ſe, quęcũ-
que rogetis à ſenatu impetraturũ, perfecturũque eſſe, nihil'que ad finem ducen-
tem. hoc quã non iuſte de me etiam ſuſpicaremini, ex his duobus maxime debe
tis credere & quod non me ſenatus abuteretur ad hoc miniſteriũ, qui populariſſi
mus videor, alios habẽs ad hęc magis idoneos. & quod me vtique nõ ornaſſet di
ctatorio imperio, per quod poſſem ea quę mihi viderentur praeclara, ſine eo quo-
que ad opem veſtram cõferre: ſicq; igitur vos me ſcientẽ fallere, aut cõſulatum
male agere ne omnino opinemini, ſi enim hæc vobis opinio incidat me vt oĩuũ
hominũ improbiſſimo vtimini, vt vultis, iſta vero ſuſpicione, credentes mihi,
animũ liberetis, & ad hoſtes iram veſtram ab amicis trãsferatis, qui vrbem vo-
bis ademptturi venientes, & pro liberis facturi ſeruos, atque alijs, quæcũque acer-
ba in hominibus putantur, feſtinantes vos afficere, haud procul eſſe à regione
noſtra nunciantur, prompte igitur accingamini, oſtendite'que eis. quod diſſidẽs
etiam inter ſe romanorum potentia ſuperior eſt concordi altera, aut enim illi
non expectabunt, aduenientes vos vno animo, aut dignas dabunt temeritatis
poenas. Conſiderate enim volſcos & ſabinos iſtos, quos viciſtis ſæpe pugnan-
tes, eos eſſe qui nunc bellum adducunt nobis, nec corporibus nunc illi maiori-
bus, neque animis nunc quàm anteà fortioribus: ſed vt pugnantes vos inter vos
deſpicientes. Cum vero hoſtes viri erimus, ſpondeo ego vobis: ſenatum de
contentione æris alieni, & quocun'que alio, quod ab eo petieritis moderate, di-
gne pro virtute veſtra, quam in bello exhibebitis, interceſſurum. Interim autẽ
res omnis veſtra, omne dimittetur corpus: omnis honos romani ciuis impigno
rabilis erit ob pecuniam creditã omnẽq; cõtractũ aliũ. Prompte autem pugnã-
tibus

tibus corona pulcherrima futura eſt. Hęc vrbs erecta & pulchra laus à conſcijs:
& à nobis ornatus ſufficiens,& ad erigendam domum pecunijs, & ad genus illu=
ſtrandum honoribus. Exemplum autem eſſe vobis poſtulo,in pericula alacri=
tatem meam pugnaturi,tanquam veſtrum quiſque robuſtiſſimus. Hæc cum di
xiſſet,audiſſet'que populus omnis lætus,quod non amplius decipiendus eſſet,pol
licitus eſt ſe belli futurum ſocium, conſcribuntur'que legiones decem militares,
quaternorum millium hominū ſingulæ,quarū ternas conſules accepere,& ex eq
tibus quantum cuique diuiſum eſt, quatuor autē & reliquos equites dictator ſum
pſit, atque inſtructi omnes, quàm celerrime proficiſcuntur. Ad æquos pergēs
Titus veturius,& ad volſcos Aulus verginius. Dictator vero ipſe ad ſabinos vr=
bem'que interim: vna cum ſenioribus:& paruo quodam vigentium robore exer
citu, Titus largius cuſtodiebat, ac volſcorum quidem bellum celerem habuit exi
tum. Multitudine enim excedere ſeſe exiſtimantes, ac malorum priorum me=
mores:pugnatores'que celeriores quàm prudentiores coacti fieri. Primi ocius in
romanos feruntur, vbi primum in conſpectu viſi ſunt caſtra ponere. Commiſſo Vincunt
autem prælio acerrimo: multa agentes ſtrennue, plura quoque patientes grauia, Volſci.
vertuntur in fugam. Eſtque eis vallum: vrbis'que inſignis capta, Velitræ ei Velitræ
nomen erat. Simul autem ſabini ſpiritus paruo admodum tempore ſunt humiles captæ
redditi vna vtris'q; acie dijudicare volētib' de bello. Deinde'q; regio excurſa eſt Sabini vi
& caſtella quędā capta,ex qb' corpora,multāq; cępere prędā. Aequi vero ibecil cti.
litatem ſuam videntes, vbi finē iam habere ſociorum res audiuere, Conſidebant
in munitis locis, nec in pugnā deſcendebant, atque leues vbi poterant incurſus p
montes ſaltus'que faciētes, cōtriuerunt aliquantū tēporis differētes bellū ſed nō
tamen ſeruare potuerunt exercitū omnino innoxiū, inuadentibus eos romanis:
in locis etiam præcipitibus audaciſſime, capientibus'que per vim caſtra: eſt'que Volſci vi
fuga deinde eorum ex agro latinorum facta oppidorū'que traditio: quæ prima in cti
uaſione cęperant, fuerunt etiam, quorum arces non relinquentibus hoſtibus, ob
peruicaciam ſunt vi captę. Valerius igitur, ſuccedente ei ad votum bello, conſue Valeri'.
tum'que triumphū ducens, adſoluit populum à militia, ſenatu nondum tēpus eſ
ſe exiſtimante, ne promiſſa repeterent pauperes, nique quęſitum bello, volſcorū
agrum colonos miſit, eligens pauperes, vt & præſidio eſſent aduerſus regionem
hoſtilem: & in vrbe ſeditionem minuerent. His'que adminiſtratis poſtulabat à
ſenatu vt poſt acceptam plebis promptitudinē in prælijs, promiſſa, ei impleret.
Vbi vero non adhibuit ei mentem ſenatus, ſed qui antea obuiabant ſententię cō
uertentes ſe iuuenes, & violenti ſuperioreſque multitudine tunc quoque aduerſa
bantur, multoque vtebantur clamore, eorum domum adulatricem populi vocā
tes, & prauarum legum adminiſtram, & quod maxime obijciebant, hi viri in cō
cione cupere eos hoc inſtituto de iudicijs, poteſtatem omnem patritiorum dele=
re, ægre admodum ferens Valerius, & quod iniuſta pateretur, calumniæ ab eis
habitus, ad populum exprobrās, & quæ ipſos ſuſceptura fortuna eſſet, taliter cō=
ſultantes deflens, & (vt ſolet) in tali malo, alia ex affectu: alia vero, quia pluſquā
multos intelligeret diuinās, diſceſſit abiens ex curia. Cōuocato'que ad concionē
populo magnam inquit quirites habens vobis gratiam promptitudinis, quam

exhibuiſtis: ſuſcipientes vltro bellum, adhuc'que maiorem virtutis quam in prælijs oſtendiſtis. Magnum ſtudium adhibebam remunerandi vos cum alijs. tum ne eis fraudaremini, qui vobis de ſenatu ſum pollicitus: & in concordia conſtituendæ aliquando ſeditionis veſtræ: conciliarius & diſcrepator factus, ea agere prohibeor per illos qui non optima reipublicæ, ſed ſibi ipſis hoc tempore gratioſa eligentes, numero cæteros vincunt: & vi, quam eis iuuentus: pluſquã res poſcunt: exhibet. Ego vero ſenex (vt videtis) tales quoque ſocios habeo. Quorum ea quæ eſt in ſententia. Vis inualida eſt ad exequendũ opus & reſtitit quidem illa noſtra apparens de republica prouidentia, priuatim apud vtranque partem inuiſa. apud ſenatum enim accuſor tanquam veſtram multitudinem colens, apud'que vos criminationem ſubeo, tanquam illi maiorem beniuolentiam demonſtrans, ſi igitur prius bene accipiens populus, deſeruiſſet factas per me de eo ſenatui ſponſiones, ea mihi fatendum erat quod vos decepiſſetis. In me vero nullum eſſet maleficium. Poſtquam vero ea quæ pollicitus erat ſenatus non perfecta ſunt vobis integre, ſit iam mihi neceſſaria ad populum oratio: quod perpeſſi quidem (quæ mihi non apparebant) eſtis. Sed decepti ſimus pariter circunſcritique vtrique magis'que ego, quàm vos: qui non in eis modo quę paſſi ſumus communiter, lędor: ſed in ijs etiam quæ priuatim audiui male quodque de hoſtibus ſunt capta, non cum multa ſenatus ſententia pauperibus veſtrum aliquibus dederim propriã mihi vtilitatẽ cõparans, & res ciuiũ publicare poſtulans: ꝓhibẽte ſine nõ ꝓhibẽte eo, pręterque legẽ egiſſe dimittentẽ, me ſenatu aduerſante: cũ oporteret in campeſtribus vos erroribus'que detineri. Exprobrata'que eſt item mihi delectorum in volſcos emiſſio, qui agrum bonum & multum, nõ patricijs aut equitibus ſum largitus, ſed in pauperes vos diuiſi, & quod mihi plurimum anxietatis exhibet, quod ſint à me quadringentis viris plures ex plebe equitibus aſcripti ex militia rem ampliantes. Si igitur vigenti mihi corpore hæc accidiſſent: notum'opere effeciſſem inimicis, in quem virum improperia iacerent. Nunc'vero quando annos pluſquam ſeptuaginta ſum natus, neque amplius ad repugnandum potens, videns'que quòd non vtique ceſſaret per me veſtra ſeditio. Imperium depono, & in volentium poteſtate corpus meum expono, ſi qua in re ſe deceptos à me putant, vt vtantur quoquo modo ipſi iuſtum cenſeant. Hæc cum dixiſſet Valerius plebem omnem ad condolentiam adduxit, comitata'que abeuntem ex foro, vt ſenatus adhuc acerbior in eum fieret, pręparauit: ſtatim'que ſunt poſt hoc talia ſequuta. Pauperes enim non occulte: nec per noctẽ (vt antea) ſed iam palàm coeuntes, de defectione à patritijs conſultabant. Senatus autem prohibere intendens, conſulibus mandauit, vt exercitus nondum dimitterent. Erãt enim adhuc ſacrarum legionum domini coercitarum ſacramentis militaribus, nec reliquere audebat quiſquam ſigna, tantum apud quenque metus iuramenti poterat. Prætextus autem paratus eſt militiæ, tanquam equis & ſabinis conuenientibus vna ad bellum aduerſus romanos. Poſtquam autem prodierunt extra vrbem conſules cũ exercitibus, & haùd procul vnà ab alteris caſtra poſuerũt coeuntes milites in vnũ omnes, armorũq; & ſignorũ domini ſicinio bello quodã inſtigãte eos à cõſulibus deſciſcũt, ſigna rapiẽtes, honoratiſſima

enim

enim romanis, hæc ſunt militiæ, & vt delubra deum ſacra exiſtimantur atque prefectos cum alios, tum cæteris imperantem ſicinium declarãtes montem quẽdam occupant, proximum anioni fluuio, haud procul roma, qui nunc ex illo caſu ſacer mons vocatur. conſulibus autem & centurionibus reuocãtibus eos cum pręcibus ſimul & fletu, multa'que pollicentibus, reſpondens ſicinius. Quam vos (inquit) ſententiã habẽtes patricij, eos quos patria expuliſtis, ſeruoſq́ue effeciſtis ex liberis, nunc reuocatis? qua tandem fide promiſſa firmabitis, quę vos nobis eſſe mentitos ſæpius coarguimini? ſed quando igitur ſoli vrbem obtinere poſtulatis? Abite non amplius à pauperibus humilibus'que conturbandi, nobis enim o terra ſufficiet, in qua libertatem habeamus, & ea vbicũ'que fuerit, patria exiſtimabitur. Vbi vero nunciata ſunt hæc in vrbe tumultus multus, fletus'que fuit, & per compita concurſus plebis quidem parantis vrbem, patritijs vero auerti oportere eam cenſentibus vim'que eſſe volentibus afferendam, clamor'que ſimul ad portas, multa'que erat comploratio, ac ſermones inter ſe inimici opera'que fiebant hoſtilia nemine diſcernente amplius aut ætatem, aut ſodalitatem, aut virtutis dignitatem. Vbi vero qui ſtatuti à ſenatu erãt pręſidio ad obſeruandos exitus, pauci ipſi nec amplius ad reſiſtendum idonei coacti à populo cuſtodiam reliquere. Tunc iam plebeia multitudo effundebatur, erat'que vt in capta vrbe commiſeratio, vlulatus'que remanentium atque obiurgationes inuicem conſpicientium vrbem deſeri. Poſt hoc'que concilia complura & accuſationes ſubijciebantur in auctores defectionis, hoc'que ipſo in tempore hoſtiles eos etiam gentes inuadebant agros vſq́ue ad vrbem percurrentes, qui vero deſciuerant neceſſaria cibaria capientes ex proximis agris, nulla'que re alia infeſtantes regionem ſub diuo manebant aduenienteſq́ue ex vrbe circunſtantibus'que caſtellis excipiebant complures iam ipſos, non enim debita tantummodo, damnationes'que & expectatas neceſſitates volentes effugere, ad eos confluebant, ſed quibuſcum'que vita erat iners & ſegnis, aut qui nequirent cupiditatibus ſatis facere, aut prauorum ſtudiorũ æmuli, aut aliorum fœlicitatibus inuidentes, aut aliqua calamitate alixa, alienati erant ab illa conſtitutione reipublicæ. At patricijs perturbatio multa incidit, multa'que oſtupefacio & vt venturis, vnà cum alijs hoſtilibus gentibus rebellibus ſtatim ad vrbem metus, atque tanquam ab vna cohortatione omnes arreptis armis cum proprijs quique clientibus, alij ad vias per quas hoſtes venturos putabãt accurrebãt auxilio, alij ad caſtella exierãt cuſtodiæ ſuturi arcibus, alij autem in adiacentibus vrbis campis conſidebant, quidam vero propter ſenectutem inualidi ad agendum aliquid, ſuper muris ſtatuti erant, verum vbi cognouere rebelles, neque addentes ſe hoſtibus, nec vaſtantes regionem, neque damnum inferentes re vlla alia, niſi quæ digna excuſatione eſſet, à timore quieuerunt, ſicque mutata ſententia quemadmodum recõciliaretur cum eis deliberabant. Suntque varij à principibus ſenatus, plurimumq; differẽtes inter ſe ſermones dicti, moderatiſſimi enĩ & qui pręſentẽ maxime decerẽt, fortunam, hi quos natu maximi habuere dicantes nulla improbitate factam eſſe plebi, à patricijs defectionẽ, ſed eam partim neceſſarijs vrgẽtibus calamitatibus, partim vero ſponſionum fraudatione, ira magis quàm conſilio de vtilibus iudi-

Sicinius.

cāte ea, vt indocta turba fieri cōſueuit. Deinde quoniā ſibi cōſcij eſſent plures ma
le ſe cōſuluiſſe, quererēt etiā peccata diſſoluere, honeſtas capientes cauſas, agerēt
q; opera iam penitentiū & ſi caperēt ſpē de futuro optimā, decernente eis ſenatu
ſecuritatē recōciliatiōibus factis decētibus, libēter ipſi ſua ſuſciperēt, hęcq; admo
uētes æquū cēſebāt minime peiores eſſe debere in ira deterioribus meliores nec
in illud differre tēpus recōciliationes, cum aut mentē habere cogeretur, quod eſt
amens, aut & minus malum maiori ſanandum eſſet traditione armorum corpo
rum'que permiſſione, libertatem ipſis ſibi auferentibus, eſſe enim hoc prope im-
poſſibile. Modeſte autem vtens principes decretis vtilibus oportere etiam prio-
res illis ad reconciliationes venire. Cogitantes quod imperare quidem & præſi-
dere patritijs ineſt: amicitia autem, & pax, ineſt bonis, dignationem autem ſena-
tus non in eo maxime diminui declarabat, ſinuoſe ſerentes neceſſarias calamita-
tes rempublicam tute adminiſtrarent. Sed in eo & ſi iracunde implacabiliterque
in accidentibus ſe habētes rempublicam euerterent, eſſe enim dementię magni-
ficentiam qui appetant, ſecuritatem eos negligere, eſſe enim potiri ambabus op-
tabile, ſi vero aliquis prohibeatur alterutro, exiſtimanda eſſe ſalutaria magnifi-
cus magis neceſſaria. ❧ Finis autē hęc admonentium iſte erat, vt legatos mitte
rent tractaturos cum diſſidentibus de amicitia, tāquam nihil peccatum eſſet eis
intollerabile. Sunt hæc ſenatui approbata, atque eligens maxime idoneis mi-
ſit ad vallum plebis, mandans vt ab eis quererent, cuius indigerent, & quibus iu-
ſtis conditionibus reuerti in vrbem vellent. Si enim eſſet moderati aliquid &
quod fieri poſſet in poſtulationibus, non eſſe eis contra iturum ſenatum ac nunc
quidem deponentibus eis arma, deſcendentibus'que in vrbem adeſſe veniam
peccatorum, & in futurum tempus omne obliuionem, quod ſi præclare conſu-
lant reipublicæ, pro'que patria periclitentur alacriter, remunerationes pulchras
vtiles'que eis fore. Hoc mandatum afferentes legati, ijs qui in caſtris erant ex-
poſuere, conuenientia'que addiderunt, non ſuſcipientibus autem rebellibus pro-
uocationes: ſed ſuperbiam atque grauedinem patritijs, multamque diſſimulatio-
nem exprobantibus, ſi ſe ignorare ſimularent quorum populus indigeret, pro-
pter'que quas neceſſitates ſeceſſiſſet ab eis, largirentur'que ſeçuritatem, nul-
lam pœnam ſubeundi defectionibus, tanquam adhuc domini Ciuilis ipſi au-
xilij indigentes, ad externa ituri bella non multo poſt omni cum exercitu,
quibus deſiſtere non poterunt, ij qui non ſuum putant bonum eſſe ſeruari: ſed
concertantium ſcelicitatem, ſinem'que hunc adijcientibus orationi, quod iam
melius diſcentes ipſi, detinentes vrbem, difficultates cognoſcerent cum quibus
aduerſarijs futurum eſſet eis certamen multaſque & graues minas intendenti-
bus eis, Legati nihil eis ad hæc contradicentes demigrarunt, renuntiarunt'que
patritijs verba rebellium. Vbi vero hæc reſponſa accepit Ciuitas perturbatio-
nes moetuſque redijt grauiores, quàm anteà, neque exitum aliquem ſenatus in-
uenire poterat, ſed nec dilationes oblocutiones autem impias, accuſationes'que
inter ſe principum per dies multos audiens dimittebatur, nec plebeia multitu-
do quanta adhuc in vrbe permanebat, cum patritiorum beniuolentia, tum ve-
ro patrię deſiderio ſimilis ſibi erat, ſed clàm palàm'q; pars magna in diuerſa flu-

ctuabat

ctuabat firmum autem appræhendendũ nihil eſſe videbatur: quæ cum fierent
conſules, erat enim eis breue reliquum magiſtratus tẽpus, dum comitijs ſtatuũt:
Populus autem vbi tempus venit magiſtratuũ creandorum in campum cõue=
niens: nemine conſulatum petẽte, neque datum ſubſtinente, capere deſignat: con
ſules ex ijs, qui eum iam ſuſceperant magiſtratum: plæbi gratioſos viros & opti=
matibus Poſtumium Caninium, Spuriumque Caſſium: ſub quo Sabini victi
principatu abſtinuere ſeptuageſima ſecunda olympiade, qua vicit in ſtadio Ti=
ſicrates Crotoniates, Imperante Athenis Diogneto. hique ſuſcipientes imperiũ
calendis ſeptembribus citius quam cõſuetudo erat, priuſquam aliquid cæterorũ
agerent. Cõuocantes ſenatum de plębis reditu, quam haberet mentem & dice=
ret poſtularunt. Primum ipſi rogantes virum, tunc perfectę ætatis, ſenſuque vi=
ſum cęteris pręcellere, maximeque in electione laudatorum conſiliorum, quia
medij erat ordinis. Nec arrogantiam auſturus optimatum. ne'que plębi quecũ=
que vellet agere præmiſſurus Meneniũ Agrippã: vſque ſenatum ad reconcilia=
tiones adhortatus eſt, hoc modo loquens. Si aſtãtibus hic patres omnibus eandẽ
ſententiam habere contigiſſet, neque aliquis reconſiliationibus cum plebe impe=
dimento futurus eſſet, qualibuſcun'que reconſiliaremur cum eis, ſiue iuſtis, ſiue
non iuſtis ipſis: eſſent'que iſta tantũ propoſita paucis, vtique declaraſſem vobis
quæ ſentio. Sed quando etiam hoc ipſum aliquid adhuc conſilij indigere putant:
Vtrum nobis ſit melius conuenire cum diſſidentibus, an bellum gerere: haud
facile puto mihi quid agi oporteat, paucis admonere: ſed maiore docere op' eſſe
oratione, eos, qui ſe aliter habẽt, quam vos erga reconſiliationes, quoniam contra
ria ſuadentes, vos'que etiam exterrere volentes leuiſſima difficillium, & faciles
habentia correctiones horrẽt: erga'que maxima & inſanabilia ſeſe ſatis incõſide
rate habent, hoc'que eis non alia cauſa accidit, quam quod non ex ratiocinatione
iudicant quid conferat, ſed in potenti potius animo & inſania: & quo enim modo
dicerentur iſti mente pręuidiſſe aliquid vtiliũ aut poſſibilium, qui vrbem putãt
tantam, rerum'que tantarum dominam inuidioſam iam & amarã finitimis: aut
ſine plebe obtinere & ſeruare poſſe facile gẽtes tantas, aut aliam plebẽ adducere
pro improbiſſima meliorem propugnatricem eis de imperio: at'que multa cum
quiete exibentem ſe ipſam, in pace bellis'que moderatam: nihil enim haberent
dicendum aliud. Cur vobis credentibus poſtularent, ne recõciliationes recepere=
tis, quorum verum'que quantę plenum ſit fatuitatis. Cenſeo vtique vos ex ipſis
operibus cõſiderate cogitantes, quod diſsidẽtibus à vobis humilioribus propter
eos, qui neque ciuiliter, neque moderate vſi ſunt fœlicitatibus, decedentibus'q; eis
ex vrbe, nihilque aliud in vos graue agẽtibus neq; cogitãtibus, ſed vt ſine pudo=
re recõſilientur ſpectantibus amplexuri ipſi cupide, quod à fortuna datũ fuerat:
multi haud beniuole erga vos affecti exultãt animis, & hoc ſibi tempus ad votũ
euenisſe exiſtimant, in quo veſtrũ euertant imperiũ. Aequi enim Volſci Sabini
Hernici nullo alio electo tempore bellũ inferentes quã aduerſum his recentibus
oppreſſos malis populantur nobis agros. Campanię autem & Etrurię quicũque
erga nos inimice habent, alij palàm deſciſcunt, alij ſe clàm parant, quid & latino=
rũ donationem putatis, adhuc nobis ſtabilẽ permanere, & in amicã eũtem fidẽ:

multitudinẽ qualis etiam quæ hinc abijt carũ ſanè quod & debita & dãnationes,
alias'que huiuſmodi calamitates, libenter ea quocunq; cõtingerit depoſitura, quę
ſi etiam alioquin frugalis ſit & modeſta, vt hoc eis quo'q; largiamur, quia tamen
dominata non ſit, neq; eiuſdẽ victus aut cõſuetudinũ & legũ, neq; eius, quę apud
nos diſciplinę, longe ea quodãmodo, & omnino futura eſt hac noſtra peior. nam
gentili ſunt hic filij, & vxores, obſides, & parẽtes, corpora'q; multa alia domeſti-
ca, & quod ipſos educauit ſoli neceſſariũ omnibus, & quod auferri nequit deſide
rium. Aduenticia vero iſta & rẽtorialis turba ſi fiat nobis cohabitatrix, nihil pror
ſus hic ei exiſtẽte, cuius ipſa boni cauſa periclitari volet, niſi aliquis polliceatur ei
agri partẽ ſe daturum, vrbis'que portionẽ aliquam ea ipſa nũc dominis aufferẽs,
quorũ partem haùd dignamur, his, qui pro eis ſępe pugnauerint tradere, ac fortaſ
ſe ne his quidem traditis contenta erit. Sed & honorum & magiſtratuũ aliorũ-
qúe honorũ ex ęquo cum patritijs ſe fieri ſociam poſtulabit, niſi igitur. conceda- Pulchre.
mus eis vnaquęque poſtulatorũ, inimicis quidẽ eis nõ impetrantibus potiemur.
Sin conceſſerimus habitabitur nobis patria, res'q; pubica à nobis ipſis diſſoluta.
nec hic addo quod idoneis ad rem bellicam hoc tẽpore nõ colonis indigemus, aut
mercenarijs, aut mercatoribus, aut in ſordidis artib⁹ occupatis, quós diſcere opor
teat bellica. ſuique experimentum dare. Difficilis ãt inſueto experientia. Tales
igitur neceſſe eſt eſſe conuenas, & ex omni demigrantes gente, militare vero au-
xilium ne vnum quidem nobis conſiſtens video, nec ſi aliquod ex inſperato ap-
pareret ſuaderem vobis. Vt id prompte intra muros reciperetis, multas ipſi ſciẽ-
tes vrbes ab introductis præſidio exercitibus ſeruas reditas. Cogitantes igitur
hęc, & quæcunque vobis alia dicta ſunt prius remiſcentes adhortantium vos ad
reconciliationes exiſtimare decet, etiam quod non apud nos ſolos aut primos
inopia diſſidet, humiles alacritate: ſed in omnibus (vt ita dicam) ciuitatibus,
magnis'que & paruis inimica eſt. vt ſæpius multitudini paucitas. in quibus quidẽ
pręſidentes rebus. b. publicis moderate adminiſtrantes patrias ſeruauere arrogã- Nota.
tia, vero vſi vnà cum alijs bonis ſe quo'que ipſos perdidere. cogitantes item quod
compoſitis ex multis rebus quibus'q; innatũ eſt ex aliqua ſui parte egrotare, vl-
traque hęc, quod nec humani corporis partem quęcũ'q; egrotet opus eſt ſemper
abſcindi, turpis enim fieret aſpectus reliqui, ac non diu durans natura, nec ciuilis
ſocietatis partem egrotantem expellere, neque enim per partes proprias coaleſce
ret cum tempore amiſſum, deinde etiam reputantes quanta ſit vis neceſſitatis.
Cui ſoli etiam dei cedunt ne ingraueſcite ad fortunę varietates, neque tanquam
euenturus nobis ad votum omnibus arrogantię inſcipientięque impleamini: ſed
frangamini ceditéque vtentes exemplis recti cõſilij non externis: ſed & veſtris
ipſorum geſtis, & enim virum vnum totam'q; ciuitatem in pulcherrimis actio-
nibus ſuis gloriari decet, & quẽadmodũ illis cõſentientes futuræ reliquę ſint ſpe
culari. Vos igitur iam multos hoſtes, à quibus læſi ipſi eratis, in rebus maximis
in poteſtate habentes, neque euertere, neque eijcere eos ex proprijs voluiſtis: ſed
& domos & res eis ſuas reddiſtis, & habitandam patriam conceſſiſtis, & æquo
iure cum ciuibus noſtris eſſe iam aliquibus eorum largiti eſtis, iſto quo'que ad-
mirabilius veſtrum opus dicendum habeo, quod & noſtrorum ciuium mul-

y.

tos multa in vos delinquentes abſoluiſtis à ſupplicijs in auctores ipſos ſolos iram
inclinantes, quorum quidem ſunt coloni antemnas ſortiti & cruſtumeriam, me
duliam'que, & fidenas, alijque plures: quid enim opus eſt nunc omnes enumera=
re, quos vos per obſidionem vincentes, moderate, ciuiliter'que admonuiſtis, ne=
que vnquam propter iſta aut periculum aut repræhenſio ciuitatem depræhen=
dit: ſed laudatur veſtra clementia nec imminuta eſt ſecuritas, & poſteà qui ini=
micis peperciſtis, cum amicis geretis bellum, & qui ſubiectos vobis factos impu
nitos dimiſiſtis illos ipſos qui vobiſcum vna compararunt imperium punietis,
Vrbem'que veſtram habentes, tutum omnibus indigentibus profugium ſuſti=
nebitis ex ea indigenas, quibuſcum educati eſtis, vna'que eruditi, ac multorum
bello pacé'que malorum & bonorum participes pellere, non ſi iuſta veſtris'que
moribus, conuenientia volueritis agere, & abs'que ira quod vtile eſt iudicare: ſed
quod oporteat ſeditionem diſſoluere nos dicet aliquis haud minus cognouimus,
necnon multam adhibuimus in hoc promptitudinem. Quonam autem modo
eam deponamus, hoc tu conare dicere. Vides enim quanta plebis ſit arrogantia,
quę iniuſte agẽs ipſa neq; ad nos de reconciliatione mittit, nec à nobis miſſis ciui
lia & humana dat reſponſa: ſed ſuperbit & minatur, nec eſt facile coniectare quid
velit. Ad hęc autem quid reſpondendum eſſe cenſeam, audite. Ego plebẽ ne
que irrecõciliabiliter habere ſeſe erga nos puto, neque aliquid acturam eſſe ex his
quæ minatur credo conſiderans non eſſe verbis opera eius ſimilia multo'q; eam
magis quàm nos ſtudere recõciliationibus exiſtimo. nam nos patriam, quę præ
cioſiſſima eſt incolimus, facultatesq́ue noſtras, & domos, & parentes. Cętera'que
omnia eſtimata plurimi habemus in poteſtate noſtra: illa autem ſine vrbe, ſine=
que domibus, neceſſarijs quoque corporibus ſuis ipſorum caret, nec victu quoq;
in diem abundans cuius rei igitur gratia ſi quis me roget mala patiens plebs eadẽ
prouocatiões noſtras non recipit, neque ad nos legationem mittit, quia ea dicerẽ
equidem per deum hucus'q; verba à ſenatu audiens opus nullum quod ab eo fiat,
aut humanum, aut moderatum videt, ac deceptum ſe iri putat. Vobis ſæpe polli
centibus ei ſemper aliquam prouidentiam, nihilque peragentibus legationes aũt
mittere non ſuſtinet, propter eos, qui hęc eam accuſare ſolent, timens'q; etiam ne
aliquo ex his quę rogat excidat, ac fortaſſe ſi ſit aliquis in ea quoq; ambitionis in=
ſenſatæ affectus minime profecto mirum quãdoquidem in nobis ipſis ſunt etiã,
apud quos litigium peruicaciaque habitat, neq; vinci ab aduerſario dignãtur, ſed
quoquomodo quærũt ſemper ſuperiores eſſe, ne'q; prius gratis aliquid facere, quã
pignus capiãt futuri beneficij. Hęc igitur cogitans puto oportere nos ad plebẽ le
gatos mittere, ex eis ipſos quibus illi maxime confidant, quiq; mittentur vt ſint
abſolutæ poteſtatis, moneo ad diſſoluendam ſeditionẽ, quibus æquum cenſeant
conditionibus nihil iidem amplius ad ſenatum referentes, ipſi enim qui nunc vi=
dentur ſuperbi eſſe & graues, tũc ſcient quod vos vere ad concordiam ſtudetis, &
inclementiores deſcendent poſtulationes nihil illi rogãtes, turpium, aut impoſſi
bilium, litigioſum enim omne etiam ſi ſit humile ſolet aduerſus ſuperbiẽtes exa=
cerbari: Erga vero colentes ipſum manſueſcere. Hęc cũ dixiſſet Menenius, mur
mur multum in ſenatu incidit, colloquebãtur'que vniquique ſecundum collegia

manſuete

manſuete alij diſpoſiti, erga plebem, cohortantes'que ſe inuicem, vt adhiberent
omnem promptitudinem, vt plebs in patriam reduceretur, quandoquidem tunc
ſententiæ ducem acceperant optimatum illuſtriſſimum, dolentes'que ac nolen-
tes prorſus moueri ab ornatu patrio rempublicam incerti ipſi quēadmodum re-
bus vterentur, nec mutare ęquū cenſentes, quę prius elegerāt, nec permanere va-
lentes incognitis. Viri vero ſinceri, nullaque pro ſeditione certantes, pacem nolen
tes agere, & quemadmodū non eſſent incluſi muris, ſpectandum cenſentes eſſe.
Silentio autem ſequuto conſulum ſenior, laudato Menenio generoſitatis, & vt il
li curatores ſimiles eſſent reliqui, ęquū cenſens: dicentes omnia quæ ſentirent, ſi-
dēter & agētes libere quę viderent: alterū eodē modo nominatim ſentētiā roga
uit Maliū Valerium fratrem colliberatoris vrbis à regibus, virū pręcęteris opti- Mar. V. oratio.
matem, plebi vero gratioſiſſimum, qui aſſurgens, primum quidem ſenatum ad
monuit ſuorum inſtitutorum, & quod ſæpe prædicente ſe euentura vrbi grauia,
nullius præcij ſua verba facerant, poſtulabat'que deinde ab aduerſantibus recon-
ciliationi, ne nunc de moderato quererent: ſed quandoquidem non ſinebant ſedi-
tionem euelli, donec adhuc parua erat à ciuitate, diſcrepans, vt quāprimum quie-
ſceret ſpectarent, ac ne longius progrediēs exiret forſan inſanabilis, aut ſi minus
vix ſanabilis & multorum malorum cauſa, poſtulata'que plebis declarans non
amplius futura eadem quę prius, neq; putans conuenturā in eiſdem ipſam abſolu
tionem petentem tantū æris alieni: ſed & auxilium poſtulaturā fortaſſe alquod,
per quod tuta ipſa in reliquū tēpus permanere, eſſe. n. ex quo cœpit dictatorius
principatus ſolutā legem libertatis ſuę cuſtodem, quę neque ciuē romanū quem
quam in dānatū permittebat cōſules occidere, neq; iudicio ſuperatos plæbeios à
patricijs tradi ipſos dānantibus prouocationē'q; volentibus dabat, ius'q; transfe-
rendo iudicia à patritijs ad populū, & quod ſi populus hoc firmū ſinat auferetur
à plebeis etiā poteſtas reliqua prope omnis, cuius erant prius domini, quādo etiā
ex bellis triumphum impetrare eis nō licuit à ſenatu viro vltra alios digniſſimo
qui honoris huius potiretur publio ſeruilio priſco, quibus ex rebus offenſos mul
tos, veriſimile erat animo deficere, malas quo'que ſpes habētes de ſecuritate ſua,
quandoquidem neque conſuli, neque dictatori volenti curam agere de ipſis licue
rit: ſed affectus ſit ab eis quodāmodo contumelijs & ignominia, ob aduerſantiū
multorū ſtudium ac prouidentiā, nec egiſſe quidem iſta elegantiſſimos patritio-
rū, ſed cōtumelioſos auaros quoſdā & iniuſto quęſtui acriter ſtudētes, qui ob mul
tas pecunias redditas magnis ipſi fenerantes vſuris, multaque ciuium corpora in
ſeruitutem redigentes, his'que crudeles & ſuperbas afferētes neceſſitates, alienā
ab obtimatu fieri plębem omnē cogerunt, ſodalitatemque conſtituentes, eiusque Carpitur
declarātes ducē appiū claudiū peroſum populū, Virum factioſum per illum au- Appius.
ferunt res ciuitatis omnes, quibus niſi pars prudens ſenatus impedimento fuerit
periculum eſt, ne in ſeruitutem aliquam, aut in euerſionem etiam, vrbs incidat.
Poſtremo autem ſibi quo'q; videri declarabat vtendū eſſe ſentētia Menenij, atq;
elegationē dicebat quā celerrime mittendā eſſe, aduenientes'q; viros conari, vt
diſſoluerent quoquomodo poſſent ſeditionē, ſiq; non det eis aliquis quæ volent
qui ſibi dentur ipſi accipiant. Poſt hunc autem vocatus aſtitit Appius Claudius

dux aduerſantis populo factionis, vir magnifice de ſe ſentiens, neque ſine iuſtis cauſis hoc patiens, quandoquidem & victus priuatus ei quotidianus, continens, venerabilis'que erat, & electio inſtitutorum generoſa, dignitatem'que ſeruans potentiæ optimatum, is'que materiam aſſumēs ſibi Valerij orationem his vſus eſt verbis. In minori ſanè culpa erat Valerius, ſi ſententiam ſuam declarans, ſen-

Appij orõ

tientes contraria non accuſaſſet. licebat enim ipſi male audire nihil: ſed quando ei non ſuffecit ea conſulere, ex quibus aliud nil oſtēditur, quàm vt peſſimis ſeruiamus ciuium: ſed & ſibi aduerſantes attigit, meique manu cōſertus meminit, multam mihi quoque video neceſſitatem dicendi de his, diſſoluendique primum aduerſum me calumnias, exprobratum enim mihi ab eo eſt ſtudium, neque ciuile, neque decens, quod vndecunque lucrum quaerere inſtituerim, priuatimque multos pauperes libertate, plæbis quo'que defectionem, non parum mea cauſa facta eſſe, quorum quidem quod omnino nihil verùm ſit, aut ſanum, facile eſt vobis diſcere. Age qui ſunt Valerij, quos ego in ſeruitutem ob debitas pecunias traxerim, quos ciues ego nexos habui, aut nunc habeo, quis rebelium ob crudelitatem meam, aut quæſtus ſtudium caret patria: ſed non vtique hoc poteris dicere, tantum enim abſum, vt ciuium quenquam ſeruum ob pecuniam fecerim, vt plurimis mea quoque proijciens, neminem priuantium me pecunijs addictum, aut in honorum fecerim, ſed ſunt liberi omnes, habēt'que mihi gratiam inter valde neceſſarios amicorum, clientum'que conſtituti, ne'que hoc dico accuſans, ſiqui his ſimilia non egerunt, nec ſi aliqui concedente lege egerunt aliquid, iniuſte agere ipſos puto, ſed meas ipſius calūnias diluo, quas in grauedinem autem meam, patronatum'que prauorum hominum obiecit mihi oſorem populi & factionis paucorum potentiæ ſtudioſum vocas, quia optimatum principatum complector. Cōmunes veſtrum omnium ſunt accuſationes, quicun'que æquum cenſetis eſſe meliores, non à peioribus dominari, ne'que eam quàm accepiſtis à maioribus veſtris formā reipublicę, à peſſima in hominibus adminiſtrandi forma, multitudinis potentia vobis auferri, neque eñ ſi paucorum dominatus nomen velit iſta principatui pręclarorū virorum imponere, res ipſa etiā calumnię per nomen habita delebitur. nos autem multo iuſtius veriusque inferemus opprobrium plębis, adulationē tyrannicorumque operum cupiditatem, nemini enim obſcurum eſt, quin ab adulatione plæbis tyrannus oñis exortatur, ſitq; velox ea via volētibus ciuitates in ſeruitutē trahere, quę per peſſimos ciues ducit ad potētiam, quos quidem ipſe colens hactenus perſeuerauit, nec hucus'q; deſinit ſcite clare, quod non vtique auſi eſſent inanes homines & humiles delicta talia perpetrare, niſi ab hoc venerabili populariq; erecti eſſent, tāquā ſine vllo periculo futuro eis hoc opere, & præter quā quod nullā pœnā ſubituri eſſent meliorē ipſi etiam ſortem quā priorem habituri. Scietis enim me vera dicere, quod ex terrēs hic vos de bello neceſſarias'que reconciliationes demonſtrans ſimul dixi, quod non ſatis futurum eſſet pauperibus æs alienū dimiſſum: ſed auxilium quo'que aliquod poſtulaturi eſſent, neque amplus tollerarent à nobis, ſicut anteà dominatū iri. poſtremo quo que ęquū eſſe cenſens vos cōplecti pręſentia cōcedere'q; plæbi quodcū'q; ipſa ſe pro reditu accipere iuſtum diceret, aut diſcernentes ipſos ab honeſtis turpia, ne'q;

iuſta

iuſta ab iniuſtis tantæ iſtæ arrogantiæ amentem partem ciuitatis impleuit vir
ſenior,& per vos functus omnibus honoribus. æquum ne igitur erat te Valeri ad
uerſum alios inconuenientia opprobria dicere, talibus obnoxium criminibus?&
ad dictas ab iſto calumnias, hæc quæ dixi ſufficiant. Ad ea vero de quibus con=
ſultaturi cõueniſtis, videntur mihi iuſta eſſe, digna'que ciuitate, nobiſquẽ vtilia:
non ſolum ea quę ab initio demõſtraui: ſed quæ etiam nunc in ſententia perma=
nens declaro, ne adornatũ reipublicæ confundamus, moueamus, vt conſuetudi=
nes maiorum noſtrorum, immobiles, ac ne fidem euellamus ex hominibus rem
ſacram, per quàm tute vrbs omnis incolitur, neque plæbi cedamus maligne res
iniuſtas illicitaſquẽ poſcenti, ac ne aliquid de ſententia declinem, metus cauſa, ad
eos reſpicens, qui in vrbe concitantes plębem aduerſum me exterrent. Cõfirmo
iram multo magis quàm anteà, ringorque plębis petitiõibus duplo magis miror
autem patres ſententię veſtrę abſurditatem, quod non ei concedentes, cum non=
dum eſſet aperte bellum petẽti debitæ pecunię dimiſſionẽ, abſolutioneſque dam
nationũ, nunc velitis iſta cum eſt in armis agitque hoſtililia concedere, & quod=
cun'que aliud videtur, eique videbitur, quodãmodo primũ'que facietis poſtula=
torum ęqui eam honoris eſſe, eorundem'q; nobiſcum participẽ, an non igitur in
populi adminiſtrationem imperiũ veſtrum cõſtituetur indoctiſſimam, vt dixi;
omniũ reipublicę adminiſtrationũ, vobiſque inutilem poſcẽtibus imperare cæ=
teris, non vtique ſi ſapietis, aut ſi non eritis omniũ clementiſſimi, qui viri vnius
tyrannici, dominatum intollerabile exiſtimãtes, nunc multorũ capitũ tyrãnidi
plębi ipſimet tradatis, nec per gratiam perſuadẽti quidem ei iſta concedentes, ſed
detenti neceſſitate, & tanquã aliud nũc vobis agere nihil liceat, niſi præter volun
tatem cedere, quãdo eñ poenę loco ex his quę peccauit demẽtia honorẽ ſuſcipit;
quàm putatis contumacem? atque ſuperbam fore? ne ſpe illa extollamini, vt mo
derate ad dignationes ſe plębs gerat, ſi ſit ei clarum, vos omnes ita decreuiſſe: ſed
plurimum in hoc falletur opinione ſua Menius, vir temperans, & qui de ſuis mori
bus coniecturam faciẽs, pulchre etiam de cęteris opinatur, incumbet nam'q; vo=
bis vltra cõueniẽs grauis ob arrogantiã q; innaſci ſolet in poteſtate, & in prudẽtiã
cuius maximam partem obtinet multitudo, ſique non ſtatim ab initio at ſequen=
ti certe tempore, ex quacunque cuius indigeat nec potiatur, re arma vt nunc ca
piẽs ſeuera aſpera'que nobis incumbet, ita, vt ſi ei prima concedetis, id eſſe nobis
putantes vtile, peius ſtatim vobis aliquid ſit imperãdum, rurſus'que aliud eo gra
uius tanquam vobis metu ad primã etiã obtemperãtibus donec vrbe vos tandẽ
eijciant, vt in vrbibus eſt iam factũ multis alijs. Poſtremo'q; ſyracuſis; in quib⁹
quidem poſſeſſores à clientibus ſunt expulſi. Si vero illorum indignantes peti=
tiones obuiam ituri ſitis. Cur non hinc tandẽ incipitis liberos habere ſenſus. Prę
ſtat enim à minori culpa incipientes antequam lędamini in aliquo demonſtrare
generoſitatẽ, quã multa ante tollerãtes mala indignari poſteà iã geſtis reb⁹, neq;
reliqua permittere, ſero mẽtem habere incipientes, ne terreat quenquã veſtrum
hęc rebellium abſciſſura, neque bellũ externarũ gentium, neque male de dome=
ſticis ſentite viribus, vt ad ſeruandam vrbem minime ſufficientibus. nam exu=
lum vis parua quidem, neque diu reſiſtet vt nunc perſeuerãs campeſtris ſub ten=

torijs per hyemē nec acquiret non vt nunc per raptum amplius cibaria vbi quę
adſunt conſumpſerit. Sed nec aliunde venalia ob paupertatem ijs aduehentur,
quibus neque priuatim adſunt, neque publicę pecuniæ, bella autem vt frequen-
ter abundantiæ pecuniarum aduerſantur ſine magiſtratibus autem eis, vt eſt ve
riſimile, & ex ea re incidens ſeditio confundet ſtatim diſſoluet'que conſulta, ne-
que enim dignabūtur ſabinis, aut etruſcis, aut alijs aliquibus alienarum gentium
ſe tradentes, ſeruire eis quibus ipſi nobiſcum aliquādo abſtulerint libertatem, ne
que habebitur apud illos fides magna, his qui ad patriam eorum male turpiter-
que perdendam prompti fuerint, ne ſimilia quoque agant in eam quę ſe ſuſcipiat
timentes, reguntur autem per optimates quæ'que circum nos gentes, neque vlla
ſit in vrbe plębs ex æquo rerū particeps, ita vt nō nullo modo, excellentes, vt ita
dicam, in qua'que vrbe non ſinentes'que cōmoueri domeſticam turbā in ſua pa
tria ſuſcepturi ſint aduentitiam ſeditioſam'q; iſtam ne partem dantes eis ſimiliū
aliquando priuentur æquis, ſi vero fallerer ſententia ſuſciperet'q; eos vrbs aliqua
in hac ſtatim cognoſcent, quēadmodū hoſtes ipſi quoq; hoſtilia ſint paſſuri. ha-
bemus enim de eis obſides vxores & patres cognationē'que omnem aliā quibus
ne optantes quidem maius alius aliquid à dijs poſceremus quos in conſpectu ſta
tuentes propinquorū, perdemus ſi audeant aduerſum nos ire, tanq̄ ipſos quoque
vltimis ſupplicijs affecturi, q̄ ſi intelligāt, vos ſciatis recepturos eſſe eos precātes
cōplorantes'q; & tradentes ſeipſos nobis ſine armis omnia tollerātes, acres enim
ſunt tales neceſſitates ad frāgēdos arrogātes ſenſus deijciendos'q; oēs ad nihilū,
ac iſta quidē ſunt quorū gratia ab exulibus bellū minime timēdū cenſeā, ex alijs
vero gētibus terribilia non nūc primū perſcrutati ſumus ſubtiliter eſſe talia, ſed
prius quoq; quotiens nobis experientiam dederunt ſui minora viſa opinione, q-
cunq; minime vero ſufficientes putāt vires vrbis domeſticas vt hinc maxime
bellū horrēt, diſcāt de eis ſe nō ſufficiēter ſentire, nā aduerſus rebelles ciues ęquā
manū opponēdā habebimus ſi volemus eligentes robuſtiſſimos ſeruorū manu-
mittere, pręſtat enim libertate donare iſtos quam ab illis principatum auferri no
bis, habent enim ſatis bellicę rei patriam aſtātes nobis militiæ, aduerſus autē ex-
ternos hoſtes ipſi prodeūtes ibimus, omni cū prōptitudine & cliētes adduceml
oīes, & quod ſupereſt plebis, vt aūt prompta ſit ad certamina remiſſionē eis lar
giemur æris alieni, non cōmunem, ſed viritim ſiquidem opus eſt cedētes tempo
ribus aliquatenus moderate agere, nec erga hoſtes qui ſunt ex ciuibus erit hæc
moderatio, ſed erga acios quibus quidem gratificari ipſi vtique non coacti, ſed
perſuaſi videbimur. ſi vero alio quoq; nobis opus erit auxilio, tanq̄ iſto non ſuf-
ficiēte accerſemus ex caſtellis præſidiarios milites & colonos reuocabimus, quā
tus autem hic ſit numerus ex ceſſu nuper facto facile eſſet diſcere, centum enim
& triginta ſunt milia romanorum pubeſcentium, quorum ſeptima pars non eſ-
ſet quæ exulat, dico etiam obtemperaturas nobis latinorum triginta vrbes, quæ
ad votum ſuſcipient pro nobis pugnas ob cognationem, ſi'que decernati s eis tan
tū ciuilitatē æquā quā rogātes aſſidue perſeuerant, quod eſt autē in bellis omniū
pręclariſſimū, neq; id vos quodāmodo cogitatis, neq; vllus cōciliariorū dicit hęc:
ego adiciens, finem faciam nullius ęque ac ducū indigent egregiorū qui felicem
ſint

ſint habituri bellorum finē,horum autem diues eſt vrbs noſtra, hoſtium'que vrbes inopes. Multę enim turbę cum duces accipiunt inſcios imperandi,ignominioſę ſunt per ſe, & in eis labant plurima ,eo'que mali plus patiuntur,quo maiorē habent exercitum. At egregij duces,quāuis paruas etiam vires accipiant,ſtatim faciūt eas magnas, ita vt donec habeamus viros ad ductādum idoneos non inopes futuri ſimus parere volentiū. Hęc igitur cogitantes ipſi rerū'que vrbis geſtarum memores nihil humile aut ignobile aut indignum nobis decernite. Et quid igitur ſi quis interroget vos,ego agere admoneo,fortaſſe enī hoc cupitis iam pridem ſcire neque vllam ad rebelles legationē mittere,neque æris alieni remiſſionem vllā prorſus decernere,neque aliud quicquā facere,per quod metus aut opinio imbecilitatis vlla appareat,quod ſi arma deponētes in vrbem veniāt,& ſe vobis vt de ipſis cōſultetis exibeant,tūc per ociū,vt videbitur,erga eos moderatione vtendū eſſe,quia demēs omne pręſertimque multitudo ſolet erga humiles arrogās fieri.erga aūt arrogātes humilis. Deſinēte vero Claudio,vox magna & tumult⁹ ingēs vſque in multū ſenatū detinuit ,qui enī optimates eſſe videbanť,& iuſta eſſe pręponenda iniuſtis putantes in ſentētiā ibant Claudij, poſtulabāt'que conſules ipſos præcipue meliori parti accedere , cogitantes ſe regiam imperij nō plębeiam habere poteſtatem,ſicque minus ſeruarēt ſe ęquos. Vtrūque neutri parti afferunt:ſed ſententias numerātes ſenatorum pluribus adhęrent,quod ſi horū vtrumqúe negligerent ſe quę iudices tranſactionem facerent nō permāſuros ſe id eis dicebant:ſed ituros obuiam omī cum promptitudine. Verbis quoad liceret vtentes,& armis quotiens neceſſe eſſet. Erat aūt caterua potens omnis'que fere patritiorum iuuētus huius erat ſentētię,quibus vero pacis inerat deſideriū. Menenij ſe Valerijque ſententię adijciebant, maximéque prouecti ętate cogitantes calamitates quantę occupāt ex ciuilibus bellis vrbes . Victi vero clamore iuuenum & inornatum,ambitionē'que eorum ſuſpicantes,& laſciuiam aduerſus conſules veriti,ne vlterius manibus temperarēt,niſi aliquis eis cederet in lachrymas, preceſqúe ad extremū cōuertebatur. Quieſcēte autē tumultu,facto'que ſilentio cum tempore diſputantes iterum cum eis cōſules finem intulerunt ſentētiæ ſuæ talem. Nos quidem patres maxime poſtulamus, Vos omēs vnius eſſe ſententię de ſalute ipſos,præſertim publica conſultantes,ſi quę minus cedere iuniores ſenibus neque concertare,cogitantes quod peruenietibus ad hanc ætatem eis contingerent potiti equi honores à minoribus, quādo autē vos videmus in contentionē incidiſſe exitioſiſſimam morborum humanorum multā'que contumaciam Oratio conſulū. vobiſcum conuerſantē iuuenes nunc quidem poſtquā breue eſt reliquū diei tempus,nec in eo finē capere poſſent, ea quæ videntur nobis,abite à curia, & cras in conciliū venite,moderatiores facti,& ſententias habētes meliores. Si vero iſtud permaneat in vobis peruicax,iuuenibus quidē iudicibus non amplius ne'que vtilium conſiliarijs vtemur, ſed in reliquū coercebimus , eorū modeſtiam lege ipſi ſtatuentes lege annorum numerū quem habere oporteat conſiliarios ſenibus'q; rurſus permittentes cauſę dictionem, ſi nihil conferent ſentētijs ſuis vtile, celeri via peruicaciam eorum diſſoluemus,quàm quidem melius eſt audire vos prius & diſcere. Scitis enim ex lege eſſe ex quo vrbem hanc incolimus rerum omniū

ſenatum dominum præter quã creandorũ magiſtratuũ, ſanciendarum'que legũ, inferẽdique bellũ aut cõſiſtens diſſoluẽdi, horum vero triũ poteſtatẽ habere populum ſuffragia ferentem, nos autẽ non nunc de vllo alio quàm de bello, paceque conſultamus, ita vt ſit valde neceſſarium cõfirmare ſentẽtias noſtras, populũ ipſum ſuffragiorum dominũ nũciantes autem multitudini, vt adſit, ſecũdum hãc legem foro vbi nos ſentẽtias tulerimus, dabimus populo ſuffragia hoc modo, maxime exiſtimantes concinari cõtentionem veſtram. Nã quodcũque decernent plures, hoc putabimus præualere, digni enĩ ſunt profecto potiri huius honoris, qui permanent ciuitati beniuoli, habiturique nobiſcum partẽ æquam, bonorũ'q; & malorum, ac his dictis dimiſere concilium. Die autẽ poſtero iubẽtes nunciari omnibus qui in agris inque pręſidijs agebant, vt adeſſent, ac ſenatui prędicentes, vt eadem venirẽt die, vbi plenam viderunt vrbẽ multitudine, & ſentẽtias patriciorum deuictas precibus, quas cũ flectu & ploratu adhibeant patres priuatique rebellium, ſtatuta die, exierũt in forum anguſtũ factum de mulcta adhuc nocte

Vulcani ædes. totum turba multiplici, & eũtes in ędem Vulcani, vbi mos erat haberi cõciones. primum quidem populum laudauere propter ſtudiũ & promptitudinẽ multitudinis aduentus, adhortatique ſunt poſteà, vt quieti expectarẽt, donec ſenatuſconſultũ fieret, propinquos autẽ rebelliũ admonuerunt, vt ſpẽ haberẽt bonã tanquã ipſis accepturis non poſt multo dilectiſſima, poſt hęcque in ſenatũ euntes, & clementes habuere ipſi moderatoſque ſermones, & vt cęteri vtiles humanaſq; ſen-

Meneni⁹ tentias dicerẽt, æquũ cenſuere. Vocauerunt'que primum omnium Meneniũ, qui aſſurgens iiſdem vſus eſt, quibus anteà ſermonibus, ſenatũ aduocans, ad recõciliationes, & ſententiam eandẽ proferẽs, poſtulans'que legationem mitti, quã celerrime deſciſcentes, dominã recõciliationum. Poſt hũc ſtatim vocati, aſſurrexere ſecundum ætatem cõſulares, quibus omnibus viſum eſt, ſententia vtẽdum

Appius. Oratio. eſſe Menenij, donec ventũ eſt ad Appiũ, qui aſſurgẽs. Video, inquit, patres, quod & cõſulibus eſt gratum et nobis alijs prope om̃ibus, populũ reducere, quibus ipſe velit cõdictiõibus, & ego ex hominibus aduerſantibus recõciliatiõi relinquor ſolus, inuiſus illis ne'que amplius vobis vtilis. Sed non propter hæc tam ipſe abſiſtam eis quæ ſunt mihi à principio cognita, neque deſeram reipublicæ cauſam volẽs, quanto enim deſertior ero ab his, qui mecum eadem ſenſuere, tãto ero aliquando honoratior, aderitque viuenti quidẽ mihi laus, mortuo'que apud poſteros, memoria. Sit igitˀ ò capitoline iuppiter, & dei vrbis noſtræ inſpectores, hæres'que & genij quicunque romam inuiſitis pulchre vtiliſque reditus exulũ, decipiarque ego opinione, quàm de futuro concipio, ſique aliquid ciuitas acerbi ex his cõſilijs accipiat, erit enim hoc non multo poſt clarum, his celerem correctionem date, tutamque ſalutẽ rebus, ac mihi qui nec alio vnquã tempore volui, ſuauiſſima pro vtiliſſimis dicere, nec nunc rempublicam prodo aliquã propriã ſecuritatẽ cõparãs, placidi ſitis & propitij, & hęc igitur deos precor, rationibus enim nõ eſt opus amplius, ſententiã autem fero, eam quã & prius, manenti in vrbe plębi, dimittendum æs alienũ eſſe, & aduerſus rebelles bellandũ, omni cum promptitudine, donec perſeuerẽt, in armis. & his dictis, ſiluit. Poſtquã aũt ſeniorũ ſententiæ, cum Menenio conſentiebãt, deſcendit'que ſermo ad iuniores, recto omni

exiſtenti

exiſtenti cõſilio,aſſurgit ſpurius nautius familię ſucceſſor illuſtriſſimę. Nã dux
generis eorũ nautius ex eis erat, qui cũ ænea coloniã deduxere ſacerdos palladis
cuſtodis vrbiũ, & qui transferẽs ſimulachrum deæ attulit, quod etiã cæteri nau-
tiorum generis obſeruabant, ſubinde ipſi ab alijs accipientes. Videbatur autẽ hic
etiam ob virtutẽ propriam clariſſimus eſſe iuuenũ, neque multo poſt imperij po
titurus conſularis, incipiens igitur is excuſationem cõmunem iuuenum omniũ
quod non cõtentionis gratia aduerſum patres neque vſi arrogãtia in priore con-
ſilio ſenſere contraria: ſed errarũt per ætatem ſententia titubantes poſtremo fidẽ
ſe ait huius rei ſacere mutationem ſuã cõcederé que eis igitur, tãquam melius ſen
tientibus, decernerent quodcunque crederent reipublicæ, ſore vtile, tanquã ipſis
minime aduerſaturis: ſed optemperaturis ſenioribus, his autem ſimulachra pro-
nuntiantibus, alijs quo'q; iuuenib⁹, præter pauciſſimos quoſdã appij propinquos,
laudato eorum ornati conſules, adortatique, vt ſe tales quoque in cęteris publice
exhiberent, legationes decem elegere ex illuſtriſſimis ſeniorum, pręter vnũ con
ſulares omnes ac ſuere deſignati iſti Menenius agrippa Cai filius, Lenates Nalius
Valerius Voluſi filius. Publius ſeruilius publij filius, quintus Poſthumius Quinti
filius Tubertus titus Ebuti⁹ Titi filius. Flauius ſeruius ſulpitius Publij filius Came
rinus, Aulus Poſthumius Publij filius, Balbus Aulus virginius Auli filius, & Nomẽ
tanus. Poſt hęc dimiſſo ſenatu, cõſules in cõtionem prodeuntes recitarunt ſena-
tuſconſultum, & legatos produxerũt, poſtulantibusque omnibus ſcire, quę man-
data eis dediſſent dixere palàm mandatũ eſſe vt agerent quoquo poſſent modo
vti plębis cum patritijs amicitia componeretur, ſine dolo ſiné que ſallacia reduce
rentque exules ad propria. His mandatis acceptis, Legati eodẽ die exiuerũt, prę-
ueniens autẽ pręſentiam eorum fama nuntiauit in exercitu quæcun'que geſta in
vrbe eſſent, confeſtim'que omẽs relinquẽntes vallum. Legatis adhuc itinere exi
ſtentibus obuiam prodiere: erat autẽ in exercitu turbulentus vir quidam, admo-
dũ'que ſeditioſus, acuti ſenſus, ad prævidedum multò ante euẽtura, & quod mẽ-
te iam ſenſiſſet, tanquã loquax & ambitioſus, ad prędicẽdũ non inualidus, qui Lu
tius iunius vocabatur eiectori regũ cognominis, & explere cognomẽtũ cupiẽs;
Volebat Brutus appellari, ex quo multos ob inane ſtudium eius hominis riſus in-
uadebat, & cum eum mordere vellẽt, Brutum appellabant. Hic vir igitur ducem
exercitus ſicinium docẽs, minime expedire plebi ſe facilem oblatis permittere,
ne cum minori dignatione reditum inueniret: ſed vt aduerſaretur multũ tragoe-
diã'que fictam rebus aliquam inijceret promittens idem ſe quoque pro ea oratiõ
nem ſuſcepturũ, aliaque ſubijciẽs, quę agere oporteret, aut dicere ſicinio perſua-
ſit. Is'q; poſt hoc cõuocato populo, iuſſit legatos dicere, de quibus rebus miſſi ad-
uenirent, progrediens'que Marcus Valerius euo maximus eorũ atque populariſſi
mus, atteſtante ei promptitudinẽ ſuam, multitudine placidiſſimis vocibus & ap-
pellationibus. Vbi ſilentiũ affuit, tali vſus eſt oratione. Nihil amplius eſt plebei
quod vos prohibeat redire iterũ ad veſtra, recõciliarique cum patribus, decreuit
enim ſenatus vobis pulchrum vtilẽ'que reditũ, ſentẽtiam'q; protulit, nullius prę
teritorum eſſe in malam partem reminiſcendũ, ac nos quos eſſe cognouit popu-
lariſſimos; etenim vobis iuſtis cauſis in honore habitis Legatos miſit dominos,

Spurius nautius

Pallas vrbium cuſtos.

Legatorũ nomina.

L. Iunius brutus.

Marcus. Valerius

Oratio.

abſolute tranſactionum nos concluſe ille deſignãs, ne opinionibus aut coniecturis vtentes de veſtra ſententia, ſed à vobis audientes ipſis, quibus condictionibus reconciliari poſtuletis ſi ſit moderatũ aliquod petitionũ veſtrarum, nec per impoſſibile, aut per pudorem aliquẽ intollerabilem prohibeamur, concedamus vobis non amplius ſententiã eorũ expectantes, neq; res ipſas in longa tempora aut in inuidiam reiſciẽtes aduerſantium. Hęc itaque decernẽte ſenatu, ſuſcipite iucũde plebeij gratias, eorum, oñi cum promptitudine & ſtudio ſoelicitatẽ tantã magnifacientes, magnãque diſs habẽtes huius gratiam, quod romana ciuitas imperans tot hominibus & ſenatus principatum habens omniũ in ea pulchrorum cũ non ſit patrius mos eis cuipiam aduerſario cedere, vobis ſolis dignatione vltro cedunt, minime'que diſputare ſubtiliter de officijs vtrorũ'que voluere, tanque meliores inferioribus: ſed priores legationẽ ipſi de tranſactionibus miſere, nõ illi quidem arrogantia reſponſa veſtra, quæ prioribus legatis dediſtis, referẽtes ad iram: ſed tollerantes auſteritatem veſtrã ipſi iuuenilem'que contumacię grauedinem, tanquam pij imprudentium filiorũ patres, mitti iterũ legationem alteram oportere putauere, déq; iure ſuo decedere, ſuſtinereq; quirites oñia moderata. Poſtquam certi igitur tantę ſoelicitatis eſtis ne differte plebei dicere, quorũ indigetis, neque aduerſum nos laſciuite: ſed ſoluentes ſeditionem abite, lęti in eam, quę protulit, educauitque vos vrbem, cui quidem alimonia gratiam'q; pulchram nõ redditis, relinquentes eam quantũque in vobis fuit deſertam eſſe, ouibus'que paſcuã ſinentes, quod ſi tempus hoc pretermittitis optabitis ſæpenumero tale alterũ inuenire.

sicinij reſponſum.

Deſinẽte autem Valerio progrediens sicinius, nõ ex vno inquit ſermone opus eſt qui bene conſulãt quid conferat exquirere: ſed ſupponere ſibi cõtrariam opus eſt orationem. De re tanta prȩſertim deliberantibus. iuſſitque deide dicere eos'qui vellent ad hęc aliquid verecũdia omni prorſus cautione'que depoſita, nõ enĩ ſibi res permittere in neceſſitates tãtas incluſis, vt hęſitationi pudori ve cederent. Secuto autem ſilentio poſtquã omnes alter in alterum reſpiciebant, exquirentes de republica dicturũ, apparebatque nullus sicinius'que eiſdem ſæpius vtebatur verbis, progreditur, vt erat pollicitus Lucius Iunius, is, qui volebat cognominari Brutus, ac potitus ſignificatione confertę multitudinis, talem habuit orationem.

Bruti oro

Timor, inquit, de patritijs plæbei inſitus animis ſtupefacere vos videt̃, ac propterea humiles facti ſermones, quibus vti inuicẽ ſolebatis, veremini in medium efferre, putat forſan vnuſquis'que proximum ſibi alium de republica verba facturum & ſimul idem ſe cum oñibus, ſi qua eſt periclitatio, potius ſuſtinere, ipſe vero in tuto poſitus quodcunque eueniat, ex audacia alterius huius partem, ſine metu ſe habiturum. male quidem id ſciens quod ſi ęque ſpectemus oẽs, priuata noſtra vniuſcuius'que timiditas, cõmune ſiet omnibus detrimentũ, & dum propriam ſpectat aliquis ſecuritatẽ eam, quæ eſt omnium cõmunis, perdet, quod ſi etiam non prius cognouiſtis ſolutum eſſe veſtrum metum, & quod cum armis vnà libertatem habetis certam, nunc iam diſcite iſtis ipſis vtẽtes prȩceptoribus, ſuperbi. n. & graues viri non amplius imperantes nobis ſicut prius, aut minantes veniunt: ſed rogantes nos, cohortantes'que, vt ad noſtra redeamus, & vt cum liberis ipſi ex aequo iam incipiant conuerſari, quid igitur ſtupefacti eſtis adhuc, &

ſiletis

ſiletis,ac non ſentitis libera,reſcindentesq́ue aliquãdo frœnos dicitis publice quę
ab eis perpeſſi eſtis,ò miſeri quid timetis?an ne aliquid patiamini me duce oris li-
beri vtẽtes. Periclitabo.n. pro vobis iuſta dicẽs fidenti animo,nec apud eos quic
quam occultabo, & quãdoquidem dixit Valerius nihil eſſe quod vos reuerti pro
hibeat ad propria,dante vobis ſenatu reditum,multa'que hoc decernente iniuria
rium obliuionem,reſpõdebo ei vera quę ſunt dicique neceſſaria,nos Valeri mul
ta alia & neceſſaria ſunt quę prohibeant deponẽtes ipſos arma ſub vobis eſſe,tria
vero maxima & apertiſſima. primum quidẽ quod obijcientes nobis ipſi tanquã
deliquerimus, venitis ad nos, & in partem beneficij putatis tradere vos nobis re-
ditum:deinde,quia nihil declaratis aduocantes ad reconciliationes,quibus eas iu-
ſtis aut humanis perficiamus condictionibus. Poſtremũ vero quod quęcun'que
polliceamini eorum nobis firmum eſt nihil, ſed verba dantes nobis ſępe decipiẽ
tes'que perſeueraſtis. dicã enim ſeparatim de vnoquo'q; incipiẽs à iuſto, nam &
priuatim & publice dicẽtes,à iuſto opus eſt incipere nos,ſi igitur vlla in re vos lę
ſimus,nullã poſcimus ſecuritatem aut obliuionem. non enim eſſe participes po-
ſtulamus adhuc vobiſcũ vrbis, ſed quo nos fatũ ducet aliquãdo permanebimus
fortunę noſmet genijſque permittẽtes ducibus. Si vero lęſi nos ab omnibus vo-
bis coacti ſumus,fortunã in qua ſumus temptare,cur non fatemini mali ipſi erga
nos venię obliuioniſque indigere,ſed quàm petitis nunc dare dicitis,& qua quæ-
ritis,liberari ira, tanquã eã remittentes,magniloqui prędicatis,cõfundentes veri
tatis naturam,peruertentes'q; iuſtorum dignitatem,quod non igitur lęſi ipſi: ſed
lędentes vos plębem,cuius multa in vos magna'q; ſunt beneficia,partim de liber
tate,partim de principatu,haud pulchras ei retuliſtis remunerationes,diſcite? In-
cipiam enĩ à rebus,quas vos quo'que ſcitis ſermonem. Et per deos,ſi quid dicam
falſi minime perferatis:ſed quã primũ redarguite,fuit nobis à principio domina-
tus vnius qua vtentes forma reipublicę patres noſtri vſq́ue ad ſeptimã perſeuera
uerunt generationem,per q; omnes hos principatus,nulla vnquam in re populus
imminutus eſt à regibus,minime q; omnium ab vltimis trãſeo,quod multis ma
gniſq; fruebat̃ bonis ex eorũ principatu, pręter cęteras enĩ cultiones adulãtes ip
ſi ei peculiarẽ ſibi eſſe, vobiſq́ue inimicũ volebãt,quod oẽs faciunt,qui tyrãnicę
educunt poteſtates, vincentes aũt bello diuturno ſueſſam vrbem fœliciſſimam
cum liceret eis participẽ facere prędę neminem : ſed habere eam ipſos ſuperare-
q́ue diuitijs reges omnes minime voluerunt. Sed ferentes ipſi in mediũ poſuere
omnia emolumenta, ita vt nos pręter mãcipia & pecudes,reſq́ue alias multas,&
bonas quinas argenti minas in viros ſingulos recęperimus,quibus tamẽ rebus ne
glectis,poſtquam tyrãnice vtebantur, petentia non in nos illi ſed in vos ægre fe-
rentes ipſi quę fiebãt à beniuolentia regum deſciuimus,vobiſq́ue adhęſimus,in-
ſurgentesque in eos vobiſcum,& qui in vrbe, & qui in exercitu eos expulimus,au
ferentes'q; ab eis imperiũ,vobis appoſuimus,quod quidem ipſum cũ ſępe licuiſ-
ſet nobis ad eiectos transferre magnis cũ muneribus quę offerebantur fidem er-
ga vos fallere minime ſuſtinuimus : ſed multa bella magna'q; & aſſidua propter
vos exhauſimus,& vſq; in hunc iam & ſeptimum annũ conterimur,cum omni-
bus hominibus pugnantes,pro communi libertate,ac in cõſtituta adhuc republi-

ca, vt ſubitis immutationibus ſolet cum duabus illuſtribus etruſcorum vrbibus,
Tarqui- Tarquinijs & Veijs volentibus magno exercitu reges reſtituere periclitãtes ip
nij. ſi pauci aduerſum multos pugnauimus, maximãque oſtendẽtes alacritatem, prę
Veij. lioque vincẽtes aduerſarios repulimus, ſuperſtitiq; conſuli ſeruauimus imperiũ,
neque multo poſt Porſenã etruſcorum regem poſtulantẽ ipſum quo'que reſtitu-
Porſena. tionem exulũ & collectis ex Etruria om̃i viribus quas ipſe ductabat, & alijs mul
to ante ab exulibus cõparatis vrgentem nõ habentes nos vires æquas, ac propte-
rea concluſi in obſidionem inopiamq; cõſilij, & omniũ rerum penuriam, dũ om
nia ſuſtinemus, grauia abire amicum coegimus. Poſtremo tertiũ eis reditum pa
Latini. rantibus Latinis adducentibus'q; triginta vrbes, cum videremus vos orantes, cõ
plorantesſque, & vnoſquos'que inclamãtes ſodalitateſque, educationes & cõmu-
nia certamina commemorantes, nõ ſuſtinuimus vos deſerere, atque putãtes pul-
cherrimũ clariſſimũque certamẽ id fore. quod pro vobis ſuſciperetur aduerſum
grauia terribilia'que iuimus, maximũ iam illud periculorũ paruipẽdẽtes, in quo
multa accipientes vulnera, multaque amittẽtes corpora cognatorũ & ſodalium
& contubernaliũ hoſtes vicimus, duceſque eorũ interfecimus, cognationem'que
deleuimus omnẽ regiam, & quę igitur ad liberandos vos tyrãnis exhibuimus ſu
pra vires promptitudinem in id noſtram ponentes, nque magis neceſſario, quàm
per virtutem, hæc ſunt vero qui vt honos vobis haberetur, imperaretis'que alijs
& qui ad comparãdã potentiã maiorem quã à principio æſtimatem iam audita,
& vt mihi aduerſemini ſi alicubi diuertam orationẽ à veritate, quod & incipiens
dixi memorię habetote, Vobis em̃ poſtquã viſa eſt ſecuritas libertatis firma nõ
ſuffecit in eo manęre: ſed in audaciam reſque nouãdas euntes, inimicaque forſan
om̃ia exiſtimantes quæ libertatẽ amplecterentur, & aduerſum omnes homines
paulominus bellum intentantes in has om̃es periclitationes, & ex cupiditate cer-
tamina oportere abuti noſtris corporibus exiſtimaſtis. Quot aũt vrbes gerẽtes
vobiſcum per ſe pro libertate bellum aut duas ſimul nos alias affligẽtes acie, alias
Etruria in oppugnatione capiẽtes, ſubiectas vobis reddiderimus, trã ſeo. quid enim opus eſt
xij. prici- paulatim dicere, actiones quaſque habente tantam oratione copiam, at Etruriam
patus. omnem in duodecim principatus diuiſam, magna'que terreſtri potentia, magna
que maritima abundantem, qui fuere acquirentes, dictoque audientẽ vobis eam
Sabini. facientes. Sabinos quo'q; gentem tãtam quibus cum erat vobis ſemper de prin-
Latinorũ cipatu certamen quod nam vobis auxiliũ præſtitit, vt nõ vobiſcum amplius de
vrbes. ęquo iure contendãt, quid & Latinorũ vrbes nõ ille tantũ magnitudine ſe extollẽ
tes potentię, ſed quod etiã iuſtiora poſtularent magnifice, de ſe ſentientes, qui fue
re reddentes vobis eas ſeruas, ac cogentes deprę cabundas ipſas populationẽ agri
euerſionem'que vrbium ad vos cõfugere. Pręetereo alia in quibus nondum diſſi-
dentes à vobis & ipſi quidem participes aliquatenus de ſpe imperij periclitati ſu-
mus. Verũ vbi iam clare principatũ in tyrannidẽ conuertentes, & tanquã ſeruis
Volſci vtentes nobis depræhenſi eſtis, nec nos eadem mente amplius erga vos perſtan-
equi her- tes ſubiecta interim prope om̃ia defecere principibus defectionis, Volſcis ſequẽ
nici ſabi- tibuſque eos equis, Hernicis, ſabinis, alijſque pluribus: Viſum'que eis eſt aptius tẽ
ni. pus nullum quàm ſi volentibus nobis liceret vt alterutrum de duobus facerent,
aut

aut diſſoluerent principatum veſtrum,aut in reliquum modeſtiorem redderēt.
meminiſtis ne,in quam veneritis de imperio deſperationem, & vt in extrema
fueritis deſolatione? ſiue nobis bellū vobiſcū minime ſuſcipientibus,ſiue irę quo
que indulgētibus,& ad hoſtes diuertētibus,& quantas pręces,pollicitationeſque
feceritis .quid igitur ipſi humiles & à vobis cōtumelię habiti,nūc ſecimus victi
precibus pollicitiſque credentes,quę hic optimus ſeruilius tunc cōſul plębi affere Seruilius
bat,nihil veterum nos malorū reminiſcentes,aut obijcientes vobis at'q; optima conſul.
de futuro ſperantes exhibuimus nos vobis,breuique omnia hoſtilia repreſſimus,
captiuos ad vos multos adducentes,& prędam pulchram pro quibus qualem no
bis gratiam retuliſtis,iuſtā ſcilicet,dignam'q; periculis quā multum abeſt,mētiti
eſtis pollicitationes,quas facere conſulem pro republica iuſſeratis,hunc'que con=
ſulem ipſum optimum quo ad ſallaciam abuſi eratis triumphorum expertem fe
ciſtis virum maxime omnium digniſſimum,qui hoc honore potiretur,nec vlli
rei alterius cauſa hanc ei apponentes cōtumeliam,quā quod vos iuſta, vt polliciti
eratis facere poſtulabat,perſpicuuſque erat ægre ferens eam eluſionem, nuper au
tem hoc enī adijciens adhuc de iuſto finem orationi faciam,cum ſabini equique
& volſci vnà omnes ſententia & ipſi in vos inſurrexere, & ſunt alios cohortati
an non ad nos humiles & inanes homines venerabiles ipſi graueſque confugere
coacti eſtis,nobis omnia ꝓ ſalute veſtra pollicentes,ac ne nos rurſus fallere vide=
remini ,quod ſæpenumero feceratis velamen vobis quoddam fallaciæ Marcum Marcus
Valerium populariſſimum hunc virum inueniſtis, cui nos credentes tanquā vti Valerius
que non fallēdi à dictatore & eo commodo erga nos viro ſuſcipimus, vobis etiā
hoc bellum inimicoſque vicinus, neque parua,neq; pauca , neque obſcura ſubſti=
nentes diſcrimina. Celerius autem ſpe omnium ſortiente finem bello pulcherri=
mum tantum à gaudēdo affuiſtis,& habenda magna plębi gratia,vt inuitos nos
in armis detinendosſque adhuc ſub ſignis equum eſſe cēſueritis,vt promiſſa prę
teriretis,vt erat vobis à principio cogitatum,non ſuſtinente autem fallaciam ve=
ſtram hoc viro, néque pudorem rei,ſed inferente in vrbem ſigna,dimittentéque
copias ad propria inuenta cauſa, quod nō recte feciſſet hic vir, cōtumelioſi in eū
fuiſtis,ſponſionumque nullam ipſi ſeruiſtis:ſed inique in re eadem peregeſtis tria
maxima dignitatem ſenatus ſoluente,& huius viri viciantes fidem,ac pro meri=
tis infructuoſam nobis facientes laborum gratiam . Hęc igitur multaque dicen=
da habentes alia his ſimilia haud ſanè equum ducimus patritij nos ad precandū,
ſupplicādumque vobis conuerti,neque tanquam grauibus perpetratis ſub impu=
nitate obliuioneque reditum accipere , neque tamen diſputari impreſentia de his
ſubtiliter oportere , ducimus quandoquidem de concordia diſputaturi conueni=
mus:ſed negligentię obliuioniq; tradentes iſta ferimus,qua de cauſa autem legati
miſſi eſtis, quorumque indigentes veniſtis,cur non aperte dicitis. qua in vrbem
ſpe redire nos ęquum ducitis, quàm ve ducem fortunam capientes,qua ve ſuſci=
piendos ipſos,æquanimitate aut gratia.nihil.n. vos hucuſque humanum,aut cō
modū,porrigentes audiuimus,nec honores,nō magiſtratus,nō inopię correctio
nes,néque aliud ſimpliciter quicquā prorſus, atqui decuit nō quæ facturi eſſetis,
ſed quę feciſſetis dicere,vt accepto iam aliquo opere à beniuolentia proficiſcente

talia etiam ſore reliqua coniectaremus. puto autẽ reſponſuros eos ad hęc veniſſe ad nos poteſtatem habentes duces de om̃ibus, adeò, vt quandocun'que alteri alteris perſuadeant, id ſit futurũ ſtabile ſint vera iſta fiant illis conſentanea, nihil cõtradico. volo aũt quę futura poſt hanc ſint ab eis diſcere, cum dixerimus nos quibus conditionibus reditum fieri ęquum cenſeamus, ſintque eæ cõceſſę quis erit ſponſor fœderum nobis, ac cui credentes nos cautioni ponemus arma de manibus in eorũ poteſtate, rurſus noſtra cõſtituentes corpora. Vtrũ ne ſenatus decretis, de his conſcribendis, non vtique cõſcriptis, & quid em̃ prohibebit alijs decretis irrita priore fieri, quotiens Appio ac conſpirãtibus cum eo appareat, an legatorũ dignationibus, qui ſuam ipſorũ interponant fidem. at nos illi per hos viros anteà decepere, an per deos ſponſionibus quęſita ab his per iuſiurandum fide minime, ſed ſupra omnem humanã fidem hanc timeo, quàm video ab ijs qui erãt in principatibus contemptã, & inuitas conuẽtiones imperare volentium cũ ei qui ſibi libertatem vendicant non nunc in primũ, ſed ſæpius iam diſcens ſcio tã diu vim habere, quãdiu neceſſitates earum vincũt. quænam igitur amicitia talis & fides, in qua colere nos inuicem pręter ſententiam cogimur vtrique tempora obſeruantes idonea, ſuſpicioque interim poſtque calũniæ inuicem cõtinuę inuidia & odium, omniſque alia malorum ſpecies magnũque inter ſeque certamen vtri perdentes aduerſarium pręueniant quaſi poſito in dilatione periculo paria patiendi, bello vero ciuili quod omnes ſciunt nihil in peius in quo victi infœliciter, & vincentes iniuſte agunt, & his quidem perdi accidit ab amiciſſimis, illi vero amiciſſimos perdere, ad tales igitur caſus & calamitates haud optandas ne nos patritij aduocate, nec nos vobis pareamus plebei, ſed vt ſecreuit nos fortuna tandem contenti ſumus ſine nobis vrbem totam poſſidentes iſti ac bonis cæteris fruantur ſoli. plebeios humiles ignobileſq́ue patria eijcientes, ipſi vero demigremus, quo nos aliquando ducet numen alienum locum non patriam relinquere exiſtimantes, nulli enim noſtrum reliquitur, hic ſors agri, aut paternum domicilium, aut ſacra communia, non dignatio vt in patria, quibus cõplexi adhuc pręter ſententiam manere cuperemus: ſed nec ſaltem corporibus cum armis relinquitur. cumque multis laboribus libertas quandoquidem bella multa rerum noſtrarum aliqua corrupere, alia vero quotidiana abſumpſit neceſſariorum penuria, alijſq́ue priuati ſumus his ſuperbis feneratoribus, quibus poſtremo cogimur oram miſeram noſtros agellos colere fodientes, conſerantes, arantes, paſcentes greges ſerui, quęſitis bello mãcipijs eorum ſimiles, alij catenis nexi, alij compedibus, alij tãquã diriſſime ferarum colaribus ferreis & ignitis. Verbera autem & imperia flagellaque & labores de nocte in noctem, omnẽ'que aliam crudelitatem, & ſuperbiã & contumeliam quã toleramus ſino, tantis igitur talibuſque liberati malis per numen omni ſtudio pro'que viribus quæ cuique adſunt fugiamus ab iſtis leti, fortunam deum'que nos ſeruantem ducem viæ facientes & patriam exiſtimãtes libertatem atque diuitias virtutem omnis enim nos ſuſcipiet terra ſocios partim immoleſtos futuros ſuſcipientibus, partim vero vtiles. Exempla nobis horum fiant gręci multi plurimique barbari maximéq; ex om̃ibus maiores noſtri quorũ quidem alij cum Aenea conſurgẽtes ex Aſia in Europam in latinorum

region

[Margin note beside "tis irrita priore fieri, quotiens Appio…": Appius.]

regione vrbē condiderunt. alijq; poſteà exurgētes Alba deducente Romulo colo=
niam in his locis erexerunt eam quę nunc à nobis relinquitur. adſunt.n.nobis vi
res non paruo tantum maiores quā illis: ſed triplo etiā, & adeſt cauſa migrationis
iuſtior, nam qui alio ſunt profecti expellebantur ab hoſtibus, hinc nos autem ab=
amicis. miſerabiliuſque eſt quodāmodo à domeſticis quā ab alienis pelli, ac qui
cum Romulo ſuſcepere militiā, vt poſſiderent meliorem agrum, patrias neglexe
rūt, nos autem vitā ſine vrbe, ſine que domicilio, relinquentes, neque deis inuidio
ſam, neque hominibus moleſtā, neque terrę vlli grauē deducimus coloniam, ſed
nec per ſanguinem, perque ciuiles cędes ad eos euntes qui nos abegere, neque igni
ferroque vexantes relictam terram, neque aliud memorabile exemplum perpe=
tuę relinquētes inimicitię, vt eſt deceptis gentibus, & in nō volūtarias cōcluſi ne
ceſſitates, mos agēdi, ſed deos genioſque, qui mortalia oīa ad iudicium ducūt, ob
teſtantes, relinquenteſque illis exigēdas pœnas. illud ſolū poſtulamus vt quibus
noſtrū ſunt in vrbe filij, infantes, & patres, & ſi vxores nobis aliquæ volent eſſē
fortunę ſocię, hęc corpora accipiantur. ſufficit em̄ hoc nobis nec plus aliquid ro=
gam⁹ ex rebus patrię: ſed agite fœliciter, Vitamq; viuite quācunq; eligeritis, ita
ipſi ciuiliter & inſocialiter de humilioribus ſentiētes. Brutus igitur talibus dictis Finis
ſiluit, aſtantibus aūt & quęcunq; de ſuperbia ſenatus accuſauit, maximeque ea in breui ora
quibus ſecuritatibus conuentionē plenā doli fallacięque demonſtrauit, vbi vero tionis.
contumelias tandē percurrit, quibus affecti erant à creditoribus, & ſuorum ma=
lorū quiſque reminiſcebatur, nemo erat tā duro animo, vt nō difflueret ī lachry
mas, deploraretque calamitates ſuas, neq; hoc eis tantū accidebat: ſed & miſſis à
ſenatu, neque em̄ cohibere lachrymas legati poterant, cogitātes ex hac admini=
ſtratione vrbis infœlicitatis, multūque trāſijt tēporis per quod deſolati lachry=
moſique ſteterūt, dubitātes quid oporteret dici, verū vbi cōploratus multus de=
ſijt, tenuitque contionem ſiletium, progreſſus eſt excuſaturus, vt pręcellere vide
batur alijs ętate ac dignitate. Titus largius, qui bis fuerat iam creatus cōſul, dicta T. largi⁹.
toriaque poteſtate vſus, vnus omnium hominū præclariſſime ſacrum plenū'q;
venerationis exiſtimari fecerat inuidioſum magiſtratum, inijcienſque ſermo=
nes de iuſto, partimque aliqua creditoribus obijciēs, vt crudelia inhumanaq; per
agētibus, partim quoque attigēs pauperes, tanq̄ iuſta nō poſtulātes, vi, ſ. ſe poti⁹
liberari ære alieno quā gratia, & vt nō recte ſenatui iraſcētes, quod ab eo mode=
rati nihil impetraſſent potius quā ſontes demonſtrare conantes, paruā em̄ partē
plębis ex ſentētia delinquentē eſſe ob magnitudinē paupertatis coactā remiſſio
nē petere, maiorē vero intēperantia & cōtumelia ad voluptariā vitā debitam, &
per raptum alienorū, inſeruire cupiditatibus ſuis parantē, ac diſcerni putās opor=
tere à miſerabilibus praua, & ab eis quę indigerēt humanitate digna odio taleſq;
ſermones proſequens, vero quidem, ſed nō om̄ibus audientibus gratos minime
perſuaſit: ſed erat multū de vnoquoque dictorū murmur, & aliorū indignatiōes
tanq̄ eo dolores cruētante, aliorū vero conſenſus tanquā nihil eo veri occultan=
te. erat tamen multo minor pars hęc quā altera, ita, vt obſcurentur admodū emi
nebatque indignantiū clamor. pauca vero his addente adhuc largio & obiurgāte
inſurrectionē eorū, petulantiam'q; conſiliorū ſuſcipiens ſermonē pręſidēs plębi

Sicinius. ſicinius,adhuc magis exaſperauit iras eorũ, dicẽs,quod ex his maxime ſermoni
bꝰ diſcere poſſent,quales honores, qualeſque eos gr̃ę ſuſcepturę eſſent, redeũtes ĩ
patriã.quibꝰ eñ exiſtẽtibus in periculorũ culmine,& auxilio indigẽtibus plębis,
& ea cauſa veniẽtibus,ne nũc quidẽ moderati & humani ſunt ſermones,quę vi-
detur mens ſutura,quãdo eis ad votũ res cędẽt,fientque dicta nũc cõtumelioſe,
operibus quoque obnoxia:qualis eos detinebit ſuperbia,quę malignitas, crudeli-
taſque tyrãnica.ſed ſi vobis quidẽ ſufficit ſeruire totũ vitę tẽpus,nexos,flagellis
cęſos, igne,ferro,fame,oiaq; alia luę perditos ne tẽpus terite.ſed abiectis armis tẽ
dẽtes manus,eos ſequimini.Si vero ineſt vobis aliquod libertatis deſiderium,ne
iſtos quidem ſuſtinete, ac vos legati, aut dicite quibus cõditionibus ipſi nos aduo
catis,aut nõ dicẽtes,abite è cõditione.non eñ vobis faciemus amplius dicẽdi po
teſtatẽ,vt ante ſiluit,tumultuarũt pauperes, tanq̃ locuto opportuna, ei aſſentien-
Agrippa tes. De hincque ſecuta quiete,Menenius agrippa,qui de plębe etiã anteà in ſenatu
verba fecerat,& vt legatio cũ auctoritate mitteretur,cauſa fuerat pręcipua,ſigni
ficauit ſe velle loqui quod illis quo'que ad votũ apperuit, opinatis ſermones tan-
dem ſe tũc veros de cõuentionibus audituros:Et habẽtes ſentẽtias, vtriſque ipſis
ſalutares,ac primũ voce infremuerũt magna,oẽs dicere eũ iubẽtes. deinde quie-
uere.tantũque obtinuit cõtionẽ ſilẽtiũ,vt nemini eũ locũ mutare placuiſſet ſoli-
tudine.ille aũt cũ in cæteris lepidè quantũ fieri poterat, probabiliuſque vti viſus
eſt ſermonibus,& ad ſenſus audiẽtiũ excogitatis.tũ vero in vltima oratione dici
Eſopus. tur Eſopeo more fingẽs fabulã quandã intuliſſe,rebus ipſis ſimillimã.Haecque ma
xime ipſos cepiſſe, vnde etiã memoria dignatur oratio, & habetur apud oẽs ve-
Oratio. terũ hiſtorias,fuerũt ab eo dicta huiuſmodi. Nos miſſi ſumus à ſenatu viri ple-
beij ad vos nõ excuſaturi eũ,nec vos accuſaturi.nõ eñ ſunt hęc huiꝰ tẽporis, nec
videntur detinentibus rempublicam caſibus vtilia: ſed diſſoluturi venimus,om
ni cum promptitudine induſtria'que,ſeditionẽ, reſtituriq; rempublicã in ornatũ
priſtinũ,habẽtes ad hoc poteſtatẽ abſolutam. ita nõ opus eſſe putemus per iuſta,
quod quidẽ Iunius hic fecit in longũ orationẽ extendere,quibus aũt humanis po
tius oporteat ſeditionem ſolui , & quæ fides ſit futura conuentiones noſtras fir-
mans,de his ipſis quę cognouimus , dicemus vobis.cogitantibus eñ nobis quod
ſanaretur, tollereturque ſeditio omnis ex vrbe ſublatis ex cauſis,quæ ſimulantes
exibent neceſſarium viſum eſt præcipuas,ac miniſtras ſeditionis cauſas, cogno-
ſceréque & cohibere,inueniẽteſqùe abruptas nimis mutuaticę pecunię exactio-
nès pręſentium malorũ cauſam ita eas corrigimus debentes quidam pecuniã, ne
queuntes'que diſſoluere , liberari eos ſolutione cenſemus æquum , ac ſi corpora
iam aliquorum,pręfinito tempore legitimo detinent,ipſa quoque iudicamus eſſe
libera,& quicũque capti iudicijs rem ſuã condẽnationibus tradiderint,hos quoq;
liberos eſſe volumus,dãnatiões'q; eorũ tollimus, irritaſque facimus,ac ſic igitur
pręteriti tẽporis cõtractus,qui nobis afferri viſi ſunt,ſeditionẽ corrigimus,futu-
ri vero deinceps quẽadmodũ plebeij vobis ſenatuique cõiter cõſulantibus,vide-
bitur lege quoque ſantiente ita illi ſe habeant,an non iſta erant ſegregantia vos à
patritijs plebeij, ſicque iſtis poteremini ſufficere videbatur vobis,nec vllũ aliud
optabatis ea vobis nunc dantur,abite iam gaudẽtes in patriam.quinã vero firma
tura

tura ſit has cōuentiones fides ſecuritatēq; vobis prębitura erūt oīa legitima,con
ſuetaq; finiētibus inimicitias. Decernet eñi hęc ſenatus,vinq; legis ſpōſionibus
ſcribēdis dabit,imo vero ſcribātur à vobis hic decreta. parebitq; eis ſenat⁹.quod
aūt certa vobis maneāt hęc nūc conceſſa. neq; poſteà aduerſans eis à ſenatu ali-
quid inſerat̃. primū quidē fideiuſſores erimus nos legati, dātes vobis corpora &
aīas ſtirpēq; noſtrā pignora. Deinde cęteri ſenatores quicūq; cōſcribētur decreto,
nunq̃ eñi ſcribet̃ aliquid aduerſus plębē, iuitis nobis, qui principes ſenatus ſum⁹;
ac primi noſtras ipſorū ſentētias ante alias declarātes. Vltima vero oībus homi
nibus fides,grecisq; barbaris,quā nullū vnq̃ delet tēpus, eſtq; per iuſiurādū & ſœ
dera ſpōſores facit cōuentorū deos,ſub qua multorū priuatorū inimicitię paruæ
multa vrbibus bella aduerſum vrbes durātia ſunt cōpoſita,& hāc fidē ſiue acci-
piatis,ſiue paucis permittitis ſenatus ducib⁹ de oī vobis ſenatu dari iuſiurādum;
ſiue vultis ſenatuſcōſulto aſcriptos iurare oēs per ſacra ſe ſeruaturo cōuenta dex
traſq; vultis & ſpōſiones & fidē qui per deos fiat. nec tu Brute criminare,neq; de-
ſtrue pulcherrimū humanorū ſtudiorū , neq; ipſi dicēte tollerate impiorū hoīm
tyrānicorūq; īprobitates à q̄bus lōge abeſt romana virt⁹. Vnā adhuc dicens ne
mini incognitā,aut dubiā ſinē faciā,ea vero q̄nā eſt ipſa. ſ. q̄ cōe cōmodū īducēs
& vtraſq; inuicē partes ſeruari faciēs,cōcordia prima,& ſola nos in vnū idēq; cō Concor-
ducit. neq; ſinet vnq̃ ſegregari. eget. n. nunq̃ que egere deſinet principatu prudē- dia.
ti idocta multitudo,qđ āt ductare poſſit ſenat⁹ parere volētē turbā,nō nos opi-
nione tm̄,ſed experimēto ſcimus. q d igit̃ impedimur, nos nobis negotiū mutuo
faceſſētes,& ſermones loquētes paruos,q res vtiles habemus in manibus, ac non
nos ipſi patefaciētes,manuſq; inter nos cōiūgētes in antiquā abimus patriā,dele
ctationē iucūdiſſimorū deſideriūque oīm recuperaturi dulciſſimū. ſed q̄rimus
cautiones inauditas & inſidias fides tanq̃ iimiciſſimi oīa'que ſuſpicātes in peius.
Nobis eñi ſenatoribus plębeij vnica fides ſufficit, ne ſitis vnquā in nos mali ſi re
ditis educationes veſtras ꝓbas ſciētibus & ſtudia legitima , virtuteſque cęteras
quas ſępius bello pacé'que oſtēdiſtis,ſicque propter neceſſitatē fidei ſpeique con- Exēplū.
tract⁹ correctiōis publicę potiant̃. cętera credimus vobis ſutura bōa nihilque in-
digemus iuramētis,neque obſidib⁹,neque fide vlla alia à plębe,vobis quidem ad
nullū ipſe poſtulatorū aduerſaturi,& ad fidē quā ī nobis criminari viſus eſt Bru-
tus,hęc ſatis. Si vero iuidia inſidet vobis aliqua nequaq̃ iuſta,ſentire malevos de
ſenatu ſuadēt. volo etiā ſermonē de hoc habere plębeij. Et me per deos quieti at-
tētique audite,eſt ciuitas humano corpori perſimilis. nam compoſitū eſt vtrum
qúe ex multis partib⁹. Nec in eis vim eādē pars quęque habet,neque vſus pares
exhibet. ſi igit̃ ſenſus ꝓprios, voceſq; ſeorſum ſingulę humāī corporis partes ca
piant,deindeque incidat inter eas ſeditio coeūtibus partib⁹ cęteris aduerſus ven-
trem,dicant'que pedes quidem incumbere ſibi ferre'que ſe totum corpus:manus
autem exercere ſe artes, acquirere neceſſaria,pugnare cum hoſtibus , multa'que
alia cōmoda in cōmunē exhibere : humeri vero quod onera oīa ſuper ſe ferant̃:
os quod loquatur:caput quod videat & audiat,cæteroſque compręhendens ſen-
ſus omnes habeat,per quos ſeruatur totum,deinde dicāt ad ventrem: quid & tu
horū facis ò frugalis,aut quæ tua eſt nobis gratia & vſus,immo tantū abagendo

abes,dirigenda'q; nobis cõmuni vtilitate,vt etiã officias & conturbes rem intol
lerabilem cogẽs ſubminiſtrare & ferre omnia, nos vndique ad repletiones cupi-
ditatum tuarũ.age cur nõ vſurpamus nobis libertatẽ,multiſque exoluemus mo
leſtijs,quas huius cauſa ſuſtinemus.ſi hęc itaque videãtur eis,nullũ'que amplius
officiũ ſuũ agant.eſt ne cauſa,cur durare diu poſſit corpus ipſum,ac nõ intra pau
cos dies peſſima mortiũ aſſumatur fame,nõ habet ſanè aliquis quod poſſit in cõ
trariũ dicere.Hoc modo etiã exiſtimate de ciuitate,multæ em̃ ſunt hác quo'q; cõ
plectẽs gẽtes,nihilque inter ſe ſimiles,quarũ quęq; propriã aliquã p̃bet reipubli-
cę,tanq̃ mẽbra corpori vtilitatẽ.alij.n.agros colũt, alij de eis certãt aduerſus ho
ſtes,alij mercaturã exercẽtes multa afferũt ex mari cõmoda,alij aũt neceſſarias
exercẽt artes.Sivero oẽs iſti à cõſilio quod ex optimis cõſtat diſſedeãt ac dicãt,
tu quidẽ nobis cõſiliũ quid facis boni & quib⁹ cauſis ęquũ cẽſes imperare te cęte
ris,nihil em̃ haberes quod diceres deinde cur nõ hac tyrãnide tua nos liberamus
ſineq; duce tandẽ aliquãdo habitem⁹. Si igit̃ hęc cogitãtes, deſiſterẽt à cõſuetis
ſtudijs,quid hãc malã ciuitatẽ male prohiberet perdi famę,bello,calamitateq; oĩ
alia,diſtentes igitur quod quemadmodũ in corporibus noſtris improbe obiurga-
tus venter à multis nutrit corpus ſeruat'q; ſeruatus, & eſt quaſi curia quidã cõis
omniũ vtilitas,cauſamq; perẽnitatis exhibẽs,ſic & in vrbibus adminiſtrãs om
nia & conuenientium cuique prouidẽs ſenatus ſeruat omnia cuſtoditque & corri
git.Deſinite igitur inuidioſas in eũ iactãtes voces, tanquã prima per eum eiecti,
errabũdique & pauperes peragretis. Nihil em̃ in vos egit nec acturus eſt graue,
ſed vos ipſe vocat & rogat,& animas expãdens vobis vnà cum portis excipiet.
Talia dicente Menenio,multę varięque per contionẽ totam, voces ab aſtantibus
Finit oro emittebãtur. Vbi vero finem fecit,conuerſa eſt in cõplorationem contio,& quę
eſſent detenturę qui in vrbe erant,& quę expulſus calamitates,& vtrorũque de-
flebant vicem,lachrymęque ab omnibus diffundebãtur,vno'que clamore om̃es
conſentientes exclamarũt, vt ſe in vrbem adduceret, nec tempus tereret,breui
quẽadmodũ interuallo abituri è cõtione erant legatis omnia permittẽtes.Nihil-
Brutus. que aliud de cautione tractãtes,ni procedens Brutus eorũ impetus cõpeſcuiſſet.
Pulchre quidẽ plębi cętera habere dicẽs, qui ſenatus pollicebatur. Magnã'que ei
habẽdam gratiam conceſſorũ iudicans, timere tamen om̃e tempus ſe dicens, &
aliquando rurſus tyrannicos viros ſi accideret, vt hæc geſta populo obijcerent.
Vnam vero ſecuritatẽ timẽtibus validiorem cæteris hanc ſolã eſſe ſi hoc eis cla
rum fieret,quod volentibus plębeios lędere,nõ affutura eſſet poteſtas, donec.n.
poteſtas eſſet agendi parua non deſerturã eſſe malos volũtatẽ, Hac ſi ipſi potiren
tur ſecuritate, nihil amplius eis deſore,ſubijciente autẽ Menenio ac iubentes cau-
tionem dicere,cuius ad hunc indigere exiſtimaret plębem. Cõcedite,inquit, no-
bis magiſtratus creare corporis noſtri aliquot quotãnis. Qui nullius quidẽ rei al-
terius ſint domini quàm vt plębeijs lęſis, aut vi adhibita ſit auxilio neque ſinant
ſuo iure priuari quẽquam. Hoc.n. quęſumus & rogamus,pręter cętera qui dedi
ſtis,ſi non verba ſunt ſed opera reconciliationes vos dare nobis & largiri.quo au-
dito plębs clamore multo,diuque durãte laudauit virum,hortabatur'que legatos
vt hoc etiã ſibi concederent. Legati autẽ diſcedẽtes è contione,atque pauca inter
ſe

ſe collocuti rediere poſt nõ multo, facto'q; ſilẽtio Menenius progreſſus dixit, res *Reſponſa*
hęc quidem plębeij magna multiſque plena ſuſpicionibus, timor aũt nos inuadit *legatorũ.*
ne ex vna ciuitates duas aliquando faciamus, quã tum tamen eſt in nobis fuerit.
Nequaquã noſtris patribus aduerſabimur. ſed hoc nobis largiamini quod eſt quidem in rẽ veſtrã permittite noſtrum aliquibus euntibus in vrbẽ hæc ſenatui clara facere, & ſi enĩ poteſtatẽ habemus quoquo velimus modo recõciliationes perficiendi noſtręque ipſi autoritatis pollicitationum'q; domini. Non cenſemus tamen ęquum nos hanc poteſtatem aſſumere. ſed quando pręter opinionẽ hoc nobis nouũ'que occurrit, adimentes nos nobis poteſtatem propriam, afferenteſque ſenatui, reponemus. Cõfidimus tamẽ illi quoque eadem viſum iri, quę nobis, ego igitur hic manebo, pars'que mecum legationis aliqua. Valerius autẽ & cum eo reliqui legationem peragent, ſunt hæc approbata, aſcendenteſque equus hi qui ituri erant ſtudio adhibito, profecti ſunt in vrbem, relaturi ſenatui, qui fiebãt, poteſtatem aũt dicendi facientibus ſenatui cõſulibus. Valerij quidem ſentẽtia erat concedendi plębi hãc gratiã Appius vt anteà quo'que infectus recõciliationibus tũc aperte contradicebat, clamans & obteſtãs deos quantun'que malorum ſeminis facturi eſſent in rempublicam prędicẽs. ſed non multis perſuaſit conſtituto iã hoc ipſo, vt ſicut dictum eſt, ſeditionem tollerent. Fitq; dehinc ſenatuſconſultũ, vt & alia firma eſſent quęcun'que plębi legati promiſerãt, & ea quoque quàm petebãt ſecuritas permitteretur. His'q; peractis, legati die poſtero in caſtris aderant quæ viſa eſſent ſenatui declarantes. Poſt hoc autem admonente plæbem Menenio vt aliquos ad ſenatum mitterent: Quibus fidem daret, & acciperet: mittitur Lucius Iunius Brutꝰ, de quo prędixi, & cum eo, Marcus decius, & Spurius ſicilius, quibus ad ſenatum euntibus, dimidia pars legatorum, ſimul cũ Bruto, & alijs miſſa eſt in vrbem. Menenius autem & cęteri in exercitu remãſere perſcribere rogati legem plębi ex qua magiſtratus crearẽt. Dieque ſequenti, Brutus cũ reliquis aderat foederibus cũ ſenatu ictis per Irenodicos, quos romani feciales vocant, diuiſa igitur plæbs in quatuor, vt tũc Phratrias ſine quoquo modo aliquis vellit eas appellare, quas romani curias vocant magiſtratus in annũ creant, L. I. Brutum, Caium'que ſicinium bellutum, quos & anteà habebãt duces. Vltraque hos Caium publiũ'q; Licinios, & Caium Iuſilium riuganũ. Hique primi quinque viri poteſtatem tribuniciam acceperũt, quarto ante idus decẽbres, vt ſit adhuc vſque ad hoc tẽpus. Finitis aũt comitijs, viſum eſt legatis pulchre habere ſe ſe ea, de quibꝰ miſſi erãt omnia. Brutus vero contionẽ cõgregans, plębi cõſuluit, vti ſacrũ inuiolabilẽque ſancirent eum magiſtratum lege iureque iurando firmãtes ei ſecuritatẽ vias'que ſunt hæc omnibus, ſcribiturque ab eo & collegis lex talis. Tribunũ inuitũ tanquam vnum è multis, Nemo vllum cogito agere neque verberato, neque alteri vt verberet imperato neque occidito, neq; occidi iubeto. Si quis aũt prohibitorũ horum aliquid fecerit, impius execrabiliſque eſto. Bona'que eius publicanto ad ſacra Cereris, & qui aliquem hęc agentiũ occiderit, cędis expiatus eſto, ac ne fiat poteſtas deinceps populo abrogandi hãc legem. ſed in omne tẽpus reliquum immobilis permaneat, ſit ſtatutũ romanos omnes iurare nobis per ſacra, hac ſe lege ipſos, & eorum poſteros, vſuros eſſe perpetuo, grex'que adiecta ſit iuramento

Irenodici feciales.

Phratria curia.

Tribuni primi.

Lex.

ſtabiliētibus legem ipſam, deos eſſe propitios cęleſtes genioſq́ue, & manes. tranſ
grediētibus vero numina aduerſa fieri tanquam maxime polutioni obnoxijs, ex
hiſque cōſtitutus romanis eſt mos, ſacroſancta eſſe tribunorū corpora: qui & hu
cuſque durat. Poſt hęc aūt decreuere, vt in iugo mōtis vbi caſtra habuerant ara
extrueretur, quā ex obtinente eos tunc metu nominarūt vt patria eorum lingua,
ſignificatur iouis metum ſoluentis, cui perfectis ſacrificijs, ſuſcipientemque ſe lo
cum ſacrū ſinentes deſcenderūt in vrbem, ſimul cum legatis: offerenteſq́ue deis
in vrbe grata munera, ſuadenteſq́ue patritijs vt magiſtratū ſuffragijs ſancirent.
vbi ab eis hoc quoque impetrarunt petierunt à ſenatu vt permitteret ſibi binos
viros quotānis plębeios creare ſubminiſtrātes tribunis omnia, quorum indige-
rent, iudicanteſque eas cauſas quas ipſi eis permitterēt, ac ſacrorū publicorū'que
locorum & affluentię forenſis curā habituros: quo etiam à ſenatu cōceſſo viros
duos creauere, quos miniſtos tribunorū & collegas iudiceſq́ue vocauerūt. nunc
tamē iſti ſermone eorū gentilicio ab officio ipſorum vno ſacrorum locorū cura
tores vocātur, ſubminiſtratiuāq; poteſtatem alterā habent quo'que ſicut prius.
Suntque eis permiſſa multaque & magna. ſimileſque illi quodāmodo ſunt in plu
rimis apud gręcos agoranomis. Vbi vero cōſtitutę ſunt res eis & antiquū orna-
tum iterū reſumpſit ciuitas delegitur ad externa bella à cōſulibus exercitus mul
ta plębs cum promptitudine. Breuique ea tēpore opportuna omia ad bellum per
ſiciente, ſortientibus aūt eis vt mos eſt poteſtates. Spurius caſſius (cui ſorte obti-
git cura vrbis) partē accipit collectarū virium, quanta ſufficiebat. Poſthumius'q;
comini⁹, reliquū exercitum eduxit, romanorū ipſorum partem quidem idoneā,
latinorumque ſocialem etiā nō exiguam, ſtatuens'q; Volſcos primos aggredi vr
Lōgula ī bem eorum longulā ex inuaſione occupat, volentibus qui in ea erāt, virtutē ſibi
volſcis. aliquem vendicare. emittentibuſq́ue exercitum quēdam cāpeſtrem, quo ſe arce-
re poſſe aduenientes credebant. atque coactis ijſdem turpiter fugere, priuſquam
clarum aliquod opus ederet. ſitque etiā in oppugnatione nihil eis generoſi demō-
ſtrantibus. Vna igitur die romani domini eorū agri ſine puluere, ſinéque ſudore
facti vrbem quoque vi cepere, non magno negotio. conſul autem romanus res
omnes militibus diripiendas ſinens, imponēs'que vrbi pręſidiū, eduxit copias ad
Polus. vrbem aliam volſcorū, qui Polus dicitur, nec à longula multū diſtat. nemine aūt
audiente ei ire obuiam peragrata regione, multa cum facillitate muros aggredit̄.
milites autem alij frangētes portas, alij ſcalis muros aſcendētes eadem die fiunt
huius quoque domini, qua recepta, paucos quoſdam aligens cōſul defectionis au-
ctores ſecuri percuſſit, ac mulctans reliquos pecuniarum ablatione, armaque eis
adimens, dehinc eſſe romanis ſubiectos in futurum tempus coegit, ac relinquens
hic etiā partem copiarū paruam, pręſidij cauſa, aſſumensque die poſtero cęteros
Coriolos Coriolos produxit, vrbem claram, &, vt volſcorū metropolim, & vbi man⁹ erat
Volſcorū militum collecta valida muruſq́ue capi haùd facilis, necnon erant opportuna ad
metropo bellū multo ante ab incolis pręparata. Aggreſſus igitur muros, & oppugnās vſq;
lis. ad veſperū, repellitur à defenſoribus, multos amittēs ſuorū. Die vero poſtero arie
tes, crates, ſcalaſq́ue parans accingebatur vt ad oppidum totis viribus temptādū
cęterū venturos audiens cum magna manu ſubſidio Coriolanis Antiates ob co-
gnationem

gnationem, & iam eſſe qui mittebant in via diuiſo bifariã exercitu ſtatuit dimi=
dia parte eius oppugnare vrbem Titũ largiũ ei pręficiẽs, reliqua aũt parte ſuper=
uenientes arcere cogitabat. ſiũtque duo eodẽ die certamina, quibus ambobus vi=
cere romani, prompte oĩbus quidẽ dimicãtibus. vno autem viro virtutẽ incre
dibilẽ & actiones ſermone oĩi maiores demõſtrate. Erat enim patritiorũ gene=
ris, nec parentũ ignobiliũ, vocabantque Caius Martius vir in vita quotidiana cõ= C. Martiꝰ
tinens ſenſus'que plenus liberi. Fuit autẽ modus pugnæ vtriuſque talis.
¶ Largiꝰ educẽs exercitũ ſimul cũ die, muris eũ vrbis appulit, multos ad ſultus
faciens. Coriolani aũt elati animo ex auxilio Antiatũ: ꝙ nõ multo poſt affuturũ
credebant, apertis omnibus portis, impetum in hoſtes faciũt, quẽ quidem primũ
romãi excepere, multaq; eis vulnera incurrẽtibꝰ intulere. deĩde ãt ſupueniẽtibꝰ
pluribꝰ, inclinabãt per decliuia: quod vidẽs Martius, is de quo dixi, cum paucis per
ſtitit, excipitque hoſtiũ inferentiũ ſe cateruã, atque plures eorũ deijciẽs, poſtquã
cędebãt reliqui, fugiebantq; ad vrbem, inſecutus eſt eos, trucidans ſemper, qui in
manus eius incidebãt. iubenſque fugientes ſuos cõuerti, ſideréque, & ſe ſequi. Illi
autem erubeſcentes ex hoc flagitio, ſe rurſus conuertũt. inque oppoſitos ſerũtur,
ferientes ac perſequẽtes, breuiq; admodũ interuallo auertẽtes, quique permixtos
ſibi muris aſſiſtebãt, atque Martius fidẽtius iam periclitans, multò vlterius pro=
cedebat, & ad portas ipſas accedẽs, irrũpit intra muros, vnà cũ fugientibus, irrũ=
pentibuſque cum eo alijs per multas partes vrbis, fit cędes vtrinque magna. alijs
quidem per cõpita, alijſque circũ capiendas edes dimicãtibus· auxiliabantur'que
incolis fœminæ ferientes è tectis hoſtes imbricibus, & quanta eſſet ius cuiq; aut Mulierũ
potentia prompte opem ferebant patrię, neq; tamẽ multũ tẽporis difficultatibus audacia.
reſiſtere, ſed coacti ſunt ſe dedere victoribus. Hoc igit̃ modo capta vrbe, alij qui
dem romani ad prædam relictorũ cõuertebãtur. multum'que perſtitere tempus
intendentes emolumentis. cum pecuniæ adeſſent multæ, multa'que mancipia.
Martius autem primus ille hoſtes ſuſtinẽs clariſſimus romanorũ omniũ in op= Martius.
pugnatione ipſa intra muros'que certaminibus clarior in ſecundo certamine au=
uerſus Antiates apparuit, neq; eñ hac quoq; pugna ſe carere iuſtum cenſuit. Sed
ſimul atque vrbs eſt capta, paucos ſequi valẽtes ducẽs, curſu tendit, ac inſtructas
inueniens copias, concurſuraſque iam acies. primus ſuis vrbem captam nunciat,
ſignum rei oſtendens, fumũ qui multus ab incenſis domibus ferebatur. rogatoq;
conſule locum eligit aduerſus firmiſſimũ hoſtium ſtationem, at'que vbi pugnæ
ſigna elata ſunt, primꝰ occurrit hoſtibus, multoſqúe obuios interficiẽs, in mediã
legionem ſe ſe hoſtium intrudit. Antiates autẽ pugna aduerſus eum ſtabili reſi=
ſtere minime ſuſtinerũt: ſed acies ad quas ſuperueniẽs acceſſerat relinquẽtes per=
ſtabãt in circuitu cõgregati, feriebãtque cędẽtes ei ſuperuenientẽ, & ſequentem,
quod vt Poſthumius animaduertit, veritus, ne ſolus hic vir relictus aliquid pate=
retur, pręclaros iuuenum auxilio ei mittit. Hique denſis conſtitutis cuneis incur
runt propere in hoſtes non excipientibuſque eos hoſtibus qui in frõte erãt: ſed in
fugam verſis procedẽtes vlterius, inueniunt plenum vulneribus Martium, circa=
que ipſum mortuos iacentes videt multos ac ſemimortuos. Poſt hoc qui cõmu
niter ducẽ habẽtes ipſum cõtẽdunt aduerſum, perſtãtes adhuc in acie occidẽtes

qui expectabant,& vt mancipijs abutentes. digni quidē mentione romani quo=
que alij in ea fuere pugna ſtrenuiſſimique eorū qui Martio tulere opem,ſupra om
nes vero Martius qui victorię quoq; pręcipuus indubitatuſque autor fuit. Aduē=
tantibus autem iam tenebris,reuerſi ſunt romani in caſtra,multis Antiatū interfe
ctis,multoſq̃e adducētes captiuos. Die vero poſtera cōuocās Poſthumius exer
citum,laudationem Martij percurrit multā.coronis eum victorię pręmijs exor=
nans,remunerationeſque ei referens vtriuſque certaminis,donauit eū equo belli
co ducalibus ornato inſignib⁹,decēque captiuis corporibus permittēs ei quę vel=
let ſumere,& argento quantū ipſe efferre poſſet, & primitijs ex præda pulcherri
mis. Clamore aūt exorto magno ab omnibus tanquā à laudātibus & cōgauden=

Martij modeſtia

tibus, progrediēs Martius ſe gratiā habere dixit cōſuli alijſque oībus honorū,
quibus ipſum dignati eſſent, ſed nō ſe eis tamen abuſurum ſatis eīn futurū equū
claritatis inſigniū gratia,vnūq; captiuū qui ei hoſpes fuerat,milites aūt cū anteà
virum ipſum cū delectatione admirarētur,generoſitatis cauſa,magis adhuc ſunt
admirati ex cōtemptu diuitiarum, & quod moderate ferret tantā fœlicitatem,

Coriolanus.

ex hoc ipſe egregio facinore Coriolanus cognominatus, clariſſimuſque omniū
eius ętatis factus,ad hūc finē, aduerſus Antiates pręliū habuit,reliquęque Volſco
rum vrbes, & qui cum eis conſpirabant inimicitiam cōiurationis diſſoluerunt,
ac qui in armis iam erāt,& qui bellū parabāt quieuere.quibus oībus Poſthumius
clementer vſus,reuerſus eſt ad propria,exercitūque dimiſit. Caſſius autē conſul
alter relictus romę ædem cereris & liberi proſerpinæ'q; interim dedicauit,quæ
eſt ſuper circi maximi terminos, vltra ipſas erectas emiſſiones,cū nouiſſet deis
eam repoſitionē pro vrbe,Aulus Poſthumius dictator pugnaturus aduerſus Lati=
nos,decreuiſſetque poſt victoriam ſenatus extructionē eius omnē ex manubijs
faciendam,& tunc opus perfectum eſſet, icta quoque ſunt eo ipſo in tempore cū
vrbibus Latinorū oībus noua fœdera per iuſiurandū de pace, deque amicitia,
quandoquidem nil mouere in ſeditione ſunt conati,perſpicuique facti ſunt, gau=
dentes ex plębis reditu, & aduerſus deſciſcentes à romanis bellū vna ſuſcepturi.

Fœdera cum Latinis.

erāt aūt in fœderibus ſcripta talia. Romanis atq; oībus latinis vrbibus inter
ſe pax eſto,donec cælum terraque eundē habebunt ſtatum, nec inter ſe bellū ipſi
gerūto,neq; bella aliunde inducunto,neque bellum inferentibus vllis tranſitus tu
tos prębento,bellumque gerentibus opem ipſi ferunto, totis viribus ſpoliorūque
& prędę de hoſtibus cōmunibus vtrique ęquam ſortiuntor partem, priuatorūq;
contractuū iudicia intra dies perficiātur decem, apud quoſcūque cōtractus fue=
ris his fœderibus nihil addi adimi ve liceat,niſi quod romanis oībus latiniſque
videatur. Hęc inter ſe romani latinique iurantes per ſacra ſanxere. decreuit'que
ſenatus etiam agendas eſſe dijs gratias de recōciliatione plębis ſacrificiaque per=
ficiēda,vnam diē adijciens latinis ferijs vocatis, quę duarum erant. Primā qui=
dem ſacram faciente Tarquinio,quo tēpore etruſcos vicere. Secundā vero addē
te populo cum reges eijciēs liberam ciuitatē fecit, quibus duobus, Tertia quoque
adiuncta eſt,reditus rebellium gratia,patrocinium āt & curā ſacrificiorum quæ
in his fiunt atque certaminū accepere tribunorum miniſtri nunc habentes pote=
ſtatem, vt dixi, ædiliciam ornati ipſi à ſenatu purpura & ſolio eburneo, alijſque
inſignibus

inſignibus qui reges habuerãt. non multo aũt poſt has ferias, alter conſulũ mene-
nius agrippa moritur, is qui ſabinis vincens de eis clariſſimum triumphũ duxit,
& idem cui perſuaſus ſenatus reditũ permiſit exulum, & cui credens plębs arma
depoſuit, ſepelijtque, ipſumq; ciuitas publice, ac pulcherrimo ſupra omnes homi
nes, clariſſimoque funere. Non eñ erant huic viro facultates ad magnificentiã
elationis, funeriſque ſufficiẽtes, adeò vt conſultantibus tutoribus filiorũ eius vi-
ſum fuerit, vt eum tanquã vnum ex multis ſumptu facili efferrẽt, & ſepelirent,
quod non tamen promiſit populus, ſed cõgregantes tribuni multitudinẽ, multaſ
que percenſentes laudes bellicorũ operum eius viri, multaſque ciuilium, tempe-
rantiamque eius, & ſimplicitatẽ vitę, maximéque à quęſtibus abſtinentiã in ex
celſum attolentes laudatione, turpiſſimã rem omniũ dicebãt, tantum virum in-
glorij, humiliſque funeris ob inopiã potiri, admouerũt'que populũ, vt ſumptum
in ſe ſuſciperet, atque viritim conferret quantũcunq; ipſi ſtatuerẽt. Audiẽtibus
autem iocunda hęc fuere, ac conferente vnoquoque propere quod cõſtitutũ erat
contractum eſt multũ pecunię. Quod ſentiens ſenatus, eam'que rem ſibi pudori
aſcribens, decreuit minime negligere ſepulchrũ ei romanorũ illuſtriſſimũ, ero-
gata viritim ſtipe, & publico ſumptu dignũ ipſum cenſens, huiuſque curã quę-
ſtoribus mandauit, hijque multa admodũ pecunia locantes hãc procurationem,
& ornatu pretioſiſſimo ornãtes, corpus eius, cęteraque omnia largientes in ma-
gnificentiã pro virtutis excellentiã ipm ſepeliere. Aemula vero ad ſenatũ plebs
huius laudis ne ipſa quidem dignata eſt recipere collatum tributum offerentibus
quęſtoribus, ſed largita eſt huius viri filijs, inopiam eorũ miſerans, ne quid ſtu-
derent indignũ patris virtute agere. Auctus quoque eo tempore eſt cenſus à cõ
ſulibus, ex quo inuenta ſunt omnia, quæ cenſa ſunt, ſupra vndecim milia, & hæc
quidem in conſulatu horum romanis geſta.

Mors & la' meneni agrippæ.

DIONYSII HALICARNASSEI ORIGINVM, SIVE ANTIQVITATVM ROMANARVM, LIBER SEPTIMVS.

TITO AVTEM GEGANIO PVBLIO'QVE MINV
tio conſulatum ſuſcipientibus frumenti inopia vehemẽs
Vrbem occupauit, ſumens ex plebis ſeceſſione initium.
ſeceſſit enim plebs à patritijs poſt equinoctium autũna-
le ſub ipſum maxime ſementis initium: relinquerunt'q;
regionem ſimul cum motu ipo coloni ipſi quoque diuiſi,
generoſiores ad patricios redeuntes: plebeia vero pars ad
plebeios, ac durarunt ex eo tempore ſeorſum alteri ab alte
ris, donec conueniret in vnum, conſiſteretque ciuitas, nõ multò ipſa ante brumã
reconciliata. Tempore autem interueniente, quo ſemẽtis tempeſtiua perficitur
regio, inops procurantium eam fuit, durauitque diu: ita vt nec redeuntibus colo-
nis afflictum recipere amplius eſſet facile, ob ſeruorũ fugam, pecorumq;, quibus
eam culturi erant, exitiũ, nec occaſio magna eſſet in futurũ omnium ſeminũ, aut

alimentorum,quę cognoſcens ſenatus legatos ad Etruſcos miſit & Campanos,&
ad vocatum Pomentinū campum,qui frumenti quantūcunque poſſent plurimū
ementes mitterent. Publius autem Valerius,Luciuſque Geganius miſſi ſunt in ſi
ciliam: Valerius quidem publicolę filius, Geganius autem cōſulū alterius frater.
Tyranni.n.per vrbes erāt. Cęterum clariſſimus Gelo Dinomenis filius:ſuſcepta
nuper Hippocratis fratris tyrānide,nō Dionyſi⁹ Syracuſanus, vt ſcripſit Licinius,
aliiq́ue plurimi Romanorum ſcriptorum nequaquā temporum exquirētes certi
tudinem,vt res ipſa declarat.Sed non niſi vt contingit pronuntiantes. Nam de=
creta in Siciliam legatio ſecundo anno ſeptuageſimæ ſecundę olympiadis enaui=
gauit, imperante Athenis Hybrilido decem, & ſeptē annis pręteritis ab eiectione
regum,vt hi in eo,& alij ſcriptores ferè omnes cōſentiunt. Dionyſius autem ſe=
Dionyſi⁹ nior quinto,& octuageſimo pro hęc anno Syracuſanis inſurgēs tyrānidem occu
ſiracuſan pauit,āno tertio tertię & nonageſimę olympiadis, imperāte Athenis Callia poſt
nus. Antigenem. Paucis igitur annis peccare de temporibus dederit aliquis hiſtoricis,
priſcos eis, & multorū annorum conſtituētibus tractatus. duabus autem ætati=
bus,aut tribus integris aberrare à veritate nō vtique permiſerit. Videtur aūt pri
mus male hanc tēporū deſcriptionem ſegregās, quē & ſecuti ſunt cęteri,hoc ſo=
lum in priſcis deſcriptionibus inueniens,miſſos eſſe his conſulibus legatos in Sici
liam frumentū empturos, rediſſeque illinc aduehētes quod rex dono dederat nō
vlterius exquiſiſſe per ſcriptores Gręcos, quis eſſet in Sicilia tūc tyrannus:ſed in
explorate quodāmodo, & vt contingit,poſuiſſe Dionyſiū. Nauigantes igitur in
Siciliam legati,tēpeſtatéque vexati,ac coacti circūire inſulam,tardius ad tyran=
num aduenere, perque hyemē ibi commorātes reuerſi ſunt poſt ęſtatē in Italiā,
multū illi cōmeatus aduehentes. Miſſi vero in Pomētinū campū frumētatores
parum affuit quin à Volſcis vt exploratores interficerentur,accuſati à Romanis
exulibus difficillime,qui ſeruare volētes per promptitudinē hoſpitū ſuorum cor
pora,ſine pecunijs reuerſi ſunt re infecta Romā: ſimiliaq; his pati cōtigit ad Itali
cas miſſos Cumas. Nā in ea vrbe commorātes cōplures ſeruati cum Tarquinio
ex vltima pugna exules primū quidem occidendos eos à tyranno petere, impe=
trareq́ue conati ſunt,quo voto minime potientes,rogabāt,vt liceret ſibi corpora
ipſa retinere loco pignoris, demittente hos viros vrbe,donec ipſi res ſuas recipe=
rent, quas iniuſte fuiſſe dicebāt à Romanis publicatas,oportereq́ue putabant ty=
Ariſtode rannū huius litis ſibi eſſe iudicem. Erat autem tyrānus Cumis eo tēpore Ariſto
mus. demus Ariſtocratis filius, vir per genus haùd vulgaris, qui ab eis Mollis vocaba=
tur,notioremque cum tempore habuit appellationem nominis, ſiue quia fœmi=
na fuit,puer cū eſſet,muliebriaq; paſſus,vt hiſtorici quidam ſcribūt,ſiue quia mi
Cumæ à tis eſſet ingenij,& in ira mollis,vt ſcribunt alij. Qua aūt vſus ſit occupādę tyrā=
quib⁹ cō= nidis occaſione,& quibus vijs ad eam peruenerit,& quemadmodū prima admi=
ditę Etru= niſtrarit, cuiuſque ſit conuerſionis potitus, nō in tempeſtiuū puto ſe ponētes nos
ſci. parūper Romanā hiſtoriā ſumatim percurrere. Quarta.n, & ſexageſima olym=
piade, pręſide Athenis Miltiade Cumas eas,quæ in Opicis,vrbem gręcam, quàm
Eretrienſes,& Calcidenſes cōdidere, Etruſci circa ſignum Ioniū habitantes poſt=
quē tēpus expulſi ijdem à Gallis,& cum eis Vmbri,& Daunij,barbarique complu
res

res alij conati ſunt euertere,nullam ipſi habentes,quàm dicerent,odij iuſtam cau
ſam , præter vrbis felicitatem. Erant.n.ea tempeſtate Cumæ fama celebres per
Italiam diuitiarũ, atque potentiæ,aliorum'q; bonorum cauſa agrum obtinentes
cãpanę planiciei fertiliſſimũ,portum'q; admiſenũ,opportuniſſimũ. His igitͬ in
ſidiantes bonis barbari,exercitum in eam ducunt haud minorẽ quingentorũ pe=
ditum miliũ,equitũ'que,dẽptis duobus milibus viginti miliũ. Caſtra aũt metãti
bus eis haud procul vrbe prodigiũ apparuit mirabile, quale nũquã factũ memo
rãt,nec in gręca,nec in barbara terra vſq̃. Qui.n. caſtra eorũ ꝑterfluebãt amnes,
Vulturnus,& Glanis omiſſo fluxu à via naturali vndas retorſere, perſeuerarũt'q;
diu recurrẽtes ab hoſtijs ad fontes ſuos. Quod cũ intelligerent Cumani,auſi ſunt
tunc cõfidentes ire obuiam barbaris, tanquam humilia redẽte numine ſublimia,
& quę excelſa videbantur humilia:diuidentes'que vires ſuas omnes trifariã,par
tem earum vnã pręſidio vrbis deſtinant,alia'que claſſem cuſtodiebãt:tertia ve=
ro ante muros inſtructa venientes in ſe excipiebant . Horum quidẽ equites ſex
centi erant,pedites autem quatuor milia,& quingẽti,atque ita numero pauci ipſi
tot milia ſubiere. Vbi vero ſenſere barbari paratos eos ad pugnam, cum clamore
alacri occurrunt, more barbarico,ſine ordine,pedites equites'q; permixti,tanquã
eos correpturi omnes. Erat autem locus, vbi congreſſi ſunt, ante vrbẽ conualliũ
anguſtijs,montibus'que,& lacubus circũnclusus, virtuti ſocius Cumanorũ,mul=
titudinique barbarorum hoſtis. Etenĩ ſubuerſi inter ſe barbari,& conculcati ſæ=
pe cum alijs in locis, tum circa lacus eluuiem, nec ad manum conſerendam cum
phalange Græcorum venientes, per ſe ipſi aflicti ſunt plurimi, & exercitus eorũ
pedeſtris per ſe lubricus,nullum'que edens facinus generoſum alijs alibi diſperſis
fugit . Equites autem congreſſi cum Græcis multum eis negotij exhibuere. Sed
cum nõ poſſent circũuenire hoſtes , ob anguſtias regionis , pugnaret'que vna cũ
Gręcis numen fulminibus,imbribus,tonitribus, territi ipſi etiam vertuntur in fu
gam. Eo autem in prælio equites Cumanorum omnes ſtrenue decertarunt, fue=
rẽq; ijdẽ præcipue teſtimonio omniũ cauſa victoriæ: ſed ſupra oẽs Ariſtodemus
cognominatus Mollis. Etenĩ ſubſiſtẽs ſolꝰ ducẽ ipſe hoſtiũ interfecit,alios'q; mul
tos,& ſtrenuos. Finito aũt bello,actis'q; dijs gratijs à Cumanis per ſacriſicia,mo
numẽtis q; extructis illuſtribus mortuis in pręlio,de pręmijs deinde fortitudinis,
& cui primã dari oporteret coronã ,in maximã cõtentionẽ venere. Nam ſincere
quidẽ iudices honorare Ariſtodemũ volebãt,erat'q; cum illo populus. Potentes
autem magiſtrum equitum Hippomeduntẽ, cui & ſuffragabatur ſenatus omnis.
Erat.n. tunc penes optimates Cumanorũ reſpublica, & quorũdam nõ multorũ
dominus erat populus. Seditiõe aũt orta ex hac cauſa ſeniores veriti,ne ad arma,
atque cædes progrederetur ambitio, perſuaſerunt ambobus ordinibus,vt vtriq;
eorum virorũ honores ęquos concederent,ab hoc'q; principio patronus ſit popu
li Ariſtódemus, qui quidem ciuili deductu eloquentię multitudinẽ ductabat,gra
tioſis eam ſuſcipiens adminiſtrationibus , ac potentes, qui depecularentur publi=
ca,redarguens,ex pecunijs quo'que proprijs in multos ciues beneficus,ob quæ il=
le primoribus optimatum grauis,atque formidoloſus erat. Vigeſimo autem an=
no poſt hoc bellũ aduerſus barbaros, venere Cumas ab Aricinis legati, arãtes ſi=

Ariſtode= mus ciui= li eloquẽ= tia multi tudinem, ductans

Aricinis.

&

bi auxilium oppreſſis Etruſco bello. Nam poſt foedus cum Romanis ictum Por=
ſena rex Etruſcorum filium Arruntem emiſerat, data parte dimidia exercitus vo
lenti ei ſibi proprium dominatum quęrere (vt declaratum eſt ſupra) iiſque intra mu=
Aricini ros compulſos eo tempore Aricinos obſidebat, intra'que non longum tempus ſe
ab Arun= vrbem fame capturum opinabatur. Hac igitur legatione adueniente primores
te obſeſſi optimatum Ariſtodemum peroſi, ſimul'que timentes, ne aliquid in rempublicã
machinaretur, pulcherrimam ſibi occaſionem oblatam eſſe putauerũt ſummo=
uendi eum virum honeſto nomine, ac perſuadentes populo, vt mitteret Aricinis
ſubſidio duo hominum milia, ducem'que creantes Ariſtodemum tanquam bello
clarum ipſum. Poſt hæc egerunt ea, quibus ipſum aut in pugna obtruncatum iri
opinabantur ab Etruſcis, aut in mari ſubmergendum. Facti. n. à ſenatu domini
delectus ituri ſubſidio Aricinis inſignem virum, aut mentione dignum neminẽ
delegere, cõſcribentes'q; pauperrimos ex plebeijs, atq; nequiſſimos, ex quibus
aliquos ſemper ſuſpicabantur motus, ex his exercitũ ſuppleuere, naues'q; decẽ
vetuſtas, peſſimeq; perſicientes curſum, attrahentes in mare, quibus præfecti
erant egentiſſimi Romanorũ in haſeos intulerunt, cõminantes mortẽ, ſiquis mi=
litiã detrectaret Cæterũ Ariſtodemus hoc ſolo dicto quod ſe minime mens la=
teret inimicorum mittentiũ ipſum, verbis in ſubſidiũ, opere in exitiũ euidens,
ducatum ſuſcipit, ac euectus in altũ propere cũ legatis Aricinorũ, & quod maris
interiacet laborioſe, periculoſéque ſuperans ſtationẽ tenuit ad proxima Aricię lit
tora, atque relinquens nauibus ſufficiẽtem cuſtodiã, deque prima nocte à mari
viã vadens haud lõgã ipſam prima luce Aricinis inopinatus apparuit, iacto'que
proxime eos vallo, perſuaſiſque iis, q̃ erãt in vrbe clauſi, vt prodirẽt in cãpeſtria,
prouocat ſtatim Etruſcos in pugnã. Cõmiſſo autem atroci prælio Aricini paruũ
admodũ perſtãtes tẽpus cumulati inclinãt, ſitque intra muros iterũ eorũ fuga,
Spes oẽs Ariſtodemus vero cũ electis circũ ſe Cumanis paucis ipſis totũ põdus belli ſuſti
decipit. nẽs, ducẽq; Etruſcroũ interſiciẽs ſua manu, gẽtes exteras in fugã vertit, potiturq;
victoria illuſtriſſima. His peractis, ac multis donis honoratus ab Aricinis, celeri=
ter adnauigat, volens ſuæ ipſe victoriæ eſſe Cumanis nuntius, ſunt'que ſequu=
tę eum naues multæ onerarię Aricinorum, vehentes ſpolia, captiuoſque Etru=
Vide de= ſcos. Vbi vero propius Cumas aſtitit trahens naues in tuto milites in contio=
Ariſtode= nem aduocat, & accuſans plurimum primores vrbis, laudes'que percurrens eo=
mo. rum, qui in pugna ſtrenue verſati eſſent, ac pecuniam viritim diſtribuens, propo
nens'que munera Aricinorum omnibus, in commune poſtulauit ab eis, vt eſſent
beneficiorum memores cum in patriam nauigaſſent, & ſi quod ei periculũ ali=
quando accideret, à paucorum potẽtia vt vis cuique eſſet auxilio accurerẽt. Pro
ſitentibus aũt omnibus, ſe ei gratiam eſſe relaturos inſperatę ſalutis, quã per illũ
aſſecuti eſſent, ac nõ cũ vacuis manibus in patriã reuerſionis ſuę ſuaſque potius,
quã illius animã ſe inimicis obiecturos pollicẽtibus, laudatis eis contionẽ ſoluit,
vocans'que deinde in tabernaculum ſuum peſſimos manúque ſtrenuiſſimos ci=
Mors Ar uium numerum'que largitione, & humanitate verborum, & ea, quę omnes deci=
runtis. pit, ſpe corrumpens paratos ipſos ſecum habuit ad eum ſtatum, qui tunc erat, ci=
uitatis diſſoluẽdũ, ſicq; illos adminiſtros, atq; propugnatores capiẽs, & quę vnũ
quen'que

quenq; agere oporteret ſubijciens,donãs'q; gratis captiuos,quos adduxerat,vt li
bertate ad ſe illorum beniuolentiam alliceret,nauigat comitatus nauibus in Cu=
mauorum portus. militantium autem patres,& matres,omniſque cognatio,filii=
que, & vxores fiunt exeuntibꝰ eis obuiæ cum lachrimis, amplectentes,& oſcu=
lantes, ſuauiſſimiſque appellationibꝰ vnũquẽque aduocantes,omniſque alia mul
titudo vrbana cum gaudio ,& plauſu,dextras'que iungens comitata eſt eum vi=
rum habẽtẽ domũ.Quibus ex rebus mœſti primores vrbis, hiq; pręcipue,qui
ei ducatũ tradiderant,inq; illius exitiũ cętera machinati erãt, peſſime de futuris
opinabãtur. Ille aũt paucos quoſdã intermittens dies, per quos vota ꝓſoluit dijs
ardiores'q; recepit naues onerarias, vbi tẽpus fuit ſe velle ait ſenatui quę geſta eſ=
ſent in certamine explicare,ſpolia'q; belli oſtendere. Cõuenientibus aũt viris ex
cellẽtibus plurimis in curiã,progreſſus ipſe quoq; cõtionabat̃,& quę geſta eſſent
in pugna oĩa percurrebat. Pati vero ab eo adminiſtri habentes gladios ſub veſti
mẽtis,irrũpẽteſq; cõferti in curiã optimates obtrũcãt oẽs,fuga'q; ſecuta ꝑ forũ, Optima=
ac curſu aliorũ ad domũ,aliorũq; extra vrbẽ, præter cõſcios ĩposturę,iſti arcẽ,& tes in cu=
naualia,ac locos vrbis munitos occupãt,ſequẽtiq; nocte ſoluẽs ipſe dãnatos mor ria cæſi.
ti è carcere multos eos,armãſque cũ amicis cęteris,in quibꝰ erãt etiã captiui etru
ſci ex his cuſtodiã circũ ſe conſtituit,maneq; populũ cõuocãs, multã'que cõpo=
nẽs accuſationẽ interfectorũ à ſe ciuiũ iure cęſos eos dixit,à quibus ſæpe petitus
eſſet inſidijs.reliquis aũt ciuibus libertatẽ ferẽs adeſſe dixit,& ius ęquabile,mul=
ta'q; bona alia. Quibꝰ dictis, ſpeq; implẽs mira plæbeios oẽs duas pulcherrimas
in hoĩnibus adminiſtrationũ ciuiliũ,quibꝰ procemijs vtitur tyrãnis oĩs,inſtituit
diuiſionẽ agri,ęriſque alieni diuiſionẽ:horũ'que ãborũ curã pollicitus eſt aſſum
ꝑturũ ſe eſſe creatũ ducẽ cũ libera poteſtate,donec eſſet in tuto res publica;cõſti=
tuerẽtque popularẽ ſtatũ.Iocũde aũt ſuſcipiẽte multitudĩe direptionẽ alienorũ,
aſſumens ſibi per ſe ipſe imperatoriã poteſtatẽ infert decretum alterũ,per quod
eos decipiẽs abſtulit libertatẽ oĩbus.Simulãs.n.ſuſpicari ſe futuras turbatiões,&
inſurrectiones diuitũ in plębeios ex diuiſione agri,creditarũ'q; pecuniarũ dimiſ
ſione,ne inteſtinũ excitaret̃ bellũ,ſequerent̃'que ciuiles cędes, vnã ait ſe inueni=
re priuſq̃ in grauia deſcẽderet̃ cautionẽ, ſi efferentes arma oẽs ex ędibꝰ cõſecra= Callidi=
rent deis, vt aduenientibus bellis extrinſecus ſi qua ipſos neceſſitas deprehẽdiſſet, tas Ariſto
vtenda haberent ea, non inter ſe, iacerent'que interim apud deos in tuto. Vt ve= demi in
ro hoc eſt eis perſuaſum eodem die arma omnibus Cumanis adimens ſequenti= repu. oc=
bus diebus fecit perſcrutationem ædium , in quibus multos , bonos'que interfi= cupanda.
ciens, tanquam arma non omnia demonſtrantes dijs , firmauit deinde tribus cu=
ſtodijs tyrãnidẽ,vna quidem per ſordidiſſimos, peſſimos'que ciues,cum quibus
ſoluerat optimatum adminiſtrationem : alia per ſeruos impios, quos ipſe liberos
effecerat,dominos eorum occidens : tertia vero per mercennarios feriſſimarum
gentium barbararum haud pautiores duorum miliũ , bello'que iſtos cęteris lon=
ge meliores. Eorum vero,quos occiderat,ſtatuas auferens ex omni tẽplo,& in lo
cos inquinatos ferens,iiſdem in locis, vnde illas abſtulerat,ſuas poſuit,domoſque
eorum,& ſortem,cætera'que ſumens omnia,& excipiẽs ſibi aurũ,& argentũ,&
ſi quod erat tyrannide dignũ prędiũ, reliqua adminiſtris ſuis, ſocijs'q; parãdo in

perio largiebatur,plurima quoque, & maxima dans dona ſeruis interficientibus
dominos,etiam ſi vxoribus eorum, filiabuſq́ue copulari poſcerēt. Stirps autem
interfectorum virilis curam nullā à principio habuit, verum poſt ea ſiue ex ali=
qua diuinatiōe,ſiue credibili cogitatiōe haud paruū ſibi metū nutriri exiſtimās,
conatus eſt eos omnes vnà die occidere. Verùm prece multa vtētibus omnibus,
apud quos erant,eorum matres,pueri que educabantur,largiri volens eis quoque
hoc munus mortis quidem pœna pręter ſententiam liberauit, cęterum cautionē
adhibens,ne conſpirantes vnà aliquando conſultarent,aduerſus tyrannidē abire
extra vrbem omnes eos iuſſit,alium alio vitam'que in agris ducere,nullius ipſos
conuenientis liberis eruditionis, aut ſtudij participes, ſed paſcētes greges, & alia
ruſtica agentes opera minatus mortem , ſi quis eorū inueniretur in vrbem tran=
ſiens,hique domos,focoſque relinquentes paternos,in agris velut ſerui educaban
tur, patrum ſuorum interfectoribus ſeruientes . Ac ne cuiquā aliorum ciuiū in=
naſceretur generoſus aliquis,aut virilis ſpiritus,effœminare aggreſſus eſt inſtitu
tionibus ſuis ſuccreſcentē iuuentutem . Sublatis.n.cāpeſtribus exercitationibus,
meditationibus'que bellicis,morem quoq; cōmutans victus, quo antea vteban=
Inſtituta' tyrānica: tur pueri,verſari iuſſit ſicuti puellas virgines mares in delicijs efflōreſcētes,& ca
lamiſtratos,reticulis'que, & intortis reuinctos crinibus, tunicis'q; pictis indui ta
laribus,lanis'que operiri ſubtilibus,& mollibus, vitā'q; ſub vmbris agere, ſeque=
bātur'q; ipſos in ludū ſaltationū, tibicinū'q;,& his ſimiliū muſicarū illecebrarū
comites pedagogę mulieres, vmbracula,& flabella portantes,lauabātq; ipſę eos
ferētes pectines in balneas,& vnguēti alabaſtros & ſpecula,corrūpebātq; huiuſ=
mōi diſciplina pueros,dōec vigeſimū explerent annū,poſt quē ſinebat eos in vi=
ros deſinere,multas quoq; alias cōtumelias,lueſq; Cumāis iferēs,neq; vlla petulā
tia , crudelitateve abſtinēs . Quādo tute ſe obtinere tyrānidē exiſtimauit ſenex
iā ipſe pœnas dedit euerſus funditus dijs,nec hoīnibus reprehēſibiles. Inſurgētes
nā'que in eum,vrbē'q; liberantes tyrānide fuere filij interfectorū hi,quos ille vo
lens intra diem vnam perdere deſtitit exoratus (vt dixi) à cuſtodibus corporis
ſui,quibus matres eorū dederat, iubens ipſos in agris cōmorari. Paucis enī annis
deinde,poſtquā peragrās vicos vidit multā,bonā'que iuuentutē,metuens ne cō=
ſpirantes illi in ſe inſurgerent pręuenire volebat occidēs eos oēs , priuſq̄ ſentiret
aliquis,& aſſumēs amicos deliberabat, per quem modū facillime, celerrimé que
cōſpiratio in tyrannum, clam perdi poſſent. Quam rem intelligentes hi iuuenes ſiue aliquo conſciorū in
dicante,ſiue ipſi coniectura hoc aſſequentes confugiunt in montes, ruſticum ra=
pientes ferrum, veniunt'que eis quāprimum Capuę cōmorantes exules, quorū
erant oīm clariſſimi,& habentes plurimos Cāpanorū,hoſpites Hippomeduntis,
filij eius,qui bello Etruſco fuerat magiſter equitū. Armati igitur ipſi afferētes'q;
illis arma,Campanorū mercede conductorū, & amicorum manum cumularūt
non exiguam . Poſtquam igitur cōuenere in vnum omnes percurrentes inimi=
corum agros latronū eos inſultibus populabantur, auferebant'que à dominis ſer
uos,ſoluenteſq́ue ergaſtula armabant nexos,& quaſcun'que nequirent ferre,du=
ceré que pecunias, aut pecora alia concremabant, alia interficiebant . Dubitante
autem tyranno, quonam cum eis modo bellandum foret , quia ne'que conatus
ſuos

ſuos aperte facerent, nec in eiſdem morarentur locis, ſed nocte quidem vſque ad lucem, die vero vſque ad tenebras moderarentur inſultus ſuos, mittentéque ſæpius milites auxilio regioni fruſtra, venit ad eum vnus verberibus afflicto corpore miſſus ab exulibus, vt transfuga, qui petita licentia pollicitus eſt tyranno, ſe acceptis viribus idoneis ducturum eſſe eas ſecum ad locum, vbi erant commoraturi nocte inſequenti exules. Cui quidē ad credendū adductus tyrānus petēti nihil, & exhibenti loco obſidis corpus ſuum mittit cum eo fidiſſimos ducū equites ducentes multos, manum'que mercenariam, quibus mandat, vt exules quidē omnes, aut ſi minus eorum quamplurimos vincientes ad ſe ducant. Hæc igitur ſtruens trāsfuga per minime tritos tramites, perque ſyluas deſertas duxit tota nocte ſatigatum exercitum in diſtantiſſima ab vrbe loca. Rebelles autem, & exules in monte circa Auernum propinquum vrbi collocati inſidijs vt egreſſum vrbem ſenſerunt tyrāni exercitum indicatum ſignis exploratorum mittunt ex ſuo numero circiter ſexaginta, maxīe audaciſſimos pellibus indutos caprinis, faceſq; ſarmentorum ferentes, qui quo tempore accedantur lucernæ alij per alias portas ingredientes, vt opera eorum laterent, & vbi intra muros fuere extrahentes quos occultauerant gladios è faſcibus, & in vnum omnes locū coeuntes illincque deinde iter arripientes congregati verſus portas ad Auernum cuſtodes earum omnes dormiētes interficiunt, ſuos'q; muris iam propinquos pateſactis portis recipiūt, latueréque hęc agentes. Contigit enim tunc noctem agi illam feſtam quandam, & celebrem ſumptu publico, per'que eam vrbana turba omnis in potationibus exiſtens, alijſque iocundis hoc eis præſtitit, vt licenter pertranſirent ferētes vias ad tyrannicam domum omnes, nec pro foribus magnam aliquā cuſtodiam vigilantem inuenirent. Sed ibi quoque alios iam dormientes ebrios obtruncantes ſine labore, & conglobati intrudentes ſe in ædes alios quidem omnes neque corporum per vinum ipſos, neque ſenſuum, aut mētis potentes inſtar pecudum mactant: Ariſtodemum autem, filios'que eius omnemque cognationem comprehendentes, & in multam vſque noctem verberibus cędentes, ac torquentes, atque omnibus (vt ita dixerim) malis affligentes occiderunt, euellentes tyrannicam domum radicitus, ita vt nec mares, nec fœminas, neque cognationem eorū alicuius relinquerent, perque noctem perſcrutati ſatellites omnes tyrannidis, luce orta proceſſerunt in forum, aduocanteſque populum in contionem deponunt arma, moremque patrium reipublicę reſtituūt. Sub hoc igitur Ariſtodemo quartūdecimū iā fermè annū obtinēte Cumis tyrānidē partiū Tarquinieſiū exules poenas ſumere de patria voluere, aduerſantibuſq; primū legatis Romanis tāquā minime ꝓfectis ipſis ad hoc certamē, nec habētibus poteſtatē, quā ſibi ꝓmiſiſſet ſenatus, vt cauſam Vrbis defenderēt, vbi nihil perſuaſere, ſed inclinatū viderūt in alterā partē tyrānū propter ſtudia, ad hortationeſq; exulū, petito tēpore ad defenſionē, vadeſq; corporū exponētes pecunias in media litę nemine eos amplius cuſtodiēte effugiētes diſceſſere, famuloſq;, & iumēta eorū, & allatā ad frumentationem pecuniam retinuit tyrannus. His igitur talia patientibus legationibus re infecta reuerti contigit. Ex vrbibus autem Etruriæ frumentatores miſſi multū, & far emētes ea in vrbem fluuialibus ratibus aduexerunt, iſque cōmeatus quod-

Mors Ariſtodemi.

Redit ad hiſtoriæ progreſſum.

dam tempus breue romanos aluit, poſteàq; eos conſumptus in penuriã eandem
reſtituit, nec erat vllũ neceſſarij ſibi genus, quod nõ adhuc tentarent, accidit'que
non paucis eorum partim ob indigentiam, partim ob incõgruitatem inſueti ali=
menti, alijs quidem infirma eſſe corporũ valitudine, alijs vero ob inopiam negle
Volſci. ctis & omnino ſe inualide habẽtibus mori, quæ vbi paulo ante victi bello Volſci
cognouere, legationum miſſiõibus inter ſe arcanis induxere, inuicem ſe ſe aduer=
ſus eos ad bellũ vt in inualidos, ſi quis ĩuaderet ad reſiſtendũ bello ſimul, & fami.
Cęterum deorũ beniuolentia quædam, quibus curę erat haùd negligere, pati ve
ſuccumbẽtes inimicis romanos, manifeſtiſſime tunc etiam vim ſuam oſtendit.
Tanta enim repente peſtilentia Volſcorũ vrbes inuaſit, quantã nullo vnquam
alio fuiſſe loco gręco, aut barbaro traditũ eſt memorię, ætatem ea omnẽ, pariter
& fortunã, & naturã robuſtorumque, & debilium corporũ interſiciens. Declara
Velitræ vrbs Volſcorũ inſignis rõanis ſe dedit. uit autẽ calamitatis eius exceſſum vrbs Volſcorum inſignis Velitræ magna ip=
ſa, & populoſa, cuius partem relinquens decimam peſtis, reliquaſque cõplectens
abſtulit. Ad extremũ igitur quicunq; calamitati ſuperfuerant, miſere legatos ro
mam, demonſtraueruntq; ſolitudinem, vrbemq; tradidere. Recęperant enĩ ro=
ma prius etiã colonos. Quam ob cauſam ſecundo quoq; petierũt ab eis delectos
aliquos. Cognoſcentes autẽ iſta romanos ſubijt calamitatis cõmiſeratio, mini=
meque oportere cẽſentibus eis in tam afflicta fortuna obijcere inimicis iniurias,
tanquam ſatis de ſe illi poenarũ dediſſent dijs. pro ijs, quæ acturi erãt, viſum eſt,
vt Velitras ſuſciperent, colonoſque eo non paucos mitterent, multa in hac re cõ=
moda conſiderãtes. Nam & locus ſufficiens videbatur præſidio accepto cõgruo
ad eos, qui res moliri nouas, aut mouere aliquid vellent, inhibendos, impediẽdoſ=
qúe eſſe, & inopia alimoniorũ vrbem occupans haùd paruo moderatior futura
putabatur, ſi ex ipſa multitudine transferretur ſors aliqua digna mentione. Ma=
xime vero ſeditio reflans adhuc, anteq̃ pulchre ſedata eſſet, induxit eos ad decer
nendam citius emiſſionẽ. Nam plębs iterum, ſicut anteà quoq;, inſtigabatur, ira=
ſcebatur'que patritijs, & multi in eos, graueſque effundebanẽ ſermones, aliquorũ
increpantium inaduertentiã eorum, & ſegnitiem (vt qui nõ multo ante pręuidiſ
ſent ſuperuenientẽ frumenti raritatem, excogitaſſent'q; aliqua aduerſus eã cala=
mitatem auxilia) aliquorumq; inſidioſe factam ab eis eſſe frumẽti indigentiam
declarãtium, ira ſimul, & cupiditate affligendi plębem ex recordatione ſeceſſio
nis. His igitur cauſis celerius peracta eſt ſortitorũ emiſſio tribus viris deſignatis
à ſenatu ducibus. plæbẽ aũt à principio læte nomina dare apparebat, tanq̃ fame
liberandam, inque felici ipſam regione habitaturã. Deinde autem cogitantem pe
ſtilẽtiam, quę in vrbe ſe ſuſcæptura peruagata magna incolas perdidiſſet metus
obtinebat, ne colonos aduenientes hoc ipſum quoq; conficeret, transferebatur'q;
rurſus ſenſim in cõtrariã partẽ ſentẽtia, adeò vt nõ multi apparerẽt volẽtes eſſe
colonię participes, ſed multò quidem pauciores, quã ſenatus decreuiſſet, hique ip
ſi etiam ſe iam damnantes, tanquã male conſuluiſſent, ſubiuiſſẽtque egreſſum,
ſicque relinquebatur hęc pars, & altera, quę non ſponte dabat nomina. Decernẽ=
te vero ſenatu faciendam eſſe ex romanis oĩnibus ſortionem demigrationis, &
in eos, qui dediſſent nomina, ni exirent, graues, & inexorabiles ſtatuente poenas,

emiſſus

emiſſus tandem eſt neceſſario, atque relictus Velitris decens exercitus, rurſusq; alter non multis poſt diebus Norbam, Latini generis vrbem nõ obſcurã. Non reſpondit tamen ad cogitata patritijs ſpes ſopiendę ſeditionis, ſed erãt adhuc peiores in ira reliqui, multaque aduerſum ſenatores inclamatione vtebãtur per conuentus, & ſodalitates, pauci primũ coeuntes, deinde plurimi cũ fieret iam acrior penuria, cõcurrẽtesq; in forũ acclamabant ad tribunos, à quibus quidẽ congregata contione progrediens Spurius Sicinius, qui tunc erat dux magiſtratus, & ipſe multus effluebat, augens quã maxime ſenatus inuidiã, & vt cęteri dicerent, quæ ſentirent, maximéque Sicinius, & Brutus, qui tunc ædiles erãt, in publico poſtulabat vocans vtrunque nomine, qui prioris quoq; ſeceſſionis plæbi principes, tribunitiamque introducentes poteſtatem, primi ea potiti erãt, hique progrediẽtes turpiſſimos, impudẽtiſſimosq; ſermones ex pręparato in ſenatũ percurrerent, quos volentes multi audiebãt, quemadmodũ prouidentia locupletum, & per inſidias fieret frumenti penuria, quãdoquidẽ per ſeceſſionem inuitis eis plębs libertatem inuenerit, nec ęque preſſos calamitate, ac ne parum quidem cum pauperibus eſſe locupletes. Eſſe. n. eis cibaria in occulto repoſita, & pecunias, quibus emãt aduectitios cõmeatus, cum multo mali eius contẽptu. Plębeios vero hęc vtraque habere ſe ſe perexiliter, emiſſionẽ'que delectorũ, quã feciſſent in loca morbida, eiectionem appellantes ipſi in euidens, longeque peius exitiũ, & augẽtes quãmaxime poterant grauia, & quis malorũ terminus futurus eſſet diſcere poſtulãtes, cõmemorãteſque eis verbera, quibus olim à diuitibus afflicti erãt, alia quoque his ſimilia licenter admodũ percenſebant. Poſtremo Brutus in minas quaſdã huiuſmodi orationẽ concluſit, quod ſi vellent ei obtẽperare cogeret quãprimũ eos, qui accedunt, malum extinguere, ſicq; diſſoluta contione conſules die poſtero ſenatum cõuocãt trepidi ex hac innouatione, & iſtam Bruti erga plębẽ adulationem in magnum aliquod malum vergere exiſtimantes, multique, & multiplices ſermones & ab eis ipſis dicti ſunt in ſenatu, & ab alijs ſeniorib⁹, aliquibus quidẽ putãtibus colẽdam eſſe plebem blanda appllatione verborum, operum'q; pollicitationibus, duceſque eius moderatiores reddendos propoſitis rebus in medium, & vt plæbs ſecundũ cõmunibus commodis ſpecularetur cohortando: alijs vero conſulentibus, nihil eſſe deferendum plebi, nec agendũ molliter erga turbã cõtumacem, & indoctã, ergaque confidentiã, ac non ferendam adulatorum plebis inſaniam, ſed eſſe ſanè excuſandum, nullam eorum, quæ acciderint, in patritijs eſſe culpam, & quę haberi poſſit ad hęc mala à ſe prouidentiam promittendam, conturbantes verò plebem increpare oportere, eiſque prædicere, quòd ni deſinant hæc agentes dignas perſoluent poenas. Huius erat ſententiæ princeps Appius, eratque ea victrix multa admodum incidente ſenatoribus cõcertatione, adeò vt plębs ab exaudito clamore eorum vehementer permota concurreret in curiam, & erecta in expectationem ciuitas omnis eſſet. Poſt hoc autem prodeuntes conſules populum in contionem aduocant. Erat autem non multum diei reliquum, progredienteſque conabantur dicere, quæ viſa ſibi eſſent in ſenatu, obſiſtebant'q; eis Tribuni, neque erat ſeorſum aut decenter dictus ab vtriſque ſermo. Clamabãt. n. obijciebant'q; alteri alteris, ita vt nõ eſſet facile aſtãtibus, quid eorũ mẽtes

Velitræ. — Norba — Spurius Sicinius. — Brutus. — Brutus. — Conſules — Tribuni.

vellent intelligere. Cenſebant.n.ęquũ conſules ſe in vrbe, vt qui maiorem habe
rent poteſtatem, om̃ibus imperare. Tribuni vero ſuum eſſe locũ contionem, ſi-
cuti illorũ ſenatũ, & quęcun'que ſub plębeis iudicanda eſſent, aut decernenda ſuę
eſſe poteſtatis, concertabatque cum eis vulgus clamãs, & ad occurrendũ paratus
volentibus inhibere, & ſic quoque cum cõſulibus conuertentes ſe patritij, ac fie-
bat certamen magnũ ab vtriſque, ne cederẽt, tanquã eſſet cedentibus alteris in ea
tunc pugna, deinceps de iure ſuo deceſſum, inclinabatque in occaſum iam ſol, ex
q; ædibus cõcurrebat in forũ cætera multitudo, vẽturiq; erãt ni nox diremiſſet
Brutus eos ad pulſationes, lapidũ'que iactus, quod vt nequaquã fieret, progrediẽs Brutus
petit à conſulibus poteſtatẽ ſibi dicẽdi fieri, promittens idem ſe eſſe ſeditionem
ſedaturum, atque cõſules cum ſibi viſa eſſet concedenda, quoniã tribunis pręſen
tibus non ab eis hanc gratiã petijſſet dux multitudinis, dicere eum permittũt. cõ
ticeſcẽté que tumultu nihil aliud dixit Brutus, niſi quod cõſules interrogauit hoc
modo. Age inquit, meminiſtis quod diſſoluentibus nobis ceditionẽ à vobis ius
hoc ſit conceſſum, ne cum plębẽ congregarent Tribuni quacunq; cauſa intereſſe
liceret patricios, aut conturbarẽ, Meminimus inquit Geganius, inſert'que Brutus,
Quid igitur inquit, patientes eſtis impedimento nobis, neque Tribunos permitti-
Gegãius tis quę volunt dicere. reſpondit'que ad hęc Geganius, Quia non illi plębem ad cõ
tionem conuocarũt, ſed nos cõſules. Si.n. ab his factus eſſet cõuentus, nihil vti-
qúe prohibere voluiſſemus, nec aliud curioſius agere. Sed quãdo ipſi contionem
cõduximus nõ nos iſtos prohibemus concionari, ſed ab iſtis prohiberi nos mini-
me iuſtum ducimus: ſubijciens'q; Brutus, Vicimus, inquit, plębeij, ſuntque nobis
à diſſidentibus conceſſa quęcunque poſtulauimus. Abite igitur nũc, deſinité que
ambitioſe contendere. Cras autem polliceor vobis me clarum facturũ eſſe quã
tam vim habetis, ſicque tribuni, & vos cedite foro eis in pręſentia. Neque.n. ce-
detis in finem cognoſcentes quantã habeat poteſtatem magiſtratus veſter. Co-
gnoſcetur autem intra non longum tempus. Et.n. hoc vobis polliceor me horũ
ſuperbiam moderatiorem redditurum, ſique vobis dans verba inueniar, vtami-
ni me, vt vultis. Nemine autem ad hæc cotradicente abierunt è contione vtri-
que, non eaſdem habentes opiniones. Sed hi quidem incerti viſi, quid vlterius in
ueniſſet Brutus, neque fruſtra rem tantã promitteret. Patritij vero deſpicientes
leuitatem hominis pollicitationumque temeritatem, ad verba vſque proceſſurã
exiſtimantes. Nihil.n. à ſenatu eſſe conceſſum tribunis, pręterquã auxilij ferendi
plębeis, ſiquis vim afferret, poteſtatem nec tamen om̃es, maximeq; ſeniores ſub
ibat huius rei parua cura, ſed attendebant, ne aliquod intollerabile perageret ho-
minis inſania. Sequenti vero nocte Brutus cõmunicato cum tribunis ſenſu ſuo,
parataque manu plębeiorũ non parua deſcendit cum eis in forum, & ante diẽ oc-
in Vulca cupata Vulcani ęde, vbi eis habendi contiones mos erat, conuocant ad contionẽ
ni ęde plę plębem atque repleto foro (turba.n. quanta nunq̃ anteà, cõuenerat) progrediens
bei cõtio Sicinius tribunus verba multa aduerſus patricios fecit, cõmemorans quæcun'q;
nes habe- geſta ab eis eſſent hactenus in plæbeios, deinde docẽs quẽadmodũ ſuperiori die
bant. prohibitus ab eis cõtionari, & adempta ei poteſtas magiſtratus eſſet. Quo enim
fiemus, inquit, aliarũ rerũ domini, ſi nec dicẽdi erimus. quonãmodo auxilio eſſe

poterimus

poterimus violato ab eis alicui, ſi congregādi vos poteſtas nobis adimatur. Sunt cuiuſque rei quodāmodo ſermones initium, nec obſcurum eſt quod quibus dicere non licet quæ ſentiunt, nec quæ volunt licebit agere. Aut igitur, inquit, tollite quàm dediſtis poteſtatem, niſi ei ſecuritatē firmaturi eſtis, aut ſcribenda lege deinceps futuros nobis impedimento prohibite. His ab eo dictis atque iubente plębe clamore magno ipſum legē ferre habēs ille eam iam ſcriptam legit, dedit'que multitudini calculos ferendos de ea quā primum, neque .n. res egere dilatione videbatur, aut tarditate, ne quod à conſulibus impedimentū aliud iniiceretur. Erat autem lex talis. Contionanti apud populum Tribuno nemo aliquid in contrariū dicito nec dicentem interpellato, ſi quis aūt pręter hęc fecerit dato petitus vades Tribunis perſoluendi pœnam quancū'que ei imponant, & qui vadē non dederit morte puniatur, bona'que eius ſacra ſunto, cōtentionū'que de pœnis ipſis iudicia penes populū ſunto. Promulgata lege Tribuni cōtionem dimiſere, plebs'q; abiit multę ſpei plena, magnā'que habēs Bruto gratiā cum illius fuiſſe appareret eam legis excogitationē. Poſt hoc multę, ac de multis fiunt inter tribunos, conſuleſq; altercationes. neque .n. populus quęcun'que ſenatus decerneret firma arbitrabatur, neque eorum, quę populus cognoſcerent, quicquā gratū erat ſenatui. Inſtructi autem a duerſum inter ſe, ſuſpicioſique permanebāt, nec eorū tamen odiū, vt in talibus ſolet, in opus aliquod intolerabile euadebat. neque .n. inuadebant pauperes domos diuitū, vbi ſe aliquid abditorum cibariorum inuenturos crederēt, aut ad venalia expoſita in aperto dirripiendo ferebantur, ſed & pauca magno precio emere ſuſtinebant, & cum eſſent pecunię inopes radicibus ex terra, herbiſque paſci tolerabāt, neque diuites vi allata debilioribus potentia propria, aut per clientes multa obtinere ſe ęquum cenſebant vrbem, alios expellentes ab ea, alios occidētes, ſed permanebāt tanq̄ patres modeſtiſſime ſe gerētes erga filios, & in delictis eorum beniuolo, curatorio'que vtentes imperio. Tali autem detinente Romam ſeditione proximę vrbes aduocabant, volentes habitare apud ſe Romanos, ciuitatis pollicentes participationem perque alia blandimenta ſubducētes, alię optimo animo ob beniuolentiā, & commiſerationem calamitatis, alię hæque plures inuidia ex vetere aliquando felicitate, erantque demigrātes plurimi cum tota domo, transferentes'que alio habitationem, quorum aliqui rediere rurſus conſtituta ciuitate, alii etiā permanſere. Videntibus autē hæc conſulibus, viſum eſt permittēte ſenatu conſcribendum eſſe exercitum, educendas'que copias, ſumpſerūt'que cauſam expeditioni decentem cū incurſionibus, ac populationibus aſſiduis regio affligeretur ab hoſtibus, cętera etiā conſiderantes, quæcun'que ex hac re vtilia futura eſſent emiſſo ſibi extra fines exercitu, quod & vti laxiori annona poſſent hi qui relinquebātur, & in abundantioribus cibariis viuerent, hi qui tenentes arma ex hoſtibus alerentur, quieſcerent'que interim ſeditio quodcun'que tempus occuparet militia, pręcipuéque firmatura opere ipſo videbatur reconciliationes cōmilitantibus cum plębe patriciis, ea quæ futura erat in periculis malorū, & bonorum ſors æqua. Sed nō eis auſcultabat multitudo, neque ſicut prius volens occurrebat deſcriptioni. Neceſſitatē autem volentibus afferre ex lege haud iuſtū cenſebāt cōſules, ſed ex patritiis cōſcribētes volūtarios aliquot vnà cū cliētibus

Verba legis à Tribuno latę

C. Martius Coriolanus dux exercitus.

etiam & parte plębis parua quadã cõmilitante exierunt, dux'que fuit exeuntiũ
C. martius is, qui Coriolos cępit, & in pugna fuit aduerſum Antiates ſtrennuiſſi-
mus. quem videntes exeuntẽ plurimi capientiũ arma plebeiorũ cõfirmati ſunt,
alij beniuolentia, alij ſpe bene'gerendæ rei. erat enim famę ille iam clarę formi-
doloſus'q; hoſtibus. Procedens vero vſque ad vrbẽ Antiũ hic exercitus frumen
ti multi relicti in agris, & mancipiorum, pecorũ'que dominus eſt factus, neque
multo poſt redijt abundatior rerũ quæ ad victum pertinent, ita vt ijs, qui remã
ſerant, deſolatio multa incideret, ducũ'que ſuorum reprehenſio, per quos priuati
ſimili ſelicitate videbantur. Geganius igitur, & minutius eius anni cõſules in ma
gnis, varijſque cõſiſtentes fluctibus, ſępiuſq́ue cõuertere ciuitatẽ tentantes nihil

Cõſules noui. M. Minutiꝰ Auguriꝰ Au. Sẽpronius. Atratinus.

ęgerũt graue, ſed prudentius, quã ſelicius vſi contingẽtibus ſeruauere rempubli-
cam. Creati vero poſt hos cõſules marcus minutius augurinus, aulusq́ue ſẽpro-
nius attratinus, vtrique iterũ, hique viri neque armorũ ſcientię, neque dicẽdi im
periti, multa vſi ſunt prouidentia ad replendam frumẽto vrbem, rebus'que alijs
venalibus tanquã poſita in affluentia rerum eſſet multitudinis cõcordia. Neque
tamen eis potiri vna vtriuſq́ue licuit, ſed ingreſſa eſt cũ bonorũ copia ſimul etiã
illorum, qui eis vſuri erãt, contumelia, & tunc romã periculũ maximũ detinuit
ex principio, quando minime apparebat. Nam & ab eis frumentatũ miſſi, & ex
maritimis, mediterraneis'que mercatibus frumentũ emptum de publico addu-
xerunt, & qui ſolent permutare merces ex omni loco conuenerũt à quibus one-
ra emẽs publicis pecunijs ciuitas reponebat, redierũt'que miſſi anteà in ſiciliam
legati geganius, & Valerius multas naues adducentes onerarias, in quibus quidẽ
adduxere frumenti quinquaginta modiorũ ſicilienſiũ milia, quorum erat dimi-
pars paruo admodũ dũ empta precio, reliquum'que tyrannis miſerat dans gratis,
& impenſis aduehens proprijs. Vbi vero nunciatus eſt in vrbe frumentarię claſ
ſis reditus ex ſicilia multa incidit de diſtributione eius patritijs deliberatio. Cle-
mẽtiſſimi. n. populiq; ſtudioſiſſimi reſpiciẽtes ad detinẽtes rẽpublicã neceſſita-
tes ſuadebant, vt tyranni munus plębeis oĩbus deuideretur, & id frumentũ, quod
publicis emptum erat pecunijs, paruo eis venderetur pretio, docẽtes quod ex his
gratijs maxime clementiores fierẽt erga diuites irę pauperũ. Arrogantiores au
tem, principatus'que paucorũ ſtudioſiores omni cũ promptitudine, machinamẽ
to'que affligi plębẽ oportere exiſtimabant, cõſulebãt'que hoc vno maxime ex
hibendam. arctiorem eis annonã, vt fierent ex neceſſitate modeſtiores, & ad re
liqua ciuilitatis officia legibus optẽperantiores. Ex his autẽ vnus erat martiꝰ ille

Coriolanus.

Coriolanus cognomine, nõ vt cęteri clàm, & caute ſentẽtiã ſuam declarãs, ſed
palàm, atque ferociter, ita vt audirẽt multi etiã plębeiorum. Habebat. n. pręter
publicas criminationes etiã proprias cauſas nouas, quibus plębeios odiſſe merito
videbatur. Petenti. n. ei proximis comitijs conſulatũ, & habenti ſuffragantes pa
tritios plębs aduerſa haũd permiſit magiſtratũ ei dari, cauens ipſa claritatẽ viri,
& audaciam, ne quid innouaret de ſublatione tribunitię poteſtatis, idque potiſſi-
mũ veritus, quod cum omni ei promptitudine tunc tantũ ſtudebat multitudo
patritiorum, quantũ anteà nemini. Huius igitur contumelię ira ſublatus hic vir,
mutationem'que adminiſtrationis reſtituere in priſtinũ ornatũ cupiens, & ipſe
palã,

palàm, vt dixi, plębis cauſam impugnabat, & ad idem alios inducebat. Erat em̄
circa eum ſodalitas magna iuuenum generoſorum, quibus erant cenſus maximi,
& dicentes multi aſſiſtentes ex bellorum emolumentis, quibus ille elatus freme
bat, erat'que illuſtris, & in maximam proceſſerat claritatem. Neque tamen
propter iſta felices euentus habuit. Nam conſulto de his ſenatu, ac ferentibus pri
mum ſententiam, vt mos erat eis, ſenioribus, in quibus erant quidam nec multi
pronunciantes palā aduerſus plębē ſentētias, poſtq̄ ſermo ad iuniores deſcēdit
petita venia à cōſulibus dicēdi quęcūq; vellet, atq; potitus, ſignificatiōe magna
& attētione orationē aduerſus plębē habuit huiuſmodi. Quod nō neceſſitate pa= Oro Co=
tres, aut inopia plębs coacta ſeceſſionē fecerit, ſed ſpe data praua, tāq̄ noſtrū opti riolani.
matū pricipatū diſſolutura, ip̄a'q; reip. oīs futura dn̄a, oēs ferè vos ſenſiſſe exiſti
mo pręcōmoda intuētes ei⁹ in recōciliatiōib⁹, cui q̄dē nō ſufficit corrūpēti fidē
cōtractuū, ac leges de his poſitas euertēti, nihil aliud curioſe agere, ſed cōmunē
magiſtratum ad euertēdū conſularē, ſacroſanctum eū lege, inuiolabilē'q; efficit,
& nūc tyrannicā cōplectens poteſtatē hac cōdita nuper lege vos patres latuit.
Qn̄.n. multa cū licētia p̄ſidētes ei, nomēq; dicēs iſtud p̄mittētes, opē lęſis plebe
is ferre, ob hāc p̄tātē ducūt, ac'ferūt quęcūq; videaī eis, nec eſt priuat⁹, aut magi
ſtrat⁹ aliquis eorū iniquitates cohibēs, timens nimirū legē, quę nobis aufert vna
cū operibus ſermonē, mortis iniungens pœnā, ſiquis vocē emittat liberā. Quid
attinet nomen huic potentię aliud imponere eos, qui mentē habeant, quàm hoc,
quod verùm eſt, omneſq́ue fatentur tyrannidē: ſicque nō ab vno viro eſt tyran
nis, ſed à plębe tota, quid iſtud differt? Sunt em̄ opera eadem ab ambobus. Fuit
igitur optimū, ne ſemē quidem poteſtatis iſtius iaci ſinere, ſed omnia potius, vt
pręclare Appius multò ante proſpiciens cenſebat, grauia ſuſtinere: Quod ſi nō fa
ctum eſt, at nunc omni animo effodiētes eam radicitus vrbe decet eijcere, donec
adhuc eſt debilis, facilé'que debellanda: nec hoc vobis primis patres, aut ſolis, ſed
& multis iam, & ſępe accidit, vt improuiſas conſtituti neceſſitates, ſententia'que
excidentes optima de rebus maximis, poſtquā initia nō cohibuerint, mali augu=
menta expugnare coeperint, ſero'que ſapere incipientiū poenitentia ſanè minor,
quā prouidentia. Alio rurſus modo non vtique peior apparuerit delens prohibi=
tione ſinis, id quod erat ignoratum ab initio, quod ſi veſtrū quo'que aliquibus vi=
dentur grauia plębis opera, coercerique eā putāt oportere peccantem in reliquis.
Sed ſubit timor, ne primi ipſi ſoluere videantur conuēta, iuſiurandum'que tranſ
gredi diſcant, quod nō repugnātes magiſtratus frangūt ipſi conuētiones, ſed qui
eas fregerint punientes, inſontes apud deos erūt, & agent iuſte in ſua commoda.
Magnum vobis eſt hoc argumentū, quod ſoluendarum conuentionum, frangē=
dique fœderis initium non vos, ſed plębeia pars fuit nō permanens in conditio=
nibus inuenit reditū. Neq; enim ad offendendū ſenatū. ſed ne ab eo ipſa lędere=
tur, tribunitiam poteſtatē petijt. Vtitur autē ea non amplius ad quę opus, & ad
quę eam inuenit, ſed ad corruptionem, cōfuſioneē'q; conſuetę, patriæ'q; admini
ſtrationis. Meminiſtis ſanè nuper cōuocata cōtione, & qui dicti in ea fuerint à
ducib⁹ multitudinis ſermones, quantū'q; demōſtrarint arrogantiā, & inornatū.
& nūc in qua ſint iactātia hi, qui nihil ſani ſentiūt poſtquā illud cognouere, quod

in ſuffragijs ſit poteſtas omnis ciuitatis,quibus illi pręualent, plures nobis. Quid
igitur nobis relinquitur, incipientibus illis ſallere, & inique agere, niſi reſiſtere,&
quę habent hucuſqúe iniuſte iure eis auferre,coercereq́; ipſos deinceps plurtū ap=
petentes,gratias agentes nos deis,quod non eos permiſerint adeptos primū ſupe
riora in reliquum modeſte agere, ſed hanc eis iniecerint impudentiam ,ſupra'q;
ſe curioſitatē, per quā coacti ſitis & amiſſa recuperare eniti, & qua cōuenit cau=
tione reliqua cuſtodire. Tempus autē eſt hoc pręſens, quale nō alterum, ſiquidē
incepturi eſtis prudenter agere,in quo pars eſt eorū plurima confecta fame, neq;
reliqua diu reſiſtere ob indigentiam pecuniarū poterit,ſi arcta ſimul,& precioſa
ei potiundū ſit annona. Cogentur enim peſſimi eorum, nec vnq̄ principatibus
optimatum læti vrbem relinquere, mitiores'q; cæteri vrbanius, atq; modeſtius
viuere,nihil amplius vos conturbantes. Cuſtodite igitur annonā,de q; precio re=
rum venalium nihil imminuite,ſed quāti vnq̄ antea,tanti & nūc venire eas de=
cernite, iuſtas habēs cauſas, rationes'q; ꝓbabiles īgratā plębis oblatrationē, taq̄
inducta à nobis frumēti indigentiam ,quæ per illorū ſacta eſt rebellionē, corru=
ptionem'q; agri,quē vaſtarūt,populātes vt hoſtilem, atq; ſumptas è publico im
penſas in eos,qui ſunt ſrumentatū miſſi,multa'q; habētes alia, per quę læſi ab eis
eſtis, vt iam cognoſcamus,quid ſit tandē illud graue, quo nos afficient, niſi om=
nia ad voluptatem plębis faciamus,ſicut eorum duces exterrentes nos dicebant.
Si vero tempus hoc etiā de manibus emittitis,ſępe alterum tale optabitis, ſique
iſtud plæbs cognouerit, quod volētes vos vim eius diſſoluere auerſi ſitis,clarum
certe,quod nequeūtes multa veſtra imbecillitate dānata ſine metu deinceps vo=
bis,tanquā ſeruis abutetur. Talia cum dixiſſet Martius, diuiſę ſunt ſenatorū ſen=
tentię,& tumultus inter eos ortus eſt multus. Nam qui etiā à principio aduerſa=
bantur plębeis, tolerarant'que pręter mentē ſuam recōciliationes, in quibus erat
immētus pene oīs,ſeniorū'q; locupletiſſimi,& prudētiſſimi ęgre ſerētes plębis im
pudentias, laudabāt eū vt generoſum,& amatorē ciuitatis,ac pręclara reipublicę
cōſulentē. Qui vero ſenſus erāt popularis,neque ſectā,neque diuitias vltra cōue
nire ęſtimantes, neque magis aliquid neceſſarium pace iudicātes ringebantur ex
his,quę erant ab eo dicta,neque eius ſententiā admittebant,ſed volebant nō vio=
lētis,ſed probis ſenſibus ſuperiores humilioribus ſe eſſe,neque indecēs, ſed neceſ=
ſarium quiddā dementiam ducere eam,pręſertim quę erga vnius ciuitatis homi
nes ex beniuolētia fieret declarabāt'que inſaniā eſſe conſiliū eius, non fiduciam.
Parua vero,& inſirma hęc pars cū eſſet à violentiori retundebatur. Videntes au
tem hęc tribuni(nam & illi ſenatui aderant) à cōſulibus vocati, exclamabant, &
ſpirabant,atque Martiū violatorē ciuitatis,exitium'que appellabant inferentē ſer
mones prauos aduerſus plębem, niſique eum coercerent patritij bellū vrbi intro
ducentem inteſtinū morte aut exilio mulctantes ipſi,ſe id ſacturos pṙedicebant.
Tumultu autem ex his verbis tribunorū orto, maximéque ægre tollerantibus
minas iunioribus elatus Martius iam arrogantius tribunos ,ſerociuſqúe attinge=
bat, Immo vero niſi deſiſtitis vos dicit, ciuitatem turbātes, pauperū'que ductā=
tes multitudinē,non verbis amplius,ſed operibus erga vos contendā. Exacerba
to autem ſenatu, vt viderūt tribuni plures eſſe eos, qui auferre vellent cōceſſam

populo

populo poteſtatē, quā qui vellēt cōuentis ſtare, è curia ſe proripiūt clamātes, ac
deos, per quos iurauerāt, euocātes. poſteà q; aduocātes contionē declararūt plæbi
habitos à Martio ſermones, aduocarunt'q; eum virū ad defenſionem cauſę. Vbi
vero nō attendit eos Martius, ſed & iniurijs proſequēs viatores, à quibus vocaba
tur, ſermone prohibuit, indignati magis adhuc tribuni aſſumptis ſecū ædilibus,
alijs'q; ciuiū cōpluribus impetū in eū fecere. Cōtigit enim morati ipſum adhuc
ante curiā multos adducentē patritiorū, aliam'q; habētem circum ſe ſodalitatē.
Vbi vero conſpexerunt eum tribuni mandant ędilibus, vti ipſum manu capiāt, Martius.
ſiq; ſponte ſequi nolit, vi ducant. Erant autem tunc ædiles Lucius Iunius Brutus,
atque Sicellius Ruga. Hi igitur procedebāt, vt capturi eum virum. Patritij vero
rem acerbam hoc opus ducentes ante cauſæ dictionem vi duci patritiorum ali- Reiectiā
quem à tribunis, Martium ſunt tutati, pulſantes'que obuios quos'que repulerūt. patritiā-
Vulgato autem per vrbem totam hoc caſu exiliebant oēs ex ædibus, qui qui- tu ædiles
dem erant in dignatione, benéque numati Martium protegentes ſimul cum pa- Coriola-
tritijs, veterem'q; formam reſtituri reipublicę, humilioris autem fortunę homi- nū
nes, vitæque inopis ferre opem tribunis parātes, & quicquid illi iuſſiſent facere. capturi.
Inhibuit autem ipſos primum verecundia, qua detenti nihil audebant alteri in
alteros inique agere. Cęterum procedēte malo ipſa quo'que ſublata eſt ab eis, ne-
q; tamen ea die intolerabile egere quicquā, ſed in ſequentem res diſtulere ſentē-
tiæ conſulum, cohortationiq; cedentes. Die vero poſtero deſcendentes primi in
forum tribuni, conuocarunt plębē ad contionem, progredientes'q; ipſi per ſucceſ
ſionem patritios admodū accuſarūt tanquā tranſgreſſos foedera, inquinantes'q;
iuſiurandū, quod plębi dederant de obliuione præteritorū, argumentū afferētes
fidē, quod nō ſincere, ſtabiliter'q; recōciliati eſſent patritij cū plębe, frumēti ino
piā, quā illi ſtruxerāt, emiſſiones'q; colonorū vtrorū'q; & alia quęcū'q; machi
nati eſſent diminuādę plębis gratia, multū'q; carpētes Martium, & ſermones ab
eo habitos in ſenatu percurrentes, & quod vocatus ad dicendam cauſam à popu
lo non modo non dignatus eſſet venire, ſed ædiles venientes ad ſe pulſans reppu
liſſet, aduocabant'que teſtes eorum, quę in ſenatu facta eſſent honoratiſſimos ex
his, qui illic adeſſent deque ædilium contumelia plębeios omnes, qui tunc per fo
rum erant. His dictis poteſtatem facere patritijs, ſi qui vellent, excuſandi, detinē
tes interim populū in contione, quoad ſenatus dimitteretur. Contigit enī cōfeſ-
ſum eſſe de eiſdem patritiorū dubitantium vtrum ipſis excuſandum eſſet apud
plębem de obiectis, an quieſcendum. Deinde autem ſententiæ eorum plures ar-
rogantioribus humaniora prętulere, dimittentes'q; ſenatū conſules proceſſerūt
in forum cum cōmunes deſenſuri calumnias, tum de Martio poſtulaturi à plębe,
ne quid de eo cōſultaret intolerabile, ſicq; progrediēs ſenior eorū Minutius huiuſ- Oratio
modi orationē habuit. De indigētia frumēti defenſio valde breuis eſt plębeij, ne- conſulis
que alios exhibebimus teſtes quorū cun'q; dicemus, quā vos. Sterilitatē enī fru- Minutij.
gum ſcitis ob deſertā ſementē accidiſſe, aliā'que vaſtationē regionis, quā nō vos
opus eſt ab alijs, qua cauſa euenerit, diſcere, & quo tandē modo ager plurimus, &
optimus fructibus caruerit, mancipijs'q;, & pecudibus partim direptus ab hoſti-
bus, partim vobis nō ſufficiens tot quidē ipſis, nec vllam aliam habētibus diuer-

bis hanc poteſtatē, neque nouæ cum ſenatu conuentiones. Exire vero fines legi=
timos, & vim iure maiorē facere non eſt amplius iam populare, ſed ſi vera audire
vultis, tyrannicū. Ego ſanè ſuaderē vobis, vt eorum, quæ inueniſtis à ſenatu hu
maniſſima, nullo abſiſtatis: eorum vero, quorū vos potiri finiētes inimicitiā mi=
nime poſtulaſtis, ne nūc quidem vllū vſurpetis. & vt clarius vobis fiat, quod nec
iuſti, nec moderati aliquid poſtulant ductores plæbis, ſed iniqua expetunt, & im=
poſſibilia transferentes rem in vobis. ita ipſi conſiderate, ac putate senatores obij
cere eis, qui res veſtras adminiſtrant, quod mailgnos de ſenatu inter vos diſper=
gant ſermones, diſſoluautque patrium optimatum principatum, ſeditioſam'que
efficiant ciuitatem hęc omnia dicentes vera. Nam ita faciunt, & quod omnium
eſt grauiſſimum, potentiā complectuntur maiorem, quàm ſit eis conceſſa indē=
natum conantes occidere quemcun'que noſtrum eis libeat, & quod impune neca
ri oporteat qui hæc faciunt quonā animo ferretis ipſi ſenatus arrogantiā, & quid
diceretis? an nō vtiq; indignaremini, & vos grauia pati diceretis, ſi quis iſtā à vo=
bis licentiam, libertatē'q; auferret vltimū denuncians periculū ijs, qui pro plæbe
liberam vocē emitterent, non certe aliter licet dicere, & poſteà quę vos minime
ſuſtinetis pati, ea alios patientes perferre iuſtū ducitis ciuilia ò plębei, moderataq;
volentes talia conſulta veſtra. Nō vtique confirmatis calumnias in vos veras
eſſe, & qui conſulant veſtram potentiā præter legem augeri non ſinere. Nonne
iuſta in cōmune cōmodum ſentiētes declaratis. Mihi quidem ſic videtur. Sed ſi
vultis contraria eorū, quę crimini facere: me vtentes cōſiliario agite modeſtius,
& ſermones quibus indignamini ciuiliter, ac nō iracūde, implacabiliterq; perfer=
te. Aderit enim facientibus hęc vobis videri eſſe bonis, & his, qui ſe inimice ha=
beant erga vos, pœnitere. Iuſta igitur hęc exhibentes vobis magna, vt putamus,
ſuademus vobis, ne quid peccetis: Commoda vero, & humana opera, quibus vſi
ſumus nequaq̄ vobis exprobrare volentes, ſed mitiores vos reddere præter vete
ra hęc nuper facta in reditu, quorū quidem obliuiſci nos volumus. Vos vero iu=
ſtum eſt meminiſſe. Coacti ſumus nūc inferre, cum oporteat nos pro multis, ac
magnis, quæ vobis rogantibus elargiti ſumus hanc à vobis gratiam recipere, ne
occidatis, neúe vrbe eijciatis amatorem ciuitatis virum, belloque omnium clariſ
ſimum, Plectemur enim plębej credite non parum virtute tali priuantes vrbē,
maxime vero per illum ipſum vos dignum eſt abſtinere ira memores, quot ex
vobis ſeruarit per bella, nec ſermones obijcientes vanos, ſed pulchrorum remini
ſcentes operum. Sermo enim huius læſit nos, res vero geſtæ ab eo multum pro=
fuere. Quod ſi erga hunc habeatis vos implacabiliter, nobis ipſum & ſenatui po=
ſtulantibus largiamini, & iam aliquando ſtabiliter reconciliabimini, & eſſe vrbē
(vt ante fuit) ab initio vnam facietis. Quod ſi nobis ſuadentibus non conceditis,
ſcite clare quod nec nos vobis violenter agentibus cedemus, ſed vel cauſa ami=
citiæ oīnibus ſine dolo, & maiorum adhuc gratiarum hæc temptatio plębis erit,
aut inteſtini belli rurſus, & intolerabilium malorum initium. TALIA pen= Finis ora
ſante Minutio videntes Tribuni, modeſtia orationis, humanitate pollicitatio= tionis.
num ſubduci multitudinem, dolebant, ferebant'que ægerrime, præcipue'que Sicinius.
Caius ſicinius Abdelutus, is, qui pauperibus perſuaſerat, vt à patritijs deciſceret,

eratque dux ab eis creatus dum in armis eſſent, vir inimiciſſimus optimatũ principatui, ac propterea productus à ciuibus in claritatem, tribunitiã'q; poteſtatem iam bis conſecutus. Is igitur ſibi minime dux multitudinis minus conferre putans, concordem fieri ciuitatem, & ornatũ antiquum reſumere (non enim honores, vireſqúe eaſdem ſe habiturum ſuſpicabatur conſtituta optimatum adminiſtratione, vt qui natus eſſet malus, educatus inglorius neque facinus vllum clarum belli, domive edidiſſet, ſed in extremis ſe futurum periculis, qui ſeditionem concitaſſet, ac multorum Vrbi malorum fuiſſet cauſa) excogitatis eis quæ dici, agique oporteret, & cum collegis cõmunicato conſilio vbi ipſos quo'que eiuſdẽ eſſe vidit ſententiæ, aſtitit, ac deplorans paucis repulſam detinentes plæbem laudauit conſules, quòd oratione voluiſſent polliceri plæbi, ſe non eorum neglecturos humilitatem, ac ſe patritijs gratiam habere dixit, ſi qua ipſos iam cura ſubijt aliquando ſalutis pauperum, adhuc'que magis teſtaturum ſe dixit apud omnes, ſi exhiberent ſimilia verbis opera, & his dictis, viſus'que moderatior in ira eſſe conuertitur ad MARTIUM (Aſſiſtebat enim conſulibus) ac dicit. Tu vero non te apud ciues tuos excuſas ò generoſe de ijs, quæ dixiſti in ſenatu, immo vero cur non oras, & deprecaris eorum iras, vt imponant tibi pœnam moderatiorẽ. Negandum enim non vtique cenſerem tibi tot ſcientibus hominibus, neque eſſe ad impudentes confugiendũ defenſiones MARTIUS qui ſis, atque maiorem habẽs, quã pro priuati modo elationem, niſi forſan pulchre habeat cõſulibus, & patritijs perſuadere de te plæbi, tibi pulchrum non ſit per te idem facere. Dicebat autem hęc non ignorans, quod magnanimus vir ille minime ſuſtineret factus ipſe accuſator ſui tanquam peccaſſet vt pœna abſolueretur petere, nec in commiſerationes, & preces pręter morem ſuum confugere, ſed quod aut omnino non dignaretur defenſionem ſubire, aut innatã ſeruans arrogantiã non vtique ſubblandiretur plębi moderatior in ſermonibus, quod ipſum etiam euenit. Nam ſilentio facto, mul-

Martius, ta'que incidente plębeijs prope omnibus voluntate abſoluendi eum, ſi tũc tempus ipſe conſuluiſſet, oſtẽdit talem verborum arrogantiã, adeòque contẽpſit eos, vt progrediens negaret nihil dictorũ à ſe ſenatui aduerſus multitudinem, né'que vt aliter de eis ſentiens ad cõmiſerationẽ, preceſqúe conuerſus eſt, imperaréq; nulla in re iudices ipſos cenſuit oportere, tanq̃ nullã habẽtes eos legitimã poteſtatem, ſiq; ſe aliquis ſub cõſulibus accuſare vellet ſiue operum ſatisfactionem repetens, ſiue verborum, vbi lex eſt, paratus erat iudicium ſubire. Trãſiẽs aũt ad plębeios dicebat, quandoquidem vocabãt ipſi ſe partim exprobraturum eſſe iniquitates eorum, & cupiditates, quibus vſi erant in ſeceſſione, & in reditu, partim vero conſulturum, vt iam aliquando cohiberent, comprimerent'que improbas cupiditates, poſteàque conuerſus ferociſſime eos om̃es attingebat, maximéq; tribunos. Inerat enim ſermonibus, non vt ciuis edocentis populum probabilis verecundia, nec vt priuati multis odioſi temperans erga iras potentiorum cautio, ſed vt inimici ſubiecto ſine metu vituperantis impotens bilis, quædam'q; grauis male patientis hominis ſuperbia. Ita'que dicẽte ipſo multa exorta eſt tumultuatio hinc, at'que illinc crebro diſtracta, vt in diſſidente, nec eadem volenti multitudine, alijs quidem lætis ex ſermonibus eius, alijs verò dolentibus. & vbi deſijt loqui

maior

maior adhuc clamor atque tumultus aſtitit. Nam patritij clariſſimum virorum
ipſum appellantes fiduciam eius laudabant, ſolum'que ipſum ex omnibus eis li=
berum demonſtrabant, vt qui neque ſuperuenientium hoſtium turbam timuiſ=
ſet, neque ciuium idem arrogantes, & iniquas leniret iras. plębeij vero ægreferen
tes improperia grauem illum, & amarum, & pluſquam hoſtes omnes ſibi inimi=
cum appellabant, multum'que prompti erant iam aliqui, quibus erat multa faci=
litas ad præhendendum eum, legéque perdendum, aſſentiebanturque eis in hoc,
rē'que ſuſcipiebant Tribuni, maximéque ſicinius: tradebat talibus cōſilijs habe= Sicinius.
nas. Poſtremo vbi multum ſui decurſum fecit, animoſque incendit plębis mul=
tum ſpirans finem accuſationi intulit, quod morti eum damnaret collegium ma
giſtratuū contumeliæ in ædiles cauſa, quos heſterno die ducere ipſum iuſſos pul
ſans repulit. Nō enim eſſe aliquorum aliorum hoc Imperium in miniſtros ſuos,
quàm iubentium. His dictis duci eum iuſſit in ſuperſtantem foro collem, eſt enī
locus is rupes vaſta, vnde eis mos eſt deijcere aduerſarios. Ibant igitur tanquam
manu capturi ipſum ædiles. Patritij vero acclamantes alte, conglobatique impe=
tum in eos fecere, deindéque plæbs in patritios, erat'que multus rerum inorna=
tus, multęque ab vtriſque verborum contumeliæ, & impulſiones, manuum'que
ſuperuentus. Deſiere vero, temperaréque coacti ſunt motus vi irrumpētibus in
medios eos conſulibus, atque iubentibus lictores ſedare turbam, tanta erat magi=
ſtratus eius verecundia tunc hominibus, tam'que erat æſtimatus regiæ poteſta=
tis honor. Quibus ex rebus mœſtus, perturbatuſqúe ſicinius, plenuſque cautio=
nis, ne cogeret diſſidentes violenta violentis repellere, néque dignans conatu
abſiſtere, quando ſemel incœperat, neque manere valens in iudicatis à ſe in mul=
ta cogitatione erat, quidnam agi oporteret. Videns autem eum conſilij inopem
Iunius ductor ille multitudinis, qui machinatus erat, quibus conditionibus fierēt Iunius.
reconciliationes, vir cum in cęteris acer, tum ad vias inueniēdas in vijs, adijt eū
ſolum ſolus, ſubiecit'que ei, ne ſit ad contendendū peruicax, in ornatu ſeruenti, &
iniquo videns patritios irritatos, atque paratos omnes, ſi vocentur à conſulibus
ad arma. plębiſque partem firmiſſimam dubitabundā, nec amanter ſuſcipiētem
virum omniū, qui in vrbe ſint, illuſtriſſimū morti tradi, & eum quidem indem=
natum, conſulebatque ei, vt tunc quidem cederet, neq; obuius iret conſulibus, ne
maius aliquod malum ageret, vocaret autem in ius hominē, tēpus quantumcun=
que pręfiniens, daret'que ciuibus calculos ferendos de eo per tribùs, & quod plu=
res decreuiſſent faceret. Eſſe enī tyrānicum, ac violentū id, quod nūc conaretur
perficere, pręſidere eundē accuſatorem, & iudicē, moderationiſque pœne domi=
num. Ciuile vero eſſe potientē defenſionis conſularē ſecundū leges, quodcūq; ue
pluribus iudicibus videatur, pati, perſuaſus eſt. His ſicinius nullū vidēs conſiliū Sicinij
melius, progrediēs dixit, ſtudiū videtis plæbeij in acerba, violata'q; opera patri= verba.
tiorū, queādmodū viro vno arrogāte, totā'q; lædēte ciuitatē minoris faciūt ve=
ſtrā multitudinē. Nō tamen opus eſt ſimilia iſtis fieri, & in caput nos trudi inci=
pientes bellum, aut defendentes. Sed quandoquidem decentem permittunt qui=
dam prætextū, legem, quæ non ſinit indēnatum queq̄ ciuium necari, cui legi au=
xilium ferentes punitione hūc eripiunt, concedamus eis hoc iuſtum, quanquam

nihil ipſi ab eis legitimũ, neque iuſtum accipientes, & oſtẽdamus quod gratioſis
potiuſquam violentis volumus meliores eſſe, lędentibus nos ciuibus. Vos igitur
nũc abite, & venturum expectate tẽpus non multum ipſum, noſq́ue interim pa=
rantes, quæ vrgent, tẽpus ſtatuemus viro dicendæ cauſę, & ſub vobis iudiciũ fa=
ciemus. Quando autem eritis: calculorũ ex lege domini ęſtimate eum quacun=
q́ue poena inuenietis dignum. Ac de iſto hęc tantum. De frumenti vero pręcio,
ac diſtributione vt ex iuſtiſſimo fiat more niſi aliqua his, & cõſulibus cura adſit,
nos diligentiã adhibebimus. His dictis dimiſit contionẽ. Poſt hęc autem congre
gantes ſenatum cõſules, ſpeculabantur per otiũ, quęnam fieret pręſentis turbę diſ
ſolutio. Viſum'que eſt eis primum quidem leniendam eſſe plæbem beniuola ad=
modum, commodaque annona. poſtea'q; perſuadendum pręſidẽtibus ei, vt in ſe
natus gratiam quieſcant, neque MARTIUM in iudiciũ deducant, ſique minus, per=
ſuadeant, vt cauſam in longiſſima reijciant tempora, donec irę languidiores ſint
multorum. His decretis attulere ſenatuſconſultum de annona in plębem, laudã=
tibus'que omnibus confirmarunt. Erat aũt tale quiddam eſſe pręcium rerum ve=
nalium cotidiani victus, qualia pręcipue fuerant ante ciuilem ſeditionem. A TRI
bunis vero multis petentes precibus, neque integram inuenientes remiſſionem,
in quantum tẽporis poſtularunt, dilationem accepere, machinabãturq; morã alte
ram occaſione vtentes tali, legatos miſſos ex sicilia à tyranno aduehẽtes populo
frumentũ dono, abnauigãtes'que, deinde domũ ANTIATES miſſo piratico nauigio
ceperunt non multum auectos à portu, ac pecunias eorũ, vt hoſtium, in emolu=
mentum ſuum verterentur, concluſos'q; habebãt eos in cuſtodia. Quibus rebus
cognitis conſules decreuerant exercitum in ANTIATES, quãdoquidem miſſa eis le=
Romani aduerſus Antiates gatione: nihil facere voluerant iuſti. Habito'que delectu robuſtorum exiuerant
vtrique decreto facto de dilatione priuatarũ, publicarum'q; cauſarũ, donec in ar
mis eſſent. Fuit autem tẽpus illud non quantũ ipſi putauerant, ſed longe minus.
Nam audientes ANTIATES exiſſe cum totis viribus ROMANOS, ne minimũ quidem
temporis ſunt aduerſati, ſed multis cum precibus placantes eos corpora captiuo=
rum siculorum, pecuniaſq́ue reddiderunt, ita vt coacti fuerint ROMANI dimiten=
tes exercitum in vrbem regredi. Sicinius autem tribunus plæbem in contionem
congegans, pręedixit diem, qua etiam perfecturus iudiciũ de MARTIO, aduocauit'q;
plębeios, qui in vrbe erant, vt venirent cõſertim, ad cognitionẽ cauſæ, & qui per
agros morabantur, vt omittentes interi opera eadem die pręſto eſſent, tanquã la=
turi ipſi de libertate, déque ſalutę totius ciuitatis ſuffragia. denuntiauit'que MAR=
TIO etiam vt adeſſet deſcenſioni, tãquã nullius nõ potiturus circa iudicia legitimo
rum. Conſulibus autem deliberantibus cum ſenatu viſum eſt, minime negligen
dum eſſe fieri dominã tantę poteſtatis plębẽ, inuentaque eſt ab eis ratio inhibẽdi
iuſta, atq; legitima, qua vtẽtes ſe oĩa aduerſariorũ cõſilia diſcuſſuros arbitraban=
tur, poſteàque aduocatis in colloquium pręſidentibus plębi, vt cum idoneis veni
Minutij verba. rent, dixit MINUTIUS talia. Videtur nobis tribuni oportere, vt totis viribus ſeditio
nem omnem vrbe eijciamus, nec vlla de re aduerſus plæbem peruicaces ſimus,
maxime cum vos quo'que à violentis videamus ad iuſta, rationem'q; venietes.
Huiꝰ ãt ſentẽtię cã vos laudãtes veniam ꝰoportere putamꝰ ſenatũ ĩci pe emittẽtẽ
ipſum

ipſum præcōſulta, vt mos eſt, nobis prius. Poteſtis eñ & vos atteſtari, quod ex quo vrbē hāc cōdidere maiores noſtri ſēper ꝑſeuerarit habens hūc honorē ſenatus nec plebs vnq̄ de aliquo, quod nō ante ſenatus conſuluiſſet, iudicauit, aut tulit ſuffragia, nec nunc modo ſed ſub regibus etiā quęcūq; ſenatui viderentur efferētes reges ad populū ſanciebāt. Ne vos igitur hoc ius noſtrū auferte nobis, neque veterem hanc conſuetudinem, pulchrāque delete, ſed ſenatū edocentes cuius iuſtę moderatæ'que rei indigeatis, quodcūque ei videbitur huius populū declarate dominū. Talia dicentibus cōſulibus non recœpit ſermonem Sicinius, nec illius ſenatum volebat fieri rei dominū. Collegę vero eius Lucij vtentes ſententia cōcedebant fieri præcōſulta, iuſtū quiddā ipſi quoque facientes procationem, quā non licebat cōſules nō recipere. Volebāt.n. ſenatores permittentes ipſis quoque dicendi poteſtatem pro plebe agentibus, & ijs, qui pro ea ſentirent, aut contraria vellent, dicere, poſtquā omnes audiſſent cōſiliarios quodcunque eis videretur iuſtum, reiquepublicæ vtile ipſos declarare, ferréque omnes ſententiā, ſicut in examine legitimo obſtrictos iuramento, & quod plures probarent ſententię, id eſſe ratum. Cōcedentibus autem conſulibus ſenatuſcōſulta fieri, quēadmodū poſtulabāt tribuni, ſic tūc diſceſſere. Diéque poſtero aderāt in curia ſenatores, quibus declarantes conſules cōpoſita cū tribunis ipſos aduocarūt, iuſſerūt'que eos de quibus venirēt dicere, progrediens'que Lucius is, qui conceſſerat præcōſulta fieri: talibus vſus eſt verbis. NON vos quidem latet patres quod eueniet, quod apud plebem aduentus ad vos noſtri cauſa accuſatorē habebimus pręcōſulti virū eā, quam nos habentē poteſtatem, qui nō oportere putauit ea, quæ lex dat nobis, à vobis petere, nec in partem beneficētię quod debitū eſt accipere, periculum'que nec id minimū reijcimus in iudiciū ſubducti, ſed tanq̄ transfugę, proditores'que damnati turpiſſima patiemur, ſed quāquā horū non ignari venire inter nos ſuſtinuimus iuri fidentes, ac vos ſicuti iurati eſtis ſententias eſſe laturos. Leues eñ nos ſumus, vt de tantis dicentes rebus, & lōge magis q̄ conueniret inferiores, at non inanes ſanè res, de quibus dicturi ſumus. Adhibete igitur his mentē, ſi quæ vobis videbūtur iuſtę, reiquepub. vtiles. Addam etiā quod neceſſarię cōcedere volentes ipſi nos eis potiri: Dicam autem de iuſto primū. Vos cū reges expuliſtis patres nobis ſocijs, remquepub. in quam nunc ſumus conſtituiſtis, quā non reprehendimus, videntes ipſi deteriores in rebus iuſtis plebeios, quotiens aliquid eueniebat inter eos, patricios'que deferentes (erant autem ea multa) legē confirmaſtis, vſi Publij Valerij ſententia alterius conſulū, licere quibus plæbeijs vis inferretur à patricijs prouocare iudicia ad populū. nec tam re vlla alia, q̄ hac lege, ciuitatem in concordia cuſtodiſtis, ſuperuenientes'que repuliſtis reges. Hanc igitur proferentes legē de his, quibus lęſi omnes: violatique eſſe dicimur ab hoc Caio Martio, vocamus eū ad populū, iubemus'que ibi iuſta dicere, nec hic opus pręcōſulto eſſe. De quibus.n. leges nō ſunt, de his vos eſtis pręcōſulendi domini, populus'q; decernēdi. Lege vero exiſtente immobili, etiā ſi vos nihil præconſulueritis: vtendū eſt ea. Non.n. dicet hoc aliquis, quod priuatis, ſi lædi eos accidat, oportet firmā eſſe de iudicijs ad populum prouocationē, nobis vero tribunis irritā. Leges.n. cōceſſioni huic innitūtur, ac propterea periclitaturi ſub vobis iu-

dicibus venimus,nō ſcripto autē,nec lege poſito. Nam iuſto aliquo nolumus pa
tres plus habere quā vos plæbē, neque eſſe deterioris iuris eos,qui vobis cū mul
ta,magna'que bella pertulerint, vt'que eis vos liberarent multā oſtenderint prō
ptitudinē,& vt nullius imperata faceret ciuitas,ſed ea alij iuſta facere imperaret
non minimam attulerit cauſam. Sic enim vobis haud minus patres habere iu=
ſtorum dabitur. Si nitētes in noſtra corpora, & inique in libertatem conātes age
re coercebitis,iudicij eis ſubijcientes metū. Magiſtratus enim putamus & pręſi
dentias, & honores oportere virtuti,ac fortunę excellentium inter vos imperti=
ri. Lędi vero in nullo,ac quorumcunque aliquis patiatur poenas cōuenientes ſu=
mere,ęque eſſe,& cōmunia his,qui eiuſdem participes ſunt ciuitatis cenſemus iu
ſtum. Vt igitur iſtis vobis magnis,& illuſtribus cedimus,ſic nobis æqua, cōmu=
nia'que relinquimus,& hæc ſatis de iuſto,cū multa alia dici poſſent. Quod autē
conferat reipublicę hæc fieri,quēadmodū cenſet populus, pauca me percurrentē
patiamini. Age enim, ſi quis vos roget, quod maximū putetis eſſe occupantiū
ciuitates malorum, & celerrimi exitij cauſam an non vtique ſeditionē dicetis?
Mihi enim ſic videtur. Et quis eſt veſtrū tam fatuus,aut abſurdus,aut vltra mo
dum peroſus licere vocis æqualitatē, qui non videat, quod facta plębi poteſtate
iudicandi cauſas, quas ei licet ex lege in concordiā reipublicæ adminiſtrabimus.
Si vero fiant contraria, & auferatis nobis libertatem (auferetis nam'que eam
iudicium, legem'que adimentes) diſſidere nos rurſum cogetis, bellum'que vo=
biſcum gerere. Ex qua enim vrbe ſublatum eſt ius,& lex, in eā ſeditio ſolet, bel=
lum'que ingredi. Quicun'que enim experti nō ſunt calamitates ciuiles, minime
quidem mirum eſt, ſi ob inexperientiā malorum nequaquā ferunt ægre quæ ſi=
unt grauia, neque inhibent multo ante euentura. Quicunque vero, vt vos,in mi
nima conſtituti pericula cupide ſe exoluerint facientes,quę tempus poſcebat, diſ
ſolutionē malorum, his quænā decens,aut mediocris relinquitur excuſatio,ſi ſe
in eaſdē adhuc fortunas conferant? Quis non multā veſtrā damnet amentiā, &
inſaniam cogitans,quod pauloante ne diſcederent à vobis plebeij, multa præter
ſententiam toleraſtis? quorū quędā neque pulchra erant fortaſſe,neque vtiliſſi=
ma. Nunc autē neque in pecunijs lędendi, neque in fama,neque in alia vlla pror
ſus rerum cōmuniū vt gratificemini plębis oſoribus, rurſus plebeios impugna
bitis, non vos quidē, ſi moderati eritis. Libenter enim vos interrogarē, quā ſen
tentiam tunc ſumentes nobis reditum quibus voluimus cōditionibus conceſſi
ſtis,an eligentes per ratiocinationē optimum,an cedētes neceſſitati. Si enim iſta
opinati eſtis vrbi vtiliſſima,cur nō eis adhuc ſtatis, vel ſi ea neceſſaria, neque ali
ter fieri recipiētia, ſiue etiā ex ratiocinatione ſint facta, rectū cōmodū'que ſpe=
ctātes ciuitatis, quid ſuccēſetis iam factis? Pricipiū forſan oportuit nō cōcede
re,ſi poteratis. Cōcedētes autem nō amplius incuſare quæ geſta erāt (mihi enī
videmini patres in reconciliationibus ſentētia vſi optima) quibus quidē venit
neceſſitas, vt ſeruetis cōuētiones factas. Deos enim dediſtis nobis ſponſores fœ
derum, multa'que,& acerba imprecātes ijs, qui ea tranſgrederētur, eorū'que po
ſteris in perpetuū, ac quod iuſta poſtulemus, & vtilia, quæ vos valde neceſſe eſt
facere iuſiurandi memores, non video quis oporteat plura apud ſcientes dicentē
moleſtiā

moleſtiam vobis afferre. Quod autem non parua ſunt quę nos vrgeant, ne certamen hoc relinquamus, nec vi cedentes, nec fraude adducti, ſed magna ipſi neceſſitate ad id venimus, grauia, & pluſquā grauia ab hoc viro paſſi, diſcite ò patres, immo reminiſcamini (nihil enim quod neſciatis vos omnes dicemus) ſenſúq; vtamini proprio ad ea, quę dicētur cogitantes ſi plębeiorum noſtrū aliquis conaretur dicere apud multitudinē, aut agere aduerſum vos talia, qualia auſus eſt Martius hic dicere, quali eſſetis patres in eū affectu? Sponſiones enim pro concordia ſenatui immobiles, atq; tantū non adamantinis vinculis firmatas, quas neq; vobis, qui iurati eſtis, neq; nepotibus, aut poſteris veſtris fas eſt diſſoluere, quoad hęc Vrbs habitabatur, primus ex vobis conatus eſt hic Martius diſſoluere, Anno nondum quarto, ex quo hę cōfectæ ſunt quarto, nec ſilentio diſſolutionem tractans, nec in obſcurū quodammodo deſcēdens locum, ſed palàm hoc in loco vobis omnibus præſentibus ſententiam declarans, quod poteſtatem tribunitiam oporteret euertere. Cui primę, ſoliq; libertatis cuſtodi fidentes ipſi reconciliati ſumus, nec in hoc perſtitit inſolentię, ſed appellans contumeliā libertatem pauperū, poteſtatem'q; æquam dicendi tyrannidē hæc adimi ſuaſit nobis, & quod omniū longe impium poſtulatorum ab eo fuit recordamini patres, cum dixit, pulchrū eſſe tēpus cōmemorādi plębeijs omnes, quę fuerunt in prioribus obiecta temporibus; iras, admonebat'q; quēadmodū aſperrime vixiſſetis ob incōmoditatē, ac iā diu caruiſſetis neceſſarijs alimētis, vt omnia ei permitteretis detinētes ſorum in eadem penuria cibariorum. Non enim reſiſtere in multū tempus nos poſſe cibaria ementes pauca magno pretio pauperes homines, ſed abituros eſſe alios Vrbem relinquentes, & quicun'q; remanerent infeliciſſimo perdēdos fato, hic'q; ita inſanuit. Deiq; hoſtis erat vobis hæc ſuadens, vt nec illud conſiderare periculū potuerit ſenatum ſoedera diſſoluere poſtulans, quod pauperes homines neceſſario alimonio excluſi tanta ipſi multitudo irent aduerſus auctores calamitatis ſuę nihil amplius amicū exiſtimantes, ſiq; vt furentes vos ſententiam eius cōfirmaſſetis, nihil vtiq; relinqui mediū, ſed aut ꝑditū iri omnē plębeiā multitudinē, aut patritiorū genus. Neq; eñ tā ſeruiliter nos exhibuiſſemus, alij ad excedēdū patria, alij ad moriendū, ſed dijs, genijs'q; teſtibus eorum, quę pateremur, aduocatis multis ſcite clare repleuiſſemus fora, cōpitaq; cadaverib⁹, magnū'q; ſiſtētes ſanguinis ciuilis craterem, ſic vtique ſuſcipiſſemus debitā facto ſortē. Horum nobis malorum euentuū patres introductor fuit, concionarique talia oportere putauit Martius. At ea quidem conatus eſt dicere, ex quibus Vrbem diſſidentem efficeret. Agere vero qualia dixerat nō eſt aggreſſus, immo vero cateruā habens ſecum hominū ad miniſteriū omne paratorū vocatus ad magiſtratū nō modo non paruit, ſed miniſtros quoque noſtros cum iuſſi ducere eū vellēt, verberibus afflixit, ac ne à corporibus quidē noſtris poſtremo manus abſtinuit, ita vt nobis liceat quātū in hoc fuit nomē decens inuiolabilis magiſtratus ad irriſionē poſitū ducere: officiū vero magiſtratui aſſignatum nullo modo agere. Quo eñ pacto nos alijs, qui ſe violatos dicāt auxilio erimus, quibus ne ipſis quidem adeſt ſecuritas? His igitur contumelijs affecti pauperes ab vno homine nec dū tamē tyranno, ſed futuro & hæc iā paſſi acerba, alia'q; patres paſſuri, ni pars veſtrū maior

obſtetiſſet, non immerito fortaſſe indignemini,& auxilio aliquo potiri nec ſine
veſtra ſimul indignatione oportere nos putamus ad iudiciū æquum,legem'q; eū
aduocantes, de quo diuiſa in tribus multitudo cōceſſa rogātibus dicēdi poteſta=
tē iuratū latura eſt ſuffragiū. Age ibi ò beate ea,quę hic es dictur⁹,apud ciues om
nes cōgregatos defendito ſiue ab optimo ſenſu cōſuluiſtis his pręclara, cōferāt'q;
ſi fiant iſta reipub.ſiue quod non conſulto, vel inſidians , ſed indulgens iræ addu=
ctus es ad hæc dira admonenda , ſiue quod nō reddendæ rationi obnoxij ſint qui
in hoc loco ſentētias efferūt,ſiue qui nullā habes defenſionem aliam, refer te à ſu
perbis,tyrānicis'que gloriationibus illis ad plębeium ò maligne,& iam aliquādo
vt cęteri in delictis cape deprecantis habitum humilem,& miſerabilē, quemad=
modum calamitates poſcunt . Non enim afferens male paſſis, ſed ſubmittens te
ſeruari poſtula,fiat tibi clæmētiæ ſimilitudo, qua vtens eris apud adminiſtrātes
vnà rempublicā irrepræhenſibilis,minimé que repræhendens iſta horum bono=
rum opera,qui tot numero,quot nunc vides,tantas'que demonſtrantes virtutes=
bellicas'que,& ciuiles,quas ne multo quidem tēpore percenſere eſſet facile,nullū
crudelem,neque ſuperbum finem erga nos leues,humiles'que intulere venerabi=
les ipſi,& magni,ſed ſermones incœpere conciliatorios primi ipſi porrigentes cō
ditiones, cū nos ab illis diuiſit fortuna,nō vt ſibi exiſtimarūt habere optime,ſed
vt nos ipſi poſtulauimus fieri , permittentes & has vltimas nuper circa annonā
offenſas , quas ei crimini dabamus diſſoluere magni ęſtimātes . Omitto cætera,
ſed de te ipſo,de'q; tua impietate,quas nō adhibuerūt preces apud omnes publicę
& apud vnumquēque plębeiorū pœnam tuam deprecātes,& poſtea quando cō=
ſulibus, ſenatuique tantā vrbem tuentibus honeſtum fuit, iudicem populū de q=
bus obijciebat tollerare,tibi marti honeſtū nō erit,pro'que tua obſolutione hi om
nes rogare plębem minime putāt turpe. Tu vero tibi hoc ipſum pudori aſcribis
nec iſtud tibi generoſe ſufficit, ſed tanq̄ pulchrū aliquod peregeris, ceruicē attol=
lis, magnificę que contionans pergis, nihil'que remittens flatus. Tranſeo quod
maledicens plębi,obijciens'que,& minās,& poſteà nō odiſtis patres eius ſuper=
biā, ſi hic ſe tantis dignatur ſolus, quantis ne vos quidem omnes,quē quidē opor
tuit, ſi vos omnes pro eo bellū ſuſcipere voluiſſetis , veſtram quidē beniuolētiā
promptitudinē'que diligere, cęterū priuatam gratiam cū iactura publica mini=
me recipere, ſed ſuſtinere defenſionem, pœnam etiam ſubeūtem,ſi oportuiſſet,
omnia'que patiētem. Erant ciuis hæc vtique boni opera,& honeſtum exercētis
ipſum operibus,nō verbis . Quæ vero agit nūc etiam violēt,cuius vitæ ſunt ſi=
gna,qualia indicia voluntatis iuſiurādum tranſgredi, dextra fidem datam falle=
te,interimere conuentiones,plębem impugnare,in corpora ipſa magiſtratuū cō
tumelioſe obſęuire,nec vlli horum obnoxiū ſe facere, ſed iudicatū ipſum, inex=
cuſatum neminem rogātem, neminem timentem,nemini tātorū ciuium æquū
ſe reddentē ſine metu circumuagari,an nō moris hæc ſunt ſigna tyrannici?mihi
quidem ſic videtur:& tamē horum ſunt aliqui qui animantes ipſum,eiq; applau=
dentes, quibus quidē eſt odium inſitum erga plębeios irrecōciliabile, neque poſ=
ſunt animaduertere, quod nō magis aduerſus humiliorem ciuitatis partē naſci=
tur hoc malū,q̄ aduerſus etiam venerabiliorem, ſed id putāt,quod domitis diffe

rentibus

rentibus natura partibus futura ſit penes ſe ſecuritas. Non ſic habet ſeſe veritas ò
ſententia excidẽtes optima, ſed magnũ capientes conatum, quem Martius exhi-
bet, & tempus, & externis ſimul, domeſticis'que exemplis ad modeſtiã redacti
cognoſcite vtique, quod tẽtata aduerſus plębẽ tyrannis aduerſus totam tentatur
ciuitatem, & nũc quidẽ à nobis incipit, victrix vero nec vobis parcet. Talia cũ
dixiſſet Lucius, tribunique alij quę ab illo relicta videbantur commemoraſſent,
poſtq̃ ſententias oportuit ſenatorum rogari, primum quidẽ æuo maximi cõſula
rium ex more à conſulibus vocati aſtitere, deinde illi, qui his duobus inferiores
erant, poſtremo'que iuuenes orationem habentes nullam. Erat enim tunc Roma
nis id pudori, neque iuuenis aliquis ſene ſapientiorem ſeſe haberi poſtulabat. Cõ
firmarunt autem ſententias dictas à cõſularibus. Erat enim ſtatutum omnibus,
qui adeſſent, ſicut in examine cũ iuramẽto ferre ſuffragia. Verum Appius clau-
dius, de quo etiam dixi ſupra, tanq̃ maxime peroſus plæbem patriciorũ omniũ
nequevnq̃ ex recõſiliationibus cum ea lętus nõ permiſit ſenatuſconſultũ fieri ta
libus vtens verbis. Voluiſſem equidem, ſępius'que rogaui deos, me decipi ſentẽ-
tia, quàm de plębis recõſiliationibus habui. quippe qui nec pulchrum aut iuſtum,
neque vtile nobis opinabar, exulum fore reditum, ſemper'que quotiens propoſita
eſt eius rei ſpeculatio primus primũ omniũ, poſtremo'que ſolus cum mihi cęte-
ri obſiſterent aduerſatus ſui. Vobis vero ſenatores ſpes in melius concipiẽtibus,
plębique omnia iuſta'que & iniuſta prompta largientibus viſum eſt ſentire pru-
dentius. Poſtq̃ igitur, nõ vt volebam, ſum'que precatus deos, ſed vt putabam,
res euenere, tranſeunt'que in inuidiam, odiũ'que gratiæ repræhendere in vobis
delicta, męrorẽque vos ſuperuacue afficere, quod eſt facillimũ, & vt frequẽtius
omnibus cõſuetum, id haùd multo poſt futurum videns nũc ſinã. Quibus vero
prędterita corrigamus quęcum'que omnino nõ inſanabilia, deque prẹſentibus me-
lius ſentiamus ea conabimur dicere, nec me latuit quod inſanire, moriturus'que
aliquibus veſtrum videbitur ſententiã efferens de his liberã, neque cogitans quã
tis ſubiacet periculis oratio licenter habita, neque Martij calamitates, qui non ob
aliud nunc in diſcrimen venit de anima ratione diſcutiens: ſed nõ puto oportere
queq̃ maiorem ſuę quam publicæ ſecuritatis habere rationem. Datum enim eſt
iam periculis veſtris corpus meum patres, ac deuotum de repub. certaminibus,
ita vt quicquid numini viſum fuerit cum omnibus, & cum paucis, ſique neceſſe
ſit, & ſolus generoſe ſim paſſurus. Donec autem animã retineam nullus me me-
tus diſtrahet, quominus dicam quę ſentio. Primũ quidem hoc iam aliquãdo ſci
re vos clare volo, quid infeſtam, inimicamque habetis huic reipub. cõſtitutioni
plębeiam turbam, & quodcũque ei molliter cõceſſiſtis inaniter eſt vobis abſum-
ptum, fuit'que aliud contemptus veſtri cauſa, quaſi omnia ſit à vobis neceſſario,
ac non beniuolẽtia, iudicio'q; conceſſa. Conſiderate enim quẽadmodũ hęc plębs
cum à vobis deſciuit arma capiens auſa eſt hoſtis palàm fieri, quũ læſa quidem
nihil eſſet, ſed nõ poſſe ſuis creditoribus perſoluere æs alienum ſe ſimulans, cũ'q;
ei decreuiſtis pecunię creditæ dimiſſionem, impunitatem'q; eorum quę per defe
ctionem peccauerat, nullo amplius indigere ſe dixit. Cognouerãt plures veſtrũ,
Non enim omnes decępti fuiſtis à conſiliarijs, quod nunq̃ vtile futurum eſſet,

Finis orationis Lucij.

Appij Claudij oratio.

irritas facere leges de fide conſtitutas,ac nullius earũ,quę tunc factæ erãt,iniuria
rum reminiſci.Non ſuffecit potiri ei hac gratia,cuius ſolius reminiſcens,dixit ſa
ctam eſſe ſeceſſionem,ſed ſtatim alterũ munus petijt maius iſto,& iniquius,po-
teſtatem ſibi fieri creandi quotannis corporis ſui tribunos,vim prętendens ea ve
ſtram,vti lęſis,aut violatis pauperibus auxilium aliquod,profugiũ'q; exiſteret,
vt vero res habet ſeſe,inſidians ornatui reipub.tuq; popularem ſtatum conſtitue-
re res volẽs.Et hũc vobis perſuaſerunt conſiliarij magiſtratũ ſinere vrbẽ ingre
di malo ipſum aduenĩẽtem publico,maximéq; in ſenatus inuidiã.me,ſi quidem
meminiſtis,clamante multũ deos,genios'q;,& homines teſtante,quid in vrbem
inteſtinũ bellũ.iextiguibilẽq; introducetis!& quęcũq; euenere vobis prędicẽte
Quid enim fecit nobis deinde hæc plæbs frugalis,poſtq̃ ei hunc etiã cõceſſiſtis
magiſtratum.Haud moderata eſt tantam gratiã,neq; eam verecunde,& tempe
ranter,ſed vt à timentibus vim ſuam vobis,& ſuccumbentibus accepit,atq; ſa
crum,& inuiolabilem deſignari oportere eum magiſtratum dixit iuramentis ſta
bilitum,maiorem ipſa honorẽ petens,quàm vos conſulibus dediſtis.Tolleraſtis
hoc etiã,atq; omnes ſuper exta,ſacrificia'q; iuraſtis.Quid igitur fecit potita hoc
quoq; ipſa loco gratię habendæ vobis,ſeruandique morem patriũ reipub.incipi-
ens ab his pluſquã debitis,& his vtens iniquitatibus vt inſtrumento ad poſtera
leges intulit,non ante conſultas,de eis'q; ferens ſuffragia pręter veſtram ſenten-
tiam.De ijs quę vos intuliſtis.ſenatuſconſultus mentẽ non adhibuit,atque con-
ſules vt non recte tuentes ciuitatẽ,& egreſſos veſtras pactiones accuſauit.Mul
ta autem ſunt,quæ non poteſt ſpeculari humana ratiotinatio,ſed nõ fortunã vt
dixi,ſed intellectum veſtrũ accuſare,inſidias à nobis fieri ſibi ſimulans,ac time-
re,ne libertatem ſibi adimatis,eijciatisúe patriá ipſa in vos iſta machinatur,&
quod timere ſe dicit ne patiatur nõ aliud obſeruans depræhendit,quã vt præue-
niẽs faciat.Declarauit ſanè iſtud ſępius quoque antea,vt de multis,quę pegit re
miniſcamini impræſentia.Maxime vero martiũ hunc virũ bellicoſum,nec ex
obſcuris progenitoribus,neque ipſum virtute quouis noſtrum inferiorẽ inſimu-
lans,inſidiari ſibi,ac malignas hoc in loco de ſe dicere ſentẽtias indemnatũ cona
ta eſt occidere,ac ſi hanc rem non acerbiſſimã duxiſſent conſules,& ex vobis q
meliora ſentiunt cõuerſi eſſent,compeſcuiſſent'que eorũ iniquitatẽ vnà,ac tunc
die priuati eſſetis omnibus,quęcũque patres multis acquirentes laboribus vobis
relinquere,& quæ vos quoque habetis ipſi non minora,quã illi diſcrimina ſubeũ
tes dignitate,pricipatu,libertate.Generoſiores autem neque viuere,niſi viuendũ
cum his bonis eſſet,expetentes,etiã anima priuſquã hæc auferretur,alij ſtatim,
alij non multo poſt.Quid enim erat quod prohiberet turpiter,tam'que improbe
martio hoc arrepto,tanquã in ſolitudine.me'que poſt hũc dilacerato ab inimicis,
ac cæteris quicunque vnquã aduerſati,deinceps'que aduerſaturi ſint iniquis plę-
bis cupiditatibus.Nõ eñ ei ſuffeciſſet tollere nos duos è medio,nec hucuſque ea
progrediens abſtitiſſet iniquitate.ſi de futuro opus eſt ex pręteritis coniecturam
facere,ſed à vobis incipiens obſiſtentia ſibi quęque,nec cedentia;tanquã torrens
irrumpens magnus pertraxiſſet,& aſportaſſet,non ipſa quidẽ nobilitati parcens
aut virtuti,aut ætati.Has vobis patres pulchras retributiones pro ijs,quæ accę-

pit,multa'q;,& magna plębs alias iam retulit, aliaſq; relatura eſt,niſi à vobis adſit
quod prohibeat. Age illud nunc etiam cogitate,quod poſt hoc opus veſtrũ gene
roſum, & modeſtum fecit, vt cognoſcatis, quonãmodo inferre ei vos oporteat.
Illa igitur vt vos vidit non ferentes amplius eius contumeliam, ſed ire obuiam
parantes iniurię,compeſcuit ſe,parũper'que reſipiens,vt ex crapula aut inſania,à
violento quidem diceſsit,ad iudicium'que conuerſa eſt, diem'q; huic viro dixit,
vt iudicium ſubituro,cuius ea accuſatrix, & teſtis,iudexq; futura eſſet, magnitu
diniſq́ue ſupplici domina. Vbi verò huic etiam obſtitiſtis,exiſtimantes nõ ad iu
diciũ,ſed ad ſupplicium vocari hominẽ,vidẽs ipſa, quod nullius ſit abſoluti iuris
potens,ſed quæ vos ante conſulueritis decernendi domina,ex arrogantia,quàm
tunc flabat,multa ſubducta nunc eſt,& vos rogatum venit,vt hanc quo'que cõ-
cedatis ſibi gratiam. Cogitãtes igitur hęc ſentitis iam aliquando,& diſcitis,quod
quęcũque magis fatue,quã prudenter ei conceſſiſtis calamitatẽ, ac detrimẽta vo
bis attulere,atq; vbi generoſe perſtãtes iniquis eius,violentiſq; aduerſati eſtis iſta
vobis in oportunũ,cõueniens'q; exuere. Quid igit sciętes vos admoneo,& quã
ſententiã de pręſentibus ſum allaturus? Quęcũq; plæbi elargiti cõceſſiſtis diſſol
uẽtes aliquãdo inimicitiã quoquomodo eſſe firma cuſtodiẽda, neq; eſſe tũc con-
ceſſorũ quicq̃ nõ ſeruandũ nõ tanquã pulchra ipſa, & vrbe digna? vnde eñ, ſed
vt neceſſaria,nec iã recipientia correctioriem. Quęcun'q; verò pręter iſta violẽ
ter, & iniq; agẽs inuitis vobis conatur capere neque ei concedenda eſſe,neq; per-
mittenda,ſed verbis,operé q; aduerſari oportere omnes ſimul,& ſeorſum quęq;,
neq;.n.ſi delinquit ſemel aliqs, ſiue ille exoratus,ſiue coact⁹,opus eſt reliqua etiã
ſimilia peragere,ſed illius potius memorẽ,ne cętera fiant talia,conſiderare. Hæc
ſunt igitur, quorũ vos om̃es cõmuniter oportere eſſe ſcientes puto, atque parari
aduerſum iniuſtas plębis cupiditates, & vt hoc quoq;, de quo nunc conſultãdum
eſt,ſpeculemur, eſt id cæteris inceptis eius iniuſtis,& iniquis perſimile,ac quod
non vt tribunus vos decipiẽs conatus eſt oſtendere iuſtũ ſit,& moderatũ diſcite,
qui hoc nondum clare ſcitis. Lex quidem, quę eſt de iudicijs plębeiorum, cui ma
xime innititur Lucius,non aduerſum vos ſcripta eſt patritios,ſed ad tutelam vio
latorum plæbeiorum, vt declarat ſcribens ipſe nullam habens ambiguitatem,
& vos omnes ſemper dicitis ſcientes probe. Magnum autem huius eſt ſignum
id quod iuris quoque omnis dubitabilis examen eſt optimum: tempus, decimus
iam, & nonus annus, ex quo lex eſt hæc poſita, in quo omni non habet Lucius
quàm oſtendat cauſam, neque publicam aduerſus aliquem patriciorum tenta-
tam per hanc legem, neque priuatam vllam. Quod ſi dicet ſe habere, oſtendat,
nec amplius indigemus ratione. Conuentiones autem, ſecundum quas nuper
diſſoluiſtis cum plębeijs contentionem (oportet enim de his quo'que vos diſce-
re, quandoquidem paruus fuit enarrator earum tribunus) hæc duo conceſſa
compręhendunt: liberari ære alieno plæbeios, & magiſtratum aliquem, hunc.ſ.
creari quotannis auxilij violatorum,vimque prohibendi gratia: aliud'que extra
hęc nihil. Maximum autem argumentum, quod nec lex fœdera dant iudicij ad
uerſus patritios, exercendi plæbi poteſtatem. Fiat vobis iſtud, quod nunc plæbs
ipſa facit, Petit enim hoc à vobis, tanquam non habens prius, Nemo enim po

ſtularet accipere ea ab alio, quorum eſt lege dominus. Iuſtum autẽ natura patres, nec lege poſitum quonam iſtud pacto eſſet. Nam & hoc vobis Lucius ſpectandum putat in plæbeis, ſi rei fiant à patritijs, ſiue ipſi accuſent, & perſequantur: illas cauſas plæbem iudicare: in patritijs neque quando in iudicium vocent ipſi plæbeium aliquem, néque quando periclitentur eſſe eos de controuerſijs iudices, ſed iſtis quidem licere vtra'que habere plus æquo, nobis verò neutrius horum eſſe iurium participibus. Quod ſi aliqua in re leſit plæbem Martius, ſiue alius qui vis noſtrum, eſt'que iuſtum eum mori, aut patria excidere, non apud eos ille iudicatus, ſed hic poenas, vt eſt iuris, dato niſi forſan Luci plæbs quidem erit æqua iudicatrix, néque ſibi in aliquo gratificabitur ferens de inimico ſuffragia. Hi vero ſi fiant ſuffragiorum domini pluris ledentem facient, quàm ab eo lęſam vrbẽ execrationi obnoxij, & periurio, odium'que ab hominibus, & à deis iram ex hoc iudicio laturi, & cum mala ſpe victuri. Haúd æquum cenſeo vos plębeij iſta de ſenatu cõiectare, cui & honoribus, & magiſtratibus, cæteriſque in vrbe clariſſimis confitemini vos propter virtutem cedere, magnaſque habere dicitis gratias voluntatis, quã demonſtrauit ad veſtrum reditum. Pugnant enĩ hęc inter ſe, nec admittunt rationem: quos laudatis, hos timere: & eiuſdem permittentes maiora, in alijs diffidere, cur non vna vtentes ſententia aut omnia eis creditis, aut de omnibus diffiditis: ſed ad iuſta præconſulenda idoneos eſſe ipſos exiſtimatis, ad iudicandum verò de eis, quæ præconſulerint minime idoneos. Multa patres alia quo'que habui, quæ de iuſtis dicerem: ſed hæc ſufficiunt, ac quandoquidem de vtili conatus eſt Lucius dicere, tanquam bonum quidem concordia ſit, acerbum vero ſeditio, ac quod colentes plębem concorditer rempublicam adminiſtrabimus, prohibentibus verò patritijs, quos illi volunt exulare, aut necari in inteſtinum conſtituemur bellum, multa habens, quæ poſſem dicere, vtar equidem pauciſſimis, ac primum quidem mirandam habeo Lucij diſſimulationem (non ego ſanè fatuitatem) ſi qui nuper inciuiles actiones tranſiret ſentire putat vtilia ſe melius, quàm nos, qui in eis conſenuimus, & vrbẽ magnam ex parua fecimus: deinde ſi ſe perſuaſurum nobis putauit, opus eſſe tradi vnum inimicis deditum ad ſupplicium, & eum quidem ciuem noſtrum, nec obſcurum nec inanem, ſed quem ipſi bello clariſſimum eſſe ſcitis, inque vita temperatiſſimum, & ad ciuilia adminiſtranda nemine inferiorem. Et iſta quidem auſus eſt dicere ſciens, vos maximo pudori ducere, ſeruos, ſiue etiam inimicos huc profugientes excludere hac humanitate. Quod ſi contrarijs ſtudentes Luci nos cognouiſſes, erga'q; deos impia ſentientes, & iniuſta erga homines agentes, quodnam opus cõſuluiſſes nobis iſto grauius ſuſtinere, ex quo funditus omnino oẽs dijs, hominibuſq; inuiſi perderemur. Non egemus te Luci conſiliario, nec in ciuilibus deditionibus, nec in alijs rebus, quæ à nobis agendæ ſint vllis, neque ſenſu peregrino nouorum hominum putamus oportere propria iudicari commoda, qui ad hanc vſq; ętatem ſumus per multam experientiam infelicium, felicium'que bellorum trangreſſi, neque minas quibus nos terretis non nunc primum à vobis inductas, ſed iam ſæpius, & à multis vibratas, timemus. ſed tradentes ſolitę mãſuetudini eas nequaquam attoniti ferimus, ſique facietis ſimilia his quæ, dicitis,

repugnabi=

repugnabimus deos habentes propugnatores, & vlciſcentes inceptores iniuſto
rum bellorum, hominum'que manum ſociam non exiguam. Latini enim qui=
bus nuper ciuilitatem æquam dedimus, omnes nobiſcum erunt, vt pro patria
iam hac vrbe certantes, atque deductæ coloniæ multæ hinc, & bonæ, plurimi
facientes, metropolim ſuam ſeruari opem ei ferent, ſiq; in neceſſitatem nos con=
cludetis omnis vndique auxilij contrahendi ſuſtinebimus Luci, ſeruos in liberta
tem vocantes, at'que hoſtes in amicitiam, & omnes homines in ſocietatem ſpei
de victoria obuiam vobis ire. Nullius autem horum opus ſit Iuppiter, &
dij cæteri vrbem Romam obtinentes, ſed ad verba vſque terribilia iſta proceſ=
ſerint, opus verò ex eis nullum fiat minime gratioſum. Et hæc quidem Ap=
pius Claudius dixit. Mancius autem Valerius, ille ſenatorum omnium popula=
riſſimus, & qui in reconciliationibus plurimam promptitudinem demonſtra=
rat, manifeſte etiam tunc plæbi fauens ſermones habuit multæ curę plenos, ob=
iurgans eos, qui eſſe vnam ciuitatem non ſinerent, ſed plæbeios à patritijs di=
uiderent, & ob paruas cauſas bella exſuſcitarent inteſtina, laudans'que eos, qui
putarent eſſe idem vtile, & commune, minora'que omnia concordia exiſtima
rent, ac docens etiam, quod ſi fieret, vt poſtulabat, iudicij plæbs domina, & hanc
acciperet quodammodo à ſenatu volente gratiam, non vſque in finem fortaſſe
exiret, ſed contenta huius corporis poteſtatē habuiſſe ea clementius, quàm acer=
bius vteretur, ſique rurſus putantibus tribunis omnino finem liti imponendum,
legitimum fieret ſuffragiorum domina, abſolueret hunc virum crimine, illud
quidem erubeſcens, periclitari corpus, cuius multa, clara'que opera reminiſci poſ
ſet, atque reddens hanc gratiam ſenatui, à quo eam poteſtatem accepiſſet nulli re
rum moderatarum aduerſaretur. Adeſſe quidem iudicio conſulebat, ſimul'que
defendere poſtulare que à plębe, ne quid grauius de hoc viro ſentiret, conſules ſe=
natores'que om̄es, cęteros'q; patritios multos ipſos aduenīētes. Colaturos enim
non parum periclitanti hos etiam, neque parui ad ſalutem ipſos momenti ſore,
neque ipſis tantum ſententiam hanc habendam, ſed aduocandos ab vnoquo'que
eſſe clientes ſuos, conducendoſq; ac amicos. & ſi quos haberent plębeiorū ex col=
latis beneficijs familiares eſſe eos ſuſcipiendos, eſſe'que ab eis debitā ante gratiā
nunc in hac ſuffragiorū collatione repetendā, amatricē'q; ciuitatis, prauitatemq;
peroſam, & frugalē modo paruā partē plębis fore demōſtrabat: & hoc plus etiā,
quod ad humanos caſus pati aliquid, miſereriq; eorum ſciebat, qui indignationi=
bus eſſent cum fortunæ ſuæ eis in humilia deciderent, fuit quo'que ſermonis ei
plus ad Martiū cohortationē habēs mixtā admonitioni, precē'q; neceſſitati. Po=
ſtulabat em̄, vt quando ipſe cauſa eſſe ſegregandi plæbē à ſenatu inſimulabatur,
propter'que morum arrogantiam tyrannicus eſſe criminabatur, metuebātque
omnes, ne propter eum initium fieret ſeditionis, & intolerabilium malorum, quę
ciuilia bella afferunt, ne veras faceret, confirmaret'que aduerſum ſe calumnias
perſtans in inuidioſa vita, ſed perſonam ſumens humilem, & eis, qui ſe violatos
dicerent, corporis ſui poteſtatem exhibens nequaquā fugeret iniuſtam crimina=
tionem ratione cum iudicio diluere. Hęc em̄ ei cum ad ſalutem eſſe tutiſſima, tū
ad veram, quàm appetebat, gloriā clariſſima, bene geſtis'q; prius à ſe fore cōſen=

Finis orationis Appij Māci Valeri oratio

tanea. Quod ſi eſſet contumacior potius, quã modeſtior, poſtularet'que ſenatum
pro ſe periculum omne ſuſtinere, malum cladem adhærentibus, turpem'que vi-
ctoriam applicaturum ipſum demonſtrabat, erat'que eo in loco complorãs mul
tum & quæ vrbes detinerent mala in ſeditionibus maxima, apertiſſima'que col
ligens, hęc'que multis cum lachrymis differens nequaquam fictis, ſed veris vir
ætate, dignitate, virtutéque excellens. Vbi vero permotum ſenſit ex his dictis
Pulchra oratio. ſenatum iam fidenter orationem aperuit. Si vero aliqui veſtrum patres pertur-
bantur, opinantes induci conſuetudinem in vrbem malam, ſi concedatis plębi ad
uerſum patricios ferre ſuffragia, nec in bonum vllum futuram tribunitiam pote-
ſtatem exiſtimant vim aſſumentem magnam diſcant ſe falli opinione, contra-
ria ſuſcipientes conuenientibus. Si enim aliquid aliud etiam futurum eſt huic vr
bi ſalutis cauſa, & vt nunquam libertate, potentia'que priuetur, concorſque ſem-
per, & vna vtens ſententia perſeueret, cauſa maxima futurus eſt populus vna ad
res gerendas aſſumptus, & quod vnica non ſit reipublicæ adminiſtrandæ forma
intemperans, néque per paucorum, neque per populi principatum, ſed ex his om-
nibus mixta conſtitutio, quod ante omnia nos iuuabit. Facile enim in contume-
lias, iniquitateſqúe prorumpit vna quę'que harum adminiſtrationum per ſeipſam
exiſtens. Quando autẽ ſunt permixta omnia moderate, pars quæ aliquid com-
moueat, & à conſueto more declinet ab ea ſemper quę ſapit, & in proprijs perma
net conſuetudinibus coercetur. Monarchia enim ſi ſit arrogans facta, & ſequi in
cipiens tyrannicas appetiones à paucis viris, ſtrenuiſque deſtruitur. Paucorum
vero principatus ex optimis viris conſtans, quo & vos nunc vtimini, cũ eſt diui
tijs, ſodalitatibus'que elatus nec iuſticię, nec aliarũ virtutũ nullam rationẽ habet
à populo prudente diſſoluitur. Populus aũt cõtinens, & ex lege adminiſtrans cũ
inornatus eſſe incipit, & inique agere ab illuſtri aliquo vi occupat⁹, ad iuſtũ ęquũ
qúe redigitur. Vos autem patres ne tyrannis poteſtas fiat monarchia, quę poſſi-
bilia ſunt inueniſtis auxilia, duos pro vno vrbis creãtes dominos, neq; eos in infi-
nitũ tempus, ſed in annum obtinere magiſtratum permittẽtes, nihilo'que minus
cuſtodes eis deſignantes trecẽtos ex patritijs clariſſimos viros, & ęuo maximos,
ex quibus ſenatus conſtat. Vobis autem ipſis vt maneatis in conuenienti ornatu
nullam hucus'que videmini cuſtodiam appoſuiſſe, nec de vobis adhuc timui, ne
ſenſibus corrumperemini ex magnitudine multitudinéque bonorum, qui tyran
nide nuper vrbem diuturna liberaſtis, nècdum otium habuiſtis inferendæ contu
melię, aut laſciuiendi ob bella crebra & diuturna. De eis autem, qui ſint poſt vos
futuri, cogitans quot, quantaſqúe ferat longitudo temporis mutationes, ve-
reor ne quid dimouentes ex ſenatu potentes homines lateant æquum regimen
conuertentes in tyrannicam monarchiam. Si igitur in adminiſtratione reipu-
blicæ ſocium quo'que aſſumatis populum nullum hinc orietur malum, ſed qui
plus ſe, quàm alios habere poſtulet ſenatu quo'que per ſodalitates adiuuante
conſpirare volentem, agere'que iniuſte (omnia enim veriſimilia opus eſt an-
te proſpicere de republica conſultantes) à tribunis vocatus ad multitudinem
magnus iſte, & venerabilis reddet plæbi laeui, humilique rationem eorum, quæ
agit, & quæ intendit, ſique agens iniuſte apparuerit poene illę, qua dignus erit, po-
tietur.

tietur. Populum vero ipſum ne luxuriet talis poteſtatis dominus, neve ductus à peſſimis ducibus cum illuſtribus bellum gerat (ſolet enim in turba tyrannis naſci) cuſtodiet, nec aliquid agere ſinet præcellens vir prudentia dictator à vobis dictus, qui abſoluti quidem iuris nec obnoxia vtens poteſtate morbidam eximet ciuitatis partem, & quæ nondum corrupta fuerit non ſinet in peius ruere, conſuetudines'que, & legitima, & præclara vitæ ſtudia diſponens congrue, magiſtratusq́ue deſignans quoſcunque putet moderatiſſime tueri rempublicã, & hæc intra ſemeſtre tempus adminiſtrans, rurſum priuatus erit honorem ab his capiẽs, & nihil aliud. Hęc igitur cogitantes, ipſi & hanc formam adminiſtrandæ reipublicæ putantes optimam à re nulla populum abigite, ſed vt creare magiſtratus quotannis ciuitatis ductores, & leges alias ſancire poſſe, aliasq́ue abrogare, ac de bello paceq́ue cognoſcere quæ ſunt maxima, & principaliſſima eorum, quæ in vrbe perficiuntur, ei tradidiſtis, neq́ue eorum quicquam iuris eſſe ſenatus feciſtis: ita iudiciorum quo'que participem eum facite, maximéque horum, ſi quis ciuitatem lędere inſimuletur ſeditionem inducens, ſtruensve tyrannidem, aut cum hoſtibus de proditione loquens, aut talium malorum aliquod conetur agere. Quanto enim terribilius conſtituetis leges tranſgredi, conſuetudineſq́ue mouere contumelioſis, pręcupidiſq́ue plures oculos, cuſtodeſq́ue aſſignanantes, tanto melius habebit vobis ſeſe reſpublica. Quæ cum dixiſſet, his'que ſimilia ſiluit. Senatorum autem poſt eum aſſurgentium præter paucos reliqui in ſententiam eius ibant, & cum iam ſcribi ſenatuſconſultum oporteret petita venia dicendi, Martius ſic dixit. Qualis ego patres erga rempublicam fuerim, & quòd propter meam in vos beniuolentiam in hoc periculum venerim, & quòd mihi præter ſententiam obuenerint ſenſus veſtri omnes ſcitis, adhucq́ue magis ſcietis, cum hæc de me finem habeant. Poſtquam enim Valerij vincit ſententia, conferunt'que hæc vobis, ego'que malus fui futurorum coniector, vt & vos iamiam decretum ſcribentes ſciatis, quorum me cauſa plæbi eſtis tradituri, neq́ue ego ignorem, qua ſim de re certaturus iubete vtique tribunos dicere coram vobis, quodnam iſtud eſt delictum, cuius me ſunt accuſaturi, & quod nomen inſcribunt cauſæ. Dixit enim hæc ille putans ſe ex ſermonibus, quos in ſenatu habuiſſet iudicium eſſe ſubiturum, volenſq́ue tribunos fateri, quod huius noxę cauſa eum accuſaturi eſſent. Tribuni autem inter ſe conſultantes aſpirare tyrannidi ipſum inſimulabant, iubebãt venire eum ad hoc crimen defendendum nolentes illi quod obijceretur in vnum crimen concludere, & hoc ipſum neque validum, neque ſenatui futurum gratum, ſed & ſibi faciẽtes poteſtatẽ quęcũ'que vellent obijciendi, & auferre ſe putantes Martio ſenatus auxilium, dixitque Martius. Atqui ſi ſum ſuper calumnia iſta iudicandus do me plæbeijs ipſe, & ſit nihil quod prohibeat decretum ſcribi. Placuit etiam ſenatorum plurimis de hoc crimine fieri iudicium duplici ratione, & quia minime calumnioſum futurum eſſet in ſenatoribus, quæ aliquis ſentiret dicere, & quia facile diſſoluturus erat hic vir calumniam, vitam ipſe æmulatus cõtinentem, & irreprehenſibilẽ, ſcribitur'q; decretũ poſt hęc tẽpuſque pręſcribitur ad apparatũ defenſionis vſque ad forũ tertiũ. Fiebant enĩ tunc Romanis, vt & nũc fiunt fora in

finis orõnis Valerij.

Verba Martij

Fora.

dies nonos, quidam conuenientes ex agris in vrbem plębeij permutationes facie
bant rerum venalium, litium'que inter ſe iudicia, accipiebant & de publicijs, quo
rum erant ex lege domini, & quę permitteret ipſis ſenatus ferẽtes calculos ea ſan
ciebant. Dies vero ſeptem medios inter fora coloni ijdem multi, & pauperes in
agris morabantur. Poſteà vero quã decretum accæpeunt tribuni progredientes
in ſorum multitudinem ad contionem aduocarunt, multã'que percenſentes ſena
tus laudationem, ac decreta eis legentes diem prędixerunt, qua eſſent finem iudi-
cio impoſituri, & qua omnes adeſſe poſtulabant tanquã de maximis rebus cogni
turos. Quę vbi vulgata ſunt multum adhibebatur ſtudij, & aduerſę conueniebãt
inter ſe cateruę plæbeiorũ & patritiorum, horum, vt qui vlturi eſſent hominem
arrogantiſſimum: illorum verò, ne ſieret inimicis obnoxius, vti pro paucorũ cer
tans principatu. Videbatur.n. eo certamine periclitati tunc vtriſque vitę ſimul,
libertatiſque ius omne. Inſtãte autem foro tertio turba ex agris quanta nunquã
anteà in vrbem conueniens forum prima luce tenuit, aduocarũt'que plæbem tri
buni ad curiatam contionem concludentes finibus loca fori, in quibus curię per ſe
ſingulę ſiſtendæ erant, ac tunc primum facta eſt Romanis calculos viritim ferẽs
Vide de cõtionibus, contio curiata, multũ quidem aduerſantibus patritijs, ne hoc fieret, cẽturiatam-
que poſtulantibus, ſicut patrius mos eis erat. Nam anteà cum laturus erat popu-
lus ſuffragia de re aliqua, quàm ſenatus ei permiſiſſet, centuriatã contionem con
ſules aduocabant ſacra prius perficiẽtes, quę lex eos iubet, & quorũ adhuc aliqua
vſque ad hanc ætatem fiunt. Conuenit enim in campũ Martium, qui ante vrbẽ
eſt, multitudo ſub centurionibus, & ſub ſignis ſtatuta, vt in bello, ferebant'que cal
culos, non accipientes omnes, ſed per ordines quique ſingulos, qui cum eſſent cen
tum, & nonagintatres. in ſex diuiſi collegia, primũ quidem vocabatur collegiũ,
ferebat'que ſuffragia id, quod ex eis conſtabat qui maximi eſſent cenſus, accipie-
bant'que ijdem primum in bellis locum, in quibus ordines erant equitum decem
& octo, peditum octoginta. Secundum autem calculi inferum erat collegium
inferioris cenſus hominum, & in prælijs ſubſequenti acie pugnantium, armatu-
ram'que non habentium prioribus ſimilem, ſed leuiorem: eratque hęc multitudo
in ordines viginti diſtributa, appoſitęque eis erant duę curię fabrorum, & aerifi-
cum, & quicumque erant alij bellicorum operum artifices. Tertium vero colle-
gium ordines explebant viginti, habebant'que cenſum minorẽ ſecundo, & ordi-
nem ſub illis inferiorem, arma'que non eadem cum præcedẽtibus ferebant. Qui
vero poſt hos vocati erant & minorem habebant cenſum, locum'que in bello tu
tiorem, armaturam'que habiliorẽ. diuiſi erant iſti quoq; in viginti ordines, cõiun-
gebãtur'q; duo eis ordines cornicinũ, & tubicinũ. Quintũ aũt vocabat̃ collegiũ
eorũ, qui valde parua cenſi eſſent pecunia, erant'q; arma eorũ fundæ lapides'que
miſſiles. Hi in acie nõ habebãt locũ, ſed nudi, leueſque cũ armatis militabãt in
triginta diuiſi ordines. Pauperrimi vero ciuiũ non pautiores ipſi alijs oĩbus vlti-
mũ accipiebãt ſuffragiũ vnũ tm̃ habẽtes ordinẽ, hique milites liberi ab ijs, quę in
ferebãtur ex deſcriptione, & tributorũ, quę fiebãt ſecundũ cẽſus, immunes erãt,
atque propter hęc vtraq; in ferendis ſuffragijs inhonoratiſſimi. Si igitur eorum
qui in primis erãt ordinibus, quos equites explebant, & peditũ ij, qui in bellis pri-
mum

mum accipiebant locum, eadem ſentirent, ſeptē & nonaginta ordines: impone=
bant ſuffragiorū collationi finem,neq; amplius dabant alijs ordinibus ſex & no=
naginta ferendos calculos. Si vero aliquid inter eos differret, ſecundum collegiū
duorum & viginti ordinū,vocabatur & tertium, & ſic ſubſequenter,donec eadē
non ſentirent ſeptem, & nonaginta ordines, ac multa quidem certamina finē in
primis vocationibus accipiebant,ita vt non eſſet opus amplius in aliquo vltimis:
Raro autem ita diuiſa res incidebat, vt ad vltimū vſq; ſuffragium pauperrimo=
rum procederetur, & erat iſtud tanq̄ terminus diuiſorum in duo priorum centū
& nonaginta duorum ordinum vt collatus ab illis calculus vltimę cauſa fieret in
alterutram partem inclinationis. Pugnantes itaque pro Martio hanc volebāt ex
cenſibus contionē,ſperantes forſan in prima vocatione octo,& nonagita ordinū
abſolutū iri hominē, ſiq; minus,in ſecunda,aut tertia. Tribuni vero ipſi quoque
eadem timentes curiatam contionem oportere congregari exiſtimabant, domi=
nam'que eam facere certaminis, ne deteriores fierent pauperes locupletioribus,
nec armatis inhonoratiorem haberent locum tribules, nec abiecta in vltimas ci=
tationes plębeia multitudo paribus excluderetur ſuffragijs, ſed ęqua forte feren=
di ſuffragij, & æquali honore omnes inter ſe facti vna euocatione per curias fer=
rent calculos: videbantur'que ipſi ab alteris iuſtiora petere, plębeium eſſe putan=
tes oportere,non paucorū principatus examen plębis,& de eis qui rem cōmunē
violarent cōmunem eſſe cognitionem omniū. Conceſſo igitur & hoc tandem
vix à patricijs, vbi cauſam dici oportuit aſcendit primū Minucius alter conſulū,
& quos ſibi mandaſſet ſenatus ſermones expoſuit,primum quidem beneficia cō
memorans quęcūque à patricijs plæbs accępiſſet,deinde poſtulans: vt pro mul=
tis pulchris'que operibus vnum ipſis vſum redderent neceſſarium ad cōmune
ciuitatis bonū,ſuper'que hęc concordiam,& pacē laudās,& quantę eſſet vtrūq;
horū vrbibus felicitatis cauſa colligens, ſeditiones'que accuſans, & inteſtinū bel
lum,ex quibus vrbes populoſas demonſtrabat euerſas eſſe, gentes'que totas per=
ditas,cohortans quoq;,ne peiora, q̄ meliora eligerēt irę indulgentes, ſed modeſta
ratiotinatione futura,proſpicerēt,neq; peſſimis ciuiū vterentur conſiliarijs de re
bus maximis conſultātes,ſed eis,qui ſibi optimi apparerent à quibus multū ſcie=
bant pace,belloque adiutā patriam, quibus nō vtique iuſtum cenſebat, ipſos tāq̄
mutata illa natura diffidere. Vnum autem principale erat ſermone omniū, vt
ne vnum quidem ferrent calculum aduerſus Marciū, ſed maxime per illū ipſum
liberarent cauſa hominem, memores ipſi qualis fuiſſet hic vir in repub. & quot
bella correxiſſet,geſſiſſetque feliciter pro cōmuni libertate,& pricipatu,& quod
neq; pia,neq; iuſta facerent, neque ſibi cōuenientia,male quidem memores ver=
borum inanium,pulchrarū vero rerum nullam habentes gratiam. Eſſe quoque
remiſſionis tempus pulchrum, quando ipſe veniſſet exhibens corpus ſuum diſ=
ſidentibus,amplexurus quācunq; de ſe illi habeant cognitionem. Quod ſi reſpe=
ctu eius nequeat obtineri abſolutio, ſed acerbe, implacabiliter'que ſeſe habeant
tunc cogitantes, quod ſenatus pro eo rogans viri'que adſunt trecēti vrbis illuſtriſ
ſimi,patiantur aliquid, frangant'que ſententias,neque propter inimici vnius ſup=
plicium repellāt preces tot amicorum, ſed multorū,& bonorum virorum gratia

Octo& nonagita ordines i contione

Minutij verba.

Viri trecē ti vrbis il luſtriſſi= mi.

poenam vnius deſpiciāt. Hæc,& ſimilia cum dixiſſet illum vltimum ſermonē
addidit, quod ſi collatis ſuffragijs abſoluerent eum virum, viderentur quia nihil
plębs ab eo lęſa eſſet dimiſiſſe. Si verò finem iudicij prohiberent gratificati eſ-
Sicinius. ſe rogantibus pro eo apparerent. Deſinēte autē eo progrediens tribunus ſicinius
dixit, neque proditurum ſe libertatem plębis, neque ſponte volentibus permiſſu
rum, ſed ſi re vera exhiberent patricij eum virum plębi ad iudiciū. ſuffragia de
Minuti⁹. eo ferrent, nihil'q; aliud præter iſta agerent, poſt'q; hæc minutius. Poſtq̄, inquit,
de eo ferri ſuffragia tribuni vultis, nihil extra obiectum ei crimen accuſate. ſed
quando eum aſpirare tyrannidi detuliſtis, hoc docete, dé que eo fidem facite. Ver
borum autem, quę in ſenatu dixiſſem ipſum aduerſus plębem inſimulatis, neque
reminiſcamini, neque accuſate. Liberatum nā'que eum hoc crimine,& omni alio
decreuit ſenatus & pro vna tantum criminatione, quā vos habere aduerſus eū
fatemini, iuſtum duxit, venire ipſum in plæbem, poſteaque ſenatuſconſultum
legit,& hæc dicens,& obteſtans deſcendit. Tribunorum autē primus diſpoſuit
accuſationem ſicinius multa diligentia, multo'que apparatu omnia, quæcū'que
egiſſet aut dixiſſet hic vir aduerſus plæbem in conſtructionem referens tyran-
nidis, poſt'que illum etiam, qui dicendo plurimum valebant ex tribunis. Vbi ve
Martius ro ſuſcepit martius ſermonem, incipiens à prima ætate percurrit militias quaſ-
cunque ſuſcepiſſet pro repub, & quot à ducibus coronas accæpiſſet præmia vi-
ctoriæ, hoſtes'que captos à ſe, & in prælijs ſeruatos ciues, & ad vnumquid'que
dictorum præmia oſtendebat ipſa, duceſ'que exhibebat teſtes, atque ſeruatos ci-
ues nomine euocabat, hique quāprimum aderant cōplorantes, precantes'que ci-
ues, ne qui ipſis cauſa ſalutis fuiſſet, tanquā hoſtem perderent, vnam animā pro
multis ponentes ipſi, ac tradentes ſe pro illo, quibus vt vellet populus vteretur.
Erāt autem eorum plures plæbeij generis, multū'que reipublicæ vtiles, quorum
aſpectum, & preces pudori ſibi plæbs ducens in miſericordiam, lachrymas'que
conuertebantur. Vbi vero veſtem ſcindens martius oſtendit pectus plenum cica
tricibus, omnem'que aliam partē corporis repletā plagis, interrogauit an eorun-
dem eſſe hominū putarent ſeruare multos ex hoſtibus, & ſeruatos in pace perde
re, ſique tyrannidem affectans aliquis plæbeiam abigit ex vrbe partem, per quā
augetur maxime, atque fouetur tyrannis. Adhuc autem dicēte eo pars quæcūq;
plębis clemens,& cōmoda abſoluendum clamabat, ſibique pudori ducebat, quod
cauſę etiam ſubijſſet initiū propter tales criminationes vir, qui totiens ſalutem
ſuam neglexiſſet ob cuſtodiam ſalutis omnium quicūque vero naturę erant in li
uorem pronę, & ad omnem ſeditionē immobiles dolebant eum abſoluturi, nec
habebāt quid aliud facerent, nullum inueniētes apparens affectatæ tyrānidis ar
Sicinij oratio. gumētum, de qua calculos accæprāt ferēdos. Quod cum vidiſſet Lucius is, qui
verba in ſenatu fecerat, & vt ſenatuſcōſultū ſcriberet̄ de hoc iudicio eniſus erat
aſtitit, iubens'que ſilentiū fieri. Poſtq̄ inquit plębeij dictorum à Martio in ſenatu
verborum, & eis ſecutorum operum violentorū, & ſuperborum crimine abſol-
uunt eum patricij, neque nobis accuſare permittūt, audite quale opus aliud præ-
ter verba defenſione indigens peregerit hic vir generoſus, quā arrogans, & ty-
rannicum,& qualem legē veſtrā diſſoluerit priuatus ipſe cognoſcite. ſcitis enim
hoc

hoc certo omnes,quod quorũcunque bellorum ſpolijs nos potiri per virtutẽ cõ-
tingit.ea lex iubet eſſe publica,neque horũ non priuatus dico aliquis,ſed nec dux
ipſe copiarum eſt dominus. Quęſtor enim ea capiens vendit,refert'que in publi-
cum pecunias,& hanc legem, quam ex quo vrbem hanc incolimus non dico ali-
quis diſſoluit,ſed ne accuſauit quidem,tanq̃ non habentem. Pulchre Martius de-
ſpiciens poſitam,& dominã ſolus cenſuit violandam, redigenda'q; in priuatos eſ-
ſe communia noſtrum plębei ſpolia anno proximo,nec iam pridem. Facientibus
enim ipſis excurſiones in agros Anciatum, ac multa corpora, multa'que pecora,
multum frumenti,multas'que res alias cõplectentibus,neque ea quęſtori demon
ſtrauit,neque vendens ipſe intulit pecuniam in publicũ, ſed diuiſit prædam om-
nem gratificans amicis ſuis. Hoc autem dico tyrannidis de eo argumentũ eſſe.
Quo enim modo fuit in ſuos ipſius adulatores,corporis'q; cuſtodes, & futurę ty
rãnidis adminiſtros de publicis beneficus pecunijs. Hanc igitur manifeſtiſſimã
legis diſſolutionem eſſe dico. Duorum igitur alterum declaret Martius progre-
diens, aut quid amicis ſuis ſpolia, quæ de hoſtili regione ceperat non diuiſerit,aut
quemadmodũ iſta faciens leges non diſſoluat, quorum neutrũ habebit iſte quod
vobis dicat. Voſmet enim vtra'que ſcitis, legem'q; & opus, nec eſt opus vobis
ſuffragia reddentibus de eo iuſta, & iniurata cognoſcere. Sinens igitur coronas,
præmia'que victoriæ,cętera'que prodigia ad hæc reſponde Marti. Trado enim
hunc ſermonem iam tibi. Fecit autem accuſatio iſta magnam in alterã partẽ mu
tationem, nam qui clementiores erant, ſtudebant'q; viri eius abſolutioni, his au-
ditis redditi ſunt lentiores. Praui vero moris omnes,quæ pars erat plæbis pluri-
ma, ad perdendum omnino eũ annitentes magis adhuc ſunt cõfirmati tantã aſ-
ſumentes,claram'q; occaſionem. Fuerat enim diſtributio ſpoliorum vera,nõ ex
praua electione,nec ad ſtruendã tyrãnidem quemadmodũ inſimulabat Lucius,
ſed ex optima mente,correctionis'q; detinentiũ rempublicã malorũ cauſa. Diſ-
ſidente.n.adhuc, & diuiſa à patritijs multitudine, deſpicientes tunc vrbem ho-
ſtes incurſiones in regionem aſſiduas faciebant,prędam'que abducebant,& cum
ſenatui videretur,vt vires iſta prohibiturę emitterentur.non exibat plæbeius ali
quis,ſed gaudebant negligentes quę fierẽt. Manus vero patriciorũ per ſe nequaq̃
erat ad plurimũ idonea, quã rem videns Mar. pollicitus eſt conſulibus ſi permit-
terent ei ducatum ſe exercitũ eductorũ eſſe in hoſtes voluntarium, poenas'que
breui tempore ab eis eſſe ſumpturũ,ſic'q; poteſtate data aduocauit cliẽtes,& ami
cos, & ex alijs ciuibus quicunq; potiri vellent ducis alicuius fortuna per hoſtilẽ
regionem, & virtute, atq; vbi ei viſa eſt digna prælio manus conueniſſe eduxit
eam in hoſtes nihil ſuſpicantes, & irrumpens improuiſus in regionem multis re-
fertam bonis, factus'q; prædę multę dominus dimiſit capta omnia militibus di-
uidenda, vt qui operis participes fuiſſent emolumenta laborũ ſumentes prom-
pte alijs militijs occurrẽt,& qui ſegniores fuiſſent cogitãtes quot cõmodis, quo-
rum eos participes eſſe licebat.per ſeditionem caruiſſent prudẽtiores in reliquas
expeditiones fierent. Senſus enim huius viri talis fuit. Turbę vero ſubdolæ, &
inuidæ rem per ſe ipſam infeſte perſcrutãti popularitas quædam viſa eſt, corru-
ptioque tyrãnica,ita vt clamore,& tumultu forum totũ plenum eſſet, neq; Mar-

tius quid reſponderet haberet, neque conſul, neque aliquis alius tanquam admira=bili, & inopinato apparente eis hoc crimine. Poſtq̃ autem nemo alius defende=bat, ſed dedere tribuni curijs ferenda ſuffragia pœnam liti inſcribentes exilium perpetuum, metu quantum arbitror, ne prehendere eum non poſſent, mortẽ in

Martij dãnatio

ſcribendo. Vbi vero tulere omnes ſuffragia dinumeratis calculis non magnum diſcrimẽ apparuit. Vna. n. & viginti cũ eſſent tũc tribus quibus dati ſunt calculi nomẽ habuit abſoluẽtes Martius, ita vt ſi duæ eis tribus acceſſiſſent ob ſuffragij

prima ad populum ꝓuocatio

ęqualitatem ex lege abſolui poſſet. Ea prima prouocatio ad populum in iudiciũ aduerſus virum patricium fuit, ab eo'q; tempore ijs, qui poſtea pręſidentiam acci perent, populi conſuetudo ſtetit vocãdi quoſcũq; ſibi viderent ciuium ſubituros iudicium populi, hinc'q; incipiens plębs elata eſt magna optimatũ'que principa=

Senato= facti

tus multũ amiſit priſtinę dignitatis. Senatores quoque fieri plębeios permittens magiſtratus gerere concedens eis, pręſidentias'que ſacrorum capere nequaquam prohibens, & alia quæcunq; erãt patriciorum ſolorum propria cõmunicans, alia quidẽ neceſſario, & inuitus, alia prouide, & ſapienter, de quibus tẽpore oportuno dicã. Iſta tamen conſuetudo vocandi potentes in vrbe homines in iudiciũ, cuius populus eſt factus dominus, multã exhibet verborũ materiã volentibus aut lau dare eam, aut vituperare. Multi enim iã ęqui, & boni viri paſſi ſunt indigna vir=tute ſua male, turpiter'q; à tribunis vita ſublati, multiq; contumaces, moris'q; ty rannici rationem coacti reddere vitę ſimul, & ſtudiorum pœnas dedere debitas: Quando igitur mente optima cognitiones fiebant, purgabantur'q; elationes ma gnorum hominum cũ ratione, magnum quiddam, & admirabile res hęc videba tur. Quando autem ob virtutem aliquis rempub. probe adminiſtrans per inui=diam perderetur, acerbum quiddam cęteris videbatur, accuſabantur'que conſue tudinis eius inceptores, ſępius'q; conſultãtes Romani vtrum eam tolli oporte=ret, an vt accęperant à maioribus ſeruari nullum finem cõſilio impoſuere. Si ve ro opus eſt de tãtis rebus me quoque ferrę ſententiam, mihi quidem conſuetudo ipſa per ſe conſiderata eſſe videretur vtilis, atque Romanę vrbi valde neceſſaria Melior autem, peiorque ſit ex moribus tribunorum. Quando enim hac poteſta te funguntur homines iuſti, & moderati, & qui maiorem publicę, quã priuati rei rationem habeãt is, qui rempub. lędit dans pœnas, quas decet, multũ terroris af=fert parantibus ſimilia agere, neque bonus recto animo in repub. procedens cau=ſam inhoneſtam ſubit, aut in criminationes incidit à ſuis ſtudijs alienas. Quãdo autẽ praui, & incontinentes homines, & lucri cupidi potiuntur hac poteſtate fiũt his contraria, ita vt conſuetudinem corrigere tanq̃ delinquẽtem ipſam minime conueniat, ſed vt viri ęqui, bonique fiant plębis pręſides inſpicere, neque temere quibus'que maxima permittere. Prima igitur Romanis inſidens ſeditio poſt eie ctionem regum tales habuit cauſas, in huncque declinauit finem. Protraxi autẽ de his ſermonem, ne quis miretur quemadmodũ tolerarunt patricij plæbem fie ri tantę potentię dominam, neque cæde optimorum virorum facta, neque pro=ſcriptione, vt in alijs multis factum eſt iam vrbibus. Cupit enim in admirabili=bus auditionibus quis'que cauſam diſcere, & credibile in hac ſola ponere cogita=ui. Ita'que quod mihi magni faciendum eſt, & omnino vt ſit ſermo credibilis hic

quem

quem dixi,eo vſque conceſſiſſe plebeijs potentiam ſuam patricios,& cum eis liceret vti principatu optimatum feciſſe plębem rerum maximarum dominam. propter quas cauſas conceſſum ſit non relinqui, imo vero propter hoc omnes percenſui,& quando quidē non armis alteris vim inferentes,& cogentes,ſed perſuadentes verbis omnia compoſuerunt, maxime neceſſarium putaui orationes eorum percurrere, quibus vſi ſunt potentes tunc in vtriſq; eis:mira re vtiq;, ſi aliqui oportere putāt ſe in bellis actiones diligenter ſcribere, & interdum circa vnā pugnam ſermones abſumunt multos locorum naturas, proprietates'que armaturarum acierum modos,ducū'q; cohortationes,atque alia enarrantes, quæcūque alterutris victorię cauſa extiterint. Ciuiles autem motus,& ſeditiones deſcribētes nō putant oportere,rationes enūtiare,per quas inopinatę res,admirabiles'que perfectæ ſint. Si enim aliquod quoque aliud magnū eſt romanę ciuilitatis ornamentum,& omnium hominum æmulatione dignū,mea quidem ſententia opus illud fuit, imo vero ſupra omnia admirabile,& illuſtriſſimum, quod nec plæbeij patricios deſpicientes aggreſſi ſint eos, multam'que edentes præclarorum ciuiū occiſionem omnia eorum diriperent, nec qui erant indignationibus aut ipſi per ſe,aut exterius vtētes auxilijs plębeium omne perdiderint ſine metu tempus reliquum vrbem incolentes,ſed tanq̄ fratres cum fratribus aut cum patribus filij in continenti domo de iure,æquo'que diſputantes perſuaſione,& rationibus contentiones diſſoluerint,intolerabile vero opus, aut impium inter ſe agere nullum ſuſtinuerint, qualia per ſeditionem ægere Corcyrei, & Argiui, & Mileſij,& Sicilia omnis, vrbes'que plures aliæ. Ego igitur propter iſta diligentiorem fieri, q̄ breuiorem narrationem malui, iudicet vt volet quis'que. Finem igitur capiente tūc iudicio plębs dimiſſa eſt ſtolida,pręſumpta gloriatione, exiſtimans'q; perditum optimatum principatum,patritijq; mœſti,& humiles,criminantes'que Valeriū, à quo perſuaſi plębi iudicium permiſerāt,erātq; vlulatus, & lachrymę miſerantium, comitantium'que Martium. Ipſe verò neque deflens caſus ſuos cōſpectus eſt,neque execrans, neque aliud prorſus quicquā dicēs, aut faciens magna nimitate ſua indignū,adhuc'que magis declarauit generoſitatem, cōſtantiam'que ſententię cum domum veniens vxorem vidit, & matrem dillacerantes peplos,pectus'queferientes, & qualia conueniens eſt dicere, & agere in talibus calamitatibus maxime neceſſarios moriturorum,aut exilio dānatorū exclamantes. Nihil ad lachrymas,& lamenta mulierum perturbatus eſt,ſed ſalutans eas tantummodo, cohortatuſqúe ad ferendum generoſe calamitates, filioſqúe eis commēdans (erat enim puerorum ſenior vndecim annos natus, iunior'que gremio adhuc tenendus) aliud verò nihil neque curæ habens, quibus ei vtendum eſſet in exilio, mature pergit ad portas nemini aperiēs,ad quem locum eſſet demigraturus,paucis'que poſt diebus venit comitiorum tempus, conſuleſque creati ſunt à populo. Quintus ſulpicius Camerinus, ſeruiuſqúe Largius Flauius iterum. Turbationes autem quędam inciderunt ex metu à numinibus in vrbe plures. Aſpectus enim, inſoliti apparebant multis, voces'que audiebantur cum adeſſet emittens nemo fœtuſqúe hominum, & pecudum multum extra naturam emergentes in incredibile,mōſtroſum'q; ferebant,canebātur'q; oracula in multis locis,& ſacrificatio

Conſules Q. Sulpitius camerinus ſer. largi⁹ flauius.

Prodigia nibus,fanaticęque fœminę diuinabant miſerabiles Vrbi, graueſque cauſas: atti-
Morbus gitʼque morbus etiã quidem peſtilens multitudinem,magnamʼq; partẽ corrupit
peſtilens. pecorũ, ſed mors tamẽ hominũ fuit non multa, ſed ad grauẽ vſq; ęgrotationẽ is
morbus ibat. Aliquibus itaʼque videbantur hæc fieri ex dei ſententia iraſcentis,
quod ciuium optimum patria expuliſſent,alijsʼque nullũ horum quæ fiebãt eſſe
dei opus, ſed has eſſe paſſiones humanas oẽs. Venit deinde ad ſenatum ęgrotans
T. Latini quidam ſuper lectulo delatus, Titus Latinus nomine. vir ſenior, nec nõ ſatis diues
ſomniũ. è colonis,rurique viuẽs partem maiorem temporis, hicʼque in ſenatum perlatus
dixit, viſum ſibi eſſe in ſomnis ſuperſtantem capitolinũ Iouem ſibi dicere, Vade
Latine, & dic ciuibus quod quia mihi non dedere in hac pompa noua productum
præſaltatorẽ pulchrum inſtaurẽt ludos, & à principio alteros perficiant. Nõ.n.
iſtos recępi, ſeque ait è ſomno aſtantem pro nihilo habuiſſe ſomniũ, ſed vnum
quiddam optimatum eſſe,multarum eſſe illuſionum. Deinde autẽ aparuiſſe ite-
rum ait ſibi in ſomnio ſimulachrum idem dei ingraueſcens, & indignabundum,
quia nõ enunciaſſet ſenatui quę iuſſus erat,ac minans,quod ſi nõ ſtatim hoc age-
ret magno ſuo malo diſceret numina minime negligere. Videns autem ſecũdo
hoc ſomnium eãdem ait ſe de eo opinionẽ habuiſſe, ſimulqueverecũdię duxiſſe,
ſe hoc opus ſuſcipere hominem ſenem, & ruſticanũ vt ad ſenatum afferret ſom-
nia inania,atque timorum plena, ne etiam excitaret riſum. Paucis autem diebus
deinde filium ait iuuenẽ, & pulchrum neque morbis, neque alia manifeſta cauſa
correptum ſubito eſſe mortuũ, rurſusʼque dei imaginem apparentem in ſomnis
declaraſſe,quod ſuperbię, & cõtemptus verborum ſuorũ pœnam aliam iam de
diſſet ablato filio,altã paulò poſt daturus eſſet. Quibus auditis dixit, ſe ſermonẽ
ad voluptatem accepiſſe, ſi mors ſibi aduentura eſſet negligenti vitę. Deum ve-
rò haùd hoc ſibi ſupplicium appoſuiſſe,ſed in corporis membra omnia acerbiſſi
mos, intolerabilesʼq; dolores inieciſſe, adeò vt articulũ nullũ mouere ſine vlti-
ma exterminatione poſſet. tũcʼq; igitur cõmunicãtẽ ſe cum amicis quæ accidiſ-
ſent,iuſſumʼque ab eis in ſenatum veniſſe. Narrãs autẽ hęc intra paruũ tempus
viſus eſt liberari doloribus,& vbi omnia enarrauit exurgens è lectulo,deumʼque
inuocans abijt,pedibus proprijs vadens per vrbem domũ incolumis. Senatus au
tem timore repletus eſt, & hiabat vnuſquiſq; coniectare nõ valens quid declara-
retur à deo,& quis cuius pompę ſaltator productus non pulchre ei videretur. De-
inde dixit quidam reminiſcens rei geſtę id, quod ei atteſtati ſunt oẽs. Erat autẽ
quiddam tale. Vir Romanus non obſcurus tradens ſamulum ſuũ morti cõſeruos
iuſſit ad ſuppliciũ eum ducere, & quo clarior fieret hominis ipſius punitio per ſo
rum eum verberantes trahere, perʼque ſi quis alius eſſet locus vrbis conſpicuus
cum duceretur pompa,quàm ductura erat deo per id tempus ciuitas. Ducentes
autem illi ſamulum ad ſupplicium extendẽtes ei manus vtraſq;,palloʼque alligã
tes per pectus, humerosʼque, & vsʼque ad iũcturas brachiorũ tranſuerſo, ſeque-
bantur cędẽtes verberibus nudũ, illeque vt in tali neceſſitate detẽtus clamabat,
emittebatʼque impias & infames voces, quas exigebat dolor,motus quoʼque per
afflictionem edens turpes. Hunc igitur exiſtimarunt omnes eum eſſe, quem in-
dicaret deus ſaltatorem non pulchrum. At poſtquam ad hanc hiſtoriæ partem
veni,

de ludorum ritu.

veni, non oportere puto ea, quæ per ludos ab eis fiunt, pertranſire ſilentio, non vt mihi gratioſior fiat appoſitiones aſſumens theatricas, & ſermones floridiores natura ratio, ſed vt credatur neceſſariarum rerum aliquid, quod vrbem Romam incolentes gentes græcæ erant ex illuſtriſſimis deductæ locis, ac non vt quidam putant barbaræ, & ſine ſedibus. Sum enim pollicitus in fine primę ſcriptionis, quàm de genere eorum componens edidi, innumeris confirmare coniecturis propoſitionem, conſuetudines, & iura, ſtudia'que priſca eorum exhibens, quæ vſque ad hoc tempus ſeruant, qualia à maioribus accepere, non ſufficere putans ſcribentibus veteres, ac locales hiſtorias tanquam ab incolis accipientem aliquem digna fide percurrere, ſed etiam teſtimonijs indigere eas multis, & vix contradictionem recipientibus, ſi credibiles videri debeant, in quibus prima, firmiſſima'que omnino credo eſſe eas, quæ fiunt in qua'que vrbe circa deos, & genios patriæ ſacrificationes. Eas enim in longiſſimum tempus cuſtodit gręca omnis, & barbara regio, neque aliquid vult in eis innouare, retenta metu iracundię numinum. Hoc autem maxime paſſi ſunt barbari ob multas cauſas, quas non eſt locus nunc dicendi, neque tempus vſque ad hoc præſens vllum dediſcere eas. aut trāſgredi in aliquo perſuaſit, neque Aegyptios, neque Afros, neque Gallos, neque Scythas, neque Indos, neque aliam gentem barbaram vllam ſimpliciter, niſi aliqui aliquando in poteſtatem aliorum venerint coacti etiam iri inſtituta tranſire vincentium. Romanæ vero vrbi nunquam experiri talem fortunam contigit, ſed ipſa iuſta vbiq; alijs iam ſtatuit. Erat'ne igitur genus eorū barbarū, immo tantū vtiq; aſſuere, vt ſacrificia prima, gentileſq; dediſcerent conſuetudines, per quas in tantā prouecti ſunt felicitatē, vt & alijs omnibus, quibus imperarunt, pulchrū ſtatuerint honorare legitimis ſuis deos, nihilque prohibiturum fuerit barbareſcere ſub Romanis, Græciam omnem obtentam ab eis ſeptimam iam generationem, ſi quidem fuiſſent hi barbari. Alius enim ſufficere putare poſſet, & ipſa, quæ in vrbe nūc aguntur non parua veterū inſtitutorum indicia, opinari. Ego vero ne quis debilem, eſſe fidem hunc ſuſpicetur, etiam per illam abſonam opinionem, quod Græciam omnem vincentes Romani libenter vtique meliores conſuetudines didicerint, domeſticas deſpicientes coniecturam faciam ex illo tēpore, cum nondum habebant Romani Græcię principatum, neque vllū aliud imperium tranſmarinum, Quinto vtēs Fabio fideiuſſore, nec vlla alia ſide indigēs. Antiquiſſimus enim vir ille omniū, qui de rebus Romanorum cōpoſuerint, atq; fidem non eorum tantum, quę audiuit, ſed eorū etiā quę cognouit, exhibēs. Hos enim ludos decreuit ſenatus Romanus fieri, vt ante dixi, cum nuncupata ſunt vota ab Aulo Poſthumio dictatore pugnaturo, cum deſciſcentibus Latinorum vrbibus, conantibus'que Tarquinium in regnum reſtituere, abſumiq; decreuit quotannis in ſacrificia, atque certamina quingenas argenti minas, & vſque ad bellum Punicum hoc impenderunt in eam ſolemnitatem. In his autem diebus ſacris multa quidem fiebant, alia græcis legibus circa mercatus, hoſpitum'que ſuſceptiones, & nudinas, quæ multæ operæ eſſet dicere. Circa pompam autem, & ſacrificium, & certamina (ſufficiet enim ex his etiam non dicta perſcrutari talia) ante initium certaminum mittebāt pompam dijs, qui maximam

Gręcę gētes vrbē incolebāt

Quintus Fabius.

Au. Poſthumi⁹ dictator.

habebant poteſtatem, à Capitolio per ſorum ducētes ad circum maximum. Du
cebant autem pompam primum ipſorum filij, puberes'que, & habentes pompę
ætatem congruam, equites hi, quorum patres eſſent equeſtris cenſus, & pedites,
qui in peditibus militaturi erāt, alij ſecundum alias, & centurias, alij ſecūdum col
legia, & ordines, vt eūtes in ludum aliquem, vt clarum fieret hoſpitibus id, quod
erat in virilitatem tranſiturum vrbis robur, multitudo'que, & pulchritudo qua
liſnam eſſet. Hos aurigæ ſequebantur, quadrigæ'que, & bigæ, & qui non vin-
ctos agitabāt equos. Poſt hos autem athleticorum certatores: leuium'que, & gra

Nudare in ludis corpusq; cœperit: Homerus

uium nudi corpus reliquum, circum'que pudenda velati. Hæc vſque ad me cō
ſuetudo Romæ perſeuerauit, quemadmodum fuit à principio, apud Græcos in
Grȩcia diſſoluta eſt, diſſoluentibus eam Lacedȩmonijs. Primus enim nudare cor
pus aggreſſus, nudus'que in olimpijs currēs quintadecima olympiade Hacāthus
Lacædemonius fuit. Anteà enim pudori ſibi ducebant Græci omnes, nuda tota
apparere in certationibus corpora, vt Homerus indicat teſtis fide dignior ipſe, &
antiquior cinctos faciens proceres. Nam Aiacis, & Vliſſis luctationem narrans
in funere Patrocli dicit. Illi autem cincti medium certamen inibant, Adhuc'que
certius in odyſſea hoc clarum facit in pugna ceſtica Hiri, & Vliſſis his verſibus:
Sic fatus eſt, omnes autem laudauere, rurſus Vliſſes cingebatur quidem pannis
circū, ne apparerent fœmora pulchra'que, & magna. Lati autem apparebant hu
meri, pectora'que, & grandia brachia. Egenum vero nolentem amplius pugna-
re, ſed territum introducens, hæc dixit. ſic autem dixerunt. Hiro autem male
fluctuabat animus, ſed & ſic proci adduxerunt cingentes neceſſitate. Hanc au-
tem Græcis conſuetudinem antiquam ſeruantes hucuſque Romani manifeſti
ſunt, non addiſcentes à nobis eam poſterius, neque vt nos cum tempore commu
tantes. Sequuntur deinde certatores chori, ſaltatorum multi trifariam diuiſi. Pri
mi virorū. Secūdiq; imberbiū. Vltimi puerorū, quos ſequunẽ tibicines veteres

Lyrę ſepticordes. Barbita.

inflātes tibicinales breues, vt fit & nunc, citharœdiq; lyras ſepticordes eburneas,
& quę barbita dicunẽ tendētes, quorū vſus apud Græcos obſoleuit ætate mea, pa
trius cū eſſet, apud Romanos cuſtodiẽ in omnibus antiquis ſacrificijs. Appara-
tus autem ſaltatorum erant tunicæ puniceæ cingulis æreis ſtrictæ, enſes'que de
pendentes, lanceę'q; breuiores medoicribus, viris'q; etiā galeę ęreę criſtis inſigni
bus, pennis'que ornatę. Ductabant autem ſingulos choros viri ſinguli, tradentes

Proceleumatici rhythmi. Enoplia ſaltatio. Pallas. Curetes

primi alijs ſaltationis modum, repræſentantes bellicos'que, & vehementes mo-
tus, proceleumaticis (vt frequentius) rhytmis. Græcum igitur & hoc erat in an
tiquiſſimis inſtitutum, enoplia ſaltatio dicta Pyricha, ſiue Pallade prima in Ti-
tanorū perditiōe per choros agere, ſaltare'que cum armis victoribus præ gau-
dio incipiente, ſiue adhuc antiquius Curetibus eam inſtituentibus, cum lacten-
tem Iouem vellent mulcere ſtrepitu armorum, motu'que membrorum, & rhyt
mo, vt habet fabula. Declarat autem vetuſtatem huius, tanquam gentilis Græ
cis, Homerus cum ſæpe alibi, tum vero in clypei conſtructione, quem dediſ-
ſe Achilli dono Vulcanum ſcribit, ſuppoſitis in eo duabus vrbibus, alia or-
nata pace, alia bello male affecta, & in qua quidem meliorem fortunam
ſiſtit, dies feſtos, epulationes'que faciens, & nuptias, & luxus, vt æquum eſt. hęc

dicit

dicit. Iuuenes autem ſaltatores circumuertebãtur, rurſus'que in eis tibiæ, & phor
minges ſonum emittebant, mulieres verò ſtantes mirabantur in veſtibus vna-
quæ'que. Ac rurſus alterum ei ſcribens ornatum creticum cœlibum, & virginũ
chorum, ſic dixit. Vnum quo'que chorum varium glorioſus vtrin'que claudus
ei ſimilem, quem aliquando in Gnoſſo ampla ſtruxit Dædalus pulchricomæ Dedalus
Ariadne. ibi quidem cœlibes, & virgines quæ ſiſtrices bouum ſaltabant, tenen- Ariadne
tes manus alteri alterarum vs'que ad iũcturam brachij, ornatum'que eius enar
rans vt clarum nobis faceret, quod motus eſſet marium Enoplius, hæc dicit.
Et hæ quidem pulchras habebant coronas. Hi verò gladios habebant aureos ex
argentis cingulis, duceſq́ue ſaltationis eorum tradentes alijs, prius'que incipien-
tes, ſcribens hæc dicit: Multa autem manſuetum chorum circumſtabat turba de
lectantium. Duo autem ſaltatores per eos cantui præſidentes circum vertebant
ſe per medium. Non ſolum autem ex certatoria, & inſtituta ſaltatione chororũ,
qua per ſacrificationes, & pompas vtebantur Romani, videret aliquis cognatio-
nem eorum cum Græcis, ſed etiam ex conuitiali, & mordaci. Poſt enoplios au-
tem choros ducebant pompam ſatyriſtarum chori Græcam repræſentantes ſi-
cinnam. Apparatus autem eis erant, alijs quidem vt in Sillenos conſueti villoſę
tunicę, quas aliqui chorteas vocant, & amictus ex omni flore. Eis verò, qui vt
in ſatyros iuncturæ lumbares, & hircorum tergora, & ſuper capita capilli recti
vituli marini, & quæcun'que his ſimilia hi cauilantur, & imitantur ſtudioſos mo
tus, transferentes in magi ridicula: Declarant etiam triumphorum ingreſſus ve-
terem, & gentilem eſſe Romanis conuicialem, & ſatyricam diſciplinam. Con-
ceditur enim adducẽtibus victorias iambos canere, & iocari, mordereq; illuſtriſ
ſimos viros duces, ſicut Athenis licet pompam ferentibus mordere eos, qui ſuper
plauſtris cum caucilloſis dictis pręter ſaltãtes. Nunc autem poemata canunt ex-
temporalia. Vidi etiam in ſepulturis inſignium virorum ſimul cum alijs pom-
pis productos lectulo ſatyricos choros mobiles ad ſicinnam ſaltationem, maxi-
mé que in beatorum funeribus. Quod autem neque Ligurum, neque Vmbrorũ,
neque aliquorum aliorum Barbarorum in Italia habitantium inuentum fuerit di-
ſciplina ſatyrica, & ſaltatio: ſed Gręcorum, vereor ne aliquibus moleſtus videar,
volens plures per ſermones credi rẽ confeſſam. Poſt hos choros citharœdi con-
gregati, & tibicines multi procedebant, poſt'que illos ibant ferentes thuribula, ex
quibus aromata, & thus per omnem viam adolebant, & qui põpalia præterfere-
bant ex argento, auro'que elaborata, & res ſacras, & publicas. Vltima vero om-
nium ſimulachra deorum mittebant humeris virorum lata, formas'que ſimiles
exhibebant ijs, quæ apud Gręcos finguntur, apparatus'que, & notas, & dona, quo-
rum quique inuẽtores, & datores hominibus traduntur, non ſolum Iouis, & Iuno
nis, Palladis'q;, & Neptuni, & aliorum, quos Gręci inter duodecim Deos nume- Dij vete
rant, ſed progenitorum etiam, ex quibus fuiſſe duodecim deos fabulantur Satur rum.
ni quidem, & Deę Themidis, & Latonæ, & Parcarum, & Mnemoſines, omnium'q;
aliorum, quorumcun'que ſunt delubra, templa'q; apud Græcos, & eorum, quos
fuiſſe poſteã fabulãtur, ex quo Iupiter Imperiũ ſuſcepit, Proſerpinę, Lucinę, Nym
pharum, Muſarum, Horarũ, Gratiarum, Bachi, & quorũcun'q; ſemideorũ animę

relinquentes mortalia corpora aſcendiſſe in coelũ dicũtur, & honores ſortiri dijs
ſimiles, Herculis, Aeſculapij, Caſtoris, & Pollucis, Helenę, Panos, aliorũ'q; plurimo-
rum, quod ſi barbari fuiſſent hi, qui Romam condiderunt, & hanc ſolemnitatem
inſtituerunt, quid eos oportebat colere deos Gręcos oẽs, & genios, patrioſq; negli
gere. Oſtendat igitur nobis aliquis gentẽ alteram, pręter græcam, cui patria ſint
hęc ſacriſicia, & tunc criminentur, vt non ſanam, hanc demonſtrationem. Finita
verò pompa immolabant ſtatim cõſules, & ex ſacerdotibus ij, quibus licebat, &
ex Aruſpicibus, modus'que idem erat, qui apud nos: Lotis enim & ipſi manibus, &
ſacra pura circum purgantes aqua, fruges'q; cęreris capitibus inſpergẽtes, poſteà
precibus, votiſq; nuncupatis immolare ea miniſtros tunc iubebant. Eorum verò
alij quidem ſupra hoſtiam ſtantes vecte tempora feriebant, alij verò cadentibus
ſupponebãt ſphagidas, poſt'que hęc excoriantes, & membratim diuidẽtes primi
tias ex omni viſcere, & ex omni membro alio excipiebant, quas farina farris in-
uoluentes afferebant ſacriſicantibus in caniſtris, hique aris imponentes ſuccende-
bant, & infundebant vinum aduerſum purificata. Vnũquod'que autem horum,
quod legibus fieret conſtitutis, à Græcis circa immolationem ex poeſi Home-
Homer⁹ ri facile eſt cognoſcere. Et enim lauantes manus inducit proceres, & vtentes
hordeis, vbi dicit. Lauantes autem manus poſteàque ollis hordei immittunt, de
cidenteſque crines à capite, & ſuper ignem ponentes, ſic ſcribens. Sed incipiens
crines capitis in ignem iecit, vectibus ferientes frontes victimarum, & cadẽtes
Eumeus eas immolantes, vt in ſacriſicio Eumei facit. Incidit autem incipiens torre quer-
cus reliquo coquẽs. Hunc autem reliquit anima. Hi vero mactantes aſſabat pri
mitias ex viſceribus capientes, & ex alijs membris, & has farina aſpergentes, &
purificantes ſuper aras, vt in eodem facit ſacriſicio. Superponebat autem ſemi-
Sybotes. coctis carnes crudas Sybotes, vndique incipiẽs de membris in pinguem hoſtiã,
& hęc quidem in ignem iecit dealbans farinę flore. Hęc autem Romanos adhuc
agentes in ſacriſicijs videns ſcio, hac'que vna fide ſufficiẽte mihi perſuaſus ſum
non barbaros fuiſſe cõditores Romæ, ſed ex multis coeuntes locis Græcos. Pauca
enim inſtituta circa ſacriſicia, & dies feſtos Græcis ſimilia perficere barbaros etiã
aliquos recipitur. Omnia verò hæc agere incongruum. Reliquum eſt mihi etiã
de certaminibus, quę poſt pompam perficiũt, pauca percurrere. Primus quidem
quadrigarum, & bigarum, & non iunctorum equorum ſiebat curſus, ſicut Gręcis
iam pridẽ ad Olympia, & in præſens vſq; tẽpus in equeſtribus autem æmulatio-
nibus valde priſca inſtituta duo, quemadmodũ à principio ex lege lata ſunt ſer-
uata adhuc à Romanis permanẽt. Id quod de trium equorũ curribus, quod quidẽ
apud Gręcos deſijt: inſtitutum vetus, & heroicum, quo in prælijs vtentes Gręcos
Homerus facit. Duobus eñ equis iunctis quemadmodũ iunguntur bigæ, tertius
iuxta adhibebatur habenalis equus, contẽtus loris, quẽ à præter trahendo, ſimul-
que iũgẽdo πάρηορον vocabãt veteres. Alterũ verò apud paucas ſeruatũ adhuc
vrbes Gręcas in ſacrificationibus quibuſdã vetuſtis, Id quod eſt vectorũ in curri
bus curſus. Quando enim ſinem acceperunt equitum æmulationes, deſilientes è
curribus vna vecti cum aurigis, quos poëte παραβάτας, Athenienſes verò ἀπο-
βάτας vocant, ſtadialẽ certant curſum inter ſe ipſi. Finitis autẽ curſibus equeſtri
bus

bus hi, qui corporibus ſuis certant tunc intrant curſores, pugiles, & luctatores. Tria enim athletica certamina apud veteres græcos hæc erant, vt Homerus in Patrocli funere declarat. In medijs autem Athletiarum temporibus grȩciſſimã, & præclaram omnium conſuetudinum oſtendũt coronationes, & ſertorum impoſitiones facientes quaſdam, quibus honorant de ſe benemeritos, ſicut Athenis fiebat in bacchanalibus, & ſpolia quæcun'que in bello cæperant, oſtentantes his, qui in ſpectaculum conuenerant. Sed de his quidem neque vllum ſermonem habuiſſe poſcente materia pulchre ſe habebat, neque eum extendere pluſquam opus eſt decet, tempus'que eſt nos ad intermiſſam narrationem reduci. Vt igitur ea, quæ geſta erant à domino circa ductum ad ſupplicium, & productum ante pompam cognouit ſenatus, ob hoc innouatum putans à deo dici non pulchrum principem ſaltatorum (vt dixi) quærens eum, qui ea lue ſamulum affecerat, dignam'que ei imponens poenam alteros decreuit deo ludos certamina'que altera à principio perficere, duplicato priorum ſumptu, & quæ ſub his conſulibus geſta fuere, talia ſunt.

Tria certamina curſores: pugiles: luctatores.

Redit ad progreſſum hiſtoriæ.

DIONYSII HALICARNASEI ORIGINVM, SIVE ANTIQVITATVM ROMANARVM, LIBER OCTAVVS.

POST HOC CREATI CONSVLES TRICESIma ſeptima olympiade, qua vicit in ſtadio Aſtylus crotoniates, Imperante Athenis Anchiſa, Calius Iulius, & Publius Pinarius rufus, homines minime bellicoſi, propter quæ id maxime potiti per populum eo magiſtratu, in multis, magniſqúe conſtituti ſunt periculis, emergẽte ex illorum cõſulatu bello, per quod parũ affuit, quin vrbs à fundamẽtis euerteretur. Etenim Martius ille Coriolanus, qui tyrannidis affectatȩ cauſam antedixerat, & exilio mulctatus erat perpetuo ȩgreferẽs eã calamitatẽ, volẽſq; poenas de inimcis ſumere, per quẽ modũ, & per quas vires id fieri poſſet cõſiderãs, vnas inuenit eo tẽpore romanorũ ȩmulas, ȩquaſq; Volſcorũ vires, ſi vna illi vtẽtes ſentẽtia, potienteſq; prudente duce romanis bellũ inferrẽt. Cogitabat igiť, quod ſi perſuaderet Volſcis, vt ſe ſuſciperẽt, permitterẽtq; ducatũ belli ſibi, facile peficereť id opus. Perturbabat autẽ ipſum cõſciẽtia, quod aduerſum eos ſæpi⁹ in prȩlijs grauia peregiſſet multaſq; eis vrbes ſocias ademiſſet: nec tamẽ abſtitit, quin rẽ experireť, propter huius periculi magnitudinẽ: ſed ire in ipſa pericula cogitabat, patiq; ab eis quicqd tãdẽ eueniret. Obſeruata igiť nocte, eaq; tenebroſa pergit Antiũ Volſcorũ vrbiũ illuſtriſſimã, quo tẽpore coenabať à ciuib⁹, trãſiẽſq; in domũ viri per genus, opeſq; prȩpotẽtis, & in rebus bellicis magnifice de ſe ſentiẽtis, & eã gentẽ totã maxima ex parte ductantis, cui nomen erat Accius tullius, fit eius ſuplex ſedentis ad ſocum, at'que enarrans ei detinentes ſe neceſſitates, ob quas ſuſtinuerit ad inimicos

Coſſ. C. Iulius & P. pinnit⁹.

Antium vrbs Volſcorũ illuſtriſſima Coriolan⁹. Acci⁹ tullius.

confugere,poſtulabat,vt moderate,& humane ſentiret de viro ſupplice,neq; am-
pli⁹ inimicũ duceret eum, qui poteſtatis ſuę eſſet, neq; vim ſuã in infelices humi
les'que demonſtraret, memor ipſe, quod non in eodem ſtatu permanẽt fortunę
hominum. Potes(inquit) hoc ex me ipſo maxime cognoſcere,qui in vrbe maxi
ma pręclarus aliquando,pręcelleré que viſus cęteris,nũc deſertus,& ſine vrbe eie
ctus ſum,id paſſurus quodcun'q; tibi viſum fuerit. Polliceor autẽ tibi, me tantũ
boni eſſe facturum Volſcis amicũ factum , quantum mali peregerim inimicus.
Si vero aliter cognoſcis de me, vtere quãprimum ira, mortem'que largire mihi
tua manu celerrimã,immolans ſuper tuum ipſius focum ſupplicem. Adhuc au-
tem dicente eo offerens dextram Tullus, & ab foco exurgẽs, conſideré que eum
iubens, tanquam nihil paſſurus eſſet virtute ſua indignum, magnã ſe ei gratiam
aduentus ad ſe habere dixit,honorem quendã,nec eum paruum eſſe hunc demõ-
ſtrans. Volſcos'que ſe ei amicos pollicitus eſt facturũ omẽs, à patria ſua incipiẽs,
neque vllam metitus pollitacitionũ. Tempore autem decurſo nõ multo, cõſul-
tantibus his viris inter ſe, Martio, & Tullo viſum eſt mouendum bellum, volebat-
qúe Tullus quàm celerrime, Volſcorum viribus aſſumptis omnibus Romam ire
dum diſſiderẽt,& haberent imbelles duces. Verùm Martius putabat cauſam bel
li prius oportere piam,iuſtam'q; inſtitui,docẽs quod dei omnibus rebus præſidẽt,
bellicis'q; pręcipue,tanto magis,quanto hę maiores ſunt cęteris, & incertos ma
gis caſus ſolent declinare. Erãt enim eo tempore Romanis Volſcis'que laxamẽ-
tum belli,ſponſiones'que, & inducię paulò ante biennium factæ. Si igitur inquit
indenuntiatum , ſubitum'que inferant Volſci bellum, ſoluendi ſoedera tu auctor
eris,nec habebis numen propicium: ſi verò expectas donec illi hoc faciant, repu-
gnare ipſe videberis,ac ſolutis ſoederibus opem ferre . quemadmodum autẽ hoc
fiat,incipiant'que ipſi ſoedus frangere, nos'q; è contrario videamur pium, iuſtũ-
qúe inferre bellum, ego multa cum cura inueni. Oportet autẽ deceptos eos à no-
bis inceptores iniquitatis eſſe. modus autem deceptionis, quem hucuſqúe ſecre-
tum habui ,expectans tempus eius idoneum, te nunc opus accelerãte cogor quis
ſit citius in medium efferre. Sacrificia, & certamina peracturi ſunt Romani ma
gno ſumptu illuſtriſſima,adueniẽt'que ſpectaculi gratia multi ad eos hoſpitum.
Hunc igitur expectans tempus : vade & tu, & quoſcun'q; Volſcorum potes vt
ad ſpectaculũ erant para: & cum in vrbe fueris iube aliquẽ neceſſariorũ tuorum,
amiciſſimorũ'q; ire ad conſules,diceré q; eis ſecreto,eſſe noctu inuaſuros vrbem
Volſcos,& ad id opus venturos eſſe cõgregatos. Scias enim dare,quod ſi hoc il-
li audierint nihil dubitantes amplius vos omnes vrbe eijcient, exhibebũt'q; illi
vobis iuſtam iræ cauſam. Hæc vt audiuit Tullius lętatus eſt admodũ,& id tem
pus differens militiæ conuerſus eſt ad apparatũ belli, & vt affuit ludorũ tẽpus iã
inito à Iulio, Pinario'q; conſulatu pręclara Volſcorũ iuuentus ex omni vrbe,quẽ
admodum voluerat Tullus,ad ſpectaculum certaminũ aderat, conſiderabant'q;
plures eorum in ſactis,publicis'q; locis non habentes domos,ad quas apud hoſpi-
tes diuerterent,& cum irent per compita vt cõtubernales,ſodaleſq; pertranſibãt,
ita vt ſermones de eis iam per vrbem haberẽtur, & abſurdę ſuſpitiones, cũ inte-
rim adit cõſules ſubornat⁹ iudex ille à Tullio, quẽadmodũ propoſuerat Martius,

& vt

& vt incognitam rem inimicis aduerſus amicos ſuos delaturis, iuſiurandũ à cõ-
ſulibus accæpit de ſecuritate ſua, & quod nemo Volſcorũ ſciret, quis aduerſus ſe
iudicium detuliſſet: deinde affert cõfictum dolum. Verus viſus eſt his viris ſer-
mo, ſtatim'que à conſulibus euocatus nominatim ſenatus conuenit, atque produ
ctus iudex fide etiam à ſenatu accæpta apud eum quo'que eoſdem ſermones ha-
buit: cũ'que ei etiam iandudũ res plena ſuſpitionis videretur, ex vna ſecum diffi-
dẽte gente iuuentutem tantam ad ſpectandum cõuenire, accedẽte quo'que indi-
cio, cuius ipſi fallaciam ignorabant, vim aſſumpſit certam opinio, viſum'que eſt
omnibus abigendos vrbe eſſe hos viros antequã ſol occideret, denunciandum'q;
per pręconem eſſe non parentibus mortẽ: curam'que emiſſionis eorũ agere iuſſe
runt conſules, vti ſine contumelia, & cum ſecuritate fieret, hãc ſenatu decernẽte.
Alij quidem diſcurrentes per compita edixere vt abirent quamprimum vrbe
Volſci omnes exeũtes per vnam portam, Capenam dictam: alij verò demigrã
tes comitabantur ſimul cum Conſulibus. ibique maxime conſpectum eſt quãta
eſſet multitudo eorum, & vt robuſta omnis vno eo tempore per'que vnã portã
exiens. Primus vero eorum Tullus egreſſus eſt celerrime, atque haud procul vr
be locum opportunum tardiores excipiebat: & vbi omnes conuenerunt contio-
ne habita multa vſus eſt inclamatione aduerſus ciuitatem Romã, diram, & occul
tam demonſtrans eam cõtumeliam, qua ab eis tunc Volſci affecti erant, ſoli ipſi
omnium hoſpitum expulſi vrbe, hæc in ſuis vrbibus dicere iubebat quẽ'que, ea-
que agere, quibus abſtinerãt Romani cõtumelia poenas dantes iniquitatis: & his
dictis, & accenſis hominibus indignantibus hunc caſum contionen dimiſit. Vbi
vero demigrantes in patriã ſuam quique declararũt cæteris improperiũ, adhuc
magis exaggerantes quę facta erãt indignabatur quę'que ciuitas, neque iram cõ
tinere poterant: legationes'que mittentes aliæ ad alias poſtulabant, vt in vnũ fo-
rum irent Volſci omnes, vt ſententia cõmuni vti ipſi de bello poſſent. Fiebant
autem iſta maxime concitante Tullio, cõuenerũt'q; ex omni vrbe magiſtratus,
turba'q; multa alia in Echetrana vrbe (ea enim vrs pulcherrime viſa eſt cæteris
ad cõueniendũ poſita) dictis'q; multis à potẽtibus in'quaque vrbe ſuffragia la-
ta ſunt, vicit'q; inferẽdi belli ſententia, tanq̃ Romanis inceptoribus per inducias
iniquitatis. De modo autem gerendi belli proponẽtibus magiſtratibus, vt con-
ſultaretur, procedens Tullius conſuluit eis, vocandũ eſſe Martiũ, percontandũ'q;
ab eo, quonãmodo ſolui poſſet Romanorũ vires (optime enim omnium vnum
ſcire eum qua languet, & qua viget res Romana) ſunt hæc approbata, cõclama-
runt'que omnes ſtatim vocari virũ, aſtitit'que Martius nactus quã volebat occa
ſionẽ, moeſtus ac lachrymans, atque parumper ſe continẽs huiuſmodi orationẽ
habuit. Si vos putarem oẽs eadem de calamitate mea cognoſcere, non vtique ne Martij
ceſſarium putarem de ea verba apud vos facere. Verùm cogitans quod in mul- oratio,
tis, differentibus'que moribus veriſimile eſt eſſe aliquos, quibus adſit opinio ne-
que vera, neque conueniens, quod vtique ſine cauſa vera, & iuſta me plębs patria
expulerit, oportere omnino puto de exilio meo primũ apud vos oẽs dicere, & per
deos ferte me vos etiam, qui clare ſcitis me percurrentẽ ea, quę ſum perpeſſus ab
inimicis, & quàm non conuenienter fortunam talem ſim expertus, neque prius

audire cupite, quid agi oporteat, quàm qui vir ſim ſententiã efferens perquirere. Erit enim breuis de his, etiam, ſi alterius incipiam, ſermo. Romanis quidẽ à principio fuit regimen ex regibus, & optimatibus: poſteà verò cum rex vltimus Tarquinius vellet imperiũ in tyrannidem cõuertere conſpirãtes in eum duces optimatum, illum'que vrbe eijcientes ipſi rempublicã accepere, optimam, & modeſtiſſimam conſtituẽtes formam (vt fatentur om̃es) reipublicę. non multo autem ante hoc tempus, ſed tertio, aut quarto anno pauperrimi, incertiſſimique ciuium prauis vſi defenſoribus & alia multa contumelioſe egerunt, & poſtremo principatum optimatũ conati ſunt diſſoluere. Quas res quidem præſidentes omnes ſenatui ferebant egerrime, & quemadmodũ prohiberentur à cõtumelia homines rempublicam conturbantes conſiderandũ eſſe cenſebãt; ſupra'q; optimates oẽs ex ſenioribus Appius Claudius maxime laudari dignus, & ex iunioribus ego ſermones habuimus vter'que in ſenatu omnino liberos, nõ ipſi plębem impugnantes, ſed ſuſpectum habentes iidem improborũ principatum, neque trahere in ſeruitutem volentes quenquam Romanorũ, ſed adeſſe libertatem omnibus, reddi tamen preſidentia reipublicę melioribus. Quæ videntes improbiſſimi illi duces multitudinis, cogitarunt nos aperte aduerſantes eis è medio tollere, nõ vtrun'q; illi ſimul aggredientes, ne res grauis, inuidioſa'que fieret, ſed à iuniore me faciléque captabili incipientes, ac primũ quidem indemnatũ conati ſunt perdere, deinde traditum à ſenatu voluerunt ad mortem rapere. Neutro verò horum potiti me in iudiciũ vocauere, cuius iudices ipſi futuri erant, affectatę tyrannidis crimẽ obijcientes, nec hoc aduerterunt quidẽ, quod cum plæbe bellum tyrannus nullus gerit, opimatibus ſe applicans, ſed cum plębis auxilio potius perdit vrbis pręclarã partẽ, nec examen cõſtituerũt etiam more patrio ſecundũ ordines aduocãtes contionem, ſed (quod omnes fatentur peſſimũ, & quod in me primum ſolum'q; fieret) in quo eſſent plus virium habituri mercenarij, & ſine ſocijs homines alienis inſidiantes facultatibus: quàm boni iuſtique, & ſeruare volentes rempublicã. Tantum verò ſuperaret mihi quod in nullo peccaueram, vt in turba etiam iudicatus, cuius pars magis odibilis bonorũ erat, & iccirco inimica mihi, duobus tantum captus ſim ſuffragijs, deponentibus poteſtatem tribunis, niſi ego damnatus eſſem, & ſe extrema à me paſſos dicentibus omnique ſtudio, & promptitudine aduerſum me vtentibus. Talia igitur paſſus ego à meis ipſius ciuibus, inuiuibile putaui mihi vitæ reliquũ tẽpus fore, niſi poenas de eis ſumerem, ac propterea cũ mihi liceret ſine cura, ſinéque negotijs viuere, ſiue in Latinorũ vrbibus, ſi voluiſſem propter cognationẽ, ſiue in colonis, quas patres noſtri nuper cõdidere, nolui equidem, ſed confugi ad vos, quos ſciebã eſſe in plurimis à Romanis lęſos, & eſſe eis maxime inimicos, vt vobiſcũ vnà eos pro viribus vlciſcerer. verbis vbi verborum, operibus vbi operum res indigeret, gratiam'q; magnã vobis habeo ſuſpitionis mei adhuc'que maiorem honoris, quo me honoratis, neque iniuriarum memores, neque cogitãtes quæ à me per bella aliquãdo perpeſſi ſitis. Age igitur qui vir eſſem, ſi gloria & honoribus, quorum me potiri ęquũ erat, priuatus ab eis, de quibus optime eram meritus, ſuper'q; hæc patria, ædibus, amicis, dijs patrijs, ſepulchriſque progenitorum, & ab omni alio abactus bono apud'q; vos hęc omnia inueniens

inueniens,cum quibus bellum gratia illorum geſſi,non fierem in eos grauis,quos pro ciuibus inimicos habui:vtilis'q; eis, quos pro hoſtibus expertus ſum amicos. Atqui ego ne in virorũ quidem ſorte eum ponerem, qui quidem quod ſe oppugnet,non oderit,& quod ſe ſeruet,non diligat. Patriam aũt non eam puto,quę me abnegarit,ſed eam,à qua alienus ipſe ſim ciuis factus,néq; terrã, in qua lęſus ſum amicam,ſed eam, in qua ſecuritatem habeo, & cuius magnã, ſi aſpiret deus, ſint q́ue noſtra(vt ęquum eſt)prompta ſpero,celerem'q; mutationẽ fore. Scite enim hoc clare,quod multa experti iam Romani nullos ęque,ac vos timent,nec eſt aliquid,cui plus ſtudeant,quàm vt hãc gentẽ imbecillẽ demonſtrant,hinc'que alias bello captas veſtras oſtentatur vrbes,alias autem,amicitię ſpe deceptas,ne vna omnes vos communiter bellũ eis inferatis. Quod ſi vos iſtis contraria agere annitamini,quod nũc facitis,facile eorum potentiã coercebitis. Quonam verò modo certandum,& quemadmodũ ſit vtendum rebus (quandoquidem vultis ſententiam me meam declarare, ſiue in me experientiã atteſtantes, ſiue beniuolentiam, ſiue etiam vtrunq;)aperiam equidem, nec abſcondam. Primum igitur vt inſpiciatis moneo,vt piam iuſtam'que acquiratis cauſam belli. Pia verò, & iuſta quęnam ſiat, vobiſq́ue vtilis audite. Romanis quidem ager à principio exiſtens paucus eſt,& aſper, adiectus autẽ,quem finitimis ademere, multus'que & bonus: & ſi lęſorum vnuſquis'que recuperare vellet ſuum,nil tam prauũ, aut imbecille aut egenum, quàm Romanorum vrbs fieret. ab hoc igitur incipiendũ vobis eſſe exiſtimo, & mittendam ad eos legationem repoſcentẽ, quas obtinent ex veſtris vrbes,& quæcun'que eis contigit muro cingere in regione veſtra, relinquere eos poſtulantem,& ſi qua alia vi ſibi vendicantes ex veſtris habent ſuadentẽ, vt reddant. Bellum autem nequaquã incipite,priuſquam reſponſum ab eis acceperitis. Si enim iſta facietis,fiet duorum vobis,quę vultis,alterũ : aut quod veſtra recuperabitis ſine periculo, ſinéque ſumptu: aut pulchrã belli cauſam,iuſtam'que ſuſcipietis. nam vos minime aliena appetentes,ſed repetentes veſtra, nec his potitos bellum gerere fatebũtur omnes honeſtum,pulchrum'q; vobis eſſe. Age verò quid facturos putatis Romanos volẽtibus vobis iſta? vtrum reddituros loca? & quid deinde prohibebit quin abſtineant alienis omnibus. Equi enim, Albanique venient & Etruſci,& multi alij,ſuũ quique agrũ recepturi. An ea illos retenturos creditis volentes quicquã iuſtum facere. Quod ſanè puto ipſi lęſos vos ab eis dicentes neceſſario ad arma venietis,ſociosque habebitis quicun'q; priuati ſuis deſperãt ſe amplius ea aliter, quã per bellũ recuperare poſſe. Tẽpus verò optimũ, & quale nõ aliud inuadendi eſt Romanos, inſperatũ à fortuna paratũ lęſis, in quo diſſidẽt: habẽt'q; inter ſe ſuſpitiones,adſunt'q; duces eis belli inexperti. Quę igitur me proponere ſermonibus oportuit,admoneréque amicos omni cũ beniuolẽtia,& fide dicta à me hæc ſunt. Quæ verò ad opera ipſa vnaquæ'que prouidere, machinarique oportebit ducibus copiarum veſtrarũ permittite cogitãda,mea'q; aderit etiam promptitudo, & in quocũ'que ponar loco conabor nemine eſſe deterior aut milite,aut centurione,aut duce. Sed vtimini me, ſumẽtes vbicun'que vobis in aliquo ſim profuturus: ac ſcite clare, quod ſi aduerſus vos bellum gerens obeſſe vobis multũ potui, vobiſcũ quo'q; vna pugnans multũ prodeſſe potero. Finis orationis.

ET HAEC quidẽ dixit Martius. Volſci verò adhuc dicente eo manifeſti erãt ad= mirantes cum delectatione ſermones eius, & vbi loqui deſijt magna voce om̃es ſignificarunt eum optima propoſuiſſe, neque amplius rogãtes quen'que ſenten= tiam confirmarunt, ſcripto'que decreto ſtatim ex qua'que vrbe illuſtriſſimos vi ros eligentes, legatos Romam miſere. Martio'que decernunt conſilij ius in omni vrbe eſſe, magiſtratus'que licere ei vbicun'q; gerere, aliorum'que ipſum omniũ, quęcun'que erant honoratiſſima, apud eos eſſe participem. ac priuſquã expecta= rent à Romanis reſponſam, operã ad apparatus bellicos omnẽ adhibebãt, & qui= cun'que demiſſiore erant animo afflicti bellis ſuperioribus, tunc quidem omnes confirmabantur, vt euerſuri vim romanã. Miſſi autem Romam legati, & in ſena

Volſco= rum lega ti.

tum introducti dixere. Volſcos magnifacere diſſolutionem cum Romanis expo ſtulationum. & vt in reliquũ tempus amici, ſocijque eſſent ſine dolo & fraude, fu turam'que demonſtrarũt fidem ipſis certam amicitię, ſi agrum ſuũ reciperẽt, & vrbes, quę ſibi à Romanis ademptę erant: aliter enim neque pacem, neque amici= tiam firmam inter eos fore. Eſſe enim lęſum ſemper natura lædẽtẽ hoſtem, po= ſtulabant'que, ne ſe conſtituerent in neceſſitatem belli iuſta non impetrantes. Vbi verò hæc dixere legati, deliberarunt ſummotis eis inter ſe ſenatores, & vt inter ipſos conuenit de reſponſo dando, vocatis iterum in ſenatum legatis talia reſponderunt. Non latetis nos Volſci minime amicitiæ indigentes, ſed

Reſpon= ſio ſenat'

decentem volentes ipſi capere prætextum belli. Quæ enim à nobis repetitum venitis ſcitis clare vos non eſſe accępturos. Vtimini vero iniuſtis, & impoſſibi= libus. Si em̃ data nobis loca poſteà cum viſum vobis eſſet repeteretis, fieret vti= que non reportantibus ea vobis iniuria. Si verò eis bello priuati eſtis, neque am= plius eorũ domini, iniuſte agitis aliena appetentes. Nos enim pręclaras ducimus poſſeſſiones quaſcun'que bello vincẽtes capimus, non primi ipſi inſtituentes hãc legem, neq; eam magis hominum, quã deorum putantes eſſe, cum Gręcos om̃es Barbaroſque videamus vtentes ea. Nõ enim quicquã nobis indulgemus molle, neque ſané abſtinere volumus quęſitis bello. Multa enim eſſet prauitas, ſi quę ali= quis per virtutem, fortitudinem'que quæſiuerit, per metum eis ſtultitiã'que pri= uetur. Bellum autem ipſi gerere vos nolentes non cogimus, nec volentes depre= camur. ſi inceperitis, repugnabimus. Nunciate hęc Volſcis, & dicite quod arma illi priores capient, nos poſterius deponemus. Hęc reſpõſa accipientes legati retu

Decer= nũt vol= ſci aduer= ſ' Ro. bel lum. Martius.

lere Volſcorum concilio. Conuocata'q; poſt hęc contione de cõmuni gentis eius conſenſu decreuerunt aduerſus Romanos bellum, deinde duces belli eligunt Tul= lium'que & Martium, copias'que conſcribi decernunt, conferrique pecunias, para rique cętera, quoruncũ'que indigere ſe putarent ad bellum: cum'que eſſet dimit tenda contio aſſurgens Martius dixit. Quę concilium cõmune veſtrum decreuit pulchre ſe ſe habent, ac fiunt quæ'q; tempore oportuno. Dum autem ſcribuntur exercitus, parantur'que cętera habitura, vt eſt veriſimile, occupationes aliquas, & moras, ego & Tullius opus exequemur. Quibuſcun'que igitur veſtrum libet præcurrere regionem hoſtium, multã'q; prædam abducere nobiſcum veniant. Pollicemur enim vobis, ſi propicius ſit deus, daturos nos vobis multa pulchra'q; emolumẽta. Adhuc enim imparati ſunt Romani, nondum vires aſiſtẽtes nobis

videntes

videntes vllas, ita vt nobis liceat quantancun'que voluerimus regionem eorum ſine metu percurrere. Recipientibus autem Volſcis hanc quo'que ſentẽtiam, exiuerunt duces propere, priuſquam certa romanis fierent hęc cõſulta, magnũ educẽtes exercitum voluntariorũ militum, cuius partem habens Tulius in regionẽ Latinorum irrupit, vt auelleret illinc hoſtibus ſociorum auxilia: reliquos autem ductans Martius in romanũ agrum excurrit, & vt malo inexpectato accidente colonis multa cępit liberorum hominũ corpora, multa ſeruorum, boum'q; & iumentorum, aliorum'que pecudum numerum non paruũ, frumentum etiã quantũcunque relictum fuerat. & ferrum, & cætera quibuſcumque regio colitur, partim dirripiens, partim'q; corrumpens: ad extremũ'que ignem ferentes coniecerunt in caulas Volſci, ita vt non eas reficere multo poſt tẽpore qui amiſerãt poſſent. Sunt autem paſſa iſta præcipue plębeiorũ prædia (nam quæ erant patriciorum permanebant illęſa) ſique aliqui lęſi erant, in mãcipijs, & pecoribus videbãtur læſi. erat enim hoc à Martio denunciatum Volſcis, vt ſuſpecti adhuc magis fierẽt plębeijs patritij, nec ex vrbe tolleretur ſeditio, ſicut etiam euenit. Vbi vero nuntiata eſt romanis regionis excurſio, cognoueruntque non illatam ex ęquo omnibus calamitatem, inclamabant egeni diuites tanquam ipſos inducentes ſibi Martium, excuſabantque patritij, & eſſe ducis hanc verſutiam quandã prauam demonſtrabant. opem vero amiſſis ferre, aut ſeruare quę ſupererant propter ſuſpitiones inter ſe, atque proditionis metum volebat nemo, ita vt per magnam licentiam Martius abduceret exercitum, ſiſteretque omẽs domi, paſſos quidem nihil graue, agentes vero quęcunque voluerunt, multiſq́ue abũdantes opibus: venitque paulopoſt Tullius ex Latinorum regione, & ipſe magnis cum emolumentis (neque enim illi quo'que exercitum habebant parem pugna ad occurrendum hoſtibus, imparatique erant euenientẽ eis quoque præter ſpem hoc malo) ex hoc autem ſpe elata eſt vrbs Volſcorũ quæque, ac citius, quàm putaſſet aliquis, conſcriptio facta eſt militum, ſuntque cætera ſumminiſtrata, quorſicun'que exercitus indigebat. Vbi vero congregatæ ſunt copiæ, cõſultabat cum collega Martius, quemadmodũ in cæteris rebus vterẽtur. Mihique (inquit) videtur Tulli eſſe optimum diuidi copias noſtras bifariam: deinde alterũ noſtrum ductantẽ robuſtiſſimos, manúque promptiſſimos ire obuiam hoſtibus pugnaturũ: ſique venire ad manus nobiſcum ſuſtineant, vna pugna de bello iudicandum: ſi vero timeant, vt ego credo, collecto nuper exercitu, ducibuſq; inexpertis belli in diſcrimẽ de omnibus venire, peragrantem ipſum regionẽ eorum populari, ſocioſq́ue diuellere, coloniaſq́ue euertere, omnique malo alio quanto poſſit eos afficere. Alterũ vero hic expectantem cuſtodiam agere regionis, & vrbium, ne nos hoſtes lateant, incautis eis incidentes, rem'que turpiſſimã patiamur, quo tempore abſentia appetimus præſentia amittentes, ſed hic manẽtẽ ducem opus eſt muros erigere quicunque ruerint, repurgare foſſas, atque munire caſtella, vt pręſtent colẽtibus regionem profugia, exercitum'que aliud cõſcribere ſumminiſtrareq́ue emiſſis cõmeatum, fabricare arma, & ſi quid aliud neceſſariũ fuerit propere ſuggerere. Do autem tibi electionem ſiue velis cãpeſtris exercitus, ſiue malis hic manẽtis dux eſſe. Talia dicente Martio, admiratus eſt plurimum ſententiam eius Tullius, ac

Tullius in latinum agrũ, Martius in romanũ excurrit.

Martius.

cognoſcens alacritatem viri, felicitatē'que in bellis, permiſit ei cāpeſtris exerci-
Circei colonia Ro. à Tullio capitur. tus ducatū, nihilque tardās Martius copias Circeos duxit vrbē à Romanis colo-
nis ſimul cum incolis gentilibus habitatam, capitque prima inuaſione vrbem.
Nam vt Circei cognouere victā regionem ſuam, & admotum muro exercitū
patefactis portis egreſſi ſunt obuiam hoſtibus inermes, poſtulanteſque, vt vrbē
ſuſciperent: quæ cauſa eis fuit, ne quid paterentur intolerabile. Neque enim occi-
dit quenquā dux eorum, neque vrbe expulit, ſed militibus veſtimenta, cibariaq;
in menſem capiens, & pecuniꝫ moderatū quiddam exercitum abduxit, paruam
ibi portionem copiarum relinquēs, cum tutellæ incolentium cauſa, ne quid mali
paterentur à Romanis, tū ne poſtea res nouas molirētur. Vbi vero nuntiata ſunt
Romæ quæ fierent, multo maior perturbatio, atque tumultus fuit criminantibus
plębē patritijs, quod bellicoſum virū, & alacrem, ſenſus'que generoſi plenum fal-
ſo crimine circūuenietes, vrbe expuliſſent, parauiſſentq; Volſcis ducem, præſi-
dentibus'que plębi & ipſis accuſantibus ſenatū, & rem omnem eſſe conſtructam
per inſidias eorum dicētibus, neque bellū commune omnibus, ſed ſolis ipſis indu-
ci cauilantibus: eratque ſimul cum eis plæbeiorum pars peſſima. Exercitū verò
cōſcribere, aduocare'que ſocios, ac neceſſaria parare cætera nemo propter ſimul-
tates inter ſe, & in contionibus accuſationes in animū inducebat. Quod vidētes
æuo maximi Romanorum ſeorſum quiſq; ac communiter ſuadebant plębeiorū
ſeditioſiſſimis vt deſiſterent à ſuſpitionibus, accuſationibuſq́ue patritiorum, do-
centes quod ſi ob vnius illuſtris viri exilium tantum vrbem periculū detineret,
conſiderarēt quid expectandū eſſet, ſi patritij multi vituperati à plębe & ipſi idē
ſentire cogerētur: ſicque iſti cohibuere plæbeiam iniquitatē. Ceſſante'que igitur
tumultu hoc multo conueniens ſenatus, legatis, qui aderant à Latinorum ciuitate
petentes auxilium, reſpondit, haud facile ſe poſſe auxilium impræſentia eis mit-
tere, ſed illus permittere, vt exercitum ex ſuis conſcribant, duceſq́ue eligant pro-
prios, & vires quātaſcunque poſſint emittant. Erat enim in fœderibus, quę fece-
rāt de amicitia, ſecretum hoc vtrūque. Conſulibus autem permiſerūt exerci-
tum conducere ex deſcriptione, cuſtodireque vrbē, atque ſocios aduocare: in aper
tum verò copias non educere, donec omnia decenter fierent, conſirmauitque iſta
populus. Erat autem breue conſulibus reliquum magiſtratus tempus, ita vt nihil
potuerint decretorum perficere, ſed dedere ſemifacta om̄ia ſequentibus conſuli-
Sp. Nau. Sex. furi' Conss. bus Spurio Nautio, & Sexto Furio, qui exercitum quantū potuere cōſtituerūt ex
ciuili congregatiōe, atque per faces ſigna, & ſpeculatores in opportuniſſimis mu-
nitionibus ſtatuerunt, ne quid ignorarent eorū, quę per regionē fierent, pecuniaſ-
q́ue & frumētū, & arma breui multa parauere, domeſtica, quod in ipſis erat, opti
ma, nihiloque eorum amplius indigere videbātur, ſocialia vero nō omnia prom-
pte paruere, neque ſponte ſuſcipiebant vna bellū, ita vt cogere eos nollent prodi-
tionem metuentes. Iam enim aperte aliqui ab eis defecerant, Volſciſque erāt au-
Equi. xilio. Primi autem deficere inceperunt Æqui, ſimul atque inſtitutū eſt bellū trāſ-
euntes ad Volſcos, ſocietatemq; firmātes per iuſiurandū, & exercitum mittētes
Martio maximū, & promptiſſimum. Incipientibus vero iſtis multi etiam aliorū
ſociorum adhærebant clàm Volſcis, nō ex decreto, nec ex cōmuni ſenſu mitten
tes

tes eis auxilia, ſed ſi qui vellent vltro eſſe militiæ eorum participes non auerten
tes ipſi,ſed incitantes, fuit'que intra non longum tempus tāta vis Volſcorū quā
tam nunq̄ antea florētibus maxime vrbibus ſuis habuerant, quam ductans Mar
tius in agrum rurſus Romanum irrupit, ac concidens complures dies populaba-
tur eam partem,quam primo incurſu omiſerat, nec tamen habuit in hac expedi
tione amplius multorum capitum liberorum poteſtatem:nam contrahentes ho
mines quæ pluris erant precij, prius adhuc fugerant alij in vrbem,alij in caſtella
proxima,quorum aliqua erāt munitiſſima. Pecora autem quæ abduci non pote
rant & paſcentes eas ſamulos cępit, & frumētum iacens adhuc in areis, fruges'q;
cęteras alias in manibus exiſtentes, alias etiam comportatas corrupit, ac procur
rens vaſtans'q; omnia audente ei nemine occurrere abduxit domum exercitum
grauem ipſum iam multitudine emolumentorum,per'q; otium incedētem. Vol
ſci vero magnitudinem videntes prędę, deq; ignauia audientes Romanorum,q
antea ſine metu aliena deprædari ſoliti tunc perſerrent in conſpectu vaſtari ſua,
gloriatione magna implebantur,erant'q; in ſpe principatus,tanq̄ facile ſibi, & in
promptu eſſet vim aduerſariorum perdere, ſacrificabant'q;,& agebant dijs gra-
tias,ſpoliorum'q; repoſitione templa,fora'q; ornabant, erantque omnes in epula
tionibus,& lętitia Martiū cum delectatione admirātes,canentes'q; aſſidue, tanq̄
eſſet in rebus bellicis vnus omnium pręcipuus,& dux qualis neq; Romanis,neq;
Gręcis,neq; Barbaris adeſſet vllus:maxime vero fortunam eius extollebant cer-
nentes omnia,quecunq; aggrederetur ſine labore ei ex ſententia euenietia, ita vt
nemo ætatis militaris abeſſe ab hoc viro vellet, ſed properarat omnes ſuturi ha-
rum rerum participes,aduenirent'q; ex quaq; vrbe. Dux autem vbi alacritatem
confirmauit Volſcorum, fortitudinem'q; hoſtiū in humilem, & ignauā conclu
ſit conſilij inopiam in ſocios eorum,quicunque ſeruabant fidem,duxit exercitū,
ſtatimque paratis omnibus ad obſidionem opportunis, in Tolerinos pergit, qui
Latinorum erant gentis, hique multo ante pręparati ad bellum, comparatis'que
omnibus ex regione in vrbem excepere aduenientē eum, reſtiterunt'que tem-
pus quoddam repugnantes è muris, multos'que hoſtium vulnerantes. deinde re
preſſi à funditoribus,& vſque in ſęrum veſperum fatigati multas partes reli-
querunt muri: quo cognito Martius iuſſit milites ſcalas ferre: ad denudatas par-
tes valli. Ipſe vero ſtrennuiſſimos aſſumens exercitus ad portas tendit vapulans
à turribus,atque perrumpens vectes tranſgreditur in vrbem primus. Erat autē
ſubſiſtens portis magna, valida'que caterua hoſtium, qui excipientes eum fiden
ter,inque multum tempus pugnantes perſeuerarunt. Verum multis eorum cadē
tibus reliquę auertuntur,fugiebant'que diſperſi per compita, illéque ſequebatur
interficiens deprehenſos hoſtes quicunque armis abiectis minime cōuerterētur
ad preces,interimque p̱ ſcalas alij aſcēdētes muros capiūt, hocq; modo capta vr
be eligēs Martius ex pręda quęcūq; deis repoſitiōes, & ornatus futura eſſent vol
ſcorū vrbibus,reliqua militib⁹ diripiēda cōceſſit. Erāt eñ capita ibi multa,opes
multę, frumēti multū, adeo vt nō facile eſſet ea victores oēs vna dieefferre,ſed
ex ſucceſſiōe ducētes, & ferentes alia ipſi, alia ſup̱ iumētis multū tempus terere
ſunt coacti. Dux autē poſtq̄ pecunię,corpora'que exportata ſunt,relinquēs vr-

Martij irruptio romanū agrum.

Tolerini gentis latinorum.

Toleriorū Vrbs à Martio capta & prędæ data.

Vrbs Bo- bem deſertam abduxit exercitũ,duxit'que ad Bolanorũ vrbẽ, quos & ipſos con-
lanorum. tigerat ante cognito egreſſu eius præparaſſe ad certamen opportuna. At Martius
tanquã primo impetu capturus vrbẽ in multas muri partes excurrebat. Bolani
verò expectato opportuno tẽpore portas aperiũt, delatiq; per multitudinem in
acie adornati ipſi irruũt in frontẽ hoſtiũ, multos'q; eorũ interficiẽtes, plures'que
vulnerantes,reliquoſq; turpiter cogẽtes fugere reuerſi ſunt in vrbẽ, qua re cogni-
ta Martius(non.n.cõtigerat pręſentẽ eum fuiſſe cladi)cum paucis mature affuit:
& excipiẽs diſperſos ex fuga ſiſtit eos, & firmat, & vbi in ordines reſtituit copias
ſuboſtendens quæ agenda eſſent, iuſſit eos vrbem aggredi per portas ipſas. Vten-
tibus autem eodem conatu iterum Bolanis, & confertis excurrentibus non ſuſti-
nuerũt eos Volſci,ſed cedentes fugiebãt per decliue, vt dux eos monuerat,quam
quidem fraudem non intelligentes Bolani perſequuti ſunt multum hoſtes, & vt
longius ab vrbe abſuere, habens Martius electos iuuenũ in Bolanos conuertitur,
fit'que magna illic eorum cędes,aliorũ repugnantiũ, aliorũ'que fugientiũ, quos
ille perſequens vs'que ad portas propulſos pręuenit priuſquã clauderẽtur portæ,
vi intra muros irrũpens,atque vbi dux ipſe factus eſt portarum dominus,ſecuta
Capti Bo- quo'que eſt cætera Volſcorum multitudo, ac Bolani murum relinquentes fugie-
lani à bant domũ,ſicque huius quo'q; vrbis factus dominus permiſit militibus liberos
Martio. in ſeruitutem trahere,pecunias'q; diripere,& quemadmodũ ex priore altera prę-
dam omnẽ exportans cum tẽpore,licenter'que admodũ poſteà incendit vrbem,
Lauicani indéque aſſumens copias in Lauicanos duxit. Erat enim ea quo'q; tunc vrbs La-
vrs Lati- tinorũ, ipſa etiam ſicut altera Albanorũ colonia, volens'q; eos perterrefacere in-
norum. cendebat regionẽ adueniens, vnde flãmam maxime viſuri eſſent. Lauicani ve-
rò murum habẽtes extructũ nequaquã territi ſunt illius inuaſione, neque molle
ediderunt quicquã, ſed obſtiterũt repugnãtes generoſe,ſæpius'q; aſcendẽtes mu-
ros hoſtes reppulerunt,neque tamen in finem reſtitere certantes pauci aduerſum
multos,ac ne minimum quidem temporis vnquã requieſcentes. Fiebant eñ in-
ſultus multi ex ſucceſſione aduerſum vrbẽ totã à Volſcis, cedentibus ſemper feſ-
ſis, recẽtibus'q; alteris aduenientibus, aduerſum quos certantes oppidani tota die,
neque noctu quieſcẽtes ob laſſitudinẽ coacti ſunt muros deſerere. Sic'q; capiens
Lauicani hãc etiã vrbẽ Martius in ſeruitutẽ eam redegit,permiſit'q; diuidi militibus emo-
capti. lumẽta,mouẽs'q; inde venit ad Pedanorũ vrbẽ Latini eã quoq; generis inſtructũ
Vrbs pe- habens exercitũ, viq; eam cepit ſimul ac propinquãt muris,& in eam quoq; eadẽ
danorum quę in captas alias peregit. Exurgẽs'q; mane die poſtero Corbionẽ venit, eique
capta. propius muros exiſtenti apertis portis oppidani obuiã proceſſere, preces intendẽ-
Corbio tes, ac murũ ſine pugna ei tradentes. Quos ille laudans, tanq̃ optima elegiſſent,
ſeſe dedit venire iuſſit ferentes exercitui ea, quorũ indigebat, pecuniam, & frumentũ,&
Coriolãi accipiens quæcun'que imperarat, duxit copias ad Coriolanorum vrbem,quàm
ſe dedunt tradentibus quo'que oppidanis ſine pugna,atque multa cum promptitudine ex-
hibentibus fora rerum vænalium,pecunias'que exercitui, & quęcũque alia impe-
rauit,abduxit inde exercitũ tanquã per amicã terram. Curabat enim hoc maxi-
me,ne tradentes ſe ei vrbes quicquã eorum paterentur,quæ afferre ſolet bellum,
ſed agrũ inuiolatũ reciperẽt,& pecora,& ſeruos quoſcũ'q; in prædijs reliquiſſent
aufferrẽt

auſferrent,nec tu vrbibus habitare milites ſinebat,nequid mali per rapinam,ſiue
per furtum fieret:ſed apud muros caſtra metabatur. Ab hac vrbe diſcedens exer
citum admouit Bolas vrbem tunc illuſtrem, & inter pauciſſimas Latini generis
exquiſitam,non recipientibus autem ipſum oppidanis, ſed loco arduo fidētibus,
munitiſſimo eidem,multitudinique ab eo pugnante, cohortatus milites Martius,
vt alacriter dimicarent, & eis, qui primi muros inuaderent, magna dona pollici-
tus,aggreſſus eſt opus,fitque pugna pro hac vrbe ingens. Neque enim à muro tā-
tum repellebant adeuntes Bolani,ſed portas quo'que reſerantes conglobati excur
rebant,vique inſtantes hoſtes detrudebant per decliuia,cædes'q; fuit ibi Volſco-
rum maxima,tempus'que opugnationis multum,eratque omnibus vincendę vr
bis ſpes dubia.ſed abſentiam amiſſorum incertam dux faciebat, alios ſubſtituēs,
languentium'q; firmabat promptitudinem, delatus ipſe ad partem exercitus la-
borantem. Erant enim non verba ei tantum ad erectionem animorū,ſed opera
etiam inductiua cum periculū ſubiret omne, nullo'que conatu abſiſteret, donec
captus eſt murus. Victa verò hac quoq; cum tempore, captorum'que alios iure
belli perdens,alios captiuos ducens,exercitum abduxit illuſtriſſimam adeptus vi
ctoriam,ſpolia'que abducens plurima atque pulcherrima, multas'que pecunias.
Erant enī illic quāta in nulla alia captarū vrbiū. Ditato aūt exercitu, parētéq;
ei regione quācū'que peragrabat nulla alia aduerſabatur vrbs,pręter lauiniū,quā
vrbē primā deſcēdentes cum Aenea in Italiam Troiani cōdidere, & vnde genus
eſt Romanorū (vt declaratum eſt) à me ſupra. Et enī putabant incolę eſſe potius
omnino grauia oīa ſuſtinēda, quā in nepotes ſuos Romanos fidem relinquendā.
Fuere igitur oppugnationes illic quędā peracres, & crebræ ante munimenta pu-
gnæ, neque tamen vi captus eſt prima inuaſione murus, ſed eſſe opus viſum eſt
tempore ad obſidionē,& mora. Abſiſtens itaque oppugnatione Martius circūdi-
dit vrbem foſſa,vallauitque vias circū cuſtodiens,ne quis cōmeatus eis inferre-
tur,neque auxilium extrinſecus adueniret. Romani verò captarum vrbium ex
cidium audientes,adhęrentium'que Martio neceſſitatem, atque legationibus fa-
tigati venientibus ad eos quotidie ab iis,qui in amicitia permanebant,indigebant
que auxilio Lauinijque circūuallationē, quæ in manibus erat, horrentes, ſique id
oppidum caperetur venturum ad ſe bellum ſuſpicantes, vnam eſſe putabant re-
rum oīm diſſolutionem,ſi Martio reditum decernerent, ac plebs oīs clamabat,
volebant'que Tribuni legem de abroganda dānatione ferre, ſed patritij aduerſa-
bantur eis,nolentes ſolui iudicatorum quicquam: non facto autē ſenatuſconſulto
Tribunis quo'que non amplius proponenda viſa eſt in populum ſententia, quod
eſt ſanè admiratione dignum, qua tandē cauſa fauens prius ſenatus Martio, tunc
volenti plæbi eum reſtituere aduerſabatur, vtrum eius experiri volens ſenten-
tiam, an vt non prompte cōcedendo oīa magis eam ad vrgendū impelleret, an
diſſoluere volēs calūnias in ſe, quod nullius eorū,quę hic vir faciebat,cauſa ipſe
nec adminiſter eſſet. Erat ſanè difficile cōſiliū eius ſecretū aſſequi coniectura.
Audiens aūt à transfugis quibuſdam hæc Martius, vt ira tulit propere aſſumens
copias Romam duxit, ſufficientem quoque relinquens cuſtodiam Lauinij,ac ſta-
tim diſtans Roma circiter quadraginta ſtadia circa foſſas Ciuilias vocatas caſtra

Bolę vrbs illuſtris.

Bolæ captę.

Lauiniū vrbs à Troianis Aenea duce condita.

Martius.

romã per gẽs ad ſoſſas Ciuilias caſtra ponit

poſuit: Romanis verò præſentiam eius auientibus tantus tumultus incidit, tan=
quam ſtatim adducturo eo ad muros bellum, vt alij arma capientes currerent
ſuper muros iniuſſi, alij ferrentur ad portas ſine duce conglobati, alij autem ar=
mantes ſeruos ſuper ædium parietes ſtarent, alij arcem, & Capitolium, alios'que
munitos vrbis locos occuparent, mulires'que ſolutis crinibus ad delubra, ſacella
qúe decurrerent complorantes, rogantes'que deos, vt ab vrbe auerterent adue=
nientem metum. Vbi verò nox tranſiuit, atque diei ſequentis pars maxima, nec
eorum, quę timuerant, fiebat aliquid, ſed permanebat quietus Martius, concurre=
runt plębeij oẽs in forum, vocauerunt'que in curiam patritios, atque niſi pręcon=
ſulerent viro reditum de ſe ipſis conſultare aiebant velle, tanquam proditis, tunc
qúe coeuntes in ſenatum patritij legatos decernunt mittendos ad Martium quin=
qúe ex ęuo maximis, quos ille maxime venerabatur, de diſſolutione ipſos belli,

Legati ad Martium miſſi.

amicitiaque acturos, fueréque iſti, Marcus Minutius, Poſthumius Cominius, Spu
rius Largius, Publius Pinarius, Quintus Sulpicius, conſulares omnes, qui vbi ad
exercitum venere, cognouitque præſentiam eorum Martius, ſedens vna cum pri
moribus Volſcorum, aliorumque ſociorum in loco, vnde multi audituri eſſent
quę dicerentur, euocari legatos iuſſit. Quibus ingreſſis dicere incoepit Minutius,
qui cõſulatus ſui tempore pro Martio valde eniſus fuerat, aduerſatuſqúe plębeijs
maxime, dixitque talia.

Oĩo Minutij Ro. legati ad Martiũ.

QVOD nõ iuſta à plæbe patiens per turpe crimen ex=
pulſus es Marti patria, omnes ſcimus, neque mirum quicquam putamus te facere,
ſi ingraueſcis, indignariſqúe hunc caſum. communis enim lex hæc natura eſt
omnibus, male agenti inimicum eſſe male paſſum. Quod verò non cum ratioti
natione, temperanterque exquiſiuiſti quos vlciſci, puniréq; te ſit conueniens, ne=
qúe agis moderate circa exactionem poenarum, ſed in eodem ipſe ponis ſontes,
& inſontes, & amica, & hoſtilia, legeſqúe moues naturæ immobiles, conturbaſ=
qúe erga deos pia, neque te ipſum ex quibus, & quis natus ſis meminiſti, iſtud mi
rati ſumus, venimuſque à ciuitate legati miſſi nos ęuo maximi patritiorum, pro
te'que promptiſſimi mixtam excuſationi ferentes iuſtam rationem, & quibus
conditionibus poſtulemus te cum plæbe inimicitiã deponere nuntiantes, ſuper=
que hæc, quę putamus eſſe pulcherrima, tibique vtiliſſima admonituri, incipia=
tur'que à iuſto ſermo. Conſtitit enim aduerſum te plębs inſtigata à Tribunis, ad=
uenerẽq; occiſuri te indicta cauſa illi, quibus terribilis fueris. Hoc nos opus sena=
tores prohibuimus, pręſtitimus'q; tibi, vt tunc nil iniuſtum paterere: poſt hoc ti=
bi diẽ dixerunt, prohibiti te interficere, obijciẽtes te malos in ſenatu ſermones de
ſe habuiſſe, reſtitimus'que huic etiã vt noſti, neque permiſimus te ſententię, neq;
verborũ ſubire poenas, excidẽtes hoc etiam: poſtremo venerunt ad nos accuſan=
tes te tyrãnidis affectatę: hoc de crimine, quãdoquidẽ tu ab eo multũ aberas, cau
ſam dicere ſuſtinuiſti, permiſiſtiq; plæbeis de te ferre ſuffragium, intererat'q; ſena
tus etiam multas pro te preces exibens. Cuius igiť nos patritij tibi accidentium
malorũ cauſa fuimus? & quare bellũ nobiſcũ geris, qui in te tantam in certami=
ne beniuolentiam oſtendimus? Atqui neque plæbeiũ omne inuentũ eſt te volẽs
expellere, qui duobus quidẽ ſuffragijs ſuperatus es ſolis, ita vt tu neque his etiã fu
re eſſe hoſtis poſſis, qui vt inſontẽ te abſoluerint. Pono ſi tuis plębeijs viſum eſſe
omnibus

omnibus, ſenatuique vniuerſo apparuiſſe te tali potiri calamitate, iuſtum'que
tuum eſſe in nos omnes odium. quidnam graue in te Marti egerunt fœminæ? cur
cum eis bellum geris? quale in te tulere illæ de exilio ſuffragium? aut quos ſermo-
nes malos de te illæ habuere? quid agentes in te iniuſte, aut cogitantes noſtri fi-
lij in periculum veniunt captiuitatis, aliorum'que malorum, quæ veriſimile eſt
pati eos, ſi vrbs capiatur. Non recte iudicas Marti, ſi eodem modo odiſſe opor-
tere putas ſubiecta, & inimica, ita vt neque inſontibus aliquibus, neque amicis
parcatur vllis. non ſentis vtique conuenientia bono viro. Sed vt ſinam hęc om
nia, quid habebis per deum, quod reſpõdeas, ſiquis te roget, quidnam paſſus à pro
genitoribus ſepulchra eis effodis, & honores eis aufers, quos ab hominibus accæ-
perunt? deorum aras, fana, templa, propter cuius iniuſticiæ iram diripis, concre-
mas, & euertis? neque ea potiri ſinis legitimis, venerationibus? quid ad hæc dice-
res: equidem nihil video. Et hęc tibi de nobis Marti ſenatorij ordinis, déque alijs
ciuibus, quos perdere niteris, nihil mali ab eis paſſus, ſepulchriſq úe & templis, at-
q úe vrbe, quę te genuit, & educauit dicta ſint iuſta, euerſione autem omnium
hominum, & eorum, qui nihil te læſerint, vna cum mulieribus, & pueris poenas
dari tibi cõuenit, omneſq úe deos, & Heroas vrbis, & regionis luere tribunorũ amẽ
tiam, nullam'que exceptam, neque impunitã à te relinqui partem. Nondum ip-
ſe ſufficientes ab om̃ibus exegiſti pœnas? tot peractis cædibus, tanta ferro igni-
que vaſtata regione, tot vrbibus à fundamento euerſis, ſolemnitatibuſq úe, & ſa-
crificijs, & venerationibus deorum, aut geniorum, quos in multis locis inhono-
ros, & incultos, & legitimorum honorum expertes eſſe coegiſti. Ego non vtique
dignum dicerem homine, cui tanta ſit conſideratio, quanta eſt virtus, neque com
miſcere inimicis amica, neque grauem eſſe iram, implacabilem'que in delinquẽ-
tes in ſe: prę ſertim qui pœnas ſumpſerit de eis multas'q;, & magnas. Quæ igitur
de nobilibus defendẽdis, excuſandiſq; plæbeijs habuimus, hęc ſunt: quę verò ti-
bi ob beniuolentiam proponere honoratiſſimi intendimus, pollicerique recon-
ciliato cum patria, hæc ſunt. qua in re licet tibi maxime, & quod tibi aſpirat
numen moderari, & fortuna parce vti, cogitanti quod res omnes mutationem
habent, neque aliquid in eodem permanere diligit. Sunt enim deis excellentia
omnia odioſa, & vbi ad arcem illuſtrationis venerint, vertuntur rurſus in nihi-
lum, patiuntur'que hoc maxime durę, magnę'que ſenſuum elationes, & huma-
næ naturę terminos excedentes. Licet autem tibi pulcherrime nũc bellũ diſſol-
uere. Senatus enim omnis ſtatuit tibi reditum decernere, eſt'q; paratus populus
lege confirmata, te ſolutum exilio perpetuo reſtituere. Quid te igitur prohibet
ſuauiſſimis, precioſiſſimis'que neceſſariorum tuorum aſpectibus frui, & ornare
oppugnatam patriam, imperare'q; vt te conuenit imperantibus, ducẽ'q; eſſe du-
cum, filijs'q; & nepotibus maximam gloriam relinquere. Harum autem pollici
tationum nos omnium vades erimus, tanquam ſtatim exequendarum. nunc
autem minime pulchre haberet ſenatum, aut populum tibi aliquid clemen-
tius, moderatum ve decernere, donec caſtra nobis habes appoſita, agiſq; hoſtia-
lia. Si verò armis abſtines, veniet tunc tibi decretum de reditu à nobis latum
poſt non multo. Bona igitur hæc tibi aderũt recõciliato: manẽti autẽ in ira, neq;

Sũmiſq; negatum ſtare diu.

odiũ ergã nos ſinienti multa etiã grauia, ex quibus ego duo maxima, manifeſtiſſima'que dicam: primũ quidem, quod difficilis factu rei, immo verò impoſſibilis praui cupiditatẽ habes, Vrbis Romę vim euertẽdi, & hoc ipſum Volſcorũ armis: deinde quod tibi ſiue feliciter ſiue infeliciter agẽti accidet, vt omniũ hoim infeliciſſimus exiſtimeris. Ex quibus aũt cõtingat mihi iſta de te ſentire marti audias, nihil ipſe ex libertate verborum meorũ exaſperandus. Cõſidera enim primum de impoſſibili, Romanis quidẽ vt ſcis & tu, iuuẽtus adeſt multa domeſtica, quã, ſi tollatur ſeditio, quod nunc ſiet, propter multã huius belli neceſſitatem (nam ob cõmunem metum ſtudent diffidentia omnia conſpirare) nõ dico Volſci vincẽt, ſed nec Italię gens vlla alia. Multa vero Latinorũ etiam, aliarum'q; ſociarum vrbis coloniarum vis eſt, quam propè omnem auxilio venturam expecta, tu: cum quo'que qualis tu es ſeniorum, & iuuenum tanta multitudo, quanta alijs nõ adeſt vrbibus omnibus. Maximũ vero auxilium, nec ſpes vnquã noſtras fallẽs, omnibus'que humanis viribus ſuperior eſt deorum in nos beniuolentia, per quos nõ modo liberã, & felicem vrbem vſq; ad hoc tempus octauã iam generatione, ſed & gentium multarum principem incolimus. nec redanis nos aſſimiles, aut Tolerinis, neue alijs ciuibus, quorum oppida occupaſti: etenim minor te dux miſnorique hoc tanto exercitu paucitatẽ hominum, & inanes munitiones vi ſubegiſſet, ſed magnitudinem vrbis, & claritatem rerum bello geſtarum cogita, aſſiſtẽtem'que à dijs ei fortunam, per quam tanta facta eſt ex parua, ſicque vires, quas adducens tantum opus aggrederis, ne eſſe quidem mutatas puta: ſed memento clare exercitum te Volſcorũ, & Æquorum adducere, quos nos quidem, qui nunc ſumus, multis vicimus prælijs quotiens auſi ſunt per bellum aduerſum nos conſiſtere, ita vt vna cum peioribus certaturus aduerſum meliores tẽdas, & cum victis aduerſus eos, qui ſemper vincunt. Quod ſi eſſent his contraria, illud certè admiratione dignũ quemadmodum te latuerit bellicarum peritum rerũ; quod inſignis in grauibus audacia non ex æquo adeſſe ſolet ijs, qui aliena inuadunt; & ijs, qui certant de bonis ſuis domeſticis. Iſti enim ſi non ſuccedat eis læduntur: illis verò ſi ceciderit nihil remanet: & quod magnæ labefactentur vires à paucioribus, validiores'que ab inanioribus, hæc in primis eſt cauſa. Acris enim neceſſitas; déque vltimis periculum ſufficiẽs eſt, ad imponendam alicui fiduciam, quę non etiam, natura adſit. Habui plura quę de impoſſibili dicerẽ; ſed hęc ſatis. Vnus adhuc relinquitur mihi ſermo, quẽ ſi non per iram, ſed ex ratiocinatione, iudices, rectè dictus videbitur: aſſiſtet que tibi coram, quæ agis, pœnitentia.

Omnes fallimur. & quis igit eſt hic ſermo? Nemini mortaliũ dei futurorũ ſciẽtiã vt haberet dede re certã, nec inuenires ex oĩ æuo, cui res oẽs ex ſentẽtia euenerit aduerſante nihil fortuna: & iccirco qui prudẽtia pręcellũt cæteris (quã vita lõgior facit) multa'q; pręcepta afferũt priuſquã opus quoduis incipiat, ſinẽ putãt primũ eius ſpectari oportere, nec tantũ alterum, quod euenire vellent, ſed quod ſit quoq; præter ſententiam euenturum, id'q; duces bellorũ pręcipue tanto magis, quanto illi maiorum rerum ſunt domini, atque cauſas felicium euentuum, infeliciumq; referunt in hos omnes. Deinde quando nulla inueniũt pręter parua pauca, ſi nõ ſuccedant eis nocumenta accinguntur ad opera, ſi verò multa magna'q; abſiſtunt. Hoc igi

tur

fuit & tu facto, ante q; opera cogita. Si in bello labes neq; adſunt tibi omnia, quid te continget pati, calumniaberis ab eis, qui te ipſum ſuſceperunt, vt maiores poſſibilibus res aggreſſus: exercitu vero noſtro multo illuc adueniẽte, regionẽ q; eorum vaſtante (neq;. n. nos quoq; ſuſtinebimus impunitos ſinere, qui nos prius lędere inceperint) duorũ altero non vtiq; aberrabis, quin aut ab illis, quibus fueris magnarum cauſa calamitatũ, turpiter occidaris, aut à nobis, quos occiſurus veniſti, inque ſeruitutẽ tracturus. Fortaſſe q; illi quoq; anteq̃ in malum aliquod patięndum deueniant recõciliare ſe nobiſcum enitentes, te dedere ad ſuppliciũ volent quod & barbari multi, & Græci in huiuſmodi fortunas conſtituti coacti ſunt ſollerare. Sed hæc parua, neq; digna memoratu videntur tibi, oportere q; iſta negligere, aut eſſe vltima malorum omniũ patienda. Age, ſi vincis, quodnam admirabile eſt tibi pugnaq; petendum bonũ, aut quas feres opiniones. Hoc etenim perſcrutare, primũ quidem dilectiſſimis, propinquiſſimis q; tuis priuari te continget, matre miſera, cui genituræ, educationis q;, & aliorũ quos pro te pertulit laborum haud pulchras remunerationes reddes: deinde autem pudica vxore, quę in ſolitudine, & viduitate ob deſiderium tui ſedet, dies illa, noctes que totas exilia tua deflẽs, ſuper que hæc duobus filijs, quos oportuit nepotes bonorũ progenitorum, honoribus eorũ frui in felici glorioſos patria: quorũ omniũ miſeras & infelices ſpectare cogeris cõuerſiones, ſi bellum muris audeas adducere. Nõ enim aliorum parcent alicui qui de ſuis in periculum veniat, à te que paria mala patiãt, ſed in verbera eorũ, & contumelias immiſericordes, ipſi inque omnẽ aliã improperij ſpeciem deſcendent coacti ſane calamitatibus, neque eorũ hi qui faciẽt, ſed qui eis impoſuerint hanc neceſſitatem in culpa erit. Tales igitur voluptates capies ſuccedente tibi ex ſententia hoc opere, laudem vero, & dilectionem, & honores, quos expetere oportet bonos. Vide etiam quales & quos matricida vocatus ipſe, filiorũ que occiſor, vxoris proditor, patrięque euerſor (neque enim ſacrificiorum, neque libationũ, neque veſte cõmunis ſocium quocũque veneris te volet pius, aut iuſtus aliquis, ne apud illos quidem in pretio futurus, quibus ipſe beniuolentiã demonſtrans iſta agis) ſed poſſidẽtes vnuſquiſque aliqua ex impietatibus tuis emolumenta, habebũt odio morũ contumaciã. Tranſeo quod pręter odiũ, quod à clementiſſimis feres, obuiabit tibi inuidia multa æqualiũ, atque minorũ metus, & propter iſta vtraque inſidię, multaque difficilia, vt cõſentaneum eſt homini amicorum, inopi, & in terra habitanti hoſpita. Illas autem à dijs genijſque immitti ſolitas gratia impia que peragentibus hominibus furias omitto, à quibus illi animas que & corpora cruciati malas hauriunt vitas, & amaros, miſerabiles que fines ſuſtinent. Hęc tu cogitans Marti muta mentẽ, deſine que ſęuire in patriam, & exiſtimans fuiſſe fortunam omniũ, quæ à nobis perpeſſus es, & quibus ipſe nos afflixiſti malorum cauſam, abi gaudens ad propria, matris complexus gratiſſimos, & vxoris comitates ſuauiſſimas, filiorũ que dulciſſimas ſalutationes poſſidens in tempore, & te ipſum debitũ pulcherrimũ ei reddens, quæ te genuit, tantumque virũ erudiuit patriæ. His à Minutio dictis parumper conticens ſe Martius dixit. Tibi ſane Minuti, vobis que alijs: qui cum hoc miſſi eſtis à Senatu equidẽ ſum amicus, paratus quoq; pro vobis facere quicquid boni queam

Martij orõ Minutio reſpõdentis.

quod & prius dum ciuis veſter eram,publica'q; agebam, in multis mihi opportunis'que temporibus fuiſtis vtiles,& poſt exilium haud aſpernati me eſtis .deſpicientes ſortunam tunc meam,vt quæ nõ amplius prodeſſe amicis poſſet, neque inimicos lædere,ſed boni certiq; amici permanentes, matris quoq; meæ curã, & vxoris,filiorum 'q; habentes,leuiores'q; eis calamitates diligentia veſtra efficientes . Romanis vero ſum cæteris inimicus q̃ maxime poſſum, bellum'que cũ eis gero, neque vnq̃ deſinam odiſſe eos, qui pro multis, egregijs'que facinoribus, ob que honor mihi debebatur,tãquã in maximis erga rempub. deliquiſſem, me turpiter patria expulerunt,neque matrẽ reueriti meã,neque filios miſerantes,neque alium affectũ aliquem in meis caſibus mitẽ aſſumentes. Scientes autẽ hoc vos ſi quidem indigetis à nobis re aliqua,minime dubitantes dicite , tanquam nihilo non potituri poſſibiliũ. De amicitia vero,& reconciliationibus quas me cum populo facere ſpe reditus poſtulaſtis, deſinite diſputare, valde enim cupide amplecti poſſem reditum in vrbẽ talem, in qua quidem aufert pręmia virtutis nequitia,improborum'que ſubeunt ſupplicia,qui minime peccauere. Age per deos,dic mihi cuius rei iniuſtę cauſa ego talẽ fortunã ſum expertus, aut cui idẽ ſtudẽs operi maioribus meis indigeo. Primo.n.egreſſu iuuenis admodũ militaui, cum aduerſus reges vi irruentes pugnauimus, ex ea'que pugna ornatus ſum ab Imperatore pręmio fortitudinis corona,ciuẽ protegens,& occidens hoſtẽ, in'que pugnis deinde omnibus ſiue equeſtribus,ſiue pedeſtribus ſemper illuſtris fui, pręmia ex omnibus fortitudinis accipiens:nec eſt vrbs capta per oppugnationem aliqua, in quam non ego primus,aut cũ paucis aſcenderim,nec eſt fuga vlla facta inſtructorum ex aduerſo hoſtiũ, cuius non me autorẽ præcipuũ extitiſſe confeſſi ſint omnes:neque facinus vllum aliud eſt editum clarũ, aut generoſum abs'que mea audacia,vel felicitate:& hæc quidem poſſet aliquis de ſe alius vir generoſus dicere, niſi quod non tanta,ſed vrbem totã cępiſſe:quiſnam gloriari poteſt dux, aut centurio,ſicut ego Coriolos cępi, & eodẽ quoque die exercitum hoſtiũ in fugã vertiſſe,ſicut ego Antiatũ verti,qui auxilio obſeſſis venerãt. Omitto autẽ,quod virtutes oſtendens tantas. cum liceret mihi ex pręda ſumere auri multũ,multũque argenti,mancipia'que,& iumenta,& pecora,agrum 'que multũ,& bonum,nolui, ſed me ipſe exhibere minime inuidioſum volens, equũ tãtum vnũ bellicum ex omni pręda, & ex captiuis vnum hoſpitem meũ ſumpſi,diuitias'que reliquas in cõmune depoſui . Vtrum igitur poenas dare dignus erã ex his,an honorem accipere? & vtrũ ego ſub nequiſſimis eſſe ciuiũ? an iuſta ipſe in inferiores agere? Sed non propter iſta quidẽ me plębs expulit,ſed quia in reliqua vita incontinens,lautus'que, & iniquus eram. & quis poteſt aliquem oſtendere,ob iniquas voluptates meas patria exulantem,aut priuatũ libertate, aut pecunijs ſpoliatũ, aut alia potitũ calamitate? ſed nec vnquã hæc accuſauit inimicorũ aliquis , nec eſt quicquã horum criminatus,ſed eſſe vitam mihi atteſtabantur omnes quotidianã irreprehenſibilem. At electio ad miniſtrationũ tuarum in repu. (dicere poſſet aliquis) odioſa hanc tibi peperit calamitatẽ. Cum enim liceret tibi eligere meliorẽ partẽ, elegiſti deteriorem,perſeueraſtique dicens,agens'que ea per quę diſſolueretur patrius optimatum principatus,eſſet'que domina ciuitatis indocta,praua'que multitudo

titudo. At qui ego Minuci ęgi his cōtraria,& vt ſenatus ſemper reipu. curam age
ret, mos'que patrius permaneret,prouidebam. Pro his igitur pulchris ſtudijs,quę
videbantur maioribus noſtris æmulanda,has ſelices,& beatas à patria remunera
tiones tuli. Non enim'à plębe tantū expulſus ſum Minuci,ſed multo prius à ſena
tu, qui me vana à principio ſpe extollens, cum tribunis obuiabam cōparantibus
tyrannidem, tanquā eo exhibituro mihi ſecuritatem,vbi ſubeſſe vidi periculū à
plæbeis aliquod,abſtitit, méq; inimicis tradidit? tu quidem ipſe conſul eras tunc
Minuci,cum ſenatuſconſultū factum eſt de iudicio,& cum Valerus me tradi plę=
bi perſuadens maxime oratione placuit,& cum ego veritus,ne ſuffragio lato à ſe
natoribus caperer, cōſenſi,& me ipſe exhibiturū iudicio ſim pollicitus. Age mihi
reſponde Minuci,vtrum poena dignus viſus ſum ſenatui,quia pręclara conſulebā,
& agebam? an plæbi ſoli? Si enim omnibus hæc tunc ſunt viſa, méq; omnes ex=
puliſtis,clarum ſanè eſt,quos volentes iſta omnes virtutem odio habetis,nec eſt
locus probitatem ſuſcipiens in vrbe vllus. Sin vi autem adactus ſenatus conceſ=
ſit plæbi,ſuitque opus neceſſitatis illud,non ſententiæ,à prauo vinci vos certo cō
ſitemini, nec vllius eorum, quæ valeant eſſe ſenatum dominū. Et poſtea me in
vrbem talem redire vultis,in qua pars melior deteriori paret. magnæ vtique me
damnatis inſaniæ. Age vero ſim perſuaſus,bellum'que diſſoluam, quēadmodū
diſſolui petitis,quis ſenſus erit meus,& quā vitā viuā? vtrū ſecuritatē eligens,&
quod ſit minime periculoſum,magiſtratus'que,& honores,& bona cętera, quibus
me dignum puto ambiens, ſuſtinebo ego turbam harū rerum habentē poteſta=
tem colere? Malus igitur ex bono fiam,nec vlla mihi ex priore virtute aderit vti
litas. At in eiſdem manens moribus,& eandem ſeruans reipu. electionē aduerſa
bor eis,qui eandem non elegerint. An non clarū eſt iſtud quod plæbs mecū ite=
rum bellū geret,poenas'que volet de me aliàs iterum ſumere, hoc ipſum primū
mihi obijciens, quod potitus per illam reditus nō voluptate eius inſeruiam, po=
ſteaq; apparebit alter Sicinio ſimilis, aut Lucio ductor plæbis ferox me accuſans,
aut cum diſiungam ciues alios ab alijs, aut quod inſidias in plæbem ſtruam, ea'q;
prodere velim hoſtibus, aut tyrannidi aſpirare inſimulans,vt nuper Lucius,aut
aliud iniuſte agere,quodcunq; ei aliquando videbitur. Non enim crimine qui ode
rit indigebit,veniet'que ſuper obiecta cætera. Ad hæc etiā non multo poſt quæ=
cunque à me geſta ſunt hoc bello quod regionē vaſtaui, prædam'que abegi, vr=
bes abſtuli:& qui pro eis repugnarent alios occidi, alios hoſtibus tradidi. Hæc ſi
dicant accuſatores, quid eis ipſe me defendens reſpondeo? aut quo vtar auxilio?
An non igitur clarum eſt, quod ſpecioſa oratione vtimini, diſſimulantis'que Mi
nuci honeſtum nomē rebus impijs apponentes. Nō enim datis mihi reditū, ſed
plæbi hoſtiam adducitis,fortaſſe iſtud etiam volentes,quod ſi quidē ſit non am=
plius eſt mihi vtile,me ſidentem vobis redire. Quod ſi nō vultis iſtud (pono eñi
nihil tamē vobis eorum,quę ſim paſſurus preuidētibus) quęnam erit mihi igno
rantię,ſiue ſtultitiæ veſtræ vtilitas prohibere etiam ſi volueritis non valentiū,
largiri verò hoc etiā cum alijs plębi cogendorū, ſed quod mihi nequaquam con=
ferat ad ſecuritatem iſte, quem vos appellatis reditum,ego verò viam ipſum ad
exitum celeriorem. Non pluribus opus puto. Quod vero neque ad inſignē glo=

riam,aut honorem, aut pietatem (quando & tu Minuci horum me habere ratio=
nem poſtulas) recte facerem:ſed turpiſſime, & impie ageretur à me credente vo
bis,audi particulam. Ego volſcis hoſtis fui, plurimũ'q; eos lęſi per bella quęrens
ducatum patriæ,vireſque,& gloriam. An non igitur conueniens fuit: honorem
mihi haberi ab ijs, qui bene à me accepiſſent ? odium ab ijs, qui male ſi quidem
actum eſſet aliquod probabilium, hoc peruertit vtrũque fortuna,& in contrariũ
tranſpoſuit,quod debebatur. Vos.n.pro quibus inimicus eram Volſcis, mihi oĩa
mea ademiſtis,& in nihilum redigẽtes me abieciſtis: illi verò à me perpeſſi gra=
uia,pauperem & ſine laribus, & humilem & ſine vrbe ſuſcepere me in ſuis vrbi=
bus. Nec ſuffecit faciẽtibus hoc eis tam illuſtre magnanimũ'que opus,ſed ius quo=
que ciuitatis dedere mihi in vrbibus eiſdẽ omnibus, magiſtratus'que gerendi &
honores,qui ſunt apud eos maximi(omitto cętera)ſed & ducem, & Imperatorẽ
me crearunt, extra fines ſuos exercitus, res'que oẽs ſuas publicas mihi ſoli ſubie=
cere. Age igitur,quem animũ ſumens proderem iſtos adhuc, à quibus tantis orna
tus ſum honoribus?nec vlla in re ipſe magna,neque parua ab eis lęſus. Niſi igitur
me eorum lędũt gratię, vti quondã læſerunt vos meę,pulchram mihi profecto
gloriam afferret cognita omnibus iterum proditio. Quis nõ vtique me laudaret
audiens,quod amicos quidẽ, à quibus bene me accipere cõueniebat, inueniẽs ego
hoſtes,iimicos verò,à qbus me ꝑditũ iri oportuit,amicos,loco odij in oſores,&
amoris in amicos meos cõtrariã ſententiã habuerim? Age Minuci inſpice etiã à
deis qualia nunc mihi eueniunt,ſic'q; vobis credẽs prodã, quã hi habẽt mihi fidẽ
qualia mihi aderunt in vitam reliquam. Nunc quidẽ mihi in omni actione,quã=
cunque aduerſum vos aggrediar,fauent,neque vllo conatu excido:quod quantũ
eſſe putatis argumentum pietatis meæ. Si enim ego aduerſus patriam meã im=
pium bellum gererem,contraria omnia oportuit mihi à dijs euenire: quando au=
tem ſecundo flatu vſus ſum in bellis,& qualcũque res aggredior oĩnes mihi pro=
ſpere eueniunt, clarum certe eſt, me pium eſſe, actiones'que pulchras eligere.
Quid ſi igitur muter,& augere quęram veſtrã,horum'que res humiles reddere,
ſiet mihi an non contraria,diram'que habebo à numine animaduerſionem,& vt
ex humili ſum per deos magnus factus, ſic ſtatim humilis ex magno fiam:fiẽt=
que meę calamitates alijs documenta. Mihi quidem ſtat ſententia hæc ſentire
de numine,credo'que furias illas terribiles,& implacabiles impie agentibus,qua=
rum & tu meminiſti Minuci,tunc animam corpuſque meum eſſe perſequuturas
cędentes verberibus,quãdo relinquerem,proderem'que eos, qui me perditum à
vobis ſeruarunt, vltra'que ſalutem multa pulchra quæ addiderunt beneficia in
me ſua, quibus deos ſponſores dedi, tanquã nullũ in malum adiens eos viros, &
fidem meam ad hoc vſque tempus puram, & immaculatã. Quando vero ami=
cos vocas Minuci expulſores meos,& eam patriam,quæ me abnegarit,leges'que
naturę reuocas, deque ſancto pio'que diſputas,videris mihi cõmunia, nec igno=
ta cuiquã Minuci ſolus ignorare, ꝙ amicũ aliquid & inimicum neque aſpectus fi
gura diſtinguit,neque nominis impoſitio:ſed ex vſibus,& operibus clara fiũt ho
rum quę'que,& amamus,quidem vtilia,odimuſque offendentia, nõ hominibus
nobis aliquibus hãc legem aut ponentibus, aut abrogãtibus aliquãdo ſi cõtraria

eis

eis videantur:ſed à natura accipiētes communi poſitam ab æterno omnibus ſen ſus participibus,& in æternum permanſurā.propterque hoc amicos abnegamus. cum lędant,& inimicos amicos facimus,quando adeſt nobis aliqua ab eis gratia: & vrbem,quæ nos genuit,cōplectimur cum prodeſt, & cum nocet relinquimus non propter locum,ſed propter vtile eam diligentes. nec priuatis quidem cōtin- git ſolis ſentire horum vnumquodque, ſed totis vrbibus gentibuſque omnibus, ita vt hac lege vtens nihil poſtulet,quod nō ſit diuinorū iuriū,neq; extra cōmu- nē faciat omniū hominū iuſtificationē. Ego igit̃ agentē ipm̄ me agere puto, iu ſta,& vtilia, & honeſta, & vna cum his apud deos ſanctiſſima: neq; opus eſt me de his iudices homines ſumere ęſtimatione,& opinionibus veritatē coniectātes, quandoquidem placētia deis ago. Non enī puto impoſſibiles me res aggredi, deos habens earum duces,ſi quidem opus eſt ex pręteritis cōiecturā de futuris facere. De moderatione aūt, ad quàm me adhortamini, ac ne euellatur à radicibus Ro- manorum genus, neue etiā à fundamentis euertatur Vrbs tota, cum poſſim ego Minuci dicere,non me eſſe horum dominū,neq; eſſe dirigendum ad me hunc ſer monem.ſed quod dux ego ſim copiarū,belli verò pacis'que ſint hi domini,ita vt ab eis petēdę ſint ſiue inducię, ſiue recōciliatiōes, ac nō à me nō hoc tamē reſpō ſum do vobis,ſed & deos venerans patrios, reuerens'que maiorū monumēta,& quę me genuit terrę, & vxores,filioſque veſtros miſerans,in quos haùd cōueniē ter reciderent virorum, patruſque, aut aliorum vitia, nec non propter vos Mi- nuci electos ab vrbe legatos,ita reſpōdeo,ſiquidem reddāt Romani Volſcis regio nem quantā eis abſtulerunt,& vrbes quot obtinent reuocatis colonis, amicitiam qúe cum eis contrahant imperpetuum,ęquā'que ciuilitatem concedāt, quemad modum Latinis iuſiurandū & execrationes contra tranſgrediētes,cōuenta faciā bellū'q; diſſoluā. Ante vero nūciate eis iſta, & eodē modo, quo factū eſt mecū, cum illis etiā de ęquo iuſto'que aduertēter admodū diſputate (pulchrū enim eſt habentē vnumquemque poſſeſſiones ſuas in pace viuere, multo'que hoc melius timere neminem aut inimicū,aut tēpus: turpe verò eſt obtinentē aliena non ne- ceſſarium ſuſtinere bellum, in quo etiam in periculū de proprijs omnibus bonis veniūt) diſcrimina'que eis oſtendite non feliciter quidē,ſed infeliciter agentibus euenientia,alieni agri cupidis:ſique vultis addite etiā volentibus violatorū vrbes accipere niſi vincant,agrum eis ſuū vrbem'que adimi,ſuperque iſta videre vxo- res turpiter patientes, filios'que in contumeliā duci, proque liberis ſeruos patres in limine ſenectutis,ſimulque ſenatum docete,quod non tantorū malorum accu ſandum habebunt Martiū,ſed ſuam ipſorum amentiam,quibus cum liceat iuſta facere, & in graue nihil incidere: periculum de vltimis ſuſcipiunt, cupientes ipſi omnino alienis inherere. Habetis aūt reſpōſa, quibus plus nihil à me inuenietis, ſed abite, & videte quid agendū ſit vobis: donec autē cōſultatis do vobis tēpo- ris dies triginta,interimque tui gratia Minuci, aliorumque veſtrum cauſa exerci tum ex regione veſtra abducam. Valde.n. lęderemini eo hic manente. Die autē trigeſimo me expectate reſponſa accępturū. Et his dictis ſurrexit,contionē qúe dimiſit. Sequenti vero nocte exurgens circiter vltimā vigiliam duxit exer- citum ad reliquas Latinorum vrbes, ſiue vere credens venturum illinc aliquod

Finis Martij oro̅nis.

Longula à Martio capta. Satricũ capitur. Echetra. Cotia. Tuſculãi Albietæ. Mugilaní Coriolãi

Romanis auxilium, vt Minutius concionans dixerat, ſiue ipſe ſermonem fingẽs, ne relinquens regionem videretur gratificari inimicis. Inuadẽs autem Longulã, ſinéque labore factus eius dominus, & eodem modo, quo priores alias in ſeruitutẽ trahens, atque irripiens, Satricum contendit, & eam vrbem quo'que capiens paruum reſiſtentem tempus, & ex eis ambabus prædã iubens partem exercitus in Echetram abducere, duxit reliquum exercitũ ad aliam vrbem, Cotiam vocatam, qua quo'q; capta ac direpta in Tuſculanorum regionẽ irrupit: quibus reſiſtere nequeuntibus vi quoque hos capiens ad reliquas contẽdit: Albietas'que igitur, & Mugilanos per oppugnationẽ capiẽs, Coriolanos per pactiones recipit. Factus autem intra triginta dies vrbium ſeptem dominus Romam venit ducens exercitum multo maiorẽ priore, paulo'que plus triginta ſtadijs diſtãtia ab vrbe caſtra ſecundum viam. qua itur Tuſculũ poſuit. Dum autẽ ille Latinorum vrbes capit Romanis multum ſuper propoſitis habeo conſultãtibus viſum eſt, vt indignum ciuitate nihil facerent, ſed vt ſi quidẽ ex regione ſua abirent Volſci, ex agro quoqúe ſociorum, & ſubiectorum remouentes bellũ, legatos mitterẽt acturos de pace decreuitque ſenatus, quibus ęquis cõditionibus amici eſſent, & in plæbem ſenatuſconſultum decreuit efferri. Donec autem in regione ſua manẽtes, aut ſociorũ opera agerẽt hoſtilia, nihil eis decerni humanũ. Multã enim ſemper Romani rationem huius habuere, nequid ex imperato agerent, aut metu hoſtibus cederent, libantes verò cum diſſidentibus, & exhibentibus ſe obtemperãtes ipſi gratificarentur, & permitterẽt quicquid eis opus eſſet moderatorũ, & hoc ſemper propoſitũ ſeruãs in multis, magnis'q; periculis ciuitas per externa, ciuiliaq; bella vſqúe ad hoc tempus perſeuerauit. Hęc cum decreuiſſet ſenatus, legatoſqúe alios decẽ elegiſſet ex cõſularib⁹ poſtulaturos ab eo viro, ne quod graue iuſſum afferret, aut indignũ ciuitate, ſed finiẽs inimicitiã, abducens'que vires ex regione diſcederet, ac per ſermones conciliatorios tẽptaret hęc agere, ſi quidẽ certos vellet, & in perpetuum permãſuros facere conſenſus vrbium, tanquam eis, quę neceſſitate quadam, aut tempore conceduntur à priuatis, & à ciuitatibus, ſimulatque reciderunt tempora, aut neceſſitates ſtatim diſſoluendis. Ac electi quidẽ à ſenatu legati, vt audiuerunt vbi eſſet Martius euntes ad eũ ſuaſoria multa percurrerunt cuſtodientes in ſermonibus dignitatẽ ciuitatis. Cęterũ Martius nihil aliud reſpondens conſuluit, vt melius aliquid deliberãtes intra tres dies venirẽt. Fore eñ inducias has belli ſolas. Volentibus aũt legatis aliquid etiã ad iſta dicere, nõ permiſit: ſed abire iuſſit è caſtris celerrime, minatus ſe eis, niſi ita facerẽt, vt exploratoribus abuſurum. ſilentes'que illi ſtatim abiere. Diſcentes autẽ à legatis ſenatores arrogantia reſponſa Martij, atque minas exercitum quidem campeſtrẽ educere nunquã decreuerũt, ſiue ſuos cõſiderantes milites inexpertos (Erant eñ delecti nuper pars eorum maior tirones) ſiue etiam puſillanimitatẽ conſulum (Erat enim alacritatis in eis minimũ, ita vt lubricum eſſe opinarentur ſuſcipere certamẽ tantũ) ſiue ſtẽ aduerſante eis ad exitũ numine, aut auſpitijs, aut reſpõſis Sibyllinis, quę tunc nolebant homines illi, vt hi nunc, deſpicere. Cuſtodire verò vrbem diligentiore pręſidio, & à munitionibus repugnare aduerſum ſuperuenientes inſtituerũt. Hęc agentes, & parantes, necdum ſpe tamen abſiſtentes, tanquam eſſet impoſſibile

diſſuaſum

diſſuaſum iri Martium, ſi maiore, & honoratiore legatione rogarent eum, decernunt vt pontifices, & augures, & cæteri quicun'que honorem aliquem ſacrum, aut miniſterium habebant circa diuina ſumptum de publico capientes. (Sunt enim apud eos ſacerdotes, & cultores deum plurimi, hique ipſi ciuium illuſtriſſimi ex maiorum claritate, & per virtutis propriæ dignitatem habentes) iſti vna cum Orgiſſomenis ipſis, & cultoribus deorum ſimulachra, ſacris'que ſuis velati inſignibus irent ad vallum hoſtium., verba eadem afferentes'que primi. Qui viri vbi aduenere, expoſuere'que mandata ſibi à ſenatu, ne his quidem reſponſum dedit de eis, quæ poſtulabant, Martius, ſed conſuluit vt iuſſa facerent abeuntes, ſi vellent pacem, aut venturum expectarent ad vrbem bellum, vetuit'que eos deinceps ſecum diſputare? Vbi verò temptato hoc etiam exciderunt Romani deſperata ſpe omni reconciliationis, vt obſidendi parabantur, prævalidos viros pro foſſa, & ad portas ſtatuentes, at'que vſos iam militiæ, quibus erant laborum adhuc patientia corpora, ſuper muris. Mulieres autem tanquam propinquante iam malo relinquentes domi ornatum ad templa deum decurrebant plorantes, & obuolutæ ſimulachris, erat'que ſacer locus omnis vlulatu, & ſupplicationibus mulierum plenus, maximéque Iouis Capitolini templum, in quo matrona quædam ex eis genere, & dignitate præcellens, in'que optimo ætatis tempore, & ad curanda opportuna ſufficientiſſima, Valeria nomine Publicolæ'que liberatoris Vrbis à regibus ſoror, diuino quodam inſtinctu mota in ſupremo gradu templi aſtitit, at'que cæteras matronas aduocans, primum quidem conſolata eſt, confirmauit'que eas poſtulans ne exterrerentur hoc malo, deinde pollicita eſt ſpem ſalutis eſſe Vrbi vnam, & eam in ipſis ſolis relictam: ſi vellent agere quæ oporteret. Et quæ ſpes? (dixit illarum quædam) & quid agentes nos fœminæ ſeruare patriam deficientibus viris poſſemus? quænam tanta eſt in nobis imbecillibus erumnoſis'que vis, nō armorum inquit Valeria, vel manuum (Horum enim deficientes genuit nos natura) ſed bonæ mentis, & ſermonis. Acclamantibus'que deinde omnibus, ac rogantibus, vt clarum faceret, quodnam eſſet hoc auxilium: hanc habentes (inquit illa) ſordidam, & inornatam veſtem, aſſumentes'que matronas cæteras, filios'que adducentes vadamus ad domum, Vetruriæ matris Martij: apponentes'que ad genua illius filios, rogemus eam cum lachrymis miſerantes nos, nullius mali cauſam, & in vltimis periculis patriam, vt ad vallum pergat hoſtium nepotes ſuos ducens, & eorum matrem, & nos omnes (ſequamur enim ipſæ etiam adducentes filios) deinde vt ſupplex facta filio poſtulet, roget'que eum, ne quid agat aduerſus patriam intolerabile. Complorante nam'que ea, ac precante ſubibit virum hunc aliqua miſericordia, mitis'que cogitatio. Non enim tam ſolidum, ac tam inuulnerabile cor habet, vti ſuſtineat, matrem genibus ſuis prouolutam. Vbi verò laudarunt conſilium eius aſtantes, rogatis deis, vt apponerent preci earum perſuaſionem, & gratiam, prodijt è tēplo, ſequebantur'q; cæteræ, poſteàque aſſumentes matronas alias ibant ad domum matris Martij congregatę. Videns autem aduenientes eas Volumnia vxor Martij, ſocrui aſſiſtens, mirata eſt, ac dixit. Cui⁹ rei indigētes matronæ veniſtis vna tot in domū miſerā, &

Legati Ro. ruſ⁹ ad Martiū deſtinati.

Valeria noui auctor conſilij.

Vetruria mater Martij.

Volumnia vxor Martij.

Oratio humilem'dixit'que Valeria. In vltimis ipſæ periculis hique infantes confugi-
Valerię mus ad te Vetruria, ſolum & vnum à te petentes auxilium: primum quidem,
vt miſeraris communis patriæ, cuius nemini hactenus vnquam ſubiectæ ne
negligas adimi libertatem à Volſcis, ſi modo ei vincentes parcent, ac non eam
à radicibus conabuntur euellere: deinde vt roges pro nobis ipſis, puerulis'que his
miſeris, ne decidamus in contumeliam inimicorum, nullius ipſæ quidem acci-
dentium nobis malorũ cauſa. Si quid in te eſt mitis animi, & pars relicta aliqua
humanitatis, miſerere mulierum mulier, ſacrorũ piorum'que ſocia aliquando: &
aſſumens tecum Volumniam probam fœminam, filioſqúe eius, & nos ſupplices
omnes puerulos hos ferentes, & hanc progeniem: ſuadéque, & ſupplica, neque de
ficias vnam petens pro multis ab eo gratiam, vt cum ciuibus ſuis libet, & in eam
veniat, quæ ſe ſuſcipere debet, patriam. Perſuadebis, certum habeas. Néque enim
te ille negliget proiectam ad pedes ſuos vir pius. Adducens autem in vrbem fi-
lium & ipſa gloriam poſſidebis immortalem (vt æquum eſt) liberans periculo
tanto, metúque patriã: & eris nobis apud viros alicuius honoris cauſa: quia bel
lum, quod ab illis profligari nequiuerit, ipſæ diſſoluerimus. Illarum enim foe-
Sabinæ minarum neptes apparebimus, quæ aſtans Romulo cum ſabinis bellum legatio-
captæ. nem ipſæ peragentes ſuſtulerunt, coniungenteſqúe duces, & gentes ex parua vr-
bem magnam effecerunt. Pulchrum ſanè munus iſtud eſt Vetruria, filium redu
cere, liberare patriam, ciues tuos ſeruare, virtutis gloriam futuris nepotibus
immortalem relinquere. Da nobis volens, promptéque hanc gratiã, properaque
Vetruria. Conſilium enĩ tẽpus, aut periculũ ipſum velox nõ recipit. Et his dictis
Valeria multas effundens lachrymas ſiluit, complorantibus quoque mulieribus
alijs, multas'que preces adhibentibus. Parumper autem cunctata Vetruria, la-
chrymans'que dixit, In debilem tenuem'que ſpem confugiſti Valeria in auxi-
lium à nobis miſeris mulieribus quibus quidem adeſt erga patriam beniuolẽtia,
& ſeruandi ciues (ſi modo fieri poſſit) voluntas, ſed vis abeſt faciendi quæ vel-
lemus: auerſus enim eſt à nobis Martius, ex quo illam amaram de eo male tulit
plebs ſententiam, odit'que ille domum totam ſimul cum patria. Hoc autem
vobis quod dicamus non ab aliquo alio, ſed ab ipſo habemus Martio. Quando
enim captus iudicio domum venit, comitantibus eum amicis, depræhendens
ille nos deiectas ſparſis crinibus in luctu, tenentes eius filios inter genua, ac ge-
mentes, vt eſt conſentaneum, & qualis eſſet detentura nos fortuna priuatas
illo ſæpius iterantes, ſtans parumper à nobis longius ſine lachrymis tanquam
lapis in obtutu: deſcedit, inquit, à vobis Martius ò mater, ſimul & tu Volum-
nia mulierum optima, expulſus à ciuibus, quoniam generoſus erat, amanſ-
qúe ciuitatis, & multa ſuſtinuit pro patria diſcrimina. Sed vos (vt decet pro-
bas fœminas) ita ferte calamitatem, nihil indecorum facientes, neque minime
generoſum, & hos pueros habentes, ſolatium abſentiæ à vobis meæ, educate
dignos nobis, & noſtro genere, his'que dij dent euadentibus in viros fortunam
quidẽ meliorẽ, q̃ patris: virtutẽ verò minime deteriorẽ Ac valete (abeo enĩ iã re-
linquẽs virorũ bonorũ nõ amplius capacẽ vrbẽ) & vos dei poſſeſſores, & veſtra
patria, & genij, qui hunc locũ obtinetis, valete. Vbi hęc dixit, nos infelices emit
tentes

tentes quas paſſio appetebat voces,pectus'q; ſerientes circunfuſæ ei, vltimos'q;
laturę amplexus adibamus eum,horum ego puerorum maiorē ducens,habenſq;
mater in gremio iuniorem. Ille autem auerſus, noſq́ue detrudens dixit:non erit
mater tibi amplius ex hoc tēpore filius Martius,ſed tibi abſtulit nutritorem ſene-
ctutis patria:nec vir tuus deinceps Volumnia,ſed ſis felix alterum virum capiēs
me fortunatiorem: neq; pater veſter dilectiſſimi filij Martius,ſed orbi deſertique
apud iſtas donec viri ſitis educabimini. Hæc'que dicens, aliud'que nihil nec ad-
miniſtrans ipſe, nec mandans nec quo iret aperiens,domo abijt ſolus ò matronę,
ſine ſeruo pauper, ne in diem quidem infelix ille victum ex pecunijs ſuis efferēs:
& eſt quartus iam hic annus,ex quo patria exulens alienas nos omnes à ſe exiſti-
mauit,neque ſcribens,neque mandans neque quemadmodum res noſtrę ſeſe ha-
beant ſcire volens. Apud hunc igitur talem animum, tam durum, tam'que im-
paſſibilem quàm vim Valeria habituræ ſunt preces noſtrę? quibus neque ample
xus dedit,neque oſcula,neque aliam comitatem vllam vadens vltimam è domo
viam. Sed ſi huius etiam indigetis vos matronæ, & omnino vultis videat nos
ſordidas,ponite me adeſſe ei, Volumniam'que, adducētes puros quos ego primū
ſim habitura apud illum ſermones,& quā filio precē adhibitura dicite,& me do-
cete adhortabor ne, vt ciuibus ſuis parcat? à quibus patria expulſus eſt, etiam de-
linquens nihil: vt miſericors, & cōmiſerens ſit plebeiorum? apud quos ille neque
miſericordiam, neque cōmiſerationē inuenit: vt relinquat, prodat'q; eos? qui ſe
exulem ſuſcepere, multa anteà ab eo, grauiaque perpeſſi, nō hoſtile in eum odiū,
ſed amicorum, cognatorū'que beniuolentiā demonſtrantes. Quem ſumam ani-
mum volens filium amare: eos, qui ſe perdiderint, & qui ſeruarint lędere? nō ſunt
iſti ſermones ſanę matris ad filium, nec vxoris conſiderantis quę oportet ad vi-
rū. Nec vos matronę cogite quæ non ſunt apud homines iuſta, neque apud deos
pia, ea nos ab illo petere: ſed nos ſinite miſerabiles, vt per fortunam cecidimus ia-
cere humiles, nihil'que amplius agentes indecorū. Deſinente verò ea, tantus cō Finis ora
ploratus exortus eſt à mulieribus, tantus'q; domum tenuit vlulatus, vt per ma- tionis.
gnam vrbis partem exaudiretur clamor, replerenturque multitudine cōpita vi-
cina domui. Deinde autē & Valeria alteras intendit preces, longas'q; & miſerabi-
les, & alię ſiue per amicitiā, ſiue per cognationē vtriq; harū mulierum cōiunctę,
perſeuerauntque adeò mollientes, tangenteſque genua, vt non valens ſuſtinere
Vetruria earū fletus multaſq; preces ceſſerit, poſtremo'q; abierit, pollicita lega-
tionē de patria, vxore quoq; Martij filijs aſſumptis, & ex ciuibus quę vellēt. Illæ
aūt lętę factę, inuocantes'q; deos, vt fauerent ſpei ſuę, abierunt ex ędibus: nūtia-
uerūtque cōſulibus quę geſta eſſent: hiq; induſtria earū laudata, cōuocatoque ſe
natu, de exitu fœminarū, an cōcedendus eis eſſet ſentētias exquirebāt: ſunt'que
multi & à multis ſermōes dicti, pſtiterūtq; vs'q; in veſperū cōſultātes, qd agē-
dū eſſet. Alij em̄ nō paruū eſſe periculū demōſtrabāt negligere eūtes fœminas
cū filijs ad caſtra hoſtiū: quibus quidē ſi ea paruipēdentibus quę circa legationes
rogationes'que exiſtimantur pia videretur, non amplius dimittendas fœminas
capienda ſine prælio vrbs ſibi eſſet, permittendas'que cenſebant illas tantum
quę Martij propinquę eſſent, cum filijs eius irae. Alij verò nec his etiā permitti

exitum oportere exiſtimabant, ſed eſſe eas admonebat diligenter cuſtodiendas, habere obſides putantes ab hoſtibus ſponſores, ne quid inconueniens vrbs ab eis pateretur. Alij autem concedendum conſulebant volentibus fœminis omnibus exitum, vt maiori cum dignitate Martio ipſi preces pro patria exhiberent. Ne quid autem graue eis accideret, ſponſores fore demonſtrabant primum deos, quibus eo dedicatæ precationes facturæ eſſent: deinde virum ipſum, ad quem ituræ erant iniuſtæ, omnis impiæ'que actionis purum vitæ eundem incontaminatæ. Vicit'que hæc ſententia concedens omnibus mulieribus exitum, ea'que maximam continens vtrorum'que laudem ſenatus quidem prudentiæ, quod præclara, & quæ futura erant, prẹuiderit nihil tanto periculo perturbatus: Martio verò pietatis, ꝙ quenquam hoſtis nihil tamen credebatur impium in imbecillimam partem vrbis peracturus dominus exiſtens eius. Vbi verò ſcriptum eſt ſenatuſconſultum, procedentes conſules in forum, conuocantes'que contionem cum iam tenebræ aduenissent quæ viſa eſſent ſenatui enuntiarunt, prædixerunt'que, vt adeſſent primo mane ad portas omnes proſecuturi exeuntes fœminas: ſe verò interim de opportunis eſſe curaturos. Circiter autem apparentem lucem matronæ ducẽtes filios ibant cum lampadibus ad domum Veturiæ, ſuſcipientes'que perducunt eam ad portas, vbi conſules iumentis montanis, & plauſtris, aliiſq́ue vehiculis plurimis paratis ſedentes eas comitantes pro

Exierũt ab vrbe matronę

ſequuti ſunt in longum, cum'que eis ſenatores aliiſque ciues multi ſimul cum votis, & laudationibus, & precatione earum exitum illuſtriſſimum facientes. Vbi verò ꝓcedentes mulieres è longiquo adhuc in cõſpectu affuere iis, qui in caſtris erant, emittit equites aliquot Martius ſciturus, quænam hæc turba eſſet progrediens ex vrbe, & ad quid ea aduenirct. Diſcens autem ab eis iſtas eſſe Romanas fœminas adducentes infantes, prẹcedereq́ue eas matrem, & vxorem eius, & filios. primum quidem miratus eſt mulierum audaciam, quod auſæ eſſent ſine hominum cuſtodia ad vallum hoſtium venire cum filiis, ac pudoris eſſe conuenientes liberis fœminis, & continentibus amplius rationem non habentes inſuetis hominibus videri, neque metum periculorum ẹſtimantes, quem abiicere debuiſſent, ſi vtilia potius, quã iuſta eligentibus id lucro eſſe, emolumento'q; videretur. Poſteà verò quã propius aſtitere prodire obuiã e vallo cũ paucis matri cogitauit, iuſſis miniſtris ſecures, quas mos eſt ducibus pręferri cũ propinquus matri fieret faces'q; deponere. Eſt eñ mos hoc Romanis facere: cũ maioribus occurrunt magiſtratibus hi, qui minores habent: vt fit & nunc. eam'q; igitur conſuetu-

Martius obuiam matri ꝓcedit.

dinem ſeruans Martius, tanquam idem cum maiore poteſtate congreſſurus, omnia depoſuit magiſtratus ſui inſignia, tantus ei pudor inerat ac prouidentia erga genus pietatis. Prima quidem iunctura dextram acceſſit ad eum mater lugubribus capillis vellata, luminibus'que offuſcatis ex lachrymis, miſerabilis admodum: quàm videns Martius abſurdus prius, & ſolidus ad reſiſtendum mœſtis

Martius matri cõiungitur.

omnibus, non amplius ad ſeruandum propoſitum potens fuit, ſed rediit ab affectu victus ad humanitatem, complectens'que eam ſalutauit, ſuauiſſimiſque vocibus euocauit, diúque flens & complectens relictam eam, ruentem'que ad terram continuit. Vbi verò matris complexuum ſatis habuit, dextram ca-

piens

piens vxoris ſimul cum filijs dixit. Vxoris bonæ officio ſuncta es Volumnia, manens apud matrem meam, nec relinquens eius ſolitudinem, mihi quidem largita munus omnium ſuauiſſimum. Poſt hęc filium vtrunque adducens & propinquis ſalutem reddens conuerſus eſt rurſus ad matrem, iuſſit'que eam dicere cuius rei indigens veniſſet. Illa autem omnibus audientibus locuturam ſe dixit (nullius enim impij indigere) adhortata'q; eſt eum, vt in quo loco cõſueuerat ius dicens multitudini ſederet, quod ſuſcepit læte Martius, tanquam copia iuſtorum ipſe ad colloquium eius vſurus, & ducens in pulchrum in conſpectu multitudinis reſponſum dare, vadens'q; ad imperatorium tribunal, primũ quidẽ iuſſit miniſtros ſellam à ſe currulem aufferre & humi ponere: haùd oportere putans locum ſe altiorem habere, quàm matrem, neque vti poteſtate ſe aduerſus eam villa: deinde autem ſedere faciens illuſtriſſimos ducum, & centurionum, & ex alijs adeſſe ſinens quicun'que vellent, dicere iuſſit matrem, atque aſſiſtens ſibi Vetruria habens propè ſe Volumniã vxorem Martij, & ſilios, fœminarum'que romanarum illuſtriſſimas, primum quidem diu fleuit terram intuens, multam'que commouit præſentium omnium miſerationem, poſteàque ſe recipiens dixit,

Vetrurię orõ ad filiũ Martium.

Hæ fœminæ MARTI ſilij cogitantes contumelias, alias'que calamitates euenturas eis (ſi ſub hoſtibus vrbs noſtra fiat) omni alio deſperato auxilio, poſtquam viris earum petentibus diſſolutionem belli ſuperba dura'que dediſti reſponſa, ducentes filios, & his lugubribus capillis velatæ confugerunt ad me matrem tuam, & Volumniam vxorẽ rogantes, ne ſe negligeremus patientes à te malorum maxima, nihil ipſę neq; magnum neque paruũ in nos delinquentes, immo magnam beniuolentiã cũ adhuc feliciter ageremus in nos demõſtrantes, & cũ cecidimus miſericordiã. Poſſumus eñ atteſtari eis, quod poſtquã tu patria excidiſti, & nos deſertę nihil'que amplius exiſtentes relictę ſumus, affuiſſe eas nobis aſſidue conſolantes, noſtras'q; condolentes calamitates. Hæc memoria habentes, ego'q;, & mecum habitans vxor tua precationibus earũ minime aduerſatę ſumus, ſed ſuſtinuimus, vt a nobis poſtulabãt venire ad te, proque patria preces adhibere. Ad huc autem dicentem eam interpellans Martius. Atqui inquit impoſſibilia rogans mater adueniſti, me prodere expulſoribus poſtulans ſuſcęptores meos, & adimentibus mihi omnia largitos maxima in hominibus bona: quibus ego hoc Imperium ſuſcipiens, deos genios'que vades dedi, néque rempublicam eorum prodendi, néque ante bellum diſſoluendi, quàm omnibus eis appareat.

Oratio Martij.

Deos igitur colens, quos iuraui, erubeſcens'que homines, quibus ſidem dedi, bellum ipſe cum Romanis vs'que ad finem geram. Si verò reddant Volſcis regionem, quàm vi obtinent, & amicos eos ſaciant, participantes ipſi, æqua cum eis omnia, quemadmodum cum Latinis ſecerunt, diſſoluam equidem, cum eis bellum. Aliter verò, minime. Vos igitur matronæ, abite, diciteque hæc viris, perſuadeteque eis, ne cupiant, per iniuriam inhærere, alienis, ſed ſatis habeant, ſiquis ſinat eos, ſua poſſidere, néque quia bello captas habent res Volſcorum expectent, donec ab illis bello, hæ rurſus ſibi auferantur. Non enim victoribus ſufficiet, recuperare ſua, ſed victorum, à ſe volent propria, etiam poſſidere. Si verò illi ea obtinentes, quæ nihil ad

ſe pertinent, tolerabunt, quodcunque eis accidat perpeti arrogantiam ſeruantes
malorum ipſos venturorum accuſate, non Martium, neque Volſcos, neque homi
num aliorũ quẽq̃. Te vero mater priuatim ego filius rurſus precor, ne me ad im
pias, iniuſtas'que prouoces actiones, neue cum inimiciſſimis meis tuis'que ipſius
collocata hoſtes ducas neceſſarios ante oẽs tuos: ſed te precor apud me manentẽ
(vt æquũ eſt) patriam'que incolentẽ eandem quã ego, & quã ego quoque domũ
poſſidentẽ fructus capere honorũ meorũ, ac mea quoque frui gloria. & eoſdem
te putantem amicos & cognatos & hoſtes, quos ego luctum iam deponere, quẽ
propter mea me miſerum ſuſtinuiſti exilia, ſic'que deſinere te cruciantẽ me habi
tu iſto tuo. mihi enim mater cętera quidem bona ſpe meliora, atque maiora vo-
tis à dijs hominibus'que euenere. Cura vero de te, cui gratiam nõ rettuli ſenectu
tis tuę altricẽ, me tuis ipſius viſceribus continentia amarã mihi, & ſine fructu bo
norum omnium fecit vitam. Si vero mecum te ipſa ſtatuas, particeps'que bo-
norum eſſe meorum omnium velis nihil mihi ex humanis bonis amplius defici
et. Deſinente autem eo, expectans parumper Veturia, donec laudatio quieſ-
ceret circunſtantium, multa ea & magna, dixit. Atqui ego fili Marti, neque fie-
ri te Volſcorum proditorem volo, qui te exulem ſuſcipientes cum in cæteris ho
norem habuere, tum ducatum tibi ſuum credidere: neque præter ſponſiones, &
iuſiurandum eis cum copias accępiſti datum ſine communi ſententia diſſoluere
te inimicitiam peto: neque matrem tuam ſuſpiceris tantæ dei læſionis plenã, vt
dilectum ſibi filiũ & vnicũ in turpes, impias'que cohortetur actiones: ſed de cõ-
muni ſententia abſiſtere te bello poſtulo, perſuadentem ipſum Volſcis moderari
recõſiliationes, ac honeſtã vtriſque gentibus fieri, atque decentem pacẽ. Hoc au
tem fieret, ſi abducto nunc exercitu. annuiſque pactis inducijs tu interim lega
tiones mittens, atque recipiens veram perficeres amicitiam, ſtabiles'que recõci-
liationes: & hoc clare ſcias, quod Romani quodcũque nõ ſit impoſſibile, nec aliud
incidens prohibeat dedecus, ſuſtinebũt id omne agere oratione quidẽ illi cohorta
tione'que perſuaſi. Coacti vero, vt tu nunc poſtulas, nihil vnq̃ largientur vobis:
neque maius, neque minus, vt ex alijs multis bellis te ſcire licet: & poſtremo ex
quibus Latinis cõceſſere abſiſtentiam ab armis. Volſci vero multã habent arro
gantiam, quę ijs euenit, qui magna agũt feliciter. Si vero eos tu doceas, quod pax
omnis bello eſt omni melior, cõciliatioque amicorum ſponte coeuntium ſtabi-
lior, q̃ neceſſitate concedentium, & quod cõtinentium eſt hominum, quãdo age-
re videntur feliciter, parce vti tunc fortuna, ac quãdo in humilẽ & inanẽ eam in-
cidunt, degenerem rem nullam perpeti, & alia quæcunque in manſuetudinẽ cle-
mentiam'que inductiua inuenientur documẽta, adijcias'que vos tractantes ci-
uilia (prope ſcitis) ſponte ipſi gloriatione in qua nunc ſunt decedent, facient'que
tibi poteſtatem quodcunque eis conferte putes peragendi. Si veto tibi illi aduer-
ſenẽ, nec ſermones tuos recipiãt, elati tanq̃ facta eis per te tuũ'que ducatũ fortu-
na ſemper permanente ducatu palam eorum abſtine, neque proditor eorum fias,
qui tibi ſua crediderint, neque hoſtis neceſſariorũ tuorũ. Eſt enim horũ vtrũq;
impium à te fieri. Hęc vero à te mihi fieri rogans Marti fili venio, non vt tu ais
impoſſibilia, ſed ipſa omnis iniuſtę impię'que, conſcientię expertia. Age vero, ti
mes

Reſponſio Veturię.

mes ne turpem opinionem ſubeas, ſi ea, ad quæ ego te hortor, feceris? vt ingratus
in benemeritos de te coargutus, qui te hoſtē ſuſcipientes omniū, quæ adſunt natu-
ralibus ciuibus bonorū te participem effecere (Sūt enim iſta, quę ſemper magna
ſermonibus tuis facis) an nō igitur rettuliſti eis multas magnaſque remuneratio-
nes, ac viciſti infinita magnitudine gratiarū quadā illorum beneficia, quibus qui-
dem optabile exiſtimantibus bonumque omniū maximum, ſi patrias incolerēt
liberas, non modo dominos ſuorū eſſe certos effeciſti, ſed iam ſpectare vtrū me-
lius ſit eis romanum Imperiū diſſoluere, an participibus eius eſſe cōmunem ex
ęquo conſtituentibus rempublicam. Tranſeo quot ſpolijs bellorū vrbes eis exor-
naueris, quantaſque militantibus tecum largitus ſis diuitias. Eos igitur tantos fa-
ctos per te, & ad tantā felicitatem euectos an non gauiſuros putas eis bonis, quæ
habent: ſed iratos futuros tibi, laturoſque ęgre, niſi etiam ſanguinē patriæ eorum
manibus immolandū dederis? Ego quidē nō puto. Adhuc aūt relinquitur mihi
ſermo, vehemēs ſanè, ſi tu eum ex ratiocinatione cōſideres: infirmus verò, ſi per
iram, & his quidē de inuiſa immerito à te patria. Neque enim ſana ea patrio'que
more adminiſtrata iniquam de te ſententiā tulit, ſed ęgrotans eadem magno'que
agitata æſtu: néque oīs tunc eundē etiā ſenſum habuit, ſed pars eius peior prauis
patronis vſa. Quod ſi neque iſtud ſolis peſſimis viſum eſſet, ſed alijs quo'q; om-
nibus, & vt minime præclara adminiſtrans ab eis ipſe expulſus eſſes, ne ſic quidē
conueniret te tuę patrię ſuccenſere. Multis enim iam alijs & ipſis optime admini-
ſtrantibus ſimilia pati contingit, & rari quidem ſunt hi, quibus non cōtra flarit ad
apparentem virtutem iniuſta ex adminiſtrātibus cum eis inuidia. Sed humane
marti ferunt, moderatéque oēs generoſi calamitatē, vrbes'que eligūt in quibus
habitantes nullam afferunt patrię moleſtiā. Vt Tarquinius cognomine Collati-
nus fecit (exemplum vnum domeſticū ſufficiens) qui liberans a tyrannis ciues?
poſteàque inſimulatus ab eis, tanquam rurſus compararet illis reditum? propter-
que hoc ex vrbe pulſus non ſuecenſuit expulſoribus? neque caſtra ad vrbem po-
ſuit tyrannos adducens? neque eſſe argumenta voluit calumniarum ſuarum o-
pera: Sed in Metropolim noſtrā abiens Lauinium, ibi vitę tempus reliquū om-
ne vixit beniuolus, & amicus patrię. ſed ſit aliter, ſitque datum paſſis grauia non
diſtinguere, vtrum amicum ſit, quod male fecit, an alienū? Sed aduerſus omnes
parem habere iram. ſit hoc ſane. An non ſatis ab eis, qui te contumelia affecerūt
iam pœnarum exegiſti, paſcuum reddens agrum eorum optimum, vrbeſque va-
ſtās ſocias, quas adepta multis laboribus ciuitas obtinuit, & iam tertium annum
in multam concludens eam neceſſariorū penuriā, niſi etiam ad ſeruitutem vrbis
ipſius, & euerſionem efferatam, & furentem adducas irā. Neque miſſos à ſena-
tu reueritus es legatos afferētes obiectorū tibi remiſſionem, reditūq; ad propria,
amicos ipſos viros'q; bonos ad te venientes: né'q; ſacerdotes, quos poſtremo mi-
ſit ciuitas ſerta deum ſacra habētes viros ſenes, & eos deorū cultiones protenden-
tes: ſed & illos abęgiſti arrogantia dans & tyrannica tanquā victis reſponſa. Ego
ſanè non habeo quemadmodū iſta laudem dura, & ceruicoſiſſima, atque morta-
lem naturam tranſeuntes iuſtificationes, vidēs profugia inuenta omnibus homi-
nibus, & veniā eorum, quæ peccarint inter ſe, precationes'q;, & ſupplicationes, &

ſupplicationes,& ipſum confugere ad læſos qui læſerit humilẽ,deis nobis conſue-
tudines iſtas conſtituentibus, quibus ira omnis mollitur, & loco odij in inimicũ
miſereř eius:videns'q; vtentes arrogantia.preces'q; ſupplicẽ cõtumelia afficien-
tes inuiſos eſſe deis omnes,& in calamitates decidentes nõ proſperas. Ipſi eñ pri
mum talia conſtituentes,tradentes'q; nobis dei ignoſcentes ſunt humanorũ deli
ctorum,facileſqúe & placabiles,& iã multi in eo peccantes precibus,votis, & ſa-
crificijs iracundiam eorum placarunt: niſi forſan cenſes deorum iras mortales
eſſe,hominum immortales. Recte igitur feceris, & te decentia, ſi tu quo'que
patriæ dimittens obiecta pœnitenti, & reconciliatæ, & quæcun'que prius ab-
ſtulit, tibi nunc reddenti. Si verò erga illam irreconciliabiter te habes, hunc tu
mihi honorem gratiã'que fili dato,à qua habes nõ parui pretij merita,& quæ nõ
vtique ſibi vendicet aliquis alius,ſed maxima,& precioſiſſima, & ex quibus alia
omnia poſſediſti corpus,& animam. Debita eñ habes hęc à me,& quę mihi nul-
lus auferet,néque locus,neque tẽpus, ſed nec Volſcorum quidem aut cæterorum
ſimul hominum beneficia, & gratię(tantã vim habent)nec ſi cœli ſiant magni-
tudine,vt naturę obliterari,prætereri'que poſſint iura:ſed in om̃e ipſe tẽpus meus
eris,primę'que mihi omniũ vitę gratiam debebis. Et quę rogo ſine vlla cauſatio
ne ſumminiſtrabis.Hoc eſt enim,quod lex naturæ iuſtũ conſtituit omnibus ra-
tionis, ſenſus'que participibus. Cui fidens ego quo'que fili martij te rogo, ne bel-
lum adducas patriæ. Atque tibi vim inferẽti obſiſto. Aut me igitur priorẽ aduer-
ſantem matrem immolãs manibus tuis furioſis tunc bellũ aduerſus patriam in-
cipe.aut matricidij pollutionem erubeſcens cede tuę ipſius matri, & da mihi vo-
lens hanc gratiam, legem quidem hanc quã nullum tempus tollet vindicem,ſo-
ciam'que habens.Haud ęquum Marti cenſeo,ſola eſſe per te honorũ,quos ea dat
mihi, expers,operum etiã vtilium.Recordare(vt omittã legem)& vide rurſus
quàm multa magna'que habeo, quę te orbum relictũ à patre infantem ſuſcipiẽs
permanſi cauſa tui vidua,educationiſqúe puerilis labores exhauſi,nõ modo ma-
ter,ſed & pater,& frater,& nutrix,& ſoror, dilectiſſima'que omnia exiſtens tibi.
Vbi verò in viros euaſiſti cum liceret me his curis liberari nubentẽ alteri,alioſq;
educantem filios,ac multas mihi ſenectutis altorũ,& altricum ſpes parare haud
equidem volui: ſed apud ſocos eoſdem manſi, & eandem dilexi vitam in te ſolo
voluptates meas omnes,mea'que ponens emolumenta, quę tu ſanè decępiſti mi-
hi,partim quidem inuitus,partim verò volens, mè'que omniũ infeliciſſimã ma-
trum effeciſti. Quod enim tempus ex quo te in viros eduxi vixi ſine dolore aut
metu? aut quando hilarem pro te animã habui? bella ex bellis texentem te vidẽs,
& ex pugnis pugnas attollentẽ, vulnera'que ex vulneribus accipientẽ. At ex ci-
uilibus tuis officijs, & in republica adminiſtrationibus mater ego per te aliquam
voluptatem cępi. Immo verò tunc maxime infelix fui te intuens in media ſedi-
tione ciuili poſitum. In quibus eñ adminiſtrationibus florere maxime videba-
re,pro'q; optimatum principatu ipſe multus anhelabas plębeis aduerſans, ea mi-
hi plena erant timoris,cogitanti humanam vitã,quàm ex paruo ſuſpẽſa eſt mo-
mento,& ex multis auditionibus,multiſqúe perpeſſis cognoſcenti, quòd inſigni-
bus viris diuinũ quoddã aduerſatur odium, aut humana impugnat eos inuidia.

Et eram

Et erã igitur vates vera, tanquã nũquam euẽturis vtilibus. Oppugnauit igiť te erumpens ciuilis inuidia, eripuit'que ex patria. Poſt hęc autem vita mihi, ſiquidẽ & hãc opus eſt vitã dicere, ex quo tu me deſtitutã relinquẽs his puerulis abiſti, in hoc conſumpta eſt ſqualore, & in lugubribus his capillis. Pro quibus omnibus hanc repeto à te gratiã, nunq̃ tibi ante grauis, nec futura, donec viuam, vt recõcilieris iã aliquando cũ tuis ciuibus & te cõpeſcas implacabile ſeruantẽ odiũ aduerſus patriam, cõmune ipſam à nobis ambobus bonũ poſtulãtẽ accipere, neq; meũ ſolius proprium. Tibi enim, ſi perſuaſus fueris, nec aliquid non ferendũ agas, cõtinget purum & incontaminatũ habere animũ ab omni ira, perturbationeq; numinis: mihi vero viuenti habitus honor à ciuibus, viris'q;, & mulieribus vitam beatã efficiet, & poſt mortẽ (vt æquũ eſt) redditus gloriã imortalẽ afferet. Ac ſi quis loc⁹ animas hominũ ſolutas à corpore ſuſcipit nõ ſubterraneus & obſcurus aliquis, is meam ſuſcipiet: nõ is, in quo mala habitare dicunt numina, nec is, qui dicitur obliuionis campus: ſed ſublimis & purus æther, in quo dijs genitos ſama eſt habitare, felices ipſos, beatas'q; degentes vitas, quibus illa quidem nuncians generoſitatem tuam, tuas'q; gratias, quibus ſe ornaris, petet ſemper tibi à deis aliquas remunerationes pulchras. Si verò vituperes tu matrẽ tuam, inhonoram'q; dimittas, quid tibi accidat ex his pati, haùd equidem dicendũ habeo. Diuino aũt felix nihil. Quod ſi agas etiam in cæteris omnibus feliciter (ſit eñ illa ſemper te propter meas calamitates ſequẽs, neq; vnquã animum dimittẽs anxietas) reddet tibi ſcio bonorum infruentẽ vitam. Non enim perferet Vetruria habita contumeliæ graui, & intolerabili præſentibus tot teſtibus minimũ tempus viuere: ſed in omnium veſtrum oculis amicorum, & inimicorũ ipſa me abutar grauem tibi execrationem, diras'q; furias vltrices loco mei relinquẽs, quorum nullo opus ſit odij principatus romani cuſtodes. Sed date pias pulchraſque Martio cogitationes. & vt nuper aduenĩete me ſecures depoſuit, inclinauit'q; faſces, & humi ſellã remouẽs à tribunali poſuit, cætera'que omĩa, quibus lex ornat imperatorios magiſtratus, alia minuit, alia prorſus remouit, clarũ omnibus feciſſe volens, quod ſe alijs quidem imperare, matri vero ſubeſſe conuenit: ſic & nunc ipſe me honoratã, circumſpectãq; faciat, elargienſque cõmunẽ patriã pro infeliciſſima me infeliciſſimã fœminarũ omniũ demonſtret, ſicque ęquum licitumque eſt filij genibus obuolui matrem, hunc etiam, & omnem alium humilem habitum pro ſalute patrię, miniſteriumque tolerabo. Hęc dicens ſe ipſam proiecit humi, atque cõplectens manibus vtriſque pedes Martii deoſculata eſt, cadente que ea matronę cęteræ exclamarunt omnes vlulatum altum & longũ. Qui verò in cõcilio erãt Volſcorum non pertulerũt veritatem aſpectus, ſed auerterunt ſe ab eo. Ipſe verò deſiliens è ſella, circuncadenſqúe matri erexit eam è terra paululũ ſpirantem, ac complectẽs, multaſqúe effundẽs lachrymas dixit. Vincis mater nõ felicẽ victoriam neq; tibi, neque mihi ſeruaſti patriã: me verò piũ charitatis'que pleniſſimũ filiũ perdidiſti. Et ijs dictis abijt ad tabernaculũ, iubens vxorem ſequi, matrẽ'q;, & filios, ibique reliquo diei tẽpore deliberãs cum eis, quid agendũ eſſet, perſtitit. Ac fuere quæ eis viſa ſunt talia de reditu eius, neque ſenatũ aliquid in populum efferre, neque ipſum decernere prius, quã Volſcis perfectũ eſſet de fœdere, deque

Finis orationis & belli.

diſſolutione belli. Ipſum vero vt per amicam regionẽ incedentem exercitũ ab=
ducere, ſubijcientem'q; de imperio ſermones, beneficia'q; ſua demonſtrantẽ po=
ſtulare ab eis, qui ſibi exercitũ permiſerant id maxime, vt pro bello amicitiã ſuſ=
ciperent, fœdera'q; iuſta facerent, permittentes ſibi æquabilitatem, & quod nul=
la fraus fieret cõuentionibus. Quod ſi ex proſpere geſtis rebus Volſci pleni arro=
gantię nõ ſuſciperent recõciliationes, tunc abſiſtere ipſum imperio. Volſcos eñ
aut non alium aliquẽ electuros, ob inopiam bonorũ ducum, aut periculum faciẽ=
tes ipſos tradendarũ alij cuicunq; virium magna ſua iactura diſcituros electio=
nem vtilis conſilij. Et hæc quidem conſulta eis, & quæ iuſta pia'q; apparerent fa
męque eadem cui maxime is vir ſtudebat bonæ apud omnes potitura. Turba=
bat auem eos ſuſpitio quędam in ſe metum habens, ne in cõſulta forſan turba, vt
quæ in ſpe iam fuiſſet debellãdi aduerſarij, per intemperantẽ iram acciperet hãc
repulſam, atq; ipſum tanq̃ proditorem ne dicendi quidẽ facta poteſtate ſua ipſa
manu præueniens perderet: viſumq; eſt eis tamen vt hoc etiam, & ſi quod aliud
graue eſſet periculum ſuſtinerent, cum virtute ſeruantes fidem. Vbi vero circi=
ter occaſum ſolis ſalutantes ipſi inter ſe exierunt è tabernaculo, redierunt in vr=
bem matronę. Martius autem concionem aduocans cauſas edidit aſtantibus, ob
quas bellum diſſoluturus erat, multũ'q; precatus milites, vt ſibi ignoſcerent, &
vt vbi rediſſent domũ memores beneficiorum acceptorũ propugnatores ſibi
eſſent, ne quid ab alijs intollerabile pateretur, multa'q; in hoc alia cohortatiua diſ
putans, parare eos ſe iuſſit, vt moturos in ſequẽti nocte caſtra. Romani vero vt
ſenſere ſublatum ſibi eſſe periculum (pręuenerat enim pręſentiam matronarũ
fama) magno cum gaudio relinquentes vrbem currebant extra, obuiabant'que
matronis, ſalutantes'que, & peana canẽtes, & quęcunq; ex magnis periculis in nõ
expectatam felicitatem tranſlati homines faciunt, dicunt'q; præ gaudio demon=
ſtrantes: cõgregatique aliqui, & ſeorſum alij eam noctem in luxu, delectationi=
bus'que ægerunt. Dię vero ſequenti coacto à conſulibus ſenatu de Martio quidẽ
ſententiam protulere, vt in alia differentur tẽpora magis idonea tribuendi ei ho
Præmia nores, matronis autem q̃ primũ laudes promptitudinis redderẽtur, ſcriptura pub
mr̃onarũ lica memoriã æternam apud poſteros perlatura, traderetur'que præmiũ quod=
cunque ipſis futurum eſſet accipientibus ſuauiſſimũ & precioſiſſimũ, cõfirma=
uit'que iſta populus. Matronis autem cõſultantibus viſum eſt, vt munus quidẽ
inuidioſum à ſenatu nullum poſtularẽt, ſed vt permitteret eis ſenatus templum
Fortunę muliebri templũ. fortunæ muliebre extruere, in quo facerent pro vrbe litationes ſeorſum ipſę, ſa=
crificia'que quotãnis perficerent ea die, qua bellum ſuſtulerunt. Cæterũ ſenatus
populus'que decreuere, ex pecunijs emptũ publicis templum deæ ei dedicare, &
in eo ſacellum, & aram perfici, quemadmodũ enarrarent augures, victimas'que
adduci publicas, incipiente ſacra fœmina, quam adminiſtram ſacrorũ ipſę elegiſ=
ſent. Decernente autem ſenatu iſta, ſacerdos quidem per fœminas creata eſt tũc
primum ea, quę ſententiam eis introduxerat de legatiõe Valeria: perſuaſeratque
matri Martij, vt ſecum egreſſum ſuſciperet, ſacrificiumque fecere primũ pro po
pulo fœminę, capiente primicias Valeria ſuper parata in templo ara, priuſq̃ ſacel
lum aut ſimulachrum erigeretur, menſe Decembri Anni vltimo, noua exiſtente

luna

luna, quam græci numiniam, romani Calendas vocant. Ea enim fuit, quæ ſuſtulit bellū, dies. Poſteriore vero anno poſt primam immolationē extructū ex publicis pecunijs ſacellū cōſummatū eſt, & dedicatū menſis quintilis ſeptimo maxime ſecūdum lunā. Eſt enim dies ea ſecundū romanos pridie nonas quintiles. Dedicans autem templum fuit proculus Virginius alter conſulum. Eſſet autem fermè hiſtoriæ cōgruū, atque correctionis cauſa: opinantiū, neq; honoribus aliquibus ab hominibus gaudere deos, neq; impijs eoſdem, & iniuſtis actionibus excandeſcere, declarare illuſtrationem eo tēpore factam deæ non ſemel & bis, vt pontificum habent ſcripturę: ſed ſæpe numero & in longum tēpus, vt & cautioribus ad continendas quas ab hominibus acceperunt de numine opiniones minime pœnitenda electio ea ipſa, ſtabilis'q; permaneat: deſpiciētibus autem patrias conſuetudines, nullius'q; humanarum ratiocinationū dominum facientibus numem, maxime quidem deponatur hęc opinio. Si verò inſanabiliter ſe habeant adhuc magis inuiſos eſſe eos deis accidat, magis'q; infelices. Narratur itaq; qđ cum decreuiſſet ſenatus largiri ſumptus omnes de publico in ſacellum & in ſimulachrum, alterū'q; erexiſſent matronę ex collatis inter ſe pecunijs, poſitis vna ſimulachris ambobus primo dedicationis die alterū eorum id, quod matronę poſuerant, lingua latina multis pręſentibus emiſit ſonū facile intelligibilem, & perfectum, cuius eſt ſenſus in linguam gręcā interpretatus talis ὁσίῳ πόλιος νόμῳ γυναῖκοι γαμιτε, ἱδρύσατε μι. Erit autem hoc nunc latine interpretatum. ſancta ciuitas lege nuptæ ſœminæ me dedicaſtis. Vt vero fieri cōſueuit circa inopinatas voces, & viſiones multa incidit aſtantibus incredulitas, ne nō ſimulachrū forſan eſſet inſonans, ſed vox aliqua humana, eis'q; maxime hoc accidit, quas tunc alicui rei alij mentem adhibere contigit: ac non videntes quis eſſet ſonitum vocis exprimens hanc habebant erga ea, quę vidiſſent contentioſam incredulitatē. Poſtea rurſus repleto ſacello ipſo, maximo'q; circum numē facto ſilentio, maiore voce ſimulachrum idem elocutum eſt eandem dictionē: ita vt nullis amplius eſſet ſermo ambiguus. Senatus igiť vt hoc cognouit, alia decreuit ſacrificia, alioſqúe cultus, quos ſacrorū enarratores perficiendos quotānis tradūt. Mulieres aūt in conſuetudinē poſuerunt ſacerdotis ſententia, ne coronas ſimulacro imponant, nec manus ei afferant mulieres quęcunq; expertę connubiū ſint. Secundū hunc autem honorē, cultum'q; eius omnem nouis dedere nuptis. Sed de his quidem hiſtoriam gentilē pręterire haud pulchrū erat, neque rurſus ſermonem de ea habere longiorem. Redeo ita'que eo vnde in hanc digreſſus erā narrationē.

Miraculum,

Va. Rite me matrone vidiſtis: Riteq; dedicaſtis,

❧ Poſt dimigrationē è vallo matronarū mantius circiter primā lucē exurgēs, vt per amicā regionē exercitū abduxit, & vbi in terra volſcorū fuit, quæcunque ceperat ex præda omnia militibus donauit, neque ſibi quicquā retinens, exercitū dimiſit. Qui igitur ei ſocij fuerant militiæ domū graues opibus reuertētes haud inuiti quidem ſuſcipiebant à bellis requiem, erant'que in virum ipſum beniuoli, dignum'que putabant venia, ſi non etiam bello finē impoſuiſſet miſerationē matris, preceſqúe reueritus. Quę verò in vrbibus permanſerat iuuentus partim inuidens iſs, qui militaſſent, emolumēta acquiſita multa: partim'q; excidēs ſperatis ſi capta vrbe fracti eſſent romanorū ſpiritus exaſperata aduerſus ducem amara

erat admodum ac poſtremo poſtq̄ odij accepit duces qui plurimum in ea gēte po
terāt efferata eſt,opus'q; peregit impium. Erat autem iras eius incēdens Tullius,
ſodalitatem ex qua'q; vrbe ſecum non paruā habens. Huic igitur prius etiā nō
valenti inuidiā cohibere viſum fuerat,ſi quidem proſpere rebus geſtis, vrbe'que
correpta Roma, Volſcis'q; ſubiecta rediſſet Martius, vt clam eū dolo'que perde=
ret: ſi vero excidens conatu, re'q; infecta reuerteretur vti tanq̄ proditor occidē
dum eum factioni ſuæ traderet, quod tunc fecit. Congregans enim manū non
exiguam virum accuſat, arguens'q; ex veris falſa, ac coniectans non facienda
faciendis iubebat eum deponentem magiſtratum rationē imperij reddere. Erat
enim per ſtantes in vrbibus,vt à me dictum eſt,exercitus dominus cōgregandi
contionem,& vocandi in iudicium quem vellet. Cæterū,Martius neutri horum
contradicere cenſebat iuſtum, differebat vero de ordine, volens prius geſtorum
à ſe in bello rationem reddere,poſtea'q; ſi Volſcis omnibus videretur magiſtratū
deponere,exiſtimabat'q; oportere vrbem nullam,in qua maior pars à Tullio cor
rupta eſſet, fieri horū dominam, ſed gentem totā in legitimum forum cōductā
id,in quo eis mos erat,de rebus maximis deliberare,miſſis ex vrbe omni pręſidē
tibus, contradicebat'q; ad iſta Tullius,probe ſciens, quod dicendo hic vir acer, ac
multorum, pulchrorum'q; operum rationem reddens in maieſtate exiſtens im=
peratoria multitudini perſuaſiſſet, tantum'q; abfuturus eſſet à ſubeundo prodi=
torum ſupplicio, vt etiam clariſſimus apud eos, honoratiſſimus'que futurus eſ=
ſet.ac concedentibus ei illis,vti bellum quibus vellet conditionibus cōponeret,do
minus omnium fieret: erat'q; diu perſeuerans verborū,atque contentionum inter
eos quottidie in contionibus,& in foro certamen multū opere autem neuter alte=
ri,vtpote magiſtratu pari,parique honore prędito vim poterat afferre. Vbi verò
nullus fuit contentionis,peruicatię'que eorum terminus prędicens diem Tullius
qua venire iubebat Martiū depoſiturum imperium, ſubiturum'que iudicium de
proditione,ferociſſimos viros attollens ſpe præmiorum, vt adminiſtri ſibi ope=
ris impij fierent, in decreto foro aderat, aſcendens'que pulpitum multa vſus eſt
in Martium accuſatione,ac ni ſponte vellet imperiū ipſe deponere hortabatur po
pulum,vt vi eum omni coerceret. Aſcendente autē Martio ad defenſionem cla
mor multus loqui eum prohibens exortus eſt à factione Tullij, deindé'que ferita
te clamantes ferociſſimi,illorum circūſiſtunt eum,obruentes'que lapidibus inter
ficiunt. Profecto autem eo in foro, & qui affuerunt illi caſui, & qui iam mortuo
eo adueniebant fortunā viri ipſius deflentes, vt qui nequaq̄ ab eis pulchras acce=
piſſet remunerationes, colligentes'que omnia, in quibus reipub.ſuæ profuiſſet,cu
piebāt eos,qui cędē fecerant,ſibi dari, vt iniqui operis,minimé'q; vrbib⁹ vtiles in=
ceptores,qui lege indemnatum aliquē manu occiderent, ducem'que pręcipue. In
dignabant̄ autem maxime ij,qui militiæ eius affuerant,& poſtquā ei viuenti mi=
nime ſufficientes fuerant ad prohibendam calamitatē, poſt mortē ei referre gra=
tiam debitam cogitarunt,cōferentes in forum quęcunque in neceſſariorū hono=
rem opus eſt bonis viris,& vbi omnia parata ſunt ponentes eum ſuper lectica de
centiſſima ornata imperatoria indutum veſte:& ante eam iubentes fieri prædā,
ſpolia'que,& coronas, captarum'que vrbiū repręſentationes ſuſtulere lecticam
ipſam

ipſam illuſtriſſimi bello iuuenum, ferentes'que eum in ſuburbanum quod iam
maxime illuſtre præparato rogo impoſuere, comitante corpus ciuitate omni cũ
vlulatu, & lachrymis, poſteàque mactãtes ei pecudes, alia'que oĩa perficientes,
quęcun'que homines ad rogum regibus, aut bellorũ ducibus perficiũt. Ex pecta-
uere ij, qui maxime eum venerabantur, donec flãma lãgueret, domique reliquias
congregantes eodem in loco ſepeliere, ſuper aggere excelſo multarũ manuũ ope-
re erecto, monumentũ inſigne extruentes. Talis igitur cõuerſionis rerũ potitus
eſt Martius, vir bello omnium illius ętatis optimus, omniũ'que voluptatum quę-
cunque iuuenibus imperant continẽs, neq; iuſtas leges neceſſitate, aut poenę me-
tu inuitus exequens, ſed volens ipſe, benéque ad ea natura diſpoſitus, neque in par-
te virtutis ponens neminem lędere, ſed ij quod nolet non iuſta agere, nec vt ſolus
ipſe purus ab omni eſſet vitio enitens, ſed & alios ad iuſta cogẽs alti ſenſus, idem
& munificus, & ad ſupplementum eorum, quæ cuique amicorum deeſſent cum
ſciret ipſe, pręueniens, in rebus bellicis quoque nemine optimatum inferior, ac ni-
ſi vrbis ſeditio impedimento adminiſtrationibus eius fuiſſet, magnam vtique
acceſſionem in principatum ex eis Romana ciuitas aſſumpſiſſet, ſed non vnum Nota.
quodam poſſibilium eſt in natura hominis virtutes omnes eſſe, néque naſcitur
ex mortalibus ſeminibus corruptibilibus'que perfectus aliquis. Illi igitur has vir-
tutes largitum numen, alteras infelices, peſtiferas'que & erumnoſas adiunxit.
Non enim inerat mitte aliquod eius moribus aut feſtinum, nec dexteritas colen-
di proximos in ſalutationibus, & appellationibus, nec ingenium recõciliabile ade-
rat, moderatus'que affectus, quotiens iratus alicui eſſet, neque ornans res huma-
nas omnes gratia: ſed acerbus erat ſemper, & difficilis. Hæc enim ei in multis bel-
lis nocuere, maximéque omnium illa circa iuxta'que cuſtodiam legum vehe-
mens, & indiſſuaſibilis, nihilque clementię tribuens abſciſsio. Videtur'que verũ
eſse id, quod à veteribus philoſophis dictum eſt, quod mediocritates, non ſummi-
tates morum ſunt virtutes, maximéque iuſtitia. Non enim tantum relinquens
medium, ſed excedens etiam ſolet ipſis eſſe inutilis impotenter ea vtentibus, &
eſt quando'que magnarum calamitatũ cauſa, & in mortes eos miſerabiles, intole-
rabileſque lues cõuertẽs. Martiũ igitur nihil aliud patria expulit, bona'que ei cę-
tera inutilia reddidit, quã vehemẽs & ſummũ iuſtũ, plebi enim moderata conce-
dere, permitteréque aliquid eorum deſiderijs, retineréque apud ſe ipſos principa-
tum noluit: ſed iniuſtus contradicens omnibus contraxit odium. Et ab eis expul-
ſus fuit, cun'que liceret ei quãprimũ ſe volſcorũ ducatu liberare ſimul cũ diſſolu-
tione belli, trãſferreq; aliquo dubitationẽ, donec ei permitteret in patria redditus,
neque ſe inſidijs inimicorũ exhibere, turbæ'que ſtulticijs examinandũ noluit, ſed
oportere putãs obnoxiũ corpus exhibere eis, qui ſibi imperiũ crediderant, ratio-
nẽ'que reddentẽ ſe eorũ quę in magiſtratu geſſerat. Si quid iniuſte ęgiſſe videre-
tur, ſubire poenã ex lege ſummę iuſticię mercedẽ nequaq̃ pulchrã accępit. Si igĩ
vna cũ corporibus, diſſolutis etiã animę quicquid eę ſunt, diſſoluũtur, neque ali-
quid reſtat amplius, haud equidẽ video, quẽadmodũ beatos putẽ eos, qui nullo per
virtutẽ fruuntur bono, per eandem ipſi perditi. Si vero incorruptibiles in perpe-
tuũ eſſe animas noſtras cõtingit, vt putant quidã, aut tẽpus aliquod poſt emigra-

F

tionem è corporibus permanent. Longiſſimum quidem bonorum animæ, breuiſſimū verò malorum, ſufficiens vtique pretium videtur, ſi virtutem exercētibus fortuna aduerſetur, bona apud viuentes fama, memoria'q; apud poſteros diutiſſime permanens, quod & viro illi contigit. Non enin Volſci tantum eius mortem luxere, ſed & Romani vbi caſum illum audiuere: putantes magnam eam eſſe iacturam vrbis, in luctu priuatim publicæ'q; fuere, matronæ quoque deponētes, vt mos eſt eis in proprijs neceſſarijs'q; funeribus aurum & purpuram, aliū'q; ornatū omnē, nigris'q; vtentes veſtibus, in annum eum luxerunt. Annis verò iam quingentis fermè ab eo caſu, vſque ad hoc tempus pæteritis nequaq̄ tenuiſſuit eius viri memoria, ſed canitur idem laudatur'q; ab omnibus vt vir iuſtus & pius. Detinens igitur Romanos periculū à Volſcis Equis'que Martium ducē aſſumentibus, omnium ſuperiorum maximū: & quod parum affuit, quī Vrbem à fundamentis euerteret, talem habuit finem. Paucis autem poſt diebus, exeuntes in apertum, Romani magno exercitu, ductantibus ambobus conſulibus progredientibus vſque ad fines regionis ſuæ: caſtra ſuper duobus collibus poſuere, vterque conſulum ſeorſum, in munitiſſimis locis conſidentes, neque tamen generoſi ægere aliquid, neque magnum, neque paruum, ſed ſunt reuerſi re nulla geſta, quanquam dantibus eis pulchras occaſiones hoſtibus, agendi aliquid generoſum. Priores enim Volſci Equique exercitum in Romanum agrum duxerant, cogitantes amittendum non eſſe tempus. Sed dum adhuc videbatur aduerſarius perterritus, in eum ire tanquam ſponte ceſſurum metu, cæterum diſſidētes inter ſe de ducatu, arma rapuerant, dimicabant'q; congreſſi, non ex acie aut præcepto, ſed conglobatim & promiſcue, ita vt ex vtriſque cædes magna oriretur, ac niſi occidens ſol præueniſſet, corruptæ eſſent vires eorum omnes. Dirimente verò nocte cōtentionē ſegregati ſunt inuiti, redieruntq; in caſtra. Mane verò excitantes copias, vtriq; ad propria rediere. Conſules autem à transfugis & captiuis, qui hac ſola cauſa fugerant audientes, qualis rabies & dei læſio obtineret hoſtilia, nec inuaſere eos, dato ad votum tempore, triginta (non plus) diſtantes ſtadia, nec abeuntes ſunt perſequuti. Quo tempore feſſos eos & ſaucios, & ex multis paucos, incompoſitęque incedentes, perpere ipſi ordineque ſequentes, facile perdidiſſent. ſed ſoluentes & ipſi vallum, regreſſi ſunt in vrbem, ſiue ſatis eſſe putantes, hoc datum à fortuna bonum, ſiue militi inexercitato ſuo non fidentes, ſiue magni illud facientes, ne paucos quidem ſuorum amittere. Redeuntes autē in vrbē cum pudore magno: timiditatis'que opinionē ex eo opere ſubeūtes, nullūque amplius exitū faciētes, ſequentibus cōſulibus imperiū tradidere. Sequēti anno Cai* Aquilius & Titus Sicinius viri bellorum periti, conſulatum accepere. Senatus aūt proponētibus cōſulibus ſermones de bello decreuere, primū mittere legationem ad Hernicos, petiturā vt ab amicis cōfœderatisque pœnas legitimas. Erat eñ ab eis vrbs lęſa Volſco, ęquoque bello latrocinijs & incurſionibus in finitimum eis agrū, donec autē reſponſa ab eis acciperent, viſere conſules quantum poſſent exercitum ſcribere, ſocios'que per legationes adhortari, frumētūque & arma & pecunias, & cętera quęcunque bello opus ſunt magnopere celeriterque cōparare. Vbi vero nunciarunt redeuntes legati, quæ acceperant, ab Hernicis reſponſa negare

Romani Martium luxerūt.

Anni. d. a. Martio ad Dionyſium.

Educit̃ Roman. exercitus

Aqlius Sicinius cōſules.

gare eos fuiſſe vlla ſibi vnq̃ cũ romanis foedera & quas fecerant cũ Tarquinio rege pactiones dicere ſolutas eſſe, imperiũ'q; ab illo ablatũ, mortuo etiã in aliena terra, ſiq; rapinę alięq; aut incurſiones factę eſſent i regionẽ per latrocinia eas nõ de cõmuni factas eſſe ſententia, ſed priuatorũ eſſe delicta relinquẽtium propria, neq; eos qui hęc feciſſent ſe poſſe ad poenã tradere, talia'q; ſe paſſos etiã, & quod prouocati ab eis bellũ lęti ſuſcipient. Hęc intelligẽs ſenatus decreuit triſariã diuidere iuuẽtutẽ ſcriptã, harũq; ptẽ vnã accipiẽtẽ Caiũ Aqliũ cõſulẽ ire obuiã exercitui Hernicorũ, etenim erãt illi iã in armis aliãq; Titũ Siciniũ cõſulẽ alterũ ducere aduerſus Volſcos. tertiã verò reliquã accipientẽ Spuriũ Largiũ, qui à cõſulib⁹ deſignatus erat præfectus cuſtodire proximã Vrbi regionẽ. Cæteros autẽ vltra deſcriptionẽ militarẽ quicũq; arma ferre poſſent, ſtatutos ſub ſignis pręſidio eſſe arcibus vrbis & muris, ne qua fieret ſubita hoſtiũ inuaſio, militantẽ extra iuuẽtutem multa, ducẽq; eorũ eſſe Aulũ Sẽproniũ virũ cõſularẽ, ſunt'q; hæc facta non multo poſt. Aquilius eñ alter cõſulũ deprehendens in regione pręneſtinorũ Hernicorũ exercitũ, caſtra ex aduerſo poſuit q̃ maxime potuit eis propinqua, Roma diſtãs ſtadijs paulò plus ducẽtis. die verò ex quo caſtra poſuerat tertia: progrediẽtibus è vallo Hernicis in acie, in planiciẽ pugnę'q; ſigna extollẽtibus eduxit, contra & ipſe copias inſtructas, & adornatas. Poſtq̃ autẽ propius alteri alteros fuere cõcurrũt cũ clamore vtriq; alacri. Primũ ferentarij, iaculis, ſagittis'q; & lapidibus per fundas, pręliũ cõmittẽs, multa'q; inuicẽ vulnera inferẽtes. deinde equites ab illis turmatim cũ equitibus cõcurrẽtes, atq; cateruatim pedites cũ peditibus congrediẽtes, erat'q; certamẽ pulchrũ animoſe vtriſq; inuadẽtib⁹, perſtiterũt'q; diu vtriq; neutri alteris loco in quo ſtatuti fuerãt cedẽtes. Deinde coepit laborare Romana legio, vt quę multo intercurſo ante tẽpore tũc primũ coacta erat bello ſe immiſcere. Quod Aquilius videns, iuſſit vigentes adhuc viribus, & ad hoc ſeruatos milites ſubuenire laborantibus legionis partibus, ac poſt legionẽ ſaucios feſſos'q; abire. Hernici aũt vt videre amoueri manipulos fugę eſſe Romanorũ hoc initiũ opinati, cohortãtes'q; inter ſe irruunt denſis cuneis immota hoſtiũ romanorũ'q; integri ſubeũtes eos ſuſcipiũt, erat'que ruſus ab initio vtris'que eis aĩoſe pugnãtibus pręliũ acerrimũ. etenim Hernicorũ cohortes explebanẽ robuſtis viris ſubmiſſis à ducibus ad laborãtes legionis partes. inclinãte vero iã die, cohortans equites cõſul, vt viri eſſent tũc ſtrẽnui, inuadit dextrũ cornu hoſtiũ, ductor ipſe alliq; paruũ quoddã tẽpus reſiſtẽtes, inclinãt. fit'q; ibi cędes magna; dextrũq; igiẽ Hernicorũ cornu laborabat: deſerebat'q; iã aciẽ. ſiniſtrũ aũt adhuc reſiſtebat, erat que dextro Romanorũ cornu ſuperior, tamen paulò poſt ipſum etiam conceſſit, nam Aquilius ſtrennuiſſimos adducens iuuenum auxilio ei venit, confirmans ipſe, nominé que eos reuocans, qui ſtrennue agere in præliis conſueuerant, ac cohortium ſigna quæcunque minime viriliter agere videretur. ſigniferis eripiens, in medios iacebat hoſtes, vt metus eos ſupplicij ex lege, niſi ſigna ſeruarent, neceſſario viros ſtrennuos eſſe cogeret, ſemper'que laboranti ipſe ſubueniebat parti, donec mouit e ſtatione etiam partem alteram. Denudatis autẽ laterib⁹, neq; media ſtetit acies, fuga'q; poſt hoc Hernicorũ ad vallũ facta eſt ꝑturbata & incõpoſita, ſequebantur'q; interficiẽtes eos romãi, tãta'q; igiẽ alacritas

Bellũ in Hernicos

Congreſſus Aquilius cum Hernicis.

in eo certamine romanorū exercitui incidit, vt & vallum hoſtium temperarēt, aliqui aſcendere tanquam id primo capturi impetu. Quorum videns nequaquā tutam, neque vtilem alacritatatem conſul: ſigna canere receptuí iuſſit, reuocauit quē inuitos euntes aduerſum caſtra milites veritus ne ex ſuperiore loco percuſſi, cum pudore retrocedere detrimento'que cogerentur. Prioris'que gloriā victoriæ obſcurarēt. Tunc igiť (etenī iā ſol ad occaſum ibat) gaudētes peaniſſantes

Ro. ſuperiores hac pugna.

qúe romani: reuerſi ſunt in caſtra. Sequenti verò nocte ſtrepitus multus clamor qúe audit⁹ eſt, ex vallo Hernicorū: apparebāt'que fulgores multi luminū, etenim reſiſtere ſe poſſe amplius in pugna altera deſperantes Hernici relinquere cogitabant vallum ſuo ipſorum iuſſu, & quod inordinationes eorum & clamorem faceret hoc erat, nam vt erat cuiq; virium plus aut minus, ſiue velocitatis, fugiebant. Vocantes alij alios & vocati, relictorumq; ob vulnera ſiue morbos, vlulatus & preces nullius faciebant pretij. Hoc igitur ignorantes romani, & qui audiſſent de captiuis pri⁹ vēturas vires eſſe alteras Hernicorū ſuis auxilio, ac clamorē turbā'q; ad aduentū earū fieri exiſtimātes: capiebāt arma, circūdabāt'q; corona vallū: ne qua eis inuaſio per noctem fieret, aliquandoque armorum ſtrepitum faciebant congregati, & quandoque vt in pugnam euntes ijdē conclamabant, quæ quidem magnum quoque Hernicis metum attulere, & tanquam hoſtibus perſequentibus

Caſtra Hernicorum direpta.

ſparſi alij: per alias currebāt vias. Die autē facto: vbi retulere eis equites exploratū miſi, quod nec vires aliç ſociç hoſtibus aderāt, & q heſterno die cōgreſſi eſſent fugerat, educens exercitū Aquilius vallū hoſtiū diruit, iumentis plenum rebus'q; venalibus, & armis, capit'que ſaucios haùd pauciores fuga elapſis, & emittens equitatū ad diſſipatos per vias & ſyluas, multorum factus eſt corporū dñs, deindé'que reliquū populatus eſt Hernicorū agrū, nemine audente amplius cū eo manū cōferere, & hoc quidē fecit Aquilius. Alter vero cōſulū Sicini⁹ ad Volſcos miſſus: robur oē copiarū ſumens, in Veliternā regionē irrupit, erat. n. ibi Tullius dux Volſcorū robuſtiſſimo parato exercitu: eā habēs ſentētiā, vt ſocialia romanorū primū affligeret, vt Martius fecerat cū incepit bellū opinatus romanos adhuc in eodē manere metu, nec auxiliū vllū miſſuros eſſe ſocijs, qui pro ſe periclitabantur. Vbi verò viſç ſunt & viderūt ſe inuicem hæ vires, nihil amplius diſſerentes eædem: congreſſæ ſunt in prælium. Erat autem inter caſtra vtraque locus, in quo pugnādum erat collis allatus multipliciter deſcēdens, vbi neutris futurus erat vſui equitatus. quod vidētes romani eqtes, ſibique pudori aſcribētes ſi certamini intereſſent, nullā ipſi afferētes opē adeūt cōſulē cōgregati, rogāt'q; eum, vt ſe ſinat deſcēdētes ab equis pugnare pedites: ſi hoc ei videatur optimū, is'que eis laudatis plurimū hoc permiſit: inſtructos'que in acie ſecū habuit inſpectores & erectores futuros eos lāguētiū, ac fuerūt illi victoriæ eius ſanè clariſſimi romanis cauſa. Erat. n. vtrorū'que peditatus numero hoim armorūque gñe ferme eiuſdē modi & aciei adornatu atq; pugnādi peritia, & ad iſult⁹ & ad regreſſus feriendū quç & cauēdū ſimilis. Didicerāt eñ Volſci bellica omnia, poſtquā ducē Martium habuerant, & ingentes excurrerant romanorum. Permanſerunt igitur pugnantes in multum tempus diei equaliter legiones, & inæqualis natura loci multa triſque alternatim præcommoda exhibebat. Romani verò equites

diuidente

diuidente ſebiſariã, alij ad tranſuerſum hoſtium à dextro cornu irrumpũt. Alij
verò circunuadentes à colle ipſo:in poſtremos irruunt,deinde iaculãtur lanceas:
alij obuios enſibus equeſtribus qui longiores erant in brachijs ferientes,& iuxta po
plites deferentes, multorum quidem repugnantes, corpora'ue protegentes, ma=
nus cum tegminibus ipſis deſenſorijs'que abſciderunt : ac multos genuum talo=
rum'que vulneribus profundis deiecerunt, de firmiſſimo gradu ſemimortuos.
Circunſtabat'que vndique Volſcos malum, à fronte enim incumbebant eis pedi
tes: à lateribus & à tergo equites, ita vt ſupra vires ſtrenue agentes ipſi:ac multa
opera audaciæ peritiæ'que oſtendentes, prope omnes dextrũ cornu obtinentes,
ſunt trucidati. Qui vero in media acie collocati : & in cornu altero erant, vbi de=
xtrum diſciſſum videre,ad ſe que eodem modo ſuperuenientes Romanorum equi
tes,& conuerſis ordinibus : retrocedebant gradu modico ad vallum. Sequeban=
tur'que eos ordine Romani equites,& vbi apud munitiones aſtitere: ſit pugna al=
tera deſcendentiũ equitũ, cũ his qui circa munimenta erãt, à multis valli ipſius
partibus acris & cõuertibilis. Laborantibus autẽ romanis, iubens conſul pedites
ferentes materiam replere foſſas. Primus vadit per aſcenſum, ipſe optimos du=
cẽs equitũ ad portas valli munitiſſimas:ac reprimẽs qui ꝑ eis pugnabãt:cedẽs'q;
cataractas portarũ ſit intra caſtra, ſuſcipiens aduenientes pedites. Tullius'q; ha= Tullius
bens robuſtiſſimos audaciſſimos'que Volſcorum occurrit ei, ac multa edens fa= moritur.
cinora generoſa (erat enim miles ſtrennuiſſimus, ſed ad ductandũ nõ ſufficiens)
laſſitudine & multitudine vulnerũ cõflictatus moritur. Volſcis'q; cæteri poſtq̃
captũ eſt vallũ, alij cæſi ſunt pugnãtes:alij arma abijcientes, ſupplices ad victores
conuertebãtur. Pauci verò quidã fugientes ad propria ſeruati ſunt, aduenientibus
autẽ romam nũcijs:quos cõſules miſerãt, ingens gaudiũ populũ obtinuit, ſtatimq; Volſco=
ſupplicationes deis ſacriſicia'q; decreuerũt, atq; cõſulibus honorẽ triumphorum rum ex=
addiderunt, non eundẽ tamen ambobus:ſed sicinio poſtquã vrbẽ maiore metu ercitus
liberaſſe videbatur. Volſcorum optimum perdens exercitum: ducemque eorũ fuſus,
interſiciens, maiorem pompam decreuere, ſique ingreſſus eſt prædam habens,&
captiuos,& commilitones, curru vectus auro frænatis equis, regiam'que indu=
tus veſtem, vt in miaoribus fit triumphis ex lege. Aquilio autem triumphum
minorem dedere: quem ipſi ouationem vocant. Declaratum autem eſt à me in
prioribus: quibus differat hic à maiore, & ingreſſus eſt hic vir pedibus, pompæ
reliqua adducens, annus'que eſt hic finitus. Poſt hos vero conſulatum accipien=
tes Publius Verginius, & Spurius Caſſius: Tertium, Vrbanas ſimul & ſocias aſ=
ſumentes vires in apertum copias eduxere. Virginius in Equorũ vrbes. In Her=
nicorum Volſcorum'que Caſſius, forte eis obuenientibus prouincijs ac equi qui=
dem munientes vrbes,& quę pluris erant precij exportãtes ex agris, regionẽ vaſta
ri neglexerũt,& incendi caulas, adeò vt per multã facilitatẽ Virginius quàm plu
rimũ potuit agri eorũ affligens ac vexans. Poſtquã nemo exibat pro eo pugnatu
rus, abierit abducẽs exercitum. Volſci vero & Hernici, in quos Caſſius exercitũ
duxerat, ſententię q dẽ fuere. vt populãdã regionẽ negligerẽt, cõfugerũt'q; in vr
bes, ſed nõ ſteterũt conſtitutis regionis bonę vexatę, & quã nõ facile recuperare
poſſe ſperabant. miſeratione ducti oppidis quoq; non ſatis munitis, in quæ con=

fugerant diffidentes, ſed miſere legationem ad conſulem rogantes diſſolutionē
Volſcis pax data. belli. Volſci quidem priores, ſtatimque pace iſti ſunt potiti pecuniæ quiddā dā-
tes tantum quantū ſtatutum eſt à conſule, & alia quibus exercitus indigebat, om
nia ſumminiſtrantes, & iſti quidē ſubiecti eſſe romanis conſenſerunt nullius am
plius participes ęqualium. Hernici vero poſteriores vbi ſe ſolos relictos videre:
de pace & fœdere cum conſule diſputabant. Caſſius autem vultū accuſans eos:
primum dixit, oportere eos victorum opera ſubiectorū'q; agentes, poſtea de fœ
dere diſputare. Cæterum legatorū gratia ſe facturum poſſibilia & moderata. iuſ
ſit'q; igitur eos pecuniā militibus viritim ad emēda obſonia menſium, & cibaria
in mēſem afferre: donec aūt iſta afferrent, ſtatuēs tēpus dierū quorūdā: inducias
Herniſci in amicitiam recepti. eis dedit. ſubminiſtrantibus autē propere prompteq; omnia Herniſcis, & de fœ-
dere acturos mittentibus, laudans eos Caſſius remiſit ad ſenatum: cui quidem ſuſ-
cipiendos eſſe viſum eſt Hernicos in amicitiā, quibus autem ęquis conditionibus
conficerentur cum eis fœdera Caſſium conſulem cognoſcere, & conſtituere, &
quodcunq; illi videretur: id firmū eſſe. Decernente autem ſenatu iſta, reuerſus in
vrbem Caſſius: triumphum poſtulauit ſecundū, tanq̄ maximus earum gentiū
Caſſius triūphū obtinet. domitis, gratia potius rapiens eum honorē: q̄ iure accipiens vt qui nec oppugnās,
vrbes incœpiſſet, nec aperta acie, deleto exercitu hoſtium captiuos, & ſpolia qui
bus ornatur triumphus, ducturus eſſet, ſed arrogantiæ opinionem, & quod nihil
amplius ſimile: cum alijs ciuibus ſentiret, ſic'q; opus hoc ei primum inuidiam pe-
perit. Obtento autem triumpho fœdera cum Hernicis intulit ſcripta, vt quæ cū
Latinis ante fuerant: ex quibus maxime indignati ſunt ciuium æquo maximi &
honoratiſſimi, ac ſuſpectum habebant eum, haùd æquum eſſe cenſentes pari cū
latinis cognatis honore potiri Hernicos, nec cum eis: qui multa oſtendiſſent opera
beniuolētiæ, eos qui nullum prorſus ægiſſent bonum, eiuſdem eſſe humanitatis
participes, ac ſuperbiam quoq; hominis ferebant ægerrime: qui à ſenatu honora
tus, non ipſe eum è conuerſo æquo honoraſſet, nec de cōmuni ſenatorum ſenten
tia, ſed vt ei viſum eſſet, fœdera intuliſſet. Eſt'q; igitur agere in multis feliciter
homini lubricum & inutile, nam inſanæ gloriationis cauſa exiſtens hoc multis,
ac miniſter quidem excedētium naturam humanam cupiditatum latet, quod &
huic viro accidit. Tribus enim conſulatibus & duobus triumphis, ſolus tunc ho-
minum à ciuitate honoratus, venerabiliorem ſeipſum duxit, cœpit'que eum cu-
pido principatus, cogitans'q; quod regnum aut tyrannidem affectantibus: facil-
lima omnium tutiſſima'q; eſt via, ea quæ multitudinē beneficijs ſubducit, & quę
ex manibus dātis publica eā viuere aſſuefacit, in hāc ipſe cōuerſus eſt, ſtatiq; prę
dicēs nemini, erat enī regio quędā publica neglecta, & à ditiſſimis obtēta: eā ple
bi diuidere cogitauit, & ſi quidē vſq; ad hoc veniēti illi ſatis fuiſſet, fortaſſe ei ex
ſententia opus ſucceſſiſſet. Ceterum plurimū appetens: non paruam ſeditionē edu
cauit, ex qua ei finis minime felix contigit. Nam Latinos in deſcriptione regio-
nis compręhendere, & nuper receptos in ciuitate. Hernicos etiam volebat: has
ſibi gentes proprias parare cogitans. Sequentiq; igitur poſt triumphum die: ad cō
tionem plebem aduocans, & aſcendens (vt eſt moris eis qui triumpharint) pul-
pitum, primum quidem geſtorum à ſe rationem reddidit: cuius capita hęc erant
quod

quod conſulatu primo potitus, vincens prælio sabinorum gentem vendicatem ſibi principatum ſubiectam eſſe romanis coëgerit, & quod creatus cōſul iterum ſeditionem vrbanam, compeſcuerit aduxerit'que plebem in patriam, latinos autem cognatos ipſos romanorum ciuitatis. Sed ſemper ei principatum gloriamqúe inuidentes, in amicitiam conduxerit, partem ęquam ciuitatis tradens, ita vt non amplius aduerſariam, ſed patriam roma ſerant, conſtitutus deinde tertium in eodem magiſtratu coëgerit Volſcos pro hoſtibus amicos fieri, atque hernicos gentem magnam fortem'q; & propinquā, & ad lædendum iuuandū'que in maximis oportuniſſimam volentem adduxerit, & hæc igitur, & his ſimilia percurrens poſtulabat plebem ſibi mentem adhibere, tanquam ei, qui ſupra cęteros reipublicę, curam ageret, & in omne tempus reliquum acturus eſſet. Finiens'q; orationem, dixit ſe talibus tantiſqúe bonis acturum plebem, vt cæteros ſuperaturus eſſet amando eam ſeruādo'q; laudatos, nec hoc multum dilaturus. Diſſoluta autem contione, nec vllum tempus ne intempeſtiuum quidem relinquens, ſequēti die in conſilium ſenatum conuocauit, erectum ac trepidum ex ſermonibus ab eo habitis, ac priuſquā loqui inciperet quisquam alius, ſententiā illam ſecretam habitam apud plebem, in medium protulit ęquum eſſe ſenſus ſenatores, quandoquidem plebs in multis fuerat ciuitatis vtilis, partim ipſa ad libertatē, partim ad imperium in alios coadiuuans ei prouidere, diuidentes regionem quantacū'que bello quęſita, verbo quidem erat publica, opere autem impudentiſſimorū, nullo'q; eam iure obtinentium patriciorū, atq; ipſos miſſi inquit à gelone siciliæ tyranno muneris frumentarij, quod cum gratis diuidi ciuibus omnibus oportere. Vænale pauperes acceperūt, reddētes eis, qui emerint pretia ex pecunijs, quas habuit respublica, ſtatim aūt adhuc dicente eo, tumultus erat multus omniū rē grauiter ferentium ſermonē nec ſuſtinentium. Vbi verò loqui deſijt Virginius collega eius vehementer in eum inuētus eſt, vt excitantē ſeditionem, & ex alijs ſenatoribus ęuo maximi, & honoratiſſimi, præcipuéq; Appius Claudius, & in multū efferati illi tēpus, vltima'q; alteri in alteros iactātes opprobria perſeuerauerūt. Diebus aūt ſequētibus Caſſius quidē cōtinuas contiones habens multitudinē ductabat, inferebat'q; ſermones de ſortione, eratq; multus in accuſatiōibus aduerſantium. Virginius aūt quotidie ſenatum cōuocans, de cōmuni patritiorū ſententia ex altera parte cuſtodias prohibitiones'q; parabat legitimas, & erat caterua vtrique ſequentiū eos, corporis'q; cuſtodū multa pauperū qdē ſordidarūq; hominū, & ad audēda oīa prōptorū a Caſſio ſtatuta. Generoſiſſimorū verò, & integrorū à Virginio poſita. Primum'que igitur deterior in contionibus pars vincebat, longe præcellens alteri. Poſteàque paris momenti fuit applicātibus ſe tribunis meliori parti fortaſſe, quia nec illud melius eſſet ciuitati diuiſionibus pecunię, diſtributionibus'que publicorum multitudinem corrumpi ſegnem paruam fortaſſe etiam inuidia, quia huius humanitatis initium non ipſi plebi præſidentes ſiniſſent, ſed alius. Nihil autē prohibet etiā per hunc metum, id factum eſſe quod augumētum huius viri maius fieri contingebat, quàm ciuitati expediret. contradicebant igitur pro viribus iſti in cōtionibus eis legibus, quæ inferebant à Caſſio, docētes plebem nequaquā diuidi, ſed ſecū etiam latinos æque eſſe participes, qui nunquā

bellis affuiſſent, nec non recœptos in amicitiam nuper Hernicos quibus quidem
fuiſſet optabile oppreſſis bello regionẽ ſibi ſuam non auferri. Plebs autẽ audiens
aliquando tribunorum ſermonibus adhęrebat, cogitãs paruam quandã, neque di
gnam mẽtione portionẽ eã fore, quę cuiq; ex agro publico euẽtura eſſet, ſi cũ La
tinis vna, Hernicisq́ue eum diuiderent. Aliquando etiam à Caſſio ei diſſuadeba
tur adulatori plebis, ac dicenti quod prodentes patritijs tribuni, dicens nomẽ pro=
hibitioni imponerent, cum Latinis, & Hernicis diuiſionis æqualitatẽ, quàm ſe ille
comprehendere lege dicebat, potentię pauperũ cauſa, & vt ſi quis vellet aliquan=
do data eis auferre prohiberent, melius tutius'que eſſe putãs, multos pauca accí=
pientes pariter poſſidere, quã ſperantes ipſos multa amnibus excidere. His igitur
Caſſij ſermonibus mutante crebro ſententiã, in cõtionibus multitudine. Progre=
Roboleiꝰ diens è tribunis vnus Caius Roboleius vir nõ imprudens, pollicitus eſt ſe conſu=
Tribu. lum diſcrepantiam compeſciturũ intra non multum tempus clarum'q; facturũ
plebi, quidnam agendum eſſet. Significatione autẽ facta eis magna vt diceret.
Poſteà ſecuto ſilentio, An non inquit Caſſi, & Virgini, hęc ſunt legis capita, vnũ
quidem, vtrum agrum publicũ diuidi viritim oporteat, alterum verò vtrũ Lati
nos doceat, & Hernicos partem eius accipere, cõſitẽtibus aũt eis ſic eſſe, tu inquit
Caſſius Caſſi poſtulas. Hæc vtra'que populum decernere tu per deos Virgini dic nobis,
vtrum alteram infirmas partem legis Caſſij, eam quę ad ſocios attinet, nõ opor=
tere putans Latinos Hernicoſq́ue nobis pares in diuiſione eſſe? An & alteram in
firmas nolens ne nobis quidem diuidi cõmunia? Hoc enim mihi nihil occulens
reſponde. Dicente aũt Virginio ſe Latinorum Hernicorum'que contradicere di=
uiſioni pari. Quod autem ad ciues attineret, ſi id omnibus videretur, diuidi ſe
concedere, conuerſus ad populũ Tribunus, dixit. Poſtquam igitur partem alterã
ſententiæ conſul vter'que approbat, in altera verò ab altero eorũ contradicitur.
Sunt autem ęqui honoris ambo, licet'que neutri alterum cogere iamiam id quod
ab vtro'que datur accipiamus, id in quo diſcrepant differamus, aſſentiente autem
ei multitudine, tanquam optima proponenti, & de lege poſtulante tolli eam par=
tem, quæ diſcrepantiam faceret, dubitans Caſſius quidnã ageret, non mutare vo
lens ſententiam, nec in ea manere valens tribunis aduerſantibus, tũc quidem cõ
tionem dimiſit. Diebus autẽ ſequentibus aduerſam valitudinem ſimulãs, nõ am
plius deſcendebat in forum. Sed domi manens tractabat, quemadmodũ vi ma=
nuum'que potentia legem confirmaret, arceſſebatq; Latinorũ, & Hernicorũ quã
multos poterat ad ferenda ſuffragia. Hique conuenerãt plurimi breuique fuerat
hoſpitibus vrbs referta. Quàm rem intelligens Virginius, proclamari iuſſit per
compita, vt abirent, qui in vrbe non habitabant, tempus quoddam non multum
eis pręfiniens. Sicq; econuerſo Caſſius proclamari iuſſit, vt permanerent quicũ
q́ue erant ciuitatis participes, donec eſſet lex confirmata. Cum verò finis nullus
fieret contentionem, timẽtes patritij ne fierent calculorũ raptus, manum'que in=
ſidiæ, ac cętera quæcunq; fieri indiſſidentibus contionibus legem ferendo ſolent,
Appius conuenerunt in ſenatũ, vt de omnibus ſemel conſultaturi. Appiuſq́ue igitͬ Clau=
dius primus ſententiã rogatus, non ſinebat concedi plebi diuiſionem, docens gra=
uem, & inutilem futuram turbã ſegnem cohabitatricẽ aſſuetã Liguri republica,

nihil'que

nihil queſituram vnquā rerum cōmunium, ſiue poſſeſſionum ſiue pecuniarum;
manere amplius commune. Pudoris quo'que rem plenam dicēs, ſi qui Caſſium
accuſarēt tanquā praua,& inutilia in republica adminiſtrantē; populum'que cor
rumpentem,ipſi iſta poſteà de communi ſentētia tanquā iuſta,& vtilia cōfirma=
rent, ac cogitare ipſos volens, quod ne gratia quidē à pauperibus haberetur eis
concedentibus,ac decernentibus diuidi publica, ſed proponenti ſententiā Caſſio;
viſo'que eodem ſenatum inuitum ad confirmandā eam coegiſſe, hęc'que prędi=
cens, & his ſimilia alia, ad extremum iſta conſulebat, viros eligi ex honoratiſſi=
mis ſenatorum, qui euntes agros publicos ſe cernerent, & ſi aliquē ex eis furantes
priuati aliqui, aut vi obtinentes, depaſcerentur aut colerent, cognoſcētes iſta vi=
ri illi agros redderent reipublicę. Diſtincti verò ab eiſdem viris agri, ac diuiſi in
ſortes quaſcunque,& decētibus inſcripti titulis partē aliquam vendi admonebat
eamque praecipue, de qua diſceptatio aliqua cum priuatis eſſet: ita vt iudiciū fie=
ret de iſtis inter eos qui emiſſent, & eos qui eam ſibi vēdicarent, partemq; aliquē
in quinquenniū locati,& ex locatis prouenientē pecuniam ad emendam obſon a
militantium, & in mercedem eorum cōſumi, nam & bella ſumptuum indigent.
Nūc enī (inquit) inuidia pauperū erga diuites quicū'q; publica depeculātes obti=
nent, iuſta eſt, nec ſanè mirum, ſi potius publica diuidere inter ſe omnes æquum
cenſent, quā ea impudentiſſimos paucoſque obtinere. Si verò videant agris ab=
ſtinentes eos, qui nunc poſſident,& eſſe vere quę publica ſunt publica, deſinēt in
uidere nobis, diuiſioniſque viritim agrorum deſiderium relinquēt, cognoſcētes
ipſi vtiliorem fore omnium cōmuniter poſſeſſionem quā exiguam cuique par=
tem, docens enim eos dicebat quanta eſſet in his differentia, ſi vnuſquiſque pau=
perum agellum aliquem non magnum accipiens in vicinos etiā turbulentos inci
deret, neque enim ipſe ad colendū eum futurus eſſet ſufficiens ob paupertatem,
neque rurſus conductorem aliquem niſi vicinum inueniret. Si verò magnę ſor=
tis agri varias dignaſque mentione recipiētes ad colendum operationes à repu=
blica locarentur, multos afferēt redditus, & quod melius eſſet eis dicebat cum ad
bella exeunt, ex ęrario publico cibaria,& impēſas ad obſonia accipere, quā in ęra=
rium ex proprijs domibus conferre, exhaurienda cuius'que vita, & in cōtribuē=
do pecuniam magis vtique grauādo. Hac introducta ab Appio ſententia, maxi=
meque placere viſa. Secūdo loco rogatus Aulus ſempronius Attratinus, nōn nūc A. Sem=
primum inquit Appium laudandū habeo ad ſentiendum multo ante futura ſuffi= pronij
cientiſſimum,& ad ſentētias pulcherrimas vtiliſſimas'q; oſtendendū, ſtabilem= oratio.
que,& immutabilem in iudicatis, neque metu cedentē ipſum, neque gratia decli=
nantem, ſemper enim laudans eum,& admirans perſeuero, ex prudentia genero=
ſitatéque eius in difficilibus, nec ſententiam quidē aliam. Sed eandem,& ipſe ha=
beo, pauca adhuc ei addens, quę mihi viſus eſt Appius reliquiſſe. Hernicis enim,
& Latinis quos ęquo iure in rempublicā nuper aſſumpſimus, ipſe quoq; diuidēte
eſſe minime veſtra puto. Non enim poſtquā illi proceſſere in amicitiam noſtrā,
nos hanc regionem acquiſiuimus, ſed habemus quæſita antiquius, noſtris ipſi eā
periculis nemine que nobis opē ferēte hoſtibus adimentes, reſpōdeamus'que eis.
Quod exiſtētes nobis prius poſſeſſiones, quātas quique habuim⁹, cū in amicitiā

venimus, proprias manere, & inaſportabiles cuique decet quarũcun'que autem
poſt ſoedus ictum cõmuniter militantes bello fiamus domini, harum adſit vni=
cuique ſors cõtingens. Hæc enim neque iuſtas irę excuſationes ſocijs exhibebũt
tanquam lęſis, neque plebi metum ne videatur lucroſiora decentiſſimis, prępone
re electionique virorũ quos cenſet Appius, poſitores terminorũ agri publici fieri.
Valde equidẽ accedo, magnã eñ hoc nobis afferet apud plebeios libertatẽ, quan=
doquidem hęc vtra'que dolent, & quod nullo ipſi publicorũ fruantur, & quod illa
ex nobis quidam nullo prorſus iure poſſidẽt. Si vero iſta in publicũ reddacta vi=
deant, & in communia eorum reditus, neceſſaria'que impendi, nihil ſua intereſſe
putabunt, vtrum agri ipſi participes, an ex eo prouenturum fiant. tranſeo aliquos
quod ex pauperibus alienę magis iacturę quã ſua cõmoda lętos reddent, non ta=
men puto vtrũ'que horum in ſenatuconſulto ſcriptum ſufficere, ſed & alia qua=
dam puto moderata cultione, peculiarẽ ſaciendã eſſe ſuſpiciendã'que nobis ple=
bem, de qua paulopoſt dicam, cauſam vobis prius oſtendẽs, immo verò neceſſi=
tatem ob quàm nobis hoc ſit ſaciendum. Scitis probe ſermones habitos in con=
tione à tribuno, cum hunc conſulum alterum virginium interrogauit, quã habe
ret de diuiſione ſententiã. Vtrum ciuibus ſolis cõcederet diuidi publica ſocijs nõ
ſineret, an cõmuniũ noſtrorũ ne ciuibus quidem permitteret ſortiri partem, is'q;
confeſſus eſt ſortionẽ ſe inter nos non prohibere, ſi hęc omnibus pręclara viderẽ
tur, quę conceſſio tribunos nobis cõcertatores reddidit, plębẽ'que mitiorẽ. Quid
igitur patientes ipſi qui tunc conceſſimus nunc ſubtrahimus? aut quid erit nobis
amplius generoſas pulchraſq́ue adminiſtrationes principatúque dignas inſtituẽ
tibus? ſi his qui vti eis debẽt non perſuadeamus, nõ perſuadebimus autem, & hoc
veſtrum ignorat nemo, fient enim difficiliores ſpe defraudati, & promiſſa nõ fe=
rentes quã qui ſolutione non potiuntur. Veniet'que iterum ferẽs eos qui rempu=
blicam ad voluptatẽ adminiſtrat, neque amplius nobiſcũ ſtabit tribunorum ali=
quis, quid igitur agendum vobis ſuadeam, & quid addã ſentẽtiæ Appij diſcite, ſed
ne inſurgite neue tumultuate priuſquã omnia audiatis quæ dico de eligendis ad
diſcuſſionem diffinitionem'que regionis ſiue decem ſiue quotcun'que viris eam
cognoſcendam permittetis, & quã ex ea opus eſt, & quantam cõmunem omniũ
fieri, & quã in quinquenniũ locatam augere ciuitatis redditus, ac quã tam rurſus,
& quàm plebeis noſtris diuidi, & quã illi ſortiendam declarabunt vos cognoſcen
tes, ſiue omnibus ſiue quibus ſors nõ eſt ſiue minimi cenſus hominibus, ſiue quẽ=
admodũ vultis diuidere viros eius finitores, decretum'que veſtrum de ſortione
ipſi afferentes, & cætera quęcun'que opus eſt fieri, poſtquã breue eſt conſulibus re
liquũ magiſtratus tempus decernit, ſequẽtes conſules quemadmodũ pulchre eis
habere ſeſe res videtur exequi, neque enim parui temporis res tantę indigent ne=
q́ue hic nunc diſſidens magiſtratus vtique prudentius diſceret vtilia quàm poſt
eum deſignẽdus, ſi ille quidem vti ſperamus ſit conſors. Res enim vtilis in mul=
tis minimé que lubrica eſt dilatio, & multa tẽpus die vna tranſponit. Eſt'que vr=
bibus concordia in præſidentibus reipublicę omnium bonorum cauſa, ego quidẽ
hanc ſententiam effero. Si verò aliquis aliud melius introducit, dicito, eo autem
deſinente, multa'que ſequẽte laude aſtantiũ omniũ, neque alio quo'que rogatu: ũ
poſt

poſt illum aliam ſententiã pronuntiante, ſcribitur ſenatuſconſultum huiuſmodi
decem viros conſulares creari æuo maximos, qui terminos regioni publicę ponē
tes declarent quantę eius locari quantũ'que diuidi populo oporteat, æquo autem
iure ciuibus, & ſocijs, ſi quã poſteà acquirant cõmuniter militantes contingentē
quibuſqúe partem ſecundum conuenta tradi electionē'que horum virorum, di-
ſtributionem'que ſortiũ, & cętera quæcũ'que fieri oporteat, futuros cõſules per-
ficere. Hoc decretum in plebem allatum, & Caſſium ſubductione multitudinis
prohibuit, & quę accendebatur pauperum ſeditionem progredi vlterius nõ per-
miſit. Sequenti verò anno quarta, & ſeptuageſima Olympiade, quia vicit in ſta-
dio Haſtyllus ſyracuſanus. Atheniſqúe princeps erat Leoſtratus, Quinto Fabio, Accuſatio Caſſij.
& Seruio Cornelio conſulibus viri ex patritijs ętate adhuc iuuenis, ſed illuſtriſſi-
mi ex maiorũ dignitate ſodalitatibuſqúe, & diuitijs potentis, & vt viuens in agē
dis ciuilibus nemine eorũ, qui in robore ætatis eſſent deteriores. Ceſon Fabius fra
ter conſulis, & Lucius Valerius publicola frater eius, qui exegit reges, quæſtoriã
tunc habentes poteſtatem, ac propterea conuocandæ contionis, domini ſuperio-
ris anni conſulem Spurium Caſſium, auſum leges de diuiſione regionis introdu-
cere, detulerunt ad populum affectatę tyrannidis accuſantes, prędicentes'que diē
certam vocarunt eum ad cauſę dictionē. Turba verò multa conueniente in prę
finitum diem aduocarunt in contionē multitudinē, manifeſta'que eius viri ope-
ra in vtilitatem nullã acta percurrerunt, quod latinis primum quibus ſufficiebat
dignitatis eſſe communi ciuilitate, magnam'que fœlicitatem exiſtimantibus, ſi
ea tantum potiti eſſent, non modo eſſe quã petebant largitus eſſe ciuilitatem con
ſul ipſe, ſed belli prædę ſi fieret cõmuniter militia partem tertiã decreuiſſet dari,
deinde Hernicos quos bello domitos accipere grate oportuit, ſi nõ aliqua regionis
parte mulctati eſſent pro ſubiectis amicos feciſſet, ac pro tributarijs ciues, agri-
que prædę quę aliquando acquirerent, aliã tertiã vt acciperēt partem ſtatuiſſet.
Ita vt diuiſa in tres partes pręda, duas quidē ſubiecti aduenę'que acciperent. In-
digent verò duces'que tertiam. Ex hoc autem oſtendebat eis abſurdiſſimorum
duorum alterum curaturum, vt aliquos alios ob multa magna'que beneficia ſu-
ſciperent, eiſdem ipſos honorarent donis, quibus latinos honorant, nihil'que pror
ſus meritos Hernicos. Vna verò relicta ſibi parte tertia, aut non habituros ipſos
quàm partem illis darēt, aut ſimilia illis decernētes nihil ſibi relictos. Super hęc
autem dicebant quod publicanda proponētes cõmunia, nec in ſenatu decernēte.
Nec collega approbante vi curaſſet ſanciri legē, quę nõ in hoc tantum inutilis, &
iniuſta erat, quod pręconſuli ſenatũ oporteret, & ſi illi videretur decerni quã eſſe
decuit magiſtratuum omnium humanitatem, hominis vnius faciebat gratiam,
ſed etiam in illo omnium miſerrimo quod verbo quidem traditio, ea erat regio-
nis publicæ ciuibus, rei autem ablatio Romanis quidem qui eam acquiſierant par
tem vnã accœpturis latinis autē, & Hernici, ad quos nihil attinebat duas, & quod
neque aduerſantibus etiam tribunis, & legis alterã partem tolli, poſtulantibus ſci
licet diuiſionē parem cum aduenis obtemperaſſet. ſed & tribunis, & collegę, & ſe
natui, & omnibus pręclara cõſulentibus contraria agens perſeueraſſet, diſcurren-
tes'que iſta, teſtes'que eorum ciues ipſos oēs facientes, Poſt hoc etiam archanas

tyrannidis coniecturas, fideſq́ue adhibuerunt, quemadmodũ ei pecunias latini hernici contuliſſent paraſſentq; arma, & ad eũ iuiſſent ferociſſimi, qui erãt iuuenum in vrbibus ſecreta facientes concilia, ac multa præter hęc alia ſumminiſtrãtes, exhibuerunt'que horum teſtes ex vrbe multos, nec inanes, nec obſcuros, quibus populus credidit neque amplius ſermonibus ſubductus, quos hic vir multa ex pręparatione cõponens diſpoſuerat. Neque differẽs aliquid miſerabili trium filiorum caſui, magnum ei exhibẽti in miſericordiã auxilium, neque multis alijs cognatis, & amicis complorãtibus, neque rebus bello geſtis, per quas in maximum honorem venerat, veniã vllam tribuens, adicto enim amarus erat ad nomẽ tyrannidis vt neque in pœnę æſtimatione mediocri in eum ira vteretur, ſed dãnaret eũ morti. Cœpit enim timor ne eiectus per exilium patria vir ex eis qui tũc erant dux bello pręſtantiſſimus, ijs ſimilia arctius ageret amica criminãs, confirmans'que inimica, ac bellum patrię acerrimũ inducẽs. Hunc autem finem cauſa aſſumente ducentes hominem quęſtores ad iminens foro pręcipitũ inſpectantibus omnibus ſecundum petras eum deijcere. Erat enim ea tunc romanis damnatorum morti gentilitia punitio, eſt'que igitur ſermonum talis. Oportet aũt æque etiam veriſimilem quãdo, & is à multis creditur, & inſcriptis inuenitur mẽtione dignus non prętermittere dicitur, itaque à quibuſdã quod obſcurum adhuc omnibus machinatam ab eo tyrãnidem primus Caſſij ſuſpicatus eſt pater, & re ipſa ſubtiliſſima exploratione diſcuſſa, iuit ad ſenatũ. viſo'que deinde venire filio iudex rei accuſatorũ'que eius fuit, dãnantẽ'que item illum ſenatu ductũ domũ eũ necauit, dira enim inexorabiliſq́ue acerbitas illa patrum in lędentes rempublicã filios, maximéque in romanis, tũc illis ob hãc cauſam nõ reijcit, quod & anteà Brut⁹, is qui exegit reges iuſtũ duxit, vtrũq; filiũ ex lege maleficorũ mori, & eſſe eis dicenda ſecuribus colla, quia niſi erant regibus reditũ procurare. Poſt'q; Manilius bello gallico dux filiũ cũ ſtrenue ęgiſſet in bello, fortitudinis quidẽ cauſa victorialibus coronis ornauit. Inobedientiã verò obijciens, quia in quo collocatus erat pręſidio non permanſit, ſed exiuit pręter iuſſum ducis pugnaturus tanquam ordinis deſertorẽ occidit, alijque patres maioribus, alij minoribus ex cauſis, neq; filijs pepercerunt, nec eorũ ſunt miſerti, propterque hoc vt dixi minime æquum cenſeo hunc ſermonẽ vt non veriſimilẽ abijcere, ſed illa tamen nec retrahit cõiectura, neque minima neque incõgrua ad alteram opinionẽ ducit, quod poſt caſſij mortem domus eius euerſa fuit, & hucuſq́ue ſubdialis dimittitur, is locus extra ædem telluris, quàm poſteà extruxit ciuitas in parte quadã eius ſecundum eam viam qua itur ad carinas, reſq́ue eius reſpublica accœpit, ex quibus primitias cũ in alijs templis repoſuit, tum verò ęrei ſtatuas ęneas declarãtes inſcriptionibus, ex quibus pecunijs ſunt primitię, quod ſi pater iudex rei, & accuſatorque eius, & punitor extitiſſet, neque domus euerſa eſſet, neque bona publicata, romanis enĩ nihil eſt poſſeſſorum propriũ patribus viuẽtibus, ſed & pecunię, & corpora filiorum cum de eis volunt diſponere traduntur patribus, ita vt nequaquã, res patris indicãtis tyrannidẽ ex delicto filij ablata eſſet, publicarique eã ciuitas voluiſſet, propterque iſta priori ſermoni magis aſſentior. Poſui aũt vtrũque vt liceat lectoris vtri velint adhęrere, ſubijciẽtibus aũt quibuſdã etiã filios interficiẽdos Caſſij.

Dominatio & mors Caſſij.

Dira

Dira viſa eſt hęc ſenatui, & inutilis cõſuetudo, atq; cõueniẽs decreuit liberari pœna adoleſcẽtes, & cũ oĩ ſecuritate viuere, neq; exilio neq; in honoratiõe, alia'ue calamitate mulctatos, deincepſq; mos hic patri⁹ romanis fuit ad hãc vſq; ętatẽ ſeruat⁹, liberari pœna filios, quocũq; patres crimĩe deliquerint, ſiue filios cõtigat eos eſſe tyrannorũ ſiue parricidarũ, ſiue etiã proditorũ, qđ eſt crimẽ apud eos grauiſſimũ. Qui vero morẽ hũc diſſoluere ſunt aggreſſi tẽporib⁹ noſtris, poſt finitũ bellũ marſicũ & ciuile, proſcriptorũq; à ſylla filijs adimẽtes magiſtrat⁹ gerere, ſenatuſq; eſſe participes, q̃ tẽpore ipſi dominabanť, rẽ eã apud hoĩes inuidioſam vindicãdãq; ad eus viſi ſunt demõſtraſſe. nã & pœna eos vltrix minimẽq; reprehenſibilis ſecuta eſt cũ tp̃e, per quã ex maxĩa gloriatiõe ĩ humillimã deducti ſunt erũnã, neq; ex eis pręter quã p̃ fœminas relictũ eſt gen⁹ cõſuetudoq; quã vir pẽdẽs hos remouerat, adhuc eũdẽ quẽ à prĩcipio ornatũ ſeruat. in gręcis aũt nõ ſic apud quoſdã lex habet, ſed ex tyrãnis genitos, alij cũ patribus interficiẽdos cẽſent, alij mulctãdos exilio, tanq̃ illud nõ recipiẽte natura, probos ex ĩprobis, aut ex bonis malos gigni, ſed de his ſiue q̃dẽ lex apud gręcos ſit melior, ſiue apud romanos cõſuetudo volẽti iſta cõſiderare relinq̃m⁹. Redeo aũt ad ea q̃ facta ſunt deinde, poſt mortẽ eñ Caſſij qui augebant principatũ optimatũ cõſidẽtiores, deſpiciẽtioreſque facti ſunt plebeiorũ. Alij vero obſcurę ſortis hoĩes & vitę humilis cõpreſſi ſunt, & vt qui optimũ plebeię partis cuſtodẽ perdidiſſent, multã ſuã ipſorũ amẽtiã in dãnatione eius accuſabãt. Huius aũt cauſa erat, quoniã quæ viſa erãt ſenatui de ſortione, cõſules nõ perficiebãt, cum oporteret eos decem creare viros terminantes agrum, ſententiãque introducentes, quãta pars eius, & quibus eã oporteret diuidi, conueniebant'que multi per compita de fraude illa aſſidue diſputantes, accuſabant'que priores Tribunos vt qui rempublicam prodidiſſent, cõtioneſque continue per tribunos nouos repetitioneſque promiſſorum fiebant, quarum rerum conſcij conſules ſummouere, cogitauerunt per belli ſpeciem mobilem & turbulentam ciuitatis partem, contigit enim eo tempore latrocinijs finitimarum vrbium incurſionibus'que læſam eſſe regionem, ſicque cauſa vlciſcendorũ læſorũ ſigna belli protulere, deſcripſereq; vrbis copias. Non venientibus aũt ad deſcriptionem pauperibus intalidi illi ad inferendam ex lege cõtumacibus neceſſitatem, pręſidebant nan'que tribuni multitudini prohibiturique erant, ſi quis conaretur, aut corpora detractantiũ militiã abducere, aut pecunias auferre, nimis vtebantur multis, tanquam non eſſent conceſſuri cõcitantibus multitudinem, ſuſpitionemque iniecerunt latentem tanquã dicturi dictatorem eſſent, qui cęteros infirmans magiſtratus, tyrannicã neminique obnoxiam habiturus eſſet ſolus poteſtatem. Vbi vero hanc aſſumpſerũt ſuſpitionem plebei, veriti ne Apptum crearent Dirum virum & difficilem, prius omnia quã id pati decreuerunt. Conſcriptiſque igitur exercitibus, aſſumentes cõſules has copias, in hoſtes eas eduxere, Cornelius inueientium regionem irrumpens, relictam prędam in ea abegit. Poſteàque mittentibus legationem veientibus, captiuos eis pecunia demiſit, & inducias in annum dedit. Fabius aũt alterum habens exercitum in equorum agrũ irruit, at illinc in Volſcorũ, qui tẽpus quoddã nõ multũ patiẽtes diripi, vexariq; regionẽ, poſteà cõtennẽtes romanos, vt qui nõ magis exiſſent viribus auxilio ei

Filius nõ portabit iniquitatẽ patris.

Eductæ Roma copiæ.

G

venerũt,ex antiãtũ regiõe cõſerti, arma rapiẽtes, atq; celeriꝰ quã tutius cõſulen-
tes,ſicq; igiť preuenıſſent apparẽtes de iprouiſo,diſperſis romanis, magnã eis cla-
dẽ intuliſſent. Cæterũ ſentiẽs egreſſum eorũ cõſul exploratores miſſos, reuoca-
tiõe ſubita diſpſos i excurſionibꝰ recoepti,& idecẽtes iſtruxit ordies. Sicq; Vol-
ſcis cũ multo cõtẽptu,ſiducia'que aduenıẽtibus, vbi p̄ter opinionẽ apparuit cõſi-
ſtẽs ordine vis oĩs hoſtiũ timor incidit ad iopinatũ aſpectũ, nec cõmunis cautio-
nis oĩm cura vlla, ſed ſalutis cuique ꝓprie prouidẽtia. cõuerſique igiť vt cuique
pernicitas pedũ affuit effugere,alij per vias alias, & hoꝝ ꝗdẽ ſeruati ſunt in vrbẽ
plures,caterua aũt parua quędã quę maxie inſtructa erat i verticẽ mõtis excur-
rẽs,ponẽs'q; arma ibi ſequẽti nocte ꝑmãſit. Diebus vero cõſequẽtibꝰ collocãte
pręſidiũ colli cõſule,claudẽtéque armis oẽs exitus, coacta fame ſe traditis armis
dedidit. Cõſul aũt p̄dã quãta potius erat,& ſpolia vẽdere quęſtoribꝰ iuſſis, pecu-
niã in vrbẽ miſit,poſtque nõ multũ tẽpus motis raſtris ex hoſtili regiõe, deſinẽ-
te iã anno,abduxit domũ exercitũ. Inſtãte vero tẽpore comitiorũ, viſum eſt pa-
tritijs irritatã plebẽ vidẽtibus, poenitentẽque dãnatiõis Caſſij, vt in cuſtodia eã
haberent, nec cõmoueret iteꝝ in ſpẽ largitiõis ſortiũque diſtributionẽ,ſubducta
ab aliquo ad ductãdã multitudinẽ valido cõſulatus'q; aſſumẽte dignationẽ. Vi-
ſum igiť eſt eis facillime inhibitũ iri eorũ appetitionẽ oĩm, ſi cõſul fieret vir ali-
quis minime popularis. His'que cõſultis, iubẽt cõſulatũ petere alterũ ex accuſa-
toribꝰ Caſſij Fabiũ Cæſonẽ fratrẽ gerentis tũc cõſulatũ quinti, & aliũ ex patrijs
L. Aemilius Cęſo Fabius Coss. Luciũ Aemiliũ virũ maxie optimatẽ. His igiť petentibus hũc magiſtratũ,cum
prohibere nõ poſſent plebeij relinquentes comitia abierunt è cãpo. Erat eñ cõ-
tionis per ordines robur inferendis ſuffragijs penes illuſtriſſimos primos'que ha-
bentes cenſus,eratque rarũ quiddã quod medij ordines cõſirmaret. Ordo aũt vl-
timus in quo plurima pauperrima'que pars plebis ſuffragiũ ferebat vnius, vt ante
dictũ eſt, ſuffragij potẽs erat. Accipiuntque igiť cõſulatum ducẽteſimo & ſeptua-
geſſimo anno ab vrbe cõdita, Lucius Aemilius, Mamerci filius,& Cęſo Fabius, Cę-
Si foris abſit domi querẽdus eſt hoſtis. ſonis filius: imperãte Athenis Nicodemo, quibus quidã ad votũ contigit vrbana
nulla perturbari ſeditione, externis bellis vrbem circunſtãtibus. In om̃ibus eñ
gentibus locis'que omnibus: ſiue græcis ſiue barbaris ſolent bellorum externorũ
ceſſationes ciuilia populariaque excitare bella, hocque maxĩe his accidit, qui bel-
licam tollerantem'que malorum vitam, libertatis principatuſqúe deſiderio eli-
gunt. difficulter enim ingenia diſcentia plus appetere arcentur, cõſuetorum ope-
rum perſeuerantia, propterea'que ducum prudentiſſimi ſemper aliquas ex alie-
nigenis exercitant inimicitias, meliora putantes eſſe inteſtinis bellis externa.
Tunc'que igitur fortuna quadam euenere conſulibus inſurrectiones ſubiecto-
rum. Volſci enim ſine ciuili romanorum motu erecti tãquã plebe cum principi-
bus pugnante, ſiue pudore irrati prioris cladis ſine pugna acceptæ, ſiue ex ſuis
viribus ſanè multis de ſe ipſi magnifice ſentientes, ſiue propter hæc omnia roma-
nis inferre bellum cogitarunt. Congregantesqúe ex omnibus vrbibus iuuentu-
tem, partem quandam copiarum in Hernicorum, latinorum'que vrbes miſerunt.
Reliqua verò parte, quæ plurima erat, & optima venturos hoſtes ad vrbes ſuas
coepturi erant. cognoſcentibus autem romanis iſta, viſum eſt vt bifariam copias
diuide-

diuiderent, eſſéq; pars vna Latinorũ Hernicorũ'que vrbibus prẽſidio, altera Vol
ſcorũ populareꝫ regionẽ. Sortiẽtibus aũt cõſulib⁹ copias, vt mos eſt eis, exercitũ
qui ſocijs auxilio futurus erat, Fabius accœpit. Alterũ habens Lucius, ad antiatũ
vrbẽ duxit, propius'q; mõtes fact⁹, ac vidẽs hoſtiũ exercitũ, tũc quidẽ caſtra ex
aduerſo in colle poſuit. Diebus aũt ſequẽtibus, exeũtibus in planiciẽ hoſtibus, aſſi
ducque eũ prouocãtibus in pugnã. vbi tẽpus ſe habere opportunũ putauit, edu-
xit copias, ac priusꝙ ad manus veniret, multa vſus adhortatiõe, bellicũ cani iuſ-
ſit, cõſuetũ'que clamorẽ reddẽtes milites cõgrediunꝫ, & vbi lanceas & iacula, &
miſſilia quę'que cõſumpſere, educẽtes gladios, alteri in alteros irruũt ęquali vtri
que audacia, pugnęq; deſiderio vtẽtes. Erat em̃, vt ante dixi, pugnãdi mod⁹ vtriſ
qúe ſimilis, nec prudẽtia, nec experiẽtia romanorũ in prœlijs qua vtentes vicere
multa, neq; tolerãs illud & erũnoſum in laborib⁹ per multa exercitũ certamina
ſuperabat. Erãt em̃ apud hoſtes quoq; eadẽ ex quo Martiũ romanorũ ducẽ nõ ob
ſcuriſſimũ ductorẽ habuerũt. Sed obſiſtebãt vtriq; è ſtatione in qua primũ col-
locati erãt nõ decẽtes, deinde paulò poſt retrocedebãt Volſci in acie, & cũ ordi-
ne ſuſcipiẽtes romanos. Erat em̃ ſolertia iſta militaris, vt diſſiparẽt eorũ acies, &
ex ſuperiori ipſi pugnarẽt loco. Romãi vero putãtes fugæ hoc eſſe initiũ, ſeque-
banꝫ paſſu, & ipſi ordine cõſequẽtes. Sed poſtꝙ eos ſpectarũt curſu tendentes ad
vallũ celeri, & ipſi, & incõpoſita cõtendũt ꝑſecutione. Vltimique poſtrema cu-
rãtes manipuli, etiã mortuos, vt iã victis hoſtibus ſpoliabãt, & ad dirripiẽdã re-
gionẽ cõuertebanꝫ. Quę vidẽtes Volſci, hi, qui fugę ſpeciẽ ꝓbuerãt vbi vallo pro
pinquarũt cõuerſi ſtabãt, & ꝗ relicti erãt ĩ caſtris, apiẽtes portas multis ex parti
b⁹ excurrunt, ſitque rurſ⁹ cõuerſa pugna, fugiẽtib⁹ ꝗ ꝑſequebanꝫ, & ꝗ ſugiebant
ꝑſequẽtib⁹, ibique multi ſtrenuiq; romanorũ cadũt, vt cõſentaneũ eſt, ꝑ decliuẽ
locũ pulſi, & à multis pauci circũdati, cõſanguinea quoq; iſtis paſſi ſunt quicũq;
ad ſpoliãda cadauera, & ad ꝓdã cõuerſi cedẽdi ex ordine, & in acie poteſtate pri- Pugna cõ
uati erãt. nã & hi quoq; deprę hẽſi ab hoſtib⁹, alij cęſi ſunt, alij captiui ducti. Qui- ſulis parũ
cũq; vero ex his, & ex eis ꝗ à mõte abducti erãt ſeruati ſunt, cũ iã aduesperaſce- proſpera.
ret, ferẽte eis opẽ eqtatu, redierũt ĩ caſtra. Videbaturq; auxilio ſuiſſe eis ne omni-
no ꝑderenꝫ, iber multus ex cœlo ruẽs, & tenebrę, vt in ꝓſundis fit nebulis. Quę
res hoſtibus ſegnitiẽ exhibuit, ꝑſequẽdi nõ valẽtib⁹ lõginqua deſpicere. Sequen-
ti vero nocte, abducẽs cõſul exercitũ ſilẽtio, & ordie abijt, ꝓuidẽs vt lateret ho- Cõſul ad
ſtes, & ad vrbẽ lõgulã circiter crepuſculũ cõſedit. Tumulũ eligẽs idoneũ ad ar- lõgulam
cẽdũ ſupvenieẽtes, ibiq; ꝑmanẽs curãs'q; lãguẽtes ex vulnerib⁹, & adiectos pu- cõſedit.
dore caſus inopinati cohortãs milites erigebat, & in his quidẽ erãt romã. Volſci
vero vbi illuxit dies, cognouereq; relicta eſſe caſtra ab hoſtibus, ꝓcedẽtes ſpoliã-
tes'q; hoſtiũ mortuos, & ſemimortuos quib⁹ eſſet ſpes ſalutis occidentes ſepultu
rę'que mãdãtes ſuos in vrbẽ proximã Antium deſcẽderunt, vbi peana canentes
ex victoria, cedentes'que victimas in templis omnibus ad epulationes volupta
tes'que conuertebantur, ac ſi quidem perſtitiſſent in ea tunc victoria néque
aliquid vlterius moliti eſſent, pulchrum vtique finem eis ſuſceperat certa-
men, non enim romani prodire amplius ex vallo ad bellum ſuſtinuiſſent, ſed
optabile eis fuiſſet ex hoſtili agro decedere meliorem manifeſta morte eſſe ſu-

gā ingloriā exiſtimātibus, ſed pl . illi appetentes etiā proprijs victorię gloriam
amiſerūt. Audiētes eñ ab exploratoribus, & trāsfugis, eſſe paucos qui ſeruati ex
romanis erāt, & eſſe illos maiori ex parte ſaucios, cōtēpſere eos ad modū, rapien-
tes'q; arma in eos procurrere: eſt'q; magna pars inermis ex vrbe etiā ſecuta cum
ſpectādi prælij gratia, tū ad prędā, & emolumēta. Vbi vero aſcenderūt collē cir
cūſteterūt'q; caſtra, diuellereq; conabant̃ vallū, primū quidē romanorū equites
pedeſtri pugna dimicātes propter naturā loci, i eos excurrerūt: poſtq; iſtos ij, qui
vocātur Triarij circūdātes manipulos, ſunt eñ iſti æuo maximi militantiū, qui-
bus caſtra relinquūt tuēda, cū in pugnā exeūt, & ad quos vltimos etiā iuuenes ſi
magna fiat eorū ſtrages carētes alio auxilio cōfugiūt. Volſci aūt à principio ex-
cœpere romanorū inuaſionē, perſtiterūt'q; pugnātes diu animoſe, deinde ꝓpter
naturā loci, deteriores facti ſubcūbebant, ac poſtremo pauca ipſi inſerētes hoſti-
bus, multa accipiētes detrimēta, redierūt in planitiē: ibiq; caſtris poſitis, ſequenti
die inſtruxerūt aciē, ꝓuocarūt'q; in pugnā romanos, q̄ nequaq̄ prodiere. Quod
Volſci ſuperiores. cū audiſſent Volſci, deſpiciētes eos cōuocarūt ex vrbibus copias, parabātq; ſe tā-
quā diſiecturi multa manu romanorū munitiōes, facileq; magnū cōſumaſſent
opus conſulē, & romanas vires aut vi, aut per fœdera in poteſtate habentes (non
eñ locus ille cibarijs amplius abūdabat) niſi prius aduenißet romanis auxilium,
Auxiliū romanis allatum. per quod quidē prohibiti ſunt Volſci finē bello pulcherrimū īponere. Nā cōſul
alter Cęſo Fabius cognoſcēs qua in fortuna eſſent oppoſitę volſcis copię, volebat
quidē ipſe quācelerrime omni cum exercitu ſuperuenire obſidentibus munitio-
Cæſo Fabius. nes, verū vbi ſacrificanti augurantique ei non euenere auſpicia egregia ſed aduer
ſabatur egreſſui eius numen, ſubſiſtit quidem ipſe, ſed cohortes aliquot eligens,
optimas collegę miſit. Hæ'que occultas vias noctúque maxime iter facientes,
ingreſſæ ſunt clàm hoſtibus vallum ſiq; Aemilius fidentior factus eſt præſentia
ſociorum. Hoſtes vero multitudine quę iam cōuenerat eo loco fręti, & elati, quia
in pugnam nō egrediebātur romani denſantes manipulos, montem aſcenderūt,
ac romani ſinentes eos per otium aſcendere, ſinenteſque multum circa vallum
laborare. Vbi ſigna pugna clara ſunt, deijcientes multis in locis vallum hoſtibus
ſuperueniunt, & alij quidem manum conſerentes, gladijs rem gerebāt, alij verò
ex propugnaculis lapides, & iacula in aſcendētes lāceaſque demittebāt, neq; miſ
ſile vllum incaſſum prorſus ferebatur compreſſis arctiori loco multis, deturban
tur'q; tandē ex colle amiſſis pluribus ſuorum Volſci, & in fugam ijdē verſi, vix
Ro. proſpere rē gerunt. in caſtris ſuis ſeruantur, tūc'q; romani, vt, qui iā in tuto eſſent, deſcēdētes in eorū
agrū cibaria, & cętera quorſicūq; penuria erat in caſtris acceperūt, vbi vero tē-
pus venit comitiorū, Aemilius in exercitu permāſit, pudori ſibi ducēs per cala-
mitates indecētes vrbē ingredi, amiſſa parte exercitus optima. Collega vero eiꝰ
reliquēs proſpere exercitui ꝓfuturos in vrbē redijt, cōuocās'que ad comitia mul-
titudiem, non ex eis conſularibus quibus populus volebat dari conſulatū, propo-
ſuit ſuffragij lationem, quandoquidē nec volētes ad imperiū ipſe petierāt, de pe-
M. Fabius L. Valeriꝰ conſules. tentibus autem conuocans ordines, dedit eis ſuffragia. Erant enim illi quos ſena-
tus elegerat, & quibus mandari eū magiſtratū iuſſerat, plebi haùd valde grati.
Deſignatiq; ſunt in ſequentē annū cōſules, frater iunior proponētis comitia cōſu
lis, Marcus Fabius Cæſoni filius, & Lucius Valerius Marci filius, is qui Caſſiū ter
conſulem

cõſulẽ accuſans tyrãnidis affectatę ꝑdidit. Hi q magiſtratũ ineũtes, volebãt lo-
co mortuorũ in bello aduerſ⁹ Antiates cõſcribi alios, vt qđ deficiebat i cohortib⁹
ſuppleret. Factoq; ſenatuſcõſulto, pręſcripſerũt diẽ, quã adeſſe oportebat, q ętã-
tis militaris erãt, poſtq̃ q dẽ rẽ, tumult⁹ fuit per vrbẽ mult⁹, & ſermões ſeditioſi
pauperrimorũ hoim nolẽtiũ ſenatuſcõſultis, neq; cõſulũ poteſtati obtẽperare, q
agri ſortiẽdi pactiões eis nõ ſeruauerãt. Cõuenietẽſq; ad tribunos plurimi, prodi-
tionẽ eis exprobrabãt, & exclamabãt implorãtes ab eis auxiliũ, ac cæteris quidẽ
videbať, Haud eſſe tẽpus congruũ aſtãte eis externo bello reuocãdi, ſuſcitãdiq;
ciuiles inimicitias. Vnus aũt ex his Caius Malius plebeios ſe nõ proditurũ dixit,
neq; eſſe permiſſurũ cõſulibus, vt exercitũ cõſcriberẽt, niſi prius deſignarẽt agri
publici terminatores, de'q; agri ſortione decretũ ſcribẽs ipſi, in populũ efferrent;
contradicẽtibus vero ad hęc, cõſulibus, & excuſantibus nihil eorũ permittere id,
quod erat in manibus bellũ, ſe mẽtẽ ait eis nõ adhibiturũ, ſed totis viribus deſcri-
ptionẽ inhibiturũ, ac ſic faciebat. Sed nõ tñ vſq; in finẽ valuit, etem̃ ꝓgredientes
extra vrbẽ cõſules, in adiacẽte vrbi cãpo curules ſellas poſuere, ibiq; deſcriptio-
nẽ faciebãt, & q legibus nõ optẽperarẽt quãdo quod abducere eos non poterant,
mulctabant pecunijs. Quibuſcũ'que poſſeſſiones adeſſent, excidẽtes eas caulaſ-
que euertẽtes, & quorũcun'q; vita eſſet agricolaris, in alienis poſſeſſionibus ho-
rum iuga bouũ pręparata ad culturã, & pecudes, & iumenta ſarcinaria, & inſtru-
mẽta cuiuſcũ'q; generis, ſiue ad colẽdos agros, ſiue ad percipiẽdos fructus abdu-
cẽtes, & ferentes, nec qui deſcriptionem inhibeat. Tribunus eſſe amplius auxilio
eis poterat, nullius em̃ extra vrbẽ tribunicia poteſtas eſt eorũ in męnibus vrbis
circũſcripta, nec extra vrbẽ ſas eis cõmorari, niſi ad vnũ tẽpus cũ ſacrificiũ ioui
perficiũt cõmuniter magiſtratus vrbis oẽs ꝓ latinorũ gẽte in albanũ mõtẽ aſcẽ-
dentes. Hęc vſq; ad nos cõſuetudo ꝑmanet, ꝙ nulli⁹ extra vrbẽ rei domini ſunt
Tribuni, qn & ciuile bellũ, ꝙ ętate mea maximũ ſuperiorũ oim, mouẽs cã ſuper
multas alias, maior'q; viſa eſſe, & ſufficiẽs ad diſtinguendã vrbẽ hęc fuit, qđ tri-
bunorũ q dã ſe vi ex vrbe pulſos eſſe cõq̃rentes, ab obtinẽtes quo ſe cõuerterent
cõfugereiſq; v ſus hac excuſatione tanq̃ plebis magiſtratui q oĩa ducit, poteſtate
adẽpta ꝑter maiorũ iuſiurãdũ, ipſe pie iure'q; opẽ ferens, vrbem cũ armis inijt,
& eos viros in magiſtratũ reſtituit, ſicq; plebei nihil tunc tribunicia fruentes po-
teſtate, ferociam ſubmiſerunt, & euntes ad præſidentes, collectioni exercitus
dedere nomina iuſiurandumque præſtiterunt, & ſub ſignis ſunt deſcripti. Vbi
vero ſupplemẽtũ cohortibus affuit ſortitis cõſulibus exercitum ducatus, Fabius
miſſiles ſocijs auxilio copias accœpit. Valerius eas aduerſus Volſcos militabant,
nuper ſcriptas etiam adducens. cognoſcentibus autem hæc hoſtibus; quę viſum
eſt, aut domo vires alias accerſcerẽt, & caſtra in locis munitioribus ponerent, ne-
que aliquam temerariã periclitationem, vt anteà ex cõtemptu hoſtiũ ſubierent,
ſuntq; facta hęc celeriter, ac cũ eſſet eadẽ de bello ducibus ambob⁹ ſententia; vt
ſua vterq; munimenta tuereť, ſi quis ſuperueniret hoſtilia aũt tanq̃ vi capienda
inie aggredereť, excurriſſet ſic cõctãdo, nõ paruũ tp̃s extractũ, metu aggrediẽ-
di aliena, nõ illi tamen in cõſtitutis permanere potuerũt. quãdo em̃ frumentãdi
aut alicuius opportunæ rei cauſa oporteret, partem aliquam exercitus emittere

cõgreſſ⁹ inter eos fiebãt, accipiebãturq; plagę,ſemper'q; vicere apud eoſdẽ erat,
ſępius eñ implicitorũ inter ſe moriebant̃,nõ pauci plures'q; vulnerabant̃ ac Ro=
manis quidẽ, id quod abſumebat̃ nullę ſuperueniẽtes alicundę copię ſupplebant.
Volſcorũ vero exercitus, alijs ſuper alios aduenientibus magnũ aſſumebat incre
mẽtũ. Qua ex re elati duces illi,eduxere copias ex caſtris in pugnã. exeũtibus'q;
romãis etiã, & ex aduerſo ĩſtructis,cito p̃liũ cõmittit̃ equitibus'q;, & inermib⁹,
& peditib⁹ pari vtẽtib⁹ prõptitudine,& peritia,& vnoquo'q; ſolũ vicere ſibi pro
ponẽte, vbi vero ex eis mortui vtrin'q; multi in eo'in quo collocati erãt cadẽtes
loco iacuere,pluresq; mortuis ſemineces,& q adhuc in certamine, & in aſp̃is per
ſtabãt pauci extitere , nec iſti etiã ad agẽda bellica opera ſatis validi grauãtib⁹ eis
ſiniſtras man⁹ clipeis ob multitudinẽ infixorũ telorũ ne valẽtibus ſuſtinere icur
ſus, obtuſis quoq; pugionũ acieb⁹ aliq̃busq; eorũ etiã cõfractis totis vt non eſſet
eis ampli⁹ quo vterent̃ laſſitudine, aut q̃ pugnãtibus ipſis p̱ totã diẽ plurima erat
neruos diſſoluẽte ſaucios'q; debilitãte,ſudore quoq;, & ſiti & anhelitu,qualia ſuf=
focãte aĩ tẽpore accidere diu pugnãtibus ſolẽt vtros'q; torquente, nullũ ſumpſit
mẽtione dignã finẽ ea pugna,ſed vtriq; cupide reuocãtib⁹ ambob⁹ ducib⁹, reuer
ſi ſunt ĩ caſtra,neuterq; poſt hoc in pugnã ampli⁹ exiuere, ſed ex aduerſo cõſidẽ=
tes,obſeruabãt vtriq; egreſſus q neceſſariorũ cã fierẽt. Viſum eſt tñ , erat'q; ſer=
mo romę mult⁹,q̱ tũc vincere valẽs roman⁹ miles ſpõte nihil illuſtre fecit,odio
cõſulis,itaq; aduerſus patritios,ob deceptã agri ſortionẽ,ipſi vero milites,vt non
ad ductãdũ idoneũ cõſulẽ incuſabãt,dãte lr̃as ad neceſſarios ſuos q̱q;,& quę qui
dẽ in exercitu fiebãt erãt talia, in vrbe vero multa ſigna apparebãt irę minimũ
demõſtratiua per voces, viſaq; inſueta quę in hoc oĩa cõtẽderũt,q̱ & vates & ſa
crorũ enarratores cõferẽtes ĩ vnũ peritias declararũt,deorũ quoſdã q legitimos
honores ſerũt iratos eſſe, nequaq̃ pure neq; ſancte perfectus ſibi ſacrificijs,ac fa=
cta poſt hoc multa ab oĩbus inquiſitione poſt tẽpus aliqd̃ iudiciũ põtificibus de=
fert,qd̃ vna virginũ ſacrũ ignẽ cuſtodiẽtiũ propinia noie, virginitate amiſſa ſa
cra polluebat. Quã rẽ illi cruciatibus alijs'q; indicijs verã cognoſcẽtes,illã quidẽ
dẽptis vittis è vertice p̱ forũ mittẽtes intra muros viuã defoderũt,ac duos illius
corruptionis coargutos verberatos in aperto ſtatim occiderũt. Poſtq; hoc eis ſa
crificia,& diuinationes tãq; deorũ ira liberatis pulchre apparuere. Vbi verò tp̃s
comitiorũ venit aduenientibus etiã cõſulibus multũ ſtudij apparatus'q; adhibitũ
eſt à plebe aduerſus patritios de ſuſcepturis principatũ viris,illi eñ ex iunioribus
volebãt viros prõptos , & alacres mi'q; populares ad cõſulatũ p̱ducere, ac pete
bat id imperiũ viſus ab eis filius Appij Claudij inimiciſſimi,plebeis viſi arrogans
vir,& ferox ſodalitatibus'que,& cliẽtibus vnus maxime oĩm ęqualiũ ſuorũ va=
lẽs,plebs aũt ex ſenioribus,& qui experiẽtiã clemẽtię ſuę dediſſent, & quieſſent
proſpecturi vtilitati reipublicę nominans fieri cõſules volebat, magiſtratuſque
deſidebãt, diſſoluebãt'que viciſſim quotidie alij aliorũ poteſtates,quãdo eñ cõ=
uocabãt cõſules multitudinẽ,tãq̃ deſignaturi petẽtes eũ magiſtratũ cõſules,tũc
tribuni prohibẽdi domini comitia diſſoluebãt,quãdo vero illi rurſus cõuocarẽt,
plebẽ vt comitia peracturã,nõ permittebãt cõſules poteſtatẽ habẽtes cõuocãdi
multitudinẽ,calculoſque tradẽdi, accuſationes'q; fiebãt inter ſe cõcertationes'q;
aſſiduę,

aſſiduę per ſodalitates cōſpirantiū, ita vt verbera inſerēt quādoque alij alijs prę iracūdia neque procul abeſſet per arma etiā ſeditio. Quę cognoſcens ſenatus diu cōſiderauit queādmodū rebus vteretur, vim afferre ipſa nō valēs, neque cedere volēs plebi, erat aūt ſentētia arrogātior dictatorēvt crearēt comitiorū cauſa, quē quid putarēt optimū, hūc'que poteſtatē accipientē ſeditioſos vrbe eijcere oportere, & ſi quid erat peccatū in prioribus magiſtratibus corrigere, & quē vellet ad miniſtrationis modū cōſtituentē ipſum præclaris viris magiſtratus tradere, clementior autē erat ſententia vt interreges eligerēt æuo maximos, & honoratiſſimos viros quibus cura eſſet prouidēdi, vt qui magiſtratus pertinēt, optime perficerent, eodē modo quo deficiētibus regibus fiebat, huicq; ſentētiæ pluribus accedētibus creat ab eis iterrex Aulus ſēpronius, attratinus, alijque diſſoluti ſunt magiſtratus, hicque procurās vt haberet ciuitatē quotidie ſine ſeditione, alterum vt mos erat eis. Interregē creat ſpuriū largiū, qui conuocās ordinatim cōtionē, tradēs'que ſecundū cēſus calculos, de amborū cōſenſu cōſules creat Caiū Iuliū cognomine Iuliū ex populi beniuolis, & quintū Fabiū Cęſonis filiū iterum ex optimatū ſtudioſis, ac plebs nihil ab eo paſſa, prioris cauſa conſulatus, potiri eū iterū permiſiſſet ea poteſtate, Appiū peroſa, & quia ille inhonorari videbat gaudēs admodū, ac primoribus anitētibus virū prōptū, & alacrē nihilq; molle plebi cōceſſurum ad magiſtratū educere, ex ſententia viſum eſt veniſſe, quidē ad ſeditionē attinebat in iſtorū conſulū magiſtratu, equi eñ in regionē latinorū irrūpētes mācipia multa pecora'q; abegerant, inuaſione latronū vſi, & ex Etruſcis Veientibus romā agri magnā partē excurſionibus vexauerant. Senatu verò cū equis bellū in aliud differēte tēpus à Veientibus aūt poſcere rationem decernente equi quādo prima eis ex ſententia euenerāt, nemo'q; aliqua prohibitus apparebat, fiducia elati incōſulta, nō amplius latronū more bellum gerere cogitarūt, ſed manu valida decurrētes ad vrbē arctonā, vi eam capiunt, diripientes'q; regionē, & vrbē multas'q; opes abducēs abierūt. Veientes aūt reſpondētes, aduenientibus romanis quod nō ex ſua, ſed ex alijs Etruſcorū vrbibus fuiſſent prędones illi, legatos ita dimiſerūt nihil, ipſi iuſtorū faciētes, incideruntq; tamē legati in veientes prædā ex regione abducentes. Quę cognoſcēs à legatis ſenatus bellum gerere cū Veiētibus decreuit, & exercitū ducere vtrū'que cōſulē, fuit tamen de decreto anceps ſermo, & erant multi non ſinentes inferri bellum cōmemorātes plebeis agri ſortionem, quę cum cum decreta eſſet à ſenatu, iam quintū annum ipſi publice credentes fidei decoepti erant, & cōmune putātes bellum ſi cōmuni vtens ſententia omnis Etruri agētis eiuſdē, vrbi opem ferret, ſed non pręualuere tamen ſermones hi militū, ſed confirmauit ſenatus decretū etiam populus ſpurij Largij ſententia adhortationeque vſus. poſt'que hęc cōſules copias eduxere, caſtra ponētes ſeorſum haùd procul veijs, & cōplures dies illic cōmorati, poſtquā nō exhibebāt hoſtes, populata regione eorū quantum potuere abduxerūt inde exercitum, nec eſt aliud dignum mentione in eorum conſulatu geſtum.

OCTAVI LIBRI FINIS.

VNO VERO POST HOS CONSVLES DISCORdia inter plebem ſenatum'que orta eſt de creãdis cõſulibus. nam hi quidem volebant ambos ex optimatibus ad magiſtratũ producere, plebs vero ex eis qui ſibi grati eſſent, cõtendentes'que inter ſe ſenatus, & plebs, poſtremo alteri alteris perſuaſere, conſules ex vtra'que parte eligi deſignatique ſunt. Cęſo Fabius iterũ à ſenatu, is, qui Caſſio de tyrãnide diẽ dixerat, & Spu. Furius à plebeijs, quinta, & ſeptuageſima olympiade, principe athenis Calliade, quo tẽpore exercitum in gręciã Xerxes duxit. Inito autem ab his nuper conſulatu, aduenere à latinis legati rogantes mitti ſibi cum exercitu alterũ è cõſulibus, qui nõ vlterius progredi ſineret equorum deſpectionẽ, & mota omnis etruria nũtiabatur, neque diu dilatura bellũ. conuenerat enĩ in cõmune concilium ea gens, ac rogãtibus multũ Veiẽtibus, vt, & ipſi bellum ſecum aduerſus romanos ſuſciperent, hũc poſtremo finem introduxerẽt, vt liceret ex Etruſcis quicun'que vellẽt belli fieri participes: aderat'que digna iam pręlio Veientibus manus addita. Iſta autẽ cognoſcentibus romanorum primoribus viſum eſt, vt conſcriberentur exercitus, & exiret vterque conſul. Vnus bellum cum equis geſturus, & latinis futurus vltor alter vires in etruriam ducturus. Repugnauit autẽ ad hęc tribunorum vnus Spurius Licinius, & congregans quotidie in contionem plebem, ſortitionis agri promiſſa à ſenatu repetebat, neque ſe permiſſurum dicebat perfici aliquid, aut ex eis, quę aduerſus hoſtes, aut ex eis, qui agẽda in vrbe à ſenatu decreta eſſent, niſi decem viros crearent, terminatores regionis publicę: & plebi agrum vt polliciti erant diuiderent. Dubitanti autem ſenatui, & incerto quidnam ageret, Appius Claudius ſubijcit ſpectandum eſſe, quẽadmodum tribunos alios ab hoc ſegregarent, docẽs eum qui prohibebat, erat'que ſenatus cõſultis impedimẽto, ſacrũ eſſe poteſtatẽque ex lege habẽtem aduerſandi, & quibuſcũ'que impedimẽto eſſet ea prohibendi, cõſulebatque rurſus vt ſuſcępturi magiſtratum, cõſules hoc agerent, ſpecularentur'que quemadmodum haberẽt, ſemper tribunorum aliquos familiares ſibi amicos, vnã dicens eſſe poteſtatis magiſtratus illius diſſolutionẽ, Si inter ſe ipſi deſiderent. Hanc ſententiam introducẽte Appio, viſo'que eo recte admonere cõſules, & aliorum valentiſſimi, per multã potentiam effecere, vt ex tribunis quatuor ſenatui familiares fierent, hique primum conati ſunt verbis diſſuadere Licinio, vt ab inſtituto deſiſteret, donec finẽ bella acciperent, ſed cum ille aduerſarẽt, & adiuuaret, verbũ'que etiam contumacius auſus eſſet populo præſente dicere, male ſe Etruſcos, hoſtes'que cæteros dominos videre vrbiſque occupãteſque regionem publicam dimittere, viſi ſibi illi occaſionẽ habere pulchram, vt cõtraria aduerſus tantam arrogantiam dicerẽt, & agerẽt, ne populo quid læte ſermonem illum ſuſcipiente inhibere ſe ei dixere, & aperte perẽgerunt quicũ'que ſenatui cõſulibus'que viderent, ſolus'que relictus Licinius nullius amplius erat dominus,

eſt'que

eſt'que poſt hoc cōſcriptus exercitus, & ſunt omnia quorū cū'q; indigebat bellū ſumminiſtrata, alia ex publicis opibus, alia ex priuatis omī cum promptitudine properé'que ſortientes exercitus cōſules exiere, ſpurius furius ad equorū vrbes, & Cęſo fabius ad etruſcos. ac ſpurio, quidem ad notum omnia euenere non auſis hoſtibus manum cōſerere, multaſq́ue illi licuit per eam militiā pecunias mancipia'que capere, peragrauit. n. ducens ferens'q; propè in omnem regionē hoſtilem prædā'que militibus largit⁹ eſt, ac viſus ipſe quo'que anteà popularis eſſe, adhuc magis per hunc ducatum coluit multitudinē, & vbi tempus elapſum eſt ſubdialis militię ducēs integras nihilque paſſas copias dites eas in patria cōſtituit. Cæſo autem altér conſulū nihilo deterius ductās, laude operū priuatus eſt nō vllo illo ille peccato proprio, ſed quia populum beniuolū nō habuit, ex quo Caſſium in iudicium vocās, morti eū tradiderat, nō enim om̄ia quęcū'que opus eſt celeriter perficere imperanti duci milites, nec quęcū'que prōpta, & decēti vſo vita exhibere, nec quęcun'que clàm hoſtibus loca in præcommodum bene poſita furari, nec ad aliud quicq̄ agendum parati erant, vnde aliquē honorem ex iis, quę dux ipſe agebat, & bonā gloriā laturus eſſet, ac cętera quidem quę illi contumelioſi in ducem agebant minus ei moleſta erāt, nec iactura vrbi magna, ſed, ꝙ poſtremo egere periculum nō paruū intulit, & pudorem vtris'que magnum, inſtructa. n. acie inter colles, in quibus caſtra poſuerāt, totis vtrinq; viribus, multa iſti pulchra'que edētes opera, cogenteſque hoſtes fugā incipere, nec ſecuti ſunt abeuntes adhortante duce, neque caſtra expectātes illi obſidere voluerūt, ſed ſinentes imperfectū pulchrum opus redierunt in caſtra. aggreſſo aūt imperatore quędā pronuntiare, exclamātes alte multi vituperabāt ducem, exprobrabant'que ei quod multos eorū ſtrenuos'que per imperitiā ductandi perdidiſſet, aliiſque multis vtentes maledictis multa'que indignatiōe vt caſtra ſolueret, & ſe in vrbem duceret poſtulabant tanquam non ſufficientes futuros aduenientibus hoſtibus ad ſuſtinendū ſecundā pugnā, neque duce cōtraria docente, perſuadebat eis, neque eo cōplorante, ac ſuplicante ad preces alio affectu monebant̃, neque minas, & ingentes cōminatiōes quando eis etiā vtebat̃ cauebant, ſed ad omnia exaſperati perſtabant, tanta autē inobedientia, & cōtemptus ducis omnibus eis affuit, vt de media nocte ſurgētes, tabernacula diſſoluerent, & arma caperent, ferentque ſaucios iubēte nemine quæ dux intelligens coactus eſt exitum om̄ibus denuntiare cōtumaciā eorū veritus, & confidentiam. Hique tanquā ex fuga ſeruati, multa cum celeritate aduenerūt ſummo mane ad vrbem, qui vero ſuper muris erāt ignorantes hoc amicum eſſe agmē induebāt arma, & ſe inuicem cohortabant̃. Vrbs'que reliqua, vt in magna calamitate, turbatiōe repleta eſt, & tumultu, neque prius eis apparuerūt portas cuſtodes quā dies clara illuceſceret, cognoſcerent'que domeſticū exercitum, ita vt ſuper dedecus deſerendi caſtra, periculum etiā non paruum ſubierunt, abeuntes noctu incōpoſiti per hoſtilem regionem, nam ſi ſcientes hoc hoſtes, eos abeūtes inſecuti eſſent, nihil erat quod prohiberet omnē perdi exercitum. huius autem inconſulti diſceſſus, ſiue fugæ, plebis odium erga ducē cauſa, vt dixi, fuit, & inuidia honoris eius, ne triumphi ductiōe ornatus, clariſſimus vir fieret. Die autem poſtero cognoſcētes etruſci profectionem romanorū, mortuos eorū ſpoliarunt

Contumax exercitus erga ducē.

Etruſci victores.

ſauciosſqúe tollentes abduxerunt, & relictos in caſtris apparat⁹,qui multi aderāt, vt in diuturnum bellum parati,aſportarunt, & vt victores regiōem hoſtium ſibi proximam populantes abduxerunt exercitum. Poſt hos vero creati conſules

Gneus Mamilius. Marc⁹ Fabius cōſſ.

Gneus mamilius,& Marcus fabius iterū decernēte ſenatu vt exercitū Veios ducerēt quā poſſent maximū diē propoſuerūt,qua erāt deſcriptionē facturi exercit⁹. Impediēte aūt eis deſcriptionē, Vno tribunorū Tiberio pōtificio ſortiōiſqúe agri decretum reuocante, colētes ipſi collegarū eius quoſdā, vt priores cōſules fecerāt, diſtinxere eū magiſtratū, poſtq; hoc cū poteſtate magna peregerūt q̄ ſenatu viſa erant, ac diebus poſt deſcriptionē paucis exiuerūt aduerſus hoſtes, binas qdē vterq; ducēs romanorū legiōes,nec minorē iſta manū à colonijs, & à ſocijs miſſam. Aduenit eñ eis à Latinorū Hernicorūq; gēte duplū auxilij, quod poſtulaturū erat, ſed nō eo tamē vſi ſunt oī,ſed magnā gratiā ſe habere dicentes promptitudinem eorum,dimiſerunt miſſarū virum dimidium, ſtatuerūt'que ante vrbem tertium ex duabus legiōibus exercitum regionem cuſtodituturum, ſi qua vis alias hoſtium ex improuiſo appareret. Qui vero ſupra militarē delectū eſſent, vis'que eis adhuc eſſet ferendi arma, reliquerunt in vrbe arces moenia'que cuſtodituros. Ducētes'que propè veios copias, caſtra in collibus duobus poſuerūt, haùd diſtantia inter ſe multum,erāt eñ vires etiam hoſtium caſtra ante vrbem habentium multę'que,& bonę: cōuenerant eñ ex etruria oñi potentiſſimi pauperrimos ſuos ducētes,factuſqúe eſt nō paruo maior romano exercitu Etruſcus. Vidētibus igit̄ cōſulib⁹ multitudinem hoſtium, & armorum claritatem, timor multus incidit,ne non ſufficerent cū diſſidentibus ſuis viribus ex aduerſo inſtructi ad cōcordes vires hoſtium ſuperandas, viſum 'que eſt eis, vt muniētes caſtra, bellum extraherent,expectantes ſi qua daret ſibi praecōmoda hoſtium ferocitas in conſulto contemptu elata, leuía'que de hinc certamina fiebant multa, & inermium congreſſiones paruę,magnum vero aut clarum facinus fiebat nullū.Etruſci autem belli morā ferētes ęgre, romanis metum exprobrabāt, & cum in aciē non prodirent tanq̄ ſibi cōcedentibus illis campeſtria, magnifice ſe extollebant, & adhuc magis elati in deſpicientiā hoſtilis exercitus, contemptū'que cōſulum putantes minime ſe habere belli ſocium, nam in alterius conſulum Gnei Mamilij

Mamilij tabernaculū fulmine diſſipatū.

prętorium,fulmen cadens,tabernaculum eius diſſipauerat. Focum aram'que peruerterat,& armorum bellicorū alia viciauerat, alia penitus deleuerat,& ex equis eius generoſiſſimum,quo in proelijs vtebatur, famulorū'que aliquot occiderat. dicentibus autem vatibus præſignari à dijs valli captionem, & clariſſimorū virorum perditionem,excitans Mamilius de media nocte milites, abduxerat ad caſtra altera, & cū collega cōſidebat. Sciētes igitur diſceſſum ducis Etruſci,& quas ob cauſas id factū eſſet, ex captiuis nōnullis audientes, elati erāt ſenſibus adhuc magis tanq̄ pugnante cū romanis minime,& in ſpe erant multa vincendi eos, vates'que viſi ſubtilius alicunde perſcrutari ſublímia,& vnde fiunt ictus fulminum, & qui ea ſuſcipiunt poſt plagas abeuntia,loci deorum quibus vna quę'que reddūtur,& quę bona mala ve inducuntur, eundum eſſe obuiam hoſtibus admonebat,

Diuinationes.

diuidentes quod factum erat romanis ſignum hoc modo:quando enim in tabernaculum conſulis ſagitta decedit in quo erat praetorium,ac tabernaculum,ipſum

totum

totum vs'que ad aram deleuit, præſignat numen exercitui valli per vim capti defectionem, & illuſtriſſimorum exitium. Si igit̃ dicebãt illi manſiſſent in eo in quem decidit ſagitta loco, hi qui locum obtinebant, nec trãſtuliſſent in alteros ſignificata vnius valli captione, vnius'que exercitus exitio, is qui oderat eos genius vtique expleſſet iram. poſtquã autem quęrentes vt dijs ſapientiores eſſent in vallum alterum habitationem tranſtulere, relinquentes locum deſertum, tanq̃ nõ hominibus calamitates pręmõſtrante deo, ſed locis cõmunis oĩbus eis aduenięt à deo ira, abeuntibuſq́ue & ſuſcipiẽtibus, & quia alterum vallum ſuum vi capi, id diuina ſanciente neceſſitate, non tolerarunt quod oportuit, ſed illi ipſi inimicis tradiderunt, vallum illud quod relictum ſuſcepit pro relicto capiet̃ vi victum. Hæc à vatibus audientes etruſci, parte quadam copiarum relicta caſtra à romanis occupant tanquam munimẽtum quodã caſtris alteris oppoſitum. Erat autem aſper admodum natura locus, eis etiam qui romani caſtra ibant, ad arcendum pulchre poſitus. procurantes igitur etiam cætera ex quibus ſuperiores hoſtibus futuri eſſent, copias in planitiem eduxerunt. Cęterum quieſcentibus'que romanis ad equitãtes ad eos audaciſſimi etruſcorum, propius'que caſtra ſtãtes fœminas eos omnes appellabant, duces'que eorum timidiſſimis animalium ſimiles eſſe dicentes vituperabant, & vt duorum alterum facerent, poſtulabant vt vel ſibi virtutem bellicam vendicarent deſcendentes in planiciem vna'que pugna de ſumma rerum decernerent, vel ſi ignaui eſſe faterentur tradentes arma melioribus, pœnaſq́ue dantes eorum quę ęgiſſent, nulla amplius magnarum rerum ſe dignos ducerent, quotidiéque hoc faciebant, & vbi nihil perficiebant muro eos tanque cogendos famę circumualare ſtatuerunt: neglexeruntque diu cõſules quę fiebant, nõ ob ignauiam molitiem ve aliquam. erant enim animoſi bellicoſique vterq́ue, ſed militum maliuolum illud ſegnéque permanẽs in plebeis, ex quo de ſortione agri diſſidentes fuerant ſuſpectum illi habebant. erant eñ adhuc eis in veſtibulo ipſo, & ante oculos, ea quę ſuperiore anno fecerant, honori cõſulis aduerſantes, turpia & indigna ciuitate, cedentes victis ipſi victoria, fugæ'que improperiũ falſum tolerantes, ne vir ille triumphum duceret. Volentes igitur ſeditionẽ exercitu omnino tollere, & in priorem cõcordiam multitudinem omnem ſiſtere, & in hoc omne impendentes cõſilium & prouidentiam, poſtq̃ neque punitione partis alicuius eorum, licebat cæteros cõtinentiores reddere, multa'que inerat arrogantia, & habebant arma in manibus, neque poterant oratione ſuadendo adducere eos, qui ſibi perſuadere nolebant, duas has putarunt reconciliationis diſſidentium futuras, cauſas mitioris quidem ingenij hominibus. Erat eñ quiddam etiã in multis tale ex improperijs hoſtium pudorem ſegnioribus vero, ad honeſtum, eam quàm oĩs timet natura hominum neceſſitatem, & vt fierent hęc vtraque permiſerunt hoſtibus, vt, & conuicijs, & pudore vituperarent ſuam vt ignauorũ quietem, & operibus deſpicientiæ & contemptus multis factis cogerent ſponte eſſe ſtrenuos viros, etiam qui nolent. His eñ factis, magnam ſpem habebãt vẽturos eos ad pętorium indignãtes & exclamantes, ac iubentes ſe in hoſtes duci, quod & ipſum ſanè euenit, nam vt cœperunt caſtrorum exitus, etruſci foſſa valloque claudere ægerrime ferentes opus id romani pauci primum, deinde multi

conglobati concurrentes,ad tabernacula conſulum exclamabant,proditioniſqúe eos inſimulabant, ac niſi eis dux egreſſus eſſet aliquis, ſine illis ipſi cum armis, ſe in hoſtes exituros dicebant. Vbi vero hoc ab omnibus factum eſt,adeſſe ſibi rati duces,tempus quod expectabant,iubent miniſtros multitudinem ad concionem euocare.

Fabij oratio.

Aſtans'q; Fabius huiuſmodi orationē habuit. Sera quidē ſit indignatio veſtra commilitones & duces ex ijs quæ ad veſtram contumeliam dicuntur,& agunt ab hoſtibus,ac veſtrum vniuſcuiuſcun'que velle obuiam ire hoſtibus multo tardius quā oportuit apparens,intempeſtiuū nunc eſt. Prius enim vos iſtud dicebat agere, quando eos vidiſtis primum ex munimētis deſcendentes,volenteſqúe prælium incipere. Erat enim tunc certamen de principatu profecto pulchrū, romanorum'que dignum animo,quod nunc ſit neceſſarium,nec euētus etiā optimus æque pulchrū capit finem, bene tamen & nunc facitis, volentes tarditatem corrigere & relicta recuperare, & habēda vobis eſt gratia veſtri impetus ad præclara. Si quidem ſit ex virtute,melius enī eſt, vt tarde incipias opportuna agere, quā nūquam.

Melius tarde q̄ nunquā.

Sique parem habetis omnes de vtilibus cogitationem,eadem'que omnes promptitudo impetus ad certamen cœpit. Sed timemus ne offenſæ, cōtentioneſqúe plebeiorum de ſortione agri cū optimatibus magni fiant cauſa reipublicę detrimenti, ſubijtque nos ſuſpicio, ne clamor iſte de exitu & indignatio, non eodem fiat conſilio ab omnibus, ſed alios quidem hoſtium vlciſcendorum cauſa cupere è vallo egredi,alios effugiendi gratia,ea vero ex quibus hæc nos ſuſpicari contingat,nō ſunt vates aut cōiecturæ,ſed opera manifeſta,nec ea vetera, ſed proximo anno geſta, vt omnes ſcitis, cum aduerſus hos ipſos hoſtes, egreſſo magno ſtrenuo'que exercitu,ac pręclarum nobis finem primo accipiente prælio cum poſſet is qui tunc ductabat conſul Cęſo. frater meus caſtra etiam hoſtium capere:victoriam'q; patrię adducere clariſſimā: inuidētes quidam ei hāc gloriā quoniam popularis non eſſet. neq; pauperibus gratia adminiſtrans: prima nocte poſt victoriam euulſis tabernaculis,nullius pręcepto refugerunt è caſtris,ne periculum quidem cogitantes ſe ſuſcępturum, incompoſitos & ſine duce abeuntes ex hoſtili regione & quidem noctu, nec futuri pudoris prorſus rationem habentes vllam quod ceſſiſſent,quantā in ipſis fuit hoſtibus principatu,& victores ipſi victis. Hos igitur horrentes nos viros, ò ductores ordinum & centuriones & milites, nec ad imperandum idoneos, nec parere volentes, multos ipſos,& contumaces,tenentes'que arma,neque prius plurium committere volumus,neq; adhuc confidimus cum talibus ſocijs de maximis certamem ſuſcipere,ne prohibitiones,& detrimenta fiant ijs, qui exhibent quę ſunt in ipſis prōpta omnis. Si tamen mentem illorum deus ad meliora duxerit, & abijciant ſeditioſum illud, per quod in multis magnis'que lęditur reſpublica,defferentes hæc in pacis tempus,ſi quæ velint pręteritam dedecus hac nūc virtute corrigere, nihil amplius ſit quod prohibeat nos in hoſtes ire,ſpem ipſos nobis proponētes optimam. habemus enī cū ſpes multas cauſas'que alias victorię,tum vero maximas illas & firmiſſimas, quas nobis exhibet hoſtium amentia, qui multo nobis multitudine præſtātes,& hoc ſolo valentes audatię peritiæ'que noſtræ obſiſtere,hac ſe ſola commoditate priuant conſumantes in cuſtodiam munimētorū maximam copiarum partem.

deinde

deinde etiam cũ oporteret eos caute, & moderata ratiotinatione vnaquæ'q; agere,
cogitantes cum quibus viris ſe'que ſortioribus futurũ eis ſit diſcrimen,confidenter,
& incõſiderate in certamen veniũt,tanquã aliqui ipſi inexpugnabiles, & tanquam
nobis ob ſtuporẽ ſui territis. Circumuallationes igitur & vſque ad caſtra noſtra ad
equitationes,& multa verbis rebus'q; cõtumelioſa hoc poſſunt. Hęc igitur cogitã
tes, & priorum certaminũ memores multorũ quidẽ & pulchrorũ, quibus eos vici
ſtis,ite cũ alacritate ad hoc etiã certamẽ,& in quo quis'q; veſtrũ loco collocatus fue
rit,hunc puto eſſe domum ſortem'que & patriam, & qui ſeruet iuſta ſtantẽ ſibi pu=
tet ſalutem quærere, & qui proximũ deſeruerit, ſed ipſum putet hoſtibus prodere,
illius'que maxime memẽtote,quod permanentiũ hominũ & pugnãtiũ exiguũ eſt
quod perditur, declinantiũ autẽ & fugientiũ perexiguũ eſt quod ſeruatur. Adhuc
autẽ dicente eo, ad generoſitaẽ cohortãtia, & multas inter verba lachrymas effun=
dente, & vnũquẽ'q; Cẽturionũ ductorũ'q; ordinũ & militũ quẽ illuſtre aliquod fa
cinus in prælijs edidiſſe ſciret nomine appellãte, & multa magna'q; egregie pugnã
tibus ſe daturũ pollicẽte pro geſtorũ magnitudine honores, opes alia'que adiumẽ=
ta, acclamarũt omnes, fidere eum iubẽtes, & vt in prælium ſe duceret poſtulantes,
Vbi verò loqui deſijt,progreditur quidã ex multitudine Marcus Flauoleius vir ple
beius quidẽ totus & colonus.ſed nõ abiectorũ aliquis immo verò laudatorũ ex vir
tute, & imbecillis rebus ſtrenuus,atque propter hęc vtraque illuſtri vno legionum
magiſtratu ornatus,quẽ lex iubet cẽtũ & ſexaginta ſequique & iuſſa exequi hos Ro
mani lingua patria primipilos vocãt. Hic vir autẽ (erat eñ prę cæteris magnus &
aſpectu pulcher) ſtans in loco,vnde omnibus cõſpicuus futurus eſſet, poſtea ſic di=
xit. Timuiſtis conſules ne opera noſtra verbis ſimilia non fierẽt, ego primus vobis
pro me certitudinẽ promiſſionis ex fide maxima exhibebo,& vos ciues'que & eiuſ
dem fortunę ſocij, quicũque in ęquo cogitatis opera cũ verbis cõſtituere,ne vtique
fallite quin idẽ mecũ faciatis. Et his dictis intendẽs enſem iurauit gentiliciũ & prę
clarũ Romanis ſacramentum,per bonam ſuam ipſius fidem,ſeuictis hoſtibus iturũ
eſſe in vrbem,nec aliter, hoc iuratus cum eſſet Flauoleius,multa omnium ſecuta eſt
laus. ſtatim'que conſules ambo idem fecere, & qui minores habebant ducatus, Tri=
buni militũ & centuriones, & poſtremo multitudo omnis,quæ vbi facta ſunt mul=
tum omnibus acceſſit animi, multa'que inter ſe charitas fiducia'que rurſus & ius,di
ſcedentes'que è concione equites equis frænos inijciebant, alij lanceas,gladios'que
acuebant,alij protegentia extergebant, breuique exercitus omnis paratus ad pugnã
fuit. Conſules autem precibus ſacrificijs'que & litationibus inuocantes deos, vt eſ=
ſent ſibi duces exitus eduxerunt è caſtris in acie & in adornatu exercitum,ac Etru=
ſci videntes eos deſcendentes ex munitionibus mirati ſunt, & aduerſum exierunt
totis & ipſi viribus, & vbi in planiciem vtrique conſtitere, cecinerẽque bellicum
tubicines, concurrunt cum clamore vtrique alacri alteri in alteros irruentes, equi=
tes cum equitibus, & pedites cum peditibus pugnantes, multa'que ex Etruſcis cæ=
des edebatur. Qui igitur Romanorum dextrum obtinebant cornu, cuius ducatum
habebat conſulum alter Mamilius expulerunt oppoſitam ſibi aciem, deſcendentes
que ab equis pugnabant pedites. qui verò in ſiniſtro cornu ſtatuti erant, à dextro
hoſtium cornu circumueniebantur. Erat enim Etruſcorum phalanx ad hunc locum
excellens, nec paruo maior quàm altera perrumpebatur, hinc ita'que Romanorum

exercitus, multa'que accipiebat vulnera. Ductabat aũt loco ducis hoc cornu Quin
tus Fabius legatus, qui bis cõſul fuerat, diu'que reſtitit vulnera, accipiens multiplicia.
deinde lancea ictus per pectus vſq; ad viſcera penetrante acie exãguis cadit. Quod
Mors Q. Fabij. Vt audiuit cõſul alter Marcus Fabius (erat eñ in media acie cõſtitutus) ſuſcipiẽs ſtre
nuos manipulorũ, & fratrẽ alterũ Cæſonẽ Fabiũ reuocãs, cõtendit ad eam aciem, &
in multũ vs'que progrediẽs vbi dextrũ propulerunt cornu hoſtium, ad eos tendit
qui circumueniebantur, irruens'que in hoſtes, qui ad manus erant interfecit, &
qui lõgius, in fugam vertit, fratrem'que adhuc ſpirantẽ deprehendens attollit, qui q
dẽ multũ ſuperuehiẽs morit. Eis vero qui illũ vlti erãt animus adhuc amplior ma
ior'q; adeſt aduerſus hoſtẽ, neq; amplius animę ſuę prouidi irruẽtes cũ paucis in me
dios eos hoſtes qui maxime cõſiſtebant cumulos explerũt mortuorũ, & ab hac igi
Acris pugna cum Etruſcis. tur parte laborabat Etruſcorũ acies, & qui primi hoſtes populerãt cedebantur à vi
ctis, qui vero lęuum obtinebant cornu aduerſus Mamiliũ laborantes, fugere'que iã
incipiẽtes auerterũt ſibi oppoſitos, & eñ iaculo feriẽs quidẽ Mamiliũ per genu vſq;
Mamili⁹ ictus lancea. ad poplitẽ, direxit lanceam, ac illũ attollẽtes qui circũſtabant, detulerunt in caſtra.
Hoſtes verò Romanorum ducem mortuum opinati: corroborati ſunt, ac ferenti-
bus eis opem alijs decurrebant in Romanos carente duce, ſunt'que coacti Fabij re-
linquentes ſiniſtrum cornu, dextro ſubuenire, quos cum viderent Etruſci aduenien-
tes cum caterua valida, à perſecutione vlteriori auertũtur: atque denſantes cuneos
pugnabant in acie, amittebant'que ſuorum multos, multos'que interficiebant roma
norum, dum hæc fiunt Etruſci, qui vallum à Mamilio relictum occupauerant, elato
à duce ſigno, multa cum celeritate, magna'q; cũ prõptitudine eũtes ad vallũ alterũ
Romanorũ tendunt, tam'q; viribus nõ idoneis cuſtoditũ, & erat opinio eorũ vera,
nam pręter triarios & paucos quoſdam robuſtos homines, reliqua multitudo mer-
cantium, famuloruũ'q; & operariorũ in eo erat, fit'q; multis in paruũ locũ coeunti
bus (erat enim circa portas certamen) aſpera difficilis'q; pugna & mortui vtrinque
multi. Hoc in tempore Mamilius conſul cũ equitibus, auxilio veniens, vbi equus
eius cecidit, deiectus & ad ſtandũ inualidus ob multitudinẽ vulnerũ moritur. Cir
Mors Mamilij & vallũ. R. captum. caq; eũ multi ſtrenuiq; iuuenes, poſt'q; hoc ſtatim vallũ capitur, finẽ'q; habuit Etruſ
cis diuinatio, & ſi præſentẽ fœlicitatẽ cõſeruaſſent, cuſtodiſſent'que vallũ, appara-
tũ'q; Romanorum obtinuiſſent, abire turpiter eos coegiſſent, ſed ad raptũ relicto-
rum cõuerſi. requieſcẽtes'q; plures pulchrã prędã è manibus emiſerũt. Vt enim al
teri cõſuli nũtiata eſt valli captio, cũ equitibus peditibus'q; optimis aduolat, quem
vidẽtes aduenĩetem Etruſci, corona vallum cinxerunt. Fit'q; pugna ibi acerrima.
Horum quidẽ volẽtium ſeruare ſua, illorum autẽ timẽtiũ, ne omnino capto vallo
perderentur. Sic'q; interpoſito multo tẽpore, & multa habentibus Etruſcis præcõ-
moda (erat enim loco ſuperiores, & aduerſus homines pugnabant tota die in acie fa
tigatos) Titus Sicinius legatus, & pro prętore cõmunicato cum conſule cõſilio, cani
iuſſit receptui, & vna omnes factos, vnũ tantum valli latus aggredi, qua erat locus
maxime expugnabilis, omiſit'que interim ante portas loca omnia probabili quan-
dam vſus ratiocinatione, quod ſeruati quidem ſperantes vallo illi decederent, in deſ
peratione autem vtpote circundate vndique ab hoſtibus, neque vllo patente exi-
tu, neceſſariam haberent audaciam. Sic'que facto ad vnum tantum locum ad-
ſultu, non amplius ſe ad fortitudinem conuertebant Etruſci, ſed apertis por-
tis,

tis,ſeruati ſunt'ad caſtra ſua. Conſul aũt vbi malũ hoc depulit,ſubſidio iterũ,pugnã
tibus in planitie aduenit, id quod maximũ ſuperiorũ oĩm fuiſſe prælιũ romanis di-
citur numero hominũ,tẽporis'que diuturnitate & ancipiti fortunę cõuerſione ipſo- Prælium
rum etiã ex vrbe romanorũ maximũ & electũ robur,circiter viginti milia peditũ anceps.
extitere:equites'q; in legionibus quatuor inſtructi,ſimilis oẽs mille & ducẽti ex co-
lonijſq; & ex focijs altero tantũ robur , extractũ aũt eſt tẽpus prælij paulò ante me-
ridiẽ incepti,vs'q; ad occaſum ſolis. fortuna'q; nũc huc, illuc,in victoriã & in cladẽ
inclinãs,diu perſeuerauit,mors'q; affuit cõſulis & biſcõſulis,legati aliorũ'que multo
rũ principum,ductorũ'que ordinũ & cẽturionũ tot ipſorũ quot nunquã anteà. Vi- Superio-
ſi tamẽ in certamine ſuperiores ſunt romani ob nihil aliud quã quòd ſequẽte nocte, res
relinquentes Etruſci caſtra abiere. Die vero poſtero,conuerſi ad direptionem caſtro romani.
rum relictorũ ab Etruſcis romani,ſuos'que mortuos ſepulturæ mandãtes redierunt
in caſtra propria,ibique habita concione,iſs qui præclare dimicaſſent,honores ſtre-
nue geſtorũ dedere. Primo quidem Cæſoni Fabio fratri cõſulis,magna'que & admi
rabilia demõſtrãti opera. Secundo aũt Sicinio recuperandi caſtra modum aperiẽti,
Tertio'q; Marco Flauoleio legionis duci cũ iuramenti ipſius tũ in grauibus ſortitudi
nis gratia, his'que peractis manentes paucos dies in caſtris poſtquã nullus exibatus
hoſtium pugnaturus amplius,abierũt domini. Volentibus autẽ ciuibus oĩbus tã-
quã maximo certamine pulcherrimũ ſortito finem victorialẽ honorem triũphũ
ſuperſtiti conſuli apponere,reſpuit conſul ipſe eam gratiã,neque pium neque fas eſſe
dicens ſuper morte fratris,& collegę amiſſione,pompam ducere que & coronã fer-
re,depoſitis'que ſignis,atque dimiſſis militibus conſulatu ſe abdicauit,cũ ad tempus M. fab. cõ
adhuc animum deficerent , duo menſes,inualidus ipſe ad gerendum magiſtratũ ex ſulatu ſe
vaſto enim vulnere laborabat,lectulo'que ferebatur. eligente autem interregem ſe- abdicat.
natu comitiorum cauſa,conuocante'q; in campũ multitudinem , ſecundo interrege
deſignatur is qui ex prelio premia ſortitudinis acceperat Cæſo Fabius abdicantis ſe Cæſo Fa.
cõſulis,frater cõſul tertiũ & cũ eo Titus Verginius. His'q; ſortiti exercit⁹ exiuerũt T. Vergi-
in cãpeſtria. Fabius bellũ cum equis geſturus excurrentibus latinorũ agros,& cum nius coſſ.
Veientibus Verginius equi igitur vbi vẽturũ ducẽ in ſe cognouerunt motis caſtris Fabius in
ex hoſtili regione,in ſuas vrbes regreſſi ſunt,poſteàque regionem ſuam diripi patie- Equos.
bantur,ita vt multas pecunias & multa capita,multam'q; prędam,conſul per inua- Vergini⁹
ſionem ceperit. Veientes aũt intra muros manentes,à principio vbi tẽpus ſe habere in Veios
viſum eſt eis idoneũ inuadũt hoſtes,& habentes manum validã & inſtructã in eos contẽdit.
irruunt,ex eis qui reſiſtebant,alios interficiũt,alios in fugam vertũt,ac niſi Titus Si-
cinius tunc legatus cum agmine peditum equitum'que inſtructo auxilio veniens
hoſtes repreſſiſſet, nihil erat quod prohiberet exercitum nõ amitti omnem,illo au-
tem prohibente cõuenire properarũt,reliqui qui diſperſi erant,omnes'q; ſimul facti
collẽ quendam circiter veſperum occupant, & in eo permãſere ſequenti nocte,elati
vero bene geſta re Veientes propè collem arma poſuere,euocarunt'que ex vrbe cę-
teros , tanquam clauſis in loco romanis , vbi nihil habituri eſſent commeatum,ac
cogendis, intra non multum tempus tradere eis arma,fiunt'que ab illis igitur multa
conueniente turba bina caſtra ad expugnabilia collis latera , alia'que munimẽta bre-
uiora ad locos cæteros idoneos,erant'que plena armis omnia. Alter vero conſul Fa
bius , acceptis literis à collega cognoſcens , quòd in vltimis erant relicti illi in colle,

ac niſi aliquis eis ſubueniret, periculum erat ne ſame caperētur, transferens exercitum propere in Veientes duxit, ac ſi vna tantū die tardior aduenisſet, nihil vtiq; profuiſſet, ſed perditum illic exercitū omnem offendiſſet. nam pęnuria neceſſariorum preſſi qui obtinebant collem exierant tanquā mortē electuri decentiſſimam. congredientes'q; cū hoſtibus decertabant, deficientibus eorū plurimi corporibus fame & ſiti & vigilia, alijs'q; afflictionibus, paulò poſt autem cōſpectus Fabij exercitus aduenıens, multus'que & inſtructus, fiduciam ſuis, metum'q; hoſtibus attulit, & Etruſci ſe nequaquā pares arbitrati, aduerſus has ſtrenuas & robuſtas copias, relictis caſtris deſiſtere. Vbi vero cōuenere in vnū vtrę'q; romanorū vires, caſtra prope vrbē poſuere magna, in loco tuto, multos'q; dies ibi ſtatiua habentes, regionē'q; optimā Veientiū populātes, abduxere dehinc exercitū. Veiētes autē ibi dimiſſos cognouerunt à cōſulibus exercitus, aſſumpta iuuentute expedita ex vrbe ſua, & ea quę aderat ex intimis, irrumpunt in adiacentes regioni ſuæ cāpos, eos'q; diripiunt, fructū pecudū'q; & hominū refertos, deſcenderant enim coloni ex locis tutis, ſtramenti pecudum cultionis'que agrorū cauſa, fidentes illi exercitui ſuo ante ſe conſidenti, nec præuenerant diſcedente eo iterū reuertentes, haud putantes ijdem afflictos adeò veientes tam celerem in aduerſariū facturos eſſe aggreſſionem. Ea igitur veientium in romanū agrum irruptio temporis diuturnitate breuis, multitudine fuit regionis, quam peragrarūt in valde magnis, ac dolorem cū pudore inſuetum romanis exhibuit, ea vſq; ad amnem tiberim & ianiculum montē viginti ſtadijs diſtantē Roma adueniens, prohibituræ autē vires progredi vlterius hoſtilia ſub ſignis nō erāt, ſic'q; pręuenit abiens veiētiū exercitus, anteq̄ inſtruerētur cōueniret'q; romani. Coacto vero ſenatu à cōſulibus & ſpeculatione facta, quonāmodo oporteret cum Veientibus bellum gerere victrix fuit ſententia vt exercitum aſſiduū haberent conſiſtentem ad confinia, qui excubans, ſemper'q; in armis manens cuſtodiret regionem, offendebat autem eos in hos milites præſidiarios ſumptus futurus maximus, & exhauſto cōtinua militia ærario, & defeſſis tributorum collatione priuatorum cenſibus, & adhuc magis eos offendebat mittendorū militū deſcriptio, quēadmodum fieret tanquā nō volentibus vtique aliquibus excubare pro omnibus, ac nō ex ſucceſſione, ſed cōtinue ad labores ſubſtitui, mœſto itaq; ex vtriſque his ſenatu, conuocantes Fabij omnes generis ſui participes, conſultantes'que cum eis, pollicentur ſenatui ſe vltro periculum hoc pro omnibus ſubituros, clientes ſuos adducētes & amicos, & ſumptibus proprijs quantūcunque tempus bellum duraturum eſſet militantes: admirantibus autē ęos cū delectatione omnibus, ex hac generoſa prōptitudine, ac victoriā in hoc vno opere ponentibus, glorioſi ipſi & elati laudibus ad cœlū per vrbē totā exierūt, capientes arma cū precationibus & ſacrificijs, ductabat'q; eos Marcus Fabius ſuperiore anno conſul, & qui vicit Etruſcos pręlio, quatuor nunc ferme hominū milia idē adducēs, quorū quidē pars maior ex cliētibus & amicis erat, ex genere verò Fabiorū viri trecēti & ſex, ſecuta'que eſt nō multo poſt eos etiā romanorū manus, quā ductabat Cęſo Fabius alter conſulū, & cū fuiſſent prope fluuiū Cremerā, qui haùd procul Veijs diſtat ſuper rupe quadā abſciſſa & pręrupta caſtellum ſibi munierunt idoneum ad cuſtodiam tanti exercitus, foſſam circū excauantes duplicem, & turres plures erigentes, vocatum'que eſt caſtellum ſuper flumen Cremera, & tanquam multis operantibus manibus conſuléque adiuuāte

Quá pulchre Fa.

Vna domus vires & onus ſuſcepe rat vrbis.

CCCvj. gentis Fabiæ armati.

Cremera flumē.

uante, celerius opinione perfectum eſt opus illud, poſteàque educens copias conſul,
irripuit in alterā veientiū regionis partem eā, quę cōuerſa eſt ad aliam etruriam, vbi
erant veientibus pecora, nunquā illis eo venturū exercitum romanorum expectan
tibus, congreganſqúe multam pręḋam abduxit eam ad nuper conditum caſtellum,
gaudens ea captura dupliciter, & non diu dilatæ hoſtium punitionis cauſa, & quia
pręſidio loci multam exhibiturus erat abundantiam, nihil enim in publicum intu-
lit, neque priuatim militantibus dimiſit, ſed & oues & iumenta & boues & ferrum
& alia quæcun'que erant ad agricolationem opportuna, caſtellis largitus eſt regio-
nis, & his geſtis abduxit domum exercitum. Veientibus igitur poſt cōſtitutionem
oppidi, valde male ſe res habebant nō valētibus tuto amplius agros colere, nec ve-
nales res allatas extrinſecus recipere, & enim quadrifariam diuidentes exercitum
Fabij, vna eius parte oppidum cuſtodiebant, tribus'que reliquis populantes aſſidue
regionem hoſtium perſeuerabant, incumbētibus'que eis aperte ſæpius veientibus,
non parua manu & in loca eos vbi inſidias diſpoſuerant perducentibus, vtrobique
illos ſuperauerant, multoſqúe eorum interſicientes abierant in oppidum tuti, ita
vt nec eis obuiam ire hoſtes iam auderent, ſed ſe moenibus continentes vt frequen-
tius furantes'que exitus pręſtarent, & hyems quidem illa finita eſt. Sequenti verò
anno Lucio Aemilio & Caio ſeruio conſulatum ſuſcipientibus, nuntiatum eſt Ro- L. Aemi-
manis conueniſſe inter ſe Volſcos & Equos, vt vna ipſi exercitus in eos ducerent, lius
neque poſt multo eſſe illos in regionem irrupturos, & erant aera quæ nuntiabantur C. Serui⁹
citius'que igitur quàm expectaſſet aliquis vtrique copias habentes populabantur, Cōſules.
finitiuam ſibi regionem, tanquā non ſuffecturus romanis ad reſiſtendum Etruſco
bello, & ad ſe item ſuperuenientes excipiendum, alijſqúe rurſus nūciabant Etruriā
omnem velle aduerſum eos bellum gerere, pararéque auxilia communiter veienti
bus mittenda, confugerant enim veientes, nequeūtes per ſe ipſi caſtellum illud euer
tere ad etruſcos cognationem & amicitiam commemorantes, & quot cum eis ſuſcę
piſſent bella percurrentes. pro'que his omnibus poſtulātes, vt & ipſi hoc bellū ſecū
aduerſus romanos ſuſciperent, eſſe enim ſe ad frontē totius Etrurię expoſitos, & ex
vrbe roma defluēs aduerſus omnes eiuſdem gentis bellum differentes. perſuaſique
Etruſci polliciti erant ſe miſſuros eis quantum poſtularent auxilij. hęc intelligens ſe-
natus, decreuit tres exercitus emittere, peractis'q; propere conſcriptionibus, Lucius
Aemilius ad Etruſcos mittitur. exiuit autem cum eo etiam Cęſo Fabius, is qui nuper
conſulatum depoſuerat, exorato ſenatu, vt permitteret ſibi eſſe in Cremera cum co
gnatis, quos frater ſuus eduxerat, & certaminum ſe quoque partem ſuſcipere, ſicque
exiuit cūeis, quos ſecū habebat pro conſulari ornatus poteſtate. Caius Seruius con-
ſul alter aduerſus Volſcos exercitum duxit. Seruiuſqúe Furius proconſul aduerſus
Equos datæ'q; ſunt eis legiones ex romanis militibus binæ, & ex Latinis & Hernicis
alię nō pauciores. proconſuli itaque ſeruio bellū ex ſententia euenit & propere, vno
enim prelio auertit equos, & eo quidē ſine labore obſtupefactis prima inuaſione ho
ſtibus, deindé'q; populatus eſt eorū agrū, cum refugiſſent in loca tuta. Sergio autē
conſulum alter cum feſtinatione & arrogantia ad certamen eunti valde pręter ſen-
tentiam euenit, conſtanter admodum ex aduerſo inſtructis Volſcis, adeò, vt mul-
tis ſtrenuiſqúe ſuorum amiſſis, non iret amplius hoſtibus obuiam, ſed in caſtris per
manēs cogitarit leuibus certaminibus, & inermium congreſſibus differre bellum.

Lucius autem Aemilius in Etruriam miſſus, inueniens extra vrbem, caſtris poſitis Veientes, & cum eis ex eadem gente multas auxiliares copias, nihil tardans rem peregit, vnam enim intermittens diem, ex quo caſtra poſuerat, eduxit copias in prælium, confidentiſſiméque occurrētibus ei Veientibus, æquo facto certamine, aſſumens equites admouit eos ad dextrū cornu hoſtiū, & poſtquā illud ſubmouit, pergit ſtatim ad alterū, ex eq̄s vbi loc⁹ eſſet eq̄tabilis pugnās, & pedes vbi ineq̄tabilis eſſet certās, laborātibus aūt cornibus neque media acies reſtitit, ſed propulſa eſt à peditib⁹, refugiebātque poſt hoc oēs ad vallū, ſequebaturque inſtructa acie Aemilius, multos'que eorum perdidit, ac propius vallum factus, id aggreſſus eſt ex ſucceſſione, illā'que perſeuerauit diē & in ſequentē noctē. die aūt poſtero laſſitudine & vulneribus & vigilia deficientibus hoſtibus, caſtra in poteſtate habuit. Etruſci enim vt videre ſuperātes iam romanos munimenta, deſertis caſtris effugere, alij in vrbē, alij in mōtes proximos, eam'que diē inuaſit in caſtris hoſtiū cōſul. ſequēti vero coronās bene meritos in prælijs decentiſſimis muneribus, relicta in caſtris oīa iumēta'que & mancipia & tabernacula multis bonis referta largitus eſt militibus: eſt'que ditatus tantū romanorū exercitus, quātū nunquā ex pugna alia, lauti enim victus erat gens Etruſcorū, ac domi bellique ſumptuoſa ſecū ducēs vltra neceſſaria, diuitiarum & artis opera cuiuſque generis, ad voluptatē & ad delitias excogitata. Diebus aūt ſequētibus deſeſſi malis iā Veiētes æuo maximos ciuiū miſere verba, ferentes ſupplicium, & de pace cū cōſule collocuturos, hique cōplorātes & rogantes, & cetera in miſericordiā inductiua multis cū lachrymis percurrētes perſuaſere cōſuli vt eis permitteret legatos romam mittere collocuturos cū ſenatu de diſſolutione belli, donec'que illi reddirent ferentes reſponſa ipſe nihil regionē eorū affligeret, & vt hæc eis liceret agere, promiſerunt ſe cibaria exhibituros, vt victor ſtatuit, romanorum exercitui duorū menſiū & pecunias ad emenda in ſex mēſes obſonia, ſicq; cōſul delata iſta accipiēs, diuidens'que exercitū, inducias cū eis fecit. Senatus vero legatos audiens, acceptis etiam à cōſule literis, multum adhortāte & admonente, vt quācelerrime deponerent cū Etruſcis bellum, ita ſenatuſconſultū fecit dari quidē vt legati petebāt pacem, quibus autem conditionibus ea fieret, Lucium Aemilium conſulem conſtituere, quēadmodumq; ei pulchre ſeſe habere viderentur. Hęc reſponſa cōſul, accipiens cum Veientibus libauit, mitiorem eis quam vtiliorem victoribus tradēs pacē, neque partē regionis abſcindēs vllam, neque mulctans victos pecunijs, neque obſidium traditione fidei ſeruandę vades accipiens, hoc ei magnā attulit inuidiā, ac ne acciperet à ſenatu bene geſtorū gratiam, cauſa hæc eidē fuit, obſiſterunt enī triumphū petenti illi arrogantiam fœderum accuſantes, quod nō ea de communi ſententia egiſſet, ne tamen ipſe hāc rem iracunde, aut ad cōtumeliā acciperet, decreuere vt in volſcos copias educeret auxilij collegę gratia ſi poſſet bellum id commūgēs delere. erat enim in eo multum fortitudinis, ex prioribus erratis iras. Ille autem indignatus hac infamia, ſenatum plurimum apud populū accuſauit, dolentē ipſum illam belli cum Etruſcis diſſolutionem: dixit enim hoc eos facere per inſidias, & in deſpectionē pauperum, ne liberati externis bellis, repeteretur promiſſi agri ſortionē, multos ipſi iā annos ab eis decepti, hæc & multa his ſimilia per impotētē irā opprobria patritiorū cōſtruēs, militātes ſecū copias à ſignis dimiſit, & cū pro conſule Furio commorantes in equis reuocās remiſit ad propria, ex quibus multam iterum pote-

Aemili⁹ caſtrorū ſtiliū po-titus.

Gēs Etruſcorum lauti.

Pax Veiētib⁹ data.

1

poteſtatem fecit tribunis accuſandi ſenatores in contionibus, diſiungendique pauperes à locupletibus. Poſt hos autem conſulatum accipiunt Caius Oratius, & Titus Menenius, quinta & ſeptuageſima olympiade, qua vicit in ſtadio Scamander Mitylesus, imperante athenis Phedone. Iſtis à principio ne publica agerent impedimēto ciuilis tumult⁹ fuit, irritata plebe, ne quicq̄ aliud rerū publicarū ſinēte perfici, donec publicum partirentur agrū. Poſtea vero deſiere quę cōmouebāt & turbabāt neceſſitati concedentia. vltro'q; plebs ad militiam venit. nam Etruſcorū vrbes vndecim pacis haùd participes, ac cōmune cuſtodientes concilium accuſarunt Veientium gentē, quod aduerſus romanos bellum non de cōmuni ſententia diſſoluiſſent, duorum'q; ipſos alterum volebant agere, vt aut diſſoluerent cum Romanis cōuenta, aut aduerſus ſe illi bellum vnà cū Romanis gererent, cauſabantur autem Veientes pacis neceſſitatem, quemadmodum vero decenter eam diſſoluerent ſpeculandum in communi propoſuere, deinde ſubijcit eis quidam: vt expoſtulationes facerent munitionū ad Cremeram, & quod illinc nō remotum eſſet præſidium, verbo quidem poſtulantes vt caſtellum relinquerent, re vero ſi non perſuaderent eis, ipſi locum obſeſſuri, & hoc belli initium facturi. His itaque compoſitis è concilio demigrant, neque multo poſt Veientes miſſa Fabijs legatione, repetebant ab eis oppidum Etruria'que omnis in armis erat. Hac Romam ſentientes nuntiantibus Fabijs, ſtatuerunt vtrumque conſulem ad bellum egredi, & ad id quod ſibi ab Etruria inferebatur, & addurans adhuc cum Volſcis, ſic'que igitur duas habens legiones Oratius, & ab alijs ſocijs quod ſatis eſſet, exercitum in Volſcos duxit. Menenius autem tantundem habens exercitus, in Etruſcos iturus erat, apparante vero eo, tempus'que terente, exceptum eſt interim ab hoſtibus Cremeræ præſidium, & genus omne Fabiorum abſumptum. De occupante enim viros illos calamitate duplex ferṫ ſermo, vnus quidē minus veriſimilis, alter vero veritati propior, ponā autē vt accepi ambos eos, dicunt nōnulli quod inſtante primo quodā ſacrificio, quod oportebat Fabiorum genus perſicere, exiuerūt hi viri, paucos adducētes ſe cum clientes ad ſacrificia progreſſi ſunt, neq; vias perſcrutantes, neq; ſub ſignis ſecūdum ordines inſtructi, negligēter & incaute incedentes, vt in pace per amicā regionem. Etruſci vero pręſciētes eorū exitū, obſederūt viā loco oportuno, parte quadā exercitus reliquāq; inſtructā habentes, non multo poſt eos ſequebātur, atq; vbi propinquauerūt inſidijs Fabij exurgētes ex inſeſſo loco Etruſci eos adoriūtur. alij à frōte, alij ex tranſuerſo, neq; multo poſt aliæ Etruſcorū vires à tergo eos aggrediūtur, circōuenientes'q; vndiq;, alij fundis, alij arcubus, alij pilis & lanceis in eos intēti, multitudine telorū omnes perdiderūt, & hic mihi quidē minus cōgruus videṫ ſermo, neq; enim veriſimile eſt ſacrificij gratia tot viros ſub ſignis, ab exercitu in vrbem reuerti, ſine decreto ſenatus voluiſſe, cum poſſent etiā ſacrificationes ipſe per alios participes Fabiorū generis perfici prouectos ætate homines, nec ſi oēs exceſſiſſent vrbe Fabij, nec pars vlla eorū generis apud aras foco'q; relicta eſſet conueniens fuit omnes obtinentes oppidū cuſtodiā eius relinquere, ſuffeciſſent enim euntes tres aut quatuor, ad rem diuinā pro toto genere perficiendā. Ob has igitur cauſas, nequaq̄ mihi credibilis viſus eſt hic ſermo, alter autē quē puto eſſe veriorē de perditione horum virorum, dé q; oppidi captione talis eſt. Quidā, quod exeuntibus ad excurſiones ſępius his viris, & ob crebros ſucceſſus aſſidue longius procedētibus. Etruſci in

De exitio Fabiorum.

Opiniones Fabiorū crede.

Sermo verax de Fabiorū calamitate:

terim exercitũ parantes magnũ, in locis proximis clã hoſtibus cõſedere, deindeq;
propellẽtes paſtum ſimulate ex eis locis, oues & armenta greges'q; equarum ad ea
viros hos prouocabant hiq; exeuntes corripiebant paſtores ipſos, pecora abigebant.
hoc'q; cõtinue agentes Etruſci, producentes'q; ſemper longius à caſtris hoſtes poſt
quam tutelę eorum prouidentiam corrupere, continuis ineſcantes emolumentis, in
ſidias per noctem locis oportunis commodis'q; collocant, alijque eminentiores ſpe
culas camporum occupant, die'que ſequenti permittentes armatos paucos, quaſi cu-
ſtodię paſtorum cauſa, multos greges ex oppidis emiſere. Vbi vero nuntiatũ eſt Fa
bijs, quod proximos ſuperantes colles ipſi, breui tẽpore inuenirent locum plenũ om
nis generis pecudum, cuſtodientes'que eas manũ minime idoneam, exiuerũt ex ca
ſtello, præſidium in eo ſufficiens relinquentes, feſtinantes'que ſtudio, & cum prom
ptitudine apparent ſtatim cuſtodibus pecudũ inſtructi, illique eos non excipientes
fugiunt, ſic'que Fabij vt in tuto paſtores capiũt, pecora'que abigebant, vtrinque ſur
gentes ex inſidijs Etruſci per multa loca, illos vndique inuadunt, ac plures quidem
romanorum diſperſi, neque ſibi ipſi inuicem ferre auxilium valẽtes ibi amittuntur
quicũque vero ſimul erat, ac conãtes locum aliquem tutum occupare properabant
ad montes in alteras incidunt inſidias, in ſyluis ſaltibus'que conſidentes, ſit'que pu-
gna ibi aſperrima, & ex vtriſque cędes magna, repellẽtes'que hos obuios Fabij ac re
plentes cadaueribus phalãgem in collem excurrũt, haud capi facilem in quo noctẽ
cõſequẽtem indigẽtes neceſſarijs cõſedere. Die autem poſtero audiẽtes ij qui oppi-
dum obtinebãt detinentem ſuos fortunam, & quod maior pars amiſſa eſſet exerci-
tus in raptu prædę & quod optima in deſerto monte clauſa obſideretur, ac ni prope
re eis aliquis opem ferret indigentia neceſſariorum amitterentur, exiuere feſtinan-
tes, relictis paucis in oppido cuſtodibus, in eoſque decurrẽtes Etruſci, ex locis ſupe-
rioribus antequam ſocijs commiſcerentur circũueniunt, multa'q; edentes ipſos ge-
neroſa opera, tandem omnes interficiunt, neque multo poſt qui collem occuparãt
fame ſitique oppreſſi, ire obuiam hoſtibus ſtatuerũt. cumque multis congreſſi pau-
ci, à primo mane incipientes vſque ad noctẽ pugnauerunt, tantam'que odiderũt in
hoſtes ſtragem, vt cumuli cadauerũ impedimentũ eis eſſent pugnę multis in locis
diffuſæ, vtque Etruſci, plus'que tertia parte exercitus amiſſa, deque reliquo veriti
continentes parum per arma, reuocanteſque ſuos, præcones ad hos viros miſe-
runt, ſecuritatem eis pollicentes & tranſitum, ſi arma abijcerent, relinquerent'que
oppidum, non accipientibus autem eis prouocationes, ſed generoſam mortem eligẽ
tibus, iuerunt rurſus in eos, alij alijs ſuccedẽtes, conſtantes quidem, manuũque con-
ſerentes non amplius, ſed eminus iacentes lanceas manũque implentes lapides, erat
qúe inibi ſimilis multitudo miſſiliũ. Romani vero conuerſi in ordines incurrebãt
in non cõſiſtentes hoſtes, multa'que ipſi à circunſtantibꝰ vulnera accipientes ſuſti
nebant, vbi vero fuere gladij eis inutiles, alij obtuſa acie, alij etiã confracti & ſecuta
circum oras contrita exangues'que plures & ſaucij erant, diſſolutis'que ob multitu
dinem vulnerum membris, deſpicientes eos Etruſci, aduerſum eunt, ac romanos oc-
currentes, tanquã fere capientes eorum haſtas, confringebãt gladios'que rapientes
per acies euellebãt, & qui circũuoluebant in terra corpora commiſcebantur, animo
magis'que viribus decertantes, ita vt non amplius manũ cum eis hoſtes cõſererẽt
tollerantia virorũ obſtupefacti, & amentia quã illi ſuſceperant ex deſperatione vi-

tæ impauidi. ſed procul ſtantes feriebant rurſus eos congregati, lignis lapidibus'que & quocunque alio contingeret, poſtremo'que eos telorum multitudine obruerunt. his'que perditis ad caſtellũ excurrere, ferentes capita illuſtriſſimorum ex hoſtibus & vt primo capturi impetu eos qui reſiſterant: ſed non eis reſpondit ad ſpem effectus operis: nam relicti illi æmuli generoſæ mortis ſociorum & cognatorum exiuere pauci admodum: diuque pugnãtes eodem modo quo cæteri: omnes interiere, cœperuntque etruſci deſertum oppidũ. Hic mihi ſermo multo credibilior viſus eſt altero: habentur autẽ in ſcripturis romanorum mentione dignis vtrique: quod autẽ additum eſt his a quibuſdam, neque verũ, neque conſonum: ſed ex audito quodam fictum: haud dignũ eſt in diſcuſſum relinquere. Dicũt igitur quidam vnũ tantum ex trecentis & ſex fabijs interemptis: reliquũ fuiſſe generis eius puerũ: rẽ nõ modo incredibilem: ſed impoſſibilem introducentes: non enim ſine filijs & vxoribus fuiſſe egreſſos omnes poſſibile erat fabios, nam ex eorum vetus ducere vxorem cogit qui ſint in ætate omnes: necnon genita neceſſe eſt omnia educere. Hanc autem legem cuſtoditam à parentibus eorũ vſque ad ętatẽ ſuam non ſoli omnino fabij diſſoluiſſent, quod ſi etiam hoc ponat aliquis, illud vtiq; non concedet. nõ fratres etiã illorum aliquibus fuiſſe puerilis ętatis. ſunt enim fabulis iſta fictionibus'que theatricis ſimilia. Partes verò eorũ quicunque adhuc in ętate erant filios procreandi, tãta obtinente genus ſuum ſolitudine, an non vtique volẽtes & inuiti, alios genuiſſent filios, vt nec ſacra paterna deficerent, nec tanta generis gloria corrumperentur, ſi nõ igitur neque patres relicti ſunt eorum aliquibus, ſed omnia in vnum coierant in trecentos & ſex viros illos impoſſibile eſt tamen neque relictos filios infantes aliquibus eorum nec vxores prægnantes, nec fratres impuberes, neque patres in robore, hinc igitur hũc ſermonem diſcutiẽs, nequaquã verũ eſſe eum exiſtimaui, illum autem verum credo ex tribus fratribus, Cęſone marco'que & quinto ſeptẽ cõtinuos gerentibus conſulatus, relictũ eſſe marco filium, & hunc quidem illum fuiſſe qui dictus eſt ex fabiorum domo reliquus nihil prohibet, & quia ex alijs nõ amplius clarus aliquis illuſtris'que fuerit, pręter vnũ hũc virum factũ aſtitiſſe puto multis hãc opinionem quod vnus ille ſolus fuerit reliquus fabiorum generis nõ vt nullo exiſtẽte fabio, ſed vt nullo illorum ſimili, coniectantibus ipſis ex virtute, nõ ex natura cognationem, ac de his quidem iſta ſufficiant. Etruſci igitur hos viros perdentes, & caſtellum in Cremera recipiẽtes, ad alium romanorum exercitũ vires adduxerunt. Contigit autem haud procul conſidere alterum conſulem meneniũ. nõ in loco illum tuto, ac cum fabiorũ cognatio clientella'que ſua adſumpta eſt, triginta ferme diſtare ſtadijs ab eo loco vbi ille caſus fuit, præbuit'que opinionem nõ paucis, ſcientem ipſum quibus eſſent in malis fabij, nullam curã eorũ habuiſſe, virtuti horum virorum glorię inuidẽtem, poſt hęc tamen ductus in iudiciũm à tribunis, hac maxime captus eſt noxa, valde enim luxit ciuitas romana talium virorum tãtorum'que virtutibus orbata, & vltra omnia erga id quod viſum erat, fuiſſe cauſa talis calamitatis, acerbe implacabiliter'que ſeſe habuit, diẽque illã qua his caſus fuit, nigrãque & infauſtã ponit, neque feriũ quicq̃ incipit fortunã illius diei abominãs, vbi vero propius nos fuere, etruſci vidẽtes caſtra eorũ (erãt eñ ſub latere mõtis poſitã) cõtẽpſere ducis imperitiam, & quod datum à fortuna erat præcommodum cupide acceperunt, ſtatimque equites aſſumentes ſecũdum alterum collis latus, nemine prohibẽ

Captũ r. caſtellũ ad Cremeram.

Vide'probabilẽ rationẽ de reliquo fabiorum genere.

Lex vet' cogens vxores ducere.

te verticem aſcenderunt, occupantes'que ſuper caput romanorum cacumẽ, poſuẽ
runt arma,alias'que copias tute tranſportãtes alto vallo & profunda foſſa,caſtra mũ
Menenius nuerunt, ſi vero cognoſcẽs Menenius quale hoſtibus pręcõmodum dediſſet culpæ
qúe pœnitẽs,duxiſſet in tutiorem locum exercitum,ſapiens vtiq; fuiſſet, nunc aũt
pudori ducẽs peccaſſe ſe videri, & arrogantiã erga aliter docentes ſeruans indignã
plagam cum pudore incidit,nam ex editoribus locis hoſtes exeuntes aſſidue. longe
ſuperiores erant. res vęnales eis ductas à mercatoribus rapientes, & aquatum pabu
bularum'que euntibus illis,imminentes.aderat'q; conſuli, vt neque tẽporis quo prę
lium cõmitteretur,neque loci eſſe dominus,quę videntur magnæ eſſe ducũ accuſa
Ductãdi imperitia in ductore grauiter accuſatur. tiones,ductandi imperitorum. Etruſcis autem vt volebant,vtra'q; aderat. Sed nec
tunc etiam remouere exercitum ſuſtinuit Menenius. ſed educens eũ inſtruxit vt in
pugnam,deſpectis eis qui vltiora ſubijciebant. Etruſci verò ducis amentiã magnã
ſibi felicitatem exiſtimantes, deſcenderunt à vallo haùd minuſquã duplo ſuperan
tes hoſtes multitudine.congreſſis aũt ipſis,cędes romanorum fit magna,non valẽ
tium manere in acie, detrudebant eñ eos Etruſci, naturam loci habẽtes ſociam,&
ab imminentibus à tergo adiuti, erãt enim inſtructi ſupra depreſſionem locũ in rui
nam multam pronum,cadentibus autem centurionũ illuſtriſſimis,reliquę romano
rum copię inclinantes fugiebant ad vallum,illique ſequunẽ ſigna'q; auferũt,capiũt=
qúe ſaucios,claudentes'que eos obſidẽt,ac per totam diem reliquã inſultus faciẽtes,
ac ne nocte quidem intermittentes vallum capiunt, relinquẽtibus ipſum qui intus
Menenius cõſul ſuperatus. ſtabant,fiuntque multorum capitum pecuniarum'que domini,neque eñ auferendi
eas poteſtatem habuere fugientes,ſed libenter ſeruauerũt corpora,ne arma'quidem
tenentes multi,qui vero romæ erant,audientes perditionem ſuorũ,vallique captio
Vallũ captum. nem(venerant enim ſeruati primi ex multa ſtrage, nocte adhuc exiſtente)in mul=
tam conſtituti ſunt perturbationem,& vt venturis ad ſe, confeſtim hoſtibus arma
rapientes,alij muros aſcendebãt,alij ante portas inſtruebãtur,alijque loca vrbis edi=
ta occupabant,erat'que curſus per vrbem incompoſitus,& clamor mixtus:ſuper'q;
tecturis ædium in robur & in certamen parata domi ſe cõtinens turba,ignes'que cõ
tinui,vt per noctem & tenebras lumina quoque per faces & à tectis tãta conabatur
multitudo facere,vt ſpectãtibus e lõginquo continuus videretur ſpẽdor,exhiberet
qúe incẽſc vrbis opinionem,& ſi etruſci negligẽtes tunc prædam valli expedite per
ſecuti eſſent fugientes, deletus eſſet omnis tunc militans aduerſus eos exercitus,ſed
ad raptum relictorum in caſtris conuerſi,requiem'que corporibus dantes,magna ſe
Ianículũ roma cõſpicua occupant hoſtes. ipſi glorïatiõe priuarũt. Die autem poſtero ducẽtes romã copias, & ſtadijs diſtãtes
circiter ſexdecim montẽ ex quo conſpicua eſt roma ianiculum vocatum occupãt.
Vnde deſcendẽtes populabantur romanũ agrum haùd prohibiti, propter multam
incluſorum negligentiam, donec alter conſul affuit Oratius, ducens exercitum qui
in volſcis erat,nam tunc romani ſe in tuto putãtes eſſe,iuuentutem'que armãtes exi
Porta collina. uerũt in campeſtria. Vbi vero primo cõmiſſo pręlio,procùl roma octo ſtadijs apud
ſpei templum vicerunt, propulerũt'que oppoſitos & poſt hoc rurſus altera maiori
Seruius Seruilius Aul⁹ Verginius coss. manu etruſcorum aduenıente ad portam collinam egregie dimicarunt, reſpirarunt
à metu illi, & finitus eſt hic annus. Sequenti vero anno circiter cõuerſiones æſtiuas
ſextilis menſis conſulatum ſuſcipiunt viri bellorũ periti. Seruius ſeruilius & Aulus
Verginius, quibus bellum aduerſus etruſcos quamuis magũ & difficile, tamẽ vtile
apparuit

appatuit ab iſs,qui intra muros erant diſcuſſum,nequaquã enim ſacta in regione ſe=
menti hyeme preterita, propter montis proximi munitiones excurſiones que aſſi=
duas, neque amplius mercatoribus extrinſecus res venales adducentibus romã in=
gens penuria detinuit, plenam ipſam & domeſtice & cõfluẽtis ex agris turbe,ciuiũ
enim qui in pubertate eſſent milia pluſquã centum & decem erant, vt ex cenſu pro
ximo inuentum fuerat,mulierum autem,& puerorum & ſeruilis ſamulatus, merca
torumq; & artes ſordidas exercentium aduenarum (neque eñ licebat romanis ex=
ercere popinariam aut per artem manualem habere vitam) non minor quã ciuium
triplicata multitudo, quos nõ erat conſolari ſacile hoc caſu mœſtos indignabundos
que & in forum cõcurrentes & in primores conuicia iaciẽtes, & ad domos diuitum
impulſi multi, ac diripere conantes ſine emptione repoſita ipſis alimẽta. Tribuni
vero congregantes eos in cõcionẽ,accuſanteſque patritios,& oĩa quecũ que vnquã
grauia accidunt ex incogitata,& incuſtodita hominibus ſortuna illorum eſſe dicen
tes opera, contumelioſos eos amaros que efficiebant, his detenti malis cõſules mit=
tunt homines ſrumentum empturos multa pecunia ex locis proximis,& quod erat
in domibus ſtatuerunt,vt in publicum efferent iſ,qui plus moderato in victum ſuũ
repoſuerãt, pretio modum imponẽtes ſufficientem.hæc que & multa alia talia ma
chinati compeſcuere pauperum iniquitates,aſſumpſerũt que cõuerſionem appara=
tus in bellum.poſtquã eñ externæ merces tardabant,& quæ erãt intra muros ciba=
ria conſumpta erant,auerſio aũt malorum alia nulla erãt, ſed alterũ oportebat duo=
rũ, aut eiĳcere regione hoſtes totis viribus periclitaturos ipſos,aut intra muros ma=
nẽtes eoſdem fame iri ſeditionẽ que perditũ,leuius ita que malorum eligẽtes, ſtatue
runt ire obuiam per hoſtes malis educentes que ex vrbe de media nocte copias, flu
mẽ ratibus trãſmiſerũt,& anteq̃ dies clara fieret propè hoſtes caſtra poſuere, dieq;
poſtero progredientes in acie exercitũ inſtruxerunt. tenuitque dextrum cornu Ver
ginius,leuũ que ſeruilius. Vidẽtes aũt paratos eos ad pugnã etruſci, grauiſi ſunt ad
modum tanquam vno hoc ſibi certamine ex ſententia ſuccedente deleturi romano
rum principatum ſciẽtes ipſi quicquid erat precipuũ militarium virum romanis in
id certamen conueniſſe,& ſpem habẽtes,in qua multum erat leuitatis,facile eos vin
cendi,quandoquidem Menenij exercitũ in locis aſperis ſibi oppoſitum vicerant.cõ=
miſſa autem pugna acerrima & diuturna,multos ipſi occidentes romanorũ,multo=
que plures ſuorum amittẽtes retrocedebant ad vallũ, ac Verginius quidem dextrũ
cornu habens, ſuos perſequi non permiſit, ſed ad correctionem rerum eos voluit re
ſeruare. Seruilius autem in altero inſtructus cornu, perſecutus eſt ſibi oppoſitos,ſe=
quens eos multum,& vt in ſublimi fuit, cõuerſi etruſci ſerentibus eis opem,qui in ca
ſtris relicti erant,illos incutiunt.hique paucum quodam tempus excipientes eos ter
ga vertũt,per que decliue pulſi,paſſim amittuntur. Cognoſcẽtes autem Verginius
qua eſſe in ſortuna cornus, ſiniſtri exercitus, habens vires omnes ſuas in acie tranſ=
uerſam capit per montem viã,& à tergo ſactus perſequẽtium romanos,partẽ quã=
dã reliquit illic exercitus prohibendi cauſa eos,qui ex caſtris opem ſerrent, reliquos
autem ducens ipſe inſertur hoſtibus.confirmatique interim qui cum Seruilio erant
preſentia ſuorum conuertuntur:atq; perſtantes pugnabãt,inde que circumuẽti vtrin
que etruſci,nec valentes vlterius progredi ob inſtructos ex aduerſo, neque retro ad
caſtra ſugere propter ſuperuenientes à tergo non ignaue, ſed inſeliciter pars eorum

Numerus ciuiũ Ro.

Romanis artẽ manualẽ exercere nõ licebat.

maior eſt trucidata adeptis aũt miſerabilẽ victoriam romanis,nec felicem omnino
finem capiente certamine.conſules autẽ mortuos caſtra ponentes,eam noctem ſibi
conſedere,obtinentes autem ianiculum Etruſci,quandoquidẽ nullum eis domo ve=
nerat auxilium relinquendas ſibi eſſe munitiones exiſtimarunt, motis'que per no=
ctem caſtri Veios rediere, vrbem ſibi Etruſcorum omniũ proximam, valliq; eorũ
domini Romani facti omnia diripuere quęcũ'que in fuga nequibant ferri multos'q;
coepere ſaucios alios in tabernaculis relictos,alios'que per totam viã proſtratos,eui=
tebantur enim quidam vię domum cupidi,& perſtabant vltra vires ſequentes, po=
ſteàque grauatis membris ſemineces ſuper terrã corruẽtes,quos in longũ progreſſi
romani equites perdiderunt,& vbi nullũ amplius hoſtile fuit,diruentes munitiones
prędam'que abducentes reuerſi ſunt in vrbem.corpora in prelio mortuorũ ferentes
miſerabilem ciuibus omnibus conſpectũ ob multitudinem virtutẽ'que amiſſorũ,
ita,vt nec feſtos dies agere tanquã pulchrum vincens certamen,nec in luctu eſſe tã
quam in magna intolerabiliq; calamitate populus voluerit: ſenatus autem neceſſa=
rias ſupplicationes ſacrificia'que deis decreuit,triumphalem vero pompã ducere cõ
ſulibus non permiſit,poſt'que non multos dies repleta eſt vrbs omni venaliũ gene=
re,miſſis rebus emptis publice,& qui anteà ſolebant inferre mercatoribus multũ fru
menta adducentibus,ita vt omnia in priorem redirẽt affluentiam. Deſinẽtibus au=
tem externis belli vrbana rurſus ſeditio accendebatur,perturbantibus iterum mul=
titudinem tribunus,& alia quidem eorum inſtituta,oppoſiti ad vnũquod'q; diſtur=
bauerãt patritij aduerſus autem Meneniũ paulòante conſulẽ iudicium,à duobus tri=
bunis quinto cõſidio,& tuto genitio,redderéque poſtulatus rationem ducatus belli,
nec felicem nec decentem finem aſſumentis maximéque exitij, Fabiorũ dati ei ca=
lumnię accuſatus, Cremerę'que captionis iudicãte plebeia turba per tribus nõ apud
paucas calculos debuit,filius ipſe Menenij Agrippæ reducentis plebem ex fuga, & eã
cum patritijs reconciliantis, quem mortuum ſumptu publico ſenatus magnificen=
tiſſimo ornauit funere,luxerũt'que Romæ matronę annũ vnum,purpuram,aurum
qúe deponentes ,non tamen mortis damnãtæ illi poenã impoſuere,ſed pecunię,quę
quidem ad hęc tempora examinata digna riſu videri poſſet. illis autem tunc homi=
nibus colonis ipſis,& ad neceſſaria ipſa viuẽtibus,maximéque hęredi illi pauperta=
tem à patre accipienti nimia erat , & grauis duorum milium aſſium numerus .erat
autem as tunc numiſma æneum librale pondus,ita vt id omne quod debebat talen=
torum ſexdecim in pondus æris fieret , & hoc etiam illis tunc hominibus viſum eſt
inuidioſum ,ac corrigere rem volentes, pecuniaria abſtinuerunt poena,tranſtulerũt
qúe eam in oui bouum'que penſiones, ſtatuto etiam horum numero futuris poſteà
à magiſtratibus in priuatos inſidijs ex hac Menenij dãnatione cauſam rurſus aſſum
pſere patritij iræ in plebeios,neque agri diuiſionẽ amplius permiſere fieri,neq; aliud
voluere quicquam nomine eis indulgeri,non multo autem poſt plebem etiã poeni=
tuit iudicatorum, vbi mortem eius viri audiuit,neque em̃ in hominũ colloquiũ cõ=
greſſus eſt amplius,neque in aliquo viſus eſt à quoquã loco publico, & cum liceret
ei ſoluendi poenam à nullo publico abigi munere (erant enim parati non pauci ne=
ceſſariorum eius , iudicatum ſoluere non voluit , ſed mortis eam calamitatem exi=
P. Vale. ſtimans , domi manens.nec admittens neque demiſſione animi & inedia deficiens
publicola vita abſtinuit:& quę hoc anno geſta ſunt,fuere talia. Publio vero Valerio publicola,
& Caio

& Caio Naucio ſuſcipientibus conſulatum. Vir item alter patritiorum ſeruius ſer= Caius
uilius ſuperioris anni conſul, non multo poſteà quã magiſtratũ depoſuit in certamẽ Nautius
addactus eſt de vita, qui vero diem ei dixere tribuni erant duo, Lucius ceditius, & Ti conſules.
tus statius, non delicti illi quidem, ſed infelicitatis rationem repetentes, quod in prę= Dies di=
lio aduerſus Etruſcos, accedens ad vallũ hoſtium hic vir ferocius, quã prudẽtius pul cta à ser=
ſus eſſet ab iſs, qui intus ſtabant, multis exeuntibus optimã'que iuuentutẽ amiſiſſet. uilio.
Hoc certamen viſum eſt patritijs omnium grauiſſimum, indignabantur'que con=
uenientes inter ſe, & iniquum cenſebant, ſi ex audacia imperatorum nullo'que peri=
culi vllius metu, aduerſante conſilijs eorum numine, in accuſationes eos ducãt ij, qui
non aſtant difficilibus timiditatis, & pigritiæ, & quod ſi nihil noui amplius poſſent
agere duces ſui, amitteretur libertas, & ducatus diſſolueretur, huius'que cauſam fore
hęc certamina probabiliter, exhortationé'que multa vtebãtur erga plebeios, ne eius
viri cauſam cognoſcerent, docens'que magna detrimẽta afferent ciuitati, ſi ex infe=
licitatibus punirent duces. Vbi vero tempus affuit iudicij, procedens vnus ex tribu=
nis, accuſauit eum virum Lucius ceditius, quod per imprudentiam, imperitiam'que
ductandi, ducens copias in manifeſtum exitium, præcipuum robur ciuitatis amiſe=
rat, ac niſi velox mali cognitio collegę eius affuiſſet, is'que propere adducens copias
repreſſiſſet hoſtes, ſeruaſſet'que ſuos nihil vtique prohibiturũ erat, perdi etiam om=
nes alios, atque reliquam eſſe mediam pro duplici ciuitatem. Et his dictis, teſtes in=
troducebat centuriones, quicun'que ſupererant, aliorum'q; militũ aliquos, qui ſuum
dedecus in clade illa, fuga'q; delere quęrẽtes, ducẽ accuſabãt, mali in certamine euẽ=
tus. Deinde miſerans calamitatem mortuorũ, delictum'que aggrauãs, & alia quæ=
cunq; in inuidiam patritiorum dicta coercere debebãt rogaturos pro reo multa cũ
ſuſpitione percurrens, dicendi tandem ei poteſtatem fecit, ſuſcipiẽs'q; defenſionem
ſeruilius. Si me inquit in iudiciũ vocaſtis ciues, rationẽq; exigiſtis ducatus mei ſum
paratus ad defenſionem. Si vero ad dãnationẽ & pœnã, neque mihi plus futurũ eſt Oratio
aliquid oſtẽdẽti, quòd nulla in re vos lęſi, capiẽtes ipſi corp⁹ meũ, in eo, vt iampridẽ Seruilij.
vultis vtimini, mori enĩ melius eſt iniudicato, quã potito cauſæ dictione, neq; per=
ſuadẽti vobis viderer enĩ ego iure pati pœnã eorũ quorũ me damnaretis, & vos in
culpa minore, fore cauſæ mihi dictionem auferentes, & in eo, in quo, ſi quid vos in=
certum eſt, ire gratificãtes. Erit autem mihi mens veſtra ex auditu, exque tumultu,
& quiete perſpicua conie ctãti vtrum ad ſupplicium, an ad dicendã cauſam me vo=
caueritis, & his dictis loqui deſijt. ſilentio autem facto, acclamãtibus'que plurimis,
vt ſideret, & quęcunq; vellet, diceret. ſuſcipiẽs iterũ ſermonem ſeruilius: ſi iudicibus
inquit, vſurus ſum vobis ciues, ac non inimicis, facile vobis perſuaſurum puto me
iniuſte ægiſſe nihil, capiam enim orationis initium ex eis, quæ omnes ſcitis. Ego Oratio.
quidem in imperium conſtitutus fui cum præclaro Verginio, quo tempore muro
cingentes aduerſum nos cum Etruſci collem, ſupra vrbẽ, campeſtria omnia obtine=
bant, erant'que in ſpe cito diſſoluendi noſtrum principatum, fames erat in vrbe
multa, & ſeditio, & quid factu foret optimum, multa incertitudo. Talibus igitur tẽ=
poribus præſidens tam turbulentis tam terribilibus, hoſtes ſimul cum collega vici
duplici pręlio, ac coegi relinquẽtes eos munitiones diſcedere, neq; multo poſt famẽ
cõpeſcui cibariorũ implens abunde fora, ac conſulibus poſt me regionẽ ab hoſtili=
bus armis liberam omnem tradidi, vrbem'que morbo ciuili oĩ liberatẽ, in quos, qui

dẽ eam deiecerant duces multitudinis. Et cuius igiť vobis criminis ſum obnoxius?
niſi crimẽ ſit apud vos hoſtes vincere. Quod ſi mori contingit militibus aliquibus
feliciter dimicantibus, qua in re lædit populũ ſeruilius? non eñ vades deorũ aliquis
ſit ducibus ſalutis omniũ pugnantiũ, nec ſub cõuentis, & certitudine nos hoc modo
imperia accipimus, vt vincamus oẽs hoſtes, nec ex noſtris omnino quemquam ipſi
amittamus, & quis eñ ſuſtineret homo quidẽ, & quȩ fortunȩ ſunt poteſtatis, & quȩ
ſententiæ omnia in ſe vnũ ſuſcipere? ſed res magnas magnis ſemper emimus peri-
culis. Neque mihi primo eunti aduerſus hoſtes talia pati accidit, ſed omnibus vt ita
dicam quicun'que prælia cum minoribus copijs aduerſus maiores hoſtium commi
ſerint, perſecuti enim hoſtes ſunt iam aliqui, ipſiq; fugere, ceciderérq; multos hoſtiũ,
& ipſi plures ſuorum amiſere. Trãſeo quod multi etiam victi poenitus cum pudo-
re detrimẽto'q; rediere magno, quorum quidem poenas nemo infelicitatis dedidit,
ſufficiens enim calamitas eſt, nullius potiri laudis, & ſi etiam nihil aliud magna eſt
ducibus grauis'que punitio, ſed non nec tamen. Ego enim tantũ abſumi, vt, id dicã
quod eſſe iuſtum, omnes moderati dicunt, nõ oportere me redendȩ rationi de fortu
na ſubici, vt ſi etiam nemo alius ſuſtinerit tale certamen ingredi, ego ſolus non recu-
ſem, ſed concedam vt exquiratur fortuna mea, non minus'que ſententia. Hoc præ-
dicto quod humanas actiones, infelices'que, & felices, non ex parte quadam operũ
multorum ipſorum & variorum iudicata video, ſed ex fine, & quando ille ex ſen-
tentia ſuccedit, etiam ſi media multa entia non ad voluptatẽ fiant, nihilominus lau-
datas ob omnibus optabiles'que eſſe audio, & fortunȩ exiſtimantes bonȩ, quãdo au-
tem actiones eȩdem malos aſſumunt fines, etiam ſi omñia facillime ante finem ſint
geſta, nequaquam bonæ peragentium fortunæ, ſed malè potius eſſe traditas. Hunc

Careat ſucceſſibus oro quiſquis ab euẽtu facta notãda putat.

igitur, & vos ſcopon. ſiue ſignũ ad quod rationes, res'que diriguntur eligẽtes, ac ſpe-
ctẽtes, meã quoque fortunã exquirite, qua ſum in hoſtes vſus. Et ſi victũ me inue-
nitis ab hoſtibus fortunã meã malã appellate. Si que eos vincentem bonã, ac de for-
tuna igitur nõ ignorans oneroſos eſſe oẽs de ea loquẽtes, habẽs'q; plura, quȩ poſſem
dicere. nunc deſinam. Verùm quando me ſentẽtiȩ etiam accuſant proditionẽ eam
non audiẽtes, nec ignauiã appellare, quibus de rebus fiũt aliarũ ducũ iudicia, ſed du-
ctãdi imperitiam, & imprudentiã, quod periculũ ſubierim, nõ neceſſarium, ad val
lum hoſtiũ accedens, volo etiam vobis huius rationem reddere, habens eam expe-

Facile accuſantur prȩterita.

ditiſſimam, quod reprȩhendere quidẽ prȩterita valde facile eſt omnis'que hominis,
res vero pulchras aggredi difficilc que, & paucorum, nec vt iam facta qualia ſint fu
tura apparẽt, ſic etiam qualiter ſint futura, ſed illa quidem ſenſibus, & affectione cõ-
ſequimur, iſta vero diuinationibus, opinionibus'q; coniectamus, in quibus multa eſt
deceptio. Atqui omniũ facillimũ eſt verbis ductare bella eis qui ſint extra grauia,
quod nũc faciunt accuſatores mei, ſed vt hæc ſinam age dicite mihi per deos, ſolus
ne ego aut primus videor vi capturus munitiones hoſtiũ aggreſſurus eſſe, & ad loca
altiora copias adduxiſſe, an & cum ducibus alijs multis veſtris, ex quibus alij felici-
ter rem geſſere, alijs conatus non ex ſententia euenit, quid vos igitur, cæteros omit
tentes, me in iudiciũ vocatis, ſi hȩc ductãdi imperitiȩ imprudentiæq; opera eſſe exi
ſtimatis. Quot vero alia hoc cõſilio audatiora, aliquãdo in mẽtẽ ducibus venere, cũ
tutũ ipſum & cõſideratũ tẽpora non recipiũt. Hi eñ ſigna rapiẽtes ſigniferis proie
cerunt quando'q; in hoſtes, vt ſignibus & timidis neceſſario conſtaret animus ſciẽ-

tibus

tibus ipſis, neceſſe eſſe nõ ſeruantes ſigna à ducibus cum dedecore interſici. alij vero in regionem hoſtium irrumpentes pontes fluminum, per quos tranſierant diſſoluerunt, vt de fuga cogitantibus, ſpes ſalutis ſine exitu apparens, audacia afferet vim quę in prælijs: alij autem tabernacula ſarcinas'que comburentes, neceſſitatem impoſuere capiendi ex hoſtili agro quoruncun'que indigerent. Nolo alia infinita dicere, Quæcun'que audacia opera alias'que cogitationes ducum. Ex hiſtoria experimẽto'que accepimus, ob quę quidem ſpem ſallentia nemo nunquã pœnam ſubijt. Niſi aliquis forſan veſtrum me accuſet. Quod ego alios in exitum apertũ obijciẽs corpus extra periculum habuerim, ſed ſi cum omnibus inſtructis fuit, vltimis'que demigraui, eiuſdem ipſe cum alijs fortunæ participes quidem iniuſtæ actum eſt, ac de me quidem iſta ſufficiant. de ſenatu vero, & patritijs, quandoquidem commune in hos, eſt veſtrum odium ob prohibitam diuiſionem agri, & mihi infeſtum néque ipſum accuſator abſcondit. Sed nõ paruam eam partem fecit accuſationis meæ, voſo vobis pauca dicere, erit'que mihi oratio liberrima. Néque enim ego aliter poſſem loqui, neque vobis conferret audire, vos neque iuſta néque pia agitis plebeij beneficiorum in vos ſenatus, multorum ipſorum, & magnorũ ei gratiam non habentes. Nam ſi ex eo, quod rogantibus vobis conceſſum non eſt maxime lædatur reſpublica, non is vobis inuidens, ſed publicam vtilitatẽ ſpectans aduerſetur, hoc ad irã accipitis, oporteret & vos maxime tanquã ab optimo ſenſu profecta conſulta eius, Et in commune bonum accipientes, ſtudio veſtro abſtinere. Quod ſi modeſta ratiocinatione nequeatis inutile deſideriũ compeſcere, perſuaſione æquuum eſt iiſdẽ vos potiri non vi. Dona enim voluntaria, ſunt & errogantibus dulciora, quàm coacta, & accipientibus firmiora eadem quàm ſint inuitæ præſtita. Quod vos per deos non conſideratis, ſed à ducibus multitudinis tanquam mare à ventis alijs ſuper alios inſurgentibus permoti, & efferati, ne minimum quidem temporis in quiete, tranquillitate permanere vrbem ſinitis. At qui licet nobis melius bellum quàm pacem eſſe exiſtimare. Quando enim bellũ gerimus, inimicos male affecimus. Sed quando pacem agimus, amicos. Quod ſi ò plebeij omnia ſenatuſconſulta pulchra, & vtilia eſſe vt ſunt, exiſtimatis, cur non hoc item vnum ex eis eſſe opinamini? ſi vero nihil opportunum ſentire ſenatum creditis, ſed praue turpiter'que ciuitatem procurantem. Cur non tandem deponentes eum totum, Imperatis ipſi & conſulitis at'q; bella de principatu infertis? ſed vos pũgitis eũ paulati'q; diſſoluitis, illuſtriſſimos in iudicijs corripientes. Erat eñ cum oĩbus nobis cõmuniter vos bellũ gerere quã vnũ quem'q; priuatim calũniari. Sed nõ ipſi horũ cauſa vt dixi eſtis, ſed hi qui vos conturbant duces multitudinũ, neq; regi ſe patiẽtes, neq; ijdem ſcientes regere, ac quantũ quidẽ in eorũ imprudentia imperitia'q; fuit ſæpenumero euerſa eſt hæc nauicula, & nunc eorũ lapſus erigens, & in recto vobis exhibens ciuitatẽ, eſt his qui multa audiuit grauia ab eis ſenatus. Hęc ſiue vobis iucũda auditu ſiue moleſta, oĩ cum veritate audacia'q; dicta ſunt. Malẽ'q; vtili vtens libertate mori, quàm vobis verba ad voluptatem faciens ſaluus eſſe. Hæc cum dixiſſet neq; ad cõplorationes, néque ad flendam calamitatem ſuam conuerſus, neque in precibus, aut indecentibus pro voluptionibus viſus humiles, néque geſtum vllum alium degenerẽ oſtẽdens ſermonem tradit volentibus pro ſe dicere, aut teſtari, multi enim aſtantes alij abſoluebant eũ crimine, maxime vero Verginius, eodẽ tempore conſulatũ gerens,

Finis orõnis Seruilij.

ac victorię viſus cauſa non modo inſontem eum declarauit, ſed vt omniũ bello op-
timũ ducem'q; prudentiſſimũ laudari ab oĩbus, honorarique æquũ cẽſebat. Aut
enim oportere ſi quidem bonum finem accœpiſſe bellum opinarentur, vtris'que
ipſis haberi gratiam. Si vero malum puniendos vtros'que eſſe, eis enim in conſilia,
& opera & à dijs fortunam fuiſſe omnia cõmunia. erat autem non modo oratio, ſed
& vita eius viri perſuadens, in oĩbus operibus bonis exquiſita. aderat'que iſtis (quod
plurimam commiſerationem mouit) figura aſpectus eius compatiens, quemadmo
dum erga eos, qui aut paſſi aut paſſuri ſunt acerba ſolet fieri, ita vt affines ipſi inter
emptorum & implacabiliter ſe habere viſi, erga auctorem calamitatis ſuę molliores
fierent, iram'que deponerent, vt declaratũ eſt opere. Latis enim ſuffragijs nulla eũ
tribus condemnauit, ac deprędendens quidem ſeruilium periculum huiuſmodi po-
titum eſt fine, neque multo poſt egreſſus eſt romanus exercitus in etruſcos. Ducẽ-
P.Vale. te eum altero conſulum Publio Valerio. Conuenerat enim rurſus Veientium ma-
nus, additis eis ſabinis, qui ſegnes primum ad ſuſcipiẽdum cum illis bellum tanquã
impoſſibilium tunc appetẽtibus poſtquam fugam cognouere menenij, & extructa
in aduerſo monte propius romam munimenta, humiles redditas, exiſtimantes ro-
manorum vires, & ſpiritus eorum victos, ſuſceperunt cum etruſcis bellum magnũ
eis mittentes exercitum. Sic'que Veientes cum proprijs fidentes viribus ſabinorũ-
que nuper miſſis, tum ab etruſcis quo'que, cæteris alias expectantes, ſpem habebãt
ducendi romam inuadendi maiorequam ſuo ipſorum exercitu, tanquã nemine eis
obuiam proceſſuro, ſed duorum altero futuro, vt vel vrbẽ per oppugnationem ca-
perent, vel fame eos omnino perderent. pręuenit autem conatum eorũ Valerius, dũ
illi adhuc tardantes ſocios expectant. adducens ipſe optimũ romanorũ robur, & à
ſocijs auxiliares copias, nec apertum faciens egreſſum. Sed eum qui ipſos maxime
latere poſſet, roma enim exiens circiter occaſum ſerum, traijciens'q; tyberim, haùd
procul vrbe conſedit. Deinde excitãs de media nocte exercitũ, ducebat eũ in acie.
Ac priuſquã illuſceret adortus eſt alterum vallũ hoſtiũ. Erãt eñ bina eis ſeorſum
caſtra. Vna etruſcorũ, altera ſabinorũ, haùd procùl ea inter ſe diſtantia. Primis igi-
tur admonens copias Sabinorum caſtris, dormientibus adhuc multis, nulla'que ad-
hibita mentione digna cuſtodia, vt in amica terra per'que multam negligentiã, nuſ-
quam eſſe nuntiatis hoſtibus, primo impetu ea capit, Hominum'que alij adhuc in
cubilibus interficiuntur, alij nuper exurgentes arma'que induentes, alij armati, ſed
ſparſi, nec in acie repugnantes, tum verò plurimi eorum fugientes, ad caſtra altera
depręhenſi, ab equitibus perduntur. Hoc'que modo capto vallo Sabinorum, duxit
copias Valerius ad alterum. In quo erant Veientes, loco illis, haùd ſatis tuto occupa
to, latere autem ſe amplius. Adeuntes caſtra hoſtium nõ licuit, erat enim dies iam
clara, & qui Sabinorum fugerant, nuntiarant etruſcis, & ipſi calamitatem ſuam. Et
incurſum in illos hoſtium. Erat'que igitur neceſſarium conſtãter manum cum ho
ſtibus conſerere. Fit'que poſt hoc oñu cũ prõptitudine etruſcorũ dimicantiũ de ca
ſtris acre præliũ, & cædes vtrorumque pariſque fuit momenti diu, & huc & illuc
inclinãs de victoria iudiciũ. Deinde aũt ceſſere etruſci à romano equitatu pulſi, re
fugeruntque in caſtra, ſequebaturque conſul. Et vbi propè munimenta fuit. Erant
enim inaniter extructa. Neque locus (vt dixi ante) ſatis tutus. Aggreditur ea mul
tis ex patribus diei reliquum laborans. Neque noctem inſequentẽ requieſcens. etru

ſci vero continuis defeſſi afflictionibus,ſub auroram relinquũt vallũ. Cuius dominus factus conſul,eam diẽ quieti dedit exercitus. Die aũt poſtero,colligẽs ex vtriſque caſtris ſpolia multa ipſi pugnatoribus diuiſit. Et qui præclare egiſſent in prælio conſuetis ornauit cornis. Erat autem qui ſtrenuiſſime viſus erat ante omnes certare,auertiſſeque vires Veientiũ ſeruilius ſuperioris anni conſul,is qui plebis damnationem effugerat. Tunc legatus miſſus Valerio. Et qui ob hanc excellentẽ fortitudinẽ tune primus maxima eſſe exiſtimata dona apud romanos tulit,poſt hæc ſpolians conſul hoſtium cadauera, ſuos'que ſepeliens eduxit exercitum. Propius'q; vrbem accedens prouoçauit incluſus in pugnã. Et vbi nemo egreſſus pugnaturus, videns rem dubiam eos per oppugnationem capi, habentes vrbem munitiſſimam multo agri eorum excurſo in regionem Sabinorum irrupit,populans'que illam adducentem integram per multos dies. habens'que graues cum multa præda ſarcinas, duxit domum exercitum. Anuentantique ei populus procul obuius extra vrbem proceſſit,tura incendens ad tranſitũ,crateribus'que mellicrati excipiens exercitum. Decreuit'que ei triumphum ſenatus. Alter vero conſul Caius Nautius cui ſorte obtigerat ſociorum latinorum Hernicorum'que cuſtodia tardiorẽ fecerat exitum ,non inopia ille conſilij,nec periculi detentus metu,ſed expectans euentum aduerſus etruſcos belli, vt ſi quis caſus aduerſus illi exercitui accideret in pręparato adeſſet alter aliquis aſſiſtens vrbi qui irrũpere prohiberet hoſtes in regionẽ. Si quod quidem primi romam inuadentes fecerant loca aliqua aduerſus eam munire inciperent, interim'que bellum etiam quod latinis, Volſci,Equique intuerant,finem fœlicem habuit. Aderant'que aliqui nuntiantes victos prælio abiſſe hoſtes ex eorum regione, neque nullo egere amplius ſocios auxilio. Nihilo tamen minus vbi pulchre res in Etruria ſeſe habuere, eduxit Nautius exercitũ. Et irrũpens in Volſcorum regionem, multum'que eius per agrans deſertum relictũ,mancipia,pecora q́ue pauca cœpit. ſegetes vero eorum matureſcente iam frumẽto incendens, & alia corrumpens non pauca (nemine ei obuio) abduxit exercitum. Et hæc quidem ſub his viris ſunt geſta,eos aũt ſecuti cõſules Aulus malius,& Lucius Furius, decernenteq́ue ſenatu alterum eorum exercitũ in veientes ducere, ſortiti ſunt: vt mos erat eis inter ſe de exitu qui cũ Malio obueniſſet propere eduxit copias. Caſtra'q; propè hoſtes poſuit. Veientes aũt incluſi muris,primũ reſtiter e. Miſere'que legationes ad cęteras Etruſcorũ vrbes,& ad ſuſceptos nuper in ſocietatẽ ſabinos, rogantes mitti ſibi propè auxiliũ. Quo poſtquã nullo ſunt potiti abſumpſere'q; cibaria vi adacti famis egreſſi ſunt ad conſulẽ ſupplices,euo maximi eorum,& honoratiſſimi, deponi bellũ rogantes,imperate vero eis pecuniam conſule in ſtipendiũ annuũ exercitui,& duorum menſiũ cibaria. Et vbi iſta feciſſent, mitterẽt legatos Romã collocuturos cum ſenatu de diſſolutione belli. Laudãtes iſta ſubito'que ſtipẽdiũ exercitui, & frumẽti loco pecuniã,cõcedente id conſule,afferentes iuere Romã. Introductiq; in ſenatum, pręteritorum veniã poſtularũt,deinceps'q; liberari bello multis aũt in vtrã'que partẽ dictis,vicit ſententia quę deponi cũ eis bellũ ſuadebat, datęque eis ſunt in quadraginta annos induciæ,abierũt'que illi multas agentes ciuitati pro impetrata pace gratias. Atque veniẽtes ad vrbẽ Malius, Pro'que diſſolutione belli triumphum petens pedeſtrem obtinuit. Factus'que eſt etiam ſub magiſtratu horum cẽſus,ac fuere cenſentes ciues ſe ipſos & pecunias & puberes filios paulo plures cẽtũ & tribus milibus,

Seruilius ſtrenue pugnans mittitur legatus Valerio.

Depopulatio ſabinorum.

Triumphus Valerij.

Cai' nauti' Cõſſ.

Irrupit in Volſcos

Au. mali' Lu. Furius conſſ.

Triũph' Malij. Cẽſus factus in vrbe.

Mamerc⁹ Vopiſc⁹ conſules. Datis argiuus.

ſuſcipientes autem poſt hos cõſulatum Lucius Aemilius Mamercus tertio, Tullius'q;
Vopiſcus olympiade, Septima, & ſeptuageſima, qua vicit Datis argiuus. Imperante
Athenis Charite, laboroſum admodũ turbulẽtum'q; geſſere magiſtratum. Pacem
quidem agitantes ab externis bellis. Erant autem in quiete diſſedentia omnia à ſedi=
tionibus autem in vrbe, & ipſi ducti in pericula & vrbem propè euertẽtes. nam vbi
ceſſauit à militia multitudo, deuenit ſtatim ad agri publici diſtributionem. Erat eñ

Gn. Genicius.

tribunus homo cõfidens quidã. Nec ad dicendum inualidus Gneus genicius, acuens
iras pauperum. Hic'que cõgregans aſſiduę contiones, inopes'que ductans, vrgebat
cõſules vt decreta à ſenatu de ſortione agri perficerent. Hique non optemperabant.
haud ſtatutũ à ſenatu eſſe dicẽtes i magiſtratu ſuo id opus. Sed Caſſio Verginio'q;
cõſulibus. ad quos ſcriptũ eſt ſenatuſcõſultũ, neq; eſſe leges firmas in perpetuũ quę
ſenatus decernat, ſed inſtituta eſſe in annũ vim habẽtia. Has igiť obijciẽtibus cõſu=
libus aduerſatiões, nõ valẽs eos cogere Genicius, vt pote maiorẽ habẽtes poteſtatẽ,
ad ipudentẽ cõuerſus eſt viam. Prioris eñ anni conſulibus Malio & Lucio, crimẽ in=
tulit publicum, iuſſit'que venire eos defenſuros apud plebem. diffiniens palàm ipſe
cauſam iudicij, quod plebem lęſiſſent, nõ deſignãtes decemuiros, illos, quos ſenatus
decreuerat facturos, ſortiũ diſtributionem. Quod verò nullos aliorum conſulũ in
iudiciũ duceret duodecim ipſorum eo tempore quo ſcripto eſt ſenatuſcõſultũ. Sed
hos duos ſolos ſubijceret crimini deceptę pollicitationis, clementes afferebat cau=
ſas. Dixit'que poſtremo ſolo hoc modo cogi cõſules qui in magiſtratu erãt, vt agrũ
diuiderent. Si aliquos alios viderent populo poenas dantes, cogitantes ipſi ſibi quoq;
vt eadem pateretur euenturũ, & hæc dicens, cohortatus'que omnes adeſſe iuſſiſſet
iudicio per ſacra iurans ſe in ſententia permanſurũ, omnique cum prõptitudine eos
viros accuſaturum. Die quo'que prędicens, qua eſſet iudiciũ peragendum, patritios
autem vbi iſta cognouere, multus inuaſit timor, multa'que ſolicitudo quonãmodo
eos viros iudicio eriperent, ac tribuni confidentiã compeſcerent. Viſum'que eſt eis,
vt ſi quid decerneret aduerſus magiſtratũ cõſulum populus, nequaquã id ei permit=
terẽt acriter reſiſtentes. Et ſi opus eſſet, ad arma etiam venientes. Sed non tamen
opus fuit violento eis aliquo celerem capiente periculo & inopinatã diſſolutionem,
die eñ vna tantũ reliqua ante iudiciũ, in cubili ſuo mortuus inuentus eſt genicius:

Mors Tribuni.

nullum cædis, nec laquei, nec veneni, nec aliarũ per inſidias mortuũ ſignũ habens.
Quod vbi cognitum eſt, & illatũ in forum corpus, diuinũ quoddam viſum eſt fuiſ=
ſe prohibitionis inſtitutum, ſtatim'que finem lis habuit. Néque enim aliorum tri=
bunorum aliquis auſus eſt reuocare ſeditionem. Sed multam omnes damnarũt ge=
nicij inſaniam. Si igitur nihil amplius curioſus ægiſſent conſules. Sed vt numen
ſopiuerat, ſeditionem dimiſiſſent. Nullum vtique eos periculum amplius depre=
hendiſſet. Nunc autem in arrogantiam deſpectionem'que plebeij generis conuer=
ſi magiſtratus'q; illius potentiã quanta eſt volentes oſtendere ingentia fabricarunt
mala. Proponentes enim conſcriptionem exercitus, ac cum poenis alijs nõ parẽtes,
tum virgarum cogentes verberibus, maiorem partem plebeiorum conuerti in amẽ=

Publius Volero.

tiam fecerunt. hac cauſa maxime, vir ex plebeijs quidam bello clarus Publius Vo=
lero, qui ordines duxerat in prioribus militijs, tunc ab eis pro centurione, miles ſcri=
bebatur. Eo autem aduerſante, néque æquum cenſente ſe locum inhonoratiorem
accipere, qui in ſuperioribus militijs non peccaſſet, ægreferẽtes libertatem fiduciã=

que

qúe eius conſules, imperant lictoribus, vt diſciſſa ei veſte virgis corpus lacerent.

Tumque iuuenis tribunos appellat, ſéque ęquum cenſebat ſi quid peccaſſet iudiciū ſubire plebis, Cum vero ei mentē non adhiberent conſules, ſed vt eum ducerent: verberarentque, lictoribus imperarēt, nō ferendā putans ille hanc contumeliā, ſuus ipſe ſit protector. Primum'que ſe adeuntem ex lictoribus feriens, aduerſis pugnis in facie iuuenis idem & robuſtus auertit, & itē alterum. Indignantibus autē cōſulibus & miniſtros omnes ſimul ire ad eum iubētibus, viſa eſt reis aſtantibus plebeijs peraracerba. Conuertentes'que ſe illi conglobati & exclamantes adhortatiuū quoddam alteri alterorū ire, iuuenem eripuerūt, ferientes'que lictores, ijdem reijcierunt poſtremo in cōſules ipſos etiam impetū facientes, ac niſi forum relinquentes illi effugiſſent, intolerabile aliquod peregiſſent malū, dehinc'que ciuitas diuiſa eſt omnis.

Diſcordia inter plebeios & conſules.

Et qui eos vſqúe quieuerant tribuni, exaſperati tūc ſunt. Accuſabant'que conſules tranſlata'q; eſt de ſortione agri ſeditio, ex hoc inornatu ciuilitatis in alterū certamē maius. Nam patritij cum conſulibus tanquā diſſoluta eorum poteſtate indignātes, eum qui primus auſus erat miniſtros aggredi deijci volebant de rupe. cōuertentesqúe ſe plebeij clamabant, adhortabantur'q; ſe inuicē, ne libertatem ſuam perderent, Sed ad ſenatum rem deducerent, conſules'que accuſarent, poenam de eis aliquā poſtulātes, quia eum qui auxiliū à tribunis poſtulaſſet, & iudiciū ſubire populi, ſi quid deliquiſſet vellet neutro horū & quidē iuſtorū potiri permiſiſſent. Sed in ſorte mācipiorum liberum poſuiſſent ciuem, vapulare eum iubētes. inſtructis autem his ex aduerſo, neutris'q; cędere volētibus, alteris abſumptū eſt reliquū illius cōſulatus tēpus, nec reb⁹ bellicis ornatū pulchris, nec ciuilibus mētiōe dignis. Inſtātibus aūt comitijs, creati ſunt conſules Lucius Pinarius, publiuſqúe Furius, in'que huius anni initio horrore quodam, & metu numinis repleta vrbs eſt, ac prodigijs ſignis'q; multis apparentibus, vates oēs, & augures eſſe irę numinis indicia, quę fierent declarabant, ſacrificijs quibuſdam nō pie neque pure perfectis, neque multo poſt morbus quidā incidit in foeminas peſtilens vocatus, & mors quanta nondū prius maxime in pręgnātes, cruda, mortua'que pariētes, & cū foetibus moriētes. Neque eis depræcationes ad ſacratia & ad aras deum factę. Nec pro vrbe expiatoria ſacriſicia, aut pro domibus priuatis perſecta, ceſſationē afferebant malorum. Tali ente incalamitate vrbe fit à ſeruo quodam indiciū pontificibus quod ſacerdos quædā veſtę vrbinia virginitate amiſſa ſacrificia, aut pro vrbe perficiebat non pura ipſa. Illique remouentes eam à ſacriſicijs, apponētes'que poenam, poſtquam manifeſte redarguta eſt virgis ceſſerunt, per'que vrbem eam ferētes, viuā defoderunt, eorum verò qui illam impiā corruptionem peregerant, alter ſe ipſum interfecit, alterum pręhendentes inſpectores ſacrorum, verberibus in foro afflictum, tanquā mancipium necauerunt, ſic'que morbus ille muliebris, ingens'que earū corruptio, poſt hoc opus ſtatim deſijt. Diu verò permanens in vrbe ſeditio, per quàm plebeij à patritijs diſſidebant, reſurrexit.

Pinarius Furius.

Morbus in foeminis.

Vrbinia Veſtalis.

Poena Vrbiniæ veſtalis corruptæ.

Excitans autem eam tribunus fuit Publius volero, is qui anno ſuperiore, conſulibus Aemilio, tullio'que inobediens fuerat, quia ipſum pro Centurione militem conſcribebant. Nec vlla magis quā hac cauſa creatus idem à pauperibus patronus plebis, Nam vulgaris erat generis & in multa humilitate & inopia educatus. Sed quia conſulum imperiū regiam eovs'q; habentē dignitatē primus ipſe viſus erat humiliorē, vis priuatu per inobedientiam rediſſe, & adhuc magis ob permiſſa quæ petens ille

P. Volero

magiſtratum aduerſus patritios fecerat tanquam eis potentiam adēpturus. is'q; igi
tur vbi quāprimū quieſcente ira numinis licuit ciuilia agere, plebem congregās in
Curiata. cōtionem legem intulit de comitijs tribunitijs, traducens ea ex ſuffragij latione per
Centuria curias quā romam curiatā vocant ad tribulem. Quænam verò harum ſit differen
ta. tia, ego nunc ſignificabo. Cēturiatas em̄ ſuffragiorum lationes oportebat, proceden
tibus ſenatuſconſultus, multitudine'que per curias ferente ſuffragia, & poſt vtra'q;
Tribulis. hæc ſignis à numine, & augurijs nihil aduerſantibus tunc firmas eſſe. Tribules aūt
neque ſenatuſconſulto prius facto, neque ſacris, neq; auriſpicibus ſanctientibus per-
fectas, vna in die tantum habere finem. Erant'que ex quatuor tribunis reliquis vna
cum eo legem ferentes duo quos ille in ſodalitatem capiens, paucioribus qui hęc no-
lent, ſuperior fiebat. Conſules aūt & ſenatus, omnes'que patritij lationem legis pro-
hibere nitebantur. Deſcendētes'que in forū cum multitudine, qua die prædixerant
tribuni ſanctiēdam legem varios inſerebant ſermones, conſulū aliquo ſiue ſenatorū
quo maximorū ſiue aliorum quicun'que vellet percurrēte, inherentes legi abſurdi-
tates. Contradicentibus aūt tribunis, rurſus'que cōſulibus, & in longū extrahētibus
altercationes, contionem diſſoluit tempus conſulū in noctem, proponentibus vero
iterum in tertium forum tribunis cognitionē de lege, cōueniēte'que adhuc maiori
in contione turba. euenit ſimilis priori caſus, quod vidēs Publius cogitauit, non eſſe
permittendū conſulibus amplius vt accuſarent legem. Nec ſinendū intereſſe latio-
ni ſuffragiorū patritios. Illi vero per ſodalitates, & contubernales ſimul cum clienti
bus non paucis ipſis multas partes fori occupant ſtudētes legis accuſatoribus, ac per
turbantes defenſores, alia'que multa facientes inornatus, & violentię ſecutē in ſuffra
gijs indicia, compeſcuit aūt conſilia eius ſanè tyrannica altera incidens à dijs cala-
mitas. Inuaſit nam'que vrbē peſtilentia per aliam illa quo'que italiam ſeuiēs, maxi-
Peſtilētia me vero circa vrbem multiplicans, neque vllū humanum auxilium ægrotantibus
ſubueniebat. Sed ex æquo, & qui multa cum diligentia habiti curę eſſent. Et quibus
nihil opportunorū factum eſſet, moriebant̄. Nec dijs peractæ ſupplicationes, & ſa-
crificia, nec eæ ad quas poſtremo homines confugere in talibus calamitatibus cogū
tur. Viritim factę aut pro populo expiationes luſtrationeſue, tunc perderāt. Diſtin
guebat'que morbus ille, non ętatem, non naturam, non robur, nō imbecillitatē cor-
porum, neque artem, neque aliud eorum quicquā, quę viderentur leuiorem ægritu-
dinem factura, ſed & fœminis idem accidebat, & viris ſenibus'que, & iuuenibus nō
multum tamen durauit temporis. Quod cauſa fuit, ne ciuitas omnino perderetur.
Sed inſtar fluminis aūt incendij repente incidens hominibus inſultū habuit velocē
celerem'que demigrationem. vbi verò requieuit hoc malū. Cū eſſet in exitu ma-
giſtratus publi⁹, neque legem in reliquo tempore promulgare poſſet inſtātibus co-
mitijs petit inſequentē annū tribunatū multa magna'que plebeijs pollicens. Deſi-
gnatur'que ab eis iterum tribunis idem, & duo collegę, patritij vero his cōtraria ma-
chinabantur, vt acerbum hominem, & oſorē plebis, nihilo'q; minorem facturū op-
timatum potentiam ad conſulatum producerent Appium Claudiū Appij filiū eius,
qui plebi ad reditum aduerſatus erat, & ipſum quidem multum contradicentem, &
qui ire in campum voluerit comitiorū cauſa nihilo'que tamen minus præconſulue
runt ipſi deſignarunt'q; abſentē eum conſulem. Peractis autē comitijs per multam
facilitatem, Nam pauperes reliquerunt campum, vbi illum nominatū audiuerunt.

Conſulatū

Tituſ Quintius Appius Claudius

Cōſulatum ſuſcipiūt Titus Quintius capitolinus, & Appius Claudius ſabinus. Nec naturas, nec ſententias habentes ſimiles. Nā Appij quidem ſententia erat, deflecten di ſegnem pauperem'que plebē ad militias exteriores, vt ex hoſtili regione acquirens ſibi ſuis ipſius laboribus cotidie neceſſaria, quorū maxime indigebat, & vtilia ciuitati agens minime infeſta eſſet ſenatoribus adminiſtrātibus rempublicā, minimé que difficilis, occaſionem vero belli fore omnē rationabilem demonſtrabat vendicanti principatum ſibi vrbi & cui omnes inuiderent. Et (vt æquum eſt) ex pręteritis futura coniectare ipſos poſtulabat, collegens aſſerens'que motus anteà in vrbe factos omnes per requiem à bellis extitiſſe. Quinto aūt bellum nullum inferēdum videbatur, optabile eſſe demonſtranti, ſi ad pericula neceſſaria extrinſecus adducta plebs vocata optemperaret, ac docenti. Quod ſi afferrent vim plebeis non parentibus venire eos in amentiam cogerent. Sicut ante ſe conſules fecerāt. Quibus ex rebus periculum futurum eis eſſet. Alterum de duobus, vt vel per ſanguinem, & per cædes cōpeſcerent ſeditionem, vel plebem colere turpiter ſuſtinerent. erant autem menſis illius imperium penes quintum, ita vt neceſſarium eſſet alterum conſulē nihil eo inuito agere. Publius autem & tribuni nihil amplius differentes, eandē legem quàm ſuperiore anno promulgare nequiuerant, iterū intulere, aſcribentes legi etiam ædiliciū magiſtratum ſuffragium iri in eiſdem concionibus, & cætera quæcun'que agi in plebe auxilio'que ei eſſe oporteret eodem modo per tribules decerni, quæ res vtique manifeſta erat diſſolutio ſenatus, plebis'que potentia. Intelligentibus autem hoc cōſulibus cura incidit, & cogitatio, quēadmodū celeriter & tute tolleretur, quod perturbabat excitabat'que ſeditionem. Volebat'que Appius vocari ad arma quicūqúe ſaluam eſſe vellent, primā conſuetam'que rempublicam: Sique aliqui aduerſarentur, hos in hoſtium habere numero. Quintius aūt perſuaderi oratione oportere putabat plebeijs, & econuerſo docere eos, quemadmodū per ignorationem vtilitatis ſuæ delati eſſent in exitialia conſilia, vltimę quo'que eſſe dicēs inſanię, quę à volentibus conciuibus ferre liceat, ea velle ab inuitis per vim extorquere. Laudātibus aūt alijs quo'q; omnibus in ſenatū aſſumptis Quintij ſententiā, progrediētes in forum conſules dicendi poteſtatem à tribunis, tempus'que poſtularunt, quorū vtroqúe vix potiti, poſtquā dies, quàm poſtularant ab eis venit, turba multiplici coeūte in forum, quā ſibi ſociam vtrique magiſtratus aduocātes parauerant, & ipſi tanquā accuſaturi legem aderant. At'q; Quintius cum in cæteris vir mitis, tum ad plebem oratione leniendam aptiſſimus, primus poſtulans dicēdi poteſtatē commune quādam gratam'que omnibus orationē habuit, adeò, vt dicentes pro lege in multā deciderent conſilij inopiā non habentes quæ dicerent iuſtiora, nec clementiora, ac ſi nihil amplius collega eius curioſe nimis agere voluiſſet. Cognoſcēs populus, quod nec iuſta, nec pia peteret, legem diſſoluiſſet, verū illo percurrēte orationem ſuperbam, & auditu grauem pauperibus, difficilis in ira, implacabilis'que fuit. In'que contionē venit quantam nondum anteà. Non enim tanquā cum liberis locutus eſt hic vir, & ciuibus qui ponendæ diſſoluendę'que legis erant domini. Sed vt inter inhonores aut aduenas, aut non firmam habentes libertatem, licenter, impotenter'q; agēs, acerbas, ac non ſuſtinendas fecit accuſationes, æris eis alieni. Abſciſſiones exprobrans, & à conſulibus defectionem proferens. Quodque ſigna rapiētes ſacra diſceſſiſſent à caſtris. Fugam ſibi imponentes vltroneam. Cōmemoranſqúe ſacramenta quibus

Quintij oratio.

Appij orō

bello reditum ad propria inuenerant. Poſtulantique eidem, ac roganti vt relicta re=
ſumerent cædentes hoc dederant, iuramenta'que percurrit pactiones'que factas in
reditu cõmemorauit, in quibus erat priorum omniũ decreta obliuio. deinde'que po=
teſtas data pauperibus magiſtratus creandi vindices ſuos, & vim afferre ſibi volen
tibus oppoſitos. Percurrens'que iſta, leges oſtendebat, quas plebs non multo ante ſir
mauerat. Et vt iudiciorũ trãslationis dederat ſenatus plebi poteſtatẽ iudicandique
quoſcun'q; patritiorum ei videretur, & vt in latione ſuffragiorum nõ amplius ſe=
cũdum ordines habuerit. Sed curiatam fecerit concionem calculorum dominam.
percurrens'que hunc de plebe ſermonem conuerſus inde ad Appium, & poſteà in=
quit. Audes tu his maledicere, per quos magna quidem ex parua, & illuſtris ex in=
gloria vrbs facta eſt, alios'que ſeditioſos vocas, fugitiuam'que eis quandam fortu=
nam exprobras, quaſi non his omnibus reminiſcentibus, id quod apud vos fue=
rit, quod diſſidentes à primoribus maiores tui, patriam'que relinquentes habi=
tationem huc tranſtulere, niſi forſan relinquentes vos patriam, deſiderio libertatis,
pulchrum effeciſtis opus Romani idem faciẽtes non pulchrum? Audes tu etiã vt
in malum ingreſſam hanc vrbẽ, tribunitiã poteſtatem accuſare, & his ſuades vt au
xilium tollant pauperum ſacroſanctũ & immobile magnis'q; initium per deos ho=
mines'q; neceſſitatibus? O plebis oſor valde'q; tyrannice, nec hoc adhuc diſcere po
tuiſti, quod iſta dicens & ſenatui & magiſtratui tuo male dicis, & enim diſſidens ſe
natus omnis à regibus, quorũ non amplius ſuperbiam contumelias'q; volebat ferre
conſulum inſtituit magiſtratũ & priuſ q̃ eos vrbe expelleret, alios fecit regiæ pote
ſtatis dominos: ita vt quę de tribunatu dicis, vt in malum introducto, quando initiũ
à ſeditione cœpit, etiã aduerſus cõſulatũ dicas. Neque enim ipſum quoq; alia intro
duxit cauſa, quã patritiorũ a regibus diſſenſio. Sed quid ego hæc tecum diſputo, vt
cum æquo & moderato ciue, quẽ hi ommes ſciunt fœdum eſſe genere & acerbũ &
oſorem plebis & ferinũ illud natura, mitigare nequeuntẽ. ſed non aduerſabor ver=
ba faciens operibus contraria, ſed oſtendam quãtam habens vim plebs te latuit, quã
ſine aris & ſine focis non erubeſcis, ſordidam'q; appellare, quãtã que vim habeat hic
magiſtratus, quem venerari, & cui cędere te lex iubet, dimittens enim & ipſe omnẽ
diſſimulationem, opus ipſum incipiam. Et his dictis, iuſiurandũ quod eſt apud Ro=
manos maximũ iurauit, aut ſe legem perlaturũ, aut vita eſſe cariturũ. ſecuto autem
multitudinis ſilentio, & concertationis expectatione, quidnã acturus eſſet, abire iuſ
ſit è cõcione Appiũ. Cum vero ille non pareret, ſed lictores aſſiſtens ſibi, turbã'que
aliam quã paratã domo duxerat repugnaret ne decederet è foro, ſilentiũ per pręco
nem iubens Letorius dixit. iubere tribunos duci conſulem in carcerẽ, iuſſus'que ab
eo miniſter acceſſit tanquã corpus apprehenſurus. Sed eum lictorum primus fe=
riens abegit. Clamore autẽ ab aſtantibus exorto magno: & indignatione, vadit Le
torius ipſe cum parata turba auxilio, obſtitit Appius cateruã habens iuuenũ magnã
& validam. Poſt hoc'que ſermones inhoneſti inter eos fiunt & inclamationes cor=
porum'que impulſiones, tandẽ'que ad manus peruenit rixa, cœpit'que in iactus la
pidum progredi, compeſcuit autẽ iſta, ac ne vlterius acerba procederent, cauſa fuit,
conſul alter Quintus rogans omnes & leniẽs vna cũ ſenioribus ſenatorum & in me
dios certantes intruſus. Erat autem reliqua pars diei breuis, ita vt inuiti alteri ab al
teris diſſoluerentur. Diebus verò ſequentibus magiſtratus ſibi inuicem obijciebãt.

perſecutione deſtitiſſent. Maior vtiq; pars romanorũ perdi potuit, fecerunt autem
hæc erga ducẽ inuidia,ne decertans pulchre hic vir triumpho,alijs'que illuſtraretur
honoribus. Die aũt poſtero,partim increpantes cõſule fugã ignominioſam, partim
adhortẽte eos vt per pulchrũ certamẽ aliquod diluerẽt opus turpiſſimũ,partim etiã
minante,niſi conſiſterent ad grauia,ſe vſurũ legib⁹ cõtumacia vſi ſunt,& cõuitijs.
Et vt ſe abducerẽt,iubebãt ex hoſtili regione ,tanquã inualidi eſſent ob vulnera ad
reſiſtendũ amplius.Obligarãt eñ multi ſana corpora tãquã ſaucea.Ita vt coactus
ſit Appius abducere ex hoſtili agro exercitũ. Quẽ ſequẽtes volſci abeuntem, mul-
tos ex eis interfecere. Vbi vero in amica regione ſteterũt. cõgregans eos ad cõtionẽ
conſul, multa'que exprobrãs,ſe vſurum ait punitione deſertorum aciei.rogantibus-
que eum multum ſenibus, alijs'que honoratis ciuibus, vt moderatius ageret, neque
ſuper calamitate vrbi calamitatem adderet. Nullius eorum rationem habens puni-
tionem confirmauit. Poſt'que hoc centurionum,quorum manipuli fugerant,& an-
te ſignariorum quicun'que ſigna amiſerant. alijs ſecuribus dicisa ſunt colla,alij fuſti-
bus pcuſſi,periere,cęterę'q; multitudinis.Decimus quisq;,quẽ ſors popoſciſſet,co-
rã alijs moriebantur. Ea eñ es romanis in deſertores aciei figura'ue abijcientes.pa-
tria punitio. Dehinc'q; dux ipſe inuiſus, & quod ſupererat exercitus mœſtũ,inho-
norum'que adducens, aduenıente tempore,comitiorum in patriã redijt. Creatis au
tem poſt hos conſulibus Publio Valerio iterum. Tyberio'que Aemilio,tẽpus quod
dam breue continentes ſe tribuni ſermonem,iterũ de diuiſione agri introduxerunt.
Adeunteſq;ue conſules poſtulabant, vt ſeruarẽt plebi promiſſiones quas fecerat ſe-
natus Spurio Caſſio,proculo'q; Verginio cõſulibus, rogãtes'q; ambo cõſules,& co
hortãtes eis opitulabant̃. Tiberius quidẽ Aemilius odiũ quoddã vetus,neq; ſine ra
tione in ſenatũ referens, quod petẽti patri eius,triũphum ducere nõ permiſerat. Va
lerius autẽ ſanare volens iram plebis,quę in ſe erat,ob Spurij Caſſij mortem,quem
vt regnũ affectantẽ occiderat quęſtor, tum Valerius virũ ea ętate illuſtriſſimũ,in
ducatibus bellorum ciuilibus'que actionibus. Qui & primus in vrbem inſtitutum
de diuiſione agri introducens,propter hoc maxime tanquam plebẽ ad ſe attrahens,
patritijs inuiſus erat. Tum'que igitur pollicentibus conſulibus ſe propoſituros in ſe
natu de diuiſione agri publici ſermonem . Confirmationique legis futuros auxilio.
Credentes tribuni in ſenatu aderant, ſermones'que percurrunt mites,quibus nihil
contradicentes conſules, ne contentionis opinionem inferent, quo maximo ſen-
tentiam rogauerunt. Fuit autem vocatus primus ab eis conſulum alterius Pater
Lucius Aemilius, qui ſibi iuſtum videri dixit, vtiléque futurum vrbi eſſe om-
nium,ac non paucorum publica. Suadentique plebi,vt indulgerent conſulebat ad
hoc,vt fieret conceſſio eorum gratia. Multa enim alia voluntate non dantes i-
pſos neceſſario ei conceſſiſſe, obtinentes'que poſſeſſiones temporum quidem,per
quæ eas poſſederant latentes ipſi habere gratiam reipublicæ volebat. prohibitos
vero eoſdem perſtare non cupere,dixit'que (eſſe iure quod omnes conſitentur va-
lidum) publica eſſe omnium communia. Priuata vero eſſe cuiuſque ea legẽ poſ-
ſidentium, neceſſarium'que eſſe iam rem a ſenatu fieri, qui decem ante & ſeptem
annis diuidendum agrum decreuiſſet, declaraſſet'que tunc ſe hoc ad vtilitatem
conſuluiſſet, ne fieret ager ſolum, neue habitans vrbem pauper turba ſegnis eſ-
ſet,vt nunc,alienisque bonis inuidens, Vtque educaretur vrbi iuuentus in ſuis ædi-

punitio deſertores aciei.

V. Aemilius ſermo de diuiſione agri.

Oratio Aemilij.

K

bus patrijs'que cortibus habens aliquid. Ex eo'quod pulchre educata eſſet magni= ſice de ſe ſentiens, quãdo quidẽ eis, quę nullã habent ſortem,& ex alienis pecunijs, quas per mercedẽ acquirunt,aſpere nutriuntur,aut à principio nõ innaſcit̃ procreã dorũ filiorũ amor. Aut innatus malos effert fructus.neque ſatis felices foetus eſſe, ex humilibus vt (veriſimile eſt) acquiſitos nuptijs & in egena educatos fortuna. Ego igitur inquit ſententiam hanc effero vt conſulta à ſenatu & ob interuenientes turbationes relicta conſules corroborent. Atque viros peracturos diſtributionẽ eli gant. His ab aemilio dictis ſecũdus vocatus Appius claudius proximo anno cõſul cõtrariã protulit ſentẽtiã. Docẽs quod nec diuidẽdi publicã volũtatẽ ſenat⁹ habuit nã pridẽ viſa ei ſinẽ habuiſſent. Sed in tẽpus aliã'que cognitionẽ rẽ diſtulit, ſedare volens tunc vigentem ſeditionẽ. Quam tyrãnidi aſpirans cõſul introduxerat. Poe nas idem poſtea dans pulchras.& quod neque ſenatus cõſultũ accipientes ſecuti cõ ſules decretis finem impoſuiſſent, videntes quantorũ malorũ initium vrbẽ ingre= deretur, aſſueſcendo pauperes ad publica ſortiẽda, ſic'q; poſt illos conſules, quinde= cim cõſulatus alij multis ſibi propoſitis à plebe periculis, nihil vtiq; voluerint quod non cõferret agere. Quia ſibi non liceret ſenatuſconſultũ, hos agri diuiſores creare, ſed primus illi conſulibus, ita vt nec vobis inquit Valeri, tu'que aemuli liceat diuiſio nes inferre, quos neque vobis mandauit ſenatus, neque tute ſe habent. Iis qui ma= ioribus ſunt orti bonis, ac de ſenatus quidem conſulto: quod nõ eo tenemini vos tan to poſt conſulatũ gerentes, hęc ſufficiant, de vi autẽ aut latenter depeculãtibus qui= buſdã publica breuis mihi ſermo ſufficit, ſi quis enim ſcit fruentẽ aliquem eis: quorũ nequeat poſſeſſionẽ ex lege oſtendere, indiciũ defferat conſulibus, & ex legibus res iudicetur. Quas non opus eſt nunc nouas ſcribere, iampridẽ enim ſunt ſcriptę. Nec vllũ eas deleuit tempus, quãdo vero etiã de vtili verba fecit aemilius, tanquã in bo nũ omniũ futura diuiſione agri. Nec hanc partẽ volo equidem irredargutã ſinere, nam hic mihi videtur pręſens tantum cernere, ac non futurũ proſpicere. Nã quod paruũ adhuc apparet dari de publico, ſegnibus & pauperib⁹, multorũ erit magnorũ malorũ cauſa. Nã ingrediens vnà cum hoc cõſuetudo permanens'que in vrbe per nicioſa omnino erit & dira, nõ eñ eximet ex animo eorũ prauas cupiditates id quo potient̃. Sed augebit potius prauiores'que faciet. ſint eñ vobis argumẽto horũ ope ra. Nã quid oportet vos: aut ęmilij ſermones attẽdere, ſcitis eñ ſané oẽs quot bella vicerimus quãtũ'que agri acquiſiuim⁹ quãtũque pręd ę ex captis locis acceperim⁹. Quibus rebus priuati hoſtes, fęlices primũ, nũc ĩ magna cõſtituũt inopia q accepe re. ſcitis eñ quod à nullo ſunt horũ abacti, neque deteriores facti, iſti q nũc deflent inopiã, an igit̃ ob has acq̃ſitiões apparẽt ex vetere ſortũa erepti, & iuictũ illuſtrio rẽ ꝓgreſſi, vellẽ vtiq; & precarer deos, vt min⁹ eſſent moleſti vrbi cõtubernales. nũc eñ videtis & auditis cõplorantes eos quod in vltima ſunt inopia, ita nec ſi iſta quę nũc petũt accipiãt, adhucq; plura iſtis, cẽſum ſuũ ſint erecturi. nõ eñ habitat in ſortũa eorũ inopia, ſed in morib⁹, quo nõ modo ſors hęc parua expleret. Sed nec oẽs ſimul regũ tyrãnorũq; largitiões. Faciem⁹ aũt ſi hęc eis cõcedem⁹, qualia agũt curantes egros medici ad voluptatem. Non enim egrotãs ciuitatis pars ſanabitur, ſed ſana morbi potietur. Ad ſummã vobis ſenatores multa opus eſt diligentia & cura, vt ſanetis cum prõptitudine corruptos mores ciuitatis. Videtis enim in quae ſit progreſſus plebis inornatus, & vt non amplius dignetur à cõſulibus ſe regi. Et

Appij oratio.

quam

quàm non modo non penituit ipſam hic actorũ, ſed eundẽ quoq; in exercitu demõ
ſtrauit inornatũ arma abijciẽs, aciẽq; deſerẽs, ſignaq; hoſtibus obijciẽs, & ſuga ante
quã ad manus veniretur probroſa vtens, tanquã ſoli mihi adeptura ex victoria
gloriã. Ac nõ patrię etiã aduerſis hoſtiũ lęticiã, & nunc volſcis. De romanis tro=
phea ſiſtit, & ornantur noſtris ſpolijs illorũ tẽpla. Et ingloriationibus quãtis nũquã
antea nunc ſunt eorũ ciuitates, primũ illæ captiuitati & occidioni noſtrorũ ducum
obnoxię. iuſtũ igitur & pulchrũ eſt pro talib⁹ bene geſtis, vos gratiam eis referre &
muneribus ornare publicis diuidentes agrum. Cuius quantum in ipſis fuit ſunt ho= Ironia.
ſtes domini. Sed quid opus eſt, hos obiurgare, quibus propter ineruditionẽ & genus
improbũ; pauca eſt honeſti ratio videntes quod nec in veſtris moribus omnib⁹ ha=
bitat amplius antiquus ſenſus, ſed peruicacia vocatur dignitas ab aliquib⁹, ſtulticia=
que iuſticia. Furioſum autem & virile & ſatuitas modeſtia. Quę vero odioſa apud
ſuperiores erat, ea nunc extolluntur, & apparent admiranda corruptis hominibus
bona, ignauia & dicacitas malignitaſque & verſuti ſapientia & ad omnia procaci=
tas, ac nemini meliorum obtemperare. Quę iam multas vrbes validas occupãtia
à fundamentis euertere. Hęc ò ſenatores vobis ſiue iocunda ſunt ſiue moleſta, om
ni cum veritate liberoque animo ſunt dicta. Perſuadendis quidem vobis, ſiq; per=
ſuadebitur in pręſentia vtilia, & in futurũ tuta. Mihi vero qui pro communibus cõ
modis, priuatas inimicitias ſuſcipio, futura multorum periculorum cauſa. Sum enĩ
ſufficiens ad pręuidendum euentura ex ratiocinatione & exempla mihi capio de
caſibus aliorum. Talia dicente Appio, Cæteriſque fere omnibus approbantibus, di Finis Ap
miſſus eſt ſenatus. Tribuni vero irato animo ferẽtes eam repulſam abiere. Poſtea= pij oratio
quę conſiderabant quemadmodum vlciſcerentur, damnarentque hunc virum. nis.
Multumque conſultantibus eis, viſum eſt, vt accuſarent eum criminis alicuius:
quod pœna mortis ęſtimandum eſſet, poſteaque in concione ipſum accuſantes
diem ei dixere, qua de eo ferenda eſſent ſuffragia. Quę vero accuſaturi erant, hæc
fuere, quod prauas diceret aduerſus plebem ſententias. Excitaretque in vrbe ſedi=
tionem. Attuliſſeque pręter ſacras leges tribuno manus. Et exercitum ductans
cum iactura, magnoque pudore reuerſus eſſet. Talibus in cõcione dictis, & die cer=
ta pręfinita, qua finis liti imponendus eſſet, denuntiarunt ei, vt adeſſet cauſam de=
fenſurus. Indignantibus autem patritijs omnibus, Et multa cũ promptitudine co=
nantibus eum virum ſeruare. Admonentibuſque Appium, vt tempori cederet ve
ſtemque pręſenti fortunæ conuenientem ſumeret nihil ſe facturũ dixit non gene=
roſum aut prioribus actis eius nõ dignũ. Seq; mortẽ milies toleraturũ, poti⁹ q̃ ge=
nua alicuius cõplexurũ. Ac paratos quoq; ad rogãdũ pro ſe, agere id vetuit. Dicẽs
qđ dupliciter erubeſceret, vidẽs ꝑ ſe alios faciẽtes. Quę ne pro ſe q dẽ ipſe agere de=
cẽs duceret. Hæc & multa alia dicẽs his ſimilia, neque veſtẽ mutãs neq; à vult⁹ ela
tione variãs, neq; ſpiritũ quicque ſummitẽs, vbi vidit erectã & ſuſpẽſam ab expe=
ctatiõe certaminis ciuitatẽ, paucis adhuc deficiẽtibus ad iudicij finẽ dieb⁹, ſe ipſum
ĩterfecit. ſimularũt vero neceſſarij ſui morbũ fuiſſe ei mortis cauſã. Allato vero ĩ
forũ corpore, adiẽs fili⁹ eius tribunos & cõſules poſtulauit cõgregari ſibi legitimã Mors ap
cõcionẽ, & vt haberi cõſuetã romanis ĩ funeribus clarorũ virorũ Orationẽ de pa= pij.
tre eloqui ſe permitterent. Tribuni vero vocata à conſulibus contione obſtabant.
Denũtiarũtq; adoleſcenti, vt auferet mortuũ, ſed non tamẽ hoc plebs paſſa eſt, ne=

quéneglexit eam contumeliam eijci inhonorē corpus. Sed permiſit adoleſcēti reddere legitimos honores patri. Talis'q; igitur potitus eſt finis Appius. Conſules aūt cōſcriptis exercitibus,egreſſi ſunt vrbem, Lucius Valerius aduerſus Equos. Tyberius autem Aemilius ad ſabinos. Nam iſti quo'que per occaſionē ſeditionis irrupe rant in romanum agrū. Magnam'que eius partem affligentes, conducta præda ingenti abierant. Equi igitur manum ſępius conſerētes, multas'q; accipientes plagas, in vallum loco munito ſitum confugerunt,neque amplius prodibant in pugnā. Valerius autem vallum eorum obſidere conatus,prohibitus eſt à numine. Progredien ti nam'que ei,& iam opus aggreſſo, caligo exorta eſt ex ſerenitate,& imber multus, fulgura'q;,& tonitrus aſperi. Atq; diſperſo exercitu, & tempeſtas ceſſauit ſtatim,& multa locum obtinuit ſerenitas. Hoc igitur opus, conſul in regionem vertens, prohibētibus quo'q; vatibus,aduerſus eſt ab obſidione valli. Agrum vero eorum peragrās afflixit. Et quantancū'que prędam obtinuit, eam omnem in emolumentum. Aemilio autem gradienti per hoſtilem terram, à principio multo cum contemptu, neque aliquid ſibi aduerſas amplius expectanti,ſuperuenere ſabinorum vires. Fitq; pugna inter eos ex acie,à meridie fermè incipiens vs'que ad occaſum ſolis, interuenientibus'que tenebris,redierunt,vtrę'que vires in ſua caſtra,nec vincentes,nec victæ. Diebus autem ſequentibus, ſepelientes mortuos duces vtrique ſuos, vallo etiā foſſam defoderunt.eandem vtrique,habentes cognationem cuſtodiendi ſua,neque amplius prælium incipiendi. Deinde aūt poſt tempus aliquod ſoluētes tabernacula abduxerunt exercitus. Poſt hos autem conſules, ſeptuageſima octaua olympiade, Qua vicit in ſtadio Parmenides Poſidomates. Imperante Athenis Theagenide, creati conſules ſunt, Aulus Verginius Nomentanus, & Titus Numitius priſcus.

Olympias ſeptuageſima octaua. A. Verginius. T. Numicius.

Quibus nuper inito magiſtratu, nuntiatur exercitus Volſcorum, qui iam adeſſet multus. Neque muto poſt ſuburbanus relictum quoddam comburitur. (Erat autē non procùl roma,) Nuntiauit'que fumus ciuibus id malum, tunc'que igitur, Erat enim nox. Adhuc mittentes equites, aliquot conſules explorandi cauſa, ac cuſtodes ſuper mœnibus vrbis collocantes. Et ipſi ante portas inſtructi cum expeditiſſimis militibus,nuntios ab equitibus accepere. Et vt dies fuit, congregatę'que ſunt eis in vrbe copię,duxerunt eas aduerſus hoſtes, qui quidem direpto concremato caſtello celeriter abierant. Tunc'que igitur extinguentes ardentia conſules, relinquētes'que loco præſidium, reuerſi ſunt in vrbem. Poſt'que paucos dies habentes, & domeſticas, & à ſocijs copias, egreſſi ſunt vtrique Verginius ad equos, Numicius ad Volſcos, & ambobus ex ſententia res bellicę euenere Verginio enim populanti, regionem eorum non ſunt auſi equi prodire obuiam. Sed inſidias quaſdam diſponentes in ſiluis per electos viros, qui diſperſis hoſtibus, ſuperuenturi erant, ſpe ſua fraudati ſunt. Præſentibus id romanis, commiſſo'que prælio, in quo multos amiſere ſuorum equi. Ita vt non amplius periculū alterius pugnæ facere voluerint Numicio autem ducenti exercitū ad vrbem Antiatū, quę tūc in primis erat Volſcorū vrbib⁹,nullę vires obuiā proceſſerūt. Sed coacti ſunt mœnibus vni quiq; repugnare. Interimq; regio eorū vexata eſt,& oppidū eſt quoddā maritimū. Quo & naualí & terreſtri foro rerū neceſſariarū ad vitā vtebāt, ex mari quo'q; per latrocinia multas aduehentes opes. Mācipia ita'q; & pecunias & pecora,mercimoniales'que ſarcinas concedente conſule, diripuit exercitus. Corpora autem libera quicun'que bellū

non

non perdiderat, ad forũ vbi prȩda venditur, ducta ſunt, ac captæ etiam ſunt Antiatũ viginti naues, & duȩ lõgȩ. Et arma nauiũ, & apparatus. poſt'q; hoc iubẽte cõſule, incenderũt domos romã, deiecerunt'q; naualia euertentes muro etiã à fundamentis. Ita vt, nec abeuntibus eis, vtile eſſet amplius Antiatibus oppidũ. Et hȩc quidẽ ſeorſum ab vtro'q; cõſule ſunt geſta. Et ambobus his viris ſimul adhuc exercitus in ſabinorũ ductus eſt regionẽ, quã copulati illi, duxerũt domũ copias. Hicq; finitus eſt annus. Sequẽti aũt anno Quintio capitolino, Quintoq; ſeruilio priſco cõſulatũ accipiẽtibus, et romani in armis erãt, Et ante iuſſum ſocij nolẽtes aderãt. Poſtq; hȩc cõſules rogatis deis, & luſtrato exercitu, exierũt aduerſus hoſtes, ac ſabini q dẽ, in quos ſeruilius irruperat, nec in pugnã venerũt, nec in cãpeſtria exiuerũt. Sed manẽtes in oppidis patiebãt̃, cũ interi vaſtari regionẽ incẽderẽt̃ domus, trãsfugerũtq; famuli, ita, vt per multã facilitatẽ abirẽt romãi ex eorũ regiõe, onuſti p̃da gloriationéq; illuſtres, ac ſeruilij q dẽ militia hic finẽ hũit. Qui vero cũ Quintio militabãt aduerſum equos & volſcos, cõuenerãt em̃ in eũdẽ locũ ex vtraq; gẽte propugnatores, & ante vrbẽ Antiũ cõſederãt. Citius quã gradati eũtes apparẽt eis, & haud procul ab eorũ vallo diſtãtes, in quo primũ viſi ſunt loco, & viderũt hoſtes humili ipſo impedimẽta poſuere, exhibere volẽtes opinionẽ ſe minime timere hoſtes lõge prȩſtãtes multitudine. Et vt parata fuere ambobus ad pugnã oia, exiuerũt in planiciẽ, cõcurrẽtes'q; pugnarũt vs'q; ad diẽ mediũ, neutri cedẽtes hoſtibus, neq; ipſos ſuperãtes, ȩquãtes vero vtriq; ſemp̃ quòd deficeret, per diſpoſitas ad hoc cohortes, in hoc'q; maxie equi & volſci multitudine abũdantes, ſuperiores erãt romanis. Videns autẽ Quinti⁹ mortuos ſuorũ multos, & eorũ, qui ſupererãt plurimos ſaucios, reuocaturus erat ſuos. Timens autẽ ne fugæ opinionem præberet hoſtibus, periclitandum eſſe ſuis exiſtimanti, at'que eligens equitum ſtrenuiſſimos. In dextrum cornu, quod maxime laborabat auxilio accurrit ſuis. Et partim exprobrãs ducib⁹ ipſis ignauiã, partim cõmemorans priora certamina. partim pudorẽ demonſtrans & periculum, quod ipſos eſſet ſuſcepturum in fuga, rem poſtremo introduxit nõ veram, quȩ maxime confirmauit ſuos. Hoſtibus'que metum attulit. Dixit enim iam viciſſe cornu alterum, propéque vallum iam eſſe hoſtium, & his dictis inuadit hoſtes. Atque deſcendens ab equo ipſe cum electis, quos habebat ſecum equitibus cõſpirantes pugnabant. Hincq; audacia quædam prius deficientibus incidit, propelluntq; omnes, tanquã alteri quidã facti: volſci verò (nã hi ab ea parte ſtatuti erant) diu cum præſtitiſſent inclinãt. Quos vt repullit Quintius, aſcendens equum, tẽdit ad aciẽ alterã, oſtendit'q; peditibus victam partem hoſtium, hortabatur'que, ne alteris virtute cederent, poſt hoc'que nihil amplius ſtetit hoſtium. Sed intra vallum omnes confugere, nec tamen eos perſecuti, ſed conuerſi ſunt ſtatim romani laſſitudine remiſſis corporibus, Nec arma habentes illi amplius paria. Diebus autem paucis intermiſſis ſepulturȩ ſuorũ, curationis'q; languentiũ cauſa prȩparãtes, quæ deficiebãt ad bellũ, alterũ cõmiſere prȩliũ iuxta romanorũ vallũ. Nã aduenientibus alijs virib⁹ ex circũſtãtibus locis haud multũ lõginquis volſcis'q; & equis, dux eorũ elat⁹, quoniã quincuplo plures erant ſui hoſtibus, videns'que caſtra hoſtium ipſorum non intuto, optimum putauit tempus eſſe inuadendi eos, hoc'que cogitato, de media nocte duxit copias ad romanorum vallum, id'que circundans cuſtodiebat ne ſe illi laterent abeuntes. Quintius autẽ vbi hoſtiũ cognouit multitudinẽ, lȩte id accȩpit, &

Quintius capitolinus, Quint⁹ ſeruili⁹

expectans diem, ac circiter horam tertiam defeſſos iam hoſtes ſentiẽs vigilia leui=
bus'que certaminibus neque eos cateruatim,néq; in acie adductos, ſed multis in lo=
cis cõfuſos & ſparſos,apertis portis caſtrorũ excurrit,vnà cum electis equitibus,ſe=
quuntur'que plenis manipulis pedites. volſci vero ſtupefacti horũ ferocia furibũda
qúe inuaſione, breue ſuſtinentes tẽpus repellũtur,ſimul'q; recedunt à caſtris. Erant
autem haùd procùl à caſtris collis quidam modice altus. in quã illi recurrebãt tan=
quam requieturi. Rurſus'que in aciẽ inſtruendi, ſed non licuit eis cõſiſtere,ſéque re=
cipere ſequentibus expedite hoſtibus cõpreſſis quantum fieri poterat manipulis,ne
perturbarentur vi euntes ad accliuem locũ, fit'que certamen per magnam diei par=
tem,ac cadunt vtrin'que multi, Atq; volſci ſuperantes multitudine, locique adiuti
munimento,neutro horum bonorum ſunt vſi. Sed coacti alacritate romanorũ,&
virtute collẽ reliquere,& ad vallũ fugiẽtes,multi interiere. Nõ enim dimiſerũt eos
romani perſequentes,Sed ſecuti ſunt expedite,neq; prius ſunt conuerſi,quòd vi eo=
rum vallum caperẽt. Cuius domini facti & corporũ & omnium quæcun'que in eo
relicta erãt, & equorum & armorum pecuniarũ'que plurimarum, ea nocte ibi per=
manſere. Die vero ſequenti parans conſul omnia ad obſidionẽ opportuna, ad vrbẽ
Antiatum haùd plus triginta ſtadijs diſtantẽ: copias adduxit,aderant autem prẹſidij
cauſa antiatibus equorum quidam auxiliares milites,muros'que cuſtodientes. Qui
veriti romanorũ audaciã conati ſunt ex vrbe fugere. Qua re cognita ab antiatibus
abire prohibiti inſtituerunt vrbẽ aduenientibus romanis tradere. Quod cum item
ad antiates delatum eſſet cedentes ipſi tempori, & cum illis cõmuniter deliberãtes,

Quintius vrbe poſitus.

Quintio vrbẽ tradunt. Cũ hoc vti per fœdus abirẽt equi,reciperẽt'que præſidiũ Ro=
manorũ antiates,imperata'que facerent. Factus igitur vrbis dominus cõſul capiẽs=
qúe ſtipendium, & alia quoruncũ'que exercitus indigebat. Imponẽs'q; vrbi præſi=
dium,abduxit inde exercitũ, quibus pro rebus ſenatus ei obuiam proceſſit, vltro'q;

Aemilius Fabius.

triumphũ obtulit. Poſt hos cõſules creati ſunt Tyberius Aemilius iterum, & Quin=
tus fabius filius vnius fratrũ ducũ Cremere prẹſidij. Ibiq; vnà cum clientibus dele
torũ,Senatus aũt concitantibus adhuc plebem tribunis ad diuiſionem agri. Concer
tantéque cum eis altero conſulũ Aemilio,decreuit colere ſuſciperéque pauperes,vo=
lentéque eo diuidere illis partem aliquem antiatum regionis. Quàm bello captam

Titus Quintius L. Furius Aulus Vergini⁹

ſuperiore anno obtinebant, creati ſunt duces diuiſionis. Titus Quitius capitoli=
nus, cui ſe dederant Antiates: & cum eo Lucius furius Aulus'que verginius. Erat au=
tem nequaquam grata pauperibus romanorũ oĩbus diſtributio regionis eius quaſi
patria abigerentur. Paucis'que deſcriptis, viſum eſt ſenatui, poſtquã ſufficiens non
erat miſſio vt latinorum, hernicorum'que volentes permitterent eſſe coloniæ par=
ticipes. Sic'que miſſi antiũ viri agrũ ſuis diuiſere partem eius Antiatibus quandam
relinquentes. Interim'que exercitus vtrius'que conſulis egreſſus eſt, Aemilij in Sa=
binorum regione,Fabijque in equorũ, ac Aemilio multũ tempus in hoſtili agro ma=
nenti,nullę vires obuiarunt certaturæ de regione. Sed ſine metu ille eam detondẽs,
poſtquam tẽpus comitiorũ venit abduxit inde exercitum. Fabio vero equi potius
quàm in neceſſitatem venirent exercitus ſui delendi,aut murorũ capiendorũ cadu=
ceatores miſerunt de reconciliatione,& amicitia conſul aũt duorum menſium ciba=
ria exercitui bina'que in virum veſtimenta, & pecuniam ademenda in ſex menſes
opſonia, & ſi quid aliud opus erat exigẽs inducias cũ eis fecit,donec romã venientes

ipſi

ipſi inuenirent à ſenatu belli diſſolutionem. Ae ſenatus his cognitis permiſit Fabio
imperatori, vt quibus vellet conditionibus pacem cum equis faceret. Fiuntque
poſt cum equis fœdera mediatore conſule huiuſmodi eſſe equos romanis ſubie
ctos vrbes ſuas ipſos regionem'que obtinentes mitterent'que romanis nihil, preter
quã exercitum quando eis nuntiaretur ſumptibus eũ emittens proprijs, his'que cõ=
poſitis abduxit Fabius exercitum. Et in ſequentem annũ vnà cũ collega magiſtra=
tus conſtituit. Fuereq; ab eis deſignati conſules Spurius Poſthumius Lauinius, quin=
tus'que Seruilius priſcus iterum, ſub his'que conſulibus viſi ſunt tranſgredi equi fœ Poſthu=
dera, Nuper facta cum romanis hac cauſa antiatũ quicun'que domicilia ſortẽ'que mius.
habuerunt manſerunt in regione diuiſos ſibi, & ablatos à colonis agros ſub pactioni Seruilius
bus quibuſdam colentes partem'que eis pendentes fructum. Illi vero quibus nihil
iſtorum fuit vrbem reliquere, ſuſcipientibus'que prompte eos equis illinc iſti exeũ=
tes latinorum agros per latrocinia infeſtabãt, ſubſequenterq; equorum etiã quicun=
que audaciores erant & pauperes ſocij eis in latrocinijs fiebant, quas res deploranti=
bus latinis in ſenatu, ae poſtulantibus vt vel ipſi mitterent exercitũ, vel ſibi permit=
terent inceptores belli vlciſci. Hæc intelligens ſenatus, neque exercitum decreuit,
neque latius, vt educerent permiſit,, ſed legatos tres eligens, quorum princeps fuit
Fabius, is per quẽ fœdus cum ea gẽte ictum erat, mandata eis dedit, vt à principibus
eius gentis percontrarent, vtrũ de cõi ſentẽtia mitterẽt in regioiẽ ſociorũ romano=
rumque latrones. Fuerant enim in eam quoque excurſiones quædam exulum, an
nullius geſtorum eſſet ciuitas eorum cauſa? quod ſi ea dicerent priuatorum fuiſſe
opera miſericordiæ permittẽte populo, repeterẽt quæ rapta erãt legati, ac ſibi tradi
maleficos peterent. Aduenieẽtibus autem legatis audientes hæc verba equi, obliqua
quædam dedere eis reſponſa, rem negantes de communi geſtam eſſe ſententiã,
Sed qui iſta ægiſſent tardi haud equũ eſſe cenſentes, amiſſa vrbe errabundos eos,
& in equorum regione ſupplices. Ob qui indignatus Fabius, ſponſiones'que ab
eis deceptas reuocans. vbi vidit diſſimulantes eos poſtulantes'que tempus, ad
conſultandũ, ae per hoſpitalitatis gratiã ipſum detinẽtes permanſit, volens qui in
vrbe fierent inſpicere, atq; permeans per ſpeciem contemplandi locum omnẽ pub=
licũ, & ſacrũ officinas'q; oẽs bellicorũ armorũ aliorũ iã pfectorũ aliorũ'q; in mani
bus adhuc opificum mentẽ eorũ cognouit, ac romã veniens nuntiauit, ſenatui quæ
audierat & viderat. is'q; nihil amplius dubitans feciales decreuit mittere, bellũ eqs
inducturos, niſi exules antiates expellerẽt, læſis'q; ſatisfacerent, equi vero ferocius
reſpondentes his viris ſe non inuitos ſuſcipere cõfeſſi ſunt bellum, Sed non tñ Ro
manis licuit aduerſus illos eo anno exercitum mittere ſiue per numen prohibiti, ſiue
per morbos qui per magnã anni partem multitudinem detinuere. ſed, cuſtodiæ ſo=
ciorũ cauſa praua quędã emiſſa manus: quàm ductauit Quintius Seruilius alter con
ſulum in latinorum cõmorata eſt finibus. In vrbe autẽ templũ fidei, ſpõſoris Iouis
Spurius Poſthumius cõſul alter nonis iunijs in capitolino colle dedicauit extructũ
ipſum ab rege vltimo Tarquinio, nec per illũ legittima apud Romanos potitũ cõſe Olym=
cratione. Sic'q; igitur cũ tũc ſenatui viſum eſſet, Poſthumius inſcriptionẽ eius ſum pias ſe=
pſit, aliud'q; nihil his cõſulibus geſtũ eſt mentione dignũ. Nona autẽ ſeptuageſima ptuageſi=
q; olympiade, quę vicit Xenophõ corynthius imperãte Athenis Archedemide cõ= mo nono
ſulatũ ineunt, Titus Quintius Capitolinus, & Quintus Fabius Iulianus ter quintius à xenophõ

populo ad magiſtratũ illũ euectus. Fabius verò iterũ, quibus ambobus exercitus
magnos, probæ'q; inſtructos tradens ſenatus emiſit, Quintiũ ad cuſtodiã regionis, q
cunque hoſtibus erat finitima. Fabium'q; ad populandũ regionem equorum, quos
inuenit ad confinia magnis cum viribus eum expectantes, & vbi caſtra in locis tu-
tis ac commodis vtrique, poſuere, proceſſerunt in planitiem, prouocantibus atque
incipientibus pugnam equis. Permanſerunt'que in multũ diei animoſe, ſtrenue que
pugnantes. Nec apud aliũ ponentes quequam, quàm apud ſe vtriq; victoriã. Vbi
vero fuere plurimis eorũ gladij ob cõtinuos ictibus inutiles canẽtib' receptui ducib'
redierunt, vtrique in caſtra poſt'q; hoc opus certamẽ quidẽ ex acie nullum amplius
eis fuit. Sed leuia quidem prelia, & cõgreſſus inermiũ cõtinui in aquationibus, & in
aduectionibus rerum venaliũ ſiebant. In quibus etiã, vt frequentius equo marte pu
gnabatur, dum hęc fiunt, pars quędã ab equorum exercitu profecta per alias vias in
cuſtoditas, in romanum agrũ irrupit, qui à confinibus plurimũ diſtans, ob hãc cau-
ſam incuſtoditus erat, ex eo'que homines multos rapiens, & prędam latẽs'q; Quin-
tium, ac caſtella regionis redit ad propria, quòd cũ aſſiduæ fieret pudorẽ maximum
conſulibus afferebat, poſtea vero cognoſcẽs per exploratores, per'q; captiuos Fabius
egreſſas eſſe vallum optimas equorũ vires, relictis in eo ſenioribus, exiuit ipſe quo-
que noctu, ducẽs equitum peditũque robuſtiſſimas, interim'que equi direptis locis,
qui inuaſerant abibant, magnam ducentes prędã. Fabius vero non multum progreſ
ſis eis apparens, prędam aufert, vicit prælio expectantes ſtrenue'que pugnantes op-
timos eorum milites, reliqui vero ſparſi, peritia'que itinerũ latentes, qui ſe perſeque
batur, confugerunt in caſtra. Hac perculſi inopinata calamitate equi ſoluentes val
lum nocte abierũt, neque deinceps egreſſi ſunt vrbem. Sed & frumentũ, quod iam
in maturitate erat, aſportari, videntes ab hoſtibus patiebatur, & greges pecora'q; abi
gi. Pecunias diripi, darique igni villas, & captiuos abduci multos. His'que peractis,
Fabius cum iam tradi oporteret alijs magiſtratus, abducens copias abijt. Idem'que
Poſthu-mius Albus. Furius.
fecit Quintius. Atque vrbem ingreſſi, Aulũ Poſthumiũ album, & Spurium furiũ
fuſcum conſules deſignarũt. Quorum nuper initio conſulatu, venere romam, miſſi
feſtinanter nũtij à latinis, qui in ſenatũ introducti, certiorẽ eum fecere haùd firmas
eſſe res Antiatum, miſſa eis clàm ab equis legatione, ingrediẽtibus'que vrbem palã
multis per ſpeciem mercandi volſcis, quos adducebant, qui reliquerant eam vrbem
anteà ob inopiam, cum ademptus eſt eis ager antiates, & ad equos, vt ante dixi, trãs
fugerat, corruptos'que eſſe nuntiabant ſimul cum indigenis etiam aduenarũ plures,
ac niſi prius occupentur præſidio idoneo, excitaturũ illinc dicebant inexpectatum
romanis bellum, neque multo poſt hos, alij ab Hernicis miſſi, nuntiabãt exiſſe equo
rum vires, confidentes'que eas in ipſorum agro, ferre ducere'que om̃ia, militare'que
cum equis vna volſcos, maiorem partem exercitus exhibẽtes. ad hæc aũt decreuit
ſenat' mittere ad perturbãtes res antiatũ. Et em̃ venerãt excuſaturi quidam depre-
henſique erant ſani ſentire nihil alteram cuſtodiã, quæ vrbem eſſet in tuto habitura,
& ad equos alterum conſulum Spuriũ furium exercitum ducere. Fuit'que egreſſus
ambobus celer. Equi aũt ſentientes exiſſe romanũ exercitũ, mouẽtes caſtra ex re-
gione Hernicorum, obuiam ei proceſſere. Et vbi alteri alteros viderũt die illa haùd
multum diſtantes inter ſe, illi caſtra poſuerunt, Die'que poſtero venerunt hoſtes ad
caſtra romanorum temptaturi eorũ ſententiã. Et vbi in pugnam non deſcenderunt,
leuibus

leuibus vtentes prælijs:nec agentes quicquam mentione dignum, cum magna ipſi
exultatione abierunt, conſul autem Romanus relinquens die ſequenti caſtra(erat
enim haùd valde tutus is locus)in alterum commodiorem tranſtulit. Vbi foſſam
profundiorem ducens, vallum quoque erexit altius, quæ videntibus hoſtibus mul
ta adaucta eſt ferocia. Adhucque maior, poſtquã alter eis aduenit ſocius,exercitus
à volſcorum equorum'que gente. Nihilque igitur tardãtes amplius, acceſſerũt, ad
Romanorum vallum. Conſul aũt conſiderans nõ affuturas ſibi vires idoneas ad pu
gnandum,cum vtra'que gente,mittit equites aliquot romã ferentes literas,per quas
poſtulabat mitti ſibi propere auxilium,tanquam eſſet in periculo amittendi omnes
ſub eo copias.Has accipiẽs literas collega eius Poſthumius(Erat eñi nox fermè me
dia,cum equites aduenerunt)per præcones multos euocare domibus ſenatores oñes
fit'que ſenatus conſultum ante diẽ claram, vt Titus Quintus, qui ter conſul fuerat,
habens iuuenũ robuſtiſſimos equites, & pedites,proconſularique ornatus poteſtate
occurrat hoſtibus expeditiſſime, & Aulus Poſthumius conſul alter, reliquas ducens
copias,quas neceſſe erat,tardius ad eũ cõuenire quã celerrime liceat properet,&ipſe
auxilio. Iam eñi illucebat dies, Conduxit'que Quintus volũtarios milites ad quin-
que virorum milia,nec multum differẽs, eduxit eos ex vrbe. Hoc aũt ſuſpicantes,
equi ad priuſquã aduenirent romanis auxiliũ caſtra eorum aggredi cogitãtes,tanquã
vi ea multitudineque capienda exiuere,diuidentes ſe bifariã,ſitque magnũ per totã
diẽ certamẽ,adſultãtib⁹ eis peruicaciter ad propugnacula à multis patrib⁹,nõ iacula
emittẽtes,neque ſagittas per arcus,neque lapides per fundas,nõ intermiſſis iactib⁹
emiſſos:interimque cohortantes ſe inuicem conſul & legatus, vno'que tẽpore reſe-
rantes portas,excurrunt cũ robuſtiſſimis militum in hoſtes, & ab vtraque caſtro-
rum parte irruentes in eos,auertunt aſcendentes vallũ, fuga'que incępta,conſul non
multum perſecutus eſt ſibi appoſitos. Frater verò eius Publius Furius legatus im- P.furi⁹
petu,& alacritate latus vſque ad vallum hoſtiũ perſequens,occidens'que eos,excur legatus
rit. Erant autem circa eum cohortes duæ,non plus mille hominũ habentes. Quod
videntes hoſtes circiter quinque millia hominũ in eũ ex vallo excurrunt, & hi qui
dem à frõte adueniunt, equites autẽ eorum decurrentes a tergo Romanos circumue
niunt,hoc'que modo circundati qui cum Publio erãt,& a ſuis ſegregati, cum liceret
eis ſeruari tradẽtibus arma,prouocauerãt enim eos ad hoc hoſtes magni ipſi eſtimã
tes, ſe mille habere Romanorum captiuos:& vt per eos inuẽturi pulchras diſſolutio
nes belli deſpicientes,illi iſtos cohortationes'que ſe inuicem,ne quid indignum vrbe
agerent:pugnantes,multos'que hoſtium occidentes omnes moriuntur. His autem
perditis, elati equi hoc primo ſucceſſu, aderãt ad romanum vallũ, caput Publi pilo P.Furius
fixum intendentes,aliorumque illuſtrium virorum, tanquã per hoc exterrituri qui moritur
intus erant,coacturique eos arma ſibi tradere. Ad hos quidem ex amiſſorum cala- Quintius
mitate ſubibat miſericordia, & deflebant eorum vicẽ ad certamẽ vero duplex inna p.Coſſ.
tã eſt ipſis fiducia,&pulcher amor aut vincendi,aut eodẽ modo,quo illi moriẽdi po-
tius,quã i man⁹ hoſtiũ veniẽdi. Sicq; eã mãſere noctẽ cõſidẽtib⁹ ad vallũ hoſtib⁹,
perſeuerarunt'que romani inſomnes ac extruentes cõquaſſata caſtrorũ,& alia qui-
bus arcerent hoſtes, ſi iterum reperiri vellent oppugnationis fortunã multa,varia
q; parãtes. Die'q; poſtero inſultus iterũ fiebãt,& in multis locis diuulſum eſt vallũ,
ac ſæpius ab excurrentibus per cõuerſiones è caſtris repulſi ſunt equi. Sæpius'que ab

ſllis etiam cæſi ſunt confidentius exeũtes. Perq; totum diem hoc factum eſt. Quo in tempore romanus conſul iaculo tranſeunte per clipeum vulneratur in femore,& plures alij illuſtres viri qui circa illum pugnabant. cęterum deficientibus iam romanis circa veſperum ferum apparet inexpectatus Quintius ducens auxilium voluntarium robuſtiſſimorum militum,quos videntes hoſtes conuertuntur dimittentes obſidionem imperfectam. Tuncq; exeũtes romani incũbenteſque abeuntibus,tardiores occidebant. Neq; tamen diu eos ſunt perſecuti,vt pote debiles multi ob vulnera,ſed conuerſi ſunt propere, deindeq; cauebant inter ſe vtrique vſque in multũ tempus. Poſtea vero altera equorum atq; volſcorum manus,ſe pulchrum tempus habere rata, excurrendi romanum agrum caſtrametantibus in externa terra optimis eorũ copijs egreſſa eſt nocte,& irrumpens in remotiſſimam regionem,vbi metus nullus colonis eſſe videbatur. Fit multorum capitũ,pecuniarũq; domina. Nec tamen pulchras habuit aut fœlices demigrationes. Nam conſul alter poſthumius ducens collectum auxilium, ijs qui oppugnabantur in caſtris ex inaſperato apparet eis,qui quidem minime ſunt exterriti aut inuaſionem eius timuere. Sed per otiũ deponentes ſarcinas & prædam in loco tuto,pręſidiumq; eis idoneum relinquentes inſtructi reliqui romanis occurrunt,cõgreſſiq; multa mentione digna opera edidere pauci ipſi aduerſum multos decertantes,confluxerant enim ex agris in eos plures diſperſi leuis armaturæ aduerſus viros habentes corpora tota contecta,multoſque reliquerat romanorum mortuos,parũ'q; affuit,quominus in aliena terra deprę̄henſi trophęa de adeũtibus ſe exigerent,cæterum conſul & cum eo romani equites electi,infrenatis equis propinquantes ad firmiſſimam optime'q; pugnantem cohortem, diſſipant eis aciem,deijciũtq; cõplures. perditis autem propugnatoribus, auerſi quoq; cæteri in ſugam inclinant. Et qui relicti erant ad cuſtodiam impedimentorum abeuntes:tendunt ad montes proximos. Sicque pauci eorum quidam in certamie ſunt amiſſi. In fuga vero valde multi imperiti regionis,ac romano perſequente equitatu. Dum hæc fiunt,audiens conſul alter Seruilius aduenientem ſibi auxilio collegam,ac veritus ne obuiarent ei hoſtes, interclude rentque ad ſe iter diuertere eos cogitauit,faciens inſultus vallo,ſed præueniẽtes eum hoſtes,vbi ſenſerunt calamitatem aliorum ex ſeruatis ex ea, ſoluentes ad caſtra prima noctes in vrbẽ abierunt nequaquam peractis omnibus quæ volebant. Nam pręter mortuos in pręlijs & in procurſionibus tardiores etiam in ea fuga multo plures amiſerunt. Nã'q; alij labore ac vulneribus grauati, perque otium incedentes deſerentibus eos mẽbris cadebãt. Circa latices pręſertim,& fluuios,tardentes ſiti. Alios vero romani equites aſſecuti occidebant. Nec romani quo'que omnibus ad votum cedẽtibus in eo certamine reuerſi ſunt. Nam & multos amiſerunt bonos milites in pręlijs & legatũ omnium clariſsimũ in pugna factum, ſed victoriam tamẽ ferentes vrbi nulla inferiorem rediere. Et hæc geſta ſunt in illorũ magiſtratu. Sequenti verò anno Lutio Ebutio, Publio'que ſeruilio Priſco imperiũ accipiẽtibus, nullum bellicum aut ciuile opus egerũt memoratu dignum romani, vexati peſte quãta nondũ prius. Ea enim equarum primum armenta bouũ'que inuaſit. Et ab eis in ouiũ caprarũ'que greges penetrauit. Corrupit'que omnes fere quadrupedes : Dehinc paſtores colonos'que attigit. Ac peragrans regionem omnẽ in vrbẽ incidit, vbi quantã multitudinẽ famulorũ, & mercenariorũ, turbę'que pauperis corrupit, haud facile eſt inuenire. A principio enim

Ebutius. ſeruilius. Peſtis acerbiſſima prio armenta inde greges paſtores.

enim mortuos aceruatim ſuper plauſtris efferebat. Poſtremo illi quorum miſericordia haberetur ratio in vortices fluminis impellebant. Senatorij aūt ordinis virorum pars quarta inuenta eſt corrupta, inter quos ambo fuere cōſules, ac tribunorum plures. Cępit enim peſtis circiter calēdas ſeptembres, durauit'que annum illum totum. comprehendens pariter, & occidēs naturam omnē, ætatē. facta autem cognitione finitimis detinentiū romam malorū, pulchrū tēpus ſe habere putantes Equi & Volſci diſſoluendi eius imperium, fœdera inter ſe per iuſiurandum de ſocietate fecerunt, ac parātes opportuna ad obſidionem quā celeriter vtrique potuere, copias eduxerunt, & vt auferrent romę auxilium à ſocijs in Latinorū, & Hernicorū primū regionem irrupere. adueniente autē legatione ad ſenatum ab vtra'que oppreſſarum bello gentium ad auxilij aduocationem, accidit Luciū Ebucium alterum conſulum eſſe illa die mortuum. Publius aūt ſeruilius propius, & ipſe mortem, vt qui paulum adhuc ſpiraret ſenatum conuocat quorū plures ſemimortui allati in lectulis, & conſedentes reſponderunt, legatis aſtantibus, vt nuntiarēt ſuis permittere eis ſenatum, vt ſua ipſi virtute hoſtibus repugnarent, donec conſul conualeſceret. Et laturus eis opem exercitus compararetur. Iſta aūt reſpondentibus romanis latini omnia quæcun'que poſſent comportantes ex agris in vrbes, cuſtodiebant muros cætera negligentes. Equi vero ægreferētes vaſtationem direptionē'que agrorum captis armis exiuere, pugnantesq́ue ſtrenue, multos'que amittentes ſuorum pluresq́ue hoſtium interficientes, coacti tandem intra mœnia confugiūt. Neque amplius temptarunt pugnam. Equi vero Volſcique excurrentes regionem eorū ſine metu, in tuſculanū agrum aduenerūt. Quem & ipſum diripiētes, repugnante nemine, ad ſabinorū fines aderant diſcurrentes'que per hanc terram etiam ſine metu romā adueniunt. Satiſq́ue vrbem tumultu impleuerunt. Vbi tamen eam capere nequeūtes. Nam romani quamquā inualidis corporibus, & amiſſo vtro'que cōſule etenim mortuus erat nuper ſeruilius, ſupra vires armati ſuper mœnibus vrbis ſtabant. Erat aūt tunc circuitus eius quantus eſt Athenarum, murorū'que pars alia ſuper collibus petris'que prę ruptis poſita, natura ipſa munita erat. Paucæ'que indigens cuſtodiæ, alia ad flumen Tyberim extructa, cuius quidem latitudo quatuor eſt iugerū. Altitudo'que tāta vt poſſit magnas perferre naues. Neque pedibus tranſiri queat, niſi per pontē, qui tunc vnicus erat, totus'que ligneus quem per bella diſiungebāt. Vnus autem locus vrbis expugnabilior ab exquilina ad colloniā portā. Opere redditus erat munitus, foſſa ante eum ducta, lata vbi minimū pluſquam centum pedes triginta alta. Murus autem foſſę coniunctus aggeri intrinſecus ea eſt altitudine, & latitudine, vt neque cōcuti poſſit ariete, neq; ſuffuſione fundamentorū euerti. Eſtque locus hic circiter ſeptem ſtadia in longitudinē quinquaginta pedes & latitudinem. Sicque in eo inſtructi romani pro multitudine ſua arcebāt hoſtiū inuaſionem. Neque teſtudines ſub terraneas conſtruere ſcibentibus illa, ſeculo hominibus, neque quas vocant vrbiū captrices machinas. Deſperantes itaque captionem vrbis hoſtes, receſſerunt à muris. Populanteſque regionem quantūcūque peragerunt, adduxerunt domum copias. Romani vero interreges creantes comitiorum cauſa, vt ſolent cum ſine magiſtratibus eſt vrbs conſules deſignarunt, Lucium Lucretium, & Titum Veturium geminium. Horum'que ſub conſulatu ceſſauit peſtis & ciuiles expoſtulationes priuatæ & publicæ dilatione ſunt potitæ, temptante nanque rurſus inſtitutum diuiſio-

colonoſque vltimo vrbē inuaſit

Cępit peſtis calēdas ſeptēbris.

Mors Lucij.

Ro. obſeditur.

Mors Seruilij.

Latitudo Tiberis iugerum quatuor

Lucretiū Veturiū

Sextus nis agri mouere vno tribunorum plebis Sexto Tito, prohibēteque populo, & oppor
Titus tr. tuniora tempora reijciente, multa incidit omnibus promptitudo vlciſcendi eos, qui
plebis. peſtis tempora aduerſus vrbem caſtrametati erant, ſtatimque bellum decernente ſe
natu, populoque confirmante, conſcripſerunt legiones. Nemine eorū, qui in ætas
te militari eſſent, nec ſi aliquem lex abſolueret, volente ea carere militia. Diuiſis
Qn. Fu- igitur, triſariam copijs vna pars cuius ductor erat Quītius Furius, vir conſularis re
rius. licta eſt ad vrbis cuſtodiam. Duęque reliquæ cum conſulibus exiuerunt aduerſus
æquos & volſcos. Contigit autem id ipſum etiam factū eſſe ab hoſtibus. Nā vires
optime ab vtra gente comparatę campeſtres erant ſub ducibus, inſtituerantque ab
hernicorum incipientes regione, in qua tunc erāt peragrare omnem ſubiectorum
romanis agrum. A latere autem minus vtiles illis vires relictę erant ad cuſtodiam
caſtellorum propriorum, ne quis in ea ſubitus hoſtium incurſus fieret. Ad hęc au-
tem conſultantibus conſulibus romanis. viſum eſt optimum, vt vrbes eorum inua-
derent, ratione vtentes quadam huiuſmodi, quod communis eorum exercitus diſ-
ſolueretur, ſi audirent vtrique ſua in extremis eſſe periculis, putantes multo eſſe me
lius ſeruare propria, quàm vaſtare aliena. Irrupitque igitur Lucretius in equorum
regionem, Vecturius in volſcorum. Ac equi quidem exteriora omnia amitti ne-
gligentes, vrbē oppidaque præſidijs tuebantur. Volſci vero confidentia arrogantia
que ducti, ac romanum exercitum pugno, vt ſuam multitudinem minime compa
randum contēnentes, exiuerunt, certaturi de regione, conſederuntque propè vectu
rium. Qualia vero parati ſolet exercitus nuper collectus Ex vrbana ruſticanaque
turba ad tempus conueniente paratus. In quo multi ſunt inermes, periculorūque in
experti, ne ad manum is quidem venire cum hoſtibus conſiſus eſt, ſed ad primā ro
manorum inuaſionem perturbati multi, nec clamorem, nec armorum ſtrepitum ſu
ſtinentes, intra muros gregatim fugiunt, ita vt multi in faucibus viarum artis relicti
morirentur, multoque plures perſequentibus equitibus iuxta portas impulſi, Vol-
ſci igitur calamitatis potiri talis ſe ipſos amentię damnabant, neque amplius pericli
tari voluerunt. Duces vero qui eorum exercitus campeſtres & equorum habebāt
audientes expugnata domeſtica, generoſi & ipſi agere deliberabant, vt mouentes
ex hernicorū latinorūque regione caſtra, exercitū romam, vt ira impetuſque fe-
rebat, ducerent tali & ipſi moti opinione, quòd duorū pulchrorum opum ſibi alteru
trum bene agere contingeret, aut romam ipſam incuſtoditā capere, aut detrahere
è regione ſua hoſtes, vtpote cogendis conſulibus oppugnatæ patriæ opem ferre.
His igitur inſtitutis, ducunt feſtinanter copias, vt adortis eis vrbem de improuiſo
opus perficeretur. Venientes autem vſque ad vrbem Tuſculum, ac ſentientes romę
mœnia, omnia plena armis, & ante portas conſidentes cohortes quatuor ſexcētorū
hominum ſingulas a via romam verſus declinarunt, in vrbis autem ad quā primū
venerant regione conſidentes eam partem, quam in priore incurſu intactam reli-
querant, populabantur. Apparente vero eis altero conſulum Lucretio, ponenteque
caſtra haud procul, tempus eſſe putantes optimum prelium committendi priuſquā
ei alterę romanorum vires, quas ductabat Vecturius, venirēt auxilio, poſitis in col
le quodam impedimentis, ac relictis eis præſidio. Duabus cohortibus, reliqui in pla
niciem proceſſere, ac cum romanis congreſſi, viri ſtrenui in multum tempus extite
re. Sentientes autem ex quodā poſitorum a tergo oppidorum deſcendētes, deſuper
rupe

rupe cohortis quaſdam, ſuſpicariq; conſulem cum exercitu aduenire. Ac veriti ne
vtrinque circunuenirentur, non amplius conſtiterunt. Sed in fugam vertuntur.
In hoc'q; certamine duces eorum ambo generoſorum virorum edentes opera, &
alij multi ſtrenui circum eos pugnantes cadunt. Fugientes'que cęteri ex prælio diſ-
perſi, in ſuam quique patriam rediere Ex hoc'que multa cum ſecuritate Lucretius
populatus eſt equorum regionem, atque Vecturius volſcorum, donec tempus aſ-
fuit comitiorum. Quo inſtante, copias duxerunt domum. Et vterque triumphum
duxit Lucretius in curru vectus, Vecturius pedibus ingrediens. Dantur enim iſti
à ſenatu ducibus triumphi, vt dixi duo cæteris in rebus pares in eo, quod eſt eque-
ſtris vnus, pedeſtris'que alter differentes.

DIONYSII HALICARNASEI ORIGINVM, SIVE ANTIQVITATVM ROMANARVM, LIBER DECIMVS.

POST HOS AVTEM CONSVLES, OLYMPIAS
quidem erat octogeſima qua vicit ſtadium Torymbas the-
ſalus principe Athenis Phaſicleo. Conſules autem creati
ſunt Romæ Publius Volumnius & Seruilius Sulpicius ca-
merinus. hique exercitũ nullũ eduxere neq; aduerſus q ſe,
aut ſocios lęderẽt vlciſcẽdos, neq; rurſus illi tanquã propria
quid graue plebs aduerſus ſe, prudẽtiã adhibuere, ne cuſto-
dituri, intra verò muros malis natũ cõſpirãs pageret. Tur-
babatur enĩ à tribunis edocta, qđ forma rerũ publicarũ optima liberis eſt diẽdi li-
berta ęquas adminiſtrarique volebat ex legibus priuata ſimul & publica. Nõdũ enĩ
erat Romanis legũ, neque dicẽdi ęquabilitas, neque iuſta ſcripta oĩa. Sed antiquitus,
eorum reges ſtatuebant indigentibus iudicia, & quod ab eis iuſtum diceretur, id lex
erat. Vbi verò illi deſiere tranſierunt in annuos conſules. Cum alia regum officia,
tũ verò iuſti cognitio, ac deſidentibus inter ſe de aliquo, illi erant iuſta diſtinguen-
tes. Horum verò multa oſtendentibus procuratoribus magiſtratuum optimatim
conſequentia erant ad magiſtratus, quędam verò valde pauca in ſacris erant libris
repoſita, vimque legis habẽtia, quorum cognitionem patritij habebant ſoli ob diu-
tinas in vrbe manſiones, mercantes verò multi & agricolantes, raro'que in vrbem
deſcendẽtes ad fora ſcilicet, ea prorſus ignorabãt, hoc autẽ inſtitutũ introducere pri-
mus quidẽ conatus eſt Caius Terẽtius tribunus plebis ſuperiore anno. Sed perfectũ
opus deſerere coactus eſt militante plebe, detinẽtibus'q; copias de induſtria in hoſti-
li terra cõſulibus donec tẽpus magiſtratus eis trãſiret, tũc'q; igit̃ negotiũ ſuſcipiẽs
perficere volebat Aulus Verginius tribunus plebis. Ne hoc aũt fierer, neue ex legi-
bus cogerent̃ adminiſtrare rẽpub. machinãtes in aduerſum oĩa, perſtabãt cõſules,
& ſenatus & ciues, alij quicunq; plurimũ in vrbe poterãt ac cõſilia multa, cõciones
fiebant aſſidue, conatus'q; varij magiſtratuũ inter ſe aduerſi ex quibus quidẽ haud
obſcurũ erat nec dubiũ quin magna aliqua intollerabilis'q; calamitas ex illa cõciõe
vrbi reuiuiſceret. Adiũgebãtur aũt cogitatiõib⁹ humãis, etiã terrores à dijs, q̃rũ

Olympias octogeſima.
Volũni⁹.
Seruius ſulpicius.

Caius Terentius.

Aulus Vergi-nius tri. ple.

aliqui neque in publicis ſcriptis inueniebãtur, neque ex alia vlla vnq̃ obſeruata me-
moria. Quęcũque eñi in coelo fulgorẽ ſerũt, accẽſioneſque ignis vno in loco manẽ-
tes, terræque mugitus & tremores continui fiebãt, formæque laruarũ aliæ alibi per
aerẽ latæ voceſq; mẽtẽ hoim perturbãtes, & cætera q̃cunque accidunt his ſimilia,
inueniebanturq; etiã iã pridẽ aliq̃n facta minus, & magis, ſed cuius adhuc inexperti
minimeq; audiẽtes erãt. Et quo maxime ſunt perturbati tale quoddã extitit nimb⁹
ex coelo mult⁹ in terrã decidit nõ niuẽ deferẽs, ſed fruſtra carniũ, & minora, & ma
prodigiũ iora, horũ multa quidẽ ſublimia, aduolantes volucres quæcunq; ſunt fere, ore rapie-
bant, in terra vero, & in vrbẽ ipſam delata, & per agros diu iacentia, neque colorem
mutabãt, vt ſolẽt inueterate carnes, neq; tabe diſſequebantur, neque odor ab eis ma-
lus exibat aliquis, hoc prodigiũ vates indigenæ aſſequi cõiectura nõ poterãt, ſed in
oraculis inuẽtũ eſt ſibyllinis quod hoſtiũ alienigenarũ intra muros tranſeuntiũ, cer
tamen de ſeruitute, Vrbẽ occupaturũ eſſet, p̃cederetque certamen illud inteſtina ſe
ditio, quã opus eſſet incipientẽ expellẽdo ex vrbe, deoſque placãdo, ſacrificijs & p̃-
cibus, dira auertere, ſuperioreſq; hoſtibus fore. vbi vero delata ſunt hæc in populũ,
immolarũt primũ hoſtias illis, quib⁹ cura eſt horũ deis exitialibuſque & auerſorijs.
Deinde coacti in ſenatũ patres p̃ſentib⁹ etiã tribunis, de ſecuritate vrbis, ſalute'que
cõſultabant. Diſſoluẽdũque igitur expoſtulationes inter ſe eſſe vnaque vtendũ ſen
tentia de rebus publicis, vt proponebant oracula oẽs cõſitebantur, quẽadmodũ aũt
hoc fieret, & quemadmodũ ab aliquibus incipiendũ eſſet, cedere alteris, & quemad
modum diſſenſio tolleretur, nõ paruã eis dubitationẽ exhibebat. nã & conſules, &
ſenatus principes dicebãt eos qui noua inferent inſtituta, vellẽtque patrũ diſſoluere
adminiſtrandę reipublicæ ornatũ, tribunos autores eſſe perturbationis, tribuni ve-
ro indignũ nihil, aut iniuſtum, aut inutile ſe agere dicebant, volentes legem bonã in
troducere, & dicendi libertatem ęquã. Verũ cõſules atque patritios autores fore ſe-
ditionis dicebant, augentes ipſos iniquitatem & auariciam, æmulanteſque tyranni-
cas conſuetudines. Hæc & multa alia his ſimilia per multos dies dicta ſunt ab vtriſ
que, progreſſumque eſt in caſum tp̃s, per quod quidem priuatim nihil aut publicũ ĩ
vrbe perficiebatur, cũque vero nihil boni operis fieret tribuni illis ſermonibus accu
ſationibus'que ſenat⁹ abſtinuerũt, cõgregantesque multitudinẽ in cõcionẽ, polliciti
ſunt plebi ſe legẽ de eis q̃ poſtulabãt ĩtroducturos. Quã rẽ laudãte multitudine, ni-
hil illi differẽtes paratã ante, recitarũt legẽ, cuius capita hęc erãt. Vt viri decẽ elige
Capita legis. tentur a populo cõgregato foro legitime, quo maximi, & prudẽtiſſimi, quibus plu-
rima eſſet proſpectio honoris ſui & famæ bonę. Hoſq; leges cõſcribentes de omni
bus publiciſque & priuatis in plebẽ efferre, ac cõſcriptas in foro ponere. Magiſtra-
tibus in ſingulos annos creãdis ſimul & priuatis, terminatrices ipſas in vicẽ oib⁹ iu
ſtorũ. Hac p̃poſita lege fecere poteſtatẽ volẽtib⁹ eã improbare aſſignantes ei rei ſo
rũ tertiũ. Erãt aũt multi, nec manumiſſi ſenatorũ, natu maximi & iuuenes accu-
ſatores legis percurrẽteſq; orationes paratas cũ multa diligẽtia, & hoc in dies plures
fuit. Poſtea vero tribuni ęgre ferẽtes hãc morã nullã ampli⁹ dicẽdi ptãtẽ accuſato
rib⁹ propoſuere. Diẽ vero p̃dicentes, qua eſſent legẽ cõfirmaturi, vt adeſſent in ea
frequẽtes hortati ſunt plebeios, tanq̃ nõ ampli⁹ cõcionib⁹ lõgis perturbãdos, ſed la
turos ipſos de ea ſuffragia p trib⁹. hæc polliciti cõcionem dimiſere. Poſtque hæc
conſules potentiſſimique patriciorum ferociores iam ipſos adeuntes perterrebant
dicentes

dicentes ſe nō permiſſuros leges introduci,eas'que nō pręcōſultas , eſſe enim leges
fœdera ciuitatū cōmunia, ac nō partis habitātiū in Vrbibus prauiſſimique eſſe exi
tij nō honeſti initiū demōſtrabāt : Vrbibus aut domibus,cū leges ponit peſſimum
optimo,& quā habetis vos dicebāt tribuni illationis legū,aut euerſionis poteſtatē,
nō his ſane cōditionibus & iurībꝰ hunc magiſtratū à ſenatu accepiſtis,lęſis aūt vt
adeſſet auxiliū,aut violatis pauperibus, tribunatū poſtulaſtis, non alterius alicuius
rei curā attingeretis. Quod ſi etiā prius fuit potētia vobis aliqua, an non vos eam
non in iure, ſed vi nobis allata accipiētes, inclinante ad quodcunque pręcōmodum
veſtrum ſenatu, nunc amiſiſtis, mutatione comitiorum,neque enim ſenatuſcōſul
tum vos deſignat ad magiſtratum,neque de vobis curię, ſuffragium ferunt,neque
hoſtias dijs immolatis ante comitia,quas oportuit ex lege perfici,neque aliud erga
deos,puri,aut erga homines ſanctū prorſus vllū ſuper veſtro fit magiſtratu,quarū
igitur rerū participes eſtis amplius,quæ ſacrificij cultionīſq; deorū indigeāt,ex qbꝰ
vnū lex eſt,abnegātes nos oīa legitima,hæc tribunis dicebāt ſeniores & iuuenes pa
tritiorū cōmeātes cū ſocialitatibꝰ ꝑ vrbē,mitioreſq; ciuiū cōplectētes gratioſis co
loquijs,cōtumaceſq; turbulētos terrētes ꝑiculorū minis,niſi reſipiſcerēt,ac iā aliqs
pauperrimorū & abiectorū , quibꝰ nulla publicarū erat,ſed ꝓprij lucri cura,pulſan
tes,vt mācipia foro expellebāt. Plurimos autē circū ſe ſodales habēs,valdeque po-
tēs erat Cæſo Quintiꝰ,Lucij Quintij cincinati filius,cui genus illuſtræ & vita nul Cæſo.
li ſecunda erat,vir aſpectu pulcherrimus iuuenū,& in bellicis oīm clariſſimus tū i-
genij ad dicēdū boniſq; multus eo tp̄e i plebeios eſſluebat,nec verbis parcēs, q̄ libe
ris audire graue eſt,nec rebus abſtinēs verbis cōſentaneis. Eū igitur patritij ex his
in honore habētes,perſtare volebāt ad grauia ſecuritatē ei pollicētes. Plebei vero
eū maxime vnum oīm oderāt,hūc itaq; virū tribuni primum è medio tollere co-
gitarunt tanquā cæteros territuri iuuenes,modeſtioreſq; eos facturi. Hiſq; cogita-
tis p̄paratiſq; verbis multis ducunt eū in iudicium læſæ reipublicæ , pœna mortis
crimē eſtimātes,denuntiāteſq; ei vt ad plebem adeſſet,& vbi tp̄s qđ iudicio ſtatue
rāt venit,congregātes cōcionē longā oino aduerſus eū orationē habuerūt,ꝓcēſen-
tes q̄ egiſſet violēter in plebeios,& paſſos ipſos geſtorū ab eo teſtes adducentes. Ve
rū vbi ei poteſtatē fecerunt dicēdi,nō obtēperauit adoleſcens aduocatus ad defen-
ſionē,ſed volebat priuatis ipſis,eorū q ſe paſſos accuſabāt,dare pœnas ex lege,exer
cētibꝰ iudiciū cōſulibus. Pater vero vidēs ferētes grauiter arrogātiā eiꝰ plebeios,de Pater Quintiꝰ.
fendebat adoleſcētē multa falſo & ꝑ inſidias cōpoſita aduerſus filium demōſtrans,
ac quęcunque negare nō poterat parua ea & inania,neq; digna ira publica eſſe dicēs
neque illa ex inſidijs aut per cōtumeliā,ſed per ambitionē iuuenilē facta,per quàm
multa ei agere cōtigerat incōſulta in lęuibus certaminibus. Multaque etiā fortaſſe
pati nō exiſtēti ei in optimo ætatis ſtatu,nec in puriſſimo prudētiæ, ęquūque cēſe-
bat plebeios nō iraſci tm̄ ex eis q̄ peccaſſet in ſermonibꝰ,ſed habere quoque gratiā
eorū que in bellis pagēs ꝓfuiſſet oībꝰ priuatis ipſe libertatē acquirēs ,patrięq; prin-
cipatū,ac ſibi ipſi,ſi qñ deliquiſſet in aliquo humanitatē à multis & auxiliū p̄parās
ꝑcurrebatque militias oēs & certamina,ciueſque etiā quoſcūq; ꝓtexiſſet i p̄lijs &
quoties primus muros hoſtium aſcendiſſet,poſtremoque ad miſerationem deſcen
dit,& preces pro ſua ipſius in omnes clementia ac vita,quæ ei teſtis erat,omnis ex
pers calumnię. Vnam repetens a plebe gratiam, vt ſeruarent ſibi filium , plebs igi-

L ij

tur delectata admodũ oratione eius erat quidẽ ad largiendum ei filium parata. Cęterum videns Verginius, quod non dante illo poenas intolerabilis fieret arrogantiũ adoleſcẽtiũ ferocia, aſſurgit ac dicit.

Verginij oratio.

Tibi quidẽ Quintij cũ alia virt omnis eſt teſtis, tum in plebeios beniuolentia, pro hiſque ſane habendus eſt tibi honor, cęterum adoleſcenti grauedo, atque erga nos omnes ſuperbia, excuſationem aut veniã nullam recipit, qui ſub moribus tuis educatus, tã popularibus, & moderatis. vt omnes ſcimus, tua quidẽ negligens ſtudia, tyrannicã diligit arrogantiã, barbarorũque omnium contumeliam, ac malorũ quoq; operũ ęmulationem in hanc vrbem introduxit, ſi igitur te ille latuit exiſtens talis, nũc poſtquã eum cognouiſti, iuſtum eſt te pro nobis indignari ſi conſciuiſti, & coadiuuaſti in iis per quæ fortunã inſectatus eſt pauperum ciuium ipſe quoq; fuiſti malus, probitatiſque opinio haud merito tibi affuit. Sed quod ignoraris eum virtute tua non dignum, ego tibi teſtari poſſum, teque iſto abſoluens quod tu cũ eo ſimul nos læſeris, reprehendo quod nunc nobiſcum ipſe nõ indigeris. Et vt magis diſcas quantum te malũ alere vrbi latuit, & quã crudelẽ tyrannicũque iuuenẽ, neq; cędis ciuilis purum. audi ipſius glorioſum opus, conferque ei fortitudinis in bellis premia, & vos quicũque nuper condoluiſtis, tanquam digno miſeratione hoc viro. videre an vobis pulchre habeat parcere tali ciui. Et his dictis ſiſtit ex collegiis Marcum Voluſcum, iubetque eum dicere quorum conſius ſit illi⁹ adoleſcentis. Silentio autem ſecuto, multaque omnium expectatione, parum per continens ſe Voluſcius dixit,

Oratio Voluſcis cæſonẽ grauiter accuſantis.

ego maxime volebam ciues poenam propriã, quã mihi lex dat de iſto ſumere, acerba, & pluſquã acerba paſſus, prohibit⁹ autem ſum hoc potiri propter paupertatẽ, & imbecillitatẽ, & quia vnus è multis eram. Sed nũc cũ licet perſonã teſtis quando quidem accuſatoris non licuit ſumam, quæ vero paſſus ſim quã crudelia, & quã intolerãda, audire frater erat mihi Lucius, quem ego maxime vnum omniũ dilexi. Hic mecum apud coenauit, poſteaque ſuperueniente nocte exurgentes diſcim⁹. tranſeuntibus autẽ nobis per forũ, ſit obui⁹ cæſo iſte petulanter agens cum aliis proteruis adoleſcẽtibus, hique primũ coepere in cõuicia cõtumeliaſque iacere, qualia ebrii arrogãteſque iuuenes, i humiles atque pauperes ſolẽt. Vbi vero indignaris erga eos nobis, verbũ vnius noſtrũ liberũ in hũc dixit. Cęſo iſte acerbum ducens audire aliquid quod volet, in eũ incurrit, ac pulſans, calcitrans, omnẽque aliã in eũ edens cõtumeliã interfecit. Clamãte aũt ac defendẽti, me quãtũ poterã, ille eñ iã mortuũ iacẽtẽ ſine me. iterũ atq; iterũ feriebat. Nec añ deſiit q̃ imobilẽ & ſine voce ꝓiectũ videns me q̃q; mortuũ putauit. Poſt q̃d ille abiẽs diſceſſit letus tanq̃ pulchro peracto opere, nos'q; poſtea qui aderãt attollũt. cõſperſos ſanguine, ac domũ ferũt fratrẽ Luciũ vt duxi mortuũ, me ſeminecẽ & ſpe vitę habẽtẽ paruã. Sũt aũt facta iſta Publio ſeruilio, Lucioq; Ebucio cõſulibus, cũ ingẽs vrbẽ peſtilentia detineret, cuius & nos ambo potiti ſumus. Tũc'q; igitur haud mihi licuit poenam de eo ſumere, mortuo vtroq; conſule. Lucio deinde Lucretio. Tito'q; Veturio conſulatum ſuſcipientibus, volẽs ego in iudicium eum ducere, prohibitus ſum ob bellum relinquentibus vrbem conſulibus. Quibus reuerſis à militia, vocãs eum ſæpe ad magiſtratum, quoties adiui plagas, quod quidem multi ciues ſciunt ab eo accepi. Hæc ſunt quæ paſſus ſum plebei veriſſime apud vos dicta. Talia dicente eo clamor ab aſtantibus exortus eſt, fuitque multis impetus manu faciemus vindicandi. Verũ conſules impedimento fuere, pluresque tribunorũ volentes

prauam

prauã cõſuetudinẽ introducere, eratq; plebis etiã pars ſinceriſſima nolens cauſæ di=
ctiõe fraudare,q̃ de maximis certaret. Sicque ĩpetũ ferociorũ inhibuit iuſti ꝓuidẽ
tia dilationẽque accepit iudiciũ,nõ parua vero incidẽdę ambitione,& quęſitione de
corpore eius,vtrũ in vinculis cuſtodiri oporteret,an vades dari ſiſtendi eum,quẽad
modũ volebat pater Senatus decreuit ſatiſdari pecunijs,eſſeque corpus liberũ. Die
aũt poſtero tribuni cõgregãtes cõtionẽ,deſerẽte cãm adoleſcẽte, tulerunt aduerſus
eũ ſuffragia,exegerũtq; à vadibus, qui decẽ fuere promiſſas de ſiſtẽdo eo pecunias.
Sicq; Cęſo per has decidẽs inſidias cõfingẽtibus oĩa tribunis, falſoq; atteſtãte Vo=
luſio , vt poſt tẽpus aliquod clarũ fuit, in etruriã exulatũ abijt. Pater vero partem
maximã cẽſus ſui vendẽs,reddens'q; vadibus diſſolutã pecuniã,ſibiq; prędiũ vnũ
paruũ relinquẽs trãſtyberim,ĩ quo tugurũ erat humile,illud colẽs cũ paucis ſeruis,
laborioſam miſerã'q; ducebat vitã præ mœrore,& paupertate,nec vrbẽ vidẽs,nec
amicos ſalutãs,neq; dies feſtos celebrãs,neque vlli⁹ alteri⁹ lætitiæ partẽ ſibi prorſus
aliquã cõcedẽs, tribunis tamẽ lõge præter ſpẽ euenit,nõ eñ repreſſa eſt iuuenũ am
bitio modeſtiore reddita Cæſonis calamitate. Sed multo maior difficiliorque fuit,
verbis operęque impugnãs legẽ,ita vt nihil amplius perficere eis licuerit,abſumpto P. Valeri⁹
in his tempore magiſtratus ſui ,ſed plebs tamen in ſequentem annũ tribunos eoſdẽ publicola
fecit. Publio aũt Valerio publicola,& Caio Claudio Sabino cõſulatũ ſuſcipientib⁹, Cai⁹ clau
periculum quantum nondũ ante à romam detinuit ex bello gentis alienigenę,quod di⁹ ſabin⁹
adduxit intra muros ciuilis ſeditio,vt ſybillina ꝑdixerat oracula,& quæ anno ſupe= Conss.
riore apparuerant à numine. Narrabo autem cauſam per quã ingreſſum eſt bellũ; Cauſa no
& quę geſta ſunt à cõſulibus in eo certamine,qui eñ ſuſceperãt iterũ magiſtratum ui belli.
tribuni cum ſpe ſanciendi legem videntes alterum conſulum Claudium innatum
à maioribus habentem erga plebeios odium om̃ique parantem arte prohibere quæ
fierent & ex iuuenibus qui plurimum poterant in maniſeſtam progreſſos amcitiã,
quos vi impugnare non poterant:inclinata præſertim maiore plebis parte ad cultio
nes patritiorum , nec eadem ipſa amplius, prõptitudinem exhibente ad legem,per=
uicaciore via ire ad negocia cogitarunt,per quam plebẽ ſtupefacerent conſulemque
different. Ac primum quidem rumores ſpargi per vrbem facere cuiuſque generis.
Deinde ipſi à mane incipientes concedebant tota die in aperto communicantes cũ
nemine extra ſe conſultationes ſuas aut ſermonem, vbi vero viſum eſt eis tempus
oportunum peragendi cõſultata confingentes literas, eaſque ſibi reddi faciẽtes per
ignotum hominem, dum ſederent in foro, vbi eas perlegere ferientes frontẽ mœ=
ſtique aſpectu exurgunt. Concurrente autem turba, & magnum aliquod in literis
malum ſcriptum eſſe diuinante ſilẽtio facto per pręconem dixere, ſunt vobis ciues
in vltimis periculis plebei, ac in deorum beniuolentia aliqua his prouideat, paſſuris
iniuſta. In acerbas vtique deueniemus omnes calamitates. Petimus autẽ à vobis,
vt breue expectetis tempus, donec nobis nuntiata ſenatui aperiamus, deque com=
muni ſententia quæ oporteat agamus, & his dictis pergunt ad conſules. Dum autẽ
ſenatus cõgregatur multi varijque per forum ſermones iactabantur, aliquorum ex
pręparato quę mãdata ſibi erãt à tribunis per cõuẽtus eloquẽtiũ,& aliquorũ ea quæ
maxime ne fierent timuerant, tunc vt tribunis nũtiata eſſe dicentiũ, dicebat enim
equos aliquis & Volſcos ſuſcipientes Cęſonem quintium damnatũ à plebe ducem
eum elegiſſe,imperatoremq; harum gentium, magnaſque eum vires cõgregantẽ,

aduerſus romam irrupturũ,alius autẽ de cõmuni patritiorũ ſententia eũ virũ peregrinas vires adducere,vt in hoc & in reliquũ tempus cuſtodia plebeiorum diſſoluatur,alius autem non omnes eſſe dicebat patritios,qui iſta cõſuluiſſent, ſed ſolos iuuenes, audiebant etiam aliqui dicere eſſe intra vrbẽ occultatum eum virum,occupaturum'que locos vrbis eſſe opportuniſſimos. Suſpenſa autem expectatione grauiũ ciuitate om̃i,& alteris alteros ſuſpectos habitantibus,cauentibus'que inter ſe,conſules ſenatũ conuocant. Progredientes'que tribuni,nuntiata oſtenderunt,fuit'que pro

Tribuni oratio.

eis omnibus verba faciẽs Aulus Verginius, dixitq; talia. Donec nobis nihil nuntiatorum malorũ apparuit, ſed rumores quidẽ ſuſpenſi,& quod eos firmaret nihil ſum equidem patres veritus ſermonẽ de his inferre ſuſpicantibus nobis turbationes fore maximas,vt inaudita grauiũ ſolet,& cauentibus ne videremur vobis celeriora,quã prudẽtiora cõſuliſſe. Nõ ea tamẽ paruipẽdentes venimus,ſed quantũ vires noſtræ ferẽt, diligẽtẽ faciemus veritatis inquiſitionẽ, quãdoquidẽ numinis prouidẽtia,per quã ſemꝑ ſeruamur cõiter patefaciẽs occulta cõſilia, impios quoq; deis hoſtiũ conatus in lucẽ ducit,adſuntque nobis literę,quas ab hoſtibus accepimus,demõſtrãtibus nobis beniuolentiam quos poſteà audietis, & conformia ſunt, & conſona miſſis nobis extrinſecus ea,quę ſunt hinc etiã indicata,nec res amplius tarditatem, aut dilationem, ſunt enim in manibus, recipiunt hæc vero, priuſquam in plebem efferamus,vobis primis,vt ęquũ eſt,nũtiare cogitauimus. Scite igitur cõiurationẽ factã aduerſus plebẽ ab hominibus nõ obſcuris,in quibus eſſe pars quędã dicitur in hunc cõceſſum electorũ ſeniorũ, plurima vero eorũ qui ſunt extra ſenatũ equitũ, quos nondum tẽpus eſt,qui ſint vobis dicere. Debẽt.n.vt audimus tenebroſam obſeruãtes noctem dormientes nos inuadere,quando neque nobis proſpicere neq; cauere ſegregati valeamus, incidentes'q; illi domibus nos tribunos obtruncare plebeios'q; alios quicũque vnquã ſint eis pro libertate aduerſati,aut ĩ futurũ aduerſaturi,ac nos poſtquã è medio ſuſtulerint ,tunc per multam ſecuritatem cogitant extorquere à nobis reliqua,ac dedere factas à nobis de cõmuni ſententia erga plebẽ conuentiones, videntes autem iſti ſibi opus eſſe ad res perficiendas peregrina manu clàm parata, nec ea modica,ſuſceperunt ad hæc ducẽ ex noſtris exulibus Quintiũ cęſonẽ, quem in cędibus ciuium & ſeditione ciuitatis redargutum,obtinuere quidã hic exiſtentium,ne poenas daret,ſed abiret ex vrbe illęſus,reditũ'q; ei pollicẽtur, magiſtratus'q; offerẽt & honores, alias'q; mercedes huius miniſterij,illéque eis ſe ductorũ auxilio,exercitũ equorum, volſcorumq; pollicetur,quãtocũq; indigeant, venietq; ipſe breui,ducens occulte viros audaciſſimos ,nõ ſimul omnes,ſed paucos ſparſosq; ſingulis introductiõibus. Reliquæ autem copiæ, vbi nos plebi præſidentes perditi erimus, cæterę pauperum multitudini ſuperuenient , ſi quidem aliqui libertatem adhuc completi velint,hæc ſunt de quibus conſultant per tenebras, & acturi vtinã ò ſenatores dira impia'que opera, nec diuinam timentes iram, nec humanam æſtimantes animaduerſionem,in tanto igitur periculo fluctuantes , ſupplices veſtri efficimus,deos implorantes & genios,quibus cõmuniter ſacrificamus,bella'q; cõmemorantes quę multa,magna'que vobiſcum ſuſcepimus ,ne nos negligatis, dira impia'que ab inimicis patientes ,ſed feratis opem, vnaque indignemini poenas nobis exigentes ab inſtituentibus talia quas conueniat, maxime quidem ab omnibus. Si vero minus ab inceptoribus nefariæ cõiurationis,primumque omnium po

ſtulamus

ſtulamus à vobis patres, vt decernātis id quod iuſtiſſimum eſt, inquiſitionem de indicijs à nobis tribunis fieri. Praeter iuſtum enim neceſſe etiam ſubtiliſſimas eſſe inquiſitiones, quas, qui ipſi periclitabant̄, facient. Si vero aliqui ſunt ex vobis ita affecti, vt ne erga vnum quidem bene ſentiant, ſed ſe omnibus qui pro plebe dicūt, opponant, libēter vtique ab eis diſcerem quid ęgre ferant horum poſtulatorū, & quid ſint nobis tādem ſuaſuri. Vtrum nullā inquiſitionem nos facere, ſed negligere tam magnum facinus tanquam dirum aduerſus plebem conſpirans, & quis vtiq; hęc dicentes ſanos putet, ac non corruptos & participes eſſe coniurationis, ac de ſe ipſos ſolicitos, ne manifeſti fiant refugere diſcuſſionem veritatis, his non iuſtum eſt mentē adhibere niſi forſan cognitionis indicatorum nō nos eſſe dominos, ſed ſenatum, & conſules velint. Quid igitur prohibebit etiam hoc ipſum plebi pręſidentes dicere, ſi aliqui plebeiorum aduerſus conſules & ſenatum conſpirantes, agant de ſenatus diſſolutione, quod de plebeijs diſcuſſionem iuſtum eſt eos facere, qui cuſtodiam plebis ſuſceperint. Quid igitur ex hoc accidet, nullam vnquam alicuius arcanę rei fieri inquiſitionem, ſed non nos vtique iſta poſtularemus, eſſet enim ſuſpecta ambitio, nec vos ſane recte faceritis ijs, qui ſimilia in nobis nolunt, mentem adhibentes, ſed recte certe communes eos putantes eſſe ciuitatis hoſtes. Nullo enim ò patres rebus tam opus eſt, q̄ celeritate. Velox enim eſt periculum, & dilatio ſecuritatis in non tardantibus malis intempeſtiua. Quare omiſſa concertatione, & orationibus longis, decernite quod reipublicæ conferat, talia dicente eo multa, quædam ſtupefactio iam ſenatum occupauerat & inopia conſilij, cōſiderabantque, & colloquebātur inter ſe q̄ difficile vtrūque eſſet, & concedere tribunis, vt facerent in ſe inquiſitiones de re cōmuni, ac magna, & non concedere. Suſpicatus autem ſenſum eorum cōſul alter Caius claudius aſtitit, dixitque talia.

Cōſulis oratio.

Non vereor equidem Vergini, ne me iſti ſuſpicentur participem cōiurationis eſſe, quam aduerſum nos, & plebem factam dicitis, aut timentem de me ipſum, aut de meorum aliquo, tanquam huic culpæ affini crimini ſic aſtrare, aduerſantia dicentem vobis. Vita enim me abſoluit ſuſpitione omni tali. Quæ verò exiſtimo ſenatui populoque conferre ea ab optimo ſenſu ſineque circūſpectione dicam, multū immo verò omnino videtur mihi aberrare Verginius, ſi aliquem noſtrum putat dicturum eſſe, aut rem tam magnam & tam neceſſariam oportere in diſcuſſam dimitti, aut non eſſe participes oportere intereſſeque quęſtioni, qui ſuſcepere magiſtratum plebis, nemo enim tam eſt ſauti⁹, aut plebeijs tam maliuolus, vt iſta dicat. Quid igitur ego, ſi quis me roget, patiēs his quę concedo, & quę iuſta eſſe dico contradicturus aſtiti, & quid mihi vult hic ſermo, dicam vobis, puto omnis rei patres oportere principia primaſque cauſas prudentes homines diligenter conſiderare, quales enim eas eſſe contingit, tales etiam neceſſe eſt fieri de eis ſermones. Age igitur quod eſt huius rei propoſitū, & quòd conſiliū tribunorum audite, cum nō eis licuiſſet quiquam eorum quę agere ſuperiore anno aggreſſi ſunt perficere, aduerſantibus vobis eis vt prius, ac plebe ipſis non amplius ęque ſuffragante, ſcientes iſtud conſiderarunt, quemadmodum vos eis cedere praeter ſententiam congeremini: & plebe etiam quęcūque illi poſtularent agere ac veram nullam neque iuſtam materiam inuenientes, per quam eis vtrūque fieret multa ipſi temptantes cōſilia ac rem ſurſum deorſumque vertentes. Poſtremo ad quādam cogitationem talem deuenere accuſemus, conſpirare aliquos ex illuſtribus ad euerſionem plebis in-

terſiceréq; cogitare illos qui exhibent ei ſecuritatem, & hæc multo ante diei faciē
tes nos per vrbem, quando iſta iam credibilia videbuntur multis (videbuntur au-
tem ob metū) machinemur vt multis præſentibus, reddantur nobis per ignotū ho-
minem literę poſtea que euntes ad ſenatum indignemur ægréque feramus, ac pēta
mus poteſtatem inquirendi, quæ ſunt nobis nuntiata, ſique contradicāt patritij hāc
ſumemus criminādi eos apud plebem materiam, ſicque plebei omnes infenſi eis pa
rati nobis hoc concedunt generoſiſſimos eorum plurimūque aduerſantes nobis ſe-
niores & iuuenes tanquam ſontes inuentos exagitabimus, illique damnationem ti-
mentes aut nobiſcum conuenient, ne quid amplius in aduerſum agant aut relinque
re cogentur vrbem, ex hocque magnam faciemus repugnantium nobis ſolitudinē.
Hæc ſunt patres illorum conſilia, ac dum conſedentes ipſos conſultanteſque, vide-
bitis, hic in optimos veſtrum dolus contexebatur, & hoc aduerſum facile capitales
equites ręte complicabatur. Et quòd vera ſunt hęc breui mihi opus eſt ſermone. A
ge dicite mihi Vergini vos grauia paſſuri, à quibus hoſpitibus alicubi habitantibus
literas accepiſtis? aut vos inde cognoſcentibus? aut hic conſulta, quemadmodum
ſcientibus quid differtis, voſque poſtea ducturos pollicemini, ac non iam dudum di
ctis, quis vir hic eſt literas vobis afferens? cur non eum in conſpectum noſtrum ad-
ducitis, vt ab eo incipiamus primum quęrere ſiue vera hæc ſunt, ſiue vt ego dico fi
ctiones veſtrę, conſona autem literis hoſpitum in vrbe indicia qualia ſunt, & à qui-
bus facta. Quid fidem rerum occulitis, ac non inapertum ducitis? ſed eorū quæ nō
fiāt, neque ſint futura, īpoſſibile eſt puto fidē iuenire. Hęc ſunt partes nō aduerſum
iſtos cōiurationis ſed aduerſū nos, dolorū prauique ſenſus inducia quo vſi ſunt occul
tātes iſti, res enī clamant ipſę, ſed nos cā iſtorū ſumus. Prima eis pmittētes. magi
ſtratus que amētiā magna armātes poteſtate, qñquidē anno proximo quintiū cę
ſonē falſis criminibus circumuētū iudicari permiſiſtis, tanumque optimatū potē-
tię cuſtodem rapi, ab eis neglexiſtis. Non ergo amplius moderate agunt, neque ſin
gulos generoſum hominū circumſpiciunt. ſed iam gregatim circumuallētes, bonos
vrbe eijciunt. & ſup cætera mala neminē noſtrum eis contra dicere equū cenſent,
ſed in ſuſpiciones, & in calumnias adducentes vnumquemque tanquam conſcium
nefandorum terrent. Et oſorem eſſe aiunt ſtatim plebis, diemque ei dicſit, ſubituro
pœnas eorū quę hoc in loco dixerit, ſed erit aliud magis idoneum his verbis tēpus,
nunc concidā orationem, ac deſinam extendens eam vlterius, cauendos vobis eſſe
moneo hos viros, turbantes vrbē, & magnorum efferentes malorū initia, nec hic
quidē iſta dicens apud plebē occultabo, ſed & illic libertate & præſenti vtar animo,
docens nullum impendere eis graue, niſi à malis iſtis doloſiſque pręſidentibus, ho-
ſtium opera ſub ſimulatione amicorum facientibus. Hæc cum dixiſſet conſul cla-
mor, multaque ſecuta eſt ab aſtantibus laus, neque amplius dicendi poteſtatē conce-
dentes tribunis conciliū diſſoluere. poſteaque conuocans Verginius concionē, ſena
tum conſulesque accuſauit. defenditque Claudius percurrens ſermones eoſdē quos
etiam in ſenatu habuerat, ſuſpicabanturque, ęquiſſimi plebeiorū vanū eſſe hunc me
tum, & qui erant magis fatui, famę credentes verū, quicunque verò prauiores erāt
moris, ſemperque rerū mutatiōe indigentes, exquirendi quidem verus an falſus eſ
ſet, nullam habebant curam. Cęterū ſeditionis cauſam atque tumultus quęrebant.
In tali itaque turbatione vrbis, vir quidam ex ſabinorum gente parentibuſque nō

obſcuris

obſcuris,& opibus potens Appius herdonius nomine romanorũ principatum cõ-
natus eſt diſſoluere, ſiue ſibi parans tyrannẽ, ſiue genti ſabinorũ imperiũ, atque po
tentiam quęrens, ſiue magno ſe ipſe nomine dignari volens. Hic igitur cum mul-
tis amicorum cõmunicans quam haberet mentem, narransque eis rei aggrediendę
modum. Poſtquam illis quoque ſic viſum eſt, congregauit clientes, & ex famulis
quos habebat audaciſſimos, breuique cõparans quatuor hominũ milia: praransque
arma & cibaria & alia omnia quorumcunque bellũ indiget in naues eos fluuiales in
fecit. Nauigans que per tiberim. ad eum locũ eas appulit, vbi ne ſtadium quidẽ in-
tegrum diſtat capitoliũ à flumine. Erat autẽ tunc nox media, atque multa per vr-
bem quies, quam quidẽ illa adiutricem capiens, prope hos viros expoſuit, per q; nõ
clauſas clam portas. ſunt enim ſacrę portæ quædam capitolij ſecundum oraculum
quoddam ſolutę Carmentales eas vocant, immittẽs has copias, locum ipſum occu
pauit. Illincque ad arcem vadens adhęret enim capitolio, fit illius quoq; dominus.

A. Herdonius Ro. principatum diſſoluere conat⁹

Erat autem conſilium eius, poſtquã cœpiſſet loca opportuniſſima ſuſcipere exules,
ſeruos que ad libertatem vocare, polliceri que pauperibus æris alieni dimiſſionem:
Alioſque ciues qui humilia agentes inuidebant, oderantque excellentias mutatio-
que rerum lętę amplectabantur participes emolumentorum facere inducens vero
ipſum ad confidendum, ſpeſque eis decipiens tanquã nullo ex pectatorum non euẽ-
turo ciuilis erat ſeditio, per quem neque amicitiam neque ſocietatem vllam putabat
amplius fore plebi, cum patritijs. Si vero nihil horum ei ex ſententia euenire, tunc
Sabinos cum exercitu conſtituerat aduocare, ac volſcos alioſq; finitimos, quicunq;
caperent ſe liberari inuidioſo romanorũ principatu. Sed accidit tamẽ ei, vt frauda-
retur omnibus quæ ſperauerat, neq; ſerius ad eũ tranſſugiẽtibus, neq; exulibus ad-
uenientibus, neq; ciuibus inhonoris æri q; alieno obnoxijs vtilitatẽ publicam lucro
ſuo mutantibus, neq; auxilio externo tẽpus ad apparatũ belli ſufficiens accipiente,
nam intra dies tres ſiue quatuor res magnũ metũ Romanis multãq; perturbationẽ
exhibentes finẽ habuere. Poſtq̃ igitur capta ſunt hæc caſtella clamore ſubito exor
to, fugaq; ſecuta habitantiũ circa ea loca quicũq; nõ ſunt ſtatim interfecti, ignoran-
tes malum quod tandem eſſet raptis armis concurrebant, alij in excelſa vrbis, alij in
eminentiores locos eius, multos quidem ipſos, alij in adhærentes campos. Quicun
que vero prouecti ætate erãt, & viribus corporis inualidi ſumma dium occupabãt
vna cum mulieribus, tanquam, ex his pugnaturi cum adeuntibus. Videbantur ẽi
eis omnia plena bello. Die autem orto, poſtquã & arcem captã quis eam obtineret
eſt cognitum, procedentes conſules in forũ euocabant ad arma ciues. Tribuni vero
vocata in concionem plebe, dicebant nihil quidem ſe agi velle aduerſans patrię vti-
litati. Iuſtum autem ſe exiſtimare certamen tantũ ſubituram plebem ſub certis ali-
quibus determinatiſque ad periculum venire. Si igitur dicebant vobis promittãt
patritij velintque fidem per deos dare, quod perfecto hoc bello concedent nobis le-
gum latores eligere. Deincepſque pari cõditione agere, liberemus cum eis patriam.
Si vero nihil velint facere moderati, ad quid ipſi periclitamur. Proque eis animas
abijcimus nullo bono debentes frui. Hæc dicentibus eis, atque optemperãte plebe,
ac ne vocem quidem audire ſuadentis aliquid aliud ſuſtinentes, haud opus eſſe dixit
Claudius tali ſocietate, quę non ſponte, ſed mercedem; nec eam modeſtã vellet pa-
triæ opitulari, ſed patritios inquit ipſos ſuos corporibus, & clientiũ armatis, & ſi quę

Portæ carmentales.

Claudij. oratio.

alia multitudo vellet vltro ſecum bellum ſuſcipere, cum ea arcem obſidere oporte=
re,ſique ſibi non viderentur hæ vires idoneæ,ſe latinos Hernicoſq́ue aduocaturum,
ſique eſſet neceſſe ſeruis libertatem polliciturum & omnes potius,quã qui hoc tẽpo
Valerij pore diſcordiarũ miminerint ſibi aſſiturũ.Conſul alter Valerius contradicebat,ne=
oratio. quaquã putans oportere plebem irritatem à patritijs expugnari, cedẽdũq; eſſe tem
pori cõſulebat,& ad externos quidem hoſtes opponenda eſſe iuſta.Ad ciuiles verò
remorationes moderata,& probata,vbi vero viſus eſt ſenatorũ pluribus optima,di=
cere,procedens in cõcionem iurauit ſi plebs prompte bellum ſuſciperet.Res'que vr
bis conſtituerentur, ſe tribunis conceſſurum,vt plebi apponerent cognitionem de
lege,quàm inferebant de æqualitate iuris,emiſurum'que ſe eſſe vt ad finem ducerẽ=
tur in magiſtratu ſuo quæ viſa fuiſſent plebi ,haùd erat tamen facto ei datũ,vt con
uenta perficeret,cum propinqua ſors eſſet mortis.dimiſſa autem concione circiter
occaſum ſerum confluunt ad deſignatos locos omnes dantes ducibus nomine ſacra
mentoque ſe obligantes militari.Illaque igitur die noctéque ſequenti erant circa ta
lia.Poſtridie vero diuiſi ſunt à conſulibus,& ſub ſacris conſtituti ſignis,concurrẽte
etiam agreſti multitudine, perfectoque propere apparatu oĩni,ſortite ſunt imperia,
obtigitque ſors Claudio cuſtodię ante muros , ne quis externus ſuperueniret exerci
tus auxilio illis, qui intus erant . Detinebat enĩ oẽs magnorũ motuũ ſuſpicio,& ad
uerſarios tanquã vna ſe inuaſuros oẽs metuebãt.Valerio aũt obſidionẽ munitionũ
arciſque dimiſit fatũ,ſtatuti etiã ſunt in alijs locis munitis duces obtẽturi quęcũque
Tuſcula erãt intra vrbẽ, alijque itẽ ſecundum vias ferentes ad capitoliũ,ad trãſfugia ad hoſ=
ni L. ma ſtes ſeruorũ & pauperũ, quos maxime timebãt inhibẽda. Auxiliares aũt vires ad=
milius. uenientes à ſocijs nullę apparuerant,prẹterquã à tuſculanis,vna tantũ nocte audiẽ=
tibus rem geſtam parantibuſque copias , quas Lucius Mamilius dixit, vir promptus
& alacer, habens in ea vrbe tunc maximum magiſtratum, periclitabanturque cum
Valerio ſoli iſti , circumualebãtque capitolium demonſtrantes omnem beniuolen=
tiã,& promptitudinẽ,fiebant aũt adfultus arci capitolioque vndique. Alij enĩ à pro
ximis ędibus bituminis,piciſque incenſę vaſa fundis imponẽtes ſuper collẽ iacebãt,
alij aũt faſciculos cõportãtes ſarmẽtorũ & quiſquiliarũ ad prẹrupta petrę aras erigẽ
tes altas incẽdebãt,tradẽtes vẽto intro ferẽti flãmas,quicũque vero fortiſſimi erãt
denſantes manipulos,aſcendebant ſurſum per factas manibus vias.Erat autem eis
neque multitudinis,qua multum hoſtibus prẹcellebãt vtilitas aliqua per auguſtam
aſcendentibus viam,plenam'que petris dimiſſis ſuperne impetuoſe'que feriẽtibus,
ita vt multo exequaretur paucium,neque erat item duris tollerantiæ quàm in mul
tis bellis habuerant iuuamẽ aliqd , ad erectos vi euntibus ſcopulos, nõ enim ex acie
pugnãtes oportebat audaciã tolerãtiãq; oſtẽdere,ſed miſſis eminus vti telis erãtq;
(vt conſentaneũ eſt(iaculatorum inferne ad ſublimia tardi & debiles,etiã ſi nõ in
caſſum mitterẽtur ictus ab excelſo vero deorſum proiectorum venoces & validi
vim augente quoque miſſilibus quoque grauitate propria, nec hi tamen deficiebãt
enitentes ad ardua ſed perſeuerabant ſuſtinẽtes grauia neceſſario neque dies, neque
noctes à laboribus requieſcentes.Poſtremo autem deficiẽtibus obſeſſis teclis & ex
Mors va hauſtis corporibus,die tertio expugnarunt arces. In ea'que pugna multos ſtrẽnuos=
le. q́ue viros Romani amiſere . Optimum vero clariſſimum'que (vt ab oĩbus confeſ=
ſum eſt) conſulem, qui non pauca accipiens vulnera nunquam abſtitit duris,donec
ſuper

ſuper aſcēdentem eum decidens abſciſſa petra immenſæ magnitudinis victoriam
eidem animam'que vna abſtulit. capitis vero munitionibus, herdonius (nam erat
viribus corporis excellens & manu ſtrenuus) incredibilem circum ſe faciens mor=
tuorum cumulum multitudine tellorum obruitur. Reliquorum autem pauci qui=
dam capti ſunt viui, plures vero ſe ipſi interficientes, aut ſecundum precipitia ſe tru
dentes obiere. Nunc'que finem capiente latronum bello, ciuilem rurſus ſeditionem
tribuni excitarunt, poſtulantes à ſuperſtite conſule pollicitationes, quas ei fecerat de
latione legis mortuus in prælio Valerius. Cæterum Claudius aliquamdiu extraxit
tēpus, quādoque vrbis luſtrationes perficiens, aliquādo ſacrificia, gratulationes'que
dijs reddens, aliquando certaminibus & ſpectaculis multitudinem ſuſcipiens, ac de=
lectans. verum vbi ſimulationis ei conſumptæ ſunt omnes, ad extremum oportere
dixit, creari in locum mortui conſulis alterum. Acta enim à ſe ſolo, nec legi=
tima nec firma fore, ſed ambobus & legitima & valida. Hac'que eos decipi=
ens excuſatione prædixit diem comitiorum qua electuri eſſent ei collegam, in=
terimque per ſecreta conſilia, præſidentes ſenatui compoſuerunt inter ſe cui da
turi eſſent conſulatum, & vbi tempus comitiorū affuit, euocauit'que preco primū
collegium, indeſignatum eunte locum, decem & octo ordines equitū, peditumque
octoginta, cenſum maximum habentiū, Lucium cincinatum conſulem deſignāt. Lucius quintius cīcinat⁹.
Cuius filium Cæſonem quintium in diſcrimen mortis conſtituentes tribuni, coe=
gerant vrbem relinquere, neque vllo amplius vocato ad lationem ſuffragiorū col=
legio, erant enim tribus ordinibus plures reliquis, qui ſuffragia tulerant, plebs abijt,
propriam eam calamitatem ducens quod vir peroſus eos futurus eſſet poteſtatis cō
ſularis dominus. Miſitque ſenatus ſuſcepturos ac ducturos in magiſtratū conſulē.
Contigit autem eo tempore quintium Arui quoddam ad ſementem preparaturū Quinti⁹ ab aratro ad cōſula. traducitur,
ſequi proſcindentes noualem buculos, ſine tunica ipſum cinctum'que habentem lū
bare, pileum'que in capite. Videns autem ille hominū multitudinē in agellum in=
gredientem, tunc aratrum continuit. Diu dubitans quinam iſti eſſent, & cuius rei
indigentes venirent ad ſe, percurrente vero quodam ac iubente vt ſe ornatiorē fa=
ceret, progrediens in tugurium, ſe que induens exiuit. Qui vero ad ſuſceptionem
eius miſſi fuerant, ſalutarunt eum omnes non nomine, ſed conſulem, & eum veſte
quam circumibat purpura induentes, & ſecures, alia'que ei magiſtratus inſigna
aſſiſtentes, vt in vrbem ſequeretur poſtularunt ille'que paulum ſe continens &
lachrymans, hoc tantum dixit. Nequaquam igitur ſatis mihi erit hoc an=
no ager. Eſt'que periculum, ne non vnde alamur habeamus. Deinde vxorem ſa=
lutans curam'que ei mandans domus in vrbē iuit. Hæc vt dicerem, nullius alterius
rei cauſa adductus ſum niſi vt omnibus manifeſtum fieret, quales erāt, tunc romani
vrbi præſidentes, vt ſui illi ipſorum operarij & temperātes nec grauate paupertatē
ferentes iuſtam, neque regias ſequentes poteſtates, ſed & datas renuētes, apparebunt
enim ne ex minima quidem parte illis ſimiles, hi qui nunc ſunt. Sed omnia prorſus
contraria affectantes, præter paucos admodū, per quos ſtetit adhuc vrbis dignitas,
& conſeruatio ſimilitudini illorum virorū. Sed de his ſatis. Quintius autem cōſu= Quintij decretū.
latum ſuſcipiens, primum quidem noua inhibuit tribunorū inſtituta, nouęque legis
ſtudium. Prędicens quod ni deſinerent, perturbantes vrbem romanos omnes vrbe
abduceret denuncians aduerſus volſcos exercitū. Ac cum prohibituros ſe dicēt tri=

buni exercitum ipſum conſcribere,congregãs ille multitudinem in concionem edi-
xit, vt quicunque ſacramento militiæ obſtricti eſſent, ſequerentur conſules ad quę
cunque eos vocarent bella,neque ſigna relinquerent. Neque vllum aliud agerẽt po
pulo contrariũ,accipiente enim ſe ait conſularem poteſtatem eos omnes ſacramen-
tis detineri. Et his dictis & iuratus ſe lege vſurum aduerſus inobedientes efferri iuſ-
ſit è templis ſigna, & vt inquit deſperatis tribuni in conſulatu meo omnem plebis
ſeductionem, non abducã ab hoſtili regione exercitum antequã tempus magiſtra-
tus mei omne decurſum fuerit. Tanquã igitur in campeſtribus acturi hyemẽ parte
omnia ad illud tempus oportuna,his deterrẽs eos ſermonibus, vbi vidit modeſtio-
res redditos,depręcantes'que militiã poſt hæc dixit largiri eis ſe quietem à bello dũ
nihil illi amplius commouerẽt. Sed ſe,vt vellet ſinerent magiſtratũ ſuum finire,&
darent caperent'que inuicem iuſta. Cõpreſſo autem tumultu reddidit rogãtibus eis
iudicia,diu ante intermiſſa. Plurimas'que ipſe expoſtulationũ ęque iuſtę'que diiudi
cabat tota die pro tribunali ſedens. Seque aditu facilem & mitem & humanum ad
ius venientibus exhibens fecit'que idem optimatum potentiam adeò videri rẽpu-
blicam, vt nec tribunis indigerent ob paupertatẽ aut ignobilitatẽ, aut aliquã aliam
humilitatem violati à validioribus tenuiores, nec communis lationis legum deſide
rium haberent amplius qui ęquo iure regebantur. Sed contenti eſſent omẽs. & gau-
derent obtinente vrbem iuris æquitate. Hæcque igitur illius viri opera illuſtrẽ effi-
cere ciuitatem, laudabantur'que à plebe. Atque vbi ſtatutum tempus magiſtratus
eius finitum eſt, magis adhuc ſunt admirati, nõ accipientem ipſum, qui dabatur ite-
rum conſulatũ, neque lete amplectentem honorẽ tantum. Detinebat nam'que eũ
in conſulari poteſtate ſenatus, multas adhibẽs preces, ne quandoquidem tribuni per-
fecerant vti tertio crearentur, magiſtratu ipſe deponeret, aduerſaturus eis, prohibi-
turus'que nouam reipublicę conſtitutionem. Partim metu, partim verecũdia, cum
viderent non renuentem plebem à bono viro gubernari. Ille autẽ neque ſe laudare
ait tribunorum indeſinentem poteſtatem, neque ſe venturum in ſimilem cum illis
calumniã. Congregansq́ue plebem in contionẽ multumque accuſans eos qui nõ de
ponerent magiſtratus, ac iuramentũ iurans peracre ſe non ſuſcepturũ iterũ cõſulatũ
antequã deponeret priorem, prædixit diem comitiorum, qua deſignatis conſulib⁹.
rediit iterum in paruũ illud tuguriũ, vitam viuens vt anteà coloni. Quinto autem
fabio Vibolano, tertium ſuſcipiente conſulatum Lucioq; Cornelio, & agentibus eis
ludos patriaque certamina. Equorum multitudo ad ſex milia virorum electorum,
lęui inſtructa armatura nocte egrediens, durantibus adhuc tenebris, ad vrbẽ tuſcu
lum adueniunt quę latinorum eſt gentis, diſtatque roma haùd minus centum ſta
diis. Inuenienteſque (vt per pacem) nõ clauſas portas, & in cuſtoditũ murum vrbẽ
primo impetu cœpere, tuſculanis infenſi quia cum in cęteris multa prompte pro ro
mana vrbe peregerant tum in obſidione capitolii, ſoli ipſi ſuſceperent vna cum ro
manis bellum viroſque quoſdam in captione eius interfecere, pręuenerunt aũt ipſos
tuſculani ſub captionem vrbis inculcantes ſe fuga per portas non pauci præter eos,
qui per morbos aut ſenectutem inualidi erant ad fugiendum. Mulieres autẽ & pue
ros, famuloſq́ue eorum cœpere, pecuniaſque diripuere. Vbi vero nũtiatũ eſt romæ
malũ vrbis illius ab effugiẽtib⁹, exiſtimabãt cõſules oportere ſubueniri quã primũ
exulibus, vrbemque eis reddi. Tribuni verò aduerſabuntur, aut ſinentes conſcribi

Q. fabius vibolan⁹ L. Cornelius Captio tuſculi.

exercitum

exercitum,donec latum eſſet de legibus ſuffragium. Senatu autem indignãte, mo=
rã'q; capientẽ exercitu.alij a derant à latinis miſſi,qui Antiatũ vrbẽ aperte deſciuiſ=
ſe nuntiabant,vna vſis ſententia Volſcis veteribus eius incolis. Necnõ roma miſ=
ſis etiã & ſortitis agrũ colõis. Hernicorũ quoq; comitij per id tẽpus aduenerãt aſſe
rẽtes exiſſe copias Volſcorũ & equorũ multas,& in eorũ iam agro eſſe. His autẽ ſi
mul nuntiãtes,nullã amplius dilationẽ faciendã viſum eſt ſenatui. Sed cũ oĩ exerci
tu ſuccurrẽdũ reb⁹ & vtriq; cõſuli exeũdũ eſſe. Ac ſi aliquid militiã detractarẽt ro
manorũ aut ſociorũ,his tanq̃ hoſtibus vtẽdũ eſſe cædẽtibus aut etiã tribunis cõſu=
les,cõſcribẽtes militaris ętatis viros,& à ſocijs copias accerſẽtes,propere exiuere, re
linquẽtes vrbi pręſidio partẽ tertiã domeſtici exercitus. Eſt'q; Fabi⁹ celeriter ad ob
tinẽtes tuſculũ equos profectus,quorũ plures direpta vrbe iã abierãt. Pauci quidã
reſtiterãt cuſtodiẽtes arcẽ munitã admodũ neq; multę indigẽtẽ cuſtodię. Scribũt
quidã pręſidiarios arcis milites, vidẽtes roma exeuntẽ exercitũ, ſunt eñ cõſpicua
ab excelſo loca media oĩa ſpõte egreſſos eſſe,alij obſeſſos dicũt eos à Fabio,tradidiſ
ſe per fędus arcẽtes pacta corporibus eorũ ſecuritate,iugũq; ſubeũtes. Reddita aũt
tuſculanis vrbe,caſtra mouẽs Fabius circiter occaſum ſerũ q̃ celerrime potuit, in ho
ſtes tendit. Et audiens circa vrbẽ Algedonẽ, Volſcorũ vires & equorũ cõgregatas Alge dõ:
eſſe,iter ipſe tota nocte cõtinuatũ faciẽs ſub aurorã apparet hoſtibus cõſidẽtibus in
planitie,neq; foſſa circũducta,neq; iacto vallo,vt in terra domeſtica,per'q; cõtẽptũ
hoſtis. Cohortatus igit̃ milites vt viri eſſent ſtrenui,primus cũ equitibus in hoſtiũ
incurrit caſtra. Sequũtur'q; pediter cũ clamore alacri. Illorũ aũt alij adhuc dormiẽ
tes occiduntur, alij vero incipientes ad vim conuerti, & exurgentes plures autẽ fu=
giẽtes diſpergebant̃. Captis ita'q; caſtris,cõceſſit pręda militibus & corpora pręs
terq̃ tuſculanorũ. Neq; multũ ibi cõmoratus,duxit exercitũ ad Echecetranã vrbẽ
Volſcorũ gẽtis illuſtriſſimã & ĩ optimo loco poſitã. Ac cõſidẽs ꝓpè vrbẽ cõplures
dies,ſpe trahẽdi eos in pugnã. Poſtq̃ null⁹ exibat exercitus,populat⁹ eſt eorũ regio
nẽ plenã hominũ & pecorũ. Neq; eñ pręuenerãt illi exportãtes res ex agris, repẽti
na eis accidẽte inuaſione. Permittẽtes'q; iſta quoq; Fabius militibus diripiẽda,mul=
tos'que dies cõterens excurſionibus, duxit'que domum exercitum. Conſul vero al
ter Cornelius aduerſus eos qui erãt antij,romanos & volſcos pergẽs,incidit in eorũ Corneli⁹
exercitũ ad confinia ipſum expectantẽ. Cõmiſſo'que prælio,multos eorũ occidẽs
reliquos'que in fugã vertens,propè vrbẽ caſtra poſuit. Nõ audiẽtibus'que hoſtibus
amplius in pugnã deſcẽdere. Primũ agrum eorum populatus eſt. Deinde vrbem
eorum foſſa valloque cingebat. Tuncque igitur allata neceſſitate egreſſi ſunt vr=
bem omni cũ exercitu,turba ipſi multa,& incompoſita. Ac congreſſi & pugnantes
adhuc peius in vrbem iterum includuntur ignaue turpiterque fugientes. Conſul aũt
nullam eis amplius conuerſionem permittens ſcalas muris admouit. Incidebatque
arietibus portas. Ac non magno ipſe negotio laborioſe miſerẽque repugnãtibus in
colis. Vi vrbẽ capiens, res eorũ quæcun'que aurum & argentũ & æs erant in publi=
cum referri iuſſit. Iubens etiam mancipia accipientes queſtores vendere militibus
autem veſtẽ & cibaria, & quęcunque huiuſmodi eſſe eis emolumento poterãt per=
miſit,deide diiudicãs colonorũ veterũque incolarũ illuſtriores defectiõis autores,
multos ipſos virgis diu cędi,colaque eis ſecuribus decidi iuſſit. Hiſque geſtis duxit=
que ipſe quoque domum exercitum. His quidẽ conſulibus ſenatus obuiã proceſſit.

Et vt triũpharẽs decreuit cũ equis mittentibus legationẽ de pace,pactiones fecit de
diſſolutione belli. In quibus ſcriptũ eſt vrbesq; & regionẽ habẽtes equos,quas obti
nebãt,cũ ſunt icta fœdera ſubiectas eſſe romanis. Aliud pẽdẽtes nihil, ſed in bellis
mitrẽtes auxilia quanta & quẽadmodũ alij ſocij. Et hic finitus eſt ann⁹. Sequẽ-
Nauci⁹. ti verò Gaius Naucius iterum & Lucius Minucius deſignati conſulatũq; ineuntes,pri
Minuti⁹ mũ quidẽ de iuribus ciuilibus cum verginio, tribuniſque reliquis iam quartum an
num magiſtratum eundem obtinentibus,intra muros geſſere bellum, deindéque
aliud exortum eſt a finitimis gentibus. Eratque mœtus,ne imperio priuarẽtur. Lę-
te itaque à fortuna datum caſum accipientes,militarẽ deſcriptionẽ fecere, diuiden-
teſque trifariã domeſticas ſocialeſq; copias,partẽ vnã reliquerũt in vrbe: Cui⁹ dux
erat Quint⁹ Fabi⁹ Vibolanus,reliquas aũt ipſi accipiẽtes,celeriter exire,ad Sabinos
naucius,& ad equos Minutius. Vtrq; enĩ eodẽ tẽpore defecerãt à romanis hę gẽ-
tes Sabini quidẽ aperte vſque ad vrbẽ Dynam veniẽtes,quã romã obtinebãt(ſunt
enim media inter has vrbes quadraginta ſtadia). Equi autem verbo cuſtodientes
ius nuper factæ ſocietatis. Opera autem agentes iſti quoque hoſtilia, aduerſus lati-
nos romanorum ſocios caſtrametabantur. Tanquam non ictis cum eis fœderib⁹
Gracch⁹ de amicitia. Erat autẽ dux exercitus eorũ Gracchus cælius vir expertus & alacer.
Cælius. Imperatoria ornatus poteſtate quã ad regiã euexerat. Atq; veniens ad vrbẽ tuſcu
lũ,quã ſuperiore anno capientes diripienteſq; equi à romanis expulſi erãt. Multos
homines corripuit. Et pecora quæcunq; deprehendit, Et terræ fructus maturos ab
ſtulit. Adueniente autẽ legatione,quã ſenatus romanus miſerat. Diſcere ab eo vo
lente quidã patiens equi bellũ gererent cũ romanorũ ſocijs iurata nuper eis amici-
tia. Nullaque interim ſecuta inter gentes ipſas iniuria admonenteque cœlum, vt ca-
ptiuos,quos habebat dimitteret,abduceretque exercitum. Et de ijs in quibus læſe-
rat tuſculanos,aut detrimenta intulerat,ſubiret iudiciũ. Multũ temporis contriuit
Gracchus. Ne in colloquium quidem veniens cũ legatis,tanquã eſſet negotijs im
peditus,vbi vero viſum eſt ei aduocandos eſſe legatos. Illique mandata ſibi à ſena-
Oratio. tu,expoſuerant. Miror inquit romani quid ſit hoc tandẽ, vt ipſi omnes homines du
catis hoſtes etiã a quibus vos nihil mali paſſi eſtis,& hoc imperij tyrannidiſq; cau-
ſa. Equis autem non concedatis ab his ſuis inimicis tuſculanis pœnas exigere, nulla
nobis facta de eis ſponſione,cũ ictũ eſt vobiſcũ fœdus. Si igitur in veſtris proprijs
iniuriam accipitis,aut à nobis lædimini,dicite:& iuſta vobis exhibebimus ſecũdũ
fœdera. ſi vero pœnas ꝓ tuſculanis exacturi venitis,nullus eſt vobis ad me de iſtis
ſermo. Sed ad hanc fagum loquimini (oſtendens eis quandam proximam innatã)
Fęciales. Romani vero tali ab hoc cõtumelia irritati,non ſtatim tamẽ iræ indulgentes,exer
citũ eduxerũt. Sed miſerũt ad eũ iterum legationẽ. Et quos fęciales vocant viros
ſacros emiſere,deos genioſq; teſtãtes. Quod nequeuntes ipſi potiri iuſtis,piũ bellũ
inferre cogerentur. Poſtq; hæc conſulem emiſerunt. Gracchus autem vbi roma-
nos aduentare cognouit mouens caſtra abduxit lõgius exercitum. Sequentibus ex
Romani pedire hoſtibus, volens eos in loca perducere, in quibus ipſe multa eſſet habiturus
in cõual- ſuperiora(quod quidem euenit)obſeruans enim ille conuallem circunſeptam mon
la obſeſſi tibus,vbi in eam irrupere romani ipſum perſequentes, conuertit ſeſe & caſtra po-
ſuit ſuper viam extra vallem ferentem,ex hoc venit romanis,vt non quem ipſi
volebant locum caſtris eligerent. Sed quem dedit eis tempus, in quo neque equis
pabulum

pabulum licebat eis abunde ſumere concluſo loco excelſis montibus & inacceſſibi-
libus,neque ſibi afferre cibaria ex hoſtili regione. Poſtquã igitur cõſumpta ſunt quę
domo extulerãt. Neque eis licebat caſtra retroponere, conſidentibus ex aduerſo ho
ſtibus prohibẽtibuſque exitũ,vi egredi nolẽtes romani,prodeunteſque in pugnã,re
pulſi ſunt,multiſque acceptis vulneribus concluſi ſunt in idem vallum Elatus autẽ
hoc ſucceſſo primo Cęlius,circũ duxit caſtris foſſam circũuallauitque eos. Multa-
que in ſpe erat, aut oppreſſi fame illi traderẽt ſibi arma. Allato autẽ romam de his
rebus nuntio,quintius Fabius relictus pręfectus vrbi,eligens quod roboris in exer citu ſuo erat, in ſubſidium mittebat conſuli,ductabat'que has vires Titus Quintius queſtor vir conſularis. Dedit'que ad alterum conſulem Nautium in ſabinis agen- tem literas. Quibus ſignificabantur,quæ Minutio acciderant. Atque venire ipſum

Q.Fabi⁹ T.quintius quęſtor.

celeriter poſtulabat, ſicque ille, permiſſa legatis caſtrorum cuſtodia, cum equitibus
in vrbẽ pergit, continua vſus equitatione. Et ingreſſus eſſe multa adhuc de nocte,
deliberabat cũ Fabio,reliquiſque ciuium æuo maximis, quid agi oporteret. Et vbi
viſum eſt omnibus indigere tempus dictatore, deſignat ad eum magiſtratum Lu-
cium Quintium cincinatum. Et ipſe quidem his pactis ad exercitum rediјt. Pręfe
ctus vero Fabius miſit ſuſcepturos ad magiſtratũ Quintium. Contigit autẽ & tũc

Dictator cicinatũ.

eum virum quiddam ruſticorum operum agere. Verum videns ille turbam adue-
nientem. Suſpicatuſque eã ad ſe ire. Veſtẽ capiẽs decentiorem,obuiaturus eis ibat.
Vbi vero propius aſtitit. Producũtque illi ei quos faleris ornatos decentibus,ac ſe-
cures ſimul cum faſcibus aſſiſtunt quattuor & viginti, veſtemque afferunt purpu-
ream,& reliqua inſignia quibus ante ornabatur regium imperiũ. Cognoſcens ille
dictatorem ſe dictum,Non vt amplectens honorem tantum,Sed ſuſpirans,dixit,
amittitur ergo huius quoque anni fructus. Ob occupatiões meas eſuriemuſque om
nes male. Poſt hæcque in vrbem vadens, Primũ ciues cõfirmauit, ſermone vtens
in multitudine,ad erigendos animos in ſpes bonas efficaci,deinde congregans om-
nes qui eſſent in ætate robuſta,& in vrbe, & per agros, auxiliareſque copias a ſocijs
accerſcens,magiſtratumque equitum dicens Lucium Tarquinium virum ob ino-
piam neglectum ſed in rebus bellicis ſtrenuum,collecticias habens vires, & aſſu-
mens Titum Quintium quęſtorem expectãtem eius p̄ſentiã & quas ipſe parauerat
vires capiens,profectus eſt in hoſtes. Vbi vero naturã proſpexit locorũ in quibus
poſita erãt caſtra,partẽ quandã collocauit exercitus in fugis, ne quod alius equis au-
xiliũ,aut cõmeatus adueniret ,reliquos autẽ habens ipſe inſtructos produxit in pręlium. Atq; nihil veritus cælius. Erant enim vires circa eũ nõ paucę,& ipſe animi nõ

Inſignia regia.

degeneris videbatur. Suſcipit aduenientẽ ipſum. Fitque ꝓ pacris pugna. Tempore
autẽ trãſeunte multo, ac romanis ob cõtinuã militiã tolerãtibus laborẽ equitibuſq;
ſemper ad deficientẽ ſuorũ peditum partẽ ſubueniẽtibus inferior factus Graechus
clauditur in vallo ſuo. Poſtque hoc Quintius foſſa valloque alto ipſum circũuallẽs
crebriſque cõpręhendens turribus vbi eũ laborantẽ cognouit neceſſariorũ penuria,
& ipſe eos inſultibus affligebat continuis. Videbatque Minucium ab alijs, exire
partibus. Effecit tandem, vt indigentes equi cibarijs, deſperanteſque a ſocijs auxi-
lia obſeſſi vndique cogerentur ſupplicium habitu ſumpto mittere legationem ad
Quintium collocuturã de amicitia. Ille autem ſecum equis cæteris libaturum di
xit ac daturum corporibus ſecuritatẽ,ſi arma traderent tranſierẽtque ſub iugum

ſinguli.Graccho autem belli duci & cæteris qui cum illo defectionẽ conſuluiſſent,
ſe tanquam hoſtibus vſurum.Imperauit'que eis vt ducerẽt ad ſe vinctos eos viros.
Tollerantibus autẽ equis condictiones,hoc vltimum eius imperauit,vt quãdoq; dẽ
ipſi vrbem romanorum ſociã tuſculum diripuerant,viris'q; vacuam reddiderant,
nihil mali ab eis paſſi,exhiberent ecõuerſo ſibi illi vrbẽ ſuam corbionẽ eadem paſ
ſurã. Talia accipientes reſponſa legati abierũt. Neq; multo poſt aduenitũt ducẽtes
gracchũ,& qui cũ eo conſpirauerant iunctos,& ipſi arma deponẽtes. Vellum reli-
quere tranſeuntibus,vt dux iuſſerat ſub iugũ per romanorum caſtra ac tradẽtes cor
bionẽ ex pacto petitis tantũ corporibus liberis.pro quibus ipſi tuſculanos captiuos
reddiderunt.Accipientes itaque vrbẽ quintius,preciosiſſima quę'que ex pręda iuſ
ſit romã ferri,certa diuidi per maniplulos permiſit,his qui ſecũ venerant militibus,
& eis qui cum quęſtore quintio miſſi erant. Eis vero qui cum minutio conſule ca-
ſtris incluſi fuerant,dixit ſe minus dediſſe maximũ morte liberans ipſe eorũ corpo
ra. Et his geſtis,coacto minutio magiſtratum deponere,reuerſus eſt romã.Clariſſi
mum'que omnium triumphum duxit intra dies ſexdecim,ab ea qua imperiũ ſum
pſerat ſeruans amicũ exercitũ,& hoſtilem florentẽ delens,vrbẽ'que eorũ diripiens
& in ea præſidiũ relinquens,ducẽ'que belli,alios'que inſignes viros victos catenis
ducẽs. Et quod omniũ maxime admiratione dignũ eſt,accepto imperio in ſex mẽ
ſes maximo non eſt eo quantũ lex dabat vſus,ſed cõgregans in cõcionẽ populũ,red
dens'que à ſe geſtorũ rationẽ,magiſtratu ſe abdicauit.acceſſente ęquũ ſenatu agrũ
ipſum quantũ vellet ex quęſito bello capere.Mancipia'que & pecunias ex pręda ad
corrigendã paupertatẽ iuſtis diuitijs,quas de hoſtibus ipſe pulcherrimas,proprijs-
que laboribus quæſierat,noluit. Amicis quoque & cognatis magna ei afferentibus
munera,pręponentibus'que bonis cęteris,illi viro benefacere,laudata eorũ prõptitu
dine nihil ex datis ſumpſit.Sed abiens rurſus in illũ paruũ locũ,vitã reſumpſit pro
regia,ſuam ipſius operariã. Magis efferens ſe paupertate,quàm alij,diuitijs. Poſt

Naucius Olympias octoſima prima. C. oratius. Qu. minutius.

nõ multũ autẽ tẽpus naucius etiã cõſul alter vincens ſabinos acie,multũ'que excur
rens regionis eorũ duxit domũ exercitũ.Poſt hos erat olympias prima & octogeſi
ma,qua vicit in ſtadio polymnaſt⁹ Cireneus,principe Athenis callia,quo tẽpore cõ
ſulatũ ſumpſerũt romę,Caius Oratius,& quintus minutius.Sub quib⁹ iterũ caſtra
metãtes aduerſum romanos ſabini,multũ regionis eorũ ſunt populati.Aduenerũt
què fugiẽtes agreſtes gregatim,teneri ab eis dicẽtes omnia,inter cruſtumeriam &
fidenas.Equi quoq; nuper victis rurſus in armis erant. Robuſtiſſimique eorũ no-
cte excurrentes ad vrbẽ corbionem,quam ſuperiore anno romanis tradiderant ac
præſidium in ea dormiens inuenientes omnes eos præter paucos quoſdam truci-
darunt,reliqui verò magna manu caſtrametantes ad vrbem britonem latinorum
gentis primo impetu eam capiunt,& quęcũq; agere nõ poterãt in romanos per irã,
in ſocios eorũ perpetrabant,puberes omnes niſi ſi qui effugerãt capta ſtatim vrbe
interficientes.Vxores'q; eorum & filios ſenes'q; etiam in ſeruitutem trahentes.Po
ſtremo'q; res quæcunq; ferri poterant componẽtes properè priuſquã omnes latini
opem ferre poſſent,abierunt. His vno tempore nuntiatis à latinis & à præſidiarijs
militibus,qui ſeruati erant,ſenatus decreuit exercitum emittere,& vtrunq; exire
conſulem. Verginius autem & tribuni cæteri,quintum iam annum gerentes eun
dem magiſtratum ſicut prioribus annis fecerant prohibebant; obſiſtentes deſcri-
ptioni

ptioni conſulum, ac poſtulantes diſſolui prius inteſtinum bellum, reddita plebi cō-
gnitione de lege ea quam de ęquo inſerebant iure, Plebs'que eis ſuffragabatur, mul
tos iactans aduerſus ſenatum inuidioſos'q; ſermones. Extracto autem tempore,
neque tollerantibus conſulibus pręconſuli aut inferre in plebem legem neque tri-
bunis volētibus deſcriptionem eis cōcedere, aut egreſſum exercitus fieri. Multiſ-
que ſermonibus & accuſationibus, quas alteri in alteros iacebāt in cōcionibus & in
ſenatu inaniter conſumptis, aliud quoddam introductum à tribunis in ſenatu in-
ſtitutum ſenatores decipiens, vigentem quidem eo tempore ſeditionem compeſ-
cuit. Aliorū vero multorū & magnorū pręcōmodorū cauſa plebi fuit. Narrabo
autē etiā quēadmodū hāc potētiā plebs acceperit. Dū romanus ſociorūq; ager di
ripit̄. Et dū tāq̄ ꝑ ſolitudinē diſcurrūt hoſtes ſperātes nullas in ſe vires egreſſuras,
ob detinentes vrbem ſeditiōes cōſules ſenatum cōuocant, vt de oībus hoc vltimū
conſultari. Multiſq; dictis ſermonibus. Primus ſentētiam rogatus Lucius Quintiꝰ
is qui ſuperiore anno dictator fuerat. Vir nō mō in rebus bellicis oīm eius ętatis ho L. Quintius
minū peritiſſimus. Sed in ciuili etiā adminiſtratione viſus eſſe prudētiſſimus, ſen
tentiā pronuntiauit. In qua maxime ſuadebat tribunis ciuibuſq; alijs. Cognitionē
de lege impręſentia nō vrgētē, in alia reijciendā tꝑa magis idonea. Et qđ in mani
bus erat bellū, quātū nōdū antea propinquās vrbi ſuſcipiēdū eſſe oī cū prōptitudi
ne. Neq; eſſe negligendū q̄ſitū multis laboribus principatū ꝑ ignauiā turpiterq; a-
mitti. Siq; nō ꝑſuadeatur plebi tūc patritios vna cū cliētibꝰ armatos, alioſque aſſu
mētes ciues, quibus ineſt hoc voluntariū, vt participes ſint pulcherrimi pro patria
certaminis, prōpte ad bellū ire deos oēs q cūq; romanā vrbē cuſtodiūt duces vię fa
ciētes, euēturū eīn eſſe duorū eis. Pulchrorū iuſtorūq; operū alterū, vt vel victo-
riā referrēt oīm quas ipſi vnquā aut eorū patres retulerint clariſſimā, vel certātes
de bonis victorię, forti aīo moriant̄. Huiuſq; tn̄ conatꝰ pulchri neq; ſe velle ex ꝑtē
dixit. Sed ex eq̄ cū robuſtiſſimis p̄ſentē pugnare. Neq; abeſſe ſe neq; aliquē aliorū
ſeniorū, ꝗ libertatis aut bonę famæ rationē habeāt. Vbi vero alijs quoq; oībꝰ eadē
viſa ſunt, neque aliquis cōtradixit cōſules populū in cōcionē aduocarūt cōuenietē-
que vt ad nouas auditiones, oī per vrbē turba. Progrediēs alter conſulū Caius ora-
tius conabatur tribunis perſuadere, vt volētes tolerarent eā militiā. Cōtradicētibꝰ C. oratiꝰ
autē tribunis, adhibēteq; eis mentē plebe, tranſgrediēs cōſul dixit pulchrū opus &
admirandū effeciſtis Vergini diuellētes à ſenatu plebē. quātūq; in vobis eſt, amit Oratio
tētes oīa quæcūq; aut à maioribꝰ accepta, aut noſtris ipſorū laboribꝰ quæſita opti conſulis.
nemus bona, ſed nos nō tn̄ ſine punga ea dimittemus. Sed vna ipſi cum volentibus
ſeruare patriā, arma capiētes ibimus ad certamē ſpes permittētes euētus bonas, & ſi
quis deus inſpicit bona iuſtaque certamina, ſiq; augēs vrbē iādiu fortuna nōdū reli
quit eā ſuperiores inimicis erimus. Si vero aliquod inſtat numē & aduerſatur ſaluti
vrbis, nō tamē quātū in nobis fuerit bona mens promptitudoq; amittetur. Sed cla
riſſimam eligemus omnium mortē pro patria. Vos hic manebitis ſimul cū vxori
bus cuſtodes domus ò pulchri generoſique vrbis pręſides nos relinquentes, im-
mo prodentes potius. Quibus neque vita ſi vincimus erit pulchra, neque ſi aliter
de nobis fuerit tuta, niſi forſan ſpe illa frigida extollimini, quod deletis patritijs
hoſtes vos dimittens, conſiderantes hoc beneficium patriamque cōcedent vobis.
Et libertatē, & principatū, aliaque bona ea oīa quę nūc poſſidēda habetis dimittent

ſtli,quorũ ipſi vos cum recte ſentiebatis,multum ademiſtis agri , multaſque vrbes
captiuas redditas euertiſtis,de quibus multaque & magna,neq; vnquã delenda tro
phea monumẽtaque inimicitię erexiſtis. Sed quid ego in his plebem obiurgo?quę
nũquã fuit ſponte mala,ac nõ vos potius Vergini pulchra iſta in republica adminis
ſtrantes,nobis enim quibus neceſſe eſt,nihil ſentire humile viſum eſt, nec erit ali-
quid quod prohibeat pro patria certamen ſuſcipere,ad vos autem deſerentes ac pro
dentes rem publicam,poena vltrix non reprehenſibilis à dijs veniet,ſi quidem pu-
nitionem ab hominibus effugiatis.Sed nec iſtam effugietis,nec me terrere vos ſu-
ſpicemini.;Sed clare ſcite ꝙ relicti hic ex nobis cuſtodes vrbi(ſi res hoſtiũ ſuperio

Dij punient ab hominibus impunita.

res fierent)ea ſentient quæ ſentire eos conueniet. Neque enim ſi iam aliquibus bar
baris capti ab hoſtibus in mẽtẽ venit, vxoribus eis cedere,nec filijs,nec ciuibus; ſed
alias incremare alios occidere:romanis,quibus patriũ eſt, alijs imperare,nõ cõſiſtet
de ſe ipſis eadem ſentire,haud erũt ſane adeo degeneres. Sed à vobis inimiciſſimis
incipientes ad amicã deinde veniẽt. Ad hæc itaque reſpicientes,concionamini,!&

Romanis patrium eſt alijs imperare.

inſerte leges nouas.Hæc & multa his ſimilia dicẽs,cõſul propoſuit natu maximos
patriciorum flentes,quos videntes multi plebeiorum, nec ipſi lachrymas contine-
re poterãt. Multa autem ſecuta commiſeratione ad ætates illorum virorum & ad
dignitates paulum continens ſe conſul. Non erubeſcitis inquit ciues,neq; terrã ſub-
intratis, ſi hi ſenes pro vobis iuuenibus arma capient,& vos eos ſuſtineatis, praece-

Finis orationis.

dentes relinquere,quos ſemper patres appellabatis. Quam miſeri,neq; digni hac ter
ra ciues, quàm condiderunt qui patres ſuper humeris tulere. Quibus iter tutum par
ma perque ignem dij dedere. Vt autem cognouit Verginius his ſermonibus duci
plebẽ, Veritus ne illa praeter eius ſententiam belli particeps eſſe ſuſtineret; nos non

Verginij oratio.

inquit relinquimus,nec prodimus vos patres,neque volumus ſegregari a vobis,vt
nec antea voluimus vlla carere militia. Immo & viuere vobiſcum eligimus,& vo
biſcum pati quodcunque numini videatur prompti vero quocũq; tempore; pro vo
bis ipſi poſtulamus vt mediocri potiamur in gratia,& vt quemadmodum periculo
rum communiũ. Partem habemus æquam,ſic & iuſtorũ partẽ habeamus ęquã cõ
ſtitutis legibus libertatis cuſtodibus,quibus omnes vtamur ſemper. Quod ſi ipſi ad
uerſamini in hoc nobis,neq; vultis veſtris ciuibus concedere hanc gratiam,immo
morte ipſa æſtimatis plebi iuris æquationem tradere,non cõtendemus amplius vo
biſcum, ſed alteram petemus gratiam, quæ potientes forſam non amplius nouis
indigeremus legibus. Inuadit autem nos timor. Ne hac quoque non patiamur,ex
qua nullum quidem damnum erit ſenatui, plebi vero honor quidam & humanitas
dicente autem conſule quod hanc reipublicæ adminiſtrationem ſenaturi concedẽ-
tes illi nullo alio exciderent opportunorum. Ac iubente eos dicere cuius indigerent
pauca cum collegis collocutus Verginius dixit ſe velle in ſenatu dicere. poſteaq; cõ-
gregantibus ſenatum conſulibus progrediẽtes,ac plebis iura omnia ad ſenatum in-
ferens, poſtulauit duplicationem plebi pręſidentium proque tribunis quinis denos

C. Claudius.

annum fieri. Quod quidem cæteri nullum afferre reipublicæ detrimentum puta
runt. Sed tradendum,neque eſſe aduerſandum ſuadebant, ſententiæ principe Lucio
Quintio tunc habente maximam in ſenatu potentiam. Vnus autem ſolus contra-

Claudij

dixit Caius Claudius Appij claudij filius eius qui omnibus introductionibus ple-
beiorum,ſi qua erant minime legitima aduerſatus ſemper fuerat. Suſcipiens enim
ille

ille adminiſtrationem patris, Ac cum conſul fuit prohibens tribunis dari aduerſum
equites inſimulatos coniurationis inquiſitionem. Nunc quoque paruã percurrens
orationem, docebat nihilo moderatiorem futuram, aut frugaliorem plebem ex hac
duplicatione magiſtratus, ſed amentiorem & grauiorem, non enim eſſe ſub conuen
tis quibuſdam certis accepturos magiſtratum, qui poſtea crearentur ita, vt mane=
rent in profeſſis. Sed & de agri diuiſione ſermones rurſus propoſituros, & de hono=
re æquo. Omniaque q̃ quęſituros, q̃ dicentes aut agẽtes augerũt plebis potentiã, &
honores ſenatus minuerẽt. Vehemẽterque mouit multos is ſermo. Deinde aũt tra
duxit iterum eos Quintius docens eſſe pro ſenatu creari multos plebi pręſidentes,
minus enim concordes eos plures quam pauciores fore. Vnumque illud eſſe reipu=
blicæ auxilium, quod primum Appius Caij pater viderit, ſi diſſideat is magiſtra= Duplica
tus. Neque omnibus idem videatur, ſunt hæc approbata. Fitque ſenatuſconſul= ti tribuni
tum. Licere plebi tribunos denos annis ſingulos creare. Sed ex eis qui tunc eſ=
ſent in magiſtratu nullum. Hoc præconſultum accipientes tribuni abſtulere, ſan=
tientes'que ſcriptam in eo legem creant tribunos decem in futurũ annum. ſedata au
tem ſeditione, conſules conſcriptis copijs, ſortiti ſunt inter ſe exitus. Obtigitque bel
lum aduerſus ſabinos minucio, & aduerſus equos oratio. Sabini itaque cuſtodientes
vrbes neglexere agi ferrique ex agris omnia. Equi vero emittentes obuiaturum ro Corbio.
manis exercitum, ac pugnãtes egregie, nequeunteſque ſuperare vim romanorũ, ſed
coacti in vrbes regredi oppidũ de quo certamen erat amiſere. Oratius enĩ verſis in
fugam hoſtibus ex vexata vndique regione eorum, ac diſiectis corbionis muris &
euerſis à fundamentis domibus, duxit domum exercitũ. Sequenti vero anno mar= M. Vale
co Valerio & ſpurio Verginio conſulibus exercitus romanorum nullus extra fi= rius.
nes exiuit. Ciuiles verò offenſæ tribunorum cum conſulibus iterum extitere. Ex S. vergi=
quibus aliquid habuerunt tribuni diuellentes à conſulari poteſtate. Anteà enim nius.
concionis erãt ſoli tribuni domini. Senatum autem cõuocare, aut ſententiam dice
re eis non licebat. Sed erat conſulũ hic honos. Sed tribuni conuocare tunc ſenatum Icillius.
volebant, faciente rei illius periculum Icillio qui ductabat magiſtratũ ipſum vir, &
acer & promptus, nec ad dicendum inualidus. Inferebat enĩ & hic inſtitutũ quoddã
nouum, volẽs diuidi plebeijs locum ad cõſtructionem domorum, auentinũ dictũ.
Eſt enim collis altus modice, contentus ambitu, aut minus duodecim ſtadiorũ, non
enim totus eo tem pe habitabatur. Sed erat publicus & ſyluarum plenus hoc inſtitu Quis q̃=
tum introducens tribunus, conſules & ſenatũ adit rogans, vt de eo ſcriptam legem tus auen=
decernant, & in populum efferant. differentibus autem, tempus'que trahentibus cõ= tinus.
ſulibus mittens ad eos miniſtrum, iubebat ipſos obſequi magiſtratui & ſenatum cõ
uocare. Vbi vero iuſſus quidam aſtantium lictorũ miniſtrum reppulit indignatus
Icillius, & cum eo tribuni reliqui lictorem pręhendunt & abducunt tanquam proie
cturi de rupe. Conſules autẽ vim afferre aut qui abducebatur eripere. (quanquã gra
uiter viſi, affici contumelia non poterant. Vocabãt aũt cęterorum tribunorũ auxi=
lium. Nihil enĩ à magiſtratu illo actum cõpeſcere aut prohibere licet alicui aliorũ.
Sed hęc tribuni eſt alterius poteſtas. Erant autem à principio eis omnibus hæc viſa.
Vt nemo per ſe inſtitutum nouum aliquot introduceret, niſi omnibus idem videre=
tur. Neue aliquis actis aduerſaretur, in eo quod plures ſententię approbaſſent. Deq;
his ſtatim ſimul atque magiſtratum accipere, rem diuinam facientes iuſiurandum

inter ſe dederant,hoc modo maxime putantes futuram indiſſolubilē tribunatus pō=
teſtatem,ſi ex eo tolleretur diſſenſio. Hoc igitur obſeruantes cōiuratum iuſſerunt
abduci cuſtodem conſulum magiſtratus, communem eſſe eam dicentes ipſorū om
nium ſententiam. Neque tamen permanſerunt in ira. Sed æuo maximis ſenatorū
excuſantibus eum virum exequentem iuſſa à magiſtratibus dimiſerunt veriti etiā
ne hac cauſa verti cogerentur in amentiam patritij. Poſt hoc autē congregato ſena
tu conſules vehementer tribunos accuſabāt. Suſcipiens'que ſermonē Icillius exeu
ſabant in miniſtrum iram ſacras proferens leges,per quas,neque magiſtratui,neque
priuato conceditur quicquam aduerſans tribuno agere,de'que ſenatu cōuocando do
cebat nihil factum eſſe incōgruum,multis varijs'que ad hoc paratis rationibus. Et
vt diſſoluit has accuſationes,ſermonem de lege inſerebat. Erat autem huiuſmodi.

Lex.

Queçūq; habeāt priuati hoīes poſſeſſa iuſte,ea dominos ipſos obtinere. Quæcū=
que vero vi aut furto capiētes aliqui ędificaſſent accipiētes ipſos ſumpt⁹ quoſcūque
diſceptatores cognoſcerent populo tradere. Cætera autem quæcunque erāt publica
ea populum ſine emptione accipientē diuidere. Docebantque hoc inſtitutum cū in
multis alijs vtile fore vrbi,tū vero in hoc ne diſſiderent amplius pauperes de regio=
ne publica;quā patritij obtinebant, amplexuros nam'que eſſe eos partem aliquam
ſortiti vrbis. Quandoquidē non licebat regionis propter eos qui eam vſurpabant,
multos ipſos & potentes. His ab eo dictis, Solus contradicēs erat Caius Claudius.

Edifica=tio in auētino. Lex ſcripta in baſe ęreo

Cæterum aſſentientes multi viſumque eſt dandum eſſe plebeijs locū poſteàq; pō=
tificibus pręſentibus & auguribus & ſacrificulis duobus,facientibuſque eis preces le
gitimas impręcationes in concione congregata à conſulibus ordinatum,lex eſt con=
firmata,& eſt in baſe ſcripta aerea, quā poſuerunt in auentino, ferentes eam in tem=
plum Dianæ. Confirmata aūt lege conuenientes plebei,ſortiti ſunt areas,ędificarūt=
que accipientes quantum quique locū poterant. Fueruntq; & qui duo & tres & plu=
res adhuc ſimul vnas ædes cōſtruerent, alijs ſubterranea, alijs ſuperna ſortientibus.
Et eſt annus ille in conſtructiones ędium conſumptus. ſequenti aūt anno quo conſu

Tit⁹ romilius. cai⁹ vetu=rius.

latum ſuſceperunt Titus romilius, & Caius Veturius, Tribuni erant electi iterum
qui cum Lucio Icillio,ex qua electione non ſimplex,ſed varium quoddam certamē
fuit, & magnarum rerum plenum atque ciuilis ſeditio languere viſa. A tribunis ite
rum excitata eſt & bella quędā ex alienigenis aſtitere. Quæ nullo malo afficere vr
bem valentia,non paruam ei vtilitatem attulere,eximentes ex ea ſeditionem. Erat
enim circulare iam hoc vrbi & conſuetum, vt bellum gerens concors eſſet, pacem

Vrbs in bello concors in pace ſęditioſa. Vrbs per bella augeri in pace hu=miliari.

agens ſeditioſa. Scientes autē hoc omnes conſulatū ſuſcipientes, capiebant ad votū
ſi aliqđ bellū extrinſecus inſurgeret. quieſcētibus'que aduerſarijs parabāt ipſi expo
ſtulationes & materiam bellorum, vt pote qui viderent per bella magnā fieri & fe=
licem vrbem, ac per ſeditiones humilem & imbecillē. His igitur ſimilia cognoſcen
tes,hi conſules, cogitarunt aduerſus hoſtes exercitum educere, veriti ne per pacem
aliquid agere inciperent, ſegnes homines & pauperes, hoc quidē recte videntes ipſi
oportere aduerti turbam ad externa bella. Sed quod poſt illud nō recte. Nam cum
opus eſſet eos, vt in vrbe egrotante moderatis vti delectibus, ſunt ad cogendos vi
contumaces conuerſi, neque vllam admittētes excuſationem, neque veniam dātes
alicui,ſed ſupplicijs ex legibus in corpora eorū & in rē acerbiſſime ſęuiētes. Hęc aūt
eis facientibus acceperunt occaſionem tribuni, ductandæ rurſus multitudinis,& cō

gregantes

gregantes concionem, cum alia in conſules icere conuiciatum hoc quod duci multos iuſſiſſent ciuium in carcerem tribunitiam, implorantes poteſtatem, & abſolui militia dicebant, qui ex legibus vacationem haberent. Vbi vero nihil perfecerunt; Sed peruerſiores adhuc fieri viderũt deſcriptiones ad inhibendum operibus accingebantur. Repugnantibus autẽ conſulibus etiam potentia magiſtratus ſui irritationes inuicem fiebant, Manuum'q; ſuperuentus. Certabat enim vna cum cõſulibus patritiorum iuuentus, & cum tribunis pauper & ſignis turba. ea igitur die multò ſuperiores tribunis fuere conſules. Sequentibus autem diebus confluente in vrbem pluri ex agris turba, ſe habere putãtes tribuni manũ pugnę idoneã, cõciones cõgregabãt crebras & miniſtros male affectos verberibus oſtẽdebãt, dicebãtq; ſe magiſtratũ depoſituros, niſi ſibi adeſſet aliquod à plebe auxiliũ. indignata autẽ cum eis etiã multitudine, ipſos cõſules ad plebẽ vocãt, reddituros rationẽ geſtorum, qui vbi eis mentẽ nõ adhibuere, ſenatũ adeunt. Cõtigit aũt de his ipſis eos cõſultare. Progrediẽtes'q; rogabãt, ne ſe peſſima paſſos negligerẽt. Neue ereptũ plebi auxiliũ, ac diſcurrentes quęcun'que paſſi eſſent à conſulibus, & ab ea quæ circa eos eſſet coniuratione, non ipſi tantum in poteſtatem, ſed corpora etiam vexati, volebant alterum facere de duobus cõſules, vt ſi quidẽ negarẽt ſe aliquid eorũ, quę legibus prohibẽtur in corpora tribunorum deliquiſſe, venientes ipſi deiͤerarent vel ſi hoc illi iuramentum non ſuſtinerent, euenirent iſdem ad plebeios, rationem iudicium'que ſubituri, laturas enim eſſe tribus de eis ſuffragia. Ad hæc autem excuſabant ſe conſules, docentes fuiſſe iniuriæ initium tribunos vſos ipſos arrogantia, auſoſque præter leges agere in conſulum corpora. Primũ miniſtris, & ædilibus imperantes, vt in carcerem ducerent magiſtratus, quibus omnium data eſt poteſtas. Deinde ipſi venire obuiam audentes cum procaciſſimis plebeiorum, docentes quoq; quãtum differant hi magiſtratus inter ſe: Conſulatus quidem regum habens poteſtatem. Tribunatus vero auxilij violatorum cauſa introductus, qui tantum abſit vt aduerſus quẽcunque conſulum det turbis calculos, vt nec aduerſus patritiorum leuiores, data ei ſit poteſtas quã non ſenatus ante decernat, minabanturque quando illi darent calculos plebeijs, ſe daturos arma patritijs talibus autem dictis ſermonibus, per totum diem nullum finem ſenatus intulit, non minuere magiſtratum cõſulum, neq; etiã tribunorũ vidẽs futurũ vtrumque magnorum periculorum cauſam vbi vero illinc quoque repulſi ſunt tribuni, auxiliũ nullũ inueniẽtes, deliberabant cũtes in plebem quidnam factũ opus eſſet. Alijs itaque præcipueque turbulentiſſimis videbatur, vt abirent iterum plebeij capientes arma ex vrbe in ſacrum montem, vbi primum quoque caſtra poſuerant, atque illinc inde inuadentes cum patritijs, bellum gererent, poſtquam illi eis ruperant conuentiones, quas cum plebe fecerant diſſoluentes ipſi aperte tribuniciam poteſtatem. Alijs autem, & pluribus videbatur ne vrbe decederent, neue communia omnium crimina ea facerent, quæ priuatim in tribunos aliqui præter legem perpetraſſent, ſed conceſſa legibus caperent, ſatiſfacere iubentes aũt mori, facientes iniuriã in corpora tribunorum, prudentioribus vero neutrum horum pulchre ſe habere apparebat relinquere ipſos vrbem, aut cædem iniudicantam perficere, maximeque in cõſules, quorũ maximũ eſſet imperiũ, ſed in certantes vnà cum eis transferri iram, & ab illis ſumi ex legibus ſupplicia. Si enim læti ab animo ea die tribuni ad agendũ aliquid aduerſus conſules & ſenatum adducti

Altercatio cõſulũ cũ tribunis.

Plebeiorum variæ ſentẽtiæ.

eſſent,nihil erat vtique prohibiturum vrbem a ſe ipſam perdi,adeo parati erant ad
arma omnes & ad inteſtinum bellum, nunc autē ipſi res differentes,& tradentes ſibi
tempus in meliorem ratiocinationem moderatores eorum venere, mitigaueréq;
multorum iras. Sequentibus autem diebus, forum ab illo tertiū prędicentes,in quo
erant plebem congregaturi, impoſituriq; poenam conſulibus pecuniariam diſſol-
uere concilium,ſed vbi tempus actioni propinquum fuit, hoc etiam conatu abſti-
tere,condonare ſe dicentes hanc gratiam precibus euo maximorū honoratiſſimo-

Pax iter cōſules. & plebē.

rum ciuium. Poſt hęc congregantes plebem dixerunt ſe iniurias ſuas dimiſiſſe gra
tificantes multis & bonis viris rogantibus, quibus non erat piū cōtradicere. Eorū
verò in quib⁹ erat plebs læſa prohibitores & vltores ſe fore. Propoſituros enim ſe
eis legem de diuiſione agri iam triginta annos extractam, déque iuris ęquabilitate,
quam tribuni proceſſores ſui proponentes non decreuerant. Hæc'que pollicentes

Nūdinę

ac iurantes, deſignarunt dies, per quos nundinas facientes plebi traderent de legi-
bus calculos. Inſtante verò eo tempore, legem primum agrariam intulere mul-
tos percurrentes ſermones. Poſtea rogarunt an aliquis plebeiorum vellet ver-
ba pro lege facere. Multis aut prodeuntibus, & res ſuas bello geſtas proferenti-
bus & indignantibus, quod multam hoſtibus regionem adimentes ipſi, nul-
lam partem accepiſſent, minus autem & amicis potens viderent ſibi publica ven-
dicantes ac vi poſſidentes,ęquum'que eiſdem cenſentibus,non tantum pericula ad-
eſſe plebi pro communibus bonis cōmunia,ſed ex eis quoque voluptates & emolu
menta audiente iucunde hæc verba multitudine,id quo maxime plebem corrobora

Dentat⁹

uit. Et vt ne vocem quidem contradicentium audire vellent fecit Lucius ſiccius dē
tatus cognomine, multas admodum & magnas enarrans res ſuas geſtas. Erat enim
vir aſpectu mirabilis, & in optimo ætatis tem pore duo de ſexaginta annos natus,
ad conſideranda quę oporteret ſufficiens,nec ad dicendū,vt vir militaris inualidus,

Oratio.

hicque igitur progrediens dixit. Ego plebeij ſi velim de vno quoque geſtorū à me
ſingulatim dicere dies me deficiet. Sed paucis verbis, vt potero principalia ipſa di-
cam. Eſt hic quidem annus mihi quadrageſimus, ex quo milito pro patria. Triceſi
mus autem ex quo militari potior. Si quis alius ducatu,aliquādo cohortes ductans,
aliquando etiam totam legionem,incipiens à conſulibus Caio Aquilio & Tito ſicci-
nio,quos ſenatus ad volſcum bellū ire iuſſit. Eram enim tunc ſeptem & viginti an-
nos natus,inſtruebar'que adhuc ſub centurione. Facta vero pugna agri & fuga,ac ca
dente cohortis duce, captis'que ab hoſte ſignis, ſolus ego pro omnibus periculum ſu
ſcipiens, ſeruaui ſigna cohortis, hoſtes'que etiam repreſſi. Ac ne in pudore perpe-
tuo deciderēt cēturiones, per quē morte eis peior vita reliqua futura eſſet,cauſa ego
manifeſta,vt ipſi cōfeſſi ſunt fui,me corona ornātes aurea. Et teſtatus eſt cōſul Sic-
cinius,cohortis ducē me deſignās,alioq; nobis iterū inſtāte certamie,in quo noſtræ

Aquila vexillū.

legionis contigit ducē cadere,& eſſe aquilā in poteſtate hoſtium, eodē modo quo ſu
pra. Pro legione tota pugnās,recuperaui Aquiliā legionariūq; ducē ſeruaui,qui tunc
mihi auxilij gratiā referens.legionis ducatu ceſſit.Aquiliā tradidit. Quàm ego mi-
nime accepi, nolens ei cui vitam largitus eſſem, quos habebat honores lętitiāque
ex eis adimere, quorum bonorum cauſa, dedit mihi conſul primæ legionis duca-
tum,mortuo in pugna duce. Hæc fuere plebeij illuſtrantia me in pugna opera,& ad
ducatum producentia. Poſtea verò quàm nomine potitus ſum iam illuſtri, mani-
feſtus,

ſeſtus eram ſuſtinẽs reliqua oĩa certamina, cũ me puderet acceptos ex operibus pri
mis honores gratiasque delere, perſeuerauique tempus omne militans laborẽs tolle
rans, neque vllum periculum metuens, neque conſiderans, quibus omnibus ſortitu
dinis pręmia ſpoliaq; & coronas & honores alios à cõſulibus accepi, & vt ſumatim
dicam, in pręlijs quidem per quadraginta annos, per quos perſeuero militãs circiter
centũ & viginti pugnaui, vulnera vero in eis quinque, & quadraginta accepi. ea'que
omnia in anterioribus, & à tergo nullum, ſunt'q; horum vulnerum duodecim, quę
me contigit vno die accipere, cum Herdonius ſabinus arcem capitolium'q; occupa
uit, pręmiaq; ſortitudinis ex certaminibus tuli. Coronas quatuordecim ciuicas, qui
bus me cinxere, ſeruati ipſi à me in pręlijs tres'q; tuli obſidionales, aſcendens pri=
mus muros hoſtiũ, & obtinentes octo ex acie, quibus ſum ab imperatoribus hono=
ratus. Super'que his octoginta tres torques aureos collares, centum'que & ſexa=
ginta Brachiales aureos, haſtas decem & octo inſignes, phalerasq; vigintiquinque.
Quarum nouem erant ex prouocationibus noſtrum aliquos in ſingulare certamẽ,
quos ipſe vltro ſubiens vici. Hic tamen ego Siccinius ciues tantis in pugnis cer=
tans, tantus honoratus præmijs nullum vnquam veritus periculum neque renuẽs,
ſed & in acie, & in oppugnationibus, & inter pedites, & inter equites, vnà cum om
nibus, & cum paucis, & ſolus pugnans, per totum corpus cicatricibus plenus, acqui
rens patrię ſimul cum alijs, multum'q; & bonum agrum, quem partim Etruſcis, Sa=
binis'q; ademiſtis, partim Equis & Volſcis, & quem vincentes Pomentinos & quoſ=
dam alios habetis, ne minimam quidem partem accipiens eius habeo, neq; veſtum
plebei aliquis, ſimiliter laborantium violentiſſimiq; ex ciuibus & impudentiſſi=
mi (quod pulcherrimũ eſt) eius obtinent, & poſſident iam multos annos, tanquam
dono à vobis accipientes, nec ementes pecunia, nec vllam aliã valentes iuſtã acqui
ſitionẽ oſtẽdere, quod ſi ipſi quidem cũ alijs nobis pariter laborantes quando eũ ac=
quiſiuimus, plus habere quàm nos volunt. Non erat ſanè iuſtum aut ciuile, depe=
culari paucos cõmunia: Sed non nullã tamen habet rationẽ hominum cupiditas,
ſed quando aliquos non habentes quod oſtendant magnũ aut nouũ opus, cuius gra
tia vi noſtra obtineãt nõ pudet, ac ne coarguti quidem ea dimittunt, quis iſtos per
ferat, age, per deos, ſi quid horũ mentior, oſtendat vobis aliquis prodiens iſtorũ ve
nerabiliũ quibus rebus claris pulchris'q; excellens, plus me habere poſtulat, vtrum
plures annos militãs, an in pluribus certãs pugnis, an vulnera plura accipiens, an co
ronis & phaleris & ſpolijs, alis'q; victorię ornamẽtis ſuperãs, per quę hoſtes imbe=
cilliores ſint facti, atq; clarior & maior patria, immo vero decimã oſtẽdat partem,
eorum quę ego oſtendi vobis. Sed horum plures ne minimam quidẽ meorũ habe
rent partem inferendam. Quidam autẽ ne inaniſſimo quidẽ ex plebe apparerent
neque mali patientes: non enim eis eſt in armis, ſed in verbis claritas. Nec aduerſus
inimicos, Sed aduerſus amicos vis eſt. Neque vrbem ſe communem habitare, ſed
ſuam putant tanquam ea non à nobis ſimul cum illis liberata tyrannide, ſed vt nos
illi hereditate à tyrannis accipientes. Qui quidem (vt alias in contumelias paruas
magnaſque omnes ſileam) in hoc progreſſi ſunt ſuperbiæ, vt nec vocẽ velint aliquẽ
noſtrum liberam pro patria emittere, nec os aperire. Sed locutum primũ de agri di
uiſione ſpurium Caſſium tribus ornatũ conſulatibus, ac duobus illuſtriſſimis triũ=
phis, tanta in ducalibus actionibus demonſtrata grauitate tãta in ciuilibus cõſilijs,

Laus militantis.
Præmia virorũ.
Corona ciuica.
Corona obſidionalis.
Torquis aureus collaris.
Brachialis aure9
Haſta inſignis.
Phalerę.

quanta à nemine eius ætatis, tantũ virum accuſantes affectatæ tyrannidis falſis'qı
oppugnantes teſtibus, ob nihil aliud quã quòd ciuium amans plebiſque erat detru=
dentes a pręcipiti rupe perdiderunt. Caiumque Genitium qui tribunus erat noſter,
cum inſtitutum idem anno poſt vndecimo renouaret, ſuperioriſque anni cõſules in
iudicium conſtitueret ob negletum ſenatuſconſultũ, quod de agro diuidẽdo fecerat:
Poſtquam palã nequierunt tollere occulte eum die ante iudiciũ rapuerũt. Vnde re=
Eclypſis. liquos multus inuaſit timor. Nec quiſquã ampli⁹ hoc piculũ ſubijt. Sed hęc trigeſſi
mũ iam annũ patimur, vt ſub tyrãnide poteſtate amiſſa. Tranſeo cætera. Sed nũc
iſti magiſtratus veſtri quia vellent violatis plebeis opem ferre, quo vos ſacros ex le
ge inuiolabileſque feciſtis, quid non paſſi ſunt acerborum? an non illi verberati? cal=
citrati, omnemque afflictionem ſuſtinentes expulſi ſunt foro? & vos iſta patientes
toleratis, nec queritis quemadmodum poenas ab eis ſumatis. Itaque per ſuffragia
in quibus ſolis licet vobis libertatem demonſtrare. Spiritus ò plebeij aſſumentes
liberos, inferentibus tribunis legem agrariam confirmate ne vocem quidẽ toleran=
tes contraria poſtulantium, vos.n. tribuni in hoc, adhortatione non indigetis. Nam
& opus incepiſtis nec declinatis, Pulchre faciẽtes. Si vero vobis aliquid impedimẽ
tum fuerit ab arrogantia impudẽtia'que iuuenum euertentium iudicia, aut calculos
diripientium, aut aliquid aliud inornati in latione ſuffragiorum facientium oſtẽdite
eis quã vim habeat magiſtratus veſtri collegium. Et poſtquam non licet cõſulibus
poteſtatem adimere, priuatos quibus miniſtris illi ad violenta vtuntur conſtituen=
tes in iudicium, date plebi de eis calculos, accuſantes eos præter ſacras leges, violare
diſſoluere'que magiſtratum veſtrũ. Talia dicente eo, multitudo adeò placide affe=
ſinis ora= cta eſt ad orationem eius, tantãq; oſtendit indignationẽ erga aduerſantes, vt quem=
tionis. admodum dixi in principio, ne verbum quidem cõtradicentium vnum amplius ſu
ſtinere voluerit. Aſſurgens tamen tribunus Icillius cætera omnia dixiſſe recte aut
Icillius. siccinij, multamque eius viri percurrit laudem. Sed nõ facere orationis poteſtatem
volentibus contradicere. Neque iuſtum, neque ciuile eſſe declarauit, de lege pręſer=
tim, inquiſitionis, quæ ius factura eſſet ſuperius violẽtia, hac enim occaſione vſuros
eſſe eos qui nihil ęque iuſtę'que ſentiant ad turbanda iterum, diſiungenda'que com=
moda ciuitatis. & his dictis, ſequentem diem aſſignãs legis accuſatoribus, concionẽ
dimiſit. Conſules autem priuatum congregantes conciliũ patritiorum fortiſſimo=
rum, & tũc maxime in vrbe florentium, docuerunt eos inhibendam eſſe legẽ verbis
primum. Sique plebi non perſuaderent operibus, iuſſerunt'que omnes ire de primo
mane in forũ cum ſodalibus & clientibus, vt qui poſſent plurimis. Deinde circa pul=
pitũ ipſum & cõcionariũ ſtãtes alios expectare, alios per multas fori partes conglo=
batos ipſos perſtare, vt relinquerent plebeij ſegregati, prohiberẽtur'q; ab eis in vnũ
cõuenire locum. Viſa ſunt hęc eſſe optima, & antequã dies clara fieret, multę partes
ſunt occupatæ fori à patritijs. Poſt'que hæc tribuni conſules'que adueniunt, iuſſitq;
pręco vt diceret quicunque vellet legem accuſare, multis autem & bonis viris aſſur
gẽtibus, nullius audiebatur ſermo ob tumultum, & inornatum cõcionis. Alij enim
iubebant dicere, confirmabantque dicentes. Alij expellebant, iacebantque in eos cõ
uicia. Sed nec fauor adiuuãtium vincebat, Nec tumultus aduerſantium. Indignan
tibus autem conſulibus atque teſtantibus vim plebẽ incipere, ne verbũ quidem vo=
lentem tollerare, reſpõdebant tribuni nil eos mirũ facere iam quintum annum au=
dient

dientes verba eadē,niſi velint tollerare vannas, & exterſas cōtraditiones vbi vero
plus diei in hæc cōſumptū eſt,repetebatque plebs calculos, non amplius diſtulerūt
ad rem incipiēdā patritiorū adoleſcētes. Atq; diſtinguere ſe volētibus in tribus plē
beis impedimēto fiebāt. Auſerebātque ab habentibus calculorum vaſa,nolenteſq;
ea dimittere miniſtros pulſabāt,& impellētes eijciebant. Clamantibus aūt tribunis
& ſe in medium trudentibus,cedebāt quidē illis,permittebantque quo vellent licen
ter ire. Sequentibus autem eos plebeijs nō cedebant,nec permittebant. Ita vt inuti-
le eis fieret magiſtratū auxiliū. Vicereque tandē patritij,neq; legem confirmari ꝑ-
miſere. Qui vero viſi ſunt prōptiſſimi conſulib⁹ adminiſtri ex tribus familijs fue-
re,poſthumij ſemproniįque,& tertij eorum celij. Cū dignitate generis clariſſimi,&
ſodalitatib⁹ plurimū valentes. Tū vero diuitijs,& gloria rebuſque bello geſtis illu-
ſtres viri hique ne lex confirmaretur teſtimonio omnium fuere cauſa. Die autē ſe-
quenti aſſumentes tribuni plebeiorū illuſtriores deliberabant quēadmodum rebus
vterentur. Cōmuneque ab oībus approbatū conſilium aſſumptū eſt,ne conſules in
iudiciū agerent. Sed obſequentes eis priuatos, quorū punitorū minor futurus eſſet
ſermo ciuiū, vt Siccius propoſuerat. De numero autē accuſandorū, quantū eū eſ- siccius.
ſe oporteret, deque nomine quod cauſæ imponerēt,& maxime de æſtimatione li-
tis quanta eius futura eſſet magnitudo,diligentem faciebant inquiſitionē. Difficí-
lioreſque igitur natura ad maius terribiliuſquē produci iſta omnia ſuadebāt. Clemē
tiores autē è cōuerſo ad moderatius,& humanius. Princeps'que huius ſententiæ ꝑ-
ſuadenſq; eius ſuit Siccius. Is qui verba de diuiſione agri apud plebē ſecerat. Viſum
eſt igitur eis vt aliā multitudinē patritiorū omittētes celios,poſthumios atque ſem
pronios ad plebē ducerent,ſubituros iudiciū eorū quæ fecerant. Obijcerētq; eis, qđ Celij.
ſacris legibus,quas de tribunis ſenatus populus'q; ſanxerāt,nemini poteſtatē danti- Poſthu-
bus. Cogendi tribunos tolerare aliquid in volūtariū. Ipſi eos tanquā cæteros ciues mij.
occupātes ꝑducere ad finē cognitionē de lege ꝓhibuerāt. Eſtimationē aūt litis vi- Sempro-
ſum eſt eis ſtatuēdā nō mortē neque aliud inuidioſum quicquā,ne hoc reis cauſa ſa- nij.
lutis fieret. Sed rē eorū ſacrā eſſe cæteris electa legis parte moderatiore,ac ſunt hęc
facta,aderatque tēpus in quo ꝑſici aduerſus eos iudiciū oportebat. Cōſulibus autē,
& alijs patritijs in ſenatū cōuenientib⁹.(Cōtigit eñ vocatos eſſe p̄cipuos), Viſum
eſt,cōcedendū eſſe tribunis,vt iudiciū perficerent,ne malū aliquod maius ꝑpetra-
rent. Permittēdūque plebeijs efferatis,vt effunderent in pecunias horū virorū irā,
eſſentq; deinceps mitiores ſumpta quātū ipſi voluiſſent de inimicis poena mulcta
ea exiſtente præſertim pecuniaria,facile corrigibilē habēti paſſis calamitatē, quod
quidem euenit. Damnatis enim his viris, deſerto iudicio,exacerbata plebs quieuit.
Tribuniſque viſa eſt reddi moderata,ac ciuilis auxilij potentia. Illis vero viris pa-
tritij res eorum abementibus eas publicæ redimentes , eodem pretio reddiderunt.
Sicque mala rempublicam vrgentia vtentibus ipſis hoc modo diſſoluta ſunt. Poſt
non multum autem temporis,inferentibus iterum de lege ſermonem tribunis, nun
tiata ſubita hoſtium ad vrbem tuſculum inuaſio abundās cauſa prohibitionis fuit. Equi.
Aduenientibus enim romam tuſculanis multis,ac dicentibus irripuiſſe magnis vi-
ribus in ſe Equos & iam ſuam regionem dirripuiſſe,ac niſi ſibi velox aliquod auxí
lium adeſſet,præuenirent illi intra paucos dies vrbem capientes, ſenatus decreuit,
vt conſules ipſi vtrique eis opem ferent , quibus quidem propoſita deſcriptione

Iterum uocantibus ciues oẽs ad arma,exorta quidẽ eſt iterũ ſeditio,aduerſantibus deſcriptio
exorta ſe ni tribunis.Neque poenas exigi concedentibus à contumacibus ex lege, ſed nihil
ditio. egit.Nam cõueniens ſenatus edixit vt patritij cũ clientibus ad bellum irent. Atq;
alijs ex ciuibus qui vellent eſſe participes militiæ,quæ pro patriæ ſalute fieret,pro-
pitios deos fieri, Relinquẽtibus aũt conſules eſſe contrarios. Vbi vero cognitũ eſt
in cõcione hoc ſenatus decretũ,plebeij multi ſubire volentes bellum alij quidẽ opti
mi ingenij viri pudore,ſi nihil auxilij ferrent vrbi,quæ ſemper ab hoſtibus ob beni
Siccius. uolentiam in romanos læderetur.In quibus fuit Siccius, is qui apud plebem accuſa
uerat depeculantes agrum publicum, cohortem ductans virorum octogintorum,
qui ſupra ætatem erant militarem, vt ille etiam,nec ſub neceſſitatem legum veniẽ
tes,cęterum honorantes,eum virum propter multa magnaque eius beneficia,haud
iuſtum eſſe cenſuerunt exeuntẽ ipſum ad bellum deſerere. Et erat hęc pars virium
tunc exeuntium experientia certaminum,& audacia in periculis,longe omniũ opti
ma. Alij autem multi gratia, & adhortatione ſeniorum adducti ſequebantur. Et
pars quędam cauſa emolumentorum quæ per militiã acquiruntur, parata erat pe-
riculum omne perpeti. Breuique exiuit exercitus multitudine abundans, & appara
tu illuſtri vtẽs. Hoſtes autẽ audiẽtes educi aduerſum ſe exercitũ, abduxere inde co
pias. Cõſules vero inſequentes propere adepti eos ſunt propè Antiũ conſidentes in
excelſo, atq; prærupto loco,ponũt & ipſi haud procul ab eis caſtra. Ac primũ qui-
dẽ cõtinuerunt ſe vtriq; caſtris. Poſtea vero cõtẽnẽtes romanos equi. Quod nõ ſe
prius inuaſiſſent,neq; adeſſe eis multitudinẽ ſufficiẽtẽ exiſtimãtes fora eorũ inter-
rũpebãt exeuntes ipſi,frumentatũque miſſos, aut pabulum recondebãt, ac deſcen
dentibus ad aquationẽ,repentina inuaſione incũbebant, prouocabant'que romanos
in pugnam ſæpius. Quæ videntibus quidem conſulibus viſum eſt,non amplius ex
Romili⁹ trahendũ bellum,erat aũt per eos dies poteſtas belli penès Romilium. Et qui ſignũ
pugnæ daret,aciemque inſtrueret, atque pugnę incipiendę reuocandęque obſeruãt
tẽpus is erat. Vbi vero ſigna pugnę attolli iuſſit, & eduxit è caſtris exercitum alios
Oratio. quidem equites,& pedites turmatim quoſque locis opportunis ſtatuit. Vocato au-
tem ad ſe Siccio dicit,nos hic Sicci cum hoſtibus pugnabimus,tu vero dũ nos tar-
damus adhuc. Apparamurque vtrique ad prẽlium ,perge per illam obliquã viam
ſuper montem vbi eſt vallum hoſtium,pugnãque incipe cum relictis in vallo. Vt
vel ſolliciti de eo pugnantes nobiſcum hoſtes,opem ferre ei conantes,oſtendant ter
ga. Inoperoſiq; fiant,vt conſentaneum eſt in receſſu celeri, & in vnam omnes coa-
cti viam,vel hic manentes amittant vallũ. Neq; enim manus ipſum cuſtodiẽs ido
nea eſt,vt coniectare poſſet aliquis. Viſa ipſa ex ſitu loci tuta vndique,quæ verò te
cum manus eſt octoginti viri multorum certatores bellorũ improuiſa incidens vti
que ſufficiens fieret ad perturbatos tabernaculorũ cuſtodes audacia capiendos. At
Siccius. qui ego inquit Siccius paratus ſum ad exequẽda omnia. Sed nõ eſt tamen opus(vt
tibi videtur)facile. Et enĩ excelſa,& abrupta petra,in qua eſt vallũ. Nec ferentem
ad id viam vllam video pręter vnã,quã deſcendent ad nos hoſtes pręſidiumque in
eo eſſe veriſimile eſt ſufficiens & ſi valde paruũ etiã & inane id eſſe cõtingat,ad ma
iorem multo manũ,ꝗ quę mecũ eſt repellẽdam ſufficit, locuſq; ipſe pręebet pręſidio
ſecuritatẽ. Sed aut tu maxime muta ſentẽtiã. (Eſt enim iſte conat⁹ lubricus)aut ſi
tibi omnino cõſtitutũ eſt duo ꝑlia vno tẽpore fieri,cateruã ſtatuę hominũ electo-
rum,

rum,quę me cum ſenioribus ſequatur.Nō eñ locū furaturi vadimus,ſed vi palā'q; capturi. Volentē autem loqui eum adhuc ſequentia interpellans conſul.Haud multis inquit opus eſt verbis. Sed ſi quidem ſuſtinens imperata facere vade propere, Nec officiū exerce ducis. Si vero abſtines vitaſq; periculū, alijs ad hoc opus vtar. Tu vero qui centū & viginti decertaſti pugnis, quadraginta militaſti annos, & toto corpore vulnera accepiſti, poſtquam volens veniſti abi non congrediens ipſe cū hoſtibus,nec eos videns,ſed pro armis iterum ſermones acuens,quibus vtaris ad inuidiam patritiorum,vbi multa illa prœmia fortitudinis,torques armilæ haſtę phalerę & à conſulibus coronę & ex certaminibus ſingularibus ſpolia,alia'que om̄is grauitas,quā te narrante ſuſtinuimus.In vno eñ hoc opere probatus, vbi verum erat periculum qualis eſſes, patuiſti ad opinionem fortitudinis, non ad veritatem ſtudens. Atque Siccius indignatus his opprobrijs, ſcio inquit romili propoſitum tibi eſſe de duobus alterum, aut viuentem me fruſtrādo nihilque ipſum exequēdo, opinionem ſubire turpiſſimam timiditatis, aut me male atque obſcure trucidatum ab hoſtibus mori.Quandoquidem ſum tibi viſus eſſe vnus ex eis qui volunt ſentire libera. Neque enim in obſcuram, ſed in certam me mittis mortem. Subibo tamen hoc opus,& conabor apparens animo non degener,aut vallum vincere,aut ſpe fraudat' generoſe mori. Vos aūt milites volo mihi teſtes ad alios ciues fieri,ſi fatū meū audietis,quod me virtus & libertas multa verborū perdidit. Et hęc cōſuli reſpōdēs & lachrymās,& familiares oēs ſalutās,abijt illos octingintos ducē mœſtos ipſos & flentes tanquā proficiſcentes ad mortē, ac reliquus quoq; exercitus miſerabilē ducebat hunc caſum, vt non amplius viſurus hos viros. Siccius autem in alteram cōuerſus,viam non quā romilius putabat ſecundū latus mōtis duxit. Deinde aūt(Erat eñ via quędam habens quercuū profundā ſyluam ad hos viros ducens conſtitit,ac duxit)à duce quidem miſſi' ſumus (vt videtis) tanquam perdendi. Putauit enim nos per obliquam ituros viam ,per quem erat immachinabile aſcēdentes nos, Non hoſtibus manifeſtos fieri. Ego aūt per ignotam inimicis vos ducam,ſpem multam habens,me capturum tramites aliquos qui vos ducent per verticē ad caſtra hoſtiū, & habere ſpes bonas.Hiſque dictis, ducebat eos per ſaltū. Atq; multum loci peragrans,inuenit forte oblatū à numine agreſtem quēdā hominē alicūde venientem, Quē à iunioribus capi iubēs,ducem facit itineris: illeque eos ducens per montem, poſt multū tēpus,ſiſtit ſuper adiacētem vallo collem, Vnde erat breuis,& deferens ad ipſum via. Dū hęc autē fiunt,cōgrediuntur romanorū,& equorū vires. Pugnabantque ſtabiliter,propè pari ille numero,& armorū apparatu, prōptitudinēq; eandem exhibentes. Permanſereque pugnātes diu æquo marte,ac viciſſim' vrgentes hoſtes aliquādo cedentes etiā,equites equitib',pediteſque peditibus,ac cadebant ex vtriſque inſignes viri.Deinde capit finale iudicium certamē. Nam Siccius, & qui cum eo erant, vbi propius caſtra equorū fuere,inuenientes incuſtoditā illā caſtrorū partem(nam in alterā ad pugnantes conuerſum totū erat pręſidiū ſpectādi gratia) per quam multam facilitatem'euadentes ſupra verticē fiunt cuſtodū. Ac cum clamore alacri in eos decurrunt illique perturbati iſto præter ſpem malo, nec hos eſſe tam paucos putantes,ſed cōſulem alterum cum legionibus,extra vallum ſe ſtatim proruunt,ne arma quidē ſeruantes multi. Siccius autem,& qui cū eo erant,occidentes quos ex illis adepti erant. Valloque obtento, ad eos tendunt qui pugnabant in

planitię. Equi vero captionem caſtrorum ex ſuga & clamore ſuorum ſentientes, neque multo poſt à tergo ſuperuenientem cernentes hoſtem, nihil amplius edidere generoſi, ſed diſſipatis ordinibus, ſeruabant ſe alij per vias alias, in quibus facta eſt plurima eorum cędes. Neq; enim dimiſerunt eos romani vſque ad noctem perſequētes & occidentes quos cœpiſſent. Qui vero plurimos eorū perdidit, & illuſtriſſima edidit facinora fuit ſiccius.

Siccius victor.

Iſq; vbi finem habentes vidit res hoſtium, ac iam adeſſe tenebras, cohortem ducens ad obtentum à ſuis vallū reuerſus eſt magno gaudio, multaq; plenus gloriatione. Qui vero cum eo erāt, inoxij ſineq; lęſione omnes neq; modo nihil paſſi eorum quę expectauerant, ſed ingentem adepti gloriā, patrē ipſum & ſeruatorem deumq; appellabant, alijſq; honoratiſſimis nominibus, inſatiabilique tenebantur voluptate.

Siccius pater ſeruator, & deus vocatur.

Hi viri ſalutationnm inter ſe, aliarumq; comitatum, Interimque aliæ etiā romanorum legiones à perſecutione in ſua caſtra reuerſæ ſunt. Iam nox erat media, cum Siccius memor iniuriæ à conſulibus acceptæ, miſſionis'q; ſuę ad mortem in mentem concipit, vt ab eis auferat bene geſtæ rei gloriā. Ac communicans cum eis quos circum ſe habebat ſenſum ſuum, vbi omnibus iſtud recte fieri apperuit. Nec erat quiſquā qui non admiraretur prudentiam, & audaciam eius viri, capiēs arma iubēs'q; cæteros capere, primū homines, & equos, iumentaq; cætera quicū'q; in caſtris equorū cœperat interfecit. De hincq; incēdit tabernacula armorū frumentique, & veſtis & cęterorū bello opportunorū plena, aliarūque rerū quas multas ex agro tuſculanorū duxerāt. Et vbi omnia delata ſunt igni, circiter primā lucē abijt, ferēs nihil præter arma. Feſtinans'que ſtudio romā aduenit. Vbi vero viſi ſunt armati iſti exultātes feſtinanter'que incidētes, multo perfuſi ſanguine, fiebat cōcurſus, multa'q; adhibebatur prōptitudo volētiū videre eos, & quæ geſta eſſent audire, hique vſque in forū euntes, declarāt tribunis q̄ facta eſſent. Illique cōuocantes cōcionē narrare eos ante oēs iuſſere.

Siccij oratio ad populum

Turbaque multa coeūte, progrediēs Siccius nūciauit eis victoriā, atque modū certaminis declarauit. Et quod virtute ꝓpria, & ſeniorū qui cū eo erāt octingēti viri, quos cōſules morituros miſerāt, captum vallum equorū eſſet, & oppoſitę cōſulibus vires coactæ fugere. Poſtulabat'que ipſos nemini alij victoriæ habere gratiā. Poſtremoq; illū etiā ſermonē addidit quod ſeruata anima, & armis veniebāt. Nihilque aliud neque paruū neque magnū ex rebus captis efferētes, plebs vero audiens hos ſermones in cōmiſerationē lachrymas'que procedit vidēs horū hominū ętates. Atq; virtutes cogitās, & indigne ferēs cupiēſq; volſci aggreſſos vrbē talibus orbare viris. Fuitque odium quod iniecit in conſules siccius ab omnibus ſuſceptū ciuibus. Neque enim rem eam ſenatus moderate tulit, aut eis triūphum cōceſſit, aut aliquid aliud pro bonis certaminibus conſuetū. Siccij aūt plebs vbi tēpus comitiorū venit tribunū creauit. Honorē ei cui⁹ dominā erat tribuēs & quę quidē illuſtriſſima tunc geſtorū fuere talia. Anno vero poſt hos cōſules, Spurius tarpeus, & Aulus termenius, cōſulatū accipiūt.

Spurius Tarpe⁹. Aul⁹ termenius.

Hique cū in cęteris colētes plebē perſeuerauerūt, tū inſtitutū tribunorū decreuerūt, quādo quidem nihil plus fieri videbāt patritijs in prohibitione. Inuidiā vero & odiū cogitabant iacturaſque proprias, & calamitates certātibus pro eis prōptiſſime, maximeque in metū eos adduxit noua prioris anni cōſulum calamitas. Acerba ſanè paſſorum à plebe, neque vllū inuenietiū a patritijs auxiliū. Nā siccius qui equorū exercitū ſimul cum caſtris deleuerat tunc tribunus creatus, vt dixi, primo magiſtratus

Siccius.

die,

die, inuolās ſalutares hoſtias ex lege priusquam aliud publicorū ageret, tito romilio
diem dixit. Luciuſque tunc ædilis ſuperiore anno tribunus, cōſulem alterū Caium Romilius
veturium ſimiliter in iudiciū vocauit, multo autē intra tēpus iudicij adhibito, vtri- Veturius
que ſtudio & adhortatione ſpem habebāt rei ijdem magnā in ſenatu, ac periculum
faciebant leue. Pollicentibus eis ſenioribus, & iuuenibus, ſe nō ſituros iudicium per
fici. Tribuni vero obſeruantes multo ante oīa, neq; preces, neque minas, neq; pericu
lum vllum conſiderantes, vbi tēpus affuit certaminis plebē conuocarūt. Cōfluxe-
rat enim adhuc prius ex agris operariorū & colonorū turba, quę per vrbem diſtri-
buta repleuit forum, & ferētes ad ipſum vias. Acta enim primum aduerſus Romi-
lium cauſa, Prodienſq; Siccinius accuſauit eum & aliorū quęcunq; viſus erat in tri-
bunos, conſulatū gerēs per violentiā perpetraſſe, & ad extremum inſidias in ſe & in
cohortem à duce factas expoſuit. Exibuitque earum teſtes cōmilitantiū illuſtriſſi
mos, non plebeios, ſed patritios. Inter quos erat iuuenis non obſcurus neque generis
dignitate, neque virtute propria, nec non in bellis ſtrenuiſſimus, Spurius Verginius
nomine. Iſque dixit ſe cum vellet Marcum Icillium vnius ex cohorte Siccij filium,
æqualem & amicum ſuū liberare egreſſu illo tanquā euntē ad mortē vna cū patre
cohortatum eſſe Aulum Verginiū patrū ſuum tūc legatum cōmilitantē, vt iret ad
conſules: poſtulans ſibi dari hanc gratiam. Contradicentibus autem conſulibus, ait
ſibi quidem lachrymas excidiſſe præ deflentis calamitatem amici. Iuuenem vero
pro quo preces adhibitę erant, iſta audientem veniſſe, ac petita dicendi venia, di-
xiſſe ſe quidem rogantibus eis magnam habere gratiam, ſed non fuiſſe gauiſurum
tali gratia impetrata, quæ ſibi auferret erga genus pietatem, neque eſſe relicturum
patrē, ac tanto minus id facturum pater, quia moriturus iret & id omnes ſcirēt. Sed
quod vna ipſe exiens auxiliaretur quantum poſſet, eſſetque illorum fortunæ parti-
ceps. Hæc atteſtante iuuene, nemo erat, qui nō aliquid pateretur ad caſus hominū
reſpiciens, vbi vero vocati ipſi quoque ad teſtimonium prodiere pater Icillius, &
adoleſcens. Et hæc ipſi quoque dixére. Non amplius continere lachrymas maior
pars plebeiorum poterat. Defendente autem Romilio, orationemque percurrente,
neque blandam neque temporibus accommodatam, ſed excelſam ac per magiſtra
tum non obnoxium magnifice ſe efferentem, duplicem aduerſus eum ciues iram Domini
corroborarunt. Atque domini calculorum facti damnarunt, ita, vt captus omnibꝰ calculo-
calculis fuerit. Erat autem æſtimatio litis pecuniaria decem milia aſſumi. Nec hoc rum.
ſine prouidentia aliqua feciſſe mihi videtur Siccius. Sed vt minus haberetur a pa- Dānatio
tritijs ſtudij de eo homine, neque aliquid ipſi molirentur aduerſus ſuffragium co- Romilij.
gitantes mulctari reum pecunia, nec vllo alio ac plebeijs punitionem impetꝰ etiam
promptior, non priuantibus conſularem virum, neq; vita neque patria, Damnato Dānatio
autem Romilio, non multo poſt, damnatus eſt etiam Veturius. Fuitque ei quoq; li- Veturij.
tis ęſtimatio inſcripta pecuniaria ſeſcupla alterius. Hęc igitur cogitantibus conſu-
libus, multus affuit timor. Ac ne talia paterentur, à plebe poſt conſulatum multa
prouidentia. Sic quoque non amplius occultantes ſententias ſuas perſeuerarunt ad
miniſtrante in plebis gratiam. Primum igitur in concione per ordines legem pro- Lex.
mulgarunt, vt liceret omnibus magiſtratibꝰ eos qui immodeſte aut preter leges a-
gerent aduerſus poteſtatem ſuam punire. Non enim omnibus tūc licebat, ſed ſolis
conſulibus. Poenam tamen non ipſis punientibus quātam eſſe oporteret reliquere:

ſed eam ipſi terminarunt, maximum declarãtes mulctæ terminum boues duos & triginta oues. Manſit'que diu hæc lex à romanis ſeruata. Deinde de legibus, de quibu admiſſi erant tribuni, vt communes romanis omnibus, & in omne tempus ſeruandæ ſcriberentur ad ſenatum retulerunt. Erant enim dicti multi in vtranque partem à præclaris viris. Et ad prohibendas, & ad ferendas eas ſermones, vicit autem introducens plebeia potius q̃ oligarchica, commodam præter opinionem omniũ patritiorumque & plebeiorum titi romulei ſententia. Putabant enim cõtraria plebeijs, omnia & ſenſurum & dicturum eũ virũ dãnatũ nuper à plebe. Ille autẽ vbi rogato ei ſuo loco ſententiã, reſpondendũ fuit. Erat enim inter honoratos ex dignitate & ætate aſtans dixit.

Romilij oratio.

Quæ ſim patres à plebe paſſus, nihil ipſe iniuſte agens, ſed meę in vos beniuolentię, cauſa eſſem vtique oneroſus explicans. Vobis ſcientibus diligenter. Mentionem autem eorum facio neceſſario, vt ſciatis quod non indulgẽs adulationi plebis meæ ſolus inimicæ, ſed optimo animo quid cõferat dicam. Nemo que miretur ſi & ſæpe antea, & cũ cõſul eſſem, alteri⁹ ipſe ſententię, nunc repẽte ſim mutatus, neq; alterũ de duobus ſuſpicemini. Aut me tunc male conſuluiſſe, aut nũc nõ recte proponere quæ videantur. Ego patres quandiu validas res veſtras putaui, augens, vt oportuit potentiam optimatum, plebeios equidem deſpexi redactus vero meis malis ad modeſtiam magna mercede didici minorem eſſe voluntate veſtra potentiam. Et poſtquam multos ſuſcipientes pro vobis certamen iam neglexiſtis à plebe raptos, cedentes ipſi neceſſitatibus, haud ſane ſenſi amplius ſimilia. Vellem enim maxime, neque mihi, neque collegę meo ea eueniſſe, ex quibus omnes caſum noſtrum condoletis. Sed poſtquam finem habent noſtra, licetque reliqua corrigere, ac ne alij eadem patiantur prouidere, vnumquẽque & cõmuniter & priuatim bene cõponere præſentia ſuadeo. Optime enim habitatur ciuitas quę ſe ad res accõmodat. Eſtque optimis conſiliarius is, qui ſententiã non ad gratiã, aut ad priuatas inimicitias, ſed ad communẽ vtilitatem effert optiméque de futuris conſulunt, qui de præteritis exempla faciunt: vobis autem patres quotiens adeſt aliqua controuerſia, aut contentio cum plebe, ſemper in aliquo minui contigit, partim quiddam, partim vero hominum illuſtrium mortibus & contumelijs eiectionibuſque mulctati & quę enim eſſe infelicitas maior poteſt, quã optimos virorum concidi? quibus ego, vt parcatis moneo, neque vos nunc hos magiſtratus proijcientes in manifeſta pericula, relinquenteſque in arduis poſtea pœnitere. Sic nec aliorũ, quenque cuius etiam ſit parua vtilitas reipublicę, caput autem eſt eorũ quę moneo, vt legatos eligatis alios ad vrbes gręcas in italia, alios Athenas, qui petentes leges à gręcis optimas, noſtrę'que vitę maxime cõuenientes, huc afferãt. Reuerſis'que eis proponãt cõſules ſpectãdũ ſenatui, quos eligi oporteat legũ latores & quem habituros magiſtratũ, & quantũ tẽporis, & cętera quẽadmodũ ei conferre videbit. Diſſidere aũt nõ amplius nos cũ plebe moneo, neque alias ſuper alijs calamitates accipere cõtendẽtes pręſertim de legibus. Quę ſi etiã nihil aliud habẽt ſaltẽ apparẽtiã poſtulationis decentẽ. His à romilio dictis, cõſules ambo ſentẽtiã eius collaudarũt. Multa ipſi quoque apparata oratiõe peruẽtes, ac ſenatorũ multi fuerẽque plures adhãc accedentes. Cũ vero ſcribendũ eſſet decretũ aſtãs siccius tribun⁹, is qui diẽ romilio

Nota. Optime conſulũt rebus futuris q̃ a præteritis exempla trahunt.

Siccius.

dixerat multũ habuit de eo viro ſermonem laudãs ſententię mutationem. Et quod priuatas inimicitias non pluris, quã communem feciſſet vtilitatẽ, ſed ex recto ipſe

ſenſu

ſenſu vtilia demonſtraſſet, pro quibus refero inquit ei hunc honorem & hanc gratiam. Libero eum diſſolutione mulctæ. In reliquum etiam reconciliatus tempus. Vincit enim nos bonitate. Idem quoque tribuni cæteri remittentes conſenſerunt. Neque tamen recipere voluit Romilius hanc gratiam, ſed tribunos laudans promptitudinis, ſe mulctam ait diſſoluturum. Sacram enim deorum iam eſſe, neque iuſta neque pia ſe facturum priuantem deos eis quæ darent ipſis leges. Et ſic fecit, ſcripto autem ſenatus conſulto, confirmatoq; poſtea per populum, creati ſunt accepturi leges à græcis legati Spurius poſthumius, Seruilius ſulpicius, & Aulus Malius. Quibus triremes paratę ſunt, & ornatus alius de publico ad oſtentationem ducatus ſufficiens. Et circumactus eſt hic annus. Secunda autem, & octogeſima olympiade, qua vicit ſtadium Lycus theſſalus lariſeus. Imperante athenis Cherephane. Annis ab vrbe cōdita, trecentis expletis. Publioque Oratio, & Sexto Quintilio conſulatum ſuſcipientibus, peſtilentia romam inuaſit omnium antea memoriæ traditarum maxima. Sub qua famuli penè omnes ſunt amiſſi, aliorumque ciuium pars fere dimidia. Non amplius ad auxilium ęgrotantium ſufficientibus medicis, nec propinquis. Nec amicis neceſſaria subminiſtrantibus. Nam qui languentiū aliorum morbis auxiliari vellent, tangentes corpora eorum iacentia, ſimulque viuētes, iiſdem, & illi morbis corripiebantur ita, vt multæ domus deſertæ eſſent ob inopiam curatorum. Erat autem non minimum malorum vrbi. Ac ne citius peſtilentia quieſceret cauſā, id quod fiebat ad eiectiones mortuorum, à principio. n. pudore & copia oportunorū ad ſepulturam cremabant, humique mandabant corpora. Poſtremo verò alij negligentia honeſti, alij oportuna nō habētes, multos mortuos ferentes in cloacas compitorū proijciebant. Multos'que adhuc plures in fluuiū imittebant, à quibus maxime putreſcentibus plurima inficiebantur. Electis enim ad ripas rupes'que cadaueribus, grauis & male olentis aeris atractio incidens etiā robuſtis celeres afferebat corporibus cōuerſiones. Nec erat amplius potatu vtilis ex flumine allata aqua, partim fetoris abſurditate, partim quia mala faciebat alimenti incremēta. Nec in vrbe tm̄ hæc mala, ſed in agris quoq; erāt, neq; minimū turba ruſtica laborabit repleta, & cū ouibus alijs'que quadrupedibus ſimul infectis. Viuens quàm diu igitur, ſpei aliquid multis inerat tanquā deo laturo ſibi auxilium ad ſacrificia, & expiationes omnes cōuertebantur. Sunt'que multa innouata, quæ non erāt romanis in conſuetudine, in honores deorū inſtituta nō decentia. Vbi vero cognouere nullam adhiberi ſibi à numine curationē, aut miſericordiam, miniſterio etiam circa diuinos cultus abſtitere. In hac autem calamitate alter conſulum ſextus quintius moritur, & ſuffectus ei conſul ſpurius furius. Et ex tribunis quatuor, multique ſenatorum & boni. Hac igitur peſtilentia detēta vrbe, aggreſſi ſunt equi exercitū aduerſus eos educere. Legationē etiam ad alias mittētes gentes quęcunque erant romanis inimicę, cohortantes'que eas ad bellū, neque tamen peruenerunt adducentes ex vrbibus exercitum. nam apparantibus ſe ipſis adhuc, idem morbus eas inuaſit. peragrans non equorum modo, ſed volſcorum & ſabinorum regionem plurimū que afflixit homines. Ex hocque euenit etiam vt dimiſſa regione inculta, fames peſtilentię coniungeretur. Sub hiſque conſulibus nihil geſtū eſt à romanis, neque bellicum neque ciuile, veniens in narrationem hiſtorię. Sequenti vero anno creati ſunt cōſules Lucius menenius, & Publius Siccinius, iuſque ſopita eſt in totum morbi, poſt

Legati ad leges.

Sp. Poſthumius Seruli⁹ Sulpici⁹ Aulus malius.

Olympias octogeſima ſecunda.

Anni ab vrbe cōdita trecenti. P. Oratius. Sextus quintili⁹.

Peſtilentia.

SP. Furius.

Peſtis in equos ſabinos & volſcos.

Cōſules.

Lucius quod deis ſacrificia ſupplicationeſque perfectæ ſunt publicę. Ludique illuſtres am=
Mene= plis peracti ſumptibus,& in lætitia delicijs'q; (vt cōſentaneū eſt) vrbs erat,in hiſq;
nius pub. tempus hyemis ab omnibus conſumptū eſt. Incipiente autē vere,frumētū ex mul
siccinius tis locis adductum eſt. Maior pars eius empta de publico,& pars quędam à priua=
tis mercatoribus allata. Laborabat eñ nō paruū penuria cibariorū populus,dimiſ=
Leges in ſa ob morbos,& ob exitium agreſtiū inculta terra. Aduenerēque interim Athenis,
italiā de= & ab alijs gręcis vrbibus in italia legati ferentes leges,adierēque dehinc cōſules tri
latę. buni poſtulantes vt crearentur ſecundū ſenatuſconſultū legumlatores. Illi autem
non habentes quo ſe modo alio liberarent,hanc rem egre ferentes nec volentes ijdē
potentiam optimatum diſſoluere,excuſationē protulerūt decentē,adeſſe tēpus di=
centes comitiorum,& oportere eos prius conſules deſignare. Faciēdum'q; hoc eſſe
Appius breui,deſignatis'que conſulibus,dixere ſe cum illis relaturos ad ſenatum de cogni=
Claudi⁹. tione legumlatorum. concedentibus autē tribunis,edicentes illi comitia multo cele=
T. Geni rius quàm mos erat prioribus,conſules deſignarūt,Appium Claudiū & Titum Geni
cius. cium. Poſt'q; hoc omnē curam deponētes de repub. tanquā alios iam oporteret de
his conſiderare,nihil amplius tribunis tribuebant. Sed vt reliquum conſulatus tem
pus furarentur cogitabant. Contigit autem vt eorum alterū Meneniū egritudo quę
dam inuaderet diuturna. Ac iam dicebat quidā prę mœrore deiectiōe'q; animi in=
cidente hominū labem vix ſanabilem morbum efficere. Hanc autem ſumens ex=
cuſationem ſeſtius,quod nihil poſſet ſolus agere,repellebat tribunorū preces. Et ad
nouos magiſtratus conuerti iubebat eos. Illi verò non habentes quid aliud agerent,
coacti ſunt ad deſignatos conſules,nondū inito ab eis conſulatu,pręcipueq; ad Ap=
pium confugere partim ipſos in concionibus rogantes,partim ſolos cōplectentes,
donec eos tandem confecerunt,magnas eis ſubijcientes ſi res plebis ſuſciperent ſpes
Appius. honoris & potentię. Cœpit enim Appium cupido cōplectendi peregrinū magiſtra
tum & leges patrię conſtituēdi pacis & concordię,& vt omnes ſimul vnā guberna
rent ciuitatem,principiū eis dandi. Sed non tamen permanſit bonis magiſtratu or
natus magno. Sed incidit ad extremū in cupiditatē principatus inconceſſi,magni
tudine poteſtatis corruptus. Parum'que abfuit quin in tyrannidem euaderet. Sed
de his tempore ſuo dicam. Tunc igitur merite optima hæc cogitans,perſuadens'q;
collegę poſtquam ſæpius ad concionem euocarunt eum tribuni progrediens mul
toſque & humanos ſermones habuit. Principaliaque concionis eius hęc fuere quod
edi leges,& deſinere contendētes de ęquo bonoque inter ſe ciues,ſibi & collegę ma=
xime omnium videretur. Declarabantque aperte ſententiam ſuam,creandi vero le
gum latores,nullam habere poteſtatem,inito nondum conſulatu,Menio & collegæ
non mō nō aduerſarētur agētibus quæ ſenatui viderētur,ſed etiā cooperarētur ma=
gnamque haberent gratiam. Quod ſi differant excuſantes tanquā eis nō liceat,alios
magiſtratus creare,conſularem ſuſcepturos poteſtatem deſignatis iam nobis cōſuli
bus,nihil erit per nos eis impedimenti. Volentes enim cedemus magiſtratu loco no
ſtri eligendis,Si hæc quoque ſenatui videbuntur. Laudantibus autē plebeijs prom=
ptitudinem eorū,& omnibus ad ſenatū impulſis,coactus ſeſtius conuocare ſenatū
ſolus,quandoquidem adeſſe non poterat per morbos Menenius retulit de legibus.
Dictę'que igitur ſunt ſententię in vtramque partem multę laudantibus,alijs ſecun
dum leges adminiſtrationē,& alijs ſeruare volentibus patrias conſuetudines. Vicit
autem

Appij ſentẽtia.

autem nouorũ cõſulum ſententia, quã primus. Rogatus ſententiã Appius Claudius introduxit, vt viri decem eligerẽtur illuſtriſſimi ſenatorũ, qui ab ipſo electionis die imperarent, poteſtatem ſuper omnes qui in vrbe eſſent habentes eam quã conſules habuerant, & quã prius quoque Reges, volebatque interim cæteros magiſtratus diſſolui, donec eſſent in magiſtratu hi decem viri. Hoſque ex patrijs conſuetudinibus & ex græcis legibus quas legati attulerant, eligentes optima & romanæ vrbi vtilia, leges ferre & quæ decem viri ſcripſiſſent, ſi ſenatus ea probaſſet, confirmaſſetque populus, firma eſſe in perpetuum, ac magiſtratus quicun'que deinceps crearentur. Ex his legibus priuatos cõtractus diſtinguereq́ue & publica prouocare. Hoc decretum accipientes tribuni, detulerunt in concionem, ac legentes ipſum populo, multas laudes percurrerũt ſenatus, & q ſentẽtiã introduxerat Appij, & vbi tẽpus comitiorũ venit, poſtularunt deſignatos conſules venire, ſeruaturos promiſſa plebi. Veniẽteſq; illi ſtatim cõſulatu ſe abdicarũt, Laudãte eos multũ & admirãte plebe. Vbi vero ſuffragia ferre de cõditoribus legũ oportuit, elegerũt primos oim, creatiq; ſunt cẽturiatis comitijs Appi' Claudi' & Titus Luci' Genicius, qui cõſulatũ eo anno ſuſcepturi erãt. Publiuſque Seſtius, qui eo anno cõſulatũ geſſerat, tres qui leges ex græcis tulerãt Publius poſthumius, Seruilius Sulpicius, & Aulus Malius, vnuſq; anni ſuperioris cõſulũ Titus Romilius, qui iudicio populi dãnat' accuſante Siccio. Deĩde viſus erat ſententiæ popularis princeps. Et ex alijs ſenatoribus, Caius Iullius, Titus Veturius, & Publius Oratius, Conſulares omnes. Tribunorum autem & ędiliũ & quæſtorum & ſi qui erant Romanis alij magiſtratus patrij ſublati ſunt, inde'que ſuſcipiẽtes res ciuitatis legumlatores talem quendam conſtituerũt adminiſtrandi modũ. habebat vnus eorũ faſces & reliqua conſularis poteſtatis officia, qui ſenatum conuocabat, cõfirmabat'que decreta, & alia omnia exequebatur quicũq; ad ducem pertinẽt. Alij verò comprimẽtes ad popularios poteſtatis inuidia, paruo quodam differebãt à cõmuni aſpectu. Poſtea'que rurſus alius in poteſtate cõſtituebat̃. Fiebat'que hęc commutatio ex conſuetudine ſuſcipientibus eis ducatum in præfinitum quædam numerum dierum. Omnes autẽ a primo die ſedentes, diiudicabant plebeios contractus & publicos, & quaſcunq; cum ſubiectis & ſocijs, & dubie fidei gẽtibus expoſtulationes fieri contingeret, cum omni ipſi ſpectantes quęq; clementia & iuſtitia. Viſaque eſt illo anno ciuitas romana ſub decẽuiratu optime procurata, laudabatur aũt maxime eorum in plebeios prouidentia. Et aduerſus violentum omne pro imbecillioribus iuſti oppoſitio dictũ'q; eſt à multis quod non amplius opus eſſet vrbi plebis pręſidibus alijs veteribus, vno omnia gubernante ducatu moderatiſſimo cuius princeps videatur Appius. Laudem'q; ille totius decemuiratus ferebat à plebe. Nõ enim ea tãtũ modo qui cum alijs agebat ex optimo ſenſo, afferebat ei bonitatis opinionẽ, ſed multo magis ea quæ ſeorſum affectans idẽ perſeuerabat, ſalutationes blãdę'q; appellationes, aliæ'q; pauperum conciliationes. Hi igitur decẽuiri conſcriptis legibus ex Græcis, & ex eis quæ apud ſe erant, non ſcriptis conſuetudinibus propoſuere eas in decem tabulis volentibus inſpicere, omnẽ ipſi reſpiciẽtes priuatorũ correctionem. Et ad ea quæ cõmuniter placerent ſcripta dirigẽtes. Diuque perſeuerasunt conſedentes cum viris optimis in publico, diligentiſſimã'que facientes legũlationis exquiſitionem. Vbi vero eius apparuit ſufficienter habere ſeſe quæ ſcripta erant. Primũ quidẽ ſenatum conuocantes, nemine amplius leges reprehendẽte, prę

Creatio decẽuirorum.

Leges in decẽ tabulis conſcriptæ.

conſultũ de eis ſanxerunt. Deinde populum cõuocantes,ad centuriatã concionem
pontificibus & auguribus, alijs'que ſacerdotibus pręſentibus ,& diuina (vt eſt lex)
enarrantibus,dederunt centurionibus ſuffragia. Confirmante vero etiam leges po
Leges in Baſes Aeneas. pulo in Baſes Aeneas ipſas inſcribentes. Poſtea in foro poſuere illuſtriſſimũ eligen=
tes locum,& cum breue eſſet reliquum imperij ſui tempus,congregantes ſenatum
prępoſuerunt,vt de comitijs conſiderarent, qualia oporteret fieri,multis'qus dictis
vicit ſentẽtia ſuadẽtiũ creandos eſſe decemuiros iterũ reipu.dños.Nã imperfecta
videbatur legum latio,vt breui tem,pore cõpoſita, & vt in iam confirmatis, volen
tes'que & inuiti permanerent, opus eſſe videbatur magiſtratu aliquo imperatorio.
Quod autem maxime perſuadebat eis,vt eligerent decemuiratum,erat diſſolutio
tribunatus plebis,quod ante omnia cupiebãt. Hęc autem eis communiter conſide
rantibus viſa erant,priuatim vero pręſidentes ſenatui ſententiã habuerãt tranſmu
tandi eum magiſtratũ, timentes illi ne aliquid turbulenti homines tantã aſſumen=
tes poteſtatẽ, magnum aliquod malũ perficerẽt. lętę autem accipiente plebe, quæ
ſenatui viſa erant,ac cũ multa prõptitudine ferente ſuffragia, pędixere ijdẽ decẽ=
uiri comitiorum tẽpus. Petebant autẽ magiſtratũ honoratiſſimi euo'q; maximi
patritiorũ. Ibiq; plurimũ laudatus ab omnibus erat princeps decẽuiratus Appius.
Illum'que omnis plebeia multitudo retinere in magiſtratu volebat,tanquã nullum
meliorem exiſtimans.Ille enim à principio renuere ſimulabat, Liberarique poſtu=
labat miniſterio turbulento & inuidioſo,Sed tandẽ poſtquã precabantur eum om
nes, ſuſtinuit & ipſe eum magiſtratum petere, atque optimos cõpetitorũ criminãs
non libenter eum videre propter inuidiã amicis ſuis palam ſuffragabatur.Deſigna
tur'que ipſe iterum comitijs centuriatis legũlator. Et cum eo Quintus Fabius Iulia
nus dictus, qui ter conſul fuerat, vir ad id tẽpus ex virtute omni irreprehenſibilis.
Ex'que alijs patritijs,quos ipſe complexus eſt Marcus Cornelius. M. Seruilius,& Lu
cius Minucius, & Titus Antonius,& Malius Raboleius viri non multũ illuſtres. Ex
plebeis autẽ Quintus Apitelius,Cęſo Diuilius,& Spurius Appius. Sunt enim ſuſcepti
quoque ab Appio adulationis in plebeios gratia docente quod vno certo magiſtra=
tu aduerſum omnes. iuſtum erat partem aliquam in eo eſſe plebeiorum. Pro=
batus igitur in tres hos omnes hic vir, & apparens eſſe optimus, regum'que
& in annum, ducum vrbis ſuſcipit, in ſequentem annum, imperium. & hæc
in eo geſta ſunt decemuiratu Romanorum, & nihil aliud mentione dignũ. Po=
ſteriore vero anno accipiẽtes conſularẽ poteſtatẽ, hi qui cum Appio decẽuiri idibus
medijs. Ducebãt enim mẽſes ſecundã lunã. Inciditque in idus ipſas plenilunium.
Menſes romanorum. Primas quidem cedentes hoſtias,Foedera inter ſe fecere arcana,ne v lla in re aduer=
ſarentur alij,alijs. Et quod vnus ex eis iuſtũ duxiſſet oẽs id firmũ ducere. Obti=
nerentque in vitam imperium.Neminem'que alium ad res gerendas admitterent.
Aequo eſſent honore,æquaque omnes potentia, ſenatus aut populi ſuffragijs.Raro
& in ipſa vtentes neceſſaria, plurima autẽ poteſtatis ſuę facientes. Die vero qua ini
turi magiſtratum,dijs quæ lex iubet immolãtes.Sacram enim eam romani ducũt.
Maximeque religioſum putant audire in ea aliquid in iocundum aut videre, mane
exiuerunt, adducentes ſtatim omnia regię poteſtatis inſignia. Plebs vero vbi eos
ſenſit non obſeruantes amplius plebe, Iam illã & moderatam principatus figuram,
ſed vendicantes ſibi priora regij principatus inſignia, in multam incidit animi deie=

ctionem

ctionem & meſticam, terrebant enim eos adiecte faſcibus virgarum ſecures, quas
ferebant precedentes vnũquẽque eorum lictores duodecim numero turbam ver=
beribus abigẽtes à compitis, Sicut anteà ſub regibus fiebat. Sublata enim fuerat hęc
conſuetudo poſt electionem eorum à viro populari Publio Valerio regiam aſſumẽ P. Valeri⁹
te poteſtatem. Cui viſo pulchre rei inceptori, omnes poſt illum conſules ſimilia agẽ
tes, non amplius virgarum faſcibus ſecures adijciebãt niſi militię & per egreſſus ex
vrbe alios, bellum extra fines educentes, aut ſubiectorum res protegentes. nam qui
dem ſecures faſcib⁹ adiũgebãt, vt aſpectus illius terror tanquã aduerſus hoſtes, aut
ſeruos, ciuibus non videretur grauis. Hoc igitur ſpectantibus omnibus quod regię
poteſtatis ſignũ eſſe putabatur, mętus, vt dixi affuit, exiſtimãtibus amiſſam eſſe li=
bertatẽ, eſſe decẽ pro vno electos reges. Hoc aũt modo terrẽtes turbã hi decẽ viri,
ac cognoſcẽtes oportere deinceps mętu imperari, ſodalitatẽ cõtraxere vniquiq; eo=
rũ eligẽtes ferociſſimos iuuenũ ſuiq; ſtudioſiſſimos. Ex pauperibus igitur & fortu
nę humilis plurimos apparere tyrãnicę poteſtatis adulatores, Publicãq; vtilitatem
mutãtes proprijs emolumẽtis. Neq; pręter opinionẽ, Nec nõ ſperãdũ erat. Ex pa
tritijs verò habẽtes vñ ex diuitijs & ex genere magnifice de ſe ſentirẽt, inuẽtos eſſe
cõplures ſuſtinẽtes, ſimul cũ decem principibus patriæ libertatẽ euertere. Hoc eſſe
omnibus videtur admirabile. Hiq; igit̃ oĩbus indulgentes voluptatibus quibuſcun
q; innatũ eſt homines detinere per multã licentiã vrbi imperabãt. Senatũ ſiue ple=
bẽ nullius facientes prętij. Oĩm'que ipſi legũlaturos & iudices. Multos quidem oc=
cidentes ciuiũ, & rem multis iniuſte auferentes. Et vt eis decenter haber ẽt quæ fie
bant improba, & acerba tanquam iure facta, de vna quæ'q; re iudicia reddebantur
Erant autem accuſatores illis ex adminiſtris tyrannidis ſubmiſti, & ius dicentes ex
ſodalibus creati, qui mutuas ſibi gratias referentes, cauſas largiebantur. Multas ve=
rò expoſtulationes, neq; eas minimi pretij ſub ſe illi decem iudicabant, ita vt iure
ſuo fraudati homines cogerentur. Se ipſi quoq; ſodalicijs addicere. quando quidẽ
non erat eis tutũ aliud, facta'q; eſt cum tempore, maior ſana parte, ea quæ corrupta
erat, ęgrotabat'q; pars ciuitatis, neque enim manere intra muros volebant illi qui=
bus quę decem princeps agerent moerori erant, ſed in agros ierant expectantes co=
mitiorum tempus, tanquam decem deponendis viris, ab ea potentia. Cum circũ
actus eſſet annus, alijs'q; creandis magiſtratibus. Appius autem & collegæ reli= Tabulæ
quas conſcribentes leges in duabus tabulis. Has quoq; alij prius adiacere, in quibus factæ
etiam hæc lex fuit. Non licere patritijs coniũgi cum plebeijs cõnubio ob nihil (vt duodeci.
mihi videtur) aliud quàm ne coirent hę gentes in concordiam nuptiarum commu Lex.
tationibus, affinitatumque communione permixtæ. Vbi verò tempus comitiorũ
affuit, vt ſe multum oblectarent, dicentes patritijs conſuetudinibus, nuperque ſcri
ptis legibus, neque ſenatus, neque plebis lato ſuffragio permanſerunt in eodem ma=
giſtratu.

DECIMI LIBRI FINIS.

TERTIA AVTEM ET OCTOGESIMA OLYMPIAde, qua vicit Criſo Himereus. Imperāte Athenis Philiſco, diſſoluunt romani decemvirorum imperium tres annos ipſum curam agens reipublicę. Quemadmodū autem conati ſint radicatam iam potentiam euertere, & quibus viris libertatis, & ob quas cauſas & occaſiones à principio reſumēs conabor enarrare, neceſſarias eſſe exiſtimans, & pulchras tales diſciplinas omnibus (vt ita dicam) hominibus maximeque illis qui in ſpeculatione philoſophiæ, rerūq; ciuiliū verſantur, nō enī multis hoc ſolū ſuffieit ex hiſtoria percipere, quod bellū perſicū (vt de eo nunc loquar) Vicere Athenienſes & Lacedæmonij duobus prælijs naualibus, vno'que terreſtri debellantes barbarum, ter millies millenos ducētē hoīes, nō plures ipſi cū ſocijs centū & decē millibus. Sed & locos volūt in quibus geſtæ ſint res diſcere ex hiſtoria & audire cauſas, ob quas mirabilia, pręterq; opinionē publicā opera perfecta ſint & qui duces exercitū fuerint. Barbaricorūq; & gręcorū narrari. Nulliuſq; (vt ita dicā) nō auditores fieri perfectorū in certamine, delectaē enim hoīs cuiuſq; ſenſus manu ductas per ſermones ad opera, neque ſolū dicētes audiēs, ſed etiā quę fiāt vidēs, neque quādo actiones ciuiles audiunt ſatis eſt eis rerum ſummā fineque diſcere, quod cōceſſerint Lacedęmonijs Athenienſes muros vrbis ſuæ dirui, perſcindi, naues'q; ac præſidium in arcem duci. Pro'q; patria eis populi potentia, principatum paucorum reipublice deſignari dominum, ne certamen quidem illi aduerſus eos ſuſcipientes, ſed ſtatim poſtulant quęnam eſſent tunc occupantes ciuitatē neceſſitates, ob quas acerba iſta miſeraq; ſuſtinuerit, & quibus ei ꝑſuaſum ſit rationibus à quibꝰ viris dictis, & quæcunque cōſentanea ſint rebus volunt edoceri. Viris autē ciuilibꝰ quibus ego addo etiā philoſophos, quicunque nō verborū, ſed pulchrorū operū exercitationē philoſophiā putant, delectari omniū ſpeculatione quæ ſint rebus adhærētia (vt hominibus cæteris cōmune eſt) Vltra'que voluptates ſupereſt, vt in neceſſarijs tēporibus valde proſint ex tali peritia ciuitatibꝰ, ducantq; eas volētes ad vtilia oratiōe. Nam facillime diſcunt homines iuuātiaque & lędentia, quādo ea ex multis exēplis vident. & eis qui ſe ad hęc hortentur, multā atteſtantur prudentiā, multāque ſapiētiam. Propter has cauſas viſum eſt mihi omnia diligenter percenſere geſta circa diſſolutionem principatus paucorum' quæcunque digna mentione puto. Faciam autem de his verba, non ab vltimis incipiens, quæ viſa ſunt multis ſola fuiſſe cauſa libertatis. Dico autem circa virginem peccato per amorem ab Appio, adiecta enim eſt ea etiam vltima plebi ira. Cum innumeræ aliæ pręceſſiſſent. Sed ea per quæ primum ciuitas cœperit à triumuiratu affici contumelia, prima dicam. Percenſeboque deinde omnes quæ fuerunt in ſeditione iniquitates. Prima igitur viſa eſſe cauſa odij principatus paucorum fuit, quia coniunxiſſent priori magiſtratui ſecundum, negligentes plebem, ac ſenatum deſpicientes. Deinde quia pręſtantiſſimos Romanorum quibus minime grata erant, quæ ab eis fierent, alios vrbe expulerunt.

Decemuiratꝰ deponitur.

Athenienſes Lacedęmonij.

Homines facillime exēplis diſcunt.

Narratio

Seditionis cauſę.

runt,cauſas afferētes falſas,& graues alios occiderūt,ſummittētes eis accuſatores ex
amicis ſuis. Et cauſas eas ipſi iudicātes. Maxime verò quia ferociſſimos iuuenum,
quos habebant circū ſe vniquiq;, permittebāt ducere ferre'q; bona aduerſantiū illi
ſtatui republicę,hique tanquā bello capta,per vim ab hoſtibus patria,non modo cæ=
tera poſſeſſa lege eis aufferebāt. Sed in vxores eorū formoſas impie obſeuiebant in
filias illi etiā nubiles contumelioſi.Indignantes'q; ſuper his viros aut patres verberi
bus tanquā mancipia concidebant. Efficiebātque vt quibuſcūque non ferenda iſta
viderentur,hi patriā relinquentes cū vxoribus & cū filijs in proximas demigrarēt
vrbes. Suſcipientibus eos latinis ob cognationē, atque hernicis,ob datū eis nuper à
romanis ius ciuitatis æquū,ita,vt ad extremū relinquerentur(vt cōſentaneū eſt)in
vrbe ſtadio ſi tyrannorū, & hi quibus nulla erat publicorū cura.Neque eñ perman
ſere patritij,haud dignitates blandiri ducibus,nec valentes eis quę fierent aduerſari,
ſed nec conſcripti in ſenatorū conceſſum, quos oportebat neceſſario magiſtratibus
adeſſe in vrbe erant,ſed horū plures cōpoſita ſupellectile,relinquentes deſertas do=
mos,morabantur in agris ſuis, decemuiriſque voluptati erāt illuſtriſſimorū virorū
fugæ, cū multis alijs tum hac cauſa maxime quod intēperātiæ iuuenum addebatur
multum arrogantię. Nequeuntium eos videre,quorum præſentia petulanter agen=
tibus ipſis erubeſcendum erat,deſerte igitur vrbem meliore parte, libertateque omī
amiſſa, occaſionem pulcherrimam ſuſcipientes victi ab ea bello,cupientes'que con
tumelias detrimēta'que ſua ſarſire, recuperareque amiſſa, tanquā propter paucorū
principatum egrotante vrbe neque ea conſpirare,aut concordi eſſe, reſumereque rē
publicam amplius valitura, paratis omībus opportunis ad bellū magnis in eā exer=
citibus incurrūt, & eodem tempore Sabini irrumpentes in cōfinem ſibi regionem, Sabini.
multæque facti prædę domini, cædemque edentes magnam multitudinis agreſtis,
in regillo caſtra poſuere. Diſtat enim vrbs ea roma centum & quadraginta ſtadijs,
propè flumen exiſtens tyberim. Equi quoque tuſculanorum agrū inuadentes ſibi Equi.
finitimum, multumque eius populantes, in vrbe Algido caſtrametantur. Vbi verò
audiuere decemuiri inuaſionem hoſtium, perturbati ſodalitates cōuocant. Et cum
eis quid opus eſſet factu deliberabant. Ac mittendum quidem eſſe extra fines exer
citum, nec expectandū donec venirent ad vrbem ipſam hoſtium copiæ omnibus
videbatur. Multam vero exhibebat eis dubitationem. Primum quidem,an ducen=
di ad arma eſſent romani omnes, etiam præſenti vrbis ſtatui inimici. Deinde qua=
lem oporteret fieri militum conſcriptionem, vtrum eam arrogantem & ſeueram,
quales fieri ſub regibus, ac conſulibus cōſuetudo erat an humanam & moderatam.
Videbaturque illud etiam non parua eis inquiſitione dignum quidnam futurū eſſet
quod ſanciret de bello ſententiā decernere'q; collectionē exercitus vtrū ſenatorū
concilium, an plebeia multitudo, an horum neutrum. Quandoquidem ſuſpectum
eis vtrumque erat & vtrique ipſi parti etiam inuiſi erant. tandemq; multis agitatis
decreuerunt conuocare ſenatum, dareque operam, vt bellum eis ille decerneret, de=
ſcriptionemque exercitus fieri permitteret. Nam ſi vtraque hæc a ſenatu confir=
marentur. Primū quidē obtemperaturos putabant oēs,ſublata prēſertim tribunitia
poteſtate. Cui ſoli per leges licebat aduerſari potentum iuſſis. Deinde ipſi videren=
tur obſequentes ſenatui, & agentes ſtatuta ab eo accepiſſe ex legibus belli poteſta=
tem. His conſtitutis, præparatiſque ex ſodalibus proprijs & ex cognatis qui dictu=

ri in ſenatu eſſent conferentes ipſis ſententias. Et iis qui eadem non ſentirent aduer
ſaturi, proceſſerunt in forum, ac prçconem aſſiſtentes euocari nomine cõſultos iuſ
ſerunt. Obtemperabatque moderatorum nemo. Sçpiuſque clamãte prçcone, Pro-
deunteque nemine, niſi ex adulantibus decemuiratu, in quibus erat pars illius ſta
tus peſſima mirabantur, qui tunc erãt in foro, ſi qui nulla vnquam de re ſenatum
conuocaſſent. Tunc primum cognoſcerent quod eſſet aliquid apud Romanos bo
norum virorum conſenſus, quos de re publica conſiderare oporteret. Hæc viden-
tes decemuiri, conati ſunt ex ædibus conſiliarios educere, cæterum audientes plu
Reuocatio populi. res eorum vrbem deſeruiſſe rem in poſterum diſtulerunt. Mittentes'que interim
in agros aliud eos euocarunt. Atque repleto ſenatu, procedens Appius, dux ille de-
cemuiratus, nuntiauit, vtrinque bellum & ab equis, & a ſabinis inferri romæ. Ora
Appius. tionemque habuit multa cum diligentia compoſitam. Cuius finis fuit, vt deſcriptio
exercitus decerneretur. Fieretque egreſſus celer, tanquam non tanto, vt aliter fieri
poſſet tẽpore. His ab eo dictis, aſtitit Lucius valeri⁹, cognomine potitus, vir magni-
fice de ſe ſentiens ex progenitoribus. Nam pater eius fuerat qui Herdoniũ ſabinũ
obſederat obtinentẽ capitolium. Locũque ipſum recuperauerat ipſe in pugna mo-
riens, Et paternus auus publicola. Is qui reges eiecerat, cõſtitueratque optimatũ po
tentiã. Prçtereuntẽ autẽ vidẽs ipſum Appius, & aduerſum ſe ducturũ eſſe ſuſpica-
tus. Nõ eſt inquit locus tuus Valeri iſte, neq; conuenit tibi nũc dicere. Sed vbi ſe-
niores & honoratiores te ſententiam protulerint, tu tũc vocatus, quod tibi videtur
Oratio potiti. dices. At non inquit Valerius de his dicturus aſtiti. Sed de aliis maioribus, magiſ-
que neceſſariis, de quibus audire ſenatũ puto primũ oportere. Sciẽt enim ex his q̃
audiẽt illi vtrũ iſta magis ſint neceſſaria reipu. de quib⁹ eos cõuocaſtis, an quç à me
ſunt dicenda. Sed ne me prima dicẽdi poteſtate ſenatorẽ ipſum, & Valeriũ, ac volẽ
tem de ſalute vrbis dicere. Si vero ſeruas cõſuetã erga omnes arrogantiã, quos tri-
bunos appellabo. Sublatũ eſt enim à vobis, Vi oppreſſorũ ciuiũ auxiliũ. Et quonã
iſtud minus eſt malũ? Quando Valerius Potitus tanquã minorũ vnus ipſe çquũ
non obtineo, ſed indigeo tribunitiæ poteſtatis. Non ſic erit tamen, ſed quando ma-
giſtratu illo priuati ſumus. Vos qui cũ hoc etiã ſuſcepiſtis magiſtratus illius potẽ-
Dynaſtas. ſtatẽ, dynaſtas vrbis omnes appello. Nec ignoro ſane inaniter me hoc facere. Sed
volo omnibus manifeſtum fieri, coniurationem veſtram quod confunditis res
vrbis, & habetis vnam omnes ſententiam. Immo vero te ſolum appello Fabi vi-
bolane tribus ornatum conſulatibus habes ne adhuc eandẽ mentem, an exurges, &
auxilium oppreſſis feres? ad te enim ſenatus ſpectat. Vbi vero Valerius hæc dixit,
ſedebat Fabius, præ pudore nihil reſpondens. Appius autem, reliquique decem,
exilientes omnes eum dicere prohibebant. Tumultu vero ſenatum occupante, in-
dignantibus'q; plurimis, & recte eos his qui ex ſodalitate erant facere exiſtimanti-
M. Oratius. bus; aſſurgit Marcus Oratius Barbatus dictus Oratii pronepos eius, qui cum Va-
lerio publicola conſul fuit, poſt eiectionem regum vir in rebus bellicis grauis. Nec
ad dicendum inualidus, & iam pridem Valerio amicus. Is'q; igitur non amplius
bilem continens. citius inquit cogetis me Appi frenos rũpere vos non amplius mo
Oratio oratii derate agentes. Sed Tarquinios induentes, qui ne verbo quidẽ potiri, ſinitis: Vo-
lentes de ſalute reipublicç dicere vtrum ne vobis ex mente abiit, ſaluos eſſe adhuc
Valeriorum eiicientium tyrannidẽ poſteros ac reliqui adhuc familiæ Orationum
ſucceſſionem

ſucceſſionem quibus patriũ eſt ire obuiã & cum alijs ,& ſolos trahẽtibus in ſeruitutẽ
patriã,an putaſtis tãtam noſtrã cęterorũ'que romanorũ ignauiã? vt amplectemur
ſi quis ſinat quoquomodo nos viuere de libertatéque & fiducia dicamus nihil aut fa
ciamus,an vos potentię magnitudo inebriat ad auferendã Valerio dicendi poteſta
tem,aut cęterorum ſenatorũ alicui. Quinam eſtis, aut quẽ habentes legitimũ ma=
giſtratum,an non in annũ creati eſtis reipublicę pręſidentes?an nõ tempus elapſum
eſt magiſtratus veſtri?an non priuati nunc facti eſtis ex lege?quid igitur erit prohi=
bens quenquã noſtrũ qui velit concionem aduocare, poteſtatẽque veſtrã quã habẽ=
tis pręter leges accuſare? tradite ciuibus calculos de hoc ipſorum oporteat decem vi
ratum veſtrũ manere, an patrios iterũ deſignare magiſtratus. Siq; hoc populus in=
ſaniẽs ſuſtineat. Habete iterũ cõſtitutionẽ eãdẽ. Prohibeteq; quæcũq; velit aliquis
pro patria dicere. Si enĩ iuſta iſta videbũt digni vtiq; erimus & hęc & peiora adhuc
pati,ſubiecti vobis, ac ſordibus & turpi vita maculãtes noſtras ipſorũ, ac maiorum
noſtrorum virtutes. Adhuc aũt dicentẽ eũ circũſtat decem illi cũ clamore poteſta
tẽ vibrãtes minãteſque ſe eũ proiecturos de rupe ni ſileat. Ad quod exclamarũt oẽs
tanquã violata eis libertate. Eratque plenus indignatiõe, ac tumultu ſenatus,decem
viros tamẽ ſtatim prohibitionis illius & minarũ pœnituit, vbi ex ea re ſenatũ irri
tatẽ cognouere. Poſtea'que progrediens Appius rogans'que tumultuantes, vt ſe bre
ue continerent tempus. Poſtquam compeſcuit quod turbatum erat neminem in
quit veſtrum conſiliarij fraudamus dicendi poteſtate, quicun'que in tempore con
uenienti dicat. Sed hos laſciuientes & exurgentes antequam vocentur,coercemus.
Ne igitur indigemini. Nam & Oratio, & Valerio, & cuicun'que alij ſententiæ
dicendæ poteſtatem ſecundum veterem conſuetudinem & ornatum loco ſuo facie
mus. Si quidem de eis dicant de quibus conſultaturi conueniſtis. Neque aliquid ex
tra ea. Si verò vos ductent ſeditionemque in vrbe ferant nihil ad rem concionãtes,
tunc poteſtatẽ hanc coercendi incõpoſitos Marce orati habemus acceptam à popu
lo, cum & cõſulum,& tribunorũ decreuit nobis imperium. Nec vt videtur tibi tẽ=
pus adhuc pręteriſt. neque enĩ in annũ creati,neque in tẽpus aliud pręfinitũ ſumus.
Sed donec omnẽ cõſtituamus legũlationẽ. Eis igitur quę in mente habemus perfe
ctis, ac reliquis confirmatis legibus,tunc magiſtratum deponemus, Rationeq; ge
ſtorum ijs,qui volent veſtrũ reddemus,prius autẽ neq; conſularem,neq; tribuniciã
poteſtatem minuemus. De bello verò quemadmodũ celerrime pulcherrime'q; ho
ſtibus repugnemus ſententias poſtulo vos progredientes dicere primum quidem
vt conſuetum eſt vobis, & decens ſeniores. deinde medietatis viros vltimos verò C. Clau=
iuuenes. Et his dictis primũ vocauit patruũ ſuũ Caium Claudium , qui exurgens dij orõ.
huiuſmodi orationẽ habuit. Poſtquã patres vult me Appius primũ ſentẽtiã dicere,
me honorãs ob cognationẽ (vt ei cõuenit)& poſtq̃ opus eſt me quę ſentẽtiã de bel
lo aduerſum equos, atq; ſabinos dicere, priuſq̃ vobis mentẽ meã declarẽ, vellẽ illud
vos inquirere,qua ſpe elati equi & ſabini bellũ nobis auſi ſunt inferre,& excurrẽtes
populari regionẽ noſtrã optãtes ipſi antea,& dijs magnã habẽtes gratiã,ſi quid ſini
ret eós ſuã habere tute,ſi hoc enim diſcatis etiã liberationẽ à bello quę ſit optima, di
ſcetis,illi igitur audientes agitari fluctibus, & ęgrotare iam diu patrum noſtræ ci=
uitatis morem. Neque eſſe præſidentibus reipublicæ populum, aut patritios be=
niuolos nec hoc illi vane audientes (ita enim habet veritas, neque opus eſt me

cauſas vobis ſcientibus dicere)ſuſpicati ſunt,quod ſi bellum nos aliquod extrinſec⁹
occuparet,ſimul cum malis intra muros. Videreturque magiſtratibus educendas
eſſe vires propugnatrices regionis,neque ciues habituros ipſos promptos omnes ad
militare ſacramentum,vt antea,inimicæ affectis eis erga magiſtratus,neque duces
punitionibus ex lege aduerſum non dantes nomina vſuros eſſe, vtpote metuentes
ipſos,ne malum aliquod maius agerent ac parentes eis.armaque capientes milites,
aut ſigna deſerent,aut permanentes iidem in prælijs ſponte ſua male decertarent.
Quorum quidem non veriſimile ſperarunt nihil. Quando enim concors ciuitas
bellum ſuſcipit. Et idem omnibus apparet vtile tã imperantibus,q̃ parantibus prõ=
pte omnes vadunt ad difficilia nec laborẽ nec periculũ vllũ metuentes, quando ve
ro antequam res intra muros conſtituantur, egrotans eadem,campeſtribus occur=
rit bellis,adeſtque multitudini cogitatio,quod non ipſa male pro commodis ſuis pa
titur. Sed vt imperent ſibi alij ſtabilius,adeſtque ducibus altera quod non minus ho
ſtilẽ habent ſuũ militẽ.q̃ aduerſariũ languent cætera,& eſt quęq; vis ſatis valẽs ad
tales exercitus debellãdos & perdendos. Hæ patres ſabinorum & equorum ratio=
cinationes,quibus fidentes illi irrumperũt ſunt in regionẽ noſtrã.ſi igitur indignan=
tes ipſi nos deſpectos ab elatis eis,& irati vt nũc decernamus aduerſus eos exercitũ
vereor ne nobis quæ illi p̃cogitarũt eueniãt,immo vero ſcio probe euẽtura. Si ve=
ro prima cõſtituamus maxime q̃ neceſſaria,ſunt hæc aũt multitudinis bona cõſti=
tutio,& qđ oĩbus eadẽ appareãt vtilia. Pellentes vrbe inhabitantẽ gentilitiam cõtu
meliã & cupiditatẽ, reſtituẽteſq; veterẽ reipublicæ formã, perculſi hi qui nũc ſunt
feroces deq; manibus arma abijcientes venient intra non multũ tp̃s reſtituẽtes præ
dã, & de pace collocuturi,aderit que nobis id quod nũc oẽs optarẽt bellũ ſine armis
aduerſus eos conficere,hęc igitur puto nos cogitãtes oportere cõſiliũ de bello,quã=
do nobis turbulẽte intra muros res habent im p̃ſentia omittere, deq; cõcordia,& or
natu ciuili proponere,vt quicũq; velit dicat. Nõ eñ licuit nobis priuſq̃ de bello vo
caremur,ab hoc magiſtratu de rebus ciuilibus,ſi quid eorũ quæ fiunt,non recte ha=
beat cognoſcere,multa eñ rep̃henſione dignus eſſet,ſi quis huius rei tẽpus omittẽs,
nũc dicere de alijs poſtulet. Nec hoc habet aliquis qđ dicat certe,quod hoc tempus
prętereuntes,vt nõ idoneũ,potiemur alio magis idoneo. Nã ſi ex p̃teritis volet a=
liquis euentura cõiectare,multũ erit poſt hoc tẽpus ꝑ quod nõ conueniemus de ali=
quo reipublicę cõſultaturi. Cenſeo autẽ,& vos Appi pręſidentes vrbis,debere com
mune bonũ à cõferẽtib⁹ reipublicę nõ priuatim vobis ipſis cõſiderare. Si vero ve
ri aliquid licẽter ac nõ ad voluptates veſtras dico,ne mihi hac cauſa inimicitias indi
cite,cogitantes quod nõ in contumeliã aut opprobriũ magiſtratus veſtri verba fa=
cio,ſed vt oſtendam quibus fluctibus agitentur res ciuitatis,& ſalutẽ & correctionẽ
eorũ ſi qua eſt demonſtrẽ,fortaſſe eñ,& cæteris quibuſcũque curę eſt vt patria pul=
chre habeat ,neceſſarius eſt ſermo de cõferentibus reipublicę. Sed mihi quidem p̃=
cipue. Primũ quia principatu ſententię ob honorem dignato. Pudor eſſet multaque
fatuitas primum exurgentem non etiam quæ primum corrigi oporteat dicere, de=
inde quia mihi conuenit patruo Appij decemuiratus principis. Vni omnium ma=
xime delectari,cum ab eis publica optime procurantur ac merere quocũque magis,
cum econuerſos non pulchre,ſuperque his quod ei ſectę maiorum ſuccedo , quæ cõ
munem vtilitatem,priuatis commodis anteponat. Nullumq; propriũ conſidera=

ret

ret periculum. Hanc eo nunquã volens proderem. Eſſéque mihi hãc vitę electionem fateor, nec turparem vnquã illorum virorũ virtutes. De pręſenti igitur reipublicę conſtitutione, quod ea nobis male habeat, offendanturque ex ea propè omnes hoc nobis maximũ argumentum ſiat oẽs quondã publica adminiſtrãtes. Quod ſolum nobis ignorare non licet fugiunt ex vrbe quotidie relinquentes lares patrios, elegantiores vero plebeiorum, alij in vrbes finitimas cum vxoribus & filijs tranſtulerunt habitationes, alij in agros plurimum hinc diſtãtes. Sed nec patritiorum multi faciũt in vrbe, vt anteà mãſiones ſuas. Sed horũ plures ducũt in agro vitã. Et quid opus eſt de alijs dicere, quãdo etiam ſenatorũ pauci quidam cognatione & amiticia coniuncti nobis intra muros manent. Alij vero ſolitudinem deſiderabiliorẽ ducẽtes patria, cum ſenatum opus fuit conuocare ex agris viritim euocati conuenerunt, quibus patriũ erat vna cum magiſtratibus cuſtodiam habere patriæ, neque vlli publicorũ non intereſſe. Quid igitur putatis bona fugientes homines an mala. Patriã ſuam relinquere? ego quidem puto mala. Et quo minus malo eſſe putatis vrbi maximéque romanorum, cui multis opus eſt domeſticis corporibus ſi obtẽtura eſt ſtabiliter inter accolas principatum à plebeijs eam reliqui, deſideria patritijs, neq; bello eam pręmente, neque peſtilentia, neq; alia adeo amiſſa calamitate vlla. Vultis igitur audire quæ ſint cauſę cogentes homines, diſſerere templa & monumenta maiorum, lareſque & poſſeſſiones paternas atque omnẽ terram patria potiorem ducere? (non enim ſit hoc ſine cauſa). Ego vobis dicam, nec occultabo. Accuſationes fiunt Appi magiſtratus veſtri multæ & à multis, vtrum verę an falſæ, haud opus eſt impręſentia me querere, fiunt tñ, nihil dicã de ſodalibus viris, qui ad pręſentia ſe accõmodãt, boni quidẽ & ex bonis geniti, qbus cõuenit ſacrificia facere, magiſtrat⁹ gerere, alijſq; frui honoribus, qbus patres eorũ fruebãt̃ dolẽt ab his abacti ꝑ vos & maiorũ amittẽtes dignatiões. Mediocris aũt fortunę hoĩes in vrbe, ſinéque curioſitate multa quietem ſequentes, iniuſtos vobis raptus pecuniarum obijciunt. Quæruntur, deflentque in nuptias improperia vinoſitateſque in filias nubiles, aliaſque contumelias, multaſque, & graues. Plebeiorum vero pauperrima ſors, non amplius comitiorum aut ſuffragiorum domina nec vocata in concionem, nec alterius humanitatis ciuilis alicuius particeps propter iſta omnia vos odit, magiſtratũ iſtũq; veſtrum tyrannidẽ appellat. Quo igitur modo corrigetis & cõpoſcetis, has ciuiũ in vos criminationes. hoc enim mihi dicẽdũ reſtat, Si ſenatus cõſulto facto reddatis populo cognitionem. Vtrũ ei videatur creandos rurſus eſſe conſules & tribunos. Alioſque magiſtratus patrios, an in hac forma reipublicæ permanendũ. Si enim amabũt tomã omnes per principatum paucorum regi, decernentq; vos, in eadẽ permanere poteſtate, ex lege habebitis, non vi magiſtratum. Si vero volent cõſules iterum, alioſque vt antea magiſtratus creare, deponetis ex lege poteſtatẽ. Nec inuitis veſtris ęqualibus damnari videmini. Eſt enim iſtud tyrannicũ. A volẽtibus vero imperia accipere ariſtocraticum, huius aũt inſtitutionis te principem puto, Appi eſſe oportere, atque à te conſtitutam cõpeſcere, te quoq; oligarchiam nobis ipſum aliquando vtilẽ, nunc grauem. Quæ vero mihi credens deponenſque inuidioſum iſtum magiſtratum, lucraturus ſis audi. Sit enim collegium veſtrum totum. huius etiã fuerit ſententiæ, omnes propter te incipientem putabunt illos bonos factos. Si vero iſti perſtare cupient in potentia, præter leges, tibi omnes habebunt gratiam, quod

Ariſtocratia
Oligarchia.

ſolus iuſta facere volueris, illos vero magiſtratu inuitos cum pudore damnoque priuabunt. Pactiones enim, ſi quas feciſtis inter vos arcanas, fidemque dediſtis ſponſores facientes deos, fortaſſe enim, & tale aliquid eſt vobis factum, ſeruatas eas putato impias, vt aduerſum ciues & patriam, ac ſolutas pias fore. Dei enim ſe ad pulchros, iuſtos'que conſenſus adhiberi gaudent, non ad turpes & iniuſtos. Si vero metu inimicorum ſias ad deponendum magiſtratum ſegnior, ne ab eis in pericula adducaris aliqua, cogariſque pœnas geſtorum dare. Non recte times. Neque enim tam parui animi, aut tam ingratus eſt futurus populus romanus, vt meminiſſe delictorum velit obliuiſci'que beneficiorum, ſed examinans bona præſentia cum malis præteritis, illa digna putabit venia, iſta laudibus. Licet autem tibi etiam operum ante decemuiratum multorum, & pulchrorum populum admonere. Proque illis gratiã in auxilium, & in ſalutem tuam adducere, defenſionibuſque ad obiecta vti multis. Ad vnum quidem tanquam ipſe non peccaris, ſed ignorante te aliquis aliorũ, ad aliud verò, tanquam tu minime ſufficeres ad ea, quę alter faceret inhibenda paris ille tecũ poteſtatis, ad aliud tanquam alicuius alterius operis vtilis gratia coactus fueris, aliquid inconſultum tolerare, Multus autem ſermo fieret, ſi vellem omnes defenſiones enumerare. Nam & quibus nulla eſt defenſio, neque iuſta, neque conueniens, hi confitentes, & deprecantes mitigant læſorum iras, alij in amentiam ętatis confugientes, alij in prauorum hominum colloquia, alij in magnitudinem imperij, alij in omnes ſeducentem cogitationes humanas fortunam, ego tibi deponenti imperium polliceor delictorum omnium affuturam obliuionem, reconciliationeſque cum plebe tibi fore, vt in malis dicens. Sed vereor ne excuſatio tua iſta ſit ne imperio decedas, neque verum ſit periculum innumeris enim affuit deponentibus tyrannides, nihil pati graue à ciuibus, ſintque veræ cauſæ, ambitio & inanis gloriatio ſequens decori imaginem, & deſiderium exitialium voluptatum, quas tyrannicæ vitæ afferunt, ſi verò tu vis nõ ſimulachra & tenebras honorum atque ſatuitatum ſequi, ſed honoribus veris perfrui, redde patriæ optimatum potentiã, & honores à paribus capias, & amore poſteris potiare. Pro'que mortali corpore immortalẽ gloriam nepotibus tuis relinque. Hi enim honores certi ſunt, & veri, & qui auferri nequeãt gratioſique, ac nõ pœnitendi. Verte gaudẽs animũ ad bona patrię, quorũ quidem tu pars fuiſſe videberis non minime grauem tibi adimens potentiam. Facies autem exempla horum maiores tuos, cogitãs quod illorum virorum nemo vnquam appetẽs tyrannicę poteſtatis fuit, nec probroſis voluptatibus corporis obediens. Hincque illis eſt viuentibus honos habitus. Sequiturque mortuos à poſteris laus. Teſtantur enim om̃es eos potentiæ optimatum, quàm eiectis regibus ciuitas noſtra conſtituit firmiſſimos extitiſſe cuſtodes. Nihilque etiam verborum tuorũ clariſſimorũ'que operum latet. Pulchra enim fuere prima tua ciuilium operum fundamẽta, magnaſque ipſa nobis virtutis tuę ſpes prębentia, quibus etiam conſequentia te cętera agere poſtulamus redi rurſus in naturam tuam filij Appi, electioneque actionum in republica ariſtocraticus fias non tyrannicus. Fuge loquentes ad voluptatem, per quos egreſſus es bonis inſtitutis, & à recta ſeductus via. Non enim habet rationem aliquã, vt à quibus malus ex bono factus es, fias ab eis rurſus ex prauo vtilis. Hæc vbi ſępe exponere volui ſolus cum ſolo colloquens, & te aliqua tanquam ignorantẽ docere aliquorum autem, vt peccantem admonere. Fuique domi tuæ non ſemel. Sed

Dei ad pulchros ex iuſtos cõſenſus adeſſe gaudent.

Ambitio ĩanis gloriatio ex deſideria praua.

me

me ex ædibus filij tui abegerunt, non eſſe tibi otium dicentes, ſed alia quædam agere magis neceſſaria. Si verò tibi erat aliquid pietate erga genus magis neceſſarium, nõ forſan iuſſi à te filij. Sed per ſe ipſi cognoſcentes me ingreſſu excluſerunt. Et velim iſtud fuiſſe verũ, res aũt nũc me ea cogit in ſenatu dicere, quę tũc volebã tibi. Poſtquam ſolum ſoli non licuit. Tẽpus enĩ fert, vt dicantur pulchra Appi omnia & vtilia, coram omnibus potius quã nuſquã. Reddente autẽ te generi tuo debita, teſtor deos quorum delubra araſque cõmunibus ſacrificijs honoramus Appij generis ſucceſſores genios'q; maiorũ, quibus poſt deos honores gratias'q; ſecundas reddimus. Vltra que hos oẽs terram, quę patrem tuũ continet, fratrẽ meũ, quod exhibeo tibi animã, & vocem meam, optima conſulens, pro'que viribus corrigens ignorantias tuas poſtulo, te nõ malũ ſanare malo, neq; pluriũ ipſum appetẽtẽ pręſentia amittere, nec vt paribus melioribus'q; imperes, minoribus deterioribuſque parere. Multa adhuc, & de multis volẽs dicere tecũ dubito. Nã ſi te deus ducit ad meliora cõſilia. Hęc quoque plura, quã fuiſſet ſatis dixi. Si verò ducit ad peiora, dicerem etiã reliqua inaniter: Habetis patres & vos vrbi præſidẽtes ſentẽtiã meam & de belli diſſolutione, & de multuũ in vrbe correctione. Sique aliquis meliora dicet vincãt optimo. Hęc cũ dixiſſet Claudius multamque ſpem ſenatui exhibuſſet, tãquam depoſituris magiſtratum decemuiris. Appius quidẽ nihil ad hæc voluit reſpondere. Ex alijs aũt progrediens Marcus Cornelius, nos inquit Claudij de proprijs vtilitatibus ipſi cognoſcemus, nihil tui conſilij indigentes. Sumus enim in prudentiſſimo ætatis ſtatu, ita vt nihil differẽti ignoremus, nec amicis indigemus, quibus ſi oportuerit cõſiliarijs vtamur. Parce igitur rẽ faciens intẽpeſtiuã, vir ſenior, nec ægentibus cõſilio ſentẽtias afferens. Appiũ enim ſi alicuius admonere volueris, aut qđ verius eſt maledicere, cum ſenatum egreſſus fueris maledicito, nunc autem de bello cum Equis & Sabinis, qua de re vocatus eſt ſententiam proferens, quid videatur tibi dicito. Atque deſine extra rem garrulãs. Poſt hęc autem aſſurgit Claudius mœſtus, plenoſque habens oculos lachrymarum, ac dixit. Appium ne reſponſo quidem dignum conſiliariũ me patruum ſuum putat aduerſantẽ ipſum vobis. Sed vt prius ædes mihi ſuas clauſit, etiam ſenatum hunc inceſſabilem, quemadmodũ ei videtur, facit. Siq; opus eſt verum dicere vrbe ipſa expellor. Non enim poſſem eum amplius rectis videre oculis: Maioribus noſtris indignũ, tyrannicas'que emulantem iniquitates. Sed aſſumens mea omnia, & in eos abeo iam ad ſabinos vrbẽ habitaturus regillum ex qua noſtrum eſt genus. Manebo'que illic donec iſti obtineant pulchrũ iſtũ magiſtratum. Vbi verò quæ diuino de hoc decemuiratu facta erunt. Fient autem intra non lõgum tẽpus tunc adero, & quæ quidem de me ſunt talia. De bello verò patres hanc vobis ſententiã affero, ne quid de re vlla decernatis, donec creentur magiſtratus. & his dictis, multam'que aſſecutus à ſenatu laudem ex ſententia generoſa, libertatiſque amatrice, ſedit. Poſt hunc autem aſſurgens Lucius Quintius cincinatus, & Titus Quintus capitolinus, & Lucius Lucretius, ſubindeque omnes pręſidentes decem ſenatui ſententię. Claudij acceſſerunt. Qua ex re perturbati decẽuiri, decreuere non amplius conſiliarios ex ętate aut conſilij dignitate euocare. Sed ex familiaritatibus ſuis ſodalitatibuſque ſuis, ac progrediens Marcus Cornelius citat Lucium Cornelium fratrem, qui Quinto Fabio Vibolano ter conſuli collega fuerat, virũ prõptum & acrẽ. Nec ad ciuiles orationes non idoneũ, qui aſſurgens hęc dixit. Erat

M. cornelius.

L. Cornelij oratio.

L.cornelij oratio

quidem iſtud patres mirabile ſi ætatis huius homines, hi qui ante me ſententiã di-
xerunt, pręſidereque volentes ſenatui ex ciuibus offenſis irreconciliabiles haberẽt
erga pręſidentes vrbi inimiticias. Quos oportuit quãtum fieri poſſet cauere & ſen
ſu optimo admonere iuuenes, vt de pulchris rebus certarẽt, ac nõ hoſtes, ſed amicos
ducerent de cõmunibus bonis ęmulos. Multo autẽ eſt hoc adhuc mirabilius, ſi pri
uatas inimiticias ad res cõmunes ciuitatis transferunt. Malunt'q; vna cũ inimicis
perdi, quàm ſeruari cũ amicis. Exceſſum quoq; quendam facientes demẽtiæ, neq;
procul à deorum offenſa, hi ſenatus præſidentes noſtri. Nam indignati quod peten
tes ipſos decemuiratum, & quẽ nunc accuſant, viceri qui viſi ſunt magis idonei bel
lum gerunt cum eis irreconcionabile. Et in hoc veniunt fatuitas, immo potius inſa
niæ, vt dũmodo viros iſtos apud vos criminentur, ſuſtineant totas patriã euertere.
Qui vaſtari vidẽtes ab hoſtibus regionẽ noſtram, videntes'q; eos iamiã venturos
ad vrbem. Non enim multũ eſt quod interiaces, cohortandi loco, excitandiq; iuue
nes ad certamem pro patria. Ipſis quoq; omni cum prõptitudine ac ſtudio, quantũ
vires talium patiuntur, patriæ opem ferentibus. De ornatu nunc vos reipub. conſi
derare æquum cenſent, magiſtratus'q; creare nouos. Et omnia potius quàm ini-
micos noſtros vlciſci. Nec hoc poſſunt intelligere ſe ſententias, immo vota efferre
impoſſibilia. Sic enim intueamini, ſenatus fiet conſultũ de comitijs. Deinde effe-
rent id in populum decemuiri ſtatuẽtes eis forum ab hoc tertium, quo enim modo
fiet aliquid decernendum à populo vere firmum, niſi fiat ex legibus. Deinde vbi
tribus tulerint ſuffragia, tunc ſenatum magiſtratus non conuocabũt, Et de bello cõ
ſultandum proponent. Per hæc autem comitiorum tempora tãta ipſe ſi ad vrbem
hoſtes veniẽt propinquabunt'q; muris. Quid agemus tunc claudi, dicemus ſcilicet
expectate, donec alios creemus magiſtratus. Perſuaſit enim nobis Claudius de re
nulla conſultare, neq; aliquid in populum efferre, neq; exercitus conſcribere, niſi an
te quod ad magiſtratus pertinet, cõſtituamus vt volumus. Abite igitur & cũ crea
tos conſules, alios'q; magiſtratus audieritis, & parata nobis omnia opportuna ad bel
lum, tunc venite facturi verba de reconciliationibus. Quando quidẽ incepiſtis nos
lędere, nihil ipſi à nobis paſſi, & quęcũq; per excurſiones damna nobis intuliſtis, ea
oĩa ęſtimata pecunijs, vt iuſtũ eſt capiemus, agreſtũ autẽ vobis exitiũ nõ cõputabi
mus. Neq; ſi qua mulier libera cõtumelię habita, aut per violentiã rapta eſt militã-
rẽ, neq; aliud quicq̃ intollerabile. Eſt illi iſta prouocãtibus nobis recipiãt, cõcedẽtes-
què ciuitati magiſtratus creare nouos, & oportuna ad bellũ parare, tunc veniãt pręs-
ces loco armorũ ferentes. O ingentẽ horum fatuitatẽ, quibus in mentẽ venit talia
delitare. Magnam noſtram indolentiam, ſi dicentibus iſtis talia non indignamur,
ſed audire ſuſtinemus, tãquã de hoſtibus ac non de nobis ipſi patria'que cõſultãtes.
Neque tollimus è medio nugatores, celeremq;' decreuimus vexatę regioni opem,
ac non armãtes robur omne ciuitatis ad illorum vrbes caſtra ipſi ponimus. Sed ma
nentes domi, decẽque obiurgantes viros magiſtratus'que nouos conſtituentes, dẽq;
ciuili ornatu ſpeculantes vt per pacem, ſinimus omnia regionis noſtræ hoſtiũ pote
ſtatis fieri. At extremũque in periculum de ſeruitute vrbiſque euerſione venimus,
bellum ire permittentes ad muros. Non ſunt patres ſanorum hominum hæc conſi
lia. Nec ciuilis eſt prouidẽtia, potiores publica vtilitate ducere priuatas inimicitias.
Sed peruicacię intempeſtiuę incõſultę'que ſunt infeſtationis calamitoſę'q; inuidię.

Quæ non ſint poſſidentes eam temperantes fieri. Sed has harum peruicacias abſre ſinite. Quæ vero decreta vrbi ſalutaria, vobis'que ipſis conſulẽtibus conuenientia, terribilia'que hoſtibus futura ſint, ego conabor dicere bellũ aduerſus æquos ſabinoſ que decernite. Legioneſque cum plurima promptitudine feſtinantia'que cõſcribite ad has vtraſque profecturas gentes. Cum vero finem vobis bellum pulcherrimũ habuerit, Reuerſæque fuerint in vrbem copię, & pax facta, tunc ornatu opportuno tempore reipublicæ ſpeculemini. Rationemque de omnibus à decẽuiris, quę in magiſtratu egerint petitote. Nouoſque create magiſtratus ac iudicia conſtituite. Proq; meritis vnumquẽque, cum id noſtrę poteſtatis fuerit ęſtimatæ. Hæc diſcẽtes, quod non rebus tempora, ſed res ſeruiunt temporibus, hoc a Cornelio dicta ſentẽtia, aſſurgentes poſt eum oẽs præter paucos, fuere illius opinionis. Alij quidem neceſſaria & pręſenti tempori cõueniẽtia iſta putantes eſſe. Alij vero declinantes, & colentes metu imperij decemuiros. Erat enim & pars non minima ſenatorũ perculſa magnitudine poteſtatis. Vbi vero plures dictę ſunt ſententię, Multoque cæteros ſuperare viſi ſunt, qui bellum decernabãt, tũc Lucium Valeriũ in vltimis ille euocarunt eum quem dixi ſtatim ab initio volentem aliquid dicere, ab eis eſſe prohibitũ. Is'q; exurgens huiuſmodi orationẽ habuit. Videtis patres horum decemuirorum inſidias, qui me in principio non permiſerint vobis dicere quę propoſueram. Et nunc fecere mihi in vltimis dicendi poteſtatem, cogitantes in quod quidem conſentaneum eſt. Quod accedens ipſe etiam ad ſententiam Claudij nihil prodero reipublicę. Cũ ſit a paucis cõfirmata aliã'que afferẽs ſentẽtiã pręter eas quę ipſis dictę ſunt. Etiam ſi optima propoſuero, fruſtra litium conſultor ero, ſunt enim facile numerabiles poſt me dicturi quidam, quos ſi etiam mihi omnes aſſentientes habuero quid amplius fiet mihi, ne minimã quidẽ partẽ habituro ſentẽtiarũ qui Cornelio aſſenſere. Sed nõ ego tamẽ iſta ſuſpicãs dubitabo ſententiã meã dicere. Quãdo eñ audiſtis oĩa, eſt in vobis optima eligere. De decẽuiratu igiť quẽadmodũ curet publica, quęcũq; optimus dixit Claudius, à me quoq; dicta exiſtimate. & qđ nouos magiſtrat' ante creari oporteat, q̃ de bello decernať, etenĩ dicta ſunt ab eo viro hęc optĩe. Verũ poſtq̃ conat' eſt Corneli' eã ſentẽtiã in ĩpoſſibile adducere, multa iteri futura oſtendens ciuilis diſpenſationis tẽpora, exiſtentem iam in manibus bello irridere'que res conatur haud opportunis irriſionibus, quibus multos veſtrum decipiens ſeduxit. Ego vobis econuerſo non impoſſibile eſſe Claudij ſententiã oſtendã. nam quod ea ſit inutilis dicere, ne vituperantium quidem eam auſus eſt aliquis, ac docebo vos quemadmodum regio tuta fiat, & dent poenas, qui ſunt auſi eã affligere, ac quo modo patriam reſumamus optimatum potentiã, & hęc ſiunt à nitẽtibus vnà omnibus qui ſunt in vrbe. neque aliquo in contrarium valente agere, nullam ego demonſtrans vobis ſapientiam, ſed geſtarum à vobis ipſis rerum exempla afferent. Vbi enim experimentum docet quid conferat, quid illic opus eſt ſpeculationibus, meminiſtis ab eiſdem gẽtibus vires alias, vt nũc in noſtrum, alias in agrum eodem tempore ſociorum noſtrorum irrumpere. Caio nautio & genicio cõſulibus nonus puto ab hoc, ſiue decimus eſt annus. Tunc igitur mittentibus vobis ad vtraſque has gẽtes, multam bonam'q; iuuentutem, alteri cõſulum coacto includere, exercitũ in locis aſperis, nihil agere prorſus licuit. Sed ob ſenſus eſt in vallo, erat'que idem in periculo, ne penuria cibariorũ caperetur. Nautio autem cõfidenti aduerſus ſabinos, ne

Nõ reb' tempora, ſed res ſeruiũt tẽporibus.

L.u. Valerij oratio.

ceſſarium erat cōfligere cum eis aſſidue, neque collegę poterat laborāti opem ferre.
Erat'que illud nō obſcurum quod direpto aduerſus equos exercitu, nec is qui erat ſa-
binis oppoſitus, ſatis reſtitiſſet coeuntibus vtris'que gētibus. Talibus igitur peri-
culis vrbem circūſtātibus, nec cōcordibus intra muros ciuibus (quod auxilium in-
uenistis) de nocte ipſi media in ſenatum cōuenietes, id quod quidem res omnes in-
ueniſſe cōfeſſum eſt, & labētem in infelicē caſum, vrbem erexiſſe magiſtratū, crea-
ſtis, vnum belli pacis'que dominum omnes alios extinguentes. Et ante diem deſi-
gnatus eſt dictator Lucius Quintius, is qui optimus. Nec ille quidem tunc in vrbe,
ſed in agro agens quæ, verò poſt hæc fuerint eius viri opera ſcitis, probè quod vires
idoneas ſtatim parauit periclitantemque liberauit exercitum, deque hoſtibus poe-
nas ſumpſit, ducem eorum etiam captiuū ducens. Et hæc omnia ille intra quatuor-
decim dies tantummodo conficiens. Et ſi quid aliud conquaſſatum erat in republi-
ca reſtituens. Secures faſceſque depoſuit, neque prohibens tunc quicquam fuit, vos
volētes vno die magiſtratū creare nouum. Hoc igitur exemplum imitantes opor-
tere puto vos quando nihil aliud poſſumus, dictatorem antequam hinc exeatis, di-
cere. Nam ſi hoc tempus præterimus non congregabunt decēuiri, nos amplius cō-
ſultaturos de re aliqua. Et vt fiat ex lege nobis dictatoris dictio interregē vos crea-
re æquum cenſeo, eligentes maxime idoneum ex ciuibus (vt eſt nobis conſuetum)
quando neque interreges neque conſules, neque vllum alium legitimum (vt nūc eſt
res) magiſtratum habetis. Nam his quidem viris præterijt magiſtratus tempus fa-
ſceſque eis lex aufert. Hæc ſunt patres quæ vos vt agatis admoneo & vtilia & poſ-
ſibilia. Ea vero quam Cornelius introducit ſententia, diſſolutio expreſſa eſt poten-
tiæ optimatum. Nam ſi ſemel hi decem ex hoc prętextu belli, domini armorū fiāt
vereor quidem ne eis aduerſum nos vtantur etenim nolentes illi faſces deponere.
Arma ſcilicet deponent. Hæc igitur cogitātes, cauete iſtos homines. Et eorū pro-
uidete fraudi. Eſt enim melius prouidētia, quam poenitētia. Eſtque prudentius ma-
lis viris non credere, quam qui ante crediderit, accuſare. Hanc ſententiam enunciā-
te Valerio gratioſam pluribus, vt ex voce ipſa coniectare facile erat. Poſtq; illum
aſſurgentibus, erat enim pars ſenatus ea iuuenum reliqua hæc eſſe optima exiſtimā-
tibus pręter paucos. Poſtquam omnes declararunt ſententias ſuas, oportebatque cō-
ſulta finem capere. Poſtulabat Valerius, vt decem illi proponerent rurſus diſcepta-
tionem, rogentes iterum ſenatores omnes ſententiam, & hæc dicens erat multis ſe-
natorum, volentibus retractare ſententias priores obſequens, verum volens Cor-
nelius permittere decemuiris educatum belli acriter repugnabat iudicatam eſſe di-
cens, iam rem & habere finem legitimum latis omniū ſententijs. Numerarique eas
volebat. nec agi quicquam noui amplius. Hæc cum ab vtroque dicerētur multa cū
ambitione, & clamore, & ſenatu diſſidente ad vtrāque partē. Volentibus alijs corri-
gi inornatum illius adminiſtrationis Valeriūque adiuuantibus, alijs vero peiora eli-
gentibus, & eis qui ſibi pericula ex mutatione ſtatus fore ſuſpicabantur Cornelio aſ-
ſentientibus, ſumentes cauſam decemuiri agendi quicquid vellent. Turbationem
ſenatus ad Cornelij ſententiam accedunt. Atque progrediens vnus eorum Appius
de bello inquit aduerſus Equos & Sabinos cogniturος, cōuocauimus vos patres po-
teſtatēque fecimus dicendi volentibus omnibus à primis vſque ad nouiſſimos, vo-
cantes quēque ſuo loco. Tribus autem pronunciatis ſententijs differentibus. Clau-

Melius prouidē-tia q̄ poe-nitentia vti.
Finis ora-tiōis. va.

dij

dij Cornelij, vltimiſque Valerij, iudicaſtis de eis vos reliqui, declarauitque vnuſquiſ
que audientibus omnibus, cui ſentētię accederet. His autem omnibus ex lege pera-
ctis, poſtquam pluribus veſtrum viſus eſt Cornelius optima propoſuiſſe, declara-
mus hunc vincere demōſtratamq; ab eo ſententiam ſcribentes efferimus. Valerius
autem & qui cum eo ſentiunt, quando ipſi conſulari potientur poteſtate, cauſas ſinē
iam habentes iniudicatas faciant. Si hoc eis placuerit, Et probata à vobis omnibus
conſilia irrita conſtituant, & his dictis iuſſoque ſcriba eligere ſenatuſcōſultū in quo
decretum erat, vt conſcriptionem exercitus bellique ducatum aſſumerent decem-
uiri, concilium diſſoluit. His ex rebus decemuiratus ſodalitatis homines, & ſeueri,
& feroces extabant tanquam cæteris ſuperiores facti. Et qui ne ſibi adimeretur po-
tentia perfeciſſent poſtquam fiebant ſemel armorum domini. Qui verò optime de
republica ſentiebant, mœſti ac territi, nullius amplius reipublicæ partis futuri do-
mū diuidebātur in multas partes, naturæ quidem magis degeneris hominibus, coa-
ctis om̄ia victoribus cōcedere. Sēq; addicere in ſodalitiā decēuiratus, minus autem
trepidis abſiſtentibus cura reipublicę. Et ad minime curioſam ſollicitamque ſe accō
modātibus vitā, eis verò quib⁹ inerat plurimū generoſi moris ſodalitates proprias
cōparantibus, conſpirantibus'q; inter ſe ad cuſtodiam ſui, ſtatus'que illius mutatio-
nem, harum autem ſodalitatum duces erant. Primi auſi in Senatu dicere de diſſo-
lutione decemuiratus. Lucius Valerius & Marcus Oratius munientes illi armis do-
mos ſuas & cuſtodiā famulorū firmā & clientum circa ſe habentes, ita vt nec violē
ti aliquid pati poſſent, nec reprę̄hendi timiditatis. Quicunque vero, neque colere ſu
periorū poteſtatem vellent, neq; quicquā reipublicę conuertere, neque vitā ſine ne-
gotio quietam viuere videbatur pulchrum, nec pugnare pro viribus facile quando-
quidem delere velle tantam potentiam ſtultum videbatur. Vrbem relinquebant.
Horum'que dux vir illuſtris erat Caius Claudius, Appij principis decemuiratus Caius
patruus. Promiſſa ſeruans quæ in ſenatu fecerat fratris filio, quando poſtulans, Claudius
vt poteſtatem deponeret, ei non perſuaſit. Secuta'que eſt eum multa amicorum,
multaque clientium turba. Hocq; incipiente, alia etiam ciuilis multitudo non iam
furtim aut pauci ſimul, ſed aperte & gregatim relinquebāt patriam ducētes ſecum
vxores & filios. Decem autē viri ęgreſentes iſta, primū quidem prohibere nitebа-
tur, claudentes portas, & homines aliquod corripientes. Deinde eos inuaſit timor,
ne prohibiti ad vim conuerterentur. Viſum'q; eſt rectum conſiliū, ſibiq; melius ex
tra pedes inimicos eſſe, quàm permanentes ſe conturbare. Reſerantes'que portas
permiſerunt abire qui vellent. Aedes vero eorum, & ſortem, & alia quęcunq; in fu
ga ferri non poſſent, referentes id delictum in deſertionē exercitus verbo publica-
bant, Re autem vera amicis ſuis tanquam populo empta largiebantur. Hęc vero
crimina addita prioribus multo infeſtiores erga decemuiratum fecere & patritios
& plebeios. Sed ſi tamen nihil eſſet peccatum vltra ſupradicta, videntur mihi illi
multum tempus permanſuri fuiſſe in eadem poteſtate. Nam cuſtodiens poteſta-
tem eorum ſeditio manebat adhuc in vrbe, ob multas cauſas, & per multa aucta tē
pora. Propter quę eam gaudebant vtriq; mutuo alterorum malis. Plebeij quidem
videntes patritiorū ſpiritus deiecto, nullius'q; rei amplius ſenatum dominū. Patri
tij vero cernentes libertatē plebeiorū amiſſam, nec vim ipſos habentes minimam,
ex quo eis tribunitiā poteſtatem decemuiri ademerant. Verū illi arrogantia vtētes

multa da vtrãq; partē,neq; belli moderati, neq; domí tēperantes, concordes omnes
ſieri coegerunt, ac diſſolui ſibi imperiū. Quanq̄ propter belliū, arma adepti eſſent,
Vltima autē peccata eorū, quę perditi ſunt à plebe, Hanc enim maxime inſectam
tes exacerbarunt fuere talia. Poſt decretū de bello propere conſcribentes exercitū
diuidentes'q; eum triſariam, in vrbe duas reliquerūt legiones, cuſtodię eorū cauſa
qui intra muros permanebant, quarum erat dux Appius decēuiratus princeps. Et
cum eo ſpurius Appius, tres'q; alias habentes hi duces, eduxerunt aduerſus ſabinos
Quintus Fabius,& Quintus Putelius, & Malius Raboleius. Reliquas autem accipien
tes, Marcus Cornelius,& Lucius Minucius, & Marcus Seruilius, & Titus Antonius,
& Vltius Cęſo duelius ad bellum, aduerſus equos ſunt profecti. Militabant autem
cū eo eis latini,& ab illis ſocijs auxilia non pauciora illa ciuili multitudine. Sed nihil
eis tamen ad votum ceſſit. Tantas nam'q; ducentes eos copias domeſticas tātas ſo
cias, continentes hoſtes. Quia nuper collecti eſſent qui militabant caſtra propius
eos poſuere. Commeatum'que eidem diſpoſitis per itinera inſidijs auferebant,
exeuntes'que ipſos pabulatum excipientes illi affligebant ac ſi quando equites cum
equitibus ad manus venirent, & pedites cū peditibus pugnantes ex acie. Ex omni
parte ſuperiores equi diſcedebant male, ſponte agentibus non paucis Romanorū in
congreſſibus, neque ducibus ſuis parentibus, neque ire aduerſus hoſtes volentibus.
Qui vero aduerſus ſabinos militabāt, minoribus vexati malis, vltro vallum relin
quere cogitarunt. Déque media nocte exercitū excitantes abduxerunt ex hoſtili
in agrum ſuum fugæ ſimilem ſacientes profectionē illam, donec ad vrbem Cruſtu
meriam haud procul Roma diſtante aduenere. At qui in Algido regionis equorum
caſtra poſuerāt, multas plagas accipiētes ab hoſtibus, & perſtare volentes in arduis,
Tanquā damna correcturi, miſerabiles res paſſi ſunt. Nam irruentes in eos hoſtes,
& qui pro caſtris ſtabant deturbantes, ſupergreſſi ſunt munitiones. Atque vallū oc
cupantes, paucos quoſdam reſiſtētes, interfecere. Plures vero perſequentes ipſi per
didere. Seruati autē ex ſuga vulnerati ab eis, pars maior, & amiſſis armis propè oēs,
deuenerūt in vrbē Tuſculū. Tabernacula nam'que eorū, & iumenta, & pecunias,
& famulos, omnem'que apparatū belli hoſtes diripuerant. Vbi vero ſunt hæc nūtia
ta in vrbe quicūque erant inimici decēuiratus, & qui prius occultabant odiū, tūc ſe
detegebant, gaudētes malis ducū actionibus. Erat'que iam circa Oratiū, & Valeriū
manus valida. Quos eſſe dixi optimatū ſodalitatis duces, Appius aūt & ſpurius ſug
gerebant collegis qui in exercitu erant, arma & pecunias, & frumentū, & cętera quo
rum indigebāt publica ſimul, & priuata, multa cū ſuperbia capiētes, & in locū amiſ
ſorū deligētes ex omni tribu, qui poſſent ferre arma eis mittebant. diligentēque ad
hibebant in vrbe cuſtodiam. occupantes locos eius opportuniſſimos, ne ſe laterent,
mouētes aliquid cū Valerio cōſpirabāt, admonebāt'q; collegas duces, exercituū per
archanos nūtios, vt aduerſantes ſibi perderēt. Clā illuſtres quidē homines, Palā ve
ro eos, quorū minus futurū eſſet ſermonis cauſas ſemper aliquas afferētes, vt vide
rentur iuſte mortui, atq; fiebāt iſta. Alij enim ad excurſiones ab eis miſſi, alij præſi
dio adducentibus cōmeatū, alij ad alios vſus bellicos deſtinati extra caſtra cū fuiſ
ſent nuſquam amplius videbantur. Humillimi vero aut fugę cogitatæ inſimulati,
aut delationis ad hoſtes Archanorū, aut ordinū inobſeruationis palā ad terrorē cęte
rorū perdebantur, fiebat'q; duplex militū exitiū familiariū, q̄ dē decēuiris in prelijs

aduerſus

aduerſus hoſtes occiſorum, & eorũ qui optimatũ cõſtitutionẽ cuperẽt ſub ducibus
amiſſorũ, multaq; etiã in vrbe talia ab Appio, & à collega eius perficiebant, atq; alio
rũ quidẽ quãq̃ pluriũ interẽptorũ minus fuit in multitudine ſermonis, vnius autẽ
plebeiorũ illuſtriſſimi, & q plurimas in reb⁹ bellicis demõſtrarat virtutes, mors cru
delis & impia perpetrata ĩ altero exercitũ vbi erãt tres duces, oẽs illic ſtãtes paratos
ad rebellionẽ fecit. Erat eñ qui occiſus fuit ſiccius, is qui in pugnis decertarat centũ
& viginti, ferens ex oĩbus prẽmia fortitudinis, quẽ abſolutũ iã per ẽtatẽ militia dixi
vltro belli aduerſus equos participẽ eſſe voluiſſe, octingẽtorũq; hoim cohortẽ ex=
pleto ex quoq; legib⁹ militiẽ tẽpore ob beniuolẽtiã eorũ in ſe adduxiſſe. Cũ quibus
miſſus ab altero cõſulũ ad caſtra hoſtiũ oppugnãda, ineuidẽs, vt videbat oĩbus exi
tiũ vallũ cœpit, vniuerſẽq; victoriẽ cõſulibus cauſa extitit. Hũc virũ multos ſpar
gentẽ ſermones in vrbe aduerſus duces exercituũ, vt ignauos & imperitos belli, Vo
lẽs Appius quã primũ tollere, in colloquia eũ prouocat humana volebat'que ipſum
perquirere de ijs qui fierẽt in exercitu, & quẽadmodũ poſſent corrigi erata ducum,
dicere ipſum hortabat. Poſtremoq; perſuaſit ei, vt in caſtra iret ad cruſtumeriã po=
ſita, poteſtatẽ habẽs legati. Eſt.n. oĩm ſacratiſſimum & honoratiſſimũ apud roma= Poteſtas
nos legat⁹, poteſtatẽ & vim habẽs imperãtis, inuiolabilitatẽq; & venerationẽ ſacer legati.
dotis. Vbi verò in caſtra venit, Suſcipientibus eũ cõmuniter ducibus, & rogãtibus
vt cõmilitaret remanens, etiã dona quẽdã dãtibus ipſis ei, alia'q; pollicẽtibus, dece=
ptus ille ab hoĩb⁹ improbis, prẽſtigijſq; verborũ, neſciẽs quod iſta inſidioſe fierẽt,
vir militaris morũq; ſimpliciũ, cũ alia ſuaſit eis quicũq; eſſe putabat vtilia: tũ pri=
mũ oĩm vt trãſferẽt caſtra ex ſuo agro ĩ hoſtilẽ admonebat, iacturas narrãs, quas fa
cerẽt eo loco cõſidẽtes & enumerãs emolumẽta quẽcũq; caſtra trãſferẽtes habituri
eſſent. Illi autem admonitiones ſe iucũde ſuſcipere ſimulantes, Et cur inquiunt nõ
tu huius motionis caſtrorũ dux es? locum ante ſpeculatus vallo oportunũ. Habes
eñ eorũ peritiam totiens ipſe militãs, & nos tibi cohortẽ dabimus electorũ iuuenũ
lẽuis armaturæ. Aderitque tibi propter ẽtatem equus & armatura tantos viros de=
cens. Suſcipiente autẽ negotiũ siccio, ac petente lẽues centum electos, nullã moram
interponens illi emittũt eum, nocte adhuc durante, & cum eo centum illos eligẽtes
ex amicis ſuis ſceleſtiſſimos, quibus mandant vt trucident eum virũ, mercedẽ ma=
gnam cẽdis pollicentes, vbi vero diſcedentes à caſtris venerunt in tumuloſum locũ
& anguſtũ, difficilem'que propter aſperitatem riparum tranſiri equo, niſi gradatim
vadenti, ſignũ dantes inter ſe cateruã faciũt, vt regreſſuri in eũ cõferri. Famulis aũt
ſubſcutarius quidã ſiccij bello ſtrenuus, ſuſpicatus eorum mentẽ, index fit domino.
Atque ille vbi ſe cõcluſum vidit in loco arduo, in quo nõ poterat vi equũ agere, deſi
lijt, ac ſtans nuper, ne ſe circumire poſſent, ſolum habens ſubſcutarium veniẽtes eos
expectat facientibus'que omibus in ſe impetum multis ipſis, circiter quindecim eo=
rum interfecit, bis'que totidem vulnerat. Videbatur'que cẽteros etiã occiſurus pu=
gnans, ſi obuij proceſſiſſent. Illi autem intelligentes quàm inexpugnabile quiddam
hoc eſſet. Et quod nũquã aggredientes eum caperent, manũ amplius conſerere de=
ſierunt. Atque diſtantes longius, Iaciebant alij in eum iacula, alij manum implen=
tes lapides, alijque fuſtes. Quidam autem progredientes ex tranſuerſis rupibus,
& ſupra caput eius facti, petras maximas ſuperne deuoluebant, donec tandem
multitudine ex oppoſito iactorum, ac ſuperne demiſſorum grauitate eum confecẽ

rũt. Taliq; igiť ſiccios potitus eſt fato,q vero cedẽ peregerãt,redeũtes in caſtra ſau
cioſq; adducẽtes ſparſere ſermonẽ,quod apparãs eis hoſtiũ cohors ſicciũ interfece-
rãt & cȩteros,q in eã primi incidiſſent. Et quod vix ipſi multis vulneribus acceptis
effugerãt, videbãtur'q; illi oĩbus dicere credibilia. Sed nõ latuit tñ, id facin⁹ quãuis
facta cȩde in ſolitudine,nullũq; ea habẽte iudicẽ,fato ipſo nõ permittẽte,mortaliaq;
oĩa inſpectante iudicio,coargutũ'q; eſt ſcȩlus ipſum indubitabilibus cõiecturis. Nã
qui in caſtris erãt,putantes hunc virum dignũ publica ſepultura,& honoribus vltra
cȩteros excellẽtibus propter multa quidẽ alia. Maxime vero quia legatus ipſe,per-
q; ȩtatẽ à bellicis certaminibus liber in periculũ tamẽ ſe volẽs pro cõmuni vtilitate
dederat, decreuere cõueniẽtes in vnũ ex tribus legiõibus egredi ad inquiſitionẽ cor
poris, vt cũ multa ſecuritate & honore referreť in caſtra. Cõcedẽtibuſq; iſtud eis du
cibus metu, ne quã exhiberẽt de re ſuſpitionẽ pulchritudini ipſi cõſilij cõuenientiq;
aduerſantes officio, captis armis exiere. Et vbi ventũ eſt ad locũ, vt viderũt neque
ſyluas,neq; valles, neq; locũ quẽq̃ aliũ cõmuniter opportunũ inſidijs. Sed & nudã,
& illuſtrẽ & anguſti trãſit⁹ rupẽ. Suſpicati ſunt quãprimũ quòd geſtũ erat. Poſteà
accedentes ad mortuos, vt videre proiectũ ſicciũ, Ipſum minime ſpoliatũ, ſicq; cȩ-
teros mirabãtur ſi vincẽtes inimicos hoſtes,neque arma ademiſſent eis,neque ipſos
ſpoliaſſent,percurſanteſq; circũ oĩa,vbi nullũ equorũ aut hominũ veſtigiũ inue-
nere,prȩter ea qui in via erãt immachinabilẽ rem putarũt apparuiſſe illis hoſtes nõ
apparẽtes ſibi tanquã volucres volãtes aliquas ſuauiter. Superq; omnia iuſta & cæ-
tera maximũ eis argumẽtũ videbatur. Nõ occiſi viri illius ab hoſtibus,ſed ab ami
cis,quod nullus hoſtiũ mortuus inueniretur. Neque eñ putabant inultũ mortuum
eſſe ſicciũ robore & animo conſtantiſſimũ, neque ſubſcutariũque & alios cũ eo ca-
dẽtes, præſertim geſta ad manus pugna. Cõiectabant aũt iſtud ex vulneribus quæ
multa habebat ſiccius, alia lapidibus craſſis, alia iaculis, alia'que gladijs, ſic'que ſub-
ſcutarius interemptique ab illis omnes, Gladijs aut lapidibus,aut iaculis, ſagitta au-
tem apparebat nulla. Indignatio deinde ſecuta eſt omnium & clamor, multus'que
comploratus,& vbi defluerunt hanc calamitatem, attolentes mortuum, deferẽteſq;
in caſtra,multa in duces conuicia iaciebant. Poſtulabãt'que maxime, vt ex lege mi
litari homicidæ necarentur. Sique minus, ſaltem iudicium eis traderent, Erant-
quẽ multi volentes eos accuſare. Vbi vero non exaudiuerũt duces, Sed eos viros oc
cultarunt,diſtuleruntque iudicia,dicentes romæ ſe ea daturos volentibus illos accu-
ſare, cognoſcẽtes illi eſſe ducum has inſidias. Siccium quidẽ ſepelire,elationẽ faciẽ-
Finis ſic-ij. tes illuſtriſſimam,rogum'que cumulantes maximum. Alia quoque pro viribus ini
tiantes, quæ in ſupræmũ honorem ferri viris ſtrenuis lex vult decemuiratu verò
ijdẽ alienati ſunt oẽs,deq; defectione cogitabant. Apud cruſtumeriã igiť & fidenas
exercitus,propter Sicci legati mortẽ,prȩſidẽtibus inimicus erat. Cõſidẽs vero in al
L. vergi. gido equorũ regionis alter, Et quæ in vrbe erat multitudo oĩs bellũ cum eis ob has
cauſas geſſit vir plebeius Lucius verginius nemine in reb⁹ bellicis deterior cohortiſ
q; habẽs cuiuſdã ducatũ in quinq; illis legionibus ſtatutus aduerſus equos militanti
bus,ſiliã habebat oĩm romanarũ virginum formoſiſſimã,primumq; ferẽtẽ nomẽ,
deſponſatam Icillio, vnius virorum tribunitiarum ſiccij filio. Qui primus conſti
Appius. tuit tribuniciam poteſtatem, & accȩpit primus, hanc puellã cum ſpectaſſet iam nu
bilem Appius claudius decẽuiratus princeps, legentẽ in ludo literarũ (erãt enim pue

rorũ

rorum ludi tunc circa forũ) ſtatim captus eſt pulchritudine puellæ. Adhuc magis
extra ſenſus fuit coactus ſæpe ludum prętergredi victus iam affectu, cumq; eã non
poſſet ſibi matrimonio coniungere iã nuptam alteri. Ipſe'q; etiam vxorem habens
nolens'que pręterea plebeij generis vxorẽ capere, ob deſpiciẽtiã cõditiõis eius. Pręterque legẽ quam ipſe in duodecim tabulis ſcripſerat. Primũ quidẽ conatus eſt corrũpere puellã donis, mittẽs aliquas ſemper ad nutrices eius fœminas. Erat enim orbata matre puella, ac dãs multa plura'q; datis pollicens. Inhibuerat aũt tẽptãtibus
nutrices fœminis, ne efferẽt quis puellę amator eſſet, ſed eſſe vnũ tñ diceret valẽtiũ bene, quibus vellẽ maleq; facere. Vbi vero nihil eis pſuaſit, ſed maiore q̃ pri⁹ cuſtodia ſeptã virginẽ animaduertit, inflãmatus ex affectu cogitauit impudẽtiorem
viã. Ac ſummittẽs ex clientibus ſuis quẽdã Marcũ Claudiũ hominẽ cõfidentẽ, & M. claud.
ad omne miniſteriũ paratũ in arato ei affecta ſuo. Et edocto eodẽ quęcunq; ipſum
agere vellet & dicere, emittit eũ ducẽtẽ ſecũ cõplures impudẽtiſſimorũ hominũ, atque ille ad ludũ veniẽs puellã capit. Volebat'q; palã per forũ eã abducere. Clamore autem exorto, multa'q; concurrente turba, prohibitus ducere, quo vellet puellã,
Vadit ad magiſtratũ. Sedebat autẽ ſolus in tribunali tunc Appius, quęrens pecunias
ac ius dicens indigentibus. Volente ita'q; eo dicere. Clamor vndique & indignatio
erat ex circũſtante turba poſtulantibus omnibus expectari, donec virginis cognati
adeſſent. Iuſſit'q; Appius ſic fieri, breuiq; affuit auũculus puellę Publius Numitorius,
amicos multos & cognatos ſecum ducens: Vir ipſe inter plebeios clarus. Neque
multo poſt ſponſus Icillius manum ipſe quoque circum ſe habens iuuenum plebeiorum firmam. Is'que vbi tribunal adijt anhelans adhuc attollens'que vocem, iubebat illum dicere, quiſnam eſſet auſus tãgere puellam ciuem: Et quid ſibi idẽ volẽs.
Silentio autẽ facto, Marcus Claudius, is qui puellã cęperat huiuſmodi orationẽ habuit. Nihil à me, nec proteruũ, nec vioẽtũ geſtũ eſt in puella Appi Claudij, Sed Claudi.
dominus ex lege duco, ac quẽadmodũ hæc mea ſit diſce. Eſt mihi famula paterna oratio.
valde diu ſeruiens. Huic pugnãti vxor Verginij familiari eidẽ & ſe adeũti pſuaſit,
vt ſi pareret, traderet ſibi infantem. ea'que ſeruans promiſſa cum enixa eſſet hanc
filiam apud nos, finxit peperiſſe ſe abortum, tradit'que infantẽ Numitorię, quę eã
ſibi ſubdens educat. Filiorũ ipſa neque maris neq; fœminę mater alicuius, latuerunt
aũt prius hęc me quę nũc per indiciũ cõperi. Habeoq; huius rei teſtes multos & bonos perſcrutatuſq; ipſe famulã ad cõmunẽ legẽ oĩbus cõfugio, quę nõ ſubdẽtiũ, ſed
matrũ eſſe filios iuſtũ cenſet, liberarũ liberos, ſeruarũ ſeruos ipſos ſequentes dominos quoſcũq; matres eorum habeant. Per hanc igitur legem poſtulo ſeruę meę filiã
abducere, iudiciũ etiam ſubire volens. Sique aliquis ſibi eam vendicet vades dare
idoneos ſiſtendi eam ad iudiciũ. Si vero celerẽ vult aliquis fieri cognitionem, ſum
paratus ad dicendam ſub te ſtatim cauſam, neque corpus vadere, aut rebus alijs dilationes afferre. Vtram vero vellint iſti harum electionum capiant. Hæc cũ dixiſſet
Claudius multis additis precibus ne deterior aduerſarijs fieret: Quia cliens ei erat,
& fortunæ homo humilis. Suſcipiens ſermonem auunculus puellæ, & pauca dicens
eaq; ipſa ad magiſtratũ dici cõuenientia, patrẽ eſſe ait puellę ex plebeijs hominibus
Virginiũ abſentem ipſum militantẽq; pro patria, matrẽ vero fuiſſe Numitoriã ſuã
ipſius ſororẽ fœminã pudicã & bonã, eãque nõ multis ante annis mortuã, educatãque eſſe virginẽ vti liberã & ciuẽ decet atque nuptã ſecundũ leges eſſe eã Icillio ſi

nemq; iam habiturũ fuiſſe matrimoniũ, niſi bellum cum equis citius extitiſſet, cũ=
que eſſet anni haud minus quindecim præteriti, intra hoc tempus nihil tale vnquã
dicere aggreſſum eſſe ipſis claudiũ. Poſtea verò quã nubilis puella viroque matura
fuerit, & excellere videatur forma, tunc venire amantem ipſum impudentiſſimam
confingentẽ calumniã, non à ſe ipſo, ſed ab homine putante ſibi cupiditatẽ omnem,
quoquomodo cæteros gratificari oportere, litẽ igitur de filia defenſurũ eſſe patrem,
inquit, ipſum cum veniſſet ab exercitu corporis aũt vẽdicationẽ, quã opus eſſet fie=
ri ſecundũ leges ipſum ſe inquit eſſe peracturũ, qui ſit puellę auũculus, iuſtaque ſubi
turus, nihil poſtulans, neque extraneũ, neque quod non ſit iuſtũ cęteris romanis da=
ri, niſi etiam iuſtũ ſit dari omnibus hominibus, cum ducatur corpus aliquod in ſerui
tutem ex libertate non auferentẽ aliqua libertatẽ, ſed cuſtodientẽ ipſam dominum
eſſe corporis vs'q; ad finẽ iudicij. Dixitque multas ob cauſas cõueniens eſſe Appio,
vt cuſtodiret hoc iuſtũ, primũ quia hãc legẽ ipſe ſimul cũ alijs in duodecim tabulis
ſcripſiſſet, deinde quia eſſet idem decemuiratus princeps. Superq; his decẽuiratum
cum cõſulari tribuniciaq; poteſtate ſumpſiſſet, cuius optimũ opus eſt imbecillibus
deſertiſque ciuibus opem ferre, poſtulabatq; vt confingientis ad ſe virginis miſerere
tur, iã pridem matre orbatę, deſertęque etiã nunc à patre, in periculo'que poſitę non
pecuniarũ patrimonialiũ amittẽdarũ, ſed viri & patrię, & (quod maximũ videtur
eſſe) humanorum bonorũ corporis proprij libertatis, deflens'q; contumeliã in quã
tradenda eſſet puella, multãque cõmouens aſtãtiũ cõmiſerationẽ de tẽpore poſtre
mo litis hoc dixit. Quandoquidẽ finem eius celerem vult claudius, dicẽs nihil ſe in
iuſte egiſſe, annis iam quindecim elapſis, aliquis quidẽ alius decertans de rebus tãtis
acerba ſibi pati videretur, indignareturq;, vt verimile eſt, niſi obtineret poſtulans fa
cta pace, & cũ reuerſi eſſent oẽs qui nunc ſunt in exercitu, defendi tũc cauſam, cũ &
teſtium & amicorum eſſet & iudicium litigantibus vtriſq; copia, res ciuiles & mo=
deratas proponens reique publicę romanę conſuetas. Sed nos inquit orationũ nihil
indigemus neq; pacis, neque turbae, amicorum autẽ iudiciũ, neque rẽ in tẽpora iudi=
cialia differimus. Sed & in bello & in pęnuria amicorũ, & ſub nõ ęquis iudicibus to=
lerabimus ſubito defendere, tantum a te petentes Appi, quoniã ſit ſufficiens puellæ
patri ab exercitu reuerſo, ad deplorãdas fortunas proprias, & per ſe ipſum litẽ defen
dere. Talia dicẽte numitorio, turbaque circunſtante clamore ſignificante illũ iuſta
Verba poſtulare. Cõtinẽs ſe parũper Appius, ego inquit legem nõ ignoro de vadatione du
Appij. ctorũ in ſeruitutem poſitã, qui non ſinit eſſe corpus apud auferentes vſq; ad finẽ li=
tis, neque eam, quam ego ſcripſi diſſoluerem vnquã volens, tamen illud iuſtum pu=
to, duo cum ſint vendicantes hoc corpus ſibi dominus & pater. Si vterque adeſſet,
patrẽ tenere corpus vs'que ad iudicium, ſed quando ille abeſt, dominum id abduce=
re. Vades dantem idoneos, ſiſtendi illud ad magiſtratũ, cum pater eius affuerit. De
vadibus autem & æſtimatione, ac ne vlla vos re ſitis inferiores in cauſa, ego multam
numitori adhibeo prouidentiam, ſed nunc puellam trade. Hũc tunc finẽ inferẽte
Appio, multus fiebat fletus ſuper virgine à circunſtantibus eam fœminis & plan=
Verba gor, multus'que clamor, & indignatio à circunſtante tribunali turba. Dicturus
Icillij. vero ſponſam Icillius inſerit ſe ei, & dicit. Non me viuo Appi abducet hanc aliquis,
ſed ſi videtur tibi legẽ ſoluere, iuſta confundere, libertatem'que nobis auferre, ne=
ga amplius exprobratam vobis tyrãnidẽ, Sed deciſo mihi collo, & hãc adhuc qui=
cun'que

cũq; videt̃ tibi,& virgines mulieres'q; cęteras,vt ĩtelligãt iã aliquãdo romani ſe ꝑ
liberis ſeruos factos, nihil'que illi deinceps fortuna ſua maius ſentiant. Quid ad
huc differs? ac non ſanguinem meũ ante tribunal tuũ coram omniũ oculis fundis?
Scito tantum hoc clare, quod aut magnorũ malorũ romanis, aut magnorũ bono=
rum initium mors mea erit. Adhuc autem loqui volẽtem iuſſi à magiſtratu licto
res arcebant eũ à tribunali,ac parere iudicatis iubebant, volebat'q; Claudius puellã
capiens abducere. Auunculo,ſponſo'q; obſiſtentibus. Vidẽtes autẽ luctum miſera
bilem,qui tribunal circunſtabant vnà omnes exclamarunt. Nullius'q; momẽti du
centes poteſtatẽ ſuperioris,contendunt obuiam violatoribus,ita vt incurſum eorũ
timens Claudius virginem dimittere,& ſub pedes ducis confugeret. Appius autẽ à
principio perturbatus efferatos omnes videns,dubitauit diu quid agi oporteret. De
inde Claudio ad tribunal vocato, & cum eo pauca collocutus vt viſum eſt, ſignifi=
cans circunſtantibus vt quieſcerent, dicit talia. Ego plebeij cautionẽ de vadatione
corporis per Claudiũ. Poſtq̃ video vos exaſperatos ad hanc declarationẽ omitto,
volens'q; gratificari nobis, perſuaſi clienti meo, vt ſinat cognatos virginis vades
dare, donec pater eius adſit.. Abducite igitur numitori puellam, & vadimoniũ ſi=
ſtendi eam in craſtinũ firmate. Sufficit enim vobis hoc tẽpus ad nũtiandum hodie
Verginio,& cras intra triũ aut quatuor horarũ ſpaciũ ad adducendum è caſtris. Pe
tentibus autẽ eis plus temporis,nihil amplius reſpõdens ſurrexit, tolliq; ſellã iuſſit.
Atq; vbi è foro abijt,mœſtus & per affectũ furens,cogitur nõ amplius tradere co
gnatis virginem. Sed quãdo illa per vadationẽ producta eſſet, vi eam abducere ma
iorem ſibi cuſtodiam aſſiſtens,ne à turbis violaretur,ac loca circũ tribunal cateruis
ſodalium clientum'que pręoccupãs,& vt honeſta cũ excuſatione hoc ageret,nõ ad
ueniente ad vadimoniũ patre, dat fidiſſimis equitibus epiſtolas in caſtra mittens
eos ad Antonium legionis ducem,in qua militabat Verginius.poſtulans'q; vt eũ de=
tineat in diligenti cuſtodia,ne ſe lateat de filia audiens, fugiens'que è vallo. Cæterũ
præuenerũt eum pręmiſſi ab alijs vs'que ab incipiente controuerſia,neceſſarij puel
lę numitorij filius frater'que Iccilli. Egregię indolis adoleſcẽtes iuuenilis'que pleni
impetus effuſis habenis ipſi adigentes flagellis equos feſtinantes'que iter. & Vergi=
niũ de his quæ agerentur certiorẽ facientes, ille autẽ veram cauſam cellans Anto=
nium,neceſſarij'que ſui arti cuiuſdam mortẽ,ſe audiuiſſe fingens,cui funus & ſepul
turã ꝓcurare oporteret ipſum ex lege,dimittit̃ circiter lucernarũ accenſciões. Per
git'q; vna cũ iuuenibus ꝑ vias alias,timẽs perſecutionẽ ab exercitu,ſimul & ab vrbe
(qđ etiã euenit). Nã accipiẽs Antonius epiſtolas circiter primã vigiliã,emiſit alia ad
cõprehendendũ eum equitem. Et ex vrbe emiſſi alij, tota nocte obſeruauerunt ab
exercitu ferentem viam. Vbi vero nunciauit quidam Appio veniſſe Verginiũ,ex=
tra ſenſum factus fuit ad tribunal magno cũ comitatu per'que cognatos producit
puellam,iuſſit quodcunque factum eſſet,illique aduenıſſent, Claudius eoſdem rur
ſus ſermones percurrit. Poſtulans fieri iudicem eius rei Appium nullam ipſum in=
terponentem moram. Cum & iudex adeſſet & teſtes familiam'que ipſe traderet
in quibus omnibus multa inerat ſimulata miſeria, ſi non æquis potirentur iuribus,
vt antea fuerat, quia cliẽs eſſet Appij Claudius, multa'que adhibebatur adhortatio,
vt non ille miſeriora dicentibus, ſed iuſtiora poſtulantibus, eſſe vellet auxllio. Pa
ter autem puellæ reliquique neceſſarij defendebant ſubditionem, multa iuſta'que

dicētes & vera. Tanquam neque cauſam vllam ſubditionis rationabilem habuiſſet
numitorij ſoror, vxorē'que Vergini, virgo viro nupta iuueni, neque multo nuptias
pariens. Ne ſi quidem maxime voluiſſet alienum genus in propriam domū intro=
ducere. Cur alienæ ſeruę potius infantem ſuſciperet, quàm fœminę liberę eique ge=
nere aut amicitia coniunctę, a qua fidenter haberet & certum id quod ſuſcepiſſet, po
teſtatemque habentem ipſam dicebant, vtrius ſexus vellet prolē capiendi, marem
potius electuram fuiſſe ſubitum quā puellam, parientem enim fœminam, qui filijs
indigeat diligere & educare oportere quodcunque ei natura afferat. Subdentē verò
veriſſimile eſſe melius quā deterius capere ad indicē aūt & teſtes, quos ſe Claudius
multos & idoneos exhibiturum dicebat. Adhibebant ex probabilibus rationē, tan=
quam nunquam rem ſilentio indigentem, & per vnam ſumminiſtrari valentē egiſ
ſet palàm & cum teſtibus liberis munitoria, vt puellam educatam ſibi poſtea matris
domini eriperent. Tempuſque aiebant non paruum ipſum quidem eſſe argumento
quòd nihil ſani diceret accuſator. Non enim indicē aut teſtes quindecim annos ſe=
cretam habituros fuiſſe ſubditam. Sed & adhuc prius dicturos, criminanteſque illi
accuſatorū fides vt non veras, neque congruas poſtulabant opponi eis ſuas ipſorum
fides, multas illi & inſignes nominantes fœminas, quas vidiſſe dicebant grauidam
numitoriam ex mole ventris atque pigritia, præterque iſta oſtendebat ipſas quæ in
partu puerperioq; affuiſſent ob cognationem. Et quid illa pareret vidiſſent, poſtula=
batque eas examinari. Et (quod erat argumētum omniū clariſſimnm) multis viris
mulieribuſque atteſtantibus, non tantum liberis, ſed & ſeruis dicebantque illi hoc ad
extremum quod matris lacte nutrita eſſet. Hæc infans eſſe autem illud immachi=
nabile, impleri lacte mamas fœminę non parientis. Hæc & multa his ſimilia adhi=
bentibus ipſis fortiſſima & quæ in contrarium rationes recipere nō valerent, multā
que permiſcentibus ex calamitate puellæ cōmiſerationem, alij quidem om̄es quicū
que iſtos ſermones audierāt, formæ'que illud miſerabile animo cōcipiebāt quotiēs
ſpectarent virginem. Nam in veſte ipſa ſordida mœſtę'que aſpiciens, pulchritudi
nemque conſumens oculorum rapiebat ad ſe aſpectus omniū. Adeo ei ſupra homi
nem forma aderat quędam & gratia fortunę abſurditatem deflebant. Ex quibus bo
nis in quas cōtumelias improperia'que decideret ſubibatque eos illa cogitatio, quod
ſoluta libertatis lege, nihil erat quòd prohiberet. Suas quo'que vxores & filias pati
eadē quæ illa. Hæc igitur & multa alia his ſimilia cogitantes, & inter ſe colloquētes
Appius. flebant. Appius aūt vt vir ſenſu per naturam non valens, magnitudineque poteſta
tis corruptus tumido animo, & ardentibus amore viſceribus, neque ad ſermones de
fidentium mentem adhibebat, neque lachrymis puellæ frangebatur, condolentiam
que aſtātium irato accipiebat animo tanquā ipſe maiori dignus eſſet miſericordia,
grauiora patiens propter illam ob quam in ſeruitutē trahebatur formæ excellentiā.
Per hæc igitur omnia ſtimulatus & inſaniens ſermonem eloqui ſuſtinuit impuden
tem, per quem manifeſtus fuit ſuſpicantibus finxiſſe ipſum aduerſus virginem calū
niam, & opus eſſe auſum agere tyrannicū & crudele. Nam dicentes adhuc eos, iu
bens deſinere. Vbi id factum eſt, atque omnis per forum turba impetū accępit, deſi
derio adducta cognoſcendi quę ab eo dicerentur, ſæpius conuertens faciem huc &
Appij ſen illuc, & caterua amicorū quibus forum occupauerat oculis dinumerans hæc dixit.
tentia. Ego de hac re Vergini, & ò vos, qui cum eo adeſtis, non nunc primum audiui, ſed

adhuc antiquius,& priuſquam hunc ſuſciperem magiſtratum. Quo autẽ modo cognouerim audite. pater claudij huius moriens, voluit me filium hũc ſuum puer qui relinquebatur tueri,ſunt enim domus iſti nõſtræ clientes ex progenitoribus tutelę, itaque tempore indicium factum eſt de puella mihi quemadmodũ ſubdidiſſet eã ſibi munitoria accipiens à ſerua Claudij,ac rem diſcutiens repperi ita eſſe. Attingere autem me ipſum hoc negotium non conueniebat. Putaui enim eſſe melius relinquere poteſtatem huius filio cum vir eſſet vtrum ipſe ancillam abducere, an abſoluere eam vellet altoribus,accipiens precium aut etiam gratis largiens. Hoc autem in tempore ego ciuilibus actionibus inuolutus, non amplius res claudij curę habui, huic autem proprium vt veſter recẽſenti cenſum reddito de ancilla indicio, ſicut & mihi prius ſanè nihil iniuſtum petitur ſi vult natam ex ſerua ſua abducere. Si enim alteruter alteri perſuaſiſſet,pulchre res haberet. Poſtquam aũt in controuerſiam res venit,& teſtor ego, et iudico hunc eſſe ancillæ dominum. Vbi vero hæc audiuerunt quicũ'que aderant viri integri,iuſtaque dicẽtibus aduocati, intendentes in cœlum manus exclamarunt comploratu & indignatione mixtum eiulatum, decemuiratus autem adulatores adhortantem, valentemque augere fiduciam potentibus vocem attollebant. irritato autem foro, om̃iſque ſermonem generis & affectionũ pleno,edicens Appius ſilentium. Niſi inquit deſinatis ſeditionem ferẽtes in vrbe & tanquam duces aduerſantes nobis turbulẽti ipſi & nuſquã vtiles,neque pace,neque bello neceſſitate coerciti cedetis, ne putetis hæc pręſidia quę in capitolio ſunt & in arcibus, eſſe à nobis aduerſus externos hoſtes parata, ac vos intus ſedentes corrumpere in vrbe omnia permiſſura. Sententiam igitur capientes meliorem iſta quã nunc habetis,vos quibus nihil eſt negotij abite ſi ſapitis,& res noſtras curate. Tu aũt habens ancillam Claudi,duc eam per forum timens neminẽ. Erunt enim tibi comites duodecim ſecures Appij. Vbi verò hæc dixit,alij quidem gementes,frontem'que ferientes,neque lachrymas cohibere valentes,deceſſerũt è foro, abiebatque puellam complexam patrem & oſculantem, ſuauiſſimiſque appellantem vocibus. In tali autem malo Verginius, opus animo concipit ſanè patri erumnoſum & amarum, verũ libero viro,magnificique ſenſus decens. Petita enim amplectendi filiam, vltimarũ ſalutationum venia, & colloquẽdi,quęcunque vellem, ſolus cum ſola priuſquam e foro duceretur. concedente iſtud duce & inimicis paulum decedentibus ſuſcipiens ſolutam, & defluentem, ſéque detinentem, primum reuocauit. Deoſculatus'que eſt,ac liquorem lachrymarum deterſit, deinde eam paulatim ſubtrahens, vbi propè tabernam Lanij cuiuſdam fuit, arreptum de menſa eius cultrum per viſcera exegit filiæ. Hoc tantum dicto, liberam te & honeſtam filia ad manes progenitorũ mitto. nam viuenti neutro horum per tyrannum tibi potiendum erat. Exorto autem clamore, habens cruentatum gladium,totus'que perfuſus ſanguine, quem puellę ſuflarat cędes, currebat per vrbem furibũdus, vocans'que ciues ad libertatem, atque percuſſis portis,aſcendit equum,qui ei paratus erat, contenditque ad exercitum, Icilio & Munitorio adoleſcentibus,qui eum à caſtris adduxerant, tunc etiam comitantibus,ac ſequente quoque eum plebeiorum turba alia non pauca, ita vt eſſent circiter quadraginti. Appius autem vt puellę caſum cognouit,è ſella exilijt, perſequique Virginiũ volebat, Multa dicens agẽs indecora, Cęterũ circũſtantibus cum amicis,& vt nihil peccaret poſtulantibus, abijt erga oẽs indignatus. Ego iam domi manente, nuntiant

Appij oratio,

Vergini' propriã filiam peremit,

quidam ſodalium, quod circa cladem puellæ Icillius ſocer patruus'que Numitorius
cum amicis alijs, cognatis'que ſtantes, fanda & infanda dicunt aduerſus eū, vocant=
que populum ad libertatem. Ille autē prę iracundia mittit lictorum aliquot duci iu=
betis clamātes in carcerem, & efferri cadauer è foro. Rem faciens ſtultiſſimã, mini
mé que temporibus congruam. Nam cū eum oportuiſſet mitigare turbam, qui iu=
ſtam ire cauſam habuiſſet, cedentem ipſum ſtatim tempori, poſtea'que alia excuſan
tem, alia deprecantē, alia aliquibus alijs beneficijs recuperantem. Adductus idē ad
uiolentius, coegit eos in amentiam conuerti, neque enim permiſerūt circunualantes
trahi mortuam, neque in carcerem eos viros duci, ſed inclamantes qui vim afferēt
impulſu eos, ac verberibus expulerunt è foro, ita vt cogeretur Appius cum amicis
pluribus & cliētibus in forum ire cohiberi iubens & arceri ex compitis qui in eis per
ſtarent. ſentientes autem cōſilium egreſſus eius Valerius & Oratius, quos eſſe dixi
principaliſſimos libertatis recuperatorum, multã bonam'que iuuentutē circū ſe du
centes, ante mortuã conſiſtūt. Et vbi propè fuit Appius, primū quidē inodioſa ver
ba & improperia aduerſus licētiam eorū prorupere verbis, deinde etiam opera adij=
cientes ſimilia, ferientes'q; & auertētes obuios. Appius aūt mœſtus, ex ea præter ſpē
punitione neque habēs quid aduerſus hos viros ageret, viam ire cogitauit exitioſiſſi
mam tanquã enim adhæreret ei adhuc multitudo. Aſcendens ipſe in ædē Vulcani
populum ad concionē euocauit. Accuſareq; conatus, eſt illorū virorū iniquitatē &
cōtumeliam, tribunicia ipſe poteſtate & ſpe leui elatus, quod cum eo ſimul populus
indignatus permitteret eos viros de rupe deijci. Valeriani autem alteri fori locum
occupãtes, deponētes'q; corpus virginis in loco vnde oībus futurus eſſet cōſpicuus
concionem alterã congregarunt, multam inferētes Appij ſociorum'q; accuſationē.
Oportebat autem (quod quidem veriſimile eſt) vt quos moueret dignitas illorū vi
rorum, & quos puellæ miſeratio grauia, & à grauibus ob infelicem decorē paſſę, &
quos ipſum veteris conſtitutionis reipublicæ deſideriū in hanc concionem hortare
tur, plures ipſi alijs congregarentur, ita vt pauci quidam circa Appiū fierent reliqui
decemuiralis illi factionis, in quibus quo'q; erant aliqui nō amplius magiſtratui il=
li obedientes ob multas cauſas. Sed ſi aduerſariorum res valuiſſent, libenter ipſi in
decemuiros incurſuri. Videns autem ſe deſertum Appius: coactus eſt mutare ſentē
tiam, foro'q; decedere. Quod maxime ei profuit. Nam immiſſus eſt in poteſtatem
plebeiorum pulchras eis perſoluiſſet pœnas. Poſt hæc autem potiti quanta vellēt
poteſtate Valerius & Oratius, ſermonē aduerſus decemuiratū intulere confirman=
tes qui adhuc dubitarent, magis'que item alienarunt ciuilem turbam à decemuira=
tu cognati virginis ferentes in forū lecticam, alium'que ornatum ſepulchralem q̃

Funebris pōpa virginis.

poterant pretioſiſſimū comparantes, electionē facientes corporis per illuſtriſſima
vrbis compita. Vnde à pluribus conſpiciendi eſſent, exiliebant enim ex ędibus, mu
lieres, & virgines, deflentes hunc caſum, flores'que aliquę, & coronas aduerſus lectu
lum inijcientes, alię zonas & balteos, alięque vittas virginalis comę, & quędam itē
retortos crinium detōdentes circinos, homines autem capiētes aliqua ex proximis
officinis, alia pretio, alia gratia, oblatis donis ornabant funeris elationem, ita vt id fu
nus per vrbem celebre duceretur. Promptique omnes fierent ad diſſoluendum de=
cemuiratum, niſi quod qui ſentiebat eum eo magiſtratu tenentes arma magiſtra=
tum eis metum afferebant. Nec Valerius & Oratius cenſebāt per ciuilem ſangui

nem

nem contentionē tolli oportere,& in talibus quidem perturbationibus vrbs erat, cęterum Verginius,quem dixi ſua manu filiam occidiſſe, agens equū pro viribus aduenit circiter accenſionem lucernarū ad caſtra in Algido, talis qualis ex vrbe excurrerat totus conſperſus ſanguine,tenens'que in manibus cultrum Lanij. Quem vidētes qui pro caſtris excubabāt,coniectare non poterāt,quidnam paſſus eſſet. Sequebanturq;,vt audituri rem & magnā & grauē. Ille autē flens ibat,innuens'que obuijs, vt ſequerenť. Excurrebant'q; ex tabernaculis, per quę trāſibat media cernātes omnes conglobati, laternas faces'que habentes, ſolicitudinis'que & tumultuum pleni.

Circunſtantes'que eum ſequebantur , is'que vbi in patentem locum venit, ſtans in parte quadam celſiori , vnde ab omnibus videri poſſet , enarrat,quę ſe deprehendiſſent,calamitates , verborum teſtes eos ,qui ſibi in vrbe affuerant. Et vbi vidit complorantes multos & lachrymantes , ad preces ſupplex conuerſus eſt , orans, ne ſe negligerent , ne've ſe multum ſinerent, patriam'que vituperatam , quæ cum diceret multa,erat cupiditas omnibus audiendi , iubebant'que eum dicere . Is'que carpiens iam fidentius decemuiros , & enarrans quam illi multis rem ademiſſent, & quam multos verberibus ceciſſent, multos'que patriam fugere coegiſſent nihil ipſos delinquentes , mulierum quoque virginum'que nubilium raptus, puerorumqúe liberorum improperia , alias'que eorum iniquitates, crudelitates'que enumerans, hoc modo inquit,nos vituperant hi, qui neque lege habētes hanc poteſtatem, neque ſenatuſconſulto, neque iuſſu populi , eam ſibi aſſumpſerūt . Nam tempus annuum , poſt quod oportebat imperantes ipſos tradere alijs rempublicam,prætérijt, ſed tenent eam morum violentia multam noſtram deſpicientes timiditatem, multam mollitiem tanquam fœminarum . Subeat vnumquenque veſtrum cogitatio eorum,quę ego ſum paſſus, & quę alios paſſos nouit . Sique aliquis veſtrum ineſcatus voluptatibus ab eis aliquibus,aut gratijs decemuiratum non timet,nec vt ad ſe veniant aliquando acerba. Metuit,diſcens iſte nihil eſſe tyrannis,fidi , neque ob beniuolentiam alicui dari à potentibus gratias , cętera'que ſimilia mutent ſenſum , atque vna vtentes omnes vos ſententia, liberate à tyrannis patriam, in qua ſunt deis templa extructa,& maiorum veſtrorum reliquię,quas poſt deos honoratis,& ſenes patres alimēta à vobis multa dignaque ſuis laboribus repetētes,& vxores legitimę'q;,& filię nubiles non parua ipſas indigētes habentiū eas cura, mariūq; ſoboles , quibus debentur iuſta naturę progenitorum . Domos autem & ſortem & pecunias multis patrum , multis veſtris ipſorum laboribus quæſitas taceo,quorum nihil licet nobis habere certum, donec decem dominentur tyranni. Non eſt hominum temperantium & generoſorum, aliena per vtilitatem acquirere ,& amitti per mollitiem,propria negligere,aut cum ęquis Volſcis & Sabinis, omnibus'que finitimis diuturna bella de principatu, ſineque intermiſſione gerere. Nec aduerſus imperantes vobis,pręter leges pro ſecuritate veſtra, libertate arma capere , an non vrbis reſumenť ſpiritus, cōſtabunt'q; vobis cogitationes . Patrū virtute dignę,qui ob vnius fœminę contumeliam violatę ab vno filiorum Tarquinij ,propter'q; illam calamitatem ſe interimentis,adeo ſunt indignati,illo'q; caſu irritati,cōmunem quādā contumeliā illam exiſtimātes, vt nō eiecerunt tantū vrbe Tarquiniū,ſed omnino dominatū regiū ſuſtulerit,vetuerint'q; deinceps Romanorū aliquē in vitā totā magiſtratū gerere nō obnoxiū, iurātes ipſi iuramēta maxia & in nepotes execra-

tiones: ſi aduerſum iſta facerent, imprecantes. Deinde autẽ non tulerunt illi vnius
flagitioſi adoleſcentis tyrannicam contumeliam in corpus liberum, vos multorum
fereris capitũ tyrannidem. Vtentem omni iniquitate & petulantia, & in dies magis
vſurã, ſi nunc patiamini & toleratis, non ſoli mihi fuit filia excellens forma, quam
aperte violare, in'que eius contumeliam obſcuire aggreſſus eſt Appius. Sed ſunt
vobis multæ etiam alijs filiæ, alijs vxores, alijs'que decentis indolis filij adoleſcen=
tuli, quos quid prohibebit ab aliquo alia decem tyrannorum, ſiue etiam ab Ap=
pio ipſo pati eadem, niſi forſan vobis deorum aliquis eſt ſponſor, quod impunitas ſi
nentibus vobis calamitates has meas, non ad multos veſtrum venient ſimiles acer
bitates, ſed ad filiam vſque meam progredientes amores tyrannici deſinent, & in re
liqua puerorum virginum'que corpora temperantes erunt. Sed multæ tamẽ ſcite
claie fatuitas ſęditatis'q; eſſet cogitare iſta, & quod nequaquam acerba illa euenirẽt
dicere, infinite vt ſolet fieri, ſint tyrannorum concupiſcentiæ. Tanquam legem
quæ eas cohibeat, aut metum non habentes vllum. Mihi igitur exequentes viri vl
tionem iuſtam, & parantes vobis ipſis, ne talia patiamini ſecuritatem, rumpite iam
aliquãdo frenos ò infelices & miſeri, rectis'que oculis reſpicite ad libertatem. Quã
enim aliam ob cauſam magis, quam ob hanc ipſam indignandum erit vobis quidẽ
tanquam ſeruas abducunt ciuium filias tyranni, & per verbera ſponſas ducũt. Quo
autem in tempore liberos reſumetis ſpiritus præſens omittentes, quo corpus tectũ
habetis armis. Adhuc dicente eo, exclamarunt multi pollicentes vltionem. Euoca
runt'que nomine ductores ordinum, poſtulantes, vt negotium ſuſciperent. Ac iã
multi aduenientes dicere audebant palam ſi quid graue paſſi eſſent. Audientes autẽ
quæ fierent quinque viri, illi quos dixi rebus pręfectos eſſe, ac timentes ne quis in ſe
fieret turbæ impetus decurrunt in prętorium omnes, & cum amicis ſpeculabantur,
ſi qua ratione poſſent compeſcere turbationem illam propriam ipſi circunſiſtentes
arma. Vbi vero audiuerunt abiſſe eos in tabernacula ac deſinentẽ quieſcentem'que
tumultũ, ignorãtes illi viſum eſſe pluribus centurionũ, per arcanas cõiurationes, vt
ab eis deſiſterẽt, liberarent'q; patriã, inſtituerũt vbi dies quãprimũ fieret, perturban
tẽ milites Virginiũ cõprehendere, in cuſtodia'q; habere, atq; copias emittẽtes é ca
ſtris, ducere aduerſus hoſtes. Regionem'q; eorũ optimã caſtrametãtes populari, nõ
ſinẽtes eſſe milites de ijs qui fierent in vrbe amplius curioſos, partim propter emo=
lumenta, parti propter futura pro ſe cuiq; certamina. Cõtigit aũt cogitatorũ eis ni=
hil. Neq; eñi permiſere cẽturiones vocatũ ire in prætoriũ Verginiũ ſuſpicãtes, ne
quid graue pateres, quin & ſermonẽ interceptũ quod volebãt in hoſtes turbas duce
re exprobrabãt talia dicẽtes vos ſequamur, qui quãtũ nodũ vlli antea Romanorum
duces, alij exercitũ ex vrbe ipſa educẽtes, & à ſocijs cõgregãtes, neq; vllam reporta
ſtis de inimicis victoriã, neq; dãnũ eis vllũ intuliſtis, Sed ignauiã ipſi veſtrã impe
riciã'q; oſtendiſtis. Male'q; caſtrametantes ijdem regionem'q; veſtram tanquam
hoſtes populantes, nos pauperes & egenos effeciſtis. De quibus item hoſtes omnes
quoſcunque antea prælijs vicimus, cum duces nobis meliores aderant. Nunc &
trophea in opprobrium noſtum erigunt, & tabernacula noſtra, & ſeruos arma'que,
& pecunias raptas habent. Verginius autem ex ira, & quia nihil duces amplius ti=
meret, arrogantius eos carpebat, luem eos & exitium vocans patriæ. Suadens=
que omnibus centurionibus, vt ſigna tollerent, ducerent'que domum exercitum,

Finis orationis. (margin note)

vergini' (margin note)

horrentibus

horrentibus autem multis ſacra mouere ſigna, neque tutum, neq; ſanctum eſſe exi
ſtimantibus omnibus duces relinquere ob ſacramentum militare, quod maxime om
nium ſeruant Romani. Iubet enim militantes ſequi ducem, quocũque ducat. Lex'q;
ducibus poteſtatẽ dedit occidendi non parentes, relinquentes've ſigna indemnatos,
& in dicta cauſa videns eos Verginius haec pauẽtes, inq; religionẽ trahentes, doce-
bat legẽ ſoluiſſe eis ſacramentũ, quando quidem oporteret creatũ ducem ex lege, le
gionibus imperare. Eſſe autẽ decemuirorũ, pręter leges poteſtatẽ, annuũ exceden
tem tempus, ad quod deſignata erat. Parere autem non imperantibus ex lege ne-
quaquam eſſe obedientiam, aut pietatem, ſed amentiam, & inſaniam. Hęc audien-
tes illi, rectéque ea dici exiſtimantes, cohortatique inter ſe, & fiduciam etiam quan
dam capientes à numine, ſigna tollunt, extra'que vallum ferunt futurum autem
erat, Quod ſanè ſolet in varijs moribus, neque omnibus optima cognoſcentibus,
vt eſſent aliqui etiam manentes cum ducibus milites, & centuriones, tot tamen il-
li numero, ſed multo alijs pauciores, Hi igitur exeuntes è caſtris, ac tota die iter
facientes, veſperi in vrbem aduenunt. Nuntiante ſuperuentum eorum nullo per-
turbarunt'que intra muros ſtantes, non mediocriter putantes hoſtium ingreſſum
eſſe exercitum. Erat'que clamor curſu'que per vrbem incompoſitus. nec tamen
diu permanſit ea perturbatio, vt mali aliquid per eam fieret. Vadentes enim cla-
mabant illi per compita ſe amicos eſſe, & in bonum vrbis ingredi. Exhibebant'que
ſimilia verbis opera, violantes nihil. Profecti verò in Auentinum (eſt enim vnus
comprehenſorum in vrbe collium, ponendis caſtris valde opportunus) ponunt ar-
ma circa dianę ædem. Dié que ſequenti firmantes caſtra, ac prefectos creantes de-
cem, cõmuniũ rerũ dominos. Quorũ dux erat Marcus oppius, quieti permãſerũt, Marcus
aduenerunt'q; nõ multo poſt eis etiam auxilio ab exercitu qui fidenis erãt, pręcipui Oppius.
triũ legionũ centuriones magnã manũ adducentes, alienati ipſi quoq; ab illis duci-
bus, ex quo Sicciũ legatũ occiderãt (vt dixi ſupra) ſed timentes defectionẽ incipe
re tanq̃ amicę eſſent decẽuiratui quinque alię in algido legiões. Tunc'q; vbi cogno
uere defectionẽ earũ fortunę euentũ cupide amplectentes. Erant autẽ harum etiã
legionum duces creati in itinere pręfecti decẽ. Quorum erat illuſtriſſimus Sextus Sextis
Manilius. Vbi verò permixti ſunt inter ſe, armis depoſitis, permiſerunt illis pre- Manilius
fectis viginti omnia ad rempublicã pertinẽtia dicerẽque, & agere, ex'que illis duos
eligere præſidentes, Marcum oppium, & Sextum Manilium qui cõſilium cõſtituẽ
tes ex omnibus centurionibus cum illis omnia tractantes, perſeuerabant incerta au-
tem multis adhuc eorum mente. Appius vt qui cognoſceret ſe præſentis turbatio-
nis autorem fuiſſe maximum, & malorum, quæ per eam expectabantur fore, nole-
bat quicquam publicorum amplius attingere. Sed domi ſtabat collega verò ei in
vrbe Spurius Oppius. Perturbatus & ipſe à principio tanquam ſe quàm celerrime
inuaſuris inimicis, ad hoc'que venientibus. Vbi eos cognouit nihil molientes no-
ui metu depoſito, ſenatum conuocauit, acerſens vnumquemque eorum è domi-
bus. eis'que adhuc congregatis, venere duces ab exercitu, qui fidenis erat, ægre fe-
rentes caſtra à militibus. Deſerta vtra'que eſſe, ſuadentes'que ſenatui, vt pro ex-
ceſſu rei, dignam aduerſus eos iram ſuſciperet. Vbi verò ſententiam efferre vnũ-
quemque ſenatorum oportuit, dixit Lucius Cornelius oportere abire eos, qui in Lucius
auentino erant eo ipſo die in caſtra, ad quæ deputati erant; & à ducibus iuſſa cornelius

exequi nemine futuro reo geſtorum, præter autores ſolos defectionis; de his'que duces iudicia exercere. Quod ſi iſta milites non faciant. Conſultare tunc de eis ſenatum, tanquam ordinis deſertoribus, in quo à ducibus ſtatuti fuerant, militariſque violatoribus ſacramenti. Primi autem deinceps imperium à populo centuriatis comitijs accepere. Lucius Valerius potitus, & Marcus Oratius Barbatus natura ipſi populares, & maioribus in hanc ſectam ſuccedentes, ſeruantes promiſſa, quæ plebeijs fecerant: cum arma eis deponere perſuaſerint. Nempe ſe plebi omnia vtilia perfecturos, leges ſanxerunt centuriatis concionibus, ægre quidem ferentibus patritijs, ſed contradicere erubeſcentibus cum alias quaſdam, quas non operæ eſt ſcribere, tum eam, quæ poſitas à plebe leges, curiatis concionibus iubebat. Ex æquo omnibus romanis poni vim eandem habentes eas, quam quę centuriatis concionibus ferendæ eſſent, erantque pœnæ appoſitæ ſoluentibus, aut tranſgredientibus legem, ſi reprehenderentur mors, & bonorum publicatio. Hęc lex patritiorum ambiguitates, quas cum plebeijs antea faciebant. Nolentes poſitis ab eis legibus parere. Nec omnino concionibus curiatis firmata eſſe exiſtimantes, communia ciuitatis omnis decreta, ſed decretum eſſe illis ſolis proprium. Quodcunque verò centuriata cognouiſſet concio, hoc putantes, & ſibi ipſis, & alijs ſtatutum ciuibus, dictum eſt enim prius etiam, quod in curiatis concionibus vincebant plebeij, pauperes'que patritios. In centuriatis autem patritij, multo alijs pauciores ſuperiores fiebant plebeijs. Hac confirmata à conſulibus lege, cum alijs (vt dixi) quibuſdam popularibus, tribuni ſtatim illud tempus opportunum putantes puniendorum decemuirorum, diem eis oportere dici exiſtimarunt non illi eos omnes ſimul in iudicium, ne prodeſſent alteri alteris, ſed ſingulos adducentes, opinabantur enim hoc modo facilius captabiles eos fieri, ſpeculantes'que à quo inciperēt opportuniſſimo, cogitarunt, primum Appium iudicio ſubijcere, cum aliarum iniuriarum cauſa odioſum plebi. Tum verò nouiſſime perpetratarum in virginem iniquitatum, hoc enim perdito, videbantur ſibi etiam cæteros ſuperaturi. ſiquie ab humilioribus inciperent molliores fore, ſuſpicabantur iras ciuium ad illuſtriſſimos, vltimosque iudicandos vehementiores quidem ipſas (quod iam ſæpe euenit in prioribus certaminibus). His igitur illi conſultis, continerunt cæteros, & vt extra ſortē Virginius Appiū accuſaret, decreuerunt. Defertur'que de hinc ad plebē à Virginio accuſatus in concionem Appius, petitur'que tempus ad defenſionem. Verum ductus ipſe in carcerem, vt cuſtodiretur vſque ad finem iudicij (non enim vades dandi, data eſt ei poteſtas) ante diem deſtinatam iudicio in vinculis moritur, vt ſuſpicio multorum fuit iuſſu tribunorum. Vt verò illi diluere volentes, culpam vulgarunt, ſe ipſe laqueo ſuſpendens. poſt illum autem, Spurius oppius ductus ad plebem, ab alio tribunorum publico nuntio, cauſæ'que potitus defectiōe omnibus capitur calculis, carcerique traditus moritur eodem die. Reliqui verò ex decem, priuſquam eis dies diceretur ſe exilio ipſi mulctarunt. Bonaque eorum omnia tam mortuorum, quam exulum accipientes quæſtores vrbani in publicum retulere, dies'que deinde etiam Marco Claudio ei, qui virginem capiebat, vt ſeruam, dicitur à ſponſo virginis eiuſdem Icilio, is'que cauſam in iubentem inique agere Appiū referens, liberatur morte, mulctatur'q; exilio, neque aliquis alius ſubminiſtrantiū iniquū aliquod decēuiris ſubijt diſcrimē publicū, ſed data eſt omnibus ſecuritas introdu=

L. valeri. M. orati.

Lex.

Appij accuſatio & mors.

Spurius moritur. Exilium decem virorum, & decēuiratus depoſitio.

introducens'que inſtitutum iſtud fuit Marcus Duelius tribunus, hanc rem ægreſe=
rentibus iam ciuibus,& hoſtes fieri expectãtibus, vbi verò ſedatæ ſunt in vrbe tur
bæ,decretum firmant,vt educatur aduerſus hoſtes quã celerrime exercitus, ſanciẽ=
te'que populo id,quod à ſenatu decretum erat, Alter conſulum Valerius dimidium
copiarum habens,aduerſum equos eduxit eas,& Volſcos. Conuenerant enim vtrę
que hæ gentes. Atque equos ſciens ex prioribus ſucceſſibus gloriabundos in mul
tam deueniſſe contemptionem romanarum virium, adhuc magis attollere voluit.
Ferociores'que eos facere opinionem exhibens non veram, tam'que horreret cum
eis manũ conſerere, oſtenditque ſigna timentis omnia, locum caſtris ponendis eli=
gens excelſum, ægre'que acceſſibilem, foſſamque circunducens profundam, & val
lum erigens altiſſimum, prouocanteſque in pugnam, hoſtes ex probanteſque ſępius
ignauiã tollerabat quietus manẽs. Vbi vero cognouit optimã manũ hoſtium ad ex
curſionem Hernicorũ agri, latinorũq; greſſam, & in caſtris neq; multã neq; ſtrenuã
cuſtodiam relictam, hoc tẽpus eſſe opportunum putãs, eduxit exercitum, & inſtru
xit, vt ad pugnam, nemineque aduerſum prodeunte, eam diem quieuit, ſequenti ve
rò duxit copias ad eorum non admodum munita ipſa, quæ cum obſideri adiuiſſent
qui egreſſi erant ad excurſiones redeũt, nec vna tamen, nec compoſiti, ſed &
ſparſi, & pauci ſimul, vt caſus tulit apparentes, at relicti in caſtris vbi aduen=
tantes conſpexere ſocios, ferociores iam facti, exeunt, & inſtructi quidem in aciem,
Fit'que certamen magnum, & vtrin'que cædes multa. In quo vincentes Romani,
& qui reſiſtebant vertunt, qui fugiebant perſequentes, alios occidunt, alios capti=
uos ducunt. His'que peractis, Valerius iam Licenter regionem hoſtium popula= Valerius
batur. Marcus autem Oratius miſſus ad ſabinenſe bellum, vbi geſta à collega victor.
ſuo cognouit, educens & ipſe copias, progreditur è caſtris ocius totis viribus, ad= Oratius.
uerſum non pauciores numero ſabinos, rerum'que ipſos militarium peritiſſimos.
Demõſtrarant enim illi quoque ſpiritus, & audaciam multam ex prioribus ſucceſ=
ſibus aduerſus ſibi oppoſitos, & omnes communiter, & priuatim eorum du=
ctor, erat enim non dux bonus tantummodo, ſed miles quoque manu prom=
ptus. Cæterum pugnantibus magna cum alacritate equitibus, Victoria po= Victor
titus eſt clariſſima, multos hoſtium interficiens, multos'que plures capiens. val= Oratius,
li quoque deſerti dominus, in quo & hoſtium apparatum multum, & prædam
omnem, quam ex agro Romano abegerant, & captiuos ſuorum plurimos rep=
perit, & ſeruauit. non enim præuenerant, ob contemptum ſabini remittentes
domum emolumenta, conſul ita'que volens res hoſtium eſſe militibus ſuis emo=
lumento, excipit ipſe ex ſpolijs, quæcunque deis conſecraturus erat. Prædam ve=
rò reliquam adeptis eam reddidit, is'que peractis duxit Romam copias, per id=
qúe tempus redijt etiam Valerius, magnifice vtrique de ſe ex victorijs ſentientes,
& ſe triumphos ſperantes ducturos eſſe clariſſimos. nec reſpondit tamen eis euen
tus ad ſpem. nam peroſus eos ſenatus, caſtra habentes tunc extra vrbem in campo
Martio, & ab vtris'que geſta cognoſcens, non permiſit eos victoriale perficere ſacri
ficium, multis quidẽ palam aduerſantibus, maxime verò Caio Claudio, erat enim Caius
(vt dixi) Appij decemuiri, & à tribuni s nuper interfecti patruus, proferente leges, Claudius
per quas potentiam ſenatus iminuerant, alia'que inſtituta, quęcũque illi adminiſtrã
tes rempublicam perfecerãt. ad extremumque percurrẽte decemuirorum, quos hi

tribunus prodiderant,aliorum quidem interitũ,aliorum vero bonorũ publicationẽ,
tanquã pręter iuſiurandum & fœdera,ac dicente quæ per ſacra firmata eſſent,inter
patritios & plebeios facta eſſe in ſecuritatẽ omniũ ante actorũ & obliuionẽ : Appij=
que mortẽ aſſerente non ſua manu,ſed per inſidias fuiſſe tribunorum ante cauſæ di=
ctionem,vt nec ipſe oratione in iudicio, nec miſericordia potiretur, vt vir in pericu
lo conſtitutus, dignitate generis inſignis, & cuius multa in rempublicam eſſent me=
rita,iuſiurandum & fidem implorans, quibus credentes homines,in reconciliationẽ
conuenerant. Filios'que & cognationem adducẽs & perſonam ſumẽs humilẽ & alia
multa faciens multitudinem in cõmiſerationem attrahentia . Has igitur accuſatio=
nes conſulum multas effundẽte Claudio,etiam aſtantibus, Viſum eſt ſatis eſſe debe
re conſulibus,ſi non ipſi poenas darent , nedum triũphis aut taliũ cõceſſionũ aliqua
digni haberẽtur. Negante igitur triũphũ eis ſenatu,indignati Valerius,& Oratius,
grauemque hanc putantes cõtumeliã, aduocarunt ad concionem multitudinẽ. mul
tum'que accuſato ſenatu, aſſentientibus cooperantibus'que tribunis, legem'que in=
troducentibus , poteſtatẽ triumphandi à populo accipiunt primi romanorũ omniũ
hanc conſuetudinem introducẽtes. dehinc'que rurſus in diſſenſiones expoſtulatio=
nes'que deuenere aduerſus patritios plebeij, inſtigabant eñ eos tribuni concionãtes
quotidie,dicentes'que aduerſus ſenatum multa,irritabat'que multos ſuſpicio, quàm
tribuni ipſi ſtudebant, vt vehemens fieret fama ſine autore aucta coniecturis'q; nõ
paucis tanquã leges ſolituri eſſent patritij, quas Valerius, & Oratius conſultũ gerẽ=
tes tulerant. Detinebat'que multos valida,nec à fide diſtans hæc opinio & quę qui=
dẽ ſub his conſulibus geſta ſunt,fuere talia. Sequente verò anno cõſules Larus erui,
& Titus Verginius,& ab eis magiſtratum accipientes. M. GE.

Hic nulla traductio latina reperitur , quia græcis vetuſtate corroſus deficit.

Captius. nihil autem reſpondẽtibus,ſed indignãtibus progrediẽs Captius ad pulpitũ. Habe=
tis,inquit,ciues à diſſidentibus ipſis conceſſum quod ipſi ſibi regionẽ noſtrã nihil ad
eos pertinentẽ vendicãt,ad hęc'que vos reſpicientes iuſta iurique iurando cõueniẽ=
tia decernite,talia dicẽte Captio,conſules ſubibat pudor, cogitantes quod neq; iuſtũ
neque decentẽ ſinẽ cauſa ſuſceptura eſſet,ſi regionẽ aliquã de qua lis eſſet inter alios
electus iudex populus romanus,nunquã ea ſibi antea vendicata,nunc ademptã liti=
gatoribus ſibi ipſe adiucaret. Suntque plurima a conſulibus,& a principibus ſenatus
in auerſionem huius rei dicta & fruſtra. Nã qui ſuffragia accepere multam eſſe ſtul
titiam,dicentes negligere ſe alio ſua occupantes,ac ne pium quidẽ putãtes ſe iudicio
finem illaturos, ſi arcininos aut ardeates declararent agri, de quo lis erat dominos iu
rati ipſi ſe quorũcunque eũ eſſe inuenirẽt,ipſis eũ adiucaturos,irati illi aũt cõtendẽ=
tibus quonam fraudatos agro ipſos capere iudices voluiſſent ne liceret eis deinceps
agrum ſuum recuperare quẽ iurati iudicantes ipſi aliorũ eſſe cognouiſſent. Hęc ra=
tiocinãtes illi ęgreq; ferentes , tertium iuſſere vas poni calculorũ in quaq; tribu pro
romana vrbe,in quo ſuffragia deponerent,ſitq; omnibus ſuffragijs. Dubij iuris agri,
populus romanus dominus. Ex hęc ſub his geſta ſunt conſulibus. Marco autẽ Minu
cio, & Caio quinto conſulibus ciuiles iterum exurrexere diſſenſiones,poſtulantibus
plebeijs licere romanis omnibus conſulatũ capere . Gerebant enim eouſque patritij
ipſum

ipſum ſoli centuriatiſs comitijs deſignati, legēque tribuni conſcriptam de comitijs
conſularibus inferebant omnes præter vnum Caiū furnium conſentientes, per quā
dominum faciebant populum cognitionis quocūque anno ſiue patritios vellet ſiue
plebeios ad conſulatū admittere. Quas res egreferētes ſenatorij ordinis viri, vt qui
viderent principatum ſuum diſſolui, omnia ſuſtinenda potius arbitrabantur, quā vt
hanc legem ferri ſinerent, ireque & accuſationes actioneſque aſſidue fiebant inter ſe
contrarię in priuatis & cętibus in cōmunibus conuentibus patritiorum omniū alie=
natorum a plebeijs, multique in ſenatu ſermones multi in concionibus dicti erant a
pręſidentibus potentię optimatum, mitiores quidē ab eis, qui putarent per ignoran=
tiam vtilitatis peccare plebē, ferociores verò ab alijs qui per inſidias & inuidiā erga
patritios rem compoſitam eſſe dicerent. Extracto autē incaſſum tempore nuntij a
ſocijs aduenīūt, dicētes quod cū incurſuri in ſe magno exercitu equi & volſci eſſent,
rogabant ſibi celerem mitti opem, vt in ſemita belli poſitis, dicebanturque ex etru=
ſcis etiam Veiētes ad defectionem ſeparare, nec romanis quoque amplius ardeates
obtemperabant, irati eis ob dubitabilē regionem illam, quā electus ſuperiore anno
populus romanus iudex ſibi adiudicarat. Iſta audiens ſenatus, decreuit exercitū cō=
ſcribere, & emittere vtrūq; conſulem. Sed aduerſabantur decretis eorum inferētes
legem tribuni poteſtatēque habentes obſiſtendi conſulibus, auferenteſq; eis ductos
ad militare ſacramentum, neque pœnam ſinentes illos de contumacibus vllam ſu=
mere. Valde autem poſtulante ſenatu, vt in pręſentia paruicaciā abijcerent, & cum
finem cœpiſſent bella, tunc de comitijs legem proponerent, tantum aberant illi, vt
cedere vellens temporibus, vt de alijs quoque rebus ſenatuſconſultis, ſe eſſe aduer=
ſaturos dicerent, neque de re vlla decretū aliquod confirmari permiſſuros, niſi ſena
tus ipſe de lege, qui ab ipſis inferebatur pręconſuleret: neque tantum in ſenatu ad cō
ſules in has minas prouecti erant, ſed ad iurandum etiam in concionibus iuramenta
apud eos maxima per ſuam ipſorum fidē ne qua prorſus diſſoluendi aliquid cogni=
torum ab eis ſpes fieret. ad has autem minas quid agi opus eſſet, ſpeculabantur æuo
maximi. Primique pręſidentium potentię optimatum congregati a conſulibus, ipſi
per ſe in priuatum conuentum, Caiuſque Claudius vir minime popularis, & hāc ſe= C. Clau.
ctam in republica ſuſcipiens a maioribus, arrogantiorē inferebat ſententiam. Neq;
plebi conſulatu cædendum eſſe, neque vllo magiſtratu alio, ac conantes contraria
his agere, armis eſſe prohibendos, niſi eis perſuaderetur verbis, nemini prorſus par
cendo, nec priuato ne magiſtratui, omnes enim conantes patrias conſuetudines mo
uere, & ornatum veterem adminiſtrandi corrumpere alienos eſſe, & hoſtes vrbis. Titus
Titus autem quintius non ſinebat vi aduerſariū coerceri, neque armis aut per ciui= quintius
lem iri ſanguinē in plebeios aduerſantibus præſertim tribunis. Quos patres, inquit
noſtri eſſe ſacroſanctas decreuere deos, genioſque ſponſores pactionum facientes,
iuramentaque dātes maxima, & in ſuam, & in nepotum euerſionem, ſi quid cōpoſi
torū tranſgrederentur. Huic autē ſententię accedentibus etiā cæteris aduocatus in
eum conceſſum ſuſcipiens ſermonem Claudius. Non ignoro, inquit, quāta crepido Claudijs
nobis iaceretur om̄ibus calamitatum, ſi permiſerimus plebi ſuffragia de lege accipe oratio.
re, ſed non habens quid agam nec valens tot viris vobis contradicere. Cędo equidē
veſtris conſilijs: iuſtum enim eſt declarare vnumquēque quę videbantur reipublicę
collatura, Parere vero iudicatis à pluribus, Illud tamen cuius admoneā vos in rebus

difficilibus, ac cõſilium non recipientibus habeo, vt de conſulatu, nec nũc, nec in po
ſterum concedatis alicui, pręter quã patritijs, quibus ſolis fas eſt, & pium, quando au
tem in neceſſitatem concludamini, vt nunc faciendi etiam ciues alios participes ma
xime poteſtatis & imperij, tunc præfectos loco conſulum create numerum aliquẽ
pręfiniẽtes. Mihi. n. vidẽtur octo, vel ſex ſufficere, Nec in his tamẽ viris minor pa
tritiorum, quã plebeiorum ſit numerus. Iſta enim facientes ipſi, neque conſulum im
perium in humiles, & indignos deijcietis. Neque vobis Dynaſtias conſtruxiſſe iniu
ſtas, neque plebem vnius imperij participem effeciſſe videmini. Laudantibus autẽ
ſententiam eius omnibus, neque vllo contradicente, audite inquit, quę vobis etiã cõ
ſulibus cõmemorãda habeam. Prædicta die, qua conſultum confirmaturi eſtis, & à
ſenatu iudicata, proponetiſque defendendã, & accuſandã legem. Vbi dictis in vtrã-
que partem rationibus tempus fuerit rogandarum ſententiarum, neque à me neque
ab hoc Quintio incipite, neque ab alio ſeniorum quoquã, ſed a populariſſimo ſenato-
rum Lucio Valerio. Poſtque eum rogate, ſi quid volet dicere Marcum Oratium, Et
vbi ab eis ſententias exquiſiueritis, tunc iubete nos ſeniores dicere. Ego enim omni
vtens licentia, efferam aduerſantem tribunis ſentẽtiam, prodeſt enim hoc reipubli-
cę, inſtitutum'que de pręfectis introducet, poſtea ſi volentibus vobis fiet, Titus hic
Genucius. Decẽtiſſima enim ſententia minimẽque ſuſpitionem exhibẽs vtiq; fiet.
Si hic eam frater tuus Marce Genuci dicat. Viſa ſunt hæc recte etiam ab eo propoſi-
ta. Diſceſſeruntque illi ex conuentu, & tribunos timor inuaſit ex arcana illorum vi-
rorum coitione, vt in malum ea magnũ aliquod plebis facta, quandoquidem domi,
ac non in aperto conceſſiſſent. Neque quenquã præſidentium plebi participem con
ſiliorum aſſumpſiſſent. Poſtq; illud conſiliũ, & ipſi ex plebeijſſimis aliquot cõgre
gantes, auxilia & cuſtodias machinabantur aduerſum inſidias, quas ſibi fore à patri-
tijs ſuſpicabantur. Vbi verò tempus venit, quo pręconſultum fieri oprtebat. Cõuo
cantes ſenatum conſules, multas'que facientes adhortationes ad concordiam & bo-
nũ morem, dedere primũ de lege ſermonẽ introducẽtibus eam tribunis, ac progre
camileij verba. diẽs vnus ex eis Camileius, quod iuſta eſſet lex aut vtilis, neq; docuit, neq; meminit.
Mirari autẽ ſe dixit cõſules, quod iam deliberato, ac iudicato inter ſe quid agi opor
teret, rem nunc tanquã minime approbatam, indigentẽq; conſilij in conceſſum co-
narentur inferre, orationem'q; de ea introducentibus ipſis dediſſent, diſſimulationẽ
inferentes, neque ętatibus ſuis congruam, neque imperij magnitudini cõuenientẽ,
prauarum'que ait ipſos actionũ initia in rempublicam introducere, concilia congre-
gantes ſecreta in priuatis domibus. Neque omnes conſiliarios in ea aduocantes, ſed
ſibi ipſos commodiſſimos, atque aliorum quidem a conſilio domeſtico abactorum
ſe minus mirari inquit. Marco vero oratio: Lucioque valerio euerſoribus decemui
ratus. Viriſque ijdem conſularibus, nec vllo minus ad conſulendũ de republica ido
neis, haũd dignatis aduocatione in cõſulum ſe profecto ſtupefactum eſſe, neq; aſſe-
qui ſe poſſe coniectura, quã fuiſſet iſtud iuſta ratione. verũ vnam ſuſpicari cauſam,
quod prauas ipſi & inutiles aduerſus plebẽ ſententias introducturi voluerint, in hęc
conſilia populariſſimos aduocare indignaturos nimirũ, neque neglecturos, ſi quod
iniuſtum inſtitutum fieret aduerſus plebem. Talia dicente Camelio, multa cum in-
dignatione atque illis ſenatoribus, qui non aſſumpti erant in conſilium, irato animo
Genucius rem ferentibus, progrediẽs alter conſulũ Genucius conabatur excuſare, mitigare'q;
corũ

sorũ iras, ſe amicos aſſumpſiſſe dicens, non vt agerent aduerſus plebẽ. Sed vt cum
valde neceſſarijs deliberarent quidnã agentes viderentur neutrũ electionũ immi=
nuere. Vtrum ſenatui celeriorem cognitionẽ de lege dantes an tardiorem Oratium
autem, & Valerium nulla alia ſe cauſa in conſilium non adhibuiſſe; niſi hac ipſa, ne
qua de eis plebi orietur ſuſpicio, tanquã mutãtibus adminiſtrationis ſuę electionem,
ſi fuiſſent alterius ſententię, quę differri ęquum cenſebat, cognitionem de lege in tẽ=
pus magis opportunũ. Poſt quã verò aſſumptis omnibus, compendioſior cognitio
viſa eſt melior, ſe vt illis viſum ſit agere, & his dictis, iuratus'que per deos ſe verã di
cere, eos etiam, qui ex ſenatoribus vocati erant, dixit omnẽ eſſe diluturos crimina=
tionem, non verbis, ſed operibus, ac quando quidem accuſare aut defendere volentes
legem, iuſta allegaſſent adducturos ſe ad rogationẽ ſententię, non æuo maximos, &
honoratiſſimos ſenatorũ, quibus ex patrijs cõſuetudinibus etiam redditum eſt hoc
præmium, neque ſuſpectos plebeijs tanquã nihil ipſos pro eis vtile, aut dicturos, aut
ſenſuros, ſed ex iuuenibus eos, qui eſſe viderentur populariſſimi, & hęc pollicitus, fa=
cta'que volentibus poteſtate dicendi, poſtquã nemo, neq; accuſaturus legem, neque
defenſurus aſtitit, progrediens rurſus rogauit primũ Valerium, quid reipublicę con Valerij
ferret, & quid ſenatui pręconſule ſuaderet, Is'que aſſurgens, multos'que percurrens oratio.
de ſe, deque maioribus ſermones tanquam ipſis ad vtilitatẽ reipublicæ plebeiorum
partibus prępoſitis, & enumerãs à principio om̃ia occupãnia vrbẽ pericula, propter
eos qui contraria in republica agerent, atque dicens eis omnibus, qui ſe inimice erga
plebeios habuiſſent, fuiſſe inutile demõſtraſſe in plebem odium, multũ'que laudata
plebe tanquã autore maxima facta vrbi non libertatis tantũmodo, ſed etiam prin=
cipatus. Vbi & hęc & his ſimilia percurrit, poſtremo dixit non poſſe vrbẽ eſſe libe=
ram ex qua aliquis ęquabilitatem tolleret, dixit'que videri ſibi eſſe legẽ iuſtam, quę
vellet romanos omnes participes conſularis poteſtatis fieri, qui quidem vitæ eſſent
irreprehenſibilis, operaque demonſtraſſent illo honore digna. Tempus autẽ cogni=
tionis legis ipſum minime opportunũ cum in bellicis perturbationibus vrbs eſſet.
Conſulebatque tribunis, vt ſinerent conſcriptionẽ militum fieri, nec egreſſum in=
hiberent, ac cõſulibus, vt cum optimũ finem bello impoſuiſſent, primũ omniũ prę
conſultũ de lege in populũ referrent. Hæcq; ſcribi iam volebat, & vtroſque conſen=
tire hanc ſententiam efferente Valerio, & poſt eum Oratio. Nam ſecundum locũ
ei dedere conſules, idem affectus omnes aſtantes ſubijt. Nam qui legẽ volebãt tolli,
dilationẽ de cognitione eius lęto animo audiẽtes illud poſt bellũ neceſſe eſſe ſibi de
lege pręconſulere, grauiter accipiebant, qui vero firmã eã volebant à ſenatu iudica=
ri, hoc quidem iuſtam legem eſſe cõfeſſum iri læte audiebant, illud verò in alia in=
cidere præcõſultum tempora irato animo accipiebant. Secuto autem ad eam ſentẽ
tiam, vt ſolet tumultu, quia neutris gratæ erant partes eius omnes progredientes cõ
ſul tertium Caium claudiũ ſententiam rogauit, qui ex præſidentibus alteri factioni Caius
aduerſanti plebeijs arrogãtiſſimus videbatur & potẽtiſſimus, iſque præparato ora Claudius
tionem percurrens omnia, quæcunque vnquã pulchris patrijs'que conſuetudinibus
contraria viſa ſunt commemorauit, eiuſque principale fuit, in quod inclinauit ſenten
tia, nequã traderent cognitionem ſenatui de lege, nec in pręſens, nec in futurum tem
pus conſules tanquam ea ferente, in diſſolutionem opinatam potentię, confuſura'q;
ornatum ciuitatis omnẽ, exorto autem ad hanc ſententiam maiore adhuc tumultu,

T. Genucius. tertius vocatus aſtitit Titus Genucius conſul alterius frater, qui pauca loquens de occupantibus vrbẽ temporibus, duorũ ait difficilimorũ neceſſe eſſe ei alterum euenire, vel propter contentiones, ambitioneſque ciuiles valide res hoſtium fierent, velut volens quę extrinſecus inferebantur auertere, male ipſa ciuile bellum domeſticũ'q; diſſolueret. Duorũ aũt malorũ, quorũ neceſſe eſſet inuitos eos alterũ ſuſtinere. Videri ſibi hoc ait minus inutile, vt concederet ſenatus plebi diuelli potius patrium rei publicę ornatum, quã gẽtibus exteris, & hoſtibus ridiculam vrbẽ fieri. & his dictis, probatam ab iis, qui in conſilio priuato fuerant, ſententiam protulit, quam introduxerat (vt dixi) Claudius, vt pro conſulibus prefectos crearẽt tres ex patritijs, & tres plebeis, cõſularem habentes poteſtatem, & vbi eis finitum eſſet tẽpus imperij, oportet'que creari magiſtratus nouos, tũc ſenatum plebem'q; conuenientes, cognoſcere vtrũ conſules, an prefectos malent imperiũ ſuſcipere, & quod omnibus ſuffragium ferentibus videretur firmũ eſſe. Peragique hoc in annos ſingulos precõſultũ. Hãc ſententiam efferente Genucio, multa omnium ſecuta eſt laus, oẽs'que ferre poſt eum aſtantes confeſſi ſunt hæc eſſe optima. Scribitur'que à conſulibus decretũ, quod tribuni multo cũ gaudio accipientes, proceſſerunt in forũ. Poſteàq; aduocantes multitudinem ad contionẽ, multas laudes enarrarunt ſenatus petere magiſtratũ, iubentes quicũque vellent plebeiorum ſimul cum patritijs. Adeo enim leuis quędam eſt res deſideriũ ſine ratione, & cito in alteram partẽ tranſiens, maximéque multitudinis, vt hi tanti ante facientes hoc potiri magiſtratu, ac niſi eis hoc datũ eſſet à patritijs, relicturi vrbẽ, vt anteà, aut armis ipſi eum aſſumpturi erãt. Vbi conceſſum hoc acceperunt, tabſtiterunt ſtatim deſiderio, ſtudiaque in alteram partẽ tranſtulerũt, multis enim plebeiorũ profitẽtibus ſe prefecturã hanc petere, magno'que ſtudio preces adhibentibus, neminem eorũ dignũ hoc honore putauerunt. Sed facti ipſi ſuffragiorum domini, petentes eum magiſtratũ patritios illuſtres viros eos oẽs præfectos

Præfecti primi. creauere Aulũ Sẽproniũ atratinũ, Lucium Atilium longũ, Titumq; clyliũ sicælũ. Hique primi proconſulare Imperiũ, accipiũt anno tertio octogeſimę quartę olympiadis. Imperante athenis Diphilo, obtinentes'que iſti illud ſeptuaginta tres dies tantum, vltro ipſi depoſuere, ſecundum patrias conſuetudines ob miſſa quædam à deo ſigna prohibentia, eos publica adminiſtrare, abdicantibus verò ſe his magiſtratu cõueniens ſenatus creat interreges, qui comitia prędicentes tradentes'q; populo cognitionem vtrũ prefectos creare vellent, an conſules iudicãtę ipſomet, manendũ eſſe in veteri cõſuetudĩe permiſerũt patritij, vt qui, eorũ vellẽt peterẽt cõſulatũ. Fiũtque iterũ ex patritijs conſules Minucius patritius Mugilanus, & Lucius Sempronius atratinus vnius eorũ frater, qui prefecturam depoſuerãt. Hique eo anno duo apud romanos magiſtratus extitere, maximã habentes poteſtatẽ, non in omnibus tamen romanis annalibus hi vtrique inueniuntur. Sed in alijs prefecti tantũ, & in alijs conſules, in nõ multis aũt vtriq;, quibus quidẽ nos nõ ex ratiocinatione fidẽ adhibemus, ſed credentes teſtimonijs ſacrorũ, repoſitorũ'que librorum, aliud autem nullum ſub magiſtratu horũ, neque bellicum neque ciuile opus dignum hiſtoria geſtũ eſt. Foedera verò cum Ardeatum vrbe de amicitia, ſocietate'que icta ſunt, miſerant eñ legationẽ ardeates depoſitis de regione expoſtulationibus volẽtes, vt amici romanis ſocijſque fierent. Hæcq; foedera collegiũ conſulum confirmauit. Sequẽti vero anno, decernente populo, iterum creari conſules ſuſcipiunt conſulatũ luna mẽſis decẽbris

plena,

plena, Marcus gegamus macerinus iterũ, & Titus Quintius capitolinus quintum conſules. Hique ſenatum edocentes, quod cum multa alia neglecta erant ob continuas militias conſultũ, tum vero vnum maxime neceſſariũ neglectum erat, cenſus legittimus, ex quo numerus militaris ætatis hominũ cognoſcebatur, diuitiarũ'q; magnitudo, quarum pro modo oportebat vnumquéque ad bellum tributa pendere, nullo intra decem, & ſeptem annos cenſu condito à Lucij Cornelij, & Quinti Fabij conſulatu. Ita vt boni quidem viri, & vtiles in cenſibus militijs'q; eſſent, flagitioſiſſimi vero prauiſſimique ſine cenſu relinquerentur, locumque alium perciperent, in quo liceret eis, vt vellent viuere. Gegamus Capitolinus.

EST CONVERSVM SANCTISSIME PATER ID omne, quod in ambobus tuis codicibus gręcis repertum eſt, ſum'que auſus in hac vltima libri parte, pręter meã conſuetudinem aliquid haud equidem addens, aut detrahẽs, ſed in fragmentis cõfuſe ſcriptis & poſtere in ambobus codicibus mutans, ordinem non autoris equidem hunc eſſe errorẽ putans, ſed librariorum. nam cum decemuiratũ ſtatim primi conſules ſequantur, Lucius Valerius potitius, & Marcus oratius barbatus, quod ex alijs hiſtoricis, tum ex hoc ipſo, & in hac parte videri poteſt, horum geſtis præpoſuerant librarij græci alia poſt geſta atque duo non cohærentia inter ſe fragmenta in vnum contulerant, quod ego aduertens (neque enim difficile animaduerſu fuit) Volui autori ipſi hãc quã poterã opem paruulã apud latinos ferre, quod & ipſum fuiſſet puto pudori mihi, ni feciſſem, ne viſus eſſem tã perſpicuam rem vidiſſe. Tu me (oro) pro tua egregia animi nobilitate magnificẽtia'que cõmendatum habe deditiſſimum tibi ſeruulum. LAPPVS BIRAGVS FLOR.

DIONYSII HALICARNASSEI, DE ORIGINE VRBIS ROMÆ, ET ROMANARVM RERVM ANTIQVITATE, INSIGNIVM HYSTORIARVM,
Finis.

Pariſijs impendio ac ære honeſtorum virorum
Gallioti Pratenſis, et Petri Vidouęi Vniuerſitatis Pariſienſis bibliopolarum,
Anno ab orbe redempto,
M. D. XLIX.

820,112

Digitized by Google